

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje
lica odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-05-87-T
Datum: 26. februar 2009.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VEĆEM

U sastavu: sudija Iain Bonomy, predsjedavajući
sudija Ali Nawaz Chowhan
sudija Tsvetana Kamenova
sudija Janet Nosworthy, rezervni sudija

V. d. sekretara: g. John Hocking

Presuda od: 26. februara 2009.

TUŽILAC

protiv

**MILANA MILUTINOVIĆA
NIKOLE ŠAINOVIĆA
DRAGOLJUBA OJDANIĆA
NEBOJŠE PAVKOVIĆA
VLADIMIRA LAZAREVIĆA
SRETENA LUKIĆA**

JAVNO

PRESUDA

Tom 1 od 4

Tužilaštvo:

g. Thomas Hannis
g. Chester Stamp

Odbrana:

g. Eugene O'Sullivan i g. Slobodan Zečević za g. Milana Milutinovića
g. Toma Fila i g. Vladimir Petrović za g. Nikolu Šainovića
g. Tomislav Višnjić g. Norman Sepenuk za g. Dragoljuba Ojdanića
g. John Ackerman i g. Aleksandar Aleksić za g. Nebojšu Pavkovića
g. Mihajlo Bakrač i g. Đuro Čepić za g. Vladimira Lazarevića
g. Branko Lukić i g. Dragan Ivetić za g. Sretena Lukića

I. UVOD	7
A. OPTUŽNICA	8
B. ISTORIJAT POSTUPKA.....	11
C. PRISTUP DOKAZIMA.....	17
D. KONKRETNA KORIŠĆENA TERIMOLOGIJA	28
II. MERODAVNO PRAVO	31
A. PRAVNI KRITERIJUMI INDIVIDUALNE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI.....	31
1. Uvod	31
2. Planiranje	33
3. Podsticanje.....	34
4. Naređivanje.....	35
5. Pomaganje i podržavanje.....	36
6. Udruženi zločinački poduhvat	38
a. Fizički elementi	40
i. Udruženi zločinački poduhvat uključivao je dva ili više lica.....	40
ii. Postojao je zajednički plan, namera ili cilj koji je predstavljao ili uključivao činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi sankcionisanog Statutom	41
iii. Optuženi je učestvovao u zajedničkom planu, nameri ili cilju	42
b. Elementi svesti.....	45
iv. Elementi svesti prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata	45
v. Elementi svesti treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.....	46
7. Odgovornost nadređenog.....	47
a. Između optuženog i jednog ili više lica koja su počinila zločin ili krivično delo u osnovi postojao je odnos nadređeni-podređeni	49
b. Optuženi je morao znati ili je bilo razloga da zna da se sprema činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi, da je ono u toku ili da je već počinjeno.....	49
c. Optuženi je propustio da preduzme neophodne i razumne mere da spreči i/ili kazni za zločine ili krivična dela u osnovi koje su počinili jedan ili više njegovih podređenih.....	51
B. USLOVI I ELEMENTI ZLOČINA SANKCIONISANIH STATUTOM.....	52
1. Član 3 Statuta Međunarodnog suda.....	52
a. Opšti uslovi vezani za kršenje zakona i običaja ratovanja	52
i. U periodu na koji se odnosi Optužnica postojalo je stanje unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba.....	53
ii. Između navedenih zločina i oružanog sukoba postojao je neksus	54
iii. Ponašanjem se mora kršiti neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo da se radi o običajnom pravu ili pravu konvencija	55
iv. Kršenje pravila mora povlačiti individualnu krivičnu odgovornost i mora biti teško (dalje u tekstu: uslov težine).....	55
b. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja	56
i. Elementi ubistva kao krivičnog dela u osnovi	57
2. Član 5 Statuta Međunarodnog suda.....	58
a. Uslovi iz člana 5 vezani za nadležnost	58
b. Opšti uslovi vezani za zločin protiv čovečnosti	59
i. Mora postojati napad.....	59
ii. Napad mora biti usmeren protiv bilo kog civilnog stanovništva	60
iii. Napad mora biti široko rasprostranjen ili sistematski	61
iv. Dela fizičkog izvršioca moraju činiti deo tog napada	63
v. Izvršilac mora znati za napad na civilno stanovništvo i znati, ili prihvatiti rizik da njegova dela čine deo tog napada.....	63
vi. Zaključak.....	67

c.	Elementi prisilnog raseljavanja kao krivičnog dela u osnovi: prisilno premeštanje i deportacija	67
i.	Deportacija kao zločin protiv čovečnosti	69
ii.	Druga nehumana dela kao zločini protiv čovečnosti: prisilno premeštanje.....	69
d.	Elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti	71
e.	Posebni uslovi za progon kao zločin protiv čovečnosti.....	71
i.	Fizički element progona	71
ii.	Element svesti za progon: diskriminatorna namera	73
f.	Elementi oblika progona na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi kojima se optuženi terete ..	73
i.	Ubistvo kao oblik progona	73
ii.	Seksualno zlostavljanje kao oblik progona	74
(A)	Uskraćivanje ili osporavanje nekog fundamentalnog prava.....	75
(B)	Uslov iste težine.....	77
(C)	Elementi	77
(D)	Silovanje kao oblik seksualnog zlostavljanja	80
iii.	Nanošenje štete ili razaranje verskih objekata i spomenika kulture kao oblik progona	81
III.	ISTORIJSKI ČINJENIČNI KONTEKST	85
A.	USTAVNI AMANDMANI IZ 1989 . GODINE	85
B.	RAZVOJ KRIZE	89
C.	POKUŠAJI DA SE REŠI KRIZA	93
D.	NALAZI	95
IV.	POLITIČKA I USTAVNA STRUKTURA I FUNKCIONISANJE SRJ I SRBIJE 1998. I 1999. GODINE	97
A.	USTAVNO UREĐENJE SRJ I REPUBLIKE SRBIJE	97
1.	Ustavno uređenje Republike Srbije	97
2.	Ustavno uređenje SRJ	101
3.	Ustavni i zakonski položaj VJ	103
B.	OVLAŠĆENJA PREDSEDNIKA REPUBLIKE SRBIJE	105
C.	POLITIČKO FUNKCIONISANJE SRJ I SRBIJE 1998. I 1999. GODINE	116
D.	UPRAVLJANJE KOSOVOM	120
1.	Lokalna samouprava	120
2.	Radna grupa za Kosovo	122
3.	Privremeno izvršno veće.....	125
V.	DIPLOMATSKI NAPORI.....	128
A.	OPŠTI KARAKTER DIPLOMATSKIH NAPORA TOKOM SUKOBNA NA KOSOVU	128
B.	DIPLOMATSKI NAPORI PRE RAMBOUILLETA	129
1.	Početni napori za iznalaženje političkog rešenja	129
2.	Diplomatska posmatračka misija na Kosovu (u daljem tekstu: DPMK)	135
3.	Oktobar 1998. godine: Sporazum Holbrooke-Milošević	137
C.	VERIFIKACIONA MISIJA ZA KOSOVO	140
D.	SASTANCI S PREDSTAVNICIMA NATO	143
E.	FEBRUAR 1999. GODINE: KONFERENCIJE U RAMBOUILLETU I PARIZU	146
F.	POVLAČENJE VMK	170
G.	ZAKLJUČCI.....	170
VI.	ORUŽANI SUKOB	174
A.	SNAGE SRJ I SRBIJE	174
1.	Vojska Jugoslavije 1998–1999. godine	174
a.	Ustavna zakonska regulativa vezana za VJ	174
b.	Struktura VJ.....	175

c.	Uniforme VJ	177
i.	Redovne uniforme VJ.....	177
ii.	Rezervisti VJ	178
iii.	Vojna policija VJ	179
iv.	Trake	179
d.	Komandovanje i rukovođenje.....	180
i.	Političko rukovođenje: predsednik SRJ i Vrhovni savet odbrane.....	180
(A)	Sastav VSO.....	181
(B)	Ovlašćenja VSO	182
(C)	Sednice VSO nakon 23. marta 1999. i postojanje Vrhovne komande.....	186
ii.	Vojno rukovođenje i komandovanje: Generalštab	192
(A)	Načelnik Generalštaba.....	193
(B)	Sastav Generalštaba	195
(C)	Štab Vrhovne komande.....	196
iii.	Komandni lanac i veze u VJ	197
e.	Sistem vojnog pravosuđa u VJ	203
i.	Struktura vojnog pravosuđa	205
ii.	Postupak koji se primenjivao u VJ u vezi s otkrivanjem krivičnih dela, istragom i gonjenjem	207
iii.	Merodavno pravo	210
iv.	Vojni sudovi u praksi	212
(A)	Funkcionisanje vojnog pravosuđa	213
(B)	Istraga i krivično gonjenje počilaca krivičnih dela u VJ	216
(C)	Pripadnici VJ vršili su uticaj na sistem i opstruirali ga.....	222
(1)	Konkretni primeri korupcije.....	223
v.	Konstatacije	230
2.	Snage VJ na Kosovu 1998-1999. godine.....	230
a.	Opšta mobilizacija u VJ pre NATO bombardovanja.....	234
b.	3. armija.....	234
i.	Razna komandna mesta.....	235
ii.	Struktura.....	237
c.	Prištinski korpus	238
i.	Komanda Prištinskog korpusa.....	240
(A)	Komandna mesta	240
(B)	Štab Prištinskog korpusa.....	243
ii.	Struktura Prištinskog korpusa	245
(A)	Jedinice potčinjene Prištinskom korpusu	245
(1)	549. motorizovana brigada.....	247
(2)	243. mehanizovana brigada.....	248
(3)	52. artiljerijsko-raketna brigada	248
(B)	Ratne snage pridodate Prištinskom korpusu	249
iii.	Vojno-teritorijalni organi na Kosovu	250
(A)	Vojni okrug Priština	251
(B)	Vojni odseci	252
(C)	Vojno-teritorijalni odredi	253
iv.	Dobrovoljci	255
(A)	Prijem dobrovoljaca u 3. armiju, Prištinski korpus i potčinjene jedinice.....	257
d.	Ostale jedinice na Kosovu	259
i.	Jedinice veze	260
3.	Snage Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije.....	260
a.	Organi MUP	261
i.	Resor javne bezbednosti (RJB)	261
(A)	Sekretarijati unutrašnjih poslova	261
(B)	Odeljenja unutrašnjih poslova i policijske stanice.....	262

(C) Rezervna policija	262
(D) Specijalne policijske jedinice RJB: PJP i SAJ.....	263
(1) PJP.....	263
(2) Specijalna antiteroristička jedinica.....	266
ii. Resor državne bezbednosti (RDB).....	267
iii. Štab MUP za Kosovo.....	270
iv. Pogrančne policijske stanice	271
v. Uprava kriminalističke policije	273
b. Uniforme MUP.....	274
i. Uniforme redovne i rezervne policije.....	275
ii. Uniforme PJP	276
iii. Uniforme SAJ	277
iv. Uniforme JSO.....	277
v. Trake.....	278
vi. Zaključak.....	278
c. Disciplina u MUP	279
d. Snage MUP angažovane u operacijama na Kosovu	281
e. Snage PJP na Kosovu	281
f. Snage SAJ na Kosovu.....	283
g. Snage JSO na Kosovu.....	283
h. Paravojne snage/dobrovoljci.....	285
4. Druge snage	289
a. Jedinice civilne odbrane i civilne zaštite	289
i. Sastav	289
ii. Komandna struktura.....	292
b. Naoružano nealbansko stanovništvo	295
i. Sastav	295
ii. Komandna struktura.....	301
B. POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBA 1998-1999. GODINE.....	304
1. Oslobođilačka vojska Kosova	306
a. Produženo oružano nasilje.....	307
i. Akcije OVK	307
ii. Planovi za borbu protiv OVK i letnja ofanziva SRJ/Srbije.....	311
iii. Period od Sporazuma Holbrooke-Milošević do vazdušne kampanje NATO	314
iv. Zaključci o produženom oružanom nasilju	318
b. OVK kao organizovana naoružana grupa.....	318
i. Poreklo, struktura i brojno stanje	318
ii. Snabdevanje i podrška iz Albanije.....	322
iii. Naoružanje i zalihe.....	324
iv. Uniforme	325
v. Zaključak o OVK kao organizovanoj naoružanoj grupi.....	326
c. Konstatacije	326
C. PRIMENA SILE OD STRANE SNAGA SRJ/SRBIJE 1998. GODINE.....	327
1. Navodi o prekomernoj i neselektivnoj primeni sile od strane snaga SRJ/Srbije.....	327
2. Argumentacija strana u postupku	328
3. Navodi o konkretnim incidentima	329
a. Drenica – februar i mart.....	329
b. Donje Prekaze – početak marta	331
c. Dečani – april.....	333
d. Letnja ofanziva	336
i. Dulje i Blace – kraj jula.....	336
ii. Sela na zapadnom Kosovu, uključujući Junik, Jablanicu i Prilep.....	337
iii. Mališevo – kraj jula.....	340
iv. Drenica – početak avgusta.....	342

v. Dolina Suve Reke – septembar	344
vi. Gornje Obrinje – septembar	345
e. Raseljena lica	350
4. Konstatacije	352
D. KRŠENJA OKTOBARSKIH SPORAZUMA	352
1. Savezna komisija za saradnju	353
2. Navodna kršenja	356
a. “Incident u Podujevu”	356
i. Činjenični kontekst.....	356
ii. “Vežba” zbog koje je propao prekid vatre i koja se pretvorila u angažovanje	357
iii. Odjek vežbe na sednici Kolegijuma VJ održanoj 30. decembra 1998. godine.....	358
iv. Utvrđivanje i nastavak napetosti u Podujevu	359
v. Konstatacije	360
b. Nedeljni sastanci i prekid komunikacije.....	361
c. Inspekcija kasarni i sloboda kretanja širom Kosova.....	364
d. Povećano prisustvo VJ na Kosovu	370
e. Povećano prisustvo MUP na Kosovu i ne vraćanje oružja.....	377
3. Kontakti VMK s NATO i OVK	378
4. Zaključak	380
E. KONTROLA NAD AKCIJAMA VJ I MUP NA KOSOVU.....	381
1. Sastanci u Beogradu	382
a. Sastanci 1998. godine	382
i. Plan za borbu protiv terorizma na Kosovu.....	382
ii. Geneza Zajedničke komande	386
b. Sastanci 1999. godine i izrada planova širokih razmera.....	390
2. Koordinacija između VJ i MUP u vezi s borbenim akcijama	395
a. Sistem koordinacije uopšte.....	395
i. Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ/MUP.....	396
(A) Koordinacija tokom 1998. godine	396
(B) Koordinacija tokom 1999. godine	401
b. Zajednička komanda.....	406
i. Zajednička komanda 1998. godine.....	410
(A) Sastanci Zajedničke komande	410
(B) Karakter Zajedničke komande	416
(C) Nadležnost Zajedničke komande nad MUP i VJ	423
(D) Zaključci o Zajedničkoj komandi 1998. godine.....	438
ii. Zajednička komanda 1999. godine.....	440
(A) Postojanje i nadležnost Zajedničke komande 1999. godine.....	440
(B) Sastanak održan 1. juna 1999. godine.....	455
(C) Zaključci o Zajedničkoj komandi 1999. godine	457
3. Prepotčinjavanje jedinica i organa MUP Vojsci Jugoslavije počev od aprila 1999. godine.....	458
a. Argumenti strana u postupku.....	458
b. Procedura prepotčinjavanja	460
c. Naređenja o prepotčinjavanju.....	462
d. Izvršavanje naređenja o prepotčinjavanju	465
i. Opšte neizvršavanje naređenja o prepotčinjavanju	465
ii. Slučajevi kad je VJ rukovodio snagama MUP.....	472
iii. Operacije izvođene posle izdavanja naređenja o prepotčinjavanju.....	474
e. Zaključak	478
F. KAMPANJA NATO BOMBARDOVANJA	478
1. Događaji koji su prethodili bombardovanju NATO	478
2. Pregled NATO kampanje	480
3. Kumanovski sporazum	482
G. KONSTATACIJE.....	483

I. UVOD

1. Dana 24. maja 1999. godine potvrđena je optužnica protiv Slobodana Miloševića, Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića i Vlajka Stojiljkovića (predmet br. IT-99-37-I), kojom se svaki od optuženih teretio odgovornošću za zločine koji su navodno počinjeni na Kosovu 1999. godine. Nakon što je 29. juna 2001. godine Slobodan Milošević prebačen u pritvor Međunarodnog suda, 12. februara 2002. godine počelo je njegovo suđenje po izmenjenoj optužnici za Kosovo, kao i po optužnicama u kojima se teretio za zločine počinjene u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

2. Nakon toga, 25. aprila 2002. godine u pritvor Međunarodnog suda prebačen je Dragoljub Ojdanić, a zatim, 2. maja 2002. godine Nikola Šainović i 20. januara 2003. godine Milan Milutinović. Vlajko Stojiljković je 13. aprila 2002. godine izvršio samoubistvo. Dana 2. oktobra 2003. godine potvrđena je optužnica protiv Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Vlastimira Đorđevića i Sretena Lukića (predmet br. IT-03-70-I), kojom se oni terete odgovornošću za iste zločine koji su navodno počinjeni na Kosovu. Vladimir Lazarević je prebačen u pritvor Međunarodnog suda 3. februara 2005. godine, a za njim Sreten Lukić 4. aprila 2005. i Nebojša Pavković 25. aprila 2005. godine.

3. Dana 8. jula 2005. godine Pretresno veće III donelo je odluku kojom je odobrilo zahtev Tužilaštva za spajanje predmeta br. IT-99-37-PT i IT-03-70-PT i naložilo tužilaštvu da do 15. avgusta 2005. godine podnese objedinjenu optužnicu.¹ Tom spojenom predmetu je potom dodeljen broj IT-05-87-PT.² Pošto je u junu 2006. godine i dalje bio u bekstvu, Vlastimir Đorđević je izdvojen iz sudskog postupka, a Treća izmenjena spojena optužnica (dalje u tekstu: Optužnica) potvrđena je kao važeća optužnica u suđenju Milanu Milutinoviću, Nikoli Šainoviću, Dragoljubu Ojdaniću, Nebojši Pavkoviću, Vladimiru Lazareviću i Sretenu Lukiću (dalje u tekstu, zajedno: optuženi). Suđenje je počelo 10. jula 2006. godine.³

4. Tokom suđenja i pri donošenju ove Presude, Pretresno veće je imalo jedan ključni zadatak: da utvrdi da li je tužilaštvo dokazalo krivicu nekog od optuženih po nekoj od optužbi. Kriterijum dokazivanja – van razumne sumnje – jeste velika prepreka koju tužilaštvo mora da savlada. Napori koje je Pretresno veće uložilo u razmatranje dokaza u velikoj meri su bili posvećeni ovom pitanju.

---

¹ *Tužilac protiv Milutinovića, Šainovića i Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-PT, i *Tužilac protiv Pavkovića, Lazarevića, Đorđevića i Lukića*, predmet br. IT-03-70-PT, Odluka po zahtevu tužilaštva za spajanje predmeta, 8. jul 2005. godine.

² Potvrda sekretara, predmet br. IT-05-87-PT, 11. jul 2005. godine.

³ Nalog kojim se zamenjuje Treća izmenjena spojena Optužnica i Vlastimir Đorđević izdvaja iz suđenja, 26. jun 2006

Istovremeno, tekst ove Presude sadrži informacije koje mogu biti od pomoći za bolje razumevanje događaja na Kosovu 1998. i 1999. godine. Međutim, ova presuda je samo jedan element u masi materijala iz kojeg će istoričari izvući celovit istorijski prikaz događaja.

5. U tom 1 ove Presude Veće je izložilo pravo koje je merodavno za ovaj predmet i svoje zaključke o političkim i konstitutivnim strukturama SRJ i Srbije, oružanom sukobu na koji se odnosi Optužnica i diplomatskim nastojanjima za rešenje tog sukoba. U tom 2 Veće iznosi svoje zaključke u vezi sa zločinima koje su snage SRJ i Srbije navodno počinile na Kosovu od marta do juna 1999. godine. U tom 3 Veće iznosi zaključke o individualnoj krivičnoj odgovornosti šestorice optuženih. Tom 4 sadrži dodatke Presudi, uključujući analizu dokaza u vezi s pojedinačno navedenim žrtvama ubistva.

A. OPTUŽNICA

6. Optuženi se terete prema članovima 7(1) i 7(3) Statuta Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut) zbog svoje navodne uloge u zločinima koje su, kako stoji, snage Savezne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SRJ) i Republike Srbije (dalje u tekstu: Srbija) počinile na Kosovu, u periodu od 1. januara do 20. juna 1999. godine. Konkretno, navodi se da su optuženi odgovorni za deportaciju, zločin protiv čovečnosti (tačka 1); prisilno premeštanje kao “druga nehumana dela”, zločin protiv čovečnosti (tačka 2); ubistvo, zločin protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja (tačke 3 i 4); i progone, zločin protiv čovečnosti (tačka 5). Prema Optužnici, optuženi su učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu s ciljem da izmene etnički sastav na Kosovu kako bi obezbedili trajnu kontrolu vlasti SRJ i Srbije nad tom Pokrajinom. Tužilaštvo dalje navodi da je cilj udruženog zločinačkog poduhvata trebalo ostvariti široko rasprostranjenom ili sistematskom kampanjom terora i nasilja, uključujući razne zločine navedene u svakoj od tačaka Optužnice.

7. Optužnica je podeljena u šest odeljaka, koji nose sledeće naslove: Optuženi, Položaj optuženih, Individualna krivična odgovornost, Optužbe, Opšti navodi i Činjenični kontekst navoda iz Optužnice. Pored toga, jedanaest priloga uz Optužnicu sadrže spiskove lica za koja se, prema tvrdnjama tužilaštva, zna da su ubijena na raznim lokacijama na Kosovu.

8. Odeljak naslovljen “Optuženi” sadrži određene pojedinosti o svakom od optuženih i, ukratko i prilično tačno, opisuje položaje na kojima su oni, kako se tvrdi, bili u relevantno vreme: Milutinović je bio predsednik Republike Srbije od decembra 1997. do decembra 2002. godine; Šainović je bio zamenik predsednika Vlade SRJ od februara 1994. do novembra 2000. godine; Ojdanić je bio načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ) od novembra 1998. godine, a 2000. godine je postao savezni ministar odbrane; Pavković je bio komandant 3. armije VJ

od decembra 1998. do početka 2000. godine, a zatim je postao načelnik Generalštaba VJ; Lazarević je 1999. godine bio komandant Prištinskog korpusa VJ, a u decembru 1999. godine postao je načelnik Štaba 3. armije VJ, a potom komandant 3. armije; dok je Lukić bio načelnik Štaba za Kosovo Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (dalje u tekstu: MUP) od maja 1998. godine, a posle juna 1999. godine pomoćnik načelnika Resora javne bezbednosti i načelnik Uprave pogranične policije Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije u Beogradu.

9. Naredni odeljak, naslovljen "Položaj optuženih", pruža više pojedinosti ne samo u vezi sa zvaničnim položajem optuženih, već su u njemu rezimirana ovlašćenja i nadležnosti svakog od njih.

10. Odeljak naslovljen "Individualna krivična odgovornost" sastoji se od više pododeljaka. U prvom, tužilaštvo objašnjava da se svaki od optuženih tereti da je planirao, podsticao, naredio, počinio ili na drugi način pomagao i podržavao činjenje zločina za koje se tereti u Optužnici. Ono dalje navodi da ne da tvrdi je ijedan od optuženih fizički izvršio zločine, već pod "činjenjem" misli na njihovo učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu. Prema Optužnici, taj udruženi zločinački poduhvat je nastao najkasnije u oktobru 1998. godine i uključivao je izvestan broj pojedinaca, među kojima su i optuženi. U njoj se tvrdi da su među učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu bili i fizički izvršioци zločina za koje se optuženi terete (opisani kao "nepoznata lica koja su bila u sastavu komandnih i koordinacionih organa i pripadnici snaga SRJ i Srbije") ili da su učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu ostvarivali svoje ciljeve putem pripadnika snaga SRJ i Srbije nad kojima su imali kontrolu.⁴ Navodi se da pojam "snage" obuhvata i snage vojske (VJ) i snage policije (MUP), a u Optužnici se tvrdi da je u svakom od zločina za koje se optuženi terete učestvovala bar po jedna jedinica VJ i jedna jedinica MUP.⁵ Naposljetku, tužilaštvo takođe navodi

⁴ Tokom iznošenja usmene argumentacije u odgovor na zahteve optuženih za izricanje oslobađajuće presude, tužilaštvo je izjavilo da "u svetlu žalbene presude u predmetu *Brđanin ... nameravamo da dalje postupamo samo na temelju te alternativne formulacije*, da su ta šestorica učesnika [u udruženom zločinačkom poduhvatu] koristila pripadnike snaga SRJ i Srbije nad kojima su imala kontrolu za vršenje deportacija, prisilnog premeštanja, ubistava i progona." T. 12577 (3. maj 2007. godine) (naglasak dodat). V. takođe kompletniju diskusiju po ovom pitanju u odeljku posvećenom drugom fizičkom elementu udruženog zločinačkog poduhvata.

⁵ Paragraf 20 Optužnice glasi: "U svakom od zločina navedenih u tačkama 1 do 5 Optužnice učestvovala je najmanje jedna jedinica VJ i jedna jedinica MUP". Ova rečenica je dodata Optužnici kao odgovor na odluke Veća i da bi optuženi bili adekvatno obavješteni o tezi koju moraju pobiti. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po podnescima odbrane o navodnim nedostacima u formi predložene Izmenjene spojene optužnice, 22. mart 2006. godine, par. 4–10; Odluka po zahtevu za izmenu Optužnice, 11. maj 2006. godine, par. 5–6. Međutim, da bi se neki optuženi proglasio krivim nije potrebno da se svaka činjenica navedena u optužnici dokaže van razumne sumnje, i da "materijalne činjenice", koje se moraju navesti u optužnici da bi optuženi dobio informacije koje su mu potrebne za pripremu odbrane, nisu uvek nužno činjenice koje treba dokazati van razumne sumnje u konačnoj presudi. V. *Tužilac protiv Ntagerure i drugih*, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine, str. 58, fusnota 356. Prema tome, prisustvo najmanje jedne jedinice VJ i najmanje jedne jedinice MUP (to jest, i MUP i VJ) na svakom od mesta zločina nije činjenica koju je tužilaštvo moralo da dokaže da bi obezbedilo osuđujuću presudu u vezi sa svakim od mesta zločina. Pitanje da li je neki konkretni optuženi odgovoran za zločine koje je na nekoj konkretnoj lokaciji počinio samo MUP ili samo VJ rešavano je u Presudi od slučaja do slučaja.

da su optuženi odgovorni prema članu 7(3) Statuta jer nisu sprečili ili kaznili izvršioce zločina koji su im bili podređeni.

11. Sledeći pododeljak nosi naslov “Pregled udruženog zločinačkog poduhvata” i u njemu su ukratko opisani komandni položaji koje su optuženi navodno zauzimali u političkoj, vojnoj i/ili strukturi snaga bezbednosti SRJ i Srbije. U njemu se dalje ponovo iznosi tvrdnja o hotimičnoj i široko rasprostranjenoj ili sistematskoj kampanji progona kosovskih Albanaca, stvaranju atmosfere straha i pritiska i hotimičnoj kampanji uništavanja imovine. Pododeljci koji slede bave se svakim optuženim ponaosob i u njima se navode njihove navodne uloge i odgovornosti, kao i izvesne “činjenice” na osnovu kojih se, prema rečima tužilaštva, jedino može zaključiti da su optuženi učestvovali u zločinima za koje se terete. U tom delu Optužnice se takođe za svakog optuženog navode faktori na osnovu kojih se može zaključiti da su oni imali stanje svesti potrebno za razne oblike odgovornosti za koje se terete prema članovima 7(1) i 7(3).

12. U odeljku “Optužbe” razrađeni su navodi protiv optuženih u pet tačaka. U tački 1 Optužnice tužilaštvo opisuje kako je tokom 1999. godine izvedena deportacija kosovskih Albanaca iz 13 opština i konkretnih gradova i sela u tim opštinama. Valja primetiti da ti opisi sadrže i informacije o ubistvima, uništavanju imovine, krađi, seksualnom zlostavljanju, premlaćivanju i drugim vidovima nasilja za koje tužilaštvo navodi da su doprinela atmosferi straha i pritiska koju su snage SRJ i Srbije stvorile kako bi se omogućio progon albanskog stanovništva na Kosovu. U tački 2, “druga nehumana dela (prisilno premeštanje)”, govori se o činjenicama koje su već navedene u prvoj tački. Tačke 3 i 4, ubistvo, takođe sadrže značajne činjenične pojedinosti o izvesnom broju navodnih slučajeva lišavanja života na raznim lokacijama na Kosovu. Veliki broj tih lokacija i pojedinačnih incidenata preklapaju se s onima koji su opisani u tačkama 1 i 2. Naposljetku, u petoj tački Optužnice, progon, navodi se da su snage SRJ i Srbije vodile kampanju progona albanskog stanovništva na Kosovu, između ostalog, putem prisilnog premeštanja i deportacije, ubistava, seksualnog zlostavljanja i bezobzirnog uništavanja verskih objekata ili nanošenja štete tim objektima. Što se tiče ubistava, Optužnica “pozivom [...] ponovo navodi i uvrštava” prethodne paragrafe u vezi s tačkama 3 i 4, čime se optuženi za ta konkretna ubistva takođe terete kao za progon.⁶ Međutim, iznenađujuće je da isto to nije urađeno s “deportacijom” i “prisilnim premeštanjem” kao oblicima progona, pa se stoga konkretna dela deportacije i prisilnog premeštanja, navedena u tačkama 1 i 2 i izložena u paragrafu 72, ne stavljaju optuženima na teret kao oblici progona; u stvari, u tački 5 optuženi se terete za progon samo po uopštenom navodu o

---

⁶ Optužnica, par. 76.

prisilnom premeštanju i deportaciji oko 800.000 kosovskih Albanaca.⁷ U okviru optužbi za progon nisu izneti nikakvi konkretni navodi o seksualnom zlostavljanju, već samo oni koji se uopšteno pominju u paragrafu 27 i u paragrafu 72. Što s tiče bezobzirnog uništavanja verskih objekata kosovskih Albanaca ili nanošenja štete tim objektima kao obliku progona, u paragrafu 77(d) Optužnice navodi se šteta naneta džamijama na 14 lokacija širom Kosova ili njihovo uništavanje.

13. U pretposlednjem odeljku Optužnice, naslovljenom “Opšti navodi”, jednostavno se tvrdi da je sve vreme na koje se odnosi Optužnica na Kosovu postojao oružani sukob i da su činjenje i nečinjenje za koje se optuženi terete kao za zločine protiv čovečnosti bili deo široko rasprostranjenog ili sistematskog napada na albansko civilno stanovništvo na Kosovu.

14. Naposljetku, u odeljku naslovljenom “Činjenični kontekst navoda iz Optužnice”, u Optužnici se navode izvesne informacije iz oblasti istorije, geografije, ustava i politike, opširan opis sukoba između Oslobođilačke vojske Kosova i snaga SRJ i Srbije, kao i vazdušnih napada NATO-a.

B. ISTORIJAT POSTUPKA

15. U maju i junu 2006. godine strane u postupku su podnele svoje pretpretresne podneske. Tužilaštvo je u maju 2006. godine podnelo i svoj spisak svedoka i spisak dokaznih predmeta. Nakon što su neko vreme proveli u pritvoru pre početka suđenja, optuženima je 2005. godine odobreno privremeno puštanje na slobodu. Dana 26. maja 2006. godine Veće je suspendovalo privremeno puštanje na slobodu optuženih i naložilo im da se vrate u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija do 4. jula 2006. godine, jer se očekivao početak suđenja.⁸

16. Pretpretresnu konferenciju u ovom predmetu Veće je održalo 7. jula 2006. godine. Posle pretpretresne konferencije, Veće je 11. jula 2006. godine donelo “Odluku u vezi s primenom pravila 73bis” u kojoj je, primenivši pravilo 73bis(D) Pravilnika u postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik), izdalo sledeći nalog:

Do daljeg naloga Veća, tužilac može da izvede dokaze u vezi sa svim mestima zločina i incidentima navedenim u paragrafu 72; te svim mestima zločina i incidentima navedenim u paragrafu 75, izuzev potparagrafa (a), (e) i (j) (uključujući potparagraf (j)(i)), u kojima

⁷ T. 12778–12779 (18. maj 2007. godine) (“Naposletku, u petoj tački, ‘Progoni,’ u paragrafu 77 Optužnice navodi se da su optuženi odgovorni za kampanju progona albanskog stanovništva na Kosovu. Mada se u tom paragrafu u opštim crtama govori o deportaciji i prisilnom premeštanju kao nekima od načina na koji je progon izvršen, zajedno s ubistvima, seksualnim zlostavljanjem i bezobzirnim uništavanjem verskih objekata ili nanošenjem štete tim objektima, Veće primećuje da konkretni navodi o prisilnom premeštanju i deportaciji sadržani u paragrafu 72 nisu uvršteni u tačku 5 pozivanjem na njih. Veće je 30. oktobra u sudnici skrenulo pažnju tužilaštvu na ovu činjenicu, ali tužilaštvo nije ništa preduzelo po tom pitanju, pa stoga progoni navedeni u tački 5 ne uključuju deportaciju i prisilno premeštanje kosovskih Albanaca opisno u paragrafu 72.”).

⁸ Nalog kojim se suspenduje privremeno puštanje na slobodu svih optuženih, 26. maj 2006. godine.

se navode optužbe u vezi s Račkom/Reček, Padalištem/Padalishte i zatvorom u Dubravi/Dubravë.⁹

Time je Veće odbilo da dozvoli izvođenje dokaza u vezi s mestima zločina Račak/Rečak, Padalište/Padalishta, i zatvor Dubrava, na osnovu toga što ono što se tamo navodno događalo, za razliku od drugih mesta lišavanja života, nije imalo veze s lokacijama s kojih su ljudi navodno prisilno raseljavani, pa stoga nije spadalo u okvire “karaktera ili tematike” teze tužilaštva.¹⁰ Pravna posledica ove odluke jeste to što su optužbe iz Optužnice vezane za paragrafe 75(a), (e) i (j) zadržane i što se i dalje stavljaju na teret optuženima. Veće će na kraju ove Presude naložiti stranama u postupku da podnesu odgovarajuće podneske o tome kako dalje postupiti u vezi s tim postojećim optužbama.

17. Suđenje je počelo 10. jula 2006. godine. Sutradan, Veće je izdalo nalog kojim su regulisana izvesna pitanja vezana za postupak i dokaze.¹¹ Vremenski rokovi iz tog naloga za obelodanjivanje materijala koji će biti korišćen tokom unakrsnog ispitivanja kasnije su izmenjeni uz saglasnost strana u postupku, pa se tražilo da se takav materijal obelodani na početku glavnog ispitivanja nekog svedoka.¹²

18. Optuženi su privremeno pušteni na slobodu tokom letnje pauze u radu suda 2006. godine.¹³ Iako je odbilo privremeno puštanje optuženih na slobodu tokom zimske pauze u radu suda 2006. godine,¹⁴ Veće je kasnije nekim optuženima odobrilo privremeno puštanje na slobodu iz razloga

---

⁹ Odluka u vezi s primenom pravila 73bis, 11 jul 2006. godine, par. 13(a).

¹⁰ Odluka u vezi s primenom pravila 73bis, 11. jul 2006. godine, par. 10–13; V. takođe Odluka kojom se odbija zahtjev tužilaštva da se odobri ulaganje žalbe u vezi s pitanjem na osnovu pravila 73bis, 30. avgust 2006. godine.

¹¹ Nalog o postupku i dokazima, 11. jul 2006. godine.

¹² Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za izmenu naloga o postupku i dokazima, 16. avgust 2006. godine.

¹³ Odluka po zajedničkom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu na određeno vreme tokom letnje pauze u radu suda, 1. jun 2006. godine.

¹⁴ Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za privremeno puštanje na slobodu tokom zimske pauze u radu suda, 5. decembar 2006. godine.

saosećajnosti ili humanitarnih razloga.¹⁵ Tokom suđenja podneto je nekoliko žalbi na odbijanje privremenog puštanja na slobodu, od kojih je Žalbno veće odbilo sve osim jedne.¹⁶

19. U nekoliko navrata, Veće je razmatralo i odbijalo zahteve za obustavu postupka ili izdvajanje iz postupka jednog konkretnog optuženog, Pavkovića.¹⁷ Veće je takođe odbilo tri zahteva Ojdanićeve odbrane za obustavu postupka zbog njene navodne nemogućnosti da na Kosovu vodi istragu na terenu. Nakon velikih napora Veća i Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (dalje u tekstu: UNMIK) da omogući takav pristup, Ojdanićeva odbrana je jednostrano odbila da učestvuje u daljim razgovorima s UNMIK u vezi s alternativnim mogućnostima vođenja istrage.¹⁸

20. Veće je i tokom pretpretresne i tokom pretresne faze postupka ulagalo napore da olakša postizanje sporazuma između strana u postupku po pitanju materijalnih činjenica vezanih za Optužnicu. Iako nije postignut nikakav sporazum o materijalnim činjenicama, strane u postupku jesu postigle saglasnost u vezi s uvrštavanjem velikog broja dokumenata.¹⁹

21. Tokom izvođenja dokaza tužilaštva, Veće je saslušalo iskaze 117 svedoka, i *viva voce* i/ili na osnovu pravila 92*bis*, 92*ter* i 92*quater*. Na zahtev tužilaštva, Veće je takođe uvrstilo u spis

¹⁵ V. na primer, Odluka po Milutinovićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 7. decembar 2007. godine; Odluka po Lazarevićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 18. jun 2007. godine; Odluka po Pavkovićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 18. jun 2007. godine, par. 6; Odluka po Šainovićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 7. jun 2007. godine; Odluka po Ojdanićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu, 4. jul 2007. godine; Odluka po Pavkovićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 14. mart 2008. godine; Odluka po Šainovićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 4. april 2008. godine; Odluka po Lazarevićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 15. april 2008; Odluka po Ojdanićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju, 10. jul 2008. godine; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65-6, Odluka po Žalbi tužilaštva na Odluku po Lazarevićevom zahtevu za privremeno puštanje na slobodu u kraćem trajanju od 26. septembra 2008, 23. oktobar 2008. godine.

¹⁶ *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65.2, Odluka po interlokutornoj žalbi na odbijanje privremenog puštanja na slobodu tokom zimske pauze, 14. decembar 2007. godine; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65.5, Odluka po Žalbi Lazarevićeve odbrane na osnovu pravila 116*bis* protiv odbijanja privremenog puštanja na slobodu od strane Pretresnog veća, 18. decembar 2007. godine; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65.4, Odluka po Žalbi Sretena Lukića na osnovu pravila 116*bis* protiv odbijanja privremenog puštanja na slobodu od strane Pretresnog veća, 18. decembar 2007. godine; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR65.3, Odluka po Pavkovićevoj žalbi na osnovu pravila 116*bis* protiv odluke u vezi s privremenim puštanjem na slobodu, od 12. decembra 2007, 18. decembar 2007. godine.

¹⁷ V., na primer, *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po Pavkovićevom zahtevu za poništavanje spajanja postupaka ili alternativno za odobravanje razdvajanja postupaka, 7. septembar 2005, str. 4; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po zahtevu Nebojše Pavkovića da se odgodi početak suđenja ili, alternativno, da se ponovo razmotri i odobri raniji zahtev za razdvajanje postupaka, 2. decembar 2005. godine, str. 2; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Druga odluka po zahtevima za odgađanje predloženog datuma početka suđenja, 28. april 2007. godine, par. 2, 6; Odluka po Pavkovićevom zahtevu za delimično razdvajanje postupka, 27. septembar 2007. godine.

¹⁸ Odluka po Ojdanićevom zahtevu za obustavu postupka, 9. jun 2006. godine, par. 4–6; Odluka po drugom Ojdanićevom zahtevu za obustavu postupka, 19. oktobar 2006, par. 9–11; Odluka po Ojdanićevom trećem zahtevu za obustavu postupka, 27. avgust 2007. godine, par. 38–44.

¹⁹ V., na primer, Drugi nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane u postupku sporazumele, 15. februar 2007. godine; Nalog za dostavljanje podnesaka po zajedničkom obaveštenju tužilaštva i odbrane u vezi s prevodom dokaznih predmeta koji su sporazumno uvršteni u spis, 31. jul 2007. godine.

brojne dokumente direktno iz sudnice.²⁰ Veće je donelo veliki broj odluka kojima je regulisano izvođenje dokaza tužilaštva, i to u vezi s nalozima *subpoena*, iskazima datim putem video-konferencijske veze, zaštitnim merama, obelodanjivanjem, uvrštavanjem dokaza u spis i izmenama spiska svedoka i spiska dokaznih predmeta tužilaštva. U sledećem paragrafu se ukratko govori o dve takve odluke.

22. Na samom početku suđenja tužilaštvo je tražilo da se u dokazni spis uvrste dva izveštaja o ljudskim pravima – *As Seen, As Told* /Kako je viđeno i ispričano/ i *Under Orders* /Po naređenju/ – koje su sastavile međunarodne organizacije i koji sadrže iskaze iz druge ruke o događajima na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Ti izveštaji su utemeljeni na izjavama koje su neidentifikovani kosovski Albanci dali službenicima tih organizacija na terenu, koji su zabeležili njihove izjave i podneli ih svojim pretpostavljenima nakon čega su taj materijal priredili i rezimirali radi uključivanja u te izveštaje. Veće je primenilo svoje diskreciono pravo da ih ne uvrsti u spis, na osnovu toga što tužilaštvo nije na odgovarajući način pokazalo da postoje dovoljne indicije njihove pouzdanosti kao dokumentarnih dokaza iz druge ruke. Veće je takođe primetilo da se deo materijala iz tih izveštaja temelji na drugim dokumentima, koji predstavljaju bolji i neposredniji izvor informacija, od kojih je neke trebalo predočiti tokom suđenja.²¹

23. Pred kraj izvođenja dokaza tužilaštva Veće je odbilo zahtev tužilaštva da na svoj spisak svedoka na osnovu pravila 65ter doda Wesleyja Clarka; to odbijanje zasnivalo se na činjenici da su ograničenja koja su Sjedinjene Američke Države odredile kad je reč o modalitetima Clarkovog svedočenja – to jest, ograničenja područja unakrsnog ispitivanja – dovela do toga da je potreba da se obezbedi pravo optuženih na pravično suđenje bila znatno veća od dokazne vrednosti njegovog predloženog svedočenja.²² Žalbeno veće je potvrdilo odluku Veća po tom pitanju.²³

---

²⁰ V. Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u vezi s Philipom Coom, 23. mart 2007. godine; Odluka po trećem zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumenata neposredno u sudnici, 23. mart 2007. godine; Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza, 10. oktobar 2006. godine.

²¹ Odluka o dokazima ponuđenim preko Sandre Mitchell i Fredericka Abrahamsa, 1. septembar 2006. godine, par. 19–25.

²² Druga odluka po zahtevu tužilaštva za odobrenje da izmeni svoj spisak svedoka na osnovu pravila 65ter i na njega doda Wesleyja Clarka, 16. februar 2007. godine.

²³ *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na Drugu odluku kojom se tužilaštvo ne dopušta da doda generala Wesleyja Clarka svom spisku svedoka na osnovu pravila 65ter, 20. april 2007. godine; Odluka po zahtevu tužilaštva za odobrenje da uloži interlokutornu žalbu na drugu odluku u vezi s dodavanjem Wesleyja Clarka na spisak svedoka na osnovu pravila 65ter, 14. mart 2007. godine.

24. Veće je odlučilo da reguliše izvođenje dokaza tužilaštva tako što će mu odrediti vremenski rok za glavno izvođenje dokaza. Mada mu je za izvođenje dokaza dodeljeno 260 časova,²⁴ tužilaštvo je iskoristilo samo 166 časova.²⁵

25. Dana 1. maja 2007. godine tužilaštvo je završilo glavno izvođenje svojih dokaza i Veće je odmah pozvalo odbranu da iznese svoju argumentaciju na osnovu pravila 98*bis*. Od 1. do 7. maja Veće je saslušalo usmenu argumentaciju svakog od optuženih koji su od njega tražili da im izrekne oslobađajuće presude po svih pet tačaka Optužnice, kao i argumentaciju koju je tužilaštvo iznelo u odgovor na te zahteve. Veće je zaključilo sednicu kako bi razmotrilo to pitanje i ponovo se sastalo 18. maja 2007. godine kako bi donelo usmenu odluku po zahtevima. Sve zahteve za izricanje oslobađajuće presude Veće je odbilo u svim aspektima.²⁶

26. U skladu s nalogom Veća, optuženi su 15. juna 2007. godine podneli svoje spiskove svedoka i dokaznih predmeta na osnovu pravila 65*ter*.²⁷ Takođe su tražili nekoliko produženja rokova za ispunjavanje obaveza obelodanjivanja kad je reč o izveštajima veštaka, što im je odobreno.²⁸

27. Na konferenciji pre izvođenja dokaza odbrane, održanoj 22. juna 2007. godine, nakon što je izložilo raspoložive načine na koje odbrana može da skрати procenjeno vreme za izvođenje svojih dokaza, kao što su primena pravila 92*bis* i 92*ter*, predočavanje dokumenata direktno iz sudnice i sporazum o uvrštavanju dokumenata, Veće je donelo usmenu odluku kojom je za izvođenje dokaza odbrane odredilo 240 časova.²⁹

28. Dana 6. avgusta 2007. godine počela je da izvodi dokaze Milutinovićeve odbrana,³⁰ a ostali timovi odbrane izvodili su svoje dokaze onim redosledom kojim su optuženi navedeni u Optužnici.

---

²⁴ Odluka o korišćenju vremena, 9. oktobar 2006. godine, str. 6; Izveštaj o utrošenom vremenu iz novembra 2006. godine, 11. decembar 2006. godine, str. 1–2, fusnota 3.

²⁵ V. Izveštaj o utrošenom vremenu iz marta 2007. godine, 2. april 2007. godine; Izveštaj o utrošenom vremenu iz maja 2007. godine, 18. jun 2007. godine.

²⁶ T. 12771–12808 (18. maj 2007).

²⁷ Nalog o završetku glavnog izvođenja dokaza tužilaštva, postupku u skladu s pravilom 98*bis* i podnescima odbrane na osnovu pravila 65*ter*, 5. mart 2007. godine.

²⁸ V., na primer, Nalog u vezi s obelodanjivanjem izveštaja veštaka, 3. avgust 2007. godine; Drugi nalog u vezi s obelodanjivanjem izveštaja veštaka, 11. septembar 2007. godine.

²⁹ T. 12821–12848 (22. jun 2007. godine). Kako je odmicao postupak, Milutinovićeve odbrana je na izvođenje dokaza utrošila oko 23 časa, Šainovićeve odbrana 20 časova, Ojdanićeve odbrana 40 časova, a Pavkovićeve odbrana manje od četiri časa. Odluka o korišćenju vremena preostalog za izvođenje dokaza odbrane, 21. novembar 2007. godine. Veće je izrazilo nadu da će se optuženi među sobom dogovoriti o konačnoj raspodeli vremena. T. 12847–12848 (22. jun 2007. godine), T. 17629–17639 (25. oktobar 2007. godine). Međutim, 21. novembra 2007. godine, Veće je izdalo nalog kojim je preostalo vreme za izvođenje dokaza odbrane dodelilo Lazarevićevom i Lukićevom timu odbrane, koji su utrošili 75, odnosno 79 časova. Odluka o korišćenju vremena preostalog za izvođenje dokaza odbrane, 21. novembar 2007. godine; Izveštaj o utrošenom vremenu tokom pretresne faze za period do 30. aprila 2008. godine, 16. maj 2008. godine.

³⁰ Odluka po zajedničkom zahtevu odbrane za odgađanje rasporeda suđenja, 23. maj 2007. godine.

Tokom izvođenja dokaza odbrane Veće je saslušalo iskaze 123 svedoka, pri čemu je optuženi Lazarević bio jedini optuženi koji se opredelio da svedoči u svoju odbranu. Veće je takođe, na zahtev odbrane, brojne dokumente uvrstilo u spis direktno iz sudnice.³¹

29. Tokom izvođenja dokaza odbrane Ojdanićeva odbrana je iznela konkretne prigovore u vezi s dva izveštaja koje je 3. armija navodno uputila Štabu Vrhovne komande tokom kampanje vazdušnih napada NATO. Ti izveštaji datirani su 25. maja i 4. juna 1999. godine i tiču se kažnjivih aktivnosti pripadnika MUP na Kosovu; pri čemu je suština tih prigovora bila tvrdnja da su ti izveštaji falsifikovani i da su na prevaru ubačeni u delovodnik Generalštaba VJ i arhivu VJ. Veće je naposljetku dozvolilo da se izvedu podrobni dokazi u vezi s tim pitanjem, uključujući iskaz veštaka grafologa.³²

30. Nakon što je Lukićeva odbrana 21. aprila 2008. godine završila izvođenje svojih dokaza,³³ Veće je saslušalo nekoliko zajedničkih veštaka koje je pozvala odbrana i čije svedočenje je okončano 16. maja 2008. godine.³⁴

31. U periodu od 19. do 21. maja Veće je saslušalo iskaz Milana Đakovića, kojeg je pozvalo da dâ iskaz u skladu s pravilom 98.³⁵ Dana 8. i 9. jula 2008. godine, Aleksandar Dimitrijević je svedočio shodno sudskom pozivu koji je izdat za njegovo pristupanje Sudu, ali tek nakon što je predsednik Međunarodnog suda obavestio Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija da Republika Srbija svedoku nije uručila sudski poziv.³⁶ Veće je pozvalo Christophera Hilla i Borisa Mayorskog, dva člana tročlanog pregovaračkog tima s mirovnih pregovora u Rambouilletu i Parizu u februaru i

---

³¹ V., na primer, Odluka po Milutinovićevom zahtevu za prihvatanje dokumenata direktno iz sudnice, 19. septembar 2007. godine; Odluka po Šainovićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 4. septembar 2007. godine; Odluka po Ojdanićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 25. oktobar 2007. godine; Odluka po Pavkovićevom prvom obnovljenom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 27. septembar 2007. godine; Odluka po Lazarevićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 16. januar 2008. godine; Odluka po zahtevima Lukićeve odbrane za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 11. jun 2008. godine; Odluka po Lukićevom zahtevu za preispitivanje odluke Pretresnog veća po zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice i Odluke po zahtevu odbrane za produženje toka za podnošenje završnog pretresnog podneska, 2. jul 2008. godine.

³² Odluka po zajedničkom Ojdanićevom i Lukićevom zahtevu da se pozovu Živojin Aleksić i Dušan Mladenovski, 3. april 2008. godine; Odluka po prigovoru prema pravilu 94bis na angažovanje grafologa Živojina Aleksića, 17. april 2008. godine; Odluka po Pavkovićevom zahtevu da se pozove veštak grafolog, 13. maj 2008. godine; V. takođe Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 245, 246; dok. pr. br. P1725 (Komanda 3. armije, Zahtev Štabu Vrhovne komande, 4. jun 1999. godine); dok. pr. br. P1459 (Izveštaj Komande 3. armije o nepridržavanju [od strane] organa MUP, 25. maj 1999), uvršten u spis i pod br. 3D1106.

³³ T. 25754–25755 (21. april 2008. godine).

³⁴ T. 26346 (16. maj 2008. godine).

³⁵ Dopis predsedavajućeg sudije upućen Milanu Đakoviću, 18. mart 2008. godine.

³⁶ Poziv na osnovu pravila 54 i 98, 13. maj 2008. godine; Nalog vladi Republike Srbije, 13. maj 2008. godine; Dopis predsednika Međunarodnog suda upućen predsedniku Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, 17. jun 2008. godine (zaveden 23. juna 2008. godine); Poziv na osnovu pravila 54 i 98, 25. jun 2008. godine; Nalog vladi Republike Srbije, 25. jun 2008. godine; Nalog o svedočenju putem video-konferencijske veze za Aleksandra Dimitrijevića i Odluka po zahtevu odbrane da s njim obavi razgovor pre njegovog svedočenja, 1. jul 2008. godine.

martu 1999. godine, da daju iskaz kako bi se stekla što kompletnija slika o okolnostima u kojima su pregovori na kraju propali, međutim, Veće nije uspjelo da obezbedi njihovo pristupanje Sudu.³⁷

32. Strane nisu podnele zahteve za izvođenje dokaza u postupku replike i duplike.³⁸ Završni pretresni podnesci podneti su 15. jula 2008. godine.³⁹ Veće je saslušalo završne reči od 19. do 27. avgusta 2008. godine.⁴⁰

C. PRISTUP DOKAZIMA

33. *Svedoci*. Pretresna veća ovog Međunarodnog suda nisu istražni organi. Za istragu je zaduženo Tužilaštvo. Mada su sudije ovlašćene da stranama u postupku nalože da predoče dodatne dokaze i da same pozivaju svedoke, pretresna veća mogu da primene to ovlašćenje samo u ograničenoj meri i u odsustvu istražnog organa pod svojom kontrolom. Pretresno veće će najverovatnije primeniti to ovlašćenje ukoliko smatra da se pitanja koja su pokrenule strane u postupku mogu produktivno obraditi ispitivanjem svedoka kojeg nije pozvala nijedna od strana. Veoma je mala verovatnoća da će se na taj način ikada postaviti glavni temelj za najznačajnije zaključke u bilo kom krivičnom postupku na ovom Međunarodnom sudu. S obzirom na to, zaključci izneti u ovoj Presudi su skoro isključivo zasnovani na dokazima koje su strane u postupku odlučile da predoče Veću.

34. Izvesna količina korisnih dopunskih dokaza dobijena je od dva svedoka koje je pozvalo Veće, Milana Đakovića i Aleksandra Dimitrijevića. Pretresno veće je pozvalo Đakovića jer je bila osporena autentičnost i pouzdanost rukom pisanih zapisnika sa sastanaka grupe istaknutih političkih ličnosti i visokih funkcionera vojske i policije, poznate pod imenom "Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju". O Zajedničkoj komandi se detaljno govori u sledećem odeljku ove Presude. Đaković je vodio rukom pisani zapisnik i beležio izjave s tih sastanaka. To je samo jedan od

³⁷ T. 26573 (21. maj 2008. godine); Dopis predsedavajućeg sudije upućen Christopheru Hillu, 16. april 2008. godine (zaveden 18. aprila 2008. godine); Dopis predsedavajućeg sudije upućen Borisu Mayorskom, 16. april 2008. godine (zaveden 18. aprila 2008. godine).

³⁸ Nalog o podnošenju zahteva za repliku na osnovu pravila 85, 18. april 2008. godine; Nalog u vezi s procedurom za okončanje postupka, 2. maj 2008. godine, par. 4.

³⁹ V., na primer, poverljivu Najavu Lukićeve odbrane o podnošenju *corrigenduma* Završnog pretresnog podneska odbrane, 18. jul 2008. godine; Zahtev Lukićeve odbrane za zamenu javne redigovane verzije Završnog pretresnog podneska, 7. avgust 2008. godine.

⁴⁰ Nalog u vezi s procedurom za okončanje postupka, 2. maj 2008. godine. Ovaj nalog je poništen i određeni su novi datumi. T. 26767 (9. jul 2008. godine).

iznenađujućeg broja dokumenata čija su autentičnost i pouzdanost osporene tokom suđenja. Dimitrijević je bio visoki oficir VJ koji se povremeno pominje u zapisnicima, naročito u zapisnicima s Kolegijuma načelnika Štaba VJ, u kojima je kritikovao aktivnosti Prištinskog korpusa i 3. armije na Kosovu i navodno uplitanje civila, naime političara na visokom položaju, u komandovanje vojskom. On je smenjen s položaja načelnika Uprave bezbednosti Generalštaba VJ uoči početka kampanje bombardovanja NATO 23. marta 1999. godine. Imajući u vidu da je očito bio upućen u izvesna kontroverzna pitanja koja čine srž ovog predmeta, Veće je smatralo da bi mu njegovo svedočenje pomoglo da oceni već predočene dokaze o njegovom učešću u tome.

35. *Osnovna pravila.* Tokom celog suđenja Veće je primenjivalo pravilo 89 Pravilnika, a služilo se i obimnom praksom koja se odnosi na pitanja vezana za dokaze koja se razvila na Međunarodnom sudu od njegovog osnivanja. Tamo gde je bilo praznina, Veće je primenjivalo pravila o dokazima koja su omogućavala najpravičnije rešavanje dotičnog pitanja, u skladu s duhom Statuta i opštim pravnim načelima. Veće je u spis uvrštavalo neposredne i posredne dokaze, dokaze očevidaca i dokaze iz druge ruke, kao i primarne i sekundarne dokaze – u formi usmenog svedočenja, dokumentarnih dokaza i pismenih izjava umesto usmenog svedočenja na osnovu pravila 92bis, 92ter i 92quater.

36. *Prihvatljivost i težina.* Dokazi su relevantni ukoliko se njima može pokazati da je postojanje neke činjenice koja je bitna za utvrđivanje nekog pitanja u predmetu manje ili više verovatno nego što bi bilo bez tih dokaza.⁴¹ Težina dokaza odnosi se na kvalitativnu ocenu dokazne vrednosti koju pretresno veće pripisuje nekom konkretnom elementu dokaznog materijala u odnosu na sporne činjenice iz dotičnog predmeta. Težina koja se pridaje dokazima određuje se na osnovu niza faktora i dokazima se može pridati bilo koja težina koju veće smatra primerenom. Takođe treba primetiti da uvrštavanje u spis nekog elementa dokaznog materijala nužno znači da je veće zaključilo da je on relevantan i da ima dokaznu vrednost. Prilikom konačnog većanja na osnovu pravila 87, Veće je dokazima uvrštenim u spis tokom suđenja pridalo odgovarajuću težinu u kontekstu kompletnog spisa predmeta, bez obzira na to ko je izveo konkretni dokaz.⁴²

---

⁴¹ V. *Tužilac protiv Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. jun 2002. godine, par. 35 (“Dokazi su prihvatljivi samo ako su relevantni, a relevantni su samo ako imaju dokaznu vrijednost, što su implicite opšte odredbe pravila 89(C)”); V. takođe *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o postupku i dokazima, 11. jul 2006. godine (izmenjen Odlukom po zajedničkom zahtevu odbrane za izmenu naloga o postupku i dokazima, 16. avgust 2007. godine).

⁴² V. *Tužilac protiv Limaja i drugih*, predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine, par. 10; *Tužilac protiv Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. godine, par. 14; *Tužilac protiv Blagojevića i Jokića*, predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine, par. 20; ali V. takođe *Tužilac protiv Simića i drugih*, predmet br. IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003. godine, par. 18; *Tužilac protiv Naletilića i Martinovića*, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine, par. 9; *Tužilac protiv Vasiljevića*, predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. godine, par. 13; *Tužilac protiv Kmojelca*, predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine, par.

37. *Potkrepljivanje.* Žalbeno veće je bilo mišljenja da iskaz jednog svedoka o nekoj materijalnoj činjenici, pravno gledano, ne iziskuje potkrepljivanje.⁴³ Međutim, u takvim situacijama, Pretresno veće je takav iskaz brižljivo razmatralo pre nego što se oslonilo na njega kao na odlučujući faktor. Na uvrštene iskaze koji nisu bili predmet unakrsnog ispitivanja, kao što su iskazi uvršteni u spis na osnovu pravila 92*quater*, oslanjalo se samo ako su oni bili potkrepljeni drugim dokazima koji su izvedeni tokom suđenja.⁴⁴ Takvo potkrepljivanje može da uključi svedočenje drugih svedoka, dokumentarne dokaze ili dokaze u vidu audio ili video-materijala.

38. *Dokazi iz druge ruke.* Dokazi iz druge ruke se obično definišu kao izjava data izvan sudnice koja se podnosi radi dokazivanja istinitosti njihovog sadržaja i može biti u formi svedočenja ili dokumenata. Dokazi iz druge ruke se mogu prihvatiti na osnovu pravila 89(C), ukoliko su relevantni i imaju dokaznu vrednost i ako potreba da se obezbedi pravično suđenje u smislu pravila 89(D) ne odnosi znatnu prevagu nad njihovom dokaznom vrednošću. Kad je pridavalo težinu dokazima iz druge ruke, Veće je uzelo u obzir i nemogućnost strana u postupku da unakrsno ispituju lice koje je dalo izjavu iz druge ruke, stepen udaljenosti izjave od izvora (na primer, da li je iz druge ili treće ruke) i “bezbroy varijabilnih okolnosti koje prate iskaz iz druge ruke”.⁴⁵ Prema dokazima iz druge ruke Veće je postupalo s više opreza nego s dokazima očevidaca. Taj faktor bio je relevantan, između ostalog, kad je reč o dokazima koji su poticali iz izjava sledeća četiri potencijalna svedoka koji su preminuli pre nego što su stigli da svedoče na suđenju: Antonio Russo, Ibrahim Rugova, Halil Morina i Sadik Januzi. Pored toga, Veće se nije oslonilo na izjave Momčila Perišića iz druge ruke, koje je preneo svedok Ratimir Tanić.⁴⁶

68; *Tužilac protiv Kunarca i drugih*, predmet br. IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine, par. 560; up. *Tužilac protiv Hadžihasanovića i Kubure*, predmet br. IT-01-47-A, Presuda, 22. april 2008. godine, par. 71.

⁴³ V. *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. godine, par. 535–539; *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine, par. 62.

⁴⁴ V. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po drugom zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92*quater*, 5. mart 2007. godine, par. 11; Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u skladu sa pravilom 92*quater*, 16. februar 2007. godine, par. 7; *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po zahtevu tužilaštva na osnovu pravila 92*bis*, 4. jul 2006. godine, par. 22; *Tužilac protiv Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92*bis*(C), 7. jun 2002. godine, str. 9, fusnota 34; *Tužilac protiv Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. godine, par. 19; *Tužilac protiv Blagojevića i Jokića*, predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine, par. 26.

⁴⁵ V. *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine, par. 15 (“Budući da se ti iskazi [iz druge ruke] usvajaju da bi se dokazala istinitost njihovog sadržaja, Raspravno vijeće mora biti uvjeren da je iskaz u tom smislu pouzdan, odnosno da je dobrovoljan, istinit i vjerodostojan, kako je primjereno; a u tu svrhu može razmatrati i sadržaj iskaza iz druge ruke kao i okolnosti pod kojima je dan odnosno [...] dokazna vrijednost iskaza iz druge ruke ovisi o kontekstu i karakteru dotičnog iskaza.”); *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Odluka po podnesku odbrane o iskazima iz druge ruke, 5. avgust 1996. godine, par. 15–19; *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br. IT-95-14-T, Odluka po zahtjevu kojim se obrana načelno protivi usvajanju iskaza iz druge ruke ukoliko ne udovoljavaju uvjetima utemeljenosti i pouzdanosti, 21. januar 1998. godine, par. 10, 12.

⁴⁶ V. T. 24308–24310 (17. mart 2008. godine) (delimično zatvorena sednica). Nakon diskusije navedene u tom transkriptu, Veće je zaključilo da nije primereno osloniti se na te izjave iz druge ruke.

39. *Posredni dokazi.* Tužilaštvo može da ispuni obavezu dokazivanja putem neposrednih ili posrednih dokaza, u skladu s načelom izloženim u predmetu *Tužilac protiv Delalića i drugih*:

Predmet baziran na indirektnim dokazima sastoji se od dokaza mnoštva raznih okolnosti koje, uzete u kombinaciji, ukazuju na krivicu optuženog lica, zbog toga što bi u kombinaciji obično mogle postojati samo zato što je optuženi učinio to za što se tereti – ovdje, jer je učestvovao u drugom premlaćivanju Gotovca. Takav zaključak mora biti utemeljen van razumne sumnje. Nije dovoljno da to bude razuman zaključak moguć na temelju tih dokaza. To mora da bude *jedini* mogući razumni zaključak. Ako postoji još neki takođe razumno moguć zaključak na temelju istih dokaza, a koji je saglasan s nevinošću optuženoga, optuženi mora biti oslobođen optužbi.⁴⁷

40. *Dokazi veštaka.* Veće je prihvatilo i odredilo težinu svedočenja i izveštaja nekoliko veštaka, pri čemu je uzelo u obzir faktore kao što su stručnost veštaka, metodologija koju je primenio i pouzdanost zaključaka donetih u svetlu tih faktora i drugih dokaza koje je Veće prihvatilo.⁴⁸ Veće je uzelo u obzir i bliskost veštaka sa stranom u postupku koja ga je predložila za svedoka, kao i učešće veštaka u događajima navedenim u Optužnici.⁴⁹

41. *Iskazi optuženih.* Od šestorice optuženih, samo se Lazarević opredelio da dâ iskaz tokom suđenja. U skladu sa članom 21(4)(g) Statuta, Veće na osnovu odluke drugih optuženih da ne daju iskaz nije donelo nikakve negativne zaključke. Isto tako, Veće je Lazarevićevom iskazu posvetilo istu pažnju kao iskazima svih drugih svedoka.

42. Sa svim optuženima, osim s Ojdanićem, tužilaštvo je obavilo razgovor u skladu s pravilom 43. Ti razgovori su uvršteni u dokazni spis tokom izvođenja dokaza tužilaštva. Pošto je optuženi Lazarević dao iskaz i bio na raspolaganju za unakrsno ispitivanje od strane svojih saoptuženih, razgovor s njim smatran je dokazom koji se može odnositi na sve optužene na ovom suđenju. S druge strane, razgovori sa svakim od ostalih optuženih smatrani su dokazima koji se tiču optuženog koji je dao izjavu, u vezi s bilo kojim pitanjem koje utiče na tezu njegove odbrane ili tezu tužilaštva, ali su, kad je reč o saoptuženima, uzimani u obzir samo u vezi s pitanjima koja se ne tiču dela i ponašanja ili stanja svesti saoptuženih.⁵⁰

⁴⁷ V. *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine, par. 458 (naglasak u originalu).

⁴⁸ V. *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. jun 2007. godine, par. 29; *Tužilac protiv Vasiljevića*, predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. godine, par. 20; *Tužilac protiv Blagojevića i Jokića*, predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine, par. 27.

⁴⁹ V., na primer, predmet *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Odluka po prigovorima tužilaštva na osnovu pravila 94bis u vezi s iskazom veštaka Ratka Markovića, 3. avgust 2007. godine, par. 3–6.

⁵⁰ V. *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza, 10. oktobar 2006. godine, par. 44 (kojom su razgovori uvršteni u dokazni spis); *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, par. 56–61 (u kojoj je zaključeno da takve se izjave moraju potkrepiti

43. Ovaj pristup je povoljniji po optužene nego što je Žalbeno veće navelo kao primereno u predmetu *Tužilac protiv Prlića i drugih*. Odluka u predmetu *Prlić* doneta je 23. novembra 2007. godine, nakon što je tužilaštvo u predmetu *Milutinović i drugi* jasno konstatovalo da, kad je reč o delima i ponašanju optuženih i stanju njihove svesti, primenu izjava datih tokom razgovora treba ograničiti na konkretnog optuženog s kojim je vođen razgovor, osim ako se radi o Lazareviću. Na Pretresnom veću je ostalo da odluči koji delovi razgovora se odnose na dela i ponašanje, odnosno stanje svesti optuženih, a koji ne.

44. Optuženi Ojdanić je, u skladu s pravilom 84bis(A), na početku suđenja, 10. jula 2006. godine, dao izjavu bez polaganja zakletve⁵¹ i Veće je, u skladu s pravilom 84bis(B), tu izjavu uzelo u obzir prilikom konačnog većanja.

45. *Razmere predmeta*. Tužilaštvo je odlučilo da iznese tezu koja se temelji na mnoštvu navodnih događaja iz 15 zasebnih opština, čiji je broj Veće kasnije smanjilo na 13. Tužilaštvo je u vezi sa svakom od tih opština izvelo dokaze dobijene od malog broja ljudi, ali je pozvalo Veće da donese raznovrsne zaključke o vršenju zločina, preseljenju stotina hiljada ljudi i ubistvima više stotina lica. Naposletku, moguće je da je tužilaštvu bio na raspolaganju samo taj ograničeni broj svedoka, s obzirom na to da ono nije utrošilo sve vreme koje je imalo na raspolaganju za glavno izvođenje svojih dokaza. Ukupni efekat toga jeste da je Veće imalo veoma težak zadatak da brižljivo razmotri da li su saslušani svedoci dovoljno pouzdani da bi se na osnovu njihovih iskaza doneli tako raznovrsni zaključci.

46. I tužilaštvo i odbrana suočili su se s problemom organizovanja svojih dokaza na način koji će im omogućiti njihovo optimalno izvođenje u razumnom vremenskom roku. Imajući to na umu, kao i činjenicu da je u predmetu ovih razmera nerealno očekivati da svi dokazi budu izvedeni direktnim usmenim ispitivanjem u sudnici u stvarnom vremenu, Veće je sve vreme bilo spremno da razmotri mogućnost prihvatanja dokaza u pismenoj formi, bilo kao deo iskaza nekog svedoka (ili čak i kao ceo iskaz), bilo u zasebnim dokumentima kojima se svedok nije konkretno bavio, a za koje se pokaže da su relevantni i da imaju dokaznu vrednost. Usled toga, sve strane u postupku imale su dovoljno vremena za izvođenje svojih dokaza.

47. *Izjave koje su uvrštene u spis na osnovu pravila 92ter*. Da bi se svedocima omogućilo da daju iskaz po svim pitanjima o kojima poseduju relevantne informacije, Veće je zaključilo da je u interesu pravde da se stranama u postupku dopusti da ponude delove iskaza svedoka u formi

---

ukoliko će se koristiti protiv saoptuženih radi dokazivanja nekog "ključnog elementa" teze tužilaštva); Odluka o korišćenju razgovora tužilaštva s optuženima, 20. mart 2008. godine.

⁵¹ Dragoljub Ojdanić, T. 478–492 (10. jul 2006. godine).

pismenih izjava. Takvi svjedoci su stupili pred Veće, potvrdili su tačnost ponuđene izjave i bili na raspolaganju za unakrsno ispitivanje. Međutim, jedan svjedok Milutinovićeve odbrane dao je iskaz putem pravila 92ter a da nije pristupio radi unakrsnog ispitivanja, kojeg se tužilaštvo odreklo; a iskaz Zorana Đinđića uvršten je u spis na osnovu pravila 92^{quater}, uz saglasnost tužilaštva.⁵²

48. Što se tiče predočavanja iskaza u pismenoj formi umesto usmenog svedočenja, postoji praksa koja je bila uzrok zabrinutosti Pretresnog veća. U većini slučajeva konačnu verziju podnete izjave svedoka tim tužilaštva ili tim odbrane sastavljali su nekoliko dana pre nego što bi svjedok dao iskaz. Ima iznenađujuće malo naznaka, naročito kad je reč o tužilaštvu, da su činjeni napori da se naknadno objasne uslovi pod kojima su izjave svedoka uzimane otprilike u vreme predmetnih događaja ili ubrzo nakon njih. Čak i u slučajevima kad je svjedok kasnije davao iskaz u nekom drugom predmetu, bilo je malo ili nimalo naznaka o naknadnim pokušajima da se sa svedokom razjasne neka pitanja. Usled toga su često vršene izmene u poslednjem trenutku, uključujući izmene kod nekih prilično starih izjava. Neke o tih izmena bile su znatne. Strane u postupku su obično brzo obavještavale druge strane o tim izmenama, ali se povremeno ipak dešavalo da nekoj od tih drugih strana eventualno bude potrebno dodatno vreme da se pripremi za valjano unakrsno ispitivanje. Veće je sve vreme dopuštalo mogućnost odgađanja suđenja potrebnog u tu svrhu. Na kraju, nijedna strana u postupku nije iznela tvrdnju da joj je ovim naneta šteta zbog koje bi Veće trebalo da odobri neko pravno sredstvo koje je odbijeno. Međutim, Veće je i dalje suočeno s činjenicom da je, uopšteno gledano, loše ustanoviti da je izjava nekog svedoka izmenjena u poslednjem trenutku, naročito kad za to nije izneto sasvim uverljivo objašnjenje. Pri donošenju odluke da li je u interesu pravde da se u spis uvrste izjave, uključujući one koje su izmenjene u kasnoj fazi, Veće je bilo svesno potrebe da te okolnosti uzme u obzir prilikom konačnog većanja.

49. *Nedosledne izjave.* Tokom celog suđenja, strane u postupku su nastojale da ospore kredibilitet svedoka putem ranijih izjava za koje su tvrdile da nisu u skladu sa svedočenjem *viva voce* ili kasnijim izjavama. To se posebno odnosilo na svedoke koje je tužilaštvo pozvalo da daju iskaz o krivičnim delima na kojima se temelje navodi iz Optužnice. Veće je brižljivo ocenilo svaku potencijalnu nedoslednost i uzelo je u obzir pri utvrđivanju pouzdanosti iskaza svedoka u vezi sa svakim od pitanja. Pri ocenjivanju značaja tih nedoslednosti, Veće je uzelo u obzir faktore kao što su vreme koje je proteklo, razlike u pitanjima postavljanim svedocima u različitim fazama istrage i u sudnici i traumatične situacije u kojima su se svjedoci našli tokom događaja o kojima su svedočili. U slučaju manjih nedoslednosti između ranijih izjava i svedočenja u sudnici, Veće nije automatski odbacivalo taj iskaz kao nepouzdan. Od svedoka koji su svedočili u takvim okolnostima ne može se

---

⁵² T. 12809–12812 (22. jun 2007. godine).

očekivati da se sete tačnog redosleda ili pojedinosti događaja i neslaganja između različitih iskaza svedoka nisu nužno dovodila do zaključka o nepouzdanosti. Ukoliko je bilo moguće dovoljno detaljno opisati suštinu događaja, takva manja neslaganja ili netačnosti nisu onemogućavali oslanjanje na te iskaze.

50. U nekim prilikama, svedoci su osporavani na osnovu drugih izjava koje su dali ili izjava drugih svedoka koji su imali saznanja o istim događajima, ali navodna nedoslednost tih izjava nije bila adekvatno pokazana, a svedoci koji bi svedočili o suprotnom nisu bili pozvani. U takvim slučajevima Pretresno veće obično nije uzimalo u obzir deo nedosledne ili kontradiktorne izjave koji osporavani svedok nije prihvatio, ali je uzimalo u obzir sve druge prihvaćene iskaze koji su se odnosili na sporno pitanje.

51. *Unakrsno ispitivanje.* U predmetu ovih razmera isto tako nije realno očekivati da strana koja vodi unakrsno ispitivanje unakrsno ispita svedoka po svakom osporenom pitanju. Realan pristup iziskuje da strana koja vrši unakrsno ispitivanje odredi prioritete i da ospori važnije dokaze suprotne strane i, ukoliko svedok može da pruži dokaze koji su relevantni za tezu strane koja vrši unakrsno ispitivanje, da tom svedoku predoči prirodu teze koja se kosi s njegovim iskazom, u skladu s pravilom 90(H)(ii). Naravno, svaki osnov ne može se pokriti i biće situacija u kojima će biti izostavljeno neko pitanje o kojem je neka strana u postupku želela da obavi unakrsno ispitivanje. Veće je u potpunosti svesno te mogućnosti.

52. Ovu poteškoću pogoršava činjenica da se od odbrane ne traži da tužilaštvu obelodani pojedinosti o svojim svedocima i dokaznim predmetima sve do završetka glavnog izvođenja dokaza tužilaštva. Iznenađuje da je odbrana usled toga izgleda vršila značajne istrage u poodmakloj fazi i da je verovatno, nakon saslušanja svedoka tužilaštva, saznala za informacije u vezi s kojima je od svedoka trebalo tražiti da iznesu svoja zapažanja. Stoga je bilo situacija u kojima su svedoci odbrane pobijali svedoke tužilaštva, ali konkretno osporavanje, koje bi moglo biti od značaja, nije bilo predočavano svedoku tokom izvođenja dokaza tužilaštva kako bi on o njemu izneo svoja zapažanja. U takvim situacijama, Veće je pri ocenjivanju dokaza uzimalo u obzir činjenicu da svedoku tužilaštva nije pružena prilika da iznese svoja zapažanja.

53. *Značajne karakteristike usmenog svedočenja.* Pretresno veće je uočilo sklonost nekih svedoka da preteruju ili preuveličavaju događaje o kojima govore, kao i uticaj ili posledice tih događaja. To je razumljivo u slučajevima kad se sukobe dve suprotstavljene strane i kad jedna prema drugoj u izvesnoj meri i dalje gaje neprijateljska osećanja. Da li se preuveličavanjem dokazi kompromituju toliko da postaju nepouzdana pitanje je okolnosti i stepena. U velikom broju takvih slučajeva Veće je bilo u mogućnosti da identifikuje informacije na koje se može osloniti.

54. Neke karakteristike načina svedočenja nekih svedoka bile su uzrok velike zabrinutosti Veća. Viši zvaničnici vlade, političkih stranaka, vojske i policije, koji su navikli da aktivno učestvuju u svakodnevnom radu svojih organizacija, često su se u svojim odgovorima oslanjali na navode iz dokumenata kao na svetinju, do te mere da su isključivali čak i mogućnost da su se događaji zapravo odigrali drugačije nego što je to bilo očekivano u vreme sastavljanja dokumenta. Takvim svedocima je povremeno bilo teško i da pomisle na mogućnost da je zapravo tačno ono što je rekao neki drugi svedok, a što se razlikuje se od onoga što stoji u dokumentu. To očitno oslanjanje na apsolutni birokratski integritet i doslednost delovanja i rada neke organizacije povremeno je delovalo kao bezbedno utočište od nužnosti bavljenja sumornom realnošću ponašanja snaga koje je trebalo da podležu izvesnom režimu discipline.

55. Izvestan broj svedoka kosovskih Albanaca s područja na kojem je Oslobodilačka vojska Kosova (dalje u tekstu: OVK) bila prisutna i, što je bilo opšte poznato, aktivna, poricali su da bilo šta znaju o aktivnostima OVK, pa čak i o njegovom prisustvu na datom području. U nekim slučajevima su svedoci nastavili s poricanjem, čak i kad su bili suočeni s očitom pouzdanom materijalom koji je pružao jasan osnov za zaključak da je svedok morao nešto da zna o OVK. Činilo se da se to graniči s iracionalnošću.

56. *Pouzdanost i dokazna vrednost dokumentarnih dokaza.* Veće je razmotrilo izvore dokumenata, u meri u kojoj su oni poznati, i nije prihvatilo dokumente ukoliko su postojale značajne sumnje u njihovu autentičnost. Veće je brižljivo proučilo hiljade podnetih dokumenata, od kojih su neki bili predloženi putem svedoka, neki direktno iz sudnice,⁵³ a neki prema sporazumu strana u postupku.⁵⁴ Međutim, Veće nije automatski prihvatilo da izjave sadržane u podnetim dokumentima predstavljaju tačan prikaz činjenica. Svaki pojedini dokument koji je uvršten u dokazni spis Veće je ocenjivalo u kontekstu spisa predmeta u celini.⁵⁵ Pretresno veće je tokom

---

⁵³ V., na primer, Odluku po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u vezi s Philipom Coom, 23. mart 2007. godine; Odluka po trećem zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumenata neposredno u sudnici, 23. mart 2007. godine; Odluka po zahtevu tužilaštva za prihvatanje dokumentarnih dokaza, 10. oktobar 2006. godine; Odluka po Milutinovićevom zahtevu za prihvatanje dokumenata direktno iz sudnice, 19. septembar 2007. godine; Odluka po Šainovićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 4. septembar 2007. godine; Odluka po Ojdanićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 25. oktobar 2007. godine; Odluka po Pavkovićevom prvom obnovljenom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 27. septembar 2007. godine; Odluka po Lazarevićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno u sudnici, 16. januar 2008. godine; Odluka po zahtevima Lukićeve odbrane za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 11. jun 2008. godine; Odluka po Lukićevom zahtevu za preispitivanje Odluke Pretresnog veća po zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice i Odluke po zahtevu odbrane za produženje roka za podnošenje završnih pretresnih podnesaka, 2. jul 2008. godine.

⁵⁴ V., na primer, *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Drugi nalog u vezi s činjenicama o kojima su se strane u postupku sporazumele, 15. februar 2007. godine; Nalog za dostavljanje podnesaka po zajedničkom obaveštenju tužilaštva i odbrane u vezi s prevodom dokaznih predmeta koji su sporazumno uvršteni u spis, 31. jul 2007. godine.

⁵⁵ V. *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. jun 2007. godine, par. 30.

celog suđenja izvesne dokumente prihvatilo samo u ograničene svrhe, pa ih je u toj meri i uzimalo u obzir prilikom njihove ocene. Štaviše, u skladu s “Nalogom o postupku i dokazima”,⁵⁶ ukoliko je samo deo nekog dužeg dokumenta preveden i ponuđen kao dokaz, Veće je smatralo da je samo taj prevedeni deo uvršten u spis.

57. U više navrata svedoci su tvrdili da dokumenti vlasti Republike Srbije ili SRJ nisu autentični, da su netačni ili da se u njima misli nešto drugo, a ne ono što je po svemu sudeći navedeno. Ponekad je cilj takvih iskaza bio da pokažu da položaj na koji su dati zvaničnici bili konkretno postavljeni zapravo nije bio tako značajan. Zbog toga se ispostavilo da je analiza odgovornosti *de jure* nekih lica bila složenija nego što se moglo očekivati u birokratskom režimu u kojem su imenovanja obično vršena putem pismenih naloga.

58. Jedna od funkcija elektronskog sistema za vođenje suđenja (dalje u tekstu: *e-court*) primenjenog u ovom predmetu jeste da strana u postupku upiše naslov dokumenta kad ga unese u *e-court*. Veće je ponekad smatralo primerenim da za neke dokumente koristi drugačiji naslov od onog koji su im dale strane u postupku. Naslov dokumenta nije uticao na težinu koju mu je Veće pridalo i nije činio deo odluke Veća u vezi s njim.

59. *Ocena dokaza.* Nakon što je primilo završne podneske i saslušalo završne reči, Pretresno veće je pažljivo proučilo spis predmeta. Veće je odvojeno razmotrilo dokaze izvedene protiv i u prilog svakog od optuženih i izreklo je odvojene presude po svakoj tački u vezi sa svakim od optuženih. Veće je razmotrilo iskaze svih svedoka, bilo da ih je pozvalo tužilaštvo, odbrana ili Veće, kao i sve podneske svih strana u postupku.

60. Razmatrajući dokaze, Veće je sve vreme imalo na umu vreme koje je proteklo od datih događaja i njegov mogući uticaj na pouzdanost dokaza. Pri ocenjivanju pouzdanosti svedoka, ono je uzimalo u obzir vladanje, ponašanje i okolnosti iskaza svakog pojedinačnog svedoka. U slučaju skoro svih svedoka Veće je bilo u povoljnom položaju jer je moglo da posmatra svedoka koji je pred njim davao iskaz, da prouči njegovo vladanje i ponašanje u sudnici i da stekne utisak o tome da li svedok nastoji da dâ pouzdan iskaz.

61. Iako se pouzdanost i kredibilitet često pominju kao dva odvojena koncepta, kredibilitet, u suštini, predstavlja jedan od faktora pouzdanosti. Konačno pitanje jeste da li je iskaz pouzdan. On može biti nepouzdan iz niza razloga, uključujući činjenicu da nije tačan. Kad god su okolnosti ukazivale na neku takvu mogućnost, Veće je takođe razmatralo moguće predrasude ili pristrasnost

---

⁵⁶ *Tužilac protiv Milutinovića i drugih*, predmet br. IT-05-87-T, Nalog o postupku i dokazima, 11. jul 2006. godine, par. 6 (izmenjen Odlukom po zajedničkom zahtevu odbrane za izmenu Naloga o postupku i dokazima, 16. avgust 2007.

svedoka, kao i pitanje da li svjedoci možda imaju motiv da lažno svjedoče. Neki svjedoci su pokazali takav nedostatak iskrenosti prema Veću da su njihovi iskazi u celosti odbačeni. Za druge svjedoke je zaključeno da po nekim pitanjima jesu pouzdani, a po nekima manje (ili čak nepouzdan); tamo gde je Veće zaključilo da svjedok nije pouzdan po jednom pitanju ono nije automatski odbacivalo ceo njegov iskaz, već je ocenjivalo njegov kredibilitet po svakom pitanju u svetlu iskaza u suđenju kao celini.⁵⁷ U slučajevima kad se Veće u Presudi oslanja na iskaz nekog svjedoka, ono to čini jer je zaključilo da je taj svjedok pouzdan kad je reč o datom pitanju. kad se Veće u Presudi oslanja na dokumente, ono to čini jer je zaključilo da su oni autentični i pouzdani kad je reč o datom pitanju. Kad je Veće smatralo primerenim i neophodnim da objasni zašto je prihvatilo, odnosno odbacilo, iskaz nekog svjedoka po nekom konkretnom pitanju, ono je iznosilo takvo objašnjenje. Isto važi za dokumente. Međutim, Veće u brojnim slučajevima nije smatralo da je neophodno da objašnjava na osnovu čega je odlučilo da prihvati ili odbaci iskaz. Uopšteno govoreći, uzrok tome je bila činjenica da su članovi Veća zauzeli stav da je svjedok ili dokument pouzdan kad je reč o predmetnom pitanju. Ukoliko je iskaz bio uvršten u skladu sa sporazumom strana u postupku, Veće ga je obično prihvatilo.

62. *Teret dokazivanja i kriterijum dokazivanja.* Uslov iz pravila 87(A), da se “[o]ptuženi [...] može proglasiti krivim samo kad se većina pretresnog vijeća uvjerila da je krivica dokazana van svake razumne sumnje”, odnosi se na pretpostavku o nevinosti optuženog predviđenu članom 21(3) Statuta.⁵⁸ Da bi neki optuženi bio proglašen krivim za neki zločin za koji se tereti u optužnici, tužilaštvo mora van razumne sumnje da dokaže sledeće: (a) sve elemente zločina sankcionisanog Statutom (uključujući *mens rea* i *actus reus* krivičnih dela u osnovi i opšte uslove tog zločina

---

godine).

⁵⁷ V. *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. godine, par. 541 (“Pouzdanost svjedoka, uključujući i njihove moguće motive za lažno svjedočenje, mora se procenjivati za svakog svjedoka ponaosob. Nije ni prikladno ni ispravno zaključiti da se nekog svjedoka može smatrati inherentno nepouzdanim samo zato što je bio žrtva zločina koji je počinila osoba iste vjere ili etničke pripadnosti kao optuženi, pripadnik istih oružanih snaga, ili koja s optuženim dijeli bilo koju drugu osobinu. To ne znači da etnička mržnja, čak i kada nije pogoršana žestokim sukobom između etničkih grupa, nikada ne može da bude osnova za sumnju u pouzdanost nekog svjedoka. No, do takvog se zaključka može doći samo u svetlu okolnosti svakog pojedinog svjedoka, njegovog pojedinačnog iskaza i onih sumnji koje odbrana ona može dokazati tokom unakrsnog ispitivanja ili izvođenja vlastitih dokaza.”); *Tužilac protiv Limaja i drugih*, predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine, par. 15 (“Isto tako, Veće je imalo na umu da su mnoge “žrtve-svedoci” albanskog porekla međusobno u bližem ili daljem srodstvu, ili su iz sela koja se nalaze u blizini sela jednog ili više drugih svjedoka. Pomenuti kulturni faktori lojalnosti i časti možda su takođe uticali na njihovo svjedočenje o događajima, pa je Veće to nastojalo da uzme u obzir. [...] Veće je takođe konstatovalo da je znatan broj svjedoka tražio zaštitne mere za suđenje i naveo da se plaši za sopstveni život i život članova svoje porodice. Atmosfera straha, posebno kada se radilo o svjedocima koji još uvek žive na Kosovu, bila je veoma uočljiva tokom celog suđenja. [...] Kad je Veće pristupilo vrlo teškom zadatku ocenjivanja dokaza u ovom predmetu, ono je nastojalo da, *inter alia*, ove faktore razmotri s dužnom pažnjom.”).

⁵⁸ V. Drugostepenu presudu u predmetu *Martić*, par. 55–63.

sankcionisanog Statutom) i (b) fizičke elemente i elemente svesti bar jednog od oblika odgovornosti kojima se optuženi tereti.⁵⁹

63. Uslov da pretresno veće donese zaključke o elementima krivičnih dela u osnovu, zločina sankcionisanih Statutom i oblika odgovornosti implicira da “pretpostavka nevinosti iziskuje da svaka činjenica na kojoj se temelji osuđujuća presuda izrečena nekom optuženom mora da bude dokazana van razumne sumnje”.⁶⁰ To ne znači da svaka činjenica navedena u nekoj optužnici treba da bude dokazana van razumne sumnje da bi nekom optuženom bila izrečena osuđujuća presuda. “Pravno relevantne činjenice” koje se moraju navesti u optužnici da bi optuženi raspolagao informacijama koje su mu potrebne za pripremu odbrane nisu uvek nužno činjenice koje u konačnoj presudi moraju biti dokazane van razumne sumnje.⁶¹ Međutim, ako se pretresno veće osloni na neku činjenicu kako bi donelo zaključak o nekom elementu krivičnog dela u osnovi, zločina sankcionisanog Statutom ili oblika odgovornosti, onda ta činjenica mora da bude dokazana van razumne sumnje.⁶² Naravno, Veće se na takvu činjenicu oslanjalo samo ako se uverilo da je ona na odgovarajući način dokazana, ali u Presudi nije u nedogled ponavljalo izraz “van razumne sumnje”.

64. *Uslov vezan za pravne i činjenične zaključke.* Iako optuženi imaju pravo na obrazloženo mišljenje u skladu sa članom 23 Statuta i pravilom 98ter Pravilnika, od Pretresnog veća se ne traži da razmatra svaki činjenični navod iz Optužnice ili svaki pravni argument koji mu je iznet. Uobičajene manje nedoslednosti između svedočenja svedoka i dokumenata ne čine ih nepouzdanim i Veće ima diskreciono pravo da oceni dokaze i razmotri da li su dokazi u celini pouzdani, pri čemu ne mora da razmatra svaku nedoslednost ili objasni svaku pojedinost svoje ocene, kao ni da se bavi svim dokazima koji nisu u skladu sa zaključkom Veća. U okolnostima kad je dolazilo do toga, Veće je prilikom konačnog većanja brižljivo razmotrilo i odvagalo te dokaze i zaključilo da ga oni ne sprečavaju da dođe do svog konkretnog zaključka, čak ako se o tim dokazima konkretno i ne raspravlja u Presudi.⁶³ Veće takođe napominje da to što se neki element dokaznog materijala ne pominje u ovoj Presudi ne znači da on nije razmotren.

⁵⁹ V., na primer, *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73, IT-01-51-AR73, Obrazloženje odluke po interlokutornoj žalbi tužioca na odbijanje zahteva za spajanje postupka, 18. april 2002. godine, par. 31; *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. jul 2004. godine, par. 484.

⁶⁰ V. *Tužilac protiv Ntagerure i drugih*, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine, par. 175.

⁶¹ V. *Tužilac protiv Ntagerure i drugih*, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine, str. 58, fusnota 356.

⁶² V. *Tužilac protiv Ntagerure i drugih*, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. jul 2006. godine, par. 174; *Tužilac protiv Kvočke i drugih*, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine, par. 23.

⁶³ V. *Tužilac protiv Kvočke i drugih*, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine, par. 23; *Tužilac protiv Naletilića i Martinovića*, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine, par. 603; *Tužilac protiv Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine, par. 11.

D. KONKRETNA KORIŠĆENA TERIMOLOGIJA

65. Veće ovde govori o tome kako je koristilo jedan broj izraza u Presudi. O drugim konkretnim lingvističkim ili terminološkim pitanjima biće reči kad se ona jave. Da bi nekom licu bila izrečena osuđujuća presuda za neki zločin iz Statuta, tužilaštvo mora van razumne sumnje da dokaže tri, a u nekim slučajevima i četiri grupe elemenata, naime, *actus reus* i *mens rea* krivičnog dela u osnovi, sve posebne uslove za to krivično delo u osnovi, opšte uslove za zločin sankcionisan Statutom, kao i fizičke elemente i elemente svesti relevantnog oblika odgovornosti.

66. “Krivično delo u osnovi” nekog zločina sastoji se od ponašanja koje je analogno onome koje bi u domaćem pravosuđu predstavljalo zločin, kao što je, na primer, ubistvo, pa stoga svako delo u osnovi sadrži sopstvene elemente *actus reus* i *mens rea*. Neka od krivičnih dela u osnovi imaju dodatne, “posebne uslove”; na primer, progon iziskuje posedovanje diskriminatorne namere. “Opšti uslovi” za zločin, koji se ponekad nazivaju “preduslovima”, konkretno se odnose na predmetni član i svrha im je da se krivično delo u osnovi kvalifikuje kao međunarodni zločin za koji ovaj Međunarodni sud ima nadležnost. Naposletku, optuženi se može smatrati odgovornim za neki zločin iz Statuta samo po jednom od oblika individualne krivične odgovornosti iz članova 7(1) i 7(3) Statuta, pri čemu svaki od tih oblika odgovornosti poseduje i fizičke elemente i elemente svesti koji moraju biti dokazani da bi se mogla pripisati odgovornost.

67. U praksi Međunarodnog suda se za elemente krivičnog dela u osnovi i elemente oblika odgovornosti često koriste iste termini “*mens rea*” i “*actus reus*”; međutim, to može dovesti do zabune ukoliko je neophodno da se elementi krivičnog dela u osnovi analiziraju odvojeno od elemenata oblika odgovornosti. To se dešava onda kad optuženi nije fizički izvršilac zločina, kao što je ovde slučaj. Stoga su u ovoj Presudi za elemente krivičnog dela u osnovi korišćeni termini “*mens rea*” i “*actus reus*”, a za elemente oblika odgovornosti termini “element svesti” i “fizički element”, pri čemu se ovaj potonji odnosi na ponašanje optuženih i uticaj tog ponašanja na činjenje zločina koji se mora dokazati u vezi s nekim konkretnim oblikom odgovornosti, dok se prvi odnosi na stanje svesti optuženih koje je potrebno da bi im se pripisala krivična odgovornost.

68. Nije potrebno da optuženi fizički izvrši zločin da bi se smatrao krivično odgovornim za njegovo činjenje. Kao što je jasno navedeno u članovima 4(3), 7(1) i 7(3) Statuta, postoji više načina, a fizičko činjenje je samo jedan od njih, na osnovu kojih se neki optuženi može proglasiti odgovornim za izvršenje nekog zločina. Mada se u praksi za te načine koriste i termini “oblici”, “vidovi” i “modaliteti” odgovornosti, Veće je u celoj Presudi najčešće koristilo termin “oblici odgovornosti”.

69. Oblici odgovornosti koji nisu fizičko činjenje definišu odnos između optuženog i drugih lica umešanih u izvršenje zločina. U sudskoj praksi je lice koje fizički izvrši zločin naizмениčno nazivano “glavni izvršilac”,⁶⁴ “glavni počinitelj”,⁶⁵ “neposredni počinitelj”,⁶⁶ i “fizički izvršilac”.⁶⁷ Zbog jasnosti i interne doslednosti, Veće je u celoj Presudi koristilo termin “fizički izvršilac”. Pored toga, ako se neko lice koje je umešano u zločin nalazilo između fizičkog izvršioca i optuženog u komandnom lancu, ono je nazivano “posrednim izvršiocom”, kako bi se tačno razgraničili različiti odnosi između svih relevantnih aktera kad je reč o njihovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti.⁶⁸

70. Veće je u Presudi napravilo razliku između termina “tačka” i “optužba”. Optužbu čini potencijalni osnov za pripisivanje odgovornosti koji je činjenično i/ili pravno različit od bilo kojeg drugog koji je naveden u Optužnici;⁶⁹ dok se u tački optuženi tereti za činjenje nekog zločina sankcionisanog Statutom na osnovu jedne ili više optužbi i može da sadrži optužbe vezane za više različitih pojedinačno navedenih žrtava, različite geografske lokacije i nekoliko različitih oblika odgovornosti. Tačka nije ništa drugo do sredstvo putem kojeg tužilaštvo organizuje optužbe u optužnici i nekom optuženom može biti izrečena osuđujuća presuda po nekoj tački ako je dokazana makar jedna od optužbi u okviru te tačke. Prema tome, na osnovu svake pojedinačne optužbe se optuženom može pripisati individualna krivična odgovornost.

71. Jezik koji se koristi u Republici Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj na Međunarodnom sudu se naziva “bosanski/hravtski/srpski” (B/H/S).⁷⁰ Međutim, jezik koji se koristi u Srbiji i o kojem govore svedoci u ovom predmetu je srpski, te je u ovoj Presudi u vezi s iskazima svedoka korišćen termin “srpski”. Tamo gde se navode imena mesta na Kosovu, koja su različita na

⁶⁴ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 90; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 84.

⁶⁵ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 251; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 75; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 702.

⁶⁶ V., na primer, *Tužilac protiv Ademija i Norca*, predmet br. IT-04-78-PT, Odluka o prosleđivanju predmeta vlastima Republike Hrvatske na temelju pravila 11bis, 14. septembar 2005. godine, par. 36; *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-PT, Odluka po preliminarnom prigovoru na izmenjenu optužnicu, 2. jun 2003. godine, par. 29.

⁶⁷ V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 334, fusnota 881; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

⁶⁸ Up. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 362 (“Ovo pitanje Žalbenom vijeću daje priliku i da se pozabavi problemom terminologije. Strane u postupku i Pretresno vijeće koristile su različite izraze za označavanje ljudi “na terenu” koji su “povukli obarač” ili na neki drugi način počinili *actus reus* zločina identifikovanih u Optužnici. Među tim izrazima naći ćemo “materijalne izvršioce”, “fizičke izvršioce” i “relevantne fizičke izvršioce” (dalje u tekstu i: RFI), kojima se označavaju pripadnici vojske i srpskih paravojnih snaga. Međutim, u nekim slučajevima zločini mogu biti počinjeni i nečinjenjem, bez ikakve “fizičke” ili “materijalne” radnje. Štaviše, *actus reus* koji su izvršili ti pojedinci možda nije bio popraćen odgovarajućom *mens rea* koju je potrebno dokazati. Dakle, Žalbeno vijeće će u diskusiji koja slijedi o tim pojedincima govoriti kao o osobama koje su izvršile *actus reus* krivičnog (krivičnih) djela, odnosno, kraće, nazivaće ih “glavnim izvršiocima”.) (fusnota izostavljena).

⁶⁹ V. *Tužilac protiv Halilovića*, predmet br. IT-01-48-PT, Odluka po zahtjevu tužioca da se odobri izmjena optužnice, 17. decembar 2004. godine, par. 30.

⁷⁰ Up. Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 9.

albanskom i na B/H/S jeziku, navedene su obe verzije, razdvojene kosom crtom, kao na primer “Priština/Prishtina”.

72. U celoj Presudi Veće za “Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju” koristi reč “Makedonija”. To je izraz koji svedoci najčešće upotrebljavaju i njegovim korišćenjem Veće ne iznosi nikakve društveno-političke stavove.

73. Veće takođe napominje da je tokom celog suđenja izvestan broj svedoka o vojnim pitanjima, uključujući Lazarevića, pravio razliku između “akcija” i “operacija” koje je izvodio VJ. Na primer, Lazarević je objasnio da je “akcija” “oblik borbenih dejstava najnižeg taktičkog nivoa u okviru taktičkih i združenih taktičkih jedinica koja angažuje brojnu veličinu od stotinu, pa i manje ljudi, do nekoliko stotina ili možda par hiljada ljudi.” S druge strane, “operacija” je “najsloženiji vid borbenih dejstava koji se izvodi na širokom prostoru po određenom planu i ima za cilj operativni ili strategijski cilj.” Lazarević je zaključio da je tromesečno angažovanje Prištinskog korpusa u odbrani zemlje tokom NATO bombardovanja, u celini gledano, smatrano operacijom i da je to tada bila jedina operacija. Sve drugo u okviru te operacije predstavljalo je “akciju”, “boj” ili “borbu”.⁷¹ Veće prihvata ovaj iskaz, ali takođe primećuje da u engleskom jeziku uobičajeno značenje termina “operacija” označava strategijsko kretanje jedinica uopšte.⁷² Shodno tome, Veće u Presudi ne ograničava svoje korišćenje termina “operacija” na ograničeno značenje koje su mu pridali svedoci o vojnim pitanjima.

74. Radi lakšeg čitanja i u skladu s pristupom iz pravila 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, Veće, tamo gde je to primereno, koristeći muški rod obuhvata i ženski.

---

⁷¹ Vladimir Lazarević, T. 18295–18296 (14. novembar 2007. godine). V. takođe Ljubiša Diković, T. 19987 (11. decembar 2007. godine); Tomislav Mladenović, T. 17611 (25. oktobar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 19059 (26. novembar 2007. godine).

⁷² V. *The Oxford English Dictionary*, 2. izdanje, 1989, tom X, str. 849.

II. MERODAVNO PRAVO

A. PRAVNI KRITERIJUMI INDIVIDUALNE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI

1. Uvod

75. Sva šestorica optuženih terete se odgovornošću za zločine navedene u Optužnici u skladu sa članovima 7(1) i 7(3) Statuta. Dole u tekstu citiran je ceo član 7:

Član 7

Individualna krivična odgovornost

1. Lice koje je planiralo, podsticalo, naredilo, počinilo ili na drugi način pomoglo i podržalo planiranje, pripremu ili izvršenje nekog od krivičnih dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta snosi individualnu odgovornost za to krivično delo.

2. Nijedno optuženo lice, bilo da se radi o šefu države ili vlade ili o odgovornom državnom funkcioneru, ne može biti oslobođeno krivične odgovornosti niti mu se može ublažiti kazna na osnovu njegovog službenog položaja.

3. Ukoliko je neko od dela navedenih u članovima od 2 do 5 ovog Statuta počinio podređeni, njegov nadređeni ne može biti oslobođen krivične odgovornosti ako je znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema da počinu takva dela ili da ih je već počinio, a on nije preduzeo nužne i razumne mere da spreči takva dela ili kazni počinioce.

4. Optuženo lice koje je postupalo prema naređenju vlade ili nadređenog ne može biti oslobođeno krivične odgovornosti, ali mu se to može uzeti u obzir kao osnov za ublažavanje kazne ako Međunarodni sud utvrdi da je to u interesu pravde.

76. Pošto tužilaštvo tereti optužene za sve moguće oblike odgovornosti u vezi sa svakom od optužbi, Veće ima diskreciono pravo, a naravno i obavezu, da izabere po kojem će obliku odgovornosti oceniti dokaze u vezi sa svakim od optuženih.⁷³ Veće nije dužno da donosi sveobuhvatne zaključke o činjeničnom stanju za svaki oblik odgovornosti kojim se optuženi terete i može se opredeliti da ispita samo one koji najtačnije opisuju ponašanje optuženih.⁷⁴ Bez obzira na to, Veće je dužno da se pri primeni svoj diskrecionog prava pridržava izvesnih smernica o istovremenim osuđujućim presudama i oblicima odgovornosti.⁷⁵

⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 602; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 189; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 397.

⁷⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 602; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, Prvostepena presuda, par. 388–389.

⁷⁵ Veće će se pridržavati prakse Žalbenog veća, pa će termin “istovremene osuđujuće presude” koristiti kako bi označilo istovremene osuđujuće presude za različite oblike odgovornosti predviđene članovima 7(1) i 7(3), dok će termin “kumulativne osuđujuće presude” koristiti kako bi opisalo istovremene osuđujuće presude za više od jednog zločina u vezi s istim ponašanjem. V. Presuda po žalbi na kazni u predmetu *Jokić*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 35, 1030; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 89–93; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 81; ali v. Prvostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 266 (gde termin “kumulativne

77. Kao prvo, ako tužilaštvo u vezi s nekim zločinom utvrdi elemente i činjenja i drugog oblika odgovornosti na osnovu člana 7(1), Veće mora da identifikuje najprimereniji oblik odgovornosti. Ukoliko se Veće opredeli da optuženom izrekne osuđujuću presudu za činjenje zločina, ono pri odmeravanju kazne kao otežavajući faktor može da uzme u obzir svako eventualno učešće u naređivanju, podsticanju ili planiranju tog zločina.⁷⁶ Međutim, optuženom se u vezi s istim ponašanjem za neki zločin ne može izreći osuđujuća presuda za više od jednog oblika odgovornosti.

78. Kao drugo, Veće ne može da za isto ponašanje nekom optuženom izrekne istovremene osuđujuće presude za neki oblik odgovornosti iz člana 7(1), s jedne strane, i za bilo koji oblik odgovornosti iz člana 7(3), s druge strane. Žalbeno veće je bilo sledećeg mišljenja:

Kada se u okviru iste tačke Optužnice tereti za odgovornost i po članu 7(1) i po članu 7(3), i kada se zadovolje pravni zahtjevi vezani za obje kategorije odgovornosti, Pretresno vijeće treba donijeti osuđujuću presudu samo na osnovu člana 7(1) i smatrati nadređeni položaj optuženog otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne.⁷⁷

Međutim, ako zaključci Veća o činjeničnom stanju ispunjavaju uslove za oba oblika odgovornosti iz člana 7(3) – propust da se spreči i propust da se kazni – ali ne ispunjavaju uslove ni za jedan oblik odgovornosti iz člana 7(1), Veće može da izrekne osuđujuću presudu po jednom ili oba oblika iz člana 7(3).⁷⁸

79. Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* zaključilo je da oblici odgovornosti iz člana 7(1) obično imaju prednost nad oblicima iz člana 7(3) ukoliko se optuženi terete za oba oblika odgovornosti u vezi s izvesnim ponašanjem.⁷⁹ Uopšteno govoreći, član 7(1) tiče se neposredne odgovornosti

---

osuđujuće presude” označava istovremene osuđujuće presude na osnovu različitih oblika odgovornosti). Pravo vezano za kumulativne osuđujuće presude Veće razmatra u odeljki koji se nalazi dalje u ovoj Presudi.

⁷⁶ V. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 268; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 443.

⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91–92; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 104; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 33–35 (u skladu s Drugostepenom presudom u predmetu *Blaškić*); Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 81–82, 91 (gde se poništava osuđujuća presuda za genocid izrečena optuženom na osnovu člana 6(3) nakon što je zaključeno da je Pretresno veće pogrešilo osudivši ga i po članu 6(1) i po članu 6(3) za iste činjenice, ali se potvrđuje da kazna Pretresnog veća tačno odražava otežavajući efekat nadređenog položaja optuženog); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 745.

⁷⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 793.

⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, Delimično protivno mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 410 (podvučeno kao u originalu, kurziv označava dodati naglasak):

Pravilo iz predmeta *Blaškić* temelji se na nelogičnosti zaključka na osnovu člana 7(1) Statuta MKSJ da je zločin koji je počinio neki podređeni prvobitno naredio sam optuženi, a istovremeno i zaključka na osnovu člana 7(3) da je optuženi, kao nadređeni, propustio da spreči svoje podređene da počine zločin ili da je propustio da ih kazni za njegovo počinjenje. Pretpostavka situacije koja podrazumeva naređivanje u skladu sa članom 7(1) jeste da je optuženi *aktivno doprinosio* činjenju zločina; pretpostavka situacije koja podrazumeva komandnu odgovornost u skladu sa članom 7(3) podrazumeva da on to nije činio. Žalbeno veće je, u stvari, zaključilo da na osnovu takvih pretpostavki ne treba izreći istovremene osuđujuće presude (po obe odredbe), već da odnos nadređeni/podređeni treba uzeti u obzir

optuženog, dok se član 7(3) bavi posrednom odgovornošću.⁸⁰ Međutim, neke oblike odgovornosti iz člana 7(1) bilo bi primerenije svrstati u oblike koji podrazumevaju posrednu odgovornost, zajedno s oblicima iz člana 7(3).⁸¹ Pošto odgovornost nadređenog iz člana 7(3) predstavlja prototip odgovornosti nadređenih za nečinjenje,⁸² Pretresno veće smatra da namera Žalbenog veća u predmetu *Blaškić* nije bila da oblik odgovornosti za nečinjenje, koji proističe iz člana 7(1), dobije prvenstvo nad odgovornošću nadređenog iz člana 7(3). Prema tome, prema tumačenju Pretresnog veća, u predmetu *Blaškić* se naprosto daje prednost onim manifestacijama oblika odgovornosti iz člana 7(1) koje uključuju aktivno doprinošenje nekom zločinu – na primer, pomaganje i podržavanje putem pozitivnog delovanja – i ne onemogućava se izricanje osuđujuće presude na osnovu člana 7(3) ako su oblici odgovornosti iz člana 7(1) realizovani samo putem nečinjenja.⁸³

80. Imajući to na umu, Veće će sada razmotriti elemente i druge relevantne karakteristike oblika odgovornosti za koje se optuženi terete.

2. Planiranje

81. Tužilaštvo utvrđuje fizičke elemente i elemente svesti planiranja tako što dokazuje da je optuženi hotimično osmislio neko činjenje ili nečinjenje⁸⁴ s namerom da se pri ostvarenju te zamisli počini zločin ili krivično delo u osnovi, ili sa svešću o znatnoj verovatnoći⁸⁵ da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni pri ostvarenju te zamisli.⁸⁶

---

kao otežavajući faktor pri odmeravanju kazne optuženima za naređivanje, za koje mu jedino treba izreći osuđujuću presudu.

Pretresno veće u predmetu *Krstić* je konstatovalo da je odgovornost iz člana 7(3) već sadržana ukoliko neki nadređeni prema doktrini udruženog zločinačkog poduhvata snosi krivičnu odgovornost za dela svojih podređenih. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 605.

⁸⁰ V. *Tužilac protiv Blaškića*, predmet br. IT-95-14, Odluka o preliminarnom prijedlogu odbrane za odbacivanje Optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuće informacije o djelima za koja se optuženi tereti), 4. april 1997. godine, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 91; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 683.

⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 664; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 555 (gde je konstатовano da odgovornost za nečinjenje prema članu 7(1) "podseća na odgovornost komandanta prema članu 7(3) Statuta").

⁸² V. Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s komandnom odgovornošću u predmetu *Hadžihasanović*, par. 16.

⁸³ U predmetu *Strugar*, napomenuvši da je optuženi pokušao da zaustavi protivpravna dela svojih podređenih i da praksa Međunarodno suda nije jasna u vezi s tim kako nečinjenje čini *actus reus* pomaganja i podržavanja, Pretresno veće je zaključilo da "to što optuženi nije preduzeo efikasnije mere da zaustavi protivpravno granatiranje Starog grada valja posmatrati u kontekstu odgovornosti optuženog kao nadređenog prema članu 7(3) Statuta." Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 355.

⁸⁴ Dovoljno je da optuženi osmisli "činjenje ili nečinjenje"—a ne nužno sam zločin ili krivično delo u osnovi—ukoliko ima nameru da pri ostvarenju tog plana bude počinjen zločin ili krivično delo u osnovi, ili ako je svestan znatne verovatnoće da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31, 976.

⁸⁵ Kriterijum "svesti o znatnoj verovatnoći" najpre je definisalo Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* u vezi s naređivanjem prema članu 7(1). Nakon što je obavilo uporednu analizu kriterijuma grubog nehata i *dolus eventualis* iz nekoliko domaćih pravosudnih sistema, Veće je donelo sledeći zaključak:

82. Iako tužilaštvo ne mora da dokaže da zločin ili krivično delo u osnovi za koje se optuženi tereti ne bi bili izvršeni da nije bilo plana optuženog, Žalbeno veće je bilo mišljenja da taj plan mora da bude faktor “koji je bitno doprinio [...] kažnjivo[m] ponašanj[u] sankcionisano[m] Statutom kao jedno[m] ili više krivičnih djela koja kasnije budu izvršena.”⁸⁷

3. Podsticanje

83. Tužilaštvo utvrđuje fizičke elemente i elemente svesti podsticanja tako što dokazuje da je optuženi, bilo putem činjenja bilo nečinjenja, hotimično naveo drugu osobu da postupi na neki konkretan način,⁸⁸ s namerom da to navođenje dovede do činjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi, ili sa svešću o znatnoj verovatnoći da će to navođenje dovesti do činjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi.⁸⁹ Odgovornost za podsticanje može poticati od implicitnog, pisanog ili drugog neverbalnog navođenja od strane optuženog⁹⁰ i ne iziskuje da optuženi ima “efektivnu kontrolu” nad izvršiocem ili izvršiocima.⁹¹ Uz to, optuženi može da navodi ne samo pozitivnim delovanjem, već i nečinjenjem.⁹²

84. Mada je Žalbeno veće bilo mišljenja da navođenje od strane optuženog mora da bude faktor “koji je bitno doprinio ponašanju druge osobe koja je počinila krivično djelo”, tužilaštvo ne mora da dokaže da zločin ili krivično delo u osnovi ne bi bili izvršeni bez navođenja od strane optuženog.⁹³

[Č]ini se da bi po standardu Pretresnog vijeća bilo koji komandant koji izda naredenje bio krivično odgovoran jer uvijek postoji mogućnost da dode do kršenja. Žalbeno vijeće smatra da pravni standard mora uključivati svijest o *većoj vjerovatnoći rizika* i element htijenja.

Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 41 (naglasak dodat).

⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26, 31; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 479; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 380 (planiranje “predviđa da jedno ili više lica formulišu metod zamisli ili dela, proceduru ili aranžman za ostvarenje nekog konkretnog zločina”).

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 26.

⁸⁸ Dovoljno je da optuženi navodi drugu osobu da “djeluje na određeni način”—i ne mora nužno da počinu sam zločin ili krivično delo u osnovi—ukoliko ima nameru da takvo navođenje dovede do činjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi, ili ako je svestan znatne verovatnoće da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 252.

⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27, 32; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269.

⁹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 280–281.

⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 257. “Efektivna kontrola” je opisana kao posedovanje stvarne mogućnosti da se spreči i/ili kazni podsticano činjenje zločina ili krivičnih dela u osnovi. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

⁹² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 168.

⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 480; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 252 (gde je zaključeno da se mora pokazati da je “ponašanje optuženog predstavljalo faktor koji je jasno doprinio ponašanju druge osobe ili osoba”); Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 387 (gde je zaključeno da je “doprinos optuženog [morao] ima[ti] stvarnog uticaja na počinjenje krivičnog djela”); Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 674 (gde je zaključeno da “tužilaštvo mora dokazati da je postojalo učešće u smislu da je ponašanje optuženog doprinelo počinjavanju nezakonitog djela”).

4. Naređivanje

85. Tužilaštvo utvrđuje fizičke elemente i elemente svesti naređivanja tako što dokazuje da je optuženi hotimično nalagao drugima da izvrše neko delo ili učestvuju u nečinjenju,⁹⁴ s namerom da se pri izvršenju tih naloga počini zločin ili krivično delo u osnovi, ili sa svešću o znatnoj verovatnoći da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni pri izvršenju tih naloga.⁹⁵

86. Iako tužilaštvo ne mora da dokaže da je između optuženih i fizičkog, odnosno posrednog izvršioca postojao formalni odnos nadređeni-podređeni,⁹⁶ ono mora da pruži “dokaz o tome da je optuženi bio na nekom položaju vlasti koji bi primorao druga lica da čine zločine izvršavajući naređenje optuženog.”⁹⁷ Takva vlast može biti neformalne i privremene prirode,⁹⁸ pa usled toga naređenje koje je izdao optuženi ne mora da bude pravno obavezujuće po fizičkog ili posrednog izvršioca.

87. Naređenje ne mora da ima neku konkretnu formu, ono ne mora da bude pismeno.⁹⁹ Međutim, naređivanje zahteva pozitivno delovanje; ono ne može biti počinjeno nečinjenjem.¹⁰⁰ Pošto je Žalbena veće zaključilo da je dovoljno da optuženi naprosto “uputi neku drugu osobu da počini krivično djelo”,¹⁰¹ jasno je da optuženi može da snosi odgovornost za naređivanje ako izda, prosledi ili na drugi način prenese naređenje, kao i da on svoj položaj vlasti ne mora koristiti kako bi fizičkog ili posrednog izvršioca “uverio” da počini zločin ili krivično delo u osnovi.¹⁰² Pored toga, nije potrebno da optuženi izda naređenje direktno fizičkom izvršiocu,¹⁰³ pa se kao lice koje je naredilo izvršeni zločin ili krivično delo u osnovi odgovornim može smatrati i neki posrednik na nižem položaju u komandnom lancu od optuženog koji je to naređenje prosledio fizičkom izvršiocu, dok god on ima potrebno stanje svesti.¹⁰⁴

⁹⁴ Dovoljno je da optuženi naloži drugoj osobi da izvrši neko delo ili učestvuje u nečinjenju—a ne nužno sam zločin ili krivično delo u osnovi—ukoliko ima nameru da pri izvršenju tog naređenja dođe do počinjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi, ili ako je svestan znatne verovatnoće da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni. Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 359–364.

⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28, 30; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 221–222.

⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361.

⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28.

⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 363, 364 (gde je zaključeno da je optuženi—civilni gradonačelnik koji nije imao nikakvu zvaničnu funkciju u vojnoj hijerarhiji Ruande—posedovao neophodnu vlast nad borcima Interahamwe na osnovu koje snosi odgovornost za naređivanje tim borcima da ubiju pripadnike plemena Tutsi u crkvi u Mushi i da je Pretresno veće pogrešilo jer mu nije izreklo osuđujuću presudu za taj vid odgovornosti).

⁹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 331; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281.

¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176.

¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 28.

¹⁰² V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 601; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 281.

¹⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 388; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 282.

¹⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 827, 862.

88. Iako je to što je optuženi izdao naređenje moralo biti faktor koji je znatno doprineo fizičkom izvršenju zločina ili krivičnog dela u osnovi,¹⁰⁵ tužilaštvo ne mora da dokaže da zločin ili krivično delo u osnovi ne bi bili počinjeni bez naređenja optuženog.¹⁰⁶

5. Pomaganje i podržavanje

89. Tužilaštvo utvrđuje fizičke elemente pomaganja i podržavanja tako što dokazuje (a) da je optuženi pružao praktičnu pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku izvršenju zločina ili krivičnog dela u osnovi¹⁰⁷ i (b) da su takva praktična pomoć, ohrabrenje ili moralna podrška imali znatnog uticaja na činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹⁰⁸

90. Neki optuženi može da pomaže i podržava ne samo putem pozitivnog delovanja, već i nečinjenjem.¹⁰⁹ Pretresno veće u predmetu *Mrkšić i drugi* bilo je mišljenja da, osim oblika nečinjenja koji podrazumeva “lice koje s odobravanjem posmatra”,¹¹⁰ odgovornost za pomaganje i podržavanje može da proistekne i ako je optuženi dužan da spreči činjenje nekog zločina ili krivičnog dela u osnovi, a propusti da to učini, pod uslovom da to nepostupanje ima znatan uticaj na činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi i da je optuženi posedovao traženo stanje svesti.¹¹¹ U predmetu *Ntagerura i drugi*, Žalbeno veće je zaključilo da se optuženi može smatrati odgovornim zbog kažnjivog nečinjenja,¹¹² a taj isti pristup usvojilo je nekoliko meseci kasnije u predmetu

¹⁰⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 332; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 169; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 674.

¹⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 332.

¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102. Pomaganje i podržavanje zapravo predstavljaju dve zasebne aktivnosti. “Pomaganje” se sastoji od pružanja praktične pomoći fizičkom ili posrednom izvršiocu, dok “podržavanje” uključuje “olakšavanje počinjenja nekog djela tako što bi se slagalo s istim”—drugim rečima, ohrabrivanje ili pružanje moralne podrške fizičkom ili posrednom izvršiocu. Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 484; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 254; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 284, fusnota 510.

¹⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

¹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482.

¹¹⁰ Pretresno veće u predmetu *Aleksovski* je u paragrafu 87 na sledeći način opisalo taj oblik pomaganja i podržavanja:

Budući da je prisustvovao nasilju a da nije izrazio protivljenje, uprkos sistematskom karakteru tog zlostavljanja i vlasti koju je imao nad počinocima, Zlatko Aleksovski nije mogao a da ne bude svjestan da će počinoci nasilja to prešutno odobravanje protumačiti kao izraz podrške i ohrabrenja, čime će znatno doprinijeti počinjenju dotičnih djela. Stoga se Zlatko Aleksovski mora smatrati odgovornim za pomaganje i doprinošenje, u smislu člana 7(1), pri fizičkom i psihičkom zlostavljanju kojem su podvrgnuti zatočenici.

¹¹¹ U predmetu *Mrkšić i drugi* Pretresno veće je analiziralo Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić* i zaključilo da je osuđujuća presuda zbog propusta da spreči korišćenje zatočenika kao živog štita, čime je prekršio svoju dužnost, morala biti izrečena za pomaganje i podržavanje. Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 553–554. U predmetu *Blaškić*, Žalbeno veće je konstatovalo da “ostavlja otvorenom mogućnost da u okolnostima nekog određenog predmeta nečinjenje može predstavljati *actus reus* pomaganja i podržavanja”. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 47.

¹¹² Pretresno veće u predmetu *Ntagerura i drugi* konstatovalo je da kažnjivo nečinjenje iziskuje sledeće elemente: “(a) optuženi mora podlegati obavezi da deluje u skladu s nekom odredbom krivičnog prava; (b) optuženi mora biti u mogućnosti da deluje; (c) optuženi je propustio da deluje nameravajući da dođe do posledica sankcionisanih krivičnim pravom ili sa svešću ili pristajući na to da će doći do tih posledica i (d) propust da deluje doveo je do činjenja zločina.” Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 659. Prihvativši ovaj opšti pristup, Žalbeno veće je eksplicitno

Galić.¹¹³ Veće taj pristup sledi i dalje i smatra da, zajedno s doktrinom “lica koje s odobravanjem posmatra”, ovaj oblik odgovornosti uključuje i kažnjivo nečinjenje ukoliko (a) postoji zakonska obaveza da se deluje, (b) optuženi ima mogućnost da deluje, (c) optuženi propusti da deluje bilo zato što namerava da dođe do kažnjivih posledica, bilo sa svešću ili pristajući na to da će takve posledice uslediti i (d) propust da se deluje za posledicu ima činjenje zločina.

91. Optuženi može da pomaže i podržava u jednoj ili više od tri moguće faze zločina ili krivičnog dela u osnovi – “planiranju, pripremi ili izvršenju”¹¹⁴ – a do pružanja praktične pomoći, ohrabriranja ili pružanja moralne podrške može doći pre, tokom ili posle zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹¹⁵ Nije potreban nikakav dokaz o planu ili dogovoru između pomagača i podržavaoca i fizičkog, odnosno posrednog izvršioca.¹¹⁶

92. Mada praktična pomoć, ohrabrenje ili moralna podrška koje pruža optuženi moraju da imaju znatan uticaj na činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi,¹¹⁷ tužilaštvo ne mora da dokaže da zločin ili krivično delo u osnovi ne bi bili izvršeni bez doprinosa optuženog.¹¹⁸ Štaviše, odgovornost za pomaganje i podržavanje prema Statutu ne može biti neostvarena: optuženi se ne može smatrati odgovornim za pomaganje i podržavanje na osnovu člana 7(1) ako zločin ili krivično delo u osnovi za koje je pružao pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku u stvarnosti nikad nije počinjeno.¹¹⁹ Međutim, bez obzira na uslov da zločin ili krivično delo u osnovi naposljetku moraju biti počinjeni, fizički ili posredni izvršilac ne moraju biti izvedeni pred sud, pa čak ni identifikovani,¹²⁰ čak i kad zločin ili krivično delo u osnovi iziskuju konkretnu nameru,¹²¹ a izvršilac, odnosno izvršioc i ne moraju da budu svesni doprinosa optuženog.¹²²

---

iznelo pitanje da li, prema uslovu (a), dužnost treba da proističe iz neke odredbe *krivičnog zakona*, za razliku od neke zakonske obaveze. Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 334.

¹¹³ Potvrdivši ovaj oblik odgovornosti za kažnjivo nečinjenje, Žalbeno veće u predmetu *Galić* je ukazalo na paragraf 334 Drugostepene presude u predmetu *Ntagerura i drugi* i jednostavno se pozvalo na pravu obavezu da se deluje, a ne na dužnost koja proističe iz neke odredbe *krivičnog zakona*. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 175; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43.

¹¹⁴ Član 7(1) Statuta.

¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48.

¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 263; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 162.

¹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 90; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 63, 507.

¹¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48; Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 85.

¹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 165.

¹²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 273; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 533.

¹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 489–490 (gde je zaključeno da je optuženi odgovoran za pomaganje i podržavanje progona iako fizički ili posredni izvršilac zločina nije identifikovan).

¹²² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 161.

93. Tužilaštvo utvrđuje elemente svesti pomaganja i podržavanja tako što dokazuje (a) da je optuženi hotimično izvršio neko delo znajući da će njime pružiti praktičnu pomoć, ohrabrenje ili moralnu podršku činjenju zločina ili krivičnog dela u osnovi;¹²³ i (b) da je optuženi bio svestan osnovnih elemenata zločina ili krivičnog dela u osnovi za koje se tereti odgovornošću, uključujući stanje svesti fizičkog ili posrednog izvršioca.¹²⁴

94. Iako samo pružanje praktične pomoći, ohrabrenja ili moralne podrške od strane optuženog mora biti hotimično, nije potrebno da postoji namera da se počini zločin ili krivično delo u osnovi.¹²⁵ Umesto toga, optuženi mora da zna da svojim činjenjem ili nečinjenjem pomaže glavnom ili posrednom izvršiocu u činjenju zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹²⁶ Takvo znanje ne mora da bude otvoreno izraženo već se o njemu može izvesti zaključak na osnovu okolnosti.¹²⁷ Pored toga, iako optuženi mora da bude svestan, u najmanju ruku, osnovnih elemenata zločina u užem smislu ili krivičnog dela u osnovi za koje se tereti odgovornošću kao pomagač i podržavalac,¹²⁸ on ne mora da bude upućen u neopipljive misli i osećanja lica koja su zapravo izvršila zločin ili krivično delo u osnovi.¹²⁹ Uslov da pomagač i podržavalac naprosto zna za nameru fizičkog ili posrednog izvršioca – koju ne mora da deli s njim – podjednako se odnosi na zločine ili krivična dela u osnovi za koje je potrebna konkretna namera, kao što je progon kao zločin protiv čovečnosti.¹³⁰

6. Udruženi zločinački poduhvat

95. Žalbeno veće je zaključilo da vid odgovornosti označen kao “činjenje” u članu 7(1) Statuta implicitno uključuje koparticipaciju u udruženom zločinačkom poduhvatu.¹³¹

¹²³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

¹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86.

¹²⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 392; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, Djelimično različito mišljenje sudije Shahabuddeena, par. 66:

Namjera se uvijek mora dokazati, ali namjera počinioaca genocida nije ista kao i namjera pomagača i podržavaoca. Namjera počinioaca je da počini genocid. Namjera pomagača i podržavaoca nije da počini genocid; njegova namjera je da obezbijedi sredstva pomoću kojih će počinilac, ako to želi, ostvariti vlastitu namjeru da počini genocid.

¹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

¹²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 350; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 451. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 237; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 120, 128.

¹²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 50; Drugostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

¹²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 727.

¹³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140, 143; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 142–143; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 489.

¹³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 79; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 73; *Tužilac protiv Milutinovića, Šainovića i Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost: udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003. godine, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410. Međutim, valja primetiti da je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Brđanin*, sudija Meron u izdvojenom mišljenju konstatovao da, ukoliko neki

Ova odredba prije svega pokriva fizičko počinjenje krivičnog djela od strane samog prekršioaca, ili kažnjivi propust da se učini djelo obavezno po pravilima krivičnog prava. Međutim, počinjenje jednog od krivičnih djela predviđenih članovima 2, 3, 4 i 5 Statuta može se takođe odigrati kroz učestvovanje u ostvarenju zajedničkog plana ili nakane.¹³²

Shodno tome, optuženi koji se tereti krivičnom odgovornošću zbog učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu ispravno se smatra saizvršiocem ili koparticipatorom u činjenju zločina ili krivičnog dela u osnovi za koje se tereti.¹³³ Krivična odgovornost na osnovu učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu može biti posledica bilo kojeg od zločina ili krivičnih dela u osnovi za koje je Međunarodni sud nadležan,¹³⁴ uključujući zločine ili krivična dela u osnovi koji iziskuju konkretnu nameru, kao što je progon kao zločin protiv čovečnosti.¹³⁵

96. Žalbeno veće je bilo mišljenja da su u vreme događaja u bivšoj Jugoslaviji u međunarodnom običajnom pravu postojale tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata.¹³⁶ U prvoj ili “osnovnoj” kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, svi učesnici, delujući u skladu sa zajedničkim ciljem, poseduju istu nameru da počine zločin ili krivično delo u osnovi, te jedan ili više njih, ili drugi koji postupaju po njihovom nalogu, čine taj zločin ili krivično delo u osnovi.¹³⁷ Za drugu kategoriju, “sistemska” udruženi zločinački poduhvat, svojstveno je postojanje organizovanog protivpravnog sistema, kao što je slučaj sa zatočeničkim logorima u kojima su zatočenici zlostavljani shodno tom zajedničkom cilju.¹³⁸ Treća kategorija, “prošireni” udruženi zločinački poduhvat, uključuje slučajeve u kojima optuženi ili bilo koji drugi učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu za ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja koristi lica koja, osim što (ili umesto što) izvršavaju *actus reus* zločina ili krivičnih dela u osnovi koji čine deo zajedničkog cilja,

---

učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu naredi nekom ko nije učesnik da počini neki zločin koji spada u zajednički zločinački cilj udruženog zločinačkog poduhvata, onda će drugi učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu biti odgovorni za naređivanje, a ne za počinjenje tog zločina. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, Izdvojeno mišljenje sudije Merona, par. 8. Razna veća su zajednički zločinački poduhvat alternativno nazivala “zajednički zločinački plan”, “zajednička kriminalna nakana”, “zajednički plan ili nakana”, “zajednički kriminalni plan”, “zajednička nakana”, “zajednički plan” “zajednički stvoren plan”. V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 185, 187–188, 191, 193, 195, 202–204, 225; *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001. godine, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; *Tužilac protiv Milutinovića, Šainovića i Ojdanića*, predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost: udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003. godine, par. 36.

¹³² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 73 (gde je poništen zaključak Pretresnog veća da je udruženi zločinački poduhvat oblik odgovornosti za saučesništvo).

¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

¹³⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 240; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 111.

¹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 195–226 (gde su analizirani krivični predmeti posle Drugog svetskog rata; Međunarodna konvencija protiv terorističke bombaške aktivnosti, koja je stupila na snagu 23. maja 2001. godine, UN Doc. A/52/49 (1998); Rimski statut i relevantno domaće zakonodavstvo i sudska praksa); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 30–32; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364 (gde se citiraju drugostepene presude u predmetima *Tadić*, *Vasiljević* i *Krnjelac*).

¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 197, 220; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365.

čine zločine i krivična dela u osnovi koji ne spadaju u taj cilj. U takvim slučajevima optuženi se može proglasiti krivim za takve zločine ili krivična dela u osnovi pod uslovom da je učestvovao u zajedničkom zločinačkom cilju s namerom da pospeši njegovo ostvarenje i da je, u okolnostima predmeta, (a) razumno mogao da predvidi da će jedno ili više lica koje on (ili bilo koji drugi učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu) koristi za izvršenje *actus reus* zločina ili krivičnih dela u osnovi koji čine deo zajedničkog cilja, počiniti zločin ili krivično delo u osnovi i (b) da je voljno prihvatio taj rizik (*dolus eventualis*).¹³⁹

a. Fizički elementi

97. Žalbena veće je identifikovalo tri opšta fizička elementa svojstvena svim trima kategorijama udruženog zločinačkog poduhvata: (a) više lica, (b) postojanje zajedničkog plana, namere ili cilja koji predstavljaju ili uključuju činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi sankcionisanih Statutom, i (c) učešće optuženog u tom zajedničkom planu, nameri ili cilju.¹⁴⁰

i. Udruženi zločinački poduhvat uključivao je dva ili više lica

98. Da bi se optuženom pripisala odgovornost za udruženi zločinački poduhvat, on mora da deluje s bar još jednim licem,¹⁴¹ ali ta dva ili više lica koja čine udruženi zločinački poduhvat ne moraju da budu organizovana ni u kakvu vojnu, političku ili administrativnu strukturu.¹⁴² Žalbena veće je bilo mišljenja da je neophodno “utvrditi da je [udruženom zločinačkom poduhvatu] pripadalo više osoba (mada nije nužno utvrditi imenom identitet svake od tih osoba).”¹⁴³ Ne postoji gornja granica razmera ili opsega udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁴⁴ Žalbena veće je u predmetu *Brđanin* objasnilo da nije neophodno da fizički ili posredni izvršilac zločina ili krivičnog dela u

¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202–203, 220; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 89.

¹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

¹⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364 (gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*); Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364, 439.

¹⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

¹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430. Pretresno veće u predmetu *Brđanin* nije se u svojoj Presudi bavilo odgovornošću za udruženi zločinački poduhvat između optuženog i nekoliko lica za koje je tužilaštvo na suđenju tvrdilo da predstavljaju “druge”, o kojima se govori u optužnici—uključujući pripadnike srpske policije, srpske naoružane civile i neidentifikovane pojedince—jer u optužnici nije bio naveden identitet tih lica ili grupe kojoj su ona pripadala. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 346. Međutim, Pretresno veće jeste ocenilo mogućnost udruženog zločinačkog poduhvata između optuženog i pripadnika vojske i srpskih paravojnih snaga čiji identitet nije bio poznat za svakog ponaosob, ali za koje je u optužnici navedeno kojoj grupi pripadaju. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 347–355. To je potvrđeno u žalbenom postupku. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 237, 444–449.

¹⁴⁴ *Tužilac protiv Karemere, Ngirumpatsea i Nzirorere*, predmet br. ICTR-98-44, Odluka po žalbi na nadležnost: Udruženi zločinački poduhvat, 12. april 2006. godine, par. 15–16.

osnovi bude učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁴⁵ Na osnovu nekoliko predmeta posle Drugog svetskog rata i analize prakse ovog Međunarodnog suda, Žalbena veće u predmetu *Brđanin* zaključilo je sledeće:

[Z]a prvu kategoriju [udruženog zločinačkog poduhvata] nije važno da li je osoba koja je izvršila *actus reus* konkretnog zločina učesnik [udruženog zločinačkog poduhvata], nego da li je dotični zločin dio zajedničkog cilja. U slučajevima kada glavni izvršilac konkretnog zločina nije učesnik [udruženog zločinačkog poduhvata], taj suštinski element može se dokazati indirektno, na osnovu raznih okolnosti, uključujući činjenicu da je optuženi ili neki drugi učesnik [udruženog zločinačkog poduhvata] usko saradivao sa glavnim izvršiocem kako bi postpešio ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja. U tom smislu, kada se učesnik [udruženog zločinačkog poduhvata] za izvođenje *actus reus*-a zločina posluži nekom osobom izvan [udruženog zločinačkog poduhvata], činjenica da ta osoba zna za postojanje [udruženog zločinačkog poduhvata] – bez potrebe da se utvrđuje da li je i njoj svojstvena *mens rea* na osnovu koje bi se ona mogla smatrati učesnikom [udruženog zločinačkog poduhvata] – može biti faktor koji valja uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o tome da li je dotični zločin bio dio zajedničkog zločinačkog cilja. Međutim, to nije uslov *sine qua non* za mogućnost pripisivanja odgovornosti za dotični zločin relevantnom učesniku [udruženog zločinačkog poduhvata].¹⁴⁶

99. Žalbena veće u predmetu *Brđanin* takođe je potvrdilo da se, da bi se neki učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu smatrao odgovornim za zločine ili krivična dela u osnovi koje su počinila lica koja nisu učesnici u tom poduhvatu, mora pokazati sledeće: (a) da se zločin ili krivično delo u osnovi može pripisati jednim učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu (ne nužno optuženom) i (b) da je taj učesnik – upotreбивši fizičkog ili posrednog izvršioca – postupao u skladu sa zajedničkim planom. Postojanje te veze ocenjuje se u svakom slučaju posebno.¹⁴⁷

ii. Postojao je zajednički plan, namera ili cilj koji je predstavljao ili uključivao činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi sankcionisanog Statutom

100. Za sve tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata tužilaštvo mora da dokaže da je postojao “zajednički plan, namera ili cilj”, koji predstavlja ili uključuje činjenje nekog konkretnog zločina ili, alternativno, nekog konkretnog krivičnog dela u osnovi predviđenog Statutom Međunarodnog suda.¹⁴⁸

101. Kad je reč o prvoj i trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, koje su relevantne za ovaj predmet, uslov dokazivanja da je postojao zajednički plan, namera ili cilj da se poćini zločin ili krivično delo u osnovi je zadovoljen ako tužilaštvo dokaže da je optuženi s bar još jednim licem, koje može ali ne mora da bude fizički ili posredni izvršilac, imao eksplicitni ili implicitni

¹⁴⁵ U skladu s tim, tužilaštvo ne mora da dokaže da je fizički ili posredni izvršilac s učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu delio nameru da poćini zločin koji predstavlja cilj udruženog zločinačkog poduhvata. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

¹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410 (fusnota izostavljena).

¹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168–169.

dogovor da taj konkretni zločin ili krivično delo u osnovi budu počinjeni.¹⁴⁹ Što se tiče prvog oblika udruženog zločinačkog poduhvata, da bi se nekom optuženom učesniku u udruženom zločinačkom poduhvatu pripisala odgovornost za zločin ili krivično delo u osnovi koje je počinilo neko drugo lice, osnovni uslov je da predmetni zločin ili krivično delo u osnovi čini deo zajedničkog zločinačkog cilja. U slučajevima kad lice koje je izvršilo *actus reus* zločina ili krivičnog dela u osnovi nije učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, kao ključno pitanje ostaje ocena da li predmetni zločin ili krivično delo u osnovi čini deo zajedničkog zločinačkog cilja.¹⁵⁰ Zaključak o tome može se izvesti iz činjenice da su optuženi ili neki drugi učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu tesno sarađivali s fizičkim ili posrednim izvršiocem kako bi pospešili ostvarenje zajedničkog zločinačkog poduhvata.¹⁵¹

102. Ni za jedan od tri vida udruženog zločinačkog poduhvata nije potrebno da zajednički cilj bude unapred dogovoren ili formulisan već se on može spontano realizovati.¹⁵² Zaključak o tome da je postojao zajednički plan ili cilj veće može da donese analizom ukupnih okolnosti koje su postojale prilikom činjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹⁵³ Na primer, način ne koji je počinjen zločin ili krivično delo u osnovi može da govori u prilog zaključku da je on morao biti počinjen u skladu sa zajedničkim planom.¹⁵⁴ U takvim slučajevima od tužilaštva se ne traži da izvede dokumentarne ili druge eksplicitne dokaze o postojanju plana.¹⁵⁵

iii. Optuženi je učestvovao u zajedničkom planu, nameri ili cilju

¹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81.

¹⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 80. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 415.

¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 438.

¹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 438.

¹⁵² Žalbeno veće u predmetu *Brđanin* donelo je sledeći zaključak:

Žalbeno vijeće smatra da nijedan oblik odgovornosti na osnovu UZP-a ne zahtijeva postojanje dodatnog sporazuma ili dogovora o počinjenju tog konkretnog zločina između optuženog i glavnog izvršioca zločina. Ono što u svakom slučaju jeste uslov za UZP je postojanje zajedničkog cilja koji obuhvata ili se svodi na počinjenje zločina. Nije potrebno da zajednički cilj bude dogovoren ili formulisan unaprijed, on može improviziran na licu mjesta.

Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418 (gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(ii)); v. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 123.

¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 466; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 699, 721 (gde je zaključak o postojanju zajedničkog plana da se u Srebrenici počini ubistvo, istrebljenje i progon izveden iz činjenice da je više od 7.000 muškaraca i dečaka Muslimana zarobljeno, zatočeno, ubijeno i pokopano u roku od pet dana i gde se konstatuje da “to ne bi bilo moguće da učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu nisu planirali i međusobno koordinirali svoje aktivnosti.”).

¹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100, 109; Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 119; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 466; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 699; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 262; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 158; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 80 (“*Okolnosti u kojima dvije ili više osoba zajedno učestvuju u počinjenju nekog konkretnog zločina mogu biti dovoljna indikacija prešutne sprorazumnosti ili pogodbe ravne sporazumu, sklopljene u dato vrijeme i na datom mjestu radi počinjenja tog zločina.*”) (naglasak dodat); Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 611.

¹⁵⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 353.

103. Da bi se optuženom pripisala odgovornost za udruženi zločinački poduhvat, on je morao da učestvuje bar u jednom aspektu zajedničkog plana, namere ili cilja vezanih za činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi koji je predviđen Statutom.¹⁵⁶ Da bi se zadovoljio taj element, nije potrebno da optuženi fizički počini zločin ili krivično delo u osnovi koji predstavljaju cilj udruženog zločinačkog poduhvata, kao uostalom ni bilo koje drugo krivično delo.¹⁵⁷ U stvari, nije potrebno ni da bude prisutan u vreme i na mestu fizičkog izvršenja zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹⁵⁸ Pored toga, za razliku od pomaganja i podržavanja, nije potrebno da optuženi koji se tereti odgovornošću za zločin ili krivično delo u osnovi zbog svog učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu deluje ili propusti da deluje na način kojim drugima pomaže, ohrabruje ih ili im pruža moralnu podršku u izvršenju zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹⁵⁹ Zapravo, potrebno je samo da optuženi deluje ili propusti da deluje “na neki način usmjeren [...] ka sprovođenju zajedničkog plana ili nakane.”¹⁶⁰ U predmetu *Galić*, Žalbena veće je navelo da odgovornost prema članu 7(1) može da proistekne iz nečinjenja ukoliko postoji zakonska obaveza da se deluje.¹⁶¹ U skladu s tim pristupom, Žalbena veće u predmetu *Kvočka i drugi* zaključilo je da optuženi može da učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu pasivnim, a ne aktivnim ponašanjem.¹⁶² Iako je Žalbena veće u tom predmetu govorilo o drugoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, s obzirom na to da sva tri oblika udruženog zločinačkog poduhvata sadrže uslov da optuženi učestvuje u zajedničkom planu, nameri ili cilju, ovo Veće smatra da takvo učešće putem nečinjenja može da se primeni i na druga dva oblika udruženog zločinačkog poduhvata, dok god propust optuženog da deluje predstavlja značajan doprinos zajedničkom zločinačkom planu.

104. U predmetu *Brđanin* Žalbena veće je bilo mišljenja da “svaki tip radnji ne doseže nivo značajnog doprinosa zločinu iz kojeg bi proisticala krivična odgovornost optuženog na osnovu dotičnog krivičnog djela”.¹⁶³ Ono je dalje konstatovalo da “doprinos [optuženog], iako ne mora da

¹⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100, 119; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 197, 227; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

¹⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

¹⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 81; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 158.

¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45, 50 (gde je zaključeno da je pomagač i podržavalac morao da zna da su njegovo činjenje i nečinjenje pomogli počinjenju konkretnog zločina za koji se on tereti na osnovu člana 7(1)); Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

¹⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 187 (gde je objašnjeno da traženi doprinos može biti u vidu činjenja ili nečinjenja); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427.

¹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 175.

¹⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 309; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427; Prvostepena presuda u predmetu *Mpambara*, par. 24 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 195).

¹⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427 (fusnota izostavljena).

bude neophodan odnosno znatan, mora biti u najmanju ruku značajan doprinos zločinima, za koje se odgovornost pripisuje optuženom.”¹⁶⁴

105. Štaviše, činjenje ili nečinjenje optuženog “mora[ju] predstavljati kariku u lancu uzročnosti”¹⁶⁵ i značaj njegovog doprinosa je relevantan za utvrđivanje da li oni jesu bili takva karika. Iako to nije uslov za odgovornost zbog udruženog zločinačkog poduhvata, ako optuženi zaista fizički izvrši zločin ili krivično delo u osnovi, to govori u prilog zaključku da je njegovo učešće bio značajno ukoliko su taj zločin ili krivično delo u osnovi doprineli cilju poduhvata. Isto tako, rukovodeći položaj i prećutno odobravanje optuženog idu u prilog zaključku da je njegovo učešće bilo značajno¹⁶⁶ i, mada se akterima nižeg ili srednjeg ranga može pripisati odgovornost zbog udruženog zločinačkog poduhvata, u većini situacija optuženi nije neko ko se lako može zameniti.¹⁶⁷ Drugi faktori koje treba razmotriti pri ocenjivanju da li je stepen učešća optuženog u udruženom zločinačkom poduhvatu bio dovoljno značajan uključuju razmere poduhvata, funkcije optuženog i njegovu efikasnost u njihovom obavljanju, kao i sve eventualne napore koje je optuženi preduzeo kako bi sprečio efikasno funkcionisanje udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁶⁸

106. Pošto je udruženi zločinački poduhvat oblik “činjenja” prema članu 7(1), optuženi kojem je izrečena osuđujuća presuda za učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu kriv je za počinjeni zločin u užem smislu ili krivično delo u osnovi, bez obzira na ulogu koju je imao u tom poduhvatu.¹⁶⁹ Međutim, relativni značaj uloge nekog konkretnog optuženog u udruženom zločinačkom poduhvatu može biti uzet u obzir pri odmeravanju njegove kazne.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

¹⁶⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 702 (gde se citira Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 263).

¹⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 101, 192 (gde se upozorava da položaj vlasti optuženog, iako relevantan za utvrđivanje njegove svesti o sistemu i njegovog učešća u održavanju kažnjivog cilja tog sistema, predstavlja samo jedan od faktora koje veće treba da uzme u obzir prilikom odlučivanja da li je optuženi učestvovao u zajedničkom cilju); Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 292, 309.

¹⁶⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 309.

¹⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 311.

¹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 111; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 702; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64.

¹⁷⁰ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 40; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 282 (gde se odobrava razlika koju je Vojni sud SAD u predmetu *The United States of America v. Otto Ohlenforf et al.* /Sjedinjene Američke Države protiv Otta Ohlenforfa i drugih/, Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10 /Sudjenja ratnim zločincima pred nirnberškim vojnim sudovima po Zakonu br. 10 Kontrolnog saveta/ (1950), sv. IV, str. 373 (dalje u tekstu: predmet *Einsatzgruppen*) napravio između lica koja su značajno doprinela udruženom zločinačkom poduhvatu i lica koja nisu, tako što je onima s većom moralnom odgovornošću izrekao strože kazne).

b. Elementi svesti

107. Osim malog broja izuzetaka na koje je ukazano gore u tekstu, pomenute tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata imaju iste fizičke elemente. Glavna razlika između tih kategorija je u njihovim nepodudarnim elementima svesti.¹⁷¹ U svetlu činjenice da se optuženi u ovom predmetu terete odgovornošću za zločine navedene u Optužnici samo prema prvoj i trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata, o elementima svesti druge kategorije ovde neće biti reči.

iv. Elementi svesti prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata

108. Tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi dobrovoljno učestvovao u najmanje jednom aspektu zajedničkog cilja¹⁷² i, pored toga, da je s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu delio nameru da počini zločin ili krivično delo u osnovi.¹⁷³ Iako veća obično prave razliku između prve i treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata tako što tvrde da u prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata svi učesnici moraju da poseduju istu nameru,¹⁷⁴ nije potrebno da tužilaštvo kao element prve kategorije dokaže da je baš svako lice koje je navedeno kao učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu imalo nameru da počini zločin ili krivično delo u osnovi koji predstavljaju cilj tog udruženog zločinačkog poduhvata.¹⁷⁵

109. Što se tiče prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, gde se kažnjivi cilj sastoji od zločina koji iziskuje posebnu nameru, tužilaštvo mora da dokaže ne samo da je optuženi s drugima delio opštu nameru da počini krivično delo u osnovi – na primer, nameru da liši života, potrebnu za “ubistvo” kao krivično delo u osnovi progona kao zločina protiv čovečnosti, ili “lišavanje života pripadnika neke grupe” kao krivično delo u osnovi genocida – već i da je s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu delio posebnu nameru potrebnu za taj zločin ili krivično delo u

¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 228; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365.

¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 119; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 703.

¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 110; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 429.

¹⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 84; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 196; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*, par. 467; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 703; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 264; Prvostepena presuda u predmetu *Šimić i drugi*, par. 156, 157, 160; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 879, 883.

¹⁷⁵ V. Prvostepenu presudu u predmetu *Šimić i drugi*, par. 995–997, 1009–1011, 1017–1019 (gde je da li su zadovoljeni elementi svesti prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata utvrđeno tako što je razmotrena samo namera optuženog i fizičkog ili posrednog izvršioca).

osnovi.¹⁷⁶ Prema tome, u slučaju progona, optuženi je morao da deli nameru da diskriminiše neku zaštićenu grupu.¹⁷⁷

v. *Elementi svesti treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata*

110. Da bi se nekom optuženom pripisala odgovornost za zločin ili krivično delo u osnovi koji ne spadaju u zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata, tužilaštvo mora da dokaže da je on nameravao i da učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu i da pospeši ostvarenje njegovih kažnjivih ciljeva,¹⁷⁸ ali ne mora da dokaže da je optuženi imao nameru – opštu ili posebnu¹⁷⁹ – da počini zločin ili krivično delo u osnovi koji su počinjeni. Kao što je zaključilo Žalbena veće, “treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata ne razlikuje se od drugih oblika krivične odgovornosti za koje se ne traži dokaz o namjeri optuženog da počini zločin prije nego što mu se može pripisati krivična odgovornost.”¹⁸⁰

111. Pored namere da učestvuje u udruženom zločinačkom poduhvatu i namere da pospeši ostvarenje njegovih ciljeva, tužilaštvo mora da dokaže treći podelement svesti, koji je Žalbena veće u predmetu *Kvočka i drugi* opisalo na sledeći način:

[D]a bi se utvrdila odgovornost nekog optuženog za zločine koji nisu dio zajedničkog zločinačkog cilja, ali ipak predstavljaju njegovu prirodnu i predvidivu posledicu, taj optuženi mora takođe biti svestan mogućnosti da će neki član grupe počiniti takav zločin i voljno preuzeti rizik da njegovo priključivanje ili daljnje učestvovanje u poduhvatu može doprinijeti počinjenju zločina.¹⁸¹

U prvostepenim i drugostepenim presudama su donošeni razni zaključci u vezi s tim da optuženi mora biti svestan da je takav zločin ili krivično delo u osnovi (a) bio “prirodna i predvidiva

¹⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 110.

¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 110; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 111; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 156 (gde je zaključeno da su optuženi koji se terete za progone prema prvoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata morali da imaju diskriminatornu nameru), par. 997 (gde je Simić proglašen krivim za progona nakon što je zaključeno da je on “s drugim učesnicima u udruženom zločinačkom poduhvatu djelio istu namjeru da se hapse i zatočavaju nesrpski civili” u Bosanskom Šamcu, Brčkom i Bijeljini, i nakon što je posredno izveden zaključak da on “nije mogao pristati na stalno hapšenje i zatočavanje nesrpskih civila, a da nije imao diskriminatornu namjeru”); Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 487 (gde je zaključeno da tužilaštvo nije na odgovarajući način pokazalo “svjesne diskriminacione namjere” optuženog, da “optuženi nije dijelio namjeru svojstvenu bilo kakvom udruženom zločinačkom poduhvatu da se počini bilo koje od osnovnih krivičnih djela za koja se teretilo kao za progona”, te da se stoga “ni na osnovu jednog pomenutog osnovnog krivičnog djela ne može [...] utvrditi krivično djelo progona kao dio udruženog zločinačkog poduhvata u kojem je učestvovala optuženi”).

¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

¹⁷⁹ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom u predmetu *Brđanin*, par. 6.

¹⁸⁰ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom u predmetu *Brđanin*, par. 7; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 232–237.

¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 546.

posljedica” zajedničkog cilja,¹⁸² (b) da je bio verovatna posledica udruženog zločinačkog poduhvata,¹⁸³ (c) da bi do njega “najverovatnije” došlo,¹⁸⁴ ili (d) samo da je bio moguća posledica, a ne da je postojala velika verovatnoća da će do njega doći.¹⁸⁵ Ovo Veće će se pridržavati formulacije Žalbenog veća da na osnovu informacija dostupnih optuženom, mora da bude razumno predvidivo da će zločin ili krivično delo u osnovi biti počinjeni.¹⁸⁶

112. Žalbeno veće je bilo mišljenja da goreopisani zločin ili krivično delo u osnovi za koje se optuženi tereti na osnovu treće kategorije udruženog zločinačkog poduhvata zapravo moraju da budu počinjeni.¹⁸⁷ Prema tome, da bi bio kažnjiv, ovaj oblik odgovornosti ne može da bude neostvaren: optuženi se ne može smatrati odgovornim, čak ako je i znao da su zločin ili krivično delo u osnovi razumno predvidivi, ukoliko taj zločin ili krivično delo u osnovi na kraju ne budu počinjeni.

7. Odgovornost nadređenog

113. U vreme događaja u bivšoj Jugoslaviji, načelo individualne krivične odgovornosti nadređenih zbog propusta da spreče ili kazne zločine ili krivična dela u osnovi koje su počinili njihovi podređeni bilo je čvrsto utemeljeno u međunarodnom običajnom pravu i pravu konvencija¹⁸⁸ i primenjivalo se ne samo na međunarodne, već i na nemeđunarodne oružane sukobe.¹⁸⁹ Da bi nekom optuženom bila pripisana odgovornost prema članu 7(3), neophodno je da njegov podređeni počinio delo koje predstavlja zločin ili krivično delo u osnovi prema Statutu Međunarodnog suda i da je taj optuženi propustio da spreči tog podređenog u činjenju zločina ili krivičnog dela u osnovi ili propusti da kazni podređenog nakon činjenja zločina ili krivičnog dela u osnovi.¹⁹⁰

¹⁸² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 265; V. takođe *Tužilac protiv Brđanina i Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. jun 2001. godine, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*. V. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150.

¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33.

¹⁸⁶ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom u predmetu *Brđanin*, par. 5; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 83.

¹⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 150; Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi sa udruženim zločinačkim poduhvatom u predmetu *Brđanin*, par. 5.

¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 78, 85; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195.

¹⁸⁹ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s komandnom odgovornošću u predmetu *Hadžihasanović*, par. 31; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 357.

¹⁹⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 900.

114. Žalbeno veće je bilo mišljenja da nadređeni može biti odgovoran ako podređeni planira, podstiče, naredi, počini ili pomaže i podržava neki zločin za koji je Međunarodni sud nadležan, ukoliko su zadovoljeni drugi potrebni elementi odgovornosti nadređenog.¹⁹¹ Krivična odgovornost nadređenog za zločine ili krivična dela u osnovi koje počine njegovi podređeni takođe uključuje njihovo činjenje putem propusta.¹⁹² Zbog toga, iako će Pretresno veće u svojim opštim navodima u diskusiji o članu 7(3) stalno koristiti termin “činjenje”, tu formulaciju ne treba tumačiti kao prihvatanje tvrdnje da odgovornost nadređenog proističe samo iz propusta da se spreče i/ili kazne podređeni koji su zbog svog pozitivnog delovanja odgovorni za izvršenje zločina ili krivičnih dela u osnovi.

115. Da bi optuženi snosio odgovornost za činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi na osnovu člana 7(3), moraju biti zadovoljena sledeća tri elementa: (a) između optuženog i jednog ili više lica koja su počinila zločin ili krivično delo u osnovi mora da postoji odnos nadređeni-podređeni; (b) nadređeni je morao znati ili je bilo razloga da zna da se sprema činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi, da je ono u toku ili da je već počinjen; i (c) optuženi je morao propustiti da preduzme neophodne i razumne mere da podređenog ili podređene spreči u činjenju zločina ili krivičnog dela u osnovi i/ili da ih kazni nakon takvog činjenja.¹⁹³ Pretresno veće će govoriti o svakom od ovih elemenata dalje u tekstu.

116. U međunarodnom pravu dužnost da spreči i dužnost da kazni predstavljaju različite i zasebne vrste odgovornosti i propust da se bilo koja od tih dužnosti ispuni može imati za posledicu zasebnu optužbu u optužnici.¹⁹⁴ Propust da spreči činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi optuženi nadređeni ne može da nadoknadi samo tako što će naknadno kazniti izvršioce. Drugim rečima, čak ako nadređeni i ispuni svoju zakonsku obavezu da kazni izvršioce, ipak mu može biti izrečena osuđujuća presuda u vezi sa zločinima ili krivičnim delima u osnovi koje su oni počinili zbog toga što je uopšte propustio da spreči to činjenje.¹⁹⁵ Bez obzira na to što se propust da spreči i propust da kazni smatraju odvojenim oblicima odgovornosti, većina uslova za krivičnu

---

¹⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 485–486 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević*, par. 280–282); V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 47.

¹⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21, 43.

¹⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 839; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

¹⁹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 373 (gde je zaključeno da “ako nadređeni zna ili ima razloga da zna da se zločin čini ili da se sprema njegovo činjenje, on je obavezan da spreči taj zločin i nema pravo da čeka i naknadno kažnjava”); Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 793 (gde je zaključeno da “propuštanje da se preduzmu nužne i razumne mjere da se spriječi neko krivično djelo za koje je nadređeni znao ili imao razloga da zna ne može se nadoknaditi samo tako što će se podređeni naknadno kazniti za počinjenje tog djela”); Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 407 (“Ukoliko je nadređeni svestan da će zločin biti počinjen ili da je njegovo činjenje u toku, moraju se preduzeti neophodne i razumne mere da se on zaustavi ili spreči. Nadređeni koji poseduje takvo znanje i stvarnu mogućnost da spreči činjenje zločina ne može ispuniti svoju dužnost ako se opredeli da samo naknadno kazni svoje podređene.”) (fusnota izostavljena).

odgovornost prema ova dva oblika su identični, uključujući uslov da je morao da postoji odnos nadređeni-podređeni, da je optuženi morao znati ili je bilo razloga da zna za zločine ili dela u osnovi koje čine njegovi podređeni i da je optuženi morao propustiti da preduzme mere koje su bile neophodne i razumne.

- a. Između optuženog i jednog ili više lica koja su počinila zločin ili krivično delo u osnovi postojao je odnos nadređeni-podređeni

117. Nije potrebno da neko bude imenovan za komandanta ili za nadređenog da bi mu se pripisala odgovornost na osnovu člana 7(3): takva odgovornost može da proistekne na osnovu *de facto*, kao i *de jure*, vlasti nekog nadređenog nad onima koji su počinili zločin ili krivično delo u osnovi.¹⁹⁶ Ključni faktor za utvrđivanje postojanja odnosa nadređeni-podređeni u vezi s nekim optuženim koji je bio na nadređenom položaju – bilo *de facto* ili *de jure*, vojnom ili civilnom – jeste da je on vršio efektivnu kontrolu nad postupcima navodno podređenih lica.¹⁹⁷ Drugim rečima, optuženi je morao da ima stvarnu mogućnost da spreči ili kazni činjenje krivičnih dela od strane lica koja su mu navodno bila podređena.¹⁹⁸

118. Jedna od značajnih implikacija kriterijuma efektivne kontrole jeste da krivična odgovornost na osnovu člana 7(3) može da proistekne i iz direktnog i iz indirektnog odnosa subordinacije; svako lice u komandnom lancu koje vrši efektivnu kontrolu nad podređenima odgovorno je za zločine ili dela u osnovi koje počine ti podređeni – pod uslovom da su zadovoljeni ostali uslovi iz člana 7(3) – bez obzira na to koliko se stepenica niže u komandnom lancu nalaze ti podređeni.¹⁹⁹

- b. Optuženi je morao znati ili je bilo razloga da zna da se sprema činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi, da je ono u toku ili da je već počinjeno

119. Konceptu da je optuženi morao znati ili je bilo razloga da zna za činjenje zločina ili krivičnog dela u osnovi za koje se tereti svojstven je uslov da je on znao ili je bilo razloga da zna da su njegovi podređeni ostvarili, upravo ostvaruju ili se spremaju da ostvare elemente tog zločina ili

¹⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191–192; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85.

¹⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 56 (gde je zaključeno da “praksa međunarodnih sudova nalaže da se kriterijum efektivne kontrole primenjuje i na *de jure* i na *de facto* nadređene”).

¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 840; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 67, 375; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59 (gde je zaključeno da “optuženi po svom položaju mora da bude na višem mjestu u formalnoj ili neformalnoj hijerarhiji u odnosu na počinioca”).

¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 362, 366; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 791; Prvostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 276.

krivičnog dela u osnovi.²⁰⁰ Shodno tome, kad je reč o progonu, optuženi je morao znati ili je bilo razloga da zna da dotični podređeni poseduju diskriminatornu nameru.²⁰¹

120. Za nekog optuženog se može reći da je “bilo razloga da zna” ukoliko su mu bile dostupne informacije koje ga upozoravaju na to da je potrebna dodatna istraga,²⁰² kako bi utvrdio da li se njegovi podređeni spremaju da postupe, da li postupaju ili su već postupili na način koji predstavlja zločin ili krivično delo u osnovi prema Statutu Međunarodnog suda.²⁰³ Te informacije ne moraju da budu konkretne; na primer, ako je vojni komandant dobio informacije da su neki od vojnika pod njegovom komandom nasilničkog ili nestabilnog karaktera, ili da su pili pre nego što su poslani na neki zadatak, može se smatrati da je posedovao potrebno znanje.²⁰⁴ Nije potrebno da on stvarno bude upoznat s takvim informacijama: dovoljno je da su mu one dostupne.²⁰⁵ Pretresna veća su bila mišljenja da s tim u vezi na nadređene koji nisu iz vojne strukture treba primeniti stroži kriterijum nego na one koji jesu,²⁰⁶ ali se ovo Veće pridržava pristupa Žalbenog veća u predmetu *Čelebići*, koje nije pravilo razliku između te dve kategorije nadređenih.²⁰⁷ Pored toga, ukoliko se neki optuženi hotimično uzdržava od pribavljanja daljih informacija, iako ima načina da ih pribavi, može se smatrati da je “bilo razloga da zna”.²⁰⁸ Međutim, optuženi podleže obavezi da sprovede dalju istragu tek od trenutka kad mu upozoravajuće informacije postanu dostupne i propust da pre svega pokuša da dođe do takvih informacija neće sam po sebi povlačiti krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(3).²⁰⁹

²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 155; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 393.

²⁰¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 721; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 187–188.

²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 28 (gde je zaključeno da informacije “mogu biti opšteg karaktera i ne moraju sadržavati konkretne podatke o protivpravnim djelima koja su već počinjena ili će tek biti počinjena”, ali da moraju biti “dovoljno alarmantne da bi opravdavale daljnju istragu”) (fusnota izostavljena); Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 304 (gde je zauzet stav da se radi o kriterijumu da li “informacije koje su dovoljno alarmantne da nadređenog upozore na opasnost da bi njegovi podređeni kasnije mogli da izvrše zločine”) (naglasak dodat).

²⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 154; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298.

²⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 154.

²⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 564.

²⁰⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 473 (gde se s odobravanjem poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kayishema*, par. 227–228). Obe ove presude pozivaju se na član 28 Rimskog statuta.

²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 239.

²⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 406; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 564.

²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62–64 (gde je poništen zaključak Pretresnog veća da nadređeni ima “razloga da zna” ako je to što ne poseduje saznanja posledica nemara u obavljanju dužnosti); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226 (gde je zauzet stav da se član 7(3) Statuta tiče krivične odgovornosti nadređenog koja proističe iz nečinjenja, uprkos znanju, ali da zanemarivanje dužnosti da stekne takvo znanje nije predviđeno kao zasebno krivično delo u toj odredbi, pa da stoga nadređeni po toj odredbi ne snosi krivičnu odgovornost za takve propuste, već samo za propust da preduzme neophodne i razumne mere kako bi sprečio ili kaznio); Prvostepena

- c. Optuženi je propustio da preduzme neophodne i razumne mere da spreči i/ili kazni za zločine ili krivična dela u osnovi koje su počinili jedan ili više njegovih podređenih

121. Za bilo koji od ovih oblika odgovornosti iz člana 7(3), tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi propustio da preduzme neophodne i razumne mere.²¹⁰ Pošto ocena o tome koje se mere mogu okvalifikovati kao neophodne i razumne “nije pitanje materijalnog prava nego dokazivanja”,²¹¹ veće ne bi trebalo da pokušava da takve mere apstrahuje, već da razmotri sve okolnosti konkretnog predmeta u kojem postupaju.²¹²

122. Smernica kojom se veće pre svega rukovodi pri utvrđivanju da li je optuženi preduzeo mere koje su u datim okolnostima bile neophodne i razumne jeste stepen efektivne kontrole optuženog – to jest, njegove stvarne mogućnosti da spreči i/ili kazni za zločine ili krivična dela u osnovi koja počine njegovi podređeni.²¹³ “Neophodne” mere su one odgovarajuće mere koje nadređeni treba da preduzme da bi ispunio svoju obavezu i koje pokazuju da je on stvarno pokušao da spreči ili kazni, a “razumne” mere su one koje objektivno spadaju u okvir stvarnih ovlašćenja nadređenog.²¹⁴ Iako nadređeni “ne mora da učini nemoguće”,²¹⁵ Žalbeno veće je bilo mišljenja da je on dužan da preduzme sve mere u okviru svojih stvarnih mogućnosti.²¹⁶ Pored toga, nadređeni ne može da ispuni svoju obavezu izdavanjem “rutinskih” naređenja i sve mere koje preduzima moraju biti konkretne i tesno povezane s delima čijem su sprečavanju namenjena.²¹⁷ Pošto član 7(3) ne sadrži uslov kauzaliteta, propust nadređenog da preduzme neophodne i razumne mere da spreči zločine ili

---

presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 317 (“[Č]lan 7(3) nadređenima ne nameće dužnost da se naročito trude da dođu do informacija o zločinima koje počine njihovi podređeni, osim ukoliko na neki način nisu upozoreni da se sprema neka zločinačka aktivnost.”).

²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 461; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 294; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 346.

²¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72.

²¹² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 378 (gde su navedeni primeri onih vrsta okolnosti koje mogu biti relevantne za utvrđivanje šta je “neophodno i razumno”, uključujući pitanje da li su izdata konkretna naređenja o zabrani ili zaustavljanju kažnjivih aktivnosti; koje su eventualne mere preduzete da se obezbedi izvršavanje tih naređenja; i, nakon počinjenja zločina, koji su koraci preduzeti da bi se obezbedila adekvatna istraga i izvršioi priveli pravdi); Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 445.

²¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 302; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 372.

²¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63.

²¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 95; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 329.

²¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 302.

²¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 153, 155; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 33 (gde se navodi da se kriterijum za utvrđivanje šta su “neophodne i razumne” mere tiče dokazivanja, a ne materijalnog prava, i gde se odbija argument tužilaštva da je Pretresno veće pogrešilo kad je zaključilo da su disciplinske mere dovoljne da bi nadređeni ispunio svoju obavezu da kazni zločine).

krivična dela u osnovi koje počine njegovi podređeni ne mora da bude uzrok tih zločina ili krivičnih dela u osnovi.²¹⁸

123. Osim dokazivanja svih zajedničkih elemenata o kojima je bilo reči gore u tekstu, da bi ustanovilo prvi oblik odgovornosti prema članu 7(3) – propust da spreči – tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi propustio da preduzme neophodne i razumne mere kako bi svoje podređene sprečio da čine zločine ili krivična dela u osnovi, uprkos stvarnoj mogućnosti da to učini.²¹⁹ Na primer, ako stvarna mogućnost da interveniše dopušta optuženom samo da nadležnim organima prijavi zločine ili krivična dela u osnovi koji se spremaju ili čije je činjenje u toku, za koje zna ili ima razloga da zna, onda takvo prijavljivanje može da bude dovoljno da ispuni obavezu sprečavanja.²²⁰ Da bi ustanovilo drugi oblik odgovornosti prema članu 7(3) – propust da kazni – tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi u okviru svojih materijalnih mogućnosti propustio da preduzme neophodne i razumne mere, kako bi obezbedio da se njegovi podređeni kazne jer su počinili zločin ili krivično delo u osnovi za koje se optuženi tereti.²²¹ Ako *de facto* i *de jure* ovlašćenja nekog optuženog kao nadređenog omogućavaju tom optuženom da sam kazni svoje podređene, njemu se može pripisati krivična odgovornost na osnovu člana 7(3). Međutim, ako mu takva ovlašćenja ne dopuštaju da kažnjava, on može da izbegne krivičnu odgovornost na osnovu člana 7(3) tako što će jednostavno sprovesti istragu ili što će informacije koje poseduje proslediti svom nadređenom ili organima krivičnog gonjenja.²²²

B. USLOVI I ELEMENTI ZLOČINA SANKCIONISANIH STATUTOM

1. Član 3 Statuta Međunarodnog suda

a. Opšti uslovi vezani za kršenje zakona i običaja ratovanja

124. Uvodni paragraf člana 3 Statuta Međunarodnog suda predviđa sledeće “Međunarodni sud ima ovlašćenja da krivično goni osobe koje krše zakone ili običaje ratovanja” i potparagrafi tog člana sadrže spisak krivičnih dela koja imaju svojstva takvih kršenja, pri čemu taj spisak nije konačan.²²³ Član 3 je rezidualna odredba kojom se daje nadležnost za svako eventualno kršenje međunarodnog humanitarnog prava koje nije obuhvaćeno članovima 2, 4 ili 5 – pored kršenja koja

²¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 77; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 832.

²¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

²²⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 793; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 461.

²²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 568.

²²² V. Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 316.

²²³ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 91.

su izričito navedena u potparagrafima tog člana.²²⁴ Statut ne daje definiciju kršenja zakona i običaja ratovanja, ali su u praksi Međunarodnog suda utvrđeni sledeći opšti uslovi:

- (a) postojanje stanja unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba;
- (b) postojanje nekusa između dela fizičkog izvršioca i tog oružanog sukoba;
- (c) ponašanjem fizičkog izvršioca krši se neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo da se radi o pravu konvencija ili običajnom pravu;
- (d) kršenje relevantnog propisa mora da povlači individualnu krivičnu odgovornost lica koje je prekršilo propis; i
- (e) kršenje mora da bude “teško”.²²⁵

i. U periodu na koji se odnosi Optužnica postojalo je stanje unutrašnjeg ili međunarodnog oružanog sukoba

125. Jedan od uslova iz člana 3 jeste postojanje oružanog sukoba.²²⁶ Mada u istoriji međunarodnog prava nije jasno definisan pojam “oružanog sukoba”,²²⁷ Međunarodni sud je koristio kriterijum koji je 1995. godine odredilo Žalbeno veće u predmetu *Tadić*, prema kojem “oružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.”²²⁸ Postojanje oružanog sukoba ne zavisi od stavova strana u tom sukobu.²²⁹

126. Pretresna veća koja utvrđuju postojanje unutrašnjih oružanih sukoba moraju da uzmu u obzir i intenzitet sukoba i organizovanost strana u njemu²³⁰ kako bi se isključila razbojništva,

²²⁴ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 91; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 23; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 17; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 252; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 842; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 40.

²²⁵ Veće će uslove (d) i (e) razmotriti u istom pododeljku dole u tekstu.

²²⁶ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 67; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 182; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 59; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 13; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 40.

²²⁷ V. Jean Pictet (ur.), *Commentary, Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field* /Komentar, Ženevska konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu/ (1952, 1. reprint izdanje 1995) (dalje u tekstu: Komentar MKCK uz Prvu ženevsku konvenciju), str. 49.

²²⁸ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 70; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 24; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 84; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, para 14; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 254; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 41.

²²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 603.

²³⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 89 (gde je zaključeno da je izvestan stepen organizacije strana dovoljan da bi se ustanovilo postojanje oružanog sukoba); Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 254 (gde je zaključeno da je izvestan stepen organizacije neophodan da bi se ustanovilo postojanje oružanog sukoba). U Prvostepenoj presudi u predmetu *Limaj i drugi* zaključeno je da su utvrđivanje intenziteta sukoba i organizovanosti strana činjenična pitanja koja treba utvrditi na osnovu konkretnih dokaza i u svakom slučaju posebno. Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 90.

građanski nemiri i neorganizovane i kratkotrajne pobune, koji ne podležu međunarodnom humanitarnom pravu.²³¹ Unutrašnji oružani sukob ne mora da predstavlja “opšte stanje”, u smislu da njim bude zahvaćena celokupna teritorija; uslov produženog oružanog nasilja može biti zadovoljen dokazima o tome da su na ograničenim područjima vođene “ozbiljne borbe u dužem trajanju”.²³²

ii. *Između navedenih zločina i oružanog sukoba postojao je neksus*

127. Iako mora da postoji veza između navodnih zločina i oružanog sukoba, tužilaštvo ne mora da pokaže da je na području gde su navodno počinjena krivična dela zapravo vođena borbena dejstva; “[d]ovoljno je da su navodni zločini bili usko povezani uz neprijateljstva koja su se dešavala na drugim delovima teritorija pod kontrolom sukobljenih strana.”²³³ Pretresno veće u predmetu *Kordić* je dalje primetilo sledeće: “da bi se norme međunarodnog humanitarnog prava mogle primijeniti u odnosu na neku lokaciju [...] [s]ve što je potrebno je da se pokaže da je stanje oružanog sukoba postojalo na široj teritoriji kojoj pripada data lokacija.”²³⁴

128. Usvojivši pristup pretresnih veća iz predmeta *Tadić* i *Čelebići* u vezi s uslovom postojanja neksusa, Pretresno veće u predmetu *Blaškić* je takođe zaključilo da “nije nužno da zločin bude dio politike ili prakse koju jedna strana u sukobu zvanično odobri ili toleriše, ili da je djelo stvarno u funkciji politike vezane za vođenje rata ili u stvarnom interesu strane u sukobu”.²³⁵ Međutim, potrebno je pokazati da je taj sukob znatno doprineo sposobnosti izvršioca da počinji zločin, njegovoj odluci da ga počinji, načinu na koji je počinjen ili cilju s kojim je počinjen.²³⁶

²³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 562; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 341; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 84, 87.

²³² V. Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 31 (koji je potvrđen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić*, par. 333–341); V. takođe Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 70; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 177.

²³³ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 70; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 43.

²³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 27 (koji je potvrđen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić*, par. 314, 320–321); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 255 (gde je zaključeno da se norme međunarodnog humanitarnog prava primenjuju bez obzira na to da li se na nekoj konkretnoj lokaciji vode borbena dejstva).

²³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 70; v. Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 573. Za potrebe člana 3, nije neophodno da strane u predmetnom sukobu budu države i iz teksta Prvostepene presude u predmetu *Tadić* jasno se vidi da se taj zaključak podjednako može primeniti na unutrašnje oružane sukobe. Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 573. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 29; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342 (gde je zaključeno da je za utvrđivanje neksusa dovoljno da su navodni zločini tesno povezani s neprijateljstvima koja su u toku u drugim delovima teritorije pod kontrolom sukobljenih strana).

²³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 846; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 16; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342.

iii. *Ponašanjem se mora kršiti neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava, bilo da se radi o običajnom pravu ili pravu konvencija*²³⁷

129. Pozitivna pravila koja čine suštinu međunarodnog humanitarnog prava prvenstveno se nalaze u Haškim konvencijama iz 1899. i 1907. godine i Ženevskim konvencijama iz 1949. godine. Član 3 koji je zajednički za sve četiri ženevske konvencije (dalje u tekstu: zajednički član 3), smatra se temeljem međunarodnog običajnog humanitarnog prava. Kao što je zaključilo Žalbena veće u predmetu *Čelebići*:

Neosporno je da zajednički član 3, koji propisuje minimalni nukleus obaveznih pravila, odražava fundamentalna humanitarna načela koja su u osnovi cjelokupnog međunarodnog humanitarnog prava i na kojima se temelje Ženevske konvencije u cjelini. Ta načela, čija je svrha poštovanje dostojanstva čovjeka, nastajala su kroz stoljeća ratovanja i u času usvajanja Ženevskih konvencija već su bila običajno pravo, zbog toga što odražavaju najopćenitije prihvaćena humanitarna načela. Ta načela kodificirana su u zajedničkom članu 3 kao minimalni nukleus koji se primjenjuje u unutrašnjim sukobima, ali ona su tako fundamentalne prirode da se smatra da ta načela regulišu i unutrašnje i međunarodne sukobe.²³⁸

130. Osim u ovim pravilima običajnog prava, zabrane relevantne za ponašanje strana u oružanom sukobu mogu se naći i u međunarodnim ugovorima ili sporazumima. Međutim, u takvim okolnostima se moraju zadovoljiti dva dodatna uslova: nužno je da sporazum “nesumnjivo [bude] obavezujući za strane u vreme počinjavanja navodnog krivičnog dela”, i da nije “u suprotnosti sa ili izuzet od čvrstih normi međunarodnog prava”.²³⁹

iv. *Kršenje pravila mora povlačiti individualnu krivičnu odgovornost i mora biti teško (dalje u tekstu: uslov težine)*

131. Da bi Međunarodni sud ostvario svoju nadležnost – koja je ograničena na “teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava”²⁴⁰ – nad nekim optuženim zbog navodnog kršenja međunarodnog humanitarnog prava, (a) kršenje tog konkretnog pravila mora da povlači individualnu krivičnu odgovornost i mora da predstavlja povredu pravila koje štiti važne vrednosti i (b) ta povreda mora da uključuje teške posledice po žrtvu.²⁴¹

²³⁷ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 94(i)–(ii).

²³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 143 (fusnote izostavljene); V. takođe Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 89, 134; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, para 29; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 261; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 843; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 45; *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v U.S.) (Merits)* /Predmet vezan za vojna i paravojna dejstva u Nikaragvi i protiv nje (Nikaragva protiv SAD) (Meritum)/, 1986 I.C.J. Reports 14 /Izveštaji MSP 14/, par. 218.

²³⁹ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 143.

²⁴⁰ Član 1 Statuta; V. takođe Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 94 i par. 90 (gde se poziva na preambulu Statuta, kao i na članove 1, 9(1), 10(1), 10(2), 23(1) i 29(1)).

²⁴¹ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 94(iii), 129–130; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 179–180 (gde je potvrđen zaključak Pretresnog veća u predmetu *Čelebići* da se pripisivanje

132. Ubistvo, jedino krivično delo u osnovi iz člana 3 za koje se optuženi terete u Optužnici, spada u tu kategoriju, kao što je navedeno dole u tekstu.

b. Ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja

133. Član 3 je rezidualna odredba,²⁴² pa stoga spisak krivičnih dela iz člana 3 nije definitivn, već ilustrativn.²⁴³ U ovom predmetu, optužbe za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja temelje se na Zajedničkom članu 3.²⁴⁴ Pošto su ovom ključnom odredbom Ženevskih konvencija kodifikovana osnovna načela međunarodnog humanitarnog prava,²⁴⁵ kršenje zabrana koje on sadrži spada u delokrug člana 3 Statuta.²⁴⁶ U praksi Međunarodnog suda inače je čvrsto uvreženo da optužba za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja ispunjava tri opšta pravna uslova – uslove (c), (d) i (e) – potrebne da bi se primenio član 3.²⁴⁷ Zajednički član 3 čini deo ukupnog međunarodnog običajnog humanitarnog prava i ubistvo “predstavlj[a] povredu pravila koje štiti važne vrednosti i podrazumeva teške posledice po žrtve, [...] te to povlači individualnu krivičnu odgovornost.”²⁴⁸

134. Shodno tome, iako ubistvo nije konkretno navedeno u članu 3, ono predstavlja zločin nad kojim Međunarodni sud ima nadležnost. Međutim, da bi ubistvo bilo okvalifikovano kao teško

---

krivične odgovornosti za kršenje zajedničkog člana 3 ne kosi s načelom legalnosti, ili *nullum crimen sine lege*); V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 92 (gde je zaključeno da individualna krivična odgovornost može da proistekne, između ostalog, iz domaće prakse država koja ukazuje na intenciju da se dotična zabrana kriminalizuje, uključujući izjave vladinih funkcionera i međunarodnih organizacija, kao i slučajeve da su domaći sudovi, uključujući i vojne, kažnjavali takva kršenja).

²⁴² Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 91; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 40.

²⁴³ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 87, 91–92; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 131–133; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 167.

²⁴⁴ Optužnica, tačka 4. U relevantnom delu Zajedničkog člana 3 predviđa se sledeće:

U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od strana u sukobu biće dužna da primenjuje bar sledeće odredbe:

1. Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumevajući tu i pripadnike oružanih snaga, koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu usled bolesti, rane, lišenja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka, postupaće se, u svakoj prilici, čovečno [...]

U tom cilju zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mestu, prema gore navedenim licima sledeći postupci:

- (a) povrede koje se nanose životu i telesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, sakaćenja, svireposti i mučenja[.]

(Podvučeni delovi su naknadno naglašeni.)

²⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 31.

²⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 843; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 18; Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 133–136.

²⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68 (gde je zaključeno da teška kršenja Zajedničkog člana 3 automatski zadovoljavaju kriterijume vezane za nadležnost iz predmeta *Tadić*).

²⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, para 219; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 147, 153–174; Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 128–136; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 31.

kršenje zakona i običaja međunarodnog humanitarnog prava, mora se dokazati da je krivično delo u osnovi počinjeno nad licima koja nisu aktivno učestvovala u oružanom sukobu.²⁴⁹ Za potrebe optužbi na osnovu člana 3 irelevantno je da li je sukob bio međunarodni ili unutrašnji.²⁵⁰ Međutim, izvršilac zločina morao je znati ili je trebalo da bude svestan da žrtva nije aktivni učesnik u neprijateljstvima; upravo ta konkretna situacija žrtve u trenutku činjenja zločina mora se uzeti u obzir pri utvrđivanju da li je žrtva bila zaštićena u smislu zajedničkog člana 3.²⁵¹

135. Kad je reč o konkretnim optužbama za ubistvo sadržanim u Optužnici, pitanje da li su ispunjeni ostali opšti uslovi vezani za zločine iz člana 3 – naime, postojanje oružanog sukoba i veze između ubistava za koje se optuženi terete i oružanog sukoba – Veće će razmotriti u odeljcima koji slede, vezanim za događaje koji su se navodno odigrali na Kosovu od marta do juna 1999. godine.

i. Elementi ubistva kao krivičnog dela u osnovi

136. Nakon što je govorilo o opštim uslovima, Pretresno veće će se sada pozabaviti konkretnim elementima ubistva kao krivičnog dela u osnovi. Optužnica sadrži optužbe za ubistvo i prema članu 3 i prema članu 5 Statuta, i elementi ubistva koji su ovde izloženi podjednako se odnose na oba.

137. *Actus reus* ubistva jeste smrt nekog lica koja je posledica činjenja ili nečinjenja fizičkog izvršioca.²⁵² Što se tiče uslova postojanja kauzalnog odnosa, konkretan navod da je smrt morala nastupiti “zbog” činjenja ili nečinjenja fizičkog izvršioca ne mora da bude jedini uzrok smrti žrtve; dovoljno je da je “ponašanje počinioca znatno doprinijelo smrti te osobe”.²⁵³ Iako se zaključak o postojanju kauzalnog odnosa može izvesti iz okolnosti predmeta, to mora da bude jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu dokaza izvedenih tokom suđenja.²⁵⁴

²⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 615–616; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 258; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 32; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 33–34 (gde se razmatra kako utvrditi da li je neka žrtva učestvovala u oružanom sukobu).

²⁵⁰ V. *Tužilac protiv Delića*, predmet br. IT-04-83-PT, Odluka po podnesku odbrane u kojem se navode manjkavosti u formi Optužnice i nalog po zahtjevu tužilaštva za izmjenu Optužnice, 13. decembar 2005. godine, par. 41; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 25; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović*, par. 18; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 252; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 42.

²⁵¹ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 47; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 847; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 36.

²⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

²⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 58; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 347; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 149; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 423; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 37.

²⁵⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 326 (u vezi sa članovima 3 i 5(a)); V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 380, 385 i 388 (u vezi sa članovima 2(a), 3 i 5(a)–(b)); Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 347.

138. *Mens rea* ubistva je zadovoljena ako tužilaštvo van razumne sumnje dokaže postojanje jednog ili dva alternativna stanja svesti: fizički izvršilac je nameravao ili da njegovo činenje ili nečinjenje dovedu do smrti žrtve ili da nanese tešku ozledu ili ozbiljnu telesnu povredu, bezobzirno zanemarijući njihove posledice po ljudski život.²⁵⁵ *Mens rea* takođe može da zadovolji posredni izvršilac ili optuženi.

139. Pitanje da li su zadovoljeni uslovi *actus reus* i *mens rea* biće razmotreno u odeljcima koji se bave konkretnim optužbama za ubistvo.

2. Član 5 Statuta Međunarodnog suda

a. Uslovi iz člana 5 vezani za nadležnost

140. Član 5, naslovljen “Zločini protiv čovečnosti”, daje Međunarodnom sudu nadležnost “da krivično goni lica odgovorna za [izvesna] krivična dela kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmerena protiv civilnog stanovništva”. Kao što je slučaj sa članom 3, član 5 sadrži uslov da krivična dela budu “počinjena u oružanom sukobu”.²⁵⁶ To je ograničenje nadležnosti koje je specifično za ovaj Međunarodni sud. Uslov oružanog sukoba iz člana 5 sastoji se iz dva dela, dokaza (a) da je postojao oružani sukob i (b) da su krivična dela za koja se optuženi teret u Optužnici objektivno povezana, i teritorijalno i vremenski, s tim oružanim sukobom.²⁵⁷

141. Kriterijum za utvrđivanje postojanja oružanog sukoba u smislu ovog uslova vezanog za nadležnost isti je kao onaj koji se primenjuje u kontekstu člana 3: potrebno je pribegavanje oružanoj sili između država ili produženo oružano nasilje između organa vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili između takvih grupa unutar jedne države.²⁵⁸

²⁵⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 150 (gde se govori o članu 5); Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 439 (gde se govori o članovima 2(a) i 3); Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 561 (u vezi sa članom 5(a)); v. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 58 (u vezi sa članovima 3 i 5(a)); Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 36–37 (u vezi sa članovima 2(a) i 3); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 422–423 (u vezi sa članovima 2(a) i 3); Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, 30. jun 2006. godine, par. 346 (u vezi sa članovima 2, 3 i 5); Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 229, 233 (u vezi sa članovima 2(a) i 3); Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 495 (u vezi sa članovima 3 i 5(a)–5(b)).

²⁵⁶ Član 5 Statuta primenjuje se na dela počinjena i u unutrašnjim i u međunarodnim oružanim sukobima. V. Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 141–142; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 239, 249, 251; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 546.

²⁵⁸ Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Tadić*, par. 70.

b. Opšti uslovi vezani za zločin protiv čovečnosti

142. Pošto je, za razliku od člana 3, spisak zločina iz člana 5 sveobuhvatan, krivično delo za koje se neki optuženi tereti mora da spada u delokrug potparagrafa člana 5 da bi se smatrao zločinom protiv čovečnosti za koji je Međunarodni sud nadležan. Međutim, jedna od kategorija krivičnih dela kažnjivih prema članu 5 – nehumana dela – koncipirana je kao rezidualna odredba *koju sadrži samo član 5.*²⁵⁹

143. Žalbeno veće je identifikovalo sledećih pet opštih uslova za zločine protiv čovečnosti:

- (a) Mora postojati napad.
- (b) Napad mora biti usmeren protiv bilo kog civilnog stanovništva.
- (c) Napad mora biti široko rasprostranjen ili sistematski.
- (d) Dela izvršioca moraju biti deo napada.
- (e) Izvršilac mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo i znati, ili prihvatiti rizik, da njegova dela čine deo tog napada.²⁶⁰

i. Mora postojati napad

144. Koncept “napada” nije identičan konceptu “oružanog sukoba”, pošto napad može prethoditi oružanom sukobu, može trajati duže od tog sukoba ili se nastaviti tokom sukoba, no ne mora biti njegov deo.²⁶¹ “Napad se u kontekstu zločina protiv čovječnosti može definisati kao način ponašanja koji uključuje vršenje akata nasilja. Taj napad nije ograničen na upotrebu oružane sile i obuhvata sve oblike zlostavljanja civilnog stanovništva.”²⁶² Pored toga, ne postoji uslov da napad usmeren protiv civilnog stanovništva mora biti u vezi s oružanim sukobom.²⁶³

²⁵⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117 (gde se citira i usvaja stav iz Prvostepene presude u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 563 da je izraz “nečovječna djela [kao zločin protiv čovečnosti] namjerno je smišljen kao rezidualna kategorija, zato što se smatralo da je nepoželjno za ovu kategoriju da se iscrpno nabraja”) (znaci navoda u tekstu izostavljeni).

²⁶⁰ V., uopšteno, Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85, 102.

²⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 182.

²⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 543 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86, i citira Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 89, u kojem je potvrđena Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 415) (fusnote i znaci navoda iz teksta izostavljeni); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 182.

²⁶³ Odluka po žalbi u vezi nadležnošću u predmetu *Šešelj*, par. 13.

ii. *Napad mora biti usmeren protiv bilo kog civilnog stanovništva*

145. Žalbeno veće je bilo mišljenja da je civilni status ciljne grupe jedan od elemenata koji karakterišu zločin protiv čovečnosti.²⁶⁴ Štaviše, u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac* objašnjeno je da je “[d]ovoljno [...] pokazati da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da je Vijeće uvjereno kako je napad za cilj doista imao civilno ‘stanovništvo’, a ne ograničeni i nasumce odabrani broj pojedinaca.”²⁶⁵

146. Stanovništvo se smatra “civilnim” ako ga čine pretežno civili.²⁶⁶ Prisustvo boraca u dotičnom stanovništvu ne menja njegov civilni karakter.²⁶⁷ Pošto prema međunarodnom običajnom pravu – za razliku od konkretne situacije iz statutarne definicije koja je merodavna za ovaj Međunarodni sud – zločin protiv čovečnosti ne mora da bude počinjen tokom oružanog sukoba, Veće nije ograničeno definicijom civilnog statusa iz međunarodnog humanitarnog prava, ali taj korpus pravnih normi može da pruži korisne smernice za definisanje žrtava zločina protiv čovečnosti.²⁶⁸

147. Da bi cilj i svrha međunarodnog običajnog prava koje zabranjuje zločine protiv čovečnosti bili potpuno delotvorni, neophodno je usvojiti uopštenu definiciju ključnih pojmova koja podrazumeva što je moguće veći stepen zaštite.²⁶⁹ “Civil” je svako ko nije ni pripadnik oružanih

²⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 107.

²⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90; v. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 95; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 424 (gde se “države, opštine ili neko[...] drugo[...] definirano[...] područj[e]” navode kao primeri koji ilustruju pojam “geografske celine”, čije je stanovništvo meta napada); Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 187; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 247.

²⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 544 (gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 56; Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 638); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 186.

²⁶⁷ Ovaj poslednji koncept je nešto drugačije objašnjen u ranijim presudama, u kojima je navedeno da “prisustvo pripadnika grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje među stanovništvom ne mijenja civilne karakteristike tog stanovništva.” Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113 (naglasak dodat) (što je potvrđeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Blagojević*, par. 544). Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* razmatralo je pitanje u kojoj meri prisustvo boraca u civilnom stanovništvu menja karakter tog stanovništva i da li postoji prag koji treba preći da bi stanovništvo izgubilo civilni karakter. Ono je zaključilo da, pri odlučivanju da li prisustvo vojnika u nekom civilnom stanovništvu lišava to stanovništvo civilnog statusa, treba razmotriti broj vojnika, kao i pitanje da li su oni na odsustvu. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113–115; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 50–55.

²⁶⁸ V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 639:

[O]va definicija civila sadržana u zajedničkom članu 3 nije neposredno primjenljiva na zločine protiv čovječnosti jer predstavlja dio ratnog prava ili običaja ratovanja i može se primjenjivati samo na osnovu analogije. Isto važi za definiciju, sadržanu u I Protokolu i Komentaru IV Ženevske konvencije, o postupanju sa civilima, gdje oba dokumenta zastupaju široko tumačenje pojma “civil”.

V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 110; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 223 (gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 639); Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144.

²⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 547; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 639; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 127.

snaga neke od sukobljenih snaga,²⁷⁰ ni pripadnik grupe “[s]tanovništv[a] neokupirane teritorije koje se, usled približavanja neprijatelja, dobrovoljno diže na oružje da bi pružilo otpor neprijateljskoj najezdi a koje nije imalo vremena da se organizuje kao redovna oružana sila”.²⁷¹ Štaviše, Žalbena veće je bilo mišljenja da član 3 i član 5 sadrže istu definiciju “civila” i da,

[u] skladu sa članom 5 Statuta, lice van borbenog stroja može [...]biti žrtva dela koje predstavlja zločin protiv čovečnosti, pod uslovom su ispunjeni svi drugi nužni uslovi, konkretno, da to delo čini deo rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv bilo kog civilnog stanovništva.²⁷²

148. Mada ne postoji pravilo koje određuje tačan brojčani prag koji treba preći da bi neko stanovništvo izgubilo svoj civilni karakter, Veće smatra da uslov da napadnuto stanovništvo bude “pretežno civilno” predstavlja kriterijum na osnovu kojeg se mogu ocenjivati činjenice nekog konkretnog predmeta.

149. Izraz “usmeren protiv” iziskuje da, u kontekstu zločina protiv čovečnosti, civilno stanovništvo bude primaran objekt napada. Da bi se utvrdilo da li je navodni napad bio tako usmeren, Pretresno veće mora uzeti u obzir, između ostalog, sledeće faktore:

sredstva i metode korištene tokom napada, status žrtava, njihov broj, diskriminatorni karakter napada, prirodu krivičnih djela počinjenih tokom napada, otpor koji je tada pružen napadaču, te razmotriti u kojoj se mjeri napadačka sila pridržavala ili pokušala pridržavati predostrožnosti propisanih ratnim pravom. U onoj mjeri u kojoj su navodni zločini protiv čovečnosti počinjeni tokom oružanog sukoba, ratno pravo daje pouzdano mjerilo, na osnovi kojeg Vijeće može procijeniti prirodu napada i legalnost počinjenih djela.²⁷³

iii. Napad mora biti široko rasprostranjen ili sistematski

150. Prema praksi Međunarodnog suda, napad mora da čini deo “obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zločina” kako bi se napravila razlika između zločina protiv čovečnosti i izolovanih ili nepovezanih zločina nad pojedincima.²⁷⁴ Uslov da napad bude široko rasprostranjen ili sistematski

²⁷⁰ V. Treću ženevsku konvenciju, član 4(A)(1)–(3) (gde su definisane kategorije ratnih zarobljenika); V. takođe Dopunski protokol I, član 43(1) (“Oružane snage strane u sukobu se sastoje od svih organizovanih oružanih snaga, grupa i jedinica, stavljenih pod komandu koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim potčinjenima, čak kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje.”).

²⁷¹ Treća ženevska konvencija, član 4(A)(6). Ova odredba se obično tumači kao da podrazumeva *levée en masse*. V. Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 34, fusnota 79.

²⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 272–321 (cela diskusija), 299, 313, 302 (gde je zaključeno da definicija civila iz člana 50 Dopunskog protokola I odražava definiciju civila u smislu primene člana 5 Statuta).

²⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91 (prihvaćena u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kordić*, par. 96; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 106); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 185 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 91).

²⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248; V. takođe Odluka na osnovu pravila 61 u predmetu *Mrkšić*, par. 30; Izveštaj generalnog sekretara na osnovu paragrafa 2 Rezolucije br. 808 Saveta bezbednosti UN, dok. br. S/25704, 3. maj 1993. godine, par. 48 (“Zločini protiv čovečnosti odnose se na neljudske postupke veoma ozbiljne prirode kao što

je alternativan.²⁷⁵ Široko rasprostranjen ili sistematski mora biti samo napad, a ne pojedinačna dela za koja je optuženi odgovoran.²⁷⁶ Pojam “rasprostranjen” odnosi se na široke razmere napada i broj lica koja su objekt napada,²⁷⁷ dok se pojam “sistematski” odnosi na organizovani karakter dela nasilja i malu verovatnoću da su ona počinjena nasumice.²⁷⁸ Obrazac krivičnih dela, to jest redovno, a ne slučajno, ponavljanje sličnog kažnjivog ponašanja, predstavlja uobičajeno ispoljavanje takve sistematske pojave.²⁷⁹

151. Utvrditi šta napad čini “rasprostranjenim” ili “sistematskim” u suštini je relativno, pošto to zavisi od napadnutog civilnog stanovništva.²⁸⁰ Stoga veće “prvo mora identificirati stanovništvo koje je objekt napada i, u svetlu metoda, sredstava, resursa i rezultata napada na to stanovništvo, ustanoviti da li je napad doista bio rasprostranjen ili sistematski”.²⁸¹ Posledice napada po ciljno stanovništvo, broj žrtava, priroda dela, eventualno učešće zvaničnika ili predstavnika vlasti, ili bilo koji raspoznatljivi obrazac zločina mogu se uzeti u obzir kako bi se utvrdilo da li taj napad ispunjava ijedan uslov ili oba uslova, to jest da li je “rasprostranjen” ili “sistematski”, kad je reč o određenom civilnom stanovništvu.²⁸² Postojanje plana ili politike nije traženi pravni element zločina protiv čovečnosti,²⁸³ mada ono može biti relevantno pri oceni dokaza koji su izvedeni da bi se pokazalo da je napad bio usmeren protiv civilnog stanovništva i da je bio rasprostranjen ili sistematski.²⁸⁴

---

su hotimično lišavanje života, mučenje ili silovanje *koji su počinjeni kao deo široko rasprostranjenog ili sistematskog napada* na bilo koje civilno stanovništvo na nacionalnoj, političkoj, etničkoj, rasnoj ili verskoj osnovi.”) (naglasak dodat).

²⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 93 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 248); Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 183.

²⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 96; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 189.

²⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

²⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

²⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 183.

²⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95 (gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 430); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 183 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95).

²⁸¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 430 (prihvaćen u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95).

²⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 183 (gde se citira Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 95).

²⁸³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, fusnota 114; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 184, 212.

²⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 98; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 184, 212.

iv. *Dela fizičkog izvršioca moraju činiti deo tog napada*

152. Ponašanje fizičkog izvršioca je ono što mora činiti deo napada. Dela fizičkog izvršioca ne moraju da budu počinjena u jeku napada na civilno stanovništvo da bi se smatrala delom tog napada. Krivično delo počinjeno pre ili posle glavnog napada na civilno stanovništvo ili čije je činjenje bilo udaljeno od tog napada i dalje može, ukoliko za to postoji dovoljna veza, biti deo tog napada.²⁸⁵ Mada utvrđivanje dovoljne povezanosti nekog konkretnog krivičnog dela s napadom zavisi od činjenica datog predmeta, ono ne sme da bude izolovano delo: ono ne treba da bude toliko udaljeno od napada da se, uzevši u obzir kontekst i činjenice u kojima je počinjeno, ne može razumno zaključiti da je ono bilo deo tog napada.²⁸⁶ Ako su zadovoljeni svi drugi uslovi, jedno delo ili relativno mali broj dela fizičkog izvršioca mogu se okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti, osim ako se ne može reći da su izolovana ili nasumična.²⁸⁷

v. *Izvršilac mora znati za napad na civilno stanovništvo i znati, ili prihvatiti rizik da njegova dela čine deo tog napada*

153. Ovaj uslov tiče se veze između krivičnog dela i napada na civilno stanovništvo. Međutim, zbog korišćenja termina “izvršilac” postaje donekle nejasno da li Veće treba da se bavi ponašanjem i znanjem fizičkog izvršioca ili ponašanjem i znanjem optuženog, koji nije fizički izvršilac, pa čak i nekog drugog lica, kao što je posredni izvršilac. Budući da se Međunarodni sud u svojoj prethodnoj praksi nije konkretno bavio tim pitanjem i budući da je ono primenjivo na ovaj predmet, Pretresno veće će sada ukratko razmotriti ovaj opšti uslov vezan za zločin protiv čovečnosti i njegovu vezu s fizičkim, odnosno posrednim izvršiocom i optuženim.

154. U praksi Međunarodnog suda po ovom pitanju naizmenično se koriste termini “izvršilac” i “optuženi”.²⁸⁸ Najranija – i najčešće citirana – značajna diskusija o dva uslova koja se odnose na

²⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 189.

²⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 706(d); Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 550; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 55 (“Zločin koji je počinjen nekoliko meseci nakon glavnog napada na civilno stanovništvo, ili na udaljenosti od nekoliko kilometara od istog, ipak se može smatrati dijelom tog napada ako je dovoljno povezan sa njim.”) (gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 417 i dalje).

²⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 96.

²⁸⁸ V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248 (gde se govori o “optuženom”); Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85 (gde se govori i o “optuženom” i o “počiniocu”) i par. 99 (gde se govori o tome da “optuženi zna da postoji napad na civilno stanovništvo i da je njegovo djelo dio tog napada”) (naglasak dodat); Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124 (“Žalbeno vijeće smatra da su zahtjevi *mens rea* krivičnog djela protiv čovječnosti zadovoljeni kada *optuženi* ima traženu namjeru da počini djelo ili djela u osnovi za koje/koja se tereti i kada zna da postoji napad na civilno stanovništvo, te takođe zna da njegova djela čine dio tog napada.”) (naglasak dodat); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 257 (gde se ti izrazi naizmenično koriste u istom paragrafu); Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 544 (“Sljedeći elementi se mogu identificirati kao osnovni elementi zločina protiv čovječnosti: [...] da je *učinilac* bio svjestan šireg konteksta u kome je počinio dotično

vezu jeste ona iz Drugostepene presude u predmetu *Tadić*. Što se tiče diskusije Pretresnog veća o “čisto ličnim pobudama” u kontekstu zločina protiv čovečnosti, Žalbena veće je konstatovalo sledeće:

Žalbena vijeće se slaže da se iz riječi “usmjerena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva” u članu 5 Statuta može izvesti zaključak da djela *optuženog* moraju biti dio obrasca rasprostranjenih ili sistematskih zločina protiv civilnog stanovništva i da je *optuženi* morao znati da se njegova djela uklapaju u taj obrazac.²⁸⁹

Iako u prilog tvrdnji da optuženi mora znati da se ponašanje za koje se tereti uklapa u obrazac zločina nije citiran nijedan pravni izvor, u relevantnoj fusnoti je navedeno da je zaključak da dela optuženog moraju da budu deo tog obrasca ovaj Međunarodni sud “već prihvatio u Odluci shodno pravilu 61 u predmetu *Vukovarska bolnica*”.²⁹⁰ Međutim, čini se da se formulacija iz te odluke na osnovu pravila 61 odnosi na fizičkog izvršioca – ili bar na optuženog koji je takođe fizički izvršilac predmetnih zločina – a ne na optuženog čije je učešće u činjenju zločina ili krivičnih dela u osnovi manje istaknuto.²⁹¹

155. Isto tako, postojeća praksa Međunarodnog suda, sadržana u prvostepenim i drugostepenim presudama, pokazuje da je uslov postojanja veze između ponašanja za koje se optuženi tereti i napada na civilno stanovništvo zadovoljen ako se dokaže da krivična dela u osnovi čine deo napada, bez obzira na to da li ih je fizički počinio optuženi ili samo lica za čija dela on snosi odgovornost.²⁹²

---

djelo”) (naglasak dodat); Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 410 (gde se koristi izraz “počinitelj”, ali se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, gde se koristi izraz “optuženi”), par. 418 (gde se ponovo konstatuje da postoje uslovi vezani za odnos između “djela *optuženog* i napada”) (naglasak dodat), par. 433–435 (gde se ti izrazi naizmenično koriste).

²⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248 (fusnota i naglasak iz originala izostavljeni) (naglasak dodat).

²⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, fusnota 311.

²⁹¹ Odluka na osnovu pravila 61 u predmetu *Mrkšić*, par. 15 (gde se napominje da “odgovornost optuženih za dela za koja su optuženi može utvrditi ne samo na osnovu njihovog nadređenog položaja već i na osnovu njihovog *neposrednog učešća u izvršavanju tih dela*”) (naglasak dodat); V. takođe *ibid.* par. 30.

²⁹² V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 544 (“Sljedeći elementi se mogu identificirati kao osnovni elementi zločina protiv čovječnosti: [...] drugo, djela su bila dio rasprostranjenog ili sistematskog činjenja krivičnih djela usmjerenih protiv civilnog stanovništva”); Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 429, str. 267 (gde se napominje da optuženi nije fizički počinio krivična dela za koja se tereti i gde je proglašen krivim “za to što je [...] naredio zločin protiv čovječnosti” za pet kategorija krivičnih dela u osnovi) (naglasak dodat); Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 98 (u kojem je prihvaćen opis prvog uslova postojanja veze koji je iznelo Pretresno veće u predmetu *Blaškić*, gde se ne pominje onaj ko je počinio krivična dela koja predstavljaju zločine protiv čovečnosti, iako je samo Žalbena veće u istom paragrafu konstatovalo da “djela optuženog” moraju biti deo napada), par. 102 (“Žalbena vijeće zaključuje da je Pretresno vijeće ispravno ocijenilo da djela koja čine zločine protiv čovječnosti moraju biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civile.”); Up. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117 (gde se, u kontekstu nehumanih dela kao zločina protiv čovečnosti, prihvata da krivična dela u osnovi mogu počinuti bilo optuženi bilo njegovi podređeni).

156. Što se tiče upućenosti u kontekst u kojem je izvršeno krivično delo u osnovi,²⁹³ iz ranijih diskusija Veća o pravu vezanom za individualnu krivičnu odgovornost jasno se vidi da, ukoliko fizički izvršilac nekog krivičnog dela u osnovi nije optuženi, onda stanje njegove svesti nije nužno od odlučujućeg značaja za pitanje da li to krivično delo predstavlja zločin nad kojim Međunarodni sud ima nadležnost, mada je značajno za odlučivanje o tome da je njegovo ponašanje zapravo predstavljalo krivično delo. Shodno tome, ukoliko fizički izvršilac koji nije optuženi nije svestan konteksta svojih zločina, ali njegov nadređeni ili posredni izvršilac jeste, ti zločini će ipak predstavljati zločine protiv čovečnosti, ukoliko su ispunjeni i ostali opšti uslovi vezani za zločine protiv čovečnosti.

157. Da bi se objasnila situacija u kojoj ponašanje predstavlja zločin protiv čovečnosti možda je jednostavnije reći da je taj uslov ispunjen ako *optuženi* – bilo da se radi o fizičkom izvršiocu ili licu po čijem nalogu postupa fizički izvršilac – zna da je ponašanje za koje snosi odgovornost deo napada, ali Pretresno veće je mišljenja da je takva formulacija istovremeno i nedovoljno i previše inkluzivna. Ona je nedovoljno inkluzivna jer se njom, budući da govori samo o optuženom, u kategoriju zločina protiv čovečnosti ne uključuje situacija u kojoj nadređeni fizičkog ili posrednog izvršioca, koji nije optuženi, ispunjava uslov da mora znati. Samo bi preusko tumačenje prava dovelo do zaključka da u takvom slučaju neko krivično delo, koje inače ispunjava opšte uslove, ne predstavlja zločin protiv čovečnosti. S druge strane, gorenavedena definicija mogla bi biti previše inkluzivna u situacijama u kojima ni fizički ni posredni izvršilac ne znaju za kontekst svojih krivičnih dela, pri čemu je lice koje je upućeno u taj kontekst previše udaljeno od činjenja krivičnog dela da bi takva upućenost bila relevantna za njega kao pomagača ili podržavaoca, ili je stanje svesti tog lica pravno irelevantno za dokazivanje zločina, kao u slučaju nadređenog koji može da snosi krivičnu odgovornost samo prema članu 7(3). Veće smatra da u takvim okolnostima krivično delo ne treba okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti.²⁹⁴

158. Veće ponavlja da se krivično delo u osnovi može okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti na osnovu toga što je neki pojedinac znao za kontekst u kojem je ono izvršeno samo ukoliko je veza između tog pojedinca i činjenja krivičnog dela dovoljno direktna ili bliska. Po mišljenju Pretresnog veća, potreba da postoji dovoljno direktna ili bliska veza najbolje je izražena u

---

²⁹³ Veće primećuje da je Žalbeno veće, za potrebe diskusije o opštim uslovima iz člana 5, implicitno bilo protiv pozivanja na "kontekst", bar kad je reč o nabranjanju tih elemenata. Uporedi Drugostepenu presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85, s Prvostepenom presudom u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 410. Međutim, Veće će radi sažetosti često pominjati "napad" kao kontekst ponašanja fizičkog izvršioca u osnovi. Dalje u tekstu u celosti su navedeni opšti uslovi člana 5.

²⁹⁴ Veće ovde napominje da gorenavedena analiza podrazumeva samo dva aktera, naime, fizičkog izvršioca i lice po čijem nalogu on postupa. Međutim, ovo je najjednostavniji komandni lanac ili nadređenosti i između ta dva lica može da stoji izvestan broj posrednika.

uslovu da je taj pojedinac *nameravao* da to krivično delo bude počinjeno, inherentna kod sva četiri oblika odgovornosti predviđena Statutom: činjenje, planiranje, naređivanje i podsticanje. Prema svim ovim oblicima odgovornosti, upućenost u kontekst nekog krivičnog dela je deo mentalnog procesa koji ima za posledicu činjenje predmetnog krivičnog dela. Nasuprot tome, ukoliko takvu upućenost poseduju samo pojedinci čije stanje svesti ne mora da dosegne stepen namere – kao što je pomagač i podržavalac ili nadređeni koji je propustio da spreči ili kazni – krivično delo ne bi trebalo okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti. Ovo važi bez obzira na to da li je taj pojedinac optuženi ili ne. Jednostavnije rečeno, dok god je neko lice upućeno u kontekst u kojem su izvršena krivična dela u osnovi, a ono nije samo pomagalo i podržavalo ili propustilo da spreči ili kazni ta krivična dela, smatraće se da su počinjeni zločini protiv čovečnosti. Prema tome, krivično delo u osnovi može se okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti u najmanje dve situacije: prvo, ako fizički izvršilac ispunjava oba uslova postojanja veze, zato što je on taj čije činjenje ili nečinjenje čini deo napada i zato što zna da je to njegovo ponašanje deo napada; i drugo, ukoliko lice koje je planiralo, naredilo ili podsticalo to ponašanje, ili učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, zna da to ponašanje čini deo napada, čak ako fizički izvršilac nije upućen u kontekst u kojem je došlo do tog njegovog ponašanja.

159. Veće ovde ističe da ovu analizu ne treba mešati s pitanjem da li optuženi snosi krivičnu odgovornost za neki konkretan zločin protiv čovečnosti. U stvari, naprosto se radi o utvrđivanju da li je taj zločin uopšte počinjen.

160. Shodno tome, u vezi sa samim opštim uslovom, Veće primećuje da se on može razložiti na dva elementa: fizički izvršilac, ili lice koje je planiralo, naredilo ili podsticalo njegovo ponašanje (a) zna za postojanje rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i (b) zna ili prihvata rizik da ponašanje fizičkog izvršioca čini deo tog napada.²⁹⁵ Ovaj uslov ne podrazumeva upućenost u pojedinosti napada.²⁹⁶

161. Sa pravnog stanovišta, ovaj uslov ne treba mešati s motivima bilo fizičkog izvršioca bilo lica po čijem nalogu on postupa za učešće u napadu, jer zločin protiv čovečnosti može biti počinjen iz “čisto ličnih pobuda”.²⁹⁷ Fizički izvršilac ili lice po čijem nalogu on postupa ne moraju imati

²⁹⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124–125; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 102–103.

²⁹⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 190.

²⁹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252, 272. Iako je u Drugostepenoj presudi u predmetu *Kunarac i drugi* takođe zaključeno da “[u] najboljem slučaju, dokazi da je optuženi neka djela počinio isključivo iz ličnih razloga mogu upućivati na to da on nije bio svjestan da njegova djela čine dio napada, što pak predstavlja tvrdnju koja se može pobijati”, taj zaključak se čini primerenim samo u kontekstu u kojem je optuženi ujedno i izvršilac. Imajući u vidu stavove ovog Pretresnog veća o razlici između

nameru ili cilj iste poput onih koji leže u osnovi napada, i irelevantno je da li je on nameravao da krivična dela u osnovi budu usmerena protiv ciljnog stanovništva ili samo protiv jedne ili više dotičnih žrtava.²⁹⁸ Protiv ciljnog stanovništva mora biti usmeren napad, a ne krivična dela u osnovi, a fizički izvršilac ili lice po čijem nalogu on postupi mora samo znati ili prihvatiti rizik da dela za koja je on odgovoran čine deo napada.²⁹⁹

vi. Zaključak

162. U svetlu prakse Međunarodnog suda i iz gorenavedenih razloga, Pretresno veće smatra da se opšti uslovi člana 5 najjasnije mogu izložiti na sledeći način:

- (a) Mora postojati napad.
- (b) Napad mora biti usmeren protiv bilo kog civilnog stanovništva.
- (c) Taj napad mora biti široko rasprostranjen ili sistematski.
- (d) Dela fizičkog izvršioca moraju biti deo napada.
- (e) Bilo fizički izvršilac, bilo lice koje je planiralo, naredilo ili podsticalo dela fizičkog izvršioca ili učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu, mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo i znati, ili prihvatiti rizik, da njegova dela čine deo tog napada.

c. Elementi prisilnog raseljavanja kao krivičnog dela u osnovi: prisilno premeštanje i deportacija

163. Svi optuženi terete se za deportaciju i druga nehumana dela (prisilno premeštanje) kao zločine protiv čovečnosti. Jedan broj elemenata isti je za sva ta krivična dela i o njima će biti reči dalje u tekstu, pod naslovom “Prisilno raseljavanje”,³⁰⁰ što je opšti termin koji Veće iz praktičnih razloga koristi u celoj Presudi, podrazumevajući pod njim i deportaciju i prisilno premeštanje.

164. *Actus reus* prisilnog raseljavanja jeste (a) raseljavanje lica putem proterivanja ili drugih dela prisile, (b) s područja na kojem ona zakonito borave, (c) bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.³⁰¹ *Mens rea* tog krivičnog dela jeste namera da se žrtve rasele, bilo trajno ili ne, unutar

---

fizičkog izvršioca i optuženog koji nije izvršilac, činjenica da je krivično delo zapravo fizički počinjeno iz čisto ličnih pobuda bila bi irelevantna za pitanje da li to krivično delo predstavlja zločin protiv čovečnosti.

²⁹⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103.

²⁹⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102, 103; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 121–127.

³⁰⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 123–124; Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 473.

³⁰¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 474.

važecih državnih granica (što je slučaj s prisilnim premeštanjem) ili preko važecih državnih granica (što je slučaj s deportacijom).³⁰²

165. U nekoliko presuda donetih na Međunarodnom sudu zaključeno je sledeće:

I deportacija i prisilno premještanje odnose se na nedobrovoljnu i nezakonitu evakuaciju pojedinaca sa teritorije na kojoj borave. Međutim, prema međunarodnom običajnom pravu ta dva pojma nisu jednoznačna. Deportacija pretpostavlja odvođenje van granica države, dok se prisilno premještanje odnosi na raseljavanje unutar države.³⁰³

Osnovni element jeste nedobrovoljna priroda tog raseljavanja.³⁰⁴ Pretresna veća i Žalbeno veće su dosledno zauzimala stav da upravo odsustvo “stvarnog izbora” čini dato delo raseljavanja nezakonitim.³⁰⁵ U tom kontekstu, Žalbeno veće je bilo mišljenja da se na osnovu činjenice da je dat pristanak može izvesti zaključak o stvarnom izboru ukoliko okolnosti taj pristanak potpuno obezvređuju.³⁰⁶ Pored toga, zaključak o odsustvu stvarnog izbora pretresna veća i Žalbeno veće donosili su na osnovu pretnji i zastrašivanja sračunatih na to da se civilnom stanovništvu uskrati ostvarivanje slobodne volje, kao što su granatiranje civilnih objekata, paljenje imovine civila i drugi zločini koji se čine ili kojima se pretilo “kako bi se stanovništvo zastrašilo i natjeralo da pobjegne sa tog područja bez nade u povratak”.³⁰⁷

166. Prema međunarodnom pravu, postoje dva opšta osnova po kojima je raseljavanje lica zakonito: ono može biti izvršeno ili zbog bezbednosti nekog civilnog stanovništva ili zbog imperativnih vojnih razloga.³⁰⁸ U oba ta slučaja, glavna razlika između protivzakonitog prisilnog raseljavanja i dopustive evakuacije je u tome što će se, u ovom drugom slučaju, “tako evakuirano

³⁰² Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 111; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307, 317; up. Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 78; ali v. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, Izdvojeno i delimično protivno mišljenje sudije Schomburga, par. 24.

³⁰³ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 521; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 474, 476; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 218, 222–224; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 129; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 540; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 595.

³⁰⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 543; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 125.

³⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 596; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 543; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

³⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 229. V. takođe Odluka na osnovu pravila 98bis u predmetu *Milošević*, par. 72; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 125; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

³⁰⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 126.

³⁰⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 597; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 556. U Dopunskom protokolu II bezbednost stanovništva i imperativni vojni razlozi navedeni su kao jedino opravdanje za evakuaciju civilnog stanovništva. Dopunski protokol II, član 17(1). Osim ta dva izuzetka, Pretresno veće u predmetu *Blagojević* bilo je mišljenja da zakon dozvoljava evakuaciju iz humanitarnih razloga. Veće je svoj zaključak utemeljilo na članu 17 Dopunskog protokola II, koji u jednom delu previda da “[c]ivili ne smeju biti prisiljeni da napuste svoju teritoriju iz razloga koji su u vezi sa sukobom[.]” Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 600. Komentar uz član 17 ukazuje na to da bi iz drugih razloga—kao što su izbijanje epidemije, elementarne nepogode ili, uopšteno govoreći, u slučaju neke neizdržive situacije, opasne po život—strane u sukobu mogle zakonito raseliti civilno stanovništvo. V. Komentar MKCK uz Dopunski protokol II, par. 4855; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 600.

stanovništvo vrati u svoje domove čim prestanu neprijateljstva na tom prostoru.”³⁰⁹ Stoga je nezakonito koristiti mere evakuacije kao izgovor za prisilno raseljavanje stanovništva i preuzimanje kontrole nad nekom teritorijom.³¹⁰

167. Žalbena veće je bilo mišljenja da krivična dela deportacije i prisilnog premeštanja ne iziskuju nameru da se žrtve trajno rasele, već samo da to raseljavanje bude hotimično.³¹¹ Kao i kod uslova upućenosti koji važi za sve zločine protiv čovečnosti i posebnog uslova namere koji se traži za progon, Veće napominje da nameru da se žrtve rasele može da ima bilo fizički izvršilac, bilo onaj koji planira, naredi ili podstiče fizičkog izvršioca na takvo ponašanje, ili učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu.

i. Deportacija kao zločin protiv čovečnosti

168. Osim što treba da zadovolji uslove *actus reus* i *mens rea* krivičnog dela u osnovi deportacije, tužilaštvo mora da dokaže i opšte uslove iz člana 5 da bi se ono mogla okvalifikovati kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5(d).

169. Iako to nije direktno relevantno za ovaj predmet, Veće ukratko napominje da je Žalbena veće u predmetu *Stakić* smanjilo razliku između deportacije i prisilnog premeštanja i zaključilo da, u izvesnim okolnostima, raseljavanje preko neke *de facto* granice može biti dovoljno da bi se smatralo deportacijom.³¹²

ii. Druga nehumana dela kao zločini protiv čovečnosti: prisilno premeštanje

170. U praksi Međunarodnog suda identifikovana su sledeća četiri konkretna uslova koje treba ispuniti da bi činjenje ili nečinjenje fizičkog izvršioca predstavljalo nehumano delo kao zločin protiv čovečnosti prema članu 5(i): (a) to ponašanje mora imati za posledicu tešku duševnu ili telesnu patnju žrtve ili predstavljati težak napad na ljudsko dostojanstvo;³¹³ (b) težina tog ponašanja

³⁰⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 556 (gde se citira član 49 Četvrte ženevske konvencije). U zvaničnom komentaru navodi se da “evakuacija ne smije da povuče preseljenje zaštićenih lica u mesta izvan okupirane teritorije izuzev u slučaju stvarne nemogućnosti. Stoga se, u pravilu, evakuacija vrši u prihvatne centre unutar teritorije.” Komentar MKCK uz Četvrtu ženevsku konvenciju, str. 280 (fusnota izostavljena); V. takođe Dopunski protokol II, član 17(2); Komentar MKCK uz Dopunski protokol II, par. 4858–4865.

³¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 597; V. takođe Komentar uz Dopunski protokol II, par. 4854.

³¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 307, 317; ali v. Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, Izdvojeno i delimično protivno mišljenje sudije Schomburga, par. 24.

³¹² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 300; V. takođe *Tužilac protiv Dragana Nikolića*, predmet br. IT-94-2, Pregled optužnice shodno pravilu 61 Pravilnika o postupku i dokazima, 20. oktobar 1995. godine, par. 23.

³¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 130; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 729.

mora biti ista kao kod onih vrsta ponašanja koje su navedene u članu 5;³¹⁴ i (c) fizički izvršilac je to činjenje ili nečinjenje morao namerno da izvrši³¹⁵ (d) s namerom da žrtvi nanese tešku telesnu ili duševnu povredu ili da izvrši težak napad na ljudsko dostojanstvo³¹⁶ ili znajući da će njegovo činjenje ili nečinjenje za posledicu verovatno imati tešku telesnu ili duševnu povredu ili da će predstavljati težak napad na ljudsko dostojanstvo.³¹⁷

171. Praksa Međunarodnog suda ukazuje na to da krivično delo u osnovi prisilnog premeštanja predstavlja statutom sankcionisani zločin koji spada u druga nehumana dela.³¹⁸

172. U skladu s gorenavedenom analizom, da bi dokazalo da je počinjeno prisilno premeštanje kao zločin protiv čovečnosti u okviru “drugih nehumanih dela”, tužilaštvo mora da dokaže (a) *actus reus* i *mens rea* prisilnog raseljavanja, (b) opšti uslov za zločine protiv čovečnosti i (c) gorenavedena četiri konkretna uslova potrebna za druga nehumana dela.

---

³¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 671; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 580; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 152; Prvostepena presuda u predmetu *Šimić i drugi*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 234; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 130; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 269; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 729; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 932; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 154.

³¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 626; Prvostepena presuda u predmetu *Šimić i drugi*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 234; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 130.

³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 117; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 628; Prvostepena presuda u predmetu *Šimić i drugi*, par. 76; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 236; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 132; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 243; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema*, par. 154.

³¹⁷ V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 627–628; Prvostepena presuda u predmetu *Šimić i drugi*, par. 75–76; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 154; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 235–236; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 131–132.

³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 629; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 566.

d. Elementi ubistva kao zločina protiv čovečnosti

173. Elementi ubistva kao krivičnog dela u osnovi koje potpada pod član 3 Statuta navedeni su gore. Ti elementi podjednako važe u slučajevima kada se optuženi tereti za ubistvo u osnovi krivičnog dela zločina protiv čovečnosti na osnovu člana 5(a). Prema tome, da bi dokazalo da je izvršeno ubistvo kao zločin protiv čovečnosti, tužilaštvo mora da dokaže (a) *actus reus* i *mens rea* ubistva i (b) gorenavedene opšte uslove za zločine protiv čovečnosti.

e. Posebni uslovi za progon kao zločin protiv čovečnosti

174. Pored gorenavedenih opštih uslova za zločine protiv čovečnosti, moraju biti ispunjeni i određeni posebni uslovi da bi se krivično delo u osnovi zločina okvalifikovalo kao progon na osnovu člana 5(h).

i. Fizički element progona

175. Optuženi se za određeni broj krivičnih dela terete kao za krivična dela u osnovi progona. Ponašanje u osnovi krivičnog dela progona načelno se u praksi Međunarodnog suda definiše kao delo ili propust koji su (a) *de facto* diskriminacija i (b) uskraćuju ili narušavaju neko fundamentalno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom.³¹⁹

176. Pretresna veća i Žalbeno veće Međunarodnog suda dosledno su naglašavala da progon kao zločin protiv čovečnosti iziskuje nameru diskriminacije na osnovu političke, rasne ili verske pripadnosti. Pored toga, diskriminacija na osnovu etničke pripadnosti u praksi je prihvaćena kao osnov za ispunjenje tog uslova.³²⁰ Pretresno veće stoji na stanovištu da su kosovski Albanci predstavljali etničku grupu koja potpada pod član 5(h) Statuta, te da stoga diskriminacija kosovskih Albanaca zbog njihove pripadnosti toj grupi ispunjava uslov postojanja namere za krivično delo progona.

177. U vezi s prvim uslovom, da bi ponašanje u osnovi krivičnog dela o kojem je reč predstavljalo “čin diskriminacije”, ono mora biti “*de facto* diskriminatorno”.³²¹ Delo je

³¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113.

³²⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 636, 589, 591, 780; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 111; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 538; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366, 455; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 56; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 992, fusnota 2484, 993.

³²¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 583; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 992; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 431; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 732; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 244.

diskriminatorno kada se žrtva uzima za metu zbog svoje pripadnosti jednoj od zaštićenih grupa.³²² Pitanje da li “*de facto* diskriminacija” treba da se ocenjuje objektivno ili subjektivno bilo je predmet određenog spora u prvostepenim presudama. Žalbeno veće je taj spor razrešilo u korist subjektivnog pristupa.³²³

178. U vezi s drugim uslovom, nije svako uskraćivanje i osporavanje nekog fundamentalnog prava dovoljno teško da bi predstavljalo potencijalni zločin protiv čovečnosti.³²⁴ Delo ili propust u osnovi progona kao zločina protiv čovečnosti, bez obzira na to da li se posmatra odvojeno ili povezano s drugim delima, može se svrstati pod druge pododredbe člana 5 i mora, u svakom slučaju, da dosegne isti stepen težine kao zločini nabrojani u članu 5 Statuta.³²⁵

179. Pri odlučivanju da li neko delo ili propust u osnovi krivičnog dela ispunjava uslov iste težine, pretresna veća mogu uzeti u obzir da li dotično ponašanje predstavlja konkretno krivično delo koje proističe iz drugih članova Statuta,³²⁶ ali to ponašanje ne mora da bude eksplicitno navedeno u Statutu.³²⁷ Iako se progon očesto odnosi na niz dela, samo jedno delo ili propust mogu da budu dovoljni.³²⁸ Međutim, kada se primenjuje uslov težine, posebno na ponašanje koje ne

³²² Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 583.

³²³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185:

Žalbeno vijeće smatra da je Srbin za kojeg je greškom smatrano da je Musliman ipak mogao biti žrtva zločina progona. Žalbeno vijeće smatra da djelo počinjeno nad njim dovodi do *de facto* diskriminacije prema drugim Srbima nad kojima nisu počinjena takva djela, koja proizlazi iz odluke da se neka grupa diskriminira zbog svoje nacionalnosti.

V. Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 636, fusnota 1572:

Prema mišljenju Vijeća, teleološko tumačenje elementa “diskriminatorne osnove” zahtijeva da se u obzir uzme činjenica da moć definiranja “ciljane grupe” ima isključivo grupa-počinilac. Ako počinilac određenu osobu definira kao nekoga ko pripada ciljanoj grupi, ta definicija postaje “*de facto* diskriminatorna” u odnosu na žrtvu jer ne postoji mogućnost da se ona pobije, čak i u slučaju kad je takva kategorizacija prema objektivnim kriterijima možda netačna.

³²⁴ V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 621; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 635; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 995.

³²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199, 221; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 574.

³²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323.

³²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 635; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 614. Iako se u nekim prvostepenim presudama navodi da je ponašanje koje predstavlja zločine na osnovu članova 2 i 3 Statuta po pravilu dovoljne težine da predstavlja progon, u drugim prvostepenim presudama kaže se da krivična dela nabrojana u tim članovima moraju nezavisno da se preispitaju da bi se utvrdilo da li dostižu isti stepen težine kao zločini nabrojani u članu 5. Up. Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 439, s Prvostepenom presudom u predmetu *Brdanin*, par. 995. U četiri kasnije drugostepene presude u kojima je bilo reči od fizičkom elementu progona niti je konstatovana ta razlika u gledištima niti je zauzet stav prema tom pitanju. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321–323; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199.

³²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 113).

predstavlja krivično delo po Statutu ili zločin po međunarodnom pravu, “dotična djela ne smiju [se] posmatrati izolovano, nego u kontekstu, posmatrajući njihovo kumulativno dejstvo”.³²⁹

ii. Element svesti za progon: diskriminatorna namera

180. Da bi predstavljalo progon, delo ili propust u osnovi krivičnog dela moraju biti izvršeni hotimično, s namerom diskriminacije po jednoj od osnova nabrojanih u članu 5(h) – političkoj, rasnoj ili verskoj.³³⁰ Iako se uslov diskriminatorne namere ne mora ispuniti samo navođenjem navodno diskriminatorne prirode napada okarakterisanog kao zločin protiv čovečnosti, “na osnovu takvog konteksta može se izvesti zaključak da je postojala diskriminatorna namjera ako, razmatrajući činjenice predmeta, okolnosti u kojima su počinjena krivična djela potvrđuju postojanje takve namjere”.³³¹

181. U vezi s pitanjem ko mora da ima potrebnu diskriminatornu nameru, odnosno da li fizički izvršilac ili optuženi koji je planirao, naredio ili podstakao ponašanje fizičkog izvršioca, Pretresno veće smatra da je, ukoliko je dokazano da je jedno od tih lica imalo diskriminatornu nameru, taj element ispunjen. Veće ovde ponavlja da tu analizu ne treba brkati s pitanjem da li optuženi snosi krivičnu odgovornost za progon. Umesto toga, gorenavedeno je samo utvrđivanje da li je takav progon uopšte izvršen.

- f. Elementi oblika progona na političkoj, rasnoj i verskoj osnovi kojima se optuženi terete

i. Ubistvo kao oblik progona

182. Prvi poseban uslov za progon – da ponašanje o kojem je reč predstavlja uskraćivanje ili osporavanje nekog fundamentalnog prava i da predstavlja krivično delo iste težine kao zločini

³²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321 (gde se poziva na, između ostalog, Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 615(e), 622 (gde se razmatraju dela koja, sama po sebi, možda nisu tako teška da bi predstavljala zločin protiv čovečnosti); Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434 (gde se navodi ponašanje koje, po definiciji, nije dovoljno teško da bi predstavljalo zločin protiv čovečnosti); V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 574.

³³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 131; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 431, fusnota 1290 (“Iako Statut te osnove navodi zajedno, u jurisprudenciji Međunarodnog suda se uvriježilo da je dovoljna prisutnost diskriminacione namjere po samo nekom od tih osnova pa da uslov *mens rea* tražen za progon bude zadovoljen[.]”) (gde se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 713); Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 328 (gde se navodi da se *mens rea* potrebna za progon sastoji od namere da se izvrši delo u osnovi tog zločina i namere diskriminacije na političkoj, rasnoj ili verskoj osnovi).

³³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 184). U jednom drugom predmetu, Žalbeno veće je, na osnovu činjenica u predmetu u kojem je tada rešavalo, zauzelo sledeći stav: “Žalbeno vijeće stoji na stanovištu da u kontekstu ovog predmeta namjera doprinošenja udruženom zločinačkom poduhvatu i diskriminatorna namjera jesu jedno te isto.” Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 347; V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 129, 146.

nabrojani u članu 5 – jeste pitanje prava i u praksi Međunarodnog suda uvreženo je da krivično delo ubistva u osnovi ispunjava taj uslov.³³² Da bi dokazalo da je ubistvo izvršeno kao oblik progona, tužilaštvo mora da dokaže (a) *actus reus* i *mens rea* ubistva, (b) posebne uslove za progon i (c) opšte uslove za zločine protiv čovečnosti, što je sve gore navedeno.

ii. *Seksualno zlostavljanje kao oblik progona*

183. Optužbe za progon navedene u tački 5 Optužnice obuhvataju “[s]eksualn[o] zlostavljanj[e] kosovskih Albanaca, naročito žena, od strane snaga SRJ i Srbije”.³³³ U Optužnici se ne koristi reč “silovanje” i ne navodi da li izraz “seksualno zlostavljanje” treba da obuhvati silovanje. Osim toga, iako je iz prakse Međunarodnog suda očigledno da su i silovanje i seksualno zlostavljanje kažnjivi po Statutu, manje je jasno da li je izraz “seksualno zlostavljanje”, kako je upotrebljen u tim presudama, stručni termin koji se odnosi na seksualni delikt koji ne podrazumeva silovanje, ili pak opšti izraz koji obuhvata delikt silovanja.³³⁴ U ovom predmetu, Veće će tačku 5 protumačiti tako da se njome optuženi terete za oblik progona nazvan “seksualno zlostavljanje” kao krivično delo koje može da obuhvati silovanje u slučajevima kada ima dokaza da je došlo do seksualne penetracije, kao i druge oblike seksualnog zlostavljanja, čiji se elementi razmatraju dalje u Presudi.

184. Iako se u Statutu “seksualno zlostavljanje” ne navodi kao zločin koji spada u okvire članova 2, 3, 4 ili 5, u određenom broju pravnih izvora utvrđuje se nadležnost Međunarodnog suda za krivična dela seksualnog zlostavljanja. Najpre, iz izveštaja generalnog sekretara iz 1993. godine pod naslovom “Silovanje i zlostavljanje žena na teritoriji bivše Jugoslavije”, u kojem se više puta navodi seksualno zlostavljanje, jasno je da je postojala namera da Međunarodni sud bude nadležan i za seksualne delikte koji ne predstavljaju silovanje.³³⁵ Pored toga, u Dodatku II Završnom izveštaju Komisije eksperata, koja je osnovana Rezolucijom br. 780 (1992) Saveta bezbednosti, sadržana je

³³² V., na primer, Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 106 (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 615).

³³³ Optužnica, par. 77(c).

³³⁴ Up. Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, Odeljak IX.F.2.b (gde se silovanje i seksualno zlostavljanje razmatraju pod dva različita naslova i ta druga kategorija kvalifikuje, između ostalog, kao “seksualni delikt koji nije završio silovanjem”), s Prvostepenom presudom u predmetu *Stakić*, par. 757 (gde se, pod naslovom “Silovanje i seksualno zlostavljanje”, pravi razlika između silovanja i “i drugo[g] seksualno[g] zlostavljanj[a] u kojem ne dolazi do stvarne penetracije”) (naglasak dodat), Prvostepenom presudom u predmetu *Kunarac i drugi*, Odeljak IV.D (gde se razmatra pravilo 96 i pitanje dokaza u predmetima koji podrazumevaju seksualno zlostavljanje, pod opštim naslovom “Silovanje”), i Prvostepenom presudom u predmetu *Furundžija*, par. 186 (gde se pravi razlika između silovanja i “svak[og] tešk[og] seksualn[og] nasrtaj[a] kod kojeg ne dođe do stvarne penetracije”); V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 182, 184 (gde se, u kontekstu diskusije o nacionalnom pravu, pravi razlika između seksualnog zlostavljanja i silovanja).

³³⁵ Izveštaj generalnog sekretara na osnovu paragrafa 2 Rezolucije br. 808 Saveta bezbednosti UN, dok. br. S/25704, 3. maj 1993. godine, par. 48 (“Zločini protiv čovječnosti odnose se na neljudske postupke veoma ozbiljne prirode [...] U sukobu na području bivše Jugoslavije takva nehumana djela imala su oblik takozvanog “etničkog čišćenja” i široko rasprostranjenog i sistematskog silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja, uključujući i prisilno prostituisanje.”).

pravna studija silovanja i seksualnog zlostavljanja: u tom Dodatku se izričito navodi da se dela seksualnog zlostavljanja koja ne predstavljaju silovanje, kao što su “prisilno prostituisanje i bolno obrezivanje”, “smatraju zločinima vrlo ozbiljne prirode, s vrlo širokim dijapazonom teških posledica po žrtvu”.

185. Pravilnik Međunarodnog suda obuhvata konkretne odredbe vezane za postupanje sa žrtvama seksualnog zlostavljanja, kao što je pravilo 34, u kojem se ponavlja važnost zadovoljenja potreba žrtava i svedoka tog krivičnog dela. Pravilo 96 se, s druge strane, odnosi konkretno na svedočenje u slučajevima seksualnog zlostavljanja i njime se potvrđuje namera Međunarodnog suda da krivično goni ne samo one odgovorne za silovanje, već i za druge oblike seksualnog zlostavljanja.

186. Izričita potvrda nadležnosti Međunarodnog suda za slučajeve seksualnog zlostavljanja kao krivičnog dela odvojenog od silovanja može se naći u Presudi u predmetu *Furundžija*, gde se navodi da “međunarodna krivična pravila kažnjavaju ne samo silovanje nego i svaki teški seksualni nasrtaj kod kojeg ne dođe do stvarne penetracije.”³³⁶ Sličan navod se može naći i u Prvostepenoj presudi u predmetu *Stakić*.³³⁷ U tim presudama se, međutim, eksplicitno ne navode *actus reus* i *mens rea* “seksualnog zlostavljanja”, niti se razjašnjava koje ga kategorije zločina navedenih u Statutu Međunarodnog suda obuhvataju.

187. Kako je gore navedeno, da bi “seksualno zlostavljanje” predstavljalo progon, Pretresno veće mora da zaključi da ono podrazumeva uskraćivanje ili osporavanje nekog fundamentalnog prava i da predstavlja krivično delo iste težine kao zločini nabrojani u članu 5. Međutim, kao oblik progona, ne mora da se dokaže da je sâmo “seksualno zlostavljanje” predstavljalo zločin po međunarodnom pravu u vreme činjenja dotičnih dela.³³⁸

(A) Uskraćivanje ili osporavanje nekog fundamentalnog prava

188. Izraz “seksualno zlostavljanje” ne pominje se eksplicitno ni u jednom međunarodnom sporazumu o ljudskim pravima.³³⁹ U Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena ne

³³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186.

³³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757.

³³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323 (gde se implicitno poništavaju Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 103).

³³⁹ Član 27 Četvrte Ženevske konvencije predviđa da će žene “posebno biti zaštićene protiv svakog napada na njihovu čast, a naročito protiv silovanja, prinuđivanja na prostituciju i protiv svakog oblika nedoličnog napada”. U Dopunskom protokolu II uz Ženevske konvencije zabranjuju se “vređanje ljudskog dostojanstva, naročito ponižavajući i degradirajući postupak, silovanje, prinudna prostitucija i svaki oblik nedoličnog napada”.

pominje se seksualno zlostavljanje, mada se navodi zabrana “iskorištavanja prostitucije žena”.³⁴⁰ Pravo na slobodu od seksualnog zlostavljanja, međutim, podvedeno je pod opštija fundamentalna prava koja se odnose na fizički integritet.³⁴¹

189. U određenom broju presuda Međunarodnog suda i MKSR-a navodi se da se seksualno zlostavljanje može smatrati i oblikom mučenja ili okrutnog, nečovečnog ili degradirajućeg ponašanja.³⁴² To stanovište je u skladu sa zaključkom Komisije eksperata da se, po međunarodnom humanitarnom pravu, silovanje i drugi oblici seksualnog zlostavljanja mogu kategorizovati kao “mučenje ili ... drugi oblik nečovečnog ili degradirajućeg postupanja”, kojim se ‘hotimično nanosi velika patnja’ ili drugi izrazi slične prirode”.³⁴³

190. Pored toga, u određenom broju presuda potvrđuje se stanovište da seksualno zlostavljanje može da predstavlja krivično delo koje se smatra “nehumanim delom” ili “oblikom oskrvuća ličnog dostojanstva”.³⁴⁴ MKSR je u predmetu *Akayesu* eksplicitno stao na stanovište da “[s]eksualno nasilje nije ograničeno na fizički nasrtaj na ljudsko telo i da može da obuhvati dela koja ne podrazumevaju penetraciju ili čak fizički kontakt”, uključujući prisilnu golotinju.³⁴⁵ U Presudi se, pored toga, zaključuje da prisilna golotinja predstavlja nehumano delo³⁴⁶ i optuženi je osuđen, između ostalog, za nehumana dela kao zločin protiv čovečnosti.³⁴⁷

191. U predmetu *Tadić*, Pretresno veće je zaključilo da sakaćenje seksualne prirode, kao i drugi oblici teških telesnih povreda, predstavljaju “nečovječna djela” kojima se “oštećuje fizički ili psihički integritet, zdravlje ili ljudsko dostojanstvo”,³⁴⁸ a u Prvostepenoj presudi u predmetu

³⁴⁰ Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), stupila na snagu 3. septembra 1981. godine, 1249 U.N.T.S. 13, član 6.

³⁴¹ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 170 (“Nijedan međunarodni instrument o ljudskim pravima izričito ne zabranjuje silovanje ili druge teške seksualne delikte. Ipak, ta su krivična djela implicitno zabranjena odredbama koje štite tjelesni integritet, koje su sadržane u svim relevantnim međunarodnim sporazumima.”)

³⁴² Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 495–496 (gde se zaključuje da silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja mogu predstavljati mučenje); Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 144–145 (gde se potvrđuje klasifikacija silovanja kao mučenja i zaključuje da drugi oblici seksualnog nasilja ili pretnja silovanjem takođe mogu da predstavljaju mučenje); Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 711, 816 (gde se zaključuje da silovanje koje se navodi u Optužnici predstavlja oblik mučenja, jer je izvršeno s namerom diskriminacije u odnosu na “Muslimane uopšte”, a “posebno na [...] žrtve”); Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 687, 731 (gde se zaključuje da silovanje može da predstavlja oblik mučenja za svrhe krivične odgovornosti, ističe da je ono dovoljno ozbiljno da predstavlja “težak bol ili patnju” za svrhe definisanja mučenja i eksplicitno navodi da dela silovanja i seksualnog nasilja mogu da predstavljaju genocid).

³⁴³ Konačni izveštaj Komisije eksperata UN osnovane u skladu sa Rezolucijom br. 780 (1992. godine) Saveta bezbednosti UN, dok.br. S/1994/674, 28. decembar 1994. godine, Dodatak II, str. 5.

³⁴⁴ V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 272; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 766–774; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688.

³⁴⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688.

³⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 697.

³⁴⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, str. 179.

³⁴⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 729.

Čelebići istaknuto je da seksualno nasilje predstavlja nasrtaj na “inherentno dostojanstvo i pravo ljudskog bića na fizički integritet”.³⁴⁹

192. Ovo Pretresno veće zaključuje, prema tome, da “seksualno zlostavljanje” spada u okvire raznih odredbi kojima se štiti fizički integritet i, kako se izričito navodi u predmetu *Furundžija*, “[p]ravo na tjelesni integritet je fundamentalno pravo koje se odražava u nacionalnom zakonodavstvu, te je stoga nesumnjivo dio međunarodnog običajnog prava”.³⁵⁰ Krivično delo o kojem je reč takođe može da predstavlja “oskrnuće ličnog dostojanstva”, čime se krši temeljno pravo.

(B) Uslov iste težine

193. Budući da su krivična dela seksualnog zlostavljanja svrstana u zločine kao što su, između ostalih, “mučenje” i “nehumana dela”, ona mogu ispuniti uslov iste težine kao i drugi zločini protiv čovečnosti nabrojani u članu 5 Statuta, posebno pošto su i “mučenje” i “nehumana dela” izričito navedeni kao krivična dela u osnovi koja su obuhvaćena članom 5. Veće, prema tome, zaključuje da je “seksualno zlostavljanje” oblik progona i da je stoga kažnjivo kao zločin protiv čovečnosti, ako je ispunjen uslov iste težine.³⁵¹ Pri donošenju zaključaka u vezi s elementima “seksualnog zlostavljanja” dalje u tekstu, Veće je sve vreme imalo u vidu uslov iste težine koji neko krivično delo kvalifikuje kao oblik progona.

(C) Elementi

194. Pošto je utvrđeno da “seksualno zlostavljanje” ispunjava kriterijume za razmatranje kao oblik progona, sada se moraju razjasniti elementi krivičnog dela koji se ovde primenjuju.

195. Kako je gore navedeno, MKSR je u predmetu *Akayesu* eksplicitno stao na stanovište da “[s]eksualno nasilje nije ograničeno na fizički nasrtaj na ljudsko telo i da može da obuhvati dela koja ne podrazumevaju penetraciju ili čak fizički kontakt”, uključujući prisilnu golotonju.³⁵² U predmetu *Brđanin*, Pretresno veće je zaključilo da krivično delo seksualnog zlostavljanja “uključuje sve teške povrede integriteta ličnosti seksualnog karaktera putem prinude, prijetnje, sile ili zastrašivanja, na način koji ponižava i degradira dostojanstvo žrtve”.³⁵³

³⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 491.

³⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 170.

³⁵¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012.

³⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688.

³⁵³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757.

196. Ti predmeti pružaju određeni uvid u one vrste ponašanja kod kojih ne dolazi do seksualne penetracije, a za koja se može smatrati da predstavljaju “seksualno zlostavljanje”, umesto znatno užeg delikta silovanja, za koji je potrebno da do te penetracije dođe. Međutim, ni u jednom međunarodnom sporazumu ne navode se elementi seksualnog zlostavljanja kao krivičnog dela priznatog u međunarodnom pravu.³⁵⁴ Isto tako, elementi seksualnog zlostavljanja u međunarodnom običajnom pravu nikada nisu razrađeni.³⁵⁵

197. Analiza stanja u jednom broju jurisdikcija *common law*-a i kontinentalnog prava navodi na zaključak da, iako u većini njih ne postoji kodifikovana definicija izraza “seksualno zlostavljanje” zasnovana na elementima, u njima načelno postoje odredbe o krivičnom gonjenju i kažnjavanju delikata sličnih seksualnom zlostavljanju. Ti nacionalni sistemi često predviđaju niz različitih vrsta delikata za koje se može smatrati da spadaju u širu kategoriju seksualnog zlostavljanja o kojem je ovde reč.³⁵⁶

198. Uopšteno govoreći, analiza pristupa deliktima seksualnog zlostavljanja u nacionalnim pravosudnim sistemima pokazuje neke zajedničke elemente. Načelno, potrebno je da se seksualno zlostavljanje vrši uz primenu nasilja, sile, pritiska ili druge vrste prinude u odnosu na žrtvu. Pretnja primenom nasilja protiv žrtve ili, u nekim slučajevima, protiv treće osobe, takođe može biti

³⁵⁴ Veće konstatuje da se u Elementima krivičnih dela Međunarodnog krivičnog suda “seksualno nasilje kao zločin protiv čovečnosti”, kažnjiv na osnovu člana 7(1)(g) Rimskog statuta, definiše na sledeći način: “[Izvršenje] dela seksualnog karaktera protiv jedne ili više osoba ili [navođenje] te osobe ili osoba da učestvuju u delu seksualnog karaktera putem takve sile ili pretnje silom ili prinude koje se izazivaju strahom od nasilja, prisile, zatočenja, psihološkog ugnjetavanja ili zloupotrebe ovlašćenja protiv te osobe ili osoba ili neke druge osobe, ili korišćenjem okolnosti prinude ili nesposobnosti te osobe ili osoba da daju iskren pristanak na to.” V. Skupština zemalja potpisnica Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, 1. zasedanje, 3–10. septembar 2002. godine, Deo II.B. Elementi krivičnih dela, ICC-ASP/1/3, član 7(1)(g)-6, par. 1. Kako je konstatovalo Žalbeno veće u predmetu *Krstić*, Elementi krivičnih dela nisu obavezujuća pravila, nego samo pomoćno sredstvo tumačenja materijalno-pravnih definicija krivičnih dela datih u samom Rimskom statutu. V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 224, fusnota 366.

³⁵⁵ Izraz “seksualno zlostavljanje” ne koristi se ni u jednoj Ženevskoj konvenciji ili Dopunskom protokolu; umesto toga, formulacije u Konvencijama su široke i njima se iziskuje, između ostalog, poštovanje ličnosti i časti zaštićenih lica, humano postupanje prema njima i zaštita žena protiv napada na njihovu “čas”, a naročito protiv “silovanja, prinuđivanja na prostituciju i protiv svakog oblika nedoličnog napada”. Četvrta Ženevska konvencija, član 27. Zajedničkim članom 3 dodatno se zabranjuju “povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci”.

³⁵⁶ Na primer, u okviru škotskog *common law*-a, postoje, između ostalog, zakoni protiv nedoličnih napada, bestidne nepristojnosti, delikata protiv mladih osoba, bludnih radnji i razvrzatog ponašanja. V. Zakon o seksualnim deliktima Engleske i Velsa iz 2003. godine, Prilog 3. Zakon o seksualnim deliktima Engleske i Velsa iz 2003. godine sadrži odredbe koje obuhvataju, između ostalog, krivična dela kao što su zloupotreba poverenja, incest, eksponiranje, voajerizam, seksualni delikti nad decom, sodomija i penetriranje leša. U Krivičnom zakonu Francuske /*Code Pénal*/, u članu 222-22, navodi se “seksualna agresija”. Krivični zakon Nemačke od 13. novembra 1998. godine (*Strafgesetzbuch, StGB*), u Poglavlju 13, govori o “zločinima protiv seksualnog samoopredeljenja”. Član 521 Krivičnog zakona Italije /*Codice Penale*/ odnosi se na “nasilna dela požude”. Izrazi “seksualna prinuda” i “seksualna eksploatacija” sadržani su u Poglavlju 6 Krivičnog zakona Švedske iz 1962. godine, s izmenama i dopunama od 1. maja 1999. godine. Krivični zakon Ruske Federacije navodi u članu 132 “prisilne radnje seksualnog karaktera”. Krivični zakon Kenije, član 144, odnosi se na “nedolične napade na žene”. Krivični zakon Kanade, član 265, definiše seksualno zlostavljanje kao namerno dodirivanje bez pristanka. Objektivni kriterijum primenjuje se pri utvrđivanju da li osporavano ponašanje ima potreban seksualni karakter da bi predstavljalo “seksualno zlostavljanje” i da li je,

dovoljna.³⁵⁷ Međutim, u određenom broju jurisdikcija naglasak se stavlja na odsustvo pristanka žrtve, a ne na isticanje primene nasilja ili pretnji od strane izvršioca.³⁵⁸ Međutim, Veće primećuje da je ta očigledna razlika u pristupu samo formalne prirode. Kako je gore navedeno, Pretresno veće u predmetu *Brđanin* zaključilo je da, da bi se izveo zaključak o krivičnom delu seksualnog zlostavljanja, neko lice mora biti podvrgnuto “prinud[i], prijetnj[ama], sil[i] ili zastrašivanj[u]”.³⁵⁹ U predmetu *Akayesu*, MKSR je usvojio široko tumačenje prinude, smatrajući da se ona može dokazati “[p]retnjama, zastrašivanjem, iznuđivanjem i drugim oblicima prisile koji počivaju na strahu ili očaju”, kao i da ona može biti inherentna “u određenim okolnostima, kao što je oružani sukob”.³⁶⁰ Imajući to u vidu, kada žrtva izvrši neko delo bez davanja iskrenog pristanka na njega, to obavezno podrazumeva da je to lice bilo prisiljeno da to učini. Prema tome, rešenja u nacionalnim sistemima u vezi s tim u skladu su s postojećom međunarodnom praksom.

199. Statut i praksa Međunarodnog suda sadrže samo silovanje i seksualno zlostavljanje, a ne druge kategorije krivičnih dela seksualnog karaktera. Pretresno veće, prema tome, stoji na stanovištu da je širok pristup potrebnim elementima primeren sve dok se ima u vidu uslov iste težine pri njenoj karakterizaciji kao obliku progona.³⁶¹ Prema tome, Veće smatra da se “seksualno zlostavljanje” može počinuti u situacijama kada nema fizičkog kontakta između izvršioca i žrtve, ako postupci izvršioca ipak služe tome da ponize i degradiraju žrtvu u seksualnom smislu. Konkretno, ako bi se elementi seksualnog zlostavljanja ograničili na dodirivanje bez pristanka, to bi bilo u suprotnosti s postojećom sudskom praksom, kao što je to slučaj u predmetu *Akayesu*, gde se stalo na stanovište da “[s]eksualno nasilje nije ograničeno na fizički nasrtaj na

---

posmatrano u svetlu svih okolnosti, seksualni ili polni kontekst zlostavljanja vidljiv razumnom posmatraču. Vrhovni sud Kanade u predmetu *R. v. S. (P.L.)/Kraljica protiv S. (P.L.)*, [1991] 1 S.C.R. 909.

³⁵⁷ V., na primer, Krivični zakon Francuske (*Code Pénal*), član 222-22; Krivični zakon Nemačke od 13. novembra 1998. godine (*Strafgesetzbuch, StGB*), član 177(1); Krivični zakon Holandije od 3. marta 1881. godine, s izmenama i dopunama usvojenim 7. oktobra 1996. godine, član 246; Krivični zakon Švedske iz 1962. godine, s izmenama i dopunama od 1. maja 1999. godine, poglavlje 6, član 2; Krivični zakon Ruske Federacije, članovi 132–133; Krivični zakon Socijalističke Republike Srbije iz 1977. godine, izmenjen Zakonom br. 44/1998, član 103(1); Krivični zakon Kanade, član 265(1); Krivični zakon Egipta, član 268; Krivični zakon Japana, član 176; Krivični zakon Narodne Republike Kine od 1. jula 1979. godine, s izmenama i dopunama od 14. marta 1997. godine, član 237; Krivični zakon Indije, član 351.

³⁵⁸ V., na primer, Zakon o seksualnim deliktima Engleske i Velsa iz 2003. godine, članovi 3–4.

³⁵⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1012; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 186; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 757; Specijalni sud za Sijera Leone, *Tužilac protiv Brime, Kamare i Kanua*, predmet br. SCSL-04-16-T, Prvostepena presuda, 20. jun 2007. godine, par. 720.

³⁶⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688 (naglasak dodat):

Međunarodni sud smatra da je seksualno nasilje, koje obuhvata silovanje, svako delo seksualnog karaktera koje se izvrši nad nekom osobom u okolnostima koje podrazumevaju prinudu. ... Međunarodni sud u tom kontekstu konstatuje da se okolnosti koje podrazumevaju prinudu ne moraju dokazivati demonstriranjem fizičke sile. Pretnje, zastrašivanje, iznuđivanje i drugi oblici prisile koji počivaju na strahu ili očaju mogu predstavljati prinudu, a prinuda može biti inherentna u određenim okolnostima, kao što su oružani sukob ili vojno prisustvo pripadnika Interahamwe /naoružana lokalna milicija/ među izbeglim ženama iz plemena Tutsi u zgradi opštine.

³⁶¹ Predsedavajući sudija je na pretpretresnoj konferenciji izneo stav da je silovanje težak zločin i da stoga nije potrebno da tužilaštvo pozove veštaka u vezi s tim pitanjem. V. T. 287–290 (7. jul 2006. godine).

ljudsko telo i da može da obuhvati dela koja ne podrazumevaju penetraciju ili čak fizički kontakt”, uključujući prisilnu golotonju.³⁶² Osim toga, Veće smatra da bi bilo neprimereno da se, pri definisanju elemenata “seksualnog zlostavljanja”, naglasak stavi na seksualno zadovoljenje izvršioca. U kontekstu oružanog sukoba, seksualno ponižavanje i degradiranje žrtve je mnogo bitniji faktor od zadovoljenja izvršioca i upravo taj element daje specifičnost tom krivičnom delu.

200. Svaki oblik prinude, uključujući dela ili pretnje nasiljem, zatočenje i, uopšteno, prisutne opresivne okolnosti, jednostavno su dokaz koji govori o nepostojanju pristanka. Pored toga, Pretresno veće stoji na stanovištu da se, kada se neko lice drži u zatočenju, posebno za vreme oružanog sukoba, iz tih okolnosti može izvesti zaključak o prinudi i odsustvu pristanka. U vezi s tim, sila potrebna za seksualno zlostavljanje jeste samo ona koja je potrebna da bi se izvršilo delo seksualnog karaktera, a stvarna prinuda nije potreban element.

201. Veće, prema tome, zaključuje da, pored opštih uslova za zločine protiv čovečnosti, kao i posebnih uslova za progone, da bi dokazalo krivično delo u osnovi seksualnog zlostavljanja kao oblik progona, koji predstavlja zločin protiv čovečnosti, tužilaštvo mora da dokaže da su van razumne sumnje ispunjeni sledeći elementi:

- (a) fizički izvršilac čini delo seksualnog karaktera nad nekom drugom osobom, uključujući zahtev da ta osoba izvrši takvo delo;
- (b) tim delom se narušava fizički integritet žrtve ili to delo predstavlja napad na lično dostojanstvo žrtve;
- (c) žrtva ne pristaje na to delo;
- (d) fizički izvršilac hotimično čini to delo;
- (e) fizički izvršilac je svestan da je do tog dela došlo bez pristanka žrtve.

(D) Silovanje kao oblik seksualnog zlostavljanja

202. Kako je gore navedeno, Pretresno veće je mišljenja da se silovanje može smatrati posebnim oblikom krivičnog dela seksualnog zlostavljanja, te se dokazi o silovanju stoga mogu smatrati dokazima koji potkrepljuju optužbe za seksualno zlostavljanje kao oblik progona. U stvari, u ovom predmetu, dokazi o silovanju izvedeni su a da odbrana pritom nije uložila prigovor na to što se optuženi u tački 5 ne terete za “silovanje”. Ovo Pretresno veće smatra da je silovanje dokaz seksualnog zlostavljanja, kao oblika progona, koji predstavlja zločin protiv čovečnosti.

---

³⁶² Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 688.

203. U vezi s tim, Veće podseća da su, posle detaljnog razmatranja zakonske regulative koja se odnosi na silovanje u međunarodnim instrumentima i nacionalnim pravosudnim sistemima, pretresna veća u predmetima *Furundžija* i *Kunarac i drugi* formulisala sledeću definiciju silovanja u međunarodnom pravu:

[A]ctus reus krivičnog djela silovanja prema međunarodnom pravu tvori seksualna penetracija, bez obzira koliko neznatna: (a) vagine ili anusa žrtve penisom počinioca ili bilo kojim drugim predmetom kojim se počinilac poslužio; ili (b) usta žrtve penisom počinioca; kada do takve seksualne penetracije dođe bez pristanka žrtve. Pristanak za tu svrhu mora biti dan dobrovoljno, kao rezultat slobodne volje žrtve, procijenjen na osnovu konteksta postojećih okolnosti. *Mens rea* je namjera da se postigne ta seksualna penetracija i znanje da se to događa bez pristanka žrtve.³⁶³

iii. *Nanošenje štete ili razaranje verskih objekata i spomenika kulture kao oblik progona*

204. Optužbe za progon navedene u tački 5 Optužnice takođe obuhvataju “bezobzirn[o]

razaranj[e] ili nanošenj[e] štete verskim objektima kosovskih Albanaca[,] ... kulturn[ih] spomenik[a] i muslimansk[ih] svet[ih] mesta”.³⁶⁴ Iako je “[r]azaranje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namenjenim religiji, dobrotvornim svrhama i obrazovanju, umetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umetničkih i naučnih dela” konkretno kažnjivo kao kršenje zakona i običaja ratovanja na osnovu člana 3(d) Statuta, takva klasifikacija ne postoji na osnovu člana 5. Uprkos tome, Žalbeno veće je sada utvrdilo da “uništavanje imovine”, koja pripada određenom civilnom stanovništvu, može biti kažnjivo na osnovu člana 5(h), zavisno od razmera i prirode tog razaranja i pod uslovom da su ispunjeni svi elementi navedeni u članu 5(h).³⁶⁵ Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* zasnovalo je svoju analizu na pretpostavci da uništavanje verskih ili kulturnih objekata spada u širu kategoriju “uništavanja imovine”.³⁶⁶ Pošto je izvelo taj zaključak, Žalbeno veće u predmetu *Blaškić* je zatim pošlo od pretpostavke da je uništavanje verske i kulturne imovine obuhvaćeno širom kategorijom “uništavanja imovine”; na takav pristup je verovatno uticao način na koji je u tom predmetu formulisana optužnica, gde je sva imovina, uključujući verske objekte, bila obuhvaćena pod istim naslovom “uništavanje i pljačka imovine”.³⁶⁷ Neka pretresna veća su, s druge strane, tretirala uništavanje verskih i kulturnih objekata kao kategoriju progona, odvojenu od

³⁶³ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 460 (gde se razrađuje definicija navedena u Prvostepenoj presudi u predmetu *Furundžija*, par. 185), potvrđeno Prvostepenom presudom u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 127–128. Za konkretna razmatranja međunarodnog i nacionalnog prava, v. Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 165–185, i Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 436–460.

³⁶⁴ Optužnica, par. 77(d).

³⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 144–149; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 108.

³⁶⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 145 (gde se potkrepljuje konstatacija da razni pravni instrumenti štite pravo na imovinu, pozivajući se na član 53 Dopunskog protokola I, čiji je predmet zaštita kulturnih objekata i bogomolja).

šire kategorije uništavanja civilne imovine. Prema tome, Pretresno veće u predmetu *Stakić*, na primer, razmatralo je dve kategorije uništavanja imovine kao progona, odnosno, kategoriju “uništavanja odnosno hotimičnog nanošenja štete vjerskim i kulturnim objektima”,³⁶⁸ i kategoriju “uništavanja, hotimičnog nanošenja štete i pljačkanja stambenih i poslovnih objekata”.³⁶⁹ Žalbena veće nije utvrdilo da li je uništavanje verskih i kulturnih objekata dovoljno teško da predstavlja krivično delo u osnovi progona, odvojeno od široke kategorije uništavanja civilne imovine.

205. Međutim, Pretresno veće u predmetu *Kordić* stalo je na stanovište, i ovo Pretresno veće se s njim slaže, da uništavanje verskih objekata predstavlja “napad na sam vjerski identitet naroda” i da je, kao takvo, “gotovo čista manifestacija” pojma zločina protiv čovečnosti.³⁷⁰ Iz tog razloga, Veće je mišljenja da praksa Međunarodnog suda konkretno zabranjuje uništavanje verskih objekata i kulturnih spomenika, zato što to predstavlja progon, zločin protiv čovečnosti.

206. Izvedeći zaključak iz prakse Međunarodnog suda u vezi s elementima člana 3(d) Statuta, kao i iz prakse koja se odnosi na uništavanje imovine kao krivično delo u osnovi progona kao zločina protiv čovečnosti, Pretresno veće konstatuje da, pored opštih uslova za zločine protiv čovečnosti i posebnih uslova za progon, tužilaštvo mora da dokaže *actus reus* i *mens rea* bezobzirnog razaranja ili nanošenja štete verskim objektima i kulturnim spomenicima kao oblika progona, koji predstavlja zločin protiv čovečnosti. *Actus reus* tog krivičnog dela u osnovi jeste sledeći: (a) verski ili kulturni objekti moraju biti uništeni ili pretrpeti štetu velikih razmera; (b) verski ili kuturni objekti ne smeju da se koriste u vojne svrhe u vreme izvršenja dela; i (c) uništenje ili šteta moraju biti rezultat dela uperenog protiv te imovine.³⁷¹ *Mens rea* potrebna za ovo krivično delo jeste da je fizički izvršilac, posredni izvršilac ili optuženi delovao s namerom da uništi ili nanese štetu velikih razmera dotičnoj imovini ili bezobzirno zanemarujući verovatnoću da će ona biti uništena ili oštećena.³⁷²

207. U vezi s prvim elementom *actus reus*, ni šteta naneta imovini ni njeno uništavanje ne navode se eksplicitno kao zločin na osnovu člana 5. Pretresno veće je stalo na stanovište da, da bi

³⁶⁷ V. Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 227–233.

³⁶⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 765–768, 811–813; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 773–783, 829–840 (gde se govori o dve zasebne kategorije uništavanja civilne imovine, i to “uništavanje privatne imovine” i “uništavanje kulturnih spomenika i svetišta”).

³⁶⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 761–764.

³⁷⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 206–207; V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 766.

³⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 144–149 (gde se, između ostalog, poziva na članove 51–53 Dopunskog protokola I i član 147 Prve Ženevske konvencije); Prvostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 206, 362; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 765–7; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 227–234; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 596–599, 1021, 1023; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 308; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 782.

delo doseglo nivo iste težine kao zločini nabrojani u članu 5 Statuta i stoga predstavljalo progon, posledice lišavanja imovine koja je uništena moraju biti teške, kao što je u slučaju kada je ta imovina nužno potrebna i od životne važnosti za vlasnike ili predstavlja sredstva za život datog stanovništva.³⁷³ Iz istih razloga, Pretresno veće zaključuje da, ako imovina o kojoj je reč nije uništena, šteta koja joj je naneta mora biti velikih razmera da bi bio ispunjen uslov iste težine.³⁷⁴ U tom kontekstu, izrazi “uništavanje” i “šteta” imaju jasno i uobičajeno značenje, pri čemu prvi izraz označava razaranje ili dovođenje u stanje neupotrebljivosti,³⁷⁵ a drugi se odnosi na fizičko oštećenje ili štetu objektu koja smanjuje njegovu upotrebljivost ili vrednost.³⁷⁶

208. U vezi s drugim elementom *actus reus*, da bi šteta ili uništavanje predstavljali zločin protiv čovečnosti, dotična imovina nije smela biti korišćena u vojne svrhe u vreme kada su počinjena neprijateljska dela uperena protiv te imovine. Kako je navelo Žalbeno veće u predmetu *Brđanin*, na tužilaštvu je da dokaže da predmetno uništavanje ili šteta nisu bili opravdani vojnom nuždom. Drugim rečima, to se ne može podrazumevati.³⁷⁷ Žalbeno veće je takođe stalo na stanovište da se za utvrđivanje da li je uništavanje ili nanošenje štete izvršeno iz vojne nužde mora odrediti šta se može smatrati vojnim ciljem, a zatim je navelo da član 52 Dopunskog protokola I sadrži široko prihvaćenu definiciju vojnih ciljeva.³⁷⁸ Činjenica da se zgrada o kojoj je reč nalazila u neposrednoj blizini vojnih ciljeva ne opravdava njeno uništavanje jer upravo njena upotreba, a ne lokacija, određuje da li će izgubiti zaštitu.³⁷⁹

³⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 277; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 782; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 761.

³⁷³ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 699; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631; up. Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 763 (“Kada je kumulativni učinak takvog uništavanja imovine uklanjane civila iz njihovih domova na diskriminatornim osnovama, tada bezobzirno i opsežno razaranje i/ili pljačkanje nastambi, zgrada, poslovnih objekata, osobne imovine i stoke civila bosanskih Muslimana može predstavljati krivično djelo progona.”) (navodnici i fusnota izostavljeni).

³⁷⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić*, par. 108 (“Žalbeno vijeće konstatuje da uništavanje imovine, u zavisnosti od svog karaktera i obima, može predstavljati krivično djelo progona koje je jednake težine kao i druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta.”) (naglasak dodat) (gde se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 149).

³⁷⁵ V. *The Oxford English Dictionary*, 2. izdanje, 1989, tom IV, str. 538–539.

³⁷⁶ V. *The Oxford English Dictionary*, 2. izdanje, 1989, tom IV, str. 224.

³⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 337. Pretresno veće konstatuje da je to razmatranje u predmetu *Brđanin* bilo u kontekstu člana 3(d); međutim, kako je gore navedeno, Veće ipak zaključuje da se tamo sadržani zaključci odnose na uništavanje verskih i kulturnih objekata kao oblik progona, koji predstavlja zločin protiv čovečnosti. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 309–310 (gde se navodi da se zaštita koju uživaju kulturni objekti gubi ako se ta imovina koristi u vojne svrhe; i zaključuje da je izuzetak “u vojne svrhe” u skladu s Haškim pravilnikom iz 1907. godine i Dopunskim protokolima). Žalbeno veće je implicitno potvrdilo taj zaključak kada je stalo na stanovište da je Pretresno veće razumno zaključilo da napad na Stari grad nije bio opravdan vojnom nuždom. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 279.

³⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 337.

³⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 310; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 604; Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 98; ali, v. Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 185.

209. U vezi s trećim elementom *actus reus*, uslov kauzalnosti biće ispunjen kada su šteta ili uništavanje imovine rezultat dela usmerenog protiv tih dobara.³⁸⁰ Prema tome, šteta naneta zaštićenoj imovini izazvana stalnim borbama u njenoj blizini ili čak unutar nje neće, na primer, predstavljati zločin protiv čovečnosti.³⁸¹

210. *Mens rea* za to krivično delo u osnovi ispunjena je kada fizički izvršilac počini delo koje je dovelo do uništavanja, s namerom da uništi ili nanese štetu dotičnom verskom ili kulturnom objektu ili grubo zanemarujući verovatnoću takvog uništavanja ili štete.

---

³⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 308.

³⁸¹ V., na primer, Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 419 (gde se prihvata potencijalno ekskulpatorni argument da je razlog za uništavanje škole i crkve bio taj da su one "postale borbeni objekti nakon napada koji je izvela 4. bojna vojne policije") (navodnici izostavljeni).

III. ISTORIJSKI ČINJENIČNI KONTEKST

211. U paragrafima od 80 do 99 Optužnice navodi se mišljenje tužilaštva o pozadini i činjeničnom kontekstu zločina kojima se optuženi terete, pre početka vazdušnih napada NATO na ciljeve širom SRJ 24. marta 1999. godine. U tim paragrafima se navodi da je, počev od kraja osamdesetih godina, Kosovo stavljeno pod čvrstu kontrolu saveznih i srpskih organa vlasti, u sistemu koji je bio vrlo represivan i diskriminatoran u odnosu na kosovske Albance. U njima se navode pojedinosti vezane za nastanak Oslobođilačke vojske Kosova kao reakcije na te događaje i početka oružanog sukoba između nje i vladinih snaga. Opisuju se konkretni incidenti, koji su počeli u februaru 1998. godine, a sažeto se iznose pokušaji međunarodne zajednice da razreši krizu, koji su se završili propašću tih napora neposredno pre početka kampanje NATO.

212. Ti navodi se iznose kako da bi se prikazao kontekst za zločine kojima se optuženi terete u Optužnici (i za odgovornost svakog optuženog za te zločine) tako i da bi se pokazala geneza navodnog udruženog zločinačkog poduhvata za koji tužilaštvo tvrdi da je nastao najkasnije u oktobru 1998. godine. Imajući u vidu taj okvir, Veće može da izvede potrebne zaključke u vezi s istorijskim razvojem krize na Kosovu sve do 1998. godine, ne upuštajući se u detaljno preispitivanje celokupne sporne istorije tog područja. U kasnijim odeljcima govori se o formiranju i delovanju OVK, reakciji vlasti SRJ/Srbije i vojnih i snaga bezbednosti 1998. godine, kao i o međunarodnim i domaćim naporima da se pregovorima nađe rešenje za krizu tokom 1998. i početkom 1999. godine.

A. USTAVNI AMANDMANI IZ 1989. GODINE

213. Po Ustavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu: SFRJ) donetom u februaru 1974. godine, SFRJ je činilo šest republika i dve autonomne pokrajine. Obe pokrajine – Kosovo i Vojvodina – bile su u sastavu Socijalističke Republike Srbije. Tim Ustavom je pokrajinama dat znatan stepen autonomije, koji je obuhvatao ovlašćenja da donose svoje ustave, da imaju svoje ustavne sudove, da imaju svog predstavnika u Predsedništvu SFRJ u Beogradu, kao i pravo da pokreću postupke pred Ustavnim sudovima Jugoslavije i Srbije.³⁸² Pored toga, one su bile zastupljene, zajedno s republikama, u Veću republika i pokrajina SFRJ i Saveznom veću, koje je bilo zakonodavno telo ovlašćeno da vrši izmene i dopune Ustava SFRJ.³⁸³

³⁸² Dok. pr. br. P1623 (Ustav SFRJ, 1974), članovi 4, 206, 321, 375(3), 375(6); Ratko Marković, T. 13446 (13. avgust 2007. godine); Radomir Lukić, T. 26240–26241 (15. maj 2008. godine).

³⁸³ Dok. pr. br. P1623 (Ustav SFRJ, 1974), članovi 284–285, 400–401; Radomir Lukić, T. 26314–26315 (16. maj 2008. godine).

214. Iako Ustav Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo nije uvršten u spis u ovom postupku, Veće konstatuje da je on takođe stupio na snagu 1974. godine i da je njime Kosovo priznato kao deo Srbije.

215. Ustav Srbije iz 1974. godine, sa svoje strane, predviđao je sledeće: “Radni ljudi i narodi i narodnosti Srbije ostvaruju svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Srbiji i u socijalističkim autonomnim pokrajinama u skladu sa njihovim ustavnim pravima”.³⁸⁴ Njime je, pored toga, utvrđena ravnopravnost “naroda i narodnosti” u Srbiji i zajamčeno pravo svakoj “narodnosti” da koristi svoj jezik, a manjinskim “narodima i narodnostima” da se školuju na svom jeziku u školama i drugim obrazovnim institucijama.³⁸⁵

216. Prema tvrdnji stručnjaka za ustavno pravo Radomira Lukića i Ratka Markovića, koji su svedočili na poziv Šainovićeve, odnosno Milutinovićeve odbrane, pokrajine su bile atipične jer su u Federaciji bile zastupljene nezavisno od Srbije, kao da su bile subjekti Federacije, a ne Republike Srbije.³⁸⁶ Na primer, dobile su *nadležnost nadležnosti*, odnosno ovlašćenje da odlučuju o sopstvenoj nadležnosti, što je, kako je naveo Lukić, bio najvažniji element “prava na samoorganizovanje”.³⁸⁷ Osim toga, na osnovu tog sistema, Kosovo je imalo i određeni stepen pravosudne autonomije. Prema tome, kako navodi Lukić, pokrajina je imala svoje sudove i sudski postupci su završavani u pokrajini. Državni sudovi nisu imali nadležnost nad odlukama sudova autonomne pokrajine.³⁸⁸ Međutim, Ustav Srbije je predviđao i to da će se, ako je neki pokrajinski zakon ili akt u suprotnosti sa nekim zakonskim aktom Republike, primenjivati republički zakon dok to pitanje ne reši Ustavni sud Srbije.³⁸⁹

217. To stanje stvari dovelo je do nezadovoljstva među nekim stručnjacima za ustavno pravo u Srbiji. Oni su 1977. godine sačinili jedan poverljivi dokument koji je naručilo Predsedništvo Srbije, u kojem su kritikovana rešenja vezana za ustavno uređenje republike iz 1974. godine zbog toga što su davala preteranu vlast autonomnim pokrajinama.³⁹⁰

218. Kasnije, početkom osamdesetih godina, posle smrti predsednika SFRJ Josipa Broza Tita, došlo je do demonstracija, pošto su kosovski Albanci tražili puno priznavanje Kosova kao

³⁸⁴ Dok. pr. br. P1848 (Ustav Socijalističke Republike Srbije, 1974), Osnovna načela, I.

³⁸⁵ Dok. pr. br. P1848 (Ustav Socijalističke Republike Srbije, 1974), članovi 145, 147.

³⁸⁶ Ratko Marković, T. 13074–13075, 13077–13078 (8. avgust 2007. godine); Radomir Lukić, T. 26243 (15. maj 2008. godine).

³⁸⁷ Radomir Lukić, T. 26242–26243 (15. maj 2008. godine).

³⁸⁸ Radomir Lukić, T. 26302 (16. maj 2008. godine).

³⁸⁹ Dok. pr. br. P1848 (Ustav Socijalističke Republike Srbije, 1974), član 229.

³⁹⁰ Ratko Marković, T. 13074–13084 (8. avgust 2007. godine), gde se govori o dok. pr. br. 1D125 (Predsedništvo Socijalističke Republike Srbije – Radna grupa, “Plava knjiga”, 11. mart 1977).

republike u sastavu SFRJ. Neke od tih demonstracija postale su nasilne, pa su angažovane policija i Jugoslovenska narodna armija.³⁹¹ S druge strane, Srbi su sve češće pozivali na to da se smanji autonomija Kosova. U martu 1989. godine ti pozivi su doveli do toga da Skupština SFRJ usvoji izmene Ustava Srbije u vidu “zaključaka” u kojima je navedena potreba za “normalizovanjem pogoršanog stanja” na Kosovu i da se, između ostalog, “odmah preduzmu mere za utvrđivanje krivične i druge odgovornosti inspiratora i organizatora kontrarevolucionarnog delovanja na Kosovu” i zaustavi iseljavanje Srba i Crnogoraca s Kosova.³⁹² U tim zaključcima navode se “posebne mere” koje su već uvedene na Kosovu, o kojima je govorio i istraživač organizacije *Human Rights Watch* Frederick Abrahams, koji je naveo da su savezni organi vlasti preuzeli odgovornost za bezbednost u Pokrajini.³⁹³ Skupština SFRJ je, pored toga, zaključila da postupak promene Ustava Srbije “treba što pre završiti”.³⁹⁴

219. Pre usvajanja u Skupštini Srbije, predložene amandmane na Ustav Srbije trebalo je da odobri Skupština samog Kosova, koja je zasedala 23. marta 1989. godine. I novinar Veton Surroi, kosovski Albanac, i Frederick Abrahams posvedočili su da je to zasedanje Skupštine Kosova održano dok je zgrada Skupštine u Prištini /Prishtina/ bila opkoljena policijskim i vojnim vozilima, mada Abrahams tada nije bio tamo.³⁹⁵ Surroi je takođe izjavio da je video jednu fotografiju koja pokazuje da jedno lice koje je učestvovalo u glasanju u stvari nije bilo poslanik u Skupštini. On je, pored toga, naveo da je čuo da je pre glasanja vršen pritisak na poslanike Skupštine da podrže te mere, iako nije razgovarao ni s jednim delegatom Skupštine koji je tvrdio da je zbog tog pritiska glasao za amandmane.³⁹⁶ Veću je takođe predočen iskaz – u vidu izjave svedoka i transkripta svedočenja pokojnog vođe Demokratskog saveza Kosova (*Lidhja Demokratike e Kosovës*, u daljem tekstu: DSK) Ibrahima Rugove na suđenju Miloševiću – da je vršen pritisak kako bi se uticalo na glasanje i da je deset poslanika Skupštine koji su glasali protiv amandmana kasnije izloženo represalijama.³⁹⁷

³⁹¹ Sabit Kadriu, P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 3; Adnan Merovci, dok. pr. br. P2588 (Izjava svedoka od 13. aprila 2000. godine), par. 4; Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4310. V. takođe Miroslav Mijatović, dok. pr. br. 6D1492 (Izjava svedoka od 29. januara 2008. godine), par. 3.

³⁹² Dok. pr. br. 1D751 (Zaključci Skupštine SFRJ, 3. mart 1989), str. 1.

³⁹³ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 13.

³⁹⁴ Dok. pr. br. 1D751 (Zaključci Skupštine SFRJ, 3. mart 1989), str. 2.

³⁹⁵ Veton Surroi, T. 4534 (10. oktobar 2006. godine); Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14.

³⁹⁶ Veton Surroi, T. 4534–4535 (10. oktobar 2006. godine).

³⁹⁷ Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4191.

220. Pošto je dobila saglasnost Skupštine SFRJ i posle pozitivnog izjašnjavanja u pokrajinskim skupštinama, Skupština Srbije je 28. marta 1989. godine usvojila predložne ustavne amandmane.³⁹⁸ Ratko Marković je sve vreme svog iskaza tvrdio da amandmani nisu uticali na autonomni status dveju pokrajina, kako je bilo predviđeno Ustavom SFRJ, već da su jednostavno doveli do “podele nadležnosti”.³⁹⁹ Slično tome, iako je priznao da je tim amandmanima promenjen položaj Pokrajine Kosovo u sastavu republike tako što je na republičke organe preneto pravo da donose zakone i vrše sudsku kontrolu nad zakonima u Pokrajini i tako što su pokrajinama oduzeta neka ovlašćenja, Lukić je takođe tvrdio da autonomija Kosova nije smanjena tim promenama.⁴⁰⁰ Međutim, Lukić je priznao da, posle ustavnih amandmana donetih 1990. godine, Kosovo više nije imalo punu autonomiju sudstva jer nije imalo zakonodavnu vlast, već samo izvršni organ vlasti i više nije imalo svoj Vrhovni sud i Ustavni sud.⁴⁰¹

221. Veće nimalo ne sumnja u to da su kosovski Albanci te amandmane doživeli kao oduzimanje značajne autonomije koju su Kosovo i Vojvodina ranije imali i da je to, u stvari, bio njihov rezultat. Na primer, regulisanje školskog i poreskog sistema stavljeno je u nadležnost Vlade Srbije, a odgovornost za službe javne bezbednosti stavljena je pod republičku kontrolu.⁴⁰² Sve to je ranije bilo u isključivoj nadležnosti pokrajinskih organa vlasti. Dva amandmana su bila od posebnog značaja: ukidanje potrebe da se pokrajinske skupštine saglase s daljim ustavnim amandmanima koji se tiču cele republike; i veća ovlašćenja Predsedništva Srbije za upotrebu snaga MUP na Kosovu da “štite ustavom utvrđeni poredak”.⁴⁰³

222. Posle donošenja tih ustavnih amandmana, stanje na Kosovu se pogoršalo, a javni protesti su doveli do uličnog nasilja.⁴⁰⁴

³⁹⁸ Dok. pr. br. P858 (Odluka o proglašenju amandmana IX do XLIX na Ustav Socijalističke Republike Srbije, 28. mart 1989), str. 1.

³⁹⁹ Ratko Marković, T. 13085 (8. avgust 2007. godine).

⁴⁰⁰ Radomir Lukić, T. 26244–26245 (15. maj 2008. godine); dok. pr. br. 2D393 (Izveštaj veštaka Radomira Lukića), *e-court*, str. 21. Prema Lukićevim rečima, najviši pravni dokument Pokrajine, kako je predviđao Ustav, bio je njen Statut. Međutim, teritorijalna autonomija na Kosovu nikada nije uspostavljena na osnovu Statuta jer građani kosovski Albanci nisu priznali ustavni poredak Srbije. Nasuprot tome, Statut Vojvodine je usvojen 1991. godine i nikad nije osporen. Dok. pr. br. 2D393 (Izveštaj veštaka Radomir Lukić), *e-court*, str. 26–27.

⁴⁰¹ Radomir Lukić, T. 26305 (16. maj 2008. godine).

⁴⁰² Up. dok. pr. br. P1848 (Ustav Socijalističke Republike Srbije, 1974), članovi 299(10), 300–301, s dok. pr. br. P858 (Odluka o proglašenju amandmana IX do XLIX na Ustav Socijalističke Republike Srbije, 28. mart 1989. godine), amandmani XXXII, tačka 4, XXXIII, tačke 4, 11, 13. V. takođe Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4191–4192.

⁴⁰³ Up. dok. pr. br. P1848 (Ustav Socijalističke Republike Srbije, 1974), članovi 363, 427, 430, s dok. pr. br. P858 (Odluka o proglašenju amandmana IX do XLIX na Ustav Socijalističke Republike Srbije, 28. mart 1989), amandmani XLIII, tačka 3, XLVII, tačke 1, 6.

⁴⁰⁴ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14; Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4190–4191.

B. RAZVOJ KRIZE

223. Tokom 1990. godine kriza na Kosovu se pojačala. Dana 26. juna Skupština Srbije je proglasila da na Kosovu vladaju “posebne okolnosti” usled “aktivnosti usmeren[ih] na rušenje ustavom utvrđenog poretka i teritorijalne celokupnosti”.⁴⁰⁵ Dana 2. jula poslanici Skupštine Kosova sprečeni su da uđu u zgradu Skupštine i dramatično su objavili “ustavnu deklaraciju” kojom su Kosovo proglasili za samostalnu republiku. Skupština Srbije je 5. jula zvanično privremeno ukinula Skupštinu Kosova.⁴⁰⁶ Ta nesankcionisana Skupština je sačinila nacrt novog “Ustava Kosova”, koji je kasnije prihvaćen na lokalnom referendumu.⁴⁰⁷ U septembru 1990. godine, novim Ustavom Srbije još više je sužena ionako ograničena autonomija koju je imalo Kosovo.⁴⁰⁸ Ustavni sud Kosova je kasnije praktično ukinut odlukom Skupštine Srbije.⁴⁰⁹

224. Frederick Abrahams je okarakterisao Kosovo u tom periodu kao “policijsku državu”.⁴¹⁰ U izveštaju o ljudskim pravima u bivšoj Jugoslaviji koji je 1992. godine podneo specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija izražena je zabrinutost zbog diskriminacije albanskog stanovništva i izneti su navodi o mučenjima i maltretiranju u zatvorima i ograničenju slobode informisanja.⁴¹¹ Kako su naveli Veton Surroi i Ibrahim Rugova, albanski radio i televizija su ograničavani, a listovi zatvarani.⁴¹² Specijalni izvestilac je takođe naveo kako su, od početka devedesetih godina, kosovski

⁴⁰⁵ Dok. pr. br. P1855 (Odluka o utvrđivanju da su nastupile posebne okolnosti na teritoriji Socijalističke Autonomne Pokrajine Kosovo, 26. jun 1990. godine), član 1; dok. pr. br. P1854 (Zakon o postupanju republičkih organa u posebnim okolnostima), član 2, par. 1.

⁴⁰⁶ Dok. pr. br. P1857 (Zakon o prestanku rada Skupštine SAP Kosovo i Izvršnog veća Skupštine SAP Kosovo, 5. jul 1990. godine); Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4193; Ratko Marković, T. 13283 (10. avgust 2007. godine). Ustavni sud SFRJ je u februaru 1991. proglasio nevažećom i poništio deklaraciju o nezavisnosti. Dok. pr. br. P1870 (Odluka o oceni ustavnosti Ustavne deklaracije o Kosovu, 20. maj 1991), str. 2–4.

⁴⁰⁷ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14; Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4193–4194. V. takođe Petar Damjanac, T. 23701–23702 (5. mart 2008. godine).

⁴⁰⁸ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), članovi 73, 109, 100.

⁴⁰⁹ Dok. pr. br. P875 (Odluka o razrešenju sudija Ustavnog suda Kosova, sudija opštinskih sudova i sudija i starešina opštinskih organa za prekršaje i izbor sudija Okružnog i opštinskih sudova na području AP Kosovo i Metohija, 28. decembar 1990. godine); v. dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), članovi 125, 130 (kojim se Ustavnom sudu Srbije daje ovlašćenje da ocenjuje ustavnost statuta autonomnih pokrajina).

⁴¹⁰ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14.

⁴¹¹ Dok. pr. br. P808 (Izveštaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je pripremio specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava g. Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1992. godine), par. 99–113.

⁴¹² Veton Surroi, T. 4538–4539 (10. oktobar 2006. godine); Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4197. V. takođe dok. pr. br. P864 (razne odluke Skupštine Srbije o preuzimanju kontrole nad sredstvima javnog informisanja, 19. jul 1990. godine) (kojima država preuzima kontrolu nad, između ostalog, tri lista na Kosovu); dok. pr. br. P884 (Zakon i javnom informisanju, 28. mart 1991) (kojim se uvode restriktivni uslovi za rad štampe).

Albanci zaposleni u javnim preduzećima i institucijama, uključujući banke, bolnice, poštu i škole, masovno otpušteni.⁴¹³

225. Veće je od nekoliko svedoka čulo da su nastavnici kosovski Albanci odbili da sprovede novi nastavni plan i program rada za škole uveden 1990. ili 1991. godine, što je dovelo do toga da mnogi od njih budu otpušteni.⁴¹⁴ Nastavnik kosovski Albanac Sabit Kadriu posvedočio je da je nastavnicima kosovskim Albancima onemogućen ulazak u škole u novoj školskoj godini koja je počela u u septembru 1991. godine.⁴¹⁵ Učenici kosovski Albanci, koji su želeli da pohađaju nastavu na albanskom jeziku, nisu mogli da pohađaju časove.⁴¹⁶ Kao posledica toga, DSK i druge političke stranke kosovskih Albanaca razvile su nezvanični školski sistem, koristeći privatne kuće za održavanje nastave za decu kosovske Albanace.⁴¹⁷ U junu 1991. godine Skupština Srbije je donela odluku kojom je određen broj funkcionera i profesora na Univerzitetu u Prištini smenjen i na njihovo mesto su dovedeni nealbanci. Skupština Univerziteta i saveti nekoliko fakulteta raspušteni su i njihove funkcije preuzeli su privremeni organi u kojima su uglavnom bili Srbi. Ti novi organi su kontrolisali raspodelu ličnih dohodaka i bili su obavezni da redovno podnose izveštaje Ministarstvu prosvete Srbije.⁴¹⁸ Studenti kosovski Albanci u to vreme nisu mogli da pohađaju nastavu na Univerzitetu, tako da su organizovali paralelno univerzitetsko obrazovanje i nastava je držana po privatnim kućama.⁴¹⁹

226. U maju 1992. godine, na neslužbenim parlamentarnim izborima, potvrđeno je da je DSK većinska politička stranka, a njen vođa Ibrahim Rugova proglašen je za “predsednika”. Kosovski Albanci su bojkotovali potonje izbore za Narodnu skupštinu Srbije. Tako se razvio takozvani “paralelni sistem”, koji je podrazumevao nezvaničnu “vladu” i pružanje usluga stanovnicima

⁴¹³ Dok. pr. br. P808 (Izveštaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je pripremio specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava g. Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1992. godine), par. 100, 105–106, 113. V. takođe Adnan Merovci, dok. pr. br. P2588 (Izjava svedoka od 13. aprila 2000. godine), str. 4–5.

⁴¹⁴ Baton Haxhiu, T. 6073 (8. novembar 2006. godine); Frederick Abrahams, P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14. V. takođe dok. pr. br. P808 (Izveštaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je pripremio specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava g. Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1992. godine), par. 105 (gde se navodi da je “hiljad[e] nastavnika [...] otpušten[o] jer su odbili [da] podučava[ju] prema novom nastavnom programu koji je 1990. godine uvela Vlada Republike Srbije” i procenjuje da zbog toga 400.000 dece već skoro dve godine ne ide u školu).

⁴¹⁵ Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 4.

⁴¹⁶ Fuat Haxhibeqiri, T. 1127–1132 (8. avgust 2006. godine); Merita Deda, T. 1418–19 (10. avgust 2006. godine).

⁴¹⁷ Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 4; Fuat Haxhibeqiri, dok. pr. br. P2308 (Izjava svedoka od 28. avgusta 2001. godine), str. 2 (gde se opisuje stanje, konkretno u opštini Đakovica /Gjakova/); Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4198–4199.

⁴¹⁸ Dok. pr. br. P889 (Odluka o preduzimanju privremenih mera za društvenu zaštitu samoupravnih prava i društvene svojine prema Univerzitetu u Prištini i fakultetima u njegovom sastavu, 27. jun 1991), str. 3–14. V. takođe Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 14.

⁴¹⁹ Baton Haxhiu, dok. pr. br. P2478 (Izjava svedoka od 22. avgusta 2001. godine), *e-court*, str. 9; Rahim Latifi, dok. pr. br. P2382 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 3637–3640 (gde govori o svojim ličnim iskustvima, počev od 1992. godine, s Poljoprivrednim fakultetom Univerziteta u Prištini).

kosovskim Albancima, koji su finansirani od strane velike emigrantske zajednice i putem dobrovoljnog “poreza solidarnosti”.⁴²⁰

227. Vlasti Srbije su nastavile da podstiču naseljavanje ili povratak Srba i Crnogoraca na Kosovo, dok su kosovski Albanci počeli masovno da napuštaju Pokrajinu.⁴²¹ U novembru 1992. godine Skupština Srbije usvojila je Deklaraciju o pravima pripadnika nacionalnih manjina, koja ilustruje tadašnju napetu i polarizovanu situaciju.⁴²² U njoj je krivica za stanje ljudskih prava pripisana “u poslednjim decenijama [...] nasilno izvršenoj promeni etničkog sastava stanovništva od strane albanskog separatističkog pokreta”.⁴²³ Novija istorija Kosova opisana je kao “etničko čišćenje” Srba i kao proces “albanizacije” sa ciljem otcepljenja Kosova i stvaranja “velike Albanije”. U njoj se navodilo da je Republika Albanija matična država kosovskih Albanaca i ona je optužena da podržava pokušaje otcepljenja. Ton cele Deklaracije kao da je trebalo da među srpskim življem na Kosovu probudi strah prema njihovim komšijama kosovskim Albancima, koji su predstavljeni kao ideološki homogena i opasna grupa.

228. Veće je čulo iskaze o sistemu diskriminacije u odnosu na radnike kosovske Albanace tokom devedesetih godina. Neki svedoci su govorili o masovnom otpuštanju kosovskih Albanaca s radnih mesta u industriji i javnom sektoru i dovođenju Srba na njihovo mesto.⁴²⁴ Drugi su naveli da je zaposlenim kosovskim Albancima dato da potpišu dokument o lojalnosti državnim organima vlasti

⁴²⁰ Fuat Haxhibeqiri, T. 1180 (8. avgust 2006. godine); Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 15; Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4198–4199; Ratko Marković, T. 13285 (10. avgust 2007. godine).

⁴²¹ Dok. pr. br. P901 (Program fonda za razvoj Republike Srbije do kraja 1992. godine, 9. jul 1992. godine), str. 1; Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), *e-court*, str. 15; dok. pr. br. P808 (Izveštaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je pripremio specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava g. Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1992. godine), par. 100, 104.

⁴²² Dok. pr. br. P1348 (Deklaracija o ljudskim pravima i pravima pripadnika nacionalnih manjina, 27. novembar 1992. godine).

⁴²³ Dok. pr. br. P1348 (Deklaracija o ljudskim pravima i pravima pripadnika nacionalnih manjina, 27. novembar 1992. godine), tačke 3–4.

⁴²⁴ Fuat Haxhibeqiri, dok. pr. br. P2308 (Izjava svedoka od 28. avgusta 2001. godine), str. 2 (gde se konkretno opisuje stanje u opštini Đakovica); Bedri Hyseni, dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 8. maja 1999. godine), *e-court*, str. 2, dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 1. septembra 2001. godine), *e-court*, str. 7; svedok K63, dok. pr. br. P2443 (Izjava svedoka od 28. maja 2003. godine), par. 2 (gde se navodi da su on i drugi otpušteni s posla jer su odbili da postanu članovi SPS); Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 4; Adnan Merovci, dok. pr. br. P2588 (Izjava svedoka od 13. aprila 2000. godine), str. 4–5; Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2613 (Izjava svedoka od 3. novembra 2001. godine), str. 3, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4194–4195 (gde se procenjuje da je u periodu od 1989. do 1993. godine, od ukupno 240.000 zaposlenih, otpušteno oko 150.000 kosovskih Albanaca). Ali, up. Adnan Merovci, dok. pr. br. P2588 (Izjava svedoka od 13. aprila 2000. godine), str. 5 (gde se navodi da su neki policajci “napustili” posao pod pritiskom, što možda podrazumeva određeni stepen ličnog izbora); Petar Damjanac, T. 23699–23702 (5. mart 2008. godine) (koji navodi da su početkom devedesetih godina kosovski Albanci zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova organizovano napustili posao); Momir Pantić, dok. pr. br. 6D1604 (Izjava svedoka od 26. marta 2008. godine), par. 4 (gde se navodi da je “albansko političko rukovodstvo” prisililo neke njegove kolege kosovske Albanace u Ministarstvu unutrašnjih poslova da napuste posao).

i da su oni koji ga nisu potpisali otpušteni.⁴²⁵ Dva svedoka su takođe govorila o teškoćama koje su oni i drugi kosovski Albanci imali da nađu posao, kao i da smatraju da je uzrok tome bila samo činjenica da su kosovski Albanci.⁴²⁶

229. Nekoliko zvaničnih dokumenata potvrđuju te navode o organizovanoj, državno sankcionisanoj diskriminaciji na radnom mestu. U julu 1991. godine Skupština Srbije usvojila je nekoliko odluka koje su se odnosile na smenu rukovodilaca, pretežno kosovskih Albanaca, u raznim preduzećima širom Kosova, i postavljanje nealbana na njihovo mesto.⁴²⁷ Na primer, u Vučitrnu /Vushtrria/, umesto direktora preduzeća *Polet*, kosovskog Albanca, kao i članova Radničkog saveta, Disciplinske komisije i Komisije za samoupravnu radničku kontrolu, dovedena su lica nealbanske nacionalnosti. Kao razlozi za njihovu smenu navedene su “nezakonite pojave” u preduzeću, kao i peticija “radnika srpske i crnogorske narodnosti” i zloupotreba Radničkog saveta na osnovu majorizacije radnika kosovskih Albanaca. Takođe je navedeno učešće radnika kosovskih Albanaca u generalnom štrajku održanom 3. septembra 1990. godine.⁴²⁸ Slična obrazloženja su davana i za razrešenje direktora kosovskih Albanaca i radničkih saveta u preduzećima u, između ostalog, Podujevu /Podujeva/ (tvrdilo se da su “šiptarski” radnici narušili međunacionalne odnose), “Grnčaru” (navedeno je da je preduzeće *Separacija Bentokos* primilo “veliki broj neproizvodnih radnika šiptarske narodnosti, što je još više produbilo loše odnose i stanje u preduzeću”), Vučitrnu (uz tvrdnju se da je u preduzeću *Kosovo-Trans* kvalifikaciona struktura radnika kosovskih Albanaca “krajnje nepovoljna” i konstataciju da oni “ne priznaju opštinske, pokrajinske i republičke organe, niti Ustav i zakone Republike Srbije”), Đakovici /Gjakova/ (rukovodioci gazdinstva se optužuju da prodaju drvenu masu i tim novcem finansiraju “albanski separatizam”), Dečanima /Dečan/, Peći /Peja/ (navodi se da je zbog “izuzetno familijarnog odnosa direktora prema radnicima šiptarske narodnosti došlo [...] do poremećaja međunacionalnih i međuljudskih odnosa između radnika preduzeća”) i Mališevu /Malisheva/.⁴²⁹

230. Kako je gore navedeno, specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija za ljudska prava u bivšoj Jugoslaviji je 1992. godine izrazio zabrinutost zbog diskriminacije albanskog stanovništva na Kosovu, uključujući diskriminaciju u radnim odnosima, otpuštanje hiljada radnika kosovskih Albanaca i učinak Zakona o radnim odnosima u vanrednim okolnostima. On je takođe naveo zahtev

⁴²⁵ Fuat Haxhibeqiri, T. 1124–1126 (8. avgust 2006. godine); Bedri Hyseni, dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 1. septembra 2001. godine), *e-court*, str. 7; Veton Surroi, T. 4536–4537 (10. oktobar 2006. godine).

⁴²⁶ Nazlie Bala, dok. pr. br. P2262 (Izjava svedoka od 30. juna 2001. godine), *e-court*, str. 5; Bedri Hyseni, dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 1. septembra 2001. godine), *e-court*, str. 7.

⁴²⁷ Dok. pr. br. P893 (Odluke objavljene u *Službenom glasniku Republike Srbije*, 31. jul 1991. godine).

⁴²⁸ Dok. pr. br. P893 (Odluke objavljene u *Službenom glasniku Republike Srbije*, 31. jul 1991. godine), str. 1, 4–5

⁴²⁹ Dok. pr. br. P893 (Odluke objavljene u *Službenom glasniku Republike Srbije*, 31. jul 1991. godine), str. 17, 26, 30–31, 40, 44–45, 49, 59–60.

radnicima kosovskim Albancima da potpišu dokument kojim potvrđuju da prihvataju mere koje su preduzele vlasti Srbije na Kosovu, o čemu su govorili svedoci Veton Surroi, Fuat Haxhibeqiri i Bedri Hyseni.⁴³⁰

C. POKUŠAJI DA SE REŠI KRIZA

231. Veće je saslušalo iskaze o pokušajima da se kriza okonča pregovorima, prevashodno iskaz Ratomira Tanića. Tanić je posvedočio da je sredinom devedesetih godina imao već dugogodišnju saradnju sa Službom državne bezbednosti Srbije i da je 1994. ili 1995. godine takođe prihvatio da bude savetnik predsednika političke stranke Nova demokratija (koja je tada bila u sastavu koalicione vlade Srbije).⁴³¹ On je, u ime Nove demokratije, lično učestvovao u pregovorima s kosovskim Albancima od 1995. do 1997. godine, prema uputstvima koje je dobio od Slobodana Miloševića.⁴³² Tanić je tvrdio da su se Milošević i kosovski Albanci saglasili da u pregovore treba da se uključi i neka treća strana, te su tako izabrani Naučna fondacija Bertelsmann i monsijor Paglia iz Zajednice San Egidio, koja je bila paradiplo matski organ Vatikana.⁴³³

232. Kako je naveo Tanić, pod pokroviteljstvom Naučne fondacije Bertelsmann, zajednički je pripremljen projekat izveštaja *Istraživanje o budućnosti Kosova: kosovski Albanci i Srbi u dijalogu* i on je “bio osnov za pregovore koji su uključivali međunarodnu zajednicu”.⁴³⁴ U toku pregovora, kosovske Albanice je predstavljao Fehmi Agani, koga je imenovao Ibrahim Rugova. Iako su pregovori vođeni “diskretno”, oni su doveli do izrade dokumenta koji je Tanić okarakterisao kao “sporazum” u kojem se naglašavala potreba za dijalogom, međunarodnom pomoći i poštovanjem demokratskih načela i ljudskih prava.⁴³⁵ Međutim, kako je naveo Tanić, ti pregovori su propali kada im je Milošević 1997. godine uskratio podršku.⁴³⁶

233. Iako Veće ima određene rezerve u odnosu na neke aspekte svedočenja Ratomira Tanića, Veton Surroi i Baton Haxhiu su potvrdili da je on učestvovao u pregovorima s kosovskim Albancima u periodu od 1995. do 1997. godine. Surroi je govorio o svom učešću u pregovorima

⁴³⁰ Dok. pr. br. P808 (Izveštaj o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije koji je pripremio specijalni izvestilac Komisije za ljudska prava g. Tadeusz Mazowiecki, 17. novembar 1992. godine), par. 99–113.

⁴³¹ Ratomir Tanić, T. 6279–6283 (10. novembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. P695 (Konferencija za štampu Nove demokratije, objavljeno u *Politici*, 16. septembar 1994. godine).

⁴³² Ratomir Tanić, dok. pr. br. 1D44 (Izjava svedoka od 19. jula 2000. godine), par. 1, 4–5; Ratomir Tanić, T. 6285, 6289 (10. novembar 2006. godine).

⁴³³ Ratomir Tanić, dok. pr. br. 1D44 (Izjava svedoka od 19. jula 2000. godine), par. 12.

⁴³⁴ Ratomir Tanić, T. 6308–6309 (10. novembar 2006. godine). V., uopšteno, dok. pr. br. P704 (Istraživanje o budućnosti Kosova: kosovski Albanci i Srbi u dijalogu, avgust 1997. godine) (koji se bavi nekim tada aktuelnim pitanjima na Kosovu i sadrži priloge političara i naučnih radnika—uključujući Vetona Surroia).

⁴³⁵ Dok. pr. br. P2481 (Dodatak Tanićevoj izjavi svedoka, bez datuma, pod naslovom “Zajednički usaglašeni stavovi”).

⁴³⁶ Ratomir Tanić, T. 6312–6314 (10. novembar 2006. godine).

vođenim pod pokroviteljstvom Naučne fondacije Bertelsmann, koji su doveli do izrade dokumenta pod naslovom “Zajedničke preporuke u vezi sa sukobom na Kosovu”, u kojem su postavljeni okviri za buduće razgovore o statusu Kosova.⁴³⁷ Haxhiu je takođe posvedočio da je čuo da je Fehmi Agani učestvovao u pregovorima s ljudima iz Nove demokratije, uključujući Ratomira Tanića.⁴³⁸ Iako je Surroi izrazio sumnje u vezi s Tanićem i njegovom iskrenošću, posebno u vezi s njegovim odnosom s Miloševićem,⁴³⁹ a Haxhiu je osporio Tanićeva gledišta i stavove,⁴⁴⁰ iskazi koji su njih dvojica dali potvrđuju da su se sredinom devedesetih godina preduzimale inicijative koje su uključivale i kosovske Albance i srpsku stranu i da su traženi načini da se razreši situacija na Kosovu.

234. Učešće monsinjora Paglie iz Zajednice San Egidio dovelo je do potpisivanja sporazuma San Egidio. Taj sporazum je imao za cilj “normalizaciju obrazovnog sistema za mlade Albance na Kosovu” i povratak nastavnika i učenika Albanaca u škole. Njime je takođe formirana “mešovita grupa” zadužena za njegovo sprovođenje.⁴⁴¹ Kako je naveo Veton Surroi, za taj sporazum javnost je saznala tek kada su ga 1. septembra 1996. godine potpisali Slobodan Milošević i Ibrahim Rugova.⁴⁴² Rugova je u predmetu *Milošević* posvedočio da je, kao gest dobre vere, potpisao taj sporazum samo u svoje ime, a ne kao predsednik Kosova, pošto vlasti SRJ/Srbije nisu priznavale taj položaj.⁴⁴³

235. Pošto nisu preduzeti konkretni koraci za sprovođenje tog sporazuma, studenti kosovski Albanci učestvovali su u demonstracijama kako 1997. tako i 1998. godine.⁴⁴⁴ Kako je naveo Baton Haxhiu, te demonstracije je primenom sile ugušila srpska policija, koja je koristila suzavac i pretukla veliki broj studenata koji su učestvovali u demonstracijama.⁴⁴⁵ Jedan drugi sporazum, koji je predviđao ponovno postepeno otvaranje univerziteta i škola i omogućavao da prostorije koriste

⁴³⁷ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 9–10. V., uopšteno, dok. pr. br. P712 (Zajedničke preporuke u vezi sa sukobom na Kosovu, Naučna fondacija Bertelsmann, 1997. godine).

⁴³⁸ Baton Haxhiu, P2478 (Izjava svedoka od 22. avgusta 2001. godine), *e-court*, str. 11.

⁴³⁹ Veton Surroi, P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 9.

⁴⁴⁰ Baton Haxhiu, T. 6135 (8. novembar 2006. godine).

⁴⁴¹ Ibrahim Rugova, P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4207, dok. pr. br. P2613 (Izjava svedoka od 3. novembra 2001. godine), str. 5.

⁴⁴² Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 9. V., uopšteno, dok. pr. br. P715 (Dogovor između Miloševića i Rugove o obrazovanju, 1. septembar 1996. godine); dok. pr. br. 1D559 (Dogovor između Miloševića i Rugove o obrazovanju, 1. septembar 1996. godine) (gde se daje alternativni prevod).

⁴⁴³ Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4209.

⁴⁴⁴ Veljko Odalović, T. 14465–14466 (27. avgust 2007. godine) (koji navodi da je bilo velikih teškoća u pregovorima o tome kako da se formuliše tekst sporazuma o sprovođenju, te da stoga nisu preduzete konkretne mere); Baton Haxhiu, dok. pr. br. P2478 (Izjava svedoka od 22. avgusta 2001. godine), *e-court*, str. 9.

⁴⁴⁵ Baton Haxhiu, T. 6076–6078 (8. novembar 2006. godine).

studenti i albanske i sprske nacionalnosti, potpisan je 23. marta 1998. godine.⁴⁴⁶ Institut za albanologiju prvi je ponovo počeo s radom 31. marta 1998. godine, ali je njegovim stopama pošlo malo drugih fakulteta.⁴⁴⁷ U junu 1998. godine, monsinjor Paglia, koji je učestvovao u pregovorima o prvobitnom sporazumu, pisao je predsedniku Srbije Milutinoviću izražavajući nezadovoljstvo procesom sprovođenja i naveo diskusije koje su, po njegovom mišljenju, “lišene svakog rezultata zbog predrasuda srpske strane” koja se, kako je napisao, protivi ustupanju prostorija studentima albanske nacionalnosti na Univerzitetu.⁴⁴⁸ On je konstatovao da 31. maj, krajnji rok koji je postavljen za ponovno otvaranje fakulteta Univerziteta, nije ispoštovan i naveo da je albanska strana voljna da se pridržava odredbi sporazuma.⁴⁴⁹

236. Uprkos nekim dodatnim momentima sredinom 1998. godine, taj sporazum nikad nije potpuno sproveden, a sve dublja kriza tokom te godine potpuno je onemogućila dalje korake u pravcu njegovog stvarnog sprovođenja.⁴⁵⁰

D. NALAZI

237. Veće zaključuje da su, počev od otprilike 1989. godine, razlike između težnji većine stanovnika kosovskih Albanaca i planova državnih vlasti SRJ i Srbije stvorile napeto i nestabilno okruženje. Napori vlasti da uspostave čvršću kontrolu nad Pokrajinom i umanje uticaj kosovskih Albanaca na lokalnu upravu, javne službe i ekonomski život polarizovali su društvo. Štaviše, počeli su se sprovoditi zakoni, politika i praksa koji su bili diskriminatorni u odnosu na Albance, što je pothranjivalo ogorčenost lokalnih stanovnika i osećaj da su progonjeni. Istovremeno, strahovanja manjinskog nealbanskog stanovništva Kosova pojačana su državnim retorikom i postupcima kosovskih Albanaca koji su stvorili svoje “paralelne” institucije. Ta strahovanja su se pojačala pojavom Oslobođilačke vojske Kosova 1996. godine i njenim akcijama posle toga, kao što će biti reči dalje u tekstu. Iako su sredinom devedesetih godina preduzeti određeni napori da se razreši situacija na Kosovu, nijedna strana se nije ozbiljno angažovala u pokušaju da se razreši sve dublja

⁴⁴⁶ Dok. pr. br. 2D1 (Dogovorene mere za primenu sporazuma o obrazovanju od 1. septembra 1996. godine, 23. mart 1998. godine); Veton Surroi, T. 4583 (10. oktobar 2006. godine).

⁴⁴⁷ Veton Surroi, T. 4582 (10. oktobar 2006. godine) (gde se navodi da su ponovo otvorene dve-tri više škole, kao i Filozofski i Tehnički fakultet); Baton Haxhiu, T. 6076 (8. novembar 2006. godine) (navodi da nijedna visoka škola nije bila ponovo otvorena za studente Albance i da im je jedino bio dozvoljen pristup Institutu za albanologiju); Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2613 (Izjava svedoka od 3. novembra 2001. godine), str. 6 (gde se navodi da su ponovo otvoreni Institut za albanologiju i jedan fakultet).

⁴⁴⁸ Dok. pr. br. P2885 (Dopis monsinjora Paglie upućen Milanu Milutinoviću, 4. jun 1998. godine).

⁴⁴⁹ Dok. pr. br. P2885 (Dopis monsinjora Paglie upućen Milanu Milutinoviću, 4. jun 1998. godine). Međutim, Milomir Minić i Zoran Anđelković su posvedočili da je vlada imala čvrstu nameru da sprovede taj sporazum. Milomir Minić, T. 14783 (31. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14653–14654 (30. avgust 2007. godine).

⁴⁵⁰ Veton Surroi, T. 4582–4583 (10. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2362 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 3403; Wolfgang Petritsch, T. 10781 (1. mart 2007. godine); Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4211.

kriza sve dok se nije uključila međunarodna zajednica. O tim diplomatskim inicijativama i učešću nekih od optuženih u njima biće reći dalje u Presudi.

238. Pošto je izložilo činjenični kontekst sukoba na Kosovu koji se intenzivirao 1998. i 1999. godine, a pre nego što detaljno razmotri događaje u tim godinama, Veće će sada razmotriti politički i ustavni okvir SRJ i Srbije i analizirati konkretno ovlašćenja predsednika Srbije, a u to vreme to je bio optuženi Milan Milutinović.

IV. POLITIČKA I USTAVNA STRUKTURA I FUNKCIONISANJE SRJ I SRBIJE 1998. I 1999. GODINE

A. USTAVNO UREĐENJE SRJ I REPUBLIKE SRBIJE

239. Uporedo s pogoršanjem stanja na Kosovu krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, počeo je raspad SFRJ. Godine 1989. Socijalistička Republika Slovenija je usvojila određene amandmane na svoj Ustav, kojima su poništene neke odredbe Ustava SFRJ, posle čega je, na kraju, došlo do toga da Slovenija u decembru 1990. godine proglasi nezavisnost. Otprilike u isto vreme, na isti način je postupila i Hrvatska.⁴⁵¹ Usledio je period političke neizvesnosti. Posle toga je 28. septembra 1990. godine Skupština Socijalističke Republike Srbije proglasila Ustav Republike Srbije (dalje u tekstu: Ustav Srbije).⁴⁵² Taj Ustav, kao što će se videti dalje u tekstu, sadržao je odredbe neuobičajene za jednu federalnu jedinicu, koje su usvojene u očekivanju stvaranja nezavisne srpske države. Osamnaest meseci kasnije, 27. aprila 1992. godine, posle otcepljenja drugih federalnih jedinica, Savezno veće SFRJ donelo je odluku o proglašenju Ustava SRJ.⁴⁵³ Ta federacija, koju su činile Republika Srbija i Republika Crna Gora, postojala je do 2003. godine. U periodu na koji se odnosi ova Optužnica, na snazi su bili Ustav Srbije iz 1990. godine i Ustav SRJ iz 1992. godine.

1. Ustavno uređenje Republike Srbije

240. U smislu člana 9 Ustava Srbije, “ustavotvorna i zakonodavna vlast” pripadala je Narodnoj skupštini, “izvršna vlast” je pripadala Vladi, a predsednik Srbije predstavljao je Republiku Srbiju i izražavao njeno “državno jedinstvo”.⁴⁵⁴ U vezi s teritorijalnom organizacijom Republike Srbije, Ustav je predviđao da autonomne pokrajine Vojvodina i Kosovo i Metohija imaju svaka svoju skupštinu, izvršno veće i upravne organe.⁴⁵⁵ Kao što je gore razmotreno, ta ovlašćenja su bila manje široka od onih koja su one uživale ranije po Ustavu SFRJ iz 1974. godine.⁴⁵⁶

---

⁴⁵¹ Ratko Marković, T. 13115–13116 (8. avgust 2007. godine).

⁴⁵² Dok. pr. br. P855 (Odluka o proglašenju Ustava Republike Srbije, 28. septembar 1990. godine).

⁴⁵³ Dok. pr. br. P856 (Odluka o proglašenju Ustava Savezne Republike Jugoslavije, 27. april 1992. godine).

⁴⁵⁴ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 9.

⁴⁵⁵ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 111; 1D330 (Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije i lokalnoj samoupravi), član 14.

⁴⁵⁶ V. Odeljak III.

241. Ustav je takođe predviđao da Republika Srbija reguliše svoj teritorijalni integritet i međunarodne odnose s drugim državama, da obezbeđuje svoju odbranu i bezbenost i preduzima mere za slučaj vanrednog stanja.⁴⁵⁷ Međutim, u to isto vreme, član 135 je predviđao sledeće:

Prava i dužnosti koje Republika Srbija, koja je u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, ima po ovom ustavu, a koji se prema saveznom ustavu ostvaruju u federaciji, ostvarivaće se u skladu sa saveznim ustavom.⁴⁵⁸

Savezni ustav o kojem je reč bio je Ustav SFRJ.⁴⁵⁹

242. Svaki državni organ je imao određeni broj konkretnih ovlašćenja i dužnosti koji su mu omogućavali da ispunjava svoju ustavnu ulogu. Na primer, Narodna skupština Srbije je mogla, između ostalog, da odlučuje o promeni Ustava, usvaja zakone i opšte akte, utvrđuje teritorijalnu organizaciju Republike, odlučuje o ratu i miru i obavlja kontrolu nad radom Vlade i drugih organa.⁴⁶⁰ Narodna skupština je takođe birala svog predsednika i potpredsednike, republičke ministre i potpredsednike vlade iz redova poslanika Skupštine.⁴⁶¹

243. Vlada Republike Srbije, koju su činili predsednik Vlade, potpredsednici i ministri,⁴⁶² bila je ta koja je vodila politiku Republike i izvršavala zakone Narodne skupštine u skladu s Ustavom Srbije.⁴⁶³ Ona je takođe vršila nadzor nad radom ministarstava i posebnih organizacija.⁴⁶⁴ Na zahtev predsednika Srbije, Vlada je bila dužna da zauzme stav o pojedinim pitanjima iz svoje nadležnosti i

⁴⁵⁷ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 72.

⁴⁵⁸ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 135.

⁴⁵⁹ Ratko Marković, stručnjak za ustavno pravo koji je kao član ustavne komisije učestvovao u izradi Ustava Srbije, detaljno je ispitivan o tom članu. On je objasnio da je taj član izradila ustavna komisija. Ratko Marković, T. 13311–13326 (10. avgust 2007. godine), T. 13632–13633 (14. avgust 2007. godine). Kada ga je Veće pitalo koliko bi vremena bilo potrebno da se promeni Ustav Srbije u slučaju raspada SFRJ, umesto preventivnog formiranja ministarstava, Marković je odgovorio da bi za to bilo potrebno najmanje dva meseca. Ratko Marković, T. 13279 (9. avgust 2007. godine). Markoviću je takođe skrenuta pažnja da je odluka u vezi s članom 135 bila politička, a ne pravna, pa mu je stoga postavljeno pitanje koliko je političara bilo u toj komisiji. Marković je prokomentarisao da je većina odluka u vezi s Ustavom bila politička, ali je izričito tvrdio da odluka u vezi s članom 135 nije doneta mimo ustavne komisije i da je jednostavno bila rezultat tadašnjih okolnosti, uključujući činjenicu da je Socijalistička Republika Hrvatska imala sličnu odredbu u svom Ustavu. Pored toga, tada niko od ljudi koji su radili u komisiji nije shvatao značaj koji će ta odredba kasnije dobiti, tokom postupaka pred Međunarodnim sudom. Ratko Marković, T. 13320–13326 (10. avgust 2007. godine), T. 13629–13671 (15. avgust 2007. godine).

⁴⁶⁰ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 73.

⁴⁶¹ Ratko Marković, T. 12994–12995 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 78; dok. pr. br. 1D413 (Odluka o izboru potpredsednika vlade Republike Srbije i ministra unutrašnjih poslova u vladi Republike Srbije, 15. april 1997).

⁴⁶² Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 91; dok. pr. br. 1D375 (Zakon o izmenama i dopunama zakona o Vladi Republike Srbije), član 2. Dana 1. jula 1993. godine stvoren je novi položaj zamenika ministra. On je trebalo da obezbedi da to lice bude na raspolaganju Narodnoj skupštini u slučaju odsustva samog ministra. V. Ratko Marković, T. 12993–12994 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D376 (Zakon o izmenama i dopunama zakona o državnoj (republičkoj) upravi), član 44(a); 1D413 (Odluka o izboru potpredsednika Vlade Republike Srbije i ministra unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srbije, 15. april 1997).

⁴⁶³ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 90(1).

⁴⁶⁴ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 90(7).

o tome obavesti predsednika u roku koji odredi predsednik, a koji ne može biti kraći od 48 časova.⁴⁶⁵

244. Što se tiče ovlašćenja i dužnosti predsednika Republike Srbije, oni su bili regulisani članovima 83, 85, 89 i 132 Ustava Srbije. Na osnovu člana 83, predsednik je mogao, između ostalog, da Narodnoj skupštini predloži kandidata za položaj predsednika Vlade pošto sasluša mišljenje većine u Narodnoj skupštini;⁴⁶⁶ da ukazom proglašava zakone;⁴⁶⁷ obavlja poslove iz oblasti odnosa Republike Srbije s drugim državama i međunarodnim organizacijama u skladu sa zakonom;⁴⁶⁸ rukovodi oružanim snagama u miru i ratu i organizuje pripreme za odbranu u skladu sa zakonom;⁴⁶⁹ utvrđuje postojanje neposredne ratne opasnosti ili proglašava ratno stanje, kad Narodna skupština nije u mogućnosti da se sastane, po pribavljenom mišljenju predsednika Vlade;⁴⁷⁰ i, za vreme ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti, donosi akte po pitanjima iz nadležnosti Narodne skupštine.⁴⁷¹ Pored toga, predsednik je bio dužan da, na predlog Vlade i ako je ugrožena bezbednost Republike, proglasi vanredno stanje i donosi akte za preduzimanje mera koje takve okolnosti iziskuju.⁴⁷² Član 85 je predviđao da predsednik može da zatraži od Vlade da "izloži stavove o pojedinim pitanjima iz njene nadležnosti",⁴⁷³ dok je član 89 davao predsedniku ovlašćenje da raspusti Narodnu skupštinu na osnovu formalnog i obrazloženog predloga Vlade.⁴⁷⁴ Predsednik je takođe mogao, na osnovu člana 132 Ustava Srbije, da predloži promenu Ustava, o čemu se onda izjašnjavala Narodna skupština.⁴⁷⁵ U skladu s položenom zakletvom, predsednik je trebalo da se posveti očuvanju suverenosti i celine teritorije Republike Srbije i ostvarivanju građanskih i ljudskih prava, kao i očuvanju mira i blagostanja svih građana.⁴⁷⁶

⁴⁶⁵ Dok. pr. br. P1862 (Zakon o Vladi Republike Srbije), član 19; dok. pr. br. 1D374 (Poslovnik vlade Republike Srbije), član 47.

⁴⁶⁶ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(1); dok. pr. br. 1D372 (Poslovnik Narodne skupštine Republike Srbije), član 117.

⁴⁶⁷ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), članovi 83(3), 84; dok. pr. br. 1D372 (Poslovnik Narodne skupštine Republike Srbije), član 119; dok. pr. br. IC132 (Power Point prezentacija o razlikama između ukaza i uredbe).

⁴⁶⁸ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(4).

⁴⁶⁹ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(5).

⁴⁷⁰ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(6).

⁴⁷¹ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(7). Što se tiče ovlašćenja za donošenje akata, svi akti doneti na taj način moraju se podneti Narodnoj skupštini na odobrenje čim Narodna skupština bude u mogućnosti da se sastane.

⁴⁷² Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(8). V. takođe dok. pr. br. 1D349 (Odluka o obrazovanju službe predsednika Republike, 17. jul 1992. godine).

⁴⁷³ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 85.

⁴⁷⁴ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 89.

⁴⁷⁵ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 132.

⁴⁷⁶ Dok. pr. br. P855 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 86; 1D372 (Poslovnik Narodne skupštine Republike Srbije), član 116.

245. Dana 11. februara 1991. godine, u okviru priprema za raspad SFRJ, Narodna skupština je usvojila Zakon o ministarstvima. Član 5 tog Zakona predviđao je obrazovanje 20 ministarstava koja će izvršavati svakodnevne državne poslove u oblastima za koje su nadležna, od kojih su neka bila rezervisana za savezne organe vlasti, uključujući Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ekonomske odnose s inostranstvom i privredni razvoj i Ministarstvo inostranih poslova.⁴⁷⁷ Pored toga, Zakon o odbrani od 18. jula 1991. godine, koji se bavio pravima i dužnostima Republike Srbije u oblasti odbrane, sadržao je odredbe u vezi s pitanjima koja spadaju u nadležnost Savezne vlade.⁴⁷⁸ Na primer, član 5 je predviđao dužnosti predsednika Srbije u organizovanju priprema za odbranu, uključujući, između ostalog, to da “rukovodi oružanim snagama” u miru i ratu;⁴⁷⁹ donosi plan odbrane Republike Srbije;⁴⁸⁰ naređuje sprovođenje mera pripravnosti;⁴⁸¹ i ima ovlašćenje da naredi upotrebu milicije u ratu, u vreme neposredne ratne opasnosti i vanrednom stanju, radi zaštite prava i dužnosti Republike Srbije i njenih građana, utvrđenih Ustavom Srbije.⁴⁸² Međutim, uprkos odredbi u kojoj se navode “oružane snage” Srbije, u periodu na koji se odnosi Optužnica srpska vojska nije postojala. Umesto toga, Vojska Jugoslavije (dalje u tekstu: VJ) činila je jedine zvanične oružane snage koje su predstavljale SRJ u celini.

246. Posle stvaranja nove Federacije 1992. godine, usvojen je zakon kojim je ukinuto Ministarstvo odbrane, Ministarstvo inostranih poslova i Ministarstvo za ekonomske odnose s inostranstvom i privredni razvoj, jer su sva ona smatrana saveznim ministarstvima. Ostala ministarstva, uključujući Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, nastavila su da rade.⁴⁸³ Iznenađuje da slični amandmani nisu doneti na Zakon o odbrani ili na član 83 Ustava Srbije, tako da je predsednik Srbije prividno ostao nadležan za “oružane snage” i pitanja odbrane.

247. Što se tiče odnosa predsednika Srbije i Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (dalje u tekstu: MUP Srbije), Zakon o unutrašnjim poslovima Srbije predviđao je sledeće: “Na zahtev Narodne skupštine i predsednika Republike,” ministar je dužan da podnese izveštaj o radu Ministarstva unutrašnjih poslova i o stanju bezbednosti u republici u svakom trenutku.⁴⁸⁴ Pored toga, na osnovu člana 6 Zakona o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, predsednik je mogao da unapredi visoke funkcionere u čin generala ili da generale unapredi u više

---

⁴⁷⁷ Dok. pr. br. 1D456 (Zakon o ministarstvima), član 5.

⁴⁷⁸ Dok. pr. br. P1874 (Zakon o odbrani Srbije).

⁴⁷⁹ Dok. pr. br. P1874 (Zakon o odbrani Srbije), član 5(1).

⁴⁸⁰ Dok. pr. br. P1874 (Zakon o odbrani Srbije), član 5(2).

⁴⁸¹ Dok. pr. br. P1874 (Zakon o odbrani Srbije), član 5(3).

⁴⁸² Dok. pr. br. P1874 (Zakon o odbrani Srbije), član 5(5).

⁴⁸³ Dok. pr. br. 1D142 (Zakon o izmenama i dopunama zakona o ministarstvima), član 5, uvršten u spis i pod br. 1D457.

⁴⁸⁴ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima Srbije), član 9.

generalske činove u okviru MUP.⁴⁸⁵ On je takođe mogao vanredno da unapredi u čin generala i visoke funkcionere na preporuku ministra unutrašnjih poslova.⁴⁸⁶

2. Ustavno uređenje SRJ

248. Ustav SRJ, koji je u aprilu 1992. godine zamenio raniji Ustav SFRJ, predviđao je da SRJ bude suverena savezna država zasnovana na jednakosti republika članica, odnosno Srbije i Crne Gore.⁴⁸⁷ Na osnovu člana 6, republika članica je bila suverena u pitanjima koja nisu Ustavom SRJ utvrđena kao nadležnost SRJ.⁴⁸⁸ Pored toga, u okviru svojih nadležnosti, republika članica je mogla održavati odnose sa stranim državama, učlanjivati se u međunarodne organizacije i zaključivati međunarodne sporazume, ali ne na štetu SRJ.⁴⁸⁹ Naposletku, član 115 Ustava SRJ predviđao je da ustavi i zakoni Srbije i Crne Gore moraju biti u skladu s Ustavom SRJ.⁴⁹⁰

249. Odeljak IV Ustava SRJ regulisao je nadležnost SRJ. Član 77 tog Ustava predviđao je da SRJ, preko svojih organa, donosi i izvršava savezne zakone u pitanjima koja se odnose, između ostalog, na međunarodne odnose i odbranu i bezbednost SRJ.⁴⁹¹

250. Kao i u Srbiji, glavni državni organi su bili Skupština, Vlada i predsednik. Savezna skupština se sastojala od Veća građana i Veća republika. Iako je Srbija imala daleko više stanovnika od Crne Gore, Veće republika je činio podjednak broj poslanika iz svake republike kao način da se obezbedi da obe budu primereno zastupljene.⁴⁹² Ovlašćenja i dužnosti Savezne skupštine obuhvatala su odlučivanje o ratu i miru i proglašavanje ratnog stanja, stanja neposredne ratne opasnosti i vanrednog stanja,⁴⁹³ kao i biranje predsednika SRJ i predsednika Vlade SRJ.⁴⁹⁴

251. Saveznu vladu su činili predsednik Vlade, potpredsednik Vlade i savezni ministri.⁴⁹⁵ Njeni zadaci su obuhvatali utvrđivanje i vođenje unutrašnje i spoljne politike;⁴⁹⁶ održavanje odnosa SRJ i

⁴⁸⁵ Dok. pr. br. P1015 (Zakon o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova), član 6, uvršten u spis i pod br. 1D237.

⁴⁸⁶ Dok. pr. br. P1015 (Zakon o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova), član 10, uvršten u spis i pod br. 1D237. V. takođe član 13 istog Zakona.

⁴⁸⁷ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), članovi 1, 2.

⁴⁸⁸ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 6.

⁴⁸⁹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 7.

⁴⁹⁰ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 115.

⁴⁹¹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 77.

⁴⁹² Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 80; Ratko Marković, T. 12977 (7. avgust 2007. godine).

⁴⁹³ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 78(3).

⁴⁹⁴ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 78(7).

⁴⁹⁵ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 100. V. takođe dok. pr. br. 1D254 (Uredba o obrazovanju službi Savezne vlade); dok. pr. br. 1D266 (Rešenje o imenovanju predsednika i članova Pravnog saveta Savezne vlade).

⁴⁹⁶ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(1).

drugih država i međunarodnih organizacija;⁴⁹⁷ usmeravanje i usklađivanje rada saveznih ministarstava;⁴⁹⁸ naređivanje opšte mobilizacije i organizovanje priprema za odbranu;⁴⁹⁹ kada Savezna skupština nije u mogućnosti da se sastane, proglašenje neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja, pošto sasluša mišljenje predsednik SRJ i predsednika Veća Savezne skupštine;⁵⁰⁰ i, u tim istim okolnostima, donošenje mera kojima se regulišu pitanja iz nadležnosti Savezne skupštine.⁵⁰¹ Predsednik Vlade SRJ imao je ovlašćenje da postavlja i razrešava ministre, uključujući potpredsednike Vlade, ali je za to morala da postoji podrška u Saveznoj skupštini.⁵⁰² Broj potpredsednika Vlade i ukupan broj ministara u kabinetu nije bio definisan Ustavom; umesto toga, predsedniku Vlade je bilo prepušteno da odluči o broju. To isto je važno i za delokrug rada potpredsednika Vlade i ministara bez portfelja.⁵⁰³ Kako je naveo Radomir Lukić, prema Ustavu SRJ, uloga predsednika Vlade bila je apsolutno dominantna u odnosu na druge ministarske položaje u meri da su ostali članovi Savezne vlade u suštini bili savetnici bez ikakvog prostora za autonoman rad i odlučivanje.⁵⁰⁴

252. Dužnosti predsednika SRJ bile su da predstavlja SRJ u zemlji i inostranstvu;⁵⁰⁵ ukazom proglašava savezne zakona;⁵⁰⁶ i, pošto sasluša mišljenje predstavnika poslaničkih grupa u Saveznoj skupštini, predloži kandidata za predsednika Vlade SRJ.⁵⁰⁷ Za razliku od predsednika Republike Srbije, predsednika SRJ je birala Savezna skupština, čiji je sastav bio onakav kako je navedeno u paragrafu 250, a nije se birao direktnim izjašnjavanjem građana jer je broj birača u Srbiji daleko nadmašivao broj birača u Crnoj Gori.⁵⁰⁸

253. Kako je naveo Radomir Lukić, ustavni sistem SRJ zasnivao se na “kancelarskom” tipu vlade i, kako je gore navedeno, ključna uloga u Saveznoj vladi pripadala je predsedniku Vlade SRJ.⁵⁰⁹ Nasuprot tome, on je tvrdio da je, po Ustavu SRJ, predsednik Savezne Republike imao

⁴⁹⁷ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(2); dok. pr. br. 1D246 (Zakon o inostranim poslovima, 4. decembar 1998. godine).

⁴⁹⁸ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(7).

⁴⁹⁹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(9).

⁵⁰⁰ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(10).

⁵⁰¹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 99(11). Savezna vlada je za te mere dužna da zatraži odobrenje Savezne skupštine čim ona bude u mogućnosti da se sastane.

⁵⁰² Momir Bulatović, T. 13900–13901 (17. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 102.

⁵⁰³ Dok. pr. br. 2D393 (Izveštaj veštaka Radomira Lukića, *e-court*, str. 82–83).

⁵⁰⁴ Dok. pr. br. 2D393 (Izveštaj veštaka Radomira Lukića, *e-court*, str. 84).

⁵⁰⁵ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 96(1); dok. pr. br. 1D223 (Poslovnik Savezne vlade, 14. septembar 1994), članovi 3 i 16; dok. pr. br. 1D261 (Odluka o izmeni Poslovnika Savezne vlade, 5. jun 1998. godine).

⁵⁰⁶ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 96(2); dok. pr. br. IC132 (*Power Point* prezentacija o razlikama između ukaza i uredbi).

⁵⁰⁷ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 96(3).

⁵⁰⁸ Ratko Marković, T. 12977 (7. avgust 2007. godine).

⁵⁰⁹ Radomir Lukić, T. 26214–26217 (15. maj 2008. godine).

“veoma slaba” ovlašćenja i vlast, izuzev u odnosu na vojsku. On je kasnije priznao da se seća da je pročitao u novinama da je Slobodan Milošević bio najmoćniji čovek u Jugoslaviji tokom njegovog mandata na položaju predsednika SRJ, ali je odbio da kaže da li je to bio tačan opis realnosti i kako se to uklapa u teoretsko stanovište koje je izneo.⁵¹⁰

254. Lukić je takođe posvedočio da, zbog toga što su konstitutivne republike SRJ zadržale suverena ovlašćenja u svim pitanjima koja nisu bila izričito regulisana Ustavom SRJ, nijedan organ Vlade SRJ, uključujući predsednika SRJ, nije imao zakonska ovlašćenja nad republičkim ministarstvima uutrašnjih poslova.⁵¹¹ Kada su mu predočeni primeri da je Milošević naređivao angažovanje srpskog (republičkog) MUP na Kosovu, Lukić je ponovio da u Ustavu nije bilo odredbe koja je to omogućavala.⁵¹²

3. Ustavni i zakonski položaj VJ

255. Odeljak VIII Ustava SRJ govorio je o vojsci SRJ (dalje u tekstu: Vojska Jugoslavije ili VJ). Član 135 predviđao je da je i u ratu i u miru VJ pod komandom predsednika SRJ, “u skladu sa odlukama” Vrhovnog saveta odbrane (dalje u tekstu: VSO). Taj isti član predviđao je da Vrhovni savet odbrane čine predsednik SRJ i predsednici republika članica, kao i da predsednik predsedava Vrhovnim savetom odbrane.⁵¹³ Član 136 je, zatim, davao predsedniku SRJ ovlašćenje da postavlja, unapređuje i razrešava oficire VJ.⁵¹⁴

256. Dana 18. maja 1994. godine, tadašnji predsednik SRJ Zoran Lilić proglasio je Zakon od odbrani SRJ, pošto je usvojen u Saveznoj skupštini.⁵¹⁵ Član 8 tog zakona predviđao je da, u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja, predsednik republike, “u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane”, naređuje mere pripravnosti, mobilizaciju i upotrebu Vojske Jugoslavije i druge mere i radnje koje Vojska Jugoslavije preduzima radi sprečavanja i otklanjanja opasnosti koje ugrožavaju odbranu zemlje i njenu bezbednost.⁵¹⁶

⁵¹⁰ Radomir Lukić, T. 26217–26218, 26258–26263 (15. maj 2008. godine). Odgovarajući na pitanja Veća, Lukić je objasnio da je Milošević, kao predsednik SRJ, mogao da s Holbrookeom postigne sporazum o smanjenju snaga MUP-a Srbije na Kosovu jer je, isto kao predsednik Vlade SRJ i ministar inostranih poslova SRJ, imao ustavno ovlašćenje, na osnovu člana 96(1) Ustava SRJ, da sklapa ugovore i sporazume s međunarodnom zajednicom. Drugim rečima, kako je naveo Lukić, predsednik SRJ, a ne predsednik Srbije, otelotvorivao je ugovorna ovlašćenja SRJ. Radomir Lukić, T. 26280 (15. maj 2008. godine), T. 26293–26297 (16. maj 2008. godine).

⁵¹¹ Radomir Lukić, T. 26220–26221 (15. maj 2008. godine).

⁵¹² Radomir Lukić, T. 26339–26343 (16. maj 2008. godine).

⁵¹³ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 135.

⁵¹⁴ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 136.

⁵¹⁵ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani).

⁵¹⁶ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 8.

257. Kako je detaljnije razmotreno dole u Odeljku VI.A.1.d, član 40 Zakona o odbrani SRJ regulisao je ovlašćenja i dužnosti predsednika SRJ u domenu odbrane. On je, “u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane”, mogao da naređuje sprovođenje Plana odbrane zemlje;⁵¹⁷ komanduje VJ u ratu i miru;⁵¹⁸ i utvrđuje vojnoteritorijalnu podelu zemlje.⁵¹⁹ Vrhovni savet odbrane je, s druge strane, bio taj koji je usvajao Plan odbrane zemlje;⁵²⁰ donosio odluke u skladu s kojima je predsednik SRJ komandovao VJ;⁵²¹ procenjivao moguće ratne i druge opasnosti za odbranu i bezbednost zemlje;⁵²² utvrđivao potrebe opremanja i naoružavanja za odbranu zemlje;⁵²³ utvrđivao potrebe za uređenje teritorije za odbranu zemlje;⁵²⁴ utvrđivao strategiju oružane borbe i pravila upotrebe snaga za odbranu SRJ i vođenje rata;⁵²⁵ odobravao osnove planova i programa obučavanja za odbranu SRJ;⁵²⁶ i obavljao druge poslove utvrđene saveznim zakonom.⁵²⁷ Predsednik Vrhovnog saveta odbrane – odnosno predsednik SRJ – starao se o sprovođenju odluka Vrhovnog saveta odbrane.⁵²⁸

258. Takođe 18. maja 1994. godine Lilić je proglasio Zakon o VJ.⁵²⁹ Član 4 tog zakona predviđao je da predsednik SRJ komanduje VJ u miru i ratu, “u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane”, što odražava tekst člana 40(1) Zakona o odbrani SRJ.⁵³⁰ Predsednik SRJ bio je dužan, između ostalog, da odlučuje o upotrebi VJ i odobrava plan njene upotrebe;⁵³¹ propisuje i naređuje mere pripravnosti VJ u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja;⁵³² naređuje mobilizaciju vojske;⁵³³ i donosi osnovna pravila i druge akte koji se odnose na upotrebu VJ.⁵³⁴ Predsednik SRJ je takođe imao ovlašćenje da postavlja generale VJ, da dodeljuje počasne činove licima koja nisu bila jugoslovenski državljani a koja imaju posebne zasluge za

---

⁵¹⁷ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 40(1).

⁵¹⁸ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 40(2).

⁵¹⁹ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 40(3).

⁵²⁰ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(1).

⁵²¹ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(2).

⁵²² Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(3).

⁵²³ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(4).

⁵²⁴ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(5).

⁵²⁵ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(6).

⁵²⁶ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(7).

⁵²⁷ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41(8).

⁵²⁸ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41.

⁵²⁹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ).

⁵³⁰ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4.

⁵³¹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4(3).

⁵³² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4(4).

⁵³³ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4(5).

⁵³⁴ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4(6).

VJ,⁵³⁵ da unapređuje profesionalne oficire u čin generala na predlog načelnika Generalštaba⁵³⁶ i da odlučuje o drugim unapređenjima, kao i razrešenjima iz službe.⁵³⁷

259. Radomir Lukić je posvedočio da Vlada SRJ nije imala komandna ovlašćenja nad VJ i njenom unutrašnjom organizacijom, osim što je vodila spoljnu politiku.⁵³⁸ Što se tiče “civilne kontrole” nad VJ, to je regulisala Savezna skupština koja je, po potrebi, donosila zakone koji se odnose na VJ.⁵³⁹

B. OVLAŠĆENJA PREDSEDNIKA REPUBLIKE SRBIJE

260. Pitanje kolika su bila Milutinovićeve ovlašćenja kao predsednika Republike Srbije bilo je vrlo sporno u ovom predmetu. Tužilaštvo je zastupalo stanovište da je predsednik Srbije bio moćan pojedinac, što ilustruju ovlašćenja koja su mu data Ustavom Srbije i Ustavom SRJ, kao i Zakonom o VJ, Zakonom o odbrani, Zakonom o unutrašnjim poslovima i Zakonom o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova.⁵⁴⁰ Međutim, tužilaštvo nije pozvalo nijednog svedoka koji bi ocenio ovlašćenja koja je predsednik Srbije imao po Ustavu Srbije. Umesto toga, ono je svoje dokaze usredsredilo na ustavnu i *de facto* ulogu Milutinovića dok je bio na tom položaju. O ovom drugom biće reči dalje u tekstu, u odeljku Presude koji se bavi Milutinovićevom ulogom i dužnostima.

261. Stav Milutinovićeve odbrane, s druge strane, jeste da su, u poređenju s predsednikom SRJ, ovlašćenja i nadležnosti predsednika Republike Srbije bile ograničene i restriktivne, posebno kada je reč o odnosu predsednika i Vlade Srbije, kao i odnosu predsednika i Narodne skupštine.⁵⁴¹ Ako se pogledaju konkretne pojedinosti vezane za ovlašćenja predsednika po Ustavu Srbije, Milutinovićeve odbrane tvrdi da predsednik Srbije nije mogao da vodi poslove iz oblasti odnosa sa stranim državama, jer je to bilo u nadležnosti saveznih organa,⁵⁴² a naročito da nije imao ovlašćenje da traži izveštaje od Vlade Srbije ili MUP.⁵⁴³ Milutinovićeve odbrane je takođe predočila za uvrštavanje u spis intervju koji je 1997. godine dao Zoran Đinđić, tada vodeća ličnost opozicije u

⁵³⁵ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 28.

⁵³⁶ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 46.

⁵³⁷ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 151. V. takođe član 208, po kojem predsednik ima ovlašćenje da oficiru vrati čin koji je izgubio izricanjem disciplinske kazne.

⁵³⁸ Radomir Lukić, T. 26219 (15. maj 2008. godine).

⁵³⁹ Radomir Lukić, T. 26219 (15. maj 2008. godine).

⁵⁴⁰ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 562–568.

⁵⁴¹ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008, par. 20–24.

⁵⁴² Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008, par. 25–26.

⁵⁴³ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008, par. 28–38.

Srbiji, u kojem je on rekao da predsednik Srbije ima vrlo mala ovlašćenja i da je njegova funkcija simbolična.⁵⁴⁴

262. Tužilaštvo nije pozvalo nijednog veštaka za ustavno pravo. Milutinovićevo odbrana je pozvala profesora ustavnog prava Ratka Markovića da objasni nijanse mnogih ustavnih odredbi. Marković, koji je i sam učestvovao u izradi Ustava Srbije,⁵⁴⁵ svedočio je oširno i dao stručno mišljenje na temu ovlašćenja predsednika.⁵⁴⁶ Ipak, po mišljenju Veća, s obzirom na Markovićevo učešće u izradi Ustava Srbije, težina koju treba pridati njegovom svedočenju u svojstvu veštaka nešto je umanjena. S jedne strane, budući da je Ustav Srbije delimično bio Markovićevo delo, za njega se može reći da je detaljno upoznat sa svrhom raznih ustavnih odredbi koje su u njemu sadržane. S druge strane, ponuđeno je njegovo mišljenje u vezi s nečim u čemu je lično učestvovao, a ne u vezi s nečim u čemu nije imao ličnog udela i u odnosu na šta je nezavistan. Pored toga, Veće je saslušalo iskaze o Markovićevoj tesnoj povezanosti s režimom u Srbiji, u kojem je obavljao dužnost potpredsednika Vlade, kao i navod da je bio tesno povezan sa Slobodanom Miloševićem.⁵⁴⁷ Ti faktori, uzeti zajedno, znače da Veće nema poverenja u nepristrasnost stavova koje je on izneo, koje bi možda imalo u slučaju stvarno nezavisnog veštaka. Prema tome, kako će dole biti pokazano, Veće zaključuje da je Marković uverljiv u određenim pitanjima, ali da u drugima nije. Veće će ukratko izložiti Markovićevo svedočenje i precizirati koje delove smatra neubedljivim.

263. Marković je svoje svedočenje počeo rekavši da je Ustav Srbije imao dvostruku svrhu i relevantnost: pomoću njega, trebalo je da se izbegne ustavni vakuum u Srbiji u slučaju raspada SFRJ, ali je takođe trebalo da dovede do radikalne reforme ustavnog sistema, uvođenja novih načela i novih institucija.⁵⁴⁸ Kada je Ustav SRJ stupio na snagu, Ustav Srbije je morao da se uskladi s njim.⁵⁴⁹ Što se tiče ovlašćenja predsednika, iako su predsedniku mandat davali birači, Marković je posvedočio da su njegova ovlašćenja bila znatno uža od onih koje je imao šef države u “regularnom” predsedničkom sistemu gde je – kao rezultat direktnih izbora – šef države jedini organ izvršne vlasti.⁵⁵⁰ Umesto toga, ovlašćenja predsednika u Srbiji bila su utvrđena isključivo

---

⁵⁴⁴ Dok. pr. br. 1D635 (Intervju Zorana Đinđića za *Blic*, 30. oktobar 1997. godine).

⁵⁴⁵ Ratko Marković, T. 13269–13275 (9. avgust 2007. godine).

⁵⁴⁶ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije).

⁵⁴⁷ Na primer, Wolfgang Petritsch, koji je imao kontakte s Markovićem tokom pregovora u Rambouilletu i Parizu, rekao je da je Marković pravi “poslušnik”. Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 3. U toku unakrsnog ispitivanja, Marković je energično odbio tvrdnju da je Milošević uticao na njegov rad u komisiji kako bi izdejstvovao da predsednik dobije ovlašćenja nad vojskom. Ratko Marković, T. 13310–13319 (10. avgust 2007. godine).

⁵⁴⁸ Ratko Marković, T. 12877–12878 (6. avgust 2007. godine).

⁵⁴⁹ Ratko Marković, T. 12879 (6. avgust 2007. godine).

⁵⁵⁰ Ratko Marković, T. 13261–13264 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.1.

članovima od 83 do 85, 89 i 132(1) Ustava Srbije i, kako je naveo Marković, on po zakonu nije mogao da dobije nikakva dodatna ovlašćenja.⁵⁵¹

264. Marković je u svom iskazu naveo da se ovlašćenja predsednika mogu podeliti na tri kategorije, odnosno ona koja se odnose na sledeće: (a) predsednik predstavlja “državu Srbiju”; (b) predsednik predstavlja “stabilnu neoperativnu egzekutivu”; i (c) specijalna ovlašćenja data predsedniku u vanrednim okolnostima, gde postoji poremećaj između zakonodavne i izvršne vlasti.⁵⁵² Na mnoga od tih ovlašćenja, međutim, uticao je krajnje neobičan član 135 Ustava Srbije koji je gore naveden. Taj član je dodat kao protivteža nekim odredbama u Ustavu Srbije kojima su republičkim organima data određena ovlašćenja koja spadaju u saveznu nadležnost, a to je sve učinjeno imajući u vidu pripreme Srbije za raspad SFRJ. To su bile takozvane “rezervne nadležnosti”, koje bi se obavljale u slučaju da Srbija postane nezavisna država.⁵⁵³

265. Marković je takođe istakao da Republika Srbija nije imala svoju vojsku i da se, prema tome, odnos između predsednika Srbije i VJ mogao uspostaviti samo preko njegovog *ex officio* članstva u VSO.⁵⁵⁴ Prema tome, član 83(5) Ustava Srbije, koji je predviđao da predsednik Srbije “rukovodi oružanim snagama”, bio je u pravnom smislu lišen značenja u situaciji kad nisu postojale srpske oružane snage i predstavljao je primer rezervnog ovlašćenja ili nadležnosti.⁵⁵⁵ Međutim, kao što je već rečeno, za razliku od Zakona o ministarstvima, ta odredba nikad nije izmenjena kako bi se Ustav Srbije uskladio s Ustavom SRJ.

266. Prva od tri kategorije ovlašćenja koje je naveo Marković, odnosno predstavljanje Srbije, obuhvatala je ovlašćenje predsednika da vodi poslove iz oblasti odnosa s drugim državama,⁵⁵⁶ daje pomilovanja⁵⁵⁷ i dodeljuje odlikovanja i priznanja utvrđena zakonom.⁵⁵⁸ U vezi s obavljanjem poslova iz oblasti odnosa sa stranim državama, član 83(4) ubačen je da bi se obezbedio ustavni

⁵⁵¹ Ratko Marković, T. 12876–12877 (6. avgust 2007. godine), T. 13268–13269 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.2.

⁵⁵² Ratko Marković, T. 12887–12890, 12894–12909 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.3; dok. pr. br. IC131 (*Power Point* prezentacija kojom se ilustruju tri kategorije ovlašćenja predsednika).

⁵⁵³ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.7–2.8, 2.30. Marković je priznao da je to bilo neustavno sa stanovišta Ustava SFRJ, ali je naveo da je Srbija morala da se pripremi za raspad SFRJ, T. 13304–13306 (10. avgust 2007. godine).

⁵⁵⁴ Ratko Marković, T. 13002–13003 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije) par. 3.44.

⁵⁵⁵ Ratko Marković, T. 12902, 12905–12906, 12931–12932, 12935–12939 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), članovi 99(9) i 135. V. takođe Radomir Lukić, T. 26324–26325 (16. maj 2008. godine).

⁵⁵⁶ Ratko Marković, T. 12940–12944 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(4).

⁵⁵⁷ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(9).

⁵⁵⁸ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(10); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.4. Marković je objasnio da takav zakon nikad nije usvojen, T. 12907 (6. avgust 2007. godine).

osnov da predsednik preuzme tu ulogu u slučaju da Srbija postane nezavisna država. Pošto se to nikad nije desilo, predsednik Srbije nikada nije mogao, u praksi, da obavlja poslove iz oblasti odnosa sa drugim državama.⁵⁵⁹ Međutim, Veće konstatuje da je ta odredba ostala na snazi i da je dala određenu legitimnost Milutinovićevom prisustvu u Rambouilletu i Parizu 1999. godine, o čemu će biti reči dalje u Presudi.⁵⁶⁰

267. U vezi s drugom kategorijom ovlašćenja navedenom gore, Marković je objasnio da se njegov izraz “neoperativna egzekutiva” odnosio na činjenicu da predsednik Srbije, iako je blizak izvršnom ogranku vlasti, nije imao operativna izvršna ovlašćenja.⁵⁶¹ Predsednik je mogao da, (a) pošto sasluša mišljenje predstavnika većine, Narodnoj skupštini predloži kandidata za predsednika Vlade;⁵⁶² (b) Narodnoj skupštini predloži kandidate za predsednika i sudije Ustavnog suda;⁵⁶³ (c) ukazom proglašava zakone;⁵⁶⁴ i (d) podnosi predlog za promenu Ustava.⁵⁶⁵

268. U vezi s prva tri gorenavedena ovlašćenja, kako tvrdi Marković, predsednik nije imao nikakvu autonomiju. Na primer, kada je reč o predlaganju kandidata za razne funkcije, njega je obavezivalo mišljenje predstavnika većine u Narodnoj skupštini, pošto je konačnu odluku o imenovanju donosila Narodna skupština.⁵⁶⁶ Marković se složio da bi, ako bi većinu u Narodnoj skupštini činili predstavnici iste političke stranke kao i predsednik i njegov kandidat za predsednika Vlade, izbor tog kandidata bio gotovo siguran. Međutim, on je potom objasnio da od 1992. godine nije bilo homogene stranačke većine u Narodnoj skupštini.⁵⁶⁷

269. U vezi s ovlašćenjem da ukazom proglašava zakone, Marković je posvedočio da je predsednik bio dužan da proglasi svaki zakon koji usvoji Narodna skupština. Iako je on mogao da upotrebi svoje pravo veta i suspenduje zakon, čime je dotični zakon mogao da vrati Narodnoj skupštini na drugi krug glasanja, to je moralo da se uradi u roku od sedam dana od usvajanja zakona. Jedina stvarna posledica je bila da se Skupština dvaput izjašnjava o tom zakonu. Drugo glasanje je moralo da se obavi bez rasprave i zakon je trebalo da se usvoji ako je postignuta ista

⁵⁵⁹ Marković, T. 12900, 12909–12913 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.5–2.6, 2.8; dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 96(1).

⁵⁶⁰ V. odeljke V i VIII.C.

⁵⁶¹ Ratko Marković, T. 12889 (6. avgust 2007. godine).

⁵⁶² Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(1).

⁵⁶³ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(2).

⁵⁶⁴ Ratko Marković, T. 12940–12944 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(3).

⁵⁶⁵ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 132(1); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.16.

⁵⁶⁶ Ratko Marković, T. 12898–12899, 12932–12934 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.17–2.20, 3.14–3.17.

⁵⁶⁷ Ratko Marković, T. 12890–12891 (6. avgust 2007. godine).

većina kojom je prvi put usvojen. Ako bi dotični zakon bio ponovo usvojen, predsednik je bio dužan da ga proglasi. Iz svih tih razloga, to je bio jedan od najslabijih mogućih oblika učešća predsednika u zakonodavnoj proceduri.⁵⁶⁸ Na pitanje postavljeno tokom unakrsnog ispitivanja da li je odluka predsednika da suspenduje neki zakon, u stvari, mogla da ima značajan učinak, posebno u slučajevima kada bi on to pravo upotrebio neposredno pre proglašenja ratnog stanja, Marković je odgovorio da bi, u tim okolnostima, zakon bio suspendovan do sledećeg zasedanja Narodne skupštine, koliko god to trajalo.⁵⁶⁹ Po mišljenju Veća, primena tog ovlašćenja mogla je da ima značajan uticaj u slučaju da se u međuvremenu proglasi ratno stanje ili vanredno stanje. Međutim, Veću nisu predočeni dokazi da je Milutinović pre rata u SRJ upotrebio pravo veta da suspenduje neki zakon.

270. Naposljetku, predsednik je imao ovlašćenje da predlaže promene Ustava i time je imao, kako je to nazvao Marković, “ustavotvornu inicijativu”. Međutim, krajnja odluka o promeni bila je na Narodnoj skupštini.⁵⁷⁰

271. Što se tiče treće kategorije ovlašćenja, kako je naveo Marković, ovlašćenja koja je predsednik imao u slučaju nužde bila su sledeća: da rukovodi oružanim snagama u miru i u ratu, kao i da organizuje mobilizaciju i pripreme za odbranu;⁵⁷¹ da utvrdi postojanje neposredne ratne opasnosti ili proglasi ratno stanje, kada Narodna skupština nije u mogućnosti da se sastane, a po pribavljenom mišljenju predsednika Vlade;⁵⁷² da, po svojoj inicijativi ili na predlog Vlade, donosi akte o pitanjima iz nadležnosti Narodne skupštine, s tim što je bio dužan da ih podnese Narodnoj skupštini na potvrdu čim Skupština bude mogla da se sastane;⁵⁷³ i na predlog Vlade, ako je ugrožena bezbednost Republike Srbije, proglasi vanredno stanje i donosi akte za preduzimanje mera koje takve okolnosti iziskuju.⁵⁷⁴ Pored toga, Marković je posvedočio da su gotovo sva ovlašćenja koja je predsednik imao tokom vanrednih okolnosti pripadala kategoriji rezervnih

⁵⁶⁸ Ratko Marković, T. 12899–12900, 12953–12955 (6. avgust 2007. godine), T. 12984 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.21–2.22, 3.1–3.9.

⁵⁶⁹ Ratko Marković, T. 13339–13341 (10. avgust 2007. godine).

⁵⁷⁰ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.23–2.24; dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 132.

⁵⁷¹ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(5). Međutim, važno je napomenuti da, uprkos Markovićevoj tvrdnji da je predsednikovo ovlašćenje da rukovodi oružanim snagama postojalo samo u slučaju nužde—kada je poremećena podela nadležnosti između zakonodavnog i izvršnog organa vlasti,—član 83(5) nije sadržao tako eksplicitno ograničenje i da je čak predviđao da predsednik rukovodi tim snagama i u miru i u ratu.

⁵⁷² Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(6).

⁵⁷³ Ratko Marković, T. 12951–12952 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(7).

⁵⁷⁴ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 83(8).

nadležnosti, koje su se mogle upotrebiti samo ako Republika Srbija postane nezavisna država.⁵⁷⁵ Jedini izuzetak je bilo ovlašćenje da donosi akte koji spadaju u nadležnost Narodne skupštine Srbije.⁵⁷⁶ Međutim, to je moglo da se shvati i kao rezervna nadležnost, budući da predsednik nije mogao da donosi ukaze ukoliko i sve dok savezni organi ne proglase jedno od tri vanredna stanja a, pored toga, nije mogao da donosi akte o pitanjima iz nadležnosti SRJ.⁵⁷⁷

272. U vezi s ovlašćenjem da donosi akte, Marković je objasnio da je, pošto je Vlada SRJ 24. marta 1999. godine proglasila ratno stanje, predsednik Republike Srbije doneo 16 akata.⁵⁷⁸ Kada je prestalo ratno stanje, ti akti su podneti Narodnoj skupštini, gde su potvrđeni i zatim proglašeni ništavim i nevažećim, jer je ocenjeno da su nepotrebni u miru.⁵⁷⁹ Pored toga, svih tih 16 akata predložila je Vlada, a nisu doneti na inicijativu predsednika.⁵⁸⁰ Shodno tome, Marković je zaključio

⁵⁷⁵ Ovlašćenja predsednika Srbije nabrojana u članu 83(6) i (8) pripadala su Saveznoj skupštini i Saveznoj vladi i, prema tome, bila su njegove rezervne nadležnosti; v. Ratko Marković, T. 12900, 12919–12921 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.33–2.34; dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), članovi 78(13), 99(10) i (11). V. takođe P1664 (Odluka o proglašenju nastupanja neposredne ratne opasnosti, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1311 (Odluka o prestanku ratnog stanja, 25. jun 1999. godine).

⁵⁷⁶ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.25–2.28.

⁵⁷⁷ Ratko Marković, T. 12902–12905, 12922–12923 (6. avgust 2007. godine).

⁵⁷⁸ Tih 16 uredbi su sledeće: dok. pr. br. P993 (Uredba o unutrašnjim poslovima za vreme ratnog stanja, 31. mart 1999. godine; Uredba o okupljanju građana za vreme ratnog stanja, 1. april 1999. godine; Uredba o prebivalištu i boravištu građana za vreme ratnog stanja, 1. april 1999. godine; Uredba o ličnoj karti za vreme ratnog stanja, 31. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D158 (Uredba o utvrđivanju, plaćanju i kontroli javnih prihoda za vreme ratnog stanja, 19. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D161 (Uredba o bilansu javne potrošnje u Republici Srbiji za mesec april, maj i jun 1999. i merama za ostvarivanje tog bilansa za vreme ratnog stanja, 20. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D163 (Uredba o obezbeđivanju sredstava solidarnosti za zaposlene koji su privremeno ostali bez posla usled ratnih dejstava, 23. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D166 (Uredba o radnom angažovanju i isplati naknade zarade zaposlenima u preduzećima u kojima su ratnim dejstvima uništeni objekti, sredstva za rad ili oprema, 23. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D169 (Uredba o plaćanju doprinosa po osnovu obaveznog socijalnog osiguranja za zaposlene u određenim preduzećima, 15. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D172 (Uredba o prometu robe, vršenju usluga i inspeksijskom nadzoru za vreme ratnog stanja, 21. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D175 (Uredba o završnom računu budžeta Republike Srbije za 1998. godinu, 21. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D178 (Uredba o završnom računu budžeta Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije za 1998. godinu, 26. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D181 (Uredba o posebnim uslovima za priređivanje igara na sreću za vreme ratnog stanja, 29. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D187 (Uredba o izmenama Uredbe o obezbeđivanju sredstava solidarnosti za zaposlene koji su privremeno ostali bez posla usled ratnih dejstava, 9. jun 1999. godine); dok. pr. br. 1D189 (Uredba o sastavu vlade, 15. jun 1999. godine); i dok. pr. br. 1D478 (Uredba o dopuni Uredbe o utvrđivanju, plaćanju i kontroli javnih prihoda za vreme ratnog stanja, 4. jun 1999. godine).

⁵⁷⁹ Ratko Marković, T. 12925–12931 (6. avgust 2007. godine), T. 13243–13261 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.29; dok. pr. br. 1D190 (Dopis optuženog Milutinovića upućen predsedniku Narodne skupštine u vezi s potvrđivanjem uredbi potpisanih za vreme ratnog stanja, 25. jun 1999. godine); dok. pr. br. 1D192 (Zakon o potvrđivanju uredbi koje je predsednik Republike doneo za vreme ratnog stanja).

⁵⁸⁰ Ratko Marković, T. 13291–13295 (10. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1862 (Zakon o Vladi Republike Srbije), član 18. Odbrana je predočila 15 od 16 uredbi u obliku predloga u kojem su one i poslate predsedniku Republike na usvajanje, v. dok. pr. br. 1D144 (Predlog uredbe o ličnoj karti za vreme ratnog stanja, 6. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D147 (Predlog uredbe o okupljanju građana za vreme ratnog stanja, 6. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D150 (Predlog uredbe o prebivalištu i boravištu građana za vreme ratnog stanja, 6. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D153 (Predlog uredbe o unutrašnjim poslovima za vreme ratnog stanja, 6. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D156 (Predlog uredbe o utvrđivanju, plaćanju i kontroli javnih prihoda za vreme ratnog stanja, 14. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D159 (Predlog uredbe o bilansu javne potrošnje u Republici Srbiji za april, maj i jun 1999. godine i merama za ostvarivanje tog bilansa za vreme ratnog stanja, 20. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D162 (Predlog uredbe o obezbeđivanju sredstava solidarnosti za zaposlene koji su privremeno ostali bez posla usled ratnih dejstava, 23. april

da je, imajući u vidu član 135 Ustava Srbije, dok je postojala savezna država, “sva navedena ustavna ovlašćenja predsednika Republike [...] vršio odgovarajući federalni organ”. On je posebno zaključio da su u martu 1999. godine relevantni organi SRJ, a ne predsednik Srbije, bili ti koji su komandovali VJ.⁵⁸¹

273. Na pitanje da li je predsednikovo ovlašćenje da izdaje uredbe značilo da je on, u stvari, u vanrednim okolnostima bio “operativni izvršilac”, Marković je potvrdio da su, tokom ratnog stanja ili pretnje ratom, predsednik i kabinet postupali umesto Narodne skupštine, ali je ponovio da su njihovi akti morali da budu ratifikovani kada se situacija normalizuje.⁵⁸² On je negirao navod da je predsednik – u vanrednim okolnostima – mogao da odbije da donese uredbu koju predloži Vlada, navodeći da je zapravo Vlada zamenjivala Narodnu skupštinu, a da je predsednik bio tu samo da da saglasnost, kao i u miru.⁵⁸³

274. Član 89 Ustava, koji Marković nije uključio ni u jednu od tri kategorije ovlašćenja predsednika Srbije, govorio je o odnosu između predsednika i Narodne skupštine. On je predviđao da predsednik ima ovlašćenje da raspusti Narodnu skupštinu po pribavljenom zvaničnom i obrazloženom predlogu Vlade.⁵⁸⁴ Kako je naveo Marković, postupak raspuštanja morala je da pokrene Vlada, mada je predsednik morao da da saglasnost pre nego što bi se raspuštanje sprovelo, a imao je i diskreciono pravo da to odbije.⁵⁸⁵

1999. godine); dok. pr. br. 1D164 (Predlog uredbe o radnom angažovanju i isplati naknade zarade zaposlenima u preduzećima u kojima su ratnim dejstvima uništeni objekti, sredstva za rad ili oprema, 23. april 1999. godine); dok. pr. br. 1D167 (Predlog uredbe o plaćanju doprinosa po osnovu obaveznog socijalnog osiguranja za zaposlene u određenim preduzećima, 15. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D173 (Predlog uredbe o završnom računu budžeta Republike Srbije za 1998. godinu, 25. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D176 (Predlog uredbe o završnom računu budžeta Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije za 1998. godinu, 25. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D179 (Predlog uredbe o uslovima za priređivanje igara na sreću za vreme ratnog stanja, 29. maj 1999. godine); dok. pr. br. 1D182 (Predlog uredbe o utvrđivanju, plaćanju i kontroli javnih prihoda za vreme ratnog stanja, 4. jun 1999. godine); dok. pr. br. 1D185 (Predlog uredbe o izmenama Uredbe o obezbeđivanju sredstava solidarnosti za zaposlene koji su privremeno ostali bez posla usled ratnih dejstava, 9. jun 1999. godine); dok. pr. br. 1D479 (Predlog uredbe o prometu robe, vršenju usluga i inspekcijском nadzoru za vreme ratnog stanja, 21. maj 1999. godine).

⁵⁸¹ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.30.

⁵⁸² Ratko Marković, T. 13288–13289 (10. avgust 2007. godine).

⁵⁸³ Ratko Marković, T. 13289–13291, 13295–13296 (10. avgust 2007. godine), T. 13628–13629 (15. avgust 2007. godine). Tokom unakrsnog ispitivanja, Markoviću je postavljeno pitanje da li je Narodna skupština mogla da odbije da ratifikuje uredbe koje je doneo predsednik i, ako jeste, kakve bi bile posledice. On je odgovorio da je to bilo moguće, jer su to pitanja koja spadaju u nadležnost Narodne skupštine. U tom slučaju, na poslanicima je bilo da odluče kako da postupe u datoj situaciji i da li treba da se ispita ko je pogrešio. U smislu praktičnog uticaja na status uredbe o kojoj je reč i stvari koje su urađene na osnovu nje, Marković je naveo da je Narodna skupština mogla da zaključi da taj zakon više nije na snazi i da, ako smatra da je neustavan, zatraži od Ustavnog suda da to utvrdi. To bi imalo uticaja samo na buduću primenu te uredbe, a ne na prošlu. Ratko Marković, T. 13302–13304 (10. avgust 2007. godine).

⁵⁸⁴ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 89.

⁵⁸⁵ Ratko Marković, T. 12973–12974, 12983–12984 (7. avgust 2007. godine), T. 13334–13336 (10. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.11–3.13.

275. Član 85 Ustava je regulisao odnos predsednika i Vlade Srbije. On je predviđao da predsednik može da zatraži od Vlade “da izloži stavove o pojedinim pitanjima iz njene nadležnosti”.⁵⁸⁶ Kako je naveo Marković, to je bilo jedino nezavisno ustavno ovlašćenje koje je predsednik imao u odnosu na Vladu. Međutim, predsednik nije mogao da naloži Vladi da preduzme mere u vezi s tim pitanjima i nije mogao da utiče na Vladu da odustane od svog stava ili ga promeni.⁵⁸⁷ Prema tome, po Markovićevom mišljenju, Ustavom je veza predsednika s državnom upravom u potpunosti odsečena.⁵⁸⁸

276. Na pitanje Veća koja je bila svrha člana 85, Marković je objasnio da je to imalo veze s potrebom predsednika da bude informisan o radu Vlade, kao i da je taj član takođe bio sredstvo koje je predsednik mogao da upotrebi kako bi izvršio pritisak na Vladu mobilisući javno mnjenje u vezi s određenim pitanjima.⁵⁸⁹ Marković je potvrdio da je predsednik, ako bi u relevantnom periodu uživao popularnost, kao i zbog visokog stepena njegove demokratske legitimnosti, mogao da mobilise sredstva javnog informisanja i javnost i da, praktično, dovede do promena u politici Vlade. Međutim, njegovo mišljenje je bilo da bi do takve promene politike došlo samo ako bi predsednik bio i vođa najveće političke stranke.⁵⁹⁰ Iz Markovićevog svedočenja je bilo jasno da je Slobodan Milošević bio takav predsednik, budući da su ovlašćenja i ustavni položaj predsednika Srbije bili najspornija pitanja 1990. godine jer je tada bilo verovatno da će Slobodan Milošević, popularan i harizmatičan političar čija “stvarna moć... nije imala nikakvog utemeljenja u Ustavu”, doći na taj položaj. Kako je naveo Marković, tek kada Milošević više nije bio na tom položaju, Ustav Srbije je pravilno ocenjen i uvidelo se da su ovlašćenja predsednika Srbije bila beznačajna.⁵⁹¹

277. Marković je takođe naveo da su “slaba” ovlašćenja predviđena članom 85 Ustava i, kao posledica toga, nepostojanje ustavne veze između predsednika Srbije i državne uprave značili da je njihov odnos bio regulisan raznim zakonima. U tom kontekstu, Marković je naveo MUP, gde je veza između tog ministarstva i predsednika bila regulisana Zakonom o unutrašnjim poslovima i

---

⁵⁸⁶ Dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), član 85; dok. pr. br. P1862 (Zakon o Vladi Republike Srbije), član 19.

⁵⁸⁷ Ratko Marković, T. 12956–12957 (6. avgust 2007. godine), T. 13327–13329 (10. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.18–3.19; dok. pr. br. P1862 (Zakon o Vladi Republike Srbije), član 19.

⁵⁸⁸ Ratko Marković, T. 12984–12990 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.20–3.21; dok. pr. br. P1823 (Zakon o državnoj upravi).

⁵⁸⁹ Ratko Marković, T. 12985–12988 (7. avgust 2007. godine).

⁵⁹⁰ Ratko Marković, T. 13328–13334, 13336–13338 (10. avgust 2007. godine). V. takođe Radomir Lukić, T. 26327–26328 (16. maj 2008. godine).

⁵⁹¹ Ratko Marković, T. 13266–13267 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 1.1, 4.9–4.17.

Zakonom o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova.⁵⁹² U Zakonu o unutrašnjim poslovima, predsednik Republike se pominje u dva od 74 člana. Član 9 je predviđao sledeće:

Na zahtev Narodne skupštine i predsednika Republike, ministar je dužan da podnese izveštaj o radu Ministarstva unutrašnjih poslova i o stanju bezbednosti u Republici.

Marković je bio mišljenja da je to ovlašćenje beznačajno u odnosu na samog predsednika budući da, za razliku od Narodne skupštine, on nije imao ovlašćenje da mu članovi Vlade, uključujući ministra unutrašnjih poslova, budu odgovorni. Pored toga, upotreba veznika “i” u tom članu podrazumevala je da je predmetni zahtev morao da bude zajednički i istovremeni zahtev kako predsednika tako i Narodne skupštine.⁵⁹³ On je takođe objasnio da za tim ovlašćenjem nije bilo potrebe jer je predsednik, na osnovu člana 85, imao ovlašćenje da nadzire Vladu. On nije objasnio zašto je član 9 usvojen.⁵⁹⁴

278. Kako je već navedeno, predsednik se takođe pominjao u članu 17 Zakona o unutrašnjim poslovima, koji je predviđao da, za vreme vanrednog stanja na delu teritorije Republike Srbije, MUP mora da preduzme mere zaštite bezbednosti, utvrđene naredbama i drugim aktima koje izda predsednik radi otklanjanja vanrednog stanja.⁵⁹⁵ Marković je objasnio da taj član nije davao nikakva dodatna ovlašćenja predsedniku, već je samo upućivao ponovo na član 83 Ustava Srbije.⁵⁹⁶

279. Što se tiče Zakona o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova, predsednik je mogao ukazom da ovlašćeno službeno lice s činom pukovnika unapredi u čin generala ili viši čin.⁵⁹⁷ To je, kako je naveo Marković, bila samo formalnost budući da su relevantni kandidati morali da ispune uslove regulisane članovima 7 i 8.⁵⁹⁸ Na osnovu člana 10 tog istog zakona, predsednik je takođe mogao – na predlog ministra unutrašnjih poslova – da odobri ubrzano unapređenje višem oficiru u čin generala. To nije moglo da se uradi samostalno, bez preporuke

⁵⁹² Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.22.

⁵⁹³ Ratko Marković, T. 12991–12992 (7. avgust 2007. godine), T. 13345–13347 (10. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.23–3.28; dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), član 9.

⁵⁹⁴ Ratko Marković, T. 13350–13352 (10. avgust 2007. godine). Osim toga, Marković je smatrao da je član 9 neustavan jer je predsedniku i Narodnoj skupštini davao ovlašćenje koje nije definisano Ustavom. Ratko Marković, T. 13345–13350 (10. avgust 2007. godine). Radomir Lukić se, s druge strane, nije složio s Markovićevim gledištem i posvedočio da nema ničeg neustavnog u tome što se od republičkih organa traži da sarađuju. Radomir Lukić, T. 26335–26337, 26345 (16. maj 2008. godine).

⁵⁹⁵ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), član 17.

⁵⁹⁶ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.29–3.30.

⁵⁹⁷ Dok. pr. br. P1015 (Zakon o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova), član 6(1).

⁵⁹⁸ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 3.32–3.33.

ministra unutrašnjih poslova.⁵⁹⁹ Naposljetku, predsjednik je mogao – opet po preporuci ministra unutrašnjih poslova – da umanjí ili oprosti disciplinske mere zaustavljanja u napredovanju lica koja je trebalo unaprediti.⁶⁰⁰ Lica unapređena u čin generala nisu morala da za svoj rad odgovaraju predsjedniku, već su bila odgovorna isključivo ministru unutrašnjih poslova ili Vladi.⁶⁰¹

280. U toku unakrsnog ispitivanja Markoviću je postavljeno pitanje da li je sveobuhvatna formulacija u članu 83(12) Ustava Srbije, koji je predviđao da predsjednik “obavlja i druge poslove u skladu s Ustavom”, značila da je on mogao da uradi bilo šta sve dok je to u skladu s Ustavom Srbije. On je odgovorio da se u toj formulaciji samo navode ovlašćenja koja su nabrojana na drugim mestima u Ustavu, odnosno ona navedena u članovima 84, 85, 89 i 132(1). On je pojasnio da je predsjednik mogao da bude odgovoran samo ako prekrši Ustav, a to da li je do takvog kršenja došlo mogla je da oceni samo Narodna skupština, ako su ovlašćenja bila eksplicitno nabrojana u Ustavu.⁶⁰² Godine 2003. Ustavni sud Srbije je presudio po tom pitanju i stao na stanovište da se ovlašćenja predsjednika proističu samo iz Ustava i da se ne mogu proširivati zakonima. Kako je zaključio Sud, član 83(12) odnosio se samo na primenjive odredbe Ustava, izuzimajući član 83, tačke od (1) do (11).⁶⁰³

281. Kada je reč o razrešenju predsjednika s dužnosti, Marković je izneo da je do toga moglo da dođe samo predsjednikovom ličnom voljom ili voljom naroda koji ga je izabrao. U vezi s ovim potonjim, bilo je potrebno da Narodna skupština utvrdi – dvotrećinskom većinom – da je predsjednik prekršio Ustav Srbije i tek tada bi se opoziv stavio na opšte glasanje. Na to se mislilo kada se govorilo da je predsjednik odgovoran građanima Republike Srbije.⁶⁰⁴

282. Iz svega gorenavedenog, Marković je zaključio da je položaj predsjednika Republike Srbije bio slab, jer on nije imao ovlašćenja da odlučuje uprkos činjenici da je bio predstavnički organ vlasti koji je, u smislu legitimnosti, bio jednak Narodnoj skupštini. Prema tome, on nije vršio

⁵⁹⁹ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsjednika Republike Srbije), par. 3.34–3.35.

⁶⁰⁰ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsjednika Republike Srbije), par. 3.36; P1015 (Zakon o činovima pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova), član 13.

⁶⁰¹ Ratko Marković, T. 12996–12998 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsjednika Republike Srbije), par. 3.40. Taj zakon je kasnije ukinut jer je neustavno proširivao ovlašćenja predsjednika Srbije. Ratko Marković, T. 12942–12948 (6. avgust 2007. godine), T. 12965–12967 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D639 (Odluka Ustavnog suda Srbije, 1. jul 2003. godine).

⁶⁰² Ratko Marković, T. 13268–13269, 13275–13277 (9. avgust 2007. godine). V. takođe Radomir Lukić, T. 26328–26330 (16. maj 2008. godine).

⁶⁰³ Dok. pr. br. 1D639 (Odluka Ustavnog suda Srbije, 1. jul 2003. godine), str. 2.

⁶⁰⁴ Ratko Marković, T. 12967–12973 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P885 (Ustav Republike Srbije, 1990. godine), članovi 87 i 88.

zakonodavnu, izvršnu ili sudsku vlast, već je samo predstavljao Republiku Srbiju i izražavao njeno državno jedinstvo, kako je proklamovano članom 9 Ustava Srbije.⁶⁰⁵

283. Po Markovićevom mišljenju, taj sistem je funkcionisao na taj način zbog istorijske nužde, a ne zbog logike. Budući da je Ustavom Srbije – posle višedecenijskog jednopartijskog sistema – ustanovljen višestranački sistem, smatralo se da nova višestranačka parlamentarna demokratija neće funkcionisati bez kriza i prekida. Pored toga, Ustav Srbije je sačinjen u vreme kada je SFRJ doživljavala tešku političku krizu. Prema tome, bilo je izuzetno važno da postoji predsednik koji će imati visok stepen demokratske legitimnosti, ali koji neće moći da postupa kao autokrata. Namera je jednostavno bila da on bude oličenje državnog jedinstva i tako garantuje stabilnost.⁶⁰⁶ Cela njegova funkcija je gotovo potpuno rezimirana u tekstu njegove zakletve, koja nije predstavljala pravnu normu i stoga nije povlačila nikakve pravne sankcije, ali je bila moralni ili politički čin.⁶⁰⁷

284. Veće prihvata da je jedan broj ovlašćenja predsednika u Ustavu Srbije zaista predstavljao rezervna ovlašćenja ili nadležnosti koje je trebalo upotrebiti u slučaju da Srbija postane nezavisna država. Međutim, Veće takođe stoji na stanovištu da je u Ustavu Srbije bilo odredbi koje je predsednik s harizmom i podrškom naroda mogao da upotrebi da izvrši uticaj na vladina ministarstva i njenu politiku. Na primer, ovlašćenje iz člana 85, kako je priznao i sam Marković, u krajnjoj instanci je zavisilo od narodne i političke podrške određenom predsedniku i, prema tome, imalo je potencijal da bude vrlo značajno. Konkretno, Slobodan Milošević, koji je bio predsednik Srbije do 1997. godine, vođa najveće političke stranke u Srbiji u vreme svog predsedničkog mandata i takođe važio za izuzetno harizmatičnu ličnost, mogao je u velikoj meri da utiče na razne republičke, pa čak i savezne, organe i institucije.⁶⁰⁸

285. Što se tiče uticaja predsednika na zaposlene u Ministarstvu unutrašnjih poslova, Veće prihvata da je predsednik mogao da unapređuje visoke oficire policije samo na preporuku ministra unutrašnjih poslova. Međutim, ako se ponovo pođe od pretpostavke da je predsednik imao harizmu i politički uticaj, on je preko svog položaja verovatno mogao da utiče na imenovanja na visoke položaje u Ministarstvu. U vezi sa članom 9 Zakona o unutrašnjim poslovima, Veće prihvata Markovićev iskaz i stoji na stanovištu da se u prvoj rečenici tog člana traži da zahtev bude

---

⁶⁰⁵ Ratko Marković, T. 12979–12980 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 2.38.

⁶⁰⁶ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 4.1–4.8.

⁶⁰⁷ Ratko Marković, T. 12957–12963 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 4.5; dok. pr. br. 1D752 (Osnovni zakon Savezne Republike Nemačke), član 56.

⁶⁰⁸ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije), par. 4.16–4.17. V. takođe Branislav Simonović, T. 25647–25648 (17. april 2008. godine).

istovremen i zajednički zahtev Narodne skupštine i predsednika. Međutim, kao što je Marković takođe priznao, to ovlašćenje je već bilo predviđeno članom 85 Ustava Srbije, koji je predviđao ovlašćenje predsednika da nadzire Vladu.⁶⁰⁹

286. U zaključku, Veće stoji na stanovištu da su ovlašćenja predsednika Srbije nad državnim ministarstvima i organima, uključujući Ministarstvo unutrašnjih poslova, potencijalno mogla da omoguće značajan nadzor. Međutim, u kojoj meri su ona maksimalno korišćena, zavisilo je od lica koje je bilo na tom položaju. Što se tiče “oružanih snaga” federacije, Veće prihvata Markovićev iskaz da je član 83(5) u pravnom smislu bio lišen značenja u svetlu člana 135 Ustava SRJ.

C. POLITIČKO FUNKCIONISANJE SRJ I SRBIJE 1998. I 1999. GODINE

287. Kako je gore navedeno, dva ustava i drugi zakoni postavili su osnove političkog i ustavnog uređenja SRJ i Srbije. Godine 1998. i 1999. taj sistem je postojao već otprilike osam-devet godina. Pretresno veće će se sada pozabaviti dokazima o tome kako je taj sistem funkcionisao u praksi u vreme na koje se odnosi ova Optužnica.

288. Najjača politička stranka u vreme na koje se odnosi Optužnica bila je Socijalistička partija Srbije (dalje u tekstu: SPS) na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Ta stranka je samostalno formirala vladu u Srbiji samo jednom, posle prvih izbora 1990. godine; od sledećih izbora, međutim, ostajala je na vlasti formirajući koalicione vlade. Posle izbora 1993. godine, njen koalicioni partner u Srbiji bila je stranka zvana Nova demokratija. Posle izbora 1997. godine, SPS je formirao koalicionu vladu sa Srpskom radikalnom stankom Vojislava Šešelja i Jugoslovenskom levicom (dalje u tekstu: JUL) na čelu sa Mirom Marković, suprugom Slobodana Miloševića.⁶¹⁰ Na saveznom nivou sve vreme su postojale koalicije.⁶¹¹

289. Milan Jovanović, koji je od 1993. do 2000. godine radio kao sekretar u tehničkoj službi Glavnog odbora SPS-a, posvedočio je da je “najviši organ” stranke bio Kongres, koji je održavan svake četiri godine ili, po potrebi, češće. Na Kongresu je zatim biran Glavni odbor, koji je bio “najviši organ” u periodu između dva kongresa i koji je činilo do 250 članova. Glavni odbor je birao Izvršni odbor, koji je bio izvršni organ SPS-a sa do 35 članova, kao i generalnog sekretara, sve potpredsednike i članove raznih komisija i saveta. Predsednik SPS je imao ovlašćenje da predlaže kandidate za potpredsednika SPS-a, kao i da predlaže njihovo razrešenje.⁶¹² Jovanović je u

⁶⁰⁹ Ratko Marković, T. 13351 (10. avgust 2007. godine).

⁶¹⁰ Milan Jovanović, T. 14144–14145 (21. avgust 2007. godine), T. 14221 (22. avgust 2007. godine).

⁶¹¹ Milan Jovanović, T. 14145 (21. avgust 2007. godine).

⁶¹² Milan Jovanović, T. 14141–14144 (21. avgust 2007. godine).

svom iskazu naveo da je Slobodan Milošević, kao predsednik SPS, predsedavao sednicama Glavnog odbora i da je takođe imao veliki autoritet i uticaj na rad SPS-a.⁶¹³

290. U martu 1996. godine održan je Kongres SPS na kojem je Šainović izabran za potpredsednika SPS-a, dok je Milutinović izabran u Glavni odbor, u kojem je ostao tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica.⁶¹⁴ Dana 24. aprila 1997. godine, međutim, Šainović je, na predlog Slobodana Miloševića, a posle odluke Glavnog odbora, razrešen dužnosti potpredsednika. Tokom te iste sednice, imenovan je za člana Izvršnog odbora SPS-a, što je, kako je naveo Milan Jovanović, bilo premeštanje s visoke, individualne funkcije u kolektivni organ.⁶¹⁵

291. Dana 15. jula 1997. godine Savezna skupština izabrala je Slobodana Miloševića za predsednika SRJ s četvorogodišnjim mandatom.⁶¹⁶ Dana 21. decembra 1997. godine Milutinović je na direktnim izborima izabran za predsednika Republike Srbije⁶¹⁷ i na toj dužnosti je ostao do 29. decembra 2002. godine.⁶¹⁸ Predsednik Republike Crne Gore bio je Milo Đukanović, koji je pobedio Momira Bulatovića na izborima održanim početkom 1998. godine.⁶¹⁹ Milošević, Milutinović i Đukanović su, prema tome, bili članovi Vrhovnog saveta odbrane 1998. i 1999. godine.⁶²⁰

292. Dana 24. marta 1998. godine Narodna skupština Srbije izabrala je predsednika Vlade Mirka Marjanovića i pet potpredsednika Vlade Republike Srbije, među kojima je bio Ratko Marković.⁶²¹ Tog istog dana Narodna skupština je izabrala i ministre u Vladi, uključujući Vlajka Stojiljkovića (ministar unutrašnjih poslova), Životu Ćosića (ministar za rudarstvo i energetiku) i Zorana

⁶¹³ Milan Jovanović, T. 14143 (21. avgust 2007. godine).

⁶¹⁴ Milan Jovanović, T. 14197 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P2875 (Internet stranica SPS-a: Izveštaj u vezi sa 3. kongresom SPS, 3. mart 1996. godine).

⁶¹⁵ Milan Jovanović, T. 14197–14199 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D25 (Zapisnik sa 10. sednice Glavnog odbora SPS, 24. april 1997. godine), str. 2.

⁶¹⁶ Dok. pr. br. P476 (Odluka o izboru predsednika Savezne Republike Jugoslavije, 15. jul 1997. godine).

⁶¹⁷ Dok. pr. br. 1D421 (Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za predsednika Republike Srbije, 23. decembar 1997. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D415 (Odluka o ponavljanju glasanja za izbor predsednika Republike Srbije, 26. septembar 1997. godine); dok. pr. br. 1D416 (Odluka o kandidatima za izbor predsednika Republike Srbije na ponovljenom glasanju 5. oktobra 1997. godine, 26. septembar 1997. godine); dok. pr. br. 1D417 (Odluka o raspisivanju izbora za predsednika Republike Srbije, 21. oktobar 1997. godine); dok. pr. br. 1D418 (Izveštaj o ukupnim rezultatima izbora za predsednika Republike Srbije održanih 21. septembra i 5. oktobra 1997, 22. oktobar 1997. godine); i 1D420 (Odluka o ponavljanju glasanja za izbor predsednika Republike Srbije, 9. decembar 1997. godine) za činjenični kontekst tih izbora. Ratko Marković je takođe objasnio da su 1997. godine dvaput održani predsednički izbori; optuženi Milutinović je izabran u drugom krugu drugih izbora. Ratko Marković, T. 12855 (6. avgust 2007. godine). Dragan Tomić je bio vršilac dužnosti predsednika Srbije od jula do decembra 1997. godine. Dok. pr. br. 1D417 (Odluka o raspisivanju izbora za predsednika Republike Srbije, 21. oktobar 1997. godine).

⁶¹⁸ Ratko Marković, T. 12885 (6. avgust 2007. godine).

⁶¹⁹ Momir Bulatović, T. 13799 (16. avgust 2007. godine), T. 13866 (17. avgust 2007. godine).

⁶²⁰ Momir Bulatović, T. 13866 (17. avgust 2007. godine); Ratko Marković, T. 13353 (10. avgust 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, T. 8635–8636 (18. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 7; dok. pr. br. P1000 (Zapisnik sa 8. sednice VSO, 25. decembar 1998. godine).

⁶²¹ Tih pet potpredsednika bili su Milovan Bojić, Ratko Marković, Tomislav Nikolić, Dragomir Tomić i Vojislav Šešelj.

Andelkovića (ministar za omladinu i sport).⁶²² Krajem te godine, Radimir Marković je imenovan za pomoćnika ministra unutrašnjih poslova.⁶²³

293. Što se tiče saveznih organa, 9. januara 1998. godine tadašnji predsednik Savezne vlade Radoje Kontić imenovao je Živadina Jovanovića za saveznog ministra inostranih poslova.⁶²⁴ Vladu SRJ tada su činili koalicioni partneri iz Crne Gore i Srbije. Međutim, zbog unutrašnjih političkih razlika u Crnoj Gori, ta Vlada je pala. U suštini, crnogorska vladajuća stranka podelila se na dve frakcije, od kojih je jednu predvodio Đukanović, a drugu Bulatović. Prvi se zalagao za samostalnost Crne Gore u odnosu na Srbiju, dok je drugi podržavao federaciju. Bulatovićeve frakcija je formirala novu stranku, Socijalističku narodnu partiju Crne Gore, koja je, posle rušenja Vlade SRJ, postala koalicioni partner SPS u pokušajima da se očuva federacija.⁶²⁵ Stoga je 20. maja 1998. godine, pošto joj je predsednik SRJ dao mandat da formira vladu, Savezna skupština izabrala Momira Bulatovića za novog predsednika Vlade SRJ.⁶²⁶ On je, sa svoje strane, tog istog dana objavio odluku o sastavu Vlade SRJ. Na osnovu te odluke, Bulatović je praktično zadržao sve članove prethodne vlade iz Srbije, uključujući Šainovića, koji je već bio jedan od pet potpredsednika Vlade SRJ. U tom svojstvu, on je bio zadužen za oblast spoljne politike.⁶²⁷ Ministri nove Vlade sastajali su se četvrtkom i donosili odluke.⁶²⁸

294. Bulatović je u svom iskazu rekao da od stvaranja SRJ 1992. godine razne vlade SRJ nisu imale vremena da razviju mogućnosti nekih saveznih tela i institucija, uglavnom zbog angažovanosti u pregovorima oko sukoba u susednoj Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, kao i zbog sankcija uvedenih za SRJ. Kako je naveo Bulatović, iako je SRJ imala potpuna ovlašćenja u oblasti spoljne politike, celokupna oblast službi bezbednosti nikada nije ustanovljena na saveznom nivou. Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova imalo je samo oko 1.000 policajaca, koji su korišćeni isključivo za obezbeđenje ambasada i drugih diplomatskih objekata u Beogradu. Savezna vlada nije imala ovlašćenja nad MUP-om Srbije.⁶²⁹ Radimir Lukić je posvedočio da nijedan organ SRJ –

⁶²² Dok. pr. br. P909 (Odluka o izboru predsednika i potpredsednika vlade Republike Srbije i ministara u Vladi Republike Srbije, 24. mart 1998. godine).

⁶²³ Dok. pr. br. 1D437 (Rešenje o postavljanju pomoćnika ministra unutrašnjih poslova, 5. novembar 1998. godine).

⁶²⁴ Živadin Jovanović, T. 13984, 13986 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D258 (Odluka o postavljanju saveznog ministra za inostrane poslove, 9. januar 1998. godine).

⁶²⁵ Momir Bulatović, T. 13799–13800 (16. avgust 2007. godine), T. 13866–13868 (17. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14145 (21. avgust 2007. godine).

⁶²⁶ Momir Bulatović, T. 13868–13869 (17. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 13986 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D249 (Odluka o izboru predsednika Savezne vlade, 20. maj 1998. godine).

⁶²⁷ Momir Bulatović, T. 13869–13870 (17. avgust 2007. godine); Matković T. 14589 (29. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D260 (Odluka o sastavu Savezne vlade, 22. maj 1998. godine).

⁶²⁸ Momir Bulatović, T. 13838–13839 (16. avgust 2007. godine); Andreja Milosavljević, T. 14310–14311 (23. avgust 2007. godine).

⁶²⁹ Momir Bulatović, T. 13801–13803 (16. avgust 2007. godine), T. 13856, 13870–13871 (17. avgust 2007. godine). Bulatović je posvedočio da je savezni ministar unutrašnjih poslova bio Petar Gračanin. Na njegovo mesto je kasnije

uključujući predsednika SRJ – nije imao nikakva zakonska ovlašćenja nad republičkim MUP-ovima, ali je napomenuo da je zakonski bilo dopušteno da organi SRJ sarađuju i razmenjuju informacije s republičkim organima kako bi se rešio neki problem na delu teritorije SRJ.⁶³⁰ Naposljetku, bez obzira na ustavnu teoriju u pozadini ove konkretne situacije, činjenica je da je republički MUP imao više ovlašćenja nego savezni MUP. Kako su ta ovlašćenja korišćena biće razmotreno kasnije.⁶³¹

295. Bulatović je takođe posvedočio da je tokom krize na Kosovu 1998. i 1999. godine Savezno ministarstvo inostranih poslova tamo otvorilo svoje kancelarije radi održavanja veza s velikim brojem stranih diplomata koji su dolazili na to područje.⁶³² Živadin Jovanović, tadašnji savezni ministar inostranih poslova, potvrdio je taj iskaz i posvedočio da je u maju 1998. godine odlučio da otvori kancelariju u Prištini, a ubrzo posle toga i dve ispostave u Ranilugu /Ranllug/ i Kosovskoj Mitrovici /Mitrovica/. On je naveo da je to bilo potrebno kako bi se pružila stručna pomoć predstavnicima lokalnih organa vlasti koji nisu imali iskustva u održavanju međunarodnih kontakata, kao i da bi se pomoglo civilnim stranim diplomatskim predstavnicima koji su obilazili Kosovo. Te ispostave su funkcionisale u skladu s uputstvima Saveznog ministarstva inostranih poslova ili samog ministra. Zaposleni u tim ispostavama svakodnevno su o svojim aktivnostima podnosili izveštaje Ministarstvu.⁶³³ Jovanović je podrobno unakrsno ispitan o pitanju finansiranja Ministarstva i priznao je da im je Mihalj Kertes, tadašnji direktor Savezne uprave carina, uručio – u tri zasebne prilike – ukupno barem 1,4 miliona nemačkih maraka u gotovini. Kako je naveo Jovanović, taj novac je upotrebljen (a) za popravku zgrada Ministarstva posle bombardovanja od strane NATO; (b) za popravku državnog objekta namenjenog stranim diplomatama; i (c) za slanje velikog broja diplomata u Rambouillet.⁶³⁴

296. Posle otvaranja tih ispostava na Kosovu, Bulatović je, na Miloševićev podsticaj,⁶³⁵ odlučio da se Šainović, koji je imao iskustva s Daytonskim sporazumom, pošalje na Kosovo da rukovodi

---

došao Pavle Bulatović. Sledeći savezni ministar unutrašnjih poslova bio je Zoran Sokolović, dok je Pavle Bulatović postao savezni ministar odbrane. Momir Bulatović je takođe potvrdio da su 1993. godine Jovica Stanišić—tadašnji načelnik RDB—i drugi pripadnici MUP Srbije preuzeli prostorije Saveznog MUP. Prema tome, sva glavna tenhička sredstva koja su pripadala Saveznom MUP stavljena su pod nadležnost MUP Srbije, čime je nagovešten početak velike degradacije Saveznog MUP. V. takođe Momir Bulatović, T. 13872–13875 (17. avgust 2007. godine); Radomir Lukić, T. 26225 (15. maj 2008. godine).

⁶³⁰ Radomir Lukić, T. 26277–26279 (15. maj 2008. godine), T. 26291 (16. maj 2008. godine).

⁶³¹ V. Odeljak VI.A.3.

⁶³² Momir Bulatović, T. 13817–13819 (16. avgust 2007. godine).

⁶³³ Živadin Jovanović, T. 13995–13996 (20. avgust 2007. godine), T. 14105 (21. avgust 2007. godine). V. takođe Veljko Odalović, T. 14389–14390 (24. avgust 2007. godine), 14414 (27. avgust 2007. godine).

⁶³⁴ Živadin Jovanović, T. 14096–14102 (21. avgust 2007. godine).

⁶³⁵ V. Odeljak VIII.D.3.

“političkom i diplomatskom koordinacijom”.⁶³⁶ Posle prelaska na Kosovo, Šainović je prisustvovao nedeljnim sednicama kabineta, na kojima je informisao Bulatovića i Vladu SRJ o situaciji na Kosovu.⁶³⁷

D. UPRAVLJANJE KOSOVOM

297. Kako je navedeno gore u Odeljku III, lokalne vlasti na Kosovu mučio je određen broj problema zbog nespremnosti kosovskih Albanaca da podrže lokalne organe vlasti. Zbog toga je Vlada preduzela mere da organizuje Pokrajinu i formira lokalne organe koji će sprovoditi zakone Republike Srbije u Pokrajini.

1. Lokalna samouprava

298. Godine 1992. Republika Srbija bila je podeljena na određeni broj geografskih jedinica u svrhu lokalne uprave. Shodno tome, Kosovo je bilo podeljeno na pet okruga, i to Kosovski okrug, Pečki okrug, Prizrenski okrug, Kosovsko-mitrovički okrug i Kosovsko-pomoravski okrug. Svaki od ovih okruga sastojao se od određenog broja opština.⁶³⁸ Kosovski okrug je imao 10 opština i bio je jedan od najvećih okruga u Republici Srbiji. Dana 17. aprila 1998. godine Vlada Srbije imenovala je Veljka Odalovića, člana SPS, za načelnika Kosovskog okruga.⁶³⁹ Odalović je objasnio da su okruzi bili celine koje je formirala Vlada Srbije da bi na terenu mogla da vodi upravne poslove. Pored toga, okruzi je trebalo da sprovode zakone Srbije na teritoriji cele Republike, uključujući Kosovo, a bili su odgovorni samo Vladi Srbije i nisu imali nikakvu nadležnost nad pitanjima bezbednosti. Odalović je, kao načelnik Kosovskog okruga, redovno izveštavao Vladu o svim svojim aktivnostima.⁶⁴⁰

⁶³⁶ Momir Bulatović, T. 13817–13819 (16. avgust 2007. godine), T. 13891–13898 (17. avgust 2007. godine). V. takođe Živadin Jovanović, T. 13997 (20. avgust 2007. godine); Duško Matković, T. 14589 (29. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14652 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14743–14744 (31. avgust 2007. godine).

⁶³⁷ Momir Bulatović, T. 13820–13821 (16. avgust 2007. godine), T. 13898–13900 (17. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 13998–14000 (20. avgust 2007. godine).

⁶³⁸ Veljko Odalović, T. 14387–14389 (24. avgust 2007. godine); Andreja Milosavljević, T. 14269 (23. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P966 (Uredba o načinu vršenja poslova ministarstava i posebnih organizacija van njihovog sedišta, 30. januar 1992. godine), član 4.

⁶³⁹ Veljko Odalović, T. 14382–14384, 14836 (24. avgust 2007. godine), T. 14452–14456, 14482–14483 (27. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P978 (Rešenje o postavljanju načelnika Kosovskog okruga, 17. april 1998. godine).

⁶⁴⁰ Veljko Odalović, T. 14385–14387 (24. avgust 2007. godine), T. 14424 (27. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14652 (30. avgust 2007. godine).

299. Pored toga, Andreja Milosavljević, koji je od 1994. do marta 1998. godine bio ministar za lokalnu samoupravu u Vladi Srbije,⁶⁴¹ rekao je u svom iskazu da je jedna od njegovih dužnosti dok je bio na tom položaju bila da se bavi pitanjima u vezi s funkcionisanjem organa uprave. On je objasnio da je Vlada Srbije bila obavezna, na osnovu Zakona o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije, da osnuje opštinska veća, koja je trebalo da preuzmu poslove skupštine opštine i njenog izvršnog odbora i na taj način obezbede funkcionisanje opština.⁶⁴²

300. Krajem 1997. i tokom cele 1998. godine, pet okruga na Kosovu moralo je da se nosi s prilivom stranih diplomata i novinara. Sam Odalović je imao veliki broj kontakata s predstavnicima međunarodne zajednice i bilo mu je jako teško zbog nepostojanja odgovarajućih službi da prati sve kontakte. Zbog toga je u jednom od svojih redovnih izveštaja Vladi Srbije Odalović skrenuo pažnju na činjenicu da je potrebna veća podrška. Imajući u vidu i priliv stranih diplomata visokog ranga, Odalović je obavestio saveznog ministra inostranih poslova – Živadina Jovanovića – o tome da mu je potrebna pomoć.⁶⁴³ Kako je već navedeno, vlasti su odgovorile postavljanjem Milosavljevića za koordinatora državnih organa na Kosovu,⁶⁴⁴ otvaranjem kancelarije u kojoj su radili službenici Ministarstva inostranih poslova, kao i još dve ispostave, i upućivanjem Šainovića u Prištinu.⁶⁴⁵

301. Milosavljević je trebalo da koordinira rad civilnih državnih organa na Kosovu i da sprovodi mere i politiku Vlade Srbije putem svih zakonskih akata koji su bili usvojeni ili su mogli biti usvojeni. Konkretnije, on je trebalo da vrši koordinaciju između ministarstava Srbije, načelnika pet kosovskih okruga i predsednika svih opština na Kosovu. On je takođe, barem jednom nedeljno, podnosio izveštaje o svom napretku licu koje ga je postavilo, odnosno predsedniku Vlade Srbije Mirku Marjanoviću.⁶⁴⁶ Kada je Šainović stigao na Kosovo, njih dvojica su redovno razmenjivala informacije o svom radu.⁶⁴⁷ Milosavljević je boravio u Prištini u istoj zgradi u kojoj su bili oficiri

⁶⁴¹ Andreja Milosavljević, T. 14325 (24. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14652 (30. avgust 2007. godine); 1D385 (Odluka o izboru predsednika i potpredsednika vlade Republike Srbije i ministara u Vladi Republike Srbije, 18. mart 1994).

⁶⁴² Andreja Milosavljević, T. 14257–14259 (23. avgust 2007. godine).

⁶⁴³ Veljko Odalović, T. 14389–14390 (24. avgust 2007. godine), T. 14414 (27. avgust 2007. godine).

⁶⁴⁴ Andreja Milosavljević, T. 14321 (23. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D356 (Odluka o postavljanju Milosavljevića za koordinatora rada državnih organa na području Kosova i Metohije, 3. jun 1998. godine).

⁶⁴⁵ Veljko Odalović, T. 14415 (27. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14652 (30. avgust 2007. godine); Duško Matković, T. 14588–14589 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14743–14744 (31. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D99 (Dopis Saveznog ministarstva za inostrane poslove u vezi s osobljem na punktovima SMI, 11. novembar 1998. godine). V. takođe Andreja Milosavljević, T. 14304–14306, 14308 (23. avgust 2007. godine), T. 14358 (24. avgust 2007. godine).

⁶⁴⁶ Andreja Milosavljević, T. 14262–14266, 14268–14272, 14311–14312 (23. avgust 2007. godine), T. 14336–14338 (24. avgust 2007. godine).

⁶⁴⁷ Andreja Milosavljević, T. 14304–14306, 14308 (23. avgust 2007. godine), T. 14358 (24. avgust 2007. godine).

Prištinskog korpusa VJ, uključujući Pavkovića.⁶⁴⁸ Tokom njegovog mandata, formiran je republički štab u Beogradu zadužen za raspodelu zaliha i humanitarne pomoći ljudima na Kosovu, kao i paralelni centri u svim okruzima i opštinama na Kosovu.⁶⁴⁹ Milosavljević je napustio Kosovo 28. septembra 1998. godine zbog bolesti.⁶⁵⁰

2. Radna grupa za Kosovo

302. Pored lokalnih organa vlasti prisutnih na Kosovu, glavna politička stranka, SPS, takođe je odlučila da treba da bude prisutna na Kosovu. Iz tog razloga, na 16. sednici Glavnog odbora SPS održanoj 10. juna 1998. godine, Milošević je predložio da se formira jedna radna grupa sa zadatkom da koordiniše političke aktivnosti SPS na Kosovu. Toj sednici su prisustvovali članovi Glavnog odbora, među kojima i Milutinović i Šainović,⁶⁵¹ kao i Živadin Jovanović, u svojstvu jednog od pet potpredsednika Glavnog odbora SPS,⁶⁵² Zoran Anđelković, član Glavnog odbora SPS i ministar za omladinu i sport u Vladi Srbije,⁶⁵³ Duško Matković, potpredsednik SPS zadužen za ekonomska pitanja i poslanik u Narodnoj skupštini Srbije,⁶⁵⁴ i Milomir Minić, član Glavnog odbora SPS i poslanik u Skupštini SRJ.⁶⁵⁵ Milan Jovanović je takođe bio prisutan u svojstvu sekretara tehničkih službi.⁶⁵⁶

303. Usvojena je politička platforma SPS u odnosu na Kosovo, zasnovana na određenom broju osnovnih načela, i to: svi problemi su morali da se rešavaju mirnim putem, direktnim dijalogom među svim etničkim zajednicama na Kosovu; taj dijalog je morao odmah da počne; rešenje za Kosovo moralo je da se zasniva na najširoj mogućoj autonomiji, koja bi uzela u obzir sve standarde vezane za ljudska prava i prava nacionalnih manjina; nasilje je moralo da se osudi kao metod za

⁶⁴⁸ Andreja Milosavljević, T. 14294–14296 (23. avgust 2007. godine), T. 14345, 14372–14374 (24. avgust 2007. godine); dok. pr. br. IC138 (Karta Prištine koju je Milosavljević obeležio da pokaže lokaciju svoje kancelarije u Prištini).

⁶⁴⁹ Andreja Milosavljević, T. 14285–14287 (23. avgust 2007. godine), T. 14340–14341, 14364–14367 (24. avgust 2007. godine).

⁶⁵⁰ Andreja Milosavljević, T. 14267 (23. avgust 2007. godine).

⁶⁵¹ Zoran Anđelković, T. 14651, 14713 (30. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14075–14079 (21. avgust 2007. godine); Matković, T. 14586–14587 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14742–14743 (31. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine).

⁶⁵² U tom svojstvu, Živadin Jovanović je bio zadužen za međunarodne odnose u ime svoje stranke. Živadin Jovanović, T. 14075–14076 (21. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine).

⁶⁵³ Zoran Anđelković, T. 14650–14651 (30. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine).

⁶⁵⁴ Duško Matković, T. 14585 (29. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine).

⁶⁵⁵ Milomir Minić, T. 14741 (31. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine). Minić je takođe bio predsednik Veća građana Savezne skupštine.

⁶⁵⁶ Milan Jovanović, T. 14145–14148 (21. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine).

postizanje političkih ciljeva; i međunarodna zajednica je trebalo da što pre uključi Srbiju i SRJ u međunarodne integracione procese kako bi se poslao “signal teroristima” na Kosovu da se nasilje neće tolerisati.⁶⁵⁷

304. Glavni odbor je prihvatio Miloševićev predlog da se formira tročlana radna grupa za Kosovo. Odlučeno je da na njenom čelu bude Minić, a da u njoj još budu Matković i Anđelković.⁶⁵⁸ Kako je naveo Milan Jovanović, glavna svrha Radne grupe bila je da se pronađe političko rešenje na Kosovu i smiri situacija.⁶⁵⁹ Anđelković je posvedočio da je nju finansiralo jedno preduzeće u vlasništvu SPS, kojim je tada upravljao Anđelković, a da je Glavni odbor, kao osnivač tog preduzeća, plaćao sve troškove Radne grupe.⁶⁶⁰ Milan Jovanović je posvedočio, međutim, da mu je član Glavnog odbora SPS Mihalj Kertes uručio otprilike dva miliona nemačkih maraka u gotovini u svrhu finansiranja SPS u celini. Milan Jovanović, koji je u načelu izbegavao da kaže nešto konkretnije u vezi s tim pitanjem, objasnio je da to nije bio novac od carine, već da je prikupljen od raznih donatora.⁶⁶¹ Veće ovde konstatuje da tužilaštvo, iako je tokom celog suđenja pominjalo Kertesovo učešće u finansiranju određenih tela i ministarstava, nije u vezi s relevantnošću tog pitanja za ovo suđenje navelo nikakvu konkretnu argumentaciju u svom završnom podnesku ili u završnoj reči.

305. Odmah po dolasku na Kosovo – negde sredinom juna 1998. godine – Radna grupa je prisustvovala sednici Pokrajinskog odbora SPS. Kako je naveo Matković, atmosfera na toj sednici bila je neprijatna i bilo je puno napetosti. Članovi SPS među kojima su, kako je naveo Matković, morali da budu predstavnici nesrpskih zajednica, rekli su grupi da je situacija na Kosovu problematična, da je poremećen normalan život, da Srbi napuštaju svoje domove i da je OVK preuzeo kontrolu nad određenim područjima. Stranka i njen predsednik, Slobodan Milošević, žestoko su kritikovani. Posle tog sastanka, Radna grupa se vratila u Beograd i obavestila Miloševića o razlozima nezadovoljstva članova stranke.⁶⁶²

306. Kako su naveli svi članovi Radne grupe, koji su svedočili pred Većem, njene aktivnosti su se sastojale od prikupljanja informacija, održavanja sastanaka s političkim akterima i razgovora s

---

⁶⁵⁷ Milan Jovanović, T. 14148–14149 (21. avgust 2007. godine).

⁶⁵⁸ Zoran Anđelković, T. 14721 (31. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14077–14079 (21. avgust 2007. godine); Duško Matković, T. 14587 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14743 (31. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14149 (21. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine), str. 6.

⁶⁵⁹ Milan Jovanović, T. 14150 (21. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁰ Zoran Anđelković, T. 14721–14724 (31. avgust 2007. godine).

⁶⁶¹ Milan Jovanović, T. 14201–14203 (22. avgust 2007. godine).

⁶⁶² Duško Matković, T. 14590–14591 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14744–14745 (31. avgust 2007. godine).

ljudima. Članovi Radne grupe su se redovno sastajali s gradonačelnicima, predsjednicima opština i predstavnicima državnih tela, uključujući vojsku i policiju. Oni su posvedočili da su na tim sastancima uglavnom razmenjivane informacije.⁶⁶³ Minić je bio zadužen za političke razgovore s pokrajinskim rukovodiocima; Matković je obilazio preduzeća na Kosovu kako bi se nastavila proizvodnja i tesno je sarađivao s Milosavljevićem, koordinatorom državnih organa na Kosovu; i Anđelković je obilazio razna područja na Kosovu kako bi razgovarao s ljudima i ubedio ih da ne napuštaju svoje domove. U tom kontekstu, Anđelković je sarađivao s Milosavljevićem u humanitarnim pitanjima, kao što je bila isporuka pomoći da bi se ljudi podstakli da se vrate u svoje domove.⁶⁶⁴ Kako su naveli Anđelković, Matković i Minić, ni Milosavljević ni Šainović nisu bili nadređeni niti podređeni Radnoj grupi.⁶⁶⁵ Radna grupa je podnosila redovne izveštaje partijskom sedištu SPS o svom radu i o stavovima građana i aktivista s kojima su imali kontakt. Minić je svakodnevno bio u telefonskom kontaktu sa sekretarom Izvršnog odbora.⁶⁶⁶

307. Radna grupa je ostala na Kosovu dok se situacija nije smirila posle “uspešne antiterorističke akcije” snaga SRJ i Srbije, o kojoj će biti reči kasnije.⁶⁶⁷ Dana 10. septembra 1998. godine njeni članovi sastali su se s Miloševićem. Matković je objasnio da je svrha tog sastanka bila da se razgovara o najboljem načinu da se život na Kosovu vrati u normalu. Radna grupa je iznela predlog da se formira privremeno izvršno veće na Kosovu, što je Milošević prihvatio.⁶⁶⁸ Dana 22. septembra 1998. godine sastao se Izvršni odbor SPS, kojem je, između ostalih, prisustvovao Milutinović u svojstvu predsednika Srbije. Zaključeno je da se situacija na Kosovu normalizuje.⁶⁶⁹ Na toj sednici je razmotreno šta je urađeno po zaključcima koje je Glavni odbor doneo 10. juna 1998. godine. Posle toga su aktivnosti Radne grupe na Kosovu smanjene.⁶⁷⁰ Dana 29. oktobra 1998. godine – posle sastanka s Pokrajinskim odborom SPS na Kosovu i još jednog sastanka s

⁶⁶³ Zoran Anđelković, T. 14654–14656 (30. avgust 2007); Duško Matković, T. 14591–14595 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14747–14751 (31. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14150–14151 (21. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁴ Zoran Anđelković, T. 14653 (30. avgust 2007. godine); T. 14358–14359 (24. avgust 2007. godine); Veljko Odalović, T. 14416–14417 (27. avgust 2007. godine); Duško Matković, T. 14587 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14745–14746 (31. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14156–14157, 14159–14162 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D53 (Zapisnik sa 87. sednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SPS, 11. septembar 1998. godine), str. 2–4. Kako je naveo Milosavljević, njih trojica nisu imala kontakte sa stranim diplomatama, iako ih je Anđelković možda imao zbog svoje dužnosti ministra u Vladi Srbije. Andreja Milosavljević, T. 14307–14308 (23. avgust 2007. godine). Konkretno, Anđelković je potvrdio da je imao kontakte sa stranim predstavnicima, ali da je to bilo samo u svojstvu predsednika PIV; Zoran Anđelković, T. 14671 (30. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁵ Zoran Anđelković, T. 14654 (30. avgust 2007. godine); Matković, T. 14588 (29. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14752 (31. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁶ Milan Jovanović, T. 14151 (21. avgust 2007. godine), T. 14157–14158 (22. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁷ Milan Jovanović, T. 14151 (21. avgust 2007. godine). V. takođe Odeljak VI.C.

⁶⁶⁸ Duško Matković, T. 14638–14639 (30. avgust 2007. godine).

⁶⁶⁹ Milan Jovanović, T. 14163–14165 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D56 (Zapisnik sa 88. sednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SPS, 22. septembar 1998. godine).

⁶⁷⁰ Milan Jovanović, T. 14166–14167 (22. avgust 2007. godine).

Miloševićem – Radna grupa je potpuno obustavila aktivnosti.⁶⁷¹ Anđelković je ostao na Kosovu u svom novom svojstvu, kao predsjednik Privremenog izvršnog veća.⁶⁷²

3. Privremeno izvršno veće

308. Dana 28. septembra 1998. godine Narodna skupština Srbije, na svojoj 2. vanrednoj sednici i na osnovu člana 73 Ustava Srbije, donela je odluku o obrazovanju prelaznog ili privremenog Izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija (dalje u tekstu: PIV) sa zadatkom da obavlja izvršne funkcije predviđene članom 111 Ustava Srbije.⁶⁷³ Narodna skupština je takođe izabrala ministra za omladinu i sport Zorana Anđelkovića za predsjednika PIV.⁶⁷⁴ Anđelković je zatim imenovao 16 članova tog Veća.⁶⁷⁵ Na sednici održanoj 15. oktobra 1998. godine u Prištini, PIV je doneo odluku o svojoj organizaciji i načinu rada,⁶⁷⁶ a u oktobru 1998. je usvojio i Poslovnik PIV.⁶⁷⁷

309. Na osnovu člana 2 Odluke o obrazovanju PIV-a, on je trebalo, između ostalog, da izvršava zakone i druge propise i opšte akte Republike Srbije čije izvršavanje mu je povereno; da donosi akte u svojoj nadležnosti; utvrđuje načela za unutrašnju organizaciju pokrajinskih organa uprave i službi; postavlja i razrešava starešine u pokrajinskim organima uprave; i obrazuje stručne i druge službe za obavljanje poslova u svom delokrugu.⁶⁷⁸ PIV je imao ovlašćenje da donosi odluke, izdaje naredbe, uputstva, uredbe i zaključke.⁶⁷⁹ On je raspodeljivao humanitarnu pomoć svim građanima

⁶⁷¹ Milomir Minić, T. 14787–14794 (31. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14152 (21. avgust 2007. godine), T. 14219–14221 (22. avgust 2007. godine). Dana 14. oktobra 1998. godine Izvršni odbor se sastao i zaključio da će Radna grupa nastaviti svoj rad sa Pokrajinskim odborom SPS kako bi se ovom potonjem objasnili uslovi Sporazuma Milošević-Holbrooke. Taj sastanak je održan krajem oktobra i tom prilikom su njih trojica poslednji put delovala kao tim. Milan Jovanović, T. 14168–14169 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D77 (Zapisnik sa 90. sednice Izvršnog odbora SPS, 14. oktobar 1998. godine), str. 3.

⁶⁷² Milan Jovanović, T. 14152 (21. avgust 2007. godine).

⁶⁷³ Zoran Anđelković, T. 14656–14657 (30. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14155–14156 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P907 (Odluka o obrazovanju PIV, 28. septembar 1998. godine); dok. pr. br. 2D63 (Zapisnik sa sednice Narodne skupštine Srbije). Veće konstatuje da je tokom suđenja to telo naizmenično pominjano ili kao Privremeno izvršno veće ili kao Prelazno izvršno veće. Veće će u ovoj Presudi koristiti prvi izraz i skraćenicu (PIV).

⁶⁷⁴ Zoran Anđelković, T. 14651 (30. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P908 (Odluka o imenovanju predsednika Privremenog izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, 28. septembar 1998. godine).

⁶⁷⁵ Zoran Anđelković, T. 14657 (30. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P976 Odluka o imenovanju članova u Privremenom izvršnom veću Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, 3. oktobar 1998. godine), str. 1.

⁶⁷⁶ Dok. pr. br. P976 (Odluka o organizaciji i načinu rada Privremenog izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, 15. oktobar 1998. godine), str. 2, uvršten u spis i pod br. 1D454.

⁶⁷⁷ Dok. pr. br. P1205 (Poslovnik Privremenog izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, oktobar 1998. godine).

⁶⁷⁸ Dok. pr. br. P976 (Odluka o organizaciji i načinu rada Privremenog izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, 15. oktobar 1998. godine), član 2, uvršten u spis i kao dok. pr. br. 1D454.

⁶⁷⁹ Dok. pr. br. P976 (Odluka o organizaciji i načinu rada Privremenog izvršnog veća Autonomne Pokrajine Kosova i Metohije, 15. oktobar 1998. godine), član 17, uvršten u spis i pod br. 1D454.

Kosova,⁶⁸⁰ a Anđelković, kao predsednik PIV, imao je brojne kontakte sa stranim diplomatama.⁶⁸¹ Kada je smatrao da je to potrebno, PIV je takođe slao izveštaje na razne adrese, uključujući kabinet predsednika Srbije i kabinet predsednika Vlade Srbije.⁶⁸² I Zoran Anđelković i Milan Jovanović su posvedočili da je svrha tog tela bila da se na Kosovu što pre održe izbori i tako konstituišu odgovarajući organi vlasti, kao što su pokrajinska skupština i pokrajinsko izvršno veće.⁶⁸³ To je, kako će biti razmotreno dole u odeljku V, bio jedan od uslova iz Sporazuma Holbrooke-Milošević.

310. Bivši načelnik Kosovskog okruga Veljko Odalović posvedočio je da između PIV i okruga na Kosovu nije bilo preklapanja nadležnosti, mada je postojala tesna saradnja. PIV je trebalo da postoji samo dok se ne obezbede uslovi za održavanje izbora. Prema tome, planirano je da njegove aktivnosti budu završene u roku od devet meseci.⁶⁸⁴ Dana 19. aprila 1999. godine PIV je osnovao štab za humanitarna pitanja kako bi se raseljenim licima pomoglo da se vrate u svoje domove.⁶⁸⁵ Kao član tog štaba, Odalović je pozivan da prisustvuje sastancima PIV, što je i činio kad god je mogao. Pored toga, PIV je tražio od načelnika okruga da prisustvuju sastancima kako bi članovima PIV pružili informacije o raznim pitanjima, kao što je školstvo, i pomogli mu da ostvari svoj zadatak.⁶⁸⁶

311. Razmatrajući pitanje legitimnosti PIV, stručnjak za ustavno pravo Ratko Marković posvedočio je da član 73 Ustava Srbije nije davao ovlašćenje Narodnoj skupštini da formira takvo telo. On je, prvo, rekao da se u članu 111 Ustava izvršno veće pominje kao jedan od organa vlasti autonomnih pokrajina. Međutim, on je dalje naveo da je, po Ustavu, to telo trebalo da izabere pokrajinska skupština. Budući da to 1998. godine nije bilo moguće (jer na Kosovu nije bilo skupštine koja je funkcionisala), PIV je formirala Narodna skupština. Međutim, kao posledica toga, on je bio privremeno telo.⁶⁸⁷ Marković je zaključio da je član 13 Zakona o sprovođenju Ustava, koji je predviđao da Narodna skupština zamenjuje pokrajinske organe vlasti dok se oni regularno ne izaberu, predstajao osnov po kojem je ona formirala PIV.⁶⁸⁸ Prema tome, ustavnost formiranja PIV

⁶⁸⁰ Zoran Anđelković, T. 14668–14670 (30. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 5D412 (Dopis Lazarevića upućen PIV, 13. maj 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 1D454.

⁶⁸¹ Zoran Anđelković, T. 14671 (30. avgust 2007. godine).

⁶⁸² Zoran Anđelković, T. 14724–14728 (31. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P2900 (Izveštaj PIV poslat Kabinetu predsednika Srbije, 16. april 1999. godine).

⁶⁸³ Zoran Anđelković, T. 14657 (30. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14156 (22. avgust 2007. godine).

⁶⁸⁴ Veljko Odalović, T. 14387–14389 (24. avgust 2007. godine).

⁶⁸⁵ Veljko Odalović, T. 14426–14427 (27. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D375 (Odluka o formiranju Štaba za humanitarna pitanja, 19. april 1999. godine). PIV je takođe formirao Štab za koordinaciju aktivnosti civilnih struktura, s jedne strane, i VJ i MUP, s druge. V. dok. pr. br. 2D375 (Odluka o formiranju Štaba za koordinaciju aktivnosti civilnih struktura za područje AP KiM u vezi civilnih potreba i poslova u saradnji sa VJ i MUP, 19. april 1999. godine).

⁶⁸⁶ Veljko Odalović, T. 14450–14452 (27. avgust 2007. godine).

⁶⁸⁷ Ratko Marković, T. 13500–13504 (14. avgust 2007. godine).

⁶⁸⁸ Ratko Marković, T. 13504–13506 (14. avgust 2007. godine).

zavisila je od zajedničkog tumačenja Ustava Srbije i ustavnog Zakona o sprovođenju Ustava.⁶⁸⁹ Bez obzira na ustavnu teoriju na kojoj se temeljilo formiranje tog tela, Veće stoji na stanovištu da je ono postojalo kao mehanizam preko koga su mogli da se ispune uslovi Sporazuma Holbrooke-Milošević, koji je iziskivao da vlasti SRJ/Srbije do 9. novembra 1998. godine “izrade propise i procedure” za izbore na Kosovu.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁹ Ratko Marković, T. 13506–13517 (14. avgust 2007. godine).

⁶⁹⁰ V. Odeljak V.

V. DIPLOMATSKI NAPORI

A. OPŠTI KARAKTER DIPLOMATSKIH NAPORA TOKOM SUKOBA NA KOSOVU

312. Kako se 1998. godine kriza na Kosovu pogoršavala,⁶⁹¹ kristalisale su se glavne sporne tačke između onih koji su, s jedne strane, predstavljali zajednicu kosovskih Albanaca i vlasti SRJ i Srbije, s druge strane. Osnovni stav vlasti SRJ i Srbije bio je da svako eventualno rešenje za Kosovo mora poštovati teritorijalni integritet, suverenitet i međunarodno priznate granice SRJ i Srbije, i mora biti utemeljeno na punom poštovanju jednakosti svih građana i nacionalnih zajednica na Kosovu. Razmišljalo se o nekom obliku široke samouprave unutar nacionalnih zajednica na Kosovu, dok se izričita nezavisnost odlučno odbijala. Postojao je i veliki otpor prema prisutnosti stranih vojnika na teritoriji SRJ.⁶⁹² S druge strane, stav predstavnika kosovskih Albanaca bio je da treba sprovesti narodni referendum, koji bi na kraju doveo do nezavisnosti Kosova. Tražili su i garancije da se OVK neće raspustiti.⁶⁹³

313. Kako je tokom 1998. godine postajalo sve jasnije da verovatno neće doći do direktnih pregovora između kosovskih Albanaca i vlasti SRJ/Srbije, kao i da dogovor neće biti postignut, pažnja međunarodne zajednice usredsređena je na posredovanje međunarodnih pregovarača.⁶⁹⁴ Napore da se pospeši političko rešenje među stranama bilo je praćeno i primenom sankcija protiv SRJ, kao i stalnim pretnjama vojnom akcijom NATO, pri čemu je svrha obe te mere po svemu sudeći bila da se izvrši pritisak na strane i da se one primoraju da pregovaraju o mirovnom rešenju.⁶⁹⁵

314. Glavno međunarodno telo koje je učestvovalo u pregovorima o Kosovu 1998. i 1999. godine bila je “Kontakt grupa”, koja je na početku bila osnovana kako bi se reagovalo na krizu u Bosni i Hercegovini u prvoj polovini devedesetih, a sačinjavali su je predstavnici iz Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske, Nemačke, Italije, Evropske unije, Sjedinjenih Država i Rusije.⁶⁹⁶ Kao što se razmatra dalje u tekstu, od veoma rane faze svog angažovanja Kontakt grupa je odlučno

⁶⁹¹ Dok. pr. br. P455 (Rezolucija br. 1160 Saveta bezbednosti UN).

⁶⁹² Dok. pr. br. 1D204 (Podrška Sporazumu Holbrooke-Milošević od strane Vlade Srbije, 14. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D91 (Zajednički predlog Sporazuma o političkim okvirima samouprave na Kosovu, 20. novembar 1998. godine). V. takođe Wolfgang Petritsch, T. 10870–10871 (2. mart 2007. godine).

⁶⁹³ Wolfgang Petritsch, T. 10870–10872 (2. mart 2007. godine).

⁶⁹⁴ Wolfgang Petritsch, T. 10872 (2. mart 2007. godine).

⁶⁹⁵ V. Odeljak VI.F.

⁶⁹⁶ Wolfgang Petritsch, T. 10710 (28. februar 2007. godine). Političari visokog ranga koji su učestvovali u radu Kontakt grupe bili su sledeći: državni sekretar Sjedinjenih Država Madeleine Albright, britanski ministar inostranih poslova Robin Cook, francuski ministar inostranih poslova Hevert Vedrine, nemački ministar inostranih poslova Joschka Fisher, italijanski ministar inostranih poslova Lamberto Dini, Igor Ivanov iz Ruske Federacije i Wolfgang Petritsch, predstavnik EZ. Veton Surroi, T. 4549 (10. oktobar 2006. godine).

objijala ideju nezavisnog Kosova i istovremeno jasno davala do znanja da ta Pokrajina treba da ima veću autonomiju.

B. DIPLOMATSKI NAPORI PRE RAMBOUILLETA

1. Početni napori za iznalaženje političkog rešenja

315. Dok su traženi načini da se dođe do rešenja, učešće međunarodne zajednice u pregovorima intenziviralo se u godini koja je prethodila februaru 1999. godine i konferenciji u Rambouilletu. Sjedinjene Države naročito su se angažovale u vršenju pritiska na kosovske Albance da sednu za pregovarački sto. Ubrzo nakon što su na Kosovu u martu 1998. održani izbori za parlament “u senci”, specijalni izaslanik Sjedinjenih Država za Balkan Robert Gelbard uporno je tražio od kosovskih Albanaca da formiraju pregovarački tim, kasnije nazvan “G15”, koji je trebalo da zastupa njihove interese u razgovorima s državnim organima vlasti.⁶⁹⁷

316. Profesor Ratko Marković, jedan od tadašnjih pet potpredsednika Vlade Republike Srbije, objasnio je da je međunarodna zajednica postavljala slične zahteve i strani SRJ/Srbije. To je, uz intenziviranje dejstava OVK, podstaklo srpsku Vladu da imenuje grupu predstavnika za učestvovanje u pregovorima s kosovskim Albancima. Kao rezultat toga, 10. marta 1998. godine Vlada je imenovala Markovića na čelo te grupe radi pregovora s rukovodstvom političkih stranaka kosovskih Albanaca, kao i s predstavnicima “javnog i kulturnog života na Kosovu”.⁶⁹⁸ Dana 11. marta 1998. godine Vlada je izdala saopštenje i obavestila javnost o tom razvoju događaja i pozvala predstavnike kosovskih Albanaca da dođu na razgovore zakazane već za sledeći dan, 12. mart, u Prištini.⁶⁹⁹ Pored toga, pojedinačni pozivi upućeni su vođama kosovskih Albanaca na njihove privatne adrese.⁷⁰⁰ Jedan značajan događaj otprilike iz tog vremena, koji se odigrao odmah nakon imenovanja Ratka Markovića, bila je akcija koju su vlasti SRJ/Srbije preuzele protiv Adema Jasharija, poznatog pripadnika OVK, koja je dovela do pogibije velikog broja članova njegove porodice i izazvala međunarodnu osudu.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001 godine), str. 3.

⁶⁹⁸ Ratko Marković, T. 13124–13128, 13135–13136 (8. avgust 2007 godine); dok. pr. br. 1D78 (Saopštenje Vlade Republike Srbije, 11. mart 1998 godine). U delegaciji su bili i Ratomir Vico, Andreja Milosavljević i Ivan Sedlak. Delegacija je kasnije proširena i uključivala je Milovana Bojića i Tomislava Nikolića. Pored toga, predsednik SRJ imenovao je i svog specijalnog izaslanika, konkretno Vladana Kutlešića. V. takođe Andreja Milosavljević, T. 14261–14262 (23. avgust 2007 godine), T. 14332–14335 (24. avgust 2007 godine). Republičke aktivnosti u ovom pogledu podržavala je Vlada SRJ. Dok. pr. br. 2D32 (Zapisnik Ministarstva inostranih poslova SRJ sa 76. sednice Vlade SRJ, 25. mart 1998. godine).

⁶⁹⁹ Dok. pr. br. 1D78 (Saopštenje Vlade Republike Srbije, 11. mart 1998. godine).

⁷⁰⁰ Ratko Marković, T. 13128 (8. avgust 2007. godine).

⁷⁰¹ V. Odeljak VI.C.3.

317. Pozvani predstavnici kosovskih Albanaca nisu došli na sastanak 12. marta 1998. godine. Srpska delegacija zakazala je drugi sastanak za sledeći dan, a zatim zakazivala sastanke svakog dana sledeće nedelje, ali predstavnici glavnih političkih stranaka kosovskih Albanaca nisu došli ni na jedan od tih sastanaka.⁷⁰² Od pozvanih, odazvali su se i došli samo predstavnici dve manje političke stranke kosovskih Albanaca, konkretno Faik Jashari i Sokol Qusa, kao i predstavnici drugih nacionalnih zajednica na Kosovu.⁷⁰³ Imajući u vidu da kosovski Albanci ne dolaze na sastanke, predsednik Republike Srbije Milan Milutinović ponudio je da postane garant pregovora.⁷⁰⁴

318. Dana 31. marta 1998. godine Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija usvojio je Rezoluciju br. 1160, kako bi dao podršku napretku pregovora. Savet bezbednosti kritikovao je upotrebu “preterane sile od strane srpskih policijskih snaga protiv civila” na Kosovu, i strogo osudio sve terorističke akcije OVK. Savet bezbednosti je takođe potvrdio opredeljenost svih zemalja članica UN za suverenitet i teritorijalni integritet SRJ i pozvao obe strane da smesta pristupe pregovorima, napomenuvši da je Kontakt grupa spremna da im u tome pomogne. Pored prihvatanja da principi za rešavanje problema treba da budu utemeljeni na teritorijalnom integritetu SRJ, u Rezoluciji je takođe navedeno da ti principi treba da obuhvate i znatno veći stepen autonomije i suštinsku samoupravu za Kosovo.⁷⁰⁵

319. U periodu od aprila do novembra 1998. godine srpska delegacija, čiji je član sada bio i Milutinović, preduzela je dalje korake u cilju započinjanja političkog dijaloga i organizovanja sastanaka s predstavnicima glavnih političkih stranaka kosovskih Albanaca. Tako su, u otprilike 16 navrata, tim predstavnicima slati pozivi, koje su vođe glavnih stranaka kosovskih Albanaca i

---

⁷⁰² Ratko Marković, T. 13128–13131 (8. avgust 2007. godine), T. 13479 (13. avgust 2007. godine). Marković je posvedočio da su propisna obaveštenja, javna saopštenja i privatni pozivi u vezi sa razgovorima koje je pokrenula srpska delegacija bila poslata Albancima na njihove kućne adrese. Ratko Marković, T. 13135, 13144–13152 (8. avgust 2007. godine). Jovan Kojić je takođe posvedočio da je u Milutinovićevo ime mnogo puta 1998. godine kucao i slao pozive za sastanke/razgovore albanskim vođama, ali da oni nisu odgovarali. Odgovorio je samo Adem Demađi, što je Kojiću ukazivalo na to da albanske vođe “ne pokazuju želju da se bilo kakav sporazum postigne”. Jovan Kojić, T. 13744–13745 (16. avgust 2007. godine), dok. pr. br. 1D741 (Izjava svedoka od 27. jula 2007. godine), par. 37. V. takođe dok. pr. br. 1D67 (Dopis Rexhepa Qosje i Hydajeta Hysenija upućen Milutinoviću, 20. novembar 1998. godine). Načelnik Kosovskog okruga 1998. godine Veljko Odalović je u svom svedočenju rekao da su pozivi vođama političkih stranaka kosovskih Albanaca uručivani preko Kosovskog okruga. Kurir iz njegove kancelarije uručivao je pozive albanskim vođama na njihove adrese. Veljko Odalović, T. 14399–14400 (24. avgust 2007. godine).

⁷⁰³ Ratko Marković, T. 13133 (8. avgust 2007. godine), T. 13479–13480 (13. avgust 2007. godine).

⁷⁰⁴ Dok. pr. br. 1D79 (Deklaracija predsednika Republike Srbije Milana Milutinovića o političkom procesu na Kosovu); Jovan Kojić, dok. pr. br. 1D741 (Izjava svedoka od 27. jula 2007. godine), par. 34.

⁷⁰⁵ Dok. pr. br. P455 (Rezolucija br. 1160 Saveta bezbednosti UN).

dalje ignorisale. Na te sastanke ponovo su došli predstavnici nacionalnih manjina Kosova i manje stranke kosovskih Albanaca.⁷⁰⁶

320. Veće napominje da su okolnosti u kojima su ti sastanci organizovani i činjenica da su im prisustvovala samo neke od pozvanih strana više puta razmatrani u dokazima. Raspravljano je o tome da li su obaveštenja koja su ponekad slata u zadnji čas bila pokazatelj da u stvari nije bilo prave namere da se organizuju stvarni pregovori, a određena pažnja posvećena je i nepodudaranju datuma na jednom od tih poziva.⁷⁰⁷ Nakon što je pregledalo sve dokaze, Veće zaključuje da, mada početni, prilično naređivački pokušaji da se organizuju sastanci nisu pogodovali podsticanju kosovskih Albanaca na saradnju i mada su mogli biti učinjeni uz više diplomatske finese, na kraju se pokazalo da je pravi razlog zbog koga se te dve strane nisu sastale bila činjenica da su jednostavno bile previše udaljene u svojim stavovima. Pored toga, ti naponi se moraju staviti u kontekst događaja koji su se odvijali na terenu na Kosovu, a obuhvatali su incident u vezi s porodicom Jashari u proleće i glavne borbene aktivnosti snaga MUP i VJ od početka leta do septembra 1998. godine, u skladu s Planom za suzbijanje terorizma, o kojem se govori dalje u tekstu.⁷⁰⁸

321. Sastanci koji jesu održani između srpske delegacije i predstavnika nacionalnih manjina Kosova, kao i manjih stranaka kosovskih Albanaca, rezultirali su krajem novembra "Zajedničkim predlogom Sporazuma o političkim okvirima samouprave na Kosovu i Metohiji".⁷⁰⁹ Međutim, mada su taj dokument 25. novembra 1998. godine u Prištini prihvatili svi učesnici u pregovorima, to su na kraju bili predstavnici samo malog procenta stanovništva Kosova. Dokument je u ime SRJ potpisao potpredsednik Vlade Vladan Kutlešćić, a u ime Republike Srbije potpisnik je bio Marković. Što se tiče kosovskih Albanaca, potpisnici su bili

⁷⁰⁶ Ratko Marković, T. 13143–13160 (8. avgust 2007. godine), T. 13482–13483, 13485–13488 (13. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D82 (Izjava Vlade Republike Srbije o Kosovu i Metohiji, 31. mart 1998. godine); dok. pr. br. 1D83 (Izjava predsednika Republike Srbije Milana Milutinovića u Prištini, 7. april 1998); dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *The Crisis in Kosovo 1989–1999 / Kriza na Kosovu 1989–1999*), *e-court*, str. 349, deo 7; dok. pr. br. 1D64 (Dopis Aganija upućen Markoviću, 17. avgust 1998. godine); dok. pr. br. 1D61 (Dopis Markovića upućen Aganiju, 17. avgusta 1998. godine). Dana 2. oktobra 1998. Marković je Fehmiju Aganiju uputio još jedan poziv da dođe na razgovore što je moguće pre, ali to nije urodilo nikakvim plodom. Dok. pr. br. 1D63 (Dopis Markovića upućen Aganiju, 2. oktobar 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D163 (Informacija Ministarstva pravde SRJ o aktuelnoj situaciji na Kosovu i Metohiji upućena Vladi SRJ), str. 11.

⁷⁰⁷ V., na primer, Ratko Marković, T. 13476–13478, 13490–13491 (13. avgust 2007. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10786–10788 (1. mart 2007. godine), T. 10956–10957 (2. mart 2007. godine).

⁷⁰⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10956–10957 (2. mart 2007. godine). Sled događaja koji su doveli do Plana za suzbijanje terorizma opisan je u Odeljku VI.E.1.

⁷⁰⁹ Dok. pr. br. 1D91 (Zajednički predlog Sporazuma o političkim okvirima samouprave na Kosovu, 20. novembar 1998. godine). V. takođe Ratko Marković, T. 13175–13180 (9. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14183 (22. avgust 2007. godine).

predstavnicima samo dve manje političke stranke.⁷¹⁰ Prema rečima Milana Jovanovića, suština zajedničkog predloga sporazuma bila je da se, stvaranjem posebne procedure za kosovsku skupštinu, uspostave potpuno jednaka prava za sve nacionalne zajednice na Kosovu, čime bi se eliminisala svaka mogućnost da jedna nacionalna zajednica nadglasa drugu nacionalnu zajednicu.⁷¹¹

322. Pored gorenavedenih napora, ambasador SAD u Makedoniji Christopher Hill bio je, uz pomoć svog pravnog eksperta Jamesa O'Briena, koordinator i posrednik između dve strane 1998. i 1999. godine, u pokušaju da se izradi predlog plana za autonomiju Kosova. U tim razgovorima učestvovali su i Marković i Milutinović, a razgovori su se vodili paralelno sa neuspelim pokušajima da se održe direktni pregovori. Hill i O'Brien su izneli svoje predloge srpskoj delegaciji kako bi ona dala svoje primedbe. Hill i O'Brien su zatim te primedbe preneli kosovskim Albancima, a potom su njihove stavove preneli natrag srpskoj delegaciji.⁷¹² Rezultat

⁷¹⁰ Prema Markovićevim rečima, ovaj sporazum utemeljen je na razgovorima u kojima su učestvovali Hill i O'Brien. Sporazum su potpisali i predstavnici sledećih nacionalnih manjina: srpske i crnogorske, turske, goranske, muslimanske, romske i egipatske. Ratko Marković, T. 13175–13180 (9. avgust 2007. godine); T. 13532 (14. avgust 2007. godine). V. takođe Milan Jovanović, T. 14183–14184 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D91 (Zajednički predlog Sporazuma o političkim okvirima samouprave na Kosovu); dok. pr. br. 1D603 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 20. novembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D620 (Deklaracija potpisnika sporazuma, 25. novembar 1999. godine); dok. pr. br. 1D671 (Članak o Sporazumu u *Politiici*, 26. novembar 1998); dok. pr. br. 2D163 (Informacija Ministarstva pravde SRJ o aktuelnoj situaciji na Kosovu i Metohiji upućena Vladi SRJ, 29. decembar 1998. godine), str. 13–14.

⁷¹¹ Milan Jovanović, T. 14184–14186 (22. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D91 (Zajednički predlog Sporazuma o političkim okvirima samouprave na Kosovu, Odeljak IV. Nakon potpisivanja Prištinske deklaracije, Milutinović se 9. decembra 1998. godine ponovo sastao s potpisnicima kako bi se nastavili pregovori o daljim aktivnostima za postizanje političkog rešenja na Kosovu. Učesnici su raspravljali i o najnovijem predlogu koji je izneo Christopher Hill i odbacili ga zato što se znatno udaljio od predloga sporazuma. Ovom sastanku je prisustvovao i Šainović. V. dok. pr. br. 1D605 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 9. decembar 1998. godine).

⁷¹² Ratko Marković, T. 13165–13167 (8. avgust 2007. godine); Jovan Kojić, dok. pr. br. 1D741 (Izjava svedoka od 27. jula 2007), par. 34–35; Živadin Jovanović, T. 13997 (20. avgust 2007. godine). V. dok. pr. br. 1D625 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog SAD, 7. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D610 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 11. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D611 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 13. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D612 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 14. jul 1998); dok. pr. br. 1D626 (Sporazum o specijalnim pravima na teritoriji Kosova i privremenim vlastima na teritoriji – predlog SAD, 20. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D613 (Sporazum o posebnim pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 26. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D614 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 27. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D615 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 28. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D616 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 29. jul 1998. godine); dok. pr. br. 1D730 (Odgovor albanske delegacije, 16. septembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D617 (Komentar i primedbe na američki predlog dokumenta, 25. septembar 1998. godine), uvršten u spis i pod br. dok. pr. br. 1D728; dok. pr. br. 1D701 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog SAD, 29. septembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D618 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 30. septembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D702 (Sporazum o pravima građana i pripadnika

posredničkih napora bilo je više predloga sporazuma, od kojih su neki kasnije integrirani u predlog sporazuma u Rambouilletu.⁷¹³ Ukratko, u tim predlozima je iznet politički pristup okončanju krize, zajedno s odredbama za zaštitu teritorijalnog integriteta i suvereniteta SRJ, kojim se garantovala jednakost i poštovala prava svih nacionalnih zajednica na Kosovu, kao i uspostavljao pravni okvir samouprave za kosovske Albance.⁷¹⁴ Austrijski ambasador u SRJ Wolfgang Petritsch, koji je takođe učestovao u pregovorima, potvrdio je da su do decembra 1998. godine vođe OVK, poput Adema Demaqija, već delovali opstruktivno, naročito u svojim kritikama Hilla i Holbrooka, ali, budući da su predstavljali znatan broj naroda kosovskih Albanaca, i oni su morali biti uključeni u pregovore.⁷¹⁵

323. Veću su predočeni i dokazi sa sastanka od 22. maja 1998. godine, na kom su se direktno sastali srpska delegacija i vođe glavnih stranaka kosovskih Albanaca.⁷¹⁶ Ambasador SAD Richard Holbrooke radio je s obema stranama tokom celog maja 1998. godine kako bi postigao sporazum i, na njegov podsticaj, 15. maja 1998. godine održan je sastanak između predsednika Miloševića i grupe od pet predstavnika kosovskih Albanaca iz G15 (dalje u tekstu: G5). Članovi G5 bili su: vođa DSK Ibrahim Rugova, novinar kosovski Albanac Veton Surroi, Rugovin najbliži saradnik Fehmi Agani, vođa bivše Komunističke partije na Kosovu Mahmut Bakalli i predsednik Odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda Pajazit Nushi.⁷¹⁷ Na tom sastanku razgovaralo se uglavnom o problemima vezanim za ljudska prava i policijskim akcijama na

---

nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog SAD, 6. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D694 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog SAD, 9. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D695 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 29. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D703 (Sporazum o pravima građana i pripadnika nacionalnih zajednica u Autonomnoj Pokrajini Kosovo i Metohija – predlog SAD, 29. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D696 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 1. novembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D627 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog SAD, 2. novembar 1998. godine); dok. pr. br. 1D628 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog SAD, 13. novembar 1998. godine).

⁷¹³ Ratko Marković, T. 13166 (8. avgust 2007. godine), T. 13175 (9. avgust 2007. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10711 (28. februar 2007. godine).

⁷¹⁴ V., na primer, dok. pr. br. 1D695 (Sporazum o posebnim pravima pripadnika nacionalnih zajednica koje žive na teritoriji Autonomne Pokrajine Kosovo i Metohija – predlog Jugoslavije, 29. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D604 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 23. novembar 1998. godine).

⁷¹⁵ Wolfgang Petritsch, T. 10829–10830 (1. mart 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989–1999*, *e-court*, str. 373–379).

⁷¹⁶ Ratko Marković, T. 13154 (8. avgust 2007).

⁷¹⁷ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 3–4. G15 je bila smanjena na petočlani tim zato što se smatralo da petnaest ljudi "nije praktična brojka za pregovore". U svojoj izjavi, Surroi je napomenuo da su članovi kosovske delegacije osećali da je potrebno da postupaju u skladu sa željama Holbrookea i Vlade SAD, a jedna od njih je bila da se "pokaže da je pogrešno mišljenje da u ovoj krizi ne može da bude međunarodnog posredovanja".

Kosovu; nije se raspravljalo o statusu Kosova.⁷¹⁸ Milošević i članovi G5 su se zatim dogovorili da treba da otpočnu nedeljni sastanci između predstavnika kosovskih Albanaca i srpskih organa vlasti. Prvi je bio zakazan za 22. maj.⁷¹⁹

324. Kada je delegacija kosovskih Albanaca kasnije pretila da neće učestvovati na sastanku 22. maja zbog, kako su oni to videli, pojačanih vojnih akcija SRJ/Srbije, ambasador Holbrooke pozvao je Surroia i rekao mu da će, ako delegacija kosovskih Albanaca ne dođe na razgovore, “SAD izgubiti poverenje u njih”.⁷²⁰ Delegacija kosovskih Albanaca je na kraju pristala da dođe na sastanak i, prema rečima Surroija, bila je u mogućnosti da sa srpskom delegacijom razmeni mišljenja o bezbednosnoj situaciji na Kosovu.⁷²¹ Međutim, Ratko Marković je smatrao da je to više bila neka vrsta formalnog sastanka, uvertire u buduće razgovore, i svedočio da tada nije došlo do neke značajne rasprave. Kad je delegacija kosovskih Albanaca htela da se Marković sastane s ambasadorom Hillom, koji se po svoj prilici nalazio u zgradi, Marković je odbio da se sastane s njim umesto s njima.⁷²² On je svedočio da su obe strane, u principu, izrazile spremnost da se održe dalji razgovori, ali nisu razgovarale o logističkim pitanjima i modalitetima takvih razgovora.⁷²³

325. Predloženi nedeljni sastanci nisu održani. Nekoliko članova delegacije kosovskih Albanaca otputovalo je 29. maja na sastanak u SAD s predsednikom Clintonom i drugim visokim američkim zvaničnicima.⁷²⁴ Tom prilikom, Clinton je delegaciji navodno rekao da se “Bosna neće ponoviti.”⁷²⁵ Dok je bila u SAD, delegacija je primila izveštaje da su snage SRJ i Srbije započele veliku ofanzivu oko Dečana/Dečani u zapadnom delu Kosova.⁷²⁶

⁷¹⁸ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 4–6. Konkretno, Surroi je napomenuo da su učesnici razgovarali o pogibiji porodice Jashari i policijskim akcijama u Prekazu/Pekaz.

⁷¹⁹ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 7.

⁷²⁰ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 7.

⁷²¹ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 7. Da bi se dogovorio sastanak, bilo je potrebno da se postigne kompromis između srpskih predstavnika, koji nisu želeli međunarodno prisustvo, i kosovskih Albanaca, koji su želeli zvanično međunarodno posredovanje. Strane su se dogovorile da dopuste Hillu da sedi u prostoriji pored njih i prati rasprave. Kosovske Albance su, između ostalog, predstavljali Fehmi Agani, Veton Surroi, Blerim Shala, Mahmut Bakalli i Bajram Kelmendi. V. takođe Ratko Marković, T. 13154, 13159 (8. avgust 2007. godine).

⁷²² Ratko Marković, T. 13154, 13159 (8. avgust 2007. godine), T. 13489–13490 (13. avgust 2007. godine).

⁷²³ Ratko Marković, T. 13160 (8. avgust 2007. godine).

⁷²⁴ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 7. Ti članovi su bili Ibrahim Rugova, Bujar Bukoshi, Fehmi Agani i Veton Surroi.

⁷²⁵ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 8.

⁷²⁶ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 8. Surroi je to protumačio kao Miloševićev odgovor na njihov sastanak s Clintonom. V. takođe Odeljak VI.C, dole.

2. Diplomatska posmatračka misija na Kosovu (u daljem tekstu: DPMK)

326. U vreme dok su se vodili gorenavedeni pregovori, predsednik SRJ Milošević i predsednik Republike Rusije Boris Jeljcin postigli su 16. juna 1998. godine sporazum, kojim su strani diplomatski predstavnici u SRJ, kao i predstavnici Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (u daljem tekstu: MKCK) i Komesarijata UN za izbeglice (u daljem tekstu: UNHCR), dobili puno ovlašćenje da posmatraju i prate šta se događa na terenu na Kosovu, što je bila mera za stabilizaciju sve nasilnije situacije i dobijanju na vremenu za pronalaženje političkog rešenja. Sporazumom je takođe najavljeno da je SRJ voljna da počne pregovore s OEBS i da pozdravlja njihovu misiju na Kosovu.⁷²⁷ Ovaj korak bio je znak promene u politici protivljenja SRJ da se sukob na Kosovu internacionalizuje, na šta je međunarodna zajednica gledala kao na “veoma ohrabrujući korak” od strane Miloševića.⁷²⁸ Međutim, budući da se nasilje nastavilo u junu 1998. godine ambasador SAD Holbrooke otišao je u Beograd da se sastane s Miloševićem i pokuša da pronade neko rešenje. Postignut je sporazum o formiranju zvanične međunarodne posmatračke misije, poznate pod skraćenicom DPMK, koji je kasnije podržao Savet bezbednosti UN.⁷²⁹ Posledica ovog sporazuma je bila da je na Kosovu znatno porastao broj predstavnika međunarodne zajednice.⁷³⁰

327. Shaun Byrnes, koji je bio član DPMK koji je organizovala Ambasada SAD, posvedočio je da je DPMK obuhvatao tri međunarodne posmatračke misije. Organizovala ih je Rusija (u daljem tekstu: Ru-DPMK), Evropska unija (EU-DPMK) i Sjedinjene Američke Države (SAD-DPMK).⁷³¹ Posmatračka misije Evropske unije, koja je i ranije postojala⁷³² i nalazila se tu od maja 1998. godine, pretvorena je u EU-DPMK. SAD-DPMK je počeo s radom krajem jula 1998. godine, a Ru-DPMK je osnovan početkom septembra 1998. godine.⁷³³ Byrnes je posvedočio da je prvenstveni zadatak DPMK bio da međunarodnu zajednicu izveštava o događajima na

⁷²⁷ Dok. pr. br. 2D371 (Zajednička izjava Slobodana Miloševića i Borisa Jeltsina, 16. jun 1996. godine); dok. pr. br. 2D359 (Podrška sporazumu Milošević-Yeltsin od strane Vlade Srbije, 17. jun 1998. godine); Shaun Byrnes, T. 12129–12130, 12133–12134 (16. april 2007. godine); Ratko Marković, T. 13155 (8. avgust 2007. godine); Momir Bulatović, T. 13814 (16. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 13990–13991 (20. avgust 2007. godine).

⁷²⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10789–10791 (1. mart 2007. godine).

⁷²⁹ Shaun Byrnes, T. 12130, 12132–12133 (16. april 2007. godine). V. takođe Momir Bulatović, T. 13814–13816 (16. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 13991–13993 (20. avgust 2007. godine).

⁷³⁰ Živadin Jovanović, T. 13993–13996 (20. avgust 2007. godine); 2D367 (Dopis Saveznom ministarstvu inostranih poslova u vezi sa Spiskom članova inostranih diplomatskih misija u Beogradu koji trenutno borave u Prištini).

⁷³¹ Shaun Byrnes, T. 12130 (16. april 2007. godine). Karol John Drewienkiewicz pomenuo je i 15 članova Francuskog DPMK u Kosovskoj Mitrovici i Kanadski-DPMK (u daljem tekstu: Ka-DPMK) u čijem sastavu je bilo devet članova, koji su takođe bili stacionirani u Prištini kad je on u novembru 1998. počeo sa svojim radom na pružanju pomoći VMK da integriše DPMK. Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 41.

⁷³² Ova misija je bila aktivna po celoj bivšoj Jugoslaviji, uključujući i SRJ, a štab joj se nalazio u Sarajevu. Od maja 1998. godine bila je prisutna i na Kosovu. Jan Kickert, T. 11202–11203, 11210–11211 (7. mart 2007. godine).

⁷³³ Shaun Byrnes, T. 12134 (16. april 2007. godine).

Kosovu. Smatralo se da bi očigledno međunarodno prisustvo na terenu moglo da pomogne smirivanju situacije. Šefovi triju misija sastavljali su zajednički nedeljni izveštaj i podnosili ga ambasadorima Kontakt grupe u Beogradu.⁷³⁴ Bivši šef za operativne poslove Verifikacione misije za Kosovo i zamenik šefa Misije Karol John Drewienkiewicz posvedočio je da su “posmatrači DPMK imali veoma ograničen mandat i bili su samo obične ispostave svojih ambasada u Beogradu”.⁷³⁵ Šef Regionalnog centra Verifikacione misije za Kosovo u Prizrenu Joseph Maisonneuve objasnio je da je uloga DPMK bila utemeljena uglavnom na bilateralnim sporazumima između vlasti SRJ i određenih država, i kao primer za to istakao je sporazum između Shauna Byrnesa, u ime SAD, i Vlastimira Đorđevića.⁷³⁶

328. Dana 23. septembra 1998. godine Savet bezbednosti UN usvojio je Rezoluciju br. 1199, utemeljenu na izveštajima DPMK i, pozivajući se na Rezoluciju br. 1160, podržao “mere preduzete u cilju efikasnog međunarodnog nadgledanja situacije na Kosovu” i pozdravio osnivanje DPMK. Međutim, Savet bezbednosti je konstatovao i da je duboko zabrinut zbog “rapidnog pogoršavanja humanitarne situacije širom Kosova” i zbog “izveštaja da se sve više krše ljudska prava i međunarodno humanitarno pravo”. Rezolucija je zahtevala da sve strane obustave neprijateljstva; da vlasti SRJ obustave akcije bezbednosnih snaga i naredi njihovo povlačenje, kao i da rukovodstvo kosovskih Albanaca osudi sve terorističke akcije. Savet bezbednosti je pozvao na konstruktivan dijalog između strana, “bez preduslova i uz međunarodno angažovanje”, zahtevajući da vlasti SRJ omoguće “efikasno i stalno nadgledanje na Kosovu”.⁷³⁷ Nakon ove Rezolucije, Milutinović se sastao s Hillom kako bi s njim razgovarao o pitanjima od značaja za mir i stabilnost na Kosovu. Na sastanku je konstatovano da je za rešenje otvorenih pitanja potrebno da se hitno obnovi i intenzivira dijalog između državne delegacije i predstavnika političkih stranaka kosovskih Albanaca.⁷³⁸ Otprilike u isto vreme, kao što je ranije navedeno, vlasti SRJ/Srbije pokušavale su da pregovaraju s kosovskim Albancima, koji su i dalje uporno odbijali da učestvuju u procesu pregovora.

⁷³⁴ Shaun Byrnes, T. 12132–12133, 12137 (16. april 2007. godine). Dušan Lončar, član Komisije Savezne vlade za saradnju s Verifikacionom misijom za Kosovo, posvedočio je da je DPMK pratio i kretanja armije i popisivao naoružanje pre dolaska VMK. Dušan Lončar, T. 7602 (30. novembar 2006. godine).

⁷³⁵ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 40.

⁷³⁶ Joseph Maisonneuve, dok. pr. br. P2772 (Izjava svedoka od 10. marta 2000. godine), *e-court*, str. 14, par. 11.

⁷³⁷ Dok. pr. br. P456 (Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN, 23. septembar 1998. godine). V. takođe Wolfgang Petritsch, T. 10760–10761 (1. mart 2007. godine).

⁷³⁸ Dok. pr. br. 1D86 (Saopštenje za javnost iz Kabineta predsednika, 29. septembar 1998. godine). V. takođe Wolfgang Petritsch, T. 10800–10804 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P556 (Dopis austrijske ambasade, 30. septembar 1998. godine).

3. Oktobar 1998. godine: Sporazum Holbrooke-Milošević

329. Početkom oktobra 1998. godine Sjedinjene Države, uz podršku Kontakt grupe, poslale su u Beograd ambasadora Holbrookea, kako bi obezbedile da vlasti SRJ i Srbije poštuju rezolucije br. 1160 i br. 1199 Saveta bezbednosti UN.⁷³⁹ Holbrooke nije bio svedok na ovom suđenju, ali pominjao se u svedočenjima više svedoka i dokumentarnim dokazima. Holbrooke je objasnio Petritschu da je imao "jasna uputstva" iz Washingtona da prvo upozori Miloševića na posledice neuspeha razgovora i da, ako razgovori propadnu, insistira na vojnoj akciji.⁷⁴⁰

330. Dana 12. i 13. oktobra 1998. godine Holbrooke je podneo izveštaj NATO i tražio od Saveta NATO da izda "naređenje o aktiviranju" ili ACTORD, kojim bi se generalnom sekretaru NATO omogućilo korišćenje sile protiv SRJ, nakon što se ispune određeni uslovi, bez daljeg obraćanja zemljama članicama. Savet NATO se s tim složio i Holbrooke se vratio u Beograd s ACTORD-om kao adutom.⁷⁴¹ Zahvaljujući tome bio je u mogućnosti da uspostavi "okvir za formalni sporazum sa SRJ", ostavljajući detalje za kasnije dogovore.⁷⁴² Ovaj okvir često se naziva Sporazumom Holbrooke-Milošević, mada ne postoji neki pismeni trag o tome.⁷⁴³

331. Adnan Merovci, lični sekretar vođe DSK Ibrahima Rugove, posvedočio je da je Sporazumom Holbrooke-Milošević zahtevano povlačenje dela snaga SRJ/Srbije sa Kosova, ali je izjavio da je on to doznao iz medija, objašnjavajući da lično nije nikada video sporazum.⁷⁴⁴ Ministar inostranih poslova Živadin Jovanović, potpisnik sporazuma o Verifikacionoj misiji za Kosovo (u daljem tekstu: VMK) koji je proistekao iz sporazuma Holbrooke-Milošević, takođe je posvedočio da nikada nije video taj Sporazum, pa tako nije mogao da navede ni tačne uslove u pogledu povlačenja snaga i prekida neprijateljstava.⁷⁴⁵ U svetlu sporazuma koji su dalje usledili i

⁷³⁹ Milošević je navodno rekao Holbrookeu da su "sve odredbe Rezolucije UN [br. 1199] ispunjene". Dok. pr. br. P2654 (Dopis austrijske ambasade, 7. oktobar 1998. godine), str. 1. Međutim, dokazi ukazuju na to da je SRJ svesno kršila Rezoluciju br. 1199. V. dok. pr. br. P926 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 28. oktobar 1998. godine), str. 12, gde rukovodstvo VJ priznaje da "nešto iz Rezolucije 1199 nije ni sprovedeno", konkretno da nije smanjen nivo snaga MUP i da se neke jedinice VJ nisu povukle kao što to zahteva ta Rezolucija. Na sastanku Kolegijuma VJ održanom 24. decembra 1998. godine, Ojdanić priznaje da je bilo "nekih kršenja potpisanog sporazuma i deklaracija u vreme kad je [...] došao na ovu dužnost". Dok. pr. br. P924 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 24. decembar 1998. godine), str. 26. V. takođe dok. pr. br. P560 (Dopis austrijske ambasade, 7. oktobar 1998. godine), str. 1.

⁷⁴⁰ Dok. pr. br. P2654 (Dopis austrijske ambasade, 7. oktobar 1998. godine), str. 1.

⁷⁴¹ Odluke Saveta NATO donose se jednoglasno.

⁷⁴² Klaus Naumann, T. 8246–8247 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 9–10.

⁷⁴³ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 10.

⁷⁴⁴ Adnan Merovci, T. 8540 (17. januar 2007. godine); dok. pr. br. P2588 (Merovcijeva izjava svedoka od 12. aprila 2000. godine), par. 31.

⁷⁴⁵ Živadin Jovanović, T. 14023–14024 (20. avgust 2007. godine). V. takođe Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 8, u kojoj on kaže da Sporazum Holbrooke-Milošević nije nikada potpisan.

iskaza više svedoka, izvesno je da se razmišljalo barem o delimičnom povlačenju snaga SRJ/Srbije sa Kosova kako bi se ispoštovala Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN.⁷⁴⁶

332. Sredinom oktobra 1998. godine Sporazum Holbrooke-Milošević odvojeno su podržale Vlade Srbije i SRJ.⁷⁴⁷ Vlasti SRJ/Srbije pozvale su Verifikacionu misiju OEBS da prati situaciju na Kosovu.⁷⁴⁸ Budući da su Sporazumom Holbrooke-Milošević vlasti SRJ/Srbije po drugi put dopustile angažovanje međunarodne zajednice, to je bio veoma značajan korak napred.⁷⁴⁹

333. Dajući podršku Sporazumu Holbrooke-Milošević, Vlada Srbije je izjavila da je dogovoreno više principa, uključujući i poštovanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta SRJ i puna jednakost svih građana na Kosovu. Pored toga, dat je i vremenski okvir za realizaciju političkog rešenja. Prema tom rasporedu: (a) do 19. oktobra 1998. godine treba postići sporazum o statusu prisustva međunarodne zajednice na Kosovu, uključujući i OEBS; (b) do 2. novembra treba postići sporazum koji sadrži ključne elemente političkog rešenja, koji bi se temeljio na dokumentu Kontakt grupe od 2. oktobra 1998. godine; i (c) do 9. novembra treba da se završi izrada izbornih pravila i procedura na Kosovu.⁷⁵⁰

334. Shodno tome, Vlada SRJ je 14. oktobra 1998. godine ovlastila tadašnjeg ministra inostranih poslova Živadina Jovanovića da zaključi sporazum s predsedavajućim OEBS Bronislawom Geremekom za razmeštaj i rad Verifikacione misije.⁷⁵¹ Dana 16. oktobra 1998. godine Jovanović i Geremek potpisali su sporazum o formiranju VMK (u daljem tekstu: Sporazum o VMK).⁷⁵² Sporazum o VMK predviđao je, između ostalog, da je svrha misije da obezbedi poštovanje Rezolucije br. 1199 od strane svih strana. Predstavnicima VMK trebalo je da

⁷⁴⁶ V., na primer, John Crosland T. 9867–9869 (8. februar 2007. godine) koji je posvedočio da je bio zadužen za nadgledanje tog povlačenja. V. takođe dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), koji se eksplicitno poziva na Rezoluciju br. 1199 i potrebu da je se pridržavaju sve strane.

⁷⁴⁷ Dok. pr. br. P656 (Podrška Vlade, 13. oktobar 1998. i Izjava Vlade SRJ, 14. oktobar 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D204 (Podrška Vlade Srbije Sporazumu specijalnog izaslanika SAD Richarda Holbrookea i predsednika SRJ Slobodana Miloševića, 14. oktobar 1998. godine).

⁷⁴⁸ Života Ćosić, T. 13698 (15. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D318 (Zabeleške o razgovoru potpredsednika Savezne vlade mr Nikole Šainovića sa Stefanom De Misturom, šefom misije UN za KIM, održanom 19. oktobra 1998. godine); dok. pr. br. 2D77 (Zapisnik sa 90. sednice Izvršnog odbora SPS, 14. oktobar 1998. godine); Milan Jovanović, T. 14167–14168 (22. avgust 2007. godine).

⁷⁴⁹ Wolfgang Petritsch, T. 10826–10827 (1. mart 2007. godine).

⁷⁵⁰ Dok. pr. br. 1D204 (Podrška Vlade Srbije Sporazumu specijalnog izaslanika SAD Richarda Holbrookea i predsednika SRJ Slobodana Miloševića, 14. oktobar 1998. godine), str. 3–4. V. takođe dok. pr. br. 1D601 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost), uvršten u spis i pod br. dok. pr. br. 2D354; dok. pr. br. 2D163 (Informacija Ministarstva pravde SRJ o aktuelnoj situaciji na Kosovu i Metohiji upućena Vladi SRJ, 29. decembar 1998. godine), str. 12.

⁷⁵¹ Živadin Jovanović, T. 14007 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D78 (Vlada SRJ zakazuje 25. sednicu kako bi razmotrila predlog sporazuma s OEBS, 14. oktobar 1998. godine).

⁷⁵² Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), uvršten u spis i pod br. dok. pr. br. P432. V. takođe Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 8; dok. pr. br. 2D81 (Dopis Vlade SRJ o tekstu sporazuma između SRJ i OEBS).

budu u mogućnosti da se kreću po celom Kosovu i sprovode istrage u vezi s izveštajima o kršenjima prekida vatre; vojne i policijske snage trebalo je da dostavljaju nedeljne izveštaje predstavnicima Verifikacione misije o kretanju snaga na Kosovu, odnosno njihovom odlasku s Kosova; VMK je trebalo da dostavlja ažurirane izveštaje relevantnih organa vlasti SRJ/Srbije u vezi s navodima o “zloupotrebama” pripadnika vojske ili policije i statusu u pogledu zakonskih postupaka protiv tih pojedinaca; i VMK je trebalo da bude u mogućnosti da, po pozivu ili na zahtev, prati snage VJ i MUP.⁷⁵³ Dana 15. oktobra 1998. godine načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić i vrhovni komandant savezničkih snaga NATO Wesley Clark potpisali su sporazum kojim je dopušteno vazdušno izviđanje NATO za pomoć misiji VMK kao način sprovođenja Sporazuma Holbrooke-Milošević.⁷⁵⁴ Ovim sporazumom takođe je omogućeno da NATO izvrši inspekciju raznih lokacija i opreme vazduhoplovnih snaga i protivvazdušne odbrane SRJ unutar izvesnih definisanih područja na Kosovu, uključujući i određene kantonmane (skladišta).

335. Nakon Sporazuma Holbrooke-Milošević u oktobru, Milutinović je 14. novembra 1998. godine poslao više dopisa u kojima je ponovo pozvao predstavnike vodećih stranaka kosovskih Albanaca da dođu na sastanak u Prištinu, navevši kao osnov Sporazum Holbrooke-Milošević.⁷⁵⁵ Dao je i saopštenje za javnosti u kome je objavio da su ti pozivi poslani, uključivši i Hillu i Petritschu među drugim stranim diplomatama.⁷⁵⁶ Ovaj sastanak je održan 18. novembra 1998. godine i ponovo mu nisu prisustvovala vođe vodećih stranaka kosovskih Albanaca, već samo predstavnici raznih nacionalnih manjina na Kosovu i manjih stranaka kosovskih Albanaca.⁷⁵⁷ Iako Petritsch nije prisustvovao ovom sastanku, izjavio je da ga smatra velikim napretkom,

⁷⁵³ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), deo III, par. 1–2, 4–5, 8, uvršten u spis i pod br. dok. pr. br. P432.

⁷⁵⁴ Dok. pr. br. P454 (Sporazum Clark-Perišić, 15. oktobar 1998. godine), uvršten u spis i pod br. P440, ali obuhvata zamensko propratno pismo. V. takođe Klaus Naumann, T. 8248–8249, 8258 (13. decembar 2006. godine).

⁷⁵⁵ Dok. pr. br. 1D62 (Dopisi koje je Milan Milutinović uputio predstavnicima kosovskih Albanaca, 14. novembar 1998. godine), uvršten u spis i pod br. 1D621. Milutinović je poslao dopise i trojici istaknutih kosovskih Albanaca - Rexhepu Qosji, Ademu Demaqiju i Hydajetu Hyseniju — u kojima je tražio sastanke kako bi se podstakli razgovori; Ratko Marković, T. 13172–13173 (8. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D66 (Dopis Milana Milutinovića upućen Rexhepu Qosji, Hydajetu Hyseniju i Ademu Demaqiju, 19. novembar 1998. godine). Dana 20. novembra 1998. godine, Rexhep Qosja i Hydajet Hyseni poslali su odgovor Milutinoviću izjavivši da ne veruju da će improvizovane i brze privatne diskusije doprineti rešavanju problema na Kosovu i da iz tog razloga ne mogu prisustvovati nijednoj takvoj raspravi. Ratko Marković, T. 13530–13531 (14. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D67 (Dopis Rexhepa Qosje i Hydajeta Hysenija upućen Milutinoviću, 20. novembar 1998. godine).

⁷⁵⁶ Dok. pr. br. 1D88 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 14. novembar 1998. godine).

⁷⁵⁷ Ratko Marković, T. 13172 (8. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D622 (Milutinovićevo uvodna reč na razgovoru s predstavnicima nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji); dok. pr. br. 1D623 (Milutinovićevo završna reč na razgovoru s predstavnicima nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji); dok. pr. br. 1D92 (Dopis Adema Demaqija upućen Milutinoviću, 24. novembar 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D117 (Memorandum Ministarstva inostranih poslova SRJ u vezi s pregovorima 18. novembra, 17. novembar 1998. godine).

budući da je to bio prvi put da srpski organi vlasti u taj proces uključe i međunarodne pregovarače, zajedno s kosovskim Albancima.⁷⁵⁸

336. Dana 20. novembra Milutinović se sastao i s predstavnicima različitih političkih stranaka iz Srbije. Razgovori su se odnosili na stavove i predloge ovih stranaka kako bi se došlo do “opšteprihvatljive platforme” za rešenje problema na Kosovu. Dogovoreno je da političko rešenje treba da se temelji na Sporazumu Holbrooke-Milošević. Istaknuta je demokratska samouprava Kosova u okviru ustavnog sistema SRJ i Srbije.⁷⁵⁹

C. VERIFIKACIONA MISIJA ZA KOSOVO

337. Sporazumom o VMK predviđeno je sledeće: “DPMK delovaće u ime VMK OEBS dok ona ne bude uspostavljena. Čim OEBS počne da radi, VMK će potpuno preuzeti posmatračku misiju DPMK.”⁷⁶⁰ Međutim, EU-DPMK i SAD-DPMK zadržali su “malu grupu” u Prištini, koje je pružala podršku Hillovim i Petritschevim diplomatskih naporima, sve do neuspeha razgovora u Rambouilletu.⁷⁶¹

338. Bilo je predviđeno da uloga VMK bude da “proverava da li sve strane na Kosovu poštuju Rezoluciju 1199 Saveta bezbednosti UN, i da Stalnom savetu OEBS-a, Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija i drugim organizacijama dostavlja izveštaje o slučajevima napretka i/ili nepoštovanja.”⁷⁶² Pored toga, VMK bi, između ostalog, pratila izbore na Kosovu,⁷⁶³ izveštavala o tome pridržavaju li se sve strane prekida vatre,⁷⁶⁴ i verifikovala broj, kretanje i položaje vojnih i policijskih snaga SRJ/Srbije.⁷⁶⁵ U te svrhe, njeni članovi bili bi u mogućnosti da se kreću po celom Kosovu, a nadležni organi vlasti SRJ/Srbije dostavljali bi ažurirane izveštaje u vezi s navodima o “zloupotrebama” pripadnika vojske i policije, i o statusu u pogledu zakonskih

⁷⁵⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10810–10811 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. 1D68 (Petritscheva preporuka Milutinoviću dostavljena 17. novembra 1998. godine).

⁷⁵⁹ Dok. pr. br. 1D602 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 20. novembar 1998. godine).

⁷⁶⁰ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), par. 5, uvršten u spis i pod br. dok. pr. br. P432.

⁷⁶¹ Živadin Jovanović, T. 14009 (20. avgust 2007. godine); Shaun Byrnes, T.12170–12172 (16. april 2007. godine); Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 42. Pored toga, prema rečima Drewienkiewicza, UK-DMPK, koji je imao oko 40 zaposlenih, inkorporiran je “početkom decembra” 1998. godine u VMK, a Ru-DMPK i Ca-DMPK, od kojih je svaki imao po osam zaposlenih, inkorporirani su u VMK u januaru 1999; jedan deo SAD-DMPK, koji je radio u Peći i imao oko 30 zaposlenih, inkorporiran je u VMK “neposredno pred Božić” 1998. godine, dok je najveći deo SAD-DPMK, koji je imao oko 60 zaposlenih, inkorporiran u VMK u januaru 1999. godine.

⁷⁶² Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak II, par. 1, uvršten u spis i pod br. P432. U Sporazumu se navode pojedinosti u vezi s uspostavljanjem, okončanjem, nadležnošću, sastavom i objektima, kao i prisustvom VMK na terenu.

⁷⁶³ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak II, par. 4, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁶⁴ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak III, par. 1, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁶⁵ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak III, par. 2–5, uvršten u spis i pod br. P432.

postupaka protiv takvih lica.⁷⁶⁶ Ambasador SAD William Walker imenovan je za šefa Misije VMK 22. oktobra 1998. godine,⁷⁶⁷ a zamenik šefa bio je Karol John Drewienkiewicz.⁷⁶⁸

339. Sporazum o VMK predviđao je da VMK ima jednogodišnji mandat, uz mogućnost produženja.⁷⁶⁹ Sporazum je omogućavao da se 2.000 nenaoružanih verifikatora OEBS iz zemalja članica OEBS stacionira uglavnom u Prištini, kao i “prisustvo na terenu” na raznim lokacijama po Kosovu i sa kancelarijom za vezu u Beogradu.⁷⁷⁰ Sporazum o VMK takođe je omogućavao razmeštaj dodatnih tehničkih “stručnjaka”.⁷⁷¹ Budući da sam OEBS nije imao dovoljno potrebnog osoblja, osoblje VMK obezbeđivale su zemlje članice OEBS koje su obezbeđivale i finansiranje.⁷⁷² Jedan značajan aspekt Sporazuma o VMK jeste da su ga sklopili organi Vlade i OEBS. Kao takav, Sporazum je nametao obaveze SRJ i Srbiji, ali OVK nije uključivao kao stranu niti mu je nametao ikakve obaveze.

340. Tokom perioda od 17. do 21. oktobra 1998. godine delegacija Sekretarijata OEBS iz Beča putovala je Kosovom na misiji “utvrđivanja činjenica”,⁷⁷³ u okviru koje je održala nekoliko sastanaka s nadležnim organima vlasti SRJ, uključujući i s jednom delegacijom Srbije u Beogradu, kako bi razgovarala o zahtevima vezanim za VMK.⁷⁷⁴ Dana 19. oktobra 1998. godine Vlada SRJ osnovala je “Komisiju Savezne vlade za saradnju s Misijom OEBS za verifikaciju na Kosovu i Metohiji”, na čijem čelu je bio potpredsednik Vlade SRJ Nikola Šainović, a u Komisiji su bili političari visokog ranga, kao i zvaničnici VJ i MUP.⁷⁷⁵ Rad ove Komisije biće detaljnije opisan u daljem tekstu, u Odeljku VI.D.

⁷⁶⁶ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak III, par. 1–2, 4–5, 8, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁶⁷ Dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 2.

⁷⁶⁸ Joseph Maisonneuve, dok. pr. br. P2772 (Izjava svjedoka od 10. marta 2000. godine), par. 8; Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svjedoka od 23. juna 2000. godine), par. 32; dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 2.

⁷⁶⁹ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak I, par. 10, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁷⁰ Sandra Mitchell, T. 526 (10. jul 2006. godine); dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak IV, par. 2–5, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁷¹ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), Odeljak IV, par. 2, uvršten u spis i pod br. P432.

⁷⁷² Sandra Mitchell, T. 499 (10. jul 2006. godine).

⁷⁷³ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 11; dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), str. 2. V. takođe dok. pr. br. 2D87 (Izveštaj Ministarstva inostranih poslova SRJ o poseti tima OEBS, 23. oktobar 1998. godine).

⁷⁷⁴ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 12, 18–19.

⁷⁷⁵ Živadin Jovanović, T. 14026–14029 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D8 (Odluka Vlade SRJ o obrazovanju komisije Savezne vlade za saradnju s VMK, 19. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 2D9 (Odluka Vlade SRJ o dopuni Odluke o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 29. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 2D81 (Dopis Vlade SRJ o tekstu sporazuma između SRJ i OEBS). V. takođe Veljko Odalović, T. 14423–14424 (27. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14756–14757 (31. avgust 2007. godine).

341. VMK je bila velika operacija, podeljena po raznim zonama odgovornosti. Dana 5. novembra 1998. godine nekoliko zamenika šefa Misije zaduženo je za zadatke u raznim zonama.⁷⁷⁶ VMK je formirala sedište u Prištini 11. novembra 1998. godine, nakon čega je otvoreno pet regionalnih centara VMK u Prizrenu/Prizreni (RC2), Kosovskoj Mitrovici (RC2), Peći (RC3), Gnjilanu/Gjilan (RC4) i Prištini (RC5).⁷⁷⁷ Svaki od ovih centara imao je osoblje za vezu sa VJ, MUP i OVK. Regionalni centri VMK bili su zaduženi za ukupno 42 koordinaciona centra kako bi se efikasnije pokrilo šire područje.⁷⁷⁸ Ti centri na terenu formirani su u roku od 90 dana od potpisivanja Sporazuma, ali VMK, u celini, nikada nije ni približno postigla planirani stepen popune.⁷⁷⁹

342. Izveštaji oficira za vezu, dnevni izveštaji i izveštaji s misija (operativni deo) i objedinjeni radni dokumenti (analitički deo) redovno su cirkulisali duž celog hijerarhijskog lanca.⁷⁸⁰ Verifikatori VMK pratili su i izveštavali skoro svakodnevno o kretanju i operacijama snaga SRJ/Srbije i OVK, sukobima do kojih je dolazilo između snaga SRJ/Srbije i OVK, incidentima nasilja i raznim drugim “značajnim događajima” širom Kosova.⁷⁸¹

343. Dana 5. novembra 1998. godine predsednik Srbije Milutinović dao je saopštenje za javnost u kom je potvrdio predanost Srbije iznalaženju rešenja kosovskog sukoba političkim putem, kao i svoju podršku misiji VMK. Milutinović je izjavio da je VMK dogovorena kao bi se potvrdila istina i eliminisale glasine, špekulacije i naručene medijske harange.⁷⁸² Prema rečima Momira Bulatovića, bivšeg predsednika Vlade SRJ, organi vlasti SRJ/Srbije podržavali su ovo nastojanje angažovanjem velikog broja ljudi i resursa tokom trajanja mandata VMK kako bi pomogli verifikatorima.⁷⁸³

⁷⁷⁶ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svjedoka od 23. juna 2000. godine), par. 34; dok. pr. br. P763 (Operativni plan Odeljenja za ljudska prava VMK, 17. decembar 1998. godine).

⁷⁷⁷ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 49; dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 2. Joseph Maisonneuve je bio zadužen za RC1. V. Joseph Maisonneuve, dok. pr. br. P2772 (Izjava svedoka od 10. marta 2000. godine), par. 6.

⁷⁷⁸ Karol John Drewienkiewicz, T. 7741, 7745–7749 (4. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 44, 49; Sandra Mitchell, T. 498–499 (10. jul 2006. godine); Joseph Maisonneuve, dok. pr. br. P2772 (Izjava svedoka od 10. marta 2000. godine), par. 6.

⁷⁷⁹ Sandra Mitchell, T. 498–499 (10. jul 2006. godine).

⁷⁸⁰ Karol John Drewienkiewicz, T. 7738–7748 (4. decembar 2006. godine).

⁷⁸¹ Dok. pr. br. P407 (Zvanični izveštaj OEBS/VMK).

⁷⁸² Ratko Marković, T. 13170–13172 (8. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D45 (Saopštenje Milana Milutinovića za javnost, 5. novembar 1998. godine). V. takođe Živadin Jovanović, T. 14008 (20. avgust 2007. godine); Momir Bulatović, T. 13816–13817, 13834 (16. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14168 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D67 (Zaključci sa sednice Savezne skupštine SRJ), par. 11; dok. pr. br. 2D77 (Zapisnik sa 90. sednice Izvršnog odbora SPS, 14. oktobar 1998. godine), str. 2.

⁷⁸³ Momir Bulatović, T. 13816–13819 (16. avgust 2007. godine).

D. SASTANCIS PREDSTAVNICIMA NATO

344. General Klaus Naumann i general Wesley Clark bili su prisutni na su tri sastanka s predsjednikom SRJ Miloševićem u periodu između zaključivanja Sporazuma Holbrooke-Milošević 13. oktobra 1998. godine i januara 1999. godine Prvi takav sastanak održan je 15. oktobra 1998. godine i prisustvovali su mu i načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić, Milutinović i generalni sekretar NATO Javier Solana. Svrha sastanka bila je da se Miloševiću prenesu ozbiljne namere NATO u pogledu aktivnosti SRJ na Kosovu i propusta SRJ da povuče svoje snage.⁷⁸⁴ Sastanak je trajao oko pet sati i reč su uglavnom vodili Solana i Milošević. Solana je podsetio Miloševića na postojanje naređenja o aktiviranju (ACTORD) i rekao da bi SRJ mogla da bude bombardovana ako se znatno ne smanji broj pripadnika VJ i MUP na Kosovu. Prema rečima Naumanna, Milošević je zatim pitao Perišića za broj snaga na Kosovu, na šta je ovaj potonji odgovorio da su obaveštajni izveštaji NATO o “prekomernom” broju pripadnika VJ tačni. Naumann je takođe posvedočio da su on i njegove kolege bili uvereni da je Milošević bio centar moći u SRJ, zbog čega je na kraju sastanka Solana nasamo razgovarao s Miloševićem i rekao mu da su pretnje NATO ozbiljne i da više nema vremena za igre.⁷⁸⁵

345. Naumann je svedočio o tome da je usledio niz sastanaka, od kojih je prvi održan u Beogradu 24. oktobra 1998. godine, između Miloševića, s jedne strane, i Clarka i Naumanna, s druge. Sastanku su takođe prisustvovali Perišić, Milutinović i Šainović, kao i jedan broj generala MUP. Sastanak je trajao 90 minuta i svrha mu je bila da se Milošević ponovo upozori da treba da smanji prisustvo MUP i VJ na Kosovu i da zahteva od snaga SRJ i Srbije da prekinu s korišćenjem nesrazmerne sile nad civilnim stanovništvom. Miloševiću je ponovo rečeno za ACTORD i činjenicu da bi NATO u roku od 48 sati mogao da napadne SRJ. Međutim, on je negirao korišćenje nesrazmerne sile, uključujući i optužbu da se ona koristi protiv civila.⁷⁸⁶

346. Odmah nakon ovog, održano je više operativnih sastanaka s većom delegacijom, u koju je bio uključen i Shaun Byrnes iz SAD-DPMK.⁷⁸⁷ SRJ su predstavljali Milutinović, Šainović i razni oficiri vojske i policije, uključujući Vlastimira Đorđevića i dva druga generala MUP čijih

---

⁷⁸⁴ Klaus Naumann, T. 8247–8248 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 3–4; dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6965–6973.

⁷⁸⁵ Klaus Naumann, T. 8250–8251 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 5–7.

⁷⁸⁶ Klaus Naumann, T. 8249–8257 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 11–13, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6974–6980.

⁷⁸⁷ Shaun Byrnes, T. 12142, 12155–12157 (16. april 2007. godine). Byrnes nije bio siguran da li je Milutinović predsedavao plenarnom sednicom.

se imena Naumann nije mogao setiti. Najvažnije pitanje o kom se raspravljalo bilo je brojno stanje snaga SRJ/Srbije koje treba da budu prisutne na Kosovu.⁷⁸⁸

347. Kasnije toga dana, još uvek 24. oktobra 1998. godine, na Perišićev savet, predstavnici NATO sastali su se s Miloševićem u prisustvu iste grupe ljudi. Na Miloševića je oko dva sata vršen pritisak i, nakon što je razgovarao sa svojim savetnicima, među kojima su bili Milutinović i Perišić, on se na kraju složio da ispuni zahteve NATO i tražio da se pojedinosti sporazuma u pogledu broja pripadnika VJ i MUP dogovore s Milutinovićem, Perišićem i Đorđevićem. Ti pregovori su trajali oko šest sati, sve dok u 05:00 sati 25. oktobra sporazum nije sačinjen u obliku koji je Milutinović bio spreman da odnese Miloševiću.⁷⁸⁹ Prema rečima Milorada Obradovića, koji je takođe učestvovao u tim pregovorima, Perišić je prihvatio sporazum, ali je rekao Naumannu i Clarku da ga se mora pridržavati i OVK i da će on, u suprotnom, biti prisiljen da vrati jedinice VJ na teritoriju s koje su se povukle. Clark i Naumann su se složili s ovim zahtevom i obećali da će se pobrinuti za to.⁷⁹⁰ Sve strane su se zatim sastale s Miloševićem u 10:00 sati, 25. oktobra 1998. godine. Sporazum, o kome se često govori kao o Sporazumu Clark-Naumann, potpisali su oni koji su ga i dogovorili, ali, prema rečima Naumanna, on i Clark su imali teškoća da nagovore Miloševića da ga potpiše. Milošević ga je na kraju potpisao, nakon konsultacija s Milutinovićem.⁷⁹¹ Šainovićeva odbrana je tvrdilo da to nije bio sporazum, već politička izjava.⁷⁹² U svetlu izjave o merama koje je trebalo da preduzme SRJ, potpisnika te izjave i svedočenja Naumanna,⁷⁹³ jasno je da je dokument, bez obzira kojim terminom se opisao, sadržavao niz uslova kojih se rukovodstvo SRJ moralo pridržavati.

348. U odredbama Sporazuma Clark-Naumann, u delu koji se odnosi na VJ, bilo je navedeno da će se brojno stanje snaga i količina njihove opreme smanjiti na nivo pre izbivanja “terorističkih aktivnosti” u februaru 1998. godine.⁷⁹⁴ Snage VJ je trebalo da se vrate u kasarne, osim tri grupe “jačine čete”, koje je trebalo da štite saobraćajnice. Graničari VJ je trebalo da

⁷⁸⁸ Shaun Byrnes, T. 12142, 12155–12157 (16. april 2007. godine), Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 14–16, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6980–6981.

⁷⁸⁹ Klaus Naumann, T. 8251–8252 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 17–21, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6981–6984; dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine).

⁷⁹⁰ Milorad Obradović, T. 14933–14936 (4. septembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 17.

⁷⁹¹ Klaus Naumann, T. 8252–8253 (13. decembar 2006), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 22–23, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6985–6989.

⁷⁹² Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 302.

⁷⁹³ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 22.

⁷⁹⁴ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2.

ostanu na položaju, duž međunarodne granice.⁷⁹⁵ Sva teška ili specijalna oprema ili naoružanje koje je VJ prebacila MUP trebalo je da budu povučeni sa Kosova ili vraćeni VJ. U vezi sa MUP, jedinice specijalne policije trebalo je da se povuku sa Kosova, a brojno stanje snaga trebalo je da se smanji na nivo iz februara 1998. godine.⁷⁹⁶ Teška oprema koja je ostala pod kontrolom MUP trebalo je da se vrati u kantonmane.

349. To pregrupisanje je trebalo da se izvrši do podneva 27. oktobra 1998. godine. Kako bi se obezbedilo sprovođenje odredaba, Sporazum je predviđao da organi vlasti SRJ/Srbije računaju, između ostalog, i na pomoć VMK. Da bi se verifikovalo sprovođenje odredaba Sporazuma, zapovednici VJ i MUP trebalo je da dostavljaju detaljne nedeljne izveštaje o brojnom stanju, naoružanju i aktivnostima svojih snaga, i da međunarodne posmatrače smesta obaveste o svakom razmeštanju koje se kosi s odredbama Sporazuma.⁷⁹⁷ Sporazum je konačno predviđao da, kao krajnju meru, SRJ zadrži pravo na samoodbranu i da srazmerno odgovori na “terorističke aktivnosti” ili kršenja zakona kojima se ugrožavaju životi građana i predstavnika državnih organa.⁷⁹⁸

350. Prema rečima Naumanna, namera Sporazuma je bila da se i broj policajaca na Kosovu smanji s postojećih 14.000-15.000 na mirnodopski nivo od 10.000.⁷⁹⁹ Još jedan rezultat tih operativnih sastanaka bio je “Sporazum između DPMK-a i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije”, koji su Shaun Byrnes i Vlastimir Đorđević potpisali 25. oktobra 1998. godine i kojim se garantuje sloboda kretanja za verifikatore i njihovu opremu kako bi mogli obavljati svoje zadatke.⁸⁰⁰

351. Nakon ovog sastanka, Clark i Naumann odleteli su natrag u Brisel i sastali se s generalnim sekretarom NATO Solanom. Podneli su izveštaj i Savetu NATO, koje je odlučio da ne započne vazdušne napade, ako SRJ postupi u skladu sa Sporazumom.⁸⁰¹ Prema rečima Naumanna, SRJ je ispunila uslove Sporazuma do otprilike sredine novembra. S Kosova je povučeno između 5.000 i 6.000 srpskih policajaca. U drugoj polovini novembra i u decembru 1998. godine, NATO je zatim primetio da je porastao broj incidenata na Kosovu, koje je

⁷⁹⁵ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2–3; Shaun Byrnes, T. 12161–12164 (16. april 2007. godine).

⁷⁹⁶ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2–3.

⁷⁹⁷ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 3.

⁷⁹⁸ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 4; Shaun Byrnes, T. 12198 (16. april 2007. godine).

⁷⁹⁹ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 16.

⁸⁰⁰ Shaun Byrnes, T. 12159–12160 (16. april 2007. godine); dok. pr. br. P394 (Dogovor između DPMK i Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, 25. oktobar 1998. godine).

⁸⁰¹ Klaus Naumann, T. 8263 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 27.

većinom izazvao OVK, pokušavajući da ispuni prazan prostor nastao nakon povlačenja snaga SRJ/Srbije. Naumann je priznao da je to što nije postojao nikakav sporazum između OVK i NATO bila najveća greška i objasnio da je do toga došlo zato što je NATO ranije javno okarakterisao OVK kao terorističku organizaciju i stoga nije mogao da s njom sklapa sporazum. Posledica toga bila je da je NATO primio više izveštaja o pogoršavanju situacije na Kosovu, između ostalog i izveštaj o razmeštanju vojske SRJ, dodatnim kontrolnim punktovima i korišćenju nesrazmerne sile.⁸⁰²

352. U svetlu pogoršavanja situacije, i nakon incidenata u selu Račak/Rečak (opština Štimlje/Shtimë) 15. januara 1999. godine, Savet NATO je odlučio da organizuje treći sastanak između Clarka i Naumanna, s jedne strane, i Miloševića, s druge. Sastanak je održan 19. januara 1999. i trajao je sedam sati. Među ostalim učesnicima sastanka bili su Milutinović i Šainović. Svrha sastanka bila je da se Milošević još jednom upozori da se akcija poput one koja se dogodila u Račku ne sme ponoviti i da se on ubedi da poštuje odredbe Sporazuma Clark-Naumann. Miloševiću je zatim predocen spisak s pet do deset incidenata prilikom kojih je VMK primetio korišćenje nesrazmerne sile. Milošević je negirao sve navode i branio akcije snaga SRJ/Srbije.⁸⁰³ Nakon ovog sastanka, Clark i Naumann ponovo su podneli izveštaj Savetu NATO i priznali da nijedan incident o kom su obavешteni nisu izazvale snage SRJ/Srbije, ali su, uprkos tome, preporučili da se ponovo uvede ACTORD.⁸⁰⁴ Naumann je posvedočio da je u tom trenutku doneta "politička odluka" da NATO više "ne treba da bude vođa" pregovora i da tu funkciju treba da preuzme Kontakt grupa. Tek kasnije, nakon neuspeha diplomatskog procesa u Francuskoj, NATO je ponovo uključen.⁸⁰⁵ Uprkos tome, Solana je 30. januara poslao dopis vlastima SRJ u kome ih je izvestio da je Savet NATO odlučio da ga ovlasti da odobri vazdušne napade na SRJ.⁸⁰⁶

E. FEBRUAR 1999. GODINE: KONFERENCIJE U RAMBOUILLETU I PARIZU

353. Dana 29. januara 1999. godine, navodeći da se nasilje između OVK i snaga SRJ/Srbije ne smanjuje, kao i nedavni incident u Račku, Kontakt grupa je zatražila da mirovna konferencija u Rambouilletu, u Francuskoj, počne 6. februara 1999. godine, kao i da ministar inostranih

⁸⁰² Klaus Naumann, T. 8263–8266, 8277–8280 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 28.

⁸⁰³ Klaus Naumann, T. 8268–8270 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 30–38, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6998–7009.

⁸⁰⁴ Klaus Naumann, T. 8270–8271 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 39.

⁸⁰⁵ Klaus Naumann, T. 8274–8275 (13. decembar 2006. godine).

poslova Ujedinjenog Kraljevstva Robin Cook poseti Beograd i Prištinu i zatraži od predsednika SRJ Slobodana Miloševića i kosovskih Albanaca da dođu na konferenciju, kojom bi zajednički predsedavali Robin Cook i ministar inostranih poslova Francuske Hubert Védrine. Kopredsedavajući su imali funkciju portparola same konferencije, kao i veze između delegacija i Kontakt grupe.⁸⁰⁷

354. Dana 30. januara 1999. godine Kontakt grupa formulisala je “princip[e] o kojima se ne pregovara” na osnovu kojih je trebalo da budu vođeni razgovori u Rambouilletu. Ti principi su obuhvatali očuvanje teritorijalnog integriteta SRJ i susednih zemalja i usklađivanje zakonskog okvira SRJ i Srbije sa svakim eventualnim privremenim sporazumom. Oni su obuhvatali i zahtev za uspostavljanje mehanizma za konačno rešenje nakon prelaznog perioda od tri godine i predviđali “angažovanje međunarodne zajednice i punu saradnju svih strana na sprovođenju”.⁸⁰⁸ Ratko Marković posvedočio je da je, prema mišljenju delegacije SRJ/Srbije, te principe trebalo prihvatiti takve kakvi su bili i, ako je moguće, inkorporirati u svaki dokument koji proizađe iz sastanaka između dve delegacije u Rambouilletu.⁸⁰⁹

355. Dana 4. februara 1999. godine Narodna skupština Srbije prihvatila je poziv Kontakt grupe da dođe na pregovore i ovlasila Vladu Srbije da imenuje delegaciju.⁸¹⁰ Narodna skupština formulisala je i jedan broj principa za rešavanje krize. Reč je o sledećim principima: (a) politička sredstva i dijalog kao jedini način za mirno i demokratsko rešenje krize na Kosovu, (b) puno poštovanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Srbije i SRJ, (c) puna ravnopravnost svih građana, i svih nacionalnih zajednica i etničkih grupa na Kosovu, (d) rešenja usklađena s ustavima Srbije i SRJ i međunarodnim standardima u oblasti ljudskih i građanskih prava, (e) Kosovu se ne može odobriti status republike, nego autonomije u okviru Srbije i SRJ, po najvišim standardima, (f) odbacivanje svake mere kojom bi se umanjio teritorijalni integritet i suverenitet i pokušalo izvesti otepljenje Kosova od Srbije, i (g) odbijanje prisustva stranih vojnika na teritoriji SRJ pod bilo kakvim izgovorom da sprovedu postignuti sporazum.⁸¹¹

⁸⁰⁶ Dok. pr. br. 2D204 (Saopštenje sa sednice Vlade SRJ, 1. februar 1999. godine).

⁸⁰⁷ Dok. pr. br. P979 (Izjava Kontakt grupe, 29. januar 1999), str. 2; Ratko Marković, T. 13195 (9. avgust 2007. godine), T. 13546 (14. avgust 2007. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10921 (2. mart 2007. godine).

⁸⁰⁸ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989–1999*), e-court, str. 414. V. takođe Ratko Marković, T. 13181–13184 (9. avgust 2007. godine); Momir Bulatović, T. 13846 (17. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14050–14051, 14054–14055 (20. avgust 2007. godine).

⁸⁰⁹ Ratko Marković, T. 13181 (9. avgust 2007. godine).

⁸¹⁰ Dok. pr. br. 1D443 (Zaključci Narodne skupštine Republike Srbije), str. 5; Ratko Marković, T. 13184–13185 (9. avgust 2007. godine). V. takođe Milan Jovanović, T. 14173–14175, 14179–14180 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D206 (Zapisnik sa 95. sednice Izvršnog odbora Glavnog odbora SPS, 3. februar 1999. godine).

⁸¹¹ Dok. pr. br. 1D443 (Zaključci Narodne skupštine Republike Srbije), str. 5; Ratko Marković, T. 13184–13187 (9. avgust 2007. godine). Vlada SRJ osnovala je i radnu grupu, koje je trebalo da prati i podržava pregovore u

356. Marković je posvedočio da srpskoj delegaciji nije data *carte blanche*, već je ona imala obavezu da u pregovorima i u svim sporazumima formulisanim u Rambouilletu poštuje te principe. Izjavio je da su svi principi, osim poslednjeg, odnosno, neprihvatanja stranih vojnika, bili identični s deset principa o kojima se ne pregovara, a koje je međunarodna zajednica koristila u svojim apelima da se kriza na Kosovu reši mirnim putem.⁸¹² Momir Bulatović je potvrdio da je SRJ imala određenih problema u prihvatanju principa Kontakt grupe o kojima se ne pregovara, a koji odnose na angažovanje međunarodne zajednice u SRJ, ako to podrazumeva prisustvo stranih vojnika.⁸¹³ Stav SRJ/Srbije bio je da na teritoriji SRJ ne sme da bude stranih vojnika i da je jedini prihvatljiv oblik prisustva međunarodne zajednice onaj koji je definisan Sporazumom Holbrooke-Milošević i Sporazumom o VMK.⁸¹⁴ Tadašnji ministar inostranih poslova Živadin Jovanović takođe je posvedočio da delegacija nije bila ovlašćena da razgovara o teritorijalnom integritetu zemlje.⁸¹⁵ Član SPS Milan Jovanović izneo je svoj stav da je, s jedne strane, delegacija SRJ/Srbije imala jasan mandat, dok je, s druge strane, imala dovoljno manevarskog prostora za traženje institucionalnih rešenja.⁸¹⁶ Nakon što je proučilo principe o kojima se ne pregovara, kao i principe koje je iznela Narodna skupština Srbije, Veće potvrđuje da se ta dva skupa principa najviše razlikuju u pogledu tumačenja angažovanja međunarodne zajednice u SRJ. Međutim, izgleda da su principi Kontakt grupe predviđali i usklađivanje zakonskih okvira SRJ/Srbije s privremenim sporazumom, čime bi bio uspostavljen prioritet sporazuma nad zakonskim okvirom zemlje. Suprotno tome, Narodna skupština Srbije je zahtevala da se svaki eventualni budući sporazum uskladi s ustavima SRJ i Srbije, čime bi bio uspostavljen primat ta dva ustava nad sporazumom.

357. Sprovodeći odluku Narodne skupštine, Vlada Srbije imenovala je delegaciju od dvanaest članova koji su zastupali i SRJ i Republiku Srbiju. U toj delegaciji su bili i Šainović, Vladan Kutlešić, tadašnji potpredsednik Vlade SRJ i Miloševićev lični izaslanik, i Vladimir Štambuk, tadašnji potpredsednik Narodne skupštine i poslanik JUL (Jugoslovenska levica). Ratko Marković imenovan je za šefa delegacije, a isti kosovski Albanci koji su potpisali Prištinsku delegaciju, kao i druge nacionalne manjine, takođe su bili zastupljeni u vladinom timu.⁸¹⁷ Prema

---

Rambouilletu; dok. pr. br. 2D209 (Ministarstvo inostranih poslova SRJ – Beleške s 3. sastanka Radne grupe, 8. februar 1998. godine).

⁸¹² Ratko Marković, T. 13188 (9. avgust 2007. godine).

⁸¹³ Momir Bulatović, T. 13846–13847 (17. avgust 2007. godine).

⁸¹⁴ Dok. pr. br. 2D221 (Stav Saveznog ministarstva inostranih poslova po pitanju dolaska stranih trupa na Kosovo i Metohiju koje se vezuje za sastanak u Rambouilletu); Momir Bulatović, T. 13846–13847 (17. avgust 2007. godine).

⁸¹⁵ Živadin Jovanović, T. 14054 (20. avgust 2007. godine).

⁸¹⁶ Milan Jovanović, T. 14180 (22. avgust 2007. godine).

⁸¹⁷ Dok. pr. br. P967 (Odluka Vlade Srbije o imenovanju delegacije za Rambouillet, 4. februar 1999. godine). Pored Šainovića, Kutlešića i Štambuka, članovi delegacije bili su tadašnji predsednik Pokrajinskog odbora SPS Vojislav Živković; član Privremenog izvršnog veća Guljbehar Šabović; predstavnik nacionalne zajednice Muslimana Refik

Petritschevim rečima, doprinos tih manjina razgovorima bio je zanemariv.⁸¹⁸ Međutim, Marković je posvedočio da je delegacija radila kao jedinstven tim i da su odluke donošene konsenzusom.⁸¹⁹

358. Konferencija u Rambouilletu službeno je otvorena 6. februara 1999. godine i bilo je planirano da se završi 13. februara 1999. godine. Tokom konferencije, datum zaključenja dvaput je odgađan, prvi puta na 20. februar, a zatim na 23. februar.⁸²⁰

359. Delegacija SRJ/Srbije stigla je u Rambouillet 6. februara. Petritsch je posvedočio da se na Šainovića gledalo kao na političkog vođu delegacije, mada je službeno šef bio Marković.⁸²¹ Marković je objasnio da je Šainović, iako je bio jedan od članova delegacije, bio i potpredsednik Vlade SRJ, pa tako i najviša politička figura u delegaciji.⁸²² Živadin Jovanović je takođe posvedočio da je Šainović učestvovao u razgovorima zato što je bio najbolji poznavalac diplomatije i raznih međunarodnih aktivnosti vezanih za problem Kosova, te zato što je kao predsedavajući Komisije za saradnju s VMK bio osoba s najviše međunarodnih kontakata.⁸²³ Milutinović nije bio zvanični član delegacije SRJ/Srbije, ali prisustvovao je razgovorima od 10. februara 1999. godine⁸²⁴ nadalje i činilo se da je *de facto* portparol delegacije.⁸²⁵ Marković je objasnio da je Milutinović sam odlučio da prisustvuje pregovorima jer “predstavlja državu Srbiju i izražava državno jedinstvo”.⁸²⁶

360. Delegacija kosovskih Albanaca bila je homogenija i sačinjavali su je samo etnički Albanci. Istovremeno, delegacija je bila nesložna i uključivala je političare poput vođe DSK

Senadović; predstavnik nacionalne zajednice Turaka i Turske demokratske partije Zejnelabidin Kurejš; predsednik nacionalne zajednice Goranaca Ibro Vait; predsednik kosovske Demokratske inicijative Farik Jashari; predsednik Demokratske reformske partije Albanaca Sokol Qusa; predstavnik nacionalne zajednice Roma i predsednik Koordinacionog odbora Saveza Roma Jugoslavije Ljuan Koka; i predstavnik nacionalne zajednice Egipćana Ćerim Abazi. V. takođe Momir Bulatović, T. 13845–13846 (17. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14053 (20. avgust 2007. godine).

⁸¹⁸ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2–3.

⁸¹⁹ Ratko Marković, T. 13538 (14. avgust 2007. godine).

⁸²⁰ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6.

⁸²¹ Wolfgang Petritsch, T. 10717 (28. februar 2007. godine); T. 10717 (1. mart 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P967 (Odluka Vlade Srbije o imenovanju delegacije za Rambouillet, 4. februar 1999. godine).

⁸²² Ratko Marković, T. 13545 (14. avgust 2007. godine). V. takođe Zoran Anđelković, T. 14661 (30. avgust 2007. godine).

⁸²³ Živadin Jovanović, T. 14053 (20. avgust 2007. godine).

⁸²⁴ Ratko Marković, T. 13194, 13222 (9. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D94 (Dopis Ratka Markovića upućen ambasadorima Hillu, Petritschu i Mayorskom, u kojem traži sastanak s obe delegacije i izveštava da će Milutinović biti u mogućnosti da mu prisustvuje).

⁸²⁵ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 3. Prema rečima ambasadora Petritscha, Milutinović je stigao u Rambouillet otprilike 11. februara 1999. godine i postepeno se uključivao u razgovore; Wolfgang Petritsch, T. 10848 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2793 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 7221.

⁸²⁶ Ratko Marković, T. 13194 (9. avgust 2007. godine), T. 13541 (14. avgust 2007. godine).

Ibrahima Rugove, koji je 1992. godine bio izabran za “predsednika” Kosova, izdavače Vetona Surroia i Blerima Shalu, i vođe OVK Hashima Thaçija i Jakupa Krasniqija.⁸²⁷ Ljubivoje Joksić, koji je radio u Resoru državne bezbednosti MUP Srbije na Kosovu, posvedočio je da je njegov Resor raspolagao operativnim “podacima” o pripadnicima OVK koji su odbijali da odu u Rambouillet i o tome da vođa DSK Rugova nije želeo da oni prisustvuju kao ravnopravni donosioci odluka i pregovarači u tom procesu. Joksić je takođe izjavio da su strani predstavnici, uključujući i Shauna Byrnesa, nagovorili OVK da učestvuje u pregovorima, obećavši im da će SAD podržati njihove stavove.⁸²⁸ Međutim, Shaun Byrnes je posvedočio da ne može da se seti da je s bilo kojim pripadnikom OVK vodio ikakav razgovor u tom smislu.⁸²⁹ Veće zaključuje da je činjenica da se Byrnes toga ne seća iznenađujuća i smatra da su, u svetlu angažovanja SAD u pregovaračkom procesu posredstvom raznih poslanika, predstavnici OVK bili u delegaciji kosovskih Albanaca uz odobrenje SAD.

361. Tokom konferencije, dve delegacije su se samo jednom direktno sastale. Bilo je to 14. februara 1999. godine.⁸³⁰ Umesto toga, pregovori su vođeni putem “šatl diplomatije”, tako što su delegacije odvojeno radile na predlogu teksta u različitim delovima iste palate. Tri glavna pregovarača, austrijski ambasador Petritsch, koji je delovao kao specijalni izaslanik Evropske unije za Kosovo, ruski izaslanik ambasador Boris Majorski i američki ambasador Hill, koji su često nazivani “trojkom”, preuzimali su izmene od obe strane i integrisali ih u sporazum pre nego što bi ih predočili drugoj strani za dalje primedbe.⁸³¹ Petritsch i Majorski su, pre svega, bili odgovorni za pregovaranje o političkim aspektima sporazuma, dok se Hill bavio odredbama koje su se ticale sprovođenja, između ostalog i pitanjem prisustva vojnika NATO u cilju sprovođenja

⁸²⁷ Wolfgang Petritsch, T. 10735–10736, 10838 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2658 (Dopis austrijske ambasade, 25. februar 1998. godine), str. 3; Shaun Byrnes, T. 12265 (17. april 2007. godine). Profesor Marc Weller i američki advokat i ambasador Morten Abramovich su kao savetnici pomagali delegaciji kosovskih Albanaca. Wolfgang Petritsch, T. 10776–10777 (1. mart 2007. godine), 10865 (2. mart 2007. godine). V. takođe Veton Surroi, T. 4551–4553 (10. oktobar 2006. godine).

⁸²⁸ Ljubivoje Joksić, T. 21968–21969, 21971 (8. februar 2008. godine); 6D206 (Službena beleška RDB, 26. februar 1999. godine).

⁸²⁹ Shaun Byrnes, T. 12222–12228 (17. april 2007. godine).

⁸³⁰ Veton Surroi, T. 4553–4554 (10. oktobar 2006. godine); Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2–3.

⁸³¹ Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4324; Wolfgang Petritsch, T. 10710–10712 (28. februar 2007. godine); Ratko Marković, T. 13183, 13192–13193 (9. avgust 2007. godine); Veton Surroi, T. 4549 (10. oktobar 2006. godine). Veće napominje da je tokom suđenja pokušalo da pozove ambasadore Mayorskog i Hilla da svedoče, što na kraju nije uspelo. V. takođe Odeljak I.B, gore.

raznih odredaba sporazuma.⁸³² Petritsch drugi sekretar Jan Kickert bio je veza s delegacijom kosovskih Albanaca i izveštavao je austrijsku Vladu o događanjima u Rambouilletu uopšte.⁸³³

362. Postoje kontradiktorni dokazi o stepenu i prirodi angažovanosti delegacije SRJ/Srbije u pregovorima u Rambouilletu. Nekoliko učesnika konferencije svedočilo je o tome da su bili mišljenja da Milošević kontroliše stav SRJ/Srbije zato što su članovi delegacije bili u stalnoj vezi s Beogradom, uprkos činjenici da su prema osnovnim pravilima konferencije, bili zabranjeni kontakti sa spoljnim svetom.⁸³⁴ Štaviše, Šainović je jednom tražio i dobio dopuštenje da napusti Rambouillet kako bi se konsultovao s Miloševićem. Živadin Jovanović i Ratko Marković objasnili su da je Šainović išao u Beograd zato što je od delegacije traženo da iznese svoj stav i da prihvati rešenja koja nisu bila u skladu sa deset polaznih principa Kontakt grupe.⁸³⁵

363. Kako je naveo Veton Surroi, delegacija kosovskih Albanaca imala je utisak da tim SRJ/Srbije nije ozbiljan zato što se činilo da je samo mali broj njih bio upoznat sa sadržajem raspoloživih dokumenata i nisu iznosili nikakve primedbe niti odgovarali na “početne nacрте dokumenata”, već su jednostavno insistirali na tome da delegacija kosovskih Albanaca potpiše “principe o kojima se ne pregovara” Kontakt grupe. Surroi je takođe objasnio da delegacija SRJ/Srbije nije dala nijedan značajan predlog.⁸³⁶ Međutim, to se kosi s izjavom za javnost Kontakt grupe od 16. februara u kojoj se navodi da je “trojka” dobila “podrobne komentare” od obe delegacije.⁸³⁷

364. Dokazi pokazuju da je delegacija SRJ/Srbije aktivno učestvovala u pregovorima u Rambouilletu, ali njihov pristup se vremenom promenio. Petritsch je smatrao da je na početku pregovora “srpski [...] pregovarački tim [...] imao mandat da napravi kompromis i složi se sa

⁸³² Wolfgang Petritsch, T. 10710 (28. februar 2007. godine). Kickert je napomenuo da je jedan od razloga iz kojih se o pitanjima vezanim za bezbednost razgovaralo sa SAD bio taj što je srpsko rukovodstvo na EZ gledalo kao na “slabu silu, koja se nije smatrala ozbiljnom i svakako nije parirala američkoj”. Jan Kickert, T. 11236 (7. mart 2007. godine).

⁸³³ Jan Kickert, T. 11239 (7. mart 2007. godine).

⁸³⁴ Wolfgang Petritsch, T. 10714 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2, dok. pr. br. P2793 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 7219-7220; dok. pr. br. P2662 (Dopis austrijske ambasade, 10. februar 1999. godine), str. 1, koji pokazuje da je delegacija SRJ/Srbije već bila izradila nacrt svojih komentara i čekala “uputstva iz Beograda”. V. takođe Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2613 (Izjava svjedoka od 24. aprila 1999. godine), str. 7, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4219.

⁸³⁵ Živadin Jovanović, T. 14055 (20. avgust 2007. godine), 14120–14121 (21. avgust 2007. godine); Ratko Marković, T. 13542–13546, 13553–13554 (14. avgust 2007. godine). Petritsch je u svom svedočenju rekao da je, zbog kontakta između delegacije SRJ/Srbije i Beograda, delegacija kosovskih Albanaca insistirala na istim uslovima. Tako su pregovarači morali odobriti Tačiju da napusti Francusku radi sastanka s Demaqijem. Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2–3; dok. pr. br. P562 (Dopis austrijske ambasade, 20. februar 1997. godine), str. 2.

⁸³⁶ Veton Surroi, T. 4558–4559, 4594–4595 (10. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 8.

⁸³⁷ Veton Surroi, T. 4558–4559 (10. oktobar 2006. godine); dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Obaveštenje za štampu portparola Kontakt grupe, 16. februar 1999. godine), *e-court*, str. 429.

političkim aspektima predloga [...] bili su kompetentni i spremni da pronađu rešenje koje bi za obe strane bilo prihvatljivo.”⁸³⁸ Međutim, izgleda da se situacija kasnije promenila i, budući da između konferencije u Rambouilletu i drugog kruga razgovora u Parizu nije bilo zasedanja Skupštine gde je pregovaračkom timu dat neki novi mandat, sve izmene taktike ili stavova morale su doći lično od predsednika Miloševića.⁸³⁹ Veće ovde napominje da je, prema Ustavu SRJ, predsednik SRJ mogao da zastupa SRJ kako u zemlji, tako i u inostranstvu.⁸⁴⁰

365. O mogućnosti napada NATO na teritoriju SRJ raspravljalo se tokom cele konferencije u Rambouilletu; međutim, ambasador Petritsch je posvedočio da nije bilo jasno da li je Milošević verovao da će do toga uistinu i doći.⁸⁴¹

366. Hill je za konferenciju pripremio predlog sporazuma od 24 strane, koji se temeljio na njegovim ranijim predlozima i u kom je detaljno izneo elemente političkog rešenja, kojim je Kosovu data veća autonomija i ovlašćenja za samoupravu, ali su se još uvek štitili teritorijalni integritet i suverenitet SRJ.⁸⁴² Ovaj predlog, o kome se govori kao o “političkom delu sporazuma” iz Rambouilleta⁸⁴³ i koji je obuhvatao okvirni sporazum i anekse 1 (Ustav Kosova), 3 (Izbori) i 6 (Ombudsman), podeljen je delegaciji SRJ/Srbije ujutro, 7. februara. Delegacija je na početku imala dve primedbe. Prvo, zaključila je da neki od deset polaznih principa koje je iznela Kontakt grupa nisu u potpunosti predviđeni u predlogu. Stoga je delegacija SRJ/Srbije predložila delegaciji kosovskih Albanaca da se sastanu i potpišu izjave o prihvatanju tih principa. Kosovski Albanci su odbili da to urade.⁸⁴⁴ Međutim, 11. februara 1999. godine, na predlog kopredsedavajućih konferencije, delegacija SRJ/Srbije izdala je potpisanu izjavu o prihvatanju principa.⁸⁴⁵ Delegacija kosovskih Albanaca ponovo je odbila da potpiše te principe.

⁸³⁸ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2. Srpski pregovarači o kojima je Petritsch izričito govorio su Vladan Kutlešić, Ratko Marković i Nikola Šainović.

⁸³⁹ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2.

⁸⁴⁰ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 96(1).

⁸⁴¹ Wolfgang Petritsch, T.10718 (28. februar 2007. godine), dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 8, u kojoj je izjavio da je "izgledalo da Milošević ne očekuje da NATO bombarduje Srbiju." Života Ćosić je svedočio da Vlada Srbije, kao ni stanovništvo uopšte, nisu verovali da će doći do NATO bombardovanja. Bili su uvereni da "će se naći [...] mirno rešenje da se prevaziđe kriza". Života Ćosić, T. 13664 (15. avgust 2007. godine).

⁸⁴² V. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu, Prvi predlog, 6. februar 1999. godine), *e-court*, str. 418–425.

⁸⁴³ Ratko Marković, T. 13214 (9. avgust 2007. godine).

⁸⁴⁴ Ratko Marković, T. 13189–13193 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 13549 (14. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D122 (Dopis Ratka Markovića upućen ambasadorima Hillu, Petritschu i Mayorskom kojim se traži da se potpišu opšti principi, 9. februar 1999. godine); dok. pr. br. 1D123 (Dopis Ratka Markovića upućen ambasadorima Hillu, Petritschu i Mayorskom u kojem se traži sastanak svih uključenih strana, 9. februar 1999. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6. V. takođe Živadin Jovanović, T. 14056 (20. avgust 2007. godine).

⁸⁴⁵ Marković je posvedočio da je ideju o potpisivanju izjave s deset principa pokrenuo kopredsedavajući sastanka Robin Cook, ministar inostranih poslova Ujedinjenog Kraljevstva, što se takođe vidi u izjavi. On je takođe zaključio da je Cook bio član i prvobitne Kontakt grupe i da je i dalje delio mišljenje tela čiji je bio član. Ratko Marković, T. 13193,

Pregovarači su zatim u preambulu novog nacrtu sporazuma i u preambulu nacrtu Ustava za Kosovo iz Aneksa 1 uneli principe o kojima se ne pregovara, koje je definisala Kontakt grupa.⁸⁴⁶ Iako su i Petritsch i Surroi posvedočili da potpisivanje principa Kontakt grupe nije bilo neophodno, budući da je samo prisustvo svih strana automatski bilo pokazatelj da prihvataju principe,⁸⁴⁷ Veće je mišljenja da je ovo objašnjenje okolišno i da, u stvari, potvrđuje stav strane SRJ/Srbije. Da je samo prisustvovanje sastanku automatski bio znak prihvatanja principa, kosovski Albanci se uopšte ne bi protivili njihovom potpisivanju.

367. Druga primedba delegacije SRJ/Srbije odnosila se na činjenicu da je delegacija mislila da joj nije dostavljen ceo tekst predloga sporazuma, kao što je priozlazilo iz brojeva kojima su bili označeni aneksi. Marković je posvedočio da je, uprkos stalnim zahtevima delegacije SRJ/Srbije da joj se dostavi celokupan tekst, Aneks 4 pod naslovom “Ekonomska pitanja” delegaciji dostavljen tek na sam dana isticanja poslednjeg roka koji je Kontakt grupa odredila za prvobitno zaključenje razgovora, tačnije 13. februara 1999. godine.⁸⁴⁸

368. Dana 14. februara 1999. godine, državni sekretar SAD Madeleine Albright stigla je u Rambouillet kako bi ubrzala dalje pregovore. Odmah je predsedavala jedinom sastanku na kom su se dve delegacije direktno sastale. Potom se sastala sa svakom delegacijom posebno. Delegaciji kosovskih Albanaca je rekla da će ih SAD i međunarodna zajednica “napustiti” ako ne potpišu predloženi sporazum.⁸⁴⁹ Delegaciji SRJ/Srbije je rekla da će, ako se ne slože, SRJ biti bombardovana.⁸⁵⁰ Petritsch se žalio svojoj Vladi u Beču da je njeno prisustvo bilo pokušaj SAD da uzme pregovore u svoje ruke.⁸⁵¹

---

dok. pr. br. 13195 (9. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D124 (Izjava koju je potpisala delegacija SRJ/Srbije na sastanku u Rambouilletu 11. februara 1999. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 5–6.

⁸⁴⁶ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6. V. takođe Wolfgang Petritsch, T. 10712–10713 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P2662 (Dopis austrijske ambasade, 10. februar 1999. godine), str. 1, koji pokazuje da je delegacija SRJ/Srbije odustala od svojih zahteva da se potpišu opšti faktori nakon što su pregovarači dali garancije da će se očuvati “suverenitet i teritorijalni integritet SRJ”.

⁸⁴⁷ Wolfgang Petritsch, T. 10712–10713 (28. februar 2007. godine), T. 10846–10847 (2. mart 2007. godine); Veton Surroi, T. 4562–4564 (10. oktobar 2006. godine).

⁸⁴⁸ Ratko Marković, T. 13196–13198 (9. avgust 2007. godine). V. dok. pr. br. 1D96 (Dopis Ratka Markovića upućen ambasadorima Hillu, Petritschu i Mayorskojem, u kojem traži da se dostave svi relevantni dokumenti namenjeni raspravi, Rambouillet); dok. pr. br. 1D32 (Zapisnik sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6.

⁸⁴⁹ Veton Surroi, T. 4553–4554 (10. oktobar 2006. godine). V. takođe Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4218, dok. pr. br. P2613 (Izjava svedoka od 3. novembra 2001. godine), str. 8; dok. pr. br. 6D1670 (Izveštaj SAD o razgovorima u Rambouilletu).

⁸⁵⁰ Veton Surroi, T. 4554 (10. oktobar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. 6D1670 (Izveštaj SAD o razgovorima u Rambouilletu).

⁸⁵¹ Wolfgang Petritsch, T. 10752 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2658 (Dopis austrijske ambasade, 25. februar 1999. godine), str. 1–2.

369. Delegacija SRJ/Srbije dobila je Aneks 4(A) Sporazuma pod naslovom “Humanitarna pitanja, rekonstrukcija i razvoj” 15. februara 1999. godine.⁸⁵² U tom trenutku, pregovarači su potvrdili da su im dostavljeni svi aneksi koje je usvojila Kontakt grupa. Dana 16. februara, delegacija SRJ/Srbije dostavila je pregovaračima svoje komentare u vezi s predlogom sporazuma za koje je Kontakt grupa, kao što je ranije pomenuto, rekla da su “podrobni”.⁸⁵³

370. Petritsch je posvedočio da se Kontakt grupa od početka složila da će anekse dostavljati jedan po jedan kako bi se izbegla zbrka i kako bi se postupalo “korak po korak”, čime je potvrdio da nijedna delegacija nije dobila sve anekse odjednom.⁸⁵⁴ Takođe je objasnio da je sama Kontakt grupa povremeno imala problema da se usaglasi u pogledu određenih delova sporazuma, pa zbog toga nije bila u mogućnosti da ih stavi na razmatranje i dostavi stranama.⁸⁵⁵

371. Veće ovde napominje da je u spis prihvaćeno i više dopisa s izveštajima o napredovanju pregovora u Rambouilletu, koje je sastavila austrijska ambasada u Beogradu i koji su poslali austrijskom Ministarstvu inostranih poslova u Beču.⁸⁵⁶ Veće je zaključilo da su oni, opšte uzevši, pouzdani zapisi o događajima iz tog perioda. Prema jednom dopisu od 18. februara 1999. godine, Hill je usred pregovora, 16. februara, otputovao u Beograd i održao tročasovni sastanak s Miloševićem i Milutinovićem. Razgovarali su o najosetljivijim pitanjima za SRJ/Srbiju, između ostalog i o uslovu da se ne smeju narušiti suverenitet i teritorijalni integritet Srbije i SRJ, kao i da neće doći do razmeštanja stranih vojnih snaga.⁸⁵⁷ Dana 18. februara 1999. godine Milutinović se ponovo sastao s Hillom, ovaj put u Parizu. Petritsch je objasnio da su Hill i drugi međunarodni pregovarači pozdravili Milutinovićevo prisustvo u Rambouilletu, smatrajući ga jednim od donosilaca političkih odluka, i da su želeli s njim da razgovaraju kako bi se sporazum što pre postigao. Međutim, u dopisu je zabeleženo da je ovaj sastanak imao negativan ishod i bio

⁸⁵² Ratko Marković, T. 13196–13198 (9. avgust 2007. godine). V. dok. pr. br. 1D96 (Dopis Ratka Markovića upućen Hillu, Petritschu i Mayorskojem, u kojem traži da se dostave svi relevantni dokumenti namenjeni raspravi); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6.

⁸⁵³ Ratko Marković, T. 13198–13200 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D589 (Dopis Ratka Markovića upućen Hillu, Petritschu i Mayorskom u kojem dostavlja jedinstveni tekst sporazuma o samoupravi na Kosovu, 16. februar 1999. godine); dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Obaveštenje za štampu portparola Kontakt grupe, 16. februar 1999. godine), *e-court*, str. 429; dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6.

⁸⁵⁴ Wolfgang Petritsch, T. 10843 (2. mart 2007. godine).

⁸⁵⁵ Wolfgang Petritsch, T. 10842–10843 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2658 (Dopis austrijske ambasade, 25. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁵⁶ Wolfgang Petritsch, T. 10712 (28. februar 2007. godine).

⁸⁵⁷ Wolfgang Petritsch, T. 10718 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P2661 (Dopis austrijske ambasade, 18. februar 1999. godine), str. 1. V. takođe Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 4.

“apsolutno neproduktivan” zato što su najspornija pitanja, kao što su vojni aspekti sporazuma, ostala otvorena. U nastavku pregovora u Rambouilletu, Milutinović je zauzeo aktivniji stav.⁸⁵⁸

372. Dana 18. februara, nakon što je razmotrila komentare obe strane o početnom predlogu, Kontakt grupa je predočila novu verziju sporazuma, koja je sada obuhvatala anekse 1, 3, 4, 4(A), 6 i novi Aneks 8, u kom je pisalo sledeće:

Tri godine nakon stupanja Sporazuma na snagu, obaviće se detaljna procena Sporazuma pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice, s ciljem da se poboljša sprovođenje Sporazuma i da se donese odluka o tome da li da se sprovedu predlozi bilo koje strane o preduzimanju dodatnih koraka.⁸⁵⁹

U ovom predlogu se takođe navodi da postojanje “paravojskih i neregularnih snaga na Kosovu” nije u skladu s odredbama tog sporazuma.⁸⁶⁰

373. Delegacija kosovskih Albanaca odbacila je predlog zato što se nije slagala s političkom komponentom i “unilateralnim izmenama najosnovnijih principa na kojima se temelji celokupan politički sporazum”, a glavni problem bio je taj što je termin “suverenitet” unet u tekst pored termina “teritorijalni integritet” SRJ.⁸⁶¹ U saopštenju za štampu, delegacija kosovskih Albanaca iznela je okvirno svoj stav da se, nakon isticanja prelaznog perioda, mora održati referendum o daljem statusu Kosova i izjavila da bi ih svako pozivanje na suverenitet ograničavalo u tom pogledu; izneli su prigovor i nas sam proces, tvrdeći da je utemeljen na zasebnim pregovorima i unilateralnim izmenama i dopunama. Međutim, Veton Surroi je morao da prizna da je sama delegacija kosovskih Albanaca insistirala na tom procesu i odbila da potpiše polazne principe.⁸⁶²

374. Petritsch je posvedočio da je delegacija SRJ/Srbije bila spremna da prihvati predlog, uprkos tome što ga je i ona kritikovala zbog davanja visokog stepena samouprave Kosovu i zbog toga što se činilo da ima primat nad pravnim sistemom SRJ/Srbije.⁸⁶³ Međutim, sledećeg dana, 19. februara, delegacija je dostavila svoje mišljenje o predlogu u pismenom obliku i zahtevala da

⁸⁵⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10724 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P563 (Dopis austrijske ambasade, 19. februar 1999. godine), str. 2.

⁸⁵⁹ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu, Drugi predlog, 18. februar 2007. godine), *e-court*, str. 431–438. V. takođe Veton Surroi, T. 4559–4560 (10. oktobar 2006. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10721–10722 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P2661 (Dopis austrijske ambasade, 18. februar 1999. godine), str. 2.

⁸⁶⁰ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu, Drugi predlog, 18. februar 2007. godine), *e-court*, str. 431, Okvir, član 2, odeljak 2.

⁸⁶¹ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Izjava kosovske delegacije o novom predlogu rešenja, 18. februar 2007. godine), *e-court*, str. 441–442; Veton Surroi, T. 4560–4561 (10. oktobar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. P563 (Dopis austrijske ambasade, 19. februar 1999. godine), str. 1–2.

⁸⁶² Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Izjava kosovske delegacije o novom predlogu rešenja, 18. februar 2007. godine), *e-court*, str. 441–442; Veton Surroi, T. 4561–4565 (10. oktobar 2006. godine).

⁸⁶³ Wolfgang Petritsch, T. 10722–10723 (28. februar 2007. godine), T. 10856 (2. mart 2007. godine); Dok. pr. br. P563 (Dopis austrijske ambasade, 19. februar 1999. godine), str. 1.

se brišu celi odeljci. Zbog ovoga su usledili dugi sastanci između Markovića, Kutlešića i advokata pregovarača.⁸⁶⁴ I delegacija kosovskih Albanaca je dostavila svoje primedbe u pismenoj formi.⁸⁶⁵

375. Dana 19. februara vođa OVK Hashim Taçi je dobio dopuštenje da napusti Rambouillet. Otputovao je u Ljubljano, Slovenija, gde se sastao s Ademom Demaqijem, tadašnjim političkim predstavnikom OVK. Po povratku, izvestio je trojku da je sastanak imao pozitivan ishod i da će moći da potpiše predlog sporazuma. Istoga dana deo delegacije kosovskih Albanaca sastao se s Wesleyjem Clarkom, koji je došao u Rambouillet i pokušao da ih nagovori da potpišu sporazum. Clark je tom prilikom obavestio delegaciju kosovskih Albanaca da sada postoje aneksi 2, 5 i 7 koji su nedostajali i koji se odnose na sprovođenje sporazuma, između ostalog i na sprovođenje vojnog aspekta sporazuma. Petritsch je svedočio da su u tom trenutku predloge tih aneksa bili interno sačinili eksperti NATO, ali da oni nisu bili podeljeni na konferenciji,⁸⁶⁶ što se izgleda kosilo s njegovim ranijim svedočenjem da su strane još 18. februara bile upoznate s “praktično celim tekstom”.⁸⁶⁷ Kasnije, tokom unakrsnog ispitivanja, Petritsch je objasnio da mu je Hill rekao da su aneksi o sprovođenju sporazuma predati delegaciji SRJ/Srbije 18. februara, ali da su bili odbijeni.⁸⁶⁸ Zanimljivo je da je u e-mail poruci austrijske ambasade od 19. februara zabeleženo da su aneksi dostavljeni delegaciji kosovskih Albanaca, ali se ne pominje da su predati delegaciji SRJ/Srbije.⁸⁶⁹ Petritsch je to objasnio izjavivši da se o pitanju vojnog prisustva moglo pregovarati jedino s državnim činiocem, dok nedržavni činioci, kao što su bili kosovski Albanci, nisu mogli o tome odlučivati. Zbog toga je, prema Petritschevim rečima, bilo bitnije da se u dopisu napomene da su kosovski Albanci obavešteni o postojanju aneksa a ne da se ta ista informacija zabeleži u vezi sa stranom SRJ/Srbije.⁸⁷⁰ Veće napominje da se jedna od odredaba Aneksa 7 odnosila na demilitarizaciju snaga koje nisu VJ, MUP i lokalne policijske snage, što je impliciralo raspuštanje OVK, pitanje koje je očigledno trebalo da se dogovori s delegacijom OVK.⁸⁷¹

⁸⁶⁴ Wolfgang Petritsch, T. 10726–10727 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P562 (Dopis austrijske ambasade, 20. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁶⁵ Dok. pr. br. P562 (Dopis austrijske ambasade, 20. februar 1999. godine).

⁸⁶⁶ Veton Surroi, T. 4565–4566 (10. oktobar 2006. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10866–10868 (2. mart 2007. godine), dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 2–3; dok. pr. br. P562 (Dopis austrijske ambasade, 20. februar 1997. godine), str. 2.

⁸⁶⁷ Wolfgang Petritsch, T. 10701 (28. februar 2007. godine).

⁸⁶⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10921–10926 (2. mart 2007. godine).

⁸⁶⁹ Dok. pr. br. P563 (Dopis austrijske ambasade, 19. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁷⁰ Wolfgang Petritsch, T. 10926 (2. mart 2007. godine).

⁸⁷¹ Dok. pr. br. P474 (Dokument pod naslovom Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu (Sporazum iz Rambouilleta, 23. februar 1999. godine), poglavlje 7, član V.

376. Izgleda da je delegacija SRJ/Srbije ipak na neki način, možda samo iz medijskih izveštaja, bila obaveštena o tome šta je predloženo u tom delu sporazuma, budući da je Ministarstvo inostranih poslova 18. februara izdalo obaveštenje svim članovima Savezne vlade, u kome je izjavilo da “nikakav vojni aneks niti slični vojni predlozi nijesu uručivani našoj delegaciji u Rambouilletu”, da Kontakt grupa nije nikada o tome raspravljala s delegacijom i da SRJ neće prihvatiti nikakve strane vojnike na svojoj teritoriji.⁸⁷² Živadin Jovanović je posvedočio da je ovaj dopis bio sastavljen kao reakcija na izjave u medijima o tome kako je potrebno da se odobri prisustvo NATO na Kosovu.⁸⁷³ Međutim, Momir Bulatović je posvedočio da je ovaj dopis bio “diplomatski odgovor” Ministarstva na “vojni aneks koji je ponuđen pregovaračima u Rambouilletu.”⁸⁷⁴

377. Tokom žustrih rasprava održanih u noći 19. februara, delegacija SRJ/Srbije i pregovarači Kontakt grupe uspeali su da zaključe pregovore u vezi s političkim delovima predloga sporazuma, uključujući anekse 1, 3 i 6. Marković je svedočio da je delegacija SRJ/Srbije bila spremna da prihvati politički dogovor pod uslovom da se u ponuđenom tekstu napravi nekoliko ispravki. Konkretno, delegacija je želela da se u Ustav unese činjenica da je Kosovo sastavni deo Republike Srbije i da Srbija ima sva državna ovlašćenja na Kosovu. U noći između 19. i 20. februara 1999. godine, u prisustvu Petritscha i O’Briena, delegacija SRJ/Srbije je prihvatila te izmene i postigla “visok stepen saglasnosti”. Međutim, sve te izmene trebalo je da odobri i delegacija kosovskih Albanaca. Prema Markovićevim rečima, delegacija SRJ/Srbije čak ni do isteka drugog roka 20. februara još nije bila dobila ceo tekst sporazuma, uprkos garancijama koje su pregovarači dali 15. februara.⁸⁷⁵

378. Dana 20. februara 1999. godine, kad su bili zakazani poslednji sastanci, obe strane odvojeno su se sastale s članovima Kontakt grupe, između ostalog i s Madeleine Albright. Tačiju je, kao predstavniku delegacije kosovskih Albanaca, postavljeno pitanje da li će delegacija prihvatiti predlog sporazuma, ali on to nije ni potvrdio ni negirao, što je bilo suprotno potvrdnom odgovoru koji je Petritschu dao pre sastanka. Sastanak je zbog toga prekinut.⁸⁷⁶ Nakon tog prekida, delegacija SRJ/Srbije i Milutinović pozvani su da se sastanu s Kontakt

---

⁸⁷² Dok. pr. br. 2D221 (Dopis Momiru Bulatoviću upućen od strane Saveznog ministarstva za inostrane poslove, 18. februar 1999. godine).

⁸⁷³ Živadin Jovanović, T. 14061 (20. avgust 2007. godine).

⁸⁷⁴ Momir Bulatović, T. 13847 (17. avgust 2007. godine).

⁸⁷⁵ Ratko Marković, T. 13197–13198, 13213–13215 (9. avgust 2007. godine).

⁸⁷⁶ Wolfgang Petritsch, T. 10864-10865, 10869 (2. mart 2007. godine); Veton Surroi, T. 4566-4568 (10. oktobar 2006. godine).

grupom. Na pitanje da li su spremni da prihvate predlog od 18. februara, Milutinović je odgovorio potvrdno.⁸⁷⁷

379. Zbog Thačijeve odbijanja da prihvati predlog sporazuma, konferencija u Rambouilletu je produžena za još tri dana, do 23. februara. Dana 21. februara, Thači, Rugova i Rexhep Qosja⁸⁷⁸ prisustvovali su radnom ručku s Madeleine Albright. Tokom ručka rekli su da žele da se u sporazum unese i navod o referendumu za nezavisnost Kosova. Alternativno, zatražili su “propratni dopis” od SAD, u kome bi se pomenula “iskazana volja naroda” kao faktor u donošenju konačne odluke o statusu Kosova i pružile garancije da SAD razumeju da ta fraza predstavlja referencu na referendum.⁸⁷⁹ Do 04:15 časova 22. februara postignut je sporazum s kosovskim Albancima po svim tačkama, s izuzetkom klauzule o reviziji u Aneksu 8. Do 05:25 časova kosovski Albanci su obavešteni o novoj klauzuli o reviziji koja je sada obuhvatala sve predloge kosovskih Albanaca, osim navoda o referendumu. Umesto toga, u klauzuli se pominjala “iskazana volja naroda”.⁸⁸⁰ Kako je naveo Petritsch, termin “iskazana” kasnije je izbrisan iz konačne verzije klauzule 8, kako bi se ublažio termin “volja naroda”.⁸⁸¹ Tokom te noći, SAD su dostavile propratni dopis koji je obećan, pruživši garancije da će se ta fraza tumačiti kao referenca na referendum o statusu Kosova.⁸⁸² Delegacija SRJ/Srbije nije znala za taj dopis.⁸⁸³ Marković je zapravo posvedočio da je za postojanje dopisa i poruka između SAD i delegacije kosovskih Albanaca u Rambouilletu doznao tek nakon što je pročitao knjige o pregovorima.⁸⁸⁴

380. Veton Surroi je zatim izvestio Petritscha da želi da se i Evropska unija obaveže na sličan način. Petritsch je kategorično odbio taj zahtev.⁸⁸⁵ Nakon diskusije između američkih

⁸⁷⁷ Wolfgang Petritsch, T. 10873–10874 (2. mart 2007. godine).

⁸⁷⁸ U to vreme Rexhep Qosja je bio vođa stranke Ujedinjenog demokratskog pokreta, koja je obuhvatala više nezadovoljnih članova DSK, a bila je povezana i s OVK; Veton Surroi, T. 4551–4552 (10. oktobar 2006. godine).

⁸⁷⁹ Veton Surroi, T. 4568–4569, 4571 (10. oktobar 2006. godine).

⁸⁸⁰ Wolfgang Petritsch, T. 10736–10737 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2660 (Dopis austrijske ambasade, 22. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁸¹ Wolfgang Petritsch, T. 10739–10741 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P474 (Dokument s naslovom Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu (Sporazum iz Rambouilleta), 23. februar 1999. godine), Poglavlje 8.

⁸⁸² Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*, Predlog za dodatak 8, član 1(3) i predložak propratnog pisma, 22. februar 1999. godine), *e-court*, str. 449. Predloženi tekst za klauzulu o reviziji glasi:

Tri godine nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma, sazvaće se međunarodni sastanak kako bi se donela odluka o mehanizmu za konačno rešenje za Kosovo na temelju iskazane volje naroda, mišljenja relevantnih vlasti, napora koje su strane preuzele u pogledu sprovođenja ovog Sporazuma i Helsinškog završnog akta, te kako bi se napravila temeljna procena sprovođenja ovog Sporazuma i uzeli u obzir predlozi svih strana za dodatne mere.

⁸⁸³ Wolfgang Petritsch, T. 10737 (1. mart 2007. godine).

⁸⁸⁴ Ratko Marković, T. 13212 (9. avgust 2007. godine).

⁸⁸⁵ Wolfgang Petritsch, T. 10741–10742 (1. mart 2007. godine), T. 10890, 10894–10897 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2660 (Dopis austrijske ambasade, 22. februar 1999. godine), str. 1–2; Veton Surroi, T. 4571–4572 (10. oktobar 2006. godine). Surroi je odbacio navod odbrane da su EU i Rusija stavile veto na propratno pismo. On je zapravo

pregovarača i pregovarača EU, Albright se složila sa stavom EU i, zajedno s drugim pregovaračima, rekla delegaciji kosovskih Albanaca da je narodni referendum o nezavisnosti i dalje postojanje OVK “isključeno”.⁸⁸⁶ Ponuda u vezi s propratnim pismom na kraju je povučena nakon što delegacija kosovskih Albanaca nije na vreme potpisala sporazum.⁸⁸⁷ Petritsch je naveo te događaje u svom dnevnom dopisu za Beč i zabeležio svoju primedbu da “tvrdo glavi stav” kosovskih Albanaca o referendumu izgleda nije pravi razlog zbog koga odbijaju da prihvate predlog sporazuma; umesto toga, glavni problem bila je činjenica da je sporazum predviđao raspuštanje OVK, i Thači, kao jedan od vođa OVK, nije želeo da to prihvati.⁸⁸⁸

381. U poslepodnevnim časovima 22. februara bilo je jasno da Thači nije prihvatio predlog sporazuma. Budući da su dve strane budno posmatrale jedna drugu, činjenica da Thači nije prihvatio sporazum podstakla je i delegaciju SRJ/Srbije da uradi isto. Prema Petritschevim rečima, delegacija SRJ/Srbije odbacila je većinu unetih izmena i čak dovela u pitanje neke od već dogovorenih delova sporazuma.⁸⁸⁹ Marković je objasnio zbog čega je odbačen sporazum od 22. februara rekavši da su tek u 19:00 časova 22. februara, na sastanku sa trojkom, delegaciji SRJ/Srbije konačno dostavljeni aneksi 2 (Policija i građanska javna bezbednost), 5 (Sprovođenje I), 7 (Sprovođenje II), i nova verzija klauzule o reviziji u Aneksu 8. Prema Markovićevim rečima, Aneks 8 je bio veliki ustupak delegaciji kosovskih Albanaca. Pored toga, delegacija je od ambasadora Majorskog doznala da aneksi 2, 5 i 7, za razliku od drugih aneksa, nisu usaglašeni između članova Kontakt grupe; trojka nije ni razgovarala o aneksima 2 i 7; a o Aneksu 5 se raspravljalo, ali nije doneta odluka o njegovom usvajanju.⁸⁹⁰ Nakon konsultovanja s celom delegacijom, Marković je odbio da ih prihvati, izjavivši da ih je trojka 15. februara uveravala da su tada imali na raspolaganju ceo predlog sporazuma.⁸⁹¹

382. Uprkos tome, proces se nastavio, a u predlog su tokom noći između 22. i 23. februara unete manje promene. Dana 23. februara 1999. godine, u 09:30 časova, obe delegacije su dobile konačan tekst sporazuma, koji je, pored okvirnog sporazuma, obuhvatao “glave” 1, 2, 3, 4, 4A,

---

izjavio da je propratno pismo povučeno nakon što delegacija kosovskih Albanaca nije blagovremeno potpisala sporazum.

⁸⁸⁶ Wolfgang Petritsch, T. 10741–10742 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2660 (Dopis austrijske ambasade, 22. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁸⁷ Veton Surroi, T. 4572, 4574 (10. oktobar 2006. godine); ali v. Wolfgang Petritsch, T. 10896 (2. mart 2007. godine) gde se sugeriša da je izdavanje propratnog pisma bilo neprimereno i da je možda to razlog iz kojeg je ono povučeno.

⁸⁸⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10733–10735 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2660 (Dopis austrijske ambasade, 22. februar 1999. godine), str. 1.

⁸⁸⁹ Wolfgang Petritsch, T. 10745–10747 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2659 (Dopis austrijske ambasade, 23. februar 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P2658 (Dopis austrijske ambasade, 25. februar 1999. godine).

⁸⁹⁰ Ratko Marković, T. 13201–13204 (9. avgust 2007. godine), 13550–13551 (14. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D97 (Dopis Ratka Markovića upućen Hillu, Petritschu i Mayorskom); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 6.

5, 6, 7 i 8, a ne anekse.⁸⁹² Taj konačni predlog sporazuma potpisala su tri člana trojke u ime Kontakt grupe. Međutim, potpis Majorskog nije se odnosio na glave 2 i 7 zato što, kao što je ranije navedeno, Kontakt grupa o njima nije raspravljala.⁸⁹³ Što se tiče glave 5, Marković je objasnio da je Majorski, u prisustvu druga dva pregovarača, izjavio da ona nije usvojena, pa čak ni data na glasanje.⁸⁹⁴ Međutim, izgleda da ju je on, uprkos tome, potpisao.

383. Od delegacija se tražilo da dostave svoje odgovore na sve te dokumente najkasnije do 13:00 časova toga dana.⁸⁹⁵ Delegacija SRJ/Srbije nije prihvatila sporazum zbog odredaba u vezi sa stranim vojnim prisustvom u SRJ (glava 7, Aneks B), što je, prema mišljenju delegacije, davalo previše ovlašćenja snagama NATO u SRJ.⁸⁹⁶ Delegacija je iznela svoje stanovište da razmeštanje stranih vojnika na Kosovu nije ni razmatrano ni usvojeno na nivou Kontakt grupe i da stoga ne može biti tema razgovora ili sporazuma o Kosovu.⁸⁹⁷ Petritsch je, s druge strane, objasnio da će snage NATO biti prisutne samo na Kosovu i da glava 7 takođe dopušta prisustvo 1.500 vojnika VJ na pograničnom području i 1.000 vojnika na drugim područjima Kosova. Ovo je, prema Petritschevim rečima, pokazivalo da je međunarodna zajednica opredeljena da očuva teritorijalni integritet i suverenitet SRJ.⁸⁹⁸ Međutim, Rade Čučak, oficir VJ zadužen za obezbeđenje državne granice, posvedočio je da je 1.500 vojnika nerealan broj i ukazao je na procenu VMK iz sredine februara 1999. godine da je za odgovarajuću zaštitu granice bilo potrebno najmanje 6.600 vojnika.⁸⁹⁹

⁸⁹¹ Dok. pr. br. 1D97 (Dopis Ratka Markovića upućen Hillu, Petritschu i Majorskom, 22. februar 1999. godine).

⁸⁹² Wolfgang Petritsch, T. 10700–10701 (28. februar 2007. godine), dok. pr. br. 10756 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P474 (Dokument s naslovom Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu (Sporazum iz Rambouilleta), 23. februar 1999. godine); dok. pr. br. P2659 (Dopis austrijske ambasade, 23. februar 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 7.

⁸⁹³ Dok. pr. br. 1D98 (Dopis pregovarača koji su u ime Kontakt grupe potpisali Hill, Majorski (osim glava 2 i 7) i Petritsch, 23. februar 1999. godine); Ratko Marković, T. 13204–13205 (9. avgust 2007. godine).

⁸⁹⁴ Ratko Marković, T. 13203–13204, 13207–13208 (9. avgust 2007. godine). V. takođe Wolfgang Petritsch, T. 10694–10695 (28. februar 2007. godine).

⁸⁹⁵ Ratko Marković, T. 13204 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 7.

⁸⁹⁶ Živadin Jovanović, T. 14059–14060 (20. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 8, 11–12.

⁸⁹⁷ Dok. pr. br. 2D241 (Savezno Ministarstvo za inostrane poslove – Izveštaj o razgovoru saveznog ministra za spoljne poslove Živadina Jovanovića i Joschke Fischera), str. 6.

⁸⁹⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10704–10709 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P474 (Dokument pod naslovom Privremeni sporazum za mir i samoupravu na Kosovu (Sporazum iz Rambouilleta), 23. februar 1999. godine), glava 7.

⁸⁹⁹ Rade Čučak, T. 14853–14854 (4. septembar 2007. godine); Karol John Drewienkiewicz, T. 7803–7805 (4. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 176; dok. pr. br. P640 (Izveštaj VMK pod naslovom "Kosovo – pitanja u vezi sa granicom", 21. jun 2000. godine). V. takođe Milan Kotur, T. 20650–20651 (21. januar 2008. godine). Veće napominje da je dokazni predmet P640 pogrešno datiran i da je ovaj izveštaj, u stvari, sačinjen sredinom februara 1999. godine, posle sastanka između Drewienkiewicza i Kotura i obilaska granice.

384. Još jedan razlog za odbacivanje predloga bio je vezan za pitanje vremena. Marković je naglasio da su novouvrštene glave 2, 5 i 7 predstavljale gotovo polovinu celog teksta sporazuma i da je stoga bilo nemoguće da se na njih odgovori u tako kratkom roku.⁹⁰⁰ Petritsch je pak objasnio da su pregovarači u to vreme znali da se strane neće složiti zato što su obe navele da im treba više vremena. Shodno tome, trojka je od strana tražila da samo navedu da li su voljne da nastave pregovore nakon pauze od dve i po nedelje. Kako navodi Petritsch, takođe se smatralo da je politički deo sporazuma manje-više utvrđen, a da će se deo koji se odnosi na sprovođenje razmotriti nakon pauze.⁹⁰¹

385. Budući da je Marković nepopustljivo tvrdio da delegacija SRJ/Srbije nije dobila nikakve anekse o vojnim pitanjima ili o sprovođenju sporazuma do 22. februara i da je, u prilog tome, predočio dopise koje je slao trojki žaleći se na tu situaciju, i budući da se svedočenje Petritscha o distribuiranju delova sporazuma vezanih za sprovođenje temeljilo na onome šta mu je rekao Hill, koji nije bio u mogućnosti da svedoči pred Većem, Veće ne može s dovoljno sigurnosti da zaključi da su delegaciji SRJ/Srbije još 18. februara zaista dostavljeni delovi sporazuma koji se odnose na sprovođenje. Petritsch je, štaviše, lično izvestio svoju Vladu da su neki aneksi/glave dostavljeni stranama nešto kasnije, zbog neslaganja među članovima trojke u vezi s njima.⁹⁰² Veće napominje da su aneksi/glave koji su bili predmet tog neslaganja, u stvari, bili aneksi 2, 5 i 7. Pored toga, budući da je aneks/glava 7 u suštini sadržavala odredbu o demilitarizaciji OVK, što je uvek bilo kontroveržno pitanje za Tačija, moguće je da je Clark želeo da obezbedi da delegacija kosovskih Albanaca prihvati te anekse/glave pre nego što se oni dostave strani SRJ/Srbije.

386. Dana 23. februara Ratko Marković je poslao dopis iz koga je, prema Petritschevim rečima, Kontakt grupa razumela da pregovori nisu uspeali. Petritsch se zatim sastao sa Šainovićem i rekao mu da će taj dopis biti shvaćen kao kraj razgovora u Rambouilletu. Nekoliko časova kasnije stigao je i drugi dopis u kome se navodilo da će delegacija SRJ/Srbije biti spremna da nastavi pregovore, pa čak i da razgovara o međunarodnom prisustvu, ne ograničavajući ga na prisustvo civilnih predstavnika. Još nekoliko časova kasnije stigao je treći dopis, u kome su ponovo izraženi volja za nastavak pregovora i pristanak da se razgovara o razmerama međunarodnog prisustva na Kosovu, ali se ističu i suverenitet i teritorijalni integritet

---

⁹⁰⁰ Ratko Marković, T. 13208 (9. avgust 2007. godine); Wolfgang Petritsch, T. 10921–10924 (2. mart 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 1D99 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Madeleine Albright, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 8. V. takođe Živadin Jovanović, T. 14062 (20. avgust 2007. godine).

⁹⁰¹ Wolfgang Petritsch, T. 10700–10701 (28. februar 2007. godine), T. 10927–10928 (2. mart 2007. godine).

⁹⁰² Dok. pr. br. P2658 (Dopis austrijske ambasade, 25. februar 1999. godine), str. 1.

SRJ.⁹⁰³ Delegacija SRJ/Srbije je izjavila da je “na pregovorima u Rambouilletu postignut veliki napredak u definisanju političkog rešenja o suštinskoj samoupravi Kosova i Metohije uz poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta Republike Srbije i SR Jugoslavije”. Delegacija je posebno naglasila “da ne može biti nezavisnosti Kosova i Metohije, niti treće republike.” Izražena je puna spremnost “da [se] nastav[i] sa radom, u pozitivnom duhu ovog sastanka” i istaknuto je “da bi neposredni razgovori dveju delegacija bili vrlo korisni.”⁹⁰⁴ Stav delegacije SRJ/Srbije da je voljna da prihvati politički sporazum iz Rambouilleta ponovljen je na konferenciji za štampu koju je 23. februara 1999. godine Milutinović održao u Parizu. On je, između ostalog, izjavio “da [su] učinili veliki napor da, ipak, na konferenciji postign[u] neke rezultate od kojih će početi, verovatno, sledeći sastanak povodom istog problema”.⁹⁰⁵

387. Što se tiče delegacije kosovskih Albanaca, i njoj je ceo sporazum dostavljen ujutro 23. februara i trebalo je da na njega odgovori tog poslepodneva. Kako se približavao rok, i Hill se pridružio delegaciji kosovskih Albanaca za ručkom, uznemiren zbog toga što još nije bilo odgovora. Tokom ovog ručka delegacija kosovskih Albanaca došla je na ideju da Albrightovoj i drugim pregovaračima Kontakt grupe uputi dopise u kojima će izložiti svoj stav o glavi 8.⁹⁰⁶ Tako je u dopisu, upućenom samo Madeleine Albright, delegacija kosovskih Albanaca navela da je voljna da prihvati sporazum, ali izrazila i svoje shvatanje da sporazum ne isključuje referendum na Kosovu. Delegacija je izjavila da bi se rezultati ovog referenduma onda izneli na međunarodnom sastanku zakazanom radi donošenja odluke o mehanizmu za konačno rešenje, kao što se traži u glavi 8.⁹⁰⁷ Petritsch je priznao da je ovaj dopis upućen Madeleine Albright bio tačno ona vrsta unilateralnog sporazuma između kosovskih Albanaca i SAD koji su pregovarači EU ranije odbacili. Tvrdio je da on nikada nije postao deo procesa u Rambouilletu, premda je dostavljen Madeleine Albright.⁹⁰⁸

⁹⁰³ Wolfgang Petritsch, T. 10747–10748 (1. mart 2007. godine), T. 10928–10934 (2. mart 1999. godine), dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P625 (Dopis Hillu, Petritschu i Mayorskom koji je potpisao Ratko Marković, 23. februar 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 1D582. V. takođe dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*), *e-court*, str. 466. Prema Petritschevim rečima, prilikom poslednjih sporazuma u Parizu, Milutinović je izjavio da je on sastavio taj dopis. Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 4.

⁹⁰⁴ Ratko Marković, T. 13209 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P625 (Dopis upućen Hillu, Petritshu i Mayorskom koji je potpisao Ratko Marković, 23. februar 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 1D582; dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 7.

⁹⁰⁵ Ratko Marković, T. 13215 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D586 (Konferencija za štampu koju je Milutinović održao u Parizu, 23. februar 1999. godine), str. 1. V. takođe dok. pr. br. 2D288 (Saopštenje sa sednice Vlade SRJ, 25. februar 1999. godine).

⁹⁰⁶ Veton Surroi, T. 4574–4578 (10. oktobar 2006. godine).

⁹⁰⁷ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989-1999*), *e-court*, str. 467.

⁹⁰⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10906–10911, 10916–10918 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 7–8. V. takođe dok. pr. br. 1D206 (Video-insert iz emisije "Pad Miloševića", BBC); dok. pr. br. 1D205 (Transkript video-inserta iz emisije "Pad Miloševića", BBC); Branko

388. U 16:30 časova istoga dana delegacija kosovskih Albanaca takođe je izdala saopštenje za javnost i objavila da će za dve nedelje potpisati sporazum i da će, na kraju trogodišnjeg prelaznog perioda održati referendum na Kosovu kako bi se ustanovila volja naroda, kao što se predviđa u glavi 8 sporazuma. Takođe se navodilo da delegacija kosovskih Albanaca očekuje “brzo razmeštanje NATO na terenu kao suštinski deo Sporazuma”.⁹⁰⁹ I Hill i Petritsch radili su na ovoj izjavi delegacije kosovskih Albanaca.⁹¹⁰ Petritsch je objasnio da je to urađeno zato što je međunarodna zajednica uvidala da ne može nikoga da spreči da organizuje referendum, ali da će odlučujuće pitanje biti status takvog referenduma. Međunarodna zajednica je želela da taj referendum ili volja naroda budu samo jedan od faktora koje treba uzeti u obzir pri donošenju takve odluke, a ne odlučujući faktor.⁹¹¹

389. Koristeći dopis koji je delegacija kosovskih Albanaca poslala Madeleine Albright, i uprkos pozitivnom sadržaju pisma koji je trojki uputila delegacija SRJ/Srbije, portparol Stejt departmenta SAD javno je objavio da su kosovski Albanci potpisali sporazum i “izabrali mir”, a da delegacija SRJ/Srbije to nije uradila.⁹¹² Međutim, Veće je mišljenja da u dokazima nema osnova za zaključak da je delegacija SRJ/Srbije, u toj fazi pregovora, bila išta manje predana postizanju mira. To potvrđuje zaključak Kontakt grupe na kraju konferencije o tome da su strane, uprkos tome što su pregovori bili teški, postigle konsenzus o tome da se Kosovu omogući suštinska autonomija, sa spremnim mehanizmima za sprovođenje demokratskih izbora, zaštitu ljudskih prava i nacionalnih manjina, i pravičan pravni sistem.⁹¹³ Pored toga, Petritsch je posvedočio da je obema stranama trebalo više vremena i da su pristale na drugi krug razgovora u Parizu, koji je zakazan za 15. mart 1999. godine, kada bi se finalizirali delovi sporazuma vezani za njegovo sprovođenje.⁹¹⁴

390. U pauzi između razgovora u Rambouilletu i sledećeg sastanka u Parizu, države članice Kontakt grupe, a naročito SAD, direktno su lobirale da predsednik SRJ Milošević prihvati predlog sporazuma i pokušale da ga uvere da je prisustvo međunarodnih posmatrača na Kosovu

Krga, T. 16790–16791 (3. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 4.

⁹⁰⁹ Dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Križa na Kosovu 1989–1999*), *e-court*, str. 467.

⁹¹⁰ Dok. pr. br. P2659 (Dopis austrijske ambasade, 23. februar 1999. godine), str. 1–2.

⁹¹¹ Wolfgang Petritsch, T. 10897–10901, 10904–10905 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2659 (Dopis austrijske ambasade, 23. februar 1999. godine), str. 1–2.

⁹¹² Dok. pr. br. 1D206 (Video-insert iz filma "Pad Miloševića", BBC); dok. pr. br. 1D205 (Transkript video-inserta iz emisije "Pad Miloševića", BBC).

⁹¹³ Wolfgang Petritsch, T. 10756–10758 (1. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2814 (Saopštenje Kontakt grupe, 23. februar 1999. godine), par. 1, 3, 4.

⁹¹⁴ Wolfgang Petritsch, T. 10700–10701 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P2814 (Saopštenje Kontakt grupe, 23. februar 1999. godine), par. 4.

nužno.⁹¹⁵ Petritsch i ministar inostranih poslova Nemačke Joschka Fischer otputovali su u Beograd oko 27. februara da se tamo sastanu s Miloševićem i Milutinovićem. Dok se Fischer privatno sastao s Miloševićem, Petritsch je razgovarao s Milutinovićem koji je odbio da raspravlja o predloženom tekstu ili političkim aspektima sporazuma. Prema Petritschevim rečima, to je bio prvi pokazatelj da strana SRJ/Srbije neće na kraju potpisati sporazum.⁹¹⁶ Dana 1. marta Knut Vollebaek se sastao s Miloševićem u Beogradu kako bi ga ubedio da prihvati vojne snage pod vođstvom NATO na Kosovu. Miloševićev odgovor je bio negativan. Nakon sastanka, iz njegovog Kabineta izdato je saopštenje za javnost u kome je otprilike navedeno da međunarodno prisustvo na Kosovu treba da bude ograničeno na prisustvo definisano u Sporazumu o VMK.⁹¹⁷ Dana 2. marta 1999. godine Milutinović se u Beogradu sastao s Hillom, a Vollebaek je otišao na Kosovo da se sastane s nekim članovima delegacije kosovskih Albanaca, kao i sa Zoranom Anđelkovićem, tadašnjim predsednikom PIV. Vollebaek je bio optimista u pogledu svojih razgovora s kosovskim Albancima, koji su naveli da će se potpisati sporazum iz Rambouilleta. Hill je, s druge strane, izvestio o tome da postoje znatne razlike između gledišta vlasti SRJ/Srbije i međunarodne zajednice po pitanju sprovođenja sporazuma i prisustva međunarodnih vojnih snaga.⁹¹⁸

391. Međutim, Ratko Marković je svedočio da su 5. marta 1999. godine Milutinović i on održali sastanak s delegacijom SRJ/Srbije i da je delegacija bila spremna da nastavi razgovore.⁹¹⁹ Wolfgang Petritsch je, s druge strane, svedočio da je Milutinović 5. marta izdao saopštenje za javnost koje je jasno ukazivalo na to da je došlo do izmene u stavu delegacije SRJ/Srbije u pogledu procesa u Rambouilletu, iako je izražena spremnost za nastavak razgovora.⁹²⁰ Izgleda da su vlasti SRJ/Srbije smatrale da predstavnici međunarodne zajednice koji su učestvovali u pregovaračkom procesu pokušavaju da preterano brzo nastave pregovore. U dopisima od 5. marta 1999. godine koji su upućeni državnom sekretaru SAD Madeleine Albright i mnogim drugim međunarodnim zvaničnicima, Milutinović i Marković izrazili su zabrinutost zbog “neviđen[e] kampanj[e] da predstavnici političkih partija albanskog separatističkog pokreta, još pre 15. marta i nastavka dogovorenih razgovora, potpišu tekst nepostojećeg sporazuma od 23. februara (u 9:30 časova)”. Takođe su izjavili da “sadašnja kampanja za potpis nepostojećeg dokumenta izaziva naše iznenađenje i ogorčenje jer se,

⁹¹⁵ Wolfgang Petritsch, T. 10724–10726 (28. februar 2007. godine).

⁹¹⁶ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 5.

⁹¹⁷ Dok. pr. br. P460 (Izveštaj VMK za 1. mart 1999. godine), par. 1.

⁹¹⁸ Dok. pr. br. P461 (Izveštaj VMK za 2. mart 1999. godine), par. 1–2.

⁹¹⁹ Ratko Marković, T. 13219–13220 (9. avgust 2007. godine).

⁹²⁰ Wolfgang Petritsch, T. 10758 (1. mart 2007. godine).

očigledno, želi da nametne politika svršenog čina, što sve može ozbiljno da ugrozi dalji nastavak pregovaračkog procesa”.⁹²¹

392. Delegacija SRJ/Srbije je otputovala u Pariz 14. marta 1999. godine i razgovori su se nastavili 15. marta. Milutinović je ovog puta bio prisutan od početka.⁹²² Pokušavajući da u predlog sporazuma unese i elemente suštinske autonomije i uskladi ceo tekst s deset polaznih principa Kontakt grupe, delegacija SRJ/Srbije je trojki poslala revidiranu verziju predloga sporazuma iz Rambouilleta, iz koje su izostavljene sve odredbe “u suprotnosti sa proklamovanim načelom suvereniteta i teritorijalnog integriteta” SRJ, tačnije, “sve što je protiv ravnopravnosti nacionalnih zajednica, sve što je iznad i preko međunarodne pomoći u rešavanju pitanja na Kosmetu i što znači zavodjenje međunarodnog protektorata”.⁹²³ Sledećeg dana, Milutinović je u svom saopštenju izjavio da je “da je delegacija Vlade Republike Srbije spremna da prihvati politički deo Sporazuma o Kosmetu ukoliko se prihvate primedbe koje [je] delegacija uputila juče”.⁹²⁴ On je takođe izjavio da sporazum treba potpisati pre svakog eventualnog razgovora o njegovom sprovođenju i zaključio da o razmerama i karakteru njegovog sprovođenja treba kasnije razgovarati.⁹²⁵ Kopredsedavajući su odgovorili da je Kontakt grupa na sastanku od 15. marta jednoglasno zaključila da su neprihvatljive sve suštinske izmene u delovima teksta od 23. februara 1999. godine koji se odnose na političko rešenje; u obzir se mogu uzeti jedino tehničke ispravke. Kontakt grupa je istovremeno istakla da je potrebno da se smesta razgovara o elementima vezanim za sprovođenje sporazuma i da strane moraju da prihvate sporazum u celosti, uključujući i odredbe o sprovođenju.⁹²⁶

393. Petritsch je u svom iskazu rekao da je trojki bilo jasno i očigledno da je u tom trenutku Milutinović došao s Miloševićevim uputstvima da odbije da prihvati sve aspekte sporazuma. Delegacija SRJ/Srbije potpuno je povukla sve što je kompromisno prihvatila u februaru.

---

⁹²¹ Ratko Marković, T. 13218–13219 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D99 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Madeleine Albright, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D595 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Hubertu Vedrinu, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D594 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Joschki Fischeru, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D593 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Lambertu Diniju, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D592 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Robinu Cooku, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D591 (Dopis Milana Milutinovića i Ratka Markovića upućen Igoru Ivanovu, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 8.

⁹²² Ratko Marković, T. 13222 (9. avgust 2007. godine).

⁹²³ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 9. V. takođe Milan Jovanović, T. 14187–14192, 14213–14214 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D384 (Sporazum o samoupravi na Kosovu od 15. marta 1999. godine).

⁹²⁴ Dok. pr. br. 1D587 (Izjava Milana Milutinovića za štampu, 16. mart 1999. godine).

⁹²⁵ Dok. pr. br. 1D587 (Izjava Milana Milutinovića za štampu, 16. mart 1999. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 7–9.

⁹²⁶ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 9.

Pregovori su bili završeni.⁹²⁷ Prema Petritschevom mišljenju, do toga je došlo zato što je Milošević promenio mišljenje i odlučio da odbije predloženi sporazum u celosti. Bila je to zlosrećna odluka, budući da je predloženi sporazum “bio sasvim dobar za Srbe”: njime se izričito podržavala zaštita jugoslovenskih granica i navodilo da bi Savet bezbednosti UN verovatno morao da odobri tip i vrstu vojnih snaga koje bi trebale da se razmeste na Kosovu.⁹²⁸ Iako je u unakrsnom ispitivanju priznao da su nakon Rambouilleta još neka pitanja ostala nerešena u pogledu političkog aspekta sporazuma, Petritsch je tvrdio da je delegaciji SRJ/Srbije u Parizu rečeno da će predmet razgovora biti samo sprovođenje sporazuma. On je objasnio da je to urađeno iz praktičnih razloga kako bi se, pre nego što se strane vrate na raspravu o detaljima političkog sporazuma, završio teži deo pregovora, konkretno deo koji se odnosi na njegovo sprovođenje.⁹²⁹ To se kosilo sa stavom delegacije SRJ/Srbije da se razgovori o sprovođenju sporazuma mogu održati tek pošto se postigne sporazum o političkom rešenju.⁹³⁰

394. Dana 17. marta 1999. godine, Marković je poslao dopis pregovaračima i tražio od njih da organizuju zajednički sastanak dvaju delegacija kako bi neposredno mogli da čuju komentare druge strane o predlozima delegacije SRJ/Srbije.⁹³¹ Istoga dana, sekretar delegacije SRJ/Srbije Nikola Čičanović je poslao zahtev kopredsedavajućima pregovora u Parizu i tražio informacije o planu rada za pregovore.⁹³² Marković je objasnio da za sastanke u Parizu nije bilo nekog uvređenog plana rada ili dnevnog reda, kao ni poslovnika i da su oni insistirali da se takav poslovnik za sastanak usvoji.⁹³³

395. Kao odgovor, delegacija SRJ/Srbije je dobila preporuku da počne s razmatranjem glave 5 o sprovođenju sporazuma; međutim, budući da se ovaj predlog kosio sa stavom da prvo treba utvrditi ono što se sprovodi, delegacija je odbila predlog.⁹³⁴

396. Dana 18. marta 1999. godine predstavnici nacionalnih manjina koje žive na Kosovu i koje su bile zastupljene u delegaciji SRJ/Srbije uputile su dopis Robinu Cooku i Hubertu Vedrinu, kopredsedavajućim Kontakt grupe. U tom dopisu oni su se žalili da se tekst predloga

⁹²⁷ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 5.

⁹²⁸ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 6.

⁹²⁹ Wolfgang Petritsch, T. 10930–10936 (2. mart 2007. godine); dok. pr. br. 1D18 (Marc Weller, *Kriza na Kosovu 1989–1999*, tri dopisa koja je 23. februara 1999. godine pregovaračima uputila delegacija SRJ/Srbije), *e-court*, str. 466.

⁹³⁰ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 9.

⁹³¹ Ratko Marković, T. 13222–13223 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D110 (Dopis Ratka Markovića upućen ambasadorima Hillu, Petritschu i Mayorskom, u kojem traži zajednički sastanak, 17. mart 1999. godine).

⁹³² Dok. pr. br. 1D111 (Dopis Nikole Čičanovića upućen kopredsedavajućim Pariske konferencije u kojem se traži plan rada, 17. mart 1999. godine)

⁹³³ Ratko Marković, T. 13223 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 8.

sporazuma udaljio od principa Kontakt grupe zato što je favorizovao samo kosovske Albance, ustanovljavanjem većinskog principa odlučivanja.⁹³⁵ Istoga dana, delegacija kosovskih Albanaca potpisala je predlog sporazuma iz Rambouilleta od 23. februara.⁹³⁶ Odmah nakon toga, delegacija SRJ/Srbije poslala je kopredsedavajućima sastanka svoju verziju “sporazuma o samoupravi na Kosovu i Metohiji”, u koju je inkorporirala i delove sporazuma iz Rambouilleta, ali ne i glave o sprovođenju sporazuma.⁹³⁷ Ambasador Petritsch je posvedočio da se 18. marta 1999. godine u Parizu Hill sastao i s Milutinovićem. Hill je ovaj sastanak okarakterisao kao “potpuno neproduktivan”.⁹³⁸

397. Dana 19. marta 1999. godine kopredsedavajući su izdali saopštenje u kojem su istakli da sporazum iz Rambouilleta predstavlja “jedino mirno rešenje za problem Kosova” i da je “kosovska delegacija u Parizu iskoristila tu priliku i svojim potpisom se obavezala na sporazume u celini”, dok je delegacija SRJ/Srbije ponovo pokušala da ospori sporazum iz Rambouilleta. Zbog toga su oni, nakon konsultacija s Kontakt grupom, zaključili da “nema svrhe da se razgovori dalje produžavaju”. Odložili su pregovore i neće nastaviti razgovore “osim ako se Srbi ne izjasne da prihvataju sporazum”. Izjavili su da će odmah početi konsultacije sa svojim partnerima i saveznicima kako bi bili spremni da deluju; da će biti u kontaktu sa generalnim sekretarom NATO i da su od OEBS tražili da preduzme sve neophodne mere za bezbednost VMK.⁹³⁹

398. Majorski, Hill i Petritsch sastali su se Miloševićem 22. marta 1999. godine kako bi naglasili prednosti koje sporazum donosi SRJ i Srbiji. Petritsch je svedočio da Milošević izgleda nije znao detalje sporazuma i da je diplomatama bilo jasno da je “on odlučio da se više ne upušta ni u kakvu diskusiju.”⁹⁴⁰ Majorski je ponudio da organizuju novu rundu pregovora na kojima će se “ponovo sva pitanja staviti na sto” – što je bila ponuda potpuno izvan mandata pregovarača, ali Milošević je odbio taj put.⁹⁴¹ Nakon poslednjeg pokušaja da postigne sporazum s Miloševićem u Beogradu, Holbrooke je 23. marta 1999. godine saopštio da pregovori nisu uspeli. Tog istog dana generalni sekretar NATO Solana izdao je Wesleyju Clarku uputstvo da

⁹³⁴ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 9.

⁹³⁵ Dok. pr. br. 1D114 (Dopis upućen Hubertu Vedrinu i Robinu Cooku koji se odnosi na neslaganje s procesom u Rambouilletu, 18. mart 1999. godine).

⁹³⁶ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 9.

⁹³⁷ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 10.

⁹³⁸ Wolfgang Petritsch, T. 10723–10724 (28. februar 2007. godine); dok. pr. br. P563 (Dopis austrijske ambasade, 19. februar 1999. godine), str. 2.

⁹³⁹ Dok. pr. br. 2D242 (Zapisnik sa 52. sednice Savezne vlade održane 19. marta 1999. . godine i Saopštenje kopredsedavajućih od 19. marta 1999. godine u dodatku), str. 3–5; Živadin Jovanović, T. 14064–14066 (20. avgust 2007. godine).

⁹⁴⁰ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 8.

počne s vazдушnim napadima, koji su usledili sledećeg dana.⁹⁴² Na pitanje Veća u vezi s bombardovanjem, Naumann je negirao da je odluku o izvršenju vazдушnih napada na SRJ NATO doneo još u januaru 1999. godine i objasnio je da je konačna odluka bila izazvana neuspehom razgovora u Francuskoj u martu 1999. godine, kao i porastom nasilja na terenu na Kosovu.⁹⁴³

399. Na sednici održanoj 23. marta 1999. godine, delegacija SRJ/Srbije podnela je izveštaj Narodnoj skupštini Republike Srbije.⁹⁴⁴ Kao šef delegacije, Marković je objasnio Narodnoj skupštini šta su bili glavni razlozi zbog kojih je sporazum odbijen, kao i da su u nastavku sastanka u Parizu već bila zaključena sva suštinska pitanja vezana za politički aspekt sporazuma, uprkos tome što su neka pitanja ostalo nerešena; da delegacija nije dobila nikakav odgovor na svoju primedbu o tome da više od polovine teksta sporazuma Kontakt grupa nije utvrdila; da sporazum odvaja državni suverenitet od teritorijalnog integriteta Srbije i SRJ; da u sporazumu "suštinska autonomija" na Kosovu poprima oblik države za albansku većinu, uz manjinsku zaštitu za druge nacionalne manjine; da su u Parizu postojala dva različita teksta sporazuma, jedan koji je delimično usvojila Kontakt grupa, dok je drugi sastavila delegacija SRJ/Srbije na osnovu elemenata suštinske samouprave na Kosovu i deset polaznih principa Kontakt grupe; kao i da nije bilo ni poslovnika, niti direktnih pregovora među stranama.⁹⁴⁵

400. Milutinović se takođe obratio Narodnoj skupštini i izneo svoje stavove o razgovorima u Rambouilletu/Parizu, koji, kako je izjavio Marković, objektivno opisuju situaciju na razgovorima. Milutinović je izjavio da je delegacija uradila sve što je mogla da uradi u postojećim okolnostima, ali da je bila izložena "neviđenom pritisku", budući da je predmet razgovora bilo razmeštanje snaga na njihovoj teritoriji.⁹⁴⁶ Nakon što je razmotren izveštaj delegacije SRJ/Srbije, Narodna skupština je jednoglasno usvojila zaključke, koji su zatim objavljeni u *Službenom listu* i u kojima je Skupština, između ostalog, osudila pretnje napadima

---

⁹⁴¹ Wolfgang Petritsch, dok. pr. br. P2792 (Izjava svedoka od 9. juna 1999. godine), str. 8.

⁹⁴² Klaus Naumann, T. 8339 (14. decembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D244 (Ispostava Ministarstva inostranih poslova SRJ na Kosovu - memorandum o neposrednoj opasnosti do napada, 24. mart 1999. godine); dok. pr. br. 2D293 (Saopštenje Vlade SRJ, Odluka o proglašenju nastupanja neposredne ratne opasnosti, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. 2D295 (Saopštenje Saveznog ministarstva za informisanje, 25. mart 1999. godine).

⁹⁴³ Klaus Naumann, T. 8338–8340 (14. decembar 2006. godine). Naumannu su postavljena pitanja i u vezi s raznim izjavama koje su Clark i Solana dali još 1998. godine, a koje se odnose na očuvanje kredibiliteta NATO i "ubrzavanje procesa", ali on je objasnio da, uprkos tome što su te bojazni bile stvarne, do bombardovanja ne bi došlo samo zbog tih bojazni. Klaus Naumann, T. 8346–8348 (14. decembar 2006. godine).

⁹⁴⁴ Ratko Marković, T. 13228–13229 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine).

⁹⁴⁵ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 11; Ratko Marković, T. 13551–13553 (14. avgust 2007. godine).

⁹⁴⁶ Dok. pr. br. 1D32 (Stenografske beleške sa sednice Narodne skupštine, 23. mart 1999. godine), str. 29–30. V. takođe Ratko Marković, T. 13576 (14. avgust 2007. godine).

NATO; tražila da ih Savet bezbednosti UN spreči; tražila od vlada svih zemalja članica UN i OEBS da podrže nastavak političkog procesa; i odobrila postupke delegacije SRJ/Srbije tokom pregovora.⁹⁴⁷

401. Na osnovu iskustva stečenog na pregovorima u Prištini, Rambouilletu i Parizu, Marković je izneo mišljenje da za kosovske Albance nije bilo alternativnog rešenja za situaciju osim nezavisnosti Kosova.⁹⁴⁸ Kosovski Albanci potpisali su sporazum tek kad je u njega uvrštena glava 8, čime je formulisana mogućnost da će se o eventualnom statusu Kosova odlučiti nakon što se prvo i pre svega uzme u obzir volja naroda koji živi na Kosovu.⁹⁴⁹ Marković je svedočio da je delegacija SRJ/Srbije, uprkos svim gorenavedenim problemima, smatrala da su pregovori u Rambouilletu predstavljali napredak. Po njegovom mišljenju, postignut je napredak u pronalaženju neke vrste političkog rešenja po pitanju autonomije Kosova, naročito u pogledu Ustava, izbora i ombudsmana na Kosovu.⁹⁵⁰ Međutim, od samog početka pregovora stav trojke i Kontakt grupe bio je da je moguće postići i potpisati samo ceo sporazum, a ne samo određene delove; sporazum je stoga bio predlog “sve ili ništa”.⁹⁵¹ Pored toga, Marković je objasnio da je na delegaciju SRJ/Srbije vršen veliki pritisak da prihvati sporazum pod pretnjom bombardovanja.⁹⁵² Tvrdio je da je uveren da je Vlada Republike Srbije iskreno želela da se situacija na Kosovu reši mirnim putem, a ne oružanim sukobom.⁹⁵³ Živadin Jovanović je izneo svoje mišljenje da u Rambouilletu nije bilo pravih razgovora i da je svrha konferencije bila da se SRJ i Srbija prikažu kao nekooperativne, što bi onda obezbedilo izgovor za kasniji napad NATO na SRJ.⁹⁵⁴ Momir Bulatović je takođe izneo mišljenje da pregovori u Rambouilletu nisu, u stvari, bili nikakvi pregovori.⁹⁵⁵ Milan Jovanović je takođe izneo svoj stav da je poziv na

⁹⁴⁷ Ratko Marković, T. 13229–13231 (9. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D33 (Zaključci Narodne skupštine Republike Srbije usvojeni nakon razmatranja izveštaja delegacije o razgovorima u Rambouilletu i Parizu, 23. mart 1999. godine). Vlada SRJ je uradila isto; dok. pr. br. 2D245 (Izveštaj Vlade SRJ, 26. mart 1999. godine).

⁹⁴⁸ Ratko Marković, T. 13227 (9. avgust 2007. godine).

⁹⁴⁹ Ratko Marković, T. 13228 (9. avgust 2007. godine).

⁹⁵⁰ Ratko Marković, T. 13208–13209 (9. avgust 2007. godine).

⁹⁵¹ Ratko Marković, T. 13205–13207 (9. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14062–14063 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D241 (Savezno Ministarstvo za inostrane poslove – Izveštaj o razgovoru saveznog ministra za spoljne poslove Živadina Jovanovića i Joschke Fischera), str. 6–7.

⁹⁵² Ratko Marković, T. 13577 (14. avgust 2007. godine).

⁹⁵³ Ratko Marković, T. 13220–13222 (9. avgust 2007. godine); T. 13556 (14. avgust 2007. godine).

⁹⁵⁴ Živadin Jovanović, T. 14061–14066 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D241 (Savezno ministarstvo za inostrane poslove – Izveštaj o razgovoru saveznog ministra za inostrane poslove Živadina Jovanovića i Joschke Fischera); dok. pr. br. 2D242 (Zapisnik sa 52. sednice Vlade SRJ održane 19. marta 1999. godine, priložen Saopštenju kopredsedavajućih u Rambouilletu i Parizu).

⁹⁵⁵ Momir Bulatović, T. 13846 (17. avgust 2007. godine).

razgovore u Rambouilletu bio “ultimatum” i da je Kontakt grupa samo tražila razlog za pokretanje intervencije na Kosovu.⁹⁵⁶

F. POVLAČENJE VMK

402. Kad je postalo jasno da strane neće postići sporazum, tadašnji predsjedavajući OEBS Knut Vollebaek naložio je da se VMK smesta povuče sa Kosova.⁹⁵⁷ Sandra Mitchell je svedočila da se VMK povukla zbog ponašanja srpskih bezbednosnih snaga razmeštenih na Kosovu i njihovog povećanog prisustva; pogoršanje bezbednosne situacije sprečavalo je VMK da sprovodi svoj mandat.⁹⁵⁸ Do podneva 20. marta 1999. godine VMK, koju je tada činilo otprilike 1.300 predstavnika međunarodne zajednice,⁹⁵⁹ evakuisana je u Makedoniju.⁹⁶⁰

403. Povlačenje s Kosova označilo je kraj mandata VMK, ali ne i kraj rada OEBS na tom području. Dana 27. marta 1999. godine saopšteno je da će VMK biti smanjena i u Makedoniji raditi samo s najvažnijim osobljem od 250 članova. Dana 1. aprila 1999. radnoj grupi VMK od 70 članova naloženo je da pomaže UNHCR-u u Albaniji. Dana 3. aprila 1999. godine još jedna radna grupa VMK od 80 članova, koja se na kraju proširila na 110 ljudi, počela je da pruža podršku UNHCR u Makedoniji.⁹⁶¹

G. ZAKLJUČCI

404. Veće je mišljenja da su 1998. godine vlasti SRJ/Srbije činile napore kako bi pregovarale s kosovskim Albancima, ali na te napore nije odgovoreno istom merom zbog izostanka angažovanja međunarodne zajednice. Istovremeno, ti napori se moraju staviti u kontekst događaja koji su se odvijali na terenu na Kosovu, naročito većih akcija MUP i snaga VJ. Prema tome, kako je istakao Wolfgang Petritsch, možda nije iznenađujuće što su se kosovski Albanci nerado sami upuštali u kontakte s vlastima SRJ/Srbije.⁹⁶² Međutim, za prevazilaženje toga bile su odgovorne vlasti SRJ i Srbije, na njima je bilo da izgrade poverenje, da postupaju s

⁹⁵⁶ Milan Jovanović, T. 14174 (22. avgust 2007. godine).

⁹⁵⁷ Knut Vollebaek, dok. pr. br. P2634 (Izjava svedoka od 8. januara 2002. godine), par. 72–78. V. takođe dok. pr. br. 2D247 (Predlog zaključaka Vlade SRJ povodom odluke o evakuaciji Misije OEBS za verifikaciju na Kosmetu).

⁹⁵⁸ Sandra Mitchell, T. 561 (11. jul 2006. godine). V. takođe Richard Ciaglinski, T. 6818–6819 (17. novembar 2006. godine).

⁹⁵⁹ Sandra Mitchell, T. 499 (10. jul 2006); Richard Ciaglinski, T. 6821 (17. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P460 (Dokument OEBS: Izveštaj misije VMK za 1. mart 1999. godine), *e-court*, str. 3.

⁹⁶⁰ Dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 7.

⁹⁶¹ Dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 7–8; dok. pr. br. P764 (Plan VMK za praćenje izbeglica).

kosovskim Albancima kao s ravnopravnim građanima SRJ i političkim dijalogom ublaže nezadovoljstvo zbog ustavnih promena uvedenih 1989. godine.

405. Gore izneti dokazi pokazuju da su vlasti SRJ/Srbije donekle ublažile svoje početno uporno odbijanje međunarodnog prisustva, bilo civilnog bilo vojnog, na svojoj teritoriji, pa su tako ušle u Oktobarske sporazume i, u veoma kasnoj fazi razgovora u Rambouilletu, prihvatile dalje pregovore o tome da međunarodno prisustvo na Kosovu ne bude ograničeno samo na civilno prisustvo. Veće je uvereno da su nakon Oktobarskih sporazuma postojali izgledi za pronalaženje sporazumnog rešenja. U tom trenutku, snage SRJ/Srbije prekinule su svoja dejstva i povukle se. OVK i njegova dejstva su oslabljena, a raseljeni civili počeli su da se vraćaju svojim kućama. Nažalost, ti sporazumi nisu nametnuli nikakvu obavezu OVK. OVK nije bio strana u tim sporazumima i tako nije preuzela na sebe nikakvu obavezu. Situacija na Kosovu i dalje je, opšte gledano, bila osetljiva i krhka.

406. Što se tiče pregovora u Rambouilletu i Parizu, tužilaštvo u svom završnom podnesku tvrdi da je delegacija SRJ/Srbije dovela do njihovih neuspeha. Jedni osnov za negativan stav srpske delegacije, kako tvrdi tužilaštvo, bila je njihova namera da ometu pregovarački proces i unište mogućnost iznalaženja mirnog rešenja za krizu na Kosovu.⁹⁶³ Milutinovićeva odbrana, s druge strane, tvrdi da dokazi pokazuju da su navodi o Rambouilletu i Parizu neutemeljeni i netačni, kao i da činjenice, nasuprot tome, pokazuju da je državna delegacija došla u Francusku da nastavi proces postizanja sporazuma o samoupravi na Kosovu.⁹⁶⁴

407. Veće smatra da je delegacija SRJ/Srbije otišla u Rambouillet s iskrenim namerama da nađe rešenje. To je potvrdio Wolfgang Petritsch koji je svedočio da je delegacija došla u Rambouillet pripremljena i voljna da radi. Međutim, pregovori su bili opterećeni problemima koji su na kraju doprineli njihovom neuspehu. Na primer, iako je delegacija kosovskih Albanaca bez sumnje bila podjednako zabrinuta za ishod razgovora, zbog nejedinstvenosti same delegacije stavovi njenih članova nisu bili usklađeni, i oni su bili neodlučni i skloni promenama mišljenja. Insistiranje trojke na segmentiranom pristupu i distribuciji predloga aneksa sporazuma nisu podsticali poverenje u proces. Mada je angažovanje državnog sekretara SAD Madeleine Albright na konferenciji oko sredine procesa dodatno podstaklo pregovarački proces, ono je dovelo i do pomutnje i nesigurnosti u stavovima međunarodnih pregovarača. Na kraju su ti problemi doveli samo do toga da se sklopi sporazum o prekidu razgovora i njihovom nastavku u

---

⁹⁶² Wolfgang Petritsch, T. 10956–10957 (2. mart 2007. godine).

⁹⁶³ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 260.

⁹⁶⁴ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 183.

martu u Parizu. Bilo je mesta za optimizam jer je delegacija SRJ/Srbije, svesna ozbiljnosti pretnje napada NATO, pokazala da je opredeljena za politički deo sporazuma.

408. U vreme dolaska u Pariz, delegacija SRJ/Srbije bila je već veoma oprezna u pogledu trojke i pregovaračkog procesa u celosti, kao što se vidi iz dopisa od 5. marta, u kojima se ona žalila na "kampanju" međunarodne zajednice da se kosovski Albanci navedu da potpišu predlog teksta od 23. februara, čak pre nastavka pregovora 15. marta. U stvari, delegacija se vratila sa željom da precizira svoj konačan stav s kojim je zaključila proces u Rambouilletu. Kakvi god bili lični stavovi članova pregovaračkog tima, Milošević je jasno pokazao da ga ne interesuje uspešan ishod koji bi značio izmenu vlasti Srbije nad Kosovom. Pored toga, na dolasku joj je rečeno da se u političkom delu sporazuma ne mogu praviti nikakve bitne izmene i da se sva eventualna preostala tehnička pitanja mogu razmotriti tek kad se dogovori deo sporazuma koji se odnosi na pitanje sprovođenja.

409. Pregovori, u stvari, nisu ponovo ni započeti. Kosovski Albanci već su izdejstvovali od pregovarača sve što su mogli i pomirili su se s tim. Međunarodni pregovarači, suočeni s nepopustljivošću vlasti SRJ/Srbije u pogledu međunarodnog prisustva, odustali su na kraju od pregovora i mirnog puta i pribegli vazdušnoj kampanji NATO.

410. Iako je, u svetlu stava koji je Milošević na kraju zauzeo, primamljiva opcija da se on okriivi za neuspeh diplomatskih napora za rešenje kosovskog problema, stvarni uzrok neuspeha mnogo je složeniji. Mada delegacija SRJ/Srbije nije znala da se s kosovskim Albancima raspravlja o ustupcima, ti ustupci bili su vezani za pitanje koje je predstavljalo samu srž ćorsokaka u razgovorima za obe strane, odnosno razmere u kojima bi suverenitet i teritorijalni integritet SRJ i Srbije bili očuvani i zagarantovani u budućnosti. Ključna pitanja bila su kako će se odrediti konačan status Kosova i koji međunarodni predstavnici treba da budu na njegovoj teritoriji. Upravo izneti pregled događaja pokazuje da međunarodni pregovarači nisu bili potpuno nepristrasni u pristupu stavovima strana i da su imali tendenciju da favorizuju kosovske Albance.

411. Jedan mali deo iskaza ilustruje problem. Obrad Kesić svedočio je da je 14. aprila 1999. prisustvovao sastanku s predstavnicima srpske zajednice koji je inicirala Bela kuća. Na tom sastanku predsednik Clinton je izjavio da je odredba o odobrenju referenduma Albancima na Kosovu otišla predaleko i da ni on, da je na Miloševićevom mestu verovatno ne bi potpisao predlog sporazuma.⁹⁶⁵ Iako je predsednik Clinton na početku pominjao intervenciju NATO

---

⁹⁶⁵ Obrad Kesić, T. 14489 (27. avgust 2007. godine).

u smislu odgovora na humanitarnu krizu, on je takođe rekao da pitanja koja su dovela do bombardovanja više nisu bitna i da su glavna pitanja zbog kojih će se bombardovanje nastaviti u nedogled to što je doveden u pitanje kredibilitet SAD, što je doveden u pitanje kredibilitet NATO i što je doveden u pitanje njegov lični kredibilitet kao predsednika Sjedinjenih Američkih Država.⁹⁶⁶

412. Shodno tome, Veće je mišljenja da je neuspeh diplomatskih napora da se reši problem Kosova posledica kombinacije razloga vezanih za nepopustljivost obe strane i načina na koji su pregovori vođeni. Kao što je ranije navedeno, stavovi obe strane toliko su se razilazili da je krajnje teško zamisliti da bi se sporazum ikada mogao postići. Prilikom analize dokaza, Veće je pokušalo da pokaže na koji je način svaka od tri strane učesnice doprinela konačnom neuspehu procesa u Rambouilletu/Parizu i pregovora koji su im prethodili tokom cele 1998. i 1999. godine.

---

⁹⁶⁶ Obrad Kesić, T. 14489 (27. avgust 2007. godine).

VI. ORUŽANI SUKOB

A. SNAGE SRJ I SRBIJE

1. Vojska Jugoslavije 1998–1999. godine

a. Ustavna zakonska regulativa vezana za VJ

413. Strukturu i funkcionisanje Vojske Savezne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: Vojska Jugoslavije, odnosno VJ) tokom 1998. i 1999. godine određivali su, između ostalog: (a) Ustav SRJ, usvojen 27. aprila 1992. godine;⁹⁶⁷ (b) Zakon SRJ o odbrani usvojen 1994. godine;⁹⁶⁸ (c) Zakon o VJ usvojen 1994. godine, u skladu s članom 134, paragraf 4 Ustava SRJ, koji je predviđao sledeće: "... [a] o Vojsci Jugoslavije donosi se savezni zakon", i (d) Pravilo službe VJ.⁹⁶⁹ Od tih dokumenata svrha Zakon o VJ bila je da služi kao glavni izvor kojim se određuju organizacija i zadaci VJ.⁹⁷⁰

414. Član 133 Ustava SRJ predviđao je da SRJ "ima Vojsku koja brani suverenost, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak".⁹⁷¹ Zakon o odbrani SRJ opisao je VJ kao "glavn[u] oružan[u] sil[u] i nosi[oca] oružane borbe i svih drugih oblika oružanog suprotstavljanja neprijatelju" u odbrani zemlje, i u njemu se navodi da ona "objedinjava sve učesnike u oružanoj borbi i komanduje svim borbenih dejstvima."⁹⁷²

415. Član 8 Zakona SRJ o odbrani predviđao je da, u slučaju neposredne ratne opasnosti, ili vanrednog stanja, predsednik SRJ, "u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane," naređuje mere pripravnosti, mobilizaciju i upotrebu Vojske Jugoslavije radi sprečavanja i otklanjanja opasnosti koje ugrožavaju odbranu zemlje i njenu bezbednost.⁹⁷³ Poslove bezbednosti i zaštite koji se odnose na odbranu SRJ obavlja VJ, a određene poslove "Služba Saveznog ministarstva za unutrašnje poslove."⁹⁷⁴

⁹⁶⁷ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine).

⁹⁶⁸ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 1.

⁹⁶⁹ Dok. pr. br. P1085 (Pravilo službe Vojske Jugoslavije, 27. decembar 1993. godine) (u daljem tekstu: Pravilo službe VJ), str. 1, 4; dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine) (u daljem tekstu: Pravilo službe VJ iz 1996. godine).

⁹⁷⁰ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 1; dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 134.

⁹⁷¹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 133; V. takođe dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 1.

⁹⁷² Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 16.

⁹⁷³ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 8.

⁹⁷⁴ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 11.

416. Zakon o odbrani SRJ sadržavao je takođe odredbe o pravima i dužnostima Savezne vlade⁹⁷⁵ i Saveznog ministarstva za odbranu.⁹⁷⁶ Potonje je obavljalo upravne i stručne poslove koji su se odnosili na sprovođenje politike odbrane zemlje i ostvarivanje sistema odbrane.⁹⁷⁷

b. Struktura VJ

417. VJ je bila podeljena u tri vida: kopnenu vojsku, ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu, te ratnu mornaricu.⁹⁷⁸ Ti vidovi su pak bili podeljeni na rodove i službe, a oni su se delili na vrste i specijalnosti.⁹⁷⁹ “Najviši stručni i štabni organ” za pripremu i upotrebu VJ bio je Generalštab, koji se sačinjavali načelnik Generalštaba i njegovi saradnici, kao i njihovo pomoćno osoblje.⁹⁸⁰

418. Kopnena vojska bila je najveća i najvažnija snaga VJ i bila je podeljena na armije.⁹⁸¹ Godine 1998-1999. godine postojale su tri armije: 1. armija (sa štabom u Beogradu, Srbija), 2. armija (sa štabom u Podgorici, Crna Gora) i 3. armija (sa štabom u Nišu, Srbija).⁹⁸²

419. Operativne jedinice bile su najviši nivo u VJ, a za njim su sledile kombinovane/združene taktičke jedinice i osnovne taktičke jedinice.⁹⁸³ Operativna jedinica sastojala se od korpusa, kao što je bio Prištinski korpus, koji su objedinjavali neke borbene zone i bili nosioci oružanih borbenih operacija.⁹⁸⁴ Svaki korpus mogao je da ima različite kombinovane/združene taktičke jedinice i/ili osnovne taktičke jedinice koje su mu bile podređene, zavisno od koordiniranog operativnog cilja.⁹⁸⁵

⁹⁷⁵ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 42.

⁹⁷⁶ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), članovi 43–47.

⁹⁷⁷ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 43.

⁹⁷⁸ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 2; V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 80–81.

⁹⁷⁹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 2.

⁹⁸⁰ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 5; dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 97; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 88–89; dok. pr. br. P1739 (Spisak članova Generalštaba VJ).

⁹⁸¹ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 99.

⁹⁸² Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 10; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 80–81.

⁹⁸³ Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 16; V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 81.

⁹⁸⁴ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 99; Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 16.

⁹⁸⁵ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42–46; V. takođe Dragan Živanović, T. 20532–20534 (18. januar 2008. godine); dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 99–100; Vladimir Lazarević, T. 17829–17830 (7. novembar 2007. godine), T. 18743–18744 (21. novembar 2007. godine).

420. Osnovne taktičke jedinice bile su stalne formacije VJ, koje su služile kao stubovi operativnih i kombinovanih/združenih taktičkih jedinica. To su bili, po veličini, bataljoni, čete i vodovi.⁹⁸⁶ Vodove su činila odeljenja, obično sačinjena od tri pripadnika.⁹⁸⁷

421. Shodno Zakonu o VJ, pripadnici VJ bili su sledeći: profesionalni vojnici, vojnici na služenju vojnog roka, studenti vojnih akademija, učenici srednjih vojnih škola, polaznici škola za rezervne oficire i lica u rezervnom sastavu dok se nalaze na vojnoj dužnosti u Vojsci.⁹⁸⁸ Rezervne snage najvećim delom sačinjavali su muškarci starosti od 18 do 60 godina koji su odslužili obavezni vojni rok.⁹⁸⁹ Za vreme ratnog stanja, VJ se može popunjavati i dobrovoljcima.⁹⁹⁰

422. Svi građani SRJ imali su obavezu da služe vojni rok u miru i u ratu.⁹⁹¹ Vojnu obavezu organizovali su vojnoteritorijalni organi i ona se sastojala od sledeće tri faze: (a) regrutne obaveze, (b) obaveze služenja vojnog roka i (c) obaveze lica u rezervnom sastavu.⁹⁹² Svi koji su pozivani u vojsku zvali su se vojnim obveznicima pre, tokom i nakon služenja obaveznog vojnog roka.⁹⁹³ Po odsluženju obaveznog vojnog roka, vojni obveznici bi bili otpušteni iz VJ i automatski postajali deo rezervnih snaga.⁹⁹⁴

423. Međutim, pred Veće je izneto da su 1998-1999. godine kosovski Albanci i druge manjine bili nedovoljno zastupljeni u VJ.⁹⁹⁵ Na osnovu evidencije koja se vodila u VJ, primećeno je da se velik broj etničkih Albanaca nije odazivao na poziv i odbijao da služi vojni rok;⁹⁹⁶ Tomislav Mitić je potvrdio da u prizrenskom vojnom odseku oko 26.000 kosovskih Albanaca nije odgovorilo na poziv za služenje vojnog roka.⁹⁹⁷ Jedan od razloga tog neodazivanja bio je taj što su, prema rečima Slobodana Kosovca, koji je od 1. aprila 1999. godine bio načelnik Uprave za organizaciju, mobilizaciju i vojnu obavezu u Generalštabu/Vrhovnoj komandi VJ, kosovskim

⁹⁸⁶ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 99–100; V. takođe Vlatko Vuković, dok. pr. br. 5D1401 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 3.

⁹⁸⁷ Slobodan Kosovac, T. 15836–15837 (18. septembar 2007. godine).

⁹⁸⁸ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 9; V. takođe dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 2.

⁹⁸⁹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), članovi 315–316.

⁹⁹⁰ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 15; dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani iz 1995. godine), član 18.

⁹⁹¹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 279.

⁹⁹² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 282.

⁹⁹³ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 284; Radovan Radinović, T. 17346–17347 (19. oktobar 2007. godine); Žarko Kostić, T. 17524–17525 (23. oktobar 2007. godine).

⁹⁹⁴ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 314; V. takođe Radovan Radinović, T. 17347 (19. oktobar 2007. godine).

⁹⁹⁵ Milivoje Novković, T. 16261–16262 (24. septembar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 15792 (17. septembar 2007. godine).

⁹⁹⁶ Slobodan Kosovac, T. 15795–15796 (17. septembar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 19072–19073 (26. novembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 37.

⁹⁹⁷ Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 5.

Albancima koji su se odazvali na poziv za služenje obaveznog vojnog roka obično pretili u njihovim sredinama.⁹⁹⁸

424. Rezervni sastav činili su vojni obveznici koji su odslužili vojni rok, ili koji su regulisali obavezu služenja vojnog roka na neki drugi način, kao i žene – vojni obveznici.⁹⁹⁹ Kao što je objasnio Zlatimir Pešić, komandant Vojnog okruga Priština 1999. godine, pošto bi vojni obveznik regulisao svoju vojnu obavezu, njegovo ime bi bilo stavljeno na spisak pripadnika rezervnog sastava i Vojni okrug bi ga rasporedio u neku jedinicu MUP ili VJ.¹⁰⁰⁰ Vojni obveznici su mogli biti raspoređeni u neku redovnu jedinicu VJ ili u neki vojno-teritorijalni odred (koji se mogao aktivirati u ratu).¹⁰⁰¹

425. Za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti ili vanrednog stanja, VJ je bila ovlašćena da svoje redove popunjava i dobrovoljcima koji su bili “lica koja ne podležu vojnoj obavezi, kao i vojni obveznici koji nemaju ratni raspored.”¹⁰⁰² Prema tome, u pogledu prava i dužnosti, dobrovoljci su bili izjednačeni s vojnim licima u VJ.¹⁰⁰³

c. Uniforme VJ

426. Vojna lica su bila obavezna da nose uniformu prilikom izvršavanja službenih zadataka.¹⁰⁰⁴ Shodno Pravilu službe VJ, vojna uniforma bila je propisana “Pravilom o vojnim uniformama”, ali taj dokument nije uvršten u dokaze u ovom predmetu.¹⁰⁰⁵

i. Redovne uniforme VJ

427. Kako su naveli svedoci K73 i K82, maskirni uzorak standardne uniforme koja se nosila u VJ bio je kombinacija smeđe, crne i tri nijanse zelene boje.¹⁰⁰⁶ Zbog korišćenja više nijansi zelene, činilo se da je uniforma bila pretežno zelena. Bila su izdavana dva slična uzorka maskirnih uniformi, nazvana M-89 i M-93, na osnovu godine u kojoj je određeni model

⁹⁹⁸ Slobodan Kosovac, T. 15795–15796 (17. septembar 2007. godine).

⁹⁹⁹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 315.

¹⁰⁰⁰ Zlatimir Pešić, T. 7151, 7168 (22. novembar 2006. godine).

¹⁰⁰¹ Zlatimir Pešić, T. 7151 (22. novembar 2006. godine).

¹⁰⁰² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 15.

¹⁰⁰³ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 15; dok. pr. br. 3D481 (Naređenje Vrhovne komande, 14. april 1999. godine), str. 2; V. takođe Slobodan Kosovac, T. 15859 (18. septembar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, dok. pr. br. 3D1121 (Izjava svedoka od 24. avgusta 2007. godine), par. 30.

¹⁰⁰⁴ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 32; dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), par. 24.

¹⁰⁰⁵ V. dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), par. 24.

¹⁰⁰⁶ Svedok K73, T. 3310–3311 (13. septembar 2006. godine); svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka od 14. septembra 2006. godine), par. 2; V. takođe dok. pr. br. P1599 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije) (svedoci K73 i K82 rekli da prikazuje redovnu uniformu VJ); svedok K90, T. 9297 (29.

uniforme usvojen, to jest 1989, odnosno 1993. godine.¹⁰⁰⁷ Na levom ramenu uniforme pripadnici VJ nosili su oznaku s dvoglavim orlom iznad zastave SRJ.¹⁰⁰⁸ Lazarevićeva odbrana tvrdila je da su pripadnici Prištinskog korpusa, u stvari, nosili maslinasto zelene uniforme, navodeći da tu činjenicu “potkrepljuju brojni dokazi u ovom predmetu”.¹⁰⁰⁹ Veće napominje da su uniforme rezervista VJ bile maslinastozelene, kao što je opisano dalje u tekstu, ali prihvata dokaze da su pripadnici VJ nosili i maskirne uniforme koje su bile kombinacija smeđe, crne i tri nijanse zelene boje, kao što je opisano gore u tekstu.

428. Vojna lica su bila obavezna da uvek budu obrijana i da im kosa bude na propisan način podšišana.¹⁰¹⁰ K73 je to potvrdio, posvedočivši da vojnicima VJ nije bilo dopušteno da nose bradu i da je u slučaju da ju je neko lice imalo, to možda bio znak da je to lice, u stvari, rezervista.¹⁰¹¹

429. Iako su postojale odredbe o propisnoj odeći pripadnika VJ, Veću su predloženi neki dokazi da se tokom vazdušne kampanje NATO te odredbe nisu uvek strogo poštovale.¹⁰¹²

ii. Rezervisti VJ

430. Zlatomir Pešić je u svom svedočenju rekao da su zbog nestašice uniformi 1999. godine rezervistima izdavane razne uniforme. Dva tipa tih uniformi bila su maskirne uniforme i one odgovaraju goreopisanim redovnim uniformama VJ M-89 i M-93. Treći uzorak bila je uniforma M-77, poznata kao SMB, što je skraćunica za “sivomaslinastu boju”, jer je to bila jednobojna

januar 2007. godine) (maskirni uzorak dole desno na dokaznom predmetu IC42 identifikuje kao uzorak redovne uniforme VJ).

¹⁰⁰⁷ Zlatomir Pešić, T. 7280, 7293 (24. novembar 2007. godine).

¹⁰⁰⁸ Svedok K73, T. 3298, 3310–3311 (13. septembar 2006. godine); svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka od 14. septembra 2006. godine), par. 2; svedok K90, T. 9285–9286 (29. januar 2007. godine); dok. pr. br. P1323 (Dokazni predmet koji sadrži razne primere oznaka koje su koristile jedinice VJ i MUP), oznaka 3; V. takođe dok. pr. br. P1592 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije); dok. pr. br. P1599 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije); dok. pr. br. P1605 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije); dok. pr. br. P2586 (Fotografije koje prikazuju zajedničke operacije VJ i MUP na Kosovu), *e-court*, str. 5.

¹⁰⁰⁹ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 398.

¹⁰¹⁰ Dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), par. 25.

¹⁰¹¹ Svedok K73, T. 3310–3311 (13. septembar 2006. godine).

¹⁰¹² Dok. pr. br. 3D692 (Obilazak i ostvarivanje uvida u realizaciju zadataka PrK, 29. maj 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. 5D563 (Borbeni izveštaj 175. pešadijske brigade PrK, 19. maj 1999. godine), str. 1; K89, T. 9129 (24. januar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21705 (5. februar 2008. godine).

uniforma sivomaslinaste boje.¹⁰¹³ Rezervisti nisu na uniformama nosili nikakve oznake, ali imali su oznake VJ na beretkama.¹⁰¹⁴

iii. Vojna policija VJ

431. Pripadnici vojne policije VJ nosili su redovne uniforme VJ, s belim oprtačima i oznakama vojne policije VJ.¹⁰¹⁵ Jedinice obučene za specijalne antiterorističke operacije imale su dodatnu opremu. Svedok K73 je posvedočio da su pripadnici jedne takve jedinice bili bolje opremljeni i naoružani od ostalih iz svog bataljona. Tako su pripadnici te jedinice preko standardne zelene maskirne uniforme nosili zelene ili sive borbene prsluke.¹⁰¹⁶ Na svojim uniformama nosili su standardne oznake VJ.¹⁰¹⁷ Zavisno od operacije u kojoj su bili angažovani, nosili su i crne, maskirne ili bele maske za lice, kao i crne beretke ili američke šlemove tipa “panama”.¹⁰¹⁸

iv. Trake

432. Postoje neki dokazi o tome da su uniforme VJ ponekad koristili i civili i pripadnici OVK za izvođenje ilegalnih dejstava.¹⁰¹⁹ Kako bi se protivzakonito korišćenje uniformi VJ svelo na najmanju meru, na uniformama su se kao dodatne oznake koristile i trake. O tome govore dva naređenja prihvaćena u ovom predmetu. U julu 1998. godine jedinice MUP i VJ na Kosovu dobile su instrukcije da koriste bele, žute i crvene trake, ili kombinaciju tih boja,¹⁰²⁰ što je bila reakcija na jedan incident kad je OVK protivzakonito koristila policijske uniforme da bi uhapsila jednog policajca.¹⁰²¹ Sredinom aprila 1999. godine svim pripadnicima 37. motorizovane brigade naređeno je da budu propisno “obeleženi” crvenim trakama.¹⁰²² Pavkovićeve i Lazarevićeve

¹⁰¹³ Zlatomir Pešić, T. 7156–7157 (22. novembar 2006. godine), 7248 (23. novembar 2006. godine), 7280, 7293 (24. novembar 2006. godine); V. takođe Abdylhaqim Shaqiri, T. 2808–2809 (5. septembar 2006. godine); Abdullah Salihu, dok. pr. br. P2255 (Izjava svedoka od 12. marta 2002. godine), str. 7.

¹⁰¹⁴ Zlatomir Pešić, T. 7324–7325 (24. novembar 2006. godine).

¹⁰¹⁵ Svedok K73, T. 3297 (13. septembar 2006. godine); svedok K90, T. 9285–9286 (29. januar 2007); V. takođe dok. pr. br. P1323 (Dokazni predmet sadrži razne primere oznaka koje su koristile jedinice VJ i MUP), oznaka 4.

¹⁰¹⁶ Svedok K73, T. 3295–3298 (13. septembar 2006. godine); V. takođe dok. pr. br. P1592 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije).

¹⁰¹⁷ V. dok. pr. br. P1323 (Dokazni predmet sadrži razne primere oznaka koje su koristile jedinice VJ i MUP), oznaka 2.

¹⁰¹⁸ Svedok K73, T. 3297–3298, 3301–3303 (13. septembar 2006. godine), T. 3424 (14. septembar 2006. godine); V. takođe dok. pr. br. P1592 (Fotografija koja prikazuje dejstva oružanih organizacija SRJ i Srbije) (prikazuje vojnike sa šlemovima koje je svedok opisao kao jugoslovenske kopije takozvanih američkih šlemova “Panama”).

¹⁰¹⁹ Dušan Gavrančić, T. 22730–22731 (19. februar 2008); dok. pr. br. 5D549 (Izveštaj 175. lake pešadijske brigade, 27. april 1999. godine); dok. pr. br. 4D248 (Depeša Komande 3. armije, 12. april 1999. godine).

¹⁰²⁰ Dok. pr. br. 6D667 (Plan obeležavanja jedinica MUP i VJ, 25–31. jul 1998. godine).

¹⁰²¹ Radojica Nikčević, T. 23237–23238 (26. februar 2008. godine); Dragan Paunović, T. 21856–21857 (8. februar 2008. godine).

¹⁰²² Dok. pr. br. 6D1473 (Naređenje 37. mtbr, Posebne mere bezbednosti i obezbeđenje, 15. april 1999. godine), str. 2.

odbrana tvrdila je da pripadnici VJ nisu nikada nosili nikakve trake na svojim uniformama,¹⁰²³ pozivajući se na dokument MUP iz aprila 1999. godine u kome se to navodi.¹⁰²⁴ Međutim, uprkos tom dokumentu, Petar Damjanac je potvrdio da je video da pripadnici VJ na terenu nose takve trake.¹⁰²⁵ Činjenicu da su barem neki pripadnici VJ ponekad nosili trake u periodu na koji se odnosi Optužnica potvrdili su i iskazi drugih očevidaca.¹⁰²⁶

d. Komandovanje i rukovođenje

i. Političko rukovođenje: predsednik SRJ i Vrhovni savet odbrane

433. Shodno članu 135 Ustava SRJ, Vojskom Jugoslavije komanduje predsednik SRJ u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane (u daljem tekstu: VSO), o čijem sastavu je reč u daljem tekstu.¹⁰²⁷ Predsednik SRJ se često naziva “vrhovnim komandantom”.¹⁰²⁸

434. Član 40 Zakona SRJ o odbrani određivao je prava i dužnosti predsednika SRJ u domenu odbrane. On ili ona, “u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane”, naređuje sprovođenje plana odbrane zemlje, komanduje Vojskom Jugoslavije u miru i ratu i utvrđuje vojnoteritorijalnu podelu zemlje.¹⁰²⁹ Shodno Zakonu o VJ, obaveza komandovanja VJ “u skladu s odlukama Vrhovnog saveta odbrane” obuhvatala je, između ostalog, donošenje odluka o upotrebi vojske i odobravanje plana upotrebe vojske, propisivanje i naređivanje mera pripravnosti vojske u slučaju neposredne ratne opasnosti, ratnog stanja ili vanrednog stanja, naređivanje mobilizacije Vojske i donošenje osnovnih pravila i drugih akata koji se odnose na upotrebu VJ.¹⁰³⁰

435. S druge pak strane VSO je bio zadužen za usvajanje plana odbrane zemlje, za donošenje odluka u skladu s kojima predsednik SRJ komanduje VJ, da procenjuje moguće ratne i druge opasnosti za odbranu i bezbednost zemlje, da utvrđuje potrebe opremanja i naoružavanja za odbranu zemlje, da utvrđuje potrebe za uređenje teritorije za odbranu zemlje, da utvrđuje strategiju oružane borbe i pravila upotrebe snaga za odbranu SRJ i vođenje rata, da odobrava

¹⁰²³ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 375; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 398.

¹⁰²⁴ Dok. pr. br. 6D237 (Tabela sa uputstvom za obeležavanje policije trakama sredinom 1999, 13. april 1999. godine), str. 1.

¹⁰²⁵ Petar Damjanac, T. 23778–23779, 23832 (6. mart 2008. godine).

¹⁰²⁶ V., na primer, svedok K24, T. 4772–4773 (12. oktobar 2006. godine), T. 4791 (13. oktobar 2006. godine) (delimično zatvorena sednica); svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 20; Dragan Paunović, T. 21859 (7. februar 2008. godine).

¹⁰²⁷ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 135.

¹⁰²⁸ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 99; Milorad Obradović, T. 15042 (5. septembar 2007. godine).

¹⁰²⁹ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 40(1)–(3).

¹⁰³⁰ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4(3)–(6).

osnove planova i programa obučavanja za odbranu SRJ i da obavlja i druge poslove utvrđene saveznim zakonom.¹⁰³¹ Predsednik VSO (kao i predsednik SRJ) stara se o sprovođenju odluka VSO.¹⁰³²

436. Sastav, ovlašćenja i rad VSO nakon 23. marta 1999. godine bili su naročito predmet spora između tužilaštva i Milutinovićeve odbrane u ovom postupku.

(A) Sastav VSO

437. U smislu člana 135 Ustava SRJ, VSO su sačinjavala tri člana, konkretno, savezni predsednik, koji je bio i predsednik VSO, te predsednik Republike Srbije i predsednik Republike Crne Gore.¹⁰³³ Prvi Poslovnik VSO bio je usvojen 23. jula 1992. godine¹⁰³⁴ Bilo je predviđeno da “punovažno odlučuje kada je prisutna većina članova Saveta”,¹⁰³⁵ i da njegove sednice može da sazove predsednik VSO ili mogu biti sazvane na inicijativu drugih članova.¹⁰³⁶ Svi članovi VSO mogli su da predlože dnevni red za sednice.¹⁰³⁷ Pored toga, VSO je mogao da usvaja odluke i zaključke bez održavanja sednice “na osnovu međusobnih konsultacija članova Saveta”.¹⁰³⁸

438. Dana 23. marta 1999. godine, uoči početka vazdušne kampanje NATO, usvojen je novi Poslovnik VSO. Tim Poslovnikom promenjen je potreban kvorum i proširen krug osoba koje su mogle da sazovu sednicu VSO. Shodno tome, uz predsednika i članove VSO, svim sednicama VSO, da bi se sednica održala, sada su morali da prisustvuju i načelnik Generalštaba i savezni ministar za odbranu, ili lica koja ih zastupaju; međutim, ti dodatni članovi nisu imali pravo glasa.¹⁰³⁹ Sednice su se mogle sazivati i na predlog dodatnih članova,¹⁰⁴⁰ koji su mogli da predlažu dnevni red.¹⁰⁴¹ Sve odluke morale su se sada usvajati konsenzusom, uključujući i

¹⁰³¹ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), članovi 41(1)–(8). Činjenicu da je VSO usvajao i plan za odbranu zemlje potvrđuje dok. pr. br. P1011 (Ivan Marković, ur., *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba* (2001)), str. 72 (gde se opisuju aspekti tog plana i navodi da se on sastavljao na osnovu odluke VSO).

¹⁰³² Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 41.

¹⁰³³ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 135.

¹⁰³⁴ Dok. pr. br. P2622 (Poslovnik VSO, 23. jul 1992. godine).

¹⁰³⁵ Dok. pr. br. P2622 (Poslovnik VSO, 23. jul 1992. godine), član 7. Veće, međutim, napominje da se sledeći paragraf tog člana odnosi na usvajanje "odluka" i "zaključaka", kao i član 8.

¹⁰³⁶ Dok. pr. br. P2622 (Poslovnik VSO, 23. jul 1992. godine), član 4.

¹⁰³⁷ Dok. pr. br. P2622 (Poslovnik VSO, 23. jul 1992. godine), član 5.

¹⁰³⁸ Dok. pr. br. P2622 (Poslovnik VSO, 23. jul 1992. godine), član 7.

¹⁰³⁹ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 3; Ratko Marković, T. 13352–13354 (10. avgust 2007. godine).

¹⁰⁴⁰ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 3.

¹⁰⁴¹ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999), član 5.

odluke o imenovanjima, unapređenjima i penzionisanju generala i admirala VJ, na osnovu predloga načelnika Generalštaba.¹⁰⁴²

(B) Ovlašćenja VSO

439. Ono što je ključno za tezu tužilaštva protiv Milutinovića jeste da je VSO bio kolektivno telo koje je moglo da donosi odluke (što je i radilo) u vezi s upotrebom ili razmeštanjem VJ na Kosovu. Ovaj argument tužilaštvo je potkrepilo raznim gorenavedenim ustavnim odredbama, zapisnicima sa sednica VSO i svedočenjem generala Aleksandra Vasiljevića, bivšeg zamenika načelnika Uprave bezbednosti VJ.¹⁰⁴³ Milutinovićeva odbrana je, s druge strane, tvrdila da je VJ komandovao samo predsednik SRJ, koji se nezvanično naziva "vrhovnim komandantom", a da je VSO bio samo savetodavno telo koje se uglavnom bavilo narodnom odbranom i pitanjima vezanim za budžet VJ.¹⁰⁴⁴ I Milutinovićeva odbrana je taj stav potkrepila relevantnim ustavnim odredbama i zapisnicima VSO. Njen veštak Ratko Marković govorio je o tome tokom svog svedočenja i u svom stručnom mišljenju o ovlašćenjima predsednika Republike Srbije.¹⁰⁴⁵

440. Veće je pažljivo analiziralo i zapisnik i stenografske beleške sa sednica VSO iz perioda od 28. oktobra 1997. do 23. marta 1999. godine koji su prihvaćeni u ovom predmetu kako bi utvrdilo kako je ovo telo radilo i kakve je odluke donosilo.¹⁰⁴⁶ Na osam od devet sednica VSO bio je prisutan predsednik SRJ Slobodan Milošević, predsednik Crne Gore (Momir Bulatović, a kasnije Milo Đukanović) i predsednik Srbije (Dragan Tomić, a zatim Milutinović). Takođe su redovno prisustvovali sastancima i načelnik Generalštaba, predsednik Vlade SRJ i ministar odbrane SRJ. Jedna od glavnih tačaka o kojima se raspravljalo na sednicama, uz vojnu i političku situaciju u SRJ, bio je vojni budžet, kao i razne kadrovske izmene u vrhu VJ. O

¹⁰⁴² Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 4. U članu 4 novog Poslovnika bilo je navedeno da "Vrhovni savet radi u sednicama i punovažno odlučuje i sve odluke donosi konsenzusom". Nije jasno da li se te odluke još uvek mogu usvajati bez održavanja sednice, kao što je propisivao član 7 predašnjeg Poslovnika.

¹⁰⁴³ Završni pretresni podnesak tužilaštava, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 130–136.

¹⁰⁴⁴ Milutinovićeve završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 64–66.

¹⁰⁴⁵ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije).

¹⁰⁴⁶ Dok. pr. br. 1D691 (Zapisnik sa 1. sednice VSO, 28. oktobar 1997. godine); dok. pr. br. 1D692 (Zapisnik sa 2. sednice VSO, 10. novembar 1997. godine); dok. pr. br. P1573 (Zapisnik sa 3. sednice VSO, 24. decembar 1997. godine); dok. pr. br. 1D550 (Zapisnik sa 4. sednice VSO, 8. januar 1998. godine); dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998.); dok. pr. br. P1575 (Zapisnik sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. P1576 (Zapisnik sa 7. sednice VSO, 24. novembar 1998. godine); dok. pr. br. P1000 (Zapisnik sa 8. sednice VSO, 25. decembar 1998. godine); dok. pr. br. P1577 (Zapisnik sa 9. sednice VSO, 23. mart 1999. godine). Stenografske beleške odgovaraju za sedam od devet održanih sednica: dok. pr. br. 1D756 (Stenografske beleške s 1. sednice VSO, 28. oktobar 1997. godine); dok. pr. br. 1D757 (Stenografske beleške s 2. sednice VSO, 10. novembar 1997. godine); dok. pr. br. 1D758 (Stenografske beleške s 3. sednice VSO, 24. decembar 1997. godine); dok. pr. br. 1D759 (Stenografske beleške s 4. sednice VSO, 8. januar 1998. godine); dok. pr. br. 1D760 (Stenografske beleške s 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine); dok. pr. br. P2831 (Stenografske beleške sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 1D761 (Stenografske beleške s 8. sednice VSO, 25. decembar 1998. godine).

pojednostima vezanim za te sednice raspravlja se u Odeljku VIII, u delu koji se odnosi na individualnu krivičnu odgovornost Milutinovića, Ojdanića i Pavkovića.

441. Prema rečima Aleksandra Vasiljevića, sveobuhvatna komanda nad VJ bila je poverena VSO u vreme mira, a “Vrhovnoj komandi” u ratu, a oboma je u relevantno vreme rukovodio predsednik SRJ Milošević.¹⁰⁴⁷ Vasiljević je takođe pojasnio da je u vreme mira VSO bio kolektivno telo koje je donosilo odluke o angažovanju oružanih snaga, što je radilo posredstvom Generalštaba, koji je pak komandovao VJ u skladu s “državnim smernicama”.¹⁰⁴⁸

442. Svedoci odbrane takođe su pomogli da se bolje sagledaju priroda i ovlašćenja VSO. General Branko Gajić, Vasiljevićev prethodnik u Upravi bezbednosti, posvedočio je da je VSO bio političko telo koje je donosilo odluke u vezi s odbranom. Kad bi odluke bile donete, predsednik SRJ, kao vrhovni komandant, prenosio ih je dalje niz komandni lanac izdajući naređenja načelniku Generalštaba.¹⁰⁴⁹

443. Stručnjak za vojna pitanja koga je pozvala Ojdanićeva odbrana, Radovan Radinović, izjavio je u svojoj vojnoj ekspertizi da je VSO bio na čelu VJ, i u ratu i u miru. Drugim rečima, prema Radinovićevim rečima, VSO je bio “vrhovna komanda” VJ *u svako doba* i, mada se taj termin ne pominje izričito u relevantnim zakonima, on se implicira članom 135 Ustava SRJ i članom 41 Zakona o odbrani.¹⁰⁵⁰ Osvrćući se na ratno stanje 1999. godine, Radinović je izjavio da je predsednik SRJ bio na vrhu komandnog lanca VJ, ali su ga još uvek obavezivale odluke VSO.¹⁰⁵¹ Međutim, on je uslovio taj odnos time što ga je okarakterisao kao prihvatljivog sve dok je VSO radio u svom punom sastavu, to jest, “sve dok iz tog sastava nije svojom voljom sam sebe isključio predsednik Republike Crne Gore”.¹⁰⁵² Uprkos tome, prema Radinovićevim rečima, mada crnogorski predsednik više nije bio tu, predsednik SRJ mogao je, radi kredibilnog komandovanja VJ, da se osloni na jednoglasnu odluku VSO sa sednice u punom sastavu održane u oktobru 1998. godine, prema kojoj će se, u slučaju napada, SRJ braniti svim sredstvima.¹⁰⁵³

¹⁰⁴⁷ Aleksandar Vasiljević, T. 8635 (18. januar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 7.

¹⁰⁴⁸ Aleksandar Vasiljević, T. 8640 (18. januar 2007. godine).

¹⁰⁴⁹ Branko Gajić, T. 15296 (7. septembar 2007. godine).

¹⁰⁵⁰ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 80–84.

¹⁰⁵¹ Kasnije je Radinović zapravo zaključio da to znači da se na vrhu komandnog lanca, u stvari, nalazio VSO, zatim predsednik SRJ pa tek onda Generalštab. Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 96–99; V. takođe Radovan Radinović, T. 17261 (18. oktobar 2007. godine).

¹⁰⁵² Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 94.

¹⁰⁵³ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 94–97; dok. pr. br. P1575 (Zapisnik sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine), str. 9.

444. General Miodrag Simić, koji je bio pomoćnik ministra odbrane SRJ i 2. aprila 1999. godine preuzeo dužnost pomoćnika načelnika Štaba Vrhovne komande kopnenih snaga,¹⁰⁵⁴ izjavio je da se VSO bavio odbranom zemlje, što je, uz vojsku, pokrivalo *sva* pitanja relevantna za odbranu, kao što su, na primer, privreda, saobraćaj i poljoprivreda.¹⁰⁵⁵

445. Međutim, potkrepljujući stav Milutinovićeve odbrane da je uloga VSO u komandovanju VJ bila ograničena, Ratko Marković je u svom iskazu rekao da je vrhovni komandant VJ bio predsednik SRJ, a ne VSO.¹⁰⁵⁶ Pored toga, prema Markovićevim rečima, VJ nije mogao komandovati neki kolegijalni organ poput VSO, već samo pojedinac, konkretno, predsednik SRJ. Marković je takođe istakao da je predsednik Srbije bio samo jedan član VSO sa samo jednim glasom, i da nije mogao da samostalno donosi obavezujuće odluke.¹⁰⁵⁷ Prema Markovićevim rečima, razlog umetanja odredaba o VSO u Ustav SRJ bio je da se “federalizuje” bitna uloga u pogledu VJ, i tako simbolizuje jednak status dveju republika članica SRJ. To je ujedno bio razlog zbog čega se članovi VSO nisu birali nego su postajali članovi *ex officio*, na osnovu svojih položaja.¹⁰⁵⁸ Milutinovićeva odbrana naglašava da je VSO bio savezni entitet i da su odbrana i bezbednost bili isključivo ovlašćenje SRJ, a ne konstitutivnih republika.¹⁰⁵⁹ Prema Ustavu SRJ, predsednik SRJ bio je jedan od saveznih organa odgovornih za utvrđivanje politike o odbrani i bezbednosti.¹⁰⁶⁰

446. Marković je tvrdio da VSO nije obavljao svoja zaduženja strogo u skladu s Ustavom SRJ zato što nije usvajao “odluke” već je donosio “zaključke” političkog karaktera, i to u stvari samo u dva navrata, u junu i oktobru 1998. godine.¹⁰⁶¹ Po njegovom mišljenju, činjenica da nije postojala uredba o formi tih “odluka” i da one nikada nisu nigde objavljene takođe pokazuje da su to bili politički zaključci.¹⁰⁶²

447. Marković je zaključio da je položaj predsednika SRJ, kao saveznog organa i predsednika VSO, imao veći značaj od predsednika republika, naročito s obzirom na to da je on morao imati

¹⁰⁵⁴ Miodrag Simić, T. 15470–15471 (12. septembar 2007. godine).

¹⁰⁵⁵ Miodrag Simić, T. 15600–15603 (13. septembar 2007. godine).

¹⁰⁵⁶ Dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije) par. 3.60.

¹⁰⁵⁷ Ratko Marković, T. 12936 (6. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D682 (Stručno mišljenje Ratka Markovića o ovlašćenjima i položaju predsednika Republike Srbije) par. 3.59–3.60.

¹⁰⁵⁸ Ratko Marković, T. 13013–13015 (7. avgust 2007. godine).

¹⁰⁵⁹ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 64.

¹⁰⁶⁰ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), članovi 77, 96–98.

¹⁰⁶¹ Ratko Marković, T. 13021–13022 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), dok. pr. br. P1575 (Zapisnik sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine); V. takođe Ratko Marković, T. 13036–13037 (7. avgust 2007. godine) (objašnjavajući šta znači “zaključak”).

¹⁰⁶² Ratko Marković, T. 13021–13023 (7. avgust 2007. godine).

u vidu interese obe savezne jedinice.¹⁰⁶³ Međutim, na pitanje Veća ko bi prevagnuo u slučaju da predsjednik SRJ glasa na jedan način, a druga dva člana drugačije, Marković je priznao da bi, shodno Poslovniku VSO iz 1992. godine,¹⁰⁶⁴ potonja dva predsjednika prevladala.

448. Ovaj svoj stav Marković je ilustrirao tako što se pozivao na zapisnik sa sednice VSO od 9. juna 1998. godine, na kojoj je jedan od usvojenih “zaključaka” bio da VJ treba da interveniše “ukoliko budu eskalirale terorističke aktivnosti albanskog separatističkog pokreta”.¹⁰⁶⁵ Ponovio je da ovaj uslovni zaključak nije mogao biti odluka na osnovu koje bi neko mogao da komanduje VJ i da je ona zahtevala donošenje dalje stručne odluke.¹⁰⁶⁶ Potkrepljujući ovaj argument Milutinovićeva odbrana se poziva na operativno naređenje za borbu protiv terorizma na Kosovu koju je predsjednik SRJ izdao 21. jula 1998. godine,¹⁰⁶⁷ i tvrdi da to pokazuje da zaključci VSO nisu sami po sebi bili obavezujuće naredbe.¹⁰⁶⁸ Marković je na isti način analizirao i šestu sednicu VSO održanu 4. oktobra 1998. godine, na kojoj je zaključeno da će se, u slučaju napada, SRJ braniti svim sredstvima.¹⁰⁶⁹ Međutim, na pitanje kako je VJ razmeštena na Kosovu, Marković je priznao da je razmeštanje VJ na Kosovu i njeno korišćenje nakon 23. marta 1999. godine moralo biti posledica ovog zaključka, budući da tada nisu održavane sednice VSO. Marković je na kraju prihvatio da su “zaključci” korišćeni i da se na njih oslanjalo kao da su “odluke”.¹⁰⁷⁰

449. Marković je zatim “zaključke” koje je usvojio VSO suprotstavio članu 4 Zakona o VJ, u kom se navodi da predsjednik SRJ komanduje VJ u skladu s odlukama VSO, donoseći “naredbe, naređenja i odluke”,¹⁰⁷¹ i zaključio da oni, uzeti zajedno, savršeno ilustruju nezavisnu ulogu predsjednika SRJ u komandovanju VJ.¹⁰⁷² Marković je proučio jedan broj drugih, više akademskih i tehničkih tačaka u vezi s primenom Ustava SRJ i zakona o ulozi vrhovnog komandanta i VSO, ali ovde nije potrebno da se o njima dodatno raspravlja.¹⁰⁷³

¹⁰⁶³ Ratko Marković, T. 13024–13025 (7. avgust 2007. godine).

¹⁰⁶⁴ Ratko Marković, T. 13405–13416 (13. avgust 2007. godine).

¹⁰⁶⁵ Dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 4.

¹⁰⁶⁶ Ratko Marković, T. 13037–13038 (7. avgust 2007. godine).

¹⁰⁶⁷ V. dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 4D101 (Plan Komande PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1.

¹⁰⁶⁸ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 87.

¹⁰⁶⁹ Ratko Marković, T. 13029–13030, 13038–13039 (7. avgust 2007. godine); dok. pr. br. P1575 (Zapisnik sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine), str. 9.

¹⁰⁷⁰ Ratko Marković, T. 13363–13366 (10. avgust 2007. godine); V. takođe Ratko Marković, T. 13420–13422 (13. avgust 2007. godine).

¹⁰⁷¹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 4.

¹⁰⁷² Ratko Marković, T. 13039–13041 (7. avgust 2007. godine).

¹⁰⁷³ V. Ratko Marković, T. 13028–13032, 13050–13053, 13060–13063, 13044–13047 (7. avgust 2007. godine); T. 13404, 13416, 13428–13430, 13433–13435 (13. avgust 2007. godine), T. 13641–13643 (15. avgust 2007. godine)

450. Markovićev stav da VSO nije donosio odluke direktno se kosi s izjavom Momira Bulatovića, bivšeg predsednika Crne Gore i predsednika Vlade SRJ. Po njegovom mišljenju, sednice VSO bile bi “potpuno besmislen[e]” da se nisu donosile odluke.¹⁰⁷⁴ U zapisniku od 9. juna 1998. godine, on je identifikovao tri zaključka kao odluke donete u skladu s predlozima relevantnog stručnog lica, u ovom slučaju Perišića.¹⁰⁷⁵

451. Nakon što je pažljivo pregledalo sve materijale VSO prihvaćene u ovom predmetu, Veće se uverilo da je VSO bio ovlašćen da donosi odluke u vezi s korišćenjem VJ, što je i radio. Veće se nije uverilo u tačnost Markovićeve tvrdnje da je VSO samo utvrđivao političke zaključke, jer se to kosi sa svim drugim iskazima, uključujući i iskaz Momira Bulatovića. Te odluke, poput one od 4. oktobra 1998. godine vezane za odbranu zemlje, koristio je onda predsednik SRJ, koga su neki nazivali i “vrhovnim komandantom”, za komandovanje VJ i davanje instrukcija Generalštabu za izdavanje konkretnijih naređenja raznim jedinicama.¹⁰⁷⁶ Štaviše, kao što su potvrdili Marković i Radinović, predsednik SRJ je baš tu konkretnu odluku od 4. oktobra 1998. godine upotrebio kao zeleno svetlo za komandovanje VJ od 23. marta 1999. godine, i tokom perioda ratnog stanja koji je usledio. Pored toga, iako je predsednik SRJ predsedavao VSO i bio odgovoran za sprovođenje njegovih odluka preko komandi izdatih VJ, ni drugi članovi VSO nisu bili bez ovlašćenja ili odgovornosti. Predsednik Srbije i predsednik Crne Gore mogli su sazvati sednicu VSO, predložiti dnevni red i uložiti prigovore na način postupanja koji je predložio Milošević. Sve do izmene Poslovnika 23. marta 1999. godine mogli su ga i nadglasati, a nakon toga mogli su da blokiraju sve odluke s kojima se nisu slagali, jer je morao postojati konsenzus.

(C) Sednice VSO nakon 23. marta 1999. i postojanje Vrhovne komande

452. Iako tvrdi da je VSO nastavio da deluje nakon 23. marta 1999. godine, tužilaštvo takođe tvrdi da je, s objavom rata, stvoreno i telo zvano Vrhovna komanda, koje je obuhvatalo članove VSO i preuzelo funkcije VSO.¹⁰⁷⁷ Milutinovićeva odbrana, s druge strane, tvrdi da nakon 23. marta 1999. godine više nisu održavane sednice VSO,¹⁰⁷⁸ i dovodi u pitanje kako postojanje

¹⁰⁷⁴ Momir Bulatović, T. 13859–13862 (17. avgust 2007. godine).

¹⁰⁷⁵ Dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 4; Momir Bulatović, T. 13861–13864 (17. avgust 2007. godine).

¹⁰⁷⁶ Činjenicu da se o Miloševiću govorilo kao o vrhovnom komandantu potvrđuju sledeći dokumenti vezani za njegovu ulogu glavnokomandujućeg: dok. pr. br. 1D459 (*Vojska* 1, 27. mart 1999. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. 1D460 (*Vojska* 4, 5. april 1999. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. 1D461 (*Vojska* 5, 7. april 1999. godine), *e-court*, str. 3; dok. pr. br. 1D462 (*Vojska* 6, 10. april 1999. godine), *e-court*, str. 1; dok. pr. br. 1D463 (*Vojska* 8–9, 14. april 1999. godine), *e-court*, str. 3; dok. pr. br. 1D467 (*Vojska* 16, 29. april 1999. godine), *e-court*, str. 1; dok. pr. br. 1D468 (*Vojska* 20–21, 10. maj 1999. godine), *e-court*, str. 2.

¹⁰⁷⁷ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 142.

¹⁰⁷⁸ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 66.

Vrhovne komande, tako i njeno članstvo, bar u pogledu navoda da je obuhvatala Milutinovića.¹⁰⁷⁹ Koje god se ime za to telo koristilo, osnovno sporno pitanje jeste da li je tokom perioda ratnog stanja postojao i delovao neki organ koji je formalno komandovao VJ, a koji je obuhvatao Miloševića, Milutinovića i druge. U svetlu činjenice da su argumenti i dokazi o postojanju Vrhovne komande i daljem održavanju sednica VSO u periodu ratnog stanja isprepleteni, Pretresno veće će ovde zajedno razmotriti ta dva pitanja.

453. Više svedoka je izjavilo da nakon 23. marta 1999. godine više nisu održavane sednice VSO i Veće nije dobilo nijedan dokumentarni zapis o bilo kakvom sastanku te vrste.¹⁰⁸⁰ Međutim, Simić je posvedočio da se komandno mesto VSO nalazilo u istom podzemnom objektu kao i Štab Vrhovne komande. Tokom rata i nakon što je raspoređen u Štab Vrhovne komande, Simić je u jednom tom objektu video Miloševića i Milutinovića.¹⁰⁸¹ General Ljubomir Anđelković, koji je 1998. i 1999. godine bio načelnik Sektora za veze, informatiku i elektronska dejstva u VJ, izjavio je da se komandno mesto VSO od 9. aprila 1999. godine nalazilo u istoj zgradi u kojoj se sastajao i Kolegijum VJ, u Dražzerovoj ulici u Beogradu.¹⁰⁸² General-major Spasoje Mučibabić, koji je u relevantno vreme bio načelnik Operativne uprave Generalštaba VJ, takođe je svedočio da je u zgradi u Dražzerovoj ulici u Beogradu nekoliko puta tokom NATO bombardovanja video Miloševića i Milutinovića, ali nikada Đukanovića.¹⁰⁸³

454. General Milorad Obradović, koji je bio načelnik Sektora za operativno-štabne poslove do 3. marta 1999. godine, a zatim komandant 2. armije, napomenuo je da VSO u globalu dobro funkcionisao, ali se pričalo kako crnogorski predsednik Đukanović tokom rata nije prisustvovao sednicama VSO.¹⁰⁸⁴ Kad mu je izneto da se VSO nakon 23. marta 1999. godine i tokom perioda ratnog stanja nije sastajao, Obradović je rekao da je sredinom aprila 1999. čuo da se naređenje o prepotčinjavanju MUP VJ nije moglo sprovesti zbog činjenice da Đukanović nije učestvovao u radu VSO. Međutim, on nije imao saznanja iz prve ruke o tome da li su se nakon 23. marta 1999. godine održavale sednice VSO.¹⁰⁸⁵

---

¹⁰⁷⁹ Milutinovićevo završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 88.

¹⁰⁸⁰ Branko Krga, T. 16841–16842, 16896–16899 (4. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 3D898 (Referisanje Obaveštajne uprave Štaba Vrhovne komande, 28. mart 1999. godine), str. 2; Radovan Radinović, T. 17260–17263 (18. oktobar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15628 (14. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸¹ Miodrag Simić, T. 15634–15635 (14. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸² Ljubomir Anđelković, T. 16423–16426 (26. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸³ Spasoje Mučibabić, T. 16578–16580 (28. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸⁴ Milorad Obradović, T. 15127–15128 (6. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸⁵ Milorad Obradović, T. 15154–15156 (6. septembar 2007. godine).

455. Dokazi koji sugerišu da se VSO ipak sastajao nakon 23. marta 1999. godine obuhvataju odluke o imenovanjima i unapređenjima u VJ koje su donete nakon tog datuma,¹⁰⁸⁶ uprkos tome što je posle tog datuma trebalo da budu u nadležnosti VSO, a ne samo predsednika SRJ.¹⁰⁸⁷

456. Drugi dokazi o tome da je VSO i dalje postojao i sastajao se predstavljaju pozivanja na VSO na referisanjima načelniku Štaba Vrhovne komande od 26. i 28. marta 1999. godine. Na prvom sastanku, Ojdanić je naložio da se pripremi karta za VSO.¹⁰⁸⁸ Na potonjem sastanku, Branko Gajić je izrazio svoju podršku ideji da se procene o stanju u VJ i njenom razmeštanju iznose članovima VSO.¹⁰⁸⁹ Kada mu je postavljeno pitanje o hijerarhiji u VJ, zamenik načelnika Odeljenja za obuku Prištinskog korpusa Ljubomir Savić posvedočio je da je, nakon početka rata, VSO bio najviše komandno telo.¹⁰⁹⁰ Pored toga, opšta direktiva za angažovanje VJ na Kosovu, koju je Ojdanić izdao 9. aprila 1999. godine, podrazumevala je nastavak rada VSO.¹⁰⁹¹

457. Aleksandar Vasiljević je izjavio da je u ratu VSO nastavio da donosi odluke, ali da je najveća ovlašćenja imao predsednik SRJ, ili “vrhovni komandant”, koji je te odluke VSO prenosio načelniku Generalštaba, koji je u ratu postao Štab Vrhovne komande. Vasiljević je objasnio da je termin “vrhovni komandant” bio nezvanični ostatak iz vremena SFRJ.¹⁰⁹² Na dalja pitanja o razlikama između hijerarhije VJ u ratu i miru, Vasiljević je, čini se, implicirao da one nisu postojale i da je VSO postao “Vrhovna komanda”, tako da nije prestao da funkcioniše u ratu.¹⁰⁹³

458. Milorad Obradović je takođe objasnio da je Vrhovna komanda postojala u ratu i da se sastojala od tri člana VSO, kao i Generalštaba VJ, koji se u ratu naziva Štabom Vrhovne komande.¹⁰⁹⁴ Obradović je, međutim, potvrdio da nije bilo ustavne ili zakonske odredbe koja je predviđala postojanje Vrhovne komande. Taj iskaz je potkrepilo nekoliko drugih svedoka

¹⁰⁸⁶ Miodrag Simić, T. 15709–15711 (14. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸⁷ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 4; Branko Fezer, dok. pr. br. 3D1118 (Izjava svedoka od 3. septembra 2007. godine), par. 1–3.

¹⁰⁸⁸ Dok. pr. br. 3D580 (Referisanje Štabu Vrhovne komande, 26. mart 1999. godine), str. 4. Milovan Vlajković je izjavio da bi ovaj nalog imao smisla da se radilo o karti snaga VJ. Međutim, na pitanje u vezi s pominjanjem VSO i s tim da li je VSO održavao sednice tokom rata, izjavio je da ne zna zato što su se ti sastanci održavali na drugoj lokaciji. Milovan Vlajković, T. 16089–16090 (20. septembar 2007. godine).

¹⁰⁸⁹ Dok. pr. br. 3D581 (Referisanje Štabu Vrhovne komande, 28. mart 1999. godine), str. 3.

¹⁰⁹⁰ Ljubomir Savić, T. 21028–21029 (24. januar 2008. godine).

¹⁰⁹¹ Dok. pr. br. P1481 (Štab Vrhovne komande, Direktiva za angažovanje VJ u odbrani od agresije NATO, 9. april 1999. godine), str. 11.

¹⁰⁹² Aleksandar Vasiljević, T. 8640–8641 (18. januar 2007. godine);

¹⁰⁹³ Aleksandar Vasiljević, T. 8641–8643 (18. januar 2007. godine); dok. pr. br. P2592 (Izvod iz Vasiljevićeveg dnevnika, 17. maj 1999. godine), str. 1.

¹⁰⁹⁴ Milorad Obradović, T. 15127–15129 (6. septembar 2007. godine).

odbrane.¹⁰⁹⁵ Milovan Vlajković, koji je u to vreme bio šef Kabineta načelnika Generalštaba, posvedočio je da je termin “Vrhovna komanda” korišćen u [“našoj”] komunikaciji, ali da je to jednostavno bio ratni naziv za VSO. Vlajković je objasnio da je na početku rata njegova kancelarija dokumentaciju naslovljavala na “g. predsednika” i “predsednika VSO”, ali da se to promenilo početkom aprila 1999. godine, nakon čega su se dokumenti naslovljavali na “vrhovnog komandanta”. Međutim, Vlajković nije objasnio kako je njegova kancelarija došla do zaključka da je tokom rata VSO postao “Vrhovna komanda”.¹⁰⁹⁶

459. Kao što je gore razmotreno, Radovan Radinović je posvedočio da je VSO bio “Vrhovna komanda” VJ sve vreme i da se taj termin, iako se izričito ne pominje u relevantnim zakonima, implicira članom 135 Ustava SRJ i članom 41 Zakona o odbrani.¹⁰⁹⁷ Iako on nije našao dokumentaciju o tome da je tokom NATO bombardovanja održana neka sednica VSO, dnevni operativni izveštaji Štaba Vrhovne komande, koji su objedinjavali sve borbene izveštaje iz podređenih komandi, slali su se “vrhovnom komandantu”, predsedniku Srbije, ministru odbrane, načelniku Štaba Vrhovne komande i drugim licima.¹⁰⁹⁸ Pored toga, kad mu je predočena dokumentacija o referisanju Ojdaniću od 11. aprila 1999, Radinović je potvrdio da to pokazuje da je bilo planirano da se sutradan održi sastanak grupe vojnih i političkih funkcionera, ali nije znao da li je taj sastanak ikada održan.¹⁰⁹⁹

460. Taj sastanak se pominje u zapisniku sa referisanja načelniku Štaba Vrhovne komande od 11. aprila 1999. godine.¹¹⁰⁰ Na tom sastanku Ojdanić je izjavio da će se sledećeg dana u 09:00 časova održati još jedno referisanje “Vrhovnoj komandi” i naveo kao prisutne Miloševića, Milutinovića, Lukića,¹¹⁰¹ Šainovića i Pavkovića, zajedno sa Smiljanićem, Krgom i njim.¹¹⁰² U zapisniku se navodi da će se sledećeg jutra tim licima dostavili na uvid nacrt plana. Taj plan se pominje u još jednom dokumentu, naređenju Ojdanića komandantu 3. armije da pripremi predlog odluke, koji je 11. aprila 1999. godine trebalo izneti vrhovnom komandantu i Štabu

¹⁰⁹⁵ Zlatoje Terzić, T. 15929–15935 (19. septembar 2007. godine); Ljubomir Anđelković, T. 16426 (26. septembar 2007. godine); Spasoje Mučibabić, T. 16578–16580 (28. septembar 2007. godine).

¹⁰⁹⁶ Milovan Vlajković, T. 16089–16093 (20. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D581 (Zapisnik sa referisanja, 28. mart 1999. godine), str. 3.

¹⁰⁹⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 80–84.

¹⁰⁹⁸ Radovan Radinović, T. 17263 (18. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 121.

¹⁰⁹⁹ Radovan Radinović, T. 17329–17331 (19. oktobar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D728 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 11. april 1999. godine), str. 3; Milovan Vlajković, T. 16099–16100 (20. septembar 2007. godine).

¹¹⁰⁰ Dok. pr. br. 3D728 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 11. april 1999. godine).

¹¹⁰¹ Opisan je kao “ađutant jedinice MUP sa Kosova - Sreten ” i Branko Gajić se složio da se to odnosi na Sretena Lukić, T. 15416 (11. septembar 2007. godine).

¹¹⁰² Dok. pr. br. 3D728 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 11. april 1999. godine), str. 3.

Vrhovne komande.¹¹⁰³ Dana 12. aprila Milošević je prisustvovao sastanku Štaba Vrhovne komande i izdao naređenje da se razbiju snage OVK, na osnovu nacrtu plana koji je sastavljen prethodnog dana.¹¹⁰⁴

461. Branko Gajić je svedočio da se Vrhovna komanda razlikovala od VSO i da su je sačinjavali predsednik SRJ i Generalštab VJ, ali da nije obuhvatala predsednike dveju republika. On je takođe izjavio da Vrhovna komanda nije bila zakonski regulisana i da je terminologija preuzeta iz dana stare SFRJ.¹¹⁰⁵ Međutim, na pitanja u vezi s odlukama “vrhovnog komandanta” od 24. marta 1999. godine i nakon tog datuma, Gajić je odgovorio da su te odluke bile donete u skladu s odlukama VSO.¹¹⁰⁶ Gajić je takođe izjavio da nije upoznat s tim da li su neki od ministara i/ili političara, osim predsednika SRJ, bili članovi Vrhovne komande.¹¹⁰⁷

462. General Branko Krga, načelnik Obaveštajne uprave Generalštaba VJ od januara 1999, posvedočio je da “Vrhovna komanda” [...] u normativnom smislu nije postojala, što znači da nije bila definisana Ustavom, ili nekim drugim zakonom.¹¹⁰⁸ Ovo potkrepljuje podnesak iz postupka protiv Slobodana Miloševića koji je dostavila Srbija i Crna Gora, u kome se navodi da u vreme na koje se odnosi optužnica u relevantnim zakonskim instrumentima nije postojalo telo pod nazivom “Vrhovna komanda”.¹¹⁰⁹ Kako je naveo Krga, da je Vrhovna komanda postojala, ona bi obuhvatala VSO, predsednika vlade SRJ, ministra odbrane SRJ, ministra unutrašnjih poslova i ministra finansija, kao i druge visoke državne funkcionere.¹¹¹⁰ On je kasnije prihvatio da nije bilo nužno da sastav ili ovlašćenja Vrhovne komande budu negde zapisani da bi ona postojala i/ili funkcionisala.¹¹¹¹

463. Miodrag Simić je svedočio da su Vrhovnu komandu činili vrhovni komandant i Štab Vrhovne komande.¹¹¹² To potvrđuje iskaz Aleksandra Dimitrijevića, koji je svedočio da je tokom rata VSO prestao da postoji i da su samo vrhovni komandant i Štab Vrhovne komande

¹¹⁰³ Dok. pr. br. P1480 (Pripremljeno naređenje u vezi s planovima za odbranu od terorističke agresije, 9. april 1999. godine).

¹¹⁰⁴ Dok. pr. br. 4D420 (Pavkovićev izveštaj Štabu vrhovne komande u vezi s prepotčinjavanjem MUP, 20. april 1999. godine), str. 1.

¹¹⁰⁵ Branko Gajić, T. 15296–15297 (7. septembar 2007. godine), T. 15434–15436 (12. septembar 2007. godine).

¹¹⁰⁶ Branko Gajić, T. 15436 (12. septembar 2007. godine).

¹¹⁰⁷ Branko Gajić, T. 15437 (12. septembar 2007. godine).

¹¹⁰⁸ Branko Krga, T. 16841–16843, 16906–16908 (4. oktobar 2007. godine).

¹¹⁰⁹ Dok. pr. br. 1D35 (Podnesak Srbije i Crne Gore u predmetu *Tužilac protiv Miloševića*, 29. decembar 2003. godine), str. 3.

¹¹¹⁰ Branko Krga, T. 16841–16843, 16906–16908 (4. oktobar 2007. godine).

¹¹¹¹ Branko Krga, T. 16909–16910 (4. oktobar 2007. godine)

¹¹¹² Miodrag Simić, T. 15599–15600 (13. septembar 2007. godine).

komandovali VJ.¹¹¹³ Simić je takođe izjavio da je u ratu vrhovni komandant komandovao VJ, ali da je relevantne informacije prenosio članovima VSO, kao i drugim licima, kao što je predsednik Savezne vlade. Te informacije su ukupno slate na otprilike 15 do 16 adresa.¹¹¹⁴ Kad mu je predočeno da je VSO delovao i u vreme ratnog stanja pod imenom “Vrhovna komanda”, Simić je to negirao i odgovorio da bi se time prekršio osnovni princip podređivanja i jedinstvenosti komande.¹¹¹⁵ Zatim mu je predočen deo zapisnika sa sednice Kolegijuma načelnika Štaba Vrhovne komande održane 9. aprila 1999, gde se izgleda navodi da je “Vrhovna komanda” nešto drugo, a ne jednostavno kombinacija “vrhovnog komandanta” i Štaba Vrhovne komande.¹¹¹⁶ Simić je negirao da je 15-16 lica koja su dobijala informacije od “vrhovnog komandanta”, kao što je navedeno gore u tekstu, činilo “Vrhovnu komandu”. On je objasnio da je redovan postupak bio da načelnik Štaba Vrhovne komande održava večernje referisanje sa svojim štabom. Na osnovu zaključaka sa istog referisanja sastavio bi se izveštaj, koji bi se podnosio ne samo predsedniku SRJ, već bi se dostavio na adrese onih istih 15-16 primalaca, između ostalog i druga dva člana VSO.¹¹¹⁷ Simiću je predočen i iskaz koji je pre njega dao Obradović.¹¹¹⁸ On se složio s Obradovićem u vezi s tim da je predsednik SRJ komandovao VJ u skladu s odlukama VSO, ali se nije složio sa stavom da je VSO postao “Vrhovna komanda”.¹¹¹⁹

464. General-pukovnik Spasoje Smiljanić, načelnik Prve uprave VJ 1998. godine, a zatim komandant Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane od početka 1999. godine, takođe je posvedočio da je “Vrhovna komanda” obuhvatala predsednika SRJ, koji je bio “vrhovni komandant”, i njegov “Štab”, pri čemu je to bio Štab Vrhovne komande. Prema Smiljanićevoj izjavi, to je bio jedini način da se očuva jedinstvenost komande. Smiljanić je negirao da je u štabu “Vrhovne komande” bilo civila.¹¹²⁰

465. U svom komentaru u vezi s izjavom da je u ratu VSO postala Vrhovna komanda, ali s proširenim sastavom kako bi se obuhvatila relevantna vojna lica, stručnjak za ustavno pravo Ratko Marković je izjavio da je bilo nemoguće proširiti sastav VSO zbog ograničenja koja je nametao Ustav SRJ, ali da su njegovim sednicama mogli da prisustvuju drugi ljudi, ako su bili pozvani. Kad mu je navedeno da je Poslovnik VSO bio promenjen istoga dana kad je u martu

¹¹¹³ Aleksandar Dimitrijević, T. 26645 (8. jul 2008. godine).

¹¹¹⁴ Miodrag Simić, T. 15600–15603, 15610 (13. septembar 2007. godine).

¹¹¹⁵ Miodrag Simić, T. 15602–15603 (13. septembar 2007. godine).

¹¹¹⁶ Dok. pr. br. P929 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma načelnika Štaba Vrhovne komande, 9. april 1999. godine), str. 38–39.

¹¹¹⁷ Miodrag Simić, T. 15604–15612 (13. septembar 2007. godine).

¹¹¹⁸ Milorad Obradović, T. 15128 (6. septembar 2007. godine).

¹¹¹⁹ Ovo stoga što u takvom slučaju "vrhovni komandant" ne bi bio u mogućnosti da komanduje mimo druga dva člana VSO, što bi pak razbilo jedinstvenost komande. Miodrag Simić, T. 15625–15627 (14. septembar 2007. godine).

¹¹²⁰ Spasoje Smiljanić, T. 15782–15784 (17. septembar 2007. godine).

1999. godina. SRJ objavila vanredno stanje i da to izgleda potvrđuje tezu da je Vrhovna komanda stvorena kad je objavljeno ratno stanje, Marković je prihvatio da je tokom rata moralo postojati neko telo koje je trebalo da se bavi odbranom zemlje,¹¹²¹ ali je naglasio da se termini “vrhovni komandant” i “Vrhovna komanda” nisu pominjali u Ustavu SRJ.¹¹²²

466. U svom razgovoru s tužilaštvom, Lazarević je objasnio da su, prema njegovom shvatanju tog termina, “vrhovnu komandu” sačinjavali članovi VSO, ministar odbrane, predsednik Vlade SRJ i ministar unutrašnjih poslova.¹¹²³

467. Dokazi pokazuju da jedan član VSO, konkretno crnogorski predsednik Đukanović, nakon decembra 1998. godine više nije prisustvovao sednicama VSO, ali to telo se ipak sastalo 23. marta 1999. godine i izmenilo svoj Poslovnik, što pokazuje da su preostali članovi očekivali dalje sednice i nakon tog datuma. Iako nema direktnih dokaza o takvim sednicama nakon 23. marta 1999. godine, VSO je tokom rata i dalje *de jure* komandovao VJ. Bilo da su preostali članovi VSO tokom vazdušne kampanje NATO delovali pod zajedničkim nazivom “Vrhovni savet odbrane” ili su postali deo tela koje se nazivalo “Vrhovnom komandom”, jasno je da su oni zadržali svoje odgovarajuće *de jure* uloge u komandovanju VJ, kao što je bilo propisano u revidiranom Poslovniku VSO. Iako nema sumnje u to da je Milošević, kao “vrhovni komandant”, bio na vrhu izvršnog komandnog lanca VJ tokom celog sukoba, isto tako je jasno da je Milutinović bio u potpunosti obavešten primalac objedinjenih dnevnih operativnih izveštaja Štaba Vrhovne komande, s ovlašćenjem da saziva sastanke Vrhovnog saveta odbrane kako bi se razmotrila pitanja koja je obuhvatao mandat Saveta.

ii. Vojno rukovođenje i komandovanje: Generalštab

468. Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, vojno komandno telo koje je bilo neposredno podređeno civilnom rukovodstvu VJ bio je Generalštab.¹¹²⁴ Zakon o VJ opisuje Generalštab kao najviši stručni i štabni organ za pripremu i upotrebu vojske u miru i ratu.¹¹²⁵ U opštim crtama, bio je odgovoran za obuku oficira i vojnika, popunu redova VJ, utvrđivanje

¹¹²¹ Ratko Marković, T. 13438–13443 (13. avgust 2007. godine).

¹¹²² Ratko Marković, T. 13653–13654 (15. avgust 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. P1319 (Intervju koji je Pavković dao beogradskoj televiziji RTS), str. 4.

¹¹²³ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 241–243.

¹¹²⁴ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 5; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 9.

¹¹²⁵ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 5; V. takođe dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 97; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 84.

planova za razvoj i eventualnu upotrebu VJ u borbenim situacijama, kao i za dostavu informacija i predloga civilnom rukovodstvu VJ kao pomoć donošenju strateških odluka.¹¹²⁶

469. Kao što se razmatra gore u tekstu, Generalštab je za vreme ratnog stanja zvan Štab Vrhovne komande.¹¹²⁷ Radovan Radinović je u svom iskazu rekao da je do ove modifikacije, i njenih praktičnih posledica – o čemu se detaljno govori u daljem tekstu – došlo u martu 1999. godine, pod rukovodstvom Ojdanića kao načelnika Generalštaba. Prema Radinovićevim rečima, taj proces prerastanja nije bio normativno regulisan, ali bio je organizovan u skladu s profesionalnim standardima primenjivanim u Generalštabu.¹¹²⁸

(A) Načelnik Generalštaba

470. U skladu sa Zakonom SRJ o odbrani, načelnik Generalštaba bio je najviši vojni oficir u VJ, mada je bio podređen civilnim organima komande nad VJ.¹¹²⁹ Momčilo Perišić je bio na toj funkciji od 26. avgusta 1993. do 24. novembra 1998. godine, kad je nakon rasprave u VSO uklonjen s tog položaja i kad ga je na tom položaju zamenio Ojdanić, koji je ostao na toj funkciji do februara 2000. godine.¹¹³⁰

471. Primarna funkcija načelnika Generalštaba bila je da komanduje VJ izdavanjem naredbi strateškim jedinicama i drugim neposredno podređenim oficirima VJ, unutar granica koje mu određuju savezni zakoni, a u cilju izvršavanja akata predsednika SRJ.¹¹³¹ Načelnik Generalštaba je tako bio odgovoran za komandovanje kopnenim snagama, Ratnim vazduhoplovstvom i protivvazdušnom odbranom i Ratnom mornaricom.¹¹³²

472. Član 6 Zakona SRJ o odbrani predviđao je da načelnik Generalštaba donosi naredbe, pravila, naređenja, uputstva i “druge akte” VJ, “za izvršavanje akata koje donosi predsednik Republike”.¹¹³³ Načelnik Generalštaba mogao je takođe da izdaje naredbe direktno sekundarnom

¹¹²⁶ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 84.

¹¹²⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 89; Spasoje Mučibabić, T. 16578 (28. septembar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 9, T. 8643 (18. januar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15599 (13. septembar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 241–245. Postoje dokazi da se Generalštab ponekad nazivao Komandom strategijske grupacije. Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 16.

¹¹²⁸ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 89.

¹¹²⁹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 6; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 9, T. 8639–8643 (18. januar 2007. godine).

¹¹³⁰ Dok. pr. br. P796 (Zapisnik o primopredaji dužnosti načelnika Generalštaba VJ, između Momčila Perišića i Dragoljuba Ojdanića, 27. novembar 1998. godine).

¹¹³¹ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 6; dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 97.

¹¹³² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 5; dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 97; dok. pr. br. P1319 (Intervju koji je Pavković dao beogradskoj televiziji RTS), str. 3.

¹¹³³ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 6; V. takođe dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 97.

nivou podređenosti, na primer Prištinskom korpusu, ali u takvim slučajevima komandant je bio obavezan da svog nadređenog obavesti o tome da mu je izdata naredba.¹¹³⁴ On je takođe bio ovlašćen da traži vanredne izveštaje, mimo uobičajenih linija izveštavanja, direktno od sekundarnih nivoa podređenosti, uključujući i Prištinski korpus.¹¹³⁵

473. Načelnik Generalštaba imao je ovlašćenje da imenuje oficire, podoficire i vojnike na sve položaje u VJ, osim položaja generala ili komandujućeg oficira koji vrši dužnosti za koje je propisan uslov generalskog čina, za koje je bilo potrebno odobrenje vrhovnog komandanta.¹¹³⁶ Mogao je da daje vanredne predloge za unapređenje profesionalnih oficira u čin generala, koje je odobravao predsednik SRJ.¹¹³⁷

474. Kao što je gore navedeno, 23. marta 1999. godine usvojen je novi Poslovnik VSO, kojim je zahtevano da sednicama VSO prisustvuje načelnik Generalštaba.¹¹³⁸ Novi Poslovnik takođe je dopuštao da on saziva sednice VSO i predlaže dnevni red.¹¹³⁹ On je takođe mogao da VSO daje predloge po pitanjima imenovanja, unapređenja i penzionisanja generala i admirala VJ, koji je zatim usvajan konsenzusom članova VSO.¹¹⁴⁰ Međutim, prema Radinovićevim rečima, načelnik Generalštaba ni u jednom trenutku nije stekao pravo glasa ili ovlašćenje za donošenje odluka u VSO, te nije bio član tog tela.¹¹⁴¹

475. Načelnik Generalštaba/Štaba Vrhovne komande dobijao je u izvršavanju svojih dužnosti materijalnu, logističku i organizacionu podršku Štaba Vrhovne komande. Godine 1998. i 1999. godine, šef Kabineta načelnika Generalštaba/Štaba Vrhovne komande bio je Milovan Vlajković.¹¹⁴²

¹¹³⁴ Vladimir Lazarević, T. 17939 (8. novembar 2007. godine)

¹¹³⁵ Vladimir Lazarević, T. 17939 (8. novembar 2007. godine).

¹¹³⁶ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), članovi 16, 152. Načelnik Generalštaba mogao je da unapređuje oficire u čin iznad pukovnika samo u izuzetnom slučaju, dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 46.

¹¹³⁷ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 46.

¹¹³⁸ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 3; Ratko Marković, T. 13353 (10. avgust 2007. godine).

¹¹³⁹ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), članovi 3, 5.

¹¹⁴⁰ Dok. pr. br. P1738 (Poslovnik VSO, 23. mart 1999. godine), član 4.

¹¹⁴¹ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 82. Marković je u svom iskazu rekao da ti dodatni članovi nisu imali pravo glasa jer bi se to direktno kosilo s Ustavom SRJ. Ratko Marković, T. 13353–13354 (10. avgust 2007. godine).

¹¹⁴² Milovan Vlajković, dok. pr. br. 3D1112 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 2.

(B) Sastav Generalštaba

476. Operativne borbene grupe podređene Generalštabu obuhvatale su 1, 2. i 3. armiju.¹¹⁴³ Generalštabu je bilo podređeno više sektora i samostalnih uprava VJ, koje su bile odgovorne za funkcije podrške, kao što su planiranje operacija i prikupljanje obaveštajnih podataka.¹¹⁴⁴ Priroda i sastav tela podređenih Generalštabu VJ nisu se bitno izmenili nakon što je Generalštab postao Štab Vrhovne komande.¹¹⁴⁵

477. Veće je saslušalo veliki broj iskaza u vezi s raznim sektorima/samostalnim upravama Generalštaba, prevashodno od svedoka odbrane. Veće je pažljivo razmotrilo sve te dokaze koji su rasvetlili kako je VJ funkcionisala 1998. i 1999. godine, ali zaključuje da nije potrebno da te dokaze ovde detaljno iznosi.¹¹⁴⁶ Bitno je da je najviše telo za rešavanje pitanja u vezi s bezbednošću VJ bila Uprava bezbednosti Generalštaba,¹¹⁴⁷ koja je bila u načelu zadužena za obaveštajne i kontraobaveštajne poslove i zaštitu VJ od pretnji stranih, kriminalnih i terorističkih elemenata i koja je upravljala vojnom policijom.¹¹⁴⁸ Unutar VJ postojali su na svakom komandnom nivou organi bezbednosti koji su podnosili izveštaje Upravi bezbednosti, između ostalog i o zločinima koje su počinili pripadnici VJ.¹¹⁴⁹ Za funkciju organa bezbednosti je rečeno da je istovetna funkciji policije u civilnom sistemu, što se podrobnije razmatra u daljem tekstu.¹¹⁵⁰

478. Kolegijum VJ je bilo telo sačinjeno od bliskih saradnika i lica podređenih načelniku Generalštaba.¹¹⁵¹ Obuhvatao je načelnike sektora Generalštaba – koje su zvali i pomoćnicima načelnika – i načelnike samostalnih uprava.¹¹⁵² Pre vazdušne kampanje NATO, pa sve do 18.

¹¹⁴³ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 10.

¹¹⁴⁴ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 85; dok. pr. br. P1739 (Pregled rukovodećih starešina Generalštaba VJ).

¹¹⁴⁵ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 85–88; Spasoje Smiljanić, T. 15783 (17. septembar 2007. godine). V. dijagrame strukture Generalštaba i Štaba Vrhovne komande na str. 85, odnosno 87.

¹¹⁴⁶ V., na primer, Miodrag Simić, T. 15481–15482 (12. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 7; Milorad Obradović, T. 14918–14919 (4. septembar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, dok. pr. br. 3D1121 (Izjava svedoka od 24. avgusta 2007. godine), str. 3; Milan Uzelac, T. 16157 (21. septembar 2007. godine); Branko Krga, dok. pr. br. 3D1120 (Izjava svedoka od 13. avgusta 2007. godine), str. 4; Ljubomir Anđelković, T. 16386–16387 (26. septembar 2007. godine); Negovan Jovanović, T. 14893 (4. septembar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 15795–15796 (17. septembar 2007. godine).

¹¹⁴⁷ Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 4; Aleksandar Dimitrijević, T. 26582 (8. jul 2008. godine) (gde je posvedočio da je Uprava bezbednosti bila poznata i kao "kontraobaveštajna služba").

¹¹⁴⁸ Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 4.

¹¹⁴⁹ Geza Farkaš, T. 16293, 16304, 16306, 16318, 16322 (25. septembar 2007. godine).

¹¹⁵⁰ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 9.

¹¹⁵¹ Aleksandar Vasiljević, T. 8795 (22. januar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, T. 16939 (5. oktobar 2007. godine).

¹¹⁵² Radovan Radinović, T. 17326–17327 (19. oktobar 2007. godine).

marta 1999. godine, sastanci Kolegijuma redovno su održavani.¹¹⁵³ Predsednik SRJ bi povremeno prisustvovao sastancima.¹¹⁵⁴ Na sastancima Kolegijuma rukovodstvo Generalštaba raspravljalo je o pitanjima opšte prirode ili od dugoročnog značaja, uključujući, na primer, kadrovska pitanja i materijalno-finansijske odredbe.¹¹⁵⁵ Tokom kampanje NATO, umesto sastanaka Kolegijuma održavala su se dnevna referisanja Štabu Vrhovne komande, opisana u daljem tekstu.¹¹⁵⁶

(C) Štab Vrhovne komande

479. Nekoliko svedoka je posvedočilo da se tokom NATO bombardovanja Štab Vrhovne komande premestio iz zgrade u kojoj je bilo smešteno sedište Generalštaba u osnovno komandno mesto 124 metra ispod zemlje u Dražerovoj ulici, u Beogradu.¹¹⁵⁷ Načelnik Štaba Vrhovne komande i neke uprave preselili su se na samom početku NATO bombardovanja, 24. marta 1999. godine.¹¹⁵⁸ Drugi sektori, između ostalog i Operativni centar, ostali su u zgradi sedišta Generalštaba do 4. aprila 1999. godine.¹¹⁵⁹ Međutim, postoje dokazi i o tome da su tokom NATO bombardovanja članovi Štaba Vrhovne komande bili razmešteni po raznim zgradama u Beogradu i okolini.¹¹⁶⁰

480. Tokom bombardovanja Ojdanić je svakoga dana na osnovnom komandnom mestu Štaba Vrhovne komande održavao dnevna referisanja sa visokim funkcionerima Štaba Vrhovne komande o situaciji na Kosovu.¹¹⁶¹ Ta referisanja obično su održavana uveče,¹¹⁶² ali ponekad,

¹¹⁵³ Radovan Radinović, T. 17327–17328 (19. oktobar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, T. 17004 (5. oktobar 2007. godine). V., na primer, dok. pr. br. P934 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. februar 1999. godine); dok. pr. br. P937 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. februar 1999. godine); dok. pr. br. P940 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. februar 1999. godine); dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 24. februar 1999. godine); dok. pr. br. P933 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 4. mart 1999. godine); dok. pr. br. P935 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. mart 1999. godine); i dok. pr. br. P938 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. mart 1999. godine).

¹¹⁵⁴ Đorđe Ćurčin, T. 16937–16938 (5. oktobar 2007).

¹¹⁵⁵ Radovan Radinović, T. 17328–17329 (19. oktobar 2007. godine); Spasoje Mučibabić, T. 16552 (27. septembar 2007. godine).

¹¹⁵⁶ Međutim, Zapisnik sa jedne sednice Kolegijuma održane tokom tog perioda uvršten je u dokaze. V. dok. pr. br. P929 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 9. april 1999. godine).

¹¹⁵⁷ Ljubomir Anđelković, T. 16422–16426 (26. septembar 2007. godine) . godine; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 8; Staniša Ivković, T. 16519–16520 (27. septembar 2007. godine).

¹¹⁵⁸ Staniša Ivković, T. 16520 (27. septembar 2007. godine).

¹¹⁵⁹ Staniša Ivković, T. 16520 (27. septembar 2007. godine).

¹¹⁶⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 8; Đorđe Ćurčin, T. 17006–17008 (5. oktobar 2007. godine).

¹¹⁶¹ Radovan Radinović, T. 17328 (19. oktobar 2007. godine); Branko Krga, T. 16782–16783 (3. oktobar 2007. godine); Milovan Vlajković, dok. pr. br. 3D1112 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 18, T. 16085–16086 (20. septembar 2007. godine); Milan Radoičić, dok. pr. br. 3D1111 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 11, T. 16133 (21. septembar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, T. 17006–17008 (5. oktobar 2007. godine).

kad je trebalo razmotriti neko konkretno pitanje, održavana su ujutro.¹¹⁶³ Na referisanju bi načelnik Štaba Vrhovne komande ili njegov zamenik izdali zadatke, a šef Kabineta načelnika Štaba Vrhovne komande pravio bi kratke beleške.¹¹⁶⁴ Veće je pažljivo analiziralo te beleške kako bi razumelo rad Štaba Vrhovne komande i zaduženja njenih članova.¹¹⁶⁵

481. Beleške sa referisanja prihvaćene u ovom predmetu pokazuju da je načelnik Štaba Vrhovne komande redovno izveštavan o najnovijim događajima u vezi s VJ, a raspon izveštaja kretao se od borbenih operacija i pretrpljenih gubitaka do popune raznih jedinica i logističkih materijalnih sredstava jedinica. Na osnovu toga vidi se da je tokom vazdušnih napada NATO Štab Vrhovne komande radio kao kolegijalno telo, ali poštovala se hijerarhija. Dakle, članovi kolegijuma Generalštaba/štaba Vrhovne komande informacije slobodno su razmenjivali informacije.

iii. Komandni lanac i veze u VJ

482. Kao što je gore razmotreno, VSO i predsednik SRJ vršili su političku kontrolu nad VJ. Neposredno podređeni ovom civilnom rukovodstvu u komandnom lancu VJ bio je Generalštab/Štab Vrhovne komande.¹¹⁶⁶ U okviru kopnenih snaga, Generalštabu je bila podređena 3. armija, čija zona odgovornosti je obuhvatala južnu Srbiju.¹¹⁶⁷ Treća armija je bila podeljena u dva korpusa, Niški korpus i Prištinski korpus, pri čemu je potonji bio odgovoran za područje Kosova.¹¹⁶⁸ Te jedinice se detaljnije razmatraju u daljem tekstu.

483. Prema svom priručniku, VJ je funkcionisala u skladu sa načelima jedinstva i jednostarešinstva. Načelo jednostarešinstva zahtevalo je da svi sastavni sektori VJ i za njih vezane strukture zajedno rade na postizanju zajedničkog cilja i da funkcionišu u skladu s zajedničkim pravnim, metodološkim i doktrinarnim standardima. Načelo jednostarešinstva

¹¹⁶² Branko Krga, T. 16891 (4. oktobar 2007. godine); Spasoje Mučibabić, T. 16552 (27. septembar 2007. godine); Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 7.

¹¹⁶³ Branko Krga, T. 16891 (4. oktobar 2007. godine).

¹¹⁶⁴ Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 7; Milan Radoičić, dok. pr. br. 3D1111 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 11.

¹¹⁶⁵ Branko Gajić, T. 15384–15385 (11. septembar 2007. godine); Milovan Vlajković, T. 16085–16086 (20. septembar 2007. godine). Branko Krga je posvedočio da na ovim sastancima nisu pravljene zapisnici. Branko Krga, T. 16891 (4. oktobar 2007. godine). Međutim, Spasoje Mučibabić je posvedočio da su on i pukovnik Paškaš u jednoj svesci vodili beleške sa tih referisanja. Spasoje Mučibabić, T. 16553 (27. septembar 2007. godine).

¹¹⁶⁶ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 5; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 9.

¹¹⁶⁷ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 17, T. 17643 (26. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 14–15; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 12.

¹¹⁶⁸ Ljubiša Stojimirović, T. 17646 (26. oktobar 2007. godine); Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 6–9; V. takođe dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojnoteritorijalne komponente 3.armije, 14. januar 1999. godine), str. 1.

zahtevalo je da na svakom nivou komandnog lanca za dodeljene zadatke odgovornost snosi samo jedan komandant. Komandant je mogao da ovlašćenja prenese podređenima, ali je uvek zadržavao odgovornost za sve donete odluke i akcije njegove jedinice ili sektora.¹¹⁶⁹ Međutim, načelnik Generalštaba mogao je da direktno izdaje naređenja drugim podređenim nivoima, kao što je razmotreno gore u tekstu.¹¹⁷⁰

484. Podređene starešine su bile dužne da naređenja pretpostavljenih izvršavaju bez pogovora, potpuno, tačno i na vreme.¹¹⁷¹ Međutim, oficiri su takođe bili dužni da naređenje ne izvrše u slučaju kada ono predstavlja krivično delo.¹¹⁷² Naređenja su mogla da se izdaju usmeno ili u pisanoj formi i morala su da budu “potpun[a], krat[ka] i jasn[a]”,¹¹⁷³ pri čemu se moralo voditi računa o “realnosti i mogućnosti izvršenja”.¹¹⁷⁴ Naređenja koja regulišu “značajna pitanja”, kao što je “zaštita života”, morala su da se izdaju u pisanoj formi.¹¹⁷⁵

485. Tokom NATO kampanje načelnik Štaba Vrhovne komande Ojdanić je redovno obavestavao predsednika SRJ Miloševića o operacijama VJ na terenu i nakon toga mu dostavljao dnevne borbene izveštaje.¹¹⁷⁶ Milošević je, kao vrhovni komandant, izdavao osnovne zadatke Ojdaniću,¹¹⁷⁷ a Ojdanić je zatim izveštavao o tome Štab Vrhovne komande na večernjim referisanjima.¹¹⁷⁸ Na završetku sastanaka kojima bi predsedavao, Ojdanić bi prisutnima obično izdao zadatke, koji su obuhvatali zadatke vezane za vojne operacije.¹¹⁷⁹ Ojdanić i njegovo osoblje pružali su pomoć vrhovnom komandantu tako što su mu sastavljali naređenja.¹¹⁸⁰

¹¹⁶⁹ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 61–62.

¹¹⁷⁰ Vladimir Lazarević, T. 17939 (8. novembar 2007. godine).

¹¹⁷¹ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 62; dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 3.

¹¹⁷² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 37; dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravila 33, 35; V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 74–75; Đura Blagojević, dok. pr. br. 5D1402 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 32.

¹¹⁷³ Dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 34.

¹¹⁷⁴ Dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 35.

¹¹⁷⁵ U hitnim slučajevima ovakvo naređenje pretpostavljeni može izdati i usmeno, s tim što je dužan da ga naknadno dostavi i u pisanoj formi, najkasnije sledećeg radnog dana. Dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 34.

¹¹⁷⁶ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 16; Radovan Radinović, T. 17238–17239 (18. oktobar 2007. godine). Đorđe Ćurčin je posvedočio da su tokom sukoba ti sastanci održavani svaki dan; Đorđe Ćurčin, T. 16979–16980 (5. oktobar 2007. godine).

¹¹⁷⁷ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15; Branko Gajić, T. 15417 (11. septembar 2007. godine).

¹¹⁷⁸ Đorđe Ćurčin, T. 16979–16980 (5. oktobar 2007. godine).

¹¹⁷⁹ V., na primer, dok. pr. br. 3D721 (Referisanje Štabu Vrhovne komande, 3. april 1999. godine), str. 4–5; dok. pr. br. 3D728 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 11. april 1999. godine), str. 3–5.

¹¹⁸⁰ Radovan Radinović, T. 17248 (18. oktobar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15.

Generalštab/Štab Vrhovne komande takođe je izdavao svoja naređenja, uz Ojdanićevo odobrenje.¹¹⁸¹

486. Tokom NATO bombardovanja naređenja su sastavljena na komandnom mestu Štaba Vrhovne komande u Beogradu.¹¹⁸² Naređenja Štaba Vrhovne komande formulisana su na osnovu “radne karte”, na kojoj bi se video položaj svih jedinica VJ i njihove aktivnosti u poslednja 24 sata.¹¹⁸³ Informacije korišćene za redovno ažuriranje karata preuzimane su iz borbenih izveštaja podređenih jedinica.¹¹⁸⁴ Naređenja poslata podređenim jedinicama iz Štaba Vrhovne komande bila su pak u obliku zbirke konkretnih naređenja priloženih topografskoj karti, na kojoj su se videle jedinice na relevantnom području i njihovi zadaci.¹¹⁸⁵ Milorad Obradović je posvedočio da je, u praksi, načelnik Štaba Vrhovne komande potpisivao kartu priloženu tekstu naređenja.¹¹⁸⁶ Brojna naređenja iz spisa potpisao je zapravo Ojdanić, kao načelnik Štaba Vrhovne komande, a za druge izveštaje je navedeno da su primljeni ili sastavljeni od strane članova Štaba Vrhovne komande.¹¹⁸⁷

487. Ova metodologija sastavljanja naređenja bila je standardna praksa na nivou vojske, korpusa, kao i brigade.¹¹⁸⁸ Nakon što bi relevantne podređene grupe primile naređenja, njihovi komandanti bi za svoje podređene jedinice izradili konkretne planove i naređenja za njihovo sprovođenje.¹¹⁸⁹ Na podređenim nivoima komandnog lanca, naređenja u pisanoj formi obično su

¹¹⁸¹ Miodrag Simić, T. 15480–15481 (12. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 28–29; Milorad Obradović, T. 14919, dok. pr. br. 14924 (4. septembar 2007. godine); Ljubomir Anđelković, T. 16403–16404 (26. septembar 2007. godine); Radovan Radinović, T. 17238–17239 (18. oktobar 2007. godine).

¹¹⁸² Ljubomir Anđelković, T. 16403–16404, dok. pr. br. 16422 (26. septembar 2007. godine).

¹¹⁸³ Miodrag Simić, T. 15473–15474 (12. septembar 2007. godine).

¹¹⁸⁴ Miodrag Simić, T. 15476 (12. septembar 2007. godine); Vlade Nonković, T. 16216–16217 (24. septembar 2007. godine).

¹¹⁸⁵ Milorad Obradović, T. 15080–15082 (6. septembar 2007. godine); V. takođe Milan Đaković, T. 26398 (19. maj 2008. godine).

¹¹⁸⁶ Milorad Obradović, T. 15080–15081 (6. septembar 2007. godine).

¹¹⁸⁷ V., na primer, dok. pr. br. P1479 (Naređenje Štaba Vrhovne komande u vezi s dobrovoljcima, 7. april 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P1488 (Naređenje o prepotčinjavanju snaga MUP komandantima armije i ratne mornarice, 18. april 1999. godine), str. 1–2; i dok. pr. br. P1920 (Naređenje Štaba Vrhovne komande, 29. maj 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1493 (Instrukcije Generalštaba VJ/Štaba Vrhovne komande, 13. maj 1999. godine), str. 2. Sva ta naređenja potpisao je Ojdanić kao načelnik Štaba Vrhovne komande. V. takođe dok. pr. br. P1899 (Pregled osuđenih lica, 30. maj 1999. godine), str. 2–3 (s pečatom da potiče od Pravne uprave Generalštaba, prema nalogu načelnik Štaba Vrhovne komande, distribuirao Štab Vrhovne komande); dok. pr. br. P1951 (Naređenje u vezi s dolaskom visoke delegacije Rusije, 30. mart 1999. godine), str. 1–2 (potpisao ga je Ojdanić kao načelnik Štaba Vrhovne komande, a poslato je iz Štaba Vrhovne komande, ali na osnovu pečata izgleda kao da ga je sastavio Generalštab VJ).

¹¹⁸⁸ Milorad Obradović, T. 15081–15082 (6. septembar 2007. godine); Velimir Obradović, T. 17368–17369 (22. oktobar 2007. godine).

¹¹⁸⁹ Milorad Obradović, T. 15080–15081 (6. septembar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15. V. takođe Velimir Obradović, T. 17369–17370 (22. oktobar 2007. godine).

imala priloge, na primer topografske karte/karte određenih područja, sheme i grafikone.¹¹⁹⁰ Prema rečima Milana Đakovića, pisana naređenja i karte bila su “neodvojiva... Oni ne mogu jedan bez drugoga.”¹¹⁹¹ U principu, sve borbene operacije trebalo je da planira 3. armija, uz odobrenje Generalštaba/Štaba Vrhovne komande, osim u slučaju iznenadnog napada na jednu od njenih jedinica.¹¹⁹² Takva jedinica 3. armije ne bi morala da čeka odobrenje Generalštaba/Štaba Vrhovne komande za izvođenje odbrambenih operacija, jer su po “borbenim pravilima” bili ovlašćeni da se brane.¹¹⁹³

488. Pored toga što su se naređenja u komandnom lancu prenosila odozgo prema dole, informacije su se prenosile i odozdo prema gore, sve do Generalštaba/Štaba Vrhovne komande. Priručnik *VJ Rukovođenje i komandovanje* zahtevao je stalni protok informacija između nadređenih i podređenih komandanata.¹¹⁹⁴ Opšte govoreći, sistem izveštavanja za snage VJ na Kosovu funkcionisao je na sledeći način. Brigade koje su izvršavale operacije na terenu podnosile su Komandi Prištinskog korpusa dnevne izveštaje o neprijateljskim aktivnostima, rezultatima angažovanja i problemima s jedinicama i teritorijom.¹¹⁹⁵ Ti izveštaji su zatim spajani u jedan izveštaj, koji je prosleđivan komandi 3. armije. Komanda 3. armije sažela bi dostavljene izveštaje i Generalštabu/Štabu Vrhovne komande dostavljala svoj izveštaj. Na kraju bi Generalštab/Štab Vrhovne komande sažeo izveštaje raznih armija i prosleđivao ih u formi dnevnog borbenog izveštaja, između ostalog, vrhovnom komandantu, načelniku Generalštaba/Štaba Vrhovne komande i saveznom Ministarstvu odbrane.¹¹⁹⁶

489. Postoje dokazi da je pre i tokom vazdušne kampanje NATO, načelnik Generalštaba tražio da se izveštaji izvesnih podređenih jedinica dostavljaju direktno Generalštabu/Štabu Vrhovne komande. Na primer, nakon incidenta u Račku u januaru 1999, Ojdanić je izdao naređenje da mu, pored izveštaja koje je dobijao od 3. armije, i Prištinski korpus dostavlja

¹¹⁹⁰ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 74–76; V. takođe Tomislav Mladenović, T. 17591–17593 (25. oktobar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 18957, dok. pr. br. 18960 (23. novembar 2007. godine); Mihajlo Gergar, T. 21487–21488 (31. januar 2008. godine); dok. pr. br. 5D1329 (Karta – odluka 211. okrbr).

¹¹⁹¹ Milan Đaković, T. 26397–26398 (19. maj 2008. godine).

¹¹⁹² Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 415–418.

¹¹⁹³ Branko Krga, T. 16889 (4. oktobar 2007. godine).

¹¹⁹⁴ Dok. pr. br. P1041 (Priručnik *Rukovođenje i komandovanje*), str. 63.

¹¹⁹⁵ Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 14; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15–18, T. 8659 (18. januar 2007. godine). U slučajevima kada bi podređene jedinice angažovane na terenu bile iznenada napadnute i stoga reagovale bez konkretnih naređenja, kao što se pominje gore u tekstu, o tome bi bili izvešteni viši nivoi kojemandnog lanca. Branko Krga, T. 16888–16889 (4. oktobar 2007. godine).

¹¹⁹⁶ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15–18, T. 8659 (18. januar 2007. godine); Milorad Obradović, T. 15016 (5. septembar 2007. godine); Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 146.

dnevne izveštaje.¹¹⁹⁷ U februaru, Ojdanić je izdao naređenje da mu se direktno iz Prištinskog korpusa dostavi izveštaj u vezi s incidentom u Suvoj Reci/Suhareke.¹¹⁹⁸ Kasnije, tokom NATO kampanje, Ojdanić je ponovo izdao naređenje da se izveštaji iz Prištinskog korpusa šalju i Komandi 3. armije i Štabu Vrhovne komande.¹¹⁹⁹ Lazarević je posvedočio da je ova praksa trajala od 12. aprila do kraju sukoba.¹²⁰⁰

490. Prijem i sastavljanje dnevnih borbenih izveštaja za dostavu Generalštabu/Štabu Vrhovne komande izvodio je operativni dežurni tim.¹²⁰¹ Na osnovu tih informacija sastavljao se stalni dokument poznat pod imenom "ratni dnevnik".¹²⁰² Ako bi izveštaj iz 3. armije stigao prekasno da bi se sažeo, prosledio bi se u punom obliku.¹²⁰³

491. Operativnom dežurnom timu Generalštaba/Štaba Vrhovne komande podršku je pružao Sektor za operativno-štabne poslove Operativnog centra Prve uprave, koji je radio 24 sata dnevno i bio povezan zaštićenim i nezaštićenim telefonskim linijama sa svim direktno podređenim komandama armija, specijalizovanim službama i, kasnije u sukobu, komandama korpusa.¹²⁰⁴ Pored toga što je dobijao izveštaje od podređenih organa, Generalštab/Štab Vrhovne komande prikupljao je informacije tako što je slao timove da izvrše inspekciju i izdaju instrukcije podređenim jedinicama VJ na terenu.¹²⁰⁵

492. Oficiri bezbednosti pri armijskim jedinicama i jedinicama vojne policije imali su obavezu paralelnog izveštavanja putem redovnih linija izveštavanja i putem zasebnih izveštaja slatih Upravi bezbednosti. Ove prve izveštaje činili su delovi s opštim borbenim izveštajima iz jedinice o kojoj su govorili. Tako je, u 3. armiji, načelnik odeljenja za bezbednost Saša Antić pomagao u pripremi dela borbenog izveštaja vezanog za pitanja bezbednosti koji je slat u Štab

¹¹⁹⁷ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 31; Milorad Obradović, T. 15016 (5. septembar 2007. godine).

¹¹⁹⁸ Dok. pr. br. 5D251 (Pregled oružanih sukoba snaga PrK, 23. februar 1999. godine); Vladimir Lazarević, T. 17939 (8. novembar 2007. godine).

¹¹⁹⁹ Vladimir Lazarević, T. 18156 (13. novembar 2007. godine), T. 18782 (22. novembar 2007. godine). Prethodno naređenje Prištinskojem korpusu da šalje izveštaje morali je isteći negde pre ili tokom NATO kampanje.

¹²⁰⁰ Vladimir Lazarević, T. 18637 (20. novembar 2007. godine).

¹²⁰¹ Staniša Ivković, dok. pr. br. 3D1117 (Izjava svedoka od 20. avgusta 2007. godine), par. 6–8; Đorđe Ćurčin, dok. pr. br. 3D1121 (Izjava svedoka od 24. avgusta 2007. godine), par. 25–26.

¹²⁰² Vlade Nonković, T. 16216–16217 (24. septembar 2007. godine).

¹²⁰³ Đorđe Ćurčin, T. 16955 (5. oktobar 2007. godine).

¹²⁰⁴ Staniša Ivković, dok. pr. br. 3D1117 (Izjava svedoka od 20. avgusta 2007. godine), par. 5–6, T. 16521 (27. septembar 2007. godine).

¹²⁰⁵ Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 12; Đorđe Ćurčin, dok. pr. br. 3D1121 (Izjava svedoka od 24. avgusta 2007. godine), par. 40–41; Ljubomir Savić, dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 6.

Vrhovne komande.¹²⁰⁶ Zasebni izveštaji oficira bezbednosti u raznim jedinicama upućeni Upravi bezbednosti, sažimali bi se u Upravi bezbednosti u jedan izveštaj i distribuirali se članovima Generalštaba/Štaba Vrhovne komande.¹²⁰⁷ Slične strukture paralelnog izveštavanja postojale su za sve pomoćnike komandanata-specijaliste iz sastava VJ ispod nivoa Generalštaba/Štaba Vrhovne komande, kao što je Pozadinsko odeljenje,¹²⁰⁸ i osoblje iz sistema vojnog pravosuđa, koji su podnosili izveštaje Pravnoj upravi.¹²⁰⁹ Međutim, ovi paralelni procesi izveštavanja promenjeni su tokom NATO bombardovanja, što se navodi u daljem tekstu. Pored informacija sadržanih u borbenim izveštajima, pomoćnici komandanata – naročito za moral, bezbednost, obaveštajne poslove, vezu i pozadinu – ponekad su slali izveštaje odgovarajućim sektorima i upravama Generalštaba/Štaba Vrhovne komande putem svoje stručno-funkcionalne komandne linije.¹²¹⁰

493. Nakon početnog talasa NATO bombardovanja, u borbenom izveštaju Generalštaba/Štaba Vrhovne komande navedeno je da je, uprkos šteti, očuvana funkcionalnost sistema veza VJ.¹²¹¹ Miodrag Simić je posvedočio da je tokom sukoba Štab Vrhovne komande imao “neprekidnost veza komandovanja” s komandama podređenih jedinica koje su izvodile operacije na Kosovu.¹²¹² Velimir Obradović, koji je bio načelnik Operativnog centra Komande 3. armije, posvedočio je da su veze propisno funkcionisale tokom celog rata.¹²¹³ Božidar Delić, tadašnji komandant 549. motorizovane brigade, posvedočio je da je komandni sistem tokom tog vremena funkcionisao na uobičajen način, ali da su veze bile narušene zbog toga što je NATO gađao centre za vezu.¹²¹⁴ Miodrag Janković, koji je bio načelnik Odeljenja za vezu 3. armije, rekao je da su se tokom vazdušne kampanje NATO veze između 3. armije i Štaba Vrhovne komande održavale u radnom stanju, tako da je bilo moguće da se primaju izveštaji i šalju naređenja, ali da je bilo teškoća u

¹²⁰⁶ Ljubiša Stojimirović, T. 17675–17677 (26. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 46. Na primer, Komanda 3. armije je, zajedno s Komandom PrK, bila zadužena za sprovođenje kontraobaveštajne operacije protiv OVK na Kosovu. Uprava bezbednosti Generalštaba/Štaba Vrhovne komande VJ bila je zadužena da prati sprovođenje plana kroz borbene izveštaje koje su slali direktno organi bezbednosti, kako iz Komande 3. armije, tako i iz Komande PrK. Tako je Komanda 3. armije bila obavezna da izveštaje šalje direktno Upravi bezbednosti u Generalštabu/Štabu Vrhovne komande VJ samo u izuzetnim okolnostima. Geza Farkaš, T. 16362–16363 (25. septembar 2007. godine); Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007), par. 13.

¹²⁰⁷ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 15–18, T. 8661 (18. januar 2007. godine).

¹²⁰⁸ Ljubiša Stojimirović, T. 17675–17677 (26. oktobar 2007. godine); Velimir Obradović, T. 17387 (22. oktobar 2007. godine).

¹²⁰⁹ Stanimir Radosavljević, T. 17456–17457 (23. oktobar 2007. godine).

¹²¹⁰ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 46.

¹²¹¹ Dok. pr. br. 3D801 (Borbeni izveštaj Štaba Vrhovne komande, 27. mart 1999. godine), str. 5.

¹²¹² Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 11; V. takođe dok. pr. br. 3D813 (Borbeni izveštaj Generalštaba VJ, 8. april 1999. godine), str. 8; dok. pr. br. 3D814 (Borbeni izveštaj Štaba Vrhovne komande, 9. april 1999. godine), str. 8.

¹²¹³ Velimir Obradović, T. 17360–17361 (22. oktobar 2007. godine).

vezama na nižim nivoima, na primer “od komande korpusa prema komandama brigada, od komandi brigada do komandi bataljona i od komandi bataljona prema komandama čete” i tako dalje.¹²¹⁵ Postojanje teškoća na nižim komandnim nivoima potvrdili su i opisali i drugi svedoci.¹²¹⁶

494. Međutim, čak i tamo gde su elektronske veze bile prekinute, na raspolaganju su bili drugi načini komandovanja jedinicama VJ na Kosovu, pa su naređenja i dalje izdavana podređenim komandama, a komandnom lancu slati su natrag borbeni izveštaji. Miloš Mandić je izjavio da je s potčinjenim jedinicama bila uspostavljena “žična i kurirska veza”, ali “žična veza je stalno bila prekidana od strane terorista”.¹²¹⁷ Lazarević je u svom razgovoru s tužilaštvom izjavio da je zbog NATO bombardovanja bilo teško sastavljati pismene izveštaje na nižim komandnim nivoima.¹²¹⁸ Na pitanje kako je dobijao dovoljno informacija o tome šta su radile jedinice Prištinskog korpusa da bi mogao da donosi odluke o razmeštanju tih jedinica za buduće zadatke, objasnio je da je “veoma često” posećivao jedinice na terenu i da je to često radio s komandantom 3. armije.¹²¹⁹ Ljubomir Savić, zamenik načelnika Odeljenja za obuku Prištinskog korpusa, potvrdio je da su ga starešine iz Prištinskog korpusa često posećivale “radi kontrole i pružanja pomoći”.¹²²⁰

e. Sistem vojnog pravosuđa u VJ

495. Veće je saslušalo iskaze nekolicine svedoka koji su svedočili o sistemu koji se 1998. i 1999. godine primenjivao u VJ u vezi sa istragom i krivičnim gonjenjem preduzimanim protiv osoblja VJ koje je smatrano odgovornim za činjenje krivičnih dela. Između strana u postupku nisu sporni dokazi o opštoj strukturi vojnog pravosuđa i načinu na koji je ono trebalo da funkcioniše. Međutim, jedno važno pitanje koje jeste sporno između tužilaštva i Ojdanićeve, Pavkovićeve i Lazarevićeve odbrane jeste pitanje kako je taj sistem funkcionisao u praksi u vreme NATO bombardovanja i da li se njime manipulisalo, odnosno da li je zloupotrebljavan.

496. Tužilaštvo je dokaze o funkcionisanju vojnog pravosuđa izvelo putem jednog glavnog svedoka – bivšeg vojnog tužioca Lakića Đorovića, koji je od 24. marta do 20. maja 1999. radio pri Vojnom okrugu Beograd, a zatim do 5. juna 1999. godine pri Vojnom okrugu Priština. Đorović se nakon toga vratio na Vrhovni vojni sud u Beogradu, na položaj stručnog saradnika na kojem je bio i

¹²¹⁴ Božidar Delić, T. 19289 (29. novembar 2007. godine).

¹²¹⁵ Miodrag Janković, T. 17550–17558 (25. oktobar 2007. godine); Miodrag Janković, 4D504 (Izjava svedoka od 1. oktobra 2007. godine), par. 28–52; Ljubomir Anđelković, T. 16402–16403 (26. septembar 2007. godine).

¹²¹⁶ Miloš Mandić, 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 23, 25; Ljubomir Savić, 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 12; Goran Jevtović, 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 27; V. takođe P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 81–82.

¹²¹⁷ Miloš Mandić, 5D1391 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), par. 23.

¹²¹⁸ P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 81–82.

¹²¹⁹ P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 84–85.

¹²²⁰ Ljubomir Savić, 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 14.

pre rata i na kojem je ostao do 1. marta 2000. godine.¹²²¹ Đorovićeve dokaze o strukturi sistema i načinu na koji je on trebalo da funkcioniše odbrana uglavnom nije osporavala; štaviše, nekoliko njenih svedoka ih je i potkrepilo.¹²²² Međutim, on je izneo jedan broj tvrdnji o tome kako je 1999. godine izvršena zloupotreba sistema, koje je odbrana pokušala da pobije pozivanjem svedoka radi opovrgavanja konkretnih delova njegovog svedočenja, kao i osporavanjem njegove verodostojnosti uopšte.

497. Odbrana je Đorovićevu verodostojnost pokušala da ospori putem zvaničnih poverljivih izveštaja o njegovom ponašanju.¹²²³ Ti izveštaji se velikim delom sastoje od već gotovih zaključaka. Veće nije u mogućnosti da prouči materijal na osnovu kog su ti anonimni izveštaji sačinjeni, ali smatra da njihov sadržaj ni na koji način ne dovodi u pitanje Đorovićevu verodostojnost niti njegovu pouzdanost kao svedoka u ovom postupku. Veće posebno ističe da je Đorović u dve od tri zvanične ocene za vršenje dužnosti u VJ u raznim periodima između 1995. i 2004. godine ocenjen sa “odličan”, a u trećoj sa “vrlo dobar”.¹²²⁴

498. Iako postoje dokazi o određenoj nestabilnosti Đorovićevog temperamenta, Veće ne smatra da to nužno umanjuje njegovu verodostojnost kao svedoka.¹²²⁵ Njegovo ponašanje govori o čoveku nezavisnog duha i karaktera i čini se da ga je otvoreno iznošenje stavova o određenim kadrovskim problemima u VJ koštalo smenjivanja s kasnijeg položaja u pravnoj službi VJ krajem 2003. godine.¹²²⁶

499. Godine 2000. protiv Đorovića je pokrenuta disciplinska istraga zbog odbijanja da izvrši naređenje.¹²²⁷ Njen tok je podrobno dokumentovan, od trenutka pokretanja pa sve do Ojdanićeve

¹²²¹ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 3.

¹²²² V., na primer, Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 4-10; Radomir Mladenović, T. 21247-21248 (28. januar 2008. godine); Geza Farkaš, T. 16308-16309 (25. septembar 2006. godine).

¹²²³ Dok. pr. br. 3D1137 (Dopis Nacionalnog saveta za saradnju Srbije, 25. februar 2008. godine) (zapečaćeno); dok. pr. br. 3D1079 (Dopis Ministarstva odbrane Srbije, 6. februar 2007. godine) (zapečaćeno). V. Odluka po Ojdanićevom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 25. oktobar 2007. godine; Odluka po Ojdanićevom obnovljenom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata 3D1080, 3D1081, 3D1137 bez posredstva svedoka, 3. april 2008. godine (poverljivo).

¹²²⁴ Dok. pr. br. P2771 (Ocena za Lakića Đorovića, 24. novembar 1998. godine), str. 4; dok. pr. br. P2773 (Ocena za Lakića Đorovića, 1. mart 2000. godine), str. 3; dok. pr. br. P2774 (Ocena za Lakića Đorovića, 1. mart 2004. godine), str. 2.

¹²²⁵ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 31; Miloš Spasojević, dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 6; Stanimir Radosavljević, T. 17462-17464 (23. oktobar 2007. godine); Đura Blagojević, T. 21555 (1. februar 2008. godine).

¹²²⁶ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 5-7, 9-20, 40-45; ali v. Branko Krga, T. 16838-16839 (4. oktobar 2007. godine).

¹²²⁷ Dok. pr. br. P2743 (Rešenje o pokretanju disciplinskog izviđaja protiv Lakića Đorovića, 26. septembar 2000. godine), str. 1.

odluke da Đorovića izvede pred Vojni disciplinski sud.¹²²⁸ Među dokazima postoji čak i službena zabeleška u kojoj je Đorović izneo razloge odbijanja da izvrši pomenuta naređenja.¹²²⁹ Pošto je proučilo razne dokumente u vezi s tim pitanjem, Veće je mišljenja da oni ne umanjuju verodostojnost Đorovića kao svedoka. U stvari, oni predstavljaju još jedan pokazatelj njegovog nezavisnog duha i otvorenog nastupa.

500. O tome da li su Đorovićeви dokazi o načinu na koji je vojno pravosuđe funkcionisalo za vreme kampanje NATO pouzdani i o konkretnim primerima zloupotrebe sistema koje je on naveo biće reči, tamo gde je potrebno, u nastavku.

i. Struktura vojnog pravosuđa

501. Član 138 Ustava SRJ propisivao je da se “vojni sudovi i vojni tužioci ustanovljavaju [...] saveznim zakonom”.¹²³⁰ Ustav je takođe predviđao da vojni sudovi budu “nezavisni i sude na osnovu saveznih zakona”.¹²³¹ Pravila o organizaciji vojnih sudova i postupku koji su ti sudovi primenjivali bila su sadržana u Uredbi o organizaciji i radu vojnog tužioca,¹²³² Zakonu o vojnim sudovima,¹²³³ Uredbi o primenjivanju Zakona o krivičnom postupku za vreme ratnog stanja¹²³⁴ i Zakonu o vojnom tužiocu.¹²³⁵ Veće je pri donošenju zaključaka o funkcionisanju vojnog pravosuđa proučilo sve te pravne odredbe, ali smatra da nije potrebno da daje njihov detaljan prikaz.

502. Zakonom o vojnim sudovima bilo je predviđeno da vojni sudovi sude za krivična dela koja su počinila vojna lica a, u slučajevima koji se odnose na odbranu i bezbednost zemlje, i za određena krivična dela koja su počinila druga lica, kao i da sude u sporovima u vezi sa službom u VJ.¹²³⁶ Vojni sudovi su mogli da sude civilnim licima za određena krivična dela predviđena u Krivičnom zakonu Savezne Republike Jugoslavije, za krivična dela protiv imovine, ako je predmet tih dela

¹²²⁸ Dok. pr. br. P2743 (Rešenje o pokretanju disciplinskog izviđaja protiv Lakića Đorovića, 26. septembar 2000. godine); dok. pr. br. P2742 (Izveštaj o izvršenom disciplinskom izviđaju u vezi s Lakićem "Ćorovićem", 9. oktobar 2000. godine); dok. pr. br. P2741 (Propratno pismo priloženo uz spis disciplinskog predmeta protiv Lakića "Ćorovića", 11. oktobar 2000. godine).

¹²²⁹ Dok. pr. br. P2745 (Kucani primerak obrazloženja Lakića Đorovića u vezi s odbijanjem izvršenja naređenja, 1. septembar 2000. godine).

¹²³⁰ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 138.

¹²³¹ Dok. pr. br. 1D139 (Ustav SRJ, 1992. godine), član 138; Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 1.

¹²³² Dok. pr. br. 1D228 (Uredba o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja).

¹²³³ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima).

¹²³⁴ Dok. pr. br. 1D301 (Uredba o primenjivanju Zakona o krivičnom postupku za vreme ratnog stanja).

¹²³⁵ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu); V. takođe Radomir Gojović, T. 16657 (2. oktobar 2007. godine).

¹²³⁶ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 1; Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 20. septembra 2007. godine), par. 9; Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 14-19.

činio deo sredstva koje je služilo potrebama odbrane zemlje, kao i za krivična dela koja su civilna lica počinila kao saučesnici sa vojnim licima.¹²³⁷

503. Vojni sudovi nisu imali nadležnost nad pripadnicima MUP.¹²³⁸ Za potrebe nadležnosti vojnih sudova, osoblje civilne odbrane i civilne zaštite nije smatrano vojnim osobljem.¹²³⁹ Predsednika, sudije i sudije-porotnike vojnih sudova prvog stepena postavljao je predsednik SRJ, na predlog saveznog ministra odbrane.¹²⁴⁰

504. Vojni tužilac je gonio počiniocce krivičnih dela koja su bila u nadležnosti vojnih sudova¹²⁴¹ i bio je samostalni državni organ.¹²⁴² Vojni tužioci prvog stepena postojali su na svakom od vojnih sudova prvog stepena, a vrhovni vojni tužilac je postojao na Vrhovnom vojnom sudu.¹²⁴³

505. Prema članu 6 Zakona o vojnom tužiocu, tužioci su imali sledeća prava: (a) da preduzimaju mere u vezi s otkrivanjem krivičnih dela i pronalaženjem njihovih počinitelaca, (b) da zahtevaju sprovođenje istrage, (c) da podižu i zastupaju optužnicu, odnosno optužni predlog pred vojnim sudovima i (d) da podnose redovna i vanredna pravna sredstva protiv odluka vojnih sudova.¹²⁴⁴ Vojnog tužioca i njegove zamenike postavljao je i razrešavao dužnosti predsednik SRJ, na predlog saveznog ministra odbrane,¹²⁴⁵ i oni su mogli da budu razrešeni dužnosti samo iz tačno određenih razloga.¹²⁴⁶

506. U slučaju ratnog stanja, mirnodopski vojni sudovi i vojni tužioci prvog stepena prestajali su sa radom.¹²⁴⁷ Umesto njih su se formirali vojni sudovi i vojni tužioci prvog stepena pri komandama vojnih okruga, divizija, korpusa, armija, Komandi Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne

¹²³⁷ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 10; V. takođe Stanimir Radosavljević, T. 17489-17490 (23. oktobar 2007. godine).

¹²³⁸ Stanimir Radosavljević, T. 17483 (23. oktobar 2007. godine); V. takođe Aleksandar Vasiljević, T. 8745 (19. januar 2007. godine); Radomir Mladenović, T. 21295 (29. januar 2008. godine).

¹²³⁹ Radomir Mladenović, T. 21295 (29. januar 2008. godine).

¹²⁴⁰ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 26.

¹²⁴¹ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu), član 1; Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 3.

¹²⁴² Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 3. Pravne odredbe u vezi s vojnim tužiocima bile su sadržane u Zakonu o vojnom tužiocu i Uredbi o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja; dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu); dok. pr. br. 1D228 (Uredba o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja, 13. februar 1998. godine); V. takođe Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 7.

¹²⁴³ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu), član 2.

¹²⁴⁴ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu), član 6. Uredbom o izmeni Zakona o vojnom tužiocu iz 1998. godine saveznom državnim tužiocu je data mogućnost da, za vreme ratnog stanja, "samostalno gon[i] ili neposredno preuz[ima] gonjenje" za zločine protiv čovečnosti i međunarodnog prava. Dok. pr. br. 1D301 (Uredba o primenjivanju Zakona o krivičnom postupku za vreme ratnog stanja, 4. april 1999. godine), član 3; Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 36-37.

¹²⁴⁵ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu), član 27.

¹²⁴⁶ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnom tužiocu), članovi 33-35.

odbrane i Komandi Ratne mornarice. Vrhovni vojni sud i vrhovni vojni tužilac nastavljali su sa radom u sedištu Štaba Vrhovne komande, a pri komandama armija su se formirala odeljenja vrhovnog vojnog tužioca.¹²⁴⁸ Za vreme ratnog stanja, sva postavljanja na dužnost i udaljenja sa dužnosti vojnih tužilaca i njihovih zamenika vršio je predsednik SRJ, na predlog načelnika Štaba Vrhovne komande.¹²⁴⁹ Ratni vojni sudovi prvog stepena bili su mesno nadležni za suđenje licima iz jedinica ili komandi pri kojim su formirani.¹²⁵⁰

507. Stanimiru Radosavljeviću, koji je krajem marta 1999. godine postavljen za zamenika vojnog tužioca u Odeljenju vrhovnog vojnog tužioca pri 3. armiji u Nišu, vojni tužioci pet vojnih sudova prvog stepena pod njegovom nadležnošću podnosili su dnevne izveštaje telefonom.¹²⁵¹ Ti izveštaji su se zatim prosledivali vrhovnom vojnom tužiocu i, nakon toga, ministru odbrane i predsedniku SRJ.¹²⁵² Radosavljević je u svom svedočenju rekao da je on odgovarao vrhovnom vojnom tužiocu pri Štabu Vrhovne komande u Beogradu, generalu Svetomiru Obrenčeviću, i da je takođe bio dužan da izveštaje podnosi i načelniku Pravnog odeljenja Štaba Vrhovne komande, generalu Gojoviću.¹²⁵³

ii. Postupak koji se primenjivao u VJ u vezi s otkrivanjem krivičnih dela, istragom i gonjenjem

508. Zakonom o vojnim sudovima bilo je predviđeno da, u slučaju krivičnih dela iz nadležnosti vojnih sudova, funkcije koje u vezi sa krivičnim delima iz nadležnosti civilnih sudova vrši policija vrše organi vojne bezbednosti i organi vojne policije, odnosno da prava i dužnosti tih organa u vezi sa krivičnim delima odgovaraju pravima i dužnostima policije.¹²⁵⁴ Đorović je posvedočio da je funkcija organa bezbednosti bila istovetna funkciji policije u civilnom sistemu.¹²⁵⁵

509. Đorović je u svom svedočenju rekao da je hapšenje obično vršila služba vojne bezbednosti, pošto je za to bila obučena i opremljena.¹²⁵⁶ Prema članu 64 Zakona o vojnim sudovima, vojni starešina na položaju komandira čete ili višem položaju i ovlašćeno službeno lice organa

¹²⁴⁷ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 74; Lakić Đorović, T. 11430-11431 (12. mart 2007. godine).

¹²⁴⁸ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 74; dok. pr. br. 1D228 (Uredba o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja, 13. februar 1998. godine), član 1.

¹²⁴⁹ Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 6.

¹²⁵⁰ Dok. pr. br. 1D228 (Uredba o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja, 13. februar 1998. godine), član 4.

¹²⁵¹ Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 14.

¹²⁵² Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 39.

¹²⁵³ Stanimir Radosavljević, T. 17455-17457 (23. oktobar 2007. godine).

¹²⁵⁴ Prava i dužnosti civilne policije bili su definisani Zakonom o krivičnom postupku. U vezi s krivičnim delima iz nadležnosti vojnih sudova ta ista prava i dužnosti je imala vojna policija; dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 52; Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 9. V. takođe dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 30.

¹²⁵⁵ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 9.

¹²⁵⁶ Lakić Đorović, T. 11662 (14. mart 2007. godine).

unutrašnjih poslova i organa bezbednosti VJ ili MUP mogli su lišiti slobode vojno lice zatečeno u izvršenju krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti ako je postojala opasnost od bekstva ili ako je to lice ugrožavalo živote ili druga važna dobra.¹²⁵⁷

510. Ako je oficir bezbednosti imao saznanja da je u jedinici kojoj je bio pridodat počinjen teški zločin, bio je dužan da to prijavi komandantu te jedinice i svom pretpostavljenom komandantu u službi bezbednosti.¹²⁵⁸ Ukoliko je komandant jedinice bio umešan u zločin, oficir bezbednosti bi podneo izveštaj organu bezbednosti pri korpusu, koji bi o zločinu obavestio komandanta korpusa. Ovaj bi zatim pozvao komandanta dotične jedinice na raport i, ako se radilo o teškom zločinu, o tome obavestio pravosudne organe, koji bi sproveli temeljnu istragu.¹²⁵⁹

511. Vasiljević je rekao da podnošenje prijava o navodnim zločinima nije spadalo u dužnost samo službe bezbednosti VJ, nego i svakog starešine, posebno ako je bio aktivan na terenu na kojem su ti zločini počinjeni.¹²⁶⁰ Prema članu 61 Zakona o vojnim sudovima, svaki starešina VJ bio je dužan da “preduzme mere da se učinilac krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti ne sakrije ili ne pobegne, da se sačuvaju tragovi krivičnog dela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokaz, kao i da se prikupe sva obaveštenja koja bi mogla biti od koristi za uspešno vođenje postupka”.¹²⁶¹ Tim članom se od starešina takođe tražilo da, neposredno ili preko višeg starešine, o preduzetim merama obaveste vojnog tužioca.¹²⁶² Radomir Mladenović, koji je u vreme NATO bombardovanja bio predsednik Vojnog suda pri Prištinskom korpusu, u svom je svedočenju rekao da starešina, nakon podnošenja prijave o zločinu, nije više imao nikakvu obavezu u vezi s procesuiranjem zločina od strane sistema vojnog pravosuđa i da bi bilo neprimereno da se raspituje o procesuiranju te prijave.¹²⁶³

512. Vasiljević je posvedočio da su organi bezbednosti Prištinskog korpusa na Kosovu bili dužni da informacije o zločinima prenesu komandantu Prištinskog korpusa, koji bi ih onda preneo svom pretpostavljenom u komandnom lancu, komandantu 3. armije, a ovaj zatim načelniku Štaba Vrhovne komande.¹²⁶⁴ Isto tako, Radojko Stefanović, koji je bio načelnik Odeljenja za operativne

¹²⁵⁷ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 64.

¹²⁵⁸ Aleksandar Vasiljević, T. 8665 (18. januar 2007. godine).

¹²⁵⁹ Aleksandar Vasiljević, T. 8666 (18. januar 2007. godine).

¹²⁶⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 51; V. takođe Radomir Mladenović, T. 21274, 21300 (29. januar 2008. godine); Ljubiša Stojimirović, T. 17677-17678 (26. oktobar 2007. godine).

¹²⁶¹ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 61; V. takođe Radomir Gojović, T. 16706 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁶² Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 61.

¹²⁶³ Radomir Mladenović, T. 21247 (28. januar 2008. godine).

¹²⁶⁴ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 52. V. takođe Ljubiša Stojimirović, T. 17681 (26. oktobar 2007. godine).

poslove i obuku Komande Prištinskog korpusa, u svom svedočenju je rekao da je, ako je bio počinjen zločin, svaki pripadnik VJ bio dužan da to prijavi i svom pretpostavljenom i relevantnom organu bezbednosti.¹²⁶⁵ Vasiljević je takođe posvedočio da je MUP, ako je imao saznanja da je počinjen zločin koji potpada pod nadležnost vojske, bio dužan da o tome obavesti vojne vlasti, kao što je i VJ bio dužan da obavesti MUP o incidentima iz njegove nadležnosti.¹²⁶⁶

513. Kada bi vojni tužilac primio krivičnu prijavu, na njemu je bilo da odluči da li će pokrenuti krivični postupak, zatražiti dodatne informacije od vojne policije, odmah podići optužnicu protiv osumnjičenog ili odbaciti krivičnu prijavu.¹²⁶⁷ Za vreme ratnog stanja uvedenog 24. marta 1999. godine, istražni sudija je imao pravo da u hitnim slučajevima vodi istragu i preduzima istražne radnje i bez zahteva tužioca.¹²⁶⁸

514. Istražni sudija je mogao da zaključi predmet samo na predlog vojnog tužioca. Radomir Gojović je objasnio da je tužilac imao pravo da ne podigne optužnicu ili da odustane od krivičnog gonjenja i da je, prema tome, samo on bio ovlašćen za zaključenje predmeta. On je u svom svedočenju takođe rekao da je tužilac kasnije, ako je pribavio nove dokaze, uvek mogao da ponovo otvori predmet.¹²⁶⁹

515. Po prestanku ratnog stanja razni ratni sudovi su raspušteni.¹²⁷⁰ Ratni vojni tužioci prvog stepena dostavili su sve nedovršene krivične predmete mesno nadležnim mirnodopskim vojnim tužiocima i sudovima prvog stepena.¹²⁷¹ Tako je krajem juna 1999. godine mirnodopski vojni sud u Nišu preuzeo predmete s Kosova koji je trebalo da ostanu u sistemu vojnog pravosuđa.¹²⁷²

516. Vojni sudovi su, po prestanku ratnog stanja, i dalje imali nadležnost nad profesionalnim vojnicima i starešinama koji su ostali u VJ, kao i nad demobilisanim vojnicima protiv kojih su

¹²⁶⁵ Radojko Stefanović, T. 21728 (6. februar 2008. godine). V. takođe Miloš Mandić, T. 20924 (23. januar 2008. godine); Aleksandar Vasiljević, T. 8666 (18. januar 2007. godine); up. Radomir Gojović, T. 16706 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁶⁶ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 52. Up. Stanimir Radosavljević, T. 17477-17478 (23. oktobar 2007. godine); Radomir Gojović, T. 16765 (3. oktobar 2007. godine).

¹²⁶⁷ Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 18.

¹²⁶⁸ Dok. pr. br. 1D301 (Uredba o primenjivanju Zakona o krivičnom postupku za vreme ratnog stanja, 4. april 1999. godine), član 6(2).

¹²⁶⁹ Radomir Gojović, T. 16760-16761 (3. oktobar 2007. godine).

¹²⁷⁰ Nedovršeni predmeti su dostavljeni relevantnim regionalnim vojnim sudovima. Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 27; V. takođe Geza Farkaš, T. 16308-16309 (25. septembar 2007. godine).

¹²⁷¹ Dok. pr. br. 1D228 (Uredba o organizaciji i radu vojnog tužioca za vreme ratnog stanja, 13. februar 1998. godine), član 7; dok. pr. br. 1D228 (Poslovnik o radu vojnih sudova za vreme ratnog stanja, 13. februar 1998. godine), član 7.

¹²⁷² Radomir Gojović, T. 16728-16730 (2. oktobar 2007. godine).

optužnice već bile potvrđene pred vojnim sudovima.¹²⁷³ Međutim, vojnici iz rezervnog sastava VJ bili su u nadležnosti vojnih organa krivičnog gonjenja samo dok je trajao rat; nedovršeni predmeti i nepotvrđene optužnice prebačeni su, po okončanju ratnog stanja, u civilni pravosudni sistem.¹²⁷⁴ Prema rečima Đure Blagojevića, koji je u junu 1999. godine bio zamenik vojnog tužioca pri Komandi Vojnog okruga Priština, civilnim sudovima je, po prestanku ratnog stanja, dostavljeno 300 do 400 predmeta koji su se ticali rezervista.¹²⁷⁵ Međutim, ti predmeti su dostavljeni civilnim sudovima u drugim delovima Srbije, budući da na Kosovu posle ukidanja ratnog stanja nisu postojale funkcionalne državne institucije.¹²⁷⁶

517. Radomir Mladenović je u svom svedočenju rekao da je u periodu od 24. marta do 14. juna 1999. godine sud pri Komandi Prištinskog korpusa odredio pritvor za više od 300 lica. Nakon rata, oni su dobili nalog da takve ljude prebace u kazneno-popravni zavod u Nišu. Međutim, oni su prebacili samo one za koje su smatrali da im je mesto u pritvoru, ukupno oko 70 ljudi, a ostale pritvorenike su pustili na slobodu.¹²⁷⁷

iii. Merodavno pravo

518. Nije postojao poseban krivični zakon za vojno pravosuđe; vojni sudovi su na vojna lica primenjivali krivične zakone SRJ i njenih konstitutivnih republika.¹²⁷⁸

519. Ratni zločini protiv civilnog stanovništva bili su inkriminisani članom 142 Krivičnog zakona SRJ. Za takva krivična dela najmanja zaprećena kazna bila je pet godina zatvora, a najveća smrtna kazna.¹²⁷⁹ Član 38 Krivičnog zakona SRJ je predviđao da zatvorska kazna ne može biti duža od 15 godina, ali da se za krivična dela za koja je propisana smrtna kazna može izreći i zatvor od 20 godina.¹²⁸⁰ Za ubistvo, koje je bilo inkriminisano članom 47 Krivičnog zakona Srbije, najmanja kazna je bila pet godina zatvora, a zaprećena kazna za teško ubistvo bila je deset godina zatvora ili smrtna kazna.¹²⁸¹ Ustavom SRJ iz 1992. godine ukinuta je smrtna kazna za krivična dela

¹²⁷³ Aleksandar Vasiljević, T. 8747 (19. januar 2007. godine); Radomir Gojović, T. 16689 (2. oktobar 2007. godine) (gde je, uz to, posvedočio da je takvih slučajeva bilo jako malo).

¹²⁷⁴ Stanimir Radosavljević, T. 17488 (23. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 21.

¹²⁷⁵ Đura Blagojević, T. 21560 (1. februar 2008. godine).

¹²⁷⁶ Radomir Gojović, T. 16728 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁷⁷ Radomir Mladenović, T. 21263 (29. januar 2008. godine).

¹²⁷⁸ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 7-8, 15. Veću su predloženi samo dokazi o primeni Krivičnog zakona Republike Srbije na vojna lica ali, u teoriji, mogao je da se primeni i Krivični zakon Republike Crne Gore.

¹²⁷⁹ Dok. pr. br. P1736, član 142(1) Krivičnog zakona SRJ; V. takođe Radomir Gojović, T. 16651-16652 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁸⁰ Dok. pr. br. P1736, članovi 38(1)-(2) Krivičnog zakona SRJ.

¹²⁸¹ Dok. pr. br. P1020, član 47 Krivičnog zakona Republike Srbije; V. takođe Radomir Gojović, T. 16651-16652 (2. oktobar 2007. godine).

inkriminisana Krivičnim zakonom SRJ. Devedesetih godina, Ustavni sud Srbije je smrtnu kaznu proglasio neustavnom, čime je ona isključena iz domaćih krivičnih postupaka.¹²⁸²

520. Prema Gojovićevim rečima, za ubistva kod kojih je nadređeni naredio podređenom da izvrši zločin krivično se gonilo kao za ratni zločin iz člana 142. Ako nadređeni nije bio umešan, tužilac bi se obično odlučio za krivično gonjenje na osnovu člana 47 – za ubistvo ili višestruko ubistvo – kojim je bila predviđena teža kazna.¹²⁸³

521. Razbojništvo i teški slučajevi razbojništva – od kojih je potonje krivično delo definisano kao razbojništvo pri čijem je izvršenju žrtva lišena života – bili su inkriminisani članovima 168 i 169 Krivičnog zakona Srbije. Najveća zaprećena kazna za teške slučajeve razbojništva bila je smrtna kazna, a najmanja deset godina zatvora.¹²⁸⁴ Napad je bio inkriminisani članovima 53 i 54 Krivičnog zakona Srbije, naslovljenim “Teška telesna povreda” i “Laka telesna povreda”. U slučaju da je žrtva usled povreda umrla, kazna se kretala u rasponu od jedne do dvanaest godina zatvora.¹²⁸⁵

522. Terorizam i udruživanje radi neprijateljske delatnosti predstavljali su kršenje članova 125 i 136 Krivičnog zakona SRJ, ako su takve radnje ugrožavale odbrambene sposobnosti i bezbednost zemlje.¹²⁸⁶

523. Vojni sudovi su sudili civilnim licima za krivična dela protiv imovine i krivična dela protiv službene dužnosti, ako je predmet dela bio deo borbenog sredstva ili oružje VJ.¹²⁸⁷ Civilnim licima u Oružanim snagama vojni sudovi su sudili i za krivična dela počinjena u vezi sa vršenjem službe, kao i za sva druga krivična dela koja su ta lica počinila kao saučesnici sa vojnim licima.

¹²⁸² Radomir Gojović, T. 16651-16652 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁸³ Radomir Gojović, T. 16651-16652, 16688, 16720-16723 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁸⁴ Radomir Gojović, T. 16704-16705 (2. oktobar 2007. godine).

¹²⁸⁵ Dok. pr. br. P1020 (Krivični zakon Srbije, 1994. godina).

¹²⁸⁶ Stanimir Radosavljević, T. 17485-17486 (23. oktobar 2007. godine).

¹²⁸⁷ Dok. pr. br. P1309 (Zakon o vojnim sudovima), član 10; Radomir Gojović, T. 16735 (2. oktobar 2007. godine). Reč je o sledećim krivičnim delima: dela iz člana 118 - Sprečavanje borbe protiv neprijatelja; dela iz člana 119 - Služba u neprijateljskoj vojsci; dela iz člana 120 - Pomaganje neprijatelja; dela iz člana 121 - Podrivanje vojne i odbrambene moći; dela iz člana 124 - Oružana pobuna; dela iz člana 125 - Terorizam (ako su upravljena protiv objekta/osoblja VJ); dela iz člana 126 – Diverzija [uništavanje infrastrukture] (ako su upravljena protiv objekta VJ); dela iz člana 127 - Sabotaža (ako su upravljena protiv objekta VJ); dela iz člana 128 - Špijunaža (ako se odnose na odbranu SRJ); dela iz člana 129 - Odavanje državne tajne (ako se odnose na odbranu SRJ); dela iz člana 135 - Povreda teritorijalnog suvereniteta; dela iz člana 136 - Udruživanje radi neprijateljske delatnosti (ako je u pitanju vršenje krivičnih dela iz članova 118-121 i 125-127); dela iz člana 201 - Neizvršenje i odbijanje izvršenja naređenja; dela iz člana 202 - Odbijanje primanja i upotrebe oružja; dela iz člana 203 - Protivljenje pretpostavljenom; dela iz člana 204 - Protivljenje stražaru, straži, patroli, dežurnom ili drugom vojnom licu u sličnoj službi; dela iz člana 205 - Prinuda prema vojnom licu u vršenju službene dužnosti; dela iz člana 206 - Napad na vojno lice u vršenju službe; v. dok. pr. br. P1736 (Krivični zakon SFRJ).

iv. Vojni sudovi u praksi

524. Vojni sud u Nišu je u miru imao mesnu nadležnost nad čitavom teritorijom Kosova.¹²⁸⁸ Dana 25. marta 1999. godine Ojdanić je izdao naređenje svim komandama da izvrše mobilizaciju ratnih vojnih sudova i ratnih vojnih tužilaca u organskom sastavu komandi i jedinica, kao i mobilizaciju Vrhovnog vojnog suda i vrhovnog vojnog tužioca, i da odmah organizuju njihov rad.¹²⁸⁹ Shodno tome, pri vojnim okruzima, komandama korpusa i komandama stratejskih grupacija širom Srbije formirana su 24 vojna suda i 24 vojna tužilaštva.¹²⁹⁰

525. Radomir Mladenović je potvrdio da su za vreme sukoba 1999. godine na Kosovu postojala dva vojna suda: jedan pri Komandi Prištinskog korpusa i jedan pri Komandi Vojnog okruga Priština.¹²⁹¹

526. Tužilaštvo tvrdi da je sistem vojnog pravosuđa u VJ bio u punoj funkciji i da je, u okviru tog sistema, bilo moguće vršiti krivično gonjenje pripadnika VJ za zločine počinjene u vreme oružanog sukoba na Kosovu. Međutim, ono tvrdi da se to u praksi nije dešavalo i da pripadnici VJ koji su počinili teške zločine nisu izvođeni pred lice pravde zbog toga što, bilo zbog smišljene politike VJ bilo zbog nemara njegovih starešina, takvi zločini nisu prijavljivani i u vezi s njima nisu sprovedene istrage.¹²⁹² Tužilaštvo takođe tvrdi, pozivajući se pre svega na dokaze koje je predočio Đorović, da je u VJ bilo pojedinaca koji su namerno opstruirali funkcionisanje sistema.¹²⁹³

527. Ojdanićeva, Pavkovićeva i Lazarevićeva odbrana, pored toga što osporavaju velik deo Đorovićevih dokaza, tvrde da je za vreme sukoba 1999. godine vojno pravosuđe, u načelu, procesuiralo zločine koje su počinili pripadnici VJ, ali da se sretalo s raznim sistemskim poteškoćama, zbog čega je u kažnjavanju počinitelaca bilo izvesnih nedostataka.¹²⁹⁴ Ojdanićeva i Pavkovićeva odbrana tvrde da je u vezi sa zločinima koje su izvršili pripadnici VJ preduzimana krivično gonjenje, podnošene su krivične prijave, sprovedene su istrage o zločinima, osumnjičeni su hapšeni, protiv njih su podizane optužnice i izricane su im kazne, onoliko koliko je bilo moguće

¹²⁸⁸ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 12.

¹²⁸⁹ Dok. pr. br. 4D217 (Naređenje Generalštaba/Ojdanića za izvršenje mobilizacije svih vojnih sudova i vojnih tužilaca, 25. mart 1999. godine).

¹²⁹⁰ Dok. pr. br. P953 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa, 21. jun 1999. godine), str. 2; Radomir Gojović, T. 16656 (2. oktobar 2007. godine); V. takođe Ljubiša Stojimorović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 40-42; dok. pr. br. 4D153 (Naređenje Komandi 3. armije u vezi s prelaskom na ratne sudove, sa potpisom Ljubiše Stojimorovića, 28. mart 1999. godine).

¹²⁹¹ Radomir Mladenović, T. 21241 (28. januar 2008. godine).

¹²⁹² Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 272-275.

¹²⁹³ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 275, 278-290.

¹²⁹⁴ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 284-288; Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 322; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 664, 695.

u ratnim uslovima.¹²⁹⁵ Ako je nedostataka bilo, njih valja pripisati dvama faktorima, koja su oba bila van kontrole optuženih. Kao prvo, uslovi u kojima su vojni sudovi radili u ratnoj zoni nisu bili idealni i, kao drugo, period relevantan za "bazu zločina" bio je veoma kratak, nakon čega VJ nije imao pristup Kosovu koji bi mu omogućio da sprovede istragu o zločinima i izvede počiniocima pred lice pravde.¹²⁹⁶ Pored toga, Pavkovićeve odbrana ističe da su vojni sudovi, kao što kaže slovo zakona, bili samostalni i da optuženi, prema tome, nisu mogli da utiču na njihov rad.¹²⁹⁷

(A) Funkcionisanje vojnog pravosuđa

528. Kao što je već rečeno, Lakić Đorović je posvedočio da je pravni okvir koji je pružalo vojno pravosuđe bio dovoljan da omogući efikasno vođenje istraga i krivično gonjenje u vezi sa zločinima koje su vojna lica počinila 1999. godine na Kosovu.¹²⁹⁸ U izveštaju Odeljenja za pravne poslove Štaba Vrhovne komande od 7. maja 1999. godine takođe se kaže da su, nakon savladanih početnih poteškoća, vojni pravosudni organi bili u punoj funkciji i da su u potpunosti izvršavali svoje zadatke.¹²⁹⁹ Međutim, prema dokazima koje je predočio Đorović, zakonske odredbe se u praksi nisu primenjivale.¹³⁰⁰

529. Ojdanićeva, Pavkovićeve i Lazarevićeve odbrana se pozivaju na više dokumenata koji pokazuju da je, uprkos izvesnim ograničenjima zbog tadašnjih okolnosti, sistem ipak funkcionisao. Pomenuti dokumenti sadrže tvrdnje da se protiv počilaca zločina preduzimaju zakonske mere i koraci, kao i izveštaje o broju podnetih krivičnih prijava. Jednu grupu tih dokumenata čine borbeni izveštaji Komande Prištinskog korpusa podneti Komandi 3. armije 3. aprila, 13. aprila i 25. aprila 1999. godine i oni sadrže podatke o broju krivičnih prijava podnetih u periodu na koji se odnose.¹³⁰¹ Drugu grupu čine borbeni izveštaji 3. armije od 4. aprila, 20. aprila, 27. aprila, 29. aprila

¹²⁹⁵ Pavkovićeve završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 328-333; Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 308-310.

¹²⁹⁶ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 305-306.

¹²⁹⁷ Pavkovićeve završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 321.

¹²⁹⁸ Lakić Đorović, T. 11452-11453 (12. mart 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. P2826 (Informacija o radu pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 12. maj 1999. godine), str. 2. Veće napominje da datum sastavljanja tog dokumenta koji je unet u *e-court* pogrešan. Radomir Gojović, T. 16663 (2. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 5D1290 (Informacija o radu Vojnog suda i Komande PrK, 14. maj 1999. godine), str. 1 (gde se kaže da sudsko osoblje "obezbeđuje normalno funkcionisanje i rad pravosudnih organa").

¹²⁹⁹ Dok. pr. br. P1917 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 7. maj 1999. godine), str. 5.

¹³⁰⁰ V. Pododeljak (c)(1) dole.

¹³⁰¹ Dok. pr. br. 5D84 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 3. april 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P2004 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 13. april 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P2016 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 25. april 1999. godine), str. 2.

i 20. maja 1999. godine i u njima se, u kratkim crtama, govori o broju krivičnih prijava, broju lica izvedenih pred vojne sudove prvog stepena i broju pokrenutih istraga.¹³⁰²

530. Aleksandar Vasiljević je u svom svedočenju rekao da je dostavljanje sudskih poziva svedocima i stranama u krivičnim postupcima tokom rata bilo otežano.¹³⁰³ To je potvrdio i Stanimir Radosavljević, koji je rekao da su vojni tužioci i sudovi radili u veoma teškim uslovima. Nekoliko puta tokom dana u radu su ih prekidale sirene za uzbunu i često su ostajali bez struje. Isti problemi su se javljali i u vezi s pretresima pred istražnim sudijama. Pored toga, lokacija vojnog suda i vojnih tužilaca u Nišu tokom rata je iz bezbednosnih razloga menjana nekoliko puta.¹³⁰⁴

531. Radimir Gojović je u toku kampanje NATO obišao sva 24 ratna vojna suda i tužilaštva širom SRJ. On je potvrdio da je stanje odgovaralo goreopisanom, a pomenuo je i probleme do kojih je dolazilo zbog aktivnosti OVK. U Prištini su tadašnje okolnosti izazivale prekide u radu, a zbog intenzivnih borbi u rejonu bilo je teško vršiti kadrovsku popunu.¹³⁰⁵ On je i sam morao da se seli pet-šest puta, zajedno sa svojim odeljenjem i osobljem.¹³⁰⁶

532. Gojović je u svom svedočenju govorio i o svom izveštaju od 12. septembra 1999. godine, naslovljenom Informacija o radu pravosudnih organa za vreme ratnog stanja,¹³⁰⁷ koji sadrži informacije o složenim krivičnim predmetima (kao što su terorizam, ubistva, razbojništvo i krađe) kod kojih je, zbog njihove složenosti, suđenje duže trajalo. Gojović je takođe posvedočio da su se i vojni pravosudni organi pri 3. armiji susretali s problemima.¹³⁰⁸

533. U izveštaju od 25. maja 1999. godine koji je Odeljenje za pravne poslove Uprave Štaba Vrhovne komande dostavilo Komandi Prištinskog korpusa zabeleženo je da su predmeti u toj strategijskoj grupaciji obimni i složeni i da postojeći kadar nije tome dorastao.¹³⁰⁹ Navodi se da pravosudni organi imaju poteškoća jer im neke komande nisu pružile smeštaj, materijalno

¹³⁰² Dok. pr. br. P2617 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji, 4. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1945 (Izveštaj Nebojše Pavkovića, 20. april 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P2005 (Borbeni izveštaj 3. armije Generalštabu VJ, 27. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2017 (Borbeni izveštaj 3. armije Generalštabu VJ, 29. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2008 (Borbeni izveštaj 3. armije Generalštabu VJ, 20. maj 1999. godine), str. 2.

¹³⁰³ Aleksandar Vasiljević, T. 8881-8882 (22. januar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D986 (Sumarni izveštaj o radu vojnih pravosudnih organa i Pravne uprave Generalštaba VJ, 6. septembar 1999. godine), str. 10-11.

¹³⁰⁴ Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 12.

¹³⁰⁵ Radimir Gojović, T. 16660-16661 (2. oktobar 2007. godine).

¹³⁰⁶ Radimir Gojović, T. 16661 (2. oktobar 2007. godine).

¹³⁰⁷ Dok. pr. br. P2826 (Informacija o radu pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 12. maj 1999. godine), str. 2 (gde se kaže da se vojni pravosudni organi pri Komandi PrK u svom radu susreću "sa veoma složenim krivičnim predmetima o teškim krivičnim delima").

¹³⁰⁸ Radimir Gojović, T. 16665-16666 (2. oktobar 2007. godine).

¹³⁰⁹ Dok. pr. br. P2818 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 25. maj 1999. godine), str. 3.

obezbeđenje i vojno-policijsko opsluživanje.¹³¹⁰ Takođe se kaže da, za razliku od vojnih pravosudnih organa pri Komandi Prištinskog korpusa koji se “susreću” sa veoma složenim krivičnim predmetima u vezi sa teškim krivičnim delima, pravosudni organi pri Komandi Vojnog okruga Priština imaju nešto manje poteškoća u radu jer se većina predmeta po kojima postupaju tiče krivičnog dela izbegavanja vojne službe. Bez obzira na to, ni potonji organi nisu radili efikasno.¹³¹¹

534. Izveštaj koji je Radimir Gojović sačinio tokom septembra i oktobra 2001. godine, dok je radio u Pravnoj upravi Ministarstva odbrane, predstavlja sumarni pregled krivičnih postupaka pokrenutih protiv osoblja VJ koje je u periodu od 24. marta do 10. juna 1999. godine počinilo zločine na Kosovu i u njemu su informacije raščlanjene na podatke o broju žrtava za svaku vrstu krivičnog dela, kao i podatke o svakom od optuženih i pokrenutim istragama.¹³¹² U izveštaju se kaže da je za ratni zločin protiv civilnog stanovništva podignuta optužnica protiv šest lica, za ubistvo na mah protiv jednog lica, za ubistvo iz nehata protiv osam lica i za “tešk[e] slučajev[e] razbojničke krađe i razbojništva sa lišenjem života (član 169. st. 2)” protiv sedam lica. U njemu se navodi i broj presuda izrečenih za određena krivična dela počinjena za vreme vazdušne kampanje NATO: tri za ubistvo iz nehata, jedna za silovanje u pokušaju, pet za teške slučajeve razbojničke krađe i razbojništva, šest za razbojništvo, 59 za teške krađe i još nekoliko za druga krivična dela. Veće napominje da su sve žrtve ubistava za koje su izrečene presude bile pripadnici VJ i da je žrtva silovanja u pokušaju za koje je izrečena presuda imala srpsko ime.¹³¹³ Pored toga, iz sumarnog pregleda izveštaja se vidi da u tom istom periodu nije podignuta nijedna optužnica za ratne zločine (iz člana 142 Krivičnog zakona SRJ),¹³¹⁴ kao ni za jednu vrstu ubistva (iz člana 47 Krivičnog zakona Srbije) ili za silovanje (iz člana 103 Krivičnog zakona Srbije).¹³¹⁵

535. Tumačeći svoj izveštaj o krivičnim postupcima iz 2001. godine, Gojović je rekao da je krivično gonjenje za klasične ratne zločine protiv stanovništva, u rasponu od ubistva do obične krađe, preduzeto protiv 372 lica. Kasnije je izjavio da je za ubistvo gonjeno ukupno 39 lica.¹³¹⁶ Međutim, u vreme sastavljanja izveštaja 2001. godine nijednom od tih lica nije bila izrečena

¹³¹⁰ Dok. pr. br. P2818 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 25. maj 1999. godine), str. 5.

¹³¹¹ Dok. pr. br. P2818 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, 25. maj 1999. godine), str. 4.

¹³¹² Dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), str. 1-82; V. takođe Radimir Gojović, T. 16682 (2. oktobar 2007. godine).

¹³¹³ Dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), str. 14, 15, 18.

¹³¹⁴ V. Radimir Gojović, T. 16651-16652, 16688, 16720-16723 (2. oktobar 2007. godine).

¹³¹⁵ Dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), str. 2.

¹³¹⁶ Radimir Gojović, T. 16719-16720 (2. oktobar 2007. godine). Dok. pr. br. P954 (Izveštaj o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima, 21. avgust 2001. godine), dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima).

osuđujuća presuda.¹³¹⁷ Mada izveštaj ne sadrži podatke o kaznama koje su na kraju izrečene za ubistva, Gojović je u svom svedočenju rekao da je kasnije čuo za neke kazne izrečene za ubistva koja su počinjena tokom sukoba i uključena u njegov izveštaj i da je najviša kazna za koju zna bila 14 godina zatvora.¹³¹⁸

536. Gojović je posvedočio da, u kratkom periodu ratnog stanja u kojem su ratni vojni sudovi funkcionisali, ti sudovi nisu uspeli da završe predmete koji se pominju u njegovom izveštaju. Kad je sukob okončan, bilo je teško preduzimati krivično gonjenje protiv pojedinaca koji su počinili zločine kao pripadnici VJ jer su vojni sudovi zadržali nadležnost samo nad onima koji su ostali u vojsci, a takvih je bilo jako malo.¹³¹⁹ Pored toga, VJ je, po okončanju borbenih dejstava, imao problema da pronađe sada demobilisane pojedince tražene zbog zločina jer su se mnogi od njih skrivali ili pobjegli u inostranstvo.¹³²⁰ Uz to, po okončanju sukoba nije bilo moguće vršiti istrage na Kosovu jer snage VJ nisu imale pristup toj teritoriji.¹³²¹ Bivši zamenik načelnika Uprave bezbednosti VJ Branko Gajić je, bez obzira na to, u svom svedočenju tvrdio da je VJ po prekidu neprijateljstava nastavio da sprovodi istrage u vezi s ratnim zločinima koji su počinjeni u toku tih neprijateljstava.¹³²²

(B) Istraga i krivično gonjenje počinitelja krivičnih dela u VJ

537. Svedok K82, vojnik VJ iz sastava Prištinskog korpusa, u toku suđenja je priznao da je po naređenju ubio 15 civila, kosovskih Albanaca, u selu Trnje/Tërm (opština Suva Reka). Međutim, on je posvedočio da ni za taj ni za bilo koji drugi incident pomenut u njegovom iskazu nikada nije bio kažnjen niti mu je određena disciplinska mera i da ste, u stvari, “bili [...] heroj ako ste postupali po tim naređenjima”.¹³²³ Veće će se stoga sada pozabaviti pitanjem da li je takav propust predstavljao izuzetak od pravila ili je u vojnom pravosuđu SRJ takva praksa uzela više maha.

¹³¹⁷ Radomir Gojović, T. 16693 (2. oktobar 2007. godine).

¹³¹⁸ Radomir Gojović, T. 16720 (2. oktobar 2007. godine).

¹³¹⁹ Radomir Gojović, T. 16689 (2. oktobar 2007. godine); V. takođe Geza Farkaš, T. 16308-16309 (25. septembar 2007. godine).

¹³²⁰ Branko Gajić, T. 15303 (10. septembar 2007. godine); up. Radomir Mladenović, T. 21252 (28. januar 2008. godine).

¹³²¹ Geza Farkaš, T. 16308, 16328 (25. septembar 2007. godine); Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra), par. 22.

¹³²² Branko Gajić, T. 15301 (10. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D1056 (Izveštaj Komande 3. armije, 21. jun 1999. godine), dok. pr. br. 3D1057 (Izveštaj Komande 3. armije, 25. jun 1999. godine), dok. pr. br. 3D1058 (Dopuna izveštaja Komande 3. armije, 25. jun 1999. godine), dok. pr. br. 3D1059 (Borbeni izveštaj 3. armije Štabu Vrhovne komande, 25. jun 1999. godine), dok. pr. br. 3D1062 (Odluka o pokretanju istrage protiv pripadnika PrK u vezi s mogućim zločinima protiv civilnog stanovništva, 3. avgust 1999. godine), dok. pr. br. 3D1061 (Propratno pismo u vezi s ubistvom 20 kosovskih Albanaca, 14. jul 1999. godine).

¹³²³ Svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka od 14. septembra 2006. godine), par. 17-19, 39.

538. Đorović je tvrdio da su u toku sukoba tužioci u velikom broju slučajeva bili onemogućavani u krivičnom gonjenju počinitelja teških krivičnih dela i prisiljavani da gone nevine pripadnike VJ ili druge građane SRJ izmišljanjem krivičnih dela i montiranjem sudskih postupaka.¹³²⁴ On je takođe rekao da su, u praksi, organi vojne bezbednosti, a ne sami vojni tužioci, odlučivali koji će počinitelj najtežih krivičnih dela biti gonjen, a koji neće.¹³²⁵

539. Tužilaštvo se pozvalo na izveštaje o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, koje je sačinio Organ za pravne poslove Komande 3. armije, kako bi pokazalo da malobrojni krivični predmeti u kojima je preduzeto krivično gonjenje u okviru vojnog pravosuđa nisu obuhvatali teška krivična dela, izuzev krađe, i da su vojni sudovi bili usredsređeni na krivično gonjenje zbog zločina počinjenih protiv VJ.¹³²⁶ Ti izveštaji sadrže brojčane podatke o istragama koje su pravosudni organi 3. armije sprovedli u periodu od 23. aprila do 30. maja 1999. godine, kao i o optužnicama, presudama, postupcima koji su bili u toku, kaznama i pritvorima iz istog perioda.¹³²⁷ Predmeti koji se pominju u prvom od tih izveštaja, sačinjenom 23. aprila 1999. godine, tiču se krivičnih dela izbegavanja vojne službe, krađe oružja VJ, odbijanja izvršenja naređenja, razbojničke krađe, davanja mita, neovlašćenog ulaska u vojne objekte i pravljenja skica ili crteža vojnih objekata, kao i napada na vojno lice.¹³²⁸ U sličnim izveštajima, sačinjenim 30. aprila i 1. maja 1999. godine, većinu pomenutih krivičnih dela čine izbegavanje vojne službe i bekstvo iz oružanih snaga; takođe se navodi da je jedan broj lica proglašen krivim za razbojničku krađu.¹³²⁹ U jednom drugom izveštaju, sačinjenom 30. maja 1999. godine, govori se o optužnicama i osuđujućim presudama za krivična dela bekstva iz oružanih snaga, izbegavanja vojne službe i teške krađe, kao i za krivična dela slabljenja borbenog morala, nedozvoljenog držanja službenog oružja i odbijanja izvršenja naređenja.¹³³⁰

540. U izveštaju o krivičnim delima i radu pravosudnih organa u Prištinskom korpusu koji je Komanda Prištinskog korpusa 2. maja 1999. godine dostavila nizu potčinjenih jedinica na Kosovu navodi se da je ubistvo jedno od krivičnih dela na koje se odnosi najveći broj prijavi.¹³³¹ U tom

¹³²⁴ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 2.

¹³²⁵ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 2.

¹³²⁶ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 274, 833.

¹³²⁷ Dok. pr. br. P1912 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 1. maj 1999. godine); dok. pr. br. P1939 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 23. april 1999. godine); dok. pr. br. P1940 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 30. april 1999. godine); dok. pr. br. P1941 (Izveštaj o radu ratnih pravosudnih organa, 30. maj 1999. godine).

¹³²⁸ Dok. pr. br. P1939 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 23. april 1999. godine), str. 1-3.

¹³²⁹ Dok. pr. br. P1940 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 30. april 1999. godine), str. 1-2; dok. pr. br. P1912 (Izveštaj o radu ratnih vojnih tužilaštva i sudova, 1. maj 1999. godine), str. 1-3.

¹³³⁰ Dok. pr. br. P1941 (Izveštaj o radu ratnih pravosudnih organa, 30. maj 1999. godine), str. 1-2.

¹³³¹ Dok. pr. br. P2830 (Informacija o krivičnim delima i radu pravosudnih organa u PrK dostavljena Komandi, 2. maj 1999. godine), str. 1.

izveštaju se kaže da najveći procenat počinjenih i prijavljenih krivičnih dela u Prištinskom korpusu čine ubistvo, teška krađa, oduzimanje vozila i samovoljno udaljavanje i bekstvo iz vojske.¹³³²

541. Dana 4. maja u Beogradu je održan sastanak na kojem se raspravljalo o događajima na Kosovu, između ostalog, o zločinima koji su tamo počinjeni i načinu na koji su vojni sudovi na to reagovali, o čemu će biti reči u Odeljku VIII koji se bavi individualnom krivičnom odgovornošću Milutinovića, Šainovića, Ojdanića, Pavkovića i Lukića.¹³³³ Kako se navodi u izveštaju o sadržaju tog sastanka, tom prilikom je istaknuto da su organi bezbednosti VJ eliminisali brojne pojave nasilja, ubistava, pljačke i drugih zločina i pri tome uhapsili nekoliko stotina počinilaca, čiji su zločini predstavljali veliku opasnost za civilno stanovništvo.¹³³⁴ Na sastanku je konstatovano da je rad vojnih sudova buduće pojave takvih zločina učinio “nemogućim” jer su vojni sudovi već procesuirali brojne predmete u vezi sa zločinima protiv civilnog stanovništva i za navedena dela izrekli “veliki broj” kazni zatvora u trajanju od 5 do 20 godina.¹³³⁵ Međutim, ta izjava se kosi sa službenim izveštajima o radu vojnog pravosuđa. Ni iz jednog od tih izveštaja se ne vidi da su, kao što je ovde navedeno, vojni sudovi pre 4. maja 1999. godine za zločine protiv čovečnosti izrekli neku kaznu zatvora u trajanju od 5 do 20 godina.¹³³⁶

542. Izveštaji koje su potčinjene jedinice Prištinskog korpusa podnele Komandi Prištinskog korpusa pokazuju da je bilo krivičnih prijava koje su podnošene nadležnim organima na tom nivou. Dana 18. aprila 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa je izveštajem Vojne pošte Đakovica obavestena da su četiri vojnika uhapšena zbog silovanja jednog civilnog lica i predata istražnim organima Vojnog suda u Prištini.¹³³⁷ Dana 25. aprila 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa je

¹³³² Dok. pr. br. P2830 (Informacija o krivičnim delima i radu pravosudnih organa u PrK dostavljena Komandi, 2. maj 1999. godine), str. 1-2.

¹³³³ Dok. pr. br. P1696 (“Komandanti vojske i policije informišu Miloševića o uspešnoj odbrani”, reportaža RTS, 5. maj 1999. godine), str. 1. Dok. pr. br. 4D406 (“Bezbednosna situacija na Kosovu”, tekst iz *Politike*, 6. maj 1999. godine). Ti dokumenti su osporavani, T. 16105-16106 (21. septembar 2007. godine); T. 22547 (15. februar 2008. godine). Međutim, oni su potkrepljeni sledećim dokazima: dok. pr. br. 5D1289 (Izveštaj Sretena Lukića u vezi sa člankom iz lista *Politika*, 6. maj 1999. godine); Dušan Gavrančić, T. 22722 (19. februar 2008. godine); Miloš Vojnović, T. 24188 (12. mart 2008. godine).

¹³³⁴ Dok. pr. br. P1696 (“Komandanti vojske i policije informišu Miloševića o uspešnoj odbrani”, reportaža RTS, 5. maj 1999. godine), str. 1.

¹³³⁵ Dok. pr. br. P1696 (“Komandanti vojske i policije informišu Miloševića o uspešnoj odbrani”, reportaža RTS, 5. maj 1999. godine), str. 1-2.

¹³³⁶ Dok. pr. br. P1912 (Izveštaj o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima, 1. maj 1999. godine); dok. pr. br. P1940 (Izveštaj o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima, 30. april 1999. godine), dok. pr. br. P1182 (Informacija PrK upućena 52. artiljerijsko-raketnoj brigadi, 15. maj 1999. godine), dok. pr. br. 3D986 (Sumarni izveštaj o radu vojnih pravosudnih organa i Pravne uprave Generalštaba VJ, 6. septembar 1999. godine), dok. pr. br. P962 (Izveštaj 549. mtbr o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), dok. pr. br. P954 (Izveštaj o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima, 21. avgust 2001. godine), dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), dok. pr. br. P845 (Izveštaj o krivičnim postupcima pokrenutim pred vojnim sudovima zbog seksualnih delikata, 10. septembar 2002. godine).

¹³³⁷ Božidar Delić, T. 19410 (4. decembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D1148 (Izveštaj Vojne pošte 1936, 18. april 1999. godine); dok. pr. br. 5D889 (Krivična prijava podneta vojnom tužiocu, 17. april 1999. godine).

primila izveštaj i od Komande 37. motorizovane brigade, kojim je obavještena da se za grupu od pet pripadnika te brigade sumnja da je počinila zločine protiv civilnog stanovništva u Glogovcu/Gllogoc. U izveštaju se kaže da su ta lica privedena na komandnom mestu i da je obrada u toku.¹³³⁸ Dana 1. maja 1999. godine Komanda 354. pešadijske brigade podnela je izveštaj Komandi Prištinskog korpusa o incidentu koji je protiv jednog civila počinio jedan vojni obveznik VJ. U izveštaju se kaže da je taj vojni obveznik uhapšen i odveden u vojno-istražni zatvor u Prištini, uz podnošenje krivične prijave.¹³³⁹ Dana 10. maja 1999. godine Savić je podneo izveštaj Komandi Prištinskog korpusa o izvođenju druge operacije u rejonu Bajgora/Bajgorë. On je u svom izveštaju naglasio da su privedena dva vojnika koja su uhvaćena kako krađu iz kuća.¹³⁴⁰ Pored toga, Komanda 37. motorizovane brigade je u svom redovnom borbenom izveštaju od 20. maja 1999. godine obavestila Komandu Prištinskog korpusa da je jedan pripadnik te brigade, konkretno, Nenad Bulatović, ubio dva civila u Kosovu Polju/Fushë Kosova.¹³⁴¹ U izveštaju se kaže da je Bulatović zadržan u zatvoru i da je protiv njega podneta krivična prijava. Komandant 37. motorizovane brigade Diković u svom je svedočenju rekao da je Bulatović predat vojno-istražnom sudu u Prištini.¹³⁴² Rešenje o pokretanju postupka doneto je 21. maja 1999. godine, a istraga je ustupljena Okružnom sudu u Kraljevu.¹³⁴³ Međutim, o tom licu nema daljeg pismenog traga.

543. Iz “Pregleda pokrenutih krivičnih postupaka protiv izvršilaca krivičnih dela u zoni 549. mtbr za period maj 1998. – jul 1999. godine” takođe se vidi da je protiv nekoliko pripadnika Prištinskog korpusa preduzeto krivično gonjenje. Protiv kapetana Vujadina Štekovića podignuta je optužnica za ubistvo, majoru Zlatanu Mančiću i kapetanu Radetu Radojeviću izrečena je višegodišnja kazna zatvora za “ratni zločin protiv civilnog stanovništva”, a protiv Željka Jokića je podignuta optužnica za silovanje.¹³⁴⁴ Dokument Komande 549. motorizovane brigade, naslovljen “Informacija o nekim kriminalnim postupcima i negativnim pojavama” i upućen potčinjenim jedinicama, takođe pokazuje da je vojna policija uhapsila jednu grupu dobrovoljaca i predala je vojnom sudu pri Prištinskom korpusu zbog sumnje da su ti dobrovoljci 26. maja 1999. godine

¹³³⁸ Dok. pr. br. 5D1057 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 25. april 1999. godine), str. 2.

¹³³⁹ Dok. pr. br. 5D509 (Borbeni izveštaj 354. pešadijske brigade podnet PrK, 1. maj 1999. godine).

¹³⁴⁰ Ljubomir Savić, T. 20972-20973 (24. januar 2008. godine); dok. pr. br. 5D1132 (Operativni izveštaj 58. lake pešadijske brigade Komandi PrK, 10. maj 1999. godine), str. 2.

¹³⁴¹ Dok. pr. br. 5D1061 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 20. maj 1999. godine), str. 2.

¹³⁴² Ljubiša Diković, T. 19916 (10. decembar 2007. godine).

¹³⁴³ Dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), str. 7.

¹³⁴⁴ Božidar Delić, T. 19407 (4. decembar 2007. godine); dok. pr. br. P962 (Pregled pokrenutih krivičnih postupaka protiv izvršilaca krivičnih dela u zoni 549. mtbr za period maj 1998. - jul 1999. godine), str. 24-28; Vlatko Vuković, dok. pr. br. 5D1401 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 77 (zapečaćeno).

počinili krivično delo silovanja.¹³⁴⁵ Taj predmet je kasnije ustupljen opštinskom sudu, ali nema dokaza da je optuženima izrečena kazna.

544. Iz dokumenta koji je Komanda Prištinskog korpusa 15. maja 1999. godine uputila potčinjenim jedinicama vidi se da se tada pred ratnim vojnim sudovima vodio postupak protiv 91 profesionalnog vojnog lica, ali da nijedan od tih postupaka nije vođen zbog teškog kršenja međunarodnog humanitarnog prava.¹³⁴⁶ U jednom drugom izveštaju – izveštaju o zločinima počinjenim na Kosovu koji je vrhovni vojni tužilac sačinio u aprilu 2002. i koji je u junu 2003. dostavio Misiji OEBS u Srbiji i Crnoj Gori¹³⁴⁷ – kaže se da su u periodu od 1. juna 1998. do 27. juna 1999. godine vojni pravosudni organi pokrenuli krivični postupak protiv ukupno 305 pripadnika VJ zbog ponašanja s obeležjima povrede normi humanitarnog prava. Sve pomenute postupke pokrenuli su vojni tužioci prvog stepena. Međutim, samo se jedna od tih istraga – protiv Slobodana Stošića – ticala višestrukog kršenja međunarodnog prava i ona je obustavljena zbog nedostatka dokaza.¹³⁴⁸ Drugi predmeti su se ticali izolovanih incidenata, gde su počinio bili pojedinci ili veoma male grupe pripadnika VJ. Za grupu krivičnih dela koja uključuje ratne zločine protiv civilnog stanovništva, protivpravno lišavanje života neprijatelja, ubistvo i silovanje, istraga je, osim protiv Stošića, pokrenuta protiv još 11 lica; od toga, deset istraga je ustupljeno civilnim sudovima ili obustavljeno, a ishod ostalih se ne pominje.¹³⁴⁹ Osim toga, protiv drugih izvršilaca je podignuto 10 zasebnih optužnica za ubistvo, silovanje i silovanje u pokušaju; od toga, sedam postupaka je ustupljeno drugim sudovima ili obustavljeno, a za ostale nije navedeno kakav im je bio ishod.¹³⁵⁰ U pomenutom izveštaju nema dokaza da je nekom pripadniku VJ ikada izrečena osuđujuća presuda za neko teško krivično delo.

545. U tom izveštaju se govori i o postupcima za krivična dela protiv imovine, koji su sprovedeni protiv 267 lica.¹³⁵¹ Istraga protiv 45 lica ustupljena je civilnim pravosudnim organima. Od 222 predmeta koja su ostala u nadležnosti vojnih sudova, protiv 18 lica je podignuta optužnica za razbojništvo, protiv pet za teške slučajeve razbojničke krađe i razbojništva, protiv 124 za tešku

¹³⁴⁵ Dok. pr. br. 5D1351 (Informacija Komande 549. mtbr o nekim kriminalnim postupcima i negativnim pojavama, 27. maj 1999. godine), str. 2.

¹³⁴⁶ Dok. pr. br. P1182 (Informacija PrK upućena 52. artiljerijsko-raketnoj brigadi, 15. maj 1999. godine), str. 1-4.

¹³⁴⁷ Dok. pr. br. P829 (Dopis Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore upućen OEBS, 30. jun 2003. godine).

¹³⁴⁸ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 1-2. Za Stošića se sumnjalo da je u aprilu 1999. godine u tri različite prilike naredio svojim podređenima da ubiju približno 28 civila, kosovskih Albanaca.

¹³⁴⁹ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 1-4.

¹³⁵⁰ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 4-6.

¹³⁵¹ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 6-7.

krađu i protiv 75 za krađu. U izveštaju se kaže da je 101 licu izrečena osuđujuća presuda, a od izrečenih kazni najveća je bila kazna zatvora u trajanju od tri godine i šest meseci.¹³⁵² U izveštaju se ne daje detaljan opis predmeta, ali se navodi “jedan ekstreman primer koji je karakterističan po bezobzirnosti”: protiv sedam vojnika pokrenuta je istraga zbog krivičnog dela teški slučajevi razbojničke krađe i razbojništva, prilikom čijeg izvršenja je lišeno života šest kosovskih Albanaca u Žegri/Zhegra, opština Gnjilane.¹³⁵³ Prema izveštajima VJ, ti incidenti su obuhvatali ubistvo šest kosovskih Albanaca koje su rezervisti VJ, na osnovu prethodnog dogovora, izvršili u istom danu. Ubistva je fizički izvršio jedan rezervista VJ, a drugi su bili s njim.¹³⁵⁴ Glavnom fizičkom izvršiocu izrečena je kazna od 20 godina, a ostalima svakom od po godinu dana “i više”.¹³⁵⁵

546. Prema jednom drugom izveštaju o radu vojnih pravosudnih organa za vreme ratnog stanja, koji je Uprava za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Štaba Vrhovne komande sačinila 21. juna 1999. godine, vojni tužiocu su primili ukupno 18.541 krivičnu prijavu, podneli su zahteve za sprovođenje istrage protiv 5.370 lica i podigli optužnice protiv 6.708 lica. U izveštaju se takođe kaže da su vojni sudovi završili 2.852 istrage i izrekli 2.811 presuda. Sedamdeset posto tih predmeta odnosilo se na neodazivanje pozivu na mobilizaciju i izbegavanje vojne službe, 18 posto na samovoljno udaljavanje i bekstvo iz VJ, a 12 posto je otpadalo na ostala krivična dela. Međutim, iz izveštaja nije jasno da li se ti procenti odnose na krivične prijave, istrage, optužnice ili presude.¹³⁵⁶

547. Gojović je u svom svedočenju rekao da je, kad je rat završen i kad su prikupljeni svi podaci, sačinio još jedan sumarni izveštaj o radu vojnih pravosudnih organa za vreme rata, s datumom od 6. septembra 1999. godine.¹³⁵⁷ U tom izveštaju se navodi da se 88 posto predmeta odnosilo na neodazivanje pozivu na mobilizaciju i samovoljno udaljavanje iz jedinice, dok su ostalih 12 posto činila krivična dela protiv ličnosti, života i tela¹³⁵⁸ i krivična dela protiv imovine.¹³⁵⁹ Ni iz tog izveštaja nije jasno na koju se fazu postupka navedeni procenti odnose – krivične prijave, zahteve

¹³⁵² Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 6.

¹³⁵³ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 7.

¹³⁵⁴ Dok. pr. br. P954 (Izveštaj o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima, 21. avgust 2001. godine), str. 57; dok. pr. br. P955 (Sumarni pregled izveštaja o krivičnim predmetima, vojnim tužilaštvima i sudovima), str. 6.

¹³⁵⁵ Branko Gajić, T. 15332-15333 (11. septembar 2007. godine).

¹³⁵⁶ Dok. pr. br. P953 (Informacija o radu vojnih pravosudnih organa, 21. jun 1999. godine), str. 2; V. takođe Radomir Gojović, T. 16743-16745 (3. oktobar 2007. godine).

¹³⁵⁷ Radomir Gojović, T. 16677 (2. oktobar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D986 (Sumarni izveštaj o radu vojnih pravosudnih organa i Pravne uprave Generalštaba VJ, 6. septembar 1999. godine).

¹³⁵⁸ On je pod krivičnim delima protiv "života i tela" mislio na sve teške telesne povrede i zlostavljanja, uključujući ubistvo, silovanje i ratni zločin. Radomir Gojović, T. 16681 (2. oktobar 2007. godine).

¹³⁵⁹ Dok. pr. br. 3D986 (Sumarni izveštaj o radu vojnih pravosudnih organa i Pravne uprave Generalštaba VJ, 6. septembar 1999. godine), str. 16-17.

za sprovođenje istrage, optužnice ili presude. Te brojke, za koje je Đorović u svom svedočenju rekao da nema razloga za sumnju u njihovu tačnost, prema njegovim rečima, pokazuju da se većina predmeta ticala dela protiv VJ koja su počinili pripadnici VJ, što ukazuje na to da krivična dela koja su pripadnici VJ počinili protiv civila nisu procesuirana u dovoljnoj meri.¹³⁶⁰

548. Naposletku, u dopisu koji je Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije u maju 2003. uputilo Misiji OEBS u Srbiji i Crnoj Gori kaže se da je 1998. i 1999. godine na Kosovu počinjeno više stotina krivičnih dela i da su za sva registrovana krivična dela podnete krivične prijave. Međutim, u dopisu se ne kaže ništa podrobnije o tome šta se dogodilo s tim predmetima.¹³⁶¹

(C) Pripadnici VJ vršili su uticaj na sistem i opstruirali ga

549. Đorović je posvedočio da vojni sudovi, uprkos proklamaciji iz Ustava o nezavisnosti i zakonitosti u radu, u praksi niti su bili nezavisni, niti su sudili po zakonu. U svakom ozbiljnijem procesu, vojni sudovi su sudili i presuđivali po direktivama izvršne vlasti.¹³⁶² Organi vojne bezbednosti VJ vršili su drastičan pritisak i na vojna tužilaštva. Mada je trebalo da organi bezbednosti postupaju po zahtevima Đorovića kao tužioca, oni su ga u praksi onemogućavali u tome da obavlja svoje dužnosti kako treba.¹³⁶³ Konkretno, Đorović je izjavio da su organi vojne bezbednosti, po direktivama državnog i vojnog vrha, vršili punu kontrolu nad sveukupnom organizacijom i kadrovskom popunom unutar sistema, uključujući izbor, smenjivanje, udaljenje i razrešenje vojnih sudija i tužilaca, posebno na rukovodećim i čelnim položajima.¹³⁶⁴

550. Đorović je takođe posvedočio da neki teški zločini uopšte nisu bili prijavljeni relevantnom vojnom tužiocu.¹³⁶⁵ Vojni pravosudni organi bili su maska za bezakonje i zloupotrebe koje su organi vojne bezbednosti i vojni vrh vršili u zemlji. Iako su organi vojne bezbednosti po zakonu bili nadležni da otkrivaju i prijavljuju izvršioce krivičnih dela, oni ne samo da to u praksi nisu činili, nego su prikrivali krivična dela i štitili zločince od gonjenja.¹³⁶⁶ Konkretnije, Đorović je posvedočio da je, kao vojni tužilac u Prištini, imao saznanja o velikom broju ubistava i masovnih ubistava. Međutim, iz njegove kancelarije je nestalo 1.400 krivičnih prijava, uključujući izjave date u vezi s tim ubistvima, iza čega je, prema njegovoj tvrdnji, stajala služba bezbednosti VJ, koja je pokušala

¹³⁶⁰ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 52.

¹³⁶¹ Dok. pr. br. P831 (Dopis o aktivnostima MUP Republike Srbije u vezi rasvetljavanja ratnih zločina, 12. maj 2003. godine), str. 2.

¹³⁶² Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 2.

¹³⁶³ Lakić Đorović, T. 11454 (12. mart 2007. godine).

¹³⁶⁴ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 2.

¹³⁶⁵ Lakić Đorović, T. 11452-11453 (12. mart 2007. godine).

¹³⁶⁶ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2672 (Izjava svedoka od 14. avgusta 2006. godine), str. 3.

da prikrije zločine.¹³⁶⁷ S druge strane, Radomir Gojović je u svom svedočenju rekao da ne zna ni za jedan slučaj prijavljenog zločina (uključujući ratne zločine) u vezi s kojim nije sprovedena istraga i postupak.¹³⁶⁸

551. Međutim, bivši načelnik Uprave bezbednosti Geza Farkaš je u svom svedočenju rekao da, jednom kad bi neki predmet ušao u pravosudni sistem, Uprava bezbednosti više nije imala kontrolu nad njim, osim ako tužilaštvo i istražni sudski organi ne bi zatražili dodatnu istragu ili informacije.¹³⁶⁹ Stanimir Radosavljević je iz ličnog iskustva, kao zamenik vojnog tužioca u odeljenju Vrhovnog vojnog tužilaštva pri 3. armiji u Nišu za vreme rata, takođe tvrdio da na njega niko, uključujući organe bezbednosti Prištinskog korpusa i 3. armije, nije vršio pritisak da odbaci neke krivične prijave ili da odustane od krivičnog gonjenja nekog osumnjičenog. Radosavljević je takođe svedočio da ga niko od tužilaca vojnih sudova prvog stepena nije obavestio da se na njih vrši takav pritisak.¹³⁷⁰

(1) Konkretni primeri korupcije

552. Đorović je svoje tvrdnje o načinu na koji je funkcionisalo vojno pravosuđe potkrepio raznim primerima. Konkretno, on je posvedočio da je, dok je bio vojni tužilac pri Vojnom okrugu Priština, kod Orahovca/Rahovec otkrivena masovna grobnica iz koje je ekshumirano približno 47 tela. Đorović je tražio da se taj predmet dâ njemu; Miloš Spasojević, koji je tada bio ratni vojni tužilac pri Prištinskom korpusu, dostavio mu je spis koji je sadržao 150 dokumenata.¹³⁷¹ Đorović je zatim tražio da organi vojne bezbednosti izvrše uviđaj i podnesu mu izveštaj. Bio je to najozbiljniji predmet koji je imao na Kosovu.¹³⁷² Dana 2. juna 1999. godine vrhovni vojni tužilac Svetomir Obrenčević naložio je da se spis vrati Spasojeviću jer je znao da on neće proveravati šta se u vezi s takvim predmetima preduzima.¹³⁷³ Međutim, Spasojević je i u svom svedočenju i svojoj pismenoj izjavi poricao da je znao za neki spis predmeta u vezi s masovnom grobnicom u Orahovcu i da je Đoroviću ikada dao ili od njega dobio neki spis.¹³⁷⁴ Spasojević je takođe rekao da tužioci pri Komandi Prištinskog korpusa i pri Vojnom okrugu Priština nisu sarađivali jer su imali različita

¹³⁶⁷ Lakić Đorović, T. 11504-11505 (12. mart 2007. godine).

¹³⁶⁸ Radomir Gojović, T. 16686 (2. oktobar 2007. godine).

¹³⁶⁹ Geza Farkaš, T. 16374-16375 (25. septembar 2007. godine); V. takođe Aleksandar Dimitrijević, T. 26585 (8. jul 2008. godine).

¹³⁷⁰ Stanimir Radosavljević, dok. pr. br. 4D502 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 17.

¹³⁷¹ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 35.

¹³⁷² Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 35-36.

¹³⁷³ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 36.

¹³⁷⁴ Miloš Spasojević, T. 15994 (19. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 4.

ovlašćenja.¹³⁷⁵ On je na početku takođe izjavio da taj spis s obzirom na konkretnu oznaku predmeta koju je, prema Đorovićеvoj tvrdnji, nosio nije mogao biti kod vojnog tužioca.¹³⁷⁶ Međutim, prilikom unakrsnog ispitivanja, on je rekao da je spis “svakako mo[gao] biti u tužilaštvu u određenoj fazi postupka nakon što [je] vanraspravno veće [VJ] done[lo] odluku u određenom predmetu”.¹³⁷⁷

553. Tužilaštvo je zatražilo od Vlade Srbije da mu dostavi dokumentaciju o predmetu u vezi s masovnom grobnicom u Orahovcu.¹³⁷⁸ Ministarstvo spoljnih poslova Srbije je u svom odgovoru potvrdilo da je sudski spis s oznakom predmeta koju je Đorović naveo prosleđen iz kancelarije tužioca pri Komandi Vojnog okruga Priština u kancelariju tužioca pri Komandi Prištinskog korpusa.¹³⁷⁹ Budući da je Spasojević na mesto tužioca pri Komandi Prištinskog korpusa postavljen u maju 1999. godine, taj spis bi bio uručen njemu.¹³⁸⁰ Međutim, Ministarstvo spoljnih poslova je, ne iznoseći nikakve dalje pojedinosti, navelo da se pomenuti spis predmeta “ne odnos[i] na sprovođenje istrage o događajima” u vezi s masovnom grobnicom u Orahovcu.¹³⁸¹

554. Pretresno veće konstatuje da Spasojevićevo kategoričko poricanje Đorovićеvih dokaza o grobnici u Orahovcu i spisu predmeta u vezi s tom grobnicom nije verodostojno, pogotovo zato što je Ministarstvo spoljnih poslova Srbije potvrdilo da je spis s oznakom koju je Đorović naveo prosleđen iz jedne njihove kancelarije u drugu. On na Veće nije ostavio utisak pouzdanog svedoka. Đorović, s druge strane, jeste. Veće smatra da je Đorovićев iskaz o pomenutom predmetu, koga se on zbog njegove težine sećao u detalje, verodostojan i uverljiv.¹³⁸²

555. Đorović je takođe posvedočio da je, dok je bio u Prištini, dobio inkriminišuće informacije o pripadnicima VJ potpukovniku Slobodanu Stošiću i pukovniku Miodragu Đorđeviću. Na njega je izvršen veliki pritisak da obustavi istragu protiv Stošićа, koja je bila pokrenuta zbog više teških krivičnih dela, od pljačke do ubistva.¹³⁸³ Đorović je u toku istrage u izjavama dvojice rezervista VJ naišao na podatak da su oni, zajedno sa Stošićem i nekim “ljudima” Frenkija Simatovića,

¹³⁷⁵ Miloš Spasojević, T. 15994 (19. septembar 2007. godine).

¹³⁷⁶ Miloš Spasojević, dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 5.

¹³⁷⁷ Miloš Spasojević, T. 15997 (19. septembar 2007. godine).

¹³⁷⁸ Dok. pr. br. P2761 (Prilog odgovoru Republike Srbije na ZPP 1309, 8. decembar 2006. godine).

¹³⁷⁹ Dok. pr. br. P2761 (Odgovor Republike Srbije na ZPP 1309, 8. decembar 2006. godine), str. 1.

¹³⁸⁰ Miloš Spasojević, T. 15987 (19. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 2.

¹³⁸¹ Dok. pr. br. P2761 (Odgovor Republike Srbije na ZPP 1309, 8. decembar 2006. godine), str. 1.

¹³⁸² Lakić Đorović, T. 11712 (14. mart 2007. godine).

¹³⁸³ Lakić Đorović, T. 11455-11457 (12. mart 2007. godine); V. takođe Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 24.

učestvovali u deportaciji i pljački kosovskih Albanaca.¹³⁸⁴ Jedan oficir iz organa bezbednosti Prištinskog korpusa, u pratnji trojice do zuba naoružanih, maskiranih vojnika, posetio je Đorovića i od njega zahtevao da obustavi istragu o Stošiću.¹³⁸⁵ Rečeno mu je da će i taj predmet biti prosleđen Spasojeviću.¹³⁸⁶ Protiv Stošića je pokrenut neki postupak u Beogradu, ali je 9. aprila 2002. godine obustavljen zbog nedostatka dokaza.¹³⁸⁷ Veće napominje da se istraga protiv Stošića i podatak da je ona obustavljena zbog nedostatka dokaza pominju i u izveštaju o krivičnim postupcima koji je vrhovni vojni tužilac sačinio 2002. i koji je 2003. godine dostavljen Misiji OEBS u Srbiji i Crnoj Gori.¹³⁸⁸ Spasojević prilikom svedočenja nije pitan o tom predmetu. Međutim, Ministarstvo odbrane Srbije je u odgovoru na zahtev tužilaštva za dostavljanje tog sudskog spisa navelo da nije moglo pronaći dokumente u vezi s istragom o aktivnostima Stošića i "lica" Frenkija Simatovića.¹³⁸⁹

556. Đorović je takođe govorio o tome kako je pokrenuo istragu protiv rezervnog oficira iz službe tehničke nabavke Prištinskog korpusa Milovana Tijanića i kako je naložio da ga uhapse zbog zloupotrebe položaja i ovlašćenja.¹³⁹⁰ Tijanić je bio umešan u nezakonito sticanje robe s Kosova i organizovanje mreže za njenu prodaju. Đorović je takođe tvrdio da je Tijanić tu operaciju vršio po Pavkovićevoj i Ojdanićevoj narednji.¹³⁹¹ Na njega je i ovaj put izvršen pritisak da obustavi istragu, i to od strane pripadnika Uprave bezbednosti Branka Žigića i Đakonovića, čije ime nije znao, kao i vrhovnog vojnog tužioca Obrenčevića. Kada je odbio da to učini, predmet mu je oduzet i predat istražnom sudiji Arseniju Kataniću.¹³⁹² Prema Đorovićevoj tvrdnji, predsednik Vrhovnog vojnog suda Miloš Gojković je nakon toga naložio Kataniću da istragu sprovede tako što će je okončati.¹³⁹³

557. Branko Žigić, koji je u periodu na koji se odnosi Optužnica bio načelnik Organa bezbednosti Vojnog okruga Beograd, potvrdio je da je Tijanić bio ratni profiter i da je izdat nalog

¹³⁸⁴ Lakić Đorović, T. 11423 (12. mart 2007. godine), dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 24.

¹³⁸⁵ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 24.

¹³⁸⁶ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 25.

¹³⁸⁷ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 26; dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 2.

¹³⁸⁸ Dok. pr. br. P830 (Informacija o krivičnim postupcima pokrenutim od strane vojnih pravosudnih organa, 9. april 2002. godine), str. 1-2. Za Stošića se sumnjalo da je u aprilu 1999. godine u tri različite prilike naredio svojim podređenima da ubiju približno 28 civila, kosovskih Albanaca. V. takođe Stanimir Radosavljević, T. 17492 (23. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 4D171 (Izveštaj vojnog tužioca, 6. april 2001. godine), str. 1.

¹³⁸⁹ Dok. pr. br. P2758 (Odgovor Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije), str. 1.

¹³⁹⁰ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 17-20.

¹³⁹¹ Veće napominje da je, mada je u svojoj pismenoj izjavi naveo da su "Pavković i Lazarević [...] Tijaniću [...] dali ovlašćenje da pokupi robu [...] što PrK može da upotrebi", Đorović u sudnici promenio stav i posvedočio da su ovlašćenje Tijaniću dali Pavković i Ojdanić. Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 17; T. 11625-11628 (13. mart 2007. godine).

¹³⁹² Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 19-20.

¹³⁹³ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 20.

za njegovo hapšenje, ali je rekao da on nikada nije uhvaćen.¹³⁹⁴ Tužilaštvo je Žigiću predložilo dokumentaciju iz koje se vidi da je 25. aprila 1999. godine vojno tužilaštvo pokrenulo istragu protiv Tijanića zbog krivičnih dela zloupotrebe službene dužnosti i falsifikovanja isprava. Žigić je tvrdio da za takvu istragu nije znao.¹³⁹⁵ Arsenije Katanić je potvrdio da je radio na predmetu protiv Tijanića, ali nije mogao da se seti za šta je Tijanić optužen niti pojedinosti o dokazima koji su ga teretili; sećao se samo da ti dokazi nisu bili važni ili utemeljeni. Međutim, Katanić je izjavio da taj predmet nije oduzet Đoroviću, da je on na njemu radio od samog početka i da niko na njega nije vršio pritisak da postupak vodi na neprimeren način.¹³⁹⁶

558. I ovde, Veće smatra da je Đorovićev iskaz o istrazi protiv Tijanića verodostojan, uključujući podatak da mu je predmet oduzet zbog odbijanja da ga obustavi. Katanićeva tvrdnja da se ne seća pojedinosti u vezi sa predmetom, iako je mogao da se seti da je na njemu radio od početka i da ga nije preuzeo od Đorovića, zvuči neuverljivo. Ni Žigićeva tvrdnja da nije znao za Tijanovićevo hapšenje i istragu koja je vođena protiv njega nije verodostojna. Međutim, Đorovićev iskaz sam za sebe ne dokazuje van razumne sumnje da su Pavković ili Ojdanić bili umešani u nezakonito sticanje i podelu robe.

559. Đorović je takođe tvrdio da su u aprilu ili maju 1999. godine dva pukovnika VJ organizovala ucenjivanje vojnika albanske nacionalnosti koji su živeli u Beogradu i drugim mestima u Srbiji. Na čelu te mreže koja je albanskim vojnicima uzimala između 2.000 i 5.000 nemačkih maraka pod pretnjom da će, ako ne plate, biti poslani u ratne vojne jedinice bio je pukovnik Đorđije Strunjaš.¹³⁹⁷ Đorović je rekao da se u vezi s tim navodima o ucenjivanju sastao s pukovnikom Brankom Žigićem, koji je 1999. godine bio načelnik Organa bezbednosti Vojnog okruga Beograd, i da je Žigić znao za Strunjaševu umešanost, ali da nije ništa preduzeo. Žigić je na tom sastanku rekao da je upoznat sa slučajevima ucene, ali da je čovek koji stoji iza njih pukovnik Generalštaba i da oni to ne treba da istražuju. Kasnije je Đorovića posetilo osam oficira iz organa bezbednosti, čija je sva imena naveo i među kojima je bio i Žigić, i oni su mu naredili da prekine istragu o ucenjivanju, zapretivši da će mu, u protivnom, "odrubiti glavu". Đorović je zatim te

---

¹³⁹⁴ Branko Žigić, dok. pr. br. 3D528 (Izjava svedoka od 5. januara 2007. godine), par. 5-6, T. 15949-15952 (19. septembar 2007. godine).

¹³⁹⁵ Branko Žigić, T. 15953-15954 (19. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. P2864 (Zahtev Tužilaštva Beogradu za dostavljanje dokumenata u vezi s vojnim pravosuđem, 30. januar 2006. godine), str. 5.

¹³⁹⁶ Arsenije Katanić, T. 15968-15969 (19. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D530 (Izjava svedoka od 18. januara 2007. godine), par. 3-4.

¹³⁹⁷ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 10.

pretnje prijavio vrhovnom vojnom tužiocu Obrenčeviću i zatražio razrešenje sa dužnosti vojnog tužioca u Beogradu.¹³⁹⁸

560. Đorđije Strunjaš, koji je pozvan kao svedok Ojdanićeve odbrane, tvrdio je da ne zna za te navode i poricao je njihovu istinitost.¹³⁹⁹ Međutim, on jeste potvrdio da je 1999. godine radio u Generalštabu i da su se vojni odseci u kojima je, prema Đorovićevoj tvrdnji, funkcionisao sistem iznuđivanja, nalazili u beogradskom okrugu, gde je on radio.¹⁴⁰⁰ Međutim, Žigić je u svom svedočenju rekao da on ne zna ni za kakve navode o takvom iznuđivanju novca od Albanaca.¹⁴⁰¹ On je takođe rekao da je jedan od ljudi koje je Đorović naveo među oficirima iz organa bezbednosti koji su došli da mu prete, u stvari, bio civilno lice i da je radio za “kontraobaveštajn[u] grup[u].¹⁴⁰²

561. Jedini dokazi o navodnom sistemu iznuđivanja novca potiču od Đorovića, a oni ne sadrže konkretne pojedinosti. Stoga Veće ne može da izvede zaključak da je takav sistem stvarno postojao. Međutim, ono ne sumnja da je Đorović zbog svojih nastojanja da utvrdi da li je taj sistem postojao bio izložen pretnjama lica koja su, po njegovom mišljenju, bila pripadnici organa vojne bezbednosti.

562. Đorović je takođe posvedočio da su 22. maja 1999. godine, kada je došao u Prištinu da preuzme novu dužnost, njega i novoimenovanog tužioca pri Komandi Prištinskog korpusa Spasojevića pozvali pripadnici Resora državne bezbednosti MUP (dalje u tekstu: RDB). Đorović je video da je RDB preuzeo jedan stan koji je pripadao proteranim kosovskim Albancima, ali on je odbio da tamo ostane. Umesto toga, odveden je u jednu kuću za koju mu je rečeno da pripada Srbima, a korišćena je za skladištenje ukradene robe.¹⁴⁰³

563. Đorović je predočio konkretne dokaze da su tokom perioda na koji se odnosi Optužnica osoblje iz njegovog tima, kao i pripadnici VJ uopšte, “konfiskova[li]” automobile za potrebe VJ.¹⁴⁰⁴ Đorović je bio pozvan na jedan sastanak na kojem se razgovaralo o podeli tih vozila između VJ i MUP. Pre toga je dobio dokumente sa prethodna dva sastanka održana na tu temu. Na osnovu njih je zaključio da je prvi sastanak, na kojem se razgovaralo o tome kako da VJ i MUP podele oduzetu

---

¹³⁹⁸ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 11-12.

¹³⁹⁹ Đorđije Strunjaš, T. 15978 (19. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁰ Đorđije Strunjaš, T. 15974, 15976 (19. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰¹ Branko Žigić, dok. pr. br. 3D528 (Izjava svedoka od 5. januara 2007. godine), par. 3.

¹⁴⁰² Branko Žigić, T. 15948 (19. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰³ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 32.

¹⁴⁰⁴ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 40-41; Lakić Đorović, T. 11470-11474, 11479-11480 (12. mart 2007. godine). Up. Milan Uzelac, T. 16158 (21. septembar 2007. godine); Miloš Spasojević, dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 7.

robu i kako da prikriju činjenicu da je ona ukradena, održan po Pavkovićevom nalogu.¹⁴⁰⁵ Iz zapisnika sa drugog sastanka se videlo da je održan krajem oktobra ili početkom novembra 1999. godine u kancelariji predsednika Vrhovnog vojnog suda i da su mu prisustvovali isti ljudi kao i prethodnom.¹⁴⁰⁶ U zapisniku je stajalo da se Pavković razljutio kada je obavešten o diskusiji sa prvog sastanka jer je smatrao da pravnike ne treba o tome ništa pitati i da oduzeta vozila treba samo da se podele između MUP, Generalštaba VJ i Ministarstva odbrane.¹⁴⁰⁷ Na trećem sastanku, kojem je Đorović prisustvovao, bilo je najmanje 30 oficira iz Generalštaba i Ministarstva odbrane. Bivši načelnik Saobraćajne uprave Generalštaba VJ Milan Uzelac i drugi oficiri prisutni na sastanku govorili su o tome da su Pavković i Ojdanić besni zato što vozila još nisu podeljena.¹⁴⁰⁸

564. Kad je sastanak završen, Đoroviću, kao i Grigoriju Spasojeviću iz Generalštaba, naloženo je da sastave odluku kojom se predviđa da se sa svom robom koja bude u posedu VJ posle njegovog povlačenja sa Kosova postupa kao s ratnim plenom i da je Generalštab VJ i MUP zadrže. Kada je Đorović tu odluku sastavio drugačije od onoga što se od njega tražilo, Gojović je “pobesneo”.¹⁴⁰⁹ Na kraju su Pavković i Ojdanić odlučili da ne donose nikakvu odluku i da jednostavno zadrže sva vozila i robu.¹⁴¹⁰

565. Spasojević je poricao da su Đorovića i njega, po njihovom dolasku, pozvali organi državne bezbednosti ili da im je ponuđen stan koji je ranije pripadao kosovskim Albancima.¹⁴¹¹ On je takođe izjavio da tokom svog boravka na Kosovu nikada nije vozio ilegalno oduzeta vozila, nego da su on i svi drugi zaposleni iz njegove službe koristili vozila koja su imala svu potrebnu dokumentaciju i koja su u miru bila raspoređena u VJ.¹⁴¹²

566. Milan Uzelac je u svom svedočenju rekao da je u drugoj polovini 1999. godine u Generalštabu bilo pokušaja da se reši pitanje vozila koja su bila u “vanformacijskom sastavu”. Iako njihovo poreklo nije moglo tačno da se utvrdi, opšte uzevši, radilo se vozilima koja je oduzela uprava carina i dala ih na privremeno korišćenje VJ, odnosno vozilima koje su u slučaju činjenja

¹⁴⁰⁵ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 41. Up. Milan Uzelac, T. 16162, 16172-16173 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁶ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 42.

¹⁴⁰⁷ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 42. Up. Milan Uzelac, T. 16164 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁸ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 43; T. 11476-11477 (12. mart 2007. godine). V. P2752 (Pregled privremeno oduzetih automobila, 23. novembar 1999. godine). Up. Milan Uzelac, T. 16164 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁹ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 45.

¹⁴¹⁰ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 45.

¹⁴¹¹ Miloš Spasojević, dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 3.

¹⁴¹² Miloš Spasojević, dok. pr. br. 3D532 (Izjava svedoka od 9. januara 2007. godine), par. 7.

zločina oduzeli pravosudni organi ili koja su rekvirirana na područjima gde su vođene borbe.¹⁴¹³ On je takođe rekao da je od pravosudnih organa VJ zatražena pomoć u rešavanju tog pitanja. Prvi sastanak je održan u julu ili avgustu 1999. godine i na njemu su se radi razgovora o toj temi okupili razni službenici, između ostalog, ljudi iz pravnih službi i sa sudova.¹⁴¹⁴ Drugom sastanku, koji je održan u novembru 1999. godine u zgradi Generalštaba, prisustvovalo je još više ljudi.¹⁴¹⁵ Uzelac je takođe svedočio da, mada je bilo direktnih pokušaja da se vozila posle rata vrata pravim vlasnicima, VJ nije nikada izdao nikakav javni proglas kojim bi pozvao vlasnike da se jave i dođu po svoja vozila.¹⁴¹⁶

567. Jedan predmet kojim se Đorović bavio nakon što je u maju 1999. godine došao u Prištinu ticao se krivične prijave podnete protiv dvojice oficira bezbednosti Prištinskog korpusa, Zorana Ristevskog i Aleksandra Stefanovića, u kojoj se govorilo o tome kako su oni organizovali krađu imovine kosovskih Albanaca u Prištini i okolini. U prijavi je stajalo da su pomenuti oficiri proterali kosovske Albance, pretukli tri lica romske nacionalnosti, kao i ukrali robu poput televizora i skupih automobila i odvezli je u Čačak, mesto u centralnoj Srbiji.¹⁴¹⁷ Major Nešić iz Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa potvrdio je Đoroviću da su ti ljudi počinili dela navedena u prijavi, ali je od njega zahtevao da povuče optužnicu.¹⁴¹⁸ Prema Đorovićevim rečima, kasnije je iz suda u Prištini nestalo 17 spisa predmeta, uključujući predmet protiv kapetana Zorana Ristevskog i vodnika Aleksandra Stefanovića.¹⁴¹⁹ Bivši načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa Momir Stojanović insistirao je da ni on ni Nešić nisu vršili pritisak na pravosudne organe i rekao da bi bilo nelogično te ljude uhapsiti i nakon toga vršiti pritisak na pravosudne organe da odbace optužbe.¹⁴²⁰

568. Dok je radio kao vojni tužilac u Prištini, Đorović je takođe dobio informaciju da je major Nešić organizovao mrežu ljudi koji su pljačkali prodavnice i preduzeća kosovskih Albanaca, a prihod stečen kriminalnim radnjama slali u Srbiju. U to su bila umešana trojica pripadnika RDB MUP u Prištini, kao i pripadnici organa vojne bezbednosti Prištinskog korpusa. Đorović je naložio svom zameniku da pripremi zahtev za sprovođenje istrage u kom se predlaže pritvaranje majora Nešića i drugih osumnjičenih, o čemu je obavestio Obrenčevića i Radosavljevića. Takođe je zatražio savet o svojoj nadležnosti nad civilnim licima koja su bila umešana u taj slučaj. Kako se

¹⁴¹³ Milan Uzelac, T. 16158 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴¹⁴ Milan Uzelac, T. 16162 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴¹⁵ Milan Uzelac, T. 16172-16173 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴¹⁶ Milan Uzelac, T. 16177-16178 (21. septembar 2007. godine).

¹⁴¹⁷ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 29.

¹⁴¹⁸ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 30.

¹⁴¹⁹ Lakić Đorović, T. 11605-11606 (13. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 27.

¹⁴²⁰ Momir Stojanović, T. 19792 (7. decembar 2007. godine).

čini, on od svojih pretpostavljenih nikada nije dobio odgovor. Predmet je kasnije ustupljen Vojnom odeljenju Okružnog suda u Beogradu. U trenutku kad je Đorović davao izjavu, predmet još nije bio zaključen.¹⁴²¹

v. *Konstatacije*

569. Veće se uverilo da je tokom sukoba na Kosovu, koji je počeo 24. marta 1999. godine, u VJ postojao funkcionalan sistem vojnog pravosuđa. Ratni vojni tužioci i sudovi bili su u stanju da procesuiraju predmete, i veliki broj predmeta i jesu procesuirali, uglavnom kada su bila u pitanju lakša krivična dela i dela protiv samog VJ, kao što su izbegavanje vojne službe i bekstvo iz vojske. Međutim, taj sistem nije bio efikasan u vođenju istraga, krivičnom gonjenju i kažnjavanju lica odgovornih za teške zločine protiv civilnog stanovništva. Sistem je u tom pogledu zakazao zbog kombinacije unutrašnjih problema, nad kojima su starešine VJ možda imale kontrolu, i spoljnih faktora, koji su bili van njihove kontrole. Unutrašnji problemi su uključivali činjenicu da su neki pripadnici VJ, u raznim fazama, opstruirali postupak i onemogućavali krivično gonjenje lica koja su počinila krivična dela. Pored toga, iz razlike između malog broja teških krivičnih dela u vezi s kojim su, kao što je pokazano u prikazu raznih izveštaja o radu vojnog pravosuđa, podnete prijave vojnim pravosudnim organima i velikog broja počinjenih krivičnih dela o čemu se, između ostalog, govori u drugom tomu ove Presude, vidi se da znatan broj krivičnih dela nije bio prijavljen organima vojnog pravosuđa. Ti unutrašnji problemi javljali su se u kombinaciji sa spoljnim faktorima koji su otežavali krivično gonjenje, kao što su kratki period postojanja ratnih sudova, poteškoće vezane za rad u ratnoj zoni i ograničeni pristup Kosovu posle rata.

2. Snage VJ na Kosovu 1998-1999. godine

570. Pošto je dalo prikaz strukture VJ i viših nivoa komandovanja tokom 1998. i 1999. godine, kao i tadašnjeg sistema vojnog pravosuđa, Veće će se sada pozabaviti pitanjem koje su snage VJ delovale na Kosovu u tom periodu.

571. Tužilaštvo je istaklo da su se 1998. godine Momčilo Perišić, koji je tada bio načelnik Generalštaba, i bivši načelnik Uprave bezbednosti Aleksandar Dimitrijević žalili na način na koji se VJ upotrebljava na Kosovu i da su stalno tražili da se proglašeno vanredno ili slično stanje kako bi VJ mogao da se upotrebljava legitimno.

572. Perišić je u više navrata na raznim forumima isticao da je, bez proglašenja vanrednog stanja, uloga VJ ograničena. Na Petoj sednici VSO, održanoj 9. juna 1998. godine, on je održao izlaganje o

---

¹⁴²¹ Lakić Đorović, dok. pr. br. P2671 (Izjava svedoka od 1. septembra 2006. godine), par. 34.

potencijalnim opasnostima koje zemlji prete od suseda, misleći pri tome pre svega na Albaniju, kao i o razmeštaju snaga VJ na Kosovu.¹⁴²² U tom izlaganju on je objasnio da je VJ angažovan samo u graničnom pojasu, u skladu sa svojom “mimodopskom upotrebom”. Rekao je da VJ ne može biti angažovan unutar Kosova, osim ako je napadnut; u protivnom, međunarodna zajednica bi imala izgovor da interveniše u SRJ. Nakon tog izlaganja, VSO je jednoglasno prihvatio Perišićev izveštaj i zaključio da će, ako dođe do eskalacije “terorističk[ih] aktivnosti”, VJ “intervenirati adekvatno”.¹⁴²³ Na sednici Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ održanoj 20. juna 1998. godine Perišić je rekao da je izdao naređenje kojim je izričito zabranio upotrebu VJ sem za odbranu graničnog pojasa, zaštitu vojnih objekata i odbranu pripadnika vojske i istakao da je u svakoj drugoj situaciji upotreba VJ moguća samo ako se o tome donese konkretna odluka.¹⁴²⁴ Perišić je nakon toga 23. jula 1998. godine uputio dopis predsedniku SRJ Miloševiću u kojem se žalio rekavši da je, ako će se VJ upotrebljavati unutar Kosova i van graničnog pojasa, nužno da se proglasi vanredno stanje. Prema Perišićevim rečima, bez vanrednog stanja “svako angažovanje VJ u borbenim dejstvima van graničnog pojasa [je] i dalje nelegalno”.¹⁴²⁵

573. Na Šestoj sednici VSO, održanoj 4. oktobra 1998. godine, Perišić je, između ostalog, predložio da, s obzirom na opasnost od intervencije NATO koja je tada pretila zemlji, Savezna skupština proglasi stanje neposredne ratne opasnosti. Đukanović se nije složio s tim predlogom, tvrdeći da bi to moglo da isprovocira napad NATO. Međutim, Milošević je rekao da odluku o tome da li će se proglasiti stanje neposredne ratne opasnosti treba da donese Savezna skupština, čije je zasedanje bilo zakazano za sutradan.¹⁴²⁶ Veću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da li je Savezna skupština raspravljala o tom pitanju, ali tada nije proglašeno stanje neposredne ratne opasnosti.

574. Na Osmoj sednici VSO, održanoj 25. decembra 1998. godine, na kojoj su prisutni upoznati s Ojdanićevim predlogom o postavljanju Pavkovića za komandanta 3. armije, crnogorski predsednik Đukanović je rekao da postoje kontroverzne informacije o angažovanju Prištinskog korpusa na Kosovu, koje upućuju na to da ponašanje tog korpusa nije uvek u skladu s ustavnim položajem VJ i odlukama VSO.¹⁴²⁷ Na sednici Kolegijuma načelnika Generalštaba održanoj 17. decembra 1998. godine, problem upotrebe VJ na Kosovu izneo je i Aleksandar Dimitrijević.¹⁴²⁸ Na jednom drugom

¹⁴²² Dok. pr. br. 1D760 (Stenografske beleške sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 9-10.

¹⁴²³ Dok. pr. br. 1D760 (Stenografske beleške sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 9-10.

¹⁴²⁴ Dok. pr. br. P922 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 20. jul 1998. godine), str. 3.

¹⁴²⁵ Dok. pr. br. P717 (Dopis Momčila Perišića upućen Slobodanu Miloševiću, 23. jul 1998. godine), str. 2.

¹⁴²⁶ Dok. pr. br. P1575 (Zapisnik sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine), str. 3-4, 10.

¹⁴²⁷ Dok. pr. br. P1000 (Zapisnik sa 8. sednice VSO, 25. decembar 1998. godine), str. 9.

¹⁴²⁸ Dok. pr. br. 3D494 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 17. decembar 1998. godine), str. 19. On je rekao sledeće: "Ja ostajem u svemu pri onome da mi, a evo to su i najnovija saopštenja, da mi treba da se bavimo onime

sastanku tog tela, održanom 30. decembra 1998. godine, Dimitrijević je ponovo upozorio na unutrašnje bezbednosne probleme s kojima se SRJ suočava i nakon toga poručio da prevashodni zadatak VJ treba da ostane zaštita granice.¹⁴²⁹ Kad mu je, prilikom svedočenja, predložen Perišićev dopis Miloševiću od 23. jula 1998. godine u vezi s upotrebom VJ van njegovog delokruga i u vezi s nužnošću proglašenja ratnog stanja, Dimitrijević je potvrdio da je on bio saglasan s takvim stavom jer je smatrao da država treba da upotrebljava VJ na način predviđen Ustavom.¹⁴³⁰

575. John Crosland, koji je bio vojni ataše ambasade Ujedinjenog Kraljevstva u Beogradu, u svom svedočenju je rekao da se, prema objašnjenju koje je dobio od Odeljenja VJ za odnose sa stranim vojnim predstavnicima, ustavna uloga VJ sastojala u obezbeđivanju međunarodnih granica.¹⁴³¹ Crosland je takođe rekao da su mu Perišić i Dimitrijević 1998. godine "indirektno stavili do znanja" da se ne slažu s tim što Pavković upotrebljava VJ u operacijama protiv OVK u unutrašnjosti Kosova, van ograničenja predviđenih Ustavom.¹⁴³²

576. Pavkovićeva i Lazarevićeva odbrana, međutim, tvrde da je upotreba VJ za borbu protiv OVK na Kosovu, onda kada je to bilo potrebno, bila legitimna.¹⁴³³ Konkretno, Pavkovićeva odbrana tvrdi da proglašenje vanrednog ili ratnog stanja nije bilo nužni preduslov za angažovanje VJ u unutrašnjosti Kosova u operacijama protiv OVK. U prilog toj tvrdnji, Pavkovićeva odbrana se poziva na Pravilo službe VJ, gde se kaže da se jedinice VJ "mogu [...] upotrebljavati u borbi protiv odmetničkih, diverzantskih, terorističkih i drugih neprijateljskih naoružanih grupa, odnosno za sprečavanje i eliminisanje vanrednog stanja, prema odluci predsednika [SRJ], odnosno Vrhovnog saveta odbrane" i da "[n]aređenje za upotrebu jedinica Vojske radi izvršenja [tih] zadataka [...] izdaje načelnik Generalštaba".¹⁴³⁴ Odbrana tu odredbu tumači u smislu da se VJ mogao legitimno upotrebljavati za borbu protiv OVK, na osnovu instrukcije predsednika SRJ ili VSO. Ratko Marković je u svom svedočenju rekao da je, prema članu 133 Ustava, VJ bio dužan da brani

---

što nam je Ustav dodelio, zaštitom granice, jer ne može ni komandant korpusa ni komandant [3.] armije da nam stalno priča kako je preduzeo sve, a snage rastu na teritoriji, i mi ćemo biti krivi zbog toga ponovo." On je u nastavku rekao da VJ treba da zatvori granicu koliko je moguće kako bi stvorio preduslove da MUP može da rešava probleme u vezi s terorizmom u unutrašnjosti jer to "nije zadatak vojske".

¹⁴²⁹ Dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 8.

¹⁴³⁰ Aleksandar Dimitrijević, T. 26686-26687 (9. jul 2008. godine); dok. pr. br. P717 (Dopis Momčila Perišića upućen Slobodanu Miloševiću, 23. jul 1998. godine), str. 1.

¹⁴³¹ John Crosland, T. 9972 (8. februar 2007. godine).

¹⁴³² John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 48. V. takođe Aleksandar Dimitrijević, T. 26670-26671 (9. jul 2008. godine); dok. pr. br. P684 (Poverljivi izveštaj vojnog atašea Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 6. novembar 1998. godine), par. 5.

¹⁴³³ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 155; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 549.

¹⁴³⁴ Dok. pr. br. 4D532 (Pravilo službe VJ iz 1996. godine), pravilo 473.

suverenost, teritoriju, nezavisnost i ustavni poredak SRJ. On je rekao da je VJ mogao sam da oceni da li su te vrednosti ugrožene i da preduzme vojne operacije kako bi odgovorio na takve pretnje.¹⁴³⁵

577. U prilog tvrdnji tužilaštva da VJ nije mogao da bude angažovan unutar Kosova bez neke vrste vanrednog stanja govori činjenica da je tokom 1998. i početkom 1999. godine širina graničnog pojasa na Kosovu povećana nekoliko puta. U graničnom pojasu, van naseljenih mesta i graničnih prelaza, koje je obezbeđivao MUP, VJ je imao ovlašćenja slična policijskim.¹⁴³⁶ U članu 48 Zakona o prelaženju državne granice i kretanju u graničnom pojasu, dužnosti VJ na granici definisane su kako sledi: "Granične vojne jedinice obezbeđuju državnu granicu i vrše kontrolu kretanja i boravka lica u graničnom pojasu van naseljenih mesta i graničnih prelaza radi sprečavanja neovlaštenog prelaženja državne granice i povreda granične linije."¹⁴³⁷

578. Prema rečima Radeta Čučka, koji je bio načelnik Odeljenja za poslove granične službe pri Generalštabu VJ, širina graničnog pojasa oko SRJ obično je bila 100 metara,¹⁴³⁸ međutim, ona je na Kosovu tokom 1998. i 1999. povećana tri puta – 23. aprila 1998,¹⁴³⁹ 21. jula 1998.¹⁴⁴⁰ i 5. marta 1999. godine¹⁴⁴¹ – pri čemu je najveća dosegnuta širina iznosila deset¹⁴⁴² kilometara.¹⁴⁴³ Čučak je objasnio da granični pojas nije bio jednako širok celom dužinom, nego su izrazito neprohodna ili nepristupačna područja (npr. planinski predeli) ili područja s većim brojem incidenata proširivana više od onih koja su bili pristupačna i/ili manje aktivna.¹⁴⁴⁴

579. Veće nije u mogućnosti da utvrdi da li je angažovanje VJ na Kosovu van graničnog pojasa bez proglašenja neke vrste vanrednog stanja bilo legitimno niti je nužno da ono to učini. Kako god

¹⁴³⁵ Ratko Marković, T. 13003-13010, 13013 (7. avgust 2007. godine).

¹⁴³⁶ Rade Čučak, dok. pr. br. 3D1083 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 5-6, T. 14831-14832 (31. avgust 2007. godine), 14841 (4. septembar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15503-15504 (12. septembar 2007. godine); Branko Gajić, T. 15220 (7. septembar 2007. godine); Momir Bulatović, T. 13925 (17. avgust 2007. godine).

¹⁴³⁷ Dok. pr. br. 3D1122 (Zakon o prelaženju državne granice i kretanju u graničnom pojasu), član 48; V. takođe Rade Čučak, dok. pr. br. 3D1083 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), par. 5.

¹⁴³⁸ Rade Čučak, T. 14833 (31. avgust 2007. godine).

¹⁴³⁹ Rade Čučak, T. 14877 (4. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 4D323 (Odluka PrK o proširenju graničnog pojasa, doneta na osnovu odluke Savezne vlade, 7. maj 1998. godine), str. 1.

¹⁴⁴⁰ Dok. pr. br. 1D230 (Odluka o utvrđivanju graničnog pojasa na pojedinim delovima državne granice SRJ, 21. jul 1998. godine), uvršten u spis i pod br. 3D740 (kojom je granični pojas dodatno proširen, na približno dva kilometra).

¹⁴⁴¹ Zbog "intenzivnih dejstava [...] u graničnom pojasu i području prema Albaniji i Makedoniji, kako iz Albanije tako i sa teritorije graničnog područja", granični pojas je 5. marta 1999. godine ponovo proširen, na približno pet kilometara. Rade Čučak, dok. pr. br. 3D1083 (Izjava svedoka od 17. avgusta 2007. godine), str. 6-7; dok. pr. br. 1D312 (Odluka o izmenama Odluke o utvrđivanju graničnog pojasa na pojedinim delovima državne granice SRJ, 5. mart 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 3D406.

¹⁴⁴² Karol John Drewienkiewicz, T. 7809-7812 (4. decembar 2006. godine) (gde je posvedočio da je 16. marta 1999. godine "granični pojas" proširen sa 5 na 10 kilometara), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 188.

¹⁴⁴³ Momir Bulatović, T. 13823 (16. avgust 2007. godine).

¹⁴⁴⁴ Rade Čučak, T. 14853, 14877 (4. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D739 (Karta kosovsko-albanske i kosovsko-makedonske granice) (na kojoj se vidi da je Odlukom od 21. jula 1998. godine došlo do vidnog proširenja graničnog pojasa i da je Odlukom od 5. marta 1999. godine njegoja širina na nekim mestima dodatno povećana).

stvari stajale u pravnom pogledu, na ključnim položajima u VJ bilo je onih koji su u vezi s pitanjem ispravnosti upotrebe VJ unutar Kosova tokom 1998. i 1999. godine bez proglašenja vanrednog stanja izražavali zabrinutost.

a. Opšta mobilizacija u VJ pre NATO bombardovanja

580. Nakon što je u martu 1999. godine u SRJ proglašeno ratno stanje, načelnik Generalštaba je, u skladu s odlukom predsednika SRJ, odlučio da izvrši mobilizaciju komandi, jedinica i ustanova VJ.¹⁴⁴⁵

581. Plan za odbranu SRJ u slučaju da 1999. dođe do napada spolja bio je poznat pod imenom "Grom 3", a objavljen je u okviru Direktive od 15. januara 1999. godine za odbranu od napada koji je zemlji pretio od NATO i OVK.¹⁴⁴⁶ Lazarević je u svom svedočenju rekao da je taj plan bio temelj angažovanja 3. armije i Prištinskog korpusa na Kosovu 1999. godine.¹⁴⁴⁷ Milorad Obradović je u svom svedočenju rekao da je ta direktiva izdata s ciljem angažovanja VJ u defanzivnim dejstvima širom Kosova, preduzetim u odgovor na opasnost od invazije spolja, preko makedonske granice.¹⁴⁴⁸

582. Prema rečima Slobodana Kosovca, u VJ je pre početka NATO bombardovanja pozvano približno 300.000 vojnih obveznika, a odaziv je bio čak 90 posto.¹⁴⁴⁹ Do 20. aprila 1999. godine u VJ je mobilisano 150.000 rezervista.¹⁴⁵⁰ Od toga, približno 35.000 je služilo u Prištinskom korpusu na Kosovu.

b. 3. armija

583. Zona odgovornosti 3. armije obuhvatala je južnu Srbiju, uključujući čitavo Kosovo.¹⁴⁵¹ U toj zoni odgovornosti živelo je 3,7 miliona ljudi, u više od 70 opština.¹⁴⁵² Godine 1998. komandant 3. armije bio je Dušan Samardžić, sve do 13. januara 1999. godine, kada je na njegovo mesto došao

¹⁴⁴⁵ Slobodan Kosovac, T. 15797-15799, 15813 (17. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 64.

¹⁴⁴⁶ Dok. pr. br. 3D690 (Generalštab vojske Jugoslavije, Direktiva za upotrebu VJ, "Grom 3", 16. januar 1999. godine), str. 3-5.

¹⁴⁴⁷ Vladimir Lazarević, T. 17894 (8. novembar 2007. godine).

¹⁴⁴⁸ Milorad Obradović, T. 15020 (5. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D704 (Podsetnik za referisanje predsedniku SRJ, 12. februar 1999. godine).

¹⁴⁴⁹ Slobodan Kosovac, T. 15800 (17. septembar 2007. godine).

¹⁴⁵⁰ Slobodan Kosovac, T. 15808 (17. septembar 2007. godine); V. takođe Geza Farkaš, T. 16302 (25. septembar 2007. godine).

¹⁴⁵¹ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 17, T. 17643 (26. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 14-15; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 12.

¹⁴⁵² Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 17, T. 17643 (26. oktobar 2007. godine).

Pavković.¹⁴⁵³ Načelnik štaba 3. armije 1998. je bio Miodrag Simić; u januaru 1999. godine zamenio ga je Ljubiša Stojimirović.¹⁴⁵⁴

584. Trećoj armiji su bili potčinjeni Prištinski i Niški korpus, kao i vojni okruzi Priština i Niš s pripadajućim vojnim odsecima.¹⁴⁵⁵ Komande, jedinice i ustanove 3. armije bile su grupisane u garnizonima i garnizonskim mestima.¹⁴⁵⁶

585. Konkretno, za vreme NATO bombardovanja potpuno je mobilisano približno 40 jedinica 3. armije, a delimično 36 jedinica.¹⁴⁵⁷ Prema borbenom izveštaju Komande 3. armije koji je 2. aprila 1999. godine podnet Generalštabu VJ, ukupna popuna 3. armije bila je 67.225 ljudi, odnosno popunjenost njene ratne formacije, koja je iznosila 130.771 ljudi, bila je 51 posto.¹⁴⁵⁸

i. Razna komandna mesta

586. Štab 3. armije bio je u gradu Nišu, u južnoj Srbiji.¹⁴⁵⁹ U periodu na koji se odnosi Optužnica, 3. armija je imala komandno mesto, istureno komandno mesto, pozadinsko komandno mesto i ratno, odnosno rezervno komandno mesto.¹⁴⁶⁰ Od 24. marta do početka jula 1999. godine njeno komandno mesto je bilo u različitim objektima na području Niškog garnizona.¹⁴⁶¹ Zbog eskalacije aktivnosti OVK, tadašnji načelnik Generalštaba Perišić odlučio je da 27. jula 1998. godine uspostavi Istureno komandno mesto u kasarni "Kosovski junaci" u Prištini.¹⁴⁶² Zadaci Isturenog komandnog mesta bili su donošenje odluka od strane komandanta 3. armije, odobravanje

¹⁴⁵³ Dok. pr. br. P800 (Izveštaj o prijemu dužnosti komandanta 3. armije od strane Nebojše Pavkovića, 13. januar 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 4D36; dok. pr. br. P802 (Izveštaj o prijemu-predaji dužnosti komandanta 3. armije za Dušana Samardžića, 13. januar 1999. godine).

¹⁴⁵⁴ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 8, T. 17642, 17658 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁵⁵ Ljubiša Stojimirović, T. 17646 (26. oktobar 2007. godine); Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 6-9; V. takođe dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije, 14. januar 1999. godine), str. 1.

¹⁴⁵⁶ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 14, T. 17645 (26. oktobar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije), str. 5. Lazarević je pojasnio da se sedam garnizona PrK nalazilo na teritoriji Kosova, a jedan je bio van Kosova. Vladimir Lazarević, T. 17776-17777 (6. novembar 2007. godine).

¹⁴⁵⁷ Slobodan Kosovac, T. 15814 (17. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 5D261 (Naređenje Generalštaba VJ, 13. mart 1999. godine), str. 1.

¹⁴⁵⁸ Dok. pr. br. 4D275 (Borbeni izveštaj 3. armije Generalštabu VJ, 2. april 1999. godine), str. 2.

¹⁴⁵⁹ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 24.

¹⁴⁶⁰ Miodrag Janković, dok. pr. br. 4D504 (Izjava svedoka od 1. oktobra 2007. godine), par. 4, 6, 20.

¹⁴⁶¹ Ljubiša Stojimirović, T. 17667 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁶² Dok. pr. br. 3D697 (Dokument Isturenog komandnog mesta 3. armije: Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine), str. 2; V. takođe Žarko Kostić, T. 17524 (23. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 104-105; Miodrag Janković, dok. pr. br. 4D504 (Izjava svedoka od 1. oktobra 2007. godine), par. 16; Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 24; Tomislav Mladenović, dok. pr. br. 4D505 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 8-10, T. 17598 (25. oktobar 2007. godine).

odluka komandanata potčinjenih jedinica, izrada dnevnih borbenih izveštaja koji su dostavljani Generalštabu VJ i Komandi 3. armije u Nišu na znanje, kao i izrada planova i analiza.¹⁴⁶³

587. Komandant 3. armije Samadžić bio je na Isturenom komandnom mestu od kraja jula do kraja oktobra 1998. godine¹⁴⁶⁴ i rukovodio je timom od desetak oficira iz raznih rodova i službi. Na Isturenom komandnom mestu je tada radio i tadašnji načelnik štaba 3. armije Miodrag Simić.¹⁴⁶⁵ Prema rečima Žarka Kostića, koji je od kraja jula do kraja avgusta 1998. godine takođe bio tamo stacioniran, Pavković, koji je tada bio komandant Prištinskog korpusa, i Milan Đaković, koji je tada bio pomoćnik načelnika štaba za operativne poslove i obuku pri Komandi Prištinskog korpusa,¹⁴⁶⁶ dolazili su na Istureno komandno mesto svakodnevno.¹⁴⁶⁷ Mladenović, koji je takođe bio stacioniran na Isturenom komandnom mestu – od 27. jula 1998. do njegovog ukidanja¹⁴⁶⁸ – objasnio je da je ono krajem oktobra 1998. godine ukinuto jer su glavni zadaci 3. armije bili izvršeni i jer za njim više nije bilo potrebe.¹⁴⁶⁹

588. Zbog usložnjavanja bezbednosne situacije u zoni odgovornosti 3. armije tokom 1999. godine, Pavković, koji je tada već bio komandant 3. armije, odlučio je da 1. februara 1999. ponovo uspostavi Istureno komandno mesto u Prištini.¹⁴⁷⁰ Ono se isprava nalazilo u kasarni “Kosovski junaci” i u njegovom sastavu je bilo 10 do 15 oficira iz Komande 3. armije.¹⁴⁷¹ Njegova prvobitna lokacija je bila na 100 do 200 metara od zgrade Komande Prištinskog korpusa.¹⁴⁷² Međutim, Mirko Starčević je posvedočio da se ta lokacija u toku NATO bombardovanja menjala nekoliko puta. Komandno mesto se neko vreme nalazilo u “Kišnici, Grmiji”, a u jednom trenutku je bilo i u Gračanici/Gračanica.¹⁴⁷³ Za vreme vazdušnih udara NATO Pavković je redovno boravio u

¹⁴⁶³ Tomislav Mladenović, dok. pr. br. 4D505 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 13.

¹⁴⁶⁴ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 24.

¹⁴⁶⁵ Tomislav Mladenović, dok. pr. br. 4D505 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 9. Prema Lazarevićevim rečima, na isturenom komandnom mestu je bila jedna jača komandna grupa, ponekad i načelnik štaba, pa čak i komandant 3. armije; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 104-105.

¹⁴⁶⁶ Zlatimir Pešić, T. 7203 (23. novembar 2006. godine); Aleksandar Vasiljević, T. 8799 (22. januar 2007. godine); Momir Stojanović, T. 19761 (7. decembar 2007. godine).

¹⁴⁶⁷ Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 22; V. takođe Žarko Kostić, T. 17502-17503, 17524 (23. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁶⁸ Tomislav Mladenović, T. 17568, 17598 (25. oktobar 2007. godine). V. takođe Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 24; Ljubiša Stojimirović, T. 17661 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁶⁹ Tomislav Mladenović, T. 17598-17599 (25. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁷⁰ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 35; V. takođe Miodrag Simić, T. 15527, 15553 (13. septembar 2007. godine); Miodrag Janković, dok. pr. br. 4D504 (Izjava svedoka od 1. oktobra 2007. godine), par. 6.

¹⁴⁷¹ Miodrag Janković, dok. pr. br. 4D504 (Izjava svedoka od 1. oktobra 2007. godine), par. 16, 20; Ljubiša Stojimirović, T. 17667 (26. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 84-85, 214-215; V. takođe Mirko Starčević, T. 17436 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁷² Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 84-85, 214-215.

¹⁴⁷³ Mirko Starčević, dok. pr. br. 4D500 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 15. Starčević je objasnio da se fizička lokacija Isturenog komandnog mesta 3. armije često menjala zbog opasnosti od napada OVK i NATO.

Prištini,¹⁴⁷⁴ o čemu će više reči biti u nastavku, u odeljku koji se bavi njegovom krivičnom odgovornošću.

ii. Struktura

589. Komanda 3. armije imala je specijalizovane organe, koji su bili zaduženi za planiranje i realizaciju zadataka na osnovu odluke komandanta 3. armije. Reč je o sledećim organima: Odsek za informisanje i moral, Odsek za pravne poslove, Odsek za personalne poslove, Odeljenje bezbednosti, Organ za pozadinu i Štab Komande.¹⁴⁷⁵ Veće je saslušalo dokaze o svakom od tih organa i uzelo ih je u obzir pri razmatranju načina funkcionisanja 3. armije tokom 1998. i 1999. godine.¹⁴⁷⁶

590. Odeljenje bezbednosti 3. armije, na čijem je čelu u relevantno vreme bio pukovnik Antić, sprovodilo je mere zaštite jedinica od neprijateljskog rada, kao i mere samozaštite u jedinicama, uključujući obradu informacija u vezi s počinjenim krivičnim delima iz nadležnosti vojnih sudova.¹⁴⁷⁷ Odeljenje bezbednosti je takođe moglo da angažuje jedinice vojne policije i bilo je odgovorno za njihovu borbenu gotovost, nivo obučenosti i opremu. Uz to, ono je moglo da daje predloge komandantu 3. armije u vezi s vrstom zadataka za koje te jedinice treba angažovati.¹⁴⁷⁸ Odeljenje bezbednosti je slalo dnevne izveštaje Upravi bezbednosti Generalštaba/Štaba Vrhovne komande VJ, ali je ta praksa napuštena 20. marta 1999. godine, kada su njegovi izveštaji uključeni u redovne borbene izveštaje koje je 3. armija dostavljala Generalštabu/Štabu Vrhovne komande.¹⁴⁷⁹ Pored toga, organi bezbednosti potčinjeni 3. armiji slali su telegrame u kojima su obrađivani konkretni bezbednosni problemi.¹⁴⁸⁰

Rekao je da su bili u "Kišnici, Grmiji, [...] Gračanici, [ponekad samo] za prespavanje", a kasnije je tom spisku dodata i "Ajvalij[a]". Mirko Starčević, T. 17436, 17438 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁷⁴ Vladimir Lazarević, T. 18080 (12. novembar 2007. godine). V. takođe Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3-4. februara i 3. marta 2004. godine), par. 21, T. 7578 (30. novembar 2006. godine).

¹⁴⁷⁵ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 10, T. 17658-17659 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁷⁶ V., na primer, Mirko Starčević, dok. pr. br. 4D500 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 2-4; Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 11-13; Tomislav Mladenović, dok. pr. br. 4D505 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 46; Novica Stamenković, T. 20097-20098 (12. decembar 2007. godine).

¹⁴⁷⁷ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 12, T. 17675 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁷⁸ Ljubiša Stojimirović, T. 17674 (26. oktobar 2007. godine). V. takođe Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 13.

¹⁴⁷⁹ Branko Gajić, T. 15188-15189 (7. septembar 2007. godine); Geza Farkaš, T. 16292 (25. septembar 2007. godine).

¹⁴⁸⁰ Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 11. V. takođe Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 12-13, T. 17674-17676 (26. oktobar 2007. godine); Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 11.

591. Operativni centar je neprekidno prikupljao informacije i pratio stanje u jedinicama VJ na Kosovu, njihove aktivnosti, posledice udara NATO i dejstva snaga OVK.¹⁴⁸¹ Do 4. aprila 1999. godine on je radio u prostorijama Centra u zgradi Komande 3. armije u Nišu, a tada je izmešten na ratnu lokaciju, koja se nalazila veoma blizu njegove prvobitne lokacije, u zgradi koja je pripadala jednom građevinskom preduzeću.¹⁴⁸² Obradović je posvedočio da su 5. aprila 1999. godine avioni NATO uništili prostorije Operativnog centra i susednog Vojnog suda i da je velik deo preostale dokumentacije Operativnog centra tom prilikom uništen.¹⁴⁸³

592. Operativno-dežurni tim 3. armije bio je najviše telo u sistemu operativnog dežurstva 3. armije i bio je u neprekidnoj i neposrednoj vezi s Operativnim centrom Generalštaba/Štaba Vrhovne komande. Jedan od zadataka Operativno-dežurnog tima bio je praćenje stanja u jedinicama u zoni odgovornosti 3. armije.¹⁴⁸⁴ Operativno-dežurni tim 3. armije dobijao je podršku Operativnog centra 3. armije i radio je u njegovim prostorijama.¹⁴⁸⁵ Operativni centar 3. armije se nalazio u zgradi Komande 3. armije u Nišu do 4. aprila 1999. godine, a tada je izmešten na ratnu lokaciju, u rejonu grada Niša.¹⁴⁸⁶ Za vreme NATO bombardovanja komandant 3. armije je u izuzetnim situacijama, zbog hitnosti nekih događaja, i lično slao vanredni borbeni izveštaj Štabu Vrhovne komande direktno sa isturenog komandnog mesta.¹⁴⁸⁷

c. Prištinski korpus

593. Prištinski korpus se sastojao od više potčinjenih brigada i samostalnih bataljona.¹⁴⁸⁸ Od 5. januara 1998. do 15. januara 1999. godine njime je komandovao Pavković, koga je onda zamenio

¹⁴⁸¹ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 3, 10, T. 17360 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁸² Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 13, T. 17392 (22. oktobar 2007. godine); Mirko Starčević, T. 17436 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁸³ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 13, T. 17363-17364 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁸⁴ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 6-7.

¹⁴⁸⁵ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 3, 7. Za vreme NATO bombardovanja, glavni zadatak Operativnog centra je bio da prikuplja informacije i prati stanje u jedinicama VJ na Kosovu, njihove aktivnosti, posledice udara NATO po vojnim i civilnim objektima, kao i dejstva snaga OVK. Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 10, T. 17360, 17401-17402 (22. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁸⁶ Velimir Obradović, dok. pr. br. 4D499 (Izjava svedoka od 27. septembra 2007. godine), par. 7, 13.

¹⁴⁸⁷ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 48-49, T. 17669 (26. oktobar 2007. godine).

¹⁴⁸⁸ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 13. V. takođe dok. pr. br. P2601 (Organizacija oružanih snaga SRJ povezanih sa Kosovom).

Lazarević.¹⁴⁸⁹ Lazarević je bio komandant Prištinskog korpusa do 2000. godine, kada je postavljen za komandanta 3. armije.¹⁴⁹⁰

594. Lazarević je objasnio da je Prištinski korpus po mirnodopskoj formaciji trebalo da ima 12.000 do 15.000 ljudi, a po zvaničnoj ratnoj formaciji oko 35.000 ljudi.¹⁴⁹¹ U toku 1998. i početkom 1999. godine Prištinski korpus je imao oko 9.000 ljudi.¹⁴⁹² Od 15.000 formacijskih mesta Prištinskog korpusa po mirnodopskoj formaciji, približno 4.500 se popunjavalo profesionalnim vojnicima; međutim, u izveštaju o popuni jedinica Prištinskog korpusa od 28. februara 1999. godine kaže se da broj profesionalnih vojnika iznosi 2.253.¹⁴⁹³ Snage Prištinskog korpusa na Kosovu ojačane su pre kampanje NATO prepotčinjavanjem snaga iz sastava Niškog korpusa.¹⁴⁹⁴ Pored toga, Prištinski korpus je bio organizovan na takozvanom ekstrateritorijalnom principu,¹⁴⁹⁵ što znači da je veliki broj ljudi s teritorija van Kosova mobilisan u razne jedinice iz sastava Prištinskog korpusa.¹⁴⁹⁶ Međutim, Lazarević je u razgovoru sa tužilaštvom objasnio da se na Kosovu za vreme NATO bombardovanja u jednom trenutku nalazilo do 15.000 vojnika van sastava Prištinskog korpusa, kao i 15.000 pripadnika “snag[a] policije” i nekoliko hiljada pripadnika “Civilne odbrane” pod Ministarstvom odbrane. Prema Lazarevićevim rečima, van sastava Prištinskog korpusa bilo je isto toliko vojnika koliko i u njegovom sastavu, ne računajući moguće “naoružano srpsko stanovništvo” i “paravojne [...] formacije”.¹⁴⁹⁷

595. Neposredno pre i tokom NATO bombardovanja, snage Prištinskog korpusa su zbog mobilizacije narasle na 35.000 ljudi.¹⁴⁹⁸ Prema izveštaju koji je 3. armija 31. marta 1999. godine podnela Štabu Vrhovne komande, popuna Prištinskog korpusa je iznosila ukupno 17.971 ljudi, što

¹⁴⁸⁹ Vladimir Lazarević, T. 17744-17745 (6. novembar 2007. godine); dok. pr. br. P801 (Izveštaj o prijemu dužnosti komandanta PrK za Vladimira Lazarevića po ukazu predsednika SRJ, 28. decembar 1998. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 14-15; V. takođe Nike Peraj, dok. pr. br. P2248 (Izjava svedoka od 18. aprila 2000. godine), par. 6; dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 6.

¹⁴⁹⁰ Vladimir Lazarević, T. 17740 (6. novembar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 14-15. V. takođe dok. pr. br. P801 (Izveštaj o prijemu dužnosti komandanta PrK za Vladimira Lazarevića po ukazu predsednika SRJ, 28. decembar 1998. godine); dok. pr. br. 5D1324 (Naredba Generalštaba VJ o postavljanju Lazarevića za načelnika Štaba PrK, 12. januar 1998. godine); Nike Peraj, dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 6.

¹⁴⁹¹ Vladimir Lazarević, T. 17777 (6. novembar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 37-38, 40-45.

¹⁴⁹² Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 37-38. Prema Radinoviću, ukupno brojno stanje u miru je bilo 10.000-12.000 ljudi. Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 26.

¹⁴⁹³ Milutin Filipović, T. 19159 (27. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D690 (Pregled popuna u PrK podnet 3. armiji, 28. februar 1999. godine).

¹⁴⁹⁴ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 44-45.

¹⁴⁹⁵ Vladimir Lazarević, T. 17894 (8. novembar 2007. godine).

¹⁴⁹⁶ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 324.

¹⁴⁹⁷ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 425-427.

¹⁴⁹⁸ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 26; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 37-38, 40-45.

je, kako se u izveštaju navodi, činilo 52 posto formacije Prištinskog korpusa.¹⁴⁹⁹ Međutim, prema borbenom izveštaju koji je Prištinski korpus 13. aprila 1999. godine podneo Komandi 3. armije i Štabu Vrhovne komande, Prištinski korpus je bio popunjen sa 61.892 ljudi.¹⁵⁰⁰ Kada je Filipović tokom svog svedočenja ispitivan o tom izveštaju, on je potvrdio da su podaci iz izveštaja tačni, konkretno, da je Prištinski korpus tada imao gotovo 62.000 ljudi. Međutim, on je rekao da, iako se to iz izveštaja ne vidi, ta brojka uključuje prepotčinjene jedinice i da je Prištinski korpus “po ratnoj formaciji” imao ukupno samo 30.000 do 35.000 pravih pripadnika.¹⁵⁰¹ Prema Radinovićevim rečima, Prištinskom korpusu je krajem maja 1999. godine bilo potčinjeno gotovo 70.000 vojnika.¹⁵⁰²

i. Komanda Prištinskog korpusa

596. Zadatak komandanta korpusa bio je da “rukovodi i komanduje potčinjenim jedinicama i ustanovama u okviru dobijenih ovlašćenja”,¹⁵⁰³ što je mogao činiti neposredno ili “preko načelnika štaba, pomoćnika i načelnika rodova”. Komandant korpusa bio je dužan da rukovodi radom komande korpusa, daje zadatke potčinjenima i proverava njihovo izvršavanje.¹⁵⁰⁴

(A) Komandna mesta

597. Godine 1998. osnovno Komandno mesto Prištinskog korpusa bilo je u Prištini,¹⁵⁰⁵ međutim, postoje i dokazi iz kojih sledi da je ono u tom periodu u jednom trenutku bilo smešteno u obližnjem selu Kišnica.¹⁵⁰⁶ Pozadinsko komandno mesto je bilo u selu Gračanica, takođe u blizini Prištine, i na njegovom čelu je bio pomoćnik komandanta za pozadinu.¹⁵⁰⁷

598. Dana 21. aprila 1998. godine uspostavljeno je Istureno komandno mesto Prištinskog korpusa u Đakovici.¹⁵⁰⁸ Ono se sastojalo od tima od desetak ljudi iz Komande Prištinskog korpusa,

¹⁴⁹⁹ Dok. pr. br. P1929 (Izveštaj 3. armije, 31. mart 1999. godine), str. 3. Lazarević se sećao da je PrK, nakon što je narastao na svoju ratnu veličinu od 35.000 ljudi, nastavio da raste. Negde krajem maja 1999. godine imao je gotovo 70.000 ljudi. Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45.

¹⁵⁰⁰ Dok. pr. br. P2004 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 13. april 1999. godine); str. 2.

¹⁵⁰¹ Milutin Filipović, T. 19221-19223 (28. novembar 2007. godine).

¹⁵⁰² Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 66; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 37-38, 40-45.

¹⁵⁰³ Dok. pr. br. P987 (Pravilnik o nadležnostima komande korpusa kopnene vojske u miru, 1990. godina), član 9.

¹⁵⁰⁴ Dok. pr. br. P982 (Uputstvo za rad Komande 4. korpusa, 1991. godina), str. 14.

¹⁵⁰⁵ V. Vladimir Lazarević, T. 17815-17816 (7. novembar 2007. godine).

¹⁵⁰⁶ Vladimir Lazarević, T. 17959-17960 (8. novembar 2007. godine); v. dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine), str. 16.

¹⁵⁰⁷ Vladimir Lazarević, T. 17960 (8. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine), str. 16; Zlatimir Pešić, T. 7201 (23. novembar 2006. godine).

¹⁵⁰⁸ Dok. pr. br. 4D380 (Naređenje Komande 3. armije izdato PrK da se izvrši posjedanje isturenog komandnog mesta, 20. april 1998. godine); V. takođe Vladimir Lazarević, T. 17808 (6. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D697 (Dokument Isturenog komandnog mesta 3. armije: Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine),

na čijem čelu je bio Lazarević, koji je tada bio načelnik štaba. Glavni zadatak Isturenog komandnog mesta bio je da prati stanje na državnoj granici i predlaže mere za obezbeđenje granice i sprečavanje eskalacije “terorizma” iz Albanije. Lazarević je na isturenom komandnom mestu boravio sve vreme i tamo je ostao do oktobra 1998. godine.¹⁵⁰⁹ Krajem 1998. godine Isturenog komandno mesto u Đakovici je preimenovano u “Komandnu grupu”, zbog smanjenja broja angažovanih starešina. Komandna grupa je postojala do početka aprila 1999. godine.¹⁵¹⁰

599. Godine 1999. Komanda Prištinskog korpusa bila je smeštena u Prištini, u jednoj zgradi na oko 500 metara od zgrade Štaba MUP.¹⁵¹¹ U njenom sastavu je u miru bilo stotinak ljudi.¹⁵¹² Na početku vazdušne kampanje NATO, Lazarević je podelio Komandu Prištinskog korpusa na više komandnih grupa.¹⁵¹³ Posle izmeštanja nekih elemenata Komande Prištinskog korpusa iz zgrade Komande, Lazarević je naredio da se počev od 29. marta od njenih pripadnika formira grupa Komande, koja će se razmestiti “u širem rejonu Skupštine opštine Priština, Opštinskog suda i zgrade Komande PrK sa hotelom ‘Grand’”.¹⁵¹⁴ U Lazarevićevom naređenju se određuje okvir i sastav grupe, ali se ne navode njeni zadaci.¹⁵¹⁵ Za rukovodioca grupe i komandanta Prištinskog garnizona – sedišta – postavljen je Milutin Filipović, koji je iz tog razloga za vreme NATO bombardovanja ostao u Prištini i njenoj neposrednoj okolini.¹⁵¹⁶ Prema Filipovićevim rečima, u grupi je pod njegovom komandom bilo 100-150 ljudi i zadatak im je bio obezbeđenje raznih objekata u Prištini. Međutim, on je rekao da u Prištinskom garnizonu nisu ostale nikakve borbene jedinice jer su sve izmeštene na unapred određene položaje.¹⁵¹⁷

600. Filipović je objasnio da je sva oprema veze koja se pre kampanje NATO nalazila u zgradi Komande Prištinskog korpusa za vreme trajanja te kampanje odneta i dodao da je 52. centar veze izmešten iz prvobitne zgrade Komande Prištinskog korpusa. “Centar za informisanje” 3. armije i

---

str. 2; Goran Jevtović, dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 4; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 92.

¹⁵⁰⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 92; V. takođe Vladimir Lazarević, T. 17809 (6. novembar 2007. godine), 17823 (7. novembar 2007. godine); Milorad Obradović, T. 15044 (5. septembar 2007. godine); Dragan Živanović, T. 20617-20618 (18. januar 2008. godine); Milan Kotur, T. 20629 (18. januar 2007. godine); Goran Jevtović, dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 4.

¹⁵¹⁰ Goran Jevtović, dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 3, 19.

¹⁵¹¹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 210-212.

¹⁵¹² Milutin Filipović, T. 19204 (28. novembar 2007. godine).

¹⁵¹³ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 202.

¹⁵¹⁴ Dok. pr. br. 5D348 (Naređenje Komande PrK u vezi s organizacijom života i rada u zgradi Komande PrK i u garnizonu Priština, 30. mart 1999. godine).

¹⁵¹⁵ Milutin Filipović, T. 19224-19225 (28. novembar 2007. godine).

¹⁵¹⁶ Dok. pr. br. 5D348 (Naređenje Komande PrK u vezi s organizacijom života i rada u zgradi Komande PrK i u garnizonu Priština, 30. mart 1999. godine); Milutin Filipović, T. 19151 (27. novembar 2007. godine), T. 19209 (28. novembar 2007. godine).

¹⁵¹⁷ Milutin Filipović, T. 19153-19154 (27. novembar 2007. godine), T. 19211-19212, 19215-19218 (28. novembar 2007. godine).

Prištinskog korpusa tada je smešten u suteran hotela "Grand" gde je, između ostalog, primana i pošta. Međutim, prema Filipovićevoj tvrdnji, sama Komanda Prištinskog korpusa nije izmeštena u hotel "Grand".¹⁵¹⁸ Kad se od njega tražilo da prokomentariše činjenicu da se u jednom naređenju Komande Prištinskog korpusa hotel "Grand", kako se čini, pominje kao deo zgrade Komande Prištinskog korpusa, on je rekao da taj hotel nije korišćen u tu svrhu, iako je bio blizu zgrada u kojima su bili smešteni elementi Komande Prištinskog korpusa.¹⁵¹⁹ Suprotno tom iskazu, svedok K73 je u svom svedočenju rekao da je negde u aprilu i maju 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa bila u hotelu "Grand" i da su Lazarević i Momir Stojanović tamo dolazili gotovo svakodnevno.¹⁵²⁰ Uz to, u belešci iz Ratnog dnevnika 52. bataljona vojne policije za 30. april 1999. godine se kaže da je jedan poručnik VJ "prebačen na obezbeđenje u hotel 'Grand', Priština", iz čega se može zaključiti da je, osim Centra za informisanje, u hotelu bilo i drugih snaga VJ.¹⁵²¹ Adnan Merovci je dodao da je u hotelu tada bilo arkanovaca i da je "[z]a Albance hotel 'Grand' bio zabranjeno mesto. Naime, ljudi su govorili da je Albancima i psima ulaz u hotel 'Grand' zabranjen".¹⁵²²

601. Otpribliže 9. ili 10. aprila 1999. godine doneta je odluka da se ponovo uspostavi Istureno komandno mesto u Đakovici.¹⁵²³ Ono nije imalo stalnu lokaciju, nego se u toku vazdušne kampanje NATO nekoliko puta selilo.¹⁵²⁴ Tadašnji načelnik štaba Prištinskog korpusa general Veroljub Živković bio je na Isturenom komandnom mestu sve vreme NATO bombardovanja¹⁵²⁵ i preuzeo je komandu nad snagama Prištinskog korpusa na tom području.¹⁵²⁶ Za vreme NATO bombardovanja na Isturenom komandnom mestu su radili i mnogi drugi visoki oficiri Prištinskog korpusa.¹⁵²⁷

602. Pored osnovnog Komandnog mesta i Pozadinskog komandnog mesta Prištinskog korpusa, na drugim lokacijama u središnjem delu Kosova ustanovljeno je i Istureno komandno mesto, kao i

¹⁵¹⁸ Milutin Filipović, T. 19205-19207 (28. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 212-214.

¹⁵¹⁹ Milutin Filipović, T. 19162 (27. novembar 2007. godine); T. 19240-19242 (28. novembar 2007. godine), gde se govori o dok. pr. br. 5D348 (Naređenje Komande PrK u vezi s organizacijom života i rada u zgradi Komande PrK i u garnizonu Priština, 30. mart 1999. godine).

¹⁵²⁰ Svedok K73, T. 3336 (13. septembar 2006. godine) (zatvorena sednica), dok. pr. br. P2440 (Izjava svedoka od 2. decembra 2005. godine), par. 50.

¹⁵²¹ Dok. pr. br. P2297 (Ratni dnevnik 52. bataljona vojne policije), str. 12.

¹⁵²² Adnan Merovci, T. 8433-8434 (16. januar 2007. godine). V. takođe svedok SD3, T. 20827-20828, 20830-20831 (22. januar 2008. godine) (delimično zatvorena sednica).

¹⁵²³ Goran Jevtović, dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 3, 19; V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 204-205.

¹⁵²⁴ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 202-203, 206-210.

¹⁵²⁵ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 204-205; Goran Jevtović, T. 20355 (16. januar 2008. godine), dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 19.

¹⁵²⁶ Goran Jevtović, T. 20360 (16. januar 2008. godine) (delimično zatvorena sednica), dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 19.

više komandnih grupa.¹⁵²⁸ Lazarević i njegov tim stalno su se selili s jedne od tih lokacija na drugu i bilo gde da su se nalazili odatle su rukovodili i komandovali Prištinskim korpusom.¹⁵²⁹

(B) Štab Prištinskog korpusa

603. Štab Prištinskog korpusa bio je “osnovni organ komande korpusa koji [je] funkcionalno povez[ivao] i objedinjava[o] rad svih organa komande”.¹⁵³⁰ Sastojao se od načelnika štaba i raznih specijalizovanih odeljenja/odseka, kao što su odeljenje za obaveštajno-operativne poslove i obuku,¹⁵³¹ odeljenje za personalne i stambene poslove,¹⁵³² odeljenje za pozadinu,¹⁵³³ odeljenje za informisanje i moral,¹⁵³⁴ odeljenje za bezbednost¹⁵³⁵ i operativni centar.¹⁵³⁶ Neki od tih organa bili su posebno relevantni za dejstva koja je VJ u periodu na koji se odnosi Optužnica vršio na Kosovu i o njima će biti više reči u paragrafima koji slede.

604. Načelnik štaba Prištinskog korpusa bio je potčinjen komandantu korpusa, kao i brojni pomoćnici specijalizovani za razne oblasti.¹⁵³⁷ On je služio kao veza između pomoćnika i komandanta i bio komandantov zamenik.¹⁵³⁸

605. Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa svakodnevno je podnosio izveštaje komandantu Prištinskog korpusa, kao i Odeljenju bezbednosti 3. armije i Upravi bezbednosti Generalštaba/Štaba Vrhovne komande.¹⁵³⁹ Međutim, nakon što je počela vazдушna kampanja NATO, Stojanović je, u skladu s naređenjima Uprave bezbednosti, bio dužan da izveštaje podnosi samo Komandi 3. armije. Telegrami koje je Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa za vreme NATO bombardovanja slao Odeljenju bezbednosti 3. armije bili su organizovani u tri dela: (a) bezbednosna situacija na granici,

¹⁵²⁷ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 204-205; Goran Jevtović, dok. pr. br. 5D1385 (Izjava svedoka od 24. decembra 2007. godine), par. 3.

¹⁵²⁸ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 202-203, 458-459.

¹⁵²⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 203.

¹⁵³⁰ Dok. pr. br. P982 (Uputstvo za rad Komande 4. korpusa, 1991. godina), str. 15.

¹⁵³¹ Ljubomir Savić, T. 20963 (24. januar 2008. godine), dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 3.

¹⁵³² Milutin Filipović, T. 19151 (27. novembar 2007. godine).

¹⁵³³ Milutin Filipović, T. 19230 (28. novembar 2007. godine).

¹⁵³⁴ Milutin Filipović, T. 19231-19232 (28. novembar 2007. godine); Dragiša Marinković, dok. pr. br. 5D1379 (Izjava svedoka od 6. decembra 2007. godine), par. 3; Mirko Starčević, dok. pr. br. 4D500 (Izjava svedoka od 29. septembra 2007. godine), par. 16.

¹⁵³⁵ Momir Stojanović, T. 19683 (6. decembar 2007. godine). V. takođe Milutin Filipović, T. 19231-19232 (28. novembar 2007. godine); Vladimir Marinković, T. 20287- 20288 (14. decembar 2007. godine); Nike Peraj, dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 57; Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 7.

¹⁵³⁶ Dok. pr. br. P982 (Uputstvo za rad Komande 4. korpusa, 1991. godina), str. 16.

¹⁵³⁷ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 20-21.

¹⁵³⁸ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 20-21; dok. pr. br. P982 (Uputstvo za rad Komande 4. korpusa, 1991. godina), str. 16.

¹⁵³⁹ Momir Stojanović, T. 19688-19690 (6. decembar 2007. godine).

(b) bezbednosna situacija na teritoriji i (c) bezbednosna situacija u jedinicama i komandama Prištinskog korpusa.¹⁵⁴⁰

606. Godine 1998. i 1999. svaka organizaciona jedinica Prištinskog korpusa od nivoa samostalnog bataljona naviše imala je svoj organ bezbednosti.¹⁵⁴¹ Organi bezbednosti pri potčinjenim jedinicama obično su se sastojali od dvoje ljudi, posebno u manjim jedinicama; međutim, zbog složene bezbednosne situacije na Kosovu, Uprava bezbednosti je izvršila ojačavanje organa bezbednosti Prištinskog korpusa.¹⁵⁴² Kao načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa, Stojanović je bio odgovoran za sve organe bezbednosti jedinica iz sastava Prištinskog korpusa.¹⁵⁴³ Načelnik organa bezbednosti 15. oklopne brigade Vladimir Marinković je pojasnio da je Stojanoviću podnosio izveštaje “dva puta dnevno a, ako ima nekih događaja, onda i više puta, u odnosu na hitnost”; ti izveštaji su bili i usmeni i pismeni.¹⁵⁴⁴

607. Jedinice vojne policije bile su pridodate brigadama potčinjenim Prištinskom korpusu i bile su takođe potčinjene Komandi Prištinskog korpusa.¹⁵⁴⁵ Odsek bezbednosti mogao je da daje predloge komandantima jedinica u vezi s načinom upotrebe jedinica vojne policije, kao i da predlaže određivanje disciplinskih mera i preduzimanje krivičnog gonjenja.¹⁵⁴⁶

608. Operativni centar Prištinskog korpusa nalazio se pri Komandi Prištinskog korpusa. Tokom 1998. i 1999. godine Prištinski korpus je imao dva operativna centra: jedan na osnovnom komandnom mestu, a drugim na isturenom komandnom mestu, kad je ono bilo u funkciji.¹⁵⁴⁷ Operativni centar se sastojao od tima ljudi koji su imali pristup dokumentima, naređenjima i planovima koje je izdavao komandant Prištinskog korpusa; oni su pratili stanje u svim potčinjenim

¹⁵⁴⁰ Momir Stojanović, T. 19688 (6. decembar 2007. godine). Na pitanje zašto se u izveštajima govorilo i o bezbednosnoj situaciji na Kosovu, Stojanović je pojasnio se bezbednosna situacija na području Kosova, iako nije spadala u delokrug organa bezbednosti – budući da su za nju bili zaduženi organi MUP i organi Službe državne bezbednosti – pominjala u telegramima zato što je eskalacija terorizma na Kosovu predstavljala pretnju za komande, jedinice, objekte i pripadnike VJ, a upravo njih su organi bezbednosti trebali da štite. Momir Stojanović, T. 19689-19691 (6. decembar 2007. godine).

¹⁵⁴¹ Momir Stojanović, T. 19685 (6. decembar 2007. godine); Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 49.

¹⁵⁴² Momir Stojanović, T. 19685 (6. decembar 2007. godine); Vladimir Marinković, T. 20289-20290 (14. decembar 2007. godine).

¹⁵⁴³ Momir Stojanović, T. 19683-19684 (6. decembar 2007. godine); Vladimir Marinković, T. 20287-20288 (14. decembar 2007. godine).

¹⁵⁴⁴ Vladimir Marinković, T. 20288 (14. decembar 2007. godine).

¹⁵⁴⁵ Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 49; V. takođe Saša Antić, dok. pr. br. 5D1443 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 7.

¹⁵⁴⁶ Momir Stojanović, T. 19686-19687 (6. decembar 2007. godine); Saša Antić, dok. pr. br. 5D1443 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 7. V., na primer, Ratni dnevnik 52. bataljona vojne policije, gde se kaže da je 13. aprila 1999. godine u sastavu tog bataljona formirana posebna četa, koja je, u stvari, "dobil[a] zadatak" od načelnika Odseka bezbednosti PrK, a to je tada bio Stojanović, da zauzme karaulu u selu Kamenica/Kamenicë. Dok. pr. br. P2297 (Ratni dnevnik 52. bataljona vojne policije), str. 6.

¹⁵⁴⁷ Milan Đaković, T. 26400 (19. maj 2008. godine).

jedinicama Prištinskog korpusa¹⁵⁴⁸ i imali zadatak da šalju izveštaje višim nivoima komandovanja.¹⁵⁴⁹

609. Kao i u slučaju najviših organa VJ, ključno osoblje Štaba Prištinskog korpusa činilo je telo poznato kao Kolegijum. Pre nego što je počelo NATO bombardovanje, sastanci Kolegijuma održavani su svakodnevno i prisustvovala su im starešine Prištinskog korpusa, a ponekad i komandant 3. armije ili druge starešine iz Komande 3. armije.¹⁵⁵⁰ Nakon što je izvršeno izmeštanje nekih elemenata Komande Prištinskog korpusa iz njihovog mirnodopskog komandnog mesta, Kolegijum više nije mogao da se okuplja u punom sastavu, nego se komandant Prištinskog korpusa ponaosob sastajao s uskim krugom njegovih članova.¹⁵⁵¹

610. Filipović je u svom svedočenju rekao da se i on sa Lazarevićem sastajao nasamo kako bi ga izvestio o situaciji u Komandi Prištinskog garnizona i grupi kojom je rukovodio. Svako lice odgovorno za neki odsek izveštavalo je Lazarevića o situaciji u tom odseku, a Lazarević je onda o najnovijim događajima izveštavao Štab Komande korpusa.¹⁵⁵² Kao načelnik Odseka bezbednosti, Stojanović je redovno izveštavao Lazarevića o svim bezbednosnim pitanjima u jedinicama i u vezi s jedinicama; takođe ga je izveštavao o brojnom stanju, lokaciji, planovima, namerama, naoružavanju i aktivnostima OVK, kao i o primljenim obaveštajnim informacijama koje su, iz perspektive bezbednosti, bile interesantne za jedinice Prištinskog korpusa.¹⁵⁵³

ii. Struktura Prištinskog korpusa

611. Godine 1999. u sastav Prištinskog korpusa je ulazio niz jedinica.¹⁵⁵⁴

(A) Jedinice potčinjene Prištinskom korpusu

612. Po mirnodopskoj formaciji, Prištinskom korpusu su 1999. godine bile potčinjene sledeće jedinice: 549. motorizovana brigada (kojom je komandovao pukovnik Božidar Delić); 52. artiljerijsko-raketna brigada za protivvazдушnu odbranu (kojom je komandovao pukovnik Miloš

¹⁵⁴⁸ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 79-81.

¹⁵⁴⁹ Milan Đaković, T. 26400 (19. maj 2008. godine).

¹⁵⁵⁰ Momir Stojanović, T. 19733-19734 (6. decembar 2007. godine); Dragiša Marinković, dok. pr. br. 5D1379 (Izjava svedoka od 6. decembra 2007. godine), par. 9.

¹⁵⁵¹ Momir Stojanović, T. 19733-19734 (6. decembar 2007. godine); Dragiša Marinković, dok. pr. br. 5D1379 (Izjava svedoka od 6. decembra 2007. godine), par. 9.

¹⁵⁵² Milutin Filipović, T. 19232-19233 (28. novembar 2007. godine). Dragiša Marinković je takođe posvedočio da je Lazarević za vreme NATO bombardovanja nastavio često da održava sastanke, na kojima je davao zadatke. Dragiša Marinković, dok. pr. br. 5D1379 (Izjava svedoka od 6. decembra 2007. godine), par. 9.

¹⁵⁵³ Momir Stojanović, T. 19734 (6. decembar 2007. godine).

¹⁵⁵⁴ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 33-35; dok. pr. br. 5D1370 (Šema komandovanja i sadejstva PrK u ratu); dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije, 14. januar 1999. godine), str. 2.

Došan); 243. mehanizovana brigada (kojom je komandovao pukovnik Krsman Jelić); 15. oklopna brigada (kojom je komandovao pukovnik Ćirković);¹⁵⁵⁵ 125. motorizovana brigada (kojom je komandovao pukovnik Dragan Živanović);¹⁵⁵⁶ 58. laka pešadijska brigada (kojom je do 16. aprila 1999. komandovao Dragutin Milentijević, na čije mesto je tada došao Ljubomir Savić);¹⁵⁵⁷ i 52. mešovita artiljerijska brigada (kojom je komandovao pukovnik Stefanović, koga je zamenio pukovnik Milinović).¹⁵⁵⁸

613. Još dve jedinice koje su u miru takođe bile potčinjene Prištinskom korpusu bile su 354. pešadijska brigada¹⁵⁵⁹ i 192. inženjerski puk.¹⁵⁶⁰

614. Pored toga, Prištinskom korpusu je bilo pridodato i osam manjih jedinica, veličine bataljona ili manjih: 53. granični bataljon; 55. granični bataljon; 57. granični bataljon; 52. bataljon vojne policije (kojim je komandovao Stevo Kopanja); 52. bataljon veze; 52. izviđačko-diverzantska četa; 52. bataljon za atomsko-biološko-hemijsku odbranu; i 52. centar za elektronsko izviđanje i ometanje.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁵ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 33-34. Vladimir Marinković, koji je u periodu na koji se odnosi Optužnica bio pripadnik 15. okbr, u svom je svedočenju rekao da je šira zona odgovornosti 15. okbr bila na severu Kosova i da je obuhvatala opštine Priština, Vučitrn i Kosovo Polje, kao i delove Lipljana/Lypjan i Glogovca. Vladimir Marinković, T. 20252 (13. decembar 2007. godine); T. 20302 (14. decembar 2007. godine).

¹⁵⁵⁶ Dragan Živanović, T. 20439 (17. januar 2008. godine). Miloš Mandić je u svom svedočenju rekao da je mehanizovani bataljon 252. okbr, sa svojih sedam tenkova, bio na Kosovu od 16. marta 1999. godine i da je prepotčinjen Komandi 125. mtbr u Kosovskoj Mitrovici. Miloš Mandić, T. 20909-20911 (23. januar 2008. godine). Ljubomir Savić je dodao da je 2. laki pešadijski bataljon bio prepotčinjen 125. motorizovanoj brigadi, "koji je bio u rejonu odbrane u Rugovskoj klisuri". Ljubomir Savić, dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 10. Saša Antić je posvedočio da je 12. ili 13. aprila 1999. godine formirana jedna četa iz sastava 52. bataljona vojne policije, koja je upućena u rejon karaula Košare/Koshare i Morina/Morinë i tamo prepotčinjena 125. motorizovanoj brigadi. Dana 21. aprila 1999. godine Antić je upućen tamo da preuzme dužnost komandira te čete, čije je prepotčinjavanje izvršeno nekoliko dana pre toga. Saša Antić, dok. pr. br. 5D1443 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 15, 17, 19.

¹⁵⁵⁷ Savić je posvedočio da je 58. laka pešadijska brigada bila "razmeštena u širem rejonu Kosovske Mitrovice" i da je bila "taktička jedinica namenjena za izvođenje borbenih dejstava na brdskom i manevarskom zemljištu". Ljubomir Savić, dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 7.

¹⁵⁵⁸ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 25; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 33-34, 57-60; V. takođe Dragan Živanović, T. 20534 (18. januar 2008. godine); dok. pr. br. P1929 (Izveštaj 3. armije, 31. mart 1999. godine), str. 3-4.

¹⁵⁵⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 35-36; Mihajlo Gergar je u svom svedočenju rekao da je 354. pešadijska brigada bila većinom sastavljena od rezervista; Mihajlo Gergar, T. 21510 (31. januar 2008. godine). On je dodao i to da je krajem maja 1999. godine ta brigada učestvovala u akciji u Palatni/Pollatë i da je on u toj akciji bio zadužen za planiranje i za komandovanje i 211. oklopnom brigadom i 354. pešadijskom brigadom; Mihajlo Gergar, T. 21492-21496 (31. januar 2008. godine); dok. pr. br. 6D709 (Zapovest PrK, 22. maj 1999. godine), str. 3; u vezi s akcijom u Palatni, V. takođe dok. pr. br. 5D1070 (Borbeni izveštaj 211. okbr podnet PrK, 25. maj 1999. godine).

¹⁵⁶⁰ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 35. V. takođe dok. pr. br. P1929 (Izveštaj 3. armije, 31. mart 1999. godine) str. 3-4.

¹⁵⁶¹ 52. bataljon vojne policije bio je samostalna jedinica u sastavu PrK, neposredno potčinjena Komandi korpusa. Dok. pr. br. 5D1370 (Šema komandovanja i sadejstva PrK u ratu); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 25-26; Momir Stojanović, T. 20082 (12. decembar 2007. godine); Saša Antić, dok. pr. br. 5D1443

(1) 549. motorizovana brigada

615. Božidar Delić je u svom svedočenju detaljno govorio o raznim akcijama u kojima je ova brigada učestvovala 1998. i 1999. godine.¹⁵⁶² Zona odgovornosti brigade obuhvatala je sledeće opštine na jugu Kosova: Prizren, Suva Reka, Orahovac i Dragaš/Drageš.¹⁵⁶³ Zlatomir Pešić je osamdesetih godina bio komandant artiljerijskog divizionara 549. motorizovane brigade.¹⁵⁶⁴ Svedok K82, svedok K54, Pavle Gavrilović i Vlatko Vuković takođe su, u raznim periodima, bili pripadnici 549. brigade.¹⁵⁶⁵ U aprilu 1999. godine u brigadu je, na svoj zahtev, iz 175. bataljona premešten Franjo Glončak.¹⁵⁶⁶

616. Iz svedočenja tih svedoka i nekoliko dokumenata VJ koji su prihvaćeni u ovom predmetu vidi se da je, počev od maja 1998. godine, 549. motorizovana brigada bila aktivna na relativno velikom delu kosovske granice i da je vršila “dubinsko” obezbeđenje granice.¹⁵⁶⁷ Mesta u kojima je izvodila dejstva uključuju Junik,¹⁵⁶⁸ Orahovac,¹⁵⁶⁹ Gramočelj/Gramačel,¹⁵⁷⁰ Donje Retimlje/Retia e Ulët,¹⁵⁷¹ Studenčane/Studenčan,¹⁵⁷² Suvu Reku,¹⁵⁷³ Ješkovo/Jeshkova i Kabaš/Kabash.¹⁵⁷⁴ U toku 1999. godine 549. motorizovana brigada je vršila dejstva na području opština Suva Reka,¹⁵⁷⁵ Prizren,¹⁵⁷⁶ Đakovica¹⁵⁷⁷ i Orahovac.¹⁵⁷⁸

(Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 5, 7. V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 37.

¹⁵⁶² Božidar Delić, T. 19269 (28. novembar 2007. godine); V. takođe svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka), par. 2; svedok K90, dok. pr. br. P2640 (Izjava svedoka od 8. decembra 2002. godine), par. 28.

¹⁵⁶³ Svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka), par. 2; V. takođe svedok K54, dok. pr. br. P2883 (Izjava svedoka od 26. aprila 2002. godine), str. 2.

¹⁵⁶⁴ Zlatomir Pešić, T. 7312 (24. novembar 2006. godine).

¹⁵⁶⁵ Svedok K82, dok. pr. br. P2863 (Izjava svedoka), par. 1; Pavle Gavrilović, dok. pr. br. 5D1445 (Izjava svedoka od 9. januara 2008. godine), par. 3-4; Vlatko Vuković, dok. pr. br. 5D1442 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 2, v. svedok K54, dok. pr. br. P2883 (Izjava svedoka od 26. aprila 2002. godine), str. 2.

¹⁵⁶⁶ Svedok K90, dok. pr. br. P2391 (Izjava svedoka od 8. decembra 2002. godine), par. 28 (zapečaćeno); Franjo Glončak, dok. pr. br. 5D1395 (Izjava svedoka od 26. decembra 2007. godine), par. 5.

¹⁵⁶⁷ Dok. pr. br. P1401 (Izveštaj PrK podnet 3. armiji, 13. maj 1998. godine), str. 2.

¹⁵⁶⁸ Dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine).

¹⁵⁶⁹ Dok. pr. br. P1425 (Dopis 549. mtbr upućen PrK, s analizom izvođenja borbenih dejstava jedinica MUP, 8. avgust 1998. godine).

¹⁵⁷⁰ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine).

¹⁵⁷¹ Dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine).

¹⁵⁷² Dok. pr. br. P1613 (Zapovest koju je potpisao Pavković, 27. avgust 1998. godine).

¹⁵⁷³ Vladimir Lazarević, T. 17940 (8. novembar 2007. godine).

¹⁵⁷⁴ Vladimir Lazarević, T. 18374 (15. novembar 2007. godine).

¹⁵⁷⁵ Dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine), str. 2, 4; dok. pr. br. P2002 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart [sic] 1999. godine); dok. pr. br. P1981 (Zapovest 549. mtbr, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2575 (Ratni dnevnik Lakog artiljerijsko-raketnog divizionara protivvazdušne odbrane 549. mtbr), str. 2.

¹⁵⁷⁶ Dok. pr. br. P2574 (Ratni dnevnik oklopnog bataljona 549. mtbr), str. 1; dok. pr. br. P2575 (Ratni dnevnik Lakog artiljerijsko-raketnog divizionara protivvazdušne odbrane 549. mtbr), str. 2.

¹⁵⁷⁷ Svedok K90, T. 9297-9298 (29. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2652 (Izjava svedoka od 8. decembra 2002. godine), par. 43-44.

(2) 243. mehanizovana brigada

617. Postoje dokazi da je 243. mehanizovana brigada, kojom je komandovao Krsman Jelić, u toku 1998. godine učestvovala u raznim operacijama na Kosovu.¹⁵⁷⁹ Kako se navodi u jednom dokumentu Prištinskog korpusa, zadatak 243. mehanizovane brigade bio je vršenje “dubinskog” obezbeđenja državne granice.¹⁵⁸⁰ Jelić je u svom svedočenju rekao da je brigada bila razmeštena na makedonsku granicu, na potez od Vitine/Viti do Jezerske planine.¹⁵⁸¹ Od avgusta 1998. godine brigada se sastojala od tri borbene grupe, od kojih su dve bile angažovane na pružanju podrške snagama MUP u rejonu prevoja Dulje/Duhël i Štimlje, a treća je izvodila borbena dejstva samostalno.¹⁵⁸² Dana 8. januara 1999. godine Misija OEBS je zabeležila da su jedinice te brigade pucale iz tenka u pravcu jednog sela.¹⁵⁸³

618. Jelić je u svom svedočenju rekao da je 243. mehanizovana brigada napustila kasarnu 24. marta 1999. godine, neposredno pred početak NATO bombardovanja, i da je razmeštena na odbrambene položaje duž granice.¹⁵⁸⁴ On je objasnio da su se u zoni odgovornosti njegove brigade nalazila mesta i sela Uroševac/Ferizaj, Biba/Bibaj, Muhadžer Prelez/Prelezi i Muhaxherëve, Raka/Rakaj, Staro Selo, Papaz, Varoš Selo/Varosh i Miroslavlje/Mirosala.¹⁵⁸⁵ Kako se navodi u naređenju od 28. marta 1999. godine, zona odgovornosti 243. mehanizovane brigade obuhvatala je opštinu Suva Reka i nadovezivala se na zonu 549. motorizovane brigade.¹⁵⁸⁶

(3) 52. artiljerijsko-raketna brigada

619. Novica Stamenković je u svom svedočenju rekao da je 52. artiljerijsko-raketna brigada bila poznata i pod imenom 52. artiljerijsko-raketna brigada protivvazdušne odbrane.¹⁵⁸⁷ U vreme

¹⁵⁷⁸ Božidar Delić, T. 19642-19643 (6. decembar 2007. godine); dok. pr. br. P1981 (Zapovest 549. mtbr, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine), str. 7-8; dok. pr. br. P1995 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine), str. 1-2; dok. pr. br. P2002 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart [sic] 1999. godine).

¹⁵⁷⁹ Dok. pr. br. P1424 (Izveštaj 243. mehanizovane brigade, 8. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1613 (Zapovest koju je potpisao Pavković, 27. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1101 (Odluka PrK, 5. septembar 1998. godine), str. 3; dok. pr. br. P1429 (Odluka PrK, 9. septembar 1998. godine), str. 2; dok. pr. br. P1441 (Zahtev Komande PrK za dostavljanje podataka o snagama MUP u relevantnoj zoni odgovornosti, 8. oktobar 1998. godine).

¹⁵⁸⁰ Dok. pr. br. P1401 (Izveštaj PrK podnet 3. armiji, 13. maj 1998. godine), str. 2-3.

¹⁵⁸¹ Krsman Jelić, T. 19125 (27. novembar 2007. godine).

¹⁵⁸² Dok. pr. br. P1424 (Izveštaj 243. mehanizovane brigade, 8. avgust 1998. godine); V. takođe dok. pr. br. P1613 (Zapovest koju je potpisao Pavković, 27. avgust 1998. godine).

¹⁵⁸³ Dok. pr. br. 5D651 (Sedmični izveštaj Tima za vezu sa misijom OEBS, 25. februar 1999. godine), str. 7.

¹⁵⁸⁴ Krsman Jelić, T. 18846-18847 (22. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 5D1337 (Karta jedinica PrK).

¹⁵⁸⁵ Krsman Jelić, T. 18966 (23. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 5D1337 (Karta koja prikazuje zonu odgovornosti 243. brigade).

¹⁵⁸⁶ Dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine), str. 6-8; V. takođe dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine), str. 2-4.

¹⁵⁸⁷ Novica Stamenković, T. 20121-20122 (12. decembar 2007. godine).

navodnog činjenja zločina koji se optuženima Optužnicom stavljaju na teret komandant te brigade je bio pukovnik Miloš Došan, a načelnik štaba potpukovnik Stanković.¹⁵⁸⁸

620. Načelnik organa bezbednosti 52. artiljerijsko-raketne brigade Sergej Petrović¹⁵⁸⁹ posvedočio je da je brigada bila stacionirana u garnizonu Đakovica.¹⁵⁹⁰ To je potvrdio i Nike Peraj, koji je tamo stigao 21. decembra 1998. godine.¹⁵⁹¹

(B) Ratne snage pridodate Prištinskom korpusu

621. Nakon što je Vlada SRJ proglasila nastupanje neposredne ratne opasnosti i, kasnije, ratno stanje,¹⁵⁹² Prištinski korpus je aktivirao neke od svojih ratnih jedinica, kao što su 52. sanitetski bataljon i 52. artiljerijska baterija.¹⁵⁹³ Pored toga, korpus je za vreme kampanje NATO ojačan prepotčinjavanjem jedinica i formacija iz drugih strategijskih grupacija i operativnih formacija VJ, o čemu će biti reči u nastavku.

622. Prepotčinjena jedinica je u principu bila za stepen niža od jedinice kojoj je prepotčinjena i bila je dužna da izvršava naređenja starešine kojem je prepotčinjena. Prema tome, "matičn[a] jedinica[n] nije imala pravo da se meša u komandovanje" prepotčinjenom jedinicom pri izvršenju borbenih zadataka. Prepotčinjene jedinice su pritom ipak bile dužne da izveštaje o svojim aktivnostima podnose i novoj i staroj komandi.¹⁵⁹⁴

623. Prema rečima Miodraga Simića, ojačavanje jedinica drugim jedinicama ili, drugim rečima, prepotčinjavanje jedinica nižim komandama bilo je "legitimno i isključivo pravo nadležnog komandanta" jedinice.¹⁵⁹⁵ Iako je odluku o prepotčinjavanju jedinica donosio načelnik Generalštaba/Štaba Vrhovne komande, stvarno prepotčinjavanje jedinica iz jednog sastava u drugi vršilo se, kao što je objasnio Mandić, na osnovu odluke višeg nivoa komandovanja.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁸⁸ Nike Peraj, dok. pr. br. P2248 (Izjava svedoka od 18. aprila 2000. godine), par. 6; dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 6; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 33-34; Milan Kotur, T. 20687 (21. januar 2008. godine).

¹⁵⁸⁹ Sergej Perović, dok. pr. br. 5D1396 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 4-5.

¹⁵⁹⁰ Sergej Perović, dok. pr. br. 5D1396 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 4.

¹⁵⁹¹ Nike Peraj, T. 1585 (14. avgust 2006. godine), dok. pr. br. P2248 (Izjava svedoka od 18. aprila 2000. godine), par. 5, dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 4.

¹⁵⁹² Dok. pr. br. P992 (Odluka o proglašenju nastupanja neposredne ratne opasnosti, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P991 (Odluka o proglašenju ratnog stanja, 24. mart 1999. godine).

¹⁵⁹³ Dok. pr. br. 5D1370 (Šema komandovanja i sadejstva PrK u ratu).

¹⁵⁹⁴ Miloš Mandić, T. 20909-20911 (23. januar 2008. godine), dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 13, 15.

¹⁵⁹⁵ Miodrag Simić, dok. pr. br. 3D1089 (Izjava svedoka od 15. avgusta 2007. godine), par. 20; V. takođe Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 13.

¹⁵⁹⁶ Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 13; V. takođe Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 14.

624. Među jedinicama koje su za vreme kampanje NATO bile prepotčinjene Prištinskom korpusu bile su 175. pešadijska brigada, 7. pešadijska brigada¹⁵⁹⁷ i 211. oklopna brigada (kojom je komandovao Mihajlo Gergar),¹⁵⁹⁸ sve iz sastava Niškog korpusa, zatim 37. motorizovana brigada (kojom je komandovao Ljubiša Diković) iz sastava Užičkog korpusa 2. armije,¹⁵⁹⁹ 63. padobranska brigada,¹⁶⁰⁰ 252. oklopna brigada i 252. taktička grupa, iz sastava Kragujevačkog korpusa 1. armije,¹⁶⁰¹ 202. pozadinska baza iz sastava 3. armije,¹⁶⁰² četa vojne policije iz sastava 1. armije i deo specijalnih jedinica iz Generalštaba (kao što je 72. specijalna brigada iz sastava Korpusa specijalnih jedinica VJ).¹⁶⁰³

625. Tako je komandantu Prištinskog korpusa Lazareviću za vreme NATO bombardovanja u jednom trenutku bilo neposredno potčinjeno više od 30 jedinica.¹⁶⁰⁴

iii. Vojno-teritorijalni organi na Kosovu

626. Kao što se vidi iz člana 280 Zakona o VJ, svrha vojno-teritorijalnog sistema bila je definisana u smislu ostvarivanja vojne obaveze: “Vojnoteritorijalni organi obezbeđuju sprovođenje vojne obaveze na teritoriji za koju su obrazovani [...] [i] vode evidenciju vojnih obveznika”.¹⁶⁰⁵ Prema tome, vojno-teritorijalni organi su bili zaduženi za popunu jedinica i ustanova VJ vojnim obveznicima i mirnodopska funkcija vojnog okruga i organa pod njegovom kontrolom uglavnom

¹⁵⁹⁷ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 54; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 65; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45. V. takođe dok. pr. br. 5D84 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 3. april 1999. godine), str. 2.

¹⁵⁹⁸ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 54; Milutin Filipović, T. 19266 (28. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 65-66; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45. V. takođe dok. pr. br. 5D84 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 3. april 1999. godine), str. 2.

¹⁵⁹⁹ Ljubiša Diković, T. 19870 (10. decembar 2007. godine); Ljubiša Stojimirović, T. 17700 (26. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 54; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 65-66; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45.

¹⁶⁰⁰ Nike Peraj je posvedočio da je 63. padobranska brigada 27. i 28. aprila 1999. godine učestvovala u operaciji u dolini Carragoj. Nike Peraj, dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8-9. avgusta 2006. godine), par. 65. V. takođe Ljubiša Stojimirović, T. 17656-17657 (26. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 2, 4, 19, 28, 54; svedok K73, T. 3327 (13. septembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁶⁰¹ Miloš Mandić, T. 20906, 20916-20917 (23. januar 2008. godine), dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 3, 7; Milutin Filipović, T. 19266 (28. novembar 2007. godine); Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 54; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 65-66; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45.

¹⁶⁰² Vladimir Lazarević, T. 17970 (9. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D180 (Naređenje o prepotčinjavanju dela jedinica 3. armije Komandi PrK, 8. april 1999. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 31; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 326.

¹⁶⁰³ Ljubiša Stojimirović, T. 17656-17657 (26. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 4, 6, 54, 65.

¹⁶⁰⁴ Dok. pr. br. 5D1370 (Šema komandovanja i sadejstva PrK u ratu).

¹⁶⁰⁵ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 280. V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 28.

se, kao što je gore naznačeno, sastojala od upućivanja vojnih obveznika na odsluženje vojnog roka i njihovog kasnijeg prevođenja u rezervni sastav.¹⁶⁰⁶

627. Početkom 1999. godine vojno-teritorijalni organi na Kosovu bili su organizovani u tri nivoa. Vojni okrug je bio podjeljen na više vojnih odseka. Odseci su pod sobom imali više vojno-teritorijalnih odreda, koji su se aktivirali za vreme rata, kao i jedan vojno-teritorijalni artiljerijski divizion.¹⁶⁰⁷ Svaki vojni odsek je imao jedan vod vojne policije, a vojni okrug četvu vojne policije.¹⁶⁰⁸

(A) Vojni okrug Priština

628. Vojni okrug Priština je pod svojom kontrolom imao čitavo Kosovo i pokrивao je teritoriju 29 opština.¹⁶⁰⁹ U miru je odgovarao 3. armiji. Međutim, naredjenjem Komande 3. armije od 7. aprila 1999. godine prepotčinjen je Prištinskom korpusu.¹⁶¹⁰

629. Od januara 1999. godine komandant Vojnog okruga Priština bio je pukovnik Zlatimir Pešić, koji je zamenio Vojkana Savića.¹⁶¹¹ Taj vojni okrug, budući da mu je na čelu bio pukovnik, predstavljao je instancu vojnog komandovanja koja je po veličini odgovarala puku ili brigadi, zbog čega je trebalo da ima svoj štab i komandu.¹⁶¹²

630. Osnovni zadatak Vojnog okruga Priština i njegovih vojnih odseka za vreme rata bio je da nadziru mobilizaciju rezervista i vojnih obveznika radi popune Prištinskog korpusa.¹⁶¹³ I Vojni okrug i vojni odseci igrali su ulogu u planiranju, organizovanju i realizovanju vojne obaveze na teritoriji Kosova, kao i u mobilizaciji svojih sastava i podršci mobilizaciji svih struktura koja je izvršena na Kosovu.¹⁶¹⁴

¹⁶⁰⁶ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 16.

¹⁶⁰⁷ Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 6; dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 279. V. takođe Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 22-23.

¹⁶⁰⁸ Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 17.

¹⁶⁰⁹ Tomislav Mitić, T. 20879-20880 (23. januar 2008. godine); dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije), str. 1.

¹⁶¹⁰ Dok. pr. br. 5D180 (Naredenje o prepotčinjavanju dela jedinica 3. armije Komandi PrK, 8. april 1999. godine); Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 6; Miodrag Simić, T. 15591 (13. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 30; Radojko Stefanović, T. 21729 (6. februar 2008. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 326-329, 391-394. V. takođe dok. pr. br. P991 (Odluka o proglašenju ratnog stanja, 24. mart 1999. godine).

¹⁶¹¹ Vojkan Savić je tada postao Pavkovićeve šef kabineta. Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 5.

¹⁶¹² Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 8.

¹⁶¹³ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 22; Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 9.

¹⁶¹⁴ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 29.

631. Najkasnije 7. aprila 1999. godine čitav Vojni okrug Priština prepotčinjen je Prištinskom korpusu.¹⁶¹⁵

(B) Vojni odseci

632. Vojni okrug Priština je pod svojom kontrolom imao pet vojnih odseka: Priština, Prizren, Peć, Gnjilane i Kosovska Mitrovica.¹⁶¹⁶ Svaki od pet vojnih odseka na Kosovu imao je komandu u čijem sastavu su bili komandant odseka i jedinice koje su bile pod njegovom direktnom komandom, kao što su komanda stana, vod veze, vod vojne policije i izviđačko-diverzantski vod.¹⁶¹⁷

633. Tomislav Mitić, koji je bio komandant Vojnog odseka Prizren, posvedočio je da su vojni odseci u miru vršili sledeće “[zadatke]: vođenje poslova vojne obaveze, od lekarskog pregleda, slanja na odsluženje vojnog roka te kasnije raspoređivanje u ratne jedinice VJ, kao i vođenje centralne kartoteke za ostale vojne obveznike”.¹⁶¹⁸ Prema Mitićevoj tvrdnji, vojni odseci nisu bili zaduženi za odbranu stanovništva i Komanda Vojnog odseka Prizren nije čak ni “tokom eskalacije terorističkih dejstava 1998. godine” angažovala ljudstvo u tu svrhu.¹⁶¹⁹ Međutim, ta tvrdnja je u suprotnosti s jednim dokumentom Vojnog odseka Prizren u kojem se kaže da će deo snaga pod komandom tog odseka biti angažovan u “borben[oj] kontrol[i] teritorije [i] razbijanj[u] i uništenj[u] oružane pobune”, “obezbeđenj[u] objekata VJ, kao i sadejstvovanju s drugim jedinicama VJ u razbijanju i uništenju “snaga oružane pobune”.¹⁶²⁰

634. Zlatomir Pešić je u svom svedočenju rekao da je najveće brojno stanje Vojnog okruga Priština “u toku 1999.” bilo oko 12.000 ljudi i da to uključuje snage koje su radile direktno za Vojni okrug – vojne odseke i vojno-teritorijalne odrede – kao i snage artiljerijskog divizionara protivvazdušne odbrane, koje su takođe bile potčinjene Vojnom okrugu Priština.¹⁶²¹

¹⁶¹⁵ Dok. pr. br. 4D85 (Naređenje 3. armije o prepotčinjavanju Vojnog okruga Priština Komandi PrK, 7. april 1999. godine).

¹⁶¹⁶ Dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije), str. 1; Zlatomir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 6; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 24; Tomislav Mitić, T. 20880 (23. januar 2008. godine). Slobodan Kosovac je potvrdio da je sedište jednog od odseka bilo u Kosovskoj Mitrovici. Slobodan Kosovac, T. 15831 (18. septembar 2007. godine). Up. dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 46-47; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 28.

¹⁶¹⁷ Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 3, 18-19; V. takođe dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine), str. 2 (gde se “samostalni vodovi” pominju kao deo vojnih odseka i “snag[e] za kontrolu teritorije”).

¹⁶¹⁸ Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 4.

¹⁶¹⁹ Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 10, 17; dok. pr. br. 5D1010 (Dopis Vojnog odseka Prizren upućen Vojnom okrugu Priština, 24. jun 1998. godine).

¹⁶²⁰ Dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine), str. 2-3.

¹⁶²¹ Zlatomir Pešić, T. 7287 (24. novembar 2006. godine).

(C) Vojno-teritorijalni odredi

635. Vojno-teritorijalni odredi su bili potčinjene jedinice vojnih odseka¹⁶²² i kao takvi su bili potčinjeni komandi VJ.¹⁶²³ Početkom 1999. godine vojnim odsecima Vojnog okruga Priština bila su potčinjena 24 vojno-teritorijalna odreda.¹⁶²⁴ Prema Pešićevim rečima, svaki vojno-teritorijalni odred se sastojao od 200 do 400 rezervista.¹⁶²⁵ Međutim, Miloš Mandić je u svom svedočenju rekao da se vojno-teritorijalni odred koji je za vreme NATO bombardovanja bio potčinjen njegovoj brigadi sastojao od stotinak ljudi.¹⁶²⁶ Isto tako, Savić je u svom svedočenju rekao da su dva vojno-teritorijalna odreda prepotčinjena njegovoj brigadi imala 200 do 300 ljudi, a druga dva su imala “100, 120, 150 ljudi”.¹⁶²⁷

636. Prema nekim dokazima, vojno-teritorijalni odredi su aktivirani samo za vreme rata;¹⁶²⁸ međutim, iz drugih dokaza sledi da su razni vojno-teritorijalni odredi bili aktivirani negde tokom 1998. godine, kada još nije bilo proglašeno ni vanredno ni ratno stanje. Prema jednom dokumentu koji je Vojni odsek Prizren u maju 1998. godine uputio Vojnom okrugu Priština, Komandi Vojnog odseka Prizren je dodeljen zadatak da izvrši mobilizaciju dela rezervnog sastava 549. motorizovane brigade i 55. graničnog bataljona i “obezbedi izvršenje mobilizacije 68, 70, 101, 108 VTOd /vojno-teritorijalnog odreda/”; taj zadatak je trebalo da bude izvršen putem angažovanja regrutnih komisija i regrutovanjem i popunom rezervnih jedinica Komande Vojnog odseka. Međutim, u tom dokumentu se o mobilizaciji govori kao o “predlog[u]” i kaže da će ona biti izvršena u slučaju “agresije”, tako da nije jasno da li je mobilizacija na kraju izvršena.¹⁶²⁹ No, situacija na dan 18. jula 1998. godine je jasna. U jednom operativnom izveštaju sačinjenom toga dana među zadacima odseka za naredni dan se navodi “pružanje pomoći K-dama VTOd /vojno-teritorijalnih odreda/

¹⁶²² Zlatimir Pešić, T. 7161-7162 (22. novembar 2006. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 31; Vladimir Marinković, T. 20281 (14. decembar 2007. godine).

¹⁶²³ Miodrag Simić, T. 15591 (13. septembar 2007. godine).

¹⁶²⁴ Dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije), str. 1, gde se navodi da je na dan 14. januara 1999. godine Vojni odsek Priština imao sedam vojno-teritorijalnih odreda; vojni odseci Prizren, Peć i Gnjilane imali su po četiri vojno-teritorijalna odreda, a Vojni odsek Kosovska Mitrovica pet vojno-teritorijalnih odreda.

¹⁶²⁵ Zlatimir Pešić, T. 7159 (22. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 10. Up. Božidar Delić, T. 19466 (4. decembar 2007. godine).

¹⁶²⁶ Miloš Mandić, T. 20945-20947 (24. januar 2008. godine).

¹⁶²⁷ Ljubomir Savić, T. 20982 (24. januar 2008. godine).

¹⁶²⁸ Zlatimir Pešić, T. 7151-7152 (22. novembar 2006. godine). V. dok. pr. br. P1925 (Naređenje Generalštaba VJ, 23. mart 1999. godine), kojim je komandantu 3. armije naređeno da se do 25. marta 1999. godine izvrši mobilizacija sledećih vojno-teritorijalnih odreda: 64. i 174. odreda iz Vojnog odseka Priština, 54. odreda iz Vojnog odseka Kosovska Mitrovica, 113. odreda iz Vojnog odseka Peć, kao i 70. i 185. odreda iz Vojnog odseka Prizren. Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 17, 23.

¹⁶²⁹ Dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine); str. 1-2; Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 17.

VOd”,¹⁶³⁰ što pokazuje da su vojno-teritorijalni odredi tada već bili u funkciji. O koliko se odreda radilo, nije jasno.

637. Ono što je jasno jeste da su na početku 1999. godine sva 24 vojno-teritorijalna odreda potčinjena Vojnom okrugu Priština bila aktivirana.¹⁶³¹ Popuna odreda vršena je ljudstvom s teritorije odseka kojim su pripadali.¹⁶³² Zbog “izbegavanja vojne obaveze” od strane kosovskih Albanaca, popuna ratnih jedinica često nije mogla u potpunosti da se realizuje.¹⁶³³ Pešić je potvrdio da nijedan od 24 odreda nikada nije bio u punom sastavu jer “nije bilo dovoljno nealbanaca” za njihovu popunu i jer kosovski Albanci nisu uključivani u odrede.¹⁶³⁴ Lazarević je rekao da je ukupan broj ljudi u vojno-teritorijalnim odredima za vreme rata bio 9.000.¹⁶³⁵

638. Ratni zadaci vojno-teritorijalnih odreda bili su obezbeđenje/zaštita puteva, prevoja, prelaza i objekata, borbena kontrola teritorije i, povremeno, izvođenje manjih borbenih dejstava protiv OVK.¹⁶³⁶ Miloš Mandić je dodao da su odredi, da bi mogli da obezbeđuju objekte, “[i]mali [...] svoje položaje iznad puteva”.¹⁶³⁷

639. Bilo je predviđeno da vojno-teritorijalni odredi budu pod komandom svog okruga; međutim, oni su mogli da budu prepotčinjeni nekom drugom vojnom odseku Vojnog okruga Priština ili jedinicama VJ van Vojnog okruga Priština, uključujući bataljone Prištinskog korpusa.¹⁶³⁸ Znatno broj dokaza pokazuje da je većina vojno-teritorijalnih odreda Vojnog okruga Priština u jednom trenutku za vreme NATO bombardovanja bila prepotčinjena raznim jedinicama

¹⁶³⁰ Dok. pr. br. 5D1011 (Operativni izveštaj Vojnog odseka Prizren, 18. jul 1998. godine), str. 2.

¹⁶³¹ Zlatimir Pešić, T. 7287 (24. novembar 2006. godine); dok. pr. br. 4D240 (Struktura, raspored i popuna vojno-teritorijalne komponente 3. armije), str. 1.

¹⁶³² Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 21; V. takođe Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 42.

¹⁶³³ Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 21.

¹⁶³⁴ Zlatimir Pešić, T. 7159 (22. novembar 2006. godine), dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 10. Na sastanku Kolegijuma načelnika Generalštaba/Štaba Vrhovne komande bilo je govora o formiranju 9. vojno-teritorijalnog odreda. Iznet je predlog Komande 3. armije da se formira novi odred vojske; ideja je bila da se formira jedna jedinica u kojoj bi i oficiri i podoficiri bili kosovski Albanci. Takva inicijativa je trebala da služi za “još veće razvijanje poverenja albanskog stanovništva na Kosovu” prema VJ. Načelnik Generalštaba je prihvatio taj predlog; međutim, formiranje jedinice nije uspelo i svi relevantni dokumenti su stornirani. Slobodan Kosovac, T. 15815 (17. septembar 2007. godine).

¹⁶³⁵ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45-46.

¹⁶³⁶ Miloš Mandić, T. 20945-20947 (24. januar 2008. godine); Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2515 (Dodatni informativni list, 21. novembar 2006. godine), par. 31; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 28; V. takođe dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine); str. 2; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45-46.

¹⁶³⁷ Miloš Mandić, T. 20946 (24. januar 2008. godine).

¹⁶³⁸ Zlatimir Pešić, T. 7162-7163 (22. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45-46. V. takođe dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine), str. 2, gde se kaže da će se u maju 1998. godine 68. vojno-teritorijalni odred pridodati 549. motorizovanoj brigadi, a 101. vojno-teritorijalni odred će se pridodati 354. motorizovanoj brigadi.

Prištinskog korpusa;¹⁶³⁹ međutim, bilo je i onih koji su sve vreme NATO bombardovanja ostali potčinjeni svojim matičnim komandama.¹⁶⁴⁰

640. Prema Lazarevićevim rečima, vojno-teritorijalni odredi koji nisu bili prepotčinjeni nekoj drugoj jedinici i ostali su deo komandnog lanca matičnog vojnog odseka mogli su u posebnim okolnostima biti angažovani za kontrolu teritorije i izvođenje manjih borbenih dejstava.¹⁶⁴¹ Lazarević je dodao da je, u slučajevima kada su vojno-teritorijalni odredi izvodili borbena dejstva a nisu bili prepotčinjeni jedinicama Prištinskog korpusa, ipak morala postojati koordinacija s Prištinskim korpusom.¹⁶⁴²

641. Veće zaključuje da je za vreme vazdušne kampanje NATO u sastavu vojno-teritorijalnih odreda bilo između 9.000 i 12.000 ljudi. Mada su ti odredi sve vreme sukoba bili potčinjeni 3. armiji, neki od njih su bili prepotčinjeni Prištinskom korpusu. Veće će se pitanjem prepotčinjavanja konkretnih vojno-teritorijalnih odreda Prištinskom korpusu baviti kako se ono bude javljalo u nastavku.

*iv. Dobrovoljci*¹⁶⁴³

642. Za vreme ratnog stanja, neposredne ratne opasnosti ili vanrednog stanja VJ se mogao popunjavati i dobrovoljcima.¹⁶⁴⁴ Nakon uvođenja u evidenciju i raspoređivanja u jedinice VJ, dobrovoljci su postajali pripadnici VJ, sa svim pravima i obavezama koji su proisticali iz tog statusa.¹⁶⁴⁵

¹⁶³⁹ V. Ljubiša Stojimirović, T. 17654-17655 (26. oktobar 2007. godine); Milutin Filipović, T. 19266 (28. novembar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 18973 (26. novembar 2007. godine); Božidar Delić, T. 19466 (4. decembar 2007. godine); Vladimir Marinković, T. 20273 (14. decembar 2007. godine); Ljubomir Savić, T. 20980-20981 (24. januar 2008. godine); dok. pr. br. 4D198 (Naređenje 3. armije sa spiskom instrukcija, 7. maj 1999. godine), par. 13; dok. pr. br. P1925 (Naređenje Generalštaba VJ, 23. mart 1999. godine); Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 42; dok. pr. br. P2806 (Telegram u vezi s prepotčinjavanjem vojnih okruga, 29. mart 1999. godine).

¹⁶⁴⁰ Vladimir Lazarević, T. 17828 (7. novembar 2007. godine). Po Pešićevom mišljenju, tamo gde "snage VJ-a [...] nisu bile tako jake kao u drugim delovima Kosova", prednost se davala tome da se odabrani vojno-teritorijalni odredi mobilisu (umesto da se prepotčine); Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svedoka od 30. januara 2004. godine), par. 23.

¹⁶⁴¹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45-47. U prilog tome govori i jedan dokument koji je Vojni odsek Prizren u maju 1998. godine uputio Vojnom okrugu Priština i u kojem se kaže da će "108. VTOd [...] [biti angažovan] u ulozi snaga za obezbeđenje teritorije"; dok. pr. br. 5D1076 (Dokument Vojnog odseka Prizren, 15. maj 1998. godine), str. 2.

¹⁶⁴² Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 46-48.

¹⁶⁴³ Reč "dobrovoljac" je tokom suđenja korišćena u raznim kontekstima za opisivanje rezervnih vojnih odreda, pripadnika rezervnog sastava policije i drugih. Ovaj odeljak se odnosi samo na dobrovoljce u smislu člana 15 Zakona SRJ o VJ.

¹⁶⁴⁴ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 15.

¹⁶⁴⁵ Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 15; dok. pr. br. 3D481 (Naređenje Vrhovne komande, 14. april 1999. godine), str. 2. V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 166; Slobodan Kosovac, T.

643. Dobrovoljci su mogli postati ljudi koji nisu imali ratni raspored ni u jednoj od struktura odbrambeno-bezbednosnog sistema SRJ, konkretno, u VJ, MUP, civilnoj zaštiti i civilnoj odbrani.¹⁶⁴⁶ Valja istaći da su status dobrovoljca VJ mogli dobiti i strani državljani.¹⁶⁴⁷

644. Za organizaciju i mobilizaciju dobrovoljaca bila je zadužena Uprava za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja Generalštaba VJ.¹⁶⁴⁸ Radi prihvata i trijaže potencijalnih dobrovoljaca, u SRJ su 1999. godine osnovana tri prihvatna centra: prvi u okviru Komande 1. armije u Vojnom okrugu Beograd, drugi u okviru Komande 2. armije u Vojnom okrugu Podgorica i treći u okviru Komande 3. armije u Vojnom okrugu Niš.¹⁶⁴⁹ Kako se navodi u naređenju Štaba Vrhovne komande od 7. aprila 1999. godine, prihvatni centri su posebnu pažnju morali posvetiti dobrovoljcima koji su tražili upućivanje u jedinice Prištinskog korpusa kako bi obezbedili da se poštuju relevantni propisi koji su nalagali da lica koja već imaju ratni raspored ne mogu da budu dobrovoljci.¹⁶⁵⁰ Prema jednom drugom naređenju, prihvatni centri su morali izvršiti psihološku obradu dobrovoljaca, uvesti ih evidenciju, opremiti naoružanjem i opremom i uputiti u jedinice za obuku.¹⁶⁵¹

645. Međutim, Vasiljević je u svom svedočenju rekao da se nije uvek postupalo u skladu s naređenjem od 7. aprila.¹⁶⁵² U prilog toj tvrdnji govori i izveštaj o napredovanju po pitanju dobrovoljaca, koji je 3. armija 10. aprila 1999. godine podnela Štabu Vrhovne komande i u kojem je okrivila 1. armiju zbog toga što je, bez ikakve trijaže, uputila veliki broj dobrovoljaca, od kojih su mnogi bili očigledno zdravstveno nesposobni za vojnu službu ili su bili pripadnici paravojnih grupa.¹⁶⁵³ U tom dokumentu se kaže da je od 1.517 primljenih dobrovoljaca, u jedinice raspoređeno 849; međutim, zbog manjka osoblja za bezbednosnu proveru među njima se našao i jedan broj lica

---

15859 (18. septembar 2007. godine); Vladimir Marinković, T. 20272 (14. decembar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, dok. pr. br. 3D1121 (Izjava svedoka od 24. avgusta 2007. godine), par. 30.

¹⁶⁴⁶ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 163.

¹⁶⁴⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 164; dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 8. Pešić je objasnio da je u periodu na koji se odnosi Optužnica većina vojno sposobnih muškaraca u SRJ već bila raspoređena u rezervne vojno-teritorijalne odrede, nakon što je odlučila vojni rok. Zlatimir Pešić, T. 7152 (22. novembar 2006. godine). Prema tome, dobrovoljci su mogli da budu samo oni koji nisu bili raspoređeni u rezervne vojno-teritorijalne odrede ili su bili raspoređeni u vojno-teritorijalne odrede koji nisu mobilisani. Aleksandar Vasiljević, T. 8860 (22. januar 2007. godine).

¹⁶⁴⁸ Slobodan Kosovac, T. 15802-15803 (17. septembar 2007. godine), dok. pr. br. 3D481 (Naređenje Vrhovne komande, 14. april 1999. godine).

¹⁶⁴⁹ Dok. pr. br. P1479 (Naređenje Štaba Vrhovne komande u vezi s dobrovoljcima, 7. april 1999. godine), str. 1; Branko Gajić, T. 15310 (10. septembar 2007. godine).

¹⁶⁵⁰ Dok. pr. br. P1479 (Naređenje Štaba Vrhovne komande u vezi s dobrovoljcima, 7. april 1999. godine), str. 1.

¹⁶⁵¹ Dok. pr. br. 3D481 (Naređenje Štaba Vrhovne komande, 14. april 1999. godine), str. 1.

¹⁶⁵² Aleksandar Vasiljević, T. 8855 (22. januar 2007. godine).

¹⁶⁵³ Dok. pr. br. P1938 (Izveštaj 3. armije podnet Štabu Vrhovne komande, 10. april 1999. godine), str. 1-2. Žarko Kostić, T. 17504-17505 (23. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 35-36.

s kriminalnom prošlošću.¹⁶⁵⁴ Uz to, s praksom raspoređivanja dobrovoljaca u jedinice VJ u grupama nastavilo se i nakon tih naređenja, o čemu će biti reči u nastavku, u Odeljku VIII.G koji se bavi individualnom krivičnom odgovornošću Lazarevića.

646. Kosovac je u svom svedočenju rekao da se za vreme NATO bombardovanja u dobrovoljce javilo oko 6.000 ljudi: od toga, 20 posto nije uspeo da prođe kroz prihvatne centre, a 20 posto je udaljeno iz jedinica u koje su raspoređeni; ostatak dobrovoljaca ostao je u snagama VJ do kraja rata. U SRJ je radi priključivanja dobrovoljcima stiglo oko 150 stranaca iz raznih zemalja, od čega je 140 primljeno.¹⁶⁵⁵

(A) Prijem dobrovoljaca u 3. armiju, Prištinski korpus i potčinjene jedinice

647. Kad je počelo NATO bombardovanje, “više stotina” dobrovoljaca iz svih krajeva SRJ došlo je u Niš da se prijavi u VJ.¹⁶⁵⁶ Pavković je odredio Žarka Kostića i jedan broj starešina da formiraju prihvatni centar kako bi organizovali proveru, prihvatanje, obuku i naoružavanje dobrovoljaca. Nakon obuke koja je trajala nekoliko dana, dobrovoljci su, u skladu sa svojim vojno-evidencionim specijalnostima, upućivani u ratne jedinice Prištinskog i Niškog korpusa.¹⁶⁵⁷

648. Slobodan Kosovac je u svom svedočenju rekao da su se prvi dobrovoljci u prihvatne centre javili u noći 23. marta 1999. godine.¹⁶⁵⁸ Međutim, odmah po primanju dobrovoljaca u VJ, uočeni su problemi. Između 24. marta i 14. aprila izdata su tri naređenja i jedna dopuna, čija je svrha, kako se čini, bila regulisanje pitanja prihvata dobrovoljaca i otklanjanje problema.¹⁶⁵⁹ Tim naređenjima je uspostavljen sistem provere više faktora, uključujući državljanstvo, zdravstveno stanje i “bezbednosnu podobnost”.¹⁶⁶⁰ Dobrovoljci koji su raspoređivani u “rodov[e]” mogli su imati do 40 godina, a oni koji su raspoređivani u neku od tehničkih službi VJ do 60 godina.¹⁶⁶¹ Zbog “do[t]adašnjih negativnih iskustava” bilo je zabranjeno da se dobrovoljci u jedinice raspoređuju u

¹⁶⁵⁴ Dok. pr. br. P1938 (Izveštaj 3. armije Štabu Vrhovne komande, 10. april 1999. godine), str. 1-2.

¹⁶⁵⁵ Slobodan Kosovac, T. 15810 (17. septembar 2007. godine), T. 15858 (18. septembar 2007. godine).

¹⁶⁵⁶ Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 27.

¹⁶⁵⁷ Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 28-33; V. takođe Krsman Jelić, T. 18879 (23. novembar 2007. godine); Božidar Delić, T. 19667 (6. decembar 2007. godine); Franjo Glončak, dok. pr. br. 5D1395 (Izjava svedoka od 26. decembra 2007. godine), par. 4.

¹⁶⁵⁸ Slobodan Kosovac, T. 15802 (17. septembar 2007. godine).

¹⁶⁵⁹ Slobodan Kosovac, T. 15803 (17. septembar 2007. godine). V. dok. pr. br. P1479 (Naređenje Vrhovne komande, 7. april 1999. godine), str. 3. Radinović je posvedočio da su naređenjem od 7. aprila stavljeni van snage Naređenje od 24. marta 1999. i njegova dopuna od 29. marta 1999. godine. Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 167; dok. pr. br. 3D490 (Ojdanićev telegram, 4. maj 1999. godine), str. 1. V. takođe Zlatoje Terzić, dok. pr. br. 3D1093 (Izjava svedoka od 18. avgusta 2007. godine), par. 8.

¹⁶⁶⁰ “Bezbednosn[a] podobnost” se, po svojoj prilici, odnosi na to da li je neko imao kriminalnu prošlost ili nije; dok. pr. br. P1479 (Naređenje Štaba Vrhovne komande u vezi s dobrovoljcima, 7. april 1999. godine), str. 1-3.

¹⁶⁶¹ Slobodan Kosovac, T. 15825, 15859 (18. septembar 2007. godine).

grupama.¹⁶⁶² Branko Gajić i Žarko Kostić su posvedočili da se, radi izbegavanja problema, u jedinice nije moglo rasporediti više od po pet dobrovoljaca.¹⁶⁶³

649. Problemi s dobrovoljcima su se nastavili. Dana 6. maja 1999. godine Komanda 3. armije izdala je naređenje kojim je ratnim jedinicama zabranila da u svoj sastav primaju dobrovoljce mimo prihvatnog centra 3. armije.¹⁶⁶⁴ Komandant 3. armije je 7. maja izdao još jedno naređenje, kojim je naložio da se dobrovoljci koji ne poštuju naređenja komandanta odmah udalje iz jedinica, uz organizovano prevoženje do Niša i razduženje naoružanja i lične opreme.¹⁶⁶⁵

650. Kostić je izjavio da 3. armija za vreme NATO bombardovanja nije imala potrebu za dobrovoljcima jer je imala dovoljno vojnika i pretrpela je minimalne gubitke. Dobrovoljci su ipak primani zbog "tradicije u srpskoj istoriji ratovanja".¹⁶⁶⁶ On je rekao da je kroz prihvatni centar 3. armije prošlo oko 2.500 dobrovoljaca, od čega je 1.800 upućeno u ratne jedinice Prištinskog i Niškog korpusa.¹⁶⁶⁷ Lazarević se sećao da je Prištinski korpus primio oko 1.400 dobrovoljaca u svojstvu vojnih obveznika, od čega je oko 120 brzo otpušteno jer, bez obzira na kontrole kroz koje su prošli, korpus nije bio zadovoljan njihovim izgledom i ponašanjem u jedinici.¹⁶⁶⁸

651. Delić je u svom svedočenju rekao da je u 549. motorizovanoj brigadi bilo "baš dosta" dobrovoljaca;¹⁶⁶⁹ raspoređeni su u razne jedinice i bili su raznih nacionalnosti, uključujući rusku i ukrajinsku.¹⁶⁷⁰ Delić je objasnio da je, iako su se 549. motorizovanoj brigadi priključili strani dobrovoljci, to urađeno na organizovan način i u skladu s redovnom procedurom za prijem dobrovoljaca.¹⁶⁷¹ On je na kraju rekao da je, zbog loših iskustava s pljačkom i drugim krivičnim delima, poštovao naređenje koje je zabranjivalo da jedinice budu "isključivo dobrovoljačke".¹⁶⁷²

¹⁶⁶² Dok. pr. br. P1479 (Naređenje Štaba Vrhovne komande u vezi s dobrovoljcima, 7. april 1999. godine), str. 3. V. takođe Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 33; Miodrag Simić, T. 15667 (14. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D481 (Naređenje Vrhovne komande, 14. april 1999. godine); Aleksandar Vasiljević, T. 8854 (22. januar 2007. godine).

¹⁶⁶³ Branko Gajić, T. 15266-15267 (7. septembar 2007. godine); Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 33.

¹⁶⁶⁴ Dok. pr. br. 4D353 (Naređenje Komande 3. armije o prijemu dobrovoljaca, 6. maj 1999. godine). V. takođe Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 39; T. 17505 (23. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 5D936 (Naređenje Komande 15. okbr o prijemu dobrovoljaca, 12. maj 1999. godine).

¹⁶⁶⁵ Dok. pr. br. 4D198 (Naređenje 3. armije sa spiskom instrukcija, 7. maj 1999. godine), par. 11.

¹⁶⁶⁶ Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 40.

¹⁶⁶⁷ Žarko Kostić, dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2007. godine), par. 38.

¹⁶⁶⁸ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 42-45.

¹⁶⁶⁹ Božidar Delić, T. 19582 (5. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁰ Božidar Delić, T. 19596-19597 (5. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷¹ Božidar Delić, T. 19667 (6. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷² Božidar Delić, T. 19600 (5. decembar 2007. godine).

652. Vladimir Marinković je u svom svedočenju rekao da je 15. oklopna brigada u nekoliko navrata primila grupe prethodno proverenih dobrovoljaca iz prihvatnog centra u Beogradu, koji su odbili da se pojedinačno priključe potčinjenim jedinicama brigade i hteli da formiraju sopstvene “dobrovoljačke” jedinice. Prema Marinkovićevim rečima, pošto takve jedinice nisu bile dozvoljene, ti dobrovoljci su vraćeni u centre iz kojih su došli.¹⁶⁷³ Međutim, Dragiša Marinković, koji je bio zamenik komandanta za moral i informisanje u Komandi Prištinskog korpusa, prilikom ispitivanja o inspekciji 175. motorizovane brigade koju je izvršio sredinom aprila 1999. godine, posvedočio je da je u toj brigadi naišao na jednu grupu koja je bila sastavljena isključivo od dobrovoljaca. Za te dobrovoljce je rekao da “nisu izgledali vojnički, nisu izgledali uređeno”, dodavši da su nosili pogrešno sparene uniforme, delovali otrcano i nisu se držali protokola.

653. Branko Gajić je u svom svedočenju rekao da su se 23 člana grupe “Pauk” Jugoslava Petrušića priključila 125. motorizovanoj brigadi kao dobrovoljci, zaobišavši proceduru koju je propisao Štab Vrhovne komande. Prema Gajićevim rečima, oni su išli “mimo” propisane procedure za prihvatanje dobrovoljaca jer su unutar VJ imali saveznike koji su za njih lažno garantovali da su prošli zvaničnu proceduru.¹⁶⁷⁴ Međutim, ovde se radilo samo o grešci u delu procesa za koji je bio nadležan prihvatni centar¹⁶⁷⁵ i ti ljudi su brzo otkriveni i vraćeni, pre nego što su mogli da izvrše neke zločine.¹⁶⁷⁶ Momir Stojanović je dodao da su oni u Prištinski korpus došli kao grupa, putem uobičajene procedure za prijem dobrovoljaca i da su raspoređeni u 125. motorizovanu brigadu. On je saznao da je ta grupa poznata pod imenom “Pauk” tek nakon što je ona raspoređena u jedinicu.¹⁶⁷⁷

d. Ostale jedinice na Kosovu

654. Jedan broj jedinica na Kosovu, konkretno, jedinice Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane, bio je u periodu na koji se odnosi Optužnica van komandnog lanca 3. armije;¹⁶⁷⁸ te jedinice su bile potčinjene Komandi Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane.¹⁶⁷⁹ Mada komandanti 3. armije i Prištinskog korpusa za vreme NATO bombardovanja

¹⁶⁷³ Vladimir Marinković, T. 20272-20273, 20327-20328 (14. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁴ Branko Gajić, T. 15308-15312 (10. septembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁵ Branko Gajić, T. 15325-15327 (10. septembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁶ Branko Gajić, T. 15311 (10. septembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁷ Momir Stojanović, T. 19778-19779 (7. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁸ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 31; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45.

¹⁶⁷⁹ Spasoje Smiljanić, T. 15762 (17. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 136-137; Ljubiša Stojimirović, T. 17645 (26. oktobar 2007. godine).

nisu ni u jednoj fazi komandovali tim jedinicama, oni su bili u vezi s predstavnicima tih snaga, koji su bili na komandnom mestu Prištinskog korpusa.¹⁶⁸⁰

655. Od dokaza predočenih Veću, na pitanje da li je i koliko dugo Ratno vazduhoplovstvo bilo aktivno tokom sukoba, direktno se odnosi samo Smiljanićevo svedočenje da je njihova “avijacija” prestala da leti na Kosovu 4. aprila 1999. godine, da je 4. maja napravljen samo jedan let, “kada je podignut jedan MiG-29 na grupu aviona koja je dolazila u pravcu Srbije” i da je do 4. aprila NATO srušio ukupno pet ili šest aviona VJ.¹⁶⁸¹

656. Postoje tri dokumenta koja su takođe relevantna za ovo pitanje. Međutim, iz dokumenta od 15. maja 1999. sledi samo to da toga dana nije leteo nijedan avion VJ, a iz dva borbena izveštaja 125. motorizovane brigade od 28. marta 1999, odnosno 1. aprila 1999. godine se vidi da su avioni VJ na ta dva dana još uvek leteli. Iako je autor potonjih dokumenata, komandant te brigade Dragan Živanović, poricao da su avioni VJ na te dane još uvek leteli, Veće smatra da se njegov iskaz svodi samo na izjavu da avioni VJ za vreme NATO bombardovanja nisu preletali preko njegove zone odgovornosti.¹⁶⁸²

i. Jedinice veze

657. Pored jedinica Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane na Kosovu, koje su zadržale svoj komandni lanac, postojale su i jedinice veze koje su bile direktno potčinjene Generalštabu/Štabu Vrhovne komande VJ.¹⁶⁸³ Prema Radinovićevim rečima, to su bile “stacionarn[e] jedinic[e] veze [smeštene] u svakom garnizonu u objektima veze ranga bataljona” i u periodu na koji se odnosi Optužnica u njihovom sastavu je bilo oko 600 ljudi. One nikada nisu bile potčinjene ni 3. armiji ni Prištinskom korpusu, nego su zadržale svoj komandni lanac i zadatke su izvršavale po planovima i naređenjima Vrhovne komande.¹⁶⁸⁴

3. Snage Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije

658. Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije, odnosno MUP, formirano je u skladu sa Zakonom o ministarstvima u februaru 1991. godine,¹⁶⁸⁵ i njegova funkcija bila je vezana za bezbednost

¹⁶⁸⁰ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 230-231.

¹⁶⁸¹ Dok. pr. br. P2038 (Borbena izveštaja 125. mtbr podnet PrK, 1. april 1999. godine), str. 2; Spasoje Smiljanić, T. 15769, 15785 (17. septembar 2007. godine).

¹⁶⁸² Dok. pr. br. P2033 (Borbena izveštaja 125. mtbr podnet PrK, 28. mart 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. 5D424 (Dokument Štaba Vrhovne komande, 15. maj 1999. godine). V. takođe Dragan Živanović, T. 20576-20578 (18. januar 2008. godine).

¹⁶⁸³ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 45.

¹⁶⁸⁴ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 31, 136-137.

¹⁶⁸⁵ Dok. pr. br. 1D456 (Zakon o ministarstvima), član 5.

države i njenih stanovnika.¹⁶⁸⁶ Ministar unutrašnjih poslova Srbije bio je Vlajko Stojilković, koji je na tu funkciju imenovan 15. aprila 1997. godine.¹⁶⁸⁷ Lukićeva odbrana pozvala je Branislava Simonovića kao veštaka za pitanja vezana za MUP i njegovu strukturu. Međutim, Veće je bilo mišljenja da Simonovićeva stručnost i preporuke nisu takve da bi on mogao da iznese stručno mišljenje o organizacionoj strukturi MUP; njegova ekspertiza ticala se oblasti kriminalistike i zadataka policije u zajednici, a ne same strukture MUP.

a. Organi MUP

659. Glavne organizacione jedinice MUP bili su Resor javne bezbednosti (dalje u tekstu: RJB) i Resor državne bezbednosti (dalje u tekstu: RDB).¹⁶⁸⁸ Zadatak RJB bio je održavanje javnog reda i mira, dok je RDB bio zadužen za održavanje državne bezbednosti i reagovanje na ugrožavanje države kao entiteta, između ostalog i putem špijunaže.¹⁶⁸⁹ Među organizacionim jedinicama RJB bili su Uprava policije, Uprava saobraćajne policije, Uprava kriminalističke policije i Uprava pogranične policije za strance i upravne poslove.¹⁶⁹⁰ Sve vreme na koje se odnosi Optužnica, načelnik RJB bio je general-potpukovnik Vlastimir Đorđević.¹⁶⁹¹ Tokom 1998. godine načelnik RDB bio je Jovica Stanišić, na čije mesto je 5. novembra 1998. godine došao Radomir Marković.¹⁶⁹²

i. Resor javne bezbednosti (RJB)

(A) Sekretarijati unutrašnjih poslova

660. Republika Srbija, uključujući Kosovo, bila je teritorijalno podeljena na područja od kojih je svako imalo svoj Sekretarijat unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: SUP), kojim je rukovodio “načelnik sekretarijata”. Od 33 SUP, koliko ih je bilo na teritoriji Srbije, sedam ih je bilo na

¹⁶⁸⁶ Dok. pr. br. 1D456 (Zakon o ministarstvima), član 7.

¹⁶⁸⁷ Dok. pr. br. 1D413 (Odluka o izboru potpredsednika Vlade Republike Srbije i ministra unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srbije, 16. april 1997. godine).

¹⁶⁸⁸ Dok. pr. br. P2555 (Tabela naslovljena “Komandna struktura Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije”). Prema rečima Ljubinka Cvetića, dok. pr. br. P2555 je sastavio Philip Coe, član Tima za vojnu analizu Tužilaštva, i Cvetić je potvrdio da je dok. pr. br. P2555 tačan kad je reč o RDB, osim što smatra da je SAJ pogrešno navedena i da JSO nije bila direktno podređena Štabu MUP. Ljubinko Cvetić, T. 8034 (6. decembar 2006. godine). Veće primećuje da je RDB alternativno nazivan DB, SDB i RSDB. V. Ratomir Tanić, T. 6279 (10. novembar 2006. godine).

¹⁶⁸⁹ Svedok K84, T. 5207 (19. oktobar 2006. godine) (zatvorena sednica). V. takođe dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 31. decembar 1997. godine), članovi 1–2.

¹⁶⁹⁰ Dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 31. decembar 1997. godine), član 13.

¹⁶⁹¹ Dok. pr. br. 1D399 (Ukaz o postavljenju generala u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije, 28. mart 1996. godine); v. dok. pr. br. P1251 (Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva u Prištini), koje je potpisao Đorđević, kao načelnik RJB.

¹⁶⁹² Ljubinko Cvetić, T. 8037 (6. decembar 2006. godine); Zoran Mijatović, T. 14565 (29. avgust 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33.

Kosovu.¹⁶⁹³ Prema članu 4 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, sekretarijati unutrašnjih poslova na Kosovu nalazili su se u opštinama Gnjilane, Đakovica, Kosovska Mitrovica, Peć, Prizren, Priština i Uroševac.¹⁶⁹⁴

(B) Odeljenja unutrašnjih poslova i policijske stanice

661. Svaki SUP sastojao se od nekoliko odeljenja unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: OUP) i policijskih stanica.¹⁶⁹⁵ Na primer, Ljubinko Cvetić, bivši načelnik SUP Kosovska Mitrovica, objasnio je da su u nadležnosti njegovog SUP bili OUP u Vučitrnu, Srbici/Skenderaj i Leposaviću/Leposaviq, kao i policijske stanice u Zvečanu/Zvečan i Zubinom Potoku/Zubin Potoku.¹⁶⁹⁶ Petar Damjanac, načelnik OUP Glogovac, posvedočio je da je njegov OUP pripadao SUP Priština i da su stoga izveštaji o svim važnim događajima svakodnevno slati u SUP Priština.¹⁶⁹⁷

(C) Rezervna policija

662. Osim redovnih pripadnika MUP koji su bili zaposleni u SUP-ovima, OUP-ima i policijskim stanicama, sastav MUP mogao je da se popunjava rezervistima.¹⁶⁹⁸ Ti rezervisti mogli su biti angažovani u slučaju neposredne ratne opasnosti, kao i na osnovu odluke ministra unutrašnjih poslova, radi izvođenja izvesnih mirnodopskih zadataka.¹⁶⁹⁹

663. Svedok K25, koji je do 1998. godine i sam bio rezervni policajac, izjavio je da su zbog malog broja ljudi s Kosova koji su bili voljni da rade za policiju, svi muškarci Srbi s Kosova smatrani rezervistima, kao i da su ti ljudi primani u rezervne snage a da prethodno nisu prolazili standardnu proveru koja je vršena u slučaju ostalih rezervista iz Srbije.¹⁷⁰⁰ Ti rezervisti na Kosovu držali su svoje automatsko naoružanje kod kuće.¹⁷⁰¹

664. Osim rezervista redovne policije, na teritoriji Kosova su u julu 1998. godine formirana rezervna policijska odeljenja (dalje u tekstu: RPO), takođe nazivana rezervnim policijskim

¹⁶⁹³ Ljubinko Cvetić, T. 8044 (7. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova), član 3; dok. pr. br. 6D668 (Izveštaj veštaka Branislava Simonovića), str. 63.

¹⁶⁹⁴ Dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova), član 4.

¹⁶⁹⁵ Dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 31. decembar 1997. godine), član 4; Ljubinko Cvetić, T. 8046 (7. decembar 2006. godine).

¹⁶⁹⁶ Ljubinko Cvetić, T. 8046 (7. decembar 2006. godine).

¹⁶⁹⁷ Petar Damjanac, T. 23747–23748 (5. mart 2008. godine); T. 23789–23790 (6. mart 2008. godine).

¹⁶⁹⁸ Ljubinko Cvetić, T. 8047 (7. decembar 2006. godine).

¹⁶⁹⁹ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), članovi 27–28.

¹⁷⁰⁰ Svedok K25, T. 4678–4683 (11. oktobar 2006. godine); dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 20.

¹⁷⁰¹ Svedok K25, T. 4681–4683 (11. oktobar 2006. godine).

odredima, kao odgovor na porast “terorističkih aktivnosti” OVK.¹⁷⁰² O njima se detaljnije govori dalje u tekstu.

(D) Specijalne policijske jedinice RJB: PJP i SAJ

665. U skladu sa članom 6 Pravilnika o organizaciji MUP, formirane su posebne jedinice policije¹⁷⁰³ (dalje u tekstu: PJP) i Specijalna antiteroristička jedinica (dalje u tekstu: SAJ).

(1) PJP

666. Zadatak PJP bio je izvršavanje “posebnih bezbednosnih zadataka, u redovnim uslovima i u slučaju vanrednog stanja”.¹⁷⁰⁴ Njihov prvobitni naziv bio je PJM (posebne jedinice milicije). Međutim, u januaru 1997. godine naziv je promenjen u PJP (posebne jedinice policije).¹⁷⁰⁵ Generalpotpukovnik Obrad Stevanović služio je kao starešina svih PJP.¹⁷⁰⁶ Načelnici SUP bili su odgovorni za jedinice PJP na području svog SUP.¹⁷⁰⁷ Komandanti PJP bili su članovi kolegijuma SUP.¹⁷⁰⁸

667. Bivši pripadnici PJP koji su svedočili u ovom predmetu objasnili su da su PJP bile zadužene za kontrolu skupova i nereda i da su bile angažovane tokom masovnih demonstracija u Beogradu i

¹⁷⁰² Božidar Filić, T. 24013 (10. mart 2008. godine); Ljubinko Cvetić, T. 8050-8055 (7. decembar 2006. godine); v. dok. pr. br. P2804 (Depeša Štaba Ministarstva za KiM komandirima organizacionih jedinica MUP na Kosovu, 10. jul 1998. godine).

¹⁷⁰³ Veće napominje da Lukićeva odbrana osporava prevod “posebnih jedinica policije” na engleski kao “Special Police Unit”, v. T. 7339–7341 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica). Prema tvrdnjama Lukićeve odbrane, reč “posebne” na B/H/S znači “separate”, dok engleska reč “special” znači “specijalne” na B/H/S. Ljubinko Cvetić je posvedočio da su samo SAJ i JSO bile “specijalne” policijske jedinice. Ljubinko Cvetić, T. 8039 (6. decembar 2006. godine). S obzirom na to da Lukićeva odbrana ne osporava postojanje jedinice poznate pod imenom “PJP”, Veće se neće baviti tačnim nazivom ove jedinice već će je jednostavno nazivati “PJP” u ovom odeljku Presude.

¹⁷⁰⁴ Dana 31. decembra 1992. godine MUP je doneo Rešenje o obrazovanju posebnih jedinica milicije, u kojem su opisani zadaci, režim obuke i struktura takvih jedinica, dok. pr. br. P1507 (Rešenje o obrazovanju posebnih jedinica milicije, 31. decembar 1992. godine). Dana 1. avgusta 1993. godine, ministar unutrašnjih poslova izdao je dokument naslovljen Osnovi za obrazovanje posebnih jedinica milicije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, u kojem su dalje objašnjeni zadaci, ljudstvo i struktura jedinica. Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine).

¹⁷⁰⁵ Dragan Paunović, T. 21845 (7. februar 2008. godine); dok. pr. br. 1D408 (Pravilnik o izmenama pravilnika o uniformi i oznakama milicije, 18. januar).

¹⁷⁰⁶ Dok. pr. br. 1D579 (Saopštenje Vlade Republike Srbije, Imenovanje Radeta Markovića i drugih, 28. oktobar 1988. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 28; svedok K25, T. 4732 (12. oktobar 2006. godine) (delimično zatvorena sednica); Dragan Paunović, T. 21916 (8. februar 2008. godine); Dragan Živaljević, T. 24846–24847 (3. april 2008. godine), svedok 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 7.

¹⁷⁰⁷ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 20–21.

¹⁷⁰⁸ V. dok. pr. br. P3122 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 2. decembar 1998. godine), str. 8.

Prištini.¹⁷⁰⁹ Svedok K25 je dodao da su u ekstremnim situacijama PJP pozivane kako bi se angažovale na incidentima u vezi sa korišćenjem vatrenog oružja od strane građana.¹⁷¹⁰

668. Uz izuzetak 21. odreda, odredi PJP nisu imali stalni formacijski sastav.¹⁷¹¹ Odredi PJP uglavnom su se sastojali od redovnih i rezervnih snaga policije jednog SUP, koje su ponekad pozivane radi izvršavanja konkretnih zadataka koji su uključivali veći stepen opasnosti.¹⁷¹² Kad nisu bili angažovani na specijalnim zadacima, pripadnici PJP su obavljali svoje redovne zadatke. U sastav PJP su birani na osnovu fizičke spremnosti, starosti, rezultata rada i godina službe.¹⁷¹³ Svedok K25 je nastavio da radi kao redovni policajac i samo je u posebnim prilikama priključivan svom odredu PJP.¹⁷¹⁴ On je objasnio da je imao isti čin, bez obzira na to da li je obavljao redovne zadatke ili je služio u sastavu PJP.¹⁷¹⁵ Razlika u plati između redovnih policajaca i pripadnika PJP bila je beznačajna.¹⁷¹⁶ Međutim, pripadnici PJP su prolazili posebnu obuku.¹⁷¹⁷

669. Stalni formacijski sastav imao je 21. odred PJP u okviru Brigade milicije SUP Beograd.¹⁷¹⁸ U oktobru 1998. godine 21. i 22. odred su spojeni, čime je stvorena 122. interventna brigada PJP.¹⁷¹⁹ U okviru te brigade, Boško Buha je bio komandant 21. odreda PJP, a njegov zamenik je bio Vladimir Ilić. Otprilike od kraja 1998. godine 22. odredom PJP komandovao je Dragan Živaljević.¹⁷²⁰ Živaljević je takođe imenovan za komandanta cele 122. interventne brigade.¹⁷²¹

670. Svaki odred PJP trebalo je da se sastoji od četiri do sedam četa policije, koje su pak bile podeljene na vodove i odeljenja.¹⁷²² Postojale su i rezervne čete PJP.¹⁷²³ Svaki odred bio je jačine

¹⁷⁰⁹ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 3; svedok K79, T. 9578 (1. februar 2007. godine), dok. pr. br. 6D1327 (Izjava svedoka od 7. maja 2006. godine), par. 3.

¹⁷¹⁰ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 3.

¹⁷¹¹ Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine), str. 1.

¹⁷¹² Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine), str. 2–3; Ljubinko Cvetić, T. 8040 (6. decembar 2006. godine); svedok K86, T. 7345 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷¹³ Svedok K79, T. 9577–9578 (1. februar 2007. godine).

¹⁷¹⁴ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 2, T. 4723 (12. oktobar 2006. godine).

¹⁷¹⁵ Svedok K25, T. 4725–4726 (12. oktobar 2006. godine).

¹⁷¹⁶ Svedok K25, T. 4730–4731 (12. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 3.

¹⁷¹⁷ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 2–3; svedok K79, T. 9578 (1. februar 2007. godine). V. takođe svedok K25, T. 4755 (12. oktobar 2006. godine).

¹⁷¹⁸ Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine), str. 1.

¹⁷¹⁹ Vladimir Ilić, T. 24349 (17. mart 2008. godine); Dragan Živaljević, dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 6.

¹⁷²⁰ Dragan Živaljević, T. 24895 (3. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 6.

¹⁷²¹ Dragan Živaljević, T. 24908–24909 (3. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 6; Vladimir Ilić, T. 24349 (17. mart 2008. godine). Dragan Živaljević je objasnio da se, nakon što su 21. i 22. odred spojeni u 122. interventnu brigadu, o njima često pogrešno govorilo kao o 121. i 122. odredu. Dragan Živaljević, T. 24894 (3. april 2008. godine).

¹⁷²² Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine).

između 450 i 600 ljudi.¹⁷²⁴ Svaka četa u sastavu odreda brojala je otprilike 150-180 pripadnika.¹⁷²⁵ Odeljenje je bilo najmanja jedinica, sačinjena od osam ljudi, među kojima su bili komandir, snajperista, mitraljezac, tromblonista i četiri strelca.¹⁷²⁶

671. Postojala su dva tipa formacija odreda PJP: formacija A ili manevarski odredi i formacija B, ili teritorijalni odredi.¹⁷²⁷ Manevarski odredi su učestvovali u borbenim dejstvima, dok su teritorijalni odredi služili kao rezerva i nisu učestvovali u takvim dejstvima.¹⁷²⁸

672. Pripadnici PJP nosili su lično naoružanje i automatske puške.¹⁷²⁹ Prema rečima svedoka K79, tokom operacija u septembru i oktobru 1998. godine svakoj četi PJP bile su dodeljene tri "prage" (samohodni protivavionski top) i tri tenka.¹⁷³⁰ Svedok K25 je posvedočio da je njegova jedinica PJP u martu 1999. godine od naoružanja imala minobacače kalibra 80 milimetara i 60 milimetara, ručne bombe, protivtenkovske ručne bacače "zolja", puške "zastava" i poluautomatske pištolje "CZ". Takođe su imali jedno rusko vozilo UAZ, opremljeno mitraljezom kalibra 7,9 milimetara. Osim toga, imali su i tri "kamiona 110", jedan pinzgauer, tri džipa i tri civilna kamiona, stavljena na raspolaganje MUP.¹⁷³¹ Prema rečima Dragana Živaljevića, 122. interventna brigada PJP koristila je kamione landrover, lade nive, vozila UAZ i pešadijska oklopna vozila kao što su BOV, prage, BVP i M-90.¹⁷³²

673. Veću je takođe dat iskaz da su PJP uključivale operativne poterne grupe (dalje u tekstu: OPG).¹⁷³³ Pripadnici OPG su obučavani kako bi se mogli "s manjim ali operativnijim i mobilnijim snagama suprotstaviti ozbiljnijoj pojavi urbanog terorizma".¹⁷³⁴ Miroslav Mijatović, zamenik načelnika Štaba MUP, svedočio je da je Goran Radosavljević, takođe član Štaba MUP, dobio

¹⁷²³ Svedok K79, dok. pr. br. 6D1327 (Izjava svedoka od 7. maja 2006. godine), par. 5; Ljubinko Cvetić, T. 8039 (6. decembar 2006. godine).

¹⁷²⁴ Ljubinko Cvetić, T. 8039 (6. decembar 2006. godine).

¹⁷²⁵ Svedok K79, T. 9585 (1. februar 2007. godine); svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 7.

¹⁷²⁶ Dok. pr. br. P1508 (Obrazovanje posebnih jedinica milicije, 1. avgust 1993. godine). Neki svedoci su posvedočili da su odeljenja u praksi brojala od četiri do deset ljudi. Svedok K79, T. 9586 (1. februar 2007. godine), T. 9717 (2. februar 2007. godine); svedok K86, T. 7346-7348 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷²⁷ Duško Adamović, dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. marta 2008. godine), par. 52.

¹⁷²⁸ Dragan Milenković, T. 22988-22989 (21. februar 2008. godine); Duško Adamović, dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. marta 2008. godine), par. 52.

¹⁷²⁹ Svedok K86, T. 7349 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷³⁰ Svedok K79, dok. pr. br. 6D1327 (Izjava svedoka od 7. maja 2006. godine), par. 30.

¹⁷³¹ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 13.

¹⁷³² Dragan Živaljević, dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 9; Vladimir Ilić, T. 24327 (17. mart 2008. godine).

¹⁷³³ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 28.

¹⁷³⁴ Miroslav Mijatović, dok. pr. br. 6D1492 (Izjava svedoka od 6. februara 2008. godine), par. 37. V. takođe Radojica Nikčević, T. 23229 (26. februar 2008. godine); Ljubinko Cvetić, T. 8039 (6. decembar 2006. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 31.

zaduženje da rukovodi tom obukom.¹⁷³⁵ Međutim, Cvetić je svedočio da je Radosavljević, u stvari, bio komandant celog OPG.¹⁷³⁶

674. U okviru svakog SUP, OPG su delovali kao posebna grupa. Radojica Nikčević je objasnio da su pripadnici OPG i PJP nosili iste uniforme, koristili istu opremu i primali istu platu.¹⁷³⁷ Prema rečima svedoka K86, jedinice OPG imale su sopstvene komandante, koji su bili direktno podređeni načelnicima relevantnih SUP.¹⁷³⁸ Svedok K86 je izneo tvrdnju da su OPG bili prve jedinice MUP koje su angažovane u nekom konkretnom dejstvu, jer su bile najbolje obučene za hvatanje kriminalaca i ubica.¹⁷³⁹

(2) Specijalna antiteroristička jedinica

675. Specijalna antiteroristička jedinica (dalje u tekstu: SAJ) bila je dodatna grupa u okviru RJB, formirana radi suzbijanja terorizma, rešavanja situacija vezanih za taoce i hapšenje većih kriminalnih grupa.¹⁷⁴⁰ U vreme na koje se odnosi Optužnica komandant SAJ bio je Živko Trajković, a zamenik komandanta bio je Zoran Simatović (zvani Tutinac).¹⁷⁴¹

676. Specijalna antiteroristička jedinica bila je podeljena na tri jedinice, koje su potpadale pod SUP Beograd, SUP Novi Sad i SUP Priština.¹⁷⁴² Pripadnici SAJ birani su iz redova redovne policije putem procesa provere, koji se obično usredsređivao na psihičke i fizičke sposobnosti kandidata.¹⁷⁴³ U Batajnici kod Beograda nalazio se centar za obuku SAJ.¹⁷⁴⁴ Tamo je bila stacionirana jedna od tri jedinice SAJ,¹⁷⁴⁵ ali je ona ubrzo nakon početka kampanje NATO otišla iz Batajnice i bila angažovana na Kosovu.¹⁷⁴⁶

¹⁷³⁵ Miroslav Mijatović, dok. pr. br. 6D1492 (Izjava svedoka od 6. februara 2008. godine), par. 37; Dragan Živaljević, T. 24941 (8. april 2008. godine); Duško Adamović, dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. marta 2008. godine), par. 11.

¹⁷³⁶ Ljubinko Cvetić, T. 8039 (6. decembar 2006. godine).

¹⁷³⁷ Radojica Nikčević, T. 23261–23263 (26. februar 2008. godine). V. takođe svedok K86, T. 7352–7353 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 29.

¹⁷³⁸ Svedok K86, T. 7353 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷³⁹ Svedok K86, T. 7345 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷⁴⁰ Svedok K88, dok. pr. br. P2800 (Izjava svedoka od 21. januara 2006. godine), par. 4; dok. pr. br. 6D1355 (Rešenje o utvrđivanju specijalnih antiterorističkih jedinica, 5. april 1996. godine).

¹⁷⁴¹ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 38; v. Miroslav Mijatović, T. 22427 (14. februar 2008. godine).

¹⁷⁴² Ljubinko Cvetić, T. 8038 (6. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 6D1355 (Rešenje o utvrđivanju specijalnih antiterorističkih jedinica, 5. april 1996. godine), str. 1.

¹⁷⁴³ Svedok K86, T. 7346 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁷⁴⁴ Svedok K87, dok. pr. br. P2756 (Izjava svedoka od 3. juna 2005. godine), par. 7 (zapečaćeno).

¹⁷⁴⁵ Svedok K87, dok. pr. br. P2756 (Izjava svedoka od 3. juna 2005. godine), par. 5 (zapečaćeno).

¹⁷⁴⁶ Svedok K87, dok. pr. br. P2756 (Izjava svedoka od 3. juna 2005. godine), par. 8 (zapečaćeno).

677. Goran Stoparić je posvedočio da je bio pripadnik grupe zvane Škorpioni, koja je prethodno bila povezivana s RDB.¹⁷⁴⁷ Početkom 1999. godine, nedugo pre početka NATO kampanje, Slobodan Medić (zvani Boca) rekao mu je da se jedinica Škorpioni ponovno formira, ali da će biti pripojena SAJ, a ne RDB.¹⁷⁴⁸ Stoparić se tada ponovno pridružio toj jedinici.¹⁷⁴⁹ Taj iskaz potvrdio je Aleksandar Vasiljević.¹⁷⁵⁰

678. U više dokumenata koji su prihvaćeni u ovom predmetu pominje se i “grupa Brazil”, još jedna zasebna grupa koja je možda bila povezana sa SAJ ili mu je bila pripojena, a koju je bivši komandant 125. motorizovane brigade VJ Dragan Živanović opisao kao jednu od najbolje obučениh jedinica MUP koja je bila deo SAJ.¹⁷⁵¹ Jedan dokument koji je prihvaćen u ovom predmetu, naslovljen “Plan radne stanice veze” ukazuje na to da je termin “Brazil” korišćen kao šifra za snage SAJ “F”.¹⁷⁵²

679. Međutim u izveštaju o angažovanju jedinica na Kosovu od 8. avgusta 1998. godine, Živanović je naveo grupu Brazil kao deo jedinice za specijalne operacije RDB, poznate pod nazivom JSO, o kojoj će biti reči dole u tekstu.¹⁷⁵³ Takav raspored snaga potvrdio je Miloš Deretić, član Štaba MUP za Kosovo, odgovoran za veze, koji je posvedočio da je termin “Brazil” bila šifra Milorada Ulemeka Lukovića (zvanog Legija), komandanta JSO, kao i da ga je koristio JSO.¹⁷⁵⁴

ii. Resor državne bezbednosti (RDB)

680. U Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji Resora državne bezbednosti (dalje u tekstu: Pravilnik RDB) izloženi su zadaci i modaliteti rada i delovanja RDB. Njegov prvenstveni zadatak bila je zaštita državne bezbednosti putem sprečavanja aktivnosti čiji je cilj podiranje ustavnog poretka. Shodno tome, on se bavio prikupljanjem obaveštajnih i kontraobaveštajnih podataka.¹⁷⁵⁵

681. Obaveštajni rad RDB opisali su Ratimir Tanić, bivši “izvor” RDB, i Zoran Mijatović, bivši pomoćnik načelnika za kontraobaveštajne poslove:¹⁷⁵⁶ on je uključivao pregovore između RDB

¹⁷⁴⁷ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 8–9.

¹⁷⁴⁸ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 34–35.

¹⁷⁴⁹ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 41.

¹⁷⁵⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 38.

¹⁷⁵¹ Dragan Živanović, T. 20541–20542, 20558 (18. januar 2008. godine).

¹⁷⁵² Dok. pr. br. P1052 (Plan radne stanice veze), str. 1.

¹⁷⁵³ Dok. pr. br. P1426 (Izveštaj o angažovanju jedinica brigade), str. 2. (Tekst glasi kako sledi: “ Kod jedinica PJP, posebno 3. i 7. od PJP, ljudstvo nije dobro obučeno, dok su jedinice JSO, posebno grupa ‘Brazil’, veoma dobro obučene za izvođenje svih b/d, posebno u zaštiti naših b/v.”).

¹⁷⁵⁴ Miloš Deretić, T. 22616 (18. februar 2008. godine).

¹⁷⁵⁵ Dok. pr. br. P1192 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji RDB, april 1996. godine), str. 1.

¹⁷⁵⁶ Zoran Mijatović, T. 14517-14518 (29. avgust 2007. godine); Ratimir Tanić, dok. pr. br. 1D44 (Izjava svedoka od 19. jula 2000. godina).

(tadašnji SDB) i kosovskih Albanaca 1995. godine,¹⁷⁵⁷ i pribavljanje informacija o planovima NATO od saradnika i izvora na Zapadu.¹⁷⁵⁸ Operativni rad RDB, naročito na Kosovu, detaljnije je opisan dole u tekstu.

682. I Ratimir Tanić i Aleksandar Vasiljević su posvedočili da je za RDB formalno bio zadužen ministar unutrašnjih poslova, ali da je u praksi to bio Slobodan Milošević, predsednik SRJ, koji je upravljao svim operacijama resora i kontrolisao ih.¹⁷⁵⁹ Međutim, Zoran Mijatović je izjavio da, kao službenik RDB, nikad nije dobio nikakvo naređenje od političara, uključujući Miloševića.¹⁷⁶⁰ Veće prihvata Tanićev i Vasiljevićev iskaz o Miloševićevoj ulozi.

683. U sastavu RDB bile su interne organizacione jedinice koje su se nalazile i u sedištu RDB i van njega, kao i specijalne organizacione jedinice. Prema članovima 26, 35 i 36 Pravilnika RDB, na Kosovu su postojala tri centra RDB: u Gnjilanu, Prištini i Prizrenu. Svaki od tih centara imao je odeljenja i lokalne ogranke. Na primer, centar Priština imao je odeljenja u Lipljanu/Lipjan, Obiliću/Obiliq i Podujevu, kao i "istureni operativni sastav" u Kosovu Polju.¹⁷⁶¹

684. Osim ta tri centra RDB, na Kosovu je postojao tim koordinatora stacioniran u istoj zgradi gde i Centar RDB Priština.¹⁷⁶² Tokom cele 1998. godine na čelu tog tima bio je David Gajić; Ljubivoje Joksić bio je pomoćnik koordinatora za Kosovo. Gajić je otišao s Kosova krajem 1998. godine, dok je Joksić ostao do kraja kampanje NATO 1999. godine.¹⁷⁶³ Dana 1. januara 1999. godine na Gajićevo mesto je došao Milosav Mićo Vilotić.¹⁷⁶⁴

685. Nakon što je počela kampanja NATO bombardovanja, RDB se odselio iz svojih zvaničnih prostorija u Prištini na razne tajne lokacije širom grada. Pored toga, NATO bombardovanje je poremetilo komunikaciju između tri centra RDB na Kosovu. Joksić je objasnio da je komunikacija između centara skoro prestala i da je vršena mahom putem poseta i kurira.¹⁷⁶⁵

¹⁷⁵⁷ Ratimir Tanić, dok. pr. br. 1D44 (Izjava svedoka od 19. jula 2000. godine), par. 3. Zoran Mijatović je porekao da su predstavnici RDB stupali u takve pregovore; Zoran Mijatović, T. 14519 (29. avgust 2007. godine).

¹⁷⁵⁸ Zoran Mijatović, T. 14520 (29. avgust 2007. godine).

¹⁷⁵⁹ Ratimir Tanić, T. 6406–6407 (13. novembar 2006. godine); Aleksandar Vasiljević, T. 9001 (23. januar 2007. godine).

¹⁷⁶⁰ Zoran Mijatović, T. 14554–14555 (29. avgust 2007. godine).

¹⁷⁶¹ Ljubivoje Joksić, T. 21940–21941 (8. februar 2008. godine).

¹⁷⁶² Ljubivoje Joksić, T. 21939 (8. februar 2008. godine).

¹⁷⁶³ Ljubivoje Joksić, T. 21944 (8. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D302 (Dosije o službi Davida Gajića).

¹⁷⁶⁴ Ljubivoje Joksić, T. 21945 (8. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D303 (Dosije o službi Milosava Vilotića).

¹⁷⁶⁵ Ljubivoje Joksić, T. 21955–21956 (8. februar 2008. godine).

686. Jedinica za specijalne operacije RDB (dalje u tekstu: JSO) formirana je u skladu sa članovima 5, 41 i 42 Pravilnika RDB.¹⁷⁶⁶ To je bila elitna naoružana jedinica i važila je za izuzetno sposobnu i dobro obučenu.¹⁷⁶⁷ Na njenom čelu bio je Franko Simatović zvan Frenki, koji je bio pomoćnik načelnika RDB.¹⁷⁶⁸ Operativni komandant JSO bio je Milorad Ulemek Luković (zvan Legija), koji je bio direktno podređen Simatoviću.¹⁷⁶⁹ Legija je nekada bio pripadnik paravojne grupe poznate pod imenom “Arkanovi Tigrovi” i imao je iskustva u sukobima u Bosni i Hrvatskoj.¹⁷⁷⁰

687. Ljudstvo JSO prvenstveno su činili bivši pripadnici grupe pod nazivom “Crvene beretke”, koja je formirana 1991. godine. Njeni pripadnici su takođe učestvovali u borbama na drugim ratištima, naročito u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.¹⁷⁷¹ Za JSO je korišćen i naziv “Crvene beretke”¹⁷⁷² i njegovi pripadnici su takođe ponekad nazivani “frenkijevcima” ili “Frenkijevim ljudima”.¹⁷⁷³ Bivši član “Škorpiona” Goran Stoparić objasnio je da je osim jezgra bilo nekoliko “satelitskih” jedinica pripojenih JSO, koje su bile na platnom spisku RDB, kao što su “Škorpioni”, “Sivi vukovi” i “Arkanovi Tigrovi”.¹⁷⁷⁴ Vasiljević je dodao da su pripadnici grupe pod nazivom “Arkanovi Tigrovi” imali službene legitimacije RDB Srbije i da je bilo opštepoznato da je među njima bilo ljudi koji su ranije činili zločine. On je dalje izjavio da su ti ljudi bili angažovani u Kosovu Polju,¹⁷⁷⁵ gde je bio stacioniran “istureni operativni sastav” RDB.¹⁷⁷⁶ Jedinica za specijalne operacije je raspolagala i izvesnim brojem rezervista, koji su mogli biti pozvani da se uključe u operacije.¹⁷⁷⁷

¹⁷⁶⁶ Dok. pr. br. P1192 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji RDB, april 1996. godine), članovi 5, 41–42.

¹⁷⁶⁷ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 28; Ljubinko Cvetić, T. 8034 (6. decembar 2006. godine); svedok K79, T. 9675–9676 (2. februar 2007. godine).

¹⁷⁶⁸ Zoran Mijatović, T. 14527-14528 (29. avgust 2007. godine); svedok K79, T. 9676 (2. februar 2007. godine), dok. pr. br. 6D1327 (Izjava svedoka od 7. maja 2006. godine), par. 28; Dragan Živanović, T. 20542–20543 (18. januar 2008. godine).

¹⁷⁶⁹ Aleksandar Vasiljević, T. 8703 (19. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33; Zoran Mijatović, T. 14527-14528 (29. avgust 2007. godine); svedok K79, T. 9676 (2. februar 2007. godine).

¹⁷⁷⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33.

¹⁷⁷¹ Aleksandar Vasiljević, T. 8701 (19. januar 2007. godine); Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 10.

¹⁷⁷² Goran Stoparić, T. 701–702 (12. jul 2006. godine).

¹⁷⁷³ Svedok K25, T. 4666–4667 (11. oktobar 2006. godine); svedok K90, T. 9314 (29. januar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33.

¹⁷⁷⁴ Goran Stoparić, T. 694 (12. jul 2006. godine), dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 10–11.

¹⁷⁷⁵ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 40–42.

¹⁷⁷⁶ Ljubivoje Joksić, T. 21941 (8. februar 2008. godine).

¹⁷⁷⁷ Goran Stoparić, T. 761–762 (13. jul 2006. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33.

688. Vasiljević je posvedočio da su pripadnici JSO imali “posebnu i najmoderniju opremu u svakoj kategoriji”.¹⁷⁷⁸ Britanski vojni ataše John Crosland je takođe izjavio da su bili prepoznatljivi po vozilima – kao što je tojota land kruzer – koje su koristili na Kosovu.¹⁷⁷⁹ Prema Vasiljevićevim rečima, JSO je imao čak i helikopter MiG 124 i njihovo naoružanje je uključivalo protivavionske topove i automatske puške.¹⁷⁸⁰ Moderna vozila koja je koristio JSO često su bila opremljena teškim mitraljezom M2 Browning kalibra 12,5 milimetara.¹⁷⁸¹ Osim oružja jugoslovenske proizvodnje koje su koristile redovne snage VJ i MUP, JSO je koristio moderno zapadno naoružanje, kao što su automatski karabini hekler i koh kalibra 5,56 milimetara i lake automatske puške MP5 kalibra 9 milimetara, kao i teške mitraljeze M2 brauning kalibra 12,5 milimetara.¹⁷⁸²

iii. Štab MUP za Kosovo

689. Dana 11. juna 1997. godine načelnik RJB Vlastimir Đorđević izdao je “Rešenje o obrazovanju Štaba Ministrstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohiju”. Kako je navedeno u stavci 8, tim rešenjem “presta[lo] [je] da važi” rešenje o obrazovanju štaba MUP od 15. aprila 1994. godine.¹⁷⁸³ Dana 15. januara 1998. godine Đorđević je izdao “Rešenje o utvrđivanju poslova i zadataka Štaba Ministarstva u Prištini”.¹⁷⁸⁴

690. Dana 15. maja 1998. godine Đorđević je izdao još jedno “Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva u Prištini”, na osnovu čijih odredbi je pak prestalo da važi rešenje od 15. aprila 1994. godine o obrazovanju Štaba MUP. Prema stavci 1 tog rešenja iz maja 1998. godine, “obrazuje se Štab Ministarstva sa sedištem u Prištini”. U rešenju je konkretno navedeno sledeće: “Sastav Štaba, rukovodilac i članovi Štaba određuju se posebnim rešenjem”, kao i sledeće: “Brojno stanje i struktura radnika i jedinica koje se upućuju na vršenje poslova Štaba, njihova oprema i sredstva, trajanje smene, uslovi i način upućivanja određuju se posebnom naredbom”.¹⁷⁸⁵

¹⁷⁷⁸ Aleksandar Vasiljević, T. 8702 (19. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 32.

¹⁷⁷⁹ John Crosland, T. 9764–9765 (7. februar 2007. godine).

¹⁷⁸⁰ Aleksandar Vasiljević, T. 8702 (19. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 32.

¹⁷⁸¹ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 9.

¹⁷⁸² John Crosland, T. 9764–9765 (7. februar 2007. godine), dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 9.

¹⁷⁸³ Dok. pr. br. 6D1368 (Rešenje, Obrazuje se Štab Ministarstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohiju, 11. jun 1997. godine).

¹⁷⁸⁴ Dok. pr. br. 6D1370 (Rešenje o utvrđivanju poslova i zadataka Štaba Ministarstva u Prištini, 15. januar 1998. godine).

¹⁷⁸⁵ Dok. pr. br. P1251 (Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva u Prištini, 15. maj 1998. godine).

691. Dana 11. juna 1998. godine Đorđević je izdao “Rešenje o određivanju sastava Štaba, rukovodioca i članova Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohija”.¹⁷⁸⁶ U tom rešenju, Lukić je bio naveden kao “rukovodilac Štaba”.¹⁷⁸⁷ Prema tom rešenju od juna 1998. godine, Štab MUP je trebalo da “poč[ne] s radom 1. juna 1998. godine”.¹⁷⁸⁸

692. Pet dana kasnije, 16. juna 1998. godine, ministar unutrašnjih poslova Srbije Vlajko Stojiljković izdao je “Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma”. U tom rešenju je objašnjeno da “[d]onošenjem ovog rešenja prestaju da važe [tri rešenja]”: rešenje o obrazovanju operativnog Štaba od 21. aprila 1998. godine; rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva u Prištini od 15. maja 1998. godine; i rešenje o određivanju sastava Štaba MUP od 11. juna 1998. godine. Novi sastav Štaba MUP naveden je u stavci 1 rešenja, dok je u stavci 4 navedeno da će Štab “otpočeti s radom 16. juna 1998. godine”.¹⁷⁸⁹

693. Sledeće godine, 31. maja 1999. godine, Stojiljković je izdao “Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma”.¹⁷⁹⁰ U tom rešenju, u kojem su mahom na isti način određene funkcije i sastav Štaba MUP, ali koje je sadržalo neke kadrovske promene, bilo je navedeno da njegovim donošenjem prestaje da važi rešenje od 16. juna 1998. godine i da ono stupa na snagu 1. juna 1999. godine.¹⁷⁹¹

694. Tačna uloga, sastav i ovlašćenja Štaba MUP su jedno od pitanja oko kojeg su se tužilaštvo i Lukićeva odbrana najviše sporili i o njemu će se detaljnije govoriti dalje u tekstu, u Odeljku VIII.H, koji se odnosi na Lukićevu individualnu krivičnu odgovornost.

iv. Pograniczne policijske stanice

695. Kontrola prelaska državne granice i kontrola graničnog pojasa između Kosova i Albanije i Makedonije bila je podeljena između VJ i MUP. Prema članu 4 i članu 48 Zakona o prelaženju državne granice i kretanju u graničnom pojasu, MUP je kontrolisao granične prelaze i naseljena

¹⁷⁸⁶ Dok. pr. br. P1252 (Rešenje o određivanju sastava Štaba, rukovodioca i članova Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohija), par. 1; Ljubinko Cvetić, T. 8030 (6. decembar 2006. godine).

¹⁷⁸⁷ Dok. pr. br. P1252 (Rešenje o određivanju sastava Štaba, rukovodioca i članova Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohija), par. 1. Lukićeva odbrana ne osporava da je Lukić zaista zauzimao najviši položaj u Štabu, ali tvrdi da on nije bio “načelnik”, već “rukovodilac”, to jest, na engleskom “manager” ili “administrator”. Lukićev završni pretresni podnesak, 18. jun 2008. godine (javna verzija), par. 1432. Veće će se ovim baviti dalje u tekstu, u Odeljku VIII.H, u okviru diskusije o Lukićevoj individualnoj krivičnoj odgovornosti.

¹⁷⁸⁸ Dok. pr. br. P1252 (Rešenje o određivanju sastava Štaba, rukovodioca i članova Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova za AP Kosovo i Metohija), par. 3.

¹⁷⁸⁹ Dok. pr. br. P1505 (Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma, 16. jun 1998. godine).

¹⁷⁹⁰ Dok. pr. br. P1811 (Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma, 31. maj 1999. godine).

¹⁷⁹¹ Dok. pr. br. P1811 (Rešenje o obrazovanju Štaba Ministarstva za suzbijanje terorizma, 31. maj 1999. godine), par. 4–6.

mesta, dok je VJ kontrolisao preostali deo graničnog pojasa.¹⁷⁹² Rade Čučak, visoki funkcioner VJ zadužen za zaštitu državne granice, objasnio je da je VJ mogao da pretresa lica koja bi ušla u granični pojas. Međutim, za stalne kontrolne punktove na graničnim prelazima bio je zadužen samo MUP.¹⁷⁹³ Radovan Vučurević, pomoćnik u Štabu MUP u Prištini, potvrdio je da je MUP bio zadužen za kretanje u naseljenim mestima unutar graničnog pojasa, dok je VJ bio zadužen za kontrolu kretanja van naseljenih mesta.¹⁷⁹⁴

696. Petar Dujković, zamenik i vršilac dužnosti načelnika Uprave pogranične policije do juna ili jula 1999. godine, posvedočio je da se organizaciona jedinica MUP koja je bila odgovorna za prelazak granice zvala "Uprava pogranične policije za strance i upravne poslove".¹⁷⁹⁵ Ona je bila nadležna za veliki broj pitanja, kao što su kretanje stranaca, suzbijanje ilegalne migracije, pitanja boravišta i putnih isprava građana, kao i pitanje posedovanja municije i oružja od strane građana i pravnih lica.¹⁷⁹⁶ Ona se sastojala od tri odeljenja, i to Odeljenja za pogranične poslove, Odeljenja za strance i putne isprave i Odeljenja za upravne poslove.¹⁷⁹⁷

697. Veću je dalje predočeno da je tokom relevantnog perioda SRJ imala 35 pograničnih policijskih stanica, od kojih je pet bilo na Kosovu.¹⁷⁹⁸ Od tih stanica, dve su bile na granici s Makedonijom (Đeneral Janković/Hani i Elezit i Globočica/Gllobočica), dva na granici s Albanijom (Vrbnica/Vërbnica i Ćafa Prušit/Qafa e Prushit) i jedna na aerodromu u Prištini. Stanica u Đeneral Jankoviću pokrivala je dva granična prelaza, dok su stanice u Globočici, Vrbnici i Ćafi Prušit bile zadužene samo za po jedan.¹⁷⁹⁹

698. Nebojša Ognjenović je dao podroban iskaz o pograničnoj policijskoj stanici u Vrbnici i tamošnjim događajima tokom kampanje vazdušnih napada NATO. On je posvedočio da je ta stanica imala komandira, zamenika komandira i pomoćnika komandira, četiri vođe smene i 17 policajaca.¹⁸⁰⁰ Zaduženja zaposlenih bila su podeljena na dežurstva, obezbeđenje područja oko graničnog prelaza i proveru putnika.¹⁸⁰¹

¹⁷⁹² Dok. pr. br. 3D1122 (Zakon o prelaženju državne granice i kretanju u graničnom pojasu, 17. avgust 2007. godine).

¹⁷⁹³ Rade Čučak, T. 14874–14876, 14884–14885 (4. septembar 2007. godine).

¹⁷⁹⁴ Radovan Vučurević, T. 23122–23123 (25. februar 2008. godine).

¹⁷⁹⁵ Petar Dujković, T. 23304–23308 (27. februar 2008. godine); Radovan Vučurević, T. 23046–23050 (22. februar 2008. godine).

¹⁷⁹⁶ Petar Dujković, T. 23338 (27. februar 2008. godine).

¹⁷⁹⁷ Dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 31. decembar 1997. godine), član 18; Petar Dujković, T. 23314 (27. februar 2008. godine).

¹⁷⁹⁸ Dok. pr. br. 6D269 (Depeša Vlastimira Đorđevića, 18. februar 1999. godine); Nebojša Ognjenović, T. 22851–22852 (20. februar 2008. godine).

¹⁷⁹⁹ Petar Dujković, T. 23315–23316 (27. februar 2008. godine).

¹⁸⁰⁰ Nebojša Ognjenović, T. 22848 (20. februar 2008. godine).

¹⁸⁰¹ Nebojša Ognjenović, T. 22861 (20. februar 2008. godine).

v. Uprava kriminalističke policije

699. Prema članu 14 Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, zadatak Uprave kriminalističke policije, (dalje u tekstu: UKP) bio je da organizuje poslove suzbijanja kriminaliteta, usmerava i usklađuje rad SUP na suzbijanju kriminaliteta, pruža im stručnu pomoć, a u izuzetnim slučajevima se neposredno uključuje u rešavanje najtežih i najsloženijih krivičnih dela. Pored toga, u skladu sa članom 37 Pravilnika, svaki SUP trebalo je da obrazuje odeljenje kriminalističke policije (dalje u tekstu: OKP) koje će obavljati poslove suzbijanja kriminaliteta u zoni svoje odgovornosti.¹⁸⁰²

700. Tokom prve polovine 1999. godine, načelnik Uprave kriminalističke policije u Beogradu bio je Dragan Ilić, koji je u Optužnici naveden kao učesnik u navodnom udruženom zločinačkom poduhvatu.¹⁸⁰³

701. Načelnik OKP Uroševac Branislav Debeljković posvedočio je da je načelnike OKP imenovao načelnik RJB ili ministar unutrašnjih poslova, po preporuci načelnika relevantnog SUP i UKP. Alternativno, načelnika OKP mogla je da imenuje UKP u Beogradu.¹⁸⁰⁴

702. Veće je saslušalo iskaz svedoka 6D2 da su zadaci OKP bili sprečavanje, suzbijanje i otkrivanje svih vrsta kriminaliteta, kao i pokretanje krivičnog postupka protiv izvršilaca. U vezi sa krivičnim delima terorizma, vršeni su uviđaji na osnovu naloga istražnog sudije.¹⁸⁰⁵

703. Načelnici OKP bili su podređeni načelnicima SUP.¹⁸⁰⁶ Vojnović i Debeljković su objasnili da su načelnici OKP bili odgovorni UKP u Beogradu “po linijama rada”. Međutim, kad je reč o “profesionalnom i zakonitom obavljanju poslova”, oni su bili odgovorni načelnicima svojih SUP.¹⁸⁰⁷ Prema svedoku 6D2 i Debeljkoviću, OKP su podnosili izveštaje UKP u Beogradu o “dogadajima” i onome što je potom preduzimano. Izveštaji su, radi informacije, slati, između ostalog, Štabu MUP i načelniku relevantnog SUP.¹⁸⁰⁸ Odeljenja kriminalističke policije su

---

¹⁸⁰² Dok. pr. br. 6D1305 (Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, 31. decembar 1997. godine), članovi 14, 37.

¹⁸⁰³ Dok. pr. br. P1996 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 7. maj 1999. godine).

¹⁸⁰⁴ Branislav Debeljković, dok. pr. br. 6D1533 (Izjava svedoka od 7. marta 2008. godine), par. 25.

¹⁸⁰⁵ Svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1631 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 9 (zapečaćeno).

¹⁸⁰⁶ Svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1631 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 10–11 (zapečaćeno); Branislav Debeljković, dok. pr. br. 6D1533 (Izjava svedoka od 7. marta 2008. godine), par. 15.

¹⁸⁰⁷ Miloš Vojnović, dok. pr. br. 6D1532 (Izjava svedoka od 5. marta 2008. godine), par. 9; Branislav Debeljković, dok. pr. br. 6D1533 (Izjava svedoka od 7. marta 2008. godine), par. 3.

¹⁸⁰⁸ Branislav Debeljković, dok. pr. br. 6D1533 (Izjava svedoka od 7. marta 2008. godine), par. 17; V. takođe Branislav Debeljković, T. 24258–24262, 24266–24267 (13. mart 2008. godine); svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1632 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 20. V. takođe Radovan Zlatković, dok. pr. br. 6D1627 (Izjava svedoka od 13. aprila 2008. godine), par. 3.

povremeno RDB dostavljala informacije u vezi sa ugrožavanjem državnog uređenja, kao što je terorizam.¹⁸⁰⁹

704. Veću je predočeno da je tokom kampanje NATO rad OKP bio otežan zbog ograničenja kretanja, napada OVK na uviđajne ekipe i bombardovanja.¹⁸¹⁰ Uprkos svim tim poteškoćama, OKP su nastavili da rade u skladu s istim principima kao i ranije, pri čemu je jedina razlika bila u tome što su zaposleni počeli da rade u smenama, kao bi se obezbedilo da 24 časa na dan neko bude prisutan na lokaciji.¹⁸¹¹

b. Uniforme MUP

705. Član 2 Pravilnika o uniformi i oznakama milicije iz marta 1996. godine (dalje u tekstu: Pravilnik o uniformi) predviđao je da MUP ima četiri različite vrste uniformi: (a) redovnu uniformu; (b) svečanu, nastupnu i eskortnu uniformu; (3) interventnu uniformu; i (4) vežbovnu uniformu.¹⁸¹² “Redovne”, “svečane” i “nastupne” zimske uniforme bile su tamnoplave boje. U Pravilniku o uniformi boja “interventne uniforme za urbane uslove” opisana je kao maskirna šara u kombinaciji tamnoplave, sive, crne i braon boje, dok je “interventna uniforma za terenske uslove” bila maskirna uniforma u kombinaciji crne, braon, zelene i žute boje, s pojedinim delovima crne, sive i bele boje.¹⁸¹³

706. Pravilnik o uniformi dalje je predviđao da pripadnici MUP nose amblem na kapama i na levom rukavu uniforme, kao i poseban amblem koji označava njihovu jedinicu, poslove i čin.¹⁸¹⁴ Na amblemima policije trebalo je da stoji reč “milicija”, napisana ćirilicom.¹⁸¹⁵ Dana 18. januara 1997. godine izdat je Pravilnik o izmenama pravilnika o uniformi i oznakama milicije Ministarstva unutrašnjih poslova, u kojem je bilo navedeno da se, za snage MUP, počev od tog datuma, umesto reči “milicija” koristi reč “policija” i da ambleme treba promeniti u skladu s tim.¹⁸¹⁶ Međutim, Veće

¹⁸⁰⁹ Branislav Debeljković, dok. pr. br. 6D1533 (Izjava svedoka od 7. marta 2008. godine), par. 19; svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1631 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 21 (zapečaćeno).

¹⁸¹⁰ Svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1631 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 39, 40–42 (zapečaćeno); Radovan Zlatković, dok. pr. br. 6D1627 (Izjava svedoka od 13. aprila 2008. godine), par. 4.

¹⁸¹¹ Svedok 6D2, dok. pr. br. 6D1631 (Izjava svedoka od 12. aprila 2008. godine), par. 42 (zapečaćeno).

¹⁸¹² Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), član 2; dok. pr. br. 1D408 (Pravilnik o izmenama pravilnika o uniformi i oznakama milicije, 18. januar).

¹⁸¹³ Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), članovi 2, 26, 28.

¹⁸¹⁴ Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), članovi 41–50.

¹⁸¹⁵ Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), članovi 43.

¹⁸¹⁶ Dok. pr. br. 1D408 (Pravilnik o izmenama pravilnika o uniformi i oznakama milicije, 18. januar).

je na osnovu analize foto-dokumentacije zaključilo da su neki pripadnici MUP 1999. godine nastavili da nose oznake na kojima je stajalo “milicija”, a ne “policija”.¹⁸¹⁷

707. Razni svedoci su dali iskaze koji potvrđuju da su se pripadnici MUP, uključujući jedinice PJP i SAJ, pridržavali tih odredaba, o čemu će biti reči dole u tekstu.

i. Uniforme redovne i rezervne policije

708. Svedok K86, koji je bio pripadnik PJP, posvedočio je da je od 1991. do 1998. godine standardna radna odeća svih policajaca bila plava maskirna uniforma.¹⁸¹⁸ To je potvrdio Slađan Pantić, načelnik Odseka bezbednosti Policijske stanice Rudnik, koji je posvedočio da je bio odeven u plavu maskirnu uniformu.¹⁸¹⁹ Petar Damjanac, koji je bio načelnik OUP Glogovac, posvedočio je da su 1998. i 1999. godine svi policajci koji su radili u OUP Glogovac nosili plave maskirne uniforme.¹⁸²⁰ Uz to, Ljubinko Cvetić je posvedočio da je radna uniforma pripadnika SUP bila plava maskirna uniforma, ali da je svaki policajac imao tri vrste uniformi: “svečanu uniformu, radnu uniformu i interventnu uniformu”.¹⁸²¹ Svedok K86 je takođe izjavio da je od kraja 1998. godine nadalje svim policajcima izdavana “nastupna” ili “svečana” tamnoplava uniforma i kapa zvana “šapka”.¹⁸²² Dodao je da je on lično retko nosio tamnoplavu uniformu.¹⁸²³ Radojica Nikčević, koji je bio pripadnik PJP i OPG, posvedočio je da su 1998. i 1999. godine pripadnici SUP Peć nosili jednobojne plave uniforme, koje su se sastojale od svetloplavih košulja, tamnoplavih pantalona i tamnoplavih jakni.¹⁸²⁴ Pošto je proučilo fotografije tamnoplavih uniformi, Veće je zaključilo da se može reći da je ta uniforma bila izrazito tamne plave boje, skoro crne.¹⁸²⁵

709. Rezervisti MUP su nosili plave maskirne uniforme, identične uniformama redovne policije.¹⁸²⁶ Ti rezervisti su uniforme držali kod kuće, čak i kad nisu bili u aktivnoj službi.¹⁸²⁷

¹⁸¹⁷ Dok. pr. br. P2538 (Fotografije pripadnika MUP snimljene u decembru 1998. ili januaru 1999. godine). V. takođe Karol John Drewienkiewicz, T. 7808–7809 (4. decembar 1998. godine).

¹⁸¹⁸ Svedok K86, T. 7351 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁸¹⁹ Slađan Pantić, T. 23678 (5. mart 2008. godine).

¹⁸²⁰ Petar Damjanac, T. 23767 (6. mart 2008. godine).

¹⁸²¹ Ljubinko Cvetić, T. 8104, 8108 (7. decembar 2006. godine).

¹⁸²² Svedok K86, T. 7351, 7354 (24. novembar 2006. godine).

¹⁸²³ Svedok K86, T. 7351 (24. novembar 2006. godine).

¹⁸²⁴ Radojica Nikčević, T. 23235 (26. februar 2008. godine).

¹⁸²⁵ V., na primer, dok. pr. br. P2586 (Fotografije koje prikazuju zajedničke operacije VJ i MUP na Kosovu), *e-court*, str. 1, 6, 8, 9, 10.

¹⁸²⁶ Svedok K25, T. 4664–4665, 4674 (11. oktobar 2006. godine); svedok K83, T. 3927 (25. septembar 2006. godine); svedok K86, T. 7354 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica); svedok K90, T. 9297 (29. januar 2007. godine).

¹⁸²⁷ Svedok K25, T. 4739 (12. oktobar 2006. godine).

ii. *Uniforme PJP*

710. Do avgusta ili početka septembra 1998. godine pripadnici PJP su takođe nosili plave maskirne uniforme. Onda su im podeljene zelene maskirne uniforme.¹⁸²⁸ Svedok K79, pripadnik PJP, objasnio je da su zelene maskirne uniforme počeli da koriste tek od 24. marta 1999. godine, iako su im bile podeljene negde u oktobru 1998. godine.¹⁸²⁹ Preko tih novih uniformi trebalo je da se nosi crni prsluk, koji je na leđima i na prednjem gornjem džepu s desne strane imao beli fluorescentni natpis “Policija”.¹⁸³⁰ Nikčević je na sličan način opisao te prsluke, ali je izjavio da su bili sivomaslinaste boje.¹⁸³¹ Svedok K73 je objasnio da svi pripadnici PJP zbog nestašice nisu imali pancirne prsluke i da su umesto njih koristili zelene “vojne” prsluke.¹⁸³² Dragan Paunović, koji je učestvovao u borbenim dejstvima na Kosovu 1998. godine, takođe je izjavio da su pripadnici PJP preko plavih maskirnih uniformi nosili zelene prsluke.¹⁸³³ Živaljević je objasnio da su samo pripadnici manevarskih odreda PJP imali šlemove i pancirne prsluke, dok pripadnici teritorijalnih odreda nisu posedovali takvu opremu.¹⁸³⁴

711. Prema Pravilniku o uniformi, na amblemu PJP bio je prikazan beli mač koji je prolazio kroz crveni štit s četiri ćirilična slova “S”, uokviren dvema zlatnim lovorovim grančicama. Na vrhu amblema nalazila se trobojka na čijoj je sredini bilo napisano “PJP”.¹⁸³⁵ Pravilnikom je takođe bilo propisano da se oznake PJP nose na desnom rukavu, što su potvrdili Nikčević i svedok K73.¹⁸³⁶ Dokazi u vidu fotografija dosledno pokazuju da je amblem PJP nošen na jednom rukavu zelene maskirne uniforme, a oznake MUP na drugom.¹⁸³⁷

¹⁸²⁸ Vladimir Ilić, T. 24323 (17. mart 2008. godine); svedok K86, T. 7350–7351 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica); Radojica Nikčević, T. 23236 (26. februar 2008. godine); Dragan Živaljević, dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 8.

¹⁸²⁹ Svedok K79, T. 9588–9590 (1. februar 2007. godine).

¹⁸³⁰ Svedok K79, T. 9588–9590 (1. februar 2007. godine); Dragan Živaljević, svedok 6D1606 (Izjava svedoka od 31. mart 2008. godine), par. 8.

¹⁸³¹ Radojica Nikčević, T. 23236 (26. februar 2008. godine).

¹⁸³² Svedok K73, T. 3306–3309 (13. septembar 2006. godine); svedok K25, T. 4664–4665 (11. oktobar 2006. godine); dok. pr. br. P1326 (opis), Slika 6 (PJP), Slika 4 (redovna policija i rezervisti). V. takođe dok. pr. br. P2538 (Fotografija srpskog policajca u uniformi), na kojoj su prikazani policajci odeveni u borbene prsluke ili pancirne prsluke. Svedok K86 je zadužio pancirni prsluk 1991. godine i imao ga sve do povlačenja s Kosova. Svedok K86, T. 7349–7351 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁸³³ Dragan Paunović, T. 21859–21860 (7. februar 2008. godine), gde se govori o dok. pr. br. P1596 (Fotografija koja prikazuje srpske snage).

¹⁸³⁴ Dragan Živaljević, dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 8.

¹⁸³⁵ Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), član 47.

¹⁸³⁶ Radojica Nikčević, T. 23236–23238 (26. februar 2008. godine); svedok K73, T. 3311 (13. septembar 2006. godine), T. 3414 (14. septembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁸³⁷ Dok. pr. br. P1600; dok. pr. br. P1602; dok. pr. br. P1603 (Fotografije pripadnika MUP).

iii. Uniforme SAJ

712. Veću je predočeno da su pripadnici SAJ nosili nekoliko vrsta uniformi. Pripadnici za podršku, koji nisu bili iz operativnog sastava, bili su odeveni u jednoboje zelene uniforme, dok su pripadnici borbenih grupa nosili zelene maskirne uniforme.¹⁸³⁸ Stoparić, koji se priključio SAJ krajem marta 1999. godine i bio angažovan na Kosovu, posvedočio je da su uniforme koje su zadužili bile “boje i kroja kao uniforme NATO”, to jest, maskirne zelene uniforme.¹⁸³⁹ Svedok K86 je izjavio da je SAJ, između ostalih, imao i crne i bele uniforme, ali da nikad nije video da ih je neko nosio tokom operacija na Kosovu.¹⁸⁴⁰ Pripadnici SAJ su takođe nosili takozvane “kaubojske” šešire ili “šešire sa spuštenim obodom”, za koje je navedeno da su bili sašiveni od istog materijala kao uniforme i imali skroz okolo obod koji se mogao pričvrstiti za šešir.¹⁸⁴¹

713. Prema Pravilniku o uniformi, amblem SAJ sastojao se od dvoglavog belog orla zlatnih jezika, kljunova i nogu, koji u kandžama drži zmiju. Na grudima orla bio je crveni štit sa četiri ćirilična slova “S”. Iza orla je bio mač.¹⁸⁴² Na amblemu je bio i natpis “Policija Srbije” i akronim “SAJ”.¹⁸⁴³

iv. Uniforme JSO

714. Veće je saslušalo neke iskaze o tome da su pripadnici JSO nosili zelene maskirne uniforme, takozvane uniforme “NATO”.¹⁸⁴⁴ Ta maskirna šara bila je takozvana “isprekidana maskirna šara”, kakva se koristi u britanskoj i holandskoj vojsci, ali nešto svetlije nijanse.¹⁸⁴⁵ Neki pripadnici JSO nosili su i crvene beretke.¹⁸⁴⁶ Međutim, tokom operacija, pripadnici JSO često su nosili takozvane “maskirne [šešire] s oborenim obodom”, zajedno s crnim maskama za lice.¹⁸⁴⁷

¹⁸³⁸ Svedok K87, dok. pr. br. P2756 (Izjava svedoka od 3. juna 2005. godine), par. 5 (zapečaćeno).

¹⁸³⁹ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 42.

¹⁸⁴⁰ Svedok K86, T. 7353 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁸⁴¹ Svedok K86, T. 7353–7354 (24. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

¹⁸⁴² Dok. pr. br. 1D401 (Pravilnik o uniformi i oznakama milicije), član 48.

¹⁸⁴³ Njih su svedoci K25, K73 i K86 identifikovali na dok. pr. br. P1323 (Uzorci oznaka VJ/MUP), str. 2, br. 12. Svedok K25, T. 4666 (11. oktobar 2006. godine); svedok K73, T. 3304–3306 (13. septembar 2006. godine); svedok K86, T. 7359 (27. novembar 2006. godine) (zatvorena sednica). V. takođe John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 8.

¹⁸⁴⁴ Aleksandar Vasiljević, T. 8702 (19. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 32.

¹⁸⁴⁵ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 9–10.

¹⁸⁴⁶ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 11; svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 20; Aleksandar Vasiljević, T. 8702 (19. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 32.

¹⁸⁴⁷ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 19, str. 20, i T. 4665 (11. oktobar 2006. godine), gde se upućuje na dok. pr. br. P1326, Slika 8, gde je prikazan policajac s “maskirnom kapom sa spuštenim obodom”. Svedok K86, T. 7353 (24. novembar 2006. godine); John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 9–10.

v. *Trake*

715. Lukićeva odbrana tvrdi da je OVK mogao do dođe do uniformi MUP i da ih je koristio za nezakonite aktivnosti.¹⁸⁴⁸ Ima dokaza i o tome da su civili i pripadnici OVK ponekad koristili uniforme VJ kako bi se bavili protivzakonitim delatnostima.¹⁸⁴⁹ Svedok K25 je posvedočio da je čuo za slučajeve da su kriminalci na Kosovu, kao i pripadnici OVK, nezakonito koristili uniforme MUP.¹⁸⁵⁰ Da bi se nezakonito korišćenje policijskih uniformi svelo na najmanju moguću meru, povremeno su na gornjem delu uniforme korišćene trake kao dodatno sredstvo identifikacije. S tim u vezi izdata su dva uputstva koja su prihvaćena u ovom predmetu. U julu 1998. godine jedinicama MUP i jedinicama VJ na Kosovu naloženo je da koriste bele, žute i crvene trake ili njihove kombinacije,¹⁸⁵¹ kao reakcija na incident kad je OVK nezakonito koristio policijske uniforme da bi uhvatio jednog policajca.¹⁸⁵² Sredinom aprila 1999. godine svim uniformisanim pripadnicima MUP naloženo je da različitih datuma koriste različite kombinacije žutih, plavih i crvenih traka, kako bi se prepoznavali tokom kretanja na otvorenom prostoru za vreme službe na Kosovu.¹⁸⁵³ Pored toga, očevici raznih operacija MUP krajem marta i početkom aprila 1999. godine posvedočili su da su videli snage MUP kako na uniformama nose trake raznih boja.¹⁸⁵⁴

vi. *Zaključak*

716. Veće zaključuje da su redovne snage policije, koje nisu učestvovala u borbenim dejstvima pre i tokom kampanje NATO na Kosovu, obično bile odevene ili u tamnoplave ili maskirne plave uniforme. Od 24. marta 1999. godine pa sve do kraja kampanje NATO, dok su bili angažovani na Kosovu, pripadnici PJP su nosili zelene maskirne uniforme. Međutim pošto su svi pripadnici PJP naprosto bili redovni pripadnici MUP koji su prošli dodatnu obuku i imali dodatna zaduženja, oni su imali i dve vrste redovnih uniformi: maskirne plave i tamnoplave. Pripadnici SAJ i JSO su, tokom svog angažovanja na Kosovu, bili odeveni u zelene maskirne uniforme. Uniformisani

¹⁸⁴⁸ Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 122.

¹⁸⁴⁹ Dušan Gavrančić, T. 22730–22731 (19. februar 2008. godine); dok. pr. br. 5D549 (Izveštaj Komande 175. lake pešadijske brigade, 27. april 1999. godine); dok. pr. br. 4D248 (Depeša Komande 3. armije, 12. april 1999. godine).

¹⁸⁵⁰ Svedok K25, T. 4747 (12. oktobar 2006. godine).

¹⁸⁵¹ Dok. pr. br. 6D667 (Plan obeležavanja jedinica MUP i VJ, 25–31. jul 1998. godine).

¹⁸⁵² Radojica Nikčević, T. 23237–23238 (26. februar 2008. godine); Dragan Paunović, T. 21856–21857 (7. februar 2008. godine).

¹⁸⁵³ Vladimir Ilić, T. 24324–24325 (17. mart 2008. godine); Miroslav Mijatović, T. 22275–22279 (13. februar 2008. godine); Dragan Milenković, T. 22950 (21. februar 2008. godine); Radojica Nikčević, T. 23237–23238 (26. februar 2008. godine); Petar Damjanac, T. 23778 (6. mart 2008. godine); dok. pr. br. 6D579 (Uputstvo za obeležavanje policije trakama, maj 1999. godine); dok. pr. br. 6D237 (Pregled za raspodelu traka za obeležavanje policajaca sredinom 1999. godine).

¹⁸⁵⁴ V, na primer, Isuf Zhuniqi, T. 4126 (27. septembar 2006. godine); svedok K14, T. 10981–10983 (zatvorena sednica) (2. mart 2007. godine); Abdulhaqim Shaqiri, T. 2789 (5. septembar 2006. godine).

pripadnici MUP su ponekad, dok su radili na otvorenom prostoru, na naramenicama i nadlacticama nosili raznobojne “trake” radi prepoznavanja.

c. Disciplina u MUP

717. Disciplinska odgovornost pripadnika MUP regulisana je u Trećem delu Zakona o unutrašnjim poslovima, kao i Uredbom o disciplinskoj odgovornosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: Uredba o disciplinskoj odgovornosti”).¹⁸⁵⁵ Prema tim aktima, pripadnici MUP mogli su da izvrše dve vrste povreda, naime, lakše i teže povrede.¹⁸⁵⁶ Miloš Vojnović, koji je bio načelnik SUP Prizren, objasnio je da je disciplinski postupak pokretao neposredni rukovodilac dotičnog radnika MUP, koji je podnosio prijavu nadležnom starešini i disciplinskom tužiocu.¹⁸⁵⁷ Da bi se pokrenuo disciplinski postupak, relevantni SUP je morao da pribavi odobrenje iz sedišta MUP u Beogradu.¹⁸⁵⁸

718. Dušan Gavranić je objasnio da je, pre početka NATO bombardovanja, načelnik relevantnog SUP bio prvostepena instanca za lakše povrede, a da je žalbe u takvim predmetima rešavao disciplinski sud SUP, koji je činila komisija sastavljena od radnika tog SUP. Težim povredama bavio se prvostepeni disciplinski sud SUP, dok je žalbeni postupak vođen pred disciplinskim sudom na nivou SUP Beograd.¹⁸⁵⁹ Prema zakonu o unutrašnjim poslovima i Uredbi o disciplinskoj odgovornosti, kazna za lakše povrede bila je opomena ili novčana kazna u visini od 10 do 20 posto od mesečne plate, dok je kazna za teške povrede bila novčana kazna u visini od 20 do 30 posto mesečne plate u trajanju od dva do šest meseci, privremeni raspored na drugo radno mesto ili prestanak radnog odnosa u MUP.¹⁸⁶⁰ Disciplinski postupak u MUP mogao je da se vodi paralelno s redovnim krivičnim postupkom.¹⁸⁶¹

719. Gavranić i Vojnović su objasnili da je posle početka NATO kampanje Vlastimir Đorđević izdao uredbu kojom je izmenjen disciplinski režim u RJB. Prema tom novom režimu, povišene su kazne i za lakše i za teže povrede radnih obaveza i dužnosti.¹⁸⁶² Osim toga, promenio se i

¹⁸⁵⁵ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), članovi 49–58; dok. pr. br. P1016 (Uredba o disciplinskoj odgovornosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova, 30. septembar 1992. godine).

¹⁸⁵⁶ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), članovi 49–50; dok. pr. br. P1016 (Uredba o disciplinskoj odgovornosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova, 30. septembar 1992. godine), delovi 2–3.

¹⁸⁵⁷ Miloš Vojnović, dok. pr. br. 6D1532 (Izjava svedoka od 5. marta 2008. godine), par. 23.

¹⁸⁵⁸ Ljubinko Cvetić, T. 8152–8153 (8. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 6D1325 (Dosije pripadnika 36. odeljenja PJP, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. 6D134 (Depeša SUP Priština, 1. mart 1999. godine).

¹⁸⁵⁹ Dušan Gavranić, T. 22669–22670 (18. februar 2008. godine); V. takođe Miloš Vojnović, dok. pr. br. 6D1532 (Izjava svedoka od 5. marta 2008. godine), par. 23.

¹⁸⁶⁰ Dok. pr. br. P1737 (Zakon o unutrašnjim poslovima), članovi 51–52.

¹⁸⁶¹ Dušan Gavranić, T. 22671 (18. februar 2008. godine).

¹⁸⁶² Dušan Gavranić, T. 22661–22663, 22668–22669 (18. februar 2008. godine), Miloš Vojnović, dok. pr. br. 6D1532 (Izjava svedoka od 5. marta 2008. godine), par. 24.

disciplinski postupak u slučajevima teških povreda. Prema novom režimu, neposredni starešina je morao da obavlja radnje koje je ranije obavljalo veće disciplinskog suda. Njegov zadatak je bio da sastavi dosje povreda radnih obaveza i dužnosti i da potom podnese odgovarajući predlog rukovodiocu relevantne organizacione jedinice. Žalba na njegovu odluku mogla se podneti višem disciplinskom sudu u Beogradu.¹⁸⁶³

720. Petar Damjanac je izjavio da je kazna izricana za svaku povredu i kršenje koje počinu neki pripadnik MUP u njegovom OUP.¹⁸⁶⁴ Nebojša Bogunović, koji je bio pomoćnik načelnika SUP Kosovska Mitrovica, izjavio je da je od novembra 1998. godine, kad se priključio SUP, procesuirano svako krivično delo protiv ljudskog života i tela. On je takođe izjavio da je njegov SUP procesuirao i podnosio krivične prijave protiv svih koji su bili osumnjičeni za činjenje zločina, bez obzira na to da li su bili civili ili policajci.¹⁸⁶⁵ Nasuprot tome, Cvetić, koji je bio Bogunovićev nadređeni starešina, izjavio je da ne zna da je neki policajac bio optužen za ubistvo, paljevinu ili progon kosovskih Albanaca dok je on bio načelnik SUP Kosovska Mitrovica.¹⁸⁶⁶ Veće napominje da su Bogunović i Miloš Vojnović, koji je bio načelnik SUP Prizren, dva svedoka koje je pozvala Lukićeva odbrana, posvedočili da je Cvetić 16. aprila 1999. godine razrešen dužnosti zbog nesposobnosti da izvršava svoje obaveze kao načelnik SUP Kosovska Mitrovica.¹⁸⁶⁷ Veće ne smatra da to što je Cvetić razrešen dužnosti podriva njegovo svedočenje, koje ono smatra verodostojnim i pouzdanim.

721. Na pripadnike PJP primenjivan je isti disciplinski postupak kao na druge pripadnike MUP.¹⁸⁶⁸ Za disciplinski postupak bio je zadužen nadležni SUP kojem je pripadao neki konkretni pripadnik PJP.¹⁸⁶⁹

¹⁸⁶³ Dok. pr. br. 6D133 (Uredba o unutrašnjim poslovima za vreme ratnog stanja, 9. april 1999. godine); dok. pr. br. 6D1342 (Depeša Petra Zekovića, 21. april 1999. godine), uvrštena u spis i pod br. 6D873; V. takođe Dušan Gavrančić, T. 22661–22663, 22668–22669 (18. februar 2008. godine).

¹⁸⁶⁴ Petar Damjanac, T. 23768–23769 (6. mart 2008. godine).

¹⁸⁶⁵ Nebojša Bogunović, dok. pr. br. 6D1614 (Izjava svedoka od 6. aprila 2008. godine), par. 54; dok. pr. br. 6D614 (MUP, Pregled registrovanih krivičnih dela u periodu od 1. jula 1998. do 20. juna 1999. godine), str. 11, par. 26, str. 12, par. 31; dok. pr. br. 6D139 (Krivična prijava, 19. maj 1999. godine).

¹⁸⁶⁶ Ljubinko Cvetić, T. 8112–8113 (7. decembar 2006. godine).

¹⁸⁶⁷ Bogunović je spovedočio da je “Cveti[ć] ... koji nije rukovodio i vladao situacijom na terenu područja SUP Kosovska Mitrovica. [...] On se zatvorio u par prostorija, odnosno objekata SUP [Kosovska Mitrovica]. Krio se od svojih starešina da bi izbegavao obaveze.” Nebojša Bogunović, T. 25119–25120 (10. april 2008. godine). Vojnović je u vezi sa Cvetićem izjavio da je “on imao nekih [...] problema. I mislim da je on smenjen, nisam siguran da nije smenjen”, i zatim rekao da je na sastanku svih načelnika SUP i starešina PJP, JSO i SAJ, održanom 4. aprila 1999. godine, Cvetić bio jedini koji nije imao o čemu da izvesti, što je doprinelo odluci da se razreši dužnosti. Miloš Vojnović, T. 24155–24158 (12. mart 2008. godine).

¹⁸⁶⁸ Božidar Filić, T. 23942 (7. mart 2008. godine).

¹⁸⁶⁹ Nebojša Bogunović, dok. pr. br. 6D1614 (Izjava svedoka od 6. aprila 2008. godine), par. 54; V., na primer, dok. pr. br. 6D1325 (Dosijski pripadnik 36. odeljenja PJP, 23. mart 1999. godine).

722. Vladimir Ilić, zamenik komandanta 21. odreda PJP, posvedočio je da su u njegovoj jedinici preduzimate dve vrste mera radi održavanja discipline: preventivne i kaznene. Što se tiče preventivnih mera, svaki starešina je upozoravao pripadnike svoje jedinice da je važno postupati u skladu sa zakonom. Kaznene mere su preduzimate protiv policajaca koji su se oglašivali o to upozorenje. Ilić je objasnio da je Odeljenje za kontrolu zakonitosti u radu u Beogradu postavljalo oficire na funkciju zamenika komandanta 122. interventne brigade i da je njihov zadatak bio kontrola zakonitosti ponašanja pripadnika te jedinice i preduzimanje mera u slučajevima kršenja zakona ratovanja. Ti oficiri su delovali nezavisno i nisu bili direktno podređeni komandantu odreda, već matičnoj jedinici u Beogradu.¹⁸⁷⁰

723. Ilić je dodao da je tokom 1998. i 1999. godine protiv 50 do 70 pripadnika 122. interventne brigade PJP, koja je brojala ukupno 800 ljudi, pokrenut disciplinski i krivični postupak, mahom zbog krivičnog dela krađe. On je dalje rekao da, koliko on zna, protiv pripadnika te brigade nisu pokretani disciplinski ili krivični postupci zbog zlostavljanja civila.¹⁸⁷¹

d. Snage MUP angažovane u operacijama na Kosovu

724. Tokom 1998. i 1999. godine na Kosovu se nalazio veliki broj pripadnika MUP, uključujući redovne policajce i rezerviste s Kosova, snage PJP i s Kosova i iz Srbije, kao i snage SAJ i JSO.

e. Snage PJP na Kosovu

725. Tokom 1998. i 1999. godine PJP je predstavljao glavnog nosioca operacija MUP na Kosovu i bio je angažovan u dejstvima u kojima su učestvovali VJ i druge snage MUP. Dokument od 2. oktobra 1998. godine, koji je sastavilo Istureno komandno mesto 3. armije, ukazuje na to da je u to vreme na Kosovu bio aktivan znatan broj formacija PJP.¹⁸⁷² Duško Adamović, pripadnik Štaba MUP zadužen za pitanja rotacije jedinica MUP na Kosovu, posvedočio je da je na antiterorističkim aktivnostima na Kosovu bilo angažovano deset odreda PJP: pet odreda formacije "A", to jest, manevarskih odreda; i pet odreda formacije "B", to jest teritorijalnih odreda. Pored toga, na Kosovu je bilo angažovano osam četa PJP iz 124. interventne brigade. Po jedna od tih četa bila je pripojena svakom od SUP-ova na Kosovu, osim SUP Priština, kojem su bile pripojene dve čete.¹⁸⁷³

---

¹⁸⁷⁰ Vladimir Ilić, T. 24327–24329 (17. mart 2008. godine).

¹⁸⁷¹ Vladimir Ilić, T. 24327–24329, 24390–24391 (17. mart 2008. godine).

¹⁸⁷² Dok. pr. br. 3D697 (Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine), str. 10.

¹⁸⁷³ Duško Adamović, dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. marta 2008. godine), par. 52.

726. Počev od jula 1998. godine na Kosovo su slani razni odredi PJP iz drugih delova Srbije “[r]adi ispomoći [SUP] u obavljanju posebnih bezbednosnih zadataka.”¹⁸⁷⁴ Pripadnici PJP iz Srbije su bili angažovani na Kosovu do 40 dana, u zavisnosti od zadataka.¹⁸⁷⁵ U depešama kojima je naređivano angažovanje takvih odreda bilo je konkretno navedeno da pripadnike PJP treba uputiti opremljene kratkim i dugim naoružanjem, municijom, zaštitnim prslucima i ostalom opremom potrebnom za borbena dejstva.¹⁸⁷⁶

727. Međutim, nakon što je 25. oktobra 1998. godine potpisan sporazum između generala Wesleyja Clarka i generala Klause Naumanna, kao predstavnika NATO, i Šainovića i Vlastimira Đorđevića, kao predstavnika vlasti SRJ/Srbije, trebalo je povući sve specijalne jedinice koje su bile angažovane na Kosovu posle februara 1998. godine.¹⁸⁷⁷ Sporazumom je traženo da se broj pripadnika MUP na Kosovu smanji s 14.571 na 10.021, od čega je 8.000 trebalo da bude aktivnih i rezervnih policajaca s Kosova a 2.021 iz SUP-ova izvan Kosova.¹⁸⁷⁸

728. Prema iskazu Ljubinka Cvetića, početkom 1999. godine, kad se intenzivirala aktivnost OVK, izvršena je još jedna mobilizacija, tokom koje su mobilisani i aktivni i rezervni policajci. Neki od tih aktivnih policajaca bili su pripadnici jedinica specijalne policije koje su prethodno povučene s Kosova. Nakon što je 17. marta 1999. godine izdat poziv za mobilizaciju, broj policajaca na Kosovu porastao je na 14.500–15.000. Mobilizacija je trebalo da se okonča do 20. marta 1999. godine.¹⁸⁷⁹

729. Koliki god da je bio tačan broj pripadnika PJP koji su delovali na Kosovu pre NATO bombardovanja, kad je bombardovanje počelo, oni su ponovo dobili značajnu ulogu na terenu. Dokument od 17. aprila 1999. godine, koji je prihvaćen u ovom predmetu, pokazuje da je u to

---

¹⁸⁷⁴ Dok. pr. br. 6D287 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 15. jul 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 6D681 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 28. jul 1998. godine); dok. pr. br. 6D683 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 30. decembar 1998. godine). Veće napominje da je u prevodu ovog dokumenta greškom navedeno da je izdat 18. marta 1999. godine. Dok. pr. br. 6D684 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 4. februar 1999. godine); dok. pr. br. 6D687 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 16. februar 1999. godine); dok. pr. br. 6D685 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 18. mart 1999. godine); dok. pr. br. 6D291 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 21. mart 1999. godine).

¹⁸⁷⁵ Dragan Paunović, T. 21850 (7. februar 2008. godine); Miroslav Mijatović, T. 23374–23375 (14. februar 2008. godine).

¹⁸⁷⁶ Dok. pr. br. 6D685 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 18. mart 1999. godine); dok. pr. br. 6D683 (Depeša Vlastimira Đorđevića u vezi s angažovanjem PJP, 21. mart 1999. godine) Veće napominje da je u prevodu dokumenta greškom navedeno da je ovaj dokument izdat 18. marta 1999. godine.

¹⁸⁷⁷ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann), str. 2.

¹⁸⁷⁸ Ljubinko Cvetić, T. 8048 (7. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 6D800 (Zaključci sa sastanka u Štabu MUP, 26. oktobar 1998. godine), str. 1.

¹⁸⁷⁹ Ljubinko Cvetić, T. 8048–8049 (7. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P1224 (Pregled brojnog stanja policije na području AP Kosovo i Metohija).

vreme na Kosovu bilo angažovano 11 odreda PJP i jedna interventna brigada.¹⁸⁸⁰ Pored toga, nekoliko svedoka koji su 1998. i 1999. godine bili pripadnici PJP, svedočilo je o tome da su bili raspoređeni na raznim mestima na Kosovu tokom NATO bombardovanja.¹⁸⁸¹

f. Snage SAJ na Kosovu

730. Tokom 1998. i 1999. godine na Kosovu je bio angažovan i SAJ. U istom dokumentu Isturenog komandnog mesta 3. armije u kojem se pominje prisustvo odreda PJP na Kosovu takođe se govori i o učešću snaga SAJ u raznim operacijama u to vreme.¹⁸⁸² Pored toga, Ljubivoje Joksić je posvedočio da su tokom 1998. i 1999. godine pripadnici SAJ bili stacionirani u jednom privatnom preduzeću u Kosovu Polju.¹⁸⁸³

731. Kao što je rečeno gore u tekstu, Goran Stoparić je posvedočio da je grupa poznata pod imenom “Škorpioni”, čiji je on bio član, bila pripojena SAJ početkom 1999. godine i poslata na Kosovo. Konkretno, njegova jedinica bila je angažovana u Podujevu,¹⁸⁸⁴ gde su neki pripadnici jedinice pogubili jednu grupu civila, nakon čega je Živko Trajković, starešina SAJ, povukao tu jedinicu s Kosova.¹⁸⁸⁵ Otprilike 15 dana posle tog događaja većina pripadnika jedinice vraćena je na Kosovo. Stoparić je posvedočio da su tri-četiri lica za koja je naveo da su učestvovala u ubijanju u Podujevu takođe bila ponovo angažovana na Kosovu.¹⁸⁸⁶ On je dalje izjavio da je zadatak njegove jedinice, kad su se vratili na Kosovo, bilo “čišćenje”, što je značilo napade na neprijateljske snage i pokušaje da se preuzme kontrola nad njegovom teritorijom i sredstvima.¹⁸⁸⁷

g. Snage JSO na Kosovu

732. U operacijama na Kosovu 1998. i 1999. godine učestvovao je i JSO. Ataše za odbranu Ujedinjenog Kraljevstva John Crosland prepoznao je snage JSO na Kosovu tokom nekoliko svojih poseta toj Pokrajini 1998. godine,¹⁸⁸⁸ a u gorepomenutom dokumentu koji je 2. oktobra 1998.

¹⁸⁸⁰ Dok. pr. br. 5D1417 (Raspored PJP u prostoru na dan 17. april 1999. godine). Veće napominje da na ovom dokumentu nije navedeno odakle potiče i ko ga je sačinio, ali da je njegov sadržaj potvrdio Duško Adamović.

¹⁸⁸¹ Svedok K25, T. 4736–4737 (12. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 5–8; Dragan Paunović, T. 21875–21881 (7. februar 2008. godine). V. uopšteno govoreći, iskaze svedoka K86 i K79.

¹⁸⁸² Dok. pr. br. 3D697 (Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine), str. 10.

¹⁸⁸³ Ljubivoje Joksić, T. 21949–21950, 21954 (8. februar 2008. godine).

¹⁸⁸⁴ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 45–46.

¹⁸⁸⁵ Goran Stoparić, T. 724–725, (12. jul 2006. godine), T. 749–750 (13. jul 2006. godine), dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 45, 50–53. V. takođe Branko Gajić, T. 15273–15274 (7. septembar 2007. godine).

¹⁸⁸⁶ Goran Stoparić, T. 789 (13. jul 2006. godine).

¹⁸⁸⁷ Goran Stoparić, T. 725–726 (12. jul 2006. godine).

¹⁸⁸⁸ John Crosland, T. 9764 (7. februar 2007. godine); dok. pr. br. P683 (Poverljivi izveštaj o situaciji predstavnika vojske UK, 3. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj o situaciji predstavnika vojske UK, 30. jul

godine sastavilo Istureno komandno mesto 3. armije, navodi se da su snage JSO učestvovala u tri odvojene operacije u to vreme.¹⁸⁸⁹

733. Konkretno, pomoćnik koordinatora centara RDB na Kosovu Ljubivoje Joksić posvedočio je da su snage JSO bile stacionirane na području Kosovske Mitrovice.¹⁸⁹⁰ Uz to, zapisnik sa sastanka Zajedničke komande održanog 27. jula 1998. godine ukazuje na to da je JSO učestvovao u operacijama vođenim u selu Kotore/Kotorri, opština Srbica, nedaleko od Kosovske Mitrovice.¹⁸⁹¹ John Crosland je izjavio da je video snage JSO neposredno pre njihovog napada na štab OVK u Mališevu 28-29. jula 1998. godine. Crosland je takođe video da je JSO angažovan na poslovima obezbeđenja na području Drenice i Jablanice 28. avgusta 1998. godine.¹⁸⁹² Naposljetku, prema rečima svedoka K25, snage JSO učestvovala su u operacijama na području Male Kruše/Krushë e Vogël u opštini Orahovac 25. marta 1999. godine.¹⁸⁹³

734. Crosland je objasnio da su snage JSO ponekad delovale na Kosovu zajedno sa snagama PJP: kad je trebalo da snage PJP obezbede neko područje, JSO bi izvršio napad na ciljeve, jer su te snage bile bolje obučene za taj zadatak.¹⁸⁹⁴ Međutim, iz njegovog svedočenja se ne može zaključiti da li je ta strategija bila standardni operativni postupak. Prema svedočenju svedoka K79, ako snage PJP nisu bile u stanju da privedu kraju neku operaciju, to su činile snage JSO.¹⁸⁹⁵ Crosland je takođe izneo tvrdnju da su snage JSO povremeno izvodile operacije odevene kao pripadnici PJP.¹⁸⁹⁶

735. Svedok K79 je konkretno posvedočio da su krajem 1998. godine u Donjoj i Gornjoj Lauši/Llausha kod Srbije, snage JSO "čistile teren" od pripadnika OVK, i da je PJP stigao posle tog napada JSO.¹⁸⁹⁷ Pored toga, svedok K90 posvedočio je da je u aprilu 1999. godine, nakon što je pet srpskih policajaca napadnuto iz zasede, u opštinu Đakovica stigao veliki kontingent policajaca, zajedno s pripadnicima PJP i još dva lica u jednom automobilu. Jedan od ljudi iz njegove jedinice,

---

1998. godine); dok. pr. br. P687 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 28. maj 1998. godine); dok. pr. br. P688 Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 13. maj 1998. godine); dok. pr. br. P2553 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 2. oktobar 1998. godine).

¹⁸⁸⁹ Dok. pr. br. 3D697 (Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine), str. 10.

¹⁸⁹⁰ Ljubivoje Joksić, T. 21950 (8. februar 2008. godine).

¹⁸⁹¹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 20.

¹⁸⁹² John Crosland, T. 9762 (7. februar 2007. godine).

¹⁸⁹³ Svedok K25, T. 4676 (11. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 19.

¹⁸⁹⁴ John Crosland, T. 9761-9762 (7. februar 2007. godine).

¹⁸⁹⁵ Svedok K79, T. 9676 (2. februar 2007. godine).

¹⁸⁹⁶ John Crosland, T. 9761 (7. februar 2007. godine).

¹⁸⁹⁷ Svedok K79, T. 9677 (2. februar 2007. godine), dok. pr. br. 6D180 (Izjava svedoka od 7. maja 2006. godine), par. 28 (zapečaćeno).

koji je nekad bio pripadnik JSO, rekao je svedoku K90 da su ta dva lica iz JSO. Svedok K90 je prepoznao “poznate ‘Frenki’ šešire” koje su oni nosili, kao i njihove uniforme.¹⁸⁹⁸

736. Ima i ograničenih dokaza o tome da su se snage JSO na Kosovu borile zajedno sa VJ. Svedok K54, pripadnik VJ, izjavio je da je u avgustu 1998. godine u Orahovcu video snage VJ u sadejstvu sa snagama JSO.¹⁸⁹⁹ Pored toga, dokument od 2. oktobra 1998. godine pokazuje da je JSO učestvovao u tri operacije i da su u sve tri učestvovali i VJ i PJP, dok je SAJ učestvovao u dve.¹⁹⁰⁰

h. Paravojne snage/dobrovoljci

737. Lukićeva odbrana prihvata da su bivši pripadnici “Škorpiona”, jedinice koja 1998. i 1999. više nije trebalo da postoji, bili uključeni u sastav SAJ; međutim, ti bivši “Škorpioni”, uključujući samog Gorana Stoparića, bili su rezervni policajci i oni su u tom svojstvu pripojeni SAJ.¹⁹⁰¹ Što se tiče “Arkanovih Tigrova” (“arkanovci”), Lukićeva odbrana tvrdi da oni nisu bili povezani ni sa kakvim snagama MUP na koje je Lukić imao uticaj. Ona dalje tvrdi da nema nikakvih pouzdanih dokaza da su “Arkanovi Tigrovi” bili prisutni na Kosovu 1999. godine, a kamo li da su bili tamo kao pripadnici snaga MUP ili da su vršili zločine.¹⁹⁰² Što se tiče “Vukova s Drine”, ona tvrdi da nijedan svedok o bazi zločina i nijedan policijski “insajder” nisu pomenuli da su pripadnici te grupe bili prisutni na Kosovu ili da su učestvovali u činjenju zločina.¹⁹⁰³

738. Bivši zamenik načelnika Uprave za bezbednost VJ Branko Gajić posvedočio je da je bilo paravojnih grupa koje su bile uključene u sastav MUP i delovale na Kosovu tokom NATO bombardovanja.¹⁹⁰⁴ Moguće je da se taj iskaz odnosi na “Škorpione” i druge grupe koje su povezivane s JSO ili SAJ. U maju 1999. godine Aleksandar Vasiljević je, zajedno s Gajićem i načelnikom Uprave za bezbednost Gezom Farkašem, obilazio područje Kosova, u nastojanju da dođe do profesionalnih vojnih podataka o tamošnjoj bezbednosnoj situaciji.¹⁹⁰⁵ Tokom tog obilaska čuo je za grupu zvanu “Legija”, čiji komandant je bio pukovnik Kovačević iz MUP, koja je delovala na području Đakovice.¹⁹⁰⁶ Ta grupa sastojala se od 15 ljudi i navodno je bila počinila

¹⁸⁹⁸ Svedok K90, T. 9313-9314 (29. januar 2007. godine), dok. pr. br. P2652 (Izjava svedoka od 31. januara 2007. godine), par. 47.

¹⁸⁹⁹ Svedok K54, T. 10502-10503 (26. februar 2007. godine).

¹⁹⁰⁰ Dok. pr. br. 3D697 (Analiza realizacije zadataka na Kosovu, 2. oktobar 1998. godine), str. 10.

¹⁹⁰¹ Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 316, 320–321, 327.

¹⁹⁰² Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 334–335.

¹⁹⁰³ Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 353.

¹⁹⁰⁴ Branko Gajić, T. 15341–15342 (11. septembar 2007. godine).

¹⁹⁰⁵ Aleksandar Vasiljević, T. 8699–8670 (19. januar 2007. godine).

¹⁹⁰⁶ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 30, T. 8698 (19. januar 2007. godine).

izvestan broj zločina, uključujući pljačkanje, otmicu, silovanje i ubistvo.¹⁹⁰⁷ Na osnovu relativno malog broja pripadnika te grupe, Vasiljević je stekao utisak da je grupa Legija neka vrsta paravojne jedinice, a ne deo redovnih snaga MUP.¹⁹⁰⁸

739. Gajić je posvedočio da je 30 pripadnika grupe poznate po imenu “Arkanovi Tigrovi” poslato na Kosovo po ovlašćenju tadašnjeg načelnika RDB Radeta Markovića.¹⁹⁰⁹ Stoparić i Vasiljević su dalje posvedočili da su pripadnici “Arkanovih Tigrova” bili uključeni u sastav JSO;¹⁹¹⁰ na primer, komandant JSO Milorad Ulemek Luković (zvani Legija) i sam je nekada bio pripadnik “Arkanovih Tigrova”.¹⁹¹¹ Gajić je izjavio da je tokom istraga koje je vodio utvrđeno da je u Kosovu Polju postojao centar za prijem i obuku dobrovoljaca iz “Arkanovih Tigrova”. Prema Gajiću, “Arkanovi Tigrovi” su ubili dvoje starijih ljudi (bračni par) na Kosovu. Vasiljević je takođe izjavio da je nešto pre 17. maja 1999. godine, nakon tog ubistva, Rade Marković naredio “Arkanovim Tigrovima” da odu iz Kosova Polja.¹⁹¹²

740. Gajić je posvedočio da su “Vukovi s Drine” došli iz Bosne i Hercegovine i da su nosili uniforme SAJ.¹⁹¹³ Veće je takođe saslušalo iskaz da ih je predvodio Nedeljko Karašek, bivši komandant specijalnih antiterorističkih jedinica iz Bosne i Hercegovine.¹⁹¹⁴ Prema Gajićevim rečima, Uprava za bezbednost VJ je ustanovila da je baza “Vukova s Drine u” Kosovu Polju, ali nije uspela da ustanovi kakve su bile njihove aktivnosti i “da li su pravili neke probleme”.¹⁹¹⁵

741. Kad se Farkaš vratio s obilaska Kosova s Vasiljevićem i Gajićem, izvestio je o tome da na Kosovu postoje ozbiljni problemi s paravojnim snagama, koji su uključivali silovanja, pljačku i krađu.¹⁹¹⁶ Stoga je Milošević za 17. maj 1999. godine zakazao sastanak u vezi s tim pitanjima.¹⁹¹⁷ Tom sastanku prisustvovali su Milošević, Šainović, Ojdanić i Pavković, kao i Marković, Farkaš, Gajić i Vasiljević.¹⁹¹⁸ Na sastanku je Vasiljević izneo raspoložive informacije o paravojnim

¹⁹⁰⁷ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 30, T. 8698 (19. januar 2007. godine), T. 9032 (24. januar 2007. godine).

¹⁹⁰⁸ Aleksandar Vasiljević, T. 9035 (24. januar 2007. godine).

¹⁹⁰⁹ Branko Gajić, T. 15379 (11. septembar 2007. godine).

¹⁹¹⁰ Goran Stoparić, dok. pr. br. P2224 (Izjava svedoka od 6. jula 2006. godine), par. 10; Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 42.

¹⁹¹¹ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 33, 40–42.

¹⁹¹² Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 40–42.

¹⁹¹³ Branko Gajić, T. 15274–15275 (7. septembar 2007. godine); T. 15373 (11. septembar 2007. godine).

¹⁹¹⁴ Branko Gajić, T. 15274 (7. septembar 2007. godine), T. 15364 (11. septembar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 39; Branko Gajić, T. 15364, 15372, 15376–15377 (11. septembar 2008. godine).

¹⁹¹⁵ Branko Gajić, T. 15274 (7. septembar 2007. godine), T. 15335–15336 (11. septembar 2007. godine).

¹⁹¹⁶ Geza Farkaš, T. 16294 (25. septembar 2007. godine); Branko Gajić, T. 15282–15283 (7. septembar 2007. godine).

¹⁹¹⁷ Branko Gajić, T. 15283 (7. septembar 2007. godine).

¹⁹¹⁸ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 63.

grupama na Kosovu, pomenuo “Škorpione” i njihovog vođu Slobodana Medića (zvanog Boca) i “Vukove s Drine” i njihovog komandanta Nedeljka Karašeka (zvanog Legenda).¹⁹¹⁹ Marković je zatim potvrdio da je na Kosovu angažovano 30 pripadnika “Arkanovih Tigrova”. Marković je dobrovoljce nazvao “nužnim zlom”, i rekao da se protiv “Arkanovih Tigrova” vodi istraga u vezi sa zločinima u Kosovu Polju, nakon što je navodno ubijen jedan stariji bračni par. On je rekao da je nakon toga naredio da se i “Škorpioni” i “Arkanovi Tigrovi” povuku s Kosova.¹⁹²⁰ Farkaš je posvedočio da je Milošević tada naredio da se parapolicijske snage uklone s Kosova i da im se ne dopusti da se vrate, a da se protiv izvršilaca pomenutih zločina pokrene istraga i sudski postupak.¹⁹²¹

742. Cvetić je izjavio da je Lukić otvorio sastanak održan 17. februara 1999. godine, na kojem je ministar Vlajko Stojiljković uputio prisutne da treba obazrivo pristupati i angažovati dobrovoljce, “i njihovo angažovanje vezivati preko rezervnog sastava policije, kad [bude ocenjeno] za potrebno”.¹⁹²² Dana 18. februara 1999. godine Stojiljković je načelnicima SUP-ova na Kosovu, Štabu MUP i drugim organima MUP poslao depešu kojom im je naložio da izvrše “potrebne provere, evidentiranje i potpunu kontrolu nad dobrovoljačkim i paravojnim jedinicama i njihovim pripadnicima.”¹⁹²³

743. Cvetić je takođe izjavio da je, na jednom drugom sastanku Štaba MUP održanom 17. marta 1999. godine, “rukovodilac Štaba MUP u Prištini [...] pokrenuo i pitanje dobrovoljaca” i da je izjavio da “ako se [...] dobrovoljci pojave na području Kosova i Metohije, dobrovoljce držati na tim lokacijama, a po otpočinjanju ratnih dejstava dobrovoljce uključiti u sistem MUP.” On je dodao da je to bilo nezakonito.¹⁹²⁴ Kad ga je Veće zamolilo da objasni ko je to izjavio, Cvetić je naveo da je to rekao Lukić, u svojstvu načelnika Štaba MUP, na sastanku održanom 17. marta 1999. godine.¹⁹²⁵ Cvetić je potom objasnio zašto je bilo nezakonito to što je MUP koristio takve dobrovoljce: “Zakonom o Vojski Jugoslavije, mislim da je to član 15, predviđeno da se Vojska Jugoslavije u slučaju neposredne ratne opasnosti i ratnog stanja može popunjavati i dobrovoljcima. Znači,

¹⁹¹⁹ Branko Gajić, T.15290–15291 (7. septembar 2007. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 63–65.

¹⁹²⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 66.

¹⁹²¹ Geza Farkaš, T. 16297–16298 (25. septembar 2007. godine).

¹⁹²² Ljubinko Cvetić, T. 8099–8100 (7. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P1990 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 17. februar 1999. godine).

¹⁹²³ Dok. pr. br. 6D269 (Depeša RJB, 18. februar 1999. godine).

¹⁹²⁴ Ljubinko Cvetić, T. 8100 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹²⁵ Ljubinko Cvetić, T. 8103 (7. decembar 2006. godine).

zakonodavac nije dao mogućnost drugim strukturama sistema odbrane da se mogu popunjavati dobrovoljcima, pa ni Ministarstvu unutrašnjih poslova.”¹⁹²⁶

744. Lukićeva odbrana je osporila ovaj Cvetičev iskaz prilikom ispitivanja Miloša Vojnovića. Lukićeva odbrana je pitala Vojnovića da li se seća da je prisustvovao nekom sastanku na kojem je Lukić naložio prisutnima da treba “obazrivo pristupati i angažovati dobrovoljce i njihovo angažovanje vezivati preko rezervnog sastava policije, kad mi to ocenimo za potrebno.”¹⁹²⁷ Vojnović je izjavio da se ne seća nijednog takvog sastanka ili izjave.¹⁹²⁸ Dušan Gavranić je takođe dao iskaz da je ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković govorio o dobrovoljcima na jednom sastanku. Međutim, po njegovom sećanju, taj sastanak je održan 17. februara 1999. godine, a ne 17. marta 1999. godine. On se ne seća da je Lukić nešto govorio o korišćenju dobrovoljaca. S druge strane, on se seća da mu je ministar unutrašnjih poslova rekao da slede dalja uputstva, ali se ne seća da ih je ikad dobio. On je istakao da SUP Gnjilane nikad nije upotrebio nijednog dobrovoljca; ako bi se neki dobrovoljac i prijavio u SUP, on bi bio prebačen u VJ.¹⁹²⁹ Iako je Lukićeva odbrana upotrebila tu izjavu kako bi diskreditovala Cvetičevo svedočenje, Cvetić je zapravo tokom unakrsnog ispitivanja potvrdio da je tu prvu izjavu dao ministar unutrašnjih poslova, a ne načelnik Štaba MUP.¹⁹³⁰ On je dalje posvedočio da je na jednom kasnijem sastanku, 17. marta 1999. godine, načelnik Štaba MUP Lukić dao neku sličnu izjavu.¹⁹³¹ Prema tome, Lukićeva odbrana je tokom ispitivanja kojim je nastojala da ospori Cvetičeve izjave, pomešala te dve izjave i Veće smatra da je Cvetičev iskaz po ovom pitanju pouzdan. Štaviše, Veće smatra da, s obzirom na Cvetičevo svedočenje i dokumentarne dokaze, Vojnovićev i Gavranićev iskaz nisu pouzdani.¹⁹³²

745. Dana 24. marta 1999. godine Stojiljković je uputio još jednu depešu načelnicima SUP-ova na Kosovu, Štabu MUP i drugim organima MUP, i u njoj im, između ostalog, naložio da treba “[e]videntirati i uspostaviti kontrolu nad dobrovoljačkim i paravojnim jedinicama i njihovim pripadnicima, radi njihovog eventualnog angažovanja”.¹⁹³³ Paravojne snage je pomenuo i Lukić na

¹⁹²⁶ Ljubinko Cvetić, T. 8100 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹²⁷ Miloš Vojnović, T. 24154–24155 (12. mart 2008. godine).

¹⁹²⁸ Miloš Vojnović, T. 24154–24155 (12. mart 2008. godine).

¹⁹²⁹ Dušan Gavranić, T. 22724–22725 (12. februar 2008. godine).

¹⁹³⁰ Ljubinko Cvetić, T. 8099–8100 (7. decembar 2006. godine). V. dok. pr. br. P1990 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 17. februar 1999. godine).

¹⁹³¹ Ljubinko Cvetić, T. 8100 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹³² Pitanje da li je sastanak na kojem je Lukić navodno govorio o korišćenju dobrovoljaca od strane MUP održan 17. februara 1999. godine, kao što tvrdi Gavranić, ili 17. marta 1999. godine, kao što tvrdi Cvetić, ne podriva ovaj zaključak Veća. U zapisniku od 17. februara 1999. godine (dok. pr. br. P1990) zabeleženo je da je Stojiljković dao navedenu izjavu u vezi s korišćenjem dobrovoljaca i ne navodi se da je Lukić išta rekao o korišćenju dobrovoljaca. Bez obzira na to, Cvetić je napravio razliku između dva odvojena slučaja kad se govorilo od korišćenju dobrovoljaca od strane MUP: jednom je to učinio ministar unutrašnjih poslova, a drugi put načelnik Štaba MUP.

¹⁹³³ Dok. pr. br. 6D238 (Depeša Vlajka Stojiljkovića, 24. mart 1999. godine).

sastanku Štaba MUP od 4. aprila 1999. godine, na kojem je naložio prisutnima da “prema paravojnim jedinicama [treba] preduzimati rigorozne mere.”¹⁹³⁴

4. Druge snage

746. Osim dosad opisanih jedinica VJ i MUP, tokom perioda na koji se odnosi Optužnica na Kosovu su delovale i druge snage koje su bile pod kontrolom državnih vlasti i koje se s pravom mogu smatrati delom “snaga SRJ i Srbije”. One su uključivale jedinice civilne odbrane i civilne zaštite Saveznog ministarstva odbrane. Pored toga, počev od jula 1998. godine lica nealbanske nacionalnosti su naoružavana i organizovana u lokalne seoske jedinice odbrane, koje su nazivane rezervnim policijskim odredima ili odeljenjima (dalje u tekstu: RPO). Kad je početkom 1999. godine počela mobilizacija, većina pripadnika tih jedinica je mobilisana ili u VJ ili u MUP, ali je na Kosovu tokom sukoba 1999. godine ipak ostao izvestan broj naoružanih pojedinaca bez konkretnog ratnog rasporeda u zvaničnim snagama. Veće će se sada posvetiti oceni tih struktura i posebno će analizirati njihov sastav, brojno stanje i položaj u komandnom lancu u odnosu na VJ, MUP i Ministarstvo odbrane.

a. Jedinice civilne odbrane i civilne zaštite

i. Sastav

747. Jedinice civilne odbrane i civilne zaštite spadale su pod nadležnost i komandu Saveznog ministarstva odbrane i bile su regulisane Zakonom o odbrani SRJ i Propisima o civilnoj zaštiti Saveznog ministarstva odbrane.¹⁹³⁵

748. Zakon o odbrani SRJ predviđao je da građani stari od 15 do 60 godina (za muškarce) odnosno do 55 godina (za žene) podležu obavezi učešća u jedinicama civilne odbrane i zaštite. To opšte pravilo nije važno za lica na službi u VJ ili “organima unutrašnjih poslova”. Pripadanje tim jedinicama uključivalo je obavezu učešća u jedinicama i organima obrazovanim radi zaštite i spasavanja civilnog stanovništva i materijalnih dobara od ratnih razaranja i prirodnih i drugih nesreća i opasnosti.¹⁹³⁶

¹⁹³⁴ Dok. pr. br. P1989 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 4. april 1999. godine).

¹⁹³⁵ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), članovi 54–63; V. takođe Slobodan Kosovac, T. 15830 (18. septembar 2007. godine); Vladimir Lazarević, T. 17962 (8. novembar 2007. godine); Branko Gajić, T. 15462–15463 (12. septembar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15612 (13. septembar 2007. godine); Geza Farkaš, T. 16331 (25. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 57–60.

¹⁹³⁶ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 22.

749. Veštak Radovan Radinović je posvedočio da su se jedinice civilne odbrane i zaštite razlikovale od drugih oružanih jedinica po svojoj posebnoj odeći i civilnim oznakama.¹⁹³⁷ Lazarević je konkretno objasnio da su pripadnici civilne zaštite nosili svetloplave uniforme sa zaokruženim žutim trouglom na rukavu, plave kape i žute fluorescentne prsluke.¹⁹³⁸ Isto tako, Zlatomir Pešić je posvedočio da su pripadnici civilne zaštite imali prepoznatljivu odeću koja nije ličila ni na jednu uniformu; međutim, on tvrdi da su te uniforme bile “najčešće teget boje”.¹⁹³⁹ Drugi svedoci su takođe opisali uniforme civilne zaštite na sličan način, rekavši da su bile plave boje, s prišivenim žutim amblemom.¹⁹⁴⁰ Valja primetiti da je Veljko Odalović, načelnik štaba civilne zaštite Kosovskog okruga tokom NATO bombardovanja, istakao da, dok je bio na tom položaju, nikad nije obukao uniformu.¹⁹⁴¹

750. Veću su predočene protivrečne informacije o brojnom stanju jedinica civilne odbrane i zaštite. Tvrdnja Lukićeve odbrane da su brojale otprilike 40.000 ljudi¹⁹⁴² ne čini se tačnom. Lukićeva odbrana potkrepljuje tu tvrdnju pozivajući se na svedočenje Branka Gajića. Međutim, Gajić je istakao da se broj od 40.000 do 47.000 ljudi, koji je on naveo, odnosi na sve *vojne obveznike*,¹⁹⁴³ pa je stoga uključivao i lica koja su oslobođena od službe u jedinicama civilne odbrane i zaštite po osnovu člana 22 Zakona o odbrani SRJ, prema kojem su sva lica na službi u VJ i MUP bila oslobođena obaveze učešća u tim jedinicama.¹⁹⁴⁴

751. U ostalim dokazima navodi se broj od 6.000 do 10.000 ljudi. Konkretno, Lazarević je naveo da je u vreme na koje se odnosi Optužnica na Kosovu bilo oko 10.000 pripadnika tih jedinica.¹⁹⁴⁵ Geza Farkaš je izjavio da, iako je trebalo popuniti 9.000 mesta, nije bilo dovoljno ljudi, pa je na kraju izdato nešto preko 6.500 komada naoružanja “civilnim strukturama društva”, uključujući jedinice civilne odbrane i zaštite.¹⁹⁴⁶ Ovaj potonji broj potvrđuje obaveštenje Saveznog ministarstva

¹⁹³⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34–35.

¹⁹³⁸ Vladimir Lazarević, T. 18794 (22. novembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 65.

¹⁹³⁹ Zlatomir Pešić, T. 7185 (23. novembar 2006. godine).

¹⁹⁴⁰ Dušan Lončar, T. 7662 (1. decembar 2006. godine); Geza Farkaš, T. 16336–16337 (25. septembar 2007. godine).

¹⁹⁴¹ Veljko Odalović, T. 14473–14474 (27. avgust 2007. godine).

¹⁹⁴² Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008 (javna verzija), par. 469.

¹⁹⁴³ Branko Gajić, T. 15461 (12. septembar 2007. godine). V. takođe Radovan Radinović, T. 17275 (19. oktobar 2007. godine).

¹⁹⁴⁴ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 22.

¹⁹⁴⁵ Vladimir Lazarević, T. 18425 (16. novembar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 60–61, 391–393.

¹⁹⁴⁶ Geza Farkaš, T. 16379–16380 (25. septembar 2007. godine).

odbrane od 2. novembra 1998. godine, u kojem je naveden ukupan broj od 6.632 pripadnika civilne odbrane i zaštite.¹⁹⁴⁷

752. Jedinicama civilne zaštite komandovalo je Savezno ministarstvo odbrane.¹⁹⁴⁸ Prema rečima Lazarevića i Radovana Radinovića, u vreme rata te jedinice su naročito angažovane na zadacima zaštite i spasavanja ljudi i materijalnih dobara i obaveštavanja građana o neposrednoj opasnosti.¹⁹⁴⁹ Miodrag Simić je posvedočio da su jedinice civilne zaštite bile zadužene za obezbeđenje objekata.¹⁹⁵⁰ Dokazi ukazuju na to da su jedinice civilne zaštite povremeno korišćene i za “asanaciju” terena.¹⁹⁵¹

753. Radinović je istakao da jedinice civilne zaštite nisu bile borbene jedinice i da se nisu mogle koristiti u te svrhe,¹⁹⁵² ali je dodao da je njihovim pripadnicima izdavano lako naoružanje za ličnu odbranu.¹⁹⁵³ To potvrđuje dopis Uprave za odbranu u Prištini upućen Ministarstvu odbrane od 2. novembra 1998. godine, koji se odnosi na molbu Uprave da Komanda 3. armije “obezbedi naoružanje i municiju za [...] civiln[u] odbran[u] za 3.365 pripadnika”.¹⁹⁵⁴ Isto tako, u jednoj naredbi Saveznog ministarstva odbrane naloženo je da se podeli oružje Srbima i drugom stanovništvu “koje je lojalno”, čime nisu bili obuhvaćeni pripadnici civilne odbrane i civilne zaštite na osnovu toga što će oni dobiti naoružanje od svojih “ratnih jedinica”.¹⁹⁵⁵

¹⁹⁴⁷ Dok. pr. br. P1060 (Dopis Uprave za odbranu Priština upućen Sektoru za civilnu odbranu, 2. novembar 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34, gde se upućuje na dok. pr. br. P1061 (Dopis Uprave za odbranu Priština upućen Sektoru za civilnu odbranu, 2. novembar 1998. godine), str. 3–4.

¹⁹⁴⁸ Aleksandar Vasiljević, T. 8963 (23. januar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 60–61; dok. pr. br. P1294 (Rešenje o imenovanju starešina civilne zaštite, 19. mart 1999. godine).

¹⁹⁴⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 60–61; 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 28. Prema Lazarevićevim rečima, jedinice civilne zaštite bile su podeljene na dve vrste, obe su imale posebne uniforme i međunarodne oznake i obično nisu bile naoružane: 1) jedinice civilne zaštite opšte namene, čiji je zadatak bilo sklanjanje i evakuacija stanovništva i materijalnih dobara; i 2) jedinice specijalne ili posebne namene, kao što su vatrogasne, protivpožarne jedinice, jedinice za dekontaminaciju, sanitetske jedinice i druge; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 57–61.

¹⁹⁵⁰ Miodrag Simić, T. 15679 (14. septembar 2007. godine).

¹⁹⁵¹ Svedok K83, T. 3957–3958 (26. septembar 2006. godine). Stamenković je objasnio da izraz “asanacija” znači zbrinjavanje ranjenih posle borbe, prikupljanje i evidencija leševa, naoružanja i svega što bi moglo biti štetno. Novica Stamenković, T. 20118–20120 (12. decembar 2007. godine).

¹⁹⁵² Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34; V. takođe Ljubinko Cvetić, T. 8171 (8. decembar 2006. godine).

¹⁹⁵³ Radovan Radinović, T. 17278 (19. oktobar 2007. godine). Geza Farkaš je takođe posvedočio da je jedinicama civilne zaštite dostavljano oružje; T. 16379–16380 (25. septembar 2007. godine). Up. Ljubinko Cvetić, T. 8171 (8. decembar 2007. godine).

¹⁹⁵⁴ Dok. pr. br. P1060 (Dopis Uprave za odbranu Priština upućen Sektoru za civilnu odbranu, 2. novembar 1998. godine).

¹⁹⁵⁵ Dok. pr. br. P1259 (Uprava za odbranu Priština, Naredba o sprovođenju mera bezbednosti i zaštitu stanovništva, 21. maj 1998. godine).

754. Jedinice civilne odbrane takođe su bile pod komandom Saveznog ministarstva odbrane.¹⁹⁵⁶ Te jedinice bile su naoružane lakim naoružanjem i bile su organizovane u odrede.¹⁹⁵⁷ Zadatak jedinica civilne odbrane bio je “zaštita od napada na civilno stanovništvo i njegovu imovinu, obezbeđenje objekata u opštoj upotrebi (škole, bolnice i dr.) i drugih objekata i dobara koji služe civilnoj nameni.”¹⁹⁵⁸ Lazarević je dodao da je, tokom ratnog stanja, civilna odbrana preuzimala “materijalnu obavezu” od VJ i da je stoga bila zadužena za snabdevanje motornim vozilima, ali da njene jedinice nikad nisu uključivane u izvođenje bilo kakvih dejstava za potrebe VJ.¹⁹⁵⁹ Radovan Radinović je izjavio da jedinice civilne odbrane, kao i jedinice civilne zaštite, nisu bile borbene jedinice i da nisu mogle da se koriste u te svrhe.¹⁹⁶⁰

ii. Komandna struktura

755. Tužilaštvo tvrdi da su jedinice civilne odbrane i civilne zaštite bile podređene VJ na osnovu jedne permisivne klauzule iz Zakona o odbrani SRJ, kao i u skladu s neposrednim naredbama o prepotčinjavanju.¹⁹⁶¹

756. Članom 63 Zakona o odbrani SRJ bilo je propisano da “jedinicama civilne odbrane komanduju državni organi nadležni za poslove civilne odbrane i zaštite”,¹⁹⁶² ali je dalje bilo predviđeno sledeće:

Starešina Vojske Jugoslavije na položaju komandanta bataljona ili višem položaju može jedinicama [...] davati posebne zadatke u pogledu odbrane i zaštite civilnog stanovništva i materijalnih dobara i kontrolisati ih u zoni svoje odgovornosti.¹⁹⁶³

757. Uprkos eksplicitnoj formulaciji ove odredbe, Miloš Mandić je negirao da su komandanti brigada imali bilo kakva ovlašćenja nad jedinicama civilne odbrane i civilne zaštite.¹⁹⁶⁴ Radinović je takođe posvedočio da je odnos između vojnih starešina i tih jedinica podrazumevao saradnju i ne više od nadzora izvođenja specijalnih zadataka, ali da to definitivno nije bio odnos potčinjenosti.¹⁹⁶⁵ Kasnije, kad mu je predložen tekst predmetne odredbe, Radinović je pojasnio taj svoj iskaz tvrdeći

¹⁹⁵⁶ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), članovi 61–63; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34; Slobodan Kosovac, T. 15829–15830 (18. septembar 2007. godine).

¹⁹⁵⁷ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 61; Ljubinko Cvetić, T. 8171 (8. decembar 2007. godine); Vladimir Lazarević, T. 17966 (9. novembar 2007. godine).

¹⁹⁵⁸ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 61; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 60–61, 63–65.

¹⁹⁵⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 392–393.

¹⁹⁶⁰ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34–35.

¹⁹⁶¹ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 106–107.

¹⁹⁶² Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 63; dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 60–63.

¹⁹⁶³ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 63.

¹⁹⁶⁴ Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 8. januara 2008. godine), par. 19.

da ona ne znači da je starešina VJ mogao da koristi jedinice civilne odbrane i civilne zaštite za neke druge funkcije osim onih koje su im poverene, već da znači da se tim jedinicama mogla izdati naredba isključivo za angažovanje na zadacima vezanim za zaštitu stanovništva i materijalnih dobara civilne namene.¹⁹⁶⁶ Prema tome, po njegovom mišljenju, nije bilo automatskog prepotčinjavanja jedinica civilne zaštite i civilne odbrane komandnom sistemu VJ i one nisu bile obuhvaćene jedinstvenim sistemom donošenja odluka. Međutim, postoje dokazi o tesnoj saradnji. Prema Radinovićevim rečima, VJ je imao pravno ovlašćenje da u ograničenoj meri koristi jedinice civilne odbrane i civilne zaštite; te snage su delovale na istim područjima kao i VJ, pa je stoga komandni sistem VJ na terenu mogao imati nekog uticaja na ponašanje tih grupa.¹⁹⁶⁷

758. Lazarević je posvedočio da su jedinice civilne odbrane i civilne zaštite bile podređene Ministarstvu odbrane, ali se setio da je Prištinski korpus tražio od obe da “pomognu izbeglom stanovništvu u smislu zbrinjavanja” otprilike sredinom NATO bombardovanja 1999. godine.¹⁹⁶⁸ Što se tiče tih naredbi, nekoliko svedoka je istaklo da nikad nije doneta zvanična odluka o prepotčinjavanju.¹⁹⁶⁹ Dana 26. marta 1999. godine Komanda 243. motorizovane brigade naredila je izvesnom broju svojih jedinica da ostvare sadejstvo s organima civilne zaštite i jedinicama u zoni odgovornosti te brigade radi uzajamne pomoći i korišćenja lokalnih kapaciteta.¹⁹⁷⁰

759. Radovan Radinović je pomenuo naređenje od 9. aprila 1999. godine u kojem je svim organizacionim jedinicama Saveznog ministarstva odbrane u Srbiji naloženo da naređenja vezana za odbranu primaju isključivo od sedišta Ministarstva odbrane u Srbiji.¹⁹⁷¹ U naređenju je konkretno navedeno da, iako “organi lokalne samouprave” s teritorije uprava za odbranu saraduju sa svojim “organizacionim jedinicama”, njima nije dozvoljeno da izdaju naređenja “iz oblasti odbrane za koje [su] nadležni”. U njemu dalje stoji da zahteve organa lokalne samouprave koji “nisu iz nadležnosti” uprave za odbranu treba odbiti.¹⁹⁷²

760. Pored toga, u danima neposredno nakon izdavanja pomenutog naređenja Ministarstva odbrane, VJ je izdao dva dokumenta čija je svrha bila prepotčinjavanje jedinica civilne odbrane

¹⁹⁶⁵ Radovan Radinović, T. 17286 (19. oktobar 2007. godine).

¹⁹⁶⁶ Radovan Radinović, T. 17295 (19. oktobar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 35.

¹⁹⁶⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 134–135.

¹⁹⁶⁸ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 61–63; Vladimir Lazarević, T. 17962 (8. novembar 2007. godine).

¹⁹⁶⁹ V., na primer, Božidar Delić, T. 19673 (6. decembar 2007. godine), Radojko Stefanović, T. 21652 (5. februar 2008. godine), T. 21782 (6. februar 2008. godine), Vladimir Lazarević, T. 18730–18731 (21. novembar 2007. godine).

¹⁹⁷⁰ Dok. pr. br. 5D1284 (Zapovest 243. mtbr, 26. mart 1999. godine), str. 12.

¹⁹⁷¹ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 135, gde se upućuje na dok. pr. br. P1339 (Naređenje Saveznog ministarstva za odbranu, 9. april 1999. godine).

¹⁹⁷² Dok. pr. br. P1339 (Naređenje Ministarstva za odbranu upravama za odbranu, 9. april 1999. godine).

komandi VJ.¹⁹⁷³ Prvi dokument je zapovest Komande 3. armije od 10. aprila 1999. godine, koju je potpisao Pavković, gde je navedeno sledeće: “Snage MUP-a i civilne odbrane u vreme izvođenja operacije stavljaju se pod Komandu 3.A[rmije]”.¹⁹⁷⁴ Drugi dokument je izdao Štab Vrhovne komande dva dana kasnije i on predstavlja dopunu jedne ranije direktive, kojom je ona izmenjena tako da sadrži sledeću veoma sličnu klauzulu: “Snage MUP-a i civilne odbrane u vreme izvođenja operacije stavljaju se pod Komandu 3.A[rmije] i upotrebljavaju isključivo po Vašoj odluci.”¹⁹⁷⁵ Shodno tome, najkasnije od 12. aprila 1999. godine, preduzimani su koraci da se jedinice civilne odbrane i civilne zaštite formalno prepotčine VJ. Činjenica da je u aprilu 1999. godine VJ pokušavao da sprovede u delo takvo prepotčinjavanje ukazuje na to da ono do tog trenutka još nije bilo izvršeno. Pored toga, Veće se nije uverilo da je dokazano da su jedinice civilne odbrane i civilne zaštite u praksi zaista bile potčinjenje VJ.¹⁹⁷⁶

761. Usled toga se postavlja šire pitanje prirode uzajamnog delovanja ili odnosa između lanaca komandovanja VJ i Ministarstva odbrane. S jedne strane, Radinović je tvrdio da je svaki komandni lanac koji je bio prisutan na Kosovu 1999. godine načelno i u praksi bio autonoman i nezavistan. Isto tako, Jelić je posvedočio da su postojala dva paralelna komandnog lanca koji se jedan drugom nisu uplitali u rad. S druge strane, dokazi ukazuju na to da je između ta dva komandnog lanca postojao izvestan stepen preklapanja. Između njih je svakako postojala tesna saradnja. Prema Radinovićevim rečima, VJ je imao zakonsko ovlašćenje da u ograničenoj meri koristi jedinice civilne odbrane i civilne zaštite; te snage su delovale na istim područjima kao VJ, pa je stoga komandni sistem VJ na terenu morao u da ima izvesnog uticaja na ponašanje tih grupa.¹⁹⁷⁷ Jedan primer te saradnje naveo je Božidar Delić, koji je potvrdio da se u izvesnom broju prilika sastao s komandantom jedne jedinice civilne odbrane, jer su delili odgovornost za zaštitu izvesnih objekata u Prištini, “da ne bi došlo do nesuglasica ili možda nekih nesretnih slučajeva, da dođe do prijateljske vatre”.¹⁹⁷⁸

762. Međutim, drugi dokazi pokazuju da je postojala tešnja saradnja. Kao što je navedeno gore u tekstu, član 63 Zakona o odbrani SRJ davao je starešinama VJ zakonsko ovlašćenje da u posebnim okolnostima koriste jedinice Ministarstva odbrane. Čini se da tome da se VJ uplita u komandni lanac Ministarstva odbrane idu u prilog dokumenti vezani za naoružavanje i obuku srpskog stanovništva od strane VJ, kao što je naređenje 3. armije od 26. juna 1998. godine vezano za

¹⁹⁷³ Dok. pr. br. 4D308 (Zapovest za angažovanje 3. armije u odbrani od NATO, 10. april 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P1483 (Dopuna direktive od 9. aprila 1999. godine, 12. april 1999. godine), str. 2.

¹⁹⁷⁴ Dok. pr. br. 4D308 (Zapovest za angažovanje 3. armije u odbrani od NATO, 10. april 1999. godine), str. 4.

¹⁹⁷⁵ Dok. pr. br. P1483 (Dopuna direktive od 9. aprila 1999. godine, 12. april 1999. godine), str. 2.

¹⁹⁷⁶ Božidar Delić, T. 19292 (29. novembar 2007. godine); Dragan Živanović, T. 20485 (17. januar 2008. godine).

¹⁹⁷⁷ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 134–135.

organizacijsko-tehničke pripreme za podelu naoružanja i municije vojnim obveznicima. Tim naređenjem starešinama VJ dat je zadatak da stanovnicima sela podele oružje i da u naseljima obrazuju i obuče jedinice.¹⁹⁷⁹ Međutim, drugi svedoci su posvedočili da se to odnosilo samo na vojne obveznike koji su spadali u nadležnost VJ.¹⁹⁸⁰ Prema tome, na osnovu tih dokaza se ne može zaključiti da je VJ u praksi vršio svoja ovlašćenja nad tim jedinicama.

763. Veće zaključuje da su jedinice civilne zaštite i civilne odbrane u relevantno vreme brojale 6.000 naoružanih ljudi. Zadatak tih jedinica je bio zaštita i odbrana civilnog stanovništva i materijalnih dobara od ratnog razaranja i hotimičnih napada. One su bile potčinjene Saveznom ministarstvu odbrane i činile su deo njegovog komandnog lanca. Uloga VJ u odnosu na te jedinice bila je ograničena na saradnju i nadzor izvršavanja njihovih zadataka. Međutim, Veće se nije uverilo da su jedinice civilne odbrane i zaštite u praksi bile prepotčinjene VJ, ili da su se komandni lanci Ministarstva odbrane i VJ preklapali ili objedinili tokom sukoba.

b. Naoružano nealbansko stanovništvo

i. Sastav

764. Veću su predočeni dokazi o tome da su VJ i MUP do jula 1998. godine naoružali više od 54.000 građana iz sela i gradova na Kosovu i da je taj broj dalje rastao sve dok oko 60.000 ljudi nije zadužilo oružje.¹⁹⁸¹ To oružje je deljeno licima nealbanske nacionalnosti (dalje u tekstu: naoružani Srbi)¹⁹⁸² u raznim svojstvima.

765. Naoružano srpsko stanovništvo bilo je organizovano u jedinice, poznate kao rezervni policijski odredi ili rezervna policijska odeljenja (dalje u tekstu: RPO), u čijem sastavu su bili rezervisti VJ i MUP koji nisu bili aktivni u ratnim jedinicama.¹⁹⁸³ Glavni zadatak tih jedinica bio je da brane svoja sela i gradove.¹⁹⁸⁴ U nizu odredbi, nazvanih Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, navedeno je da te "policijske jedinice" čine prvenstveno jedinice MUP, koje objedinjuju sve snage u naseljenom području. Uputstvo je predviđalo da u sastav komandnog štaba tih jedinica ulaze

¹⁹⁷⁸ Božidar Delić, T. 19292 (29. novembar 2007. godine).

¹⁹⁷⁹ Dok. pr. br. P1415 (Naređenje o podeli naoružanja i municije na ruke vojnim obveznicima, 26. jun 1998. godine).

¹⁹⁸⁰ Radovan Radinović, T. 17308 (19. oktobar 2007. godine); Momir Stojanović, T. 20076 (7. decembar 2007. godine). V. takođe Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 30; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 518.

¹⁹⁸¹ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7; dok. pr. br. P2803 (Izveštaj MUP o obilasku regionalnih RPO), str. 6–7; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 9.

¹⁹⁸² V., na primer, dok. pr. br. P931 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 2. februar 1999. godine), str. 23.

¹⁹⁸³ Miroslav Mijatović, T. 22343 (13. februar 2008. godine); Božidar Filić, T. 24013 (10. mart 2008. godine). V. takođe dok. pr. br. P1114 (Izveštaj SUP Kosovska Mitrovica upućen Štabu MUP, 1. jul 1998. godine); dok. pr. br. P2804 (Depeša Štaba MUP upućena starešinama organizacionih jedinica MUP na Kosovu, 10. jul 1998. godine).

predstavnik lokalne samouprave, predstavnik VJ i predstavnik MUP.¹⁹⁸⁵ Sedište komandnog štaba je trebalo da bude na komandnom mestu. Međutim, Božidar Filić je posvedočio da su pripadnici RPO ostajali kod svojih kuća.¹⁹⁸⁶ Zadatak RPO je bio da organizuju odbranu i brane svoje domove u slučaju da OVK napadne njihovo selo.¹⁹⁸⁷ Pošto su u sastavu RPO bili, između ostalog, rezervisti VJ i MUP, ta lica su i dalje imala prvenstvenu obavezu da se odazovu na poziv za mobilizaciju VJ i MUP.¹⁹⁸⁸ Tokom ovog postupka osporavana je obavezujuća priroda tog Uputstva i to da li ga je MUP zapravo primio.¹⁹⁸⁹ S obzirom na dalje dokumente u kojima se pominje to Uputstvo, kao i dokumente MUP koji ukazuju na njegove veze s tim lokalnim jedinicama odbrane, o čemu će biti reči dole u tekstu, Veće se uverilo da je Uputstvo predstavljalo zvanične smernice i da je primenjivano na Kosovu.¹⁹⁹⁰

766. Rezervisti VJ su naoružavani i organizovani u te jedinice seoske odbrane ili RPO u skladu s naređenjem Prištinskog korpusa od 26. juna 1998. godine.¹⁹⁹¹ U februaru 1999. godine, na sastanku Kolegijuma Generalštaba VJ, Samardžić je objasnio da su ti Srbi naoružavani i organizovani radi odbrane lokalnih sela, da su naoružani “komandanti” poslani s municijom u svoja sela i da je, osim primarnog zadatka da brane svoja sela, ti RPO trebalo da se priključe jedinicama VJ u svim eventualnim operacijama u svojoj neposrednoj blizini.¹⁹⁹² Lica koja su imala ratni raspored u VJ, MUP i jedinicama civilne odbrane i civilne zaštite dobijala su oružje od svojih ratnih jedinica, a kad nisu bila aktivna, onda su slata nazad u svoja sela, dok su građani bez takvog ratnog rasporeda dobijali oružje na osnovu naredbe Ministarstva odbrane od 21. maja 1998. godine.¹⁹⁹³ Kombinacijom ovih nastojanja obezbeđeno je da su na početku NATO bombardovanja u martu

---

¹⁹⁸⁴ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7.

¹⁹⁸⁵ Dok. pr. br. P2086 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, koje je izdala Zajednička komanda, 1. jul 1998. godine), str. 7.

¹⁹⁸⁶ Dok. pr. br. P2086 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, koje je izdala Zajednička komanda, 1. jul 1998. godine), str. 7; Božidar Filić, T. 24014 (10. mart 2008. godine).

¹⁹⁸⁷ Božidar Filić, T. 24014 (10. mart 2008. godine).

¹⁹⁸⁸ Ljubinko Cvetić, T. 8051 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹⁸⁹ Milan Đaković, T. 26416 (19. maj 2008. godine), Duško Adamović, T. 25111 (10. april 2008. godine).

¹⁹⁹⁰ Dok. pr. br. P1063 (Izvodi iz Uputstva za odbranu naseljenih mesta, koji je izdala Uprava za odbranu Priština, 28. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1064 (Prpratno pismo uz Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, koji je izdala Zajednička komanda, 28. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1065 (Naredba na osnovu Uputstva za odbranu naseljenih mesta, koji je izdala Uprava za odbranu Priština, 28. jul 1998. godine); dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7.

¹⁹⁹¹ Dok. pr. br. P1415 (Naređenje o podeli naoružanja i municije na ruke vojnim obveznicima, 26. jun 1998. godine), str. 1–2; Ljubinko Cvetić, T. 8055, 8091 (7. decembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. P1114 (Izveštaj SUP Kosovska Mitrovica upućen Štabu MUP, 1. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1115 (Pregled broja zaduženog oružja od strane VJ po opštinama na teritoriji SUP-a u KiM, 30. jul 1998. godine).

¹⁹⁹² Dok. pr. br. P931 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 2. februar 1999. godine), str. 23.

¹⁹⁹³ Dok. pr. br. P1259 (Naredba Uprave za odbranu Priština); str. 1–2; Božidar Filić, T. 24013 (10. mart 2008. godine); Aleksandar Dimitrijević, T. 26748–26749 (9. jul 2008. godine).

1999. godine praktično svi vojno sposobni muškarci nealbanskog porekla koji su živeli na Kosovu bili naoružani.¹⁹⁹⁴

767. Organizacija RPO bila je u skladu s vojnim načelima, što znači da su imali komandanta ili vođu odeljenja, kao i neophodan broj pripadnika.¹⁹⁹⁵ Prema zapisniku sa sastanka Štaba MUP održanog u maju 1999. godine, pripadnicima RPO nije bilo dozvoljeno da nose policijske ili vojne uniforme ukoliko nisu bili mobilisani u sastav neke rezervne jedinice MUP i VJ.¹⁹⁹⁶ Pored toga, Cvetić je posvedočio da je u to doba vladala opšta nestašica uniformi. Međutim, pripadnici RPO su imali osnovnu opremu vojnika, kao što su kapa, jakna i kaiš.¹⁹⁹⁷

768. Kad je počela mobilizacija u martu 1999. godine većina tih RPO je rasformirana jer su njihovi pripadnici priključeni rezervnim snagama MUP ili VJ, u skladu s njihovim ratnim rasporedom.¹⁹⁹⁸ Međutim, postoje dokazi i o tome da se neke od tih jedinica nastavile da deluju na teritoriji Kosova tokom celog bombardovanja NATO i da su u njihovom sastavu bili naoružani Srbi koji nisu pozvani da se priključe ratnim jedinicama.¹⁹⁹⁹ Uz to, od januara pa sve do maja 1999. godine u izvesnom broju borbenih zapovesti pominje se “naoružano nešiptarsko stanovništvo”. Zadaci koji su toj grupi poveravani u tim zapovestima uključivali su ojačanje i podršku snaga VJ i MUP, kao i obezbeđivanje i odbranu civilnih i vojnih objekata.²⁰⁰⁰

769. Nekoliko starešina VJ koji su pristupili kao svedoci tvrdilo je da na području pod njihovom kontrolom nije bilo “snage” ili “jedinice” koja je nazivana “naoružanim nešiptarskim stanovništvom”. Neki od njih su posvedočili da je možda bilo operacija u kojima je učestvovalo naoružano nealbansko stanovništvo,²⁰⁰¹ koje nije zvanično pripadalo nijednoj organizovanoj grupi,

¹⁹⁹⁴ Ljubinko Cvetić, T. 8090 (7. decembar 2006. godine); Adnan Merovci, T. 8439 (16. januar 2007. godine).

¹⁹⁹⁵ Ljubinko Cvetić, T. 8051 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹⁹⁶ Dok. pr. br. P1993 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 11. maj 1999. godine), str. 8–9; dok. pr. br. P1996 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 7. maj 1999. godine), str. 12.

¹⁹⁹⁷ Ljubinko Cvetić, T. 8051–8053 (7. decembar 2006. godine).

¹⁹⁹⁸ Nebojša Bogunović, T. 25123–25124 (10. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1614 (Izjava svedoka od 6. aprila 2008. godine), par. 21; Miroslav Mijatović, T. 22528 (15. februar 2008. godine); Božidar Filić, T. 24019–24021 (10. mart 2008. godine); Miloš Vojnović, T. 24162–24165 (12. mart 2008. godine).

¹⁹⁹⁹ Božidar Filić, T. 24019–24021 (10. mart 2008. godine); Miloš Vojnović, T. 24162–24163 (12. mart 2008. godine); dok. pr. br. 6D802 (Zaključci sa sastanka u Štabu MUP od 7. i 11. maja 1999. godine), par. 19.

²⁰⁰⁰ V., na primer, dok. pr. br. 5D245 (“Grom 3”, Zapovest Komande 3. armije, 27. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 24. mart 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P1878 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P1976 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2014 (Zapovest PrK, 25. maj 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. 4D332 (Zapovest u vezi sa sprečavanjem nasilnog dovođenja brigade NATO, 27. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. 5D1284 (Zapovest 243. mtbr, 26. mart 1999. godine), str. 2.

²⁰⁰¹ Đorđe Ćurčin, T. 17031–17032 (16. oktobar 2007. godine).

ali da se oni lično nisu susreli s takvim “snagama”²⁰⁰² ili da takve snage nisu bile prisutne u njihovim jedinicama.²⁰⁰³ Drugi svedoci su posvedočili da čak nisu ni upoznati s tim terminom ili planovima koji su uključivali “naoružano nešiptarsko stanovništvo.”²⁰⁰⁴

770. Veće odbacuje to poricanje. U naredbama Zajedničke komande i drugim naredbama VJ jasno se govori o toj grupi, kao i u dokumentima SRJ/Srbije i izjavama vojnih i policijskih starešina pomenutih gore u tekstu. Veće primećuje da je Božidar Delić, koji je kasnije postao komandant 549. motorizovane brigade, već 1997. godine u svom diplomskom radu na temu suzbijanja oružane pobune na Kosovu, predložio da bi, u slučaju pobune “naoružano srpsko-crnogorsko stanovništvo” trebalo tesno da saraduje sa drugim snagama odbrane na terenu, pa čak i da bude pod direktnom komandom nadležne jedinice VJ.²⁰⁰⁵ Delić je u svom svedočenju u nekoliko navrata pokušao da se ogradi od argumenata i podataka sadržanih u tom radu tvrdeći da on ne odražava stvarno stanje na Kosovu 1998. i 1999. godine.²⁰⁰⁶ Međutim, podudarnost između tvrdnji iz Delićevog rada i, između ostalog, uputstava o formiranju tih lokalnih jedinica odbrane,²⁰⁰⁷ izjava o formiranju tih jedinica koje su usledile²⁰⁰⁸ i zapovesti za njihovo angažovanje u operacijama²⁰⁰⁹ pokazuje da njegov rad u tom pogledu predstavlja izuzetno dosledan odraz situacije koja je nastupila. Štaviše, to što on kategorički odbacuje značajne delove sopstvenog akademskog rada, pripremljenog u obrazovnoj ustanovi s veoma visokim kriterijumima za prijem,²⁰¹⁰ podriva njegov kredibilitet po ovom pitanju. Shodno tome, Veće smatra da je tvrdnja da naoružano nealbansko stanovništvo nije bilo deo nijedne organizovane grupe neuverljiva.

771. Alternativno, nekoliko svedoka odbrane sugerisalo je da je izraz “naoružano nešiptarsko stanovništvo” zapravo nespretno izabran naziv za jedinice civilne odbrane i zaštite korišćen u

²⁰⁰² Ljubomir Savić, T. 21006 (24. januar 2008. godine); Božidar Delić, T. 19673 (6. decembar 2007. godine).

²⁰⁰³ Miloš Mandić, T. 20933–20935 (24. januar 2008. godine).

²⁰⁰⁴ Zlatimir Pešić, T. 7190 (23. novembar 2006. godine); Mihajlo Gergar, T. 21531 (1. februar 2008. godine); Duško Adamović, T. 25108 (10. april 2008. godine).

²⁰⁰⁵ Dok. pr. br. P1893 (Božidar Delić, Diplomski rad, tema: “Priprema i angažovanje snaga odbrane SRJ na sprečavanju i ugušenju oružane pobune na Kosovu i Metohiji”, 1997. godina), str. 43–44.

²⁰⁰⁶ Božidar Delić, T. 19536 (5. decembar 2007. godine), T. 19654 (6. decembar 2007. godine).

²⁰⁰⁷ Dok. pr. br. P2086 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, koje je izdala Zajednička komanda, 1. jul 1998. godine), str. 7.

²⁰⁰⁸ V., na primer, dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 9; dok. pr. br. P2803 (Izveštaj MUP o obilasku regionalnih RPO), str. 6–7; Božidar Filić, T. 24019–24021 (10. mart 2008. godine).

²⁰⁰⁹ V., na primer, dok. pr. br. 5D245 (“Grom 3”, Zapovest Komande 3. armije, 27. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 24. mart 1999. godine), str. 2.

²⁰¹⁰ V. Božidar Delić, T. 19516 (5. decembar 2007. godine).

naredbama nadređene komande, koji je potom bez razmišljanja prepisivan u pojedinačnim naređenjima.²⁰¹¹

772. Ova tvrdnja da je dotični naziv naprosto administrativna greška i da je zapravo podrazumevao jedinice civilne odbrane i civilne zaštite mora se odbaciti. Razni zvanični dokumenti pokazuju da pripadnici civilne odbrane i civilne zaštite jesu imali određenu ulogu u RPO, ali da su ostajali zasebna struktura.²⁰¹² Pored toga, veštak za vojna pitanja Radovan Radinović izričito je izjavio da se radi o odvojenim strukturama.²⁰¹³ Isto tako, u Delićeovom diplomskom radu je napravljena jasna razlika između naoružanog nealbanskog stanovništva i jedinica civilne odbrane i zaštite i oni su obrađeni u odvojenim poglavljima.²⁰¹⁴ Naposljetku, broj komada oružja podeljen pripadnicima jedinica civilne odbrane i civilne zaštite (oko 6.000)²⁰¹⁵ upadljivo je niži od onog koji je podeljen naoružanom nealbanskom stanovništvu u celini (oko 57.000),²⁰¹⁶ o čemu će biti reči dole u tekstu.

773. Što se tiče prideva “nešiptarsko” vezanog za nacionalnu pripadnost, jedino objašnjenje je ponudio Krsman Jelić, koji je izjavio da je to bilo neophodno jer se kosovski Albanci, za razliku od drugih, nealbanskih nacionalnih grupa, nisu odazvali pozivu na mobilizaciju “pošto se pojavio terorizam na Kosovu”.²⁰¹⁷ O pitanju naoružavanja nealbanskog stanovništva po nacionalnom osnovu biće reči dole u tekstu, u Odeljku VIII.B. U tom odeljku se govori i o nastojanjima 1998. godine da se obrazuju lokalne jedinice bezbednosti isključivo albanskog sastava. Međutim, te albanske jedinice bezbednosti, u meri u kojoj su formirane, bile su posebne i odvojene od naoružanog nealbanskog stanovništva.²⁰¹⁸

774. Veće zaključuje da je “naoružano nešiptarsko stanovništvo” bilo dodatna kategorija, u kojoj je trebalo da budu angažovani oni naoružani pojedinci nealbanske nacionalnosti koji nisu bili

²⁰¹¹ V., na primer, Branko Krga, T. 16875 (4. oktobar 2007. godine), Đorđe Ćurčin, T. 17034 (16. oktobar 2007. godine), Vladimir Lazarević, T. 18424 (16. novembar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 19070 (26. novembar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21783 (6. februar 2008. godine). V. takođe Pavkovićeov završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 156–168.

²⁰¹² Dok. pr. br. P1259 (Naredba Uprave za odbranu Priština); dok. pr. br. 5D1284 (Zapovest 243. mtbr, 6. februar 2008. godine), str. 1–2, 12.

²⁰¹³ Radovan Radinović, T. 17269–17270 (18. oktobar 2007. godine).

²⁰¹⁴ Dok. pr. br. P1893 (Božidar Delić, Diplomski rad, tema: “Priprema i angažovanje snaga odbrane SRJ na sprečavanju i ugušenju oružane pobune na Kosovu i Metohiji”, 1997. godina), str. 20–21 i 41–44.

²⁰¹⁵ V., na primer, dok. pr. br. P1060 (Dopis Uprave za odbranu Priština upućen Sektoru za civilnu odbranu, 2. novembar 1998. godine); Geza Farkaš, T. 16379–16380 (25. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 34–35.

²⁰¹⁶ V., na primer, dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 9; dok. pr. br. P2803 (Izveštaj MUP o obilasku regionalnih RPO), str. 6–7.

²⁰¹⁷ Krsman Jelić, T. 19073–19074 (26. novembar 2007. godine).

²⁰¹⁸ Zoran Anđelković, T. 14658–14659 (30. avgust 2007. godine).

organizovani u ratne jedinice VJ ili MUP.²⁰¹⁹ Tokom celog sukoba to naoružano nealbansko stanovništvo na Kosovu bilo je uključeno u rezervne policijske odrede, koji su ponekad nazivani lokalnim jedinicama odbrane. To je u skladu s iskazom izvesnog broja svedoka, predocenim u više navrata, da naoružani nealbanci nisu uključivani u zvanične jedinice VJ ili MUP kao ljudstvo korišćeno za borbu, već da je njihov jedini zadatak bio odbrana naseljenih područja i zaštita objekata ili, drugim rečima, “da štit[e] sebe”.²⁰²⁰ Naravno, to je identično glavnom zadatku koji je bio poveren RPO ili lokalnim jedinicama odbrane.

775. Naoružano nealbansko stanovništvo brojalo je ukupno oko 60.000 ljudi. Na sastanku Štaba MUP održanom 28. jula 1998. godine, Blagoje Pešić, pripadnik MUP koji je bio zadužen za organizaciju i funkcionisanje RPO na Kosovu, podneo je izveštaj da je na Kosovu formirano 243 RPO i da je 54.683 građana, pripadnika RPO, dobilo oružje. On je dodao da se očekuje da će do kraja procesa podele oružja 60.000 ljudi biti naoružano.²⁰²¹ Pola godine kasnije Aleksandar Dimitrijević je nagovestio Ojdaniću da je broj naoružanih Srba koji se mogu mobilisati mimo kontrole zvaničnih organa porastao na 60.000.²⁰²² Nekoliko nedelja kasnije, 16. februara 1999. godine, na sastanku Štaba MUP podnet je izveštaj da je pripadnicima tih RPO podeljeno 64.080 komada oružja.²⁰²³ Taj proračun takođe odgovara Delićevoj proceni da su, ako se uvrste snage iz drugih delova SRJ, snage odbrane na Kosovu mogle da okupe ukupno između 92.500 i 98.500 lica za borbu protiv oružane pobune.²⁰²⁴

776. Dokazi ukazuju na to da je početkom 1999. godine većina rezervista VJ i MUP mobilisana u svoj ratni raspored.²⁰²⁵ Tako je u martu 1999. godine bilo oko 6.000 pripadnika RPO.²⁰²⁶ To je u skladu s ocenom veštaka Radovana Radinovića da, s obzirom na demografski potencijal Kosova,

²⁰¹⁹ Ljubinko Cvetić, T. 8089–8090 (7. decembar 2006. godine); Radovan Vučurević, T. 23184 (25. februar 2008. godine); dok. pr. br. P2803 (Izveštaj MUP o obilasku regionalnih RPO), str. 5–6 (gde se izveštava o čestom neodazivanju civila na pozive RPO za obavljanje zadataka).

²⁰²⁰ Radovan Radinović, T. 17288 (19. oktobar 2007. godine); Božidar Delić, T. 19531, 19535 (5. decembar 2007. godine); Radomir Mladenović, T. 21295–21296 (29. januar 2008. godine); Dragan Živanović, T. 20560–20561 (18. januar 2008. godine).

²⁰²¹ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 7.

²⁰²² Dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 9.

²⁰²³ Dok. pr. br. P2803 (Izveštaj MUP o obilasku regionalnih RPO), str. 6–7; V. takođe dok. pr. br. P931 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 2. februar 1999. godine), str. 23 (gde Samaržić navodi cifru od 47.000 ljudi koji su poslani kući kako bi se uključili u odbranu svojih sela); Momčilo Stojanović, T. 20073 (12. decembar 2007. godine), (koji navodi da je bilo oko 40.000 Srba koji su vraćeni iz VJ radi odbrane svojih sela).

²⁰²⁴ Dok. pr. br. P1893 (Božidar Delić, Diplomski rad, tema: “Priprema i angažovanje snaga odbrane SRJ na sprečavanju i ugušenju oružane pobune na Kosovu i Metohiji”, 1997. godina), str. 21.

²⁰²⁵ Nebojša Bogunović, T. 25123–25124 (10. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1614 (Izjava svedoka od 6. aprila 2008. godine), par. 21; Miroslav Mijatović, T. 22528 (15. februar 2008. godine); Božidar Filić, T. 24019–24021 (10. mart 2008. godine); Miloš Vojnović, T. 24162–24165 (12. mart 2008. godine).

²⁰²⁶ Ljubinko Cvetić, T. 8050 (7. decembar 2006. godine).

broj naoružanih pripadnika stanovništva, izvan zvaničnih struktura mobilisanih pripadnika VJ, MUP, civilne odbrane i civilne zaštite, nije mogao biti veći od 4.000 do 6.000.²⁰²⁷

ii. Komandna struktura

777. Komandire RPO imenovao je MUP i on je imao celoukupna komandna ovlašćenja nad njima.²⁰²⁸ Komandir svakog RPO podnosio je izveštaje komandiru policijske stanice zadužene za dotično selo. Potom bi relevantni komandir policije davao komandiru RPO uputstva za izvršavanje zadataka. Odluke o aktivnostima RPO donosili su, u zavisnosti od bezbednosne situacije, ili Komanda MUP u Beogradu, Štab MUP u Prištini, sekretarijati unutrašnjih poslova, odeljenja unutrašnjih poslova ili policijske stanice.²⁰²⁹ Cvetić je tvrdio da je u praksi, kad je trebalo izvesti neki zadatak, komandir redovne policije planirao akciju i dodeljivao konkretne zadatke relevantnim RPO s kojima je bio u vezi.²⁰³⁰

778. Iako je MUP prevashodno bio taj koji je organizovao ove jedinice i rukovodio njima, VJ je takođe imao ulogu u komandovanju tim jedinicama. U odeljku “Komandovanje” Uputstva za odbranu naseljenih mesta navedeno je da je predstavnik VJ jedan od članova štaba koji organizuje lokalne jedinice odbrane.²⁰³¹ U Kosovskoj Mitrovici je po jedan rezervista VJ imenovan za pomoćnika komandira praktično u svim RPO koje je formirao MUP.²⁰³² Pored toga, Momir Stojanović je posvedočio da je VJ sve do aprila 1999. godine zadržao kontrolu nad jedinicama koje je prethodno naoružao.²⁰³³ Isto tako, Đorđe Ćurčin i Mihajlo Gergar su posvedočili da su u izvesnim situacijama vojne starešine mogle da daju konkretne zadatke “naoružanim nešiptarima”, uz ogradu da se to odnosilo samo na izvođenje neke konkretne operacije u okviru njihovih ovlašćenja i uloge, kao što je obezbeđivanje nekog područja, objekta i/ili puteva.²⁰³⁴

779. U svom diplomskom radu, objavljenom pre formiranja tih jedinica, Delić je izneo tezu da bi, u kontekstu “ugušenja pobune”, naoružano stanovništvo bilo pod neposrednom komandom

²⁰²⁷ Radovan Radinović, T. 17270 (18. oktobar 2007. godine), T. 17275 (19. oktobar 2007. godine).

²⁰²⁸ Ljubinko Cvetić, T. 8050–8053 (7. decembar 2006. godine); Tomislav Mitić, dok. pr. br. 5D1390 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 32; dok. pr. br. P1114 (Izveštaj SUP Kosovska Mitrovica upućen Štabu MUP, 1. jul 1998. godine).

²⁰²⁹ Ljubinko Cvetić, T. 8052–8053 (7. decembar 2006. godine).

²⁰³⁰ Ljubinko Cvetić, T. 8090–8091 (7. decembar 2006. godine).

²⁰³¹ Dok. pr. br. P2086 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta koje je izdala Zajednička komanda, 1. jul 1998. godine), str. 7.

²⁰³² Dok. pr. br. P1114 (Izveštaj SUP Kosovska Mitrovica upućen Štabu MUP, 1. jul 1998. godine).

²⁰³³ Momir Stojanović, T. 20073–20076 (12. decembar 2007. godine) (gde se govori o dok. pr. br. P1415 (Naređenje o podeli naoružanja i municije na ruke vojnim obveznicima, 26. jun 1998. godine)).

²⁰³⁴ Đorđe Ćurčin, T. 17042 (16. oktobar 2007. godine); Mihajlo Gergar, T. 21532 (1. februar 2008. godine).

nadležne vojno-teritorijalne komande ili jedinice VJ u čijoj se zoni nalazi.²⁰³⁵ Pored toga, VJ je imao uticaja na formiranje jedinica naoružanog nealbanskog stanovništva, kao što je potvrđeno u Samardžićevoj izjavi od februara 1999. godine, gde on u vezi s naoružavanjem nealbancu navodi sledeće: “To je bilo moje naređenje i mi smo izvršili organizaciju kompletnu”.²⁰³⁶ Pre početka sukoba, VJ je učestvovao i u određivanju ratnog rasporeda za rezerviste VJ i MUP iz tih RPO, preko vojnih okruga.²⁰³⁷ U stvari, komandant Prištinskog vojnog okruga opomenuo je Lukića u julu 1998. godine jer je prekoračio svoja ovlašćenja tako što je rasporedio pripadnike RPO u jedinice MUP, uprkos tome što su oni prethodno bili dodeljeni drugim strukturama odbrane.²⁰³⁸

780. Kao što je navedeno gore u tekstu, u velikom broju borbenih zapovesti VJ stoji da Prištinski korpus treba da “angažuje” “naoružano nešiptarsko stanovništvo” u vojnim operacijama na terenu. U tim zapovestima se toj grupi dodeljuju konkretni zadaci: prvenstveno ojačanje i pomaganje snagama VJ i MUP u “razbijanju i uništenju terorističkih snaga”, obezbeđivanje vojnih objekata i linija veze i odbrana područja naseljenih nealbancima.²⁰³⁹

781. Primer zapovesti VJ u kojoj se pominje “naoružano nešiptarsko stanovništvo” jeste zapovest komandanta 243. mehanizovane brigade od 26. marta 1999. godine, u kojoj se toj brigadi nalaže “da spreči [...] napad snaga NATO” “u sadejstvu sa 175. pbr, 549. mtbr i *naoružanim nešiptarskim stanovništvom*”.²⁰⁴⁰ Veće ne prihvata argument da te brojne reference treba pripisati administrativnom previdu ili prepisivanju bez razmišljanja.

782. Nekoliko svedoka koje je pozvala odbrana istaklo je da se u vojnim zapovestima “naoružano nešiptarsko stanovništvo” uvek pominjalo u delu naslovljenom “zadatak”, a nikad u delu naslovljenom “zadaci jedinica”. Prema tim svedocima, pojedinačni komandanti koji su izdavali te zapovesti određivali su samo “zadatke jedinica”, dok je deo pod naslovom “zadatak” naprosto prepisivan iz teksta zapovesti dobijenih od nadređene komande. Prema tome, pošto se u

²⁰³⁵ Dok. pr. br. P1893 (Božidar Delić, Diplomski rad, tema: “Priprema i angažovanje snaga odbrane SRJ na sprečavanju i ugušenju oružane pobune na Kosovu i Metohiji”, 1997. godina), str. 43.

²⁰³⁶ Dok. pr. br. P931 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 2. februar 1999. godine), str. 23.

²⁰³⁷ Svedok K25, T. 4678–4679 (11. oktobar 2006. godine); Zlatimir Pešić, T. 7151, 7168 (22. novembar 2006. godine).

²⁰³⁸ Dok. pr. br. 4D521 (Komanda Vojnog okruga Priština, Upozorenje o raspoređivanju vojnih obveznika na ratni raspored u MUP bez saglasnosti VTO, koje je pukovnik Savić uputio SUP Priština, na ličnost Sretena Lukića).

²⁰³⁹ V., na primer, dok. pr. br. 5D245 (“Grom 3”, Zapovest Komande 3. armije, 27. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 24. mart 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P1878 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P1976 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P2014 (Zapovest PrK, 25. maj 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. 4D332 (Zapovest u vezi sa sprečavanjem nasilnog dovođenja brigade NATO, 27. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. 5D1284 (Zapovest 243. mtbr, 26. mart 1999. godine), str. 2.

delu naslovljenom “zadaci jedinica” ne pominje “naoružano nešiptarsko stanovništvo”, to je značilo da starešine na terenu u stvarnosti nisu davali zadatke nekoj takvoj grupi.²⁰⁴¹

783. Veštak Radinović je izneo tvrdnju da je pominjanje “naoružanog nešiptarskog stanovništva” u delu naslovljenom “zadatak” služilo samo da starešinama VJ ukaže na to da se u zoni njihove odgovornosti nalaze takva naoružana lica.²⁰⁴² Radinović je takođe tvrdio da je komandna ovlašćenja nad “naoružanim nešiptarskim stanovništvom” imalo Savezno ministarstvo odbrane, osim u slučaju izdavanja naloga o prepotčinjavanju komandi VJ.²⁰⁴³

784. Za razliku od jedinica civilne odbrane i civilne zaštite o kojima je bilo reči gore u tekstu,²⁰⁴⁴ dokazi ne ukazuju na postojanje zapovesti o prepotčinjavanju “naoružanog nešiptarskog stanovništva” VJ.²⁰⁴⁵ Veće smatra da se ulogom VJ u formiranju i naoružavanju tih jedinica i time što je VJ imao predstavnike u njihovoj komandnoj strukturi objašnjava zašto VJ nije izdavao takve zapovesti o prepotčinjavanju, ali je, s druge strane, tražio prepotčinjavanje jedinica civilne odbrane i civilne zaštite.

785. Tužilaštvo tvrdi da odsustvo pisanih zapovesti sugerise da su starešine na terenu izdavale usmena naređenja “naoružanom nešiptarskom stanovništvu”.²⁰⁴⁶ Iako su u VJ usmena naređenja legitimno korišćena za vođenje operacija na terenu,²⁰⁴⁷ u ovom predmetu nisu izvedeni konkretni dokazi koji pokazuju da su naoružanom nealbanskom stanovništvu izdavana usmena naređenja, utemeljena na pisanim zapovestima Zajedničke komande. Bez obzira na to, u zapovestima Zajedničke komande su tim jedinicama dodeljivani zadaci, kao što je obezbeđivanje vojnih objekata i puteva i odbrana mesta naseljenih nealbanskim stanovništvom.²⁰⁴⁸ To je u skladu s

²⁰⁴⁰ Dok. pr. br. 5D1284 (Zapovest 243. mtbr, 26. mart 1999. godine), str. 1–2 (naglasak dodat).

²⁰⁴¹ Vladimir Lazarević, T. 17907–17908 (8. novembar 2007. godine); Božidar Delić, T. 19535 (5. decembar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21778–21779 (6. februar 2008. godine); Ljubomir Savić, T. 21006–21007 (24. januar 2008. godine).

²⁰⁴² Radovan Radinović, T. 17282 (19. oktobar 2007.); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 36. V. takođe Vladimir Lazarević, T. 18730–18731 (22. novembar 2007. godine); Božidar Delić, T. 19653, 19673 (6. decembar 2007. godine).

²⁰⁴³ Radovan Radinović, T. 17282–17283 (19. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 77.

²⁰⁴⁴ Dok. pr. br. 4D308 (Zapovest za angažovanje 3. armije u odbrani od NATO, 10. april 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P1483 (Dopuna direktive od 9. aprila 1999. godine, 12. april 1999. godine), str. 2.

²⁰⁴⁵ V. Vladimir Lazarević, T. 18730 (21. novembar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21652 (5. februar 2008. godine), T. 21781 (6. februar 2008. godine), T. 21833 (7. februar 2008. godine); Miloš Mandić, T. 20931 (24. januar 2008. godine).

²⁰⁴⁶ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 126.

²⁰⁴⁷ Goran Jevtović, T. 20360 (16. januar 2008. godine); Vlatko Vuković, T. 21340 (29. januar 2008. godine).

²⁰⁴⁸ V., na primer, dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. P1878 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 2.

gorepomenutim svedočenjima o tome da je VJ naoružanim nalbancima mogao da daje zadatke koji su bili obuhvaćeni njihovim ovlašćenjima i ulogom.²⁰⁴⁹

786. Halit Berisha, bivši gradonačelnik Suve Reke, izneo je stav da su ti pripadnici RPO, koji su se vratili u svoja sela ali su nastavili da nose uniforme VJ i MUP, i dalje bili obuhvaćeni njihovim komandnim lancem.²⁰⁵⁰ Zlatomir Pešić je posvedočio da su policija ili vojska mogle da preduzmu mere protiv naoružanih lica koja bi zatekle kako nose delove vojnih ili policijskih uniformi.²⁰⁵¹ Slično tome, Nike Peraj je potvrdio da je VJ u izvesnim slučajevima određivao kazne kad je ustanovio da su rezervisti VJ počinili teške zločine, čak i kad su oni delovali izvan njegovog komandnog lanca.²⁰⁵²

787. Veće zaključuje da je u periodu od jula 1998. do marta 1999. godine nealbansko stanovništvo na Kosovu naoružavano i organizovano u takozvane RPO, odnosno lokalne jedinice odbrane, koje su brojale oko 60.000 ljudi. Ukupno rukovođenje i komandovanje tim jedinicama vršio je MUP, koji je takođe bio prvenstveno odgovoran za njihovo formiranje i organizaciju. MUP, VJ i Ministarstvo odbrane zadržavali su mogućnost da mobilišu rezerviste RPO koji su imali ratni raspored u njihovim jedinicama. Pored toga, u skladu s ulogom u rukovođenju i komandovanju RPO, VJ je imao svoje predstavnike u štabovima koji su organizovali te RPO.

788. Veće dalje zaključuje da se do marta 1999. godine većina pripadnika RPO odazvala pozivu za mobilizaciju i priključila ili MUP ili VJ, čime je broj naoružanih nealbanaca na Kosovu bez ratnog rasporeda pao na otprilike 6.000. Tokom sukoba, uloga VJ u rukovođenju i komandovanju tim licima proširila se na njihovo angažovanje na zadacima, uključujući vojne zadatke, u zoni odgovornosti relevantnog starešine VJ.

789. Pošto je opisalo razne snage SRJ i Srbije koje su bile prisutne na Kosovu 1998. i 1999. godine, Veće će sada analizirati dokaze vezane za situaciju na terenu tokom tog perioda.

B. POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBA 1998-1999. GODINE

790. Pogoršavanje situacije na Kosovu do kojeg je došlo devedesetih godina dobilo je 1998. i 1999. godine dodatni zamah. Pre nego što pređe na analizu dokaza i donošenje zaključaka u vezi s konkretnim zločinima koje su snage SRJ i Srbije navodno počinile na Kosovu u periodu od marta

²⁰⁴⁹ Đorđe Ćurčin, T. 17942 (16. oktobar 2007. godine); Mihajlo Gergar, T. 21532 (1. februar 2008. godine).

²⁰⁵⁰ Halit Berisha, T. 3653–3655 (20. septembar 2006. godine).

²⁰⁵¹ Zlatomir Pešić, T. 7316 (24. novembar 2006. godine).

²⁰⁵² Nike Peraj, dok. pr. br. P2253 (Izjava svedoka od 8. i 9. avgusta 2006. godine), par. 15; T. 1665–1666 (15. avgust 2006. godine).

do juna 1999. godine, Veće će prvo razmotriti opšte navode koji se u Optužnici iznose u vezi s 1998. godinom. U ovom odeljku Veće se bavi pitanjem da li su snage SRJ i Srbije još 1998. godine bile dužne da poštuju norme međunarodnog humanitarnog prava i da li su iznošene teške optužbe o raznim slučajevima kršenja tih normi. O pitanju da li je svaki od optuženih imao saznanja o takvim navodima i kako takva saznanja mogu da se odraze na njihovu odgovornost za zločine počinjene 1999. godine biće reči u odeljcima u nastavku koji se bave individualnom krivičnom odgovornošću svakog od optuženih.

791. Pri utvrđivanju postojanja oružanog sukoba ovaj Međunarodni sud je dosledno primenjivao definiciju koju je Žalbeno veće dalo u predmetu *Tadić* da “oružani konflikt postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države”.²⁰⁵³ Žalbeno veće je takođe istaklo sledeće:

[m]eđunarodno humanitarno pravo primenjuje se od početka takvih oružanih sukoba sve do posle prestanka neprijateljstava, odnosno sve do zaključenja mira ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, sve dok se ne pronađe mirno rešenje. Sve do tog trenutka, međunarodno humanitarno pravo primenjuje se na celokupnoj teritoriji zaraćenih država ili, u slučaju unutrašnjih sukoba, na celokupnoj teritoriji pod kontrolom strane u sukobu, bez obzira vode li se tamo borbe ili ne.²⁰⁵⁴

Kod unutrašnjeg sukoba, prema tome, od presudnog značaja je priroda nasilja između državnih snaga i nedržavne naoružane grupe, odnosno između takvih grupa, kao i stepen organizovanosti te grupe. Kad izbije takav unutrašnji oružani sukob, on traje dok se ne pronađe “mirno rešenje”, što podrazumeva prekid vojnih dejstava.²⁰⁵⁵

792. Relevantne “vlasti” su u ovom predmetu vlasti SRJ i Srbije, a snage pod njihovom kontrolom o kojima se govori gore u tekstu bile su na Kosovu prevashodno angažovane protiv grupe poznate pod imenom Oslobodilačka vojska Kosova. O organizaciji i aktivnostima OVK i tužilaštvo i odbrana su izveli veliki broj dokaza. Veće smatra da su svedoci na koje se upućuje u nastavku pouzdani kad je reč o opštim opisima OVK, ali ne prihvata sve pojedinosti koje su oni izneli u vezi s brojnim stanjem i aktivnostima OVK, s obzirom na mističnost i nejasnoću koji ga

²⁰⁵³ *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995. godine, par. 70.

²⁰⁵⁴ *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka Žalbenog veća u vezi s nadležnošću, 2. oktobar 1995. godine, par. 67 i 70. V. takođe, na primer, *Tužilac protiv Šešelja*, predmet br. IT-03-67-AR72.1, Odluka po interlokutornoj žalbi po pitanju nadležnosti, 31. avgust 2004. godine, par. 8; *Tužilac protiv Haradinaja i drugih*, predmet br. IT-04-84-T, Prvostepenu presudu, par. 37.

²⁰⁵⁵ *Tužilac protiv Tadića*, predmet br. IT-94-1, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 2. oktobar 1995. godine, par. 67, 70.

okružuju. Od tih svedoka, Veće se posebno oslanja na dokaze koje je predočio Bislim Zyrap, bivši komandant OVK koji je imao privilegovani pristup informacijama o funkcionisanju OVK, kao i na dokaze britanskog vojnog atašea Johna Croslanda, koji je 1998. godine boravio na Kosovu, bio u ličnom kontaktu s borcima OVK i video šta se tada događalo na terenu.

1. Oslobodilačka vojska Kosova

793. Iako, prema rečima nekih svedoka odbrane, počeci Oslobodilačke vojske Kosova (na albanskom poznate i kao *Ushtria Çlirimtare e Kosovës* – UÇK) datiraju iz ranih devedesetih, u ovom postupku nije dat jasan prikaz tačnog porekla te organizacije.²⁰⁵⁶ Bivši zamenik načelnika Uprave bezbednosti VJ Branko Gajić je posvedočio da je prve informacije o postojanju OVK počeo da dobija krajem 1995. ili početkom 1996. godine.²⁰⁵⁷ No, kakvo god bilo poreklo OVK, jasno je da je on do kraja 1997. godine dosegao određeni stepen organizovanosti i da je preuzimao odgovornost za napade na pripadnike srpske policije i civile Srbe na Kosovu.²⁰⁵⁸ Prema Gajićevim rečima, Uprava bezbednosti VJ je već u novembru te godine smatrala da OVK “ima sve atribute terorističke organizacije”.²⁰⁵⁹ Zahvaljujući velikoj koncentraciji snaga OVK, područje Drenice na centralnom Kosovu tada je među kosovskim Albancima bilo poznato kao “oslobođena teritorija”.²⁰⁶⁰

794. Do 1998. godine OVK je postao čvršće organizovan, a njegovo ljudstvo i snaga bili su u porastu.²⁰⁶¹ Čini se da su evolucija i jačanje OVK u tom periodu bili vezani za činjenicu da je među albanskom zajednicom na Kosovu jačala svest o potrebi da se zaštiti od sve češćih napada SRJ i Srbije.²⁰⁶² Međutim, nisu svi kosovski Albanci podržavali OVK, odnosno metode kojima se on služio.²⁰⁶³

795. Optuženi su tvrdili da su mnogi napadi opisani u Optužnici predstavljali legitimne operacije protiv OVK, koji su vlasti SRJ/Srbije smatrale “terorističkom” organizacijom i o kojem se često govorilo kao o “ŠTS” (šiptarskim terorističkim snagama) ili delu “ŠTS”. Za potrebe ovog predmeta

²⁰⁵⁶ Petar Damjanac, T. 23705 (5. mart 2008. godine); Shaban Fazliu, dok. pr. br. 6D1629 (Izjava svedoka od 6. aprila 2008. godine), par. 6.

²⁰⁵⁷ Branko Gajić, T. 15178-15180 (6. septembar 2007. godine).

²⁰⁵⁸ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 9.

²⁰⁵⁹ Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 12.

²⁰⁶⁰ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 9.

²⁰⁶¹ John Crosland, T. 9778-9779 (7. februar 2007. godine).

²⁰⁶² Bedri Hyseni, T. 3095 (11. septembar 2006. godine), Hyseni je izjavio da je OVK formiran jer "za Albance s Kosova nije bilo izlaza"; Bedri Hyseni, dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 8. maja 2001. godine), str. 2 (Izjava svedoka od 1. septembra 2001. godine), str. 2. V. takođe Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 8 (gde se kaže da su, kako je Srbija sredinom devedesetih godina nastavila da vrši državnu represiju, mladići kosovski Albanci počeli da govore o neophodnosti oružanog pokreta).

je nebitno da li je OVK smatran “terorističkom” grupom i ko o njemu jeste, a ko nije tako govorio. Veće ne sumnja da su, do početka perioda na koji se odnosi Optužnica, snage SRJ i Srbije već bile angažovane u borbi protiv OVK, a borbe koje su između njih vođene bile su promenljivog karaktera: širile su se na razne delove Kosova i u raznim periodima bile raznih intenziteta. Opšti tok tih borbi bio je obeležen postepenim porastom okršaja u prvoj polovini 1998. godine i dramatičnijim porastom aktivnosti OVK u maju, junu i julu, nakon čega su, krajem leta, snage VJ i MUP prilično uspešno pristupile realizaciji plana za istiskivanje OVK iz njegovih uporišta. OVK je zatim, krajem oktobra 1998. godine, počeo da reorganizuje i rekonoliduje svoje snage. Sporadične borbe između OVK i snaga VJ i MUP su se krajem 1998. i početkom 1999. godine intenzivirale, a nastavile su se i tokom kampanje NATO bombardovanja, koja je počela krajem marta.

796. Nakon ovog uvoda, Veće prelazi na pitanje da li je 1998. godine bio zadovoljen dvodelni kriterijum za postojanje unutrašnjeg oružanog sukoba.

a. Produženo oružano nasilje

i. *Akcije OVK*

797. OVK je odgovornost za napade na pripadnike vojnih snaga i snaga bezbednosti na Kosovu, kao i na civile koji su smatrani predstavnicima ili simpatizerima državnih vlasti, počeo da preuzima krajem 1996. i u toku 1997. godine.²⁰⁶⁴ Pripadnik srpskog MUP Miroslav Mijatović je rekao da se 1997. godine “terorizam” intenzivirao i postao svakodnevna pojava.²⁰⁶⁵ Božidar Filić, koji je takođe bio pripadnik MUP, izjavio je da je u februaru 1998. godine OVK već blokirao glavne putne pravce i zauzeo selo Likošane/Likoshan (opština Glogovac). OVK je takođe vršio otmice Srba na Kosovu.²⁰⁶⁶ Bislim Zyrapi, bivši oficir JNA koji se početkom 1998. godine priključio OVK i u novembru te godine postao načelnik njegovog Generalštaba, u svom je svedočenju rekao da je napad srpske specijalne policije na imanje porodice Jashari u selu Donje Prekaze/Prekaz i Poshtëm, o kojem će više reći biti u nastavku, označio početak “sukoba” između snaga SRJ i Srbije i OVK.²⁰⁶⁷ Prema izveštaju organizacije *Human Rights Watch*, u tom incidentu, do kojeg je došlo 5. marta 1998. godine, ubijen je istaknuti pripadnik OVK Adem Jashari, zajedno sa, računa se, još 50 ljudi, od kojih su mnogi bili članovi njegove porodice i među kojima je bilo više žena i dece.²⁰⁶⁸

²⁰⁶³ John Crosland, T. 9776 (7. februar 2007. godine).

²⁰⁶⁴ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 8; dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 5.

²⁰⁶⁵ Miroslav Mijatović, T. 22163-22165 (12. februar 2008. godine).

²⁰⁶⁶ Božidar Filić, T. 23930-23931 (7. mart 2008. godine).

²⁰⁶⁷ Bislim Zyrapi, T. 5933 (6. novembar 2006. godine).

²⁰⁶⁸ Dok. pr. br. P437 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Kršenja humanitarnog prava na Kosovu", oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 34-38. V. takođe Sabit Kadriu, T. 5061-5064 (18. oktobar 2006. godine); dok. pr. br.

OVK je nakon toga, u proleće 1998. godine, otpočeo niz napada na Kosovo, kojih je vremenom bilo sve više, a među njima su bili napadi na patrole MUP,²⁰⁶⁹ napad na zgradu policije u Prištini²⁰⁷⁰ i napadi na Kosovo koji su izvođeni preko albanske granice.²⁰⁷¹

798. Do maja 1998. godine brojno stanje snaga OVK na Kosovu se osetno povećalo. Dana 9. maja 1998. godine predsednik Skupštine opštine Đakovica Momčilo Stanojević uputio je dopis predsedniku i premijeru Srbije u kojem je, žaleći se na pojačane aktivnosti “šiptarskih terorističkih bandi”, zatražio od srpskih vlasti da pošalju pojačanja jedinicama MUP u Đakovici.²⁰⁷² Konstatujući da je u toku sukob s OVK, Komanda 125. motorizovane brigade je svojim jedinicama dala preporuku da ostvare kontakt s lokalnim kosovskim Albancima u svojoj zoni odgovornosti i “iste upozor[e] da VJ nije izašla u prostor zbog njih, nego zbog izvođenja redovne borbene obuke i zbog borbe sa diverzantsko-terorističkim grupama”.²⁰⁷³

799. Krsman Jelić, koji je 1998. godine bio komandant 243. mehanizovane brigade VJ, istakao je da je u periodu od maja do juna 1998. godine došlo do opšteg porasta aktivnosti OVK, koje su se uglavnom sastojale od pljačke i napada po putevima.²⁰⁷⁴ U izveštaju koji je komandant Prištinskog korpusa 13. maja 1998. godine podneo komandantu 3. armije daje se procena da je OVK do tada uspeo da ostvari kontrolu nad oko 30 posto teritorije Kosova, uključujući puteve Kosovska Mitrovica-Peć i Priština-Peć.²⁰⁷⁵ U tom izveštaju se takođe govori o operacijama koje su jedinice Prištinskog korpusa preduzele u cilju borbe protiv OVK, obezbeđenja granice i zaštite objekata, i iznose predlozi za dalji razmeštaj snaga. OVK je intenzivirao napade na vojne snage i snage bezbednosti. Dana 23. maja 1998. godine OVK je izvršio napad na jedinice VJ i u opštini Drenica i u opštini Đakovica na zapadnom Kosovu.²⁰⁷⁶ Petar Damjanac, koji je u periodu na koji se odnosi Optužnica bio načelnik policije u Glogovcu na centralnom Kosovu, rekao je da je OVK u toku 1998. godine izvršio i više napada na pripadnike policije u Glogovcu.²⁰⁷⁷

3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 7 (gde se kaže da su terorističke aktivnosti OVK "naročito intenzivira[ne] [...] nakon likvidacije tzv. dreničke terorističke grupe Adema Jašarija"); dok. pr. br. 1D553 (Saopštenje MUP, 11. mart 1998. godine).

²⁰⁶⁹ Dok. pr. br. 5D849 (Izveštaj Komande 549. mtbr, 30. mart 1998. godine).

²⁰⁷⁰ Dok. pr. br. 6D1507 (Zapisnik o uvidaju, 14. april 1998. godine).

²⁰⁷¹ Dok. pr. br. 5D849 (Izveštaj 549. mtbr, 30. mart 1998. godine), str. 2; dok. pr. br. 5D748 (Naređenje Komande 125. mtbr, 17. april 1998. godine).

²⁰⁷² Dok. pr. br. 1D483 (Informacija o političko-bezbednosnoj situaciji na teritoriji opštine Đakovica, 9. maj 1998. godine), str. 2.

²⁰⁷³ Dok. pr. br. 5D750 (Naređenje 125. mtbr, 18. maj 1998. godine), str. 1.

²⁰⁷⁴ Krsman Jelić, T. 18838-18839 (22. novembar 2007. godine).

²⁰⁷⁵ Dok. pr. br. P1401 (Izveštaj PrK podnet 3. armiji, 13. maj 1998. godine), str. 2.

²⁰⁷⁶ Dok. pr. br. P2822 (Informacija o aktivnostima VJ na Kosovu, 25. maj 1998. godine), str. 3-4.

²⁰⁷⁷ Petar Damjanac, T. 23718-23725 (5. mart 2008. godine).

800. U junu 1998. godine visoki vojni funkcioneri SRJ izrazili su ozbiljnu zabrinutost u vezi s aktivnostima OVK. Na sednici Vrhovnog saveta odbrane održanoj 9. juna 1998. godine, načelnik Generalštaba VJ Momčilo Perišić je u svom izlaganju rekao da je VJ na Kosovu angažovan “u skladu s nje[govom] mirnodopskom upotrebom”. Međutim, Perišić je takođe rekao da su, radi obezbeđenja kasarni, neke snage VJ na području Kosova raspoređene i po dubini. U dejstvima svih tih snaga, i onih angažovanih u graničnom pojasu i onih angažovanih u odgovorima na napade na objekte VJ, dolazilo je i do “sukoba” s “teroristima”.²⁰⁷⁸ Dva dana kasnije, 11. juna 1998. godine, načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa Momir Stojanović obavestio je Generalštab o “pogoršanju bezbednosne situacije u opštinama Metohije, mobilizaciji, naoružavanju i pripremama šiptarskih terorista za oružani sukob sa pripadnicima MUP-a i VJ”.²⁰⁷⁹

801. Prema iskazu Božidara Delića, OVK je do juna 1998. godine pod svoju kontrolu stavio teritorije kod Đakovice, Orahovca i Mališeva.²⁰⁸⁰ U izveštaju koji je Komanda Prištinskog korpusa 24. jula 1998. godine podnela Upravi bezbednosti Generalštaba navodi se da je, prema raspoloživim saznanjima, tada na Kosovu bilo 25.000 naoružanih “terorista”. Jezgra “terorističkih” grupacija nalazila su se na širem području Drenice, Mališeva, Glođana/Gllogjan, Jablanice i Junika.²⁰⁸¹ U direktivi načelnika Generalštaba od 28. jula 1998. godine se kaže da je OVK uspeo da ostvari kontrolu nad oko 30 posto teritorije Kosova, i to: nad širim područjem Drenice i Mališeva na centralom Kosovu; Studenčanom i Blacem/Blace, opština Suva Reka, u južnom delu središnjeg Kosova; Jasićem/Jasiq, opština Đakovica, na jugozapadu; Junikom, Istinićem/Isniq i Glođanom, opština Dečani, na zapadu; kao i nad Jablanicom, opština Klina/Klinë. Takođe se kaže da je OVK proširio svoj uticaj na oko 40 posto teritorije.²⁰⁸² Frederick Abrahams, koji je radio kao istraživač za organizaciju *Human Rights Watch*, takođe je posvedočio da je u junu 1998. godine OVK imao “labavu” kontrolu nad oko 40 posto teritorije Kosova,²⁰⁸³ a Bislim Zyrapi je rekao da je sredinom jula 1998. godine OVK držao “manje-više” 50 posto Kosova, uključujući tri od četiri glavna prilazna puta.²⁰⁸⁴ Prema rečima Johna Croslanda, u leto 1998. godine OVK je mogao da izvrši

²⁰⁷⁸ Dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), uvršten u spis i pod br. 4D106.

²⁰⁷⁹ Dok. pr. br. 3D995 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 11. jun 1998. godine), str. 1. V. takođe dok. pr. br. 3D997 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 13. jun 1998. godine), str. 1.

²⁰⁸⁰ Božidar Delić, T.19275-19276 (28. novembar 2007. godine).

²⁰⁸¹ Dok. pr. br. 5D1307 (Izveštaj PrK podnet Upravi bezbednosti Generalštaba, 24. jul 1998. godine), str. 1.

²⁰⁸² Dok. pr. br. 4D137 (Direktiva Generalštaba za angažovanje VJ na Kosovu, 28. jul 1998. godine), str. 1.

²⁰⁸³ Frederick Abrahams, T. 875-876 (14. jul 2006. godine), Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 10.

²⁰⁸⁴ Bislim Zyrapi, T. 6017-6018 (7. novembar 2006. godine).

napad na snage VJ i MUP bilo gde na Kosovu te je, praktično, pod kontrolom držao čak 70 posto tog područja.²⁰⁸⁵

802. U nekoliko dokumenata MUP iz jula 1998. godine navode se statistički podaci o žrtvama ubistava i otmica koje su tada navodno izvršili "albanski teroristi".²⁰⁸⁶ Uz to, komandant 3. armije Dušan Samardžić je 29. jula dao sledeću procenu o brojnom stanju OVK: 3.500 do 4.000 u Drenici (centralno Kosovo), 1.500 do 2.000 u Jablanici (zapadno Kosovo), 1.500 do 2.000 u Mališevu i okolini, 500 do 1.000 u Ratkovcu/Ratkoc, Drenovcu/Drenoc i Orahovcu i 1.000 do 1.500 na granici s Albanijom. On je takođe procenio da se još 2.000 do 3.000 "obučениh terorista" nalazi u Albaniji. Samardžić je takođe naveo da u redovima OVK ima i plaćenika, pre svega iz islamskih zemalja. On je na kraju istakao da oni "nastavljaju da prisilno i na dobrovoljnoj osnovi mobilišu šiptarsko stanovništvo i uključuju ga u vojne formacije".²⁰⁸⁷

803. John Crosland je u svom svedočenju rekao da su sela Rznić/Irznij i Prilep/Prejlep na zapadnom Kosovu bila jedna od onih područja oko kojih su 1998. godine vođene borbe između OVK i snaga SRJ i Srbije. U periodu od 1. jula do 11. avgusta 1998. godine snage OVK su u 32 navrata napale policijsku stanicu u Prilepu.²⁰⁸⁸ Na zapadu su se takođe vodile borbe u Juniku, Prilepu i Rzniću (opština Dečani), kao i u Ponoševcu/Ponoshec (opština Đakovica). Te borbe su izbile u maju, trajale su oko tri meseca i bile povezane sa strateškim značajem koji je to područje imalo za OVK kao pravac snabdevanja naoružanjem i ljudstvom.²⁰⁸⁹ Više reči o tome biće u Odeljku VI.C u nastavku. Bislim Zyrapi je, uz to, u svom svedočenju rekao da su u junu i julu 1998. godine borbe vođene i u zonama Drenica i Dukadin/Dukagjin.²⁰⁹⁰ Zbog ofanzive koju su

²⁰⁸⁵ John Crosland, T. 9910 (8. februar 2007. godine), dok. pr. br. 3D510 (Izjava svedoka od 30. juna 2006. godine), par. 23.

²⁰⁸⁶ Dok. pr. br. 1D721 (MUP Srbije, Spisak ubijenih građana u terorističkim akcijama albanskih separatista na području Kosova u periodu od 1. januara do 8. jula 1998, 9. jul 1998. godine) (gde se navodi da su u "terorističkim akcijama albanskih separatista" u tom periodu ubijena ukupno 52 lica, od čega 19 Srba i Crnogoraca, 30 kosovskih Albanaca i tri lica drugih nacionalnosti), str. 9; dok. pr. br. 1D707 (MUP Srbije, Spisak građana i pripadnika MUP koje su oteli albanski teroristi u periodu od 1. januara do 7. jula 1998, 8. jul 1998. godine) (gde se navodi da "albanski teroristi" protiv srpskih vlasti i civila već uveliko primenjuju taktiku otmice širom Kosova i kaže da je oteto 66 Srba i Crnogoraca, 27 kosovskih Albanaca, sedam lica drugih nacionalnosti i pet pripadnika MUP), str. 14; dok. pr. br. 1D726 (Pregled izvršenih terorističkih akcija albanskih separatista na području Kosova u periodu od januara do 7. jula 1998. godine) (gde se daje rezime "terorističkih akcija albanskih separatista" iz tog perioda i tvrdi da je izvršeno 387 akcija, pri čemu je u aprilu 1998. zabeležen porast aktivnosti, koje su bile posebno intenzivne u maju i junu 1998. godine, kao i da je većina akcija iz tog perioda izvršena tokom ta dva meseca).

²⁰⁸⁷ Dok. pr. br. 4D140 (Zapovest Komande 3. armije, 29. jul 1998. godine), str. 1-2.

²⁰⁸⁸ John Crosland, T. 10017-10018 (9. februar 2007. godine).

²⁰⁸⁹ John Crosland, T. 9918-9919 (8. februar 2007. godine).

²⁰⁹⁰ Bislim Zyrapi, T. 5934, 5939-5940 (6. novembar 2006. godine). Zyrapi je objasnio da je OVK podelio Kosovo na sedam zona, uključujući Drenicu (na centralnom Kosovu) i Dukadin (na zapadnom Kosovu). V. takođe dok. pr. br. P2469 (Karta operativnih zona OVK); Sabit Kadriu, T. 5117-5118 (18. oktobar 2006. godine).

snage SRJ/Srbije preduzele na područja koja je tada držao OVK, borbe su se tokom jula, avgusta i septembra intenzivirale i proširile.²⁰⁹¹

804. Glavni napad OVK izvršen je u Orahovcu, u južnom delu centralnog Kosova, u julu 1998. godine. OVK je iz svog uporišta u severnom delu opštine Mališevo/Malisheva i okolini te opštine izvršio neuspešan pokušaj da pod svoju kontrolu stavi područje Orahovca, uključujući delove samog tog grada.²⁰⁹² Istraživač organizacije *Human Rights Watch* Frederick Abrahams je izjavio da je ta akcija predstavljala “prvi veliki napad” OVK, koji je počeo 19. jula i trajao dva dana. VJ je o tom napadu zabeležio da je počeo 17. jula i da je predstavljao značajan događaj. Načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa Momir Stojanović je 18. jula zabeležio da je OVK prethodnog dana iz pravca Drenovca, Mališeva i Opteruše/Opterusha izvršio napad na severni i istočni deo Orahovca. Kako se navodi u njegovom izveštaju, snage OVK su “ovladal[e] većim delom grada, provalil[e] u Dom zdravlja i odnel[e] veću količinu sanitetskog materijala i ovladal[e] glavnom trafostanicom za snabdevanje električnom energijom”, a presekle su i glavni pravac Zrze/Xërxa-Orahovac.²⁰⁹³ U izveštaju RDB se kaže da su, usled toga, “Orahovac i okolina [...] do 23.07.98. g. bili bez struje i vode, oteto je 56 lica, 5 lica je ubijeno, 2 ranjena, jedna žena silovana, jedno lice zapaljeno”.²⁰⁹⁴ Pojednostiti o odgovoru VJ i MUP i sukobu između tih snaga i OVK koji je usledio u Orahovcu predočio je svedok K79, koji je bio pripadnik PJP. On je u svom svedočenju rekao da su u gradu vođene borbe i da se OVK povlačio pred usaglašenom akcijom jedinica VJ i specijalne policije.²⁰⁹⁵ Nedugo zatim, te snage su istisnule OVK iz Orahovca.²⁰⁹⁶

ii. Planovi za borbu protiv OVK i letnja ofanziva SRJ/Srbije

805. Kao što se detaljnije razmatra u nastavku, sredinom 1998. godine uloženi su usaglašeni napori da se pospeši koordinacija i saradnja snaga VJ i MUP na Kosovu u njihovim aktivnostima u borbi protiv OVK. Ti napori su imali za posledicu Plan za borbu protiv terorizma na Kosovu,

²⁰⁹¹ Bislim Zyrapi, T. 5940 (6. novembar 2006. godine).

²⁰⁹² Jan Kickert, T. 11204 (7. mart 2007. godine); Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 11. V. takođe svedok K79, T. 9590-9591 (1. februar 2007. godine); Dragan Milenković, T. 22952-22953 (21. februar 2008. godine); Božidar Delić, T.19460-19461 (4. decembar 2007. godine); dok. pr. br. P922 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 20. jul 1998. godine), str. 12-13 (gde Dimitrijević daje komentar o upotrebi VJ u operaciji oslobodenja Orahovca).

²⁰⁹³ Dok. pr. br. 5D1305 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 18. jul 1998. godine).

²⁰⁹⁴ Dok. pr. br. 6D1015 (Centar RDB Prizren, Saznanja o pripadnicima OVK, 1. avgust 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. P3120 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 23. jul 1998. godine), str. 3 (gde se kaže da je privedeno više lica koja su pucala prilikom "oslobađanja Orahovca" i da je u tom gradu oteto 57 lica srpske i crnogorske nacionalnosti).

²⁰⁹⁵ Svedok K79, T. 9591-9593, 9593-9594 (zatvorena sednica), 9594-9606 (zatvorena sednica) (1. februar 2007. godine).

²⁰⁹⁶ Jan Kickert, T. 11204 (7. mart 2007. godine); Baton Haxhiu, T. 6116 (8. novembar 2006. godine).

prvobitno sastavljen od tri, a kasnije proširen na ukupno pet faza, koji je obuhvatao i snage VJ i snage MUP.²⁰⁹⁷

806. Kao što se vidi iz dokaza, sprovođenju Plana se pristupilo sredinom jula, a o realizaciji njegovih raznih faza govori se u više dokumenata. Na primer, u zapisniku sa sastanka Štaba MUP za Kosovo održanog 28. jula 1998. godine se kaže da je Lukić obavestio prisutne o merama i aktivnostima jedinica policije na Kosovu koje su u cilju deblokade putnih pravaca i određenih mesta, u skladu s Planom, preduzete od 25. jula do 28. jula. Lukić je u nastavku rekao da je “[i]zvršena [...] druga faza Globalnog plana, po rasporedu kako je utvrđeno”.²⁰⁹⁸ U beleškama koje je na sastancima Zajedničke komande održanim u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. godine vodio Milan Đaković, Plan i realizacija njegovih faza pominju se na nekoliko mesta, kako u dnevnom redu za pojedine sastanke tako i u izjavama raznih govornika.²⁰⁹⁹ O Planu i njegovoj realizaciji po fazama govori se i u prepisci između komandanta Prištinskog korpusa (Pavkovića) i komandanta 3. armije (Samardžića).²¹⁰⁰

807. Radi unapređenja Plana za borbu protiv terorizma VJ je, kako je naveo Đaković, izradio sopstveni plan angažovanja, koji se podudara s prve tri faze Plana. Taj uporedni plan, poznat pod imenom “Grom ‘98”, sastojao se od dve faze, od kojih je 1998. godine samo prva sprovedena u delo.²¹⁰¹ Radovan Radinović je potvrdio da je u julu 1998. godine načelnik Generalštaba VJ Perišić izdao direktivu koja je sadržala plan “Grom ‘98”, shodno zaključcima sa sednice VSO održane 9. juna 1998. godine.²¹⁰²

808. Kako se navodi u direktivi “Grom”, dotadašnje angažovanje VJ sastojalo se u preduzimanju mera kao što su obezbeđenje granice, “dubinsk[o]” obezbeđenje zone dejstava Prištinskog korpusa i pružanje neposredne pomoći snagama MUP Srbije. U direktivi se predlaže da se dalje angažovanje VJ izvrši u dve faze. U prvoj fazi VJ bi, između ostalog, “brzim dejstvima, u sadejstvu sa snagama MUP R. Srbije, razbi[o] i uništi[o] diverzantsko-terorističke snage” na Kosovu. Na drugu fazu bi se prešlo “u slučaju opšte pobune” i ona bi obuhvatala delimičnu mobilizaciju VJ i operacije razbijanja “snag[a] oružane pobune”, uspostavljanje kontrole nad teritorijom i sprečavanje “prelivanja” krize. Bilo je predviđeno da se u prvoj fazi nastavi s angažovanjem snaga koje su već

---

²⁰⁹⁷ Milan Đaković, T. 26405-26408 (19. maj 2008. godine), T. 26536-26537 (21. maj 2008. godine).

²⁰⁹⁸ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 3.

²⁰⁹⁹ V. takođe dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 10, 13, 15, 17, 24, 35, 41, 71, 130, 161.

²¹⁰⁰ Dok. pr. br. P1418 (Zahtev upućen Komandi 3. armije, 31. jul 1998. godine).

²¹⁰¹ Milan Đaković, T. 26408-26409 (19. maj 2008. godine).

²¹⁰² Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 96; dok. pr. br. 4D137 (Direktiva Generalštaba za angažovanje VJ na Kosovu, 28. jul 1998. godine).

bile angažovane u zoni Prištinskog korpusa i da se one ojačaju drugim jedinicama VJ iz sastava 1. i 2. armije, koje bi bile prepotčinjene Komandi 3. armije.

809. Nadovezujući se na Perišićevu direktivu, Samardžić je 29. jula 1998. godine izdao naređenje da se prva faza plana "Grom '98" sprovede u delo i da se izvrše pripreme za drugu fazu.²¹⁰³ Prema Radinovićevim rečima, kao rezultat realizacije plana "Grom '98", koja je trajala od kraja jula do kraja avgusta 1998. godine, glavna "uporišta terorista" su razbijena i sprečeno je da OVK preraste u legitimnu oružanu silu, odnosno poprimi vidne karakteristike takve sile.²¹⁰⁴ Ta ocena je jako slična onoj koju je Pavković, govoreći o uspehu šireg Plana, dao na sastanku održanom 29. oktobra 1998. godine.

810. Jasno je da su snage VJ i MUP korišćene u operacijama većih razmera koje su u periodu od jula do oktobra 1998. godine izvođene protiv OVK. Kao što je već rečeno, nekoliko svedoka je u svom svedočenju govorilo o konkretnoj akciji protiv OVK koja je približno 18-20. jula 1998. godine izvedena u Orahovcu. Akcija u Orahovcu pominje se i u zapisniku sa sastanka Kolegijuma VJ održanog 20. jula 1998. godine, gde se kaže da je komandant 3. armije angažovao jednu borbenu grupu radi pružanja pomoći snagama MUP u tom rejonu.²¹⁰⁵ Vlatko Vuković, komandant 2. motorizovanog bataljona 549. motorizovane brigade, posvedočio je da su 2. avgusta 1998. godine snage OVK savladane u Smonici/Smonice i Necu/Neci.²¹⁰⁶ Petar Damjanac je rekao da je do septembra 1998. godine izvršeno "oslobođenje" Drenice od OVK.²¹⁰⁷ Ofanzivom snaga SRJ/Srbije, OVK je početkom septembra oslabljen, mada ne i uništen, i izgubio je veliki deo teritorija koje je držao.²¹⁰⁸ Komandant 125. motorizovane brigade Dragan Živanović je svedočio o borbenim dejstvima protiv OVK koja su krajem septembra u rejonu Gornje Obrinje/Abria e Epërme i Donje Obrinje/Abria e Poshtme zajednički izvodili VJ i MUP.²¹⁰⁹ Sam Lazarević je posvedočio da je do kraja septembra "kičma terorizma na Kosovu i Metohiji zaista bila neutralisana".²¹¹⁰

811. Bivši komandant OVK Bislim Zyrapi u svom je svedočenju rekao da su, zbog slabljenja OVK i borbi tokom letnjih meseci, MUP i VJ do kraja oktobra 1998. godine povratili većinu

²¹⁰³ Dok. pr. br. 4D140 (Zapovest Komande 3. armije, 29. jul 1998. godine), str. 5-6.

²¹⁰⁴ Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 92.

²¹⁰⁵ Dok. pr. br. P922 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 20. jul 1998. godine), str. 3, 12-13.

²¹⁰⁶ Vlatko Vuković, dok. pr. br. 5D1401 (Izjava svedoka od 5. januara 2008. godine), par. 8 (zapečaćeno).

²¹⁰⁷ Petar Damjanac, T. 23738-23739 (5. mart 2008. godine).

²¹⁰⁸ Dok. pr. br. P561 (Depeša austrijske ambasade, 8. septembar 1998. godine), str. 1; Bislim Zyrapi, T. 6020-6021 (7. novembar 2006. godine); Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 11.

²¹⁰⁹ Dragan Živanović, T. 20492-20494 (17. januar 2008. godine), gde se upućuje na dok. pr. br. 6D755 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 26. septembar 1998. godine) i dok. pr. br. 6D756 (Borbeni izveštaj Komande PrK podnet 3. armiji, 27. septembar 1998. godine).

²¹¹⁰ Vladimir Lazarević, T. 18561-18563 (19. novembar 2007. godine).

teritorija koje su ranije bile pod kontrolom OVK.²¹¹¹ Nakon što je OVK pretrpeo niz udaraca, Zyrapi se od septembra do novembra 1998. godine povukao u Albaniju kako bi reorganizovao formacije OVK i regrutovao nove vojnike da zamene one koji su napustili redove OVK zbog letnjih borbi.²¹¹² Međutim, iako su napori VJ i MUP krajem leta i početkom jeseni 1998. godine nesumnjivo urodili plodom, aktivnost OVK se ipak nastavila, doduše, smanjenim intenzitetom.²¹¹³ Frederick Abrahams je potvrdio da se OVK povukao u brda kod Drenice i u neke džepove na zapadu i jugu Kosova.²¹¹⁴ Zyrapi je posvedočio da su se na područjima pod kontrolom OVK tokom avgusta i septembra 1998. godine i dalje vodile borbe.²¹¹⁵ U borbenom izveštaju koji je Komanda Prištinskog korpusa 27. septembra 1998. godine podnela 3. armiji kaže se da OVK pruža "snažan otpor" na nekoliko područja, između ostalog, kod Gornjeg Nerodimlja/Nerodime e Eperme, na pravcu selo Suje-Germanska Baila, na pravcu Reane-Budakovo/Budakovë i na pravcu Banjica/Baicë-seloBurnk.²¹¹⁶ Uz to, kako sledi iz izveštaja MUP, snage OVK su nastavile da vrše otmice.²¹¹⁷

iii. Period od Sporazuma Holbrooke-Milošević do vazdušne kampanje NATO

812. Povlačenje snaga VJ i MUP trebalo je da se izvrši nakon što su krajem oktobra 1998. godine potpisani Sporazum Holbrooke-Milošević i drugi s njim povezani sporazumi (dalje u tekstu: Oktobarski sporazumi), o čemu se detaljnije govori u Odeljku V gore u tekstu.²¹¹⁸ Verifikaciona misija OEBS za Kosovo počela je zatim da prati da li se taj sporazum i kasniji Sporazum Clark-Naumann stvarno poštuju.²¹¹⁹ Iskoristivši ograničenja nametnuta snagama SRJ/Srbije, OVK

²¹¹¹ Bislim Zyrapi, T. 6020-6021 (7. novembar 2006. godine).

²¹¹² Bislim Zyrapi, T. 6178-6180 (9. novembar 2006. godine).

²¹¹³ Dok. pr. br. 3D1008 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 15. oktobar 1998. godine), str. 1 (gde se kaže da je OVK izvršio osam napada na MUP u opštinama Suva Reka, Orahovac, Glogovac, Štimlje, Lipljan/Lipjan i Kosovska Mitrovica); dok. pr. br. 5D754 (Zapovest za angažovanje snaga 125. mtbr, 20. oktobar 1998. godine), str. 1 (gde se navodi da OVK "na širem području Drenice, Malog Kosova i Rugovske klisure, nastavlja sa izvođenjem terorističkih akcija i napada" na MUP i VJ i da su kod albanske granice razmeštene jake terorističke snage, koje broje oko 4.000-6.000 boraca); dok. pr. br. 3D1013 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 28. oktobar 1998. godine), str. 1 (gde se kaže da je krajem oktobra izvršeno još devet napada na snage MUP).

²¹¹⁴ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 11.

²¹¹⁵ Bislim Zyrapi, T. 5940-5941 (6. novembar 2006. godine). Zyrapi je rekao da je on tamo bio do septembra, ali da misli da su se borbe nastavile do oktobra. Pored toga, rekao je da su na područjima gde su Srbi izvršili ofanzivu, kao što je Drenica, vođene "intenzivne borbe".

²¹¹⁶ Dok. pr. br. 6D756 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 27. septembar 1998. godine), str. 1-2.

²¹¹⁷ Dok. pr. br. 6D1012 (Izveštaj Centra Resora državne bezbednosti Prizren o otmicama od strane OVK, 1. oktobar 1998. godine), str. 3 (gde se navodi da je u periodu od aprila do septembra 1998. godine na teritoriji koju operativno pokriva Centar Resora državne bezbednosti Prizren prijavljena otmica 151 lica i kaže da je uglavnom reč o građanima srpske i crnogorske nacionalnosti (113), ali i "Šiptarima (34) koji nisu pokazivali spremnost na bezuslovnu saradnju sa [...] OVK").

²¹¹⁸ Bislim Zyrapi, T. 6020-6022 (7. novembar 2006. godine).

²¹¹⁹ Klaus Naumann, T. 8379-8384 (14. decembar 2006. godine).

je proveo oktobar, novembar i decembar 1998. godine baveći se regrupisanjem snaga.²¹²⁰ Richard Ciaglinski, oficir britanske vojske koji je bio pripadnik VMK, posvedočio je da je OVK na Kosovo dopremao dodatno ljudstvo, opremu i municiju.²¹²¹ Kako je on naveo, OVK je u periodu od kraja 1998. do početka 1999. godine, baš kao i VJ i MUP, koristio okolnosti nastale prisustvom OEBS/VMK na Kosovu kako bi dodatno naoružao i ojačao svoje snage.²¹²² Prema rečima Johna Croslanda, OVK je u tom periodu razvio kapacitete u pogledu ljudstva, naoružanja i strukture.²¹²³ I Crosland i tadašnji predsednik Vojnog komiteta NATO general Klaus Naumann su u svom svedočenju rekli da je OVK zauzeo položaje s kojih su se snage SRJ/Srbije povukle i da je to dovelo do dalje eskalacije nasilja.²¹²⁴ Branko Gajić je dao sličan iskaz i rekao da je “[t]aj vakuum između vremena postizanja sporazuma i dolaženja na Kosovo Verifikacione misije iskoristila [...] OVK i vratila se na ranije svoje položaje koje su posedali i imali dok nije izvedena antiteroristička operacija”.²¹²⁵ On je dodao: “Od kraja novembra 1998. teroristi započinju sa pripremama za oružanu pobunu u proleće 1999. godine.”²¹²⁶ Dokazi pokazuju da je Komanda Prištinskog korpusa još u decembru 1998. godine raspolagala informacijom da pripadnici OVK vrše pripreme da na proleće 1999. godine izvedu operaciju velikih razmera na Kosovu.²¹²⁷

813. Shaun Byrnes, šef SAD-DPMK koji je bio stacioniran u Prištini, u svom svedočenju je rekao da je u tom periodu video da se u dolini Pagaruše/Pagarushë, na potezu između Mališeva i Suve Reke na centralnom Kosovu, nalaze logori za obuku OVK. Prema Byrnesovim rečima, OVK je isprva poštovao “Oktobarske sporazume”, mada nije bio njihov potpisnik. On je dodao da je OVK uviđao “da bi njegovo loše ponašanje i loše ponašanje njegovih vojnika dovelo u pitanje i ugrozilo njegov cilj da dobije punu podršku Amerike i NATO protiv Srba”. Međutim, mada je nivo aktivnosti OKV u početku opao, ubrzo zatim sve je krenulo “nizbrdo”. Byrnes je razlog za to video

²¹²⁰ Bislim Zyrapi, T. 6020-6021, 6033-6034 (7. novembar 2006. godine); Shaun Byrnes, T. 12243 (17. april 2007. godine); Sandra Mitchell, T. 618 (11. jul 2006. godine); Richard Ciaglinski, T. 6880 (20. novembar 2006. godine); Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 116; dok. pr. br. P2460 (Zapisnik OVK sa sastanka načelnika štaba i komandanata operativnih zona, 28. decembar 1998. godine); Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 189; dok. pr. br. 3D573 (Izvod iz Drewienkiewiczove beležnice), str. 32; Michael Phillips, T. 12015-12016 (20. mart 2007. godine); dok. pr. br. 3D564 (Izvod iz beležnice Michaela Phillipsa); John Crosland, T. 9912, 9891-9893 (8. februar 2007. godine); dok. pr. br. 3D511 (Jovanovićeve beleške sa sastanka s Croslandom, 25. jun 1998. godine), str. 2.

²¹²¹ Richard Ciaglinski, T. 6823-6824 (17. novembar 2006. godine).

²¹²² Richard Ciaglinski, T. 7003 (21. novembar 2006. godine).

²¹²³ John Crosland, T. 9897 (8. februar 2007. godine); dok. pr. br. 3D510 (Izjava svedoka od 30. juna 2006. godine), par. 42.

²¹²⁴ John Crosland, dok. pr. br. 3D510 (Izjava svedoka od 30. juna 2006. godine), par. 45; Klaus Naumann, T. 8277 (13. decembar 2006. godine), 8383-8384 (14. decembar 2006. godine).

²¹²⁵ Branko Gajić, T. 15206 (7. septembar 2007. godine).

²¹²⁶ Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 129.

²¹²⁷ Dok. pr. br. 3D1035 (Izveštaj Komande PrK podnet 3. armiji i Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 24. decembar 1998. godine); dok. pr. br. 3D1038 (Izveštaj Komande PrK podnet 3. armiji i Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 29. decembar 1998. godine); dok. pr. br. 5D1241 (Video-insert, *BBC*, 29. januar 1999. godine).

u činjenici da OVK nije verovao snagama SRJ/Srbije i da je mislio da će se u proleće 1999. godine njihovi napadi nastaviti.²¹²⁸

814. Pretresno veće se uverilo da je OVK krajem 1998. godine delimično povratio izgublenu snagu i da je tokom zime učestvovao u više napada i incidenata. Jedan po zlu zapamćen incident, za koji su vlasti SRJ/Srbije odgovornost pripisivale OVK, dogodio se 14. decembra, kada je u napadu na kafić “Panda” u Peći poginulo više devojaka i mladića Srba.²¹²⁹ Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa je krajem decembra upozorio da je “situacija na području opštine Glogovac sve teža, sa prisutnom tendencijom terorističkih sastava tzv. OVK da se njene aktivnosti institucionalizuju i putem preuzimanja civilne vlasti i kontrole nad ovim mestom”.²¹³⁰

815. Veće je saslušalo razne opise nekih od akcija koje je OVK izveo početkom 1999. godine. Prema Zyrapijevim rečima, u januaru 1999. godine su između OVK i snaga SRJ/Srbije izbijala samo manja neprijateljstva, u kojima su dejstva OVK bila defanzivnog karaktera. Međutim, tamo gde su kontrolni punktovi VJ i MUP bili prepreka kretanju OVK, on je nastavio s napadima.²¹³¹ U periodu od januara do marta 1999. godine Generalštab OVK je vršio obuku u Albaniji, “usredsređenu na rukovanje oružjem, obuku komandanata i starešina od najnižeg nivoa do nivoa bataljona, kao i na pripremu za izvođenje operacija i borbenih dejstava na tim nivoima”.²¹³²

816. U Izveštaju VMK od 2. januara 1999. godine je zabeleženo da ima pokazatelja da OVK pod komandnom strukturom postaje jedinstvenija.²¹³³ Dana 28. januara 1999. godine pomoćnik načelnika RDB za Kosovo u svom izveštaju je naveo da je OVK “pojača[o] aktivnosti u pravcu podizanja nivoa organizovanosti i jačanja morala, discipline i bezbednosti ponašanja pripadnika ‘OVK’ u pripremama za preduzimanje širih terorističkih akcija”.²¹³⁴ On je, osim toga, istakao nekoliko područja na kojima je u januaru 1999. godine zabeleženo značajno prisustvo snaga OVK, uključujući područje Orahovca, Suve Reke, Peći i Uroševca.²¹³⁵

²¹²⁸ Shaun Byrnes, T. 12242-12243 (17. april 2007. godine).

²¹²⁹ Dok. pr. br. 3D1030 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 15. decembar 1998. godine), str. 2; Branko Gajić, dok. pr. br. 3D1084 (Izjava svedoka od 8. avgusta 2007. godine), par. 50; Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 89; dok. pr. br. P407 (Zvanični izveštaj OEBS/VMK), str. 4, 7; V. takođe dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), str. 3; Michael Phillips, T. 11902-11903 (19. mart 2007. godine) (zatvorena sednica); Shaun Byrnes, T. 12241 (17. april 2007. godine); Ljubivoje Joksić, T. 21983 (8. februar 2008. godine); Milivoje Mihajlović, dok. pr. br. 6D1530 (Izjava svedoka od 6. marta 2008. godine), par. 29; Radojica Nikčević, T. 23243 (26. februar 2008. godine); Radovan Paponjak, T. 24549 (19. mart 2008. godine).

²¹³⁰ Dok. pr. br. 3D1034 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 22. decembar 1998. godine).

²¹³¹ Bislim Zyrapi, T. 5987-5990 (7. novembar 2006. godine).

²¹³² Bislim Zyrapi, T. 5982, 6030 (7. novembar 2006. godine).

²¹³³ Dok. pr. br. P407 (Zvanični izveštaj OEBS/VMK), str. 100.

²¹³⁴ Dok. pr. br. 6D1017 (Informacija RDB Priština o OVK, 28. januar 1999. godine), str. 1.

²¹³⁵ Dok. pr. br. 6D1017 (Informacija RDB Priština o OVK, 28. januar 1999. godine).

817. John Crosland je u svom svedočenju rekao da je u prvih nekoliko meseci 1999. godine OVK imao štabove na 24 različite lokacije na Kosovu.²¹³⁶ Konkretno, tokom 1998. i početkom 1999. godine Glavni štab OVK bio je u Mališevu, koje je bilo poznato kao “prestonica slobodnih teritorija” OVK.²¹³⁷ Područja koja su pred sam početak NATO bombardovanja bila “krizna žarišta” aktivnosti OVK i koja su snage SRJ/Srbije smatrale važnim bila su područje Podujeva, zbog svog položaja na glavnom pravcu koji povezuje Niš i Prištinu, zatim područje Vučitrna, područje oko Jablanice na zapadnom Kosovu i područje Kačanika/Kaçanik blizu makedonske granice.²¹³⁸

818. Frederick Abrahams je potvrdio da se OVK do februara 1999. godine razvio u borbenu snagu većeg nivoa organizovanosti.²¹³⁹ MUP je takođe zabeležio da su u periodu od 13. oktobra 1988. do 9. februara 1999. godine aktivnosti OVK bile intenzivne.²¹⁴⁰ Međutim, to se kosi sa Zyrapijevim iskazom da su aktivnosti OVK u tom periodu bile uglavnom defanzivnog karaktera.

819. U Izveštaju VMK od 12. marta 1999. godine, u kojem je dat pregled situacije na Kosovu u periodu od 23. februara do 11. marta 1999. godine, kaže se da je situacija i dalje napeta i da su se “[n]eisprovocirani napadi OVK na policiju [...] nastavili”.²¹⁴¹ VMK je takođe naveo da su i vlasti SRJ/Srbije i OVK nastavili da krše ljudska prava, između ostalog, lišavanjem slobode, otmicama i ubijanjem.²¹⁴² Maisonneuve je posvedočio da se seća da je 13. marta 1999. godine u eksploziji bombe koju je OVK postavio na pijaci u Kosovskoj Mitrovici, na severnom Kosovu, ranjeno i poginulo nekoliko ljudi.²¹⁴³ Takođe u martu 1999. godine, VJ je u svom izveštaju naveo da OVK

²¹³⁶ John Crosland, T. 9898-9899 (8. februar 2007. godine), dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 26. Reč je o sledećim lokacijama: Dobrotin/Dobratin, Magura/Magure i Sedlare/Sedllar, opština Lipljan; Bradaš/Bradash, opština Podujevo; Likovac/Likoc, opština Srbica; Gladno Selo/Gllanasella, opština Glogovac; Ledovoče; Vonajk; Dobra Voda/Ujmir, Dobri Do/Doberdöl i Svrhe/Sverka, opština Klina; Crnoljevo/Caraleva i Račak, opština Štimlje; Dulje i Budakovo, opština Suva Reka; Dragobilje/Dragobil i Mališevu, opština Orahovac; Junk i Drenovac, opština Dečani; Nerodimlje/Nerodime i Staro Selo, opština Uroševac; Bajgora, opština Kosovska Mitrovica; i područje zapadno od Glodana.

²¹³⁷ Jan Kickert, T. 11204 (7. mart 2007. godine).

²¹³⁸ John Crosland, dok. pr. br. 3D508 (Izjava svedoka od 7. decembra 2000. godine), par. 23.

²¹³⁹ Frederick Abrahams, T. 955 (7. avgust 2006. godine). Abrahams je izjavio da se za OVK u tom periodu ne bi moglo reći da je bio "dobro organizovana borbena snaga".

²¹⁴⁰ Dok. pr. br. 1D708 (Informacija MUP Srbije o terorističkim aktivnostima i provokacijama na Kosovu u periodu od 13. oktobra 1998. do 10. februara 1999. godine), gde se tvrdi da je u tom periodu izvršeno ukupno 747 "napada i provokacija", od čega 259 na građane i 488 na MUP, i da su operacije uključivale napade na sela, javna preduzeća, objekte MUP i pripadnike policije; otmice građana i pripadnika policije; zaustavljanje vozila na kontrolnim punktovima i oduzimanje novca i imovine.

²¹⁴¹ Dok. pr. br. 3D179 (Izveštaj VMK o pridržavanju sporazuma od strane sukobljenih strana na Kosovu, 12. mart 1999. godine), str. 1, uvršten u spis i pod br. P444.

²¹⁴² Dok. pr. br. 3D179 (Izveštaj VMK o pridržavanju sporazuma od strane sukobljenih strana na Kosovu, 12. mart 1999. godine), str. 3-4, uvršten u spis i pod br. P444.

²¹⁴³ Joseph Maisonneuve, T. 11142 (7. mart 2007. godine).

kopa rovove, vrši mobilizaciju lokalnog stanovništva i otvara koridor za dopremanje naoružanja, municije i druge vojne opreme iz Makedonije na Kosovo.²¹⁴⁴

iv. Zaključci o produženom oružanom nasilju

820. Veće, stoga, ne sumnja da je oružano nasilje na Kosovu do kojeg je došlo sredinom 1998. i koje se nastavilo sve do početka vazdušne kampanje NATO 24. marta 1999. godine, a uključivalo je borbu snaga VJ i MUP protiv OVK, bilo dovoljno dugo i intenzivno da bi predstavljalo "produženo oružano nasilje" iz prvog dela kriterijuma za postojanje unutrašnjih oružanih sukoba. Činjenica da su snage OVK stalno vršile napade na snage MUP i VJ, da su vlasti SRJ usvojile plan koji je uključivao angažovanje VJ u borbi protiv OVK i da su VJ i MUP, uključujući jedinice specijalne policije, intenzivno angažovani u operacijama protiv OVK,²¹⁴⁵ jasno pokazuje da je do sredine 1998. godine to nasilje doseglo nivo koji je karakterističan za međunarodne oružane sukobe, a ne "unutrašnj[e] nemir[e], koje karakterišu izolovana ili sporadična dela nasilja",²¹⁴⁶ a iz dokaza iz narednog perioda se vidi da su ta neprijateljstva trajala sve do 24. marta 1999. godine i posle tog datuma.

b. OVK kao organizovana naoružana grupa

i. Poreklo, struktura i brojno stanje

821. Bedri Hyseni, bivši član Odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda u opštini Uroševac, u svom svedočenju je rekao da je OVK nastao kao posledica sve većeg nasilja koje su snage SRJ/Srbije devedesetih godina vršile na Kosovu. Usled tog nasilja, kod albanskog stanovništva Kosova je jačao osećaj da mora da preduzme mere da se zaštiti od napada koji, smatralo je, nije

²¹⁴⁴ Dok. pr. br. 3D1050 (Izveštaj Komande 3. armije podnet Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 5. mart 1999. godine); dok. pr. br. 3D1052 (Izveštaj Komande 3. armije podnet Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 13. mart 1999. godine); dok. pr. br. 3D1053 (Izveštaj Komande 3. armije podnet Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 16. mart 1999. godine); dok. pr. br. 3D1048 (Izveštaj Komande 3. armije podnet Upravi bezbednosti Generalštaba SRJ, 2. mart 1999. godine).

²¹⁴⁵ U Komentaru MKCK uz zajednički član 3 Ženevskih konvencija, koji se odnosi na nemeđunarodne oružane sukobe, kao jedan od mogućih pokazatelja postojanja takvog sukoba navodi se kriterijum "[d]a legitimna vlada mora da angažuje redovne vojne snage protiv pobunjenika koji su organizovani kao vojska i drže deo državne teritorije". Jean Pictet, *Commentary: Geneva Convention III Relative to the Treatment of Prisoners of War* /Komentar: Ženevska konvencija III o postupanju sa ratnim zarobljenicima/ (Međunarodni komitet Crvenog krsta, 1960). Vojni ekspert odbrane Radovan Radinović u svom izveštaju je naveo da je sve do sredine 1998. godine podrška koju je VJ pružao snagama MUP angažovanim u borbi protiv terorizma na Kosovu bila sporadična i ograničena, ali da od sredine 1998. godine dolazi do značajnijeg angažovanja VJ u tim operacijama. Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), par. 8.

²¹⁴⁶ U Komentaru MKCK uz Dopunski protokol II uz Ženevske konvencije se kaže da "unutrašnji nemiri, koje karakterišu izolovana ili sporadična dela nasilja, u pravnom smislu ne [...] predstavljaju oružani sukob".

moglo da izbegne.²¹⁴⁷ Bislim Zyrapi je u svom svedočenju rekao da je glavni cilj OVK bio da oslobodi “teritorije s većinskim albanskim stanovništvom”, koji su obuhvatali delove Crne Gore, Srbije i Makedonije.²¹⁴⁸

822. OVK je u pogledu organizacije i snage počeo da se razvija početkom 1998. godine i, prema rečima Johna Croslanda, do te jeseni je postao “prilično dobro organizovana i snabdevena organizacija”.²¹⁴⁹ Veće je o tačnoj fizičkoj snazi OVK čulo protivrečna svedočenja, mada je više svedoka izjavilo da je ona tokom 1998. i 1999. godine narasla. Prema Croslandovim rečima, OVK se početkom 1998. godine sastojao od približno 400 zagriženih boraca. Taj broj se početkom 1999. godine povećao, kad je postalo “jasno” da će doći do intervencije NATO.²¹⁵⁰ Karol Drewienkiewicz je takođe posvedočio da je u decembru 1998. i januaru 1999. godine OVK imao nekoliko stotina boraca. On je uz to rekao da je bilo još mnogo ljudi koji su branili svoja sela, ali nisu aktivno učestvovali u borbama na drugim mestima.²¹⁵¹

823. Zyrapi je rekao da je u vreme kada je bio načelnik štaba OVK, od novembra 1998. do marta 1999. godine, pristupanje OVK bilo dobrovoljno, ali da je kasnije izvršena opšta mobilizacija.²¹⁵² Dok je on bio načelnik štaba, OVK je brojao 17.000-18.000 vojnika. On je objasnio da svi ti ljudi, zbog nedostatka opreme, nisu bili sve vreme angažovani kao vojnici. Veliki broj njih bio je angažovan na poslovima logistike i snabdevanja.²¹⁵³ Te brojke se podudaraju s procenom koju je u direktivi od 28. jula 1998. godine, u kojoj je izložen plan “Grom ‘98”, izneo bivši načelnik Generalštaba VJ Perišić, koji je naveo da OVK raspolaže sa “15.000 lica pod oružjem, oko 5.000 lica za razne vidove logističke podrške, i u Republici Albaniji još oko 2.500 obučenih terorista”.²¹⁵⁴

824. Vremenom se razvijala i struktura OVK. Prema rečima Ibrahima Rugove, OVK se prvobitno sastojao od nepovezanih grupa, ali one su kasnije objedinjene pod zajedničkom komandom.²¹⁵⁵ Obučenost i organizovanost snaga OVK nastavile su da rastu tokom čitave 1998.

²¹⁴⁷ Bedri Hyseni, T. 3095 (11. septembar 2006. godine), dok. pr. br. P2270 (Izjava svedoka od 1. septembra 2001. godine), str. 4.

²¹⁴⁸ Bislim Zyrapi, T. 6171-6172 (9. novembar 2006. godine).

²¹⁴⁹ John Crosland, T. 9779 (7. februar 2007. godine).

²¹⁵⁰ John Crosland, T. 9777 (7. februar 2007. godine). Ovaj svedok je prilikom unakrsnog ispitivanja izjavio da je taj broj možda porastao zbog mogućnosti da OVK uspe. On se takođe složio s mišljenjem da je tih “sledbenika” moglo da bude čak i 3.000. John Crosland, T. 9896-9897 (8. februar 2007. godine).

²¹⁵¹ Karol John Drewienkiewicz, T. 7790-7791 (4. decembar 2006. godine).

²¹⁵² Bislim Zyrapi, T. 6031 (7. novembar 2006. godine), 6260-6261 (10. novembar 2006. godine). Zyrapi je 10. novembra rekao da, dok je on bio na tom položaju, nije bilo opšte mobilizacije, ali je ona izvršena u “kasnijoj fazi”.

²¹⁵³ Bislim Zyrapi, T. 5959 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁵⁴ Dok. pr. br. 4D137 (Direktiva Generalštaba za angažovanje VJ na Kosovu, 28. jul 1998. godine), str. 1.

²¹⁵⁵ Ibrahim Rugova, dok. pr. br. P2612 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 4263-4264.

godine.²¹⁵⁶ Na primer, Zyrapi je rekao da je, kad je 28. maja 1998. godine došao na Kosovo, njegov zadatak bio da nastavi obuku vojnika OVK u rukovanju oružjem za taktičke operacije, kao i da izvrši procenu sposobnosti “tadašnjih komandanata lokalnih štabova zona”.²¹⁵⁷ John Crosland je posvedočio da je do kraja jeseni 1998. godine OVK postao prilično dobro organizovana i snabdevena organizacija.²¹⁵⁸ Za razliku od toga, Joseph Maisonneuve iz VMK je u svom svedočenju rekao da u vreme kad je on boravio na Kosovu, od decembra 1998. do sredine marta 1999. godine, komandni lanac OVK “nije baš dobro funkcionisao”. On je posvedočio da je OVK bio slabo naoružan, neiskusn i da nije umeo da planira strategiju i usklađuje svoje akcije.²¹⁵⁹

825. Zyrapi je opisao kako je tokom 1998. godine tekao razvoj vojne strukture OVK, koja je postala relativno savremena. On je posvedočio da “OVK, iz svoje perspektive, [u junu 1998. godine] nije bio na potrebnom stepenu razvoja i organizovanosti, ni na nivou lokalnih štabova ni na opštem nivou”.²¹⁶⁰ U početku nije postojalo jedinstveno sedište Generalštaba jer je deo ljudi bio u Albaniji, a deo na Kosovu. OVK je na Kosovu bio organizovan u lokalne štabove na nivou sela i naselja, kao i u zone.²¹⁶¹ Zbog problema veze s Generalštabom, naređenja za izvođenje borbenih dejstava su, opšte uzevši, izdavali komandanti zona ili štabovi zona.²¹⁶² Od proleća 1998. do kraja te godine uloga Generalštaba se, s intenziviranjem borbi sa snagama SRJ/Srbije, promenila i on je počeo da funkcioniše kao pravi Generalštab na Kosovu.²¹⁶³ U periodu od novembra 1998. do marta 1999. godine, kad je svedok bio načelnik štaba, Generalštab OVK je bio smešten na planini Beriša/Berishë, kod Mališeva na centralnom Kosovu.

826. Krajem 1998. godine OVK je izdao privremene odredbe o svojoj unutrašnjoj organizaciji, koje su kasnije ažurirane. Te odredbe su podeljene komandantima zona i njihovim potčinjenima.²¹⁶⁴ Takođe je razrađen sistem podnošenja izveštaja od komandanata zona do Generalštaba,²¹⁶⁵ sistem

²¹⁵⁶ Bislim Zyrapi, T. 5932-5934 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁵⁷ Bislim Zyrapi, T. 5932-5934 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁵⁸ John Crosland, T. 9779 (7. februar 2007. godine).

²¹⁵⁹ Joseph Maisonneuve, T. 11044-11045 (6. mart 2007. godine), dok. pr. br. P2772 (Izjava svedoka od 10. marta 2000. godine), par. 53.

²¹⁶⁰ Bislim Zyrapi, T. 5939 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁶¹ Bislim Zyrapi, T. 5934 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁶² Bislim Zyrapi, T. 5935 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁶³ Bislim Zyrapi, T. 5941-5943 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁶⁴ Bislim Zyrapi, T. 5945-5946 (6. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P2449 (Privremene odredbe OVK o unutrašnjoj organizaciji u vojsci, 1998. godina).

²¹⁶⁵ Dok. pr. br. P2461 (OVK, Naređenje kojim se od operativnih zona traži da sačine dnevne borbene izveštaje o vanrednim događajima, 12. januar 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P2460 (Zapisnik OVK sa sastanka načelnika štaba i komandanata operativnih zona, 28. decembar 1998. godine).

održavanja vojne discipline²¹⁶⁶ i sistem postavljanja komandanata na raznim nivoima.²¹⁶⁷ Zone OVK su tada već bile organizovane u brigade, bataljone, čete, vodove i odeljenja.²¹⁶⁸

827. Kosovo je bilo podeljeno na sledećih sedam operativnih zona OVK, u kojima je delovalo po nekoliko brigada: zona Drenica s pripadajućim brigadama, zona Paštrik/Pashtrik s pripadajućim brigadama, zona Dukadin s pripadajućim brigadama, zona Šalja/Shala s pripadajućim brigadama, zona Lab/Llap s pripadajućim brigadama, zona Nerodimlje s pripadajućim brigadama i zona Karadak s pripadajućim brigadama.²¹⁶⁹ Zone su bile označene brojevima od jedan do sedam.²¹⁷⁰ Teritorija koja je unutar svake od tih zona stvarno bila pod kontrolom OVK menjala se u različitim periodima.²¹⁷¹

828. Zyrapi je u svom svedočenju rekao da su se komandanti OVK za održavanje veze služili motorolama, satelitskim telefonima i kuririma.²¹⁷² Pored toga, na područjima pod kontrolom OVK su za potrebe izvođenja operacija konfiskovana civilna vozila, kao što su niva, suzuki i land rover.²¹⁷³ Zyrapi je dodao da OVK nije imao kasarne, nego su vojnici bili stacionirani u školama, društvenim objektima i kućama.²¹⁷⁴

829. Zyrapi je u svom svedočenju takođe govorio o planiranju i izvođenju borbenih dejstava. Kako je on naveo, kad je za određenu zonu bila predložena neka operacija, prvo bi Generalštab OVK i komandanti relevantne zone razmotrili to pitanje. Generalštab bi, nakon rasprave, dotičnom komandantu zone dao odobrenje da u relevantnoj zoni izvede konkretnu operaciju. Komandant zone bi nakon toga postupao u skladu s uputstvima izloženim u naređenju u vezi s tom operacijom.

²¹⁶⁶ Dok. pr. br. P2448 (Naređenje o preduzimanju mera nužnih za poboljšanje borbene discipline, 28. novembar 1998. godine); dok. pr. br. P2463 (Naređenje Bislima Zyrapija, 13. februar 1999. godine); dok. pr. br. P2464 (OVK, Naređenje u vezi s disciplinskim merama, 1. februar 1999. godine).

²¹⁶⁷ Dok. pr. br. P2465 (OVK, Predlog komandanta operativne zone za imenovanje komandanta brigade, 7. mart 1999. godine).

²¹⁶⁸ Bislim Zyrapi, T. 5960-5962 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁶⁹ Bislim Zyrapi, T. 6258-6260 (10. novembar 2006. godine). Prema rečima g. Zyrapija, 111, 112, 113. i 114. brigada bile su u zoni Drenica. 121, 122, 123, 124. i 125. brigada bile su u zoni Paštrik. 131, 132, 133, 134, 136, 137. i 138. brigada bile su u zoni Dukadin. 141. i 142. brigada bile su u zoni Šalja i dejsstvovale su u zapadnom delu opštine Vučitrn na severnom Kosovu. 151, 152. i 153. brigada bile su u zoni Lab i dejsstvovale su u istočnom delu opštine Vučitrn na severnom Kosovu. 161. i 162. brigada bile su u zoni Nerodimlje, a 171. brigada je bila u zoni Karadak. V. takođe dok. pr. br. P2469 (Karta operativnih zona OVK, prema podacima Bislima Zyrapija).

²¹⁷⁰ Bislim Zyrapi, T. 5933-5934 (6. novembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. P2469 (Karta operativnih zona OVK, prema podacima Bislima Zyrapija).

²¹⁷¹ Bislim Zyrapi, T. 5967-5969 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁷² Bislim Zyrapi, T. 5966 (6. novembar 2006. godine), 5981-5982 (7. novembar 2006. godine).

²¹⁷³ Bislim Zyrapi, T. 6190 (9. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁴ Bislim Zyrapi, T. 6181-6183 (9. novembar 2006. godine).

On je, sa svoje strane, mogao da izdaje naređenja samo u slučaju direktnog napada snaga SRJ/Srbije na njegovu zonu.²¹⁷⁵

830. Zyrapi je dalje posvedočio da mu je, kad se priključio OVK, načelnik Odseka za vojna pitanja Rexhep Selimi rekao da su operativnim zonama i komandantima u manjim zonama podeljene brošure Crvenog krsta. U tim brošurama su bila izložena sva pravila ratovanja. Pored toga, vojnici OVK su prošli “kraću obuku” o zakonima ratovanja i Ženevskim konvencijama.²¹⁷⁶ Shodno tome, svaki komandant zone je dobio brošuru s pravilima OVK i bio je dužan da s njenim sadržajem upozna niže jedinice.²¹⁷⁷

831. Zyrapi je takođe posvedočio da je, kad je u novembru 1998. postavljen za načelnika Generalštaba,²¹⁷⁸ OVK svojim članovima kao disciplinsku meru izricao kazne zatvora.²¹⁷⁹ Te kazne je izricao vojni sud, na čije čelo je u decembru 1998. godine postavljen jedan vojni sudija.²¹⁸⁰ Sedište tog suda uglavnom je bilo na planini Beriša, ali sud je, u zavisnosti od okolnosti, zasedao i na drugim mestima. Zadatak suda je bio da vrši istrage o teškim kršenjima prava.²¹⁸¹ Osim toga, OVK je u periodu od decembra 1998. do marta 1999. godine imao dve vojne bolnice, u Paštriku i Drenici, a svaka zona je imala ambulantu.²¹⁸²

ii. Snabdevanje i podrška iz Albanije

832. Neosporno je da je OVK prebacivao zalihe na Kosovo iz susedne Albanije i da je Albanija služila kao baza za obuku boraca OVK.²¹⁸³ Pored toga, VJ je tvrdio da je OVK 1998. godine dobijao podršku od albanskih državnih vlasti.²¹⁸⁴ Tadašnji načelnik Odeljenja za poslove granične službe pri Generalštabu VJ, Rade Čučak, u svom svedočenju je rekao da su vlasti SRJ “utvrdil[e] [da se vrši] obuka kadrova na prostoru Albanije, zatim naoružavanje [...] jer mas[u] oružja koja je

²¹⁷⁵ Bislim Zyrapi, T. 5958-5959 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁶ Bislim Zyrapi, T. 5955 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁷ Bislim Zyrapi, T. 5945-5947 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁸ Bislim Zyrapi, T. 5932 (6. novembar 2006. godine), 6021, 6049 (7. novembar 2006. godine), 6267-6268 (10. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁹ Bislim Zyrapi, T. 6260 (10. novembar 2006. godine).

²¹⁸⁰ Bislim Zyrapi, T. 6060-6063 (7. novembar 2006. godine).

²¹⁸¹ Bislim Zyrapi, T. 5951-5952 (6. novembar 2006. godine). Zyrapi nikada nije rekao na kakvo su se pravo odnosile istrage na tom sudu.

²¹⁸² Bislim Zyrapi, T. 5975 (6. novembar 2006. godine).

²¹⁸³ Optužnica, par. 93; Završni pretresni podnesak tužilaštva, 15. jul 2008. godine (javna verzija), par 297; Ojdanićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 25, 63, 90, 153; Pavkovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine (javna verzija), par. 363; Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 79, 162, 166, 230; Lukićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine (javna verzija), par. 20, 25-26.

²¹⁸⁴ V. takođe dok. pr. br. 3D738 (Dopis načelnika Generalštaba upućen Saveznom ministarstvu inostranih poslova, 16. jul 1998. godine).

oduzeta [...] posedovala je albanska armija”.²¹⁸⁵ Božidar Delić je takođe tvrdio da su albanska vlada i albanska vojska imali direktna saznanja o obuci koju je OVK vršio na teritoriji Albanije.²¹⁸⁶ Dana 16. decembra 1998. godine Stojanović je uputio telegram Upravi bezbednosti VJ, u kojem je naveo da su zarobljeni borci OVK priznali da u Albaniji postoje četiri takva logora.²¹⁸⁷ U tom telegramu se kaže da obuka OVK obuhvata 10-15 dana fizičke obuke, obuku u rukovanju oružjem i gađanju, taktičku obuku i političku nastavu.²¹⁸⁸ Stojanović je takođe naveo da postoje redovni obaveštajni izveštaji o krijumčarenju oružja iz Albanije.²¹⁸⁹ Ljubivoje Joksić, koji je bio pomoćnik koordinatora RDB za Kosovo, takođe je tvrdio da je bilo saznanja da albanske službe bezbednosti vrše obuku pripadnika OVK.²¹⁹⁰

833. Blizina albanske granice bila je od ključnog značaja za pravce snabdevanja OVK. Kako je navelo Odeljenje bezbednosti pri Komandi 3. armije, krijumčarenje oružja iz Albanije u aprilu 1998. godine bilo je već uhodano.²¹⁹¹ Bislim Zyrapi je potvrdio da se OVK snabdevao pravcima koji su na Kosovo vodili iz Albanije, a neki od njih su prolazili kroz Đakovicu i planinu Junik.²¹⁹² Naime, kako je naveo John Crosland, Junik je zbog svog položaja smatran područjem od velike strateške važnosti za snabdevanje i on je 1998. godine bio pod kontrolom OVK.²¹⁹³ Crosland je dodao da je granica s Albanijom bila jako porozna, pa su pravci snabdevanja OVK bili dobro utvrđeni.²¹⁹⁴ Zyrapi je, osim toga, rekao da je OVK imao kontrolu nad pravcima koji su iz Makedonije vodili u Kačanik na jugoistočnom Kosovu.²¹⁹⁵ Branko Gajić je posvedočio da je VJ identifikovao “više kanala” preko kojih je OVK dobijao naoružanje i opremu iz Makedonije.²¹⁹⁶ Početkom 1999. godine i MUP je počeo da iznosi tvrdnje da se naoružanje i zalihe dostavljaju preko makedonske granice.²¹⁹⁷

²¹⁸⁵ Rade Čučak, T. 14824-14825 (31. avgust 2007. godine).

²¹⁸⁶ Božidar Delić, T. 19434 (4. decembar 2007. godine).

²¹⁸⁷ Dok. pr. br. 5D1308 (Izveštaji Odseka bezbednosti Komande PrK, 16. decembar 1998. godine), str. 1.

²¹⁸⁸ Dok. pr. br. 5D1308 (Izveštaji Odseka bezbednosti Komande PrK, 16. decembar 1998. godine), str. 2.

²¹⁸⁹ Momir Stojanović, T. 19693 (6. decembar 2007. godine).

²¹⁹⁰ Ljubivoje Joksić, T. 21982-21984 (11. februar 2008. godine).

²¹⁹¹ Dok. pr. br. 5D1304 (Izveštaj Odeljenja bezbednosti Komande 3. armije, 18. april 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 3D991 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji i Generalštabu VJ, 17. april 1998. godine).

²¹⁹² Bislim Zyrapi, T. 6226-6230 (9. novembar 2006. godine).

²¹⁹³ John Crosland, T. 9917-9918 (8. februar 2007. godine).

²¹⁹⁴ John Crosland, T. 10037 (9. februar 2007. godine).

²¹⁹⁵ Bislim Zyrapi, T. 6226-6229 (9. novembar 2006. godine).

²¹⁹⁶ Branko Gajić, T. 15204 (7. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 3D738 (Dopis načelnika Generalštaba VJ upućen Ministarstvu inostranih poslova SRJ, 16. jul 1998. godine), str. 3.

²¹⁹⁷ Dok. pr. br. 6D1018 (Izveštaj RDB o aktivnostima šiptarskih terorista na planu uspostavljanja ilegalnih kanala preko jugoslovensko-makedonske granice, 15. februar 1999. godine).

834. Finansijska podrška za OVK stizala je od velikog broja kosovskih Albanaca koji su živeli u inostranstvu, mnogi od njih u Švajcarskoj, Albaniji, Italiji i Ujedinjenom Kraljevstvu.²¹⁹⁸ Fondacija pod imenom *Vendluadja Therret* (fondacija “Otadžbina zove”), za pružanje opšte podrške aktivnostima OVK, “imala je sedište u dijaspori”. Dobrovoljni prilozi su stizali i s Kosova.²¹⁹⁹

iii. Naoružanje i zalihe

835. OVK je veliki deo novca koji je dobijao koristio za kupovinu naoružanja u inostranstvu.²²⁰⁰ Frederick Abrahams je posvedočio da je, nakon pada komunističkog režima u Albaniji, u martu 1997. godine, velika količina oružja prebačena na Kosovo.²²⁰¹ Prema Croslandovim rečima, OVK je početkom 1998. godine imao impresivna skladišta oružja.²²⁰² Počev od kraja 1998. godine došlo je do “iznenadnog porasta” zaliha i naoružanja, što je omogućilo OVK da se uspješnije suprotstavlja snagama VJ i MUP ili da ih napada.²²⁰³ Približno u oktobru 1998. godine OVK je koristio savremeno pešadijsko naoružanje, uključujući nove puške, lake automatske puške, protivoklopna vozila, protivoklopne mine i uniforme.²²⁰⁴ Božidar Delić je rekao da je OVK imao “najsavremenije terorističko naoružanje”.²²⁰⁵ U decembru 1998. godine njegove jedinice su, nakon okršaja s OVK, našle dva tajna skrovišta za naoružanje i vojnu opremu. Među njima je bilo ručnih bombi, granata za bacače granata, nekoliko kalašnjikova, poluautomatskih pušaka PAP, ručnih raketnih bacača, minobacačkih mina i eksploziva TNT.²²⁰⁶ Međutim, Karol Drewienkiewicz je u svom svedočenju rekao da OVK u decembru 1998. godine nije imao teško naoružanje, kao što su tenkovi, što je potvrdio i Maisonneuve, koji je rekao da je OVK u periodu od decembra 1998. do sredine marta 1999. godine imao samo lako naoružanje, bez teških vozila.²²⁰⁷

836. Zyrapi, Ciaglini i Crosland su opisali razne vrste naoružanja koje je OVK koristio, koje se uglavnom sastojalo od pištolja, kalašnjikova i poluautomatskih pušaka. Oni su posvedočili da je OVK imao i nešto puškomitraljeza i teških mitraljeza, nekoliko bestrzajnih i drugih topova,

²¹⁹⁸ John Crosland, dok. pr. br. 3D510 (Izjava svedoka od 30. juna 2006. godine), par. 29.

²¹⁹⁹ Bislim Zyrapi, T. 6016 (7. novembar 2006. godine).

²²⁰⁰ Michael Phillips, T. 11879-11883 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. 2D18 (Izvod iz beležnica Michaela Phillipsa), str. 4; Klaus Naumann, T. 8364-8365 (14. decembar 2006. godine); Bislim Zyrapi, T. 5920 (6. novembar 2006. godine).

²²⁰¹ Frederick Abrahams, T. 954 (7. avgust 2006. godine), dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 9.

²²⁰² John Crosland, T. 9898 (8. februar 2007. godine).

²²⁰³ John Crosland, T. 10005 (9. februar 2007. godine).

²²⁰⁴ John Crosland, dok. pr. br. 3D505 (Izjava svedoka od 15. jula 2002. godine), str. 72.

²²⁰⁵ Božidar Delić, T. 19425 (4. decembar 2007. godine).

²²⁰⁶ Dok. pr. br. 5D876 (Komanda 549. mtbr, Analiza izvedenih borbenih dejstava, 17. decembar 1998. godine), str. 1-3.

²²⁰⁷ Karol John Drewienkiewicz, T. 7901 (5. decembar 2006. godine); Joseph Maisonneuve, T. 11044-11045 (6. mart 2007. godine).

protivtenkovske mine, dve-tri ručne bombe po vojniku, RRB (ručne raketne bacače) dometa od 150 do 500 metara, nekoliko zolja (ručnih minobacača), snajperske puške i minobacače kalibra 82 i 120 milimetara.²²⁰⁸

iv. Uniforme

837. Veće je od svedoka čulo razne opise koji se tiču vrsta uniformi koje je OVK koristio i učestalosti njihovog korišćenja. Prema Zyrapijevim rečima, u martu 1999. godine 85-90 posto vojnika OVK je nosilo vojne uniforme, a ostali su imali improvizovane uniforme s oznakama OVK.²²⁰⁹ Te uniforme su bile raznih boja, ali su sve na levom rukavu imale istu crvenu oznaku OVK s crnim orlom i napisom "OVK, Oslobodilačka vojska Kosova",²²¹⁰ i to "bilo da se radilo o redovnoj bilo improvizovanoj uniformi".²²¹¹ Svedok K14 je u svom iskazu rekao da su neki pripadnici OVK koji su nosili civilnu odeću nosili i "kape".²²¹² Kako je naveo Zyrapi, i na tim kapama je bila ista oznaka OVK. On je potvrdio da OVK zbog ograničenosti zaliha nije imao dovoljno uniformi.²²¹³

838. Prema izjavama nekih svedoka, nisu svi pripadnici OVK nosili uniforme.²²¹⁴ Na primer, lekar OVK Liri Loshi je posvedočio da su ranjeni borci OVK koje je on lečio često nosili uniformu, mada je bilo pripadnika OVK koji su, kao on, nosili civilnu odeću.²²¹⁵

839. Zyrapi je posvedočio da je OVK imao i maskirne i nemaskirne uniforme. One su bile raznih boja jer su dobijene iz raznih zemalja i od raznih vojski.²²¹⁶ Svedok K73, pripadnik VJ koji je bio raspoređen na Kosovo, u svom svedočenju je rekao da su pripadnici OVK na koje je on naišao nosili nemačke uniforme s oznakom "UÇK".²²¹⁷ Prema rečima svedoka K79, koji je 1998. i 1999. godine bio pripadnik PJP, pripadnici OVK su nosili ili plave radne uniforme ili zelene, odnosno

²²⁰⁸ Bislim Zyrapi, T. 5979-5981 (7. novembar 2006. godine); Richard Ciagliniski, T. 6923 (20. novembar 2006. godine); John Crosland, T. 9863 (8. februar 2007. godine).

²²⁰⁹ Bislim Zyrapi, T. 6269-6270 (10. novembar 2006. godine).

²²¹⁰ Bislim Zyrapi, T. 5975-5976 (6. novembar 2006. godine).

²²¹¹ Bislim Zyrapi, T. 6270 (10. novembar 2006. godine).

²²¹² Svedok 14, T. 10969 (2. mart 2007. godine) (zatvorena sednica); Bislim Zyrapi, T. 5975-5976 (6. novembar 2006. godine).

²²¹³ Bislim Zyrapi, T. 5975-5977 (6. novembar 2006. godine).

²²¹⁴ Frederick Abrahams, T. 952 (7. avgust 2006. godine); svedok K73, T. 3366-3367 (14. septembar 2006. godine) (zatvorena sednica); Liri Loshi, T. 5374 (26. oktobar 2006. godine).

²²¹⁵ Liri Loshi, T. 5374 (26. oktobar 2006. godine). Loshi je rekao da je, kad je radio, nosio civilnu odeću, ali da bi posle posla ponekad "nosio i uniformu".

²²¹⁶ Bislim Zyrapi, T. 5975-5977 (6. novembar 2006. godine). Bislim Zyrapi, T. 6215 (9. novembar 2006. godine). Prema rečima Bislima Zyrapija, Crni orlovi, čiji vođa je bio Idriz Balaj, nosili su crne uniforme. U transkriptima se ne govori o Crnim orlovima.

²²¹⁷ Svedok K73, T. 3366-3367 (14. septembar 2006. godine) (zatvorena sednica).

braon maskirne uniforme.²²¹⁸ Iz dokaza koje je izvela odbrana takođe sledi da su uniforme OVK bile različite. Shaban Fazliu je u svom svedočenju rekao da su pripadnici OVK nosili tri različite vrste uniformi: u početku crne s crnom fantomkom, zatim uniforme srpske policije, a onda "svakakve uniforme".²²¹⁹ Drugi svedoci su takođe posvedočili da je OVK koristio uniforme policije.²²²⁰ Vladimir Marinković, načelnik obaveštajne službe 15. oklopne brigade, u svom je svedočenju rekao da su pripadnici OVK nosili rashodovane maslinastozelene uniforme M-77 kakve je nosila stara jugoslovenska armija (JNA) i Teritorijalna odbrana.²²²¹ Dragan Milenković, pripadnik PJP iz Peći, rekao je da su oni naišli na rashodovane uniforme OVK, među kojima je bilo i uniformi kineske i nemačke proizvodnje.²²²²

v. Zaključak o OVK kao organizovanoj naoružanoj grupi

840. Svi ti dokazi o strukturi i aktivnostima OVK, počev barem od sredine 1998. godine, pokazuju da je on u tom periodu predstavljao "organizovanu naoružanu grupu" u smislu kriterijuma čija je definicija data gore u tekstu. Mada su se razni aspekti organizacije i aktivnosti OVK tokom tog perioda razvijali različitim tempom, dokazi govore o postepenom kretanju u pravcu centralizacije komandovanja i sadejstva protiv snaga SRJ/Srbije. U toku 1998. godine OVK je osnovao Generalštab i potčinio mu sedam štabova zona, uveo odredbe za regulisanje strukture vojske i vojne discipline, izvodio usaglašene napade na snage SRJ/Srbije, uspostavio sistem finansiranja, krijumčarenjem nabavljao i/ili kupovao znatne količine oružja, uveo karakterističnu oznaku OVK i primenjivao stratešku politiku u svrhu ostvarivanja svojih ciljeva.

c. Konstatacije

841. Na osnovu gore iznetih dokaza, Veće zaključuje da su, počev od 1998, a najkasnije od leta te godine, snage VJ i MUP, i OVK kao organizovana naoružana grupa, učestvovali u produženom oružanom nasilju širom Kosova, koje se nastavilo sve do vazdušne kampanje NATO, koja je počela 24. marta 1999. godine, i posle toga.²²²³ Kao što se detaljnije razmatra u nastavku, uprkos

²²¹⁸ Svedok K79, T. 9588, 9604 (1. februar 2007. godine).

²²¹⁹ Shaban Fazliu, T. 25204-25205 (11. april 2008. godine).

²²²⁰ Radojica Nikčević, T. 23239-23241 (26. februar 2008. godine).

²²²¹ Vladimir Marinković, T. 20265 (14. decembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D947 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 2. maj 1999. godine).

²²²² Dragan Milenković, T. 22959 (21. februar 2008. godine).

²²²³ Radovan Radinović, T. 17279 (19. oktobar 2007. godine). Radinović je za taj sukob rekao da je "to bio međuetnički rat [...] svakog trenutka". U jednom izveštaju VJ iz 2001. godine, koji sadrži i zbirku dokumenata, priznaje se da je borba između SRJ i OVK 1998. poprimila oblik "otvorene oružane pobune, koja je prerasla u unutrašnji oružani sukob". V. dok. pr. br. P1011 (Ivan Marković, ur., *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba* (2001)), str. 15, 41-73. Taj izveštaj sadrži i podužu raspravu o tome kako su snage SRJ/Srbije primenjivale međunarodno pravo i norme tokom sukoba, s posebnim naglaskom na tome da je optuženi Pavković upozoravao na potrebu poštovanja međunarodnih zakona ratovanja.

zaključenju Oktobarskih sporazuma, između djevu strana nije bilo “mirnog rešenja” i oružano nasilje se nastavilo i 1999. godine. Prema tome, oružani sukob između SRJ i OVK je postojao sve do početka vazdušne kampanje NATO, i u toku te kampanje. Veće će sada preći na dokaze koji se odnose na akcije snaga SRJ/Srbije izvođene u toku tog oružanog sukoba, u svetlu navoda iznetih u paragrafima 94-96 Optužnice.

C. PRIMENA SILE OD STRANE SNAGA SRJ/SRBIJE 1998. GODINE

1. Navodi o prekomernoj i neselektivnoj primeni sile od strane snaga SRJ/Srbije

842. U Optužnici se načelno tvrdi da su svi optuženi znali za kažnjive aktivnosti koje su, kao što je opisano u paragrafima 94 i 95 Optužnice, snage SRJ i Srbije 1998. godine vršile na Kosovu i da je većina optuženih te aktivnosti omogućavala ili tolerisala. Pomenuti paragrafi pokrivaju relativno veliki geografski i vremenski raspon i u njima se navodi više različitih lokacija na kojima je u periodu od februara do septembra 1998. godine navodno došlo do tih incidenata.

843. U paragrafu 96 Optužnice se navodi da su ti incidenti, kao i operacije u okviru kojih je do njih došlo, uključivali prekomernu i neselektivnu primenu sile nad civilnim stanovništvom, kosovskim Albanacima, usled čega je do kraja 1998. godine raseljeno čak 349.000 kosovskih Albanaca. U paragrafu 97 se navodi da su u vezi s tom prekomernom i neselektivnom primenom sile Ujedinjene nacije, organizacije za ljudska prava, strani diplomati, OEBS, domaća i međunarodna sredstva javnog informisanja i vođe kosovskih Albanaca ulagali prigovore na sastancima s civilnim i vojnim rukovodstvom SRJ i Srbije.

844. Veće preliminarno napominje da se nijedan optuženi ne tereti odgovornošću za zločine koji su počinjeni 1998. godine. Tužilaštvo, u stvari, navod o činjenju krivičnih dela od strane snaga SRJ i Srbije 1998. godine iznosi kao dokaz da su optuženi bili učesnici u navodnom udruženom zločinačkom poduhvatu i da su imali *mens rea* potrebnu za činjenje zločina za koje se terete, kao i “u druge svrhe, na primer, da pokaže znanje, nameru i komandnu sposobnost ili samo kao deo priče koja se odvijala na Kosovu i dovela je do zločina počinjenih tokom perioda na koji se odnosi Optužnica”.²²²⁴ Tužilaštvo je opis konkretnih incidenata iz paragrafa 94 i 95 Optužnice u pretpretresnoj fazi upotpunilo pojedinostima shodno nalogu Pretresnog veća, koje je bilo mišljenja

---

²²²⁴ Odgovor tužilaštva na Milutinovićev odgovor na Zahtev tužilaštva za izmenu Optužnice i prigovor na Izmenjenu spojenu optužnicu, 17. oktobar 2005. godine, par. 5, fusnota 10.

da se radi o “pravno relevantnim činjenicama o kojima moraju biti izneti dovoljni navodi”.²²²⁵ Pretresno veće je takođe konstatovalo da tužilaštvo, da bi moglo da se osloni na zločine koji su eventualno počinjeni 1998. godine, mora najpre da dokaže da oni jesu počinjeni.²²²⁶

2. Argumentacija strana u postupku

845. Činjenica da su snage SRJ i Srbije tokom 1998. godine izvodile vojne operacije širom Kosova nije sporna. Međutim, među stranama u postupku su sporna pitanja karaktera tih operacija, oštećenja i uništavanja civilnih područja do kojih je usled njih došlo i odgovornosti za konkretne incidente.

846. Tužilaštvo tvrdi da su 1998. godine VJ i MUP na Kosovu izvodili operacije velikih razmera, usmerene protiv civilnog stanovništva, sa ciljem proterivanja kosovskih Albanaca iz njihovih domova. Međunarodna zajednica je osudila te akcije (kao i zločine OVK), a visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice je izneo procenu da je od marta do oktobra 1998. godine približno 285.000 lica, tj. otprilike petnaest posto stanovništva Kosova, raseljeno unutar Kosova ili je napustilo Pokrajinu.²²²⁷

847. Milutinovićeva odbrana, s druge strane, ističe da je tokom proleća i leta 1998. godine gotovo trećina Kosova, kao što je gore pokazano, bila pod kontrolom OVK. OVK je iz njihovih domova proterao više od 4.500 lica, a u više od 80 sela u kojima su živeli Srbi, Crnogorci i drugi nealbanci izvršeno je etničko čišćenje. Državnim organima su upućivani apeli da “pruže zaštitu ljudima [...] jer operacije koje izvode te terorističke bande dovode sve u opasnost”.²²²⁸ Pavkovićeva odbrana tvrdi da su sve akcije koje je VJ preduzeo 1998. godine bile pravno utemeljene, legitimne i potpuno u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom.²²²⁹ Lazarevićeva odbrana tvrdi da dokazi svedoka koje je pozvalo samo tužilaštvo pokazuju da nije bilo prigovora na VJ kao takav, da VJ nije primenjivao prekomernu silu i da nije učestvovao u paljenju sela, uništavanju letine, ubijanju domaćih životinja i drugim zločinima izvršenim u periodu od avgusta do septembra 1998. godine.²²³⁰ Štaviše, tvrdi se da dokazi pokazuju da je Lazarević smenio starešine jedinica u kojima je zabeleženo slabljenje discipline.²²³¹ Lukićeva odbrana tvrdi da je

²²²⁵ Odluka po podnescima odbrane o navodnim nedostacima u formi predložene Izmenjenje spojene optužnice, 22. mart 2006. godine, par. 15.

²²²⁶ Odluka po podnescima odbrane o navodnim nedostacima u formi predložene Izmenjenje spojene optužnice, 22. mart 2006. godine, par. 17.

²²²⁷ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 51-69.

²²²⁸ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 164.

²²²⁹ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 124.

²²³⁰ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 571-575.

²²³¹ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 644.

OVK od početka 1998. godine povećavao intenzitet i broj napada na Kosovu i da je uspostavio kontrolu nad velikim delovima teritorije. To je vlastima SRJ i Srbije dalo legitiman razlog da protiv njega preduzmu antiterorističke akcije.²²³²

3. Navodi o konkretnim incidentima

848. Tužilaštvo se u vezi sa situacijom na Kosovu 1998. godine i akcijama koje su VJ i MUP tada izvodili uveliko oslanja na dokaze britanskog vojnog atašea Johna Croslanda. Crosland je 1998. godine u više navrata proputovao Kosovo, zajedno s drugim vojnim atašeima i raznim grupama stranih diplomata i političkih rukovodilaca. On je tada za britansku vladu pripremio izveštaje o svojim zapažanjima s tih putovanja. Više tih izveštaja je uvršteno u spis. Pretresno veće smatra da je Crosland pravi profesionalac, s velikim iskustvom i znanjem, zahvaljujući čemu je mogao kompetentno da sačini detaljne i utemeljene izveštaje o situaciji na Kosovu 1998. godine. Njegovo usmeno svedočenje i pismene izjave su detaljni, nepristrasni i uverljivi. Veće smatra da su njegovi dokazi o stvarima koje je lično video pouzdani, uprkos činjenici da je odbrana osporavala upotrebu termina “sravnjen” kojim se on poslužio kako bi opisao stanje u kojem je zatekao određena sela.

849. Međutim, nakon što je iznelo ozbiljne navode o događajima iz 1998. godine, od kojih bi se neki mogli okvalifikovati kao kažnjive aktivnosti snaga SRJ i Srbije, tužilaštvo je izvelo veoma malo dodatnih dokaza o nekim od tih “zločina”. Prema tome, iako je Veće steklo opšti utisak da su nasilje i uništavanje 1998. godine poprimili značajne razmere, tužilaštvo u vezi s većinom lokacija koji se pominju u paragrafima 94 i 95 Optužnice nije van razumne sumnje dokazalo da su konkretne zločine počinili VJ ili MUP.

a. Drenica – februar i mart

850. Kako se navodi u paragrafu 94 Optužnice, u februaru i martu 1998. godine snage SRJ i Srbije započele su okršaje s OVK na području Drenice, tokom kojih su granatirale gradove i sela naseljene pretežno kosovskim Albancima i proterivale meštane iz njihovih domova. To područje obuhvata opštine Srbica, Glogovac i Klina.

851. Sabit Kadriu, bivši predsednik Odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda (organizacije koja se bavila dokumentovanjem kršenja ljudskih prava na Kosovu) izjavio je da je 28. februara 1998. godine, dok je bio u svojoj kući u selu Brusnik/Brusniku, opština Vučitrn, čuo artiljerijsku vatru iz pravca Ćireza/Qirez i Likošana. On i njegov brat su nakon toga na ulazu u selo Dubovac/Dubofc

---

²²³² Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 17-38.

razgovarali s jednom grupom ljudi, od kojih su čuli da su “srpske snage” opkolile sela Likošane, Ćirez, Baks/Baksi i Gradicu/Gradicë. Dan ranije došlo je do sukoba između “srpsk[ih] snag[a]” i OVK i tom prilikom su u Ćirezu poginula dva pripadnika policije.²²³³ Kad je Kadriu 1. marta 1998. godine došao u Ćirez, kod ulaza u to selo je sreo jednu grupu ljudi, koji su mu rekli da su neki ljudi pobijeni u tom selu.²²³⁴ Kasnije se sastao s rodbinom porodice Sejdiu, od koje je saznao da su selo opkolile policijske i vojne jedinice. Oni su mu rekli da su iz njihove porodice “srpske snage” ubile četiri brata, da je jedna žena ubijena u svojoj kući²²³⁵ i da je dvoje ljudi ubijeno na ulici. Kadriu je takođe čuo da su “srpske snage” ubile 11 članova porodice Ahmeti, među kojima je bilo i dece, a smatralo se da su žene silovane.²²³⁶ On je sutradan video 24 iskasapljena tela žrtava koje su ubijene u napadu od 28. februara.²²³⁷ U svom svedočenju je rekao da ni članovi porodice Sejdiu ni članovi porodice Ahmeti nisu bili pripadnici OVK. Jedan ubijeni bračni par iz Ćireza imao je oružje za odbranu svoje kuće, ali ni on nije bio povezan s OVK.²²³⁸

852. Istraživač organizacije *Human Rights Watch* Frederick Abrahams, koji je u periodu od februara 1998. do marta 1999. godine otprilike pet puta putovao na Kosovo, rekao je da su snage specijalne policije 28. februara izvršile napad na Ćirez, a 1. marta 1998. godine napad na Likošane. On je rekao da su, mada OVK jeste izvodio borbena dejstva, pripadnici policijskih snaga neselektivno pucali na žene, decu i druga lica koja nisu učestvovala u borbi. Prema njegovim rečima, u tim napadima, zajedno s napadom na imanje porodice Jashari o kojem se govori u nastavku, život su izgubile 83 osobe, uključujući 24 žena i dece.²²³⁹ Međutim, on je na područje Drenice radi istrage o tim incidentima prvi put došao 24. maja 1998. godine, odnosno dva meseca nakon što su se oni dogodili.²²⁴⁰ U okviru istrage, on je razgovarao s očevicima, među kojima su bili jedan čovek koji je tvrdio da je video kako pripadnici policije pucaju u lice njegovom zetu i Abida Sejdiu, čiji su sinovi pogubljeni.²²⁴¹

853. Veću nisu predloženi nikakvi dalji dokazi o ubijanju koje je izvršeno u toku operacija u Ćirezu i Likošanu 28. februara i 1. marta 1998. godine niti o granatiranju gradova i sela na širem

²²³³ Sabit Kadriu, T. 5106-5108 (18. oktobar 2006. godine). Kadriu je u svom svedočenju rekao da se u pogibiju policajaca nije lično uverio, nego je za nju čuo kasnije; Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 5.

²²³⁴ Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 5-6.

²²³⁵ Sabit Kadriu, T. 5107-5109 (18. oktobar 2006. godine).

²²³⁶ Sabit Kadriu, T. 5110-5111 (18. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 6. Međutim, sa ženama nikada nije obavljen razgovor u vezi s tim pričama.

²²³⁷ Sabit Kadriu, dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 6.

²²³⁸ Sabit Kadriu, T. 5108-5109 (19. oktobar 2006. godine).

²²³⁹ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 10.

²²⁴⁰ Frederick Abrahams, T. 919 (14. jul 2006. godine).

²²⁴¹ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. P437 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Kršenja humanitarnog prava na Kosovu").

području Drenice, odnosno proterivanju kosovskih Albanaca iz tih gradova i sela, koji su izvršeni u tim mesecima. Bez daljih neposrednih dokaza o aktivnostima OVK na tom području koje su bile povod konkretnim akcijama snaga SRJ/Srbije u tom periodu ili pojedinosti o tome šta se dogodilo, Veće ne može da zaključi van razumne sumnje da je primenjena sila bila prekomerna ili neselektivna, mada bi iz ubijanja žena i dece proizlazio takav zaključak.

b. Donje Prekaze – početak marta

854. U Optužnici se dalje tvrdi da su početkom marta 1998. godine snage SRJ i Srbije napale selo Donje Prekaze (opština Srbica), kojom prilikom je ubijeno oko 50 ljudi, uključujući većinu članova porodice Adema Jasharija.

855. Dana 3. marta 1998. godine Sabit Kadriu je opet čuo zvuke pušćane i artiljerijske vatre, ovog puta iz pravca sela Donje Prekaze. Iz razgovora sa stanovnicima sela Dubovac, koje se nalazi nedaleko od Donjeg Prekaza,²²⁴² saznao je da je, u zajedničkoj operaciji VJ i MUP, opkoljena kuća Adema Jasharija.²²⁴³ Prema njegovim rečima, te snage su kuću u kojoj se nalazila ova porodica nastavile da granatiraju tri dana.²²⁴⁴

856. Frederick Abrahams je izjavio da su snage specijalne policije napad na kuću Adema Jasharija izvršile 5. marta 1998. godine. Mada on nije bio očevidac tog događaja niti je kasnije posetio to područje, smatrao je da se radilo o neselektivnom napadu.²²⁴⁵ John Crosland je, međutim, 5. marta 1998. godine bio na Kosovu i na kontrolnom punktu u Komoranu/Kamaran (opština Glogovac) video 200 pripadnika MUP, a to je, po njegovom mišljenju, imalo veze s napadom na imanje porodice Jashari.²²⁴⁶

857. Veljko Odalović, koji je bio načelnik Kosovskog okruga, jednog od pet administrativnih okruga na Kosovu u to vreme, posvedočio je da je znao za operaciju MUP protiv Jasharija.²²⁴⁷ On je rekao da su “organi bezbednosti” pokušali da uhapsu Jasharija, koji je bio istaknuti vođa OVK, i da su pritom poginuli civili.²²⁴⁸ MUP je u svojim saopštenjima naveo da su “terorist[i]” izvršili

²²⁴² Sabit Kadriu, T. 5059-5061 (18. oktobar 2006. godine). Kadriu se sa stanovnicima sela Dubovac (opština Srbica) sreo u selu Brusnik (opština Vučitrn).

²²⁴³ Sabit Kadriu, T. 5061 (18. oktobar 2006. godine).

²²⁴⁴ Sabit Kadriu, T. 5113-5114 (18. oktobar 2006. godine). Međutim, Kadriu je priznao da on tada nije bio tamo.

²²⁴⁵ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 24. januara 2002. godine), str. 10; dok. pr. br. P437 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Kršenja humanitarnog prava na Kosovu"), str. 26-31.

²²⁴⁶ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 28.

²²⁴⁷ Veljko Odalović, T. 14397-14398 (24. avgust 2007. godine).

²²⁴⁸ Veljko Odalović, T. 14397 (24. avgust 2007. godine).

napad na policiju koristeći puškomitraljeze, ručne bacače, automatske puške i ručne bombe.²²⁴⁹ U jednom drugom saopštenju MUP se kaže da je “teroristička grupa” otvorila vatru na policiju, koja je uzvratila, i da je policija članovima porodice dala rok od dva sata da napuste imanje pre nego što otvori vatru. Sukob je trajao 72 časa i u njemu je poginula 51 osoba. Odgovornost za te žrtve pripisana je Jashariju.²²⁵⁰

858. Organizacija *Human Rights Watch* je u svom izveštaju navela da je Adem Jashari ubijen zajedno s velikim brojem članova svoje porodice, među kojima je bilo mnogo žena i dece.²²⁵¹ Nakon njihove pogibije, Sabit Kadriu je jedan dan otišao do jednog skladišta na periferiji Srbice, gde je video tela 50 članova porodice Jashari i još 11 seljana, koja je, kako mu je rečeno, tamo dopremio MUP i među kojima je bilo i tela žena i dece.²²⁵² Crosland je izjavio da su u Donjem Prekazu tada ubijene 54 osobe, uključujući 19 članova porodice Jashari, i rekao da je njihova tela fotografisao.²²⁵³

859. Iako je neosporno da je MUP početkom marta 1998. godine izveo operaciju protiv Adema Jasharija, okolnosti u kojima su on i znatan broj članova njegove porodice ubijeni i dalje su donekle sporne. Pretresno veće napominje da se istaknuti novinar, kosovski Albanac, Veton Surroi sećao da je prisustvovao sastanku predsednika SRJ Miloševića i vođe DSK Ibrahima Rugove koji je održan 15. maja 1998. godine i da je tom prilikom rekao Miloševiću da je incident sa Jasharijem očigledan primer policijske brutalnosti i prekomerenog nasilja nad civilima. Milošević je uzvratio da je policija toj porodici dala rok od nekoliko časova da se preda, ali ih je Jashari držao unutra i “zatim sam ubio”. Milošević je takođe tvrdio da je policiji bilo strogo naređeno da primenjuje srazmernu silu.²²⁵⁴

860. Bez daljih neposrednih dokaza o načinu na koji je izvedena operacija MUP i o tome ko je odgovoran za ubijanje žena i dece na imanju, Veće ne može da zaključi van razumne sumnje da je ovaj incident predstavljao primer prekomerne ili neselektivne primene sile od strane srpskih snaga.

²²⁴⁹ Dok. pr. br. 1D551 (Saopštenje MUP, 5. mart 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 1D552 (Saopštenje MUP, 6. mart 1998. godine), str. 1.

²²⁵⁰ Dok. pr. br. 1D553 (Saopštenje MUP, 11. mart 1998. godine), str. 1.

²²⁵¹ Dok. pr. br. P437 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Kršenja humanitarnog prava na Kosovu", 1. oktobar 1998. godine), str. 26-34.

²²⁵² Sabit Kadriu, T. 5061-5062 (18. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2377 (Izjava svedoka od 10. decembra 2000. godine), str. 6-7.

²²⁵³ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 28.

²²⁵⁴ Veton Surroi, dok. pr. br. P2361 (Izjava svedoka od 27. avgusta 2001. godine), str. 5.

c. Dečani – april

861. U Optužnici se navodi da su snage SRJ i Srbije oko Uskrsa 1998. godine razorile jedan deo grada Dečana.

862. Kao što je rečeno u Odeljku VI.B gore, na granici između Albanije i Kosova, posebno oko Junika, opština Dečani, tokom 1998. godine je zabeležena znatna aktivnost OVK. Snage SRJ i Srbije su zbog toga u tom periodu izvele brojne operacije na području Dečana. John Crosland je u svom svedočenju rekao da su “[t]okom približno tri meseca [od aprila do jula] na području Junika, Ponoševca, Prilepa [i] Rznića stalno [...] besnele borbe, uz izuzetno visok intenzitet aktivnosti s obe strane”.²²⁵⁵ Prema njegovim rečima, u proleće 1998. godine usled toga je većina sela na tom području, uključujući Junik, bila “sraunjena [...] sa zemljom”.²²⁵⁶ Lazarevićeva odbrana je osporavala tu tvrdnju, posebno u vezi sa Junikom, ističući da se na video-snimku posete američkog ambasadora Richarda Holbrookea Juniku krajem juna 1998. godine – koji ona ipak nije predočila Croslandu – vidi da je šteta pričinjena u tom selu bila mala ili da je nije ni bilo.²²⁵⁷ Crosland je ostao pri svojoj tvrdnji. Veće je analiziralo pomenuti video-snimak, ali bez daljih dokaza o delovima Junika koji se na njemu vide nije u mogućnosti da iz njega izvede bilo kakve zaključke.

863. Crosland je posvedočio da je područje Dečana za OVK imalo stratešku važnost i da je on tokom čitave 1998. godine imao uporišta u Juniku i Glođanu.²²⁵⁸ Dragan Živanović, koji je tada bio načelnik štaba u Komandi 125. motorizovane brigade, takođe je rekao da je OVK “potpuno naoruža[o]” nekoliko sela na tom području, dok su druga sela bila “delimično naoružana”.²²⁵⁹

864. Crosland je izjavio da je 24. marta 1998. godine video da “srpsk[e] snag[e]” vrše pripreme za izvođenje “zajedničkog napada” na Dečane.²²⁶⁰ Konkretno, on je video da se na tom području vrši koncentrisanje snaga VJ i primetio da je VJ počeo da pruža vatrenu podršku operacijama, kao i da je na artiljerijske položaje razmešten zajedno sa JSO.²²⁶¹ Živanović je u svojoj pismenoj izjavi opisao razmeštanje 125. motorizovane brigade u Dečane, koje je počelo u aprilu 1998. godine. On je rekao da je istureno komandno mesto te brigade uspostavljeno u Peći,²²⁶² dok je njena Borbena grupa 2 formirana “da bi pružila pomoć MUP-u u održavanju kontrole na putu Peć-

²²⁵⁵ John Crosland, T. 9918-9919 (8. februar 2007. godine).

²²⁵⁶ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 12.

²²⁵⁷ John Crosland, T. 9918-9921 (8. februar 2007. godine); dok. pr. br. 5D1240 (Video-snimak).

²²⁵⁸ John Crosland, T. 9917-9919 (8. februar 2007. godine).

²²⁵⁹ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka iz predmeta Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja, predmet br. IT-04-84-T, 9. avgust 2007. godine), par. 66.

²²⁶⁰ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 29.

²²⁶¹ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 30.

²²⁶² Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka iz predmeta Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja, predmet br. IT-04-84-T, 9. avgust 2007. godine), par. 18.

Dečani-Đakovica” i razmeštena je sa deset tenkova.²²⁶³ Živanović se sećao da je 27. aprila 1998. godine izdao naređenje borbenim grupama 2 i 3, kao i 2. haubičkoj diviziji da, “u koordinaciji sa MUP-om i okolnim jedinicama”, preseku liniju iz pravca granice ka Peći i Dečanima.²²⁶⁴ On je, osim toga, rekao da je na području Dečana bio aktivan i JSO, kojem su njegove jedinice pružile podršku u dva navrata.²²⁶⁵

865. U izveštaju o situaciji od 13. maja 1998. godine Crosland je izvestio da PJP i JSO na zapadnom Kosovu, uključujući Dečane, prilikom patroliranja koriste “[tvrd pristup]”.²²⁶⁶ Croslandove kolege, koje su dve nedelje kasnije obišle zapadno Kosovo kako bi stekle uvid u situaciju, izvestile su da im je MUP onemogućio pristup Đakovici i Dečanima.²²⁶⁷ Ta grupa je 26. maja videla jedan konvoj vojne policije VJ koji se kretao u pravcu Dečana, ali u Zrzama je sprečena u praćenju tog konvoja dalje prema severozapadu. Grupa je zaobilaznim putem došla do Peći, gde je prenoćila, a zatim je ponovo pokušala da dođe do Dečana iz pravca severa. Na glavnom putu iz Peći za Dečane grupa je primetila čaure metaka i granata, a u Gornjem Streocu/Strelci i Epërm i okolnim selima, koji su izgledali napušteni, videla je spaljene kuće. Neki meštani, kosovski Albanci, koje su sreli rekli su im da su ta sela napadnuta 25. maja i da je 11 ljudi ubijeno.²²⁶⁸ MUP je toj grupi ponovo onemogućio pristup Dečanima.

866. Svedok K25, koji je bio pripadnik PJP, posvedočio je da je u maju 1998. godine njegov odred PJP dobio zadatak da oslobodi put između Peći i Dečana²²⁶⁹ i drži kontrolne punktove u selima Gornji Streoc i Donji Streoc/Strelc i Poshtëm radi održavanja linije komunikacije.²²⁷⁰ On je prilikom unakrsnog ispitivanja rekao da je ta operacija bila nužna zato što je OVK imao kontrolu nad tim putem i vršio pretrese na barikadama, otvarao vatru na civilna lica i pljačkao imovinu.²²⁷¹

²²⁶³ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka iz predmeta Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja, predmet br. IT-04-84-T, 9. avgust 2007. godine), par. 16.

²²⁶⁴ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka iz predmeta Tužilac protiv Haradinaja, Balaja i Brahimaja, predmet br. IT-04-84-T, 9. avgust 2007. godine), par. 65.

²²⁶⁵ Dragan Živanović, T. 20543 (18. januar 2008. godine).

²²⁶⁶ Dok. pr. br. P688 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 13. maj 1998. godine), str. 1.

²²⁶⁷ Dok. pr. br. P687 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 28. maj 1998. godine), str. 1.

²²⁶⁸ Dok. pr. br. P687 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 28. maj 1998. godine), str. 2-3.

²²⁶⁹ Svedok K25, T. 4734 (12. oktobar 2006. godine), dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 12. septembra 2001. godine), str. 5. Međutim, V. takođe svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 6. septembra 2001. godine), par. 15.

²²⁷⁰ Svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 6. septembra 2001. godine), str. 5.

²²⁷¹ Svedok K25, T. 4734 (12. oktobar 2006. godine).

867. Mehmet Mazrekaj, kosovski Albanac iz sela Drenovac kod Dečana, opisao je napad na to područje koji je izveden 29. maja 1998. godine.²²⁷² On je rekao da su “srpske snage” gađale sela topovima postavljenim na brdo zvano “Te Podi i Geshtenjave”,²²⁷³ zbog čega su meštani pobjegli u Rznić ili Albaniju.²²⁷⁴ Međutim, Mazrekaj je prilikom unakrsnog ispitivanja priznao da je OVK, pre tog napada, vršio napade na snage SRJ/Srbije u toj opštini.²²⁷⁵ Fuat Haxhibeqiri, kosovski Albanac iz Đakovice i član Odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda, takođe je posvedočio da su “Srbi” postavili velike topove na području opštine Dečani.²²⁷⁶

868. Jedini konkretni dokazi tužilaštva o razaranju delova Dečana izvršenom u to vreme izvedeni su putem austrijskog diplomate Jana Kickerta, koji je početkom juna 1998. godine s jednom grupom došao u diplomatsku posetu tom gradu.²²⁷⁷ On je u svom svedočenju rekao da je 7. juna u gradu “bilo veoma malo” civila.²²⁷⁸ Kickert je primetio da “u gradu ima dosta policije i [da su] postavljena [...] utvrđenja”, dok su na okolnim područjima bili razmešteni oklopni tenkovi.²²⁷⁹ Prema njegovim rečima, velik broj kuća je bio spaljen i uništen, po čemu se videlo da su u gradu vođene borbe.²²⁸⁰ U izveštaju koji je Kickert sačinio 8. juna 1998. godine kaže se da je šteta u Dečanima “znatna”, ali da nije ni izbliza tako drastična kako je opisao DSK.²²⁸¹ Kickert je ipak rekao da su se videli tragovi “direktnog udara” i da su, po mišljenju njegovih vojnih savetnika, korišćena zrna velikog kalibra, ali da je velik deo oštećenja nanet puškomitraljeskom vatrom. On je takođe rekao da je bilo znatnih oštećenja od vatre, čije poreklo su prisutni vojni atašei pripisali paljevini.²²⁸² Kickert je u svom izveštaju naveo da su slična oštećenja primećena i u Prilepu, čije je stanovništvo takođe uglavnom bilo otišlo.²²⁸³

869. Veće se uverilo da su od početka aprila do početka juna 1998. godine na zapadnom Kosovu, uključujući opštinu Dečani, izvođene operacije u kojima su učestvovali i snage VJ i snage MUP. Usled toga su kuće u selima severno od Dečana, i u samim Dečanima, oštećene i uništene, kako vatrenim dejstvima tako i požarom. Veće napominje da je moguće da su te operacije snaga

²²⁷² Mehmet Mazrekaj, T. 5795 (2. novembar 2006. godine).

²²⁷³ Mehmet Mazrekaj, dok. pr. br. P2374 (Izjava svedoka od 4. februara 2000. godine), str. 2-3. Mazrekaj je prilikom svedočenja to područje zvao “Podi i Geshtenjane”. Mehmet Mazrekaj, T. 5816 (3. novembar 2006. godine).

²²⁷⁴ Mehmet Mazrekaj, dok. pr. br. P2374 (Izjava svedoka od 4. februara 2000. godine), str. 3.

²²⁷⁵ Mehmet Mazrekaj, T. 5816 (3. novembar 2006. godine).

²²⁷⁶ Fuat Haxhibeqiri, dok. pr. br. P2308 (Izjava svedoka od 28. avgusta 2001. godine), str. 4.

²²⁷⁷ Jan Kickert, dok. pr. br. 5D123 (Izjava svedoka od 14. maja 1999. godine), str. 2.

²²⁷⁸ Jan Kickert, T. 11195 (7. mart 2007. godine).

²²⁷⁹ Dok. pr. br. P2666 (Depeša austrijske ambasade, 8. jun 1998. godine), str. 2.

²²⁸⁰ Jan Kickert, dok. pr. br. 5D123 (Izjava svedoka od 14. maja 1999. godine), str. 2, par. 4; dok. pr. br. P2666 (Depeša austrijske ambasade, 8. jun 1998. godine), str. 2.

²²⁸¹ Dok. pr. br. P2666 (Depeša austrijske ambasade, 8. jun 1998. godine), str. 2.

²²⁸² Jan Kickert, T. 11196 (7. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2666 (Depeša austrijske ambasade, 8. jun 1998. godine), str. 2.

SRJ/Srbije predstavljale legitimni odgovor na napade i aktivnosti OVK mada bi, ako su kuće paljene hotimično, to upućivalo na zaključak da su nad lokalnim albanskim stanovništvom vršene akcije odmazde, bilo od strane snaga VJ bilo od strane snaga MUP, što izlazi iz okvira ponašanja koje je dopušteno kao odgovor na napad. Međutim, jedini dokaz o takvim napadima koji obuhvataju paljevinu je Kickertov posredni navod o mišljenjima koje su izrazili vojni atašei s kojima je putovao, što Pretresno veće, s obzirom na sve okolnosti, ne smatra dovoljnim osnovom za zaključak van razumne sumnje.

d. Letnja ofanziva

870. U paragrafu 95 Optužnice tužilaštvo navodi da su sredinom jula 1998. godine snage SRJ i Srbije širom Kosova pokrenule ofanzivnu operaciju velikih razmera. Veće je pitanje formulisanja i realizacije Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu, kao i plana "Grom", kojima je predviđeno i učešće jedinica VJ i učešće jedinica MUP, razmatralo u Odeljku VI.B.1 gore. Iako kreiranje i sprovođenje takvih planova sami po sebi nisu protivpravni, način na koji su oni sprovedeni *bio bi* protivpravan da je uključivao ponašanje kojim se krše norme međunarodnog humanitarnog prava. Stoga se preostali deo ovog pododjeljka bavi konkretnim navodima iz paragrafa 95 Optužnice u vezi s izvođenjem letnje ofanzive.

i. *Dulje i Blace – kraj jula*

871. Dulje i Blace su sela u opštini Suva Reka, smeštena blizu glavnog puta Prizren-Priština, na strateški važnom području koje s obe strane opasuju planine, a seče ga prevoj poznat kao prevoj Dulje. Tužilaštvo navodi da je krajem jula 1998. godine žestoko granatiranje prouzrokovalo "bezobzirno razaranje" tog područja.

872. Pretresno veće je pregledalo više dokumenata iz kojih se vidi da su u julu 1998. godine MUP i VJ izvodili operacije na području Dulja i Blaca, u skladu s Planom za suzbijanje terorizma.²²⁸⁴ Iz više tih dokumenata sledi da su te operacije bile nužne kako bi se sprečilo da OVK preuzme ili zadrži kontrolu nad putem između Suve Reke i Štimlja.²²⁸⁵ Uz to, John Crosland je u

²²⁸³ Dok. pr. br. P2666 (Depeša austrijske ambasade, 8. jun 1998. godine), str. 2.

²²⁸⁴ Dok. pr. br. 4D129 (Izveštaj 3. armije podnet Generalštabu, 20. jun 1998. godine); dok. pr. br. 3D999 (Izveštaj PrK podnet Upravi bezbednosti Generalštaba, 17. jul 1998. godine), str. 1-2; dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine); dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine); dok. pr. br. 4D102 (Odgovor na Plan PrK za angažovanje jedinica, 23. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1418 (Zahtev PrK upućen 3. armiji, 31. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1537 (Telegram PrK upućen komandantu Generalštaba VJ, 7. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1424 (Telegram Komande 243. brigade upućen PrK, 8. avgust 1998. godine).

²²⁸⁵ Dok. pr. br. 4D129 (Izveštaj 3. armije podnet Generalštabu, 20. jun 1998. godine), str. 2; dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine); dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine).

julu 1998. godine posetio razne delove Kosova i napisao izveštaje o kretanju i akcijama OVK i snaga VJ i MUP koje je zapazio. Prilikom posete u kojoj je boravio 28. i 29. jula 1998. godine Crosland je zabeležio da je na području Dulja i Blaca čuo zvuke artiljerijske vatre i video kako se odatle diže dim.²²⁸⁶

873. Dokazi o izvođenju operacija VJ i MUP na širem području Suve Reke, posebno na području Dulja i Blaca, ne pokazuju da su te snage žestokim granatiranjem tih područja prouzrokovale “bezobzirno razaranje”.

ii. Sela na zapadnom Kosovu, uključujući Junik, Jablanicu i Prilep

874. Veću je predočena znatna količina dokaza o operacijama koje su MUP i VJ, u okviru realizacije Plana za suzbijanje terorizma, u julu, avgustu, pa i u septembru 1998. godine, izveli na zapadnom Kosovu, a koje su prevashodno bile usredsređene na uporišta OVK u Juniku, Glođanu i Jablanici. Nije potrebno da se ovde iznose svi dokazi o tim operacijama. Dovoljno je reći da oni uključuju vojna naređenja i borbene izveštaje, Croslandova zapažanja, u ono vreme sačinjene zapise izjava sa sastanaka Zajedničke komande, kao i iskaze pripadnika vojske i policije koji su učestvovali u tim operacijama.²²⁸⁷

875. Komentarišući konkretno navode iz paragrafa 95 da je do septembra 1998. godine selo Prilep “srav[njeno] sa zemljom” i da je približno polovina sela na području opštine Dečani granatirana i spaljena, Dragan Živanović je izjavio da su njegove jedinice pružale podršku MUP u zajedničkoj operaciji koja je početkom avgusta 1998. godine izvedena na putu Dečani-Đakovica i u kojoj su zauzeti Prilep i Rznić, sela severoistočno od Junika. Bobrena grupa 3 iz sastava 125. motorizovane brigade je “prvo blokirala put između Drenovca i Rastavice kako bi omogućila

²²⁸⁶ Dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 30. jul 1998. godine), str. 1-2.

²²⁸⁷ V. takođe dok. pr. br. 4D102 (Odgovor na Plan PrK za angažovanje jedinica, 23. jul 1998. godine), str. 1; Žarko Kostić, T. 17518-17519 (23. oktobar 2007. godine), dok. pr. br. 4D501 (Izjava svedoka od 28. septembra 2001. godine), par. 25; dok. pr. br. 6D1318 (Zapovest Isturenog komandnog mesta Komande PrK, 24. jul 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 30. jul 1998. godine), str. 2; dok. pr. br. P1146 (Dnevni izveštaj VO Peć podnet Vojnom okrugu Priština, 30. jul 1998. godine), par. 1; svedok K25, dok. pr. br. P2439 (Izjava svedoka od 6. septembra 2001. godine), str. 5-6, T. 4662-4663 (11. oktobar 2006. godine), T. 4751-4752 (12. oktobar 2006. godine); IC79 (Oznaka u atlasu Kosova P615 koju je uneo svedok K25, 11. oktobar 2006. godine); dok. pr. br. P1419 (Zahtev Komande PrK za odobrenje upućen komandantu 3. armije, 1. avgust 1998. godine); dok. pr. br. 4D311 (Naređenje komandanta 3. armije izdato Komandi PrK, 3. avgust 1998. godine); dok. pr. br. 4D97 (Zapisnik sa referisanja komandanta PrK i organa Komande 3. armije, 7. avgust 1998. godine); dok. pr. br. 6D692 (Pripremno naređenje za podršku snaga MUP, 7. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 49; dok. pr. br. 4D433 (Borbeni izveštaj 3. armije podnet Generalštabu VJ, 14. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine); dok. pr. br. 5D99 (Zapisnik sa sastanka organa Komande Armije i komandanata potčinjenih jedinica, 17. avgust 1998. godine); John Crosland, T. 9928-9931 (8. februar 2007. godine); Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka od 9. avgusta 2007. godine), par. 98-138; dok. pr. br. P1101 (Odluka PrK, 5. septembar

jedinicama MUP-a da uđu u Prilep i zatim u Rznić”. Ta borbena grupa je nakon toga “pružila pomoć MUP-u da preuzme Prilep”.²²⁸⁸ Zajedničke snage su naišle na “vrlo snažan otpor OVK”.²²⁸⁹

876. Živanović je rekao da, u vreme borbi između MUP i VJ sa OVK u Prilepu, u tom selu nije bilo civila. On je veliki deo štete koja je tamo nastala pripisao OVK. Video je da je deset kuća zapaljeno zato što je OVK koristio ručne bacače raketa i zapaljivu municiju. Takođe je rekao da je OVK minirao kuće, objekte i delove dvorišta nagaznim minama i improvizovanim eksplozivnim napravama.²²⁹⁰

877. Veljku Odaloviću je pokazan video-insert o Juniku koji je, kako je izjavio, napravljen 16. avgusta 1998. godine, prilikom posete tom gradu u koju je došao s grupom novinara i stranih diplomata.²²⁹¹ Odalović je rekao da, mada je na zgradama bilo vidnih oštećenja, Junik nije bio “sravnje[n] sa zemljom”.²²⁹² Božidar Filić je u vezi s tim istim snimkom posvedočio da je, kad je vodio novinare u Junik, tamo bilo samo “manjih oštećenja po fasadama”. On je takođe poricao da je Junik bio “sravnje[n] sa zemljom”. Pored toga, on je u svom svedočenju rekao da je grupa s kojom je bio videla rovove, bunkere i prepreke koje je ostavio OVK.²²⁹³

878. Crosland je posvedočio da je 28. avgusta 1998. godine na putu za Glođane video vojnike kako pale i pljačkaju sela.²²⁹⁴ Prošao je pored snaga VJ, SAJ, JSO i PJP koje su izvodile dejstva i “pal[ile] i puca[le] na razne kuće”.²²⁹⁵ On je, konkretno, rekao da su kuće u selu Prilep “buldožerom sravnjene sa zemljom”.²²⁹⁶ Crosland je tog dana u pratnji pripadnika MUP otišao u Glođane, gde je video posledice napada i zatekao šest do osam tela u odvodnom kanalu. Pripadnici MUP su mu rekli da su to mrtvi Srbi, žrtve OVK.²²⁹⁷

879. Jan Kickert je opisao put na koji je krenuo početkom septembra 1998. godine s još jednim dipomatom, kada su iz Prištine išli u Peć, Dečane i Junik. Neposredno nakon tog puta on je sačinio izveštaj za austrijsko Ministarstvo inostranih poslova, u kojem je konstatovao da, “[o]sim srpskih

---

1998. godine), uvršten u spis i pod br. 6D698; Tomislav Mladenović, T. 17589-17590 (25. oktobar 2007. godine); dok. pr. br. 4D495 (Karta Ratiša/Ratishë - Samardžić); dok. pr. br. P1429 (Odluka PrK, 9. septembar 1998. godine).

²²⁸⁸ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka od 9. avgusta 2007. godine), par. 99-102.

²²⁸⁹ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka od 9. avgusta 2007. godine), par. 102-103.

²²⁹⁰ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka od 9. avgusta 2007. godine), par. 103-104.

²²⁹¹ Veljko Odalović, T. 14431 (27. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 5D1239 (Video-snimak Junka).

²²⁹² Veljko Odalović, T. 14430-14433; John Crosland, T. 9920 (8. februar 2007. godine).

²²⁹³ Božidar Filić, T. 23906-23907 (7. mart 2008. godine).

²²⁹⁴ John Crosland, T. 9811-9812 (7. februar 2007. godine).

²²⁹⁵ John Crosland, T. 9811-9812 (7. februar 2007. godine); John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 41.

²²⁹⁶ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 42.

²²⁹⁷ John Crosland, T. 9811-9814 (7. februar 2007. godine).

sela, sela na glavnom putu Priština-Peć više nisu naseljena”.²²⁹⁸ Takođe je primetio da se kosovski Albanci nisu vratili u Dečane.²²⁹⁹ Prilikom usmenog svedočenja Kickert je rekao da se tada izvestan broj raseljenih lica stalno selio od jednog mesta do drugog kako bi izbegao borbe.²³⁰⁰

880. Dana 21. oktobra 1998. godine Karol John Drewienkiewicz je istočno od Dečana video sela u kojima je bilo tragova pljačke i namernog paljenja kuća. On je u selima južno od Peći video da su “vrata razvaljena, prozori razbijeni, zidovi srušeni [...] kao da je tuda prošao uragan”.²³⁰¹ Reкао je da su “[k]uće u sel[ima] [...] takođe odavale znake pljačke. [...] Na mnogim kućama bilo je tragova paleži.”²³⁰² Drewienkiewicz je rekao da, po njegovom mišljenju, te kuće nisu slučajno oštećene u borbenim dejstvima, nego da su gađane namerno.²³⁰³ Pretresno veće napominje da je Drewienkiewicz viši oficir britanskih oružanih snaga i da je stoga merodavan za donošenje takvih sudova.

881. Veće se uverilo da je područje između Peći i Đakovice na zapadnom Kosovu, koje obuhvata sela u opštini Dečani i, dalje ka istoku, do Jablanice i Glođana, u periodu od jula do septembra 1998. godine bilo mesto značajnih borbenih dejstava između VJ i MUP, s jedne, i OVK, s druge strane. Na konkretnim lokacijama stanje je bilo promenljivo: snage SRJ i Srbije bi na nekim mestima napredovale u odnosu na OVK, koji bi ubrzo zatim povratio tu teritoriju. Veće se nije uverilo da bi za opis ijednog konkretnog sela u to vreme bilo ispravno upotrebiti pojam “sraunjeno” jer mu nisu predloženi detaljni dokazi iz kojih se vidi da je došlo do potpunog razaranja ili uništavanja objekata. Ipak, i Crosland i Drewienkiewicz su vojne starešine koje imaju iskustva u zapažanju razornih posledica borbenih dejstava i Veće se na osnovu navoda ovog prvog, koji je bio očevidac hotimičnog paljenja kuća po selima kod Glođana krajem avgusta 1998. godine, kao i zapažanja ovog potonjeg s tog istog područja iz oktobra 1998. godine uverilo da su snage MUP i VJ prilikom izvođenja operacija protiv OVK postupale na način kojim su kršene norme međunarodnog humanitarnog prava.

²²⁹⁸ Jan Kickert, T. 11211 (7. mart 2007. godine); dok. pr. br. P564 (Depeša austrijske ambasade, 11. septembar 1998. godine), str. 1.

²²⁹⁹ Jan Kickert, T. 11283 (8. mart 2007. godine); dok. pr. br. P564 (Depeša austrijske ambasade, 11. septembar 1998. godine), str. 1.

²³⁰⁰ Jan Kickert, T. 11284 (8. mart 2007. godine).

²³⁰¹ Karol John Drewienkiewicz, T. 7732-7733 (4. decembar 2006. godine).

²³⁰² Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 28.

²³⁰³ Karol John Drewienkiewicz, T. 7733 (4. decembar 2006. godine).

iii. Mališevo – kraj jula

882. Zajednička akcija MUP i VJ na području Mališeva izvedena je 28. jula 1998. godine.²³⁰⁴ U izveštaju o obilasku u kojem je bio 28. i 29. jula 1998. godine John Crosland je opisao da je, ušavši u Mališevo, gde se život činio “normalnim”, video svega tridesetak pripadnika OVK. Kad su on i njegove kolege izašli iz grada i krenuli ka severu, videli su šest tenkova VJ postavljenih u pravcu grada i “udarn[u] grup[u]” od oko 150 pripadnika SAJ, PJP i VJ spremnih za napad. Stigavši do Kijeva, naišli su na drugu “udarn[u] grup[u]” od oko 300 pripadnika VJ, JSO i drugih snaga MUP, sa oklopnim transporterima, tenkovima i teretnim kamionima, spremnu da krene na Mališevo. Crosland se sutradan vratio u Mališevo i u svom izveštaju zapisao: “[bezobzirma] šteta. Svako selo u blizini oba puta koja vode u Mališevo je pretrpelo znatnu štetu. Kuće [su bile] još u plamenu, [a] [preduzeća] i garaže [su bili] nam[e]rno uništeni.” On je takođe video uništene useve i neke ubijene životinje i konstatovao da su, za razliku od periferije grada koja je teško oštećena, centar i južni deo grada prošli bez oštećenja. Civilnog stanovništva nije bilo, a pripadnici MUP prisutni na licu mesta nisu znali gde je.²³⁰⁵ Crosland je rekao da je, prema njegovoj proceni, iz Mališeva nestalo približno 30.000 ljudi i posvedočio da je kasnije saznao da su se oni bili sklonili u dolinu Pagaruše.²³⁰⁶ U izveštaju o svojim kasnijim zapažanjima, od 5. i 6. avgusta, on je konstatovao da je Mališevo tada bilo “poharan[o]” vatrom i pljačkom.²³⁰⁷

883. Međutim, kad je prilikom usmenog svedočenja od njega traženo da objasni razliku između oštećenja nanetih “direktnom i indirektnom vatrom”, Crosland je, uzevši Mališevo kao primer, rekao da su taj grad “zajedničke snage VJ/MUP potpuno srušile sa zemljom”. On je izneo mišljenje da je, uprkos tome što uništavanje sedišta OVK možda može da bude legitimno, sila primenjena u ovom slučaju bila izuzetno “žestoka”.²³⁰⁸ Prilikom unakrsnog ispitivanja, on je rekao da su “pijačni prostor i većina kuća bili potpuno uništeni”.²³⁰⁹

884. Da bi pobila Croslandov opis situacije u Mališevu krajem jula 1998. godine, odbrana je pozvala dva svedoka. Andreja Milosavljević, koji je tada bio koordinator rada državnih organa

²³⁰⁴ Radojica Nikčević, T. 23282-23283 (27. februar 2008. godine); dok. pr. br. P1423 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 7. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji na Kosovu, 30. jul 1998. godine), str. 2; John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 37-38; dok. pr. br. P1425 (Analiza izvođenja borbenih dejstava 549. mtbr, 8. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1426 (Izveštaj 125. mtbr o angažovanju jedinica brigade, 8. avgust 1998. godine), str. 2; V. takođe dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), par. 2; dok. pr. br. 4D102 (Odgovor na Plan PrK za angažovanje jedinica, 23. jul 1998. godine), str. 1.

²³⁰⁵ Dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 30. jul 1998. godine), str. 2-3.

²³⁰⁶ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 37.

²³⁰⁷ Dok. pr. br. P686 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 7. avgust 1998. godine).

²³⁰⁸ John Crosland, T. 9807-9809 (7. februar 2007. godine).

Republike Srbije na Kosovu, govorio je u svom svedočenju o jednom video-insertu o Mališevu koji je uvršten u spis.²³¹⁰ On je rekao da taj insert predstavlja snimak posete Mališevu u koju su on i jedna grupa došli sredinom avgusta 1998. godine kako bi ocenili situaciju u vezi s humanitarnom pomoći u tom gradu. On je priznao da je bilo "manjih oštećenja", ali je tvrdio da ona nisu bila takvih razmera da bi ih bilo ispravno nazvati "sraunjivanjem sa zemljom".²³¹¹ O istom video-snimku svedočio je i Božidar Filić, koji je tada bio zamenik načelnika SUP Priština. On je rekao da se taj snimak odnosi na antiterorističku akciju izvršenu na putu za Mališevo 28. ili 29. jula 1998. godine. Nakon te akcije, on je odveo lokalne političare i strane novinare na to područje. On je takođe poricao da je grad bio "sraunje[n] sa zemljom".²³¹² Veće konstatuje da predmetni video-snimak stvarno pokazuje da u vreme snimanja mnoge zgrade u Mališevu nisu bile srušene i oštećene. Međutim, Crosland je u svom izveštaju naveo da je najteže pogođena bila periferija tog mesta, dok su centar i južni deo bili uglavnom netaknuti, što nije u raskoraku sa video-snimkom, koji prikazuje jedan neidentifikovani deo grada, zajedno s nekom vrstom doma zdravlja.

885. Neosporno je da je 1998. godine Mališevo služilo kao štab OVK.²³¹³ Filić je rekao da je pomenuta akcija preduzeta samo protiv pripadnika OVK i da "bez ozbiljnih antiterorističkih akcija ovo stanje n[ije] mo[glo] da se dovede u normalu".²³¹⁴ Kao što je već rečeno, Pavković je 7. avgusta izdao naređenje svim jedinicama Prištinskog korpusa da podnesu izveštaje o operacijama izvedenim u periodu od 25. jula do 6. avgusta 1998. godine, uključujući operaciju u Mališevu.²³¹⁵ Potčinjeni komandanti su ga izvestili da MUP i VJ nisu primenjivali prekomernu silu.²³¹⁶

886. Uprkos protivrečnostima u vezi s rečju "sraunjen" koju je Crosland upotrebio u sudnici da bi opisao Mališevo nakon akcije koja je tamo izvedena krajem jula 1998. godine i dokaza da čitav grad nije bio potpuno uništen, Pretresno veće se na osnovu Croslandovog iskaza i izveštaja koje je

²³⁰⁹ John Crosland, T. 9926-9927 (8. februar 2007. godine).

²³¹⁰ Dok. pr. br. 5D1239 (Video-insert o Mališevu).

²³¹¹ Andreja Milosavljević, T. 14313-14315 (23. avgust 2007. godine).

²³¹² Božidar Filić, T. 23903-23904 (7. mart 2008. godine).

²³¹³ John Crosland, T. 9926-9928 (8. februar 2007. godine); Jan Kickert, T. 11201-11205 (7. mart 2007. godine).

²³¹⁴ Božidar Filić, T. 23930-23933 (7. mart 2008. godine).

²³¹⁵ Dok. pr. br. P1537 (Komanda PrK, Pavković, Naređenje izdato načelnicima štaba 243, 125. i 549. brigade, 52. vojne policije i 15. okbr, 7. avgust 1998. godine), str. 2, par. 2-3.

²³¹⁶ Komandant 15. okbr Mladen Ćirković je rekao da u toku dejstava nije bilo prekomerne primene sile ni od strane VJ ni od strane MUP. Dok. pr. br. P1423 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 7. avgust 1998. godine), str. 1, par. 2. Isto tako, komandant 549. mtbr Božidar Delić u svom je izveštaju naveo da su jedinice u toku izvođenja dejstava nailazile na "jako mali broj civilnog stanovništva", prema kojem se postupalo korektno. Ipak, "bilo je slučajeva krađe i bespotrebnog uništavanja imovine od strane pripadnika posadnih snaga MUP-a koji su obezbeđivali oslobođenu teritoriju i od strane civilnog stanovništva iz tih mesta (iz osvete)". Dok. pr. br. P1425 (Analiza izvođenja borbenih dejstava 549. mtbr, 8. avgust 1998. godine), str. 2, par. 3. Komandant 125. mtbr Dragan Živanović je rekao da nije bilo prekomerne primene sile, ali je priznao da je prilikom izvođenja borbenih dejstava "došlo [...] do samozapaljenja stogova sena, pšenice, pomoćnih zgrada od drvene građe". Dok. pr. br. P1426 (Izveštaj 125. mtbr o angažovanju jedinica brigade, 8. avgust 1998. godine), str. 2, par. 2.

on sačinio u to vreme uverilo da su snage VJ i MUP tada primenile prekomernu silu za borbu protiv OVK na tom području, što je dovelo do uništavanja civilne imovine i raseljavanja znatnog broja kosovskih Albanaca iz tog grada. Štaviše, Croslandova ocena da su u julu 1998. godine neki delovi grada bili teško oštećeni, ali ne i potpuno uništeni, kao što sugeriše reč “sravnjen”, podudara se s njegovim kasnijim opisom grada kao “poharan[og]” vatrom i pljačkom.

iv. Drenica – početak avgusta

887. U Optužnici se tvrdi da su, osim na zapadnom Kosovu, snage SRJ i Srbije izvodile operacije i u Drenici, na centralnom Kosovu, 5. i 6. avgusta 1998. godine. Navodi se da je, usled toga, većina sela duž puta Peć-Priština i puta Gornja Klina/Klina e Epërme-Rudnik/Runik-Rakoš/Rakosh “bezobzirno razorena”.

888. Druga faza Plana za suzbijanje terorizma predviđala je angažovanje jedinica VJ na deblokadi delova puta Priština–Peć.²³¹⁷ Međutim, komandant 3. armije Samardžić nije dao odobrenje da se jedinice Prištinskog korpusa angažuju u toj operaciji.²³¹⁸ Dragan Živanović je ipak posvedočio da je 125. motorizovana brigada u periodu od kraja jula do početka avgusta 1998. godine pružala pomoć MUP u “operaciji raščišćavanja” tog puta.²³¹⁹

889. Dana 28. jula David Gajić iz RDB obavestio je Zajedničku komandu da su “specijalne jedinice [...] danas čistile duž komunikacije Rudnik”.²³²⁰ Pavković je sutradan na sastanku Zajedničke komande referisao da je “[z]avršeno [...] s deblokadom G. Klina-Rudnik”.²³²¹ Na istom sastanku, jedan predstavnik RDB je rekao: “Danas je završeno čišćenje sela Kotore i stiglo se do Rudnika”.²³²² Lukić je 30. jula obavestio Zajedničku komandu da su “stvoreni [...] uslovi za efikasnije kretanje ka Rudniku”.²³²³

890. Jan Kickert se sećao da je krajem jula 1998. godine, dok je bio u diplomatskom konvoju, zaustavljen na policijskom kontrolnom punktu na putu Priština-Peć i da mu je privremeno

²³¹⁷ Dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1.

²³¹⁸ Dok. pr. br. 4D102 (Odgovor na Plan PrK za angažovanje jedinica, 23. jul 1998. godine).

²³¹⁹ Dragan Živanović, dok. pr. br. P3062 (Izjava svedoka od 9. avgusta 2007. godine), par. 96.

²³²⁰ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 21; V. takođe Milan Đaković, T. 26370 (19. maj 2008. godine).

²³²¹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 25.

²³²² Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 26.

²³²³ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 30.

onemogućeno da nastavi put.²³²⁴ Ne navodeći konkretne lokacije, Kickert je rekao da je video kako gore kuće i nepožnjevena polja.²³²⁵

891. Dana 1. avgusta 1998. godine Pavković je obavestio Samardžića da je na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula doneta odluka da se 2. avgusta počne s realizacijom treće faze Plana za suzbijanje terorizma.²³²⁶ Pavković je konkretno naveo da je, između ostalog, odlučeno da se pokrenu sinhronizovane operacije na području Drenice i Jablanice.²³²⁷

892. U periodu od 25. jula do 6. avgusta 1998. godine više jedinica MUP, uključujući JSO, SAJ i PJP, angažovano je zajedno s borbenim grupama Prištinskog korpusa na području Drenice, duž nekoliko pravaca.²³²⁸ Crosland se sećao da je u tom periodu video snage PJP, SAJ i JSO angažovane “na poslovima zaštite, posebno oko područja Drenice i Jablanice”. On je rekao da je uloga PJP bila “obezbeđenje područja i iniciranje početnih kontakata, nakon čega bi nastupale specijalizovane snage” koje su izvodile napade. Početni kontakt je “znatno varirao od ... opkoljavanja [neko] područja i ... zastrašivanja stanovništva radi podsticanja iseljavanja do upotrebe artiljerije za granatiranje datog područja čime se stanovništvo upozoravalo da se iseli pre nego što usledi veća operacija”.²³²⁹ U svom izveštaju od 30. jula 1998. godine, on je rekao da je “[s]vako selo od Lapušnika/Llpushnik pa zapadno od njega [...] pretrp[e]lo štetu koja je ciljano nanesena vatrom iz topova i HMG [mitraljeza velikog kalibra]”. On je, konkretno, video spaljene kuće i oštećene poslovne objekte.²³³⁰ Crosland je u svom izveštaju o situaciji na Kosovu 5. i 6. avgusta 1998. godine naveo da je “[v]ećina sela s[e]verno/južno [od] ceste Peć-Priština-Gornja Klina-Rudnik-Rakoš uništena. Sve [je] više štete na infrastrukturi, [usevima i poslovnim objektima].” Crosland je takođe opisao kako je naišao na jedan veliki konvoj MUP koji se tada, s istaknutim srpskim zastavama, vraćao iz Prištine i izgleda slavio nekakvu “slavn[u] pobeđ[u]”.²³³¹

893. Komandant 15. oklopne brigade je nakon tih operacija u svom izveštaju zabeležio da snage VJ i MUP nisu primenjivale prekomernu silu i da nisu dejsstvovale po teroristima ako je u njihovom

²³²⁴ Jan Kickert, T. 11269 (7. mart 2007. godine).

²³²⁵ Jan Kickert, T. 11202 (7. mart 2007. godine).

²³²⁶ Dok. pr. br. P1419 (Zahtev PrK upućen 3. armiji, 1. avgust 1998. godine).

²³²⁷ Dok. pr. br. P1419 (Zahtev PrK upućen 3. armiji, 1. avgust 1998. godine).

²³²⁸ Dragan Živanović, T. 20499-20501 (17. januar 2008. godine); Radojica Nikčević, T. 23282-23283 (27. februar 2008. godine); dok. pr. br. P1423 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 7. avgust 1998. godine); dok. pr. br. P1425 (Analiza izvođenja borbenih dejstava 549. mtbr, 7. avgust 1998. godine), str. 1-2; dok. pr. br. P1426 (Borbeni izveštaj 125. mtbr podnet PrK, 8. avgust 1998. godine), str. 1. V. takođe dok. pr. br. P686 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 7. avgust 1998. godine), str. 1.

²³²⁹ John Crosland, T. 9761-9763 (7. februar 2007. godine).

²³³⁰ Dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 30. jul 1998. godine), str. 2.

²³³¹ Dok. pr. br. P686 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 7. avgust 1998. godine), str. 1-2.

borbenom rasporedu bilo civila, diplomatskih predstavnika ili humanitarnih radnika. Prema tom izveštaju, snage OVK su djelovale iz pešadijskog naoružanja, minobacača i ručnih raketnih bacača.²³³² Komandant 125. motorizovane brigade je u svom izveštaju naveo da je JSO koristio višecevne bacače raketa, dok su jedinice VJ imale tenkove, samohodne topove, protivavionske samohodne topove i haubice kalibra 122 milimetra. On je takođe naveo da nije primenjivana prekomerna sila i da nije bilo pljačke i zarobljavanja civilnog stanovništva. Međutim, tokom izvođenja dejstava došlo je do samozapaljenja stogova sena, pšenice i pomoćnih zgrada od drveta.²³³³

894. Jasno je da su krajem jula i početkom avgusta 1998. godine snage VJ i MUP izvodile opsežne operacije na području Drenice, uključujući sela duž puteva Peć-Priština i Gornja Klina-Rudnik-Rakoš. Komandant 125. motorizovane brigade u svom izveštaju nije dao odgovarajuće objašnjenje u vezi sa štetom koja je, prema Croslandovom opisu, prilikom tih operacija naneta civilnoj imovini i Veće njegovo objašnjenje odbacuje. Shodno tome, ono zaključuje da su snage SRJ i Srbije u toku tih operacija nad selima na tom području prekomerno i neselektivno primenjivale silu.

v. Dolina Suve Reke – septembar

895. U paragrafu 95 Optužnice se navodi da su približno u septembru 1998. godine snage SRJ i Srbije i dalje granatirale i palile sela u dolini Suve Reke. Pretresno veće se uverilo da su krajem avgusta 1998. godine VJ i MUP izvodili operacije na tom području.²³³⁴ Navod da su te operacije uključivale granatiranje i paljenje sela potkrepljen je prevashodno iskazom Johna Croslanda, koji je posvedočio da je barem u dva navrata 1998. godine bio očevidac granatiranja područja oko Suve Reke, Dulja i Blaca. Prema Croslandovoj tvrdnji, OVK nije raspolagao opremom kojom bi mogao da odgovori na dejstva iz teških oruđa koja su korišćena u napadima na sela na tom području, kao što su tenkovi, višecevni bacači raketa i artiljerija.²³³⁵ On je takođe rekao da je Ojdaniću 28. avgusta 1998. godine predat video-snimak granatiranja tog područja, kao i raznih drugih područja, ali je Ojdanićeva odbrana to osporavala.²³³⁶ Pomenuti snimak, međutim, nije uvršten u spis.

²³³² Dok. pr. br. P1423 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 7. avgust 1998. godine), str. 2.

²³³³ Dok. pr. br. P1426 (Borbeni izveštaj 125. mtbr podnet PrK, 8. avgust 1998. godine), str. 2.

²³³⁴ V. takođe Vladimir Ilić, T. 24343-24345 (17. mart 2008. godine). Ilić je rekao da su u izvođenju akcije učestvovali kako PJP, zajedno sa specijalnom antiterorističkom jedinicom MUP, tako i "snage vojske", uključujući "oklopn[e] mehanizovan[e] jedinica[e]". Međutim, Ilić je rekao da je vojska "bil[a] na drugom pravcu, ja nisam imao kontakt sa njima, na svom pravcu sam bio samostalan". Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 77-78.

²³³⁵ John Crosland, T. 9790 (7. februar 2007. godine).

²³³⁶ John Crosland, T. 9801-9802 (7. februar 2007. godine), T. 9889-9893 (8. februar 2007. godine).

896. Crosland je u svom svedočenju rekao da je krajem septembra 1998. godine otišao na Kosovo u pratnji bivšeg britanskog političara Paddyja Ashdowna i da su oni proputovali čitavo područje Suve Reke, zajedno s ekipom *BBC*-ja koja je tamo snimala granatiranje.²³³⁷ Dva video-inserta napravljena tom prilikom uvrštena su u spis.²³³⁸ Prvi insert prikazuje Ashdowna kako s jednog položaja kod Studenčana, zapadno od Suve Reke, dvogledom gleda u pravcu sela na severu i istoku.²³³⁹ Prema Croslandovoj tvrdnji, oni su čuli kako se s artiljerijskih položaja VJ u Blacama i Dulju otvara topovska vatra i ispaljuju granate i kako te granate pogađaju jedno selo, a zatim su videli kako kuće u tom selu počinju da gore.²³⁴⁰ Na pomenutom video-snimku se jasno vidi da se iz sela diže dim i da jedna kuća gori. Crosland je rekao da su se tada u Suvoj Reci nalazile jake snage MUP i VJ.²³⁴¹ Međutim, prilikom unakrsnog ispitivanja, on je priznao da ne može sa sigurnošću da kaže da li je pomenuti video-snimak napravljen u septembru ili decembru 1998. godine.

897. U prilog tvrdnji o angažovanju snaga u operacijama na području Suve Reke krajem septembra 1998. godine, Frederick Abrahams je rekao da su 28. septembra on i drugo osoblje organizacije *Human Rights Watch* pokušali da uđu na to područje iz tri različita pravca, ali da ih je policija zaustavila. Abrahams je rekao: “Kasnije smo saznali da se u tim područjima vode ofanzive”.²³⁴²

898. Uprkos Croslandovom uopštenom iskazu da su snage VJ i MUP u leto 1998. godine primenjivale prekomernu silu, između ostalog, i na području Suve Reke, i video-snimku koji prikazuje granatiranje i jednu kuću u plamenu, zbrka oko vremena iz kog potiču Croslandova zapažanja i oko vremena njegovih i Ashdownovih poseta Suvoj Reci, kao i nemogućnost da se sa sigurnošću utvrdi da li je pomenuti video-snimak bio stvarno predat, takve su da Veće nije u mogućnosti da zaključi van razumne sumnje da su u septembru 1998. godine sela na tom području granatirana i paljena kao što se navodi u Optužnici.

vi. Gornje Obrinje – septembar

899. U paragrafu 95 Optužnice se navodi da su 26. septembra 1998. tokom antiterorističke operacije u Gornjem Obrinju (opština Glogovac) snage SRJ i Srbije ubile 21 člana porodice Delijaj, među kojima je bilo žena i dece.

²³³⁷ John Crosland, T. 9796-9799 (7. februar 2007. godine), T. 9942-9943 (8. februar 2007. godine).

²³³⁸ Dok. pr. br. P611 (Video-snimak koji je napravio Paddy Ashdown, 27. septembar 1998. godine).

²³³⁹ John Crosland, T. 10047-10049 (9. februar 2007. godine).

²³⁴⁰ John Crosland, T. 10049 (9. februar 2007. godine).

²³⁴¹ John Crosland, T. 10050-10051 (9. februar 2007. godine).

²³⁴² Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 7.

900. U februaru 1999. godine *Human Rights Watch* je objavio detaljan izveštaj sa svojim zaključcima o događajima koji su se u poslednjoj nedelji septembra 1998. odigrali u Drenici i distribuirao ga brojnim sredstvima javnog informisanja i vladinim organizacijama.²³⁴³ Frederick Abrahams je rekao da je taj izveštaj poslat Predsedništvu Srbije, saveznom Predsedništvu Jugoslavije, republičkim i saveznim ministarstvima pravde i unutrašnjih poslova, kao i Vojsci Jugoslavije. Izveštaj je takođe poslat srpskim i albanskim sredstvima javnog informisanja na Kosovu.²³⁴⁴

901. Abrahams, koji je jedan od autora tog izveštaja,²³⁴⁵ rekao je da je 26. septembra 1998. godine u Pločicama/Ploquice čuo granatiranje i video da je Gornje Obrinje u plamenu. Na mestu s kojeg je vršeno granatiranje video je helikopter s oznakom crvenog krsta.²³⁴⁶ Očevici s kojima je razgovarao rekli su mu da su "srpske snage bezbednosti" ubile jednu porodicu kosovskih Albanaca nedaleko od njihove kuće u selu Gornje Obrinje.²³⁴⁷ Dana 29. septembra SAD-DPMK, koji je dan ranije bio u Gornjem Obrinju, potvrdio mu je da je tamo izvedena akcija.²³⁴⁸ On je istog dana posetio imanje porodice Hysenaj u Gornjem Obrinju, gde su ubijene tri starije osobe.²³⁴⁹

902. Abrahams je zatim, zajedno sa dvoje novinara i jednim kolegom iz organizacije *Human Rights Watch*, otišao na jednu lokaciju u šumi u Gornjem Obrinju, gde su pronađena tela više članova porodice Delijaj, među kojima je bilo i žena i male dece.²³⁵⁰ Pet muškaraca iz te porodice pronađeno je na drugim mestima u selu,²³⁵¹ starac koji je bio glava te porodice zapaljen je u kući, a ubijen je i jedan drugi muškarac, koji je pronađen u seoskom bunaru.²³⁵² Dve devojčice su nestale,

²³⁴³ Frederick Abrahams, T. 811, T. 818 (13. jul 2006. godine); dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine).

²³⁴⁴ Frederick Abrahams, T. 818 (13. jul 2006. godine).

²³⁴⁵ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2227 (Izjava svedoka od 11. jula 2006. godine), par. 19.

²³⁴⁶ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 7.

²³⁴⁷ Frederick Abrahams, T. 805-807, 811 (13. jul 2006. godine).

²³⁴⁸ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 7.

²³⁴⁹ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 7; dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 35-39. To su bili Rrustem Hysenaj iz Gornjeg Obrinja i bračni par Ali Koloudra i Hyrda Koloudra, raseljen iz sela Grebnik/Gremnik.

²³⁵⁰ Frederick Abrahams, T. 805-809 (13. jul 2006. godine), Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 8; dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 16-47; dok. pr. br. P679 (Fotografija koju je snimio Peter Bouckaert, *Human Rights Watch*, koja prikazuje žrtve iz porodice Delijaj u Gornjem Obrinju, 29. septembar 1998. godine); dok. pr. br. P653 (Fotografija koju je snimio Peter Bouckaert, *Human Rights Watch*, koja prikazuje žrtve iz porodice Delijaj u Gornjem Obrinju, 29. septembar 1998. godine); dok. pr. br. P642 (Fotografija koju je snimio Peter Bouckaert, *Human Rights Watch*, koja prikazuje žrtve iz porodice Delijaj u Gornjem Obrinju: Gentiona i Donietta Delijaj, 29. septembar 1998. godine).

²³⁵¹ Dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 22-24, 30-33.

²³⁵² Dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 22-24, 30-33.

ali su kasnije pronađene mrtve.²³⁵³ Abrahams je za ta tela prvi put čuo kad je došao u selo. Stanovnici sela koje je tamo zatekao zakopavali su mrtve i upravo su iz obližnje šume na jedno polje u selu donosili posmrtnu ostatku troje dece. U šumi je ostalo još sedam nezakopanih tela, većinom žena i dece, a najmlađem od njih je bilo 18 meseci.²³⁵⁴ Abrahams je obavio razgovor s preživelim članovima porodice Delijaj i drugim stanovnicima sela koji su, po dolasku policije, pobjegli iz Gornjeg Obrinja i oni su mu ispričali šta se, po njihovom mišljenju, dogodilo.²³⁵⁵ Žene i deca koji su pronađeni u šumi pobjegli su tamo pred borbama koje su se u selu vodile između OVK i “srpskih snaga bezbednosti” i, prema tvrdnjama stanovnika sela koji su prvi pronašli njihova tela, ubijeni su dok su se tamo skrivali.²³⁵⁶ Sva tela pronađena u šumi bila su u civilnoj odeći, s tragovima “prostrelnih rana, posekotina od noža, sakaćenja tela”.²³⁵⁷

903. *Human Rights Watch* je iz razgovora koje je Abrahams obavio u vezi s tim incidentom dobio potvrdu da je došlo do borbe između “srpskih snaga bezbednosti” i OVK.²³⁵⁸ Abrahams je zaključio da su se civili skrivali u šumi zbog borbi koje su se u selu vodile između OVK i srpskih snaga.²³⁵⁹ On je rekao da je bilo puno pljačke i da je 29. septembra 1998. godine svega deset posto sela ostalo neporušeno.²³⁶⁰ On jeste potvrdio da je OVK u septembru 1998. godine bio aktivan na području Gornjeg Obrinja, ali je odbacio mogućnost da je OVK odgovoran za tamošnje ubijanje.²³⁶¹ Austrijski diplomata Jan Kickert je u svom svedočenju rekao da je do incidenta u Gornjem Obrinju došlo nakon što je nekoliko pripadnika MUP ubila mina i izneo mišljenje da je možda to podstaklo njihove kolege na “divljanje”.²³⁶²

904. U Borbenom izveštaju Prištinskog korpusa od 26. septembra 1998. godine se kaže da su snage OVK u rejonu Gornjeg Obrinja i Donjeg Obrinja pružile žestok otpor. Kako se navodi, OVK je uzvraćao vatru iz pešadijskog naoružanja, ručnih bacača, bestrzajnih topova i minobacača, a

²³⁵³ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 8; dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 35. Pored toga, prema izveštaju organizacije *Human Rights Watch*, Sherif Delijaj se 1999. godine i dalje vodio kao nestao. V. takođe dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 28-29, 31. Beba, Diturije Delijaj, pronađena je živa u šumi ispod majčinog tela, ali je kasnije umrla.

²³⁵⁴ Frederick Abrahams, T. 806 (13. jul 2006. godine).

²³⁵⁵ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 8.

²³⁵⁶ Frederick Abrahams, T. 807, 811 (13. jul 2006. godine).

²³⁵⁷ Dok. pr. br. P441 (Izveštaj organizacije *Human Rights Watch* "Sedmica terora u Drenici: Povrede humanitarnog prava na Kosovu", 1. februar 1999. godine), str. 24.

²³⁵⁸ Frederick Abrahams, T. 810-811 (13. jul 2006. godine).

²³⁵⁹ Frederick Abrahams, T. 807 (13. jul 2006. godine).

²³⁶⁰ Frederick Abrahams, dok. pr. br. P2228 (Izjava svedoka od 11. marta 1999. godine), str. 7.

²³⁶¹ Frederick Abrahams, T. 997-998 (7. avgust 2006. godine).

²³⁶² Jan Kickert, T. 11281 (8. mart 2007. godine).

prilazi selima su bili minirani.²³⁶³ Međutim, u izveštaju se kaže da su, zbog pretrpljenih gubitaka, snage OVK “razbijene” i da je više stotina “terorista” zarobljeno dok je, prema procenama, 80-100 poginulo. Navode se i podaci o gubicima MUP.²³⁶⁴ Prištinski korpus “[je] nastavi[o] [...] podršku snaga MUP-a u razbijanju” OVK na tom području.²³⁶⁵ Jedan drugi borbeni izvešaj Prištinskog korpusa potvrđuje da su 26. septembra 1998. godine snage OVK “u rejonu istočno od G[ornjeg] Obrinja” bile u potpunosti okružene i da su 27. septembra “potpuno [...] razbijene”. U istom izveštaju se kaže da su 26. septembra kod Gornjeg Obrinja u napadima OVK poginula tri pripadnika policije.²³⁶⁶

905. Na sednici Zajedničke komande održanoj 26. septembra 1998. godine Pavković je podneo sledeći izveštaj: “Akcija u rejonu Donje i Gornje Obrinje je završena, bilo je dosta otpora i ova grupa je sabijena na manji prostor.”²³⁶⁷ On je rekao da su “gubici protivnika” iznosili 200 ljudi i da je kod sela Trđevac/Tërdec bilo “izbeglica”; takođe je rekao da će se “čišćenje” nastaviti i 27. septembra. Lukić je, što se tiče MUP, rekao da je operacija u Donjem Obrinju završena i da su se “jedinice [...] spojile”.²³⁶⁸

906. Dragan Živanović je rekao da su Gornje Obrinje i Donje Obrinje 1998. godine bili čvrsta uporišta “terorističkih” snaga. On je u svom svedočenju govorio i o zajedničkim borbenim dejstvima protiv tih “terorističkih snaga” koja su MUP i VJ od 26. septembra do 29. ili 30. septembra 1998. godine izvodili u širem rejonu tih sela.²³⁶⁹

907. Dana 2. oktobra 1998. godine Generalštab VJ je zatražio informacije o “masakru” u Gornjem Obrinju.²³⁷⁰ Zatim je 3. oktobra dalje informacije zatražio i Prištinski korpus.²³⁷¹ U izveštaju koji je Lazarević nakon toga podneo Pavkoviću kaže se da jedinice Prištinskog korpusa nisu izvršile masakr, ali da ne raspolažu pouzdanim informacijama o snagama MUP.²³⁷² U

²³⁶³ Dok. pr. br. 6D755 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 26. septembar 1998. godine), str. 1.

²³⁶⁴ Dok. pr. br. 6D755 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 26. septembar 1998. godine), str. 2.

²³⁶⁵ Dok. pr. br. 6D755 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 26. septembar 1998. godine), str. 3.

²³⁶⁶ Dok. pr. br. 6D756 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 27. septembar 1998. godine).

²³⁶⁷ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 128-129.

²³⁶⁸ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 129.

²³⁶⁹ Dragan Živanović, T. 20492-20495 (17. januar 2008. godine).

²³⁷⁰ Dok. pr. br. 4D403 (Zahtev Generalštaba za dostavljanje pismene izjave, 2. oktobar 1998. godine).

²³⁷¹ Dok. pr. br. 4D199 (Upit PrK u vezi s poštovanjem naređenja, 3. oktobar 1998. godine). U odgovor na te zahteve, 57. granični bataljon je naveo da nema podataka o tome. Dok. pr. br. 4D387 (Komanda 57. GB Komandi PrK: Izvođenje borbenih dejstava, 4. oktobar 1998. godine). U izveštaju 243. mtbr se kaže da su borbeni dejstva izvođena prema naređenjima PrK, ali da nije bilo masakra. Dok. pr. br. 4D389 (Komanda 243. MBR Komandi PrK: Izveštaj o izvođenju borbenih dejstava, 4. oktobar 1998. godine). V. takođe dok. pr. br. 4D390 (Komanda 52. ARBR Komandi PrK: Izveštaj o izvođenju borbenih dejstava, 4. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 4D391 (Komanda 15. OKBR Komandi PrK: Izveštaj o izvođenju borbenih dejstava, 5. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 4D407 (Izveštaj 549. MTBR o aktivnostima brigade, podnet 3. armiji, 5. oktobar 1998. godine).

²³⁷² Dok. pr. br. 4D401 (Izveštaj o izvođenju borbenih dejstava podnet Komandi PrK, 5. oktobar 1998. godine).

Pavkovićevom izveštaju koji je 5. oktobra 1998. godine podnet komandantu 3. armije se kaže da Prištinski korpus ne raspolaže nikakvim informacijama o navodnom “masakru” u Gornjem Obrinju niti o ikakvim takvim incidentima iz perioda realizacije Plana za suzbijanje terorizma.²³⁷³ Međutim, u istom dokumentu se kaže da je Pavković bio upoznat s informacijom koju je Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa dostavio Upravi bezbednosti VJ, u kojoj se navodi da su neidentifikovani pripadnici jedinica MUP koji su izvodili borbena dejstva u Gornjem Obrinju izvršili egzekuciju privedenih civila.²³⁷⁴

908. Petar Damjanac, koji je tada bio načelnik OUP Glogovac, poricao je da je znao za operaciju MUP izvedenu u septembru 1998. godine u Gornjem Obrinju u kojoj su pogubljena privedena lica.²³⁷⁵ On je tvrdio da je za taj incident prvi put čuo kad mu je grupa finskih patologa i pripadnika SUP Priština rekla da se u Gornje Obrinje mora poslati istražni sudija. On je takođe tvrdio da u periodu od jula do septembra 1998. godine policija nije odlazila na to područje jer je ono bilo pod kontrolom OVK pa se moglo dogoditi da bude uhvaćena u unakrsnu vatru između MUP i OVK.²³⁷⁶

909. U beleškama sa sednice Vrhovnog saveta odbrane održane 4. oktobra 1998. godine se kaže da je crnogorski predsednik Đukanović rekao da “postoji [...] ozbiljna sumnja da bi se Obrinje moglo ponavljati svakodnevno i da će se ponavljati” i izjavio da se to pitanje mora rešiti.²³⁷⁷ Momir Bulatović je rekao da je Đukanović pod tim mislio na sumnje koje međunarodna zajednica ima u vezi sa Gornjim Obrinjem, a ne na incident koji se zapravo dogodio.²³⁷⁸ Dana 1. oktobra 1998. godine Zajedničkoj komandi je skrenuta pažnja na jedan novinski članak o Gornjem Obrinju.²³⁷⁹

910. Međunarodna zajednica je apelovala na SRJ da dozvoli finskom forenzičkom timu da sprovede istragu o Gornjem Obrinju. Zahtev za upućivanje finskog tima na Kosovo, koji je bio alternativa zahtevu diplomatske zajednice da se tamo upute istražitelji ovog Međunarodnog suda, odobren je negde između 20. i 25. oktobra 1998. godine.²³⁸⁰ Kickert je rekao da je tim dobio “odrešene ruke” da vodi istragu.²³⁸¹ Međutim, “oni svoj posao nisu mogli da rade kako je nameravano” i Kickert je izneo primere problema koji su se, po pitanju slobode kretanja i bezbednosti, javljali u vezi s ekshumacijama u Gornjem Obrinju. U decembru 1998. godine finski tim je otputovao na to područje da izvrši ekshumaciju, a s njim su u konvoju išli Kickert, istražni

²³⁷³ Dok. pr. br. P1440 (Izveštaj PrK o događajima sa smrtnim posledicama, 5. oktobar 1998. godine), str. 4.

²³⁷⁴ Dok. pr. br. P1440 (Izveštaj PrK o događajima sa smrtnim posledicama, 5. oktobar 1998. godine), str. 4.

²³⁷⁵ Petar Damjanac, T. 23813 (6. mart 2008. godine).

²³⁷⁶ Petar Damjanac, T. 23813-23814 (6. mart 2008. godine).

²³⁷⁷ Dok. pr. br. P2831 (Stenografske beleške sa 6. sednice VSO, 4. oktobar 1998. godine), str. 30.

²³⁷⁸ Momir Bulatović, T. 13939-13943 (17. avgust 2007. godine).

²³⁷⁹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 134.

²³⁸⁰ Jan Kickert, T. 11223-11225 (7. mart 2007. godine).

sudija Danica Marinković i velika pratnja MUP.²³⁸² Kickert je rekao da, budući da je Gornje Obrinje tada držao OVK, on ne bi bio pristao da s Marinkovićevom i finskim timom ide na ekshumaciju na to područje da je znao da će ih pratiti “dvadeset oklopnih vozila, oklopnih transporterata i policijskih kola”.²³⁸³

911. Danica Marinković je potvrdila da je izvršila uviđaj o navodnom ubijanju civila u Gornjem Obrinju.²³⁸⁴ Ona je rekla da je u vreme kada je izvršen uviđaj to područje bilo pod kontrolom OVK.²³⁸⁵ Kao što se kaže u depeši koju je sačinio SUP Priština, predsednik Okružnog suda Priština i okružni javni tužilac dogovorili su sa Institutom za sudsku medicinu i Misijom OEBS da se istraga izvrši 10. decembra 1998. godine.²³⁸⁶ Pridružili su im se specijalisti patologije iz Finske, na čelu s Helenom Rantom, i određeni broj pripadnika policije u uniformama.²³⁸⁷ Pre nego što je stigao do kontrolnog punkta OVK, konvoj za Gornje Obrinje se zaustavio pred tim selom i nije išao dalje jer šef finskog tima nije želeo da nastavi put u pratnji policije.²³⁸⁸ Marinkovićeva je rekla da ekshumacija nikada nije izvršena jer niko, uključujući porodice oštećenih strana, OEBS i tim patologa, više nije potezao to pitanje.²³⁸⁹

912. Pretresno veće se uverilo da je, u toku operacija koje su VJ i MUP krajem septembra 1998. godine izveli u Gornjem Obrinju, ubijen određeni broj civila, među kojima je bilo žena i dece. Činjenica da je Generalštab VJ tražio da mu se dostave informacije o “masakru” koji je tamo navodno izvršen pokazuje da je, barem u početku, postojala određena zabrinutost da su snage VJ možda bile u to umešane. Međutim, nakon interne istrage je javljeno da pripadnici VJ nisu počinili “masakr”, a Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa je u svom izveštaju naveo da odgovornost snose pripadnici MUP. Pošto nije u mogućnosti da utvrdi da li je u te događaje bio umešan VJ ili MUP, Veće zaključuje da su to ubijanje izvršile snage SRJ i Srbije.

e. Raseljena lica

913. U paragrafu 96 Optužnice se navodi da su, usled prekomerne i neselektivne primene sile od strane snaga SRJ i Srbije 1998. godine, mnogi kosovski Albanci raseljeni širom Kosova ili su

²³⁸¹ Jan Kickert, T. 11225 (7. mart 2007. godine).

²³⁸² Jan Kickert, T. 11226-11227 (7. mart 2007. godine).

²³⁸³ Jan Kickert, T. 11278 (8. mart 2007. godine).

²³⁸⁴ Danica Marinković, T. 23523-23525 (29. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D1506 (Zapisnik Okružnog suda Priština o uviđaju u vezi s incidentom u Gornjem Obrinju, 13. februar 1998. godine).

²³⁸⁵ Danica Marinković, T. 23523 (29. februar 2008. godine).

²³⁸⁶ Danica Marinković, T. 23526 (29. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D197 (SUP Priština, Zahtev Okružnog suda Priština za pomoć MUP, 10. decembar 1998. godine).

²³⁸⁷ Danica Marinković, T. 23525-23526 (29. februar 2008. godine).

²³⁸⁸ Danica Marinković, T. 23527 (29. februar 2008. godine).

²³⁸⁹ Danica Marinković, T. 23528-23529 (29. februar 2008. godine).

pobegli iz Pokrajine. Prema Optužnici, Ujedinjene nacije su procenile da je do sredine oktobra interno raseljeno 285.000 ljudi.

914. Novinar Veton Surroi, kosovski Albanac, u svom svedočenju je rekao da je, nakon ofanzive koju su MUP i VJ u proleće 1998. godine izvršili u Dečanima, u brdima u toj opštini krajem maja bilo 5.000 raseljenih lica.²³⁹⁰ Izveštaji o raseljenim licima u Juniku su protivrečni, ali Andreja Milosavljević, ministar za lokalnu samoupravu i koordinator rada državnih organa Republike Srbije na Kosovu, posvedočio je da je u junu 1998. godine grupa raseljenih lica u brdima iznad Junika brojala oko 300 ljudi.²³⁹¹

915. Veću su takođe predloženi dokazi o civilima koji su raseljeni nakon operacije u Orahovcu u julu 1998. godine, mada nije jasno koliko ih je tačno bilo.²³⁹² John Crosland je posvedočio da je nakon zajedničke operacije MUP i VJ koja je istog meseca izvedena u Mališevu to mesto napustilo 30.000 civila.²³⁹³ Izneti su i dokazi da su operacije snaga SRJ/Srbije dovele do raseljavanja znatnog broja civila na području Drenice. Kao što je već rečeno, u izveštaju koji je John Crosland sačinio početkom avgusta se navodi da u većini sela severno i južno od puta Peć-Priština i puta Gornja Klina-Rudnik-Rakoš nema ni traga civilnom stanovništvu.²³⁹⁴ Jan Kickert je krajem avgusta pratio ambasadora Wolfganga Petritscha i evropskog komesara za humanitarnu pomoć Emmu Bonino u Ćirez. Videli su veliki broj interno raseljenih lica.²³⁹⁵

916. Do septembra je broj raseljenih lica na Kosovu vidno porastao. Dana 23. septembra 1998. godine Savet bezbednosti UN je istakao da je “ozbiljno zabrinut” zbog “prekomerne i neselektivne upotrebe sile od strane srpskih snaga bezbednosti i Vojske Jugoslavije” koja je, prema proceni generalnog sekretara, dovela do “raseljavanja više od 230.000 lica”.²³⁹⁶

917. Abdullah Salihu, kosovski Albanac iz sela Baks, opština Srbica, u svom svedočenju je rekao da je ofanziva koja je tamo izvedena u septembru 1998. godine dovela do raseljavanja 20.000

²³⁹⁰ Veton Surroi, T. 4583 (10. oktobar 2006. godine).

²³⁹¹ Andreja Milosavljević, T. 14283 (23. avgust 2007. godine).

²³⁹² Baton Haxhiu, T. 6083 (8. novembar 2006. godine). S tim u vezi, Baton Haxhiu je posvedočio da je nakon te ofanzive, zajedno s dvojicom diplomata, Davidom Slinnom i Janom Kickertom, posetio područje planine Beriša, gde se preselilo približno 100.000 izbeglica. Međutim, mada postoje posredni dokazi da je došlo do raseljavanja civilnog stanovništva, nema potkrepljujućih informacija u prilog tome da je tako rano 1998. godine njihov broj bio tako visok.

²³⁹³ Dok. pr. br. P685 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji na Kosovu, 30. jul 1998. godine), str. 3.

²³⁹⁴ Dok. pr. br. P686 (Poverljivi izveštaj vojnog predstavnika Ujedinjenog Kraljevstva o situaciji, 7. avgust 1998. godine), str. 1.

²³⁹⁵ Jan Kickert, T. 11210 (7. mart 2007. godine); Jan Kickert, dok. pr. br. 5D123 (Izjava svedoka od 14. maja 1999. godine), str. 4.

²³⁹⁶ Dok. pr. br. P456 (Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN, 23. septembar 1998. godine), str. 1.

ljudi.²³⁹⁷ Jan Kickert je izneo procenu da je u logoru u Kišnoj Reci/Kërzhareka (opština Glogovac), koji je obišao 29. septembra 1998. godine, “[t]okom celog leta” bilo 1.000 interno raseljenih lica.²³⁹⁸

918. Na kraju, prema rečima visokog komesara UN za izbeglice, broj raseljenih lica sa Kosova je do kraja oktobra 1998. godine dosegao 285.500 ljudi.²³⁹⁹

919. Veće, stoga, zaključuje da je do kraja oktobra 1998. godine znatan broj ljudi sa Kosova bio raseljen iz svojih domova. Konkretni razlozi njihovog odlaska su možda različiti, ali prekomerna primena sile od strane MUP i VJ na nekim područjima, zajedno s kontinuiranim borbama između OVK i snaga SRJ i Srbije, bili su faktor koji je tome znatno doprineo.

4. Konstatacije

920. Uz nekoliko izuzetaka, dokazi koje je tužilaštvo izvelo u vezi s paragrafima 94 i 95 Optužnice, opšte uzevši, ne pokazuju da su određene grupe iz sastava VJ i/ili MUP 1998. godine počinile konkretna krivična dela. Izvedeni dokazi zaista pokazuju da su VJ i MUP od proleća 1998. godine, i sve intenzivnije u periodu od leta do oktobra, izvodili operacije protiv OVK, pogotovo blizu albanske granice i na centralom Kosovu. Tokom tih operacija, u nekim slučajevima je dolazilo do prekomerne i neselektivne primene sile, o čemu svedoči hotimično nanošenje štete kućama i njihovo uništavanje, kao i ubijanje žena i dece. Međunarodni posmatrači i međunarodne organizacije izražavali su zabrinutost u vezi sa situacijom, posebno u vezi s brojem raseljenih civila i navodima o prekomernoj i nesrazmernoj primeni sile. O tome u kolikoj je meri svaki od optuženih bio svestan situacije i tih navoda biće reči u Odeljku VIII dole.

D. KRŠENJA OKTOBARSKIH SPORAZUMA

921. Sporazumi postignuti u oktobru 1998. godine obuhvataju Sporazum Holbrooke-Milošević, Sporazum o VMK (Jovanović-Geremek) Sporazum NATO-SRJ (Clark-Perišić) i Sporazum Clark-Naumann, o kojima se detaljnije govori u Odeljku V gore. Glavna dogovorena pitanja bila su puno poštovanje Rezolucije br. 1199 Saveta bezbednosti, smanjenje broja snaga VJ i MUP na Kosovu, uvođenje verifikacione misije na Kosovo i vazdušno osmatranje kao potpora

²³⁹⁷ Abdullah Salihu, T. 1985 (21. avgust 2006. godine), dok. pr. br. P2255 (Izjava svedoka od 12. marta 2002. godine), str. 2.

²³⁹⁸ Jan Kickert, T. 11222 (7. mart 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. P557 (Depeša austrijske ambasade, 30. septembar 1998. godine), str. 2.

²³⁹⁹ Dok. pr. br. P736 (Statistički pregled UNHCR s podacima o izbeglicama i podnosiocima zahteva za azil s Kosova za period od kraja oktobra 1998. do 24. marta 1999. godine).

verifikacionoj misiji. Nakon toga je radi pomoći u primeni tih sporazuma formirana Savezna komisija za saradnju.

1. Savezna komisija za saradnju

922. Dana 19. oktobra 1998. godine Vlada SRJ je osnovala “Komisiju Savezne vlade za saradnju sa Misijom OEBS-a za verifikaciju na Kosovu i Metohiji”, na čijem čelu je bio zamenik predsednika Vlade SRJ Nikola Šainović.²⁴⁰⁰ Među ostalim članovima bili su Živadin Jovanović, Pavle Bulatović, Momčilo Perišić, Mihalj Kertes, Zoran Anđelković, Vlajko Stojiljković i Dušan Lončar.²⁴⁰¹ Komisija je zvanično imala zadatak “da razmatra i koordinira politički, bezbednosni i logistički aspekt funkcionisanja Misije OEBS-a za verifikaciju na Kosovu i Metohiji”.²⁴⁰²

923. Dana 5. novembra 1998. godine predsednik Srbije Milutinović izdao je saopštenje za javnost u kojem je potvrdio predanost Srbije rešavanju sukoba na Kosovu političkim sredstvima i njenu podršku misiji OEBS. Milutinović je izjavio da je misija OEBS prihvaćena kako bi se verifikovala istina i eliminisale glasine, špekulacije i naručene medijske harange.²⁴⁰³ Živadin Jovanović, Ratko Marković, Momir Bulatović i Milan Jovanović su svi posvedočili da je cilj Misije OEBS trebalo da bude da se svetu pokaže “istina” o tome šta se događa na Kosovu.²⁴⁰⁴ Prema Bulatovićevim rečima, vlasti SRJ/Srbije su podržavale te napore velikim investiranjem u osoblje i resurse tokom mandata VMK, kako bi pomogle verifikatorima.²⁴⁰⁵

924. Radi nadgledanja kontakata koji su s Misijom OEBS ostvarivani na lokalnom nivou, u Prištini je osnovana kancelarija Savezne komisije. Kancelarijom je rukovodio Dušan Lončar, general-potpukovnik VJ u penziji. Njeni članovi su takođe bili Milan Kotur, koji je predstavljao VJ, i Miroslav Mijatović, koji je predstavljao MUP.²⁴⁰⁶ U periodu od decembra 1998. do marta 1999.

²⁴⁰⁰ Živadin Jovanović, T. 14026-14029 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D8 (Odluka Vlade SRJ o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 19. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 2D9 (Odluka Vlade SRJ o dopuni Odluke o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 29. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 2D81 (Dopis Vlade SRJ o tekstu sporazuma između SRJ i OEBS). V. takođe Veljko Odalović, T. 14423-14424 (27. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14757 (31. avgust 2007. godine).

²⁴⁰¹ Dok. pr. br. 2D8 (Odluka Vlade SRJ o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 19. oktobar 1998. godine), par. 3; dok. pr. br. 2D9 (Odluka Vlade SRJ o dopuni Odluke o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 29. oktobar 1998. godine), par. 1.

²⁴⁰² Dok. pr. br. 2D8 (Odluka Vlade SRJ o obrazovanju Komisije Savezne vlade za saradnju sa VMK, 19. oktobar 1998. godine), par. 2.

²⁴⁰³ Ratko Marković, T. 13171-13172 (8. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 1D45 (Milutinovićevo saopštenje, 5. novembar 1998. godine).

²⁴⁰⁴ Živadin Jovanović, T. 14008 (20. avgust 2007. godine); Ratko Marković, T. 13171 (8. avgust 2007. godine); Momir Bulatović, T. 13816-13817, 13834 (16. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D67 (Zaključci sa sednice Savezne skupštine SRJ), par. 11; Milan Jovanović, T. 14168 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D77 (Zapisnik sa 90. sednice Izvršnog odbora SPS, 14. oktobar 1998. godine).

²⁴⁰⁵ Momir Bulatović, T. 13816-13819 (16. avgust 2007. godine).

²⁴⁰⁶ Richard Ciaglinski, dok. pr. br. P2488 (Izjava svedoka od 1. novembra 2006. godine), str. 6.

godine kancelarija je gotovo svakodnevno održavala sastanke s predstavnicima VMK.²⁴⁰⁷ Na tim sastancima su razmenjivane informacije o aktivnostima VJ i OVK, kao i reagovanja osoba s terena.²⁴⁰⁸ U oktobru 1998. godine Perišić je u okviru Generalštaba VJ osnovao “Tim za vezu s misijama OEBS i NATO”, kojim je rukovodio Obradović.²⁴⁰⁹ U okviru VJ su imenovane starešine koje je trebalo da budu veza s Misijom VMK, a zadatak im je bio da prate aktivnosti Misije i njene kontakte s VJ.²⁴¹⁰

925. Kada bi Lončar dobio zahtev od VMK da organizuje sastanak s nekom od raznih organizacija, on bi zvao Mijatovića i Kotura. Njih bi zatim Veljo Slana, predstavnik Ministarstva inostranih poslova SRJ, obavestio šta je na dnevnom redu kako bi im dao vremena da se pripreme za sastanak s predstavnicima VMK. Lončareva funkcija bila je koordinacija u vezi sa sastankom; ako je bilo pitanja u vezi s VJ, njima se bavio Kotur, a pitanjima u vezi s MUP se bavio Mijatović. Lončar bi na kraju rezimirao šta su njih dvojica rekla i istakao glavne tačke.²⁴¹¹ Pre dolaska VMK, dok je na Kosovu još bio DPMK, Šainović se svaka dva-tri dana sastajao sa Shaunom Byrnesom.²⁴¹² Nakon osnivanja Komisije i njene prištinske kancelarije, za ugovaranje Šainovićevih sastanaka s VMK bio je zadužen Lončar.²⁴¹³

926. Prema Lončarevim rečima, Komisija nije imala nikakva komandna ovlašćenja nad VJ ili MUP.²⁴¹⁴ Prema tome, on nije bio ovlašćen da izdaje naređenja Koturu ili Mijatoviću. Oni su samo privremeno bili deo Lončarevog tima, ali njihovi pretpostavljeni su bili starešine iz sastava VJ i MUP, gde su oni pripadali po redovnom rasporedu.²⁴¹⁵ Richard Ciaglinski, načelnik Regionalnog centra VMK u Prizrenu s kojim je Lončar često bio u kontaktu, stekao je utisak da je Mijatović, koji je bio Lukićev zamenik, bio deo komandnog lanca MUP, ali da Lončar i Kotur nisu pripadali nijednom komandnom lancu.²⁴¹⁶ Činjenicu da Lončar nije imao nikakva komandna ovlašćenja nad VJ potvrđuje i iskaz Milorada Obradovića, kao i zapisnik sa sednice Kolegijuma VJ održane 27.

²⁴⁰⁷ Richard Ciaglinski, T. 6816, 6859 (17. novembar 2006. godine).

²⁴⁰⁸ Richard Ciaglinski, T. 6860-6861 (17. novembar 2006. godine). V. dok. pr. br. P635 (Ključne tačke sa sastanka KVM/MUP, 29. decembar 1998. godine); dok. pr. br. P647 (Ključne tačke sa sastanka VMK/MUP/VJ, 19. februar 1999. godine); Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 24.

²⁴⁰⁹ Dok. pr. br. 3D409 (Naređenje Timu za vezu Generalštaba VJ s misijama OEBS i NATO, 22. oktobar 1998. godine).

²⁴¹⁰ Dušan Lončar, T. 7675-7677 (1. decembar 2006. godine).

²⁴¹¹ Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 22.

²⁴¹² Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 25; dok. pr. br. P2530 (Dokument s dodatnim informacijama od 28. novembra 2006. godine), par. 6.

²⁴¹³ Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 25.

²⁴¹⁴ Dušan Lončar, T. 7604 (30. novembar 2006. godine).

²⁴¹⁵ Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 32. V. takođe Richard Ciaglinski, T. 6815-6816 (17. novembar 2006. godine).

novembra 1998. godine, na kojoj je Obradović ostale članove Kolegijuma, uključujući Ojdanića, obavestio da o svim zahtevima u vezi sa vojskom treba da odlučuje Generalštab, u skladu s redovnim komandnim lancem.²⁴¹⁷

927. Lončareva kancelarija u Prištini nalazila se u zgradi PIV, gde su kancelarije imali i Anđelković i pokrajinski ministri PIV. U tim kancelarijama su održavani svi sastanci OEBS/VMK, osim sastanaka šefa misije Williama Walkera i Šainovića, koji su održavani u sali za konferencije na najvišem spratu.²⁴¹⁸

928. U početku su se Lončar i njegove kolege sastajali s predstavnicima VMK gotovo svakodnevno radi dogovora o kanalima i načinu međusobne komunikacije, kao i rasprave o pitanjima smeštaja, kretanja, dokumentacije i diplomatskog statusa posmatrača. Kasnije su se sastajali tri-četiri puta nedeljno, iako se znalo dogoditi da se sastanu jednom ili čak dvaput dnevno.²⁴¹⁹ Tim sastancima su, kao predstavnici vlasti SRJ/Srbije, uvek prisustvovali Kotur, Mijatović, Slana i Rapajić (Lončarev sekretar i osoba zadužena za vođenje zapisnika).²⁴²⁰ Walker je u ime VMK prisustvovao sastancima samo ako se govorilo o pitanjima koja su ga se ticala. Drewienkiewicz i Ciaglinski su uvek bili prisutni, kao i svi drugi koji je tamo trebalo da budu nekog konkretnog dana. Sastancima je uvek predsedavao Lončar.²⁴²¹ Slana bi posle svakog sastanka napravio pet kopija zapisnika, koji bi prisutni potpisali. Kopije su se nakon toga slale Vladi SRJ, Vladi Srbije, Ministarstvu inostranih poslova, arhivi i Šainoviću. Zapisnici su se takođe overavali pečatom i zavodili u evidenciju pri arhivi Ministarstva inostranih poslova.²⁴²²

929. Drewienkiewicz je u svom svedočenju rekao da VMK u samim počecima misije nije dobijao veliku pomoć od PIV jer Zoran Anđelković nije imao nikakvu stvarnu vlast na Kosovu. Drewienkiewicz je objasnio da je u novembru 1998. godine, kada je Anđelkovića kao koordinator za kontakte Vlade SRJ u Komisiji zamenio Lončar, omogućen lakši priliv informacija.²⁴²³ Kad je

²⁴¹⁶ Ciaglinski, međutim, nije znao da kaže da li su novi članovi Komisije, konkretno, Branković i drugi, bili deo komandnog lanca. Richard Ciaglinski, T. 6815, 6862-6864 (17. novembar 2006. godine); V. takođe dok. pr. br. P489 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 3271.

²⁴¹⁷ Milorad Obradović, T. 15036 (5. septembar 2007. godine); dok. pr. br. P925 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 27. novembar 1998. godine), str. 17.

²⁴¹⁸ Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 44.

²⁴¹⁹ Dušan Lončar, T. 7578-7579 (30. novembar 2006. godine).

²⁴²⁰ Prema Lončarevim rečima, Anđelković, koji je bio predsednik PIV i član Komisije, nikad nije prisustvovao tim sastancima niti se bavio pitanjima za koje je bio zadužen Lončar, iako je boravio na Kosovu i bio stacioniran u istoj zgradi. Dušan Lončar, T. 7580 (30. novembar 2006. godine).

²⁴²¹ Dušan Lončar, T. 7579-7580 (30. novembar 2006. godine).

²⁴²² Dušan Lončar, T. 7593-7596 (30. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 26; dok. pr. br. P2530 (Dokument s dodatnim informacijama od 28. novembra 2006. godine), par. 7.

²⁴²³ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 20-22, 59; Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 12-15.

Lončar došao na Kosovo, odluke se su brže donosile i razmena informacija je počela da se odvija lakše;²⁴²⁴ međutim, Ciaglini je posvedočio da su se Lončareva ovlašćenja vremenom smanjivala.²⁴²⁵

930. Veće stoga zaključuje da Komisija nije imala komandna ovlašćenja ni nad VJ ni nad MUP, nego je, barem u početku, služila kao posrednik u razmeni informacija između vlasti SRJ i Srbije i VMK.

2. Navodna kršenja

a. "Incident u Podujevu"

i. Činjenični kontekst

931. Opština Podujevo nalazi se severno od Prištine i imala je veliki strateški značaj jer preko nje ide najvažniji put za snabdevanje koji povezuje Prištinu i Niš. Međutim, put Priština-Podujevo-Niš nije bio jedan od tri strateška pravca snabdevanja obuhvaćena Sporazumom Clark-Naumann kojima je VJ mogao da patrolira.²⁴²⁶ Kada je potpisan taj Sporazum, VJ je morao da ukloni četu koja je bila raspoređena kod Batlave/Batlava, šest kilometara jugozapadno od mesta Podujevo,²⁴²⁷ a OVK je to povlačenje iskoristio, zauzevši položaje koje je napustio VJ i ojačavši ih. U decembru 1998. godine OVK je na tom području imao čak 2.000 boraca.²⁴²⁸

932. Kako se povećavalo prisustvo OVK u opštini, pogoršavao se položaj srpskih stanovnika Podujeva i mnogi civili su otišli ili su isterani iz svojih sela u zapadnom delu opštine. Srbi iz Podujeva su protestovali i 11. decembra 1998. godine uputili pismo vlastima SRJ i Srbije, u kojem

²⁴²⁴ Karol John Drewienkiewicz, T. 7731 (4. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 59; V. takođe Richard Ciaglini, T. 6816 (17. novembar 2006. godine); Dušan Lončar, T. 7578-7579 (30. novembar 2006. godine).

²⁴²⁵ Richard Ciaglini, T. 6821 (17. novembar 2006. godine).

²⁴²⁶ Shaun Byrnes, T. 12164 (16. april 2007. godine); Richard Ciaglini, T. 6823 (17. novembar 2006. godine); Milan Kotur, T. 20636 (18. januar 2008. godine); Michael Phillips, T. 11904 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. 3D645 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 23. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. P395 (Zapisnik sa sastanka održanog 25. oktobra 1998. godine u Beogradu), par. II. Ali, v. Milorad Obradović, T. 14933 (4. septembar 2007. godine), T. 14958-14960 (5. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D645 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 23. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 13, 17.

²⁴²⁷ Dok. pr. br. 3D646 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 26. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 6.

²⁴²⁸ Shaun Byrnes, T. 12193-12194, 12238 (16. april 2007. godine); Richard Ciaglini, T. 6823, 6911, 6925 (20. novembar 2006. godine); Karol John Drewienkiewicz, T. 7915-7916, 7866-7867 (5. decembar 2006. godine); Božidar Filić, T. 23936 (7. mart 2008. godine); Branko Gajić, T. 15206-15208 (7. septembar 2007. godine); Milan Kotur, T. 20776 (22. januar 2008. godine); Vladimir Marinković, T. 20252 (13. decembar 2007. godine); Milorad Obradović, T. 14948 (4. septembar 2007. godine); Michael Phillips, T. 11904 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. 3D1025 (Dopis Komande 3. armije upućen Generalštabu VJ, 6. decembar 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. P414 (Dopis Skupštine opštine Podujevo upućen Slobodanu Miloševiću i drugima, 11. decembar 1998. godine), str. 2.

su opisali svoju tešku situaciju i zatražili pomoć.²⁴²⁹ Sredinom decembra otet je jedan policajac MUP i DPMK je pregovorima obezbedio njegovo oslobađanje.²⁴³⁰

933. Neki od događaja u ovoj opštini detaljnije su razmotreni dole u odeljku u kojem se govori o Šainovićevoj odgovornosti.

ii. *“Vežba” zbog koje je propao prekid vatre i koja se pretvorila u angažovanje*

934. U noći između 18. i 19. decembra 1998. godine, VJ je vratio četu koja je povučena s aerodroma kod Batlave. Taj pokret snaga iznenadio je verifikatore VMK. Oni su za to saznali tek kada su videli da kolona vojnika i vojnih vozila napušta kasarnu VJ. Kada su se raspitali o tome, stigao je odgovor da je to rutinska “vežba”. Drewienkiewicz je insistirao kod VJ da negde drugde vrši obuku, konstatujući da će veliko prisustvo VJ u Podujevu isprovocirati reakciju OVK. VJ je te proteste ignorisao. OVK je odgovorio tako što je ojačao položaje duž puta Podujevo-Priština.²⁴³¹

935. Iako je bilo planirano da se vežba završi 22. decembra, četa tada nije otišla; umesto toga, snage VJ u Batlavi su tog dana dobije pojačanje. Milorad Obradović je posvedočio da je prelazak s vežbe na angažovanje bio izazvan upornim napadima OVK u toj opštini. U jednom izveštaju se navodi da je Ojdanić odobrio odluku da se snage zadrže u Batlavi.²⁴³²

936. Zbog tog angažovanja je propao prekid vatre. Dana 21. decembra vod koji je s aerodroma Batlava poslat u selo Bajčina/Bajčina naišao je na kontrolni punkt OVK i na njega je otvorena vatra. VJ je uzvratio vatrom i na kraju su se obe strane povukle. Došlo je do sporadičnih borbi dok

²⁴²⁹ Karol John Drewienkiewicz, T. 7938 (5. decembar 2006. godine); Richard Ciaglinski, T. 6911 (20. novembar 2006. godine); Božidar Filić, T. 23935–23936 (7. mart 2008. godine); Ljubivoje Joksić, T. 21984 (8. februar 2008. godine); Vladimir Marinković, T. 20252 (13. decembar 2007. godine); Michael Phillips, T. 11904 (19. mart 2007. godine) (koji je takođe konstatovao da je albanski živalj isterivan); dok. pr. br. P414 (Dopis Skupštine opštine Podujevo upućen Slobodanu Miloševiću i drugima, 11. decembar 1998. godine), str. 1, 3–6.

²⁴³⁰ V. Shaun Byrnes, T. 12232 (17. april 2007. godine).

²⁴³¹ Shaun Byrnes, T. 12165–12166 (16. april 2007. godine), 12233 (17. april 2007. godine); Richard Ciaglinski, T. 6822, 6842 (17. novembar 2006. godine); Karol John Drewienkiewicz, T. 7782–7783 (4. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 96; Milan Kotur, T. 20636 (18. januar 2008. godine); Dušan Lončar, T. 7623 (1. decembar 2006. godine); Vladimir Marinković, T. 20253 (13. decembar 2007. godine); Milorad Obradović, T. 14944–14945, 15053–15055 (4. septembar 2007. godine); Michael Phillips, T. 11847 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. P506 (Izveštaj Punkta SMIP-a u Prištini, 20. decembar 1998. godine), str. 1–2; dok. pr. br. 3D785 (Komanda 3. armije, Tim za vezu sa misijama OEBS i NATO, Izveštaj, 18–24. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 1; dok. pr. br. 3D1033 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 19. decembar 1998. godine), str. 2–3; dok. pr. br. P924 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 24. decembar 1998. godine), str. 14. Ali, up. dok. pr. br. 4D423 (Izveštaj Komande 3. armije Generalštabu Vojske Jugoslavije, 21. decembar 1998. godine), str. 4 (“U jedinicama armije koje su primile regrute decembarske generacije, otpočeo je period prilagodavanja vojnika koji traje do 23.12.1998. godine.”).

²⁴³² Milorad Obradović, T. 14948 (4. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D785 (Komanda 3. armije, Tim za vezu sa misijama OEBS i NATO, Izveštaj, 18–24. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 1; dok. pr. br. 4D423 (Izveštaj Komande 3. armije Operativnom centru Generalštaba Vojske Jugoslavije, 21. decembar 1998. godine), str. 3; dok. pr. br. P924 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 24. decembar 1998. godine), str. 14. Iako se u dok. pr. br.

se vod vraćao u Batlavu.²⁴³³ Sledećeg dana je došlo do žestokih borbi na brdu Tank, utvrđenom položaju OVK iznad puta Podujevo-Priština.²⁴³⁴ Najžešće borbe odigrale su se dva dana kasnije, 24. decembra 1998. godine, i počele su kod sela Obrandža/Obranča, zapadno od grada Podujeva. Najmanje dva vojnika VJ teško su ranjena, a ubijeno je nekoliko desetina pripadnika OVK. Verifikatori VMK sastali su se s obema stranama i pokušali da ponovo uspostave prekid vatre, ali bez uspeha.²⁴³⁵ Sledeća tri dana vodile su se žestoke borbe, pošto je OVK uzvratio uzimajući za metu napada civile Srbe na tom području.²⁴³⁶ Prekid vatre je naposljetku obnovljen 28. decembra i VMK je dobio mogućnost da evakuiše ranjene.²⁴³⁷

iii. Odjek vežbe na sednici Kolegijuma VJ održanoj 30. decembra 1998. godine

937. Na sednici Kolegijuma VJ održanoj 30. decembra 1998. godine detaljno se raspravljalo o situaciji u Podujevu. U izveštaju o situaciji koji je podneo general Slobodan Kovačević navedeno je da su dva vojnika ranjena u borbama vođenim 24. decembra u Obrandži, pominje se težak položaj srpskog življa u Podujevu, kao i pritisak VMK da se uklone snage VJ s aerodroma Batlava.²⁴³⁸ Aleksandar Dimitrijević je postavio pitanje koliko je mudro održavati vežbe u toj opštini, ali je

4D423 pominje područje "Malog Kosova", taj izraz je drugi naziv za područje Podujeva. V. Stefanović, T. 21654 (5. februar 2008. godine).

²⁴³³ Dok. pr. br. 3D785 (Komanda 3. armije, Tim za vezu sa misijama OEBS i NATO, Izveštaj, 18–24. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 1–2; dok. pr. br. 3D1035 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 24. decembar 1998. godine), str. 2; dok. pr. br. 4D423 (Izveštaj Komande 3. armije Operativnom centru Generalštaba Vojske Jugoslavije, 21. decembar 1998. godine), str. 2; V. takođe Milorad Obradović, T. 14945 (4. septembar 2007. godine).

²⁴³⁴ Karol John Drewienkiewicz, T. 7783 (4. decembar 2006. godine); Dušan Lončar, T. 7625–7627 (1. decembar 2006. godine); V. takođe Shaun Byrnes, T. 12238 (16. april 2007. godine); Michael Phillips, T. 11851–11852 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. P2586 (Fotografije koje prikazuju zajedničke akcije VJ i MUP na Kosovu), *e-court*, str. 6.

²⁴³⁵ Dok. pr. br. 3D785 (Komanda 3. armije, Tim za vezu sa misijama OEBS i NATO, Izveštaj, 18–24. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. 3D1035 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 24. decembar 1998. godine), str. 5; dok. pr. br. 3D1036 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 26. decembar 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 4; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 3; dok. pr. br. P2544 (Glavne teme sastanka Lukića i Drewienkiewicza, 24. decembar 1998. godine), str. 1.

²⁴³⁶ Na Vladimira Marinkovića, kapetana VJ koji je vozio civilno vozilo i bio u civilu, pucale su snage OVK. Vladimir Marinković, T. 20254 (13. decembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D785 (Komanda 3. armije, Tim za vezu sa misijama OEBS i NATO, Izveštaj, 18–24. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. 3D1035 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 24. decembar 1998. godine), str. 2, 4; dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 3. Milan Radojević, glava poslednje srpske porodice u Obrandži, ubijen je na svom pragu. Richard Ciaglinski, T. 6893–6894 (20. novembar 2006. godine); Ljubivoje Joksić, T. 21984 (8. februar 2008. godine); Dušan Lončar, T. 7618–7619 (30. novembar 2006. godine); dok. pr. br. 3D1036 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 26. decembar 1998. godine), str. 1; v. takođe: dok. pr. br. 6D1016 (MUP Prizren, Informacija o aktuelnom stanju na području Podujeva, 28. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 1; dok. pr. br. P2586 (Fotografije koje prikazuju zajedničke akcije VJ i MUP na Kosovu), *e-court*, str. 3–4. OVK je oteo jednog srpskog seljaka, koji je oslobođen nakon što je najpre propao pokušaj MUP da ga oslobodi, što je nateralo VMK da interveniše i pregovorima nađe rešenje. Richard Ciaglinski, T. 6822–6826 (17. novembar 2006. godine).

²⁴³⁷ Dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), str. B-3; v. dok. pr. br. 3D1037 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 28. decembar 1998. godine), str. 1 (gde se izveštava o borbama između MUP i OVK 27. decembra 1998. godine).

²⁴³⁸ Dok. pr. br. dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 3–4.

priznao da je samo zahvaljujući prisustvu čete na aerodromu Batlava sprečeno da država izgubi kontrolu nad opštinom.²⁴³⁹

938. General Milan Bojović je izneo zamerku da je Oktobarskim sporazumom ograničena mogućnost vojske da deluje. Dimitrijević je odgovorio da to nije tačno i da je vojsci dozvoljeno da interveniše; međutim, Dimitrijević je zatim izrazio nezadovoljstvo zbog toga što “takozvane navodne ili stvarno planirane vežbe” na terenu vode u propast, da “to što se objašnjava da je to bila redovna planirana vežba, nije tačno” i da je zapravo “planski izvedena jedinica da isprovocira teroriste da bi MUP iza toga mogao da radi što treba da radi”. On je izrazio nezadovoljstvo zato što “MUP nije uradio posle toga to što je trebao da uradi”.²⁴⁴⁰ Milan Kotur je u sudnici rekao da se ne slaže s Dimitrijevićevom tvrdnjom i izneo pretpostavku da je Dimitrijevićeva napomena bila posledica unutrašnjih političkih borbi u VJ.²⁴⁴¹

939. Određeni broj drugih izjava na sednici Kolegijuma potkrepljuje zaključak da je oznaka “vežba” bila trik. Obradović je, govoreći o VJ, rekao da su “izbegli [...] da se vodi kao borbena grupa” time što je to nazvano “vežbom”.²⁴⁴² Iako je Ojdanić postavio pitanje da li je “dobro marševski pravac i mesto njenog lociranja odabran za to”, i on je doveo u sumnju motiv obuke, sugerišući da je prisustvo čete u Podujevu opravdano aktivnostima OVK na tom području.²⁴⁴³

iv. Utvrđivanje i nastavak napetosti u Podujevu

940. Period posle ovog incidenta odlikovao se pojačanom napetošću i povremenim izbijanjem nasilja u opština.²⁴⁴⁴ Sela u Podujevu bila su podeljena uglavnom po nacionalnoj osnovi, posebno na područjima pod kontrolom OVK.²⁴⁴⁵ Oružane snage obeju strana u sukobu koristile su prekid vatre da dovedu pojačanja i ojačaju svoja utvrđenja na deonici puta Podujevo – Lužane/Lluzhan, koji je praktično predstavljao granicu između teritorija pod kontrolom OVK i SRJ/Srbije.²⁴⁴⁶ Period

²⁴³⁹ Dok. pr. br. dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 7, 10.

²⁴⁴⁰ Dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 12, 14.

²⁴⁴¹ Milan Kotur, T. 20776 (22. januar 2008. godine).

²⁴⁴² Dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 14–15.

²⁴⁴³ Dok. pr. br. P928 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. decembar 1998. godine), str. 17.

²⁴⁴⁴ Dok. pr. br. 3D359 (Centar za objedinjavanje podataka VMK, 2. januar 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. 3D363 (Centar za objedinjavanje podataka VMK, 8. januar 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. 3D1039 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 9. januar 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. 3D1041 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 19. januar 1999. godine), str. 4; dok. pr. br. 3D1050 (Izveštaj Odeljenja bezbednosti Komande 3. armije, 5. mart 1999. godine), str. 1–2.

²⁴⁴⁵ Karol John Drewienkiewicz, T. 7797 (4. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 3D359 (Centar za objedinjavanje podataka VMK, 2. januar 1999. godine), str. 5–6; dok. pr. br. 3D1037 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 28. decembar 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. P1228 (Izveštaj Štaba MUP o situaciji, 3. januar 1999. godine), str. 4.

²⁴⁴⁶ Dok. pr. br. 3D174 (OEBS/VMK, Dnevni izveštaj, 12. januar 1999. godine), str. 3; dok. pr. br. 3D1038 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 29. decembar 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 6D1016 (MUP Prizren, Informacija

od 28. decembra 1998. godine do 20. marta 1999. godine protekao je u znaku višestrukih zahteva VMK da VJ povuče svoje snage iz opštine. Predstavnici snaga SRJ i Srbije, sa svoje strane, uporno su tvrdili da su snage na aerodromu Batlava povučene, iako ta četa nikada nije otišla odatle.²⁴⁴⁷

941. Dana 27. januara 1999. godine četa VJ u Batlavi isprovocirala je novi ciklus borbi kada je izvela još jednu “vežbu” pod nazivom “Obezbeđenje komunikacije i posedanje zadatih objekata”. Borbe su vođene tokom celog dana u selima duž linije kontrole.²⁴⁴⁸

942. Ta četa VJ ostala je u Batlavi do početka vazdušne kampanje NATO.²⁴⁴⁹ U stvari, ona je imala značajno mesto u jednom naređenju za razbijanje i uništenje OVK u Podujevu neposredno pred početak kampanje bombardovanja od strane NATO.²⁴⁵⁰ Onog dana kada je akcija bila planirana MUP je prijavio žestoke borbe na desetak lokacija širom opštine.²⁴⁵¹

v. Konstatacije

943. Na osnovu svih dokaza izvedenih u vezi s ovim pitanjem, Veće zaključuje da je raspoređivanje čete VJ na aerodromu u Batlavi u decembru 1998. godine predstavljalo kršenje Oktobarskih sporazuma. Objašnjenje da je to raspoređivanje predstavljalo vežbu nije ubedilo Veće i ono zaključuje da je to bila planirana provokacija. VJ se držao stava da to raspoređivanje predstavlja vežbu jer je znao da prisustvo čete VJ u Batlavi predstavlja kršenje i provokaciju. Da je bilo drugačije, težište bi bilo stavljeno na sledeće pravo predviđeno u Sporazumu Clark-Naumann: “[D]ržavne vlasti, kao krajnju meru, a u skladu s pravom na samoodbranu, zadržavaju pravo da adekvatno i srazmerno odgovore na svaki vid terorističke aktivnosti kršenja zakona kojom se ugrožavaju životi i bezbednost građana i predstavnika državnih organa”.²⁴⁵² Veće, pored toga, zaključuje da je cilj tog raspoređivanja i vežbe bio da se privuče vatra OVK i obezbedi izgovor za dovođenje novih snaga na Kosovo. Te snage su dovedene da bi se zadržala kontrola nad putem

o aktuelnom stanju na području Podujeva, 28. decembar 1998. godine), *e-court*, str. 2; dok. pr. br. P662 (OEBS/VMK, Vanredni izveštaj, 10. januar 1999. godine), str. 1.

²⁴⁴⁷ Dok. pr. br. 2D20 (Izvod iz beležnica Michaela Phillipsa, 14. januar 1999. godine); dok. pr. br. P651 (Dodatak DZ-18, Zapisnik sa sastanka između VMK i generala Lončara, 16. januar 1998. godine), str. 1. Veće konstatuje da se u dok. pr. br. P651 kao datum dokumenta na više mesta pominje “1998. godina”, ali smatra da to mora biti greška jer VMK nije obrazovan do januara 1998. godine. V. Klaus Naumann, T. 8269–82670 (13. decembar 2006. godine).

²⁴⁴⁸ Dok. pr. br. 5D648 (Komanda 3. armije, Izveštaj Generalštabu Vojske Jugoslavije, 28. januar 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. 5D978 (Redovni operativni izveštaj Komande Vojnog okruga, 28. januar 1999. godine), str. 1.

²⁴⁴⁹ Dok. pr. br. P932 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 4. februar 1999. godine), str. 7; v. dok. pr. br. 6D1416 (Zamisaio izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine), str. 2–4.

²⁴⁵⁰ Dok. pr. br. 6D1416 (Zamisaio izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine), str. 1–2; dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine), str. 1–4.

²⁴⁵¹ Dok. pr. br. 6D1229 (Pregled bezbednosno značajnijih događaja, 21. mart 1999. godine), str. 1–4.

²⁴⁵² Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 4.

Priština-Podujevo-Niš, što je omogućilo druga nedozvoljena raspoređivanja snaga na Kosovu tokom 1999. godine.

b. Nedeljni sastanci i prekid komunikacije

944. Michael Phillips, koji je radio kao šef Kabineta šefa VMK, i William Walker skrenuli su Miloševiću i Šainoviću pažnju na pritužbe u vezi sa žestinom upotrebe snaga SRJ/Srbije na Kosovu krajem 1998. godine i početkom 1999. godine. Šainoviću je ta zabrinutost prenetu tokom nedeljnih sastanaka s VMK i u Lukićevom prisustvu.²⁴⁵³ Prema Phillipsovima, kada su im predočene te pritužbe, obojica su reagovala defanzivno, tvrdeći svaki put da su morali da zaštite srpski živalj, pošto VMK to nije uradio, i da su radili nešto što je apsolutno logično, odnosno da su odgovarali na aktivnosti OVK.²⁴⁵⁴

945. Phillips je u svom iskazu takođe govorio o sastanku s Miloševićem održanom oko 24. novembra 1998. godine, čija je svrha bila da se reše problemi u saradnji između VMK i vlasti SRJ/Srbije. Tom sastanku je, između ostalih, prisustvovao Šainović. Prema Phillipsovima, Walker je smatrao potrebnim da se Miloševiću tada uruči pismo u kojem se iznosi kakvu saradnju Misija očekuje od vlasti SRJ/Srbije i navode razni problemi s kojima su se suočavali na Kosovu.²⁴⁵⁵ Phillips je objasnio da je to učinjeno jer Šainović ništa nije preduzimao u vezi s tim.²⁴⁵⁶ Kada je Milošević čuo za te probleme, uzrujao se jer je smatrao da pruža visok stepen saradnje. Pitanje se prevashodno odnosilo na bezbednost koju je tražio VMK. Kako je naveo Phillips, Milošević je smatrao da će sve te aspekte bezbednosti obezbediti MUP ili snage bezbednosti Srbije.²⁴⁵⁷ Phillipsov utisak tokom tog sastanka bio je da je Milošević bio odgovoran za odluke u vezi sa snagama bezbednosti, koje je Šainović zatim trebalo da sprovede na Kosovu.²⁴⁵⁸

946. Phillips je u svom iskazu naveo da se priroda sastanaka s predstavnicima vlasti SRJ/Srbije promenila u periodu od 25. decembra 1998. godine sve do incidenta u Račku/Rečak u januaru 1999. godine. Sastanci koji su prethodili tom incidentu bili su neprijateljski, a kasnije su potpuno prestali. Šainović je prisustvovao svim nedeljnim sastancima, osim poslednjeg, neposredno posle incidenta u Račku, na koji su pokušavali da ga pozovu, ali s njim nije moglo da se stupi u kontakt.²⁴⁵⁹ Umesto njega, tom sastanku održanom uveče 15. januara 1999. godine prisustvovao je

²⁴⁵³ Michael Phillips, T. 11845 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁴ Michael Phillips, T. 11845–11846 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁵ Michael Phillips, T. 11841–11842, 11944–11945 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. P396 (Dopis Williama Walkera upućen Slobodanu Miloševiću, 23. novembar 1998. godine).

²⁴⁵⁶ Michael Phillips, T. 11872–11873 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁷ Michael Phillips, T. 11842–11843 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁸ Michael Phillips, T. 11843–11844 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁹ Michael Phillips, T. 11830–11831 (19. mart 2007. godine).

Lončar.²⁴⁶⁰ Lukić je takođe bio na svim sastancima, izuzev tog održanog 15. januara 1999. godine.²⁴⁶¹

947. Pretresno veće je čulo da se 27. novembra 1998. godine Drewienkiewicz sastao s Ojdanićem, odmah nakon što je Ojdanić imenovan na dužnost.²⁴⁶² Kako je naveo Drewienkiewicz, Ojdanić je obećao da će VJ ipuniti svoje obaveze iz Sporazuma Jovanović-Geremek i da on neće ništa skrivati kada je reč o rotiranju trupa na Kosovu.²⁴⁶³ Ojdanić je takođe rekao da će VJ izvoditi vežbe van kasarni; ali, kada je zamoljen da kaže na kojim će se lokacijama izvoditi obuka, on ih nije naveo.²⁴⁶⁴ Ubrzo posle tog sastanka, Drewienkiewicz je dobio informacije u vezi s brojem pripadnika VJ na Kosovu.²⁴⁶⁵ Pošto te brojke nisu sadržale sve tražene informacije, Drewienkiewicz je 2. decembra pisao Ojdaniću i tražio nedostajuće pojedinosti.²⁴⁶⁶ Drewienkiewicz je takođe tražio da se dogovori dalji sastanak s komandantom Prištinskog korpusa Pavkovićem na kojem bi se razgovaralo o rotiranju trupa na Kosovu, ali u tome nije uspeo.²⁴⁶⁷ Ojdanićeva odbrana tvrdi da VJ nije imao slobodu da tumači obaveze predviđene Oktobarskim sporazumima, već da je to bio prerogativ političara.²⁴⁶⁸ Međutim, Ojdanićeva odbrana ne obrazlaže detaljnije taj argument i ne navodi nijedan izvor koji je Ojdanića ograničavao da dostavi tražene informacije.

948. Phillips je u svom iskazu naveo da vlasti SRJ/Srbije nisu ispunile ono što su obećale. One nisu otvorile “konzularnu kancelariju” u Prištini, što je usporilo dolazak verifikatora na Kosovo; nisu dostavile informacije o minskim poljima kako bi se olakšalo kretanje VMK i raseljena lica vratila u svoje domove; i nisu dostavile osnovne informacije u vezi s brojem vojnika i količinom

²⁴⁶⁰ Phillips je potvrdio da su Lončar i Walker saradivali 1991. godine u istočnoj Slavoniji i Walker je, na početku, bio srećan što će ponovo raditi sa starim prijateljem. Međutim, kako je naveo Phillips, tokom misije na Kosovu priroda njihovog odnosa se promenila i on je postao nekooperativan. Michael Phillips, T. 11831–11833 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁶¹ Michael Phillips, T. 11830–11831 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁶² Karol John Drewienkiewicz, T. 7918 (5. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2535 (Beleške sa sastanka s Ojdanićem, 27. novembar 1998. godine); Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 66.

²⁴⁶³ Karol John Drewienkiewicz, T. 7918 (5. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2535 (Beleške sa sastanka s Ojdanićem, 27. novembar 1998. godine).

²⁴⁶⁴ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 64.

²⁴⁶⁵ Dok. pr. br. P2543 (Dopis Drewienkiewicza upućen Ojdaniću, 2. decembar 1998. godine); Karol John Drewienkiewicz, T. 7919–7926 (5. decembar 2006. godine).

²⁴⁶⁶ Dok. pr. br. P2543 (Dopis Drewienkiewicza upućen Ojdaniću, 2. decembar 1998. godine); Karol John Drewienkiewicz, T. 7768–7769 (4. decembar 2006. godine).

²⁴⁶⁷ Karol John Drewienkiewicz, T. 7768–7769 (4. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P418 (Poruka Dušana Lončara Karolu Johnu Drewienkiewiczu, 7. decembar 1998. godine).

²⁴⁶⁸ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 175.

oružja.²⁴⁶⁹ Phillips je smatrao da su ti propusti bili pre rezultat nedostatka volje, a ne stvarne nemogućnosti da se ta obećanja ispune, a njihova svrha je bila da se Misija VMK uspori.²⁴⁷⁰

949. Phillips je takođe svedočio da Šainović nije dostavio informacije o minskim poljima koje su bile neophodne kako bi se omogućilo kretanje VMK i raseljena lica vratila u svoje domove, uprkos tome što je obećao da će se raspitati o tome i postarati da se minska polja lociraju i/ili raščiste.²⁴⁷¹ Međutim, ubrzo nakon što je zaključen sporazum s VMK, Šainović je na sastanku Zajedničke komande 22. oktobra 1998. godine rekao sledeće: “Pripremiti podatke o minama u prostoru”, što ukazuje na to da su bili preduzeti makar preliminarni koraci da se prikupe te informacije.²⁴⁷²

950. Ciaglinski je u svom iskazu naveo kako se Šainovićev autoritet kada je reč o događajima na Kosovu pokazao tokom dva sastanka koje je imao s Lončarem 24. decembra 1998. godine, na kojima se razgovaralo o pokretima trupa. Na prvom od tih sastanaka, Ciaglinski se žalio da se VMK ne prosleđuju informacije u vezi s pokretima trupa. Na drugom sastanku, koji je održan otprilike dva sata kasnije, Lončar je naveo da je razgovarao s Pavkovićem i da će prosleđivanje informacija sada biti sređeno. Međutim, Lončar je rekao da to tek treba da bude potvrđeno kasnije te večeri na sastanku s Williamom Walkerom i Šainovićem i komandrom MUP. Prema rečima Ciaglinskog, ta epizoda je pokazala da je Lončar mogao da utiče samo na lokalne stvari, dok je Šainović govorio u ime “Beograda”, kao i da je sve što se ticalo politike moralo da ide preko Šainovića.²⁴⁷³

951. Phillips je naveo da ne može sa sigurnošću da kaže da li je brojčani sastav MUP i VJ smanjen kako je traženo, jer VMK nikada nije imao početne podatke o stvarnom broju trupa.²⁴⁷⁴ Međutim, Maisonneuve je posvedočio da on, iako ne zna koliki je broj pripadnika VJ i MUP bio dozvoljen Sporazumima, veruje da je pregovorima dogovoren utvrđen broj i “da bi bilo logično” da je o tom broju DPMK obavestio VMK.²⁴⁷⁵ Šainovićeva odbrana je unakrsno ispitivala Drewienkiewicza tvrdeći da je početni broj vojnika zapravo dostavljen DPMK, ali da ga on nikada nije prosledio VMK. Na pitanje Veća na osnovu čega tvrdi da je početni broj prosleđen DPMK, Šainovićeva odbrana nije mogla da navede dokaze (osim zaključka da je VMK, budući da je rekao

²⁴⁶⁹ Michael Phillips, T. 11833–11835 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁷⁰ Michael Phillips, T. 11835 (19. mart 2007. godine). Ali, v. dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 156 (u kojima Šainović kaže sledeće: “Pri izvođenju akcija MUP ne koristiti teško naoružanje. Pripremiti podatke o minama u prostoru. Naš stav da po dubini nismo postavljali mine. Ako znamo gde postoje mine, da to obavezno izvestimo”).

²⁴⁷¹ Michael Phillips, T. 11833–11835 (19. mart 2007. godine).

²⁴⁷² Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 156.

²⁴⁷³ Richard Ciaglinski, dok. pr. br. P2488 (Izjava svedoka od 23. marta 2000. godine), str. 5–6.

²⁴⁷⁴ Michael Phillips, T. 11896–11898 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann).

²⁴⁷⁵ Joseph Maisonneuve, T. 11166–11167 (7. mart 2007. godine).

da se snage policije i vojske načelno pridržavaju dogovora, morao znati taj broj). Veće je, prema tome, stalo na stanovište da je taj pravac unakrsnog ispitivanja bez osnova.²⁴⁷⁶ Interesantno je da odbrana nikada nije pitala Shauna Byrnese, predstavnika SAD-DPMK, da li su ti početni brojčani podaci dostavljeni DPMK. Veće zaključuje da je svedočenje Maisonneuvea u vezi s ovim pitanjem pouzdano, odnosno “da bi bilo logično” da su postojali utvrđeni brojevi i da je DPMK te brojeve prosledio VMK.²⁴⁷⁷ Pored toga, 24. i 25. oktobra 1998. godine u Beogradu su održani tehnički sastanci; među učesnicima su bili Šainović, Milutinović, Đorđević, razni oficiri vojske i policije, Naumann, Clark i Byrnes. Naumann je naveo da je na tim sastancima brojka od 10.000 pripadnika MUP na Kosovu prihvaćena kao mirnodopski brojčani sastav, a da je prihvaćeno da je tada na Kosovu bilo 14.000–15.000 pripadnika MUP.²⁴⁷⁸

c. Inspekcija kasarni i sloboda kretanja širom Kosova

952. Prema uslovima Sporazuma o VMK, Vlada SRJ je trebalo da prihvati Verifikacionu misiju OEBS kao diplomatsko telo koje će uživati povlastice i imunitet koji podrazumeva takav status; u Sporazumu je dalje precizirano da će “[o]soblje Misije [...] u svako doba imati punu slobodu kretanja i pristupa širom Kosova”.²⁴⁷⁹ Michael Phillips je posvedočio da je, kada je VMK prvi put došao na Kosovo posle Sporazuma o VMK, Misija načelno imala slobodu da se kreće po celom Kosovu, uz mala ograničenja. Kako je Misija ulazila u decembar 1998. godine i januar 1999. godine, taj pristup je postajao sve ograničeniji zbog blokada na putevima: policija je govorila da ne može da garantuje bezbednost osoblja VMK i odbijala je da im dozvoli prolaz.²⁴⁸⁰ Da bi se razrešili problemi s kretanjem, predstavnici VMK su obično održavali nedeljne sastanke s predstavnicama SRJ/Srbije u zgradi vlade u Prištini. Sastajali su se sa Šainovićem, Lončarem, Lukićem i nekolicinom prevodilaca i razgovarali o problemima s kojima se VMK suočavao u pogledu mogućnosti obavljanja svoje misije na Kosovu. Prema Phillipsovim rečima, ti problemi su obuhvatali ograničeno kretanje na tom području, teškoće pri registraciji vozila za verifikatore i odgađanje raščišćavanja minskih polja kako bi se verifikatorima omogućio pristup “raznim lokacijama na Kosovu i u njegovoj okolini”.²⁴⁸¹

²⁴⁷⁶ Karol John Drewienkiewicz, T. 7886–7894 (5. decembar 2006. godine).

²⁴⁷⁷ Joseph Maisonneuve, T. 11166–11167 (7. mart 2007. godine).

²⁴⁷⁸ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 16.

²⁴⁷⁹ Dok. pr. br. P658 (Sporazum o VMK, 16. oktobar 1998. godine), *e-court*, str. 2–3.

²⁴⁸⁰ Michael Phillips, T. 11829 (19. mart 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D19 (Izvod iz beležnica Michaela Phillipsa u vezi sa sastancima sa Šainovićem, 18. decembar 1998. godine), gde se govori o sastanku na kojem je Shaun Byrnes izrazio zadovoljstvo zbog informacija koje se odnose na MUP, ali je takođe postavio pitanje zašto se Drewienkiewicz uskraćuje pristup.

²⁴⁸¹ Michael Phillips, T. 11829–11835 (19. mart 2007. godine).

953. Lončar je u svom iskazu naveo da je Šainović bio jedino lice koje je moglo da odobri ili dozvoli inspekcije objekata od strane VMK. Lončar je Drewienkiewiczzeve zahteve za inspekcije prosleđivao Šainoviću, koji je te zahteve uvek odbijao, navodeći da takva inspekcija nije deo Oktobarskih sporazuma.²⁴⁸² Lončar je objasnio, međutim, da je od drugih članova komisije čuo “da je to odluka Savezne vlade, jer nema niko pravo, pa ni Šainović, da istupa mimo sporazuma”.²⁴⁸³ Činjenicu da je Šainović odbijao da dozvoli te inspekcije potvrdio je i Milorad Obradović.²⁴⁸⁴

954. Živadin Jovanović, jedan od potpisnika Sporazuma o VMK, objasnio je da njime uopšte nisu bile predviđene takve inspekcije: on je VMK dozvoljavao samo slobodu kretanja i pristup teritoriji, a ne kontrolu naoružanja. Jovanović je naveo da je kontrola naoružanja regulisana konkretnijim međunarodnim sporazumima i instrumentima i da ne spada u opšti pojam “slobode kretanja”.²⁴⁸⁵ Jovanović je dodao da on i supotpisnik tog Sporazuma, Bronislaw Geremek,²⁴⁸⁶ nikada nisu razgovarali o kontroli naoružanja ili o inspekciji kasarni; “sloboda kretanja” se u tom Sporazumu odnosila na to da VMK proverava uslove prekida vatre.²⁴⁸⁷ Obradović je u svom iskazu rekao da je, prema Sporazumu o VMK i članu 4 Bečkog sporazuma o podregionalnoj kontroli naoružanja, VMK imao pravo da vrši inspekciju opreme VJ, ali ne i da ulazi i kasarne.²⁴⁸⁸ On je objasnio da su podaci o brojčanom sastavu VJ, kao i sve informacije o veličini svake jedinice, oružju i opremi, već bili dostavljeni VMK; nije bilo potrebe da iko ulazi u kasarne.²⁴⁸⁹ Obradović je takođe naveo da, na osnovu naređenja koje je Perišić izdao 16. novembra 1998. godine, inspekcije

²⁴⁸² Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 33; dok. pr. br. 3D438 (Beleške sa sastanka Drewienkiewicza i Ojdanića, 15. decembar 1998. godine), str. 2. Milorad Obradović, koji je tada bio pomoćnik načelnika Odseka za operativno-štabne poslove Generalštaba, naveo je u svom iskazu da ga je Šainović, u svojstvu šefa Komisije, obavestio da verifikatorima VMK ne treba dozvoliti da vrše inspekciju kasarni. Milorad Obradović, T. 14986–14987 (5. septembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 3D787 (Izveštaj Radne grupe Generalštaba VJ, bez datuma), par. 2, u kojem članovi Radne grupe VJ izveštavaju da su verifikatori pokušavali da izvrše inspekciju sredstava i snaga VJ, bez prethodne najave, ali da su te verifikacije odbijene jer nisu bile u skladu s uputstvima Generalštaba. Prema rečima Spasoja Smiljanića, koji je tada bio načelnik Prve uprave Generalštaba, zbog tih pritužbi Šainović je održao vanredni sastanak s ambasadorima zapadnih zemalja akreditovanim u Beogradu, čija je tema bilo ponašanje verifikatora i postupci OVK. Spasoje Smiljanić, T. 15740 (17. septembar 2007. godine).

²⁴⁸³ Dušan Lončar, T. 7601 (30. novembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 161.

²⁴⁸⁴ Milorad Obradović, koji je tada bio pomoćnik načelnika Odseka za operativno-štabne poslove Generalštaba, rekao je u svom iskazu da ga je Šainović, u svojstvu šefa Komisije, obavestio da verifikatorima VMK ne treba dozvoliti da vrše inspekciju kasarni. Milorad Obradović, T. 14986–14987 (5. septembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 3D787 (Izveštaj Radne grupe Generalštaba VJ, bez datuma), par. 2, u kojem članovi Radne grupe VJ izveštavaju da su verifikatori pokušavali da izvrše inspekciju sredstava i snaga VJ, bez prethodne najave, ali da su te verifikacije odbijene jer nisu bile u skladu s uputstvima Generalštaba.

²⁴⁸⁵ Živadin Jovanović, T. 14012–14013 (20. avgust 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P685 (Sporazum o VMK), Odeljak III, par. 1; dok. pr. br. 2D11 (Sporazum OEBS o podregionalnoj kontroli naoružanja u Bosni i Hercegovini), član IV, str. 5–6.

²⁴⁸⁶ Živadin Jovanović, T. 14014 (20. avgust 2007. godine).

²⁴⁸⁷ Živadin Jovanović, T. 14019 (20. avgust 2007. godine).

²⁴⁸⁸ Milorad Obradović, T. 15116–15118 (6. septembar 2007. godine).

²⁴⁸⁹ Milorad Obradović, T. 15032 (5. septembar 2007. godine).

kasarni VJ nisu bile dozvoljene.²⁴⁹⁰ Veće konstatuje, međutim, da tim naređenjem nije bila zabranjena inspekcija kasarni VJ, već je, prema njemu, inspekcije trebalo odbiti ukoliko za njih prethodno nije dobijeno odobrenje. Za razliku od Obradovića, Ciaglinski je u svom iskazu naveo da je, po viđenju VMK, njegov mandat na osnovu Sporazuma o VMK bio da vrši inspekcije na celoj teritoriji Kosova, uključujući inspekcije i u kasarnama VJ. Ciaglinski je potvrdio da je “vlada” osporavala pravo VMK da ulazi u kasarne.²⁴⁹¹

955. Drewienkiewicz je posvedočio da je 9. decembra 1998. godine nameravao da izvrši svoju prvu inspekciju “kasarne Prištinske brigade”, ali da mu nisu dopustili da uđe.²⁴⁹² Te večeri je u zgradi štaba VMK u Prištini održan sastanak kojem su prisustvovali Walker, Drewienkiewicz, Šainović, Lončar, Ojdanić i Pavković. Šainović je došao u Prištinu specijalno radi tog sastanka. Šainović je najpre izneo zamerku da VMK podržava OVK i da međunarodna zajednica obezbeđuje novčanu pomoć za OVK. On je zatim odbio sve zahteve VMK, konkretno, odbio je da dozvoli da na Kosovo dođe sanitetski helikopter VMK, naveo da ne sme da bude nenajavljenih inspekcija, saopštio da neće biti smanjenja prisustva policije u Mališevu²⁴⁹³ i obavestio prisutne da u Prištini neće biti kancelarije koja bi ubrzala izdavanje viza.²⁴⁹⁴ On je zatražio od VMK da prestane da podržava OVK i istakao potrebu da međunarodna zajednica prestane da pomaže OVK novcem iz bankarskih sistema zapadnih zemalja. Drewienkiewicz je primetio da je Lončar izgledao iznenađen Šainovićevim odbijanjem da dozvoli inspekcije.²⁴⁹⁵ Kako je naveo Drewienkiewicz, te inspekcije su bile važne za Misiju jer je ona pokušavala da utvrdi osnovne brojčane podatke o snagama i sredstvima VJ na Kosovu.²⁴⁹⁶ Dana 11. decembra Drewienkiewicz je otišao u Prizren da izvrši

²⁴⁹⁰ Milorad Obradović, T. 14982 (5. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D458 (Naređenje Generalštaba VJ, 16. novembar 1998. godine).

²⁴⁹¹ Richard Ciaglinski, T. 6922–6923 (20. novembar 2006. godine).

²⁴⁹² Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 80.

²⁴⁹³ Kako je naveo Drewienkiewicz, u tom gradu na zapadu Kosova vođene su tada žestoke borbe. Ceo grad je bio albanski i OVK je bio aktivan na tom području. Poseban problem bilo je to što je policija maltretirala i zlostavljala stanovništvo. Svedok je pokušao da ublaži napetost na tom području ponudivši da se pošalje jedan međunarodni tim koji bi nadzirao to područje ako bi se broj pripadnika srpske policije smanjio na području. Karol John Drewienkiewicz, T. 7779–7781 (4. decembar 2006. godine).

²⁴⁹⁴ Karol John Drewienkiewicz, T. 7779–7782 (4. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 81; dok. pr. br. P634 (Hronologija najvažnijih događaja na Kosovu od 15. oktobra do 18. aprila 1999. godine), *e-court*, str. 3 (stavka 39). Drugi funkcioner VMK, Richard Ciaglinski, takođe je svedočio o tom sastanku. Prema rečima Ciaglinskog, tokom tog sastanka, Šainović je optužio VMK da nekorektno izveštava. Richard Ciaglinski, T. 6829–6830, 6862 (17. novembar 2006. godine), T. 6890 (20. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P2488 (Izjava svedoka od 23. marta 2000. godine), str. 5.

²⁴⁹⁵ Karol John Drewienkiewicz, T. 8008 (6. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 81.

²⁴⁹⁶ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 63. Drewienkiewicz je posvedočio da se seća da mu je Dušan Lončar rekao da je odbijanje inspekcija poteklo od Generalštaba, ali on nije imao direktne dokaze o Ojdanićevom ili Pavkovićevom odnosu prema tim inspekcijama. Karol John Drewienkiewicz, T. 8008 (6. decembar 2006. godine).

inspekciju kasarne, ali mu je uskraćen ulaz. Pošto je bio uporan, pružili su mu “priliku da obid[e] jedan od tri četna položaja VJ van kasarne”.²⁴⁹⁷

956. Po pitanju helikoptera, Lončar je posvedočio da je Šainović dao alternativni predlog i ponudio korišćenje helikoptera VJ, koji bi se mogao ofarbati za potrebe VMK. Walker je to odbio.²⁴⁹⁸ To je potvrdio Michael Phillips, koji misli da je Šainovićeva ponuda bila iskrena.²⁴⁹⁹ Pored toga, kako je naveo Lončar, nije bilo potrebno tražiti helikopter, pošto je Vlada Srbije bila voljna da za VMK obezbedi jedan svoj helikopter koji bi obavljao iste zadatke kao onaj koji je tražen.²⁵⁰⁰ Prilikom ponovnog ispitivanja, Lončar je ponovio da je odluka o helikopteru došla s višeg nivoa, a kada mu je konkretno postavljeno pitanje ko je bio nadležan organ vlasti koji je mogao da donese odluku po tom pitanju, on je odgovorio da je to bila Vlada SRJ, na čelu s predsednikom Vlade Bulatovićem.²⁵⁰¹ Milorad Obradović je posvedočio da VJ nije imao dovoljno helikoptera na raspolaganju i da je bio protiv toga da se jedan stavi na raspolaganje VMK.²⁵⁰² Veće smatra da odluka u vezi s helikopterom ne predstavlja kršenje obaveze da se za VMK obezbedi sloboda kretanja širom Kosova.

957. Veće je čulo iskaze da je u krugovima VJ vladalo nezadovoljstvo zbog aktivnosti VMK. Na primer, Obradović je u svom iskazu rekao da je još 30. oktobra 1998. godine Perišić izrazio zabrinutost zbog pokušaja VMK da izvrši inspekciju kasarni i da se tome protivio, tvrdeći da VMK, prema Sporazumima, nema to ovlašćenje.²⁵⁰³ On je zbog toga izdao naređenje jedinicama VJ u kojem im je naložio sledeće: “Odnose sa misijama za verifikaciju na KiM, realizovati preko odgovarajućih državnih organa i samo kao ‘najavljene’.”²⁵⁰⁴ Pored toga, na sastanku Kolegijuma načelnika Generalštaba VJ, koji je održan 25. februara 1999. godine, Aleksandar Dimitrijević se žalio na stalne pokušaje VMK da dobije pristup informacijama koje se odnose na VJ, što izlazi iz

²⁴⁹⁷ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka od 23. juna 2000. godine), par. 84.

²⁴⁹⁸ Dušan Lončar, dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 25.

²⁴⁹⁹ Michael Phillips, koji je direktno sarađivao s Walkerom, takođe je posvedočio da je 9. decembra 1998. godine imao sastanak sa Šainovićem, na kojem su razgovarali o pitanju sanitetskog helikoptera koji bi OEBS koristio dok je na Kosovu. Phillips je potvrdio, međutim, da je Šainović ponudio da se u svrhu medicinske pomoći pripadnicima OEBS koriste srpski helikopteri i da im je takođe ponudio pratnju srpskog MUP. Phillips je takođe potvrdio stav odbrane da je Šainovićeva ponuda u vezi s medicinskom negom i obezbeđenjem bila iskrena i stvarna. Michael Phillips, T. 11868–11872, 11879–11880 (19. mart 2007. godine); dok. pr. br. 2D18 (Izvod iz beležnica Michaela Phillipsa).

²⁵⁰⁰ Dušan Lončar, T. 7597–7598, 7600 (30. novembar 2006. godine); dok. pr. br. P2521 (Izjava svedoka od 3. marta 2004. godine), par. 25.

²⁵⁰¹ Dušan Lončar, T. 7692, 7693 (1. decembar 2006. godine).

²⁵⁰² Milorad Obradović, T. 15036–15038 (5. septembar 2007. godine).

²⁵⁰³ Milorad Obradović, T. 15033–15034 (5. septembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D389 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 30. oktobar 1998. godine), str. 2.

²⁵⁰⁴ Dok. pr. br. 3D458 (Naređenje Generalštaba, 16. novembar 1998. godine).

okvira njihovog mandata. On je potom zatražio da Komisija prenese poruku VMK da VJ više neće tolerisati takvo ponašanje i da takođe upozori VMK da se izričito pridržava svog mandata.²⁵⁰⁵

958. Bez obzira na to, verifikatori su ostali uporni u pokušajima da uđu u kasarne i prebroje vojnike i naoružanje VJ.²⁵⁰⁶ Međutim, u kasarni u Prištini nikada nije izvršena inspekcija.²⁵⁰⁷

Ciaglinski je u svom svedočenju potkrepio taj navod i, u vezi s inspekcijom kasarni, naveo sledeće:

Mi jesmo pokušavali da izvršimo inspekcije na licu mesta, nenajavljene, ali se pokazalo da je mogućnost za to bila ravna nuli -- da, nuli. Nije nam dozvoljavano da izvršimo inspekciju. Držali su nas ispred kasarne i nisu nam dozvoljavali da uđemo; i, u stvari, pretili su nam da, ako budemo – rekli su nam da će, ako ne uklonimo vozila i ako se i sami ne udaljimo, to dovesti do nekakvog ozbiljnijeg incidenta.²⁵⁰⁸

959. Ojdanićeva odbrana tvrdi da je, bez obzira na to da li je tumačenje Sporazuma od strane SRJ bilo tačno, Ojdanić bio dužan da to tumačenje prihvati i realizuje.²⁵⁰⁹ Na sednici Kolegijuma održanoj 10. decembra 1998. godine, Ojdanić je tako nešto i izjavio, obavestivši Generalštab da je njihov zadatak samo da realizuju Sporazume onako kako ih je protumačila Savezna komisija za saradnju.²⁵¹⁰ Da bi pokazao da je Ojdanić činio napore da saraduje s VMK, Obradović je u svom iskazu rekao da je VMK obavešten o novoj smeni vojnika koja dolazi na Kosovo u decembru 1998. godine, kada su regrutovani novi regruti, dok su drugi odlazili iz vojske, uključujući i iz Prištinskog korpusa.²⁵¹¹ Pored toga, on je u svom iskazu naveo da je Ojdanić poslao Radnu grupu iz Generalštaba da obiđe 3. armiju i Prištinski korpus od 13. do 16. decembra 1998. godine i analizira ukupnu situaciju u vezi sa saradnjom s VMK, kao i da pruži pomoć podređenim komandama u njihovim kontaktima s VMK.²⁵¹² Ta Radna grupa je Obradoviću podnela izveštaj u kojem se navodi da su nadgledali kontakte između oficira za vezu VJ i verifikatora VMK.²⁵¹³ VJ je, međutim, nastavio da VMK onemogućava pristup kasarnama.²⁵¹⁴

²⁵⁰⁵ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 9; V. takođe Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008 (javna verzija), par. 331–343 (gde se Sporazum Perišić-Clark meša sa Sporazumom Clark-Naumann); dok. pr. br. 6D1669 (Izveštaj Ambasade SAD u Beogradu o poštovanju Oktobarskih sporazuma od strane SRJ/Srbije, 1. novembar 1998. godine), str. 2.

²⁵⁰⁶ Milorad Obradović, T. 14982 (5. septembar 2007. godine).

²⁵⁰⁷ Karol John Drewienkiewicz, T. 7948 (6. decembar 2006. godine). Drewienkiewicz je mogao da obiđe kasarnu sredinom marta 1999. godine, ali ne s verifikatorima.

²⁵⁰⁸ Richard Ciaglinski, T. 6819 (17. novembar 2006. godine).

²⁵⁰⁹ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 30. jul 2008. godine (javna verzija), par. 183.

²⁵¹⁰ Dok. pr. br. 3D484 (Sednica Kolegijuma VJ, 10. decembar 1998. godine), str. 16.

²⁵¹¹ Milorad Obradović, T. 14973 (5. septembar 2007. godine).

²⁵¹² Milorad Obradović, T. 14979 (5. septembar 2007. godine).

²⁵¹³ Milorad Obradović, T. 14979 (5. septembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D787 (Izveštaj pukovnika Koste Novakovića, Radna grupa Generalštaba VJ, 11. decembar 1998. godine).

²⁵¹⁴ Dok. pr. br. 3D787 (Izveštaj pukovnika Koste Novakovića, Radna grupa Generalštaba VJ, 11. decembar 1998. godine), str. 2.

960. Ojdanićeva odbrana, pored toga, tvrdi da zapisnici sa sednica Kolegijuma Generalštaba VJ potvrđuju tvrdnju da je Ojdanić preduzimao mere da obezbedi saradnju Generalštaba s VMK. Na primer, na sednici Kolegijuma održanoj 27. novembra 1998. godine, pošto je preuzeo dužnost načelnika Generalštaba, Ojdanić je izjavio sledeće:

[L]ično mislim da svaku jedinicu, svaku smenu jedinice, možemo i trebamo prijaviti verifikatorima i da nema nikakvih problema. To odlazi, to dolazi, a ne da nam pripisuju da mi ojačavamo snage, kada smo već stavljeni u takvu poziciju u kakvu smo stavljeni.²⁵¹⁵

Ojdanić je takođe pozvao svoje kolege da prouče Sporazum Clark-Naumann i da ga se pridržavaju. Na sednici Kolegijuma održanoj 17. decembra 1998. godine, Ojdanić je rekao da svi članovi VMK imaju status diplomata i da se prema njima tako i treba ponašati; da ne sme biti nikakvih “grubosti”; da je prihvaćen “najbezbolniji” oblik mešanja; i da “oni” ne treba da im daju povod da se povuku.²⁵¹⁶ Na sednici Kolegijuma održanoj 24. decembra 1998. godine, Ojdanić je takođe preporučio svojim kolegama da se strogo pridržavaju svojih obaveza po međunarodnim sporazumima.²⁵¹⁷

961. Pored toga, 23. decembra 1998. godine Ojdanić je potpisao naređenje za realizaciju obaveza iz Sporazuma Clark-Naumann, u kojem se kaže da, u cilju jačanja saradnje VJ s VMK, oficiri za vezu VJ treba da svakodnevno razmenjuju informacije s verifikatorima koje se odnose na aktivnosti VJ na Kosovu. Prema tom naređenju, inspekcije vojnika i aktivnosti VJ od strane verifikatora bile su dozvoljene, ali samo izvan kasarni, i uz ograničenja koja je postavio Perišić.²⁵¹⁸ To naređenje je bilo dopuna naređenja i propisa koji su regulisali kontakte s VMK i koji su postojali pre nego što je Ojdanić postavljen za načelnika Generalštaba.²⁵¹⁹ Na osnovu tog naređenja, oficiri za vezu VJ trebalo je da Timu Generalštaba za odnose s misijama OEBS i NATO podnose izveštaje o aktivnostima i komunikaciji u vezi s verifikatorima.²⁵²⁰

²⁵¹⁵ Dok. pr. br. P925 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 27. novembar 1998. godine), str. 8–9, 16.

²⁵¹⁶ Dok. pr. br. 3D494 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 17. decembar 1998. godine), str. 21.

²⁵¹⁷ Dok. pr. br. P924 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 24. decembar 1998. godine), str. 27. V. takođe dok. pr. br. P936 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 14. januar 1999. godine), str. 6–9; dok. pr. br. P934 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 14. januar 1999. godine), str. 24–25.

²⁵¹⁸ Dok. pr. br. 3D408 (GŠ VJ - Dopuna naređenja o realizaciji obaveza VJ, 23. decembar 1998. godine); Dušan Lončar, T. 7676–7677 (1. decembar 2006. godine).

²⁵¹⁹ Dok. pr. br. 3D409 (Naređenje Tima za vezu Generalštaba VJ s misijama OEBS i NATO, 22. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 3D405 (Pregled obaveza, zadataka, izvršioca i metodologije rada, koje proizilaze iz Sporazuma o Misiji OEBS za verifikaciju na Kosmetu, 16. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 3D411 (Instrukcija o odnosima VJ sa OEBS, oktobar 1998. godine). Taj dokazni predmet sadrži kratak prikaz procedure održavanja odnosa sa misijama. U tom dokumentu se definišu organi za vezu na raznim nivoima VJ, metodi održavanja veze, odgovornosti VJ prema članovima misije na teritoriji i saradnja VJ s državnim organima u cilju ispunjenja obaveza misije.

²⁵²⁰ Dok. pr. br. 3D408 (GŠ VJ - Dopuna naređenja o realizaciji obaveza VJ, 23. decembar 1998. godine). U jednom takvom izveštaju od 1. januara 1999. godine, koji je uvršten u spis i koji je tim za vezu Komande 3. armije poslao Generalštabu VJ, obrazlažu se aktivnosti PrK, aktivnosti verifikatora i opisuje sastanak s Richardom Ciaglinskim; dok. pr. br. 3D459 (Dnevni izveštaj Komande 3. armije, 1. januar 1999. godine).

d. Povećano prisustvo VJ na Kosovu

962. Tužilaštvo tvrdi da je od novembra 1998. godine do marta 1999. godine povećan broj vojnika i opreme VJ na Kosovu, čime je prekršen Sporazum Clark-Naumann.²⁵²¹ Ojdanićeva odbrana osporava navod da je taj Sporazum prekršen na takav način i apeluje na Pretresno veće da ima na umu pretnju s kojom se suočavao Ojdanić u vidu “unutrašnje pobune velikih razmera” i intenzivne kampanje NATO bombardovanja.²⁵²² Šainovićeva odbrana ukazuje na to da su uslovi Oktobarskih sporazuma na početku poštovani,²⁵²³ navodeći svedočenje Johna Croslanda da je on obavestio Ministarstvo odbrane i vrhovnog komandanta savezničkih snaga u Evropi da su se “tri borbene grupe o kojima je reč vratile u kasarne”.²⁵²⁴

963. Kako je gore razmotreno, Naumann je naveo da se SRJ pridržavala Sporazuma Holbrooke-Milošević otprilike do sredine novembra 1998. godine. Međutim, u drugoj polovini novembra i u decembru 1998. godine, NATO je konstatovao da se povećava broj incidenata na Kosovu, od kojih je većinu isprovocirao OVK. U stvari, Naumann je priznao da je nepostojanje bilo kakvog sporazuma s OVK bila najveća greška NATO. NATO je ubrzo počeo da dobija izveštaje o pogoršanju situacije na Kosovu, uključujući preraspoređivanje snaga SRJ, dodatne kontrolne punktove i nesrazmernu primenu sile.²⁵²⁵ Dobar primer su događaji u Podujevu, o kojima je gore bilo reči.

964. Drewienkiewicz je u svom iskazu rekao da je on shvatio da su jedinice VJ koje nisu bile s Kosova povučene, da su jedinice s Kosova bile u svojim kasarnama i da je povučen dodatni broj snaga policije, ali da, bez traženih početnih brojčanih podataka i informacija, nije bilo načina da se proveriti da li je to tačno.²⁵²⁶ U januaru i februaru 1999. godine VJ je počeo da primenjuje taktiku da posle svake vojne operacije na Kosovu ostavi grupu vojnika veličine voda “na terenu”.²⁵²⁷ VMK je konstatovao da je van kasarni bilo od 1.500 do 2.000 pripadnika VJ, iako je trebalo da van kasarni na Kosovu budu raspoređene samo tri čete²⁵²⁸ ili otprilike ukupno 400 ljudi. Drewienkiewicz je naveo da je do 3. marta 1999. godine to dovelo do povećanja prisustva VJ na Kosovu na oko 15

²⁵²¹ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine, par. 776.

²⁵²² Ojdanićev završni pretresni podnesak, 30. jul 2008. godine (javna verzija), par. 7, 85.

²⁵²³ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine, par. 313.

²⁵²⁴ John Crosland, T. 9868 (8. februar 2007. godine). Crosland se nije sećao konkretnog datuma.

²⁵²⁵ Klaus Naumann, T. 8263–8266, 8277–8280 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 28.

²⁵²⁶ Karol John Drewienkiewicz, T. 7885 (5. decembar 2006. godine).

²⁵²⁷ Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 187.

²⁵²⁸ Svedoci koji su govorili u ovom pitanju naizmenično su koristili izraze “čete”, “borbene grupe” i “borbeni timovi”: dok. pr. br. P680 (Objedinjeni radni dokumenti OEBS/VMK); Dušan Lončar, T. 7686–7687 (1. decembar 2006. godine); Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 187. Shaun Byrnes je u svom iskazu rekao da su na Kosovu korišćene borbene grupe, a ne već formirane čete, i da su one bile iste veličine. Shaun Byrnes T. 12163, 12168 (16. april 2007. godine).

četa vojnika, što je znatno premašivalo tri čete dozvoljene Sporazumom Clark-Naumann.²⁵²⁹ U izveštaju sačinjenom u martu 1999. godine, jedan britanski obavještajni oficir koji je radio s VMK izvestio je da je na Kosovu van kasarni bilo 15 četa VJ.²⁵³⁰

965. Ojdanićeva odbrana tvrdi da Drewienkiewicz nije uzeo u obzir one jedinice VJ kojima je bilo dozvoljeno da ostanu na granici i na poligonima za obuku. Ona takođe tvrdi da je jedinicama VJ, izuzimajući tri raspoređene čete i granične jedinice, bilo dozvoljeno da budu na poligonima za obuku na Kosovu, izvan kasarni,²⁵³¹ pozivajući se na dopis koji je Miloševiću poslao William Walker i u kojem govori o informacijama dostavljenim o poligonima za obuku na kojima nisu bile stacionirane jedinice VJ.²⁵³² Veće konstatuje, međutim, da citirana Walkerova rečenica zapravo govori suprotno: da na tim poligonima nije trebalo da budu jedinice VJ i da je te informacije trebalo dostaviti kao proveru. Osim toga, u Sporazumu se izričito navode tri čete i granične jedinice i ne ostavlja se mogućnost raspoređivanja dodatnih jedinica na Kosovu.²⁵³³

966. Drugi svedoci su takođe posvedočili da VJ nije kršio Oktobarske sporazume držanjem većeg broja četa na Kosovu od dozvoljenog. Milan Kotur je prvobitno posvedočio da VJ nikada nije rasporedio čete na Kosovu van okvira dozvoljenog tim Sporazumom.²⁵³⁴ Međutim, on je kasnije naveo da je na Kosovu raspoređeno više jedinica nego što je eksplicitno bilo predviđeno Sporazumom Clark-Naumann, ali je tvrdio da su te dodatne jedinice preduzimale odbrambene akcije i da, prema tome, nisu predstavljale kršenje Sporazuma.²⁵³⁵ Dušan Lončar je objasnio da je Sporazum Clark-Naumann predviđao raspoređivanje četiri borbene grupe i da nikada nije trebalo da izvan objekata kasarne bude više od te četiri borbene grupe (četiri ojačane čete).²⁵³⁶ Na sednici Kolegijuma VJ održanoj 2. februara 1999. godine, Ojdanić je istakao da “jedna grupa” iz sastava snaga VJ na Kosovu odstupa od Sporazuma Clark-Naumann, mada nije precizirano na koji način.²⁵³⁷

²⁵²⁹ Karol John Drewienkiewicz, T. 7944 (6. decembar 2006. godine); dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 187.

²⁵³⁰ Dok. pr. br. P641 (Procena stavova OVK na dan 15. marta 1999. godine), str. 3.

²⁵³¹ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 72, 94.

²⁵³² Dok. pr. br. P396 (Dopis Williama Walkera upućen Slobodanu Miloševiću, 23. oktobar 1998. godine), str. 1.

²⁵³³ Dok. pr. br. P395 (Sporazum Clark-Naumann, 25. oktobar 1998. godine), str. 3.

²⁵³⁴ Milan Kotur, T. 20635 (18. januar 2008. godine). On je, umesto “borbene grupe”, upotrebio izraz “timovi”.

²⁵³⁵ Milan Kotur, T. 20636 (18. januar 2008. godine).

²⁵³⁶ Kada ga je Lazarevićeva odbrana suočila s navodom da su u Dulju, Lapušniku i Volujku/Volljaka bile raspoređene samo tri čete, Lončar je priznao da se ne seća tačnog broja i složio da je, osim te tri-četiri čete, bilo još devet četa na konkretnim lokacijama, koje je trebalo da se angažuju samo po potrebi, shodno odluci komandanta PrK. Dušan Lončar, T. 7684–7687 (1. decembar 2006. godine). Milan Kotur je potvrdio da su to bile tri lokacije na kojima je, na osnovu Sporazuma Clark-Naumann, jedinicama VJ bilo dozvoljeno da ostanu. Milan Kotur, T. 20636 (18. januar 2008. godine).

²⁵³⁷ Dok. pr. br. P931 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 2. februar 1999. godine), str. 20–21.

967. Drewienkiewicz je posvedočio da je 16. marta 1999. godine jedna nova jedinica VJ dovedena na Kosovo, u pratnji tenkova T-72, ali nije precizirao koja je to jedinica bila. Sve jedinice na Kosovu imale su do tada samo tenkove T-55, koji su iziskivali drugačije ljudstvo i obuku.²⁵³⁸ Njegovo je mišljenje da je, po Sporazumu Clark-Naumann, broj vojnika i opreme VJ morao da se smanji na nivo iz proleća 1998. godine; i da je, zbog činjenice da tenkovi T-72 nisu bili prijavljeni na ranijim dokumentima o kontroli naoružanja, to predstavljalo kršenje tog uslova.²⁵³⁹

968. Branko Krga je posvedočio da je NATO ojačao svoje kopnene snage u Makedoniji s 1.850 pripadnika početkom 1999. godine na 12.500 pripadnika u martu 1999. godine.²⁵⁴⁰ Kako su tokom februara i marta 1999. godine jačale pretnje i vojne pripreme NATO, Ojdanić i Generalštab su bili sve zabrinutiji zbog moguće kopnene invazije.²⁵⁴¹ Dana 18. februara 1999. godine pukovnik Antić iz Obaveštajne uprave izvestio je da se očekuje da se broj pripadnika NATO u Makedoniji do kraja tog meseca poveća na 8.000. Ojdanić je rekao da bi trupe trebalo rasporediti na područja blizu granice s Kosovom kako bi mogle brzo da intervenišu na tom području.²⁵⁴² Pravdajući odluku o mobilisanju novih trupa na Kosovo, Ojdanić je naveo da je to odgovor na očekivani napad od strane NATO i izričito rekao sledeće: "Mi zemlju braniti ako budemo napadnuti braniti je moramo i tu više dileme nema oko toga, a politika i diplomati[j]a će učiniti sve što se može da se to razreši, ako može, mirnim putem."²⁵⁴³

969. O povećanju broja jedinica VJ dodeljenih Prištinskom korpusu izvestio je Đorđe Ćurčin, koji je bio načelnik Sektora za operativno-štabne poslove Prve uprave, na sednicama Kolegijuma Generalštaba VJ održanim 25. februara 1999. godine i 11. marta 1999. godine.²⁵⁴⁴ To preraspoređivanje je Branko Krga, načelnik Obaveštajne uprave, opisao kao odgovor na

²⁵³⁸ Karol John Drewienkiewicz, T. 7809–7812 (4. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 188.

²⁵³⁹ Karol John Drewienkiewicz, T. 7809–7812 (4. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 188.

²⁵⁴⁰ Branko Krga, T. 16921 (4. oktobar 1999. godine).

²⁵⁴¹ Dok. pr. br. P932 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 4. februar 1999. godine), str. 10–11.

²⁵⁴² Dok. pr. br. P937 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. februar 1999. godine), str. 4, 16.

²⁵⁴³ Dok. pr. br. P937 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. februar 1999. godine), str. 18; dok. pr. br. P938 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. mart 1999. godine), str. 7.

²⁵⁴⁴ Pojačanja PrK o kojima je bilo reči na tom sastanku odnosila su se na 2. specijalnu brigadu i protivteroristički bataljon vojne policije koji su pridodati 52. bataljonu vojne policije PrK, kao i na još jednu grupu iz bataljona vojne policije pridodatu 243. mehanizovanoj brigadi PrK. Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 12; dok. pr. br. P935 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. mart 1999. godine), str. 11. To je obuhvatalo 637 novih vojnika u jedinicama na Kosovu, prepotčinjavanje 37. mtbr PrK-u; i prepotčinjavanje 21. niškog korpusa PrK-u; ta akcija je izvršena na osnovu dok. pr. br. 3D680 (Naređenje Generalštaba o prepotčinjavanju 37. mtbr/2. armije, 6. mart 1999. godine) i dok. pr. br. P1473 (Prepotčinjavanje 37. mtbr PrK-u od 1. aprila 1999. godine); Ljubiša Diković, T. 19873 (10. decembar 2007. godine); Ljubiša Stojimirović, T. 17702 (26. oktobar 2007. godine). To je obuhvatalo i prepotčinjavanje 252. okbr 3. armiji i dovođenje 211. okbr. Dok. pr. br. 5D261 (Naređenje Generalštaba VJ, 13. mart 1999. godine).

provokacije OVK,²⁵⁴⁵ misleći time da kaže da je to povećanje legitiman postupak predviđen u završnoj klauzuli Sporazuma Clark-Naumann, gde se navodi da je izuzetak slučaj samoodbrane. Međutim, na sednici održanoj 11. marta 1999. godine, Ojdanić je naveo da dovođenje novih trupa predstavlja kršenje Sporazuma i rekao da je prisutnima na toj sednici “sasvim poznato zašto smo [ga] morali prekršiti”.²⁵⁴⁶ On je prepričao svoj razgovor s generalom Clarkom, tokom kojeg je priznao da ta pojačanja predstavljaju kršenje sporazuma; kada ga je Clark pitao zašto na granici ima 25.000 vojnika, on nije osporio taj broj, već je rekao da je to neophodan odgovor na gomilanje snaga NATO.²⁵⁴⁷

970. Na sednici Kolegijuma od 25. februara 1999. godine, Dimitrijević je izrazio neslaganje s upućivanjem jedinice vojne policije iz 72. specijalne brigade na Kosovo.²⁵⁴⁸ On je bio protiv toga da se ta jedinica tamo pošalje, jer je 72. specijalna brigada bila snažna jedinica vojne policije, a on je strahovao da neće biti adekvatno upotrebljena i da će biti podeljena u podjedinice.²⁵⁴⁹ Ojdanićeva napomena na sednici Kolegijuma ukazuje na to da on nije znao da je ta jedinica prebačena na Kosovo, budući da je on naredio samo da se ona prebaci na obod Kosova.²⁵⁵⁰

971. Na toj sednici se razgovaralo o predlogu da se vojnicima VJ na Kosovu, koji su odsluženje roka počeli u martu 1998. godine, produži uobičajeni 12-mesečni period služenja vojnog roka. Samardžić, koji je tada već bio u Inspekciji VJ, predložio je da, imajući u vidu mogućnost napada od strane NATO, pripadnicima VJ na Kosovu ne treba dozvoliti da idu na odsustva i da se od vrhovnog komandanta i Skupštine SRJ zatraži da donesu odluku da se vojnim obveznicima VJ koji su tada bili na Kosovu vojni rok produži za još 40 dana. Načelnik Sektora za popunu, mobilizaciju, i sistemska pitanja Risto Matović smatrao je da ne postoji uporište u zakonu za taj potez.²⁵⁵¹ Načelnik Sektora za operativno-štabne poslove Milorad Obradović izrazio je zabrinutost da bi upućivanje novih vojnika na Kosovo moglo da se shvati kao kršenje Sporazuma. Ojdanić je više bio za opciju da se pozovu oni vojnici koji su pušteni pošto su odslužili vojni rok i koji su time postali rezervisti, jer je shvatao da ne postoji uporište u zakonu da se vojnicima produži odsluženje

²⁵⁴⁵ Branko Krga, T. 16852 (4. oktobar 1999. godine).

²⁵⁴⁶ Dok. pr. br. P935 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. mart 1999. godine), str. 21.

²⁵⁴⁷ Dok. pr. br. P935 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. mart 1999. godine), str. 21. Ćurčin je posvedočio da Ojdanić nije priznao da je reč o kršenju, pošto je pojačanje VJ preduzeto kao potencijalna mera samoodbrane zbog gomilanja snaga NATO na granici. Ćurčin je takođe posvedočio da Ojdanić nije prihvatao da se na granici nalazi 25.000 pripadnika VJ; prema Ćurčinovim rečima, ni na celom Kosovu nije bilo 25.000 vojnika. Đorđe Ćurčin, T. 17009–17012 (5. oktobar 2007. godine).

²⁵⁴⁸ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 24.

²⁵⁴⁹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26648–26649 (8. jul 2008. godine).

²⁵⁵⁰ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 16–17.

²⁵⁵¹ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 17–19.

vojnog roka.²⁵⁵² Međutim, on je zatražio da se produženje vojnog roka vojnim obveznicima zadrži kao alternativna opcija i konstatovao da je u vezi s tim pripremljen jedan dokument. On je napomenuo da će, u tom slučaju, predsjednik narediti da se vojnici zadrže kao vojni obveznici u jedinicama u kojima su prvobitno služili.²⁵⁵³

972. Ta alternativna opcija da se produži vojni rok realizovana je kasnije, 15. marta 1999. godine, posle odluke predsjednika SRJ, i dovela je do toga da je u sastavu Prištinskog korpusa zadržano još 2.500 do 2.800 vojnika.²⁵⁵⁴ Ojdanić je izdao naređenje da se ta mera sprovede, navodeći da je ona neophodna kao odbrambena mera zbog “povećanog spoljnog pritiska na našu zemlju i nagomilavanja stranih trupa na našim granicama”.²⁵⁵⁵

973. U prilog tvrdnji da su prisustvo i aktivnosti OVK na Kosovu eskalirali u mesecima posle potpisivanja Sporazuma Clark-Naumann, Ojdanićeva odbrana ukazuje na određene dokaze, uključujući, između ostalog, izjavu načelnika Štaba OVK Bislime Zyrapija, da su, “[p]osle neprijateljske ofanzive, u svim operativnim zonama pregrupisane snage i možemo slobodno da kažemo da je teritorija koju kontrolišu naše jedinice sada procentualno veća nego pre neprijateljske ofanzive”,²⁵⁵⁶ kao i svedočenje Klause Naumanna da su aktivnosti OVK eskalirale posle Oktobarskih sporazuma i da ni NATO ni OEBS nisu bili u stanju da kontrolišu OVK krajem 1998. godine.²⁵⁵⁷ Ojdanićeva odbrana takođe upućuje na izveštaje VMK o povećanoj aktivnosti OVK u to vreme.²⁵⁵⁸ Michael Phillips je posvedočio da su napadi OVK ugrožavali živote građana srpske nacionalnosti i da je OVK imao baze na područjima naseljenim civilima.²⁵⁵⁹ U bezbednosnom izveštaju koji je Prištinski korpus 18. novembra 1998. godine poslao Generalštabu navodi se da je

²⁵⁵² Dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), član 315.

²⁵⁵³ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 24.

²⁵⁵⁴ Vladimir Lazarević, T. 17877–17880 (7. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 3D750 (Načelnik Generalštaba VJ Dragoljub Ojdanić, Zadržavanje vojnika po isteku vojnog roka, Naređenje, 15. mart 1999. godine). Odluka predsjednika na kojoj se temelji ovo naređenje nije u spisu ovog predmeta. Lazarević je objasnio da je to naređenje doneto posle odluke Predsednika SRJ, koji je po zakonu imao ovlašćenje da o tome odluči. Vladimir Lazarević, T. 17878 (7. novembar 2007. godine). Radinović je potvrdio taj navod i objasnio da je naređenje izdato po zakonu, u skladu s članovima 316(4) i 318(2) Zakona o VJ. Dok. pr. br. 3D1116 (Izveštaj veštaka Radovana Radinovića), str. 64; V. takođe dok. pr. br. P984 (Zakon SRJ o VJ), članovi 316(4) i 318(3).

²⁵⁵⁵ Dok. pr. br. 3D750 (Zadržavanje vojnika po isteku vojnog roka, Naređenje, 15. mart 1999. godine), str. 1.

²⁵⁵⁶ Dok. pr. br. P2460 (Zapisnik OVK sa sastanka načelnika štaba i komandanata operativnih zona, 28. decembar 1998. godine), str. 3.

²⁵⁵⁷ Klaus Naumann, T. 8277–8284 (13. decembar 2006. godine), T. 8383–8384 (14. decembar 2006. godine). Odbrana, pored toga, ukazuje na druge izvore koji potkrepljuju tu tvrdnju: dok. pr. br. 3D564 (Izvod iz beležnice Michaela Phillipsa), str. 2932; Karol John Drewienkiewicz, dok. pr. br. P2508 (Izjava svedoka iz juna 2000. godine), par. 189; dok. pr. br. 3D573 (Izvod iz Drewienkiewiczzeve beležnice), str. 32.

²⁵⁵⁸ V., na primer, dok. pr. br. 3D179 (Izveštaj VMK o pridržavanju sporazuma od strane sukobljenih strana na Kosovu, 12. mart 1999. godine), uvršten u spis i pod br. P444.

²⁵⁵⁹ Michael Phillips, T. 12015–12016 (20. mart 2007. godine); John Crosland, T. 9912 (8. februar 2007. godine); dok. pr. br. 3D511 (Beleške sa sastanka s Croslandom, 25. jun 1998. godine), str. 2.

OVK uzuzetno aktivan u opštini Dečani, naročito u selu Glođane, i da planiraju veliku ofanzivu u proleće 1999. godine.²⁵⁶⁰

974. Dana 9. januara 1999. godine Generalštab je izveštajem Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa obavešten da OVK namerava da izvrši napade na celoj teritoriji Kosova.²⁵⁶¹ Otprilike u isto vreme, jačanje OVK na Kosovu zabeleženo je, između ostalog, i u izveštaju Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa od 13. januara 1999. godine.²⁵⁶² Na sednici Kolegijuma Generalštaba održanoj 18. februara 1999. godine, Dimitrijević je izvestio da OVK nastavlja da proširuje teritoriju pod svojom kontrolom i da namerava da odseče puteve i vrši prepade širom Kosova.²⁵⁶³ U izveštaju Sektora za operativno-štabne poslove iz februara 1999. godine navodi se da OVK ima 12.000 do 15.000 pripadnika pod oružjem i još 5.000 do 6.000 ljudi spremnih u Albaniji.²⁵⁶⁴ Kasnije, u martu 1999. godine, u daljim izveštajima Odeljenja bezbednosti 3. armije Generalštaba navodi se da OVK jača snage, a na sednici Kolegijuma Generalštaba od 18. marta referisano je da se broj napada OVK na VJ osetno povećao.²⁵⁶⁵

975. Ojdanićeva odbrana ukazuje na to da je, u periodu pre sukoba u martu 1999. godine, jedan obaveštajni oficir britanske vojske dostavio izveštaj VMK u kojem je naveo da je broj incidenata koje je OVK isprovocirao tokom druge runde pregovora u Parizu zabrinjavajući. Kako se navodi u njegovom izveštaju, ti incidenti su obuhvatali upotrebu civila kao živih štitova, uzimanje pripadnika VJ za taoce i zasede za vozila VJ. Takođe treba napomenuti da se za incident s upotrebom civila kao živog štita kaže da je to bio odgovor na pojačanu aktivnost VJ na tom području, da je onaj pripadnik VJ koji je uzet za taoce navodno bio pijan kada je nabasao na teritoriju pod kontrolom OVK, da se jednu od dve zasede kaže da je prva na tom području za više od mesec dana i da je druga zaseda izazvala “izuzetno snažnu” reakciju snaga bezbednosti.²⁵⁶⁶ Uoči početka vazdušnih napada NATO, u izveštajima VMK konstatovano je da je OVK postavio zasedu u Prištini i da su napadi OVK počeli da se događaju i u urbanim sredinama.²⁵⁶⁷

²⁵⁶⁰ Dok. pr. br. 3D1021 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 18. novembar 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 3D1037 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 28. decembar 1998. godine).

²⁵⁶¹ Dok. pr. br. 3D1039 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 9. januar 1999. godine), str. 3.

²⁵⁶² Dok. pr. br. 3D1040 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 13. januar 1999. godine).

²⁵⁶³ Dok. pr. br. P937 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. februar 1999. godine), str. 8.

²⁵⁶⁴ Dok. pr. br. 3D685 (Generalštab VJ, Procena obaveštajno-bezbednosne situacije o ugrožavanju bezbednosti Savezne Republike Jugoslavije s dodacima, februar 1999. godine), str. 14.

²⁵⁶⁵ Dok. pr. br. 3D1052 (Izveštaj Odeljenja bezbednosti Komande 3. armije, 13. mart 1999. godine), par. 2.2; dok. pr. br. 3D1053 (Izveštaj Odeljenja bezbednosti Komande 3. armije, 16. mart 1999. godine), par. 2.1; dok. pr. br. P938 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. mart 1999. godine), str. 11.

²⁵⁶⁶ Dok. pr. br. P641 (Procena stavova OVK na dan 15. marta 1999. godine), str. 3–4.

²⁵⁶⁷ Dok. pr. br. P407 (Zvanični izveštaj OEBS/VMK), str. 820.

976. U nedelji od 26. februara do 4. marta 1999. godine, posmatrači VMK na području Kačanika izvestili su da su “srpske vlasti” izvodile vežbe na mestima na kojima je to moglo da izazove sukobe, da su pojačale patrole na područjima na kojima je uticaj OVK jak i da su počele da “proj[ektuju] svo[j] autorite[t] na pripadnike VMK”. Oni su takođe konstatovali da je OVK izgleda “[preuzeo inicijativu u borbama sa Srbima]” jednim brojem zaseda i napada, konkretno na području Đeneral Jankovića, koje je ranije bilo mirno. Pre tih borbi, tamošnje prisustvo OVK bilo je ograničeno na malobrojno i neaktivno “naoružano stanovništvo”, iako je podrška uvek mogla da se nađe preko granice, u Tetovu. U tom izveštaju se konstatuje da su pripadnici OVK ponovo prešli granicu i udružili snage s tim naoružanim stanovništvom, podstičući meštane na odlazak.²⁵⁶⁸ Na sednici Kolegijuma od 4. marta 1999. godine, Dimitrijević je o tim incidentima izvestio Generalštab, navodeći da 3. armija laže Generalštab o svojim aktivnostima na Kosovu i da su to bile planske aktivnosti, a ne odbrambene reakcije na napade.²⁵⁶⁹

977. Ojdanićeva odbrana tvrdi da su, sa stanovišta Generalštaba/Štaba Vrhovne komande, pretnje od strane OVK i NATO bile isprepletene. Dana 24. decembra 1998. godine Generalštab je od Prištinskog korpusa dobio izveštaj u kojem se navodi da OVK hoće da obezbedi područja na Kosovu kako bi se olakšalo dopremanje oružja od NATO.²⁵⁷⁰ Zatim, 26. januara 1999. godine, Odsek bezbednosti Prištinskog korpusa poslao je izveštaj Generalštabu u kojem se navodi da se snage NATO za brze intervencije nalaze u Makedoniji.²⁵⁷¹ U drugim izveštajima se ukazivalo na to da se snage NATO i OVK zajedno bore i obučavaju, iako su ti izveštaji primljeni posle početka NATO kampanje, tako da se ne odnose na period koji joj je prethodio.²⁵⁷²

978. Određeni broj svedoka iz Generalštaba VJ naveo je u svojim iskazima da su u proleće 1999. godine očekivali zajednički napad NATO/OVK.²⁵⁷³ Dimitrijević je posvedočio da je Uprava bezbednosti VJ imala informacije da je u štabu NATO/OEBS u Švajcarskoj odlučeno da se sačeka proleće 1999. godine i da se onda izazove opšti ustanak na Kosovu. On je takođe rekao da su svi znaci u periodu između Oktobarskih sporazuma i početka vazdušnih napada NATO, uključujući obučavanje i snabdevanje OVK oružjem, to potkrepljivali.²⁵⁷⁴ Na sednici Kolegijuma Generalštaba

²⁵⁶⁸ Dok. pr. br. P680 (Objedinjeni radni dokumenti OEBS/VMK), str. 1, 5; V. takođe Karol John Drewienkiewicz, T. 7932–7933 (5. decembar 2006. godine).

²⁵⁶⁹ Dok. pr. br. P933 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 4. mart 1999. godine), str. 9, 15; Aleksandar Dimitrijević, T. 26627 (8. jul 2008. godine), T. 26653–26654 (8. jul 2008. godine); V. takođe dok. pr. br. P938 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 18. mart 1999. godine), str. 21.

²⁵⁷⁰ Dok. pr. br. 3D1035 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 24. decembar 1998. godine).

²⁵⁷¹ Dok. pr. br. 3D1044 (Izveštaj Odseka bezbednosti Komande PrK, 26. januar 1999. godine), str. 1.

²⁵⁷² Dok. pr. br. 3D783 (Obaveštajno odeljenje, Informacija, 29. mart 1999. godine); dok. pr. br. 3D584 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 31. mart 1999. godine).

²⁵⁷³ Branko Krga, T. 16786 (3. oktobar 2007. godine); Aleksandar Dimitrijević, T. 26606 (8. jul 2008. godine).

²⁵⁷⁴ Aleksandar Dimitrijević, T. 26606 (8. jul 2008. godine).

od 11. marta 1999. godine, Ojdanić je ponovio razgovor koji je vodio s Clarkom, u kojem je Clark rekao da “NATO neće napasti Jugoslaviju”, ali da ne može da garantuje da OVK neće i dalje “u masovnijoj formi vršiti napad na Vojsku Jugoslavije, MUP, srpsko stanovništvo i lojalne građane albanske”.²⁵⁷⁵

e. Povećano prisustvo MUP na Kosovu i ne vraćanje oružja

979. Kako je gore razmotreno, posle potpisivanja Sporazuma Clark-Naumann, MUP je bio dužan da smanji broj svog ljudstva na terenu na Kosovu. Tužilaštvo tvrdi da je MUP prekršio taj Sporazum jer nije smanjio broj ljudi na Kosovu i jer je nastavio da koristi teško naoružanje.²⁵⁷⁶ Lukićeva odbrana tvrdi da se MUP pridržavao svojih obaveza po Sporazumu i da je redukovao snage na Kosovu.²⁵⁷⁷

980. Na sednici Kolegijuma VJ održanoj 28. oktobra, Perišić je izvestio da je MUP smanjio snage na nivo iz marta ili s kraja februara 1998. godine, kako se od njega tražilo.²⁵⁷⁸ Miroslav Mijatović i Ljubinko Cvetić su naveli da je, posle Sporazuma, MUP redukovao ukupan broj policajaca prisutnih na Kosovu na 10.021.²⁵⁷⁹ Naumann je to potvrdio, navodeći da je, posle Oktobarskih sporazuma, MUP povukao 5.000-6.000 policajaca.²⁵⁸⁰ Po njegovom mišljenju, Milošević je na početku poštovao svoju obavezu i povukao gotovo 10.000 pripadnika MUP s Kosova.²⁵⁸¹

981. Međutim, Naumann je dodao da su kasniji obaveštajni podaci VMK i DPMK pokazali da je na tom području bilo oko 500 policajaca više nego što je trebalo.²⁵⁸² U novembru 1998. godine pojavili su se izveštaji o nesrazmernoj upotrebi sile, otvaranju novih kontrolnih punktova i preraspoređivanju policajaca.²⁵⁸³ Od decembra 1998. godine do januara 1999. godine dogodilo se oko deset incidenata koji su, po Naumannovom mišljenju, bili primeri jasnog kršenja Oktobarskih sporazuma.²⁵⁸⁴ Naumann je izvestio da je 19. januara 1999. godine imao sedmočasovni sastanak s Miloševićem, Milutinovićem, Šainovićem i još dvojicom. Naumann je tokom tog sastanka

²⁵⁷⁵ Dok. pr. br. P935 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 11. mart 1999. godine), str. 21.

²⁵⁷⁶ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 15. jul 2008. godine (poverljiva verzija), str. 18, 252.

²⁵⁷⁷ Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), str. 16–18.

²⁵⁷⁸ Dok. pr. br. P926 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 28. oktobar 1998), str. 12.

²⁵⁷⁹ Miroslav Mijatović, T. 22278 (13. februar 2008. godine); Ljubinko Cvetić, T. 8198 (8. decembar 2006. godine).

²⁵⁸⁰ Klaus Naumann, T. 8263-8264 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6994, 6969–6970, 7056–7059.

²⁵⁸¹ Klaus Naumann, T. 8277 (13. decembar 2006; T. 8376–8378 (14. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 3D377 (Članak Davida Morrisona, u kojem se poziva na Naumanna).

²⁵⁸² Klaus Naumann, T. 8380–8382 (14. decembar 2006. godine).

²⁵⁸³ Klaus Naumann, T. 8263–8264 (13. decembar 2006. godine).

²⁵⁸⁴ Klaus Naumann, T. 8269–8270 (13. decembar 2006. godine).

konstatovao da, na osnovu zapažanja VMK i DPMK, MUP i VJ nisu izazvali nijedan incident od 25. oktobra 1998. godine.²⁵⁸⁵ Beleške koje je Naumann vodio tokom tog sastanka pokazuju da se MUP i VJ nisu pridržavali uslova Oktobarskih sporazuma kada je reč o broju snaga na terenu, ali da je izražena želja da se postepeno vrati na taj broj.²⁵⁸⁶ Međutim, beleške sa sastanka Zajedničke komande od 26. oktobra 1998. godine pokazuju da je Šainović predložio da se broj policajaca u srpskim naseljima poveća istovremeno s povlačenjem policije i da policajci treba da preuzmu osmatračke punktove umesto čuvanja puteva.²⁵⁸⁷

982. Tužilaštvo takođe tvrdi da je, naoružavajući lokalno nealbansko stanovništvo, a posebno pripadnike RPO, MUP zaobišao ograničenja postavljena Sporazumom. Takođe se navodi da je Lukić time pokušao da VMK dovede u zabludu u vezi sa stvarnim brojčanim sastavom policije.²⁵⁸⁸ Tužilaštvo potkrepljuje tu svoju tvrdnju upućivanjem na beleške sa sastanka Štaba MUP održanog 2. novembra 1998. godine, kojem su prisustvovali načelnici Sekretarijata unutrašnjih poslova na Kosovu i komandiri jedinica PJP. Na tom sastanku, kojim je predsedavao Lukić, usvojen je sledeći zaključak:

Insistirati da Srbi i pripadnici RPO ne zloupotrebljavaju oružje, da ne pucaju na svadbama, slavama, ispraćajima i dr., i da oružje ne nose i javno ne pokazuju u prisustvu članova Misije. Prilikom obavljanja poslova straže, koristiti jedno oružje, a ne da pojedinci nose oružje sa kojim su zaduženi. Ukazivati im da ne iznose činjenice da su Srbi naoružani, i da tu činjenicu, ako moraju, objašnjavaju, izgovarajući se da se radi samo o pripadnicima straže.²⁵⁸⁹

983. Na sednici Kolegijuma VJ održanoj 3. decembra 1998. godine, general Obradović je izvestio da je, uprkos pismenom zahtevu VJ i suprotno obavezama predviđenim Oktobarskim sporazumima, MUP odbio da vrati VJ 20 transportera i 23 minobacača.²⁵⁹⁰

3. Kontakti VMK s NATO i OVK

984. Pored toga što ukazuje na to da su pripadnici VJ načelno bili nezadovoljni aktivnostima VMK, Šainovićeva odbrana takođe tvrdi da je očigledna tesna saradnja NATO i VMK navela vlasti SRJ da sumnjaju u civilni status i nepristrasnost VMK.²⁵⁹¹ Odbrana ukazuje na jedan dokument od

²⁵⁸⁵ Klaus Naumann, T. 8270–8274 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), str. 9.

²⁵⁸⁶ Klaus Naumann, T. 8269–8274 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), str. 9.

²⁵⁸⁷ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 158.

²⁵⁸⁸ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 1022. Lukić se konkretno ne bavi argumentom tužilaštva u vezi s tim pitanjem.

²⁵⁸⁹ Dok. pr. br. P3130 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 3. novembar 1998. godine), par. 8.

²⁵⁹⁰ Dok. pr. br. 3D557 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštava VJ, 3. decembar 1998. godine), str. 19.

²⁵⁹¹ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 394–398.

7. novembra 1998. godine iz ambasade SRJ u Beču, koji je uručen, između ostalih, Šainoviću, a koji sadrži prepisku između Javiera Solane, generalnog sekretara NATO, i Giancarla Aragone, generalnog sekretara OEBS. Ta prepsika pokazuje da je između te dve organizacije postojao sporazum na osnovu kojeg je trebalo da razmenjuju podatke, sarađuju i koordinišu aktivnosti vezane za verifikaciju. Na osnovu tog sporazuma, OEBS je trebalo da podrži Misiju NATO, dajući mišljenje o “prioritetima za aktivnosti verifikacije iz vazduha” imajući u vidu informacije prikupljene putem svojih verifikacionih aktivnosti na terenu.²⁵⁹² Međutim, to je u skladu s odredbama Sporazuma Clark-Perišić koji se odnosi na izviđanje iz vazduha. Šainović se takođe, pre sastanka s Drewienkiewiczem 9. decembra 1998. godine, nekoliko puta žalio stranim predstavnicima da je OVK pojačao svoje aktivnosti posle povlačenja snaga SRJ/Srbije i da VMK i NATO pokazuju toleranciju prema tim akcijama, čime ohrabruju OVK da s tim aktivnostima nastavi.²⁵⁹³

985. Ojdanićeva odbrana je izvela dokaze koji ukazuju na to da se odnos između VJ i VMK promenio u periodu od decembra 1998. godine do januara 1999. godine, uglavnom zbog načina na koji je VJ gledala na akcije koje je preduzimao VMK.²⁵⁹⁴ Milorad Obradović je govorio o prilikama kada su posmatrači tražili dodatne informacije ili nenajavljeno obilazili jedinice VJ. Generalštab je imao informacije da su lokalno osoblje koje je zapošljavao VMK pretežno činili kosovski Albanci i da su oni imali česte kontakte s “terorističkim snagama”. Obradović je naveo da je bilo izveštaja o tome da članovi verifikacione misije dostavljaju “drugoj strani” informacije o pokretima VJ.²⁵⁹⁵ Na sednici Kolegijuma Generalštaba VJ od 14. januara 1999. godine, Dimitrijević je naveo da se postupcima verifikatora favorizuje OVK, uključujući snabdevanjem “bandi OVK” hranom i oružjem, kao i planiranjem demilitarizacije opštine Mališevo.²⁵⁹⁶ Richard Ciaglinski je u svom iskazu rekao da je NATO koristio karte koje je nabavio VMK,²⁵⁹⁷ ali je

²⁵⁹² Dok. pr. br. 2D392 (Dopis ambasade SRJ, 7. novembar 1998. godine), *e-court*, str. 6. Veće je takođe uzelo u obzir sledeće dokazne predmete: dok. pr. br. 6D1635, dok. pr. br. 6D1637, dok. pr. br. 6D1638, dok. pr. br. 6D1639, dok. pr. br. 6D1640, dok. pr. br. 6D1668, dok. pr. br. 6D1669, dok. pr. br. 6D1671 (zapečaćeno). V. takođe dok. pr. br. 6D1617.

²⁵⁹³ Živadin Jovanović, T. 14034–14036 (20. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D363 (Izveštaj Tanjuga o sastanku Šainovića i Hilla, 27. novembar 1999. godine); dok. pr. br. 2D323 (Izveštaj Ministarstva inostranih poslova SRJ o sastanku Šainovića i Boa Pellnasa, 20. novembar 1998. godine); dok. pr. br. 2D16 (Ministarstvo inostranih poslova SRJ, Osnovno iz razgovora Wolfganga Petritscha i Šainovića, 7. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. 2D15 (Zabeleška Ministarstva za inostrane poslove SRJ o razgovorima između Šainovića i austrijskih predstavnika, 6. januar 1999. godine). Tu istu poruku je Knutu Vollebaeku preneo Živadin Jovanović; dok. pr. br. 2D181 (Ministarstvo inostranih poslova SRJ, Zabeleška o razgovoru Živadina Jovanovića i Knuta Vollebaeka, 13. januar 1999. godine).

²⁵⁹⁴ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 30. jul 2008 (javna verzija), par. 184.

²⁵⁹⁵ Milorad Obradović, T. 15001 (5. septembar 2007. godine). On nije precizirao koje je lokacije VMK tražio da obiđe.

²⁵⁹⁶ Dok. pr. br. P936 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 14. januar 1999. godine), str. 9–10.

²⁵⁹⁷ Richard Ciaglinski, T. 6992–6992 (21. novembar 2006. godine). V. takođe dok. pr. br. 2D392, serija pisama koje su razmenili Giancarlo Aragona, šef OEBS, i Javier Solana, šef NATO, u kojima se govori o sporazumu o razmeni informacija između VMK i NATO; i dok. pr. br. P440, Sporazum VMK između NATO i SRJ (Sporazum Clark-

izričito tvrdio da navod o saradnji OVK i NATO i tvrdnja o njegovom direktnom učešću u razmeni informacija između OEBS/NATO i OVK nisu tačni.²⁵⁹⁸

986. U vezi s optužbom za snabdevanje OVK oružjem, Obradović je objasnio da to ne znači da su članovi VMK aktivno snabdevali OVK oružjem, već da su zauzimali pasivan stav prema prilivu oružja iz Albanije i time omogućavali OVK da unosi oružje. Generalštab VJ je smatrao da je to po Sporazumu Clark-Naumann neprihvatljivo i da pokazuje pristrasnost VMK prema OVK.²⁵⁹⁹ Na sednici Kolegijuma od 25. februara 1999. godine, Dimitrijević je upozorio na pristrasnost VMK, navodeći da će se on usredsreiti na aktivnosti “naših snaga bezbednosti” kako bi prikupio podatke koji pokazuju prekomernu primenu sile i da bi neke od tih informacija mogle da budu prosleđene OVK. On je predložio da se VMK, preko Komisije za saradnju, pošalje upozorenje i da im se kaže da se pridržavaju svog mandata i da se ne usredsređuju isključivo na VJ i MUP.²⁶⁰⁰

987. Uprkos tim bojaznima u Generalštabu VJ u vezi s VMK, Ojdanić je i dalje izdavao naređenja koja su podsticala saradnju s verifikatorima. Na primer, naređenje od 8. marta 1999. godine predstavljalo je nastojanje da se prilagodi sistem saradnje koji je ranije uspostavio Perišić, između ostalog, raspoređivanjem oficira za vezu u raznim jedinicama u kasarnama na Kosovu i daljim podsticanjem da se ispunjavaju obaveze predviđene Oktobarskim sporazumima i dopunskim sporazumima.²⁶⁰¹ Te obaveze su obuhvatale obavezu VJ da poštuje imunitet koji su uživali članovi VMK i da formira dodatne timove za vezu u Ratnom vazduhoplovstvu (RV), Protivvazdušnoj odbrani (PVO) i 3. armiji. Pre tog perioda, postojala su samo dva tima, jedan u Prištinskom korpusu i jedan u 3. armiji.²⁶⁰²

4. Zaključak

988. Slobodan Milošević i vojno i političko rukovodstvo SRJ i Srbije nisu, razumljivo, bili voljni da pristanu na međunarodno prisustvo na Kosovu i to se odrazilo u vidu teškoća na koje se nailazilo

Perišić), koji su potpisali Wesley Clark i Momčilo Perišić, 23. oktobar 1998, što je sporazum VJ i NATO koji omogućava NATO da organizuje posmatračku operaciju VMK i da razmenjuje informacije u njenoj realizaciji.

²⁵⁹⁸ Richard Ciaglini, T. 6993–7000 (21. novembar 2006. godine).

²⁵⁹⁹ Milorad Obradović, T. 15001 (5. septembar 2007. godine), T. 15114–15116 (6. septembar 2007. godine).

²⁶⁰⁰ Dok. pr. br. P941 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 25. februar 1999. godine), str. 7, 9.

²⁶⁰¹ Dok. pr. br. 3D407 (Naređenje Generalštaba VJ o organizaciji rada i odnosa s OEBS, 8. mart 1999. godine); V. takođe Dušan Lončar, T. 7677–7680 (1. decembar 2006. godine). To naređenje je zamenilo prethodno od 22. oktobra 1998. godine. Dok. pr. br. 3D409 (Naređenje Tim za vezu Generalštaba VJ s misijama OEBS i NATO, 22. oktobar 1998. godine).

²⁶⁰² Radomir Čučak, T. 14951–14952 (4. septembar 2007. godine). Tim naređenjem su izvršene i personalne promene, pa je Milovan Bojović, koji je bio savetnik načelnika Generalštaba, imenovan na dužnost koordinatera Tim za vezu GŠ VJ s VMK i izabran za člana savezne Komisije za saradnju s VMK, kao i objedinjen radni tim Generalštaba u jedan tim od 10 ljudi čiji je štab bio u zgradi Komande PrK u Prištini. Vladimir Lazarević, T. 17838 (7. novembar 2007. godine); Milan Kotur, T. 20707–20708 (21. januar 2008. godine).

pri postizanju sporazuma i u početnoj nevoljnosti da se povuku snage. Međutim, 16. oktobra 1998. godine potpisan je Sporazum o VMK, 19. oktobra je formirana savezna Komisija za saradnju, posle čega je sporazum načelno poštovan do sredine novembra 1998. godine, kada su stigli izveštaji o porastu aktivnosti OVK i primeni prekomerne sile od strane snaga SRJ i Srbije.

989. "Incident u Podujevu" je predstavljao jasno i namerno kršenje Oktobarskih sporazuma. Međutim, dokazi ne pokazuju da je odbijanje VJ da dozvoli inspekciju kasarni bilo u suprotnosti s obavezama predviđenim u Sporazumu Jovanović-Geremek. Uprkos tome što SRJ/Srbija nije bila voljna da smanji svoje snage na Kosovu zbog aktivnosti OVK i NATO, ipak je pokazano da je bilo povećanja broja pripadnika VJ i MUP koje je bilo u suprotnosti s Oktobarskim sporazumima. Osim toga, MUP je zadržao teško naoružanje i opremu koje je bio obavezan da vrati VJ. Dodatno ljudstvo VJ i MUP dovedeno je na Kosovo na razne načine, uključujući odlaganje odlaska nekih jedinica i naređivanje da se rasporede druge, ponekad uz korišćenje samoodbrane kao izgovora. Iako viđenje saradnje između VMK, NATO i OVK nije bilo ništa više nego viđenje i nije zapravo značilo da vlasti SRJ/Srbije mogu da ne poštuju svoje obaveze predviđene Oktobarskim sporazumima, njihove bojazni da bi moglo da dođe do kopnene invazije NATO snaga i da bi to moglo da dodatno podstakne nasilne aktivnosti OVK bile su osnovane i zaista objašnjavaju korake preduzete sredinom marta s ciljem da se barem ojača potencijal VJ da reaguje. S druge strane, čini se da nema zadovoljavajućeg objašnjenja za ranije povećanje broja vojnika, kao i za činjenicu da je MUP prikrivao stvarno bročano stanje policije i da je zadržao opremu koja je trebalo da bude vraćena VJ.

990. Dela i ponašanje Šainovića, Ojdanića, Pavkovića i Lukića biće detaljnije razmotreni u odeljcima posvećenim njihovoj individualnoj krivičnoj odgovornosti. Kao što će se videti, dokazi koji se ovde razmatraju izgleda da potkrepljuju konstataciju Pretresnog veća da je političko i vojno rukovodstvo SRJ i Srbije namerno kršilo Oktobarske sporazume.

E. KONTROLA NAD AKCIJAMA VJ I MUP NA KOSOVU

991. Pošto je razmotrilo razne snage koje su učestvovala u oružanom sukobu na Kosovu 1998. godine i dalje tokom 1999. godine, kao i neke od njihovih aktivnosti u periodu pre vazdušnih napada NATO, Pretresno veće će se sada pozabaviti načinom na koji su akcije u kojima su učestvovala snage VJ i MUP planirane, kontrolisane i izvršavane. Da bi to uradilo, Veće je preispitalo veliki broj dokaza vezanih za vojne akcije, pri čemu od strana u postupku nije dobilo celovitu analizu naređenja, izveštaja i svedočenja izvedenih na suđenju.

1. Sastanci u Beogradu

a. Sastanci 1998. godine

i. Plan za borbu protiv terorizma na Kosovu

992. Dana 13. maja 1998. godine Momir Stojanović, načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa, na zahtev “komandanta armije”, to jest, komandanta 3. armije, sačinio je ocenu bezbednosne situacije na Kosovu, u kojoj se navodi broj snaga na granici i njihovo grupisanje. U tom izveštaju zaključeno je da je stepen saradnje nezadovoljavajući i upućena sugestija komandantu armije da se shodno tome postupi. Reagujući na Stojanovićev zahtev, komandant 3. armije Samardžić ovlastio je Pavkovića da koordinira aktivnosti s MUP na području Kosova.²⁶⁰³

993. Krajem maja 1998. godine, Pavković i Samardžić su otišli u Beograd s planom za “deblokadu” puteva i pokazali su ga Perišiću, tadašnjem načelniku Generalštaba, koji je u njega uneo određene ispravke. Pavković, Samardžić i Perišić su zatim otišli kod Miloševića da mu podnesu taj plan.²⁶⁰⁴ U svom iskazu o tim događajima, Milan Đaković je govorio o sastanku održanom 30. maja 1998. godine u Beogradu, na kojem su učestvovali Pavković, Perišić, Aleksandar Dimitrijević, Samardžić, Stojanović, Jovica Stanišić i Lukić.²⁶⁰⁵ Đaković nije precizirao da li je na tom sastanku bio i Milošević. Prema tome, nejasno je da li je sastanak održan 30. maja 1998. godine bio onaj sastanak na kojem su Pavković i Samardžić predložili Miloševiću svoj plan. Međutim, iz Đakovićevog svedočenja jasno je da je Pavkoviću i Samardžiću, dok su bili u Beogradu, naloženo da “urade osnove” toga plana. Taj plan je na kraju imao pet faza.²⁶⁰⁶ Uprkos neizvesnosti u vezi s datumom tog sastanka, Veće zaključuje da su makar Pavković, Samardžić, Stojanović, Perišić, Đaković i Lukić znali za plan za “deblokadu” puteva.

994. Kada se Pavković vratio iz Beograda, zatražio je od Đakovića da počne da priprema “idejno rešenj[e] toga plana”. Đaković je od Pavkovića takođe čuo da je Vrhovni savet odbrane doneo odluku o politici koja će se tim planom realizovati.²⁶⁰⁷ Prema Zapisniku sa sastanka Operativnog međuresorskog štaba za suzbijanje terorizma na Kosovu i Metohiji, održanog 29. oktobra 1998. godine, na 5. sednici Vrhovnog saveta odbrane 9. juna 1998. godine doneta je odluka da se sačini plan za borbu protiv terorizma na Kosovu.²⁶⁰⁸ U Zapisniku sa 5. sednice VSO ne pominje se takav plan. Međutim, jedan od zaključaka koje je predložio i usvojio Milošević tokom te sednice bio je da

²⁶⁰³ Milan Đaković, T. 26387, 26411 (19. maj 2008. godine).

²⁶⁰⁴ Milan Đaković, T. 26411 (19. maj 2008. godine).

²⁶⁰⁵ Milan Đaković, T. 26410 (19. maj 2008. godine).

²⁶⁰⁶ Milan Đaković, T. 26409 (19. maj 2008. godine).

²⁶⁰⁷ Milan Đaković, T. 26409 (19. maj 2008. godine).

²⁶⁰⁸ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998), str. 2–4.

će, “ukoliko budu eskalirale terorističke aktivnosti albanskog separatističkog pokreta, Vojska Jugoslavije [...] intervenirati adekvatno”.²⁶⁰⁹ Takođe je zaključeno da će “Vojska Jugoslavije [...] biti pripravna za suprostavljanje svakom obliku strane intervencije koja može da ugrozi suverenitet i teritorijalni integritet SR Jugoslavije”.²⁶¹⁰ Đaković je, pored toga, objasnio da je nacrt plana, kada je završen, verifikovao komandant 3. armije i da je oko 15. jula 1998. godine podnet Generalštabu.²⁶¹¹ U izveštaju koji je Komanda Prištinskog korpusa 23. jula 1998. godine poslala Komandi 3. armije potvrđuje se da su 15. jula 1998. godine “[j]edan primerak plana (direktiva i 4 karte)” dostavljeni Spasuju Smiljaniću, načelniku Prve uprave Generalštaba VJ.²⁶¹²

995. Dana 21. jula 1998. godine održan je još jedan sastanak koji je Milošević održao u svom kabinetu u Beogradu i kojem su prisustvovali Milutinović, Šainović, Dimitrijević, Matković, Samardžić, Perišić, Pavković, Stojiljković, Đorđević i Lukić.²⁶¹³ Tokom tog sastanka, Milošević je naveo da će biti usvojeni “antiteroristički” planovi i da policija, vojska i političari treba da odigraju svako svoju ulogu.²⁶¹⁴ Pavković je zatim izložio plan za borbu protiv “terorizma” u nekoliko faza, koji je uključivao dovođenje dodatnih vojnih i policijskih snaga na Kosovo.²⁶¹⁵ Određene mere već su bile preduzete za realizaciju tog plana.²⁶¹⁶ Matković je objasnio da je na tom sastanku Milošević rekao da je plan (dalje u tekstu: Plan) usvojen i da nije tražio od učesnika da glasaju za ili protiv njega. Svrha tog sastanka bila je, u stvari, da se oni obaveste o dotičnom Planu.²⁶¹⁷ Međutim, u izveštaju koji je Komanda Prištinskog korpusa 23. jula 1998. godine poslala Komandi 3. armije navodi se da je upravo tokom tog sastanka “dato naređenje da se pristupi realizaciji”.²⁶¹⁸

²⁶⁰⁹ Dok. pr. br. P1574 (Zapisnik sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine); dok. pr. br. 1D760 (Stenografske beleške sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 10.

²⁶¹⁰ Dok. pr. br. 1D760 (Stenografske beleške sa 5. sednice VSO, 9. jun 1998. godine), str. 10.

²⁶¹¹ Milan Đaković, T. 26409 (19. maj 2008. godine).

²⁶¹² Dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1.

²⁶¹³ Duško Matković, T. 14634–14635 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9. Duško Matković je naveo da je sastanak sazvao Milošević “oko 20. jula 1998”. U izveštaju koji je Komanda PrK poslala Komandi 3. armije 22. jula 1998. godine navodi se “sastanak kod predsednika SRJ 21.07.1998. godine”. Dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine). Naposljetku, u izveštaju koji je Komanda PrK poslala Komandi 3. armije 23. jula 1998. godine pominje se “referisanje kod predsednika SRJ 21.07.1998. godine”. Dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1. Veće, prema tome, stoji na stanovištu da je sastanak tokom kojeg je Milošević usvojio plan koji je podneo Pavković održan 21. jula 1998. godine.

²⁶¹⁴ Duško Matković, T. 14636 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9.

²⁶¹⁵ Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9.

²⁶¹⁶ Duško Matković, T. 14636–14637 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9.

²⁶¹⁷ Duško Matković, T. 14637 (30. avgust 2007. godine).

²⁶¹⁸ Dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1; dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine).

996. U dokumentu Komande 3. armije od 22. jula 1998. godine navodi se da je Komanda Prištinskog korpusa tada zadužena da pripremi predlog za posredno i neposredno angažovanje jedinica Prištinskog korpusa u realizaciji Plana.²⁶¹⁹ Dana 23. jula 1998. godine Komanda Prištinskog korpusa zatražila je od Komande 3. armije da odobri upotrebu jedinica u skladu s Planom “u duhu naređenja predsednika SRJ”.²⁶²⁰ Tog istog dana, Samardžić je odbio da odobri neke od akcija predviđenih Planom, pošto je smatrao da Milošević nije bio o njima obavešten. Konkretno, on je konstatovao da Pavković “nije usmeno izne[o] [Miloševiću] ... angažovanje snaga Korpusa na deblokadi komunikacija” i da stoga nije odobrio angažovanje jedinica Korpusa na deblokadi određenih komunikacija.²⁶²¹

997. Kako pokazuje Zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine, Plan za “suzbijanje [i borbu protiv] terorizma na Kosovu”, usvojen 20. jula 1998. godine, obuhvatao je sledeće zadatke: (a) preduzimanje mera za pojačano obezbeđenje državne granice u graničnom pojasu i u dubini; (b) organizovanje, opremanje i koordinacija dejstava snaga MUP i VJ radi uspešnijeg suprotstavljanja “terorističkim” snagama; (c) posedanje prostora na KiM od strane snaga MUP i VJ i stvaranje uslova za deblokiranje komunikacija i zaposednute teritorije; (d) naoružavanje srpskog i crnogorskog naroda i formiranje rezervnih jedinica policije radi odbrane srpskih sela; (e) prihvatanje i zbrinjavanje privremeno raseljenog albanskog stanovništva; (f) držanje i odbrana oslobođenog prostora i komunikacija; i (g) razoružavanje svih šiptarskih sela za koja se zna da su naoružana.²⁶²² Pouzdanost tog Zapisnika dovedena je u pitanje tokom suđenja i to pitanje će biti detaljnije razmotreno dalje u tekstu. Jasno je, ipak, da je Plan predviđao angažovanje i jedinica MUP i jedinica VJ.²⁶²³ Dokazi ukazuju na to da je MUP trebalo da bude nosilac borbenih dejstava, a da je VJ trebalo da pruža podršku MUP.²⁶²⁴

998. Na sastanku visokih funkcionera MUP u Štabu MUP u Prištini 22. jula 1998. godine, objašnjeno je da je, zbog vrlo teške situacije na Kosovu, “državni vrh” doneo plan za sprečavanje “terorizma”.²⁶²⁵ Duško Adamović, koji je prisustvovao tom sastanku, potvrdio je da je plan o kojem se razgovaralo tokom tog sastanka ranije usvojen “kod predsednika države” i da je trebalo da ga

²⁶¹⁹ Dok. pr. br. 4D119 (Zahtev 3. armije PrK, 22. jul 1998. godine).

²⁶²⁰ Dok. pr. br. 4D101 (Plan PrK za angažovanje jedinica na Kosovu, 23. jul 1998. godine), str. 1.

²⁶²¹ Dok. pr. br. 4D102 (Odgovor na Plan PrK za angažovanje jedinica, 23. jul 1998. godine).

²⁶²² Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 2–4.

²⁶²³ V., na primer, dok. pr. br. 4D100 (Izveštaj PrK o angažovanju jedinica podnet 3. armiji, 22. jul 1998. godine).

²⁶²⁴ Dok. pr. br. 4D119 (Zahtev 3. armije PrK, 22. jul 1998. godine); Milan Đaković, T. 26409–26410 (19. maj 2008. godine).

²⁶²⁵ Radovan Vučurević, T. 23061–23063 (22. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D798 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 22. jul 1998. godine). Vučurević posvedočio da je “Globalni plan” koji se navodi u zapisniku sa sastanka održanog u Štabu MUP 22. jula 1998. godine plan koji je “državni vrh” doneo za sprečavanje “terorizma”.

realizuju MUP i VJ.²⁶²⁶ Jedna od stavki na dnevnom redu bilo je utvrđivanje “zadataka u vezi sa realizacijom” Plana.²⁶²⁷ Kako pokazuje Zapisnik sa sastanka održanog 28. jula 1998. godine u Štabu MUP, pošto je Lukić rekao da je druga faza Plana izvršena, ministar unutrašnjih poslova Vlajko Stojiljković naložio je prisutnima da “[u]napred [...] planira[ju] aktivnosti PJP sa načelnicima SUP-ova i o tome održ[e] sastanak”.²⁶²⁸ Tom sastanku su prisustvovali, između ostalih, Stojiljković, Lukić, Marković i načelnici Sekretarijata unutrašnjih poslova na Kosovu.²⁶²⁹

999. Kako pokazuje Zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine, realizacija Plana počela je 25. jula 1998. godine.²⁶³⁰ Dana 28. jula Generalštab VJ izdao je direktivu “Grom ‘98” za angažovanje VJ na obezbeđenju državne granice s Albanijom i eliminisanje albanskih “terorističkih” snaga, kako je gore razmotreno. Angažovanje VJ trebalo je da se sprovede u dve faze i te akcije je trebalo da se koordiniraju sa snagama MUP.²⁶³¹ Đaković je posvedočio da se plan utvrđen u direktivi “Grom ‘98” “u potpunosti [...] uklapa” u prve tri etape Plana.²⁶³²

1000. U naređenju koje je Komanda 3. armije izdala Komandi Prištinskog korpusa 1. avgusta 1998. godine navodi se da sastanak treba da se održi 3. avgusta 1998. godine kod predsednika SRJ i da će se na njemu razgovarati o sprovođenju treće etape Plana.²⁶³³

1001. Prema Matkovićevim rečima, 5. avgusta 1998. godine održan je sastanak na kojem su bili Milošević, Minić, Anđelković, Šainović, Perišić, Pavković, Dimitrijević, Samardžić, Lukić, Dorđević, Stevanović i on. Tokom tog sastanka podneti su izveštaji o događajima na Kosovu. Još jedan sastanak u istom sastavu održan je krajem avgusta 1998. godine i tokom njega učesnici su izvestili o “sprovođenju prvobitnog plana”.²⁶³⁴

1002. Na sastanku u Beogradu 31. avgusta 1998. godine, kojim je predsedavao Milošević i koji bi mogao biti jedan od sastanaka koje je naveo Matković, dogovoren je “plan realizacije pete etape na suzbijanju terorizma na KiM”.²⁶³⁵ Dokument koji je Komanda Prištinskog korpusa poslala Komandi 3. armije 22. septembra 1998. godine pokazuje da je Komanda Prištinskog korpusa

²⁶²⁶ Duško Adamović, T. 25059–25060 (9. april 2008. godine).

²⁶²⁷ Dok. pr. br. 6D798 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 22. jul 1998. godine), str. 1.

²⁶²⁸ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine), str. 8.

²⁶²⁹ Dok. pr. br. P3121 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 29. jul 1998. godine). U zapisniku se navodi “druga faza Globalnog plana”. U svetlu Vučurevičevog svedočenja, Pretresno veće smatra da je “Global plan” Plan koji je Milošević doneo 21. jula 1998. Radovan Vučurević, T. 23061–23063 (22. februar 2008. godine).

²⁶³⁰ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 2.

²⁶³¹ Dok. pr. br. 4D137 (Direktiva Generalštaba za angažovanje VJ na Kosovu, 28. jul 1998. godine).

²⁶³² Milan Đaković, T. 26408–26409 (19. maj 2008. godine). On je dodao da druga etapa “Groma 98” nije izvršena.

²⁶³³ Dok. pr. br. 4D125 (Naređenje 3. armije da se zabrani upotreba jedinica PrK, 1. avgust 1998. godine).

²⁶³⁴ Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 13.

²⁶³⁵ Dok. pr. br. P1435 (Izveštaj o realizaciji pete etape Plana na suzbijanju terorizma na KiM, 22. septembar 1998. godine), str. 1.

uputila nekoliko zahteva da se ta etapa realizuje. Međutim, zaključno s 22. septembrom 1998. godine, ona nije sprovedena.²⁶³⁶

1003. Realizacija Plana razmatrana je na gorenavedenom sastanku održanom 29. oktobra 1998. godine.²⁶³⁷ Pavković je referisao u ime “Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju”. To pitanje će biti podrobnije razmotreno u Odeljku VI.E.2.b dole. Na tom sastanku su bili Milošević, Milutinović, Minić, Šainović, Matković, Stojiljković, Anđelković, Perišić, Dimitrijević, Samardžić, Pavković, Đorđević, Marković, Stevanović, Lukić i Šušić.²⁶³⁸ Pavković je nabrojao određeni broj rezultata postignutih zahvaljujući realizaciji tog Plana: (a) zaustavljena je eskalacija “terorizma” na Kosovu i Metohiji; (b) vraćena je kontrola nad svim komunikacijama; (c) sprečeno je “iseljavanje nealbanskog stanovništva” i zaštićeni su gradovi i važni privredni objekti; i (d) organizovan je “povratak ... privremeno raseljenog albanskog stanovništva koje je izbeglo zbog borbenih dejstava terorističkih snaga”.²⁶³⁹ Pavković je takođe naveo nekoliko zadataka koje je trebalo realizovati u narednom periodu radi potpunog razbijanja “terorističkih” snaga.²⁶⁴⁰ Perišić je rekao da situacija na Kosovu, kako ju je prikazao Pavković, ne odgovara realnom stanju: on je istakao da ne treba dozvoliti da dodagađji upravljaju njima, već da oni moraju kontrolisati situaciju i vladati njom.²⁶⁴¹

1004. Kako je razmotreno u Odeljku VI.C gore, tokom perioda od otprilike 25. jula do 29. oktobra 1998. godine, zajednička dejstva izvođena su na Kosovu na osnovu Plana. Na primer, zajednička akcija u sektoru sela Slup/Sllup i Vokša/Voksh izvedena je sredinom avgusta 1998. godine i Veće će dole razmotriti kako je ta konkretna zajednička akcija planirana i izvršena. U naređenjima za zajedničke akcije izvedene tokom tog perioda navodi se “Zajednička komanda” i ona će takođe biti razmotrena dalje u tekstu.²⁶⁴²

ii. Geneza Zajedničke komande

1005. U maju ili junu 1998. godine, otprilike u vreme kada se Plan razrađivao i kada su ulagani naponi da se poboljša sistem koordinacije između MUP i VJ, tadašnji načelnik Uprave bezbednosti VJ Aleksandar Dimitrijević prisustvovao je jednom sastanku s Miloševićem i Perišićem. Na tom sastanku, Milošević je predložio da se Pavković, tadašnji komandant Prištinskog korpusa, imenuje

²⁶³⁶ Dok. pr. br. P1435 (Izveštaj o realizaciji pete etape Plana na suzbijanju terorizma na KiM, 22. septembar 1998. godine), str. 1–2.

²⁶³⁷ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 2–4.

²⁶³⁸ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 1.

²⁶³⁹ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 4.

²⁶⁴⁰ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 9–10.

²⁶⁴¹ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 12.

²⁶⁴² V. Odeljak VI.E.2.b.i.

za “komandanta svih snaga na Kosovu i Metohiji”.²⁶⁴³ Dimitrijević i Perišić su bili protiv toga, navodno zato što su sumnjali da će MUP potčiniti svoje jedinice Pavkoviću.²⁶⁴⁴ U toku svog svedočenja, Dimitrijević je naveo da je imao utisak da je izraz “Zajednička komanda” skovan u kasnijoj fazi kako bi poslužio Pavkoviću da “neke svoje aktivnosti pokrije time što bi rekao [da] iza njega stoji Zajednička komanda”.²⁶⁴⁵ Kada ga je tužilaštvo drugog dana njegovog svedočenja unakrsno ispitivalo, on je objasnio da je Pavković možda koristio taj izraz da odgovori

kada je linijom komandovanja postavljeno pitanje zašto se upotrebila jedinica ili neki njen deo od strane komandanta armije, te od strane načelnika Generalštaba, verovatno je onda bilo lakše reći, meni je to neko rekao ili bilo kako drugačije, a opet ne i ko mu je rekao.²⁶⁴⁶

Veće je shvatilo da to obuhvata obezbeđenje koordinacije između snaga VJ i MUP. Dimitrijević je priznao, međutim, da je to samo njegova spekulacija.²⁶⁴⁷ Pavkovićeva odbrana u svom završnom podnesku ukazuje na to da u ovom predmetu nema drugih dokaza koji to pokazuju i naglašava spekulativnu prirodu Dimitrijevićevog svedočenja o tome.²⁶⁴⁸ Veće konstatuje da je Dimitrijević, iako je izgledalo da ima teškoća da potpuno objasni razloge zbog kojih bi Pavkoviću bilo potrebno “pokriće”, ipak posvedočio da bi takvo “pokriće” nesumnjivo olakšalo Pavkovićevu kontrolu nad VJ na Kosovu. Dimitrijević nije bio siguran da je postojala veza između sastanka kojem je prisustvovao i kasnijih sastanaka jedne veće grupe na kojima se razgovaralo o situaciji na Kosovu, o kojima je gore bilo reči. Njegova pretpostavka bila je da su ti kasniji sastanci počeli da se održavaju kako bi se podstakla koordinacija između komandnih lanaca VJ i MUP na Kosovu 1998. godine jer “očigledno da u to vreme, i ne očigledno, nego je to činjenica, MUP-u je teško ko drugi [osim ministra unutrašnjih poslova] mogao da naloži određene zadatke”.²⁶⁴⁹ Momir Stojanović je takođe svedočio u tom smislu, rekavši da su postojali “neki problemi oko koordinacije i saradnji sadejstva između pripadnika MUP-a na nižim nivoima”.²⁶⁵⁰ Dimitrijević je, kada ga je sledećeg dana unakrsno ispitivala Šainovićeva odbrana, ipak pokušao da povuče ono što je rekao u direktnom svedočenju. On je tada naglasio da nije znao šta se događalo na sastancima u Prištini jer, kada je pitao Stojanovića, rečeno mu je da tamo nema “ničega” za njih.²⁶⁵¹

²⁶⁴³ Aleksandar Dimitrijević, T. 26592–26594 (8. jul 2008. godine).

²⁶⁴⁴ Aleksandar Dimitrijević, T. 26593–26594 (8. jul 2008. godine).

²⁶⁴⁵ Aleksandar Dimitrijević, T. 26595 (8. jul 2008. godine).

²⁶⁴⁶ Aleksandar Dimitrijević, T. 26713 (9. jul 2008. godine).

²⁶⁴⁷ Aleksandar Dimitrijević, T. 26712–26713 (9. jul 2008. godine).

²⁶⁴⁸ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 244.

²⁶⁴⁹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26596, 26619–26621 (8. jul 2008. godine).

²⁶⁵⁰ Momir Stojanović, T. 19765 (7. decembar 2007. godine).

²⁶⁵¹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26720–26721 (9. jul 2008. godine).

1006. Veće prihvata Dimitrijevićevo svedočenje kao jasno obrazloženje potrebe da se stvori Zajednička komanda, odnosno potrebe da se nađu efikasni mehanizmi koji bi obezbedili bolju koordinaciju aktivnosti državnih snaga angažovanih na Kosovu. Veće je sklono da odbaci Dimitrijevićev pokušaj da povuče iskaz prilikom unakrsnog ispitivanja; on je dao ubedljivo objašnjenje zašto je Zajednička komanda bila potrebna, uprkos činjenici da ga je kasnije izmenio.

1007. Kako se konstatuje u Odeljku IV gore, 10. juna 1998. godine, na odvojenom sastanku Socijalističke partije Srbije, doneta je odluka da se u Prištinu pošalje jedan tim da pomogne tamošnjim državnim organima i koordinira političke aktivnosti u pokušaju da se stabilizuje situacija na Kosovu.²⁶⁵² Taj tim, poznat kao “Radna grupa”, predložio je Milošević i u njemu su bili Milomir Minić, Dušan Matković i Zoran Anđelković.²⁶⁵³ Po dolasku na Kosovo, Radna grupa je imala sastanke s predstavnicima raznih državnih organa, uključujući one iz civilnog sektora, kao i vojske i policije, kako bi se njeni članovi informisali o situaciji, kao i inicirala određeni stepen razmene koordinacije i informacija.²⁶⁵⁴

1008. U to isto vreme, Šainović je poslat na Kosovo kao predstavnik Savezne vlade da zastupa njene političke stavove i sprovodi diplomatske aktivnosti.²⁶⁵⁵ To pitanje je podrobno razmotreno u Odeljku VIII.D dole.

1009. Dana 25. juna 1998. godine održan je sastanak u Belom dvoru u Beogradu, na kojem su, između ostalih, bili Milošević, Anđelković, Minić, Matković, Milutinović i Šainović. Radna grupa je Miloševiću podnela usmeni izveštaj o onome što su čuli i videli tokom nedavne posete Kosovu.²⁶⁵⁶ Kako je naveo Matković, činjenica da je Šainović pozvan na taj sastanak pokazivala je da će “[on] na neki način biti uključen u celu stvar, mada nam na tom sastanku to nije pojašnjeno”.²⁶⁵⁷

1010. Matković je govorio o sastanku održanom otprilike 10. septembra 1998. godine, tokom kojeg je Miloševiću predloženo da formira privremeno izvršno veće na Kosovu.²⁶⁵⁸ Milošević je taj

²⁶⁵² Dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine), str. 6–8.

²⁶⁵³ Dok. pr. br. P1012 (Zapisnik sa 16. sednice Glavnog odbora SPS, 10. jun 1998. godine), str. 6–8; Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 6.

²⁶⁵⁴ Duško Matković, T. 14591–14594 (29. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14653–14654 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14744–14748 (31. avgust 2007. godine).

²⁶⁵⁵ Momir Bulatović, T. 13819–13821 (16. avgust 2007. godine); V. takođe Duško Matković, T. 14589 (29. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14652 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14743–14744 (31. avgust 2007. godine).

²⁶⁵⁶ Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 7.

²⁶⁵⁷ Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 8.

²⁶⁵⁸ Duško Matković, dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 13.

predlog prihvatio.²⁶⁵⁹ Kako je gore objašnjeno, 22. septembra 1998. godine Izvršni odbor SPS sastao se u Beogradu, uključujući Milutinovića u svojstvu predsednika Srbije, i zaključio da se na Kosovu ostvaruje normalizacija stanja.²⁶⁶⁰ Na toj sednici se razmatralo šta je učinjeno povodom zaključaka koje je Glavni odbor doneo 10. juna 1998. godine. Aktivnosti Radne grupe na Kosovu posle toga su smanjene.²⁶⁶¹ Dana 29. oktobra 1998. godine, posle sastanka s Pokrajinskim odborom SPS na Kosovu i još jednog sastanka s Miloševićem, aktivnosti Radne grupe potpuno su prestale.²⁶⁶² Anđelković je ostao na Kosovu u novom svojstvu, kao predsednik Privremenog izvršnog veća.²⁶⁶³ Veće ne smatra, međutim, da je rad Zajedničke komande ili njen uticaj na akcije MUP i VJ na Kosovu prestao, kako na to ukazuju dokazi koji se razmatraju kasnije u ovom Odeljku, odnosno pominjanje Zajedničke komande od strane visokih funkcionera, naređenja Zajedničke komande i barem jedan sastanak Zajedničke komande 1999. godine.

1011. Ministarstvo pravde SRJ priznalo je da je telo poznato kao “Zajednička komanda” oformljeno u junu 1998. godine. U dopisu kojim odgovara na zahtev tužilaštva da mu se dostavi sva dokumentacija u vezi s formiranjem, mandatom, sastavom i zapisnicima sa sastanaka Zajedničke komande, Ministarstvo pravde SRJ navelo je da je “Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju” formirana 1998. godine na osnovu usmene naredbe predsednika SRJ, bez posebne dokumentacije, da je delovala do oktobra te godine i da je dokumentacija u vezi s njom arhivirana i kasnije uništena u NATO bombardovanju.²⁶⁶⁴ Dimitrijević je osporio pouzdanost tog dokumenta²⁶⁶⁵ i Veće stoji na stanovištu da to nije zadovoljavajući dokaz na kojem bi se mogli zasnivati zaključci: Vlada ne navodi razloge za zaključke koji su tu sadržani i informacije u tom dokumentu ne podudaraju se s mnoštvom drugih dokaza u ovom predmetu na osnovu kojih su izvedeni konačni zaključci Veća u vezi sa Zajedničkom komandom tokom 1998. i 1999. godine.

²⁶⁵⁹ Duško Matković, T. 14638–14639 (30. avgust 2007. godine).

²⁶⁶⁰ Milan Jovanović, T. 14163–16165 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D56 (Zapisnik sa 88. sednice Izvršnog odbora SPS, 22. septembar 1998. godine).

²⁶⁶¹ Milan Jovanović, T. 14166–14167 (22. avgust 2007. godine).

²⁶⁶² Milomir Minić, T. 14787–14794 (31. avgust 2007. godine); Milan Jovanović, T. 14152 (21. avgust 2007. godine), T. 14219–14221 (22. avgust 2007. godine). Dana 14. oktobra 1998, Izvršni odbor se sastao i zaključio da će Radna grupa nastaviti rad s Pokrajinskim odborom SPS kako bi mu objasnila uslove Sporazuma Milošević-Holbrooke. Taj sastanak je održan krajem oktobra i tada su poslednji put njih trojica radila kao tim. Milan Jovanović, T. 14168–14169 (22. avgust 2007. godine); dok. pr. br. 2D77 (Zapisnik sa 90. sednice Izvršnog odbora SPS, 14. oktobar 1998. godine), str. 3.

²⁶⁶³ Milan Jovanović, T. 14152 (21. avgust 2007. godine).

²⁶⁶⁴ Dok. pr. br. P1317 (Odgovor Ministarstva pravde SRJ na zahtev za pomoć (ZZP) tužilaštva br. FRY-174, 12. jul 2002. godine).

²⁶⁶⁵ Aleksandar Dimitrijević, T. 26618–26619 (8. jul 2008. godine).

b. Sastanci 1999. godine i izrada planova širokih razmera

1012. Malo je dokaza o sastancima u Beogradu tokom 1999. godine na kojima se razgovaralo o planovima za suzbijanje “terorizma”. Početkom te godine i u aprilu 1999. godine, u VJ su pripremljena dva plana širokih razmera—”Grom 3” i “Grom 4”. Međutim, na osnovu tih planova čini se da je “neprijatelj” VJ tada bio NATO, a ne “terorističke” snage.

1013. Dana 16. januara 1999. godine Ojdanić je izdao direktivu “Grom 3” za “upotrebu VJ u suprostavljanju nasilnom dovođenju multinacionalne brigade NATO na prostor KiM”. Prvi paragraf te direktive glasi: “Pogoršanje vojno-političke situacije na KiM, optuživanje SRJ za neispunjavanje obaveza prema postignutim sporazumima, iskonstruisana ugroženost verifikatora i istovremeno pojačano dejstvo terorističkih snaga na KiM po jedinicama i objektima VJ i MUP-a može biti povod NATO-u da nasilno angažuje multinacionalnu brigadu sa prostora Makedonije na prostor KiM”. U toj direktivi se navode zadaci koje treba izvršiti u dve etape: cilj prve etape bio je da se spreči ulazak NATO na Kosovo, a cilj druge bio je uništenje NATO snaga, kao i snaga “terorista”. U realizaciji tih zadataka, snage VJ trebalo je da sarađuju sa snagama MUP.²⁶⁶⁶

1014. Dana 27. januara 1999. godine Pavković je izdao 3. armiji zapovest “Grom 3” za upotrebu 3. armije u sprečavanju dovođenja brigade NATO iz Makedonije na Kosovo u rejonima Dulje, Drenica i Lab. Dve etape koje se pominju u Ojdanićevoj direktivi precizirane su.²⁶⁶⁷ Dana 1. februara 1999. godine Pavković je izdao naređenje u kojem se navode “mere za sprečavanje iznenađenja i očuvanje naređenog nivoa borbene gotovosti”. Na primer, Komandi Prištinskog korpusa naloženo je da pripremi planove za zatvaranje pravaca koji vode iz Albanije na Kosovo “za ubacivanje DTS”. Jedna od konkretnih mera koje je trebalo da preduzme Komanda Korpusa bila je da se “izrad[i] plan blokiranja i uništenja šiptarskih teroristič[k]ih snaga u rejonima: Drenica, Lab i Mališevo”.²⁶⁶⁸ Taj plan je trebalo da “obezbed[i] potpuno sadejstvo sa jedinicama MUP-a R. Srbije”.²⁶⁶⁹ Rok za realizaciju tog naređenja bio je 15. februar 1999. godine.²⁶⁷⁰

²⁶⁶⁶ Dok. pr. br. 3D690 (Generalštab vojske Jugoslavije, Direktiva za upotrebu VJ, “Grom 3”, 16. januar 1999. godine).

²⁶⁶⁷ Dok. pr. br. 5D245 (“Grom 3”, Zapovest Komande 3. armije, 27. januar 1999. godine), str. 3, 5–7. Ta zapovest sadrži zadatke za PrK i u njoj se precizira, između ostalog, da u prvoj fazi PrK treba da “nastav[i] sa pojačanim dubinskim obezbeđenjem državne granice prema R. Albaniji i R. Makedoniji, sprečiti desantiranje, nasilno dovođenje brigade NATO iz rejona: Skoplje, Kumanovo i Tetovo u rejonu Dulje, Drenica i Lab”, a u drugoj fazi da “spreč[i] ubacivanje DTS sa prostora R. Albanije, razbiti i uništiti brigadu NATO i ŠTS na prostoru KiM” u sadejstvu sa snagama MUP.

²⁶⁶⁸ Dok. pr. br. 5D249 (Naređenje 3. armije, 1. februar 1999. godine), str. 1–2. V. takođe Vladimir Lazarević, T. 17901–17902, 17905–17906 (8. novembar 2007. godine).

²⁶⁶⁹ Dok. pr. br. 5D249 (Naređenje 3. armije, 1. februar 1999. godine), str. 2.

²⁶⁷⁰ Dok. pr. br. 5D249 (Naređenje 3. armije, 1. februar 1999. godine), str. 2. Lazarević je posvedočio da je Komandi Korpusa, u stvari, naređeno da “izvrši opšte planiranje, bez datuma, kada će se realizovati te akcije”. Vladimir Lazarević, T. 18200 (13. novembar 2007. godine).

1015. Dana 7. februara 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa izdala je svoju zapovest "Grom 3" za sve jedinice Korpusa.²⁶⁷¹ Lazarević je naveo da je plan "Grom 3" bio "plan odbrane integriteta zemlje".²⁶⁷² Dana 16. februara 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa izdala je zapovest za razbijanje i uništenje snaga albanskih "terorista" u rejonu Malo Kosovo, Drenica i Mališevo.²⁶⁷³ U toj zapovesti se nabrajaju zadaci koje je jedinice Prištinskog korpusa trebalo da ostvare u sadejstvu sa snagama MUP.²⁶⁷⁴ U njoj se ne utvrđuje "gotovost" za operacije.²⁶⁷⁵ Lazarević je posvedočio da su, kada je 16. februara ta zapovest pripremana u Komandi Prištinskog korpusa, "organi Komande Korpusa, operativni organi, ostvarili koordinaciju sa ljudima iz Ministarstva unutrašnjih poslova koji se time bave, koji se bave planiranjem, kako bi ostvarili sadejstvo u izvršenju toga zadatka".²⁶⁷⁶ Pretresno veće konstatuje u vezi s tim da je 17. februara 1999. godine, dan nakon što je Komanda Prištinskog korpusa izdala zapovest "Grom 3", Lukić tokom sastanka u Štabu MUP saopštio da je Štab MUP "planirao da izvrši [...] tri akcije čišćenja terena od terorista u rejonima Podujeva, Dragobilja i Drenice", ali da je čekao na naređenje da to uradi.²⁶⁷⁷ Ta tri rejona koja je naveo Lukić suštinski su ista kao oni koji se navode u zapovesti Prištinskog korpusa "Grom 3". Osim toga, Veće primećuje da je u zapovesti "Grom 3" Prištinski korpus naložio svojim podređenim jedinicama da deluju u sadejstvu s konkretnim jedinicama MUP, odnosno s 22. PJP, 35. PJP, 37. PJP, SAJ i JSO.²⁶⁷⁸ Pretresno veće smatra da ti dokazi pokazuju da su VJ i MUP komunicirali i razmenjivali informacije tokom razrade plana na osnovu kojeg je trebalo da se izvrše tri krupne akcije u rejonima Malo Kosovo, Drenica i Mališevo.

1016. Pored toga, dokazi pokazuju da je MUP takođe pripremio planove za "protivterorističke" akcije početkom 1999. godine. Dana 21. decembra 1998. godine, na sastanku Štaba MUP, Obrad Stevanović je rekao da "[š]ire akcije prema terorističkim bazama" treba da planira Štab MUP.²⁶⁷⁹

²⁶⁷¹ Vladimir Lazarević, T. 17905 (8. novembar 2007. godine).

²⁶⁷² Vladimir Lazarević, T. 17896 (8. novembar 2007. godine).

²⁶⁷³ Dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine).

²⁶⁷⁴ Dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine), str. 4; Vladimir Lazarević, T. 17907 (8. novembar 2007. godine).

²⁶⁷⁵ Dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine), str. 6. Lazarević je potvrdio da je, u toj zapovesti od 16. februara 1999. godine, Komanda PrK naredila da se razbiju i unište snage albanskih terorista na preciziranim lokacijama, ali "bez da je određeno vreme kada će se taj plan aktivirati". Kako je naveo Lazarević, taj plan je "[trebalo aktivirati] po posebnom signalu i naređenju". Vladimir Lazarević, T. 18558 (19. novembar 2007. godine); T. 17908–17909 (8. novembar 2007. godine).

²⁶⁷⁶ Vladimir Lazarević, T. 17917 (8. novembar 2007. godine). Prema Lazarevićevim rečima, bilo je "sadejstv[a] u pripremi za izvršenje tog zadatka [zadatka uništenja snaga oružane pobune na tri lokacije koje se pominju u zapovesti "Grom 3"]", T. 17918–17919.

²⁶⁷⁷ Dok. pr. br. P1990 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 17. februar 1999. godine), str. 1. Tom sastanku su prisustvovali, između ostalih, Lukić, Vlajko Stojiljković, Vlastimir Đorđević, Rade Marković, Obrad Stevanović, članovi Štaba MUP Priština, Milosav Vilotić, načelnici svih Sekretarijata unutrašnjih poslova, kao i komandanti PJP i SAJ.

²⁶⁷⁸ Dok. pr. br. P2808 (Zapovest PrK, 16. februar 1999. godine).

²⁶⁷⁹ Dok. pr. br. P1991 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 21. decembar 1998. godine), str. 10.

On je istakao, međutim, da inicijativa treba da potekne od Sekretarijata unutrašnjih poslova, koji treba da “vrše pripreme i sačinjavaju predloge Plana aktivnosti”.²⁶⁸⁰ Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP održanog 17. februara 1999. godine u Prištini pokazuje da su “zadaci i aktivnost” koji se odnose na protivterorističke akcije utvrđivani na “godišnjim sastancima”.²⁶⁸¹

1017. Period od januara do početka marta 1999. godine bio je, prema tome, posvećen planiranju krupnih zajedničkih dejstava VJ/MUP, koja su izvedena od kraja marta 1999. godine.²⁶⁸² Glavne zajedničke akcije koje su tada izvedene bile su na području Podujeva,²⁶⁸³ Malog Kosova,²⁶⁸⁴ Donje Drenice,²⁶⁸⁵ Orahovca, Suve Reke i Velike Kruše /Krusha e Madhe/,²⁶⁸⁶ Drenice²⁶⁸⁷ i na širem području Mališeva.²⁶⁸⁸ Dana 2. aprila 1999. godine jedinicama Prištinskog korpusa naređeno je da pruže podršku snagama MUP u razbijanju i uništenju snaga albanskih “terorista” u rejonu Jablanice.²⁶⁸⁹ Ta područja podudaraju se s tri veća rejona koja se navode u zapovesti Komande Prištinskog korpusa od 16. februara 1999. godine, kao i s onima koje je naveo Lukić tokom sastanka 17. februara 1999. godine. Naređenja za te zajedničke akcije u zaglavlju imaju naziv

²⁶⁸⁰ Dok. pr. br. P1991 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 21. decembar 1998. godine), str. 10.

²⁶⁸¹ Dok. pr. br. P1990 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 17. februar 1999. godine), str. 1.

²⁶⁸² Dok. pr. br. P2067 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 9. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2072 (Zapovest, 549. mtbr, 16. mart 1999. godine); dok. pr. br. 6D1465 (Komanda 243. mtbr, 21. mart 1999. godine); dok. pr. br. 6D1466 (Komanda 243. mtbr, Redovni borbeni izveštaj PrK-u, 24. mart 1999. godine). Što se tiče akcije u Ješkovu/Jeshkova, Delić je posvedočio da je on izdao zapovest od 9. marta 1999. godine na osnovu naređenja koje je tog dana dobio od Lazarevića. Božidar Delić, T. 19541–2, 19550 (5. decembar 2007. godine). V. takođe svedok K54, dok. pr. br. P2676 (Izjava svedoka od 26. aprila 2002. godine) str. 5 (zapečaćeno), T. 10504–10505 (delimično zatvorena sednica) (26. februar 2007. godine); svedok K82, dok. pr. br. P2315 (Izjava svedoka od 14. septembra 2006. godine), par. 6 (zapečaćeno), T. 11747 (15. mart 2007. godine).

²⁶⁸³ Dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine); dok. pr. br. 5D1357 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 25. mart 1999. godine).

²⁶⁸⁴ Dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine).

²⁶⁸⁵ Dok. pr. br. (Odluka Zajedničke komande, 22. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2042 (Operativni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 23. mart 1999. godine), str. 1.

²⁶⁸⁶ Dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1981 (Zapovest 549. mtbr, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1995 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart 1999. godine); dok. pr. br. 5D1357 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 25. mart 1999. godine).

²⁶⁸⁷ Dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 24. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2043 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 25. mart 1999. godine). V. takođe dok. pr. br. P2045 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 27. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2046 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 28. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2616 (Ratni dnevnik 125. mtbr), str. 1–9; dok. pr. br. P2042 (Operativni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. 5D343 (Zapovest, Komanda PrK traži borbene izveštaje od jedinica VJ, 29. mart 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. 5D1357 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 25. mart 1999. godine); dok. pr. br. 5D1358 (Borbeni izveštaj PrK podnet 3. armiji, 26. mart 1999. godine).

²⁶⁸⁸ Dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine). V. dok. pr. br. P1446 (Dokument 3. armije upućen Štabu Vrhovne komande, 30. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2035 (Komanda 125. mtbr, Redovni borbeni izveštaj Komandi PrK, 30. mart 1999. godine); dok. pr. br. 4D371 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 1. april 1999. godine); dok. pr. br. P2002 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart [sic] 1999. godine).

²⁶⁸⁹ Dok. pr. br. P2003 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 2. april 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. 5D84 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 3. april 1999. godine); dok. pr. br. 5D85 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 4. april 1999. godine).

Zajednička komanda i nisu potpisane. Planiranje nekih od tih zapovesti, kao i pitanje Zajedničke komande, biće razmotreni kasnije.²⁶⁹⁰

1018. U aprilu 1999. godine smišljen je još jedan plan širokih razmera. Štab Vrhovne komande izdao je 9. aprila 1999. godine direktivu “za angažovanje VJ u odbrani od agresije NATO”.²⁶⁹¹ Dana 10. aprila 1999. godine Komanda 3. armije izdala je zapovest “Grom 4”.²⁶⁹² Čini se da je direktiva koju je Ojdanić izdao 9. aprila 1999. godine bila direktiva “Grom 4”, budući da se u zapovesti Komande 3. armije od 10. aprila 1999. godine ponavljaju neke formulacije. Štab Vrhovne komande je 12. aprila 1999. godine izmenio direktivu “Grom 4”. Jedna od izvršenih izmena bila je ubacivanje paragrafa koji je predviđao da snage MUP i civilne odbrane treba da se stave pod komandu 3. armije.²⁶⁹³ Pitanje prepotčinjavanja biće detaljnije razmotreno u Odeljku VI.E.3 dole.

1019. Međutim, Komanda Prištinskog korpusa je svoju zapovest “Grom 4” izdala tri dana pre Ojdanićeve direktive “Grom 4”.²⁶⁹⁴ Dana 3. aprila Komanda 3. armije je naredila komandantima korpusa i još nekim drugim komandantima da pripreme i donesu odluku “za angažovanje, formacijskih i pridatih, snaga za odbranu od agresije na SRJ u svojoj zoni odgovornosti”.²⁶⁹⁵ Cilj tog naređenja je bio da se “pravovremen[o] preduz[mu] mer[e] za organizaciju odbrane” zbog “neposredne opasnosti od agresije kopnenih snaga NATO na SRJ”.²⁶⁹⁶ Pavković je rekao da će on odobriti odluku komandanata 5. aprila, “nakon referisanja iste”.²⁶⁹⁷ Komanda Prištinskog korpusa je pripremila svoju odluku i referisala Komandi 3. armije tokom sastanka održanog 5. aprila.²⁶⁹⁸ Tokom tog sastanka dodeljeno je nekoliko zadataka.²⁶⁹⁹ Na osnovu onoga što je odlučeno tokom tog sastanka, Komanda Prištinskog korpusa je sledećeg dana izdala zapovest “Grom 4”.²⁷⁰⁰ Izgleda da je Prištinski korpus izdao svoju zapovest pre nego što je primio naređenje Komande 3. armije jer

²⁶⁹⁰ V. Odeljak VI.E.2.

²⁶⁹¹ Dok. pr. br. P1481 (Štab Vrhovne komande, Direktiva za angažovanje VJ u odbrani od agresije NATO, 9. april 1999. godine).

²⁶⁹² Dok. pr. br. 4D308 (Zapovest za angažovanje 3. armije u odbrani od NATO, 10. april 1999. godine).

²⁶⁹³ Dok. pr. br. P1483 (Dopuna direktive od 9. aprila 1999, 12. april 1999. godine), str. 1.

²⁶⁹⁴ Dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine).

²⁶⁹⁵ Dok. pr. br. 4D360 (IKM 3. armije, Naređenje, 3. april 1999. godine), str. 1, uvršten u spis i pod br. 5D361.

²⁶⁹⁶ Dok. pr. br. 4D360 (IKM 3. armije, Naređenje, 3. april 1999. godine), str. 1, uvršten u spis i pod br. 5D361.

²⁶⁹⁷ Dok. pr. br. 4D360 (IKM 3. armije, Naređenje, 3. april 1999. godine), str. 1, uvršten u spis i pod br. 5D361. Pavković je precizirao da će referisanje početi ujutru, ali još nije bilo utvrđeno mesto sastanka. Komandanti je trebalo da pripreme odluku, kao i kartu, i da primerak ta dva dokumenta predaju Isturenom komandnom mestu armije posle referisanja.

²⁶⁹⁸ Dok. pr. br. 5D366 (Naređenje, Komanda PrK, Zadaci u organizaciji odbrane, 5. april 1999. godine); dok. pr. br. 4D254 (Naređenje, Komanda PrK, Preduzimanje mera za odbranu od agresija na SRJ, 10. april 1999. godine). U naređenju od 5. aprila 1999. godine eksplicitno se navodi: “Na referisanju komandantu 3. armije o organizaciji odbrane”.

²⁶⁹⁹ Dok. pr. br. 5D366 (Naređenje, Komanda PrK, Zadaci u organizaciji odbrane, 5. april 1999. godine).

²⁷⁰⁰ Dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine).

je tokom sastanka 5. aprila rečeno da realizaciji zadataka treba “pristupiti odmah”.²⁷⁰¹ Na osnovu zapovesti “Grom 4” Komande Prištinskog korpusa, jedinice VJ, u sadejstvu s jedinicama MUP, trebalo je da “nane[su] [agresorskim snagama NATO saveza] gubitke”, “spreč[e] [njegove] brze prodore u dubinu zone [Kosova]”, “pređu u protivudar” i “protera[ju] agresora sa teritorije [KiM]”.²⁷⁰² Lazarević je rekao da je plan “Grom 4” “još jedan kompleksan plan odbrambene operacije Korpusa”²⁷⁰³ ili, drugim rečima, “Prištinski korpus u vreme rata se našao na strategijskom težištu odbrane zemlje”.²⁷⁰⁴

1020. Nekoliko sati pre izdavanja direktive od 9. aprila, Ojdanić je naložio Komandi 3. armije da pripremi predlog odluke za sprečavanje agresije s dve konkretne “varijacije” i da taj predlog podnese Štabu Vrhovne komande do 10. aprila 1999. godine.²⁷⁰⁵ Komanda 3. armije je trebalo da sačini predlog odluke koja bi se odnosila na sledeće dve situacije: (a) “[a]gresiju šiptarsko terorističkih snaga koje se trenutno nalaze u susednim zemljama uz korišćenje izbeglica i podršku snaga NATO, u sadejstvu sa terorističkim snagama KiM”; i (b) “[a]gresiju snaga NATO uz aktiviranje oružane pobune preostalih i ubačenih šiptarsko terorističkih snaga i korišćenje izbeglica”. U Ojdanićevom naređenju je navedeno da će referisanje o tom predlogu biti održano 11. aprila 1999. godine u Štabu Vrhovne komande, uz prisustvo vrhovnog komandanta.²⁷⁰⁶ Ojdanić je naveo da je, pošto je proučio predlog, Štab Vrhovne komande uočio nekoliko nedostataka. Komandi 3. armije je zato naloženo da dopuni predlog u skladu s datim preporukama i da sledećeg dana podnese “nacrt plana na uvid”. Ojdanić je dodao da će referisanje biti održano u 09:00 časova u “Vrhovnoj komandi”.²⁷⁰⁷ Dana 12. aprila, na sastanku u Štabu Vrhovne komande, Milošević je “precizno [...] izdao zadatak u vezi sa razbijanjem preostalih grupa ŠTS” i naložio da se “u narednih sedam dana angažuju isključivo JSO i SAJ MUP-a Srbije”.²⁷⁰⁸

1021. Dokazi pokazuju da je MUP početkom aprila 1999. godine takođe sačinio planove akcija. Dana 4. aprila 1999. godine održan je sastanak na kojem su bili Obrad Stevanović, Lukić, načelnici svih Sekretarijata unutrašnjih poslova na Kosovu, komandanti PJP i SAJ i komandanti JSO. Stevanović je naredio sačinjavanje “plana kontrole teritorije”. On je takođe naložio da se

²⁷⁰¹ Dok. pr. br. 5D366 (Naređenje, Komanda PrK, Zadaci u organizaciji odbrane, 5. april 1999. godine); Vladimir Lazarević, T. 17986–17987 (9. novembar 2007. godine).

²⁷⁰² Dok. pr. br. 5D175 (Zapovest PrK, 6. april 1999. godine), str. 4.

²⁷⁰³ Vladimir Lazarević, T. 17957 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁰⁴ Vladimir Lazarević, T. 17957 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁰⁵ Dok. pr. br. P1480 (Pripremno naređenje u vezi s planovima za odbranu od terorističke agresije, 9. april 1999. godine).

²⁷⁰⁶ Dok. pr. br. P1480 (Pripremno naređenje u vezi s planovima za odbranu od terorističke agresije, 9. april 1999. godine).

²⁷⁰⁷ Dok. pr. br. 3D728 (Referisanje načelniku Štaba Vrhovne komande, 11. april 1999. godine), str. 3.

“saradnj[a] sa VJ vrš[i] preko komandanta na terenu”.²⁷⁰⁹ Osim toga, na osnovu dokumenta koji je Komanda Prištinskog korpusa izdala 9. aprila 1999. godine, Štab MUP je “izdao naređenje svim sekretarijatima unutrašnjih poslova da pristupe planiranju akcije za razbijanje preostalih terorističkih grupa u svojim zonama”.²⁷¹⁰

1022. Sredinom aprila 1999. godine izvršeno je nekoliko zajedničkih akcija na području Kosmača,²⁷¹¹ u rejonu Žegovca,²⁷¹² Drenice,²⁷¹³ Orlane/Orllani-Zlaša/Zlash,²⁷¹⁴ Čičavice,²⁷¹⁵ Jezerca/Jezerci,²⁷¹⁶ Rugova/Rogova,²⁷¹⁷ na području Bajgora/Bajgorë–Bare/Bara²⁷¹⁸ i u rejonu Zastrića/Zastriq.²⁷¹⁹ Te zajedničke akcije su izgleda izvedene u sklopu realizacije planova koje su MUP i VJ razradili početkom aprila 1999. godine. Zapovesti za te zajedničke akcije u zaglavlju imaju naziv Zajednička komanda i nisu potpisane.

1023. Sledeći odeljak pokazuje da je postojao visok stepen koordinacije i saradnje između VJ i MUP tokom planiranja i izvršenja zajedničkih akcija izvedenih krajem marta i početkom aprila 1999. godine.

2. Koordinacija između VJ i MUP u vezi s borbenim akcijama

a. Sistem koordinacije uopšte

1024. Nekoliko svedoka je na suđenju posvedočilo da je postojao sistem koordinacije i saradnje između VJ i MUP, koji je razrađen za planiranje i realizaciju zajedničkih akcija 1998. godine. Taj sistem koordinacije i saradnje nastavio je da funkcioniše 1999. godine.

²⁷⁰⁸ Dok. pr. br. 4D420 (Pavkovićev izveštaj Štabu vrhovne komande u vezi s prepotčinjavanjem MUP, 20. april 1999. godine), str. 1.

²⁷⁰⁹ Dok. pr. br. P1989 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 4. april 1999. godine), str. 4.

²⁷¹⁰ Dok. pr. br. 5D476 (Naređenje Komande PrK, 9. april 1999. godine), str. 1. V. Vladimir Lazarević, T. 18007 (9. novembar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21702–21771 (5. februar 2008. godine).

²⁷¹¹ Dok. pr. br. P1970 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 9. april 1999. godine).

²⁷¹² Dok. pr. br. P1971 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 13. april 1999. godine).

²⁷¹³ Dok. pr. br. P1972 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 14. april 1999. godine).

²⁷¹⁴ Dok. pr. br. P1973 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 14. april 1999. godine).

²⁷¹⁵ Dok. pr. br. P1974 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. 5D1023 (Komanda 37. mtbr, Redovni borbeni izveštaj, 19. april 1999. godine).

²⁷¹⁶ Dok. pr. br. P1976 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine).

²⁷¹⁷ Dok. pr. br. P1878 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. 5D194 (Informacija, Komanda PrK Komandi 3. armije, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. 5D1411 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 19. april 1999. godine); dok. pr. br. P2016 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 25. april 1999. godine).

²⁷¹⁸ Dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. P2619 (Izvod iz ratnog dnevnika 15. okbr), str. 10, 13–15; dok. pr. br. P2572 (Ratni dnevnik 15. okbr), str. 57, 61–62; dok. pr. br. 5D220 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 1. maj 1999. godine); dok. pr. br. P1977 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 16. april 1999. godine).

²⁷¹⁹ Dok. pr. br. P1977 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 16. april 1999. godine).

i. Koordinacija u planiranju zajedničkih akcija VJ/MUP

(A) Koordinacija tokom 1998. godine

1025. Koordinacija i saradnja između VJ i MUP počela je još u aprilu i maju 1998. godine.²⁷²⁰ Međutim, ona nije naročito dobro funkcionisala: kako je gore objašnjeno, 13. maja 1998. godine Samardžić je obavešten o problemima tokom borbenih aktivnosti zbog nepostojanja koordinacije i saradnje između VJ i MUP. Pošto je dobio te informacije, Samardžić je “ovlastio generala Simića i generala Pavkovića kao nosioce koordinacije na Kosovu i Metohiji”.²⁷²¹ Posle toga, uloženi su napori da se poboljša sistem koordinacije tokom planiranja i realizacije zajedničkih akcija.²⁷²²

1026. Đaković je bio lice u Komandi Prištinskog korpusa koje je bilo zaduženo da obezbedi koordinaciju između VJ i MUP tokom borbenih akcija. Dana 20. januara 1999. godine na njegovo mesto je došao Radojko Stefanović.²⁷²³ Đaković je 1998. godine prisustvovao sastancima o koordinaciji s predstavnicima organa MUP, koji su održavani u zgradi Komande korpusa i “zgradi MUP-a”.²⁷²⁴ Đaković se najčešće sastajao s Duškom Adamovićem, oficijom u Štabu MUP koji je od jula 1998. godine do 29. marta 1999. godine radio kao Lukićev pomoćnik.²⁷²⁵ Đaković je posvedočio da su, tokom tih sastanaka posvećenih koordinaciji, Adamović i Obrad Stevanović učestvovali u izradi planova za zajedničke akcije time što su navodili, između ostalog, koje jedinice će se koristiti tokom tih akcija.²⁷²⁶ Adamović je dostavljao Đakoviću ne samo informacije o jačini i lokaciji snaga MUP, već je njegova uloga i uloga drugih organa MUP bila od suštinskog značaja za proces planiranja i koordinacije akcija.²⁷²⁷

1027. Adamović je potvrdio Đakovićovo svedočenje i objasnio da je on, dok je radio u Štabu MUP, imao ulogu da olakša komunikaciju između MUP i VJ.²⁷²⁸ Konkretno, on je posvedočio da je

²⁷²⁰ Milan Đaković, T. 26373 (19. maj 2008. godine).

²⁷²¹ Milan Đaković, T. 26411 (19. maj 2008. godine).

²⁷²² Milan Đaković, T. 26388 (19. maj 2008. godine).

²⁷²³ Milan Đaković, T. 26388 (19. maj 2008. godine).

²⁷²⁴ Milan Đaković, T. 26383; T. 26394 (19. maj 2008. godine). Tokom svedočenja u sudnici, Đaković je napravio razliku između tih sastanaka posvećenih koordinaciji i sastanaka koje je nazvao “sastanci Zajedničke komande za KiM”, koji su održani od 22. jula do 30. oktobra 1999. godine. Milan Đaković, T. 26383 (19. maj 2008. godine).

²⁷²⁵ Duško Adamović, T. 24967–24968 (8. april 2008. godine). Adamović je posvedočio da je otišao s dužnosti u Štabu MUP jer je ranjen.

²⁷²⁶ Milan Đaković, T. 26397 (19. maj 2008. godine). Veće smatra da je Đaković, iako je u tom trenutku svog svedočenja pomenuo “Obrada Stojanovića” (T. 26397), mislio zapravo na “Obrada Stevanovića”, budući da je kasnije u svom svedočenju, kada je govorio o tom istom pitanju, naveo Obrada Stevanovića (T. 26394). Pored toga, Stefanović, koji je došao umesto Đakovića u januaru 1999. godine, posvedočio je da je jedno od lica s kojima je saradivao 1999. godine bio Obrad Stevanović. Radojko Stefanović, T. 21684–T. 21689 (5. februar 2008. godine).

²⁷²⁷ Milan Đaković, T. 26397 (19. maj 2008. godine).

²⁷²⁸ Duško Adamović, T. 24978 (8. april 2008. godine). On se seća da je bio “pre otpočinjanja tih akcija ispred Štaba određen da kontaktiram sa PrK”. Konkretno, on je posvedočio da mu je Lukić dao uputstva “[d]a s vremena na vreme odlaz[i] kod pukovnika Đakovića i da dostavlja podatke o jedinicama koje se nalaze na prostoru Kosova i Metohije, a u cilju planiranja, izvođenja antiterorističkih akcija”. T. 25065 (9. april 2008. godine).

VJ davao informacije o jedinicama koje je trebalo da učestvuju u akcijama; međutim, on je smatrao da je njegova uloga u izvršavanju zadataka bila “sporedna”.²⁷²⁹ On je takođe istakao da Štab MUP nije učestvovao u planiranju realizacije protivterorističkih akcija. Po njegovom mišljenju, to je radio Prištinski korpus.²⁷³⁰ Pretresno veće to ne prihvata i smatra da je, dostavljajući Komandi Prištinskog korpusa informacije o jedinicama MUP koje je trebalo da učestvuju u zajedničkim akcijama, Štab MUP učestvovao u planiranju tih akcija. Osim toga, Pretresno veće konstatuje da je Adamović u svom svedočenju rekao da su, pre izvođenja akcija, u Štabu MUP održavani sastanci tokom kojih su VJ i MUP razgovarali o planu izvršenja “antiterorističkih” akcija. On je dodao da je to bio “osnov za daljnje postupanje svih starešina koji su već bili na terenu i zbog toga [...] su i angažovani”.²⁷³¹ Prema tome, Adamovićevo svedočenje pokazuje da je Štab MUP učestvovao u planiranju zajedničkih akcija. Pored toga, iako je Adamović tvrdio da Štab MUP nije učestvovao u planiranju zajedničkih akcija, on nije govorio o tome da li su drugi organi MUP učestvovali u tom procesu planiranja. U vezi s tim, Pretresno veće uzima u obzir Đakovićevo svedočenje da je on ne samo saradivao s Adamovićem, već i da je saradivao sa Stevanovićem tokom priprema tih planova.

1028. Đaković je rekao da je u julu 1998. godine, pošto je prisustvovao koordinacionom sastanku s predstavnicima MUP, dobio zaduženje da sačini naređenje u kojem će regulisati pitanje odnosa između MUP i VJ. Budući da mu nije bilo jasno kako treba da izvrši taj zadatak, pitao je Pavkovića, koji mu je rekao da u to naređenje stavi izraz “Zajednička komanda”.²⁷³² To naređenje je izdato 6. jula 1998. godine i u zaglavlju je pisalo Zajednička komanda.²⁷³³ Đaković je naveo da navođenje Zajedničke komande u naređenju od 6. jula 1998. godine treba shvatiti kao “ovlašćenje [potčinjenim jedinicama VJ] da mogu koordinirati sa MUP-om određene akcije”.²⁷³⁴ Đaković je, pored toga, posvedočio da naređenje od 6. jula nije poslato MUP, ali da pretpostavlja da je “[Lukić] trebao na neki način regulisati kako će njegovi organi saznati da je [plan za zajedničku akciju] ...

²⁷²⁹ Duško Adamović, T. 25063, T. 25067, T. 25071, T. 25077, T. 25087 (9. april 2008. godine), T. 25097 (10. april 2008. godine), T. 24979–24980 (8. april 2008. godine). Mijatović je Adamovićeve dužnosti opisao kao jednostavno dostavljanje informacija o lokaciji određenih jedinica u skladu s rasporedima koji su izdavani posle svake mobilizacije. Miroslav Mijatović, T. 22326–22330 (13. februar 2008. godine), T. 22439–22442; T. 22446 (14. februar 2008. godine).

²⁷³⁰ Duško Adamović, T. 24981 (8. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. marta 2008. godine), par. 17, 31.

²⁷³¹ Duško Adamović, T. 24974–24975 (8. april 2008. godine).

²⁷³² Milan Đaković, T. 26381 (19. maj 2008. godine).

²⁷³³ V. dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine) (navodi se “Naređenje Zajedničke komande za Kosovo” od 6. jula 1998. godine).

²⁷³⁴ Milan Đaković, T. 26434 (19. maj 2008. godine). On je dodao da “[b]ez tog naređenja, znači o koordinaciji, [potčinjene jedinice VJ] ne mogu izvoditi nikakva borbena dejstva.” Đaković je takođe rekao komandantima u potčinjenim jedinicama VJ da se dokumenti koji sadrže takve navode koriste umesto planova koordinacije. T. 26435 (19. maj 2008. godine).

iskordinira[n] između njegovih pomoćnika”.²⁷³⁵ Potčinjene jedinice MUP i VJ bilo je potrebno obavestiti da su “i jedna i druga komanda usaglasile obaveze međusobne” pre nego što počnu da izvršavaju zajedničke akcije.²⁷³⁶ Kako je naveo Đaković, izraz “Zajednička komanda” je bio “interni, fiktivni naziv” koji su Pavković i on koristili da bi “uradili dokumenta koordinacije sa MUP-om jer MUP nije mogao, nije hteo da prihvati nijedan dokumenat gde je pisalo ‘Komanda Prištinskog korpusa’”.²⁷³⁷ On je rekao da su ti dokumenti u kojima se navodi Zajednička komanda korišćeni umesto planova koordinacije.²⁷³⁸ Lazarević je posvedočio da je Zajednička komanda u stvari bila izraz koji je skovao Prištinski korpus i koristio ga u tehnici izrađivanja planova da bi obezbedio saradnju između VJ i MUP.²⁷³⁹

1029. Iako je Đaković posvedočio da naređenje Zajedničke komande od 6. jula 1998. godine nije poslato jedinicama MUP, on je objasnio da su izvodi iz drugih naređenja Zajedničke komande, preko Adamovića, dostavljani MUP “da bi oni na osnovu toga mogli razrađivati svoja dokumenta”.²⁷⁴⁰ Ti izvodi su korišćeni u MUP “kao osnova za koordinaciju”.²⁷⁴¹ Njih su komandanti PJP koristili da bi mogli “vršiti procenu svoju i donositi odluke u skladu sa konkretnom situacijom”.²⁷⁴² Jedna od Adamovićevih dužnosti bila je da “prosled[i] [izvode iz karata] terenu”.²⁷⁴³ Adamović je tvrdio da od Đakovića nije dobijao tekstualni deo naređenja koji je

²⁷³⁵ Milan Đaković, T. 26435, 26380 (19. maj 2008. godine); Božidar Delić, T. 19499 (4. decembar 2007. godine). Delić je posvedočio da je znao da je njegov kolega po rangu u MUP u zajedničkim akcijama dobijao isti dokument kao i on. Međutim, on je kasnije tokom svog svedočenja naveo da, iako su dobijali isti izvod iz karte, ne “zn[a] kakav je taj MUP-ov dokument”. Božidar Delić, T. 19659–19660 (6. decembar 2007. godine).

²⁷³⁶ Milan Đaković, T. 26436 (19. maj 2008. godine).

²⁷³⁷ Milan Đaković, T. 26444–26445 (20. maj 2008. godine). Božidar Delić, T. 19422–19423, 19495 (4. decembar 2007. godine). Prema Delićevim rečima, izraz “Zajednička komanda” je korišćen da bi dokument bio prihvatljiv za oba primaoca.

²⁷³⁸ Milan Đaković, T. 26435 (19. maj 2008. godine).

²⁷³⁹ Vladimir Lazarević, T. 17795 (6. novembar 2007. godine). V. takođe Milan Kotur, T. 20675, 20724–20725 (21. januar 2008. godine); Mihajlo Gergar, T. 21528 (1. februar 2008. godine); Miloš Mandić, T. 20925–20926 (23. januar 2008. godine); Ljubiša Diković, T. 19881 (10. decembar 2007. godine); Milan Đaković, T. 26453 (20. maj 2008. godine). Milan Kotur je naveo da je on uvek ubacivan tamo gde su “dejtvovala snage MUP i Vojske zajedno. Gde su koordinirali zajednička dejstva i gde su vršili podršku jedni drugima. I onda je to uvek u aktima stajalo Zajednička komanda. To je značilo da učestvuje i Vojska i MUP i da su te aktivnosti koordinirane zajedno i da će se izvoditi zajedno.” Mihajlo Gergar je rekao, doduše u vezi s jednim naređenjem iz 1999. godine, da mu je Lazarević objasnio da je “Zajednička komanda” izraz “koji se upotrebljava još od 1998. godine i da se odnosi na one akcije koje izvode [...] jedinice Vojske Jugoslavije i MUP u sadejstvu”. Miloš Mandić je posvedočio da mu je Stefanović rekao da je Zajednička komanda izraz koji se koristi kad god VJ pruža podršku MUP: to je bio samo izraz, stvarna Zajednička komanda nije postojala.

²⁷⁴⁰ Milan Đaković, T. 26393–26394 (19. maj 2008. godine).

²⁷⁴¹ Milan Đaković, T. 26505 (20. maj 2008. godine).

²⁷⁴² Milan Đaković, T. 26398 (19. maj 2008. godine).

²⁷⁴³ Duško Adamović, T. 24978 (8. april 2008. godine), dok. pr. br. 6D1613 (Izjava svedoka od 30. mart 2008. godine), par. 25. Prema Mijatovićevim rečima, PrK je podnosio izvode iz karata. Te karte su bile osnova za dejstva odreda PJP. Miroslav Mijatović, T. 22309 (13. februar 2008. godine), T. 22443–22444 (14. februar 2008. godine). Živaljević, komandant 122. interventne brigade PJP, takođe je posvedočio da je Adamović bio veza između MUP i VJ i da je bio osoba u Štabu MUP koja mu je uručivala koverte s izvodima iz karata ili tekstom naređenja koje je sačinio VJ. Dragan Živaljević, T. 24903–24905 (3. april 2008. godine).

išao uz karte.²⁷⁴⁴ Osim toga, jedinice MUP su dobijale samo delove karte za svoju zonu.²⁷⁴⁵ Na pitanje ko je izdavao naređenja PJP ili drugim jedinicama MUP kako bi one tačno znale šta treba da rade tokom zajedničkih akcija nakon što bi im bile dostavljene karte, Adamović je odgovorio da “[n]aređenja posebna nisu dostavljana, samo su dostavljani izvodi iz karata koje je radio Prištinski korpus”.²⁷⁴⁶ Međutim, on je kasnije rekao da ne zna da li su drugi organi u MUP pripremali naređenja ili nisu, pošto je njegov zadatak bio samo da jedinicama MUP dostavi izvode iz karata.²⁷⁴⁷ Veće takođe konstatuje da, kako je naveo Miroslav Mijatović, Štab MUP nije donosio nikakve odluke “jer su odredi [...] učestvovali na bazi izvoda iz karata koje je dobijano od Prištinskog korpusa”. Međutim, on je naveo da komandanti odreda PJP jesu izdavali naređenja svojim podređenim.²⁷⁴⁸ Iako je predočeno malo dokumentarnih dokaza koji pokazuju da je MUP izdavao naređenja za izvršenje raznih dejstava koje je trebalo izvesti tokom zajedničkih akcija, Veće smatra da MUP jeste izdavao takva naređenja, budući da izvodi iz karata koje je dostavljao VJ nisu sadržali konkretna uputstva o tome kako da se razna dejstva ili napadi izvedu u praksi.

1030. Momir Stojanović je posvedočio da mu je “vrlo dobro poznata bila metodologija rada Komande [Prištinskog korpusa]”. On je rekao da se tokom rata Komanda Prištinskog korpusa svakodnevno sastajala u malim grupama.²⁷⁴⁹ Tokom tih sastanaka, referisali su organi Komande. Posle sastanaka—koji su se obično završavali u 18:00 časova—komandant Prištinskog korpusa je odlazio kod komandanta 3. armije da ga obavesti o onome o čemu se razgovaralo: iznosio mu je konkretne predloge o tome kako da se upotrebe određene jedinice, izveštavao ga o problemima s kojima su se suočavale određene jedinice i predlagao odluke koje treba doneti.²⁷⁵⁰ Kada bi komandant 3. armije dao odobrenje, komandant Prištinskog korpusa je odlazio kod organa MUP “da iskoordinira tako već dobijenu odluku”. Nju je kasnije verifikovao komandant 3. armije.²⁷⁵¹ Stojanović je takođe posvedočio da je tokom dnevnih sastanaka s Đakovićem, na kojima je referisao o bezbednosnoj situaciji, čuo izraz “Zajednička komanda”. Đaković mu je rekao da se taj izraz odnosi na “zajedničke sastanke predstavnika Komande Prištinskog korpusa i Ministarstva unutrašnjih poslova oko razmene informacija i koordiniranja, saradnje i sadejstva između jedinica

²⁷⁴⁴ Duško Adamović, T. 25063 (9. april 2008. godine).

²⁷⁴⁵ Duško Adamović, T. 25068 (9. april 2008. godine).

²⁷⁴⁶ Duško Adamović, T. 24970–24971 (9. april 2008. godine).

²⁷⁴⁷ Duško Adamović, T. 25066 (9. april 2008. godine). Pretresno veće, pored toga, konstatuje da Adamović nije znao zašto su Đorđević i Stevanović bili “na teren[ulj]” u vreme kada su se sprovodile “antiterorističke” akcije. Duško Adamović, T. 25069, 25081–25082 (9. april 2008. godine).

²⁷⁴⁸ Miroslav Mijatović, T. 22335 (13. februar 2008. godine).

²⁷⁴⁹ Momir Stojanović, T. 20047 (11. decembar 2007. godine).

²⁷⁵⁰ Veće konstatuje da, iako izgleda da su se sastanci Komande PrK završavali u 18:00 časova, dokazi pokazuju da su sastanci Zajedničke komande počinjali u 19:30 časova. Milomir Minić, T. 14748 (31. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14656 (30. avgust 2007. godine).

²⁷⁵¹ Momir Stojanović, T. 20047–20048 (11. decembar 2007. godine).

vojske i MUP-a po dubini”.²⁷⁵² Međutim, kako je naveo Stojanović, Đaković je često isticao da je problem to što naređenja koja Komanda Prištinskog korpusa dobija po vertikalnom komandnom lancu, kao i naređenja koja MUP dobija po svom komandnom lancu “nikako ne preciziraju veliki problem koji se na terenu stalno postavlja, a to je problem u koordinaciji sadejstva između jedinica MUP i vojske u konkretnoj nekoj protivterorističkoj akciji”.²⁷⁵³ Stojanović je tvrdio da je “potpuno [...] jasno da ta Zajednička komanda nema nikakve atribute neke komande u smislu [...] naređivanja ili izdavanja nekih naređenja”. On je dodao da “niti je to u praksi, po mojim saznanjima, tako funkcionisalo”.²⁷⁵⁴

1031. Veće je analiziralo dve odluke koje se odnose na zajedničke akcije izvedene 1998. godine. Prva, od 10. avgusta 1998. godine, zove se “Odluka o zajedničkom angažovanju snaga MUP-a i VJ”.²⁷⁵⁵ Druga, od 14. avgusta 1998. godine, odnosi se na zajedničku akciju u rejonu sela Slup i Vokša.²⁷⁵⁶ Zaglavljva obe odluke pokazuju da ih je donela Komanda Prištinskog korpusa. U te dve odluke, jedinicama VJ nalaže se da podrže jedinice MUP ili da deluju u sadejstvu s njima u realizaciji nekoliko napada. Međutim, ostalo je da se utvrde pojedinosti toga kako će se ti napadi izvršiti. Na primer, u Odluci od 14. avgusta, Borbenoj grupi 15/3 Prištinskog korpusa naređeno je da podrži napad 8. odreda MUP i čete PJP Đakovica duž konkretnog pravca, ali se ne navodi kako je taj napad trebalo da se izvede.²⁷⁵⁷ Iz obe odluke je jasno da je za te akcije bilo potrebno dalje planiranje. Na osnovu poslednje rečenice Odluke od 10. avgusta 1998. godine, potčinjene jedinice Prištinskog korpusa trebalo je da “[s]adejstvo sa snagama MUP-a organiz[uju] u toku priprema i u toku b/d”.²⁷⁵⁸ Što se tiče akcije u Slupu i Vokši, komandant 15. oklopne brigade izdao je 14. avgusta 1998. godine naređenje kojim je komandantu borbene grupe 15/3 naložio sledeće: “Sadejstvo sa organima 8. Od MUP-a po pitanju pripreme i izvođenja b/d organizovati pre početka i u toku izvođenja b/d”.²⁷⁵⁹ Odluke Prištinskog korpusa od 10 i 14. avgusta 1998. godine su izgleda poslate jedinicama VJ kao planovi koordinacije, na osnovu kojih su one morale da isplaniraju razne napade ili dejstva. Činjenica da se u tim odlukama navode konkretne jedinice MUP s kojima je

²⁷⁵² Momir Stojanović, T. 19761–19762 (7. decembar 2007. godine). Stojanović je posvedočio da je za taj izraz prvi put čuo od Đakovića, T. 19761 (7. decembar 2007. godine), ali je kasnije rekao da ga je čuo od Pavkovića. T. 20033 (11. decembar 2007. godine).

²⁷⁵³ Momir Stojanović, T. 19762 (7. decembar 2007. godine).

²⁷⁵⁴ Momir Stojanović, T. 19765 (7. decembar 2007. godine).

²⁷⁵⁵ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine).

²⁷⁵⁶ Dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine).

²⁷⁵⁷ Dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine), str. 1.

²⁷⁵⁸ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine), str. 4.

²⁷⁵⁹ Dok. pr. br. 6D731 (Komanda 15. okbr komandantu Bg-15/3, Naređenje, 14. avgust 1998. godine), str. 5; Vladimir Lazarević, T. 17804 (6. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine). Veće takođe konstatuje da, u Naređenju 125. mtbr od 7. jula 1998. godine, Komanda brigade nalaže Komandi Bobbene grupe 4 sledeće: “Svaku akciju [...] pripremiti i isplanirati sa jasno definisanim ciljem, zadacima i vremenom trajanja iste”.

jedinice Prištinskog korpusa trebalo da deluju u sadejstvu u određenim akcijama pokazuje da je bilo određene koordinacije ili razmene informacija između MUP i VJ pre nego što su donete te odluke.

1032. Veće konstatuje da je Odluka od 10. avgusta poslata, između ostalog, “Komandi PJP MUP Republike Srbije”, koja je obično planirala akcije jedinica PJP.²⁷⁶⁰ Obe odluke su na kraju imale klauzulu koja je predviđala da će “[k]omandovanje borbenim dejstvima vrši[ti] Zajednička komanda za KiM”.²⁷⁶¹ Prema Đakovićevim rečima, ta klauzula je značila da su se i Komanda VJ i Komanda MUP dogovorile o zadacima koje treba da izvrše jedinice VJ i MUP tokom zajedničke akcije. Prema tome, pre nego što su donete te odluke Komande Prištinskog korpusa, MUP je prihvatio da izvrši razne napade koji se u njima navode.

(B) Koordinacija tokom 1999. godine

1033. Radojko Stefanović, koji je došao na mesto Đakovića u januaru 1999. godine, posvedočio je da 1999. godine nije izvršena nijedna zajednička akcija a da pre toga nisu bili organizovani sastanci radi koordinacije. VJ i MUP su morali da prodiskutuju o snagama koje je trebalo da učestvuju u tim akcijama, kao i o vremenu njihove realizacije.²⁷⁶² Lazarević je posvedočio da je 1999. godine koordinacija vršena na nivou Komande Prištinskog korpusa između “operativni[h] organ[a] Komande Korpusa, kao i određeni[h] organ[a] iz MUP”.²⁷⁶³ Grupu operativnih oficira u Komandi Korpusa činili su Stefanović, Tešević i ponekad pukovnik Paprika.²⁷⁶⁴ Stefanović i njegov zamenik Tešević imali su lične kontakte s pojedincima iz MUP, saradivali su i vršili koordinaciju s licima, među kojima je bio Adamovićev naslednik u Štabu MUP, pukovnik Arsenijević, koji je bio zadužen za planiranje, kao i Obrad Stevanović, a kasnije pukovnik Braković, komandant 124. interventne brigade PJP.²⁷⁶⁵ Iz dokaza izgleda da je Đaković, iako 1999. godine više nije radio u Komandi Prištinskog korpusa, učestvovao u planiranju akcija zajedno s operativnim organima Komande Prištinskog korpusa.²⁷⁶⁶

1034. Stefanović je posvedočio da su, da bi se isplanirale zajedničke akcije, oficiri VJ pozivali “predstavnik[e] MUP-a koji su bili zaduženi za planiranje” ili su odlazili kod njih radi razmene

²⁷⁶⁰ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine), str. 4.

²⁷⁶¹ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine), str. 3; dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine), str. 3.

²⁷⁶² Radojko Stefanović, T. 21684–T. 21689 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁶³ Vladimir Lazarević, T. 17926–17927 (8. novembar 2007. godine). Lazarević je istakao da oficiri VJ nisu vršili koordinaciju samo s osobljem Štaba MUP: neki zamenici ili pomoćnici ministra unutrašnjih poslova takode su “u tome učestvovali”. Vladimir Lazarević, T. 17926 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁶⁴ Vladimir Lazarević, T. 18371–18372 (15. novembar 2007. godine).

²⁷⁶⁵ Radojko Stefanović, T. 21684–21689 (5. februar 2008. godine).

“podataka i informacija u cilju koordinacija zajedničke akcije”.²⁷⁶⁷ On je, pored toga, rekao da su, tokom tih “radnih sastanaka” ili “radnih dogovora”, predstavnici VJ i MUP odlučivali o vremenu realizacije tih akcija, njihovim raznim zadacima i snagama koje će u njima učestvovati.²⁷⁶⁸ Takođe su postizali dogovore o zadacima koje će jedinice MUP i VJ izvršavati tokom te zajedničke akcije. Stefanović je dodao da je, “na osnovu toga”, Komanda Korpusa donosila odluke i izrađivala karte. On pretpostavlja da je, posle tih koordinacionih sastanaka, MUP takođe donosio svoje odluke.²⁷⁶⁹ Drugim rečima, posle koordinacionih sastanaka, predstavnici VJ i MUP odlazili su svako u svoju komandu i izveštavali o onome što je dogovoreno.²⁷⁷⁰ Stefanović je posebno insistirao na tome da se napravi razlika između “koordinacije” i “planiranja”: “koordinacija” je bila faza tokom koje je postizan “dogovor o angažovanju snaga, s jedne strane policije i na drugoj strani angažovanje jedinica vojske”, dok je “planiranje” bilo faza tokom koje je “svako na svom nivou vrši[o] planiranje”, posle faze koordinacije.²⁷⁷¹ Prema njegovim rečima, na taktičkom nivou nastavljala bi se “detaljna koordinacija i razrada načina kako će se ta akcija realizovati”.²⁷⁷²

1035. Kada je Stefanović preuzeo Đakovićevu dužnost u Komandi Prištinskog korpusa, Đaković mu je rekao da je 1998. godine borbena dokumentacija koja je pripremana za zajedničke akcije sadržala u zaglavlju naziv Zajedničke komande, kao i klauzulu koja je predviđala da će svim snagama komandovati Zajednička komanda.²⁷⁷³ Stefanović je takođe obavešten da je te dokumente s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju tokom 1998. godine izdavao Pavković.²⁷⁷⁴ On je 1999. godine video nekoliko naređenja s nazivom Zajedničke komande u zaglavlju.²⁷⁷⁵ Na pitanje da li je to bila redovna praksa 1999. godine da Prištinski korpus izvode iz karata koje je pripremio VJ dostavlja MUP, Stefanović je odgovorio da se o tome odlučivalo od slučaja do slučaja. Na primer, Prištinski korpus je dostavljao MUP izvode za akcije koje su bile izuzetno značajne. On je istakao da ti izvodi, kada su dostavljani MUP, nisu smeli da se upotrebe nikako drugačije osim kao planovi koordinacije ili kao osnova na kojoj je MUP mogao da priprema svoje planove, odluke i naređenja.²⁷⁷⁶

²⁷⁶⁶ Milan Đaković, T. 26390 (19. maj 2008. godine). Đaković je posvedočio da je u februaru 1999. godine Adamoviću dao “kliše” za naređenje. Stefanović je takođe rekao da su “Đaković i operativci iz Komande armije [...] sve vreme bili [tamo] i zajedno [su] planirali te akcije”. T. 21796 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁶⁷ Radojko Stefanović, T. 21685 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁶⁸ Radojko Stefanović, T. 21751–21752 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁶⁹ Radojko Stefanović, T. 21752 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁷⁰ Radojko Stefanović, T. 21685 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁷¹ Radojko Stefanović, T. 21751 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁷² Radojko Stefanović, T. 21685 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁷³ Radojko Stefanović, T. 21661–21662, 21793–21794 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁷⁴ Radojko Stefanović, T. 21795 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁷⁵ Radojko Stefanović, T. 21794 (6. februar 2008. godine).

²⁷⁷⁶ Radojko Stefanović, T. 21759–21760 (6. februar 2008. godine).

1036. Dragan Živaljević, komandant 122. interventne brigade PJP, posvedočio je da je pre svake antiterorističke akcije dobijao dokument koji je sadržao plan koji je sačinio VJ i da su se on i komandanti VJ sastajali da se dogovore šta da rade. Bilo je prilika kada je trebalo uneti manje izmene u plan.²⁷⁷⁷ Živanović, komandant 125. motorizovane brigade, takođe je naveo pojedinosti o tome kako je vršena koordinacija s MUP u okviru 125. motorizovane brigade. Kada bi dobio naređenje da podrži snage MUP na svom području, sastajao se ili s načelnikom SUP ili s komandantom borbene grupe i potčinjenog odreda i tada su utanačivali pojedinosti koordinacije.²⁷⁷⁸

1037. Veće je prihvatilo u spis 16 naređenja s nazivom “Zajednička komanda” u zaglavlju. Jedno od tih naređenja, od 19. marta 1999. godine, odnosi se na zajedničku akciju koja je trebalo da se izvede na području Podujeva.²⁷⁷⁹ Dokument koji je Komanda Prištinskog korpusa izdala 18. marta 1999. godine pokazuje da je tu akciju planirala Komanda Prištinskog korpusa u skladu s naređenjima iz Komande 3. armije. On takođe pokazuje da je proces planiranja te akcije obuhvatao koordinaciju s MUP. Dana 18. marta 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa predložila je komandantu 3. armije svoju “zamisao izvođenja akcije za razbijanje ŠTS u rejonu severne Drenice i Podujeva”.²⁷⁸⁰ U njoj se navodi da je proces planiranja izvršen “u skladu s opštom zamisli i posebnim planovima [Komande 3. armije]” i kaže da je Komanda Prištinskog korpusa organizovala “konkretno sadejstvo” s MUP za tu zajedničku akciju.²⁷⁸¹ Komandant 3. armije je odobrio Lazarevićevu “zamisao” 19. marta 1999. godine.²⁷⁸²

1038. Isto tako, zajedničke akcije izvedene na području Malog Kosova i u rejonu Donje Drenice—za koje su naređenja Zajedničke komande izdata 22. marta 1999. godine—planirala je Komanda Prištinskog korpusa u skladu s naređenjima Komande 3. armije.²⁷⁸³ Dokument koji je Komanda Prištinskog korpusa izdala 22. marta 1999. godine takođe pokazuje da je proces planiranja te akcije obuhvatao koordinaciju s MUP. Dana 22. marta Prištinski korpus je komandantu 3. armije predložio svoju “zamisao izvođenja akcije za razbijanje ŠTS u rejonu Donje Drenice i Gornjeg Laba”. U njoj se navodi da je proces planiranja izvršen “u skladu s opštom zamisli i posebnim planovima [Komande 3. armije]” i da je Komanda Prištinskog korpusa za tu

²⁷⁷⁷ Dragan Živaljević, T. 24820–24821 (3. april 2008. godine).

²⁷⁷⁸ Dragan Živanović, T. 20524 (17. januar 2008. godine).

²⁷⁷⁹ V. dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine).

²⁷⁸⁰ Dok. pr. br. 6D1416 (Zamisao izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine).

²⁷⁸¹ Dok. pr. br. 6D1416 (Zamisao izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine), str. 1–2.

²⁷⁸² Dok. pr. br. 5D273 (Komanda 3. armije, Zamisao izvođenja akcije, Odobrenje, 19. mart 1999. godine). Stefanović je potvrdio da je taj dokument dat komandantu 3. armije na odobrenje i verifikaciju. Radojko Stefanović, T. 21657 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁸³ Dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2031 (Odluka Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine).

zajedničku akciju “organizova[la] sadejstvo [s MUP]”.²⁷⁸⁴ Lazarević je u sudnici naveo da je Pavković bio na komandnom mestu u Komandi Prištinskog korpusa u vreme kada je taj dokument pripremljen. Pavkoviću je taj plan predodčen i on ga je odobrio.²⁷⁸⁵

1039. Prema Lazarevićevim rečima, ti dokumenti Komande Prištinskog korpusa od 18. i 19. marta 1999. godine ukazuju na to da je MUP vršio sopstveno planiranje za akcije koje je trebalo da se izvedu krajem marta 1999. godine i da su, pre nego što su izdata naređenja za izvršenje tih akcija, VJ i MUP vršili “konkretnu koordinaciju”.²⁷⁸⁶ Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP od 17. februara 1999. godine pokazuje da je Štab MUP “planirao da izvrši [...] tri akcije čišćenja terena od terorista u rejonima Podujeva, Dragobilja i Drenice”, ali da je čekao na naređenje da to uradi. U međuvremenu, on je želeo da se sastane sa svim komandantima PJP “radi daljeg dogovora i njihovog angažovanja”.²⁷⁸⁷ Prema Lazarevićevim rečima, taj zapisnik pokazuje da je “MUP planirao [akcije] paralelno, odvojeno od Komande 3. armije i Komande Korpusa”.²⁷⁸⁸ Veće takođe konstatuje da je kliše zapovesti “za razbijanje i uništenje ŠTS u rejonu: Malo Kosovo, Drenica i Mališevo” pripremila Komanda Prištinskog korpusa kako bi pomogla pripadnicima MUP da “izrađuju [dokumenta] približno kao i vojska što radi, da izrađuju svoja dokumenta”.²⁷⁸⁹ Đaković je taj dokument dao Adamoviću.²⁷⁹⁰ Taj “kliše” je u zaglavlju imao naziv Štab MUP i nosio je datum 19. februar 1999. godine. Ti dokazi ukazuju na to da su planovi za akcije koji su uključivali jedinice VJ i MUP pripremani u VJ i MUP pre nego što su izvedene velike zajedničke akcije krajem marta 1999. godine. Pre nego što su izvršavane konkretne zajedničke akcije, predstavnici VJ i MUP sastajali su se tokom koordinacionih sastanaka kako bi se obezbedila koordinacija između njihovih pojedinačnih planova.

1040. MUP i VJ su takođe koordinirali svoje planove pre zajedničkih akcija izvedenih sredinom aprila 1999. godine. Dana 9. aprila Komanda Prištinskog korpusa naložila je svojim potčinjenim jedinicama da “[u] cilju sadejstva u razbijanju ŠTS sa jedinicama MUP-a, odmah uspostav[e]

²⁷⁸⁴ Dok. pr. br. 5D276 (Dopis Komande PrK upućen Komandi 3. armije, 22. mart 1999. godine). Prema Lazarevićevim rečima, MUP je imao svoje planove u kojima je predviđao neutralizaciju “terorista” na raznim lokacijama. U “zamisli izvođenja akcije” izdatoj 22. marta 1999. godine, on je obavestio komandanta 3. armije da je ostvarena koordinacija između planova VJ i planova MUP. Vladimir Lazarević, T. 17923 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁸⁵ Vladimir Lazarević, T. 17923, 17924 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁸⁶ Vladimir Lazarević, T. 18200 (13. novembar 2007. godine).

²⁷⁸⁷ Dok. pr. br. P1990 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 17. februar 1999. godine), str. 1. Tom sastanku su prisustvovali, između ostalih, Lukić, Vlajko Stojiljković, Vlastimir Đorđević, Rade Marković, Obrad Stevanović, pripadnici Štaba MUP Priština, Milosav Vilotić, načelnici svih Sekretarijata unutrašnjih poslova, kao i komandanti PJP i SAJ.

²⁷⁸⁸ Vladimir Lazarević, T. 17923 (8. novembar 2007. godine).

²⁷⁸⁹ Milan Đaković, T. 26390 (19. maj 2008. godine); dok. pr. br. 6D716 (Zapovest koju je pripremio Milan Đaković, 19. februar 1999. godine). Đaković je istakao da taj dokument nije zaveden u delovodnik. On je takođe istakao da je osoblje MUP moglo da odbije neke od informacija dostavljenih u tom dokumentu.

²⁷⁹⁰ Milan Đaković, T. 26390 (19. maj 2008. godine).

kontakt sa načelnicima SUP-ova” u vezi s nekoliko konkretnih akcija.²⁷⁹¹ Prištinski korpus je naložio da komandanti jedinica “izvrše planiranje akcija” pošto uspostave kontakt. Na primer, komandanti jedinica Prištinskog korpusa trebalo je da koordiniraju akciju *Bajgora* sa SUP Kosovska Mitrovica.²⁷⁹² Veće konstatuje da je zajednička akcija u rejonu Bajgora izvedena oko 25. aprila 1999. godine na osnovu Zapovesti Zajedničke komande od 15. aprila 1999. godine.²⁷⁹³ Taj dokaz pokazuje da su, pre nego što su izdate zapovesti Zajedničke komande sredinom aprila 1999. godine, VJ i MUP koordinirali dejstva koja je trebalo da izvrše njihove jedinice tokom zajedničke akcije.

1041. Veće, prema tome, konstatuje da su, pre nego što su velike zajedničke akcije VJ/MUP izvedene krajem marta i sredinom aprila 1999. godine, te dve organizacije koordinirale svoje planove i aktivnosti. Zavisno od akcije, prevagu je odnosio ili plan MUP ili plan VJ. Kada je faza koordinacije završena, ostajalo je da se dejstva isplaniraju na taktičkom nivou. Veće primećuje da 16 naređenja Zajedničke komande koja su izdata 1999. godine sadrže odredbu koja predviđa da jedinice Prištinskog korpusa treba da organizuju “[s]adejstvo sa snagama MUP-a po pitanju pripreme i izvođenja borbenih dejstava [...] pre početka i u toku izvođenja borbenih dejstava”.²⁷⁹⁴ Jedan dokument koji je Komanda 549. motorizovane brigade izdala 29. marta 1999. godine takođe pokazuje da su se planiranje i koordinacija dejstava nastavljali na taktičkom nivou.²⁷⁹⁵ Pored toga, komandant 243. mehanizovane brigade Krsman Jelić rekao je da se, pošto bi dobio zadatak, sastajao s načelnikom SUP u Uroševcu da bi “izmenjali mišljenja” i “dogovorili [...] način kako da izvršimo taj zadatak”.²⁷⁹⁶ Konkretno, on je objasnio da je krajem marta 1999. godine planirana protiteroristička akcija “u sadejstvu sa MUP-om”.²⁷⁹⁷ On je planirao zadatke za svoje jedinice i davao im “izvod iz zadatka, odnosno iz zapovesti, kartu na kojoj su oni ostala planska dokumenta

²⁷⁹¹ Dok. pr. br. 5D476 (Naređenje Komande PrK, 9. april 1999. godine), str. 1. Radojko Stefanović je potvrdio da je datim naređenjem naloženo komandantima brigada da uspostave kontakt s načelnicima nadležnih Sekretarijata unutrašnjih poslova na svojim teritorijama i da počnu da planiraju akcije, kako se navodi u naređenju. Radojko Stefanović, T. 21702–21771 (5. februar 2008. godine).

²⁷⁹² Dok. pr. br. 5D476 (Naređenje Komande PrK, 9. april 1999. godine), str. 2; Vladimir Lazarević, T. 18007 (9. novembar 2007. godine).

²⁷⁹³ Dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine).

²⁷⁹⁴ V., na primer, dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine), str. 5; dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine), str. 8; dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine), str. 12; dok. pr. br. P2003 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 2. april 1999. godine), str. 6.

²⁷⁹⁵ Dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine), str. 8. Poslednji odeljak tog dokumenta govori o “koordiniranoj akciji i saradnji”. U tom odeljku, Delić, komandant 549. mtbr, naredio je svojim potčinjenima da “[o]rganizuju pripreme za borbene operacije sa snagama MUP pre i za vreme borbenih operacija”.

²⁷⁹⁶ Krsman Jelić, T. 19081–19082 (26. novembar 2007. godine) (oni su “usaglašavali način kako da izvršimo najbolje taj postavljeni zadatak”). Jelić posvedočio da je njegova saradnja s načelnikom SUP u Uroševcu bila “krajnje korektna i profesionalna”. Krsman Jelić, T. 19037.

²⁷⁹⁷ Krsman Jelić, T. 18989 (26. novembar 2007. godine).

uradili”.²⁷⁹⁸ On je takođe precizirao da je planove “[z]a snage MUP-a radio [...] njihov štab”, a to su, kako on pretpostavlja, bili Sekretarijati unutrašnjih poslova na tom području.²⁷⁹⁹ Odluke koje je on davao svojim potčinjenim jedinicama bile su “početni element[i] za izvršenje borbenog zadatka”, a “u toku borbenih dejstava” komandant koji je izvršavao konkretan deo borbenog zadatka imao je pravo da menja odluke, “zavisno i shodno situaciji koja se nametne na terenu”.²⁸⁰⁰ Uopštenije, Lazarević je posvedočio da je koordinacija na nivou komandanata brigada podrazumevala “[r]azmen[u] podataka o angažovanju [jedinica], o izvršenju zadataka, razmen[u] podataka po vezi i dogovo[r] o upućivanju oficira za vezu međusobno ili planiranjem da se na određenom mestu u određeno vreme predstavnicima vojske i policije nađu na jednom mestu, na onom objedinjenom mestu, objedinjenom komandnom mestu “. ²⁸⁰¹

1042. Iako je na suđenju predočeno malo dokumentarnih dokaza koji pokazuju da su organi MUP izdavali naređenja za izvršenje raznih zadataka koje je trebalo realizovati tokom zajedničkih akcija, Veće smatra da je, kao i tokom 1998. godine, MUP takođe u određenoj formi izdavao naređenja, pošto zapovesti Zajedničke komande nisu sadržale konkretna uputstva o tome kako, u praksi, treba izvršiti razne zadatke ili napade.²⁸⁰²

1043. Pošto je načelno razmotrilo kako je sistem za koordinaciju i saradnju između VJ i MUP funkcionisao 1998. godine i 1999. godine, Pretresno veće će sada preispitati sporno pitanje kako se telo koje se naziva Zajednička komanda uklapalo u taj sistem.

b. Zajednička komanda

1044. U paragrafu 24 Optužnice navodi se sledeće:

Slobodan Milošević, **MILAN MILUTINOVIĆ** i **NIKOLA ŠAINOVIĆ** komandovali su snagama SRJ i Srbije i preko drugih organa, uključujući Zajedničku komandu na čelu s **NIKOLOM ŠAINOVIĆEM**, koja je imala zadatak da koordinira rad organa civilnih vlasti s aktivnostima organizacija koje su bile u sastavu snaga SRJ i Srbije na Kosovu i da obezbedi da njihova dejstva budu u skladu s političkim ciljevima. Zajednička komanda je takođe vršila *de facto* komandnu vlast nad tim organima. Ta komandna vlast upotpunjavala je interne lance komandovanja VJ i MUP radi obezbeđenja saradnje i koordinacije. Zajedničku komandu činili su članovi visokog civilnog, političkog i vojnog rukovodstva, uključujući **NEBOJŠU PAVKOVIĆA**, komandanta Treće armije, **VLADIMIRA LAZAREVIĆA**, komandanta Prištinskog korpusa, **SRETENA LUKIĆA**, načelnika štaba MUP, predsednika Privremenog izvršnog veća (u daljem tekstu: PIV) i druge rukovodioce iz VJ i MUP.

²⁷⁹⁸ Krsman Jelić, T. 18991 (26. novembar 2007. godine).

²⁷⁹⁹ Krsman Jelić, T. 18991 (26. novembar 2007. godine).

²⁸⁰⁰ Krsman Jelić, T. 19008–19009 (26. novembar 2007. godine).

²⁸⁰¹ Vladimir Lazarević, T. 17926 (8. novembar 2007. godine). V. takođe T. 17794–17795 (6. novembar 2007. godine).

²⁸⁰² V. takođe dok. pr. br. 5D1418 (Depeša Štaba MUP, 26. maj 1999. godine).

1045. Tužilaštvo u svom Završnom podnesku tvrdi da je Zajednička komanda bila koordinaciono telo koje je dobilo ovlašćenja od predsednika SRJ, kako bi se kontrolisale civilne, vojne i policijske organizacije koje su bile angažovane na Kosovu. Zajednička komanda je osnovana u junu 1998. godine i bila je u funkciji do juna 1999. godine. Sačinjavali su je civilni političari i starešine VJ i MUP na Kosovu, a Šainović je bio na njenom čelu. Komandni lanci MUP i VJ su ostali netaknuti, ali Zajednička komanda ih je spojila na sastancima u Prištini i obezbeđivala da rade koordinirano i u skladu s političkim ciljevima Miloševića i njegovog užeg kruga u Beogradu.²⁸⁰³ Tužilaštvo dalje tvrdi da je značaj Zajedničke komande rastao kako su u leto 1998. godine zajedničke operacije između MUP i VJ postajale češće i složenije, kao i nakon što je MUP prepotčinjen VJ tokom ratnog stanja.²⁸⁰⁴ Tužilaštvo takođe tvrdi da su, uprkos činjenici da za to telo nije postojala neka zvanična pravna osnova, učesnici udruženog zločinačkog poduhvata prihvatili Zajedničku komandu kao deo sistema putem kojeg su snage SRJ i Srbije mogle da dobijaju zadatke za izvođenje operacija na Kosovu i da su učesnici tog poduhvata koristili zajedničku komandu kako bi ostvarili svoje ciljeve.²⁸⁰⁵

1046. Šainovićeva odbrana tvrdi da sastanci o kojima tužilaštvo govori kao o sastancima “Zajedničke komande” nisu uopšte bili sastanci “Zajedničke komande”, već su to bile nezvanične “sednice” političkog rukovodstva s MUP i VJ, kao i s predstavnicima drugih državnih organa vlasti. Termin “Zajednička komanda” uveli su Pavković i Milan Đaković pre dolaska Šainovića i Minića na Kosovo. Odbrana tvrdi da te sednice nisu imale nikakve veze s učestvovanjem Šainovića i Minića, već su se bavile koordiniranjem akcija MUP i VJ.²⁸⁰⁶ Od Šainovića se očekivalo da kao predstavnik Socijalističke partije Srbije (SPS) i potpredsednik Vlade SRJ, dostavlja odgovore svojim nadređenim u Beogradu i pregovara sa stranim sagovornicima. Zbog toga su mu bile potrebne tačne i ažurirane informacije o događajima na terenu na Kosovu, a zbog tamošnje bezbednosne situacije, bilo je jednostavno prirodno da se u vezi s tim informacijama obrati VJ i MUP.²⁸⁰⁷ Tim *ad hoc* sastancima su prisustvovali razni ljudi, oni su bili pre svega namenjeni razmeni informacija i nisu uticali na akcije MUP i VJ. Čak ako su neki te sastanke i nazivali sastancima “Zajedničke komande”, članovi SPS to nisu radili:

---

²⁸⁰³ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 154–155.

²⁸⁰⁴ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 206.

²⁸⁰⁵ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 165, 205.

²⁸⁰⁶ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 69, 175–187, 216–244.

²⁸⁰⁷ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 68–85.

komandni lanci VJ i MUP ostali su netaknuti.²⁸⁰⁸ Na tim sastancima nisu donošene nikakve odluke i Šainović nije komandovao – i nije mogao da komanduje – VJ i MUP.²⁸⁰⁹

1047. Šainovićeva odbrana dalje tvrdi da je, u svakom slučaju, nakon Sporazuma Holbrooke-Milošević telo poznato kao “Zajednička komanda” prestalo da postoji, a civilno rukovodstvo preraspoređeno je u druga tela, kao što su Privremeno izvršno veće i Komisija Savezne vlade za saradnju s VMK.²⁸¹⁰ Izneti su tvrdnje da nakon oktobra 1998. godine niko od članova civilnog rukovodstva više ne prisustvuje sastancima u vezi s koordiniranjem MUP i VJ, pa tokom tog perioda Šainović nije konsultovan u vezi s takvim pitanjima.²⁸¹¹ Ukratko, Šainovićeva odbrana tvrdi da on nije bio na čelu nikakve Zajedničke komande i da nije, ni putem Zajedničke komande ni direktno, komandovao, rukovodio ili na bilo koji drugi način vršio kontrolu nad VJ i MUP i drugim snagama SRJ i Srbije na Kosovu.²⁸¹²

1048. Ojdanićeva odbrana tvrdi da nema dokaza o tome da je Zajednička komanda postojala radi toga da bi se sproveo plan proterivanja kosovskih Albanaca sa Kosova i da dokazi, najvećim delom, samo pokazuju da je Zajednička komanda postojala kako bi koordinirala legitimne akcije VJ i MUP protiv OVK. Komandni lanac VJ ostao je netaknut.²⁸¹³ Ojdanićeva odbrana ističe da tužilaštvo ne navodi da je on bio član Zajedničke komande ili da je ikada prisustvovao njenim sastancima, ako ih je 1999. godine uopšte i bilo. Osim toga, navod tužilaštva da je Zajednička komanda bila potrebna da bi se počinili zločini pokazuje da Ojdanić nije hteo da dopusti da se redovni komandni lanci koriste u takve svrhe.²⁸¹⁴

1049. Pavkovićeva odbrana ne osporava da je telo poznato pod nazivom “Zajednička komanda” postojalo, ali tvrdi da to telo nije komandovalo snagama VJ i MUP. Sastanci Zajedničke komande bili su u stvari način da se koordiniranju akcije tih organizacija.²⁸¹⁵ Nakon što se počelo s održavanjem sastanaka Zajedničke komande, komandni lanac VJ ostao je netaknut i Generalštab i 3. armija imali su potpunu kontrolu nad akcijama VJ na Kosovu.²⁸¹⁶ Pavkovićeva odbrana u prilog ovom stavu skreće pažnju na odsustvo dokaza koji bi normalno postojali (npr. nema pečata Zajedničke komande, nema naređenja o formiranju Zajedničke

²⁸⁰⁸ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 75, 79, 85, 87–93, 570–594, 655–665, 713–722, 732, 743–755, 757–760, 765, 905.

²⁸⁰⁹ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 91, 220, 237, 147–174, 907.

²⁸¹⁰ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 94–102.

²⁸¹¹ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 648–654.

²⁸¹² Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 147–174, 907.

²⁸¹³ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 55–60.

²⁸¹⁴ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 208–214.

²⁸¹⁵ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 242–243, 257–261.

²⁸¹⁶ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 247–256.

komande ili njene strukture, kao ni naređenja o imenovanju komandanta Zajedničke komande).²⁸¹⁷ Na kraju, Pavkovićeve odbrana skreće pažnju i na neke neuobičajene karakteristike naređenja i odluka Zajedničke komande izdatih 1999. godine.²⁸¹⁸

1050. Lazarevićeve odbrana tvrdi da su MUP i VJ sarađivali čak i pre nego što su politički predstavnici iz Srbije i SRJ stigli na Kosovo i počeli da prisustvuju sastancima Zajedničke komande, koja nije bila telo koje je donosilo odluke već forum za razmenu informacija o trenutnoj bezbednosnoj situaciji. "Odluke" pominjane na sastancima Zajedničke komande već su bili doneli Pavkovićeve i Lukićeve nadređeni. Na tim sastancima nisu donošene odluke, nije ih donosila ni Zajednička komanda, a komandni lanci MUP i VJ ostajali su netaknuti. Lazarević je bio samo na pet od 70 sastanaka Zajedničke komande i nije imao nikakvu ulogu u njima; većinu vremena 1998. godine proveo je na Isturenom komandnom mestu u Đakovici, a ne u Prištini gde su se održavali sastanci Zajedničke komande. Zajednička komanda nije imala ni komandno mesto ni redovni sistem izveštavanja putem operativnih i borbenih izveštaja.²⁸¹⁹

1051. Lazarevićeve odbrana takođe tvrdi da Zajednička komanda nije postojala 1999. godine, a da je i postojala, nije imala komandnu odgovornost i nije izdavala naređenja MUP i VJ, koja su dovela do zločina navedenih u Optužnici. Postojanje izraza "Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju" na naređenjima VJ iz 1999. godine nije bilo ništa više od naznake da operaciju treba da zajednički izvedu MUP i VJ: ona nije doslovno značila da postoji neka Zajednička komanda koja ikome naređuje da išta učini.²⁸²⁰ Na kraju, Lazarevićeve odbrana tvrdi da Lazarevićev zahtev da bude razrešen dužnosti 2001. godine, zbog potčinjavanja 3. armije "Privremenoj združenoj komandi", čime je učinjen presedan, pokazuje da Zajednička komanda pre toga nikada nije postojala.²⁸²¹

1052. Lukićeve odbrana, sa svoje strane, tvrdi da je Zajednička komanda bila legitiman pokušaj MUP i VJ da razmene informacije, a ne komanda koja je ukidala ovlašćenja postojećih struktura unutar MUP i VJ. Terminom "Zajednička komanda" VJ je skraćeno opisivao koordinaciju vojske i policije pre prepotčinjavanja. Ne postoje nikakva naređenja ni saopštenja upućena MUP iz Zajedničke komande, i to telo je prestalo da postoji nakon 1998. godine. Uloga koju je Lukić

---

²⁸¹⁷ Pavkovićeve završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 262.

²⁸¹⁸ Pavkovićeve završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 263.

²⁸¹⁹ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 522–541.

²⁸²⁰ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 808–842.

²⁸²¹ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 843; dok. pr. br. 5D475 (Molba za smenu dužnosti komandanta 3. armije, 12. mart 2001. godine).

imao u MUP u pogledu Zajedničke komande nije obuhvatala veća ovlašćenja od uloge koju je imao kao “rukovodilac Štaba MUP” – kurir koji prenosi informacije.²⁸²²

1053. S obzirom na ta razna objašnjenja koja su iznele strane u postupku i važnost ovog spornog pitanja, Veće mora da odluči da li je telo poznato pod nazivom Zajednička komanda postojalo i da li je ono *de facto* imalo komandna ovlašćenja nad jedinicama VJ i MUP i drugim oružanim snagama koje su dejsstvovale na Kosovu, kako 1998. godine tako i 1999. godine.

1054. Pre svega, Veće prihvata da je prisustvovanje civila sastancima s vojnim i policijskim rukovodstvom tokom rata ili vanrednog stanja u načelu prihvatljiva aktivnost i da nema nužno ničeg inherentno sumnjivog u pogledu prirode sastanaka o kojima se govori kao o Zajedničkoj komandi. S druge, pak, strane, velik broj svedoka koji su pozivani tokom izvođenja dokaza bio je izuzetno osetljiv kad bi se navelo da su održani sastanci Zajedničke komande ili da su održane sednice zapravo bili sastanci tela pod nazivom “Zajednička komanda”. Veće će nastojati da ukloni veo misterioznosti koji su neki tokom ovog suđenja pokušali da stvore u vezi sa Zajedničkom komandom.

i. Zajednička komanda 1998. godine

(A) Sastanci Zajedničke komande

1055. Od jula 1998. godine Šainović i članovi Radne grupe SPS – Minić, Matković i Anđelković – sastajali su se u Prištini gotovo svakodnevno s predstavnicima raznih organa, a bili su i na zajedničkim sastancima VJ i MUP.²⁸²³ Svakodnevni sastanci s predstavnicima VJ i MUP nazivani su sastancima “Zajedničke komande”.²⁸²⁴

1056. Članovi Radne grupe svedočili su da bi, pre nego što bi odlučili da održe dnevne sastanke u Privremenom izvršnom veću, oni između sebe razgovarali telefonom i držali sporadične sastanke, ali kako su se napadi OVK intenzivirali, porasla je i potreba za komunikacijom i razmenom informacija.²⁸²⁵ Matković je posvedočio da su, po njihovom dolasku na Kosovo, shvatili da je situacija “krajnje ozbiljna”: svakoga dana su dobijali informacije o blokadi puteva, napadima na kuće, počinjenim silovanjima i ubistvima i prestanku

²⁸²² Lukićev završni pretresni podnesak, 7. avgust 2008. godine (javna verzija), par. 786–799.

²⁸²³ Duško Matković, T. 14644–14645 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9.

²⁸²⁴ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande). V., uopšteno, Drugi nalog u vezi sa dokaznim predmetima broj P1468 i IC199, 13. jun 2008. godine (prihvatanje dok. pr. br. IC199 kao dodatka nečitljivim delovima dok. pr. br. P1468).

²⁸²⁵ Duško Matković, T. 14644–14645 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14748 (31. avgust 2007. godine).

rada fabrika.²⁸²⁶ Matković i Minić su objasnili da je jedan od prvih problema s kojim su se suočili bio vezan za rudnik Belačevac: OVK je napao rudnik i neki od radnika su bili oti. Obratili su se generalima Đorđeviću i Lukiću iz MUP i Pavkoviću iz VJ da im pomognu da reše taj problem.²⁸²⁷ Minić je dalje izjavio da je “postojala jedna potreba da [...] se [članovi Radne grupe] češće sastaj[u] sa predstavnicima vojske i policije i da razmenjuj[u] informacije” i dodao da su oni “naišli na razumevanje” kod vojske i policije u vezi s problemima s kojima se suočila Radna grupa.²⁸²⁸ Sastanci su stoga postali svakodnevni i održavali su se u zgradi u kojoj je bila smeštena Skupština Kosova, a kasnije Privremeno izvršno veće. Postala je uobičajena praksa da se učesnici okupe oko 19:30 da pogledaju večernje vesti srpske televizije, a zatim bi razmenili informacije.²⁸²⁹ U jednom trenutku Anđelković je u svom svedočenju naveo da je Minić inicirao neke od tih sastanaka, ali kasnije je insistirao da ni Minić ni bilo ko drugi nije organizovao te koordinacione sastanke, koji su održavani samo kad je to zahtevala situacija.²⁸³⁰ Međutim, Veću je teško da prihvati Matkovićeve, Minićeve i Anđelkovićeve tvrdnje da ne znaju ili nisu u mogućnosti da objasne kako je tačno dolazilo do tih sastanaka.

1057. Članovi Radne grupe govorili su da su ti sastanci za njih bili sastanci “sa vojskom i policijom” ili “sastanci sa bezbednosnim snagama”, insistirajući na tome da ni oni ni grupa predstavnika koji su im prisustvovali nisu imali nikakvo zvanično ime.²⁸³¹ Iako su Matković i Minić priznali da su čuli da se termin “Zajednička komanda” koristi da bi se opisali dnevni sastanci u Prištini, oni su tvrdili da se on veoma retko koristio i to samo od strane vojnog i policijskog osoblja.²⁸³² Dok su Matković i Anđelković kategorično negirali da je postojalo telo poznato pod nazivom “Zajednička komanda”,²⁸³³ Minić nije potpuno negirao činjenicu da je ona postojala, ali je posvedočio da članovi Radne grupe, kao i Šainović, nikada nisu bili deo nikakve

²⁸²⁶ Duško Matković, T. 14644 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9.

²⁸²⁷ Duško Matković, T. 14643 (30. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 8 (Matković je objasnio da su "seljani [...] bili zaplašeni i tražili su da ih vojska i policija zaštite"); Milomir Minić, T. 14747–14748 (31. avgust 2007. godine).

²⁸²⁸ Milomir Minić, T. 14748 (31. avgust 2007. godine).

²⁸²⁹ Duško Matković, T. 14644 (30. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14656 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14748 (31. avgust 2007. godine).

²⁸³⁰ Zoran Anđelković, T. 14686 (30. avgust 2007. godine).

²⁸³¹ Duško Matković, T. 14614–14615 (29. avgust 2007. godine); Zoran Anđelković, T. 14684 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14756 (31. avgust 2007. godine).

²⁸³² Duško Matković, T. 14628–14632 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14755 (31. avgust 2007. godine). Kasnije u svom svedočenju Minić je pobio svoju raniju tvrdnju da je čuo Pavkovića i Lukića da koriste termin "Zajednička komanda" 1998. godine. Umesto toga tvrdio je da je možda vidio da to negde piše, ali da nije nikada čuo da se taj termin koristi. Milomir Minić, T. 14774–14778 (31. avgust 2007. godine). V. takođe Velimir Obradović, T. 17414–17417 (22. oktobar 2007. godine) (gde izjavljuje da se taj termin koristio kolokvijalno, ali da je imao donekle pežorativnu konotaciju među vojnim osobljem.)

²⁸³³ Duško Matković, T. 14614–14615 (29. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 10; Zoran Anđelković, T. 14662–14663 (30. avgust 2007. godine).

Zajedničke komande na Kosovu 1998. godine.²⁸³⁴ Đaković je takođe svedočio da grupu koja je prisustvovala tim sastancima Minić, Šainović, Lukić i Pavković nisu nikada nazivali “Zajedničkom komandom”.²⁸³⁵ Međutim, njegove pisane beleške sa sastanaka održanih u Prištini u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. godine (u daljem tekstu: Beleške) pokazuju da su to bili “sastanci Zajedničke komande za KiM”.²⁸³⁶

1058. Đaković je posvedočio da su Beleške bile “kopija sveske koju sam ja vodio prilikom dolaska na sastanke kod organa, sa organima MUP-a”.²⁸³⁷ Naslov Beležaka bio je “Sastanci Zajedničke komande za KiM”. Dana 22. jula 1998. godine, dan nakon što se Pavković vratio iz posete Beogradu, Pavković je došao kod njega i pozvao ga “na sastanak u MUP”. Đaković je pitao šta će on da radi na tom sastanku, a Pavković je odgovorio “da ne budem tamo sam” i rekao mu da ponese svesku i zapiše sve šta mu treba.²⁸³⁸ Đaković je posvedočio da je isključivo on pravio Beleške do 21. oktobra 1998. godine, kad je svoju svesku predao svom pomoćniku Ratku Teševiću, koji je posle toga nastavio da vodi beleške.²⁸³⁹

1059. Kao što je zapisano u Beleškama, sastancima su u periodu od jula do oktobra 1998. redovno prisustvovali sledeće osobe: Đaković, Minić, Šainović, Anđelković, Matković, Pavković, Lukić, zamenik ministra unutrašnjih poslova Vlastimir Đorđević i pomoćnik načelnika Resora državne bezbednosti David Gajić.²⁸⁴⁰ Ponekad bi, između ostalih, došli i Samardžić, Stevanović, Stanišić i Lazarević.²⁸⁴¹ Beleške sugerišu da su Minić i Šainović imali rukovodeću ulogu, nadgledali sastanke i grupi često davali uputstva.²⁸⁴² Đaković je svedočio o tome zašto je u naslov Beležaka uneo reč “Zajednička komanda” i šta taj termin znači. U vreme prvog sastanka nije mu bilo izričito rečeno da je to sastanak Zajedničke komande. Međutim, on

²⁸³⁴ Milomir Minić, T. 14780 (31. avgust 2007. godine).

²⁸³⁵ Milan Đaković, T. 26445 (20. maj 2008. godine).

²⁸³⁶ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande); v. Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetima broj P1468 i IC199, 13. jun 2008. godine.

²⁸³⁷ Milan Đaković, T. 26366 (19. maj 2008. godine); v. Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetima broj P1468 i IC199, 13. jun 2008. godine, par. 2 (u kojem se navodi "U Zahtevu strane u postupku zajednički tvrde (a) da je dokazni predmet br. P1468 kopija beležnice s rukom pisanim beleškama Milana Đakovića za vreme sastanaka kojima je prisustvovao od jula do oktobra 1998. godine i (b) da je Đaković potvrdio da je on autor beležaka u P1468 do 21. oktobra 1998. godine").

²⁸³⁸ Milan Đaković, T. 26373 (19. maj 2008. godine).

²⁸³⁹ Milan Đaković, T. 26366 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁰ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande). U zapisniku se navodilo kada je neko od onih koji su obično prisustvovali bio odsutan, a u jednom za 23. jul 1998. godine piše "prisutni svi članovi", što sugeriše da su ključni članovi bili oni koji su tamo navedeni. V. takođe Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 532–533; Ljubinko Cvetić, T. 8077 (7. decembar 2006. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (izjava svedoka od 14. januara 2007), par. 78; Velimir Obradović, T. 17403 (22. oktobar 2007. godine) (gde je on posvedočio da su bili prisutni Minić, Šainović, predstavnik MUP i jedan operativac iz PrK).

²⁸⁴¹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande); v. Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 532–533.

²⁸⁴² V. dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande).

je naslov za prvi sastanak uneo dan nakon što mu je prisustvovao, nakon što je pitao Pavkovića kako da nazove sastanak. Bilo mu je rečeno da ga nazove isto kao što ga je do tada nazivao. Budući da je on za saradnju između vojske i MUP već koristio termin Zajednička komanda, on ga je ponovo upotrebio. Kao što je objašnjeno gore u tekstu, termin Zajednička komanda Đaković je prvi puta upotrebio za naređenje od 6. jula 1998. godine, kojim se regulisao odnos između MUP i VJ tokom borbene operacije. Izjavio je takođe da se termin “Zajednička komanda” koristio pre dolaska i angažovanja ijednog političkog organa na Kosovu.²⁸⁴³

1060. Na sastancima kojima je prisustvovao, Đaković je beležio “ono što [je] smatrao da će [mu] pružiti određene informacije i podatke prilikom obavljanja [njegove] funkcionalne dužnosti, s obzirom da [je on] u okviru komande zadužen za realizaciju koordinacije sa subjektima na teritoriji, po funkcionalnoj dužnosti”. Evidentirao je uglavnom “pitanja koja su se odnosila na informaciju o bezbednosti, kratka izlaganja generala Pavkovića i generala Lukića vezano za stanje jedinica Prištinskog korpusa i jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova i komentare ostalih učesnika na sastanku”. Izjavio je da je bio prilično selektivan u pogledu onoga što je zapisivao, osim u vezi s podacima koje je dobijao od RDB.²⁸⁴⁴ Prilikom unakrsnog ispitivanja od strane tužilaštva, Đaković je izjavio da nije nikada pregledao Beleške i da nije nikada pitao govornike da išta razjasne, ali je pitao govornika ponekad da nešto ponovi ako nije bio siguran da je nešto tačno čuo.²⁸⁴⁵ Odgovarajući na pitanja Veća, Đaković je posvedočio da “nije ni približno zapisano ono što se razgovaralo o tim političkim temama”.²⁸⁴⁶ Ubrzo nakon što je Đaković predao svesku Teševiću da nastavi da vodi beleške na sastancima, izdato je naređenje da se formira arhiva za svu dokumentaciju vezanu za borbene operacije 1998. godine. Đaković je stoga naredio Teševiću da odnese svesku u arhivu i više nikada nije video originalnu svesku.²⁸⁴⁷

1061. Iako su se strane u postupku složile (a) da je dokazni predmet broj P1468 kopija beležnice s rukom pisanim beleškama Milana Đakovića za vreme sastanaka kojima je prisustvovao u periodu od jula do oktobra 1998. godine i (b) da je Đaković potvrdio da je on autor beležaka u dokaznom predmetu broj P1468 do 21. oktobra 1998. godine,²⁸⁴⁸ Šainovićeva odbrana u svom Završnom podnesku tvrdi da Beleške nisu pouzdan izvor informacija o tome šta

²⁸⁴³ Milan Đaković, T. 26378–26381 (19. maj 2008. godine), 26443–26444 (20. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁴ Milan Đaković, T. 26372–26375 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁵ Milan Đaković, T. 26425–26426 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁶ Milan Đaković, T. 26483–26484 (20. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁷ Milan Đaković, T. 26366–26368 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁴⁸ Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetima broj P1468 i IC199, 13. jun 2008. godine, par. 2.

je rečeno na sastancima.²⁸⁴⁹ Vođen je obiman spor oko prihvatanja Beležaka u dokaze i Veće je već bilo zaključilo da u Beleškama ima dovoljno pokazatelja pouzdanosti za njihovo prihvatanje i pre nego što je Đaković pristupio da svedoči o tome kako su one sastavljene.²⁸⁵⁰ Pitanje je stoga koliko težine Veće treba da im pripiše.

1062. Budući da Beleške ne predstavljaju zvanični zapisnik sa sastanaka Zajedničke komande, već su to beleške jednog od prisutnih, one ne predstavljaju detaljan zapis o svemu o čemu su učesnici raspravljali i ne pružaju potpunu sliku o tom telu. Đaković je posvedočio da je beležio što je više toga mogao o bezbednosnim pitanjima i da je uglavnom pravio beleške o onome što se činilo značajnim za njegov posao. Stoga nije često beležio političke komentare: sam je sebe opisao kao selektivnog u pogledu onoga što je zapisivao i rekao je da je, budući da mu politička terminologija nije bila poznata, moguće da je “prevodio na čisto te vojničke izraze”.²⁸⁵¹ Beleške obuhvataju ažurirane informacije o političkim pregovorima i drugim događajima, ali uglavnom se usredsređuju na vojne i policijske operacije koje su obuhvatale sprovođenje Plana. Veće zaključuje da se Beleške – iako nisu stenogram i detaljan zapis – mogu smatrati prilično pouzdanim zapisom nekih delova sastanaka Zajedničke komande, naročito u vezi s aktivnostima MUP i VJ, kao i komentara o aktivnostima MUP i VJ, uključujući i učesnike sastanka koji nisu bili u sastavu VJ i MUP.

1063. Sadržaj Beležaka potkrepljuje druga dokumentacija prihvaćena u ovom predmetu. Na primer, na osnovu Beležaka izgleda da se o angažovanju jedinica VJ za podršku snagama MUP u blizini sela Slup i Vokša raspravljalo tokom sastanka Zajedničke komande održanom 13. avgusta 1998. godine. To potvrđuje činjenica da je 14. avgusta 1998. Komanda Prištinskog korpusa donela odluku u kojoj svojim podređenim jedinicama nalaže da se angažuju u zajedničkoj operaciji u rejonu sela Slup i sela Vokša, kako je opisano gore u tekstu.²⁸⁵² Još jedan primer je izveštaj od 22. septembra 1998. godine, koji je Komanda Prištinskog korpusa poslala komandantu 3. armije i u kom se navodi da je na sastanku održanom u Beogradu 31. avgusta 1998. godine, kojim je predsedavao predsednik SRJ, dogovoren plan o realizaciji pete etape Plana [z]a suzbijanj[e] terorizma na Kosovu. Pavković je u izveštaju zabeležio da je, nakon jedne diskusije na sastanku Zajedničke komande od 10. septembra 1998. godine, kad je

²⁸⁴⁹ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 189–204.

²⁸⁵⁰ Odluka o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta br. P1000, P1249, P1418, P1460, P1468, P1503, P1898, P1966, P1967, P2031, P2113 i P2166, 15. februar 2007. godine; Odluka po Šainovićevom drugom zahtevu za prihvatanje dokumentarnih dokaza direktno iz sudnice, 28. novembar 2007. godine.

²⁸⁵¹ Milan Đaković, T. 26375 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁵² Up. dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine) sa dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 52, 54. U vezi sa selima navedenim u akciji, u engleskom prevodu piše "Vonsa and

referisano da određene obaveze u vezi s etapom pet Plana nisu izvršene, Zajednička komanda donela odluku da podnese zahtev za realizaciju tih zadataka, tačnije, za formiranje helikopterskih jedinica za brze intervencije i dovođenje dve borbene grupe na Kosovo.²⁸⁵³ U Beleškama je, 11. septembra, a ne 10. septembra 1998. godine, Pavković izvestio: "Ponovo ćemo obnoviti zahtev za BG" i za "jedinice", što izgleda da ponovo potvrđuje sadržaj sveske.²⁸⁵⁴ Ima i drugih sličnih slučajeva.²⁸⁵⁵

1064. Tokom Đakovićevog usmenog svedočenja tužilaštvo je predložilo da se od njega zatraži da razjasni određene nečitke delove Beležaka. Strane u postupku iznele su Veću svoje stavove kako se to može najefikasnije uraditi, budući da je Šainovićeva odbrana pokrenula pitanje velikog broja nečitkih delova. Pronađeno je rešenje da Đaković preko noći prouči nekoliko nečitkih delova koje su strane u postupku konkretno navele i da u novom dokumentu jasno prepíše ono što je zapisao u Beleškama. Veće je jasno stavilo do znanja da želi da dobije što više razjašnjenja, ali da jednostavno nije praktično da se zasebno razmatraju svi delovi koje je identifikovala Šainovićeva odbrana.²⁸⁵⁶ Nakon što je ovo rešenje formulisano u dogovoru sa stranama u postupku, Šainovićev branilac je izjavio sledeće:

Kao što znate, u podnesku koji smo mi napisali ima hiljadu i šesto i nešto grešaka u prevodu. E sad, pitanje se postavlja, da li jedan dokument treba ovde da ostane sa tolikim brojem grešaka ili ne. I to je dakle na vašoj savesti. Zato ja nemam problem, vi ga imate. Jer su to stvarno sve greške. E sad da li da svedok to zbog vas ispravlja sve ili samo nešto, ne znam. Ja dakle neću da insistiram da mi vama produžavamo suđenje. Jer to je u novembru napisano sad je već maj, ali ćete imati nepotpun dokument, to me brine. Jer stvarno svaka greška koju sam napis'o stoji. Eto to je, a sad vi odlučite kako god hoćete, ja se neću protiviti.²⁸⁵⁷

Nakon toga, Šainovićeva odbrana nije insistirala na svojim prigovorima u pogledu nečitkih delova Beležaka i čak se složila s tim da se ispravke prihvate u dokaze i postanu sastavni deo dokaznog predmeta.²⁸⁵⁸ Uprkos ovom stavu, Šainovićeva odbrana je u svom Završnom podnesku opet istakla

Stanpo"; međutim, Lazarević je pročitao relevantne izvode iz verzije na BHS kao "Vokša i Slup". Vladimir Lazarević, T. 18298 (14. novembar 2007. godine).

²⁸⁵³ Dok. pr. br. P1435 (Izveštaj o realizaciji pete etape Plana na suzbijanju terorizma na KiM, 22. septembar 1998. godine), str. 2.

²⁸⁵⁴ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 102–104.

²⁸⁵⁵ Up. dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 94, s dok. pr. br. 4D230 (IKM 3. armije, Angažovanje helikoptera za potrebe PrK, 12. septembar 1998. godine). Up. dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 124, s dok. pr. br. P1439 (Odgovor Komande PrK Komandi 3. armije (IKM), 5. oktobar 1998. godine).

²⁸⁵⁶ T. 26476–26477, 26511–26512 (20. maj 2008. godine), T. 26531 (21. maj 2008. godine).

²⁸⁵⁷ T. 26511 (20. maj 2008. godine).

²⁸⁵⁸ Drugi nalog u vezi s dokaznim predmetima broj P1468 i IC199, 13. jun 2008. godine, par. 2 (u kojem se navodi: "U Zahtevu strane u postupku zajednički tvrde (a) da je dokazni predmet br. P1468 kopija beležnice s rukom pisanim beleškama Milana Đakovića za vreme sastanaka kojima je prisustvovao od jula do oktobra 1998. i (b) da je Đaković potvrdio da je on autor beležaka u P1468 do 21. oktobra 1998. godine").

svoje 1.572 primedbe u vezi s ovim dokaznim predmetom i prigovorila zbog propusta Veća da od Đakovića zatraži da razjasni sve te delove.²⁸⁵⁹ S obzirom na gorenavedeno, Veće smatra da se od svakog daljeg eventualnog prigovora po tom pitanju stoga odustalo budući da je tokom Đakovićevog svedočenja Šainovićeva odbrana imala priliku da razjasni sve eventualne delove koji su je posebno zabrinjavali, ali nije identifikovala nijedan konkretan navod na kom se temeljila argumentacija tužilaštva. Uprkos tome, Veće je u svojim razmatranjima uzelo u obzir činjenicu da su delovi Beležaka nečitki i u donošenju zaključaka na osnovu njih po tom pitanju vrednovala je dokaz u celini. Čak i da je Veće bilo mišljenja da su prigovori opravdani, ono bi postupilo na isti način i rezultat bi bio isti.

(B) Karakter Zajedničke komande

1065. Svi članovi Radne grupe smatrali su da su njihovi dnevni sastanci u Prištini bili nezvaničnog karaktera: nije se vodio zapisnik, nisu se donosile odluke, učesnici su često bili različiti i nije bilo odnosa subordinacije ni među njima ni u odnosu na druge državne organe.²⁸⁶⁰ Matković je posvedočio da su sastanci Zajedničke komande bili “posvećeni informisanju i dogovoru o mogućem delovanju da bi se život vratio u normalu”.²⁸⁶¹ Anđelković je takođe objasnio da su članovi Radne grupe bili imenovani i raspoređeni na Kosovo “da pomogn[u] pre svega u političkoj stabilizaciji na Kosovu.”²⁸⁶² Prema Matkovićevim rečima, “to su jednostavno bili dnevni politički sastanci sa Šainovićem”, policijom i vojskom. Oni su bili više informativne prirode.” Dodao je da su ti sastanci bili “odlična prilika da informiš[e] vojsku i policiju i prenes[e] im ono što [je] video i čuo” od civilnog stanovništva. Pored toga, Matkovića je interesovalo da dobije informacije od policije i vojske o tim pitanjima i pitanjima vezanim za bezbednost koja su se ticala “fabrika i stvari za koje sam ja bio odgovoran”.²⁸⁶³ Minić je potkrepio Matkovićevo svedočenje izjavivši da su sastanci Zajedničke komande bili “informativnog karaktera”: ti sastanci su bili korisni jer su tako, s jedne strane, članovi Radne grupe dobijali informacije od MUP i VJ, a s druge strane pripadnici VJ i MUP saznawali su od članova Radne grupe kakvo je “to stanje u narodu”.²⁸⁶⁴

²⁸⁵⁹ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 204.

²⁸⁶⁰ Duško Matković, T. 14588 (29. avgust 2007. godine), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 10; Zoran Anđelković, T. 14687–14690 (30. avgust 2007. godine); Milomir Minić, T. 14749–14752 (31. avgust 2007. godine).

²⁸⁶¹ Duško Matković, T. 14588, T. 14644–14645 (30. avgust 2007. godine) (prema Matkovićevim rečima, cilj Radne grupe bio je da radi na tome da bi se “život vratio u normalu”), dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 9 (članovi Radne grupe sastajali su se kako bi “razmenili informacije sa relevantnim učesnicima”).

²⁸⁶² Zoran Anđelković, T. 14687 (30. avgust 2007. godine).

²⁸⁶³ Dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 10–12.

²⁸⁶⁴ Milomir Minić, T. 14749 (31. avgust 2007. godine). Minić je takođe izjavio da su tokom tih sastanaka “samo razmenjiva[li] informacije”.

Matković je takođe istakao da sastanci Zajedničke komande “nisu imali snagu konačne odluke koje bi za nekoga bile obavezujuće u njegovom delovanju”.²⁸⁶⁵

1066. Matković je objasnio da nakon tih dnevnih sastanaka nije slao nikakve izveštaje u Beograd. Takođe, tokom boravka na Kosovu nije bio u kontaktu ni sa kim od političkih rukovodilaca. Ni Radna grupa nije slala nikakve pismene izveštaje u Beograd. Sećao se da su članovi Radne grupe dvaput ili triput kontaktirali Miloševića, ali samo kad je situacija bila veoma važna. Po njegovom mišljenju, ti sastanci su “imali pozitivnu ulogu u tome da se neke akcije preduzmu”.²⁸⁶⁶

1067. Đaković je u svom iskazu rekao da su se sastanci Zajedničke komande obično održavali u zgradi Privremenog izvršnog veća, ali da je prvi sastanak kome je prisustvovao održan u zgradi MUP. Otprilike 35 do 60 posto vremena na sastancima bilo je posvećeno pitanjima bezbednosti, a tokom preostalog vremena Pavković i Lukić su referisali o tome šta su toga dana uradile jedinice VJ i MUP. Političari koji su prisustvovali sastancima bi zatim govorili o raznim aspektima u okviru svoje nadležnosti: Šainović je govorio o spoljnoj politici, Minić o lokalnim organima vlasti, Anđelković o jedinicama civilne zaštite, a Matković o ekonomiji. Đaković je objasnio da su ti sastanci prevashodno služili za razmenu informacija, u cilju koordiniranja aktivnosti MUP i VJ.²⁸⁶⁷ Ovi sastanci su mu takođe omogućavali da pribavi informacije od RDB, do kojih se teško dolazilo pre održavanja tih sastanaka.²⁸⁶⁸ Đaković je tokom svog svedočenja u sudnici istakao da je ponovo pregledao Beleške i zaključio da se nigde ne pominju nikakve odluke ili naređenja koje je donela Zajednička komanda. Objasnio je da se u Beleškama pominju samo naređenja o kojima govore Lukić i Pavković: ta naređenja, prema Đakovićevom mišljenju, već su bili odobrili njihovi nadređeni.²⁸⁶⁹

1068. Bivši načelnik Odseka bezbednosti Prištinskog korpusa Momir Stojanović potvrdio je da su dnevni sastanci Zajedničke komande održavani 1998. godine, ali je izjavio da on lično nije prisustvovao nijednom tom sastanku. Potvrdio je da ga je Đaković obavestavao o tim sastancima. Međutim, uprkos tome što je Aleksandar Vasiljević svedočio suprotno, Stojanović je negirao da je Aleksandra Dimitrijevića izveštavao o sastancima Zajedničke komande.²⁸⁷⁰ Dimitrijević je posvedočio da mu je Stojanović rekao da su se večernji nezvanični sastanci održavali u Prištini između Komande Prištinskog korpusa i određenih civila u vreme večernjeg dnevnika. Stojanović,

²⁸⁶⁵ Dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 10.

²⁸⁶⁶ Dok. pr. br. P2913 (Izjava svedoka od 10. februara 2003. godine), str. 10–11.

²⁸⁶⁷ Milan Đaković, T. 26380, 26383 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁶⁸ Milan Đaković, T. 26375 (19. maj 2008); Milomir Minić, T. 14750–14751 (31. avgust 2007. godine).

²⁸⁶⁹ Milan Đaković, T. 26379–26380 (19. maj 2008. godine).

koji nije prisustvovao sastancima, takođe mu je rekao da su među učesnicima bili Šainović, Matković, Anđelković, Minić i Pavković.²⁸⁷¹ Dimitrijević je stekao utisak da su ti sastanci bili “nekakva koordinacija”, a pretpostavio je da je vršena između MUP i vojske.²⁸⁷² Upravi bezbednosti VJ nije nikada podnet nijedan izveštaj o tim sastancima.²⁸⁷³

1069. Branko Gajić je posvedočio da mu je Dimitrijević, negde krajem juna ili početkom jula 1998. godine, rekao da je Zajednička komanda neka vrsta koordinacionog tela. Gajić je takođe posvedočio da su Šainović i Minić bili konkretno poslani na Kosovo da tamo koordiniraju određene političke i ekonomske aktivnosti, kao i aktivnosti između VJ i MUP u borbi protiv terorizma.²⁸⁷⁴ Ovo svedočenje se poklapa s Dimitrijevićevom tvrdnjom da mu je Stojanović prvi rekao da se u Prištini održavaju koordinacioni sastanci.²⁸⁷⁵ Međutim, prilikom unakrsnog ispitivanja od strane Šainovićeve odbrane, Gajić je izmenio svoj stav o Zajedničkoj komandi izjavivši da Dimitrijević nije nikada koristio reči “Zajednička komanda” i da, pre svoje pripreme za svedočenje, nije nikada čuo za taj termin. On se sa Šainovićevom odbranom složio i da na sastancima o kojima je reč nije bilo uplitanja u odnosu na komandu MUP i VJ.²⁸⁷⁶

1070. Bivši šef Kabineta Komande 3. armije Velimir Obradović takođe je posvedočio da je prisustvovao jednom od sastanaka Zajedničke komande u julu 1998. godine i da je Minić otvorio i zaključio sastanak i preuzeo zahteve, uključujući i Pavkovićev zahtev u kom je on insistirao na specijalnoj opremi i pancirnim prslucima. To je stvorilo utisak da civili imaju neku ulogu u upravljanjem vojnim sredstvima.²⁸⁷⁷ Obradović je takođe tvrdio da je Šainović na sastancima samo slušao kako bi mogao da prenese informacije drugim ljudima.²⁸⁷⁸

1071. Postoje dokazi o tome da telo poznato pod nazivom Zajednička komanda nije nastalo spontano već da je osnovano. Ljubinko Cvetić, bivši načelnik SUP Kosovska Mitrovica, svedočio je da su na sastanku u Štabu MUP u Prištini održanom 10. jula 1998. godine svi načelnici SUP s Kosova obavešteni da je osnovana komanda na najvišem nivou s mandatom da integriše aktivnosti vojske i policije u sprovođenju protivterorističkih operacija.²⁸⁷⁹ Cvetić je takođe svedočio da je na

²⁸⁷⁰ Momir Stojanović, T. 20047–20048, 20053, 20055 (11. decembar 2007. godine).

²⁸⁷¹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26619–26620 (8. jul 2008. godine).

²⁸⁷² Aleksandar Dimitrijević, T. 26620 (8. jul 2008. godine). Veće je razjasnilo sa svedocima da je on želeo da kaže da je pretpostavljao da je svrha sastanaka bila koordinacija s MUP, kao i da MUP nije redovno bio zastupljen.

²⁸⁷³ Aleksandar Dimitrijević, T. 26621 (8. jul 2008. godine).

²⁸⁷⁴ Branko Gajić, T. 15412 (11. septembar 2007. godine).

²⁸⁷⁵ Aleksandar Dimitrijević, T. 26619–26620 (8. jul 2008. godine).

²⁸⁷⁶ Branko Gajić, T. 15439–15446 (12. septembar 2007. godine).

²⁸⁷⁷ Velimir Obradović, T. 17403 (22. oktobar 2007. godine).

²⁸⁷⁸ Velimir Obradović, T. 17420–17421 (22. oktobar 2007. godine).

²⁸⁷⁹ Ljubinko Cvetić, T. 8051–8052 (7. decembar 2006. godine).

sastanku održanom u konferencijskoj sali MUP u Prištini 22. jula 1998. godine Đorđević ponovio da je formiranje “Zajedničke komande” obuhvatalo Šainovića, Matkovića, Minića, Lukića, Pavkovića, Anđelkovića i Gajića.²⁸⁸⁰ Što se tiče različitih uloga učesnika, naveo je kao primer da je Matković bio zadužen za ekonomske aktivnosti, dok je Šainoviću bila poverena koordinacija vojske i policije.²⁸⁸¹ Međutim, i zamenik načelnika Štaba MUP Miroslav Mijatović, i član Štaba MUP Radovan Vučurević i Lukićev pomoćnik Duško Adamović, odbacili su Cvetičevo svedočenje i izjavili da se na sastanku od 22. jula nije raspravljalo o mogućnosti osnivanja Zajedničke komande, niti je Šainović bio na čelu nekog takvog tela.²⁸⁸² Zapisnik sa sastanka rukovodilaca MUP održanog u Prištini toga dana predan je na suđenju.²⁸⁸³ Taj dokument je nepotpun, pa Veće na osnovu njega ne može da razreši spor. Međutim, naročito je važno to da je prvi sastanak koji je zabeležen u Beležnici bio sastanak Zajedničke komande od 22. jula 1998. godine.²⁸⁸⁴ Mada je Đaković uporno tvrdio da bi, da je komanda formirana na tom sastanku, on to i zabeležio,²⁸⁸⁵ Veću se čini da je to nevažno budući da je Cvetić u svom svedočenju izjavio da je telo osnovano ranije, a da je to potvrđeno na sastanku MUP od 22. jula.

1072. Komandant Vojnog okruga Priština Zlatimir Pešić izjavio je da zna da je Zajednička komanda bila osnovana 1998. godine kako bi se koordinirali VJ i MUP. Pešić je znao da Pavković, Lazarević i Stojanović prisustvuju tim sastancima.²⁸⁸⁶ Međutim, Pretresno veće napominje da Beleške ne pokazuju da je Momir Stojanović prisustvovao ijednom sastanku od jula do oktobra 1998. godine. U stvari, iz Pešićevog svedočenja nije jasno da li su sastanci kojima su prisustvovali Pavković, Lazarević i Momir Stojanović bili sastanci Zajedničke komande koji su održavani u Privremenom izvršnom veću ili koordinacioni sastanci održavani između predstavnika VJ i MUP kako bi se, tokom zajedničkih operacija, koordinisale aktivnosti VJ i MUP. Miodrag Simić je posvedočio da je prvi put čuo za Zajedničku komandu kad je general Samardžić izdao naređenje da Pavković prisustvuje tim sastancima i da o tome referiše Simiću.²⁸⁸⁷

1073. Više svedoka kategorično je negiralo postojanje tela pod nazivom Zajednička komanda. Nekoliko političara Srbije i SRJ koji su svedočili tvrdili su da ne samo da nisu znali za to telo, već

²⁸⁸⁰ Ljubinko Cvetić, T. 8077 (7. decembar 2006. godine), dok. pr. br. 8123 (8. decembar 2006. godine).

²⁸⁸¹ Ljubinko Cvetić, T. 8124 (8. decembar 2006. godine).

²⁸⁸² Miroslav Mijatović, T. 22284 (13. februar 2008. godine); Radovan Vučurević, T. 23130–23131 (25. februar 2008. godine); Duško Adamović, T. 24967–24968 (8. april 2008. godine).

²⁸⁸³ Dok. pr. br. 6D798 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 22. jul 1998. godine).

²⁸⁸⁴ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 2.

²⁸⁸⁵ Milan Đaković, T. 26413 (19. maj 2008), T. 26539 (21. maj 2008. godine).

²⁸⁸⁶ Zlatimir Pešić, dok. pr. br. P2502 (Izjava svjedoka od 30. januara 2004. godine), par. 32.

²⁸⁸⁷ Miodrag Simić, T. 15683–15684 (14. septembar 2007. godine); V. takođe dok. pr. br. 4D91 (Dušan Samardžić, Naređenje o organizaciji rada u vojsci, 30. jul 1998. godine).

da nije postojala ni ustavna odredba za njegovo postojanje.²⁸⁸⁸ Pored toga, veliki broj vojnih lica koja su svedočila tvrdila su da u organizacionoj shemi VJ nije postojala takva institucija.²⁸⁸⁹ Veće nije impresionirano takvim oslanjanjem na jednu pravnu formalnost. To nije bilo jedino pitanje na suđenju o kome je zauzet takav stav. Veće smatra da je dužno da ustanovi šta se u stvari dogodilo, nakon što uzme u obzir sve relevantne dokaze koji se odnose na stvarne događaje na terenu i sve eventualne zakonske propise. U tom smislu treba primetiti da je Andreja Milosavljević posvedočio da je, iako nikada nije čuo za telo pod nazivom Zajednička komanda, istina znao za zajedničke sastanke sa raznim državnim i političkim strukturama koji su se održavali u leto 1998. godine na Kosovu.²⁸⁹⁰ Lazarević je takođe priznao da je s Pavkovićem bio na najmanje četiri sastanka u Prištini 1998. godine, na koje su došli i pripadnici VJ i MUP, kao i neki političari i državni zvaničnici.²⁸⁹¹ Prema rečima Božidara Delića, članovi vojnog i civilnog rukovodstva bili su na Kosovu, ali ne da bi koordinirali sadejstvo MUP i VJ; oni su kao predstavnici Vlade, u stvari, bili veza između međunarodnih organizacija i predstavnika kosovske samouprave.²⁸⁹² On je takođe izjavio da je 1998. godine gotovo svakodnevno bio u kontaktu s Pavkovićem i da Pavković nikada nije pomenuo Zajedničku komandu.²⁸⁹³ Istina je da su drugi pripadnici VJ svedočili da su čuli za Zajedničku komandu. Međutim, zbog činjenice da ona nije bila ustaljeni deo komandnog lanca, s određenom rezervom su gledali na njenu pretpostavljenu komandnu vlast i njen uticaj na jedinstvo komande u VJ.²⁸⁹⁴ Međutim, ovaj stav iskusnih oficira VJ nije uverio Veće i ono smatra da baš nisu bili iskreni po tom konkretnom pitanju.

²⁸⁸⁸ Momir Bulatović, T. 13856 (17. avgust 2007. godine); Ratko Marković, T. 13424 (13. avgust 2007. godine); Živadin Jovanović, T. 14069–14070 (20. avgust 2007. godine); Veljko Odalović, T. 14417 (27. avgust 2007. godine); Zoran Mijatović, T. 14569–14570 (29. avgust 2007. godine).

²⁸⁸⁹ Milorad Obradović, T. 15091, 15095–15096 (6. septembar 2007. godine); Zlatoje Terzić, T. 15921 (19. septembar 2007. godine); Milovan Vlajković, T. 16100–16101 (20. septembar 2007. godine); Staniša Ivković, T. 16532, 16540–16542 (27. septembar 2007. godine); Spasoje Smiljanić, T. 15782 (17. septembar 2007. godine); Ljubomir Anđelković, T. 16431 (26. septembar 2007. godine) (koji je posvedočio da je čuo da se govori o Zajedničkoj komandi, ali je kasnije takođe izjavio da bi, da je takva komanda postojala, on to primetio); Ljubiša Stojimirović, T. 17708–17710 (26. oktobar 2007. godine); Miloš Mandić, T. 20926–20929 (23. januar 2008. godine); Vladimir Marinković, T. 20298 (13. decembar 2007. godine); Goran Jevtović, T. 20395 (16. januar 2007. godine); up. Dragan Živanović, T. 20508 (17. januar 2008. godine) (gde traži objašnjenje tog izraza kad ga je prvi put čuo zato što mu je bilo "nelogično"); Božidar Delić, T. 19490 (4. decembar 2007. godine) (uprkos tome što je pisao naređenja za svoje podređene na osnovu naređenja koja je sam dobivao od svog komandanta, on je posvedočio da "obično [nije] dozvoljavao" da u zaglavlju stoji Zajednička komanda da to ne bi zbunjivalo njegove oficire); Milan Kotur, T. 20715 (21. januar 2008. godine); Radojko Stefanović, T. 21795–21796 (6. februar 2008. godine); Branko Krga, T. 16858 (4. oktobar 1998. godine). V. takođe Andreja Milosavljević, T. 14377–14378 (24. avgust 2007. godine).

²⁸⁹⁰ Andreja Milosavljević, T. 14306–14307 (23. avgust 2007. godine).

²⁸⁹¹ Vladimir Lazarević, T. 18139–18141 (12. novembar 2007. godine), 18459–18464 (16. novembar 2007. godine).

²⁸⁹² Božidar Delić, T. 19576–19577 (5. decembar 2007. godine).

²⁸⁹³ Božidar Delić, T. 19494 (4. decembar 2007. godine).

²⁸⁹⁴ Đorđe Ćurčin, T. 16972 (5. oktobar 2007. godine), 17043–17046 (16. oktobar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 15870–15873 (18. septembar 2007. godine); Tomislav Mladenović, T. 17600, 17603–17604 (25. oktobar 2007. godine); Momir Stojanović, T. 19765 (7. decembar 2007. godine). Radovan Radinović je priznao da bi bilo besmisleno da neki visoki oficir VJ ne pita šta znači taj termin, osim u slučaju da je već znao šta on označava. Radovan Radinović, T. 17332–17333 (19. oktobar 2007. godine). Međutim, Dragan Živanović i Radojko Stefanović

1074. Miroslav Mijatović je u svom svedočenju rekao da je termin "Zajednička komanda" čuo 1998. godine i da je znao da Lukić uveče prisustvuje nekim sastancima. Međutim, nikada nije tačno znao šta znači "Zajednička komanda" i nikada se nije lično susreo s nekim takvim telom, zbog čega te večernje sastanke nije nikada tumačio kao sastanke Zajedničke komande.²⁸⁹⁵ Prisustvovao je jednom sastanku 22. oktobra 1998. godine, ali tada nije smatrao da prisustvuje sastanku Zajedničke komande.²⁸⁹⁶

1075. Nekoliko drugih pripadnika MUP, koje je pozvala Lukićeva odbrana, izjavili su da nisu čuli i da ne znaju da je 1998. godine postojalo neko telo pod nazivom Zajednička komanda. Ljubivoje Joksić, pomoćnik koordinatora RDB na Kosovu 1998. godine, posvedočio je da su se pripadnici MUP i VJ sastajali 1998. godine, ali ti se sastanci nisu razlikovali od redovne saradnje i razmene informacija između vojne i javne bezbednosti koje su se uvek vršile. Prisustvovao je koordinacionim sastancima koji su se održavali u Komandi Prištinskog korpusa ili zgradi prištinskog SUP,²⁸⁹⁷ ali Beleške sa sastanaka Zajedničke komande koji je prihvaćen u ovom predmetu ne pokazuje da je on prisustvovao ijednom sastanku koji je u Beleškama evidentiran u periodu od jula do oktobra 1998. godina. Izgleda da sastanci o kojima je Joksić govorio prilikom svog svedočenja nisu bili sastanci Zajedničke komande održavani u Privremenom izvršnom veću, već koordinacioni sastanci koje su održavali predstavnici VJ i MUP kako bi koordinirali aktivnosti VJ i MUP tokom zajedničkih operacija.

---

su posvedočili da su u stvari tražili da im Komanda Korpusa objasni termin Zajednička komanda kad su ga prvi put čuli i im je bilo rečeno da se termin jednostavno odnosi na koordinaciju između MUP i VJ. Dragan Živanović, T. 20508 (17. januar 2008. godine); Radojko Stefanović, T. 21793–21794 (6. februar 2008. godine). Neki svedoci VJ su priznali da su čuli za neko koordinaciono telo na Kosovu, ali su istakli da ono nije imalo nikakvu komandnu vlast nad VJ i MUP. Velimir Obradović je izjavio da je Zajednička komanda bila grupa civila koji su došli da obezbede bolju koordinaciju između komandi vojske i komandnog štaba MUP, ali nisu bili ni kvalifikovani da komanduju niti su imali komandna ovlašćenja. Velimir Obradović, T. 17417–17418 (22. oktobar 2007. godine). Momir Stojanović je posvedočio da je Zajednička komanda bilo koordinaciono telo, ali da ono nije donosilo nikakve odluke o korišćenju jedinica PrK. Momir Stojanović, T. 19763 (7. decembar 2007. godine). Tomislav Mladenović je posvedočio da je, mada bi bilo mnogo jednostavnije da je na Kosovu postojala jedinstvena komanda za VJ i MUP, u praksi vršeno usaglašavanje "na ravnopravnoj osnovi". Tomislav Mladenović, T. 17616 (25. oktobar 2007. godine). On je takođe izjavio da je koordinacija vršena na operativnom nivou – prevashodno kao razmena informacija – i da nije bilo potrebe da neka treća strana nadgleda proces ili koordinira akcije za VJ i MUP. Tomislav Mladenović, T. 17603, 17621–17622 (25. oktobar 2007. godine). Božidar Delić je isto tako posvedočio da je, po njegovom shvatanju, koordinacija vršena na nivou PrK. Božidar Delić, T. 19496–19497 (4. decembar 2007. godine). Suprotno tome, Živanović je posvedočio da mu je Đaković rekao da se koordinisanje između MUP i VJ vršilo "na najvišem nivou", a Živanović je shvatio da ta rečenica znači bilo da neko telo na višem nivou u hijerarhiji bilo Ministarstvo unutrašnjih poslova i načelnik Generalštaba izdaju naređenja MUP i VJ. Dragan Živanović, T. 20513–20514 (17. januar 2008. godine). Đaković nije opovrgavao da je možda upotrebio rečenicu "na najvišem nivou", ali je ostao pri svom stavu da je Zajednička komanda bila samo Štab MUP i Komanda PrK. Milan Đaković, T. 26434–26435 (19. maj 2008. godine).

²⁸⁹⁵ Miroslav Mijatović, T. 22408 (14. februar 2008. godine).

²⁸⁹⁶ Miroslav Mijatović, T. 22232 (12. februar 2008. godine).

²⁸⁹⁷ Ljubivoje Joksić, T. 22007–22008 (8. februar 2008. godine).

1076. U ovom predmetu je prihvaćen i intervju s Momiirom Stojanovićem u *Nedeljnom telegrafu*, u kome je objavljen i jedan obaveštajni izveštaj naslovljen na Zajedničku komandu. Izveštaj je datiran 11. novembar 1998. godine, a potpisao ga je Stojanović. Sadržao je zbirku informacija o aktivnostima iz tog perioda i o brojnosti OVK.²⁸⁹⁸ Stojanović je posvedočio da se, budući da se naslov "Zajedničkoj komandi za KiM" nalazio u sredini stranice, videlo da dokument nije bio nikome upućen: u skladu s pravilima za službenu vojnu korespondenciju, u uglu strane trebalo je da se navede primalac.²⁸⁹⁹ On je izjavio da je to jednostavno bila zbirka informacija datih nekom operativcu.²⁹⁰⁰ Milan Đaković je posvedočio da su svi izveštaji vezani za funkcionisanje koordinacije morali ići preko njega. Međutim, on se nije osvrnuo na pitanje primaoca ili na to šta je bila svrha tog konkretnog izveštaja.²⁹⁰¹ Nije objasnio ni zašto je bilo izabrano da se u naslovu navede Zajednička komanda.

1077. Među drugim dokumentima prihvaćenim u ovom predmetu u kojima se pominje Zajednička komanda nalazi se i izdanje časopisa *Vojska* iz 2001. godina. U toj publikaciji je navedeno da je na početku 1998. godine, na inicijativu Generalštaba, objavljen "Podsetnik za pripadnike snaga angažovanih na prostoru zahvaćenom diverzantsko-terorističkim dejstvima". Prema pisanju časopisa *Vojska*, ovaj Podsetnik je u julu 1998. godine štampala i pripadnicima VJ podelila "Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju". U publikaciji *Vojska* konkretno se navodi da je Zajednička komanda zavela Podsetnik kao "dokument pov. br. 1104-5" od 2. jula 1998. godine.²⁹⁰² Veće napominje da je broj 1104 bio evidencioni broj Komande Prištinskog korpusa 1998. godine.²⁹⁰³ Na primer, na Naređenju od 6. jula 1998. godine sa zaglavljem Zajedničke komande, koje je izdala Komanda Prištinskog korpusa, nalazio se broj 1104-6.²⁹⁰⁴ U Zapisniku sa referisanja od 7. avgusta 1998. godine, koje su vodili komandanti Prištinskog korpusa i Vojnog okruga Priština, takođe se pominje Zajednička komanda.²⁹⁰⁵ Tokom referisanja, Đaković je objasnio da je sastavljena odluka o razbijanju "DTS" u rejonu sela Glodane. Nakon što se

---

²⁸⁹⁸ Dok. pr. br. P2945 (Intervju s Momiirom Stojanovićem u *Nedeljnom telegrafu*, 22. novembar 2000. godine), str. 10–11.

²⁸⁹⁹ Naziv "Komanda PrK" bio je naveden u uglu stranice.

²⁹⁰⁰ Momir Stojanović, T. 20094 (12. decembar 2007. godine).

²⁹⁰¹ Milan Đaković, T. 26428 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁰² Dok. pr. br. P1011 (Ivan Marković, ur., *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba* (2001)), str. 49.

²⁹⁰³ Vladimir Lazarević, T. 18638 (20. novembar 2007. godine); Dragan Živanović, T. 20506 (17. januar 2008. godine); Božidar Delić, T. 19489 (4. decembar 2007. godine).

²⁹⁰⁴ V. dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine), gde se govori o Naređenju Zajedničke komande za KiM od 6. jula 1998. godine. V. takođe Milan Đaković, T. 26381 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁰⁵ Dok. pr. br. 4D97 (Zapisnik sa referisanja komandanta PrK i organa Komande 3. armije, 7. avgust 1998. godine).

Samardžić složio da se preduzmu mere za asanaciju bojišta, Đaković je objasnio da je Zajednička komanda s opštinskim organima razmatrala pitanje “asanacije bojišta”.²⁹⁰⁶

(C) Nadležnost Zajedničke komande nad MUP i VJ

1078. Iako je na osnovu dokaza jasno da su se u periodu od 22. jula do 30. oktobra 1998. godine održavali sastanci između članova Radne grupe SPS, Šainovića i oficira MUP i VJ, kao i da su ti sastanci nazivani sastancima Zajedničke komande, još uvek treba utvrditi nadležnost Zajedničke komande nad MUP i VJ – naročito nad jedinicama MUP i VJ tokom borbenih operacija.

1079. Beleške pokazuju da su se na sastancima održanim 1998. godine vodile rasprave o situaciji na Kosovu i podnosili izveštaji o najnovijim tamošnjim događanjima; konkretno, podnošeni su usmeni izveštaji o statusu napada OVK i mobilizaciji, borbenim operacijama koje su izvodile jedinice VJ i MUP, kao i o bezbednosnim i obaveštajnim pitanjima u vezi s tim.²⁹⁰⁷ Reference na Plan, naročito razvoj i sprovođenje svake etape, bile su uobičajene za većinu sastanaka. Beleške pokazuju da se u tačkama dnevnog reda početnih sastanaka pominje druga etapa Plana, kao što je razrada prioriteta iz druge etape,²⁹⁰⁸ planiranje realizacije druge etape²⁹⁰⁹ i procena Plana u drugoj etapi.²⁹¹⁰ Isto tako, o planiranju i realizaciji treće etape se razgovaralo u periodu od 29. jula do 3. avgusta 1998. godine, uključujući i podroban opis angažovanja i lokacija VJ i MUP.²⁹¹¹ U Beleškama stoji da je Minić 5. septembra 1998. godine opširno izvestio o četvrtoj etapi i izjavio da “teroristička” uporišta treba zauzeti jedno po jedno, mada je tu fazu trebalo dalje razraditi.²⁹¹² Dana 21. oktobra 1998. godine Šainović je izvestio da, nakon sastanka s Wesleyem Clarkom iz NATO, treba sprovesti plan povlačenja snaga VJ s teritorije Podujeva i povlačenja policije s teritorije između mesta Mališevo i Suva Reka, što nije bio znak napuštanja teritorija, već prelaska na mirnodopske uslove.²⁹¹³ Dana 26. oktobra 1998. godine Šainović je izvestio prisutne na sastanku da ta etapa operacija treba da se zaključi.²⁹¹⁴ Na osnovu celokupnog sadržaja Beležaka, Veće je mišljenja da su sastanci Zajedničke komande bili više od dnevne razmene informacija, jer nema sumnje da su političari koji su na njima učestvovali ponekad navodili šta treba da rade VJ i MUP.

²⁹⁰⁶ Dok. pr. br. 4D97 (Zapisnik sa referisanja komandanta PrK i organa Komande 3. armije, 7. avgust 1998. godine).

²⁹⁰⁷ V. dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande).

²⁹⁰⁸ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 2.

²⁹⁰⁹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 6.

²⁹¹⁰ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 24.

²⁹¹¹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 24–41.

²⁹¹² Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 44–45.

²⁹¹³ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 151–153.

1080. Međutim, neki dokazi pokazuju da su predlozi o kojima se raspravljao na sastancima Zajedničke komande zavisili od prethodnog odobrenja organa VJ i da je zahteve iznete na sastancima Zajedničke komande trebalo nakon toga da odobri VJ. U relevantnom delu naređenja koje je 3. armija poslala 31. jula 1998. godine piše sledeće:

Komandant PrK, kao član Zajedničke komande za KiM prisustvovaće svim sastancima, koji će, pre odlaska na sastanak, upoznati načelnika Štaba armije sa eventualnim zahtevima i obrazložiće mu predloge za angažovanje snaga armije sa ojačanjima, i po njegovom odobrenju ići na sastanak.

Po završenom sastanku, komandant PrK referisaće načelniku Štaba armije o prihvaćenim i eventualno naknadnim zahtevima, koji odstupaju od predloga i od njega tražiti odobrenje za istim, a o rešenjima NŠ armije po zahtevima obavestiće Zajedničku komandu za KiM²⁹¹⁵

1081. Nekoliko svedoka je svedočilo o odnosu između, s jedne strane, Zajedničke komande i, s druge strane, Komande Prištinskog korpusa, Komande 3. armije i drugih organa VJ, uključujući i predsednika SRJ. Tomislav Mladenović je potvrdio da je Pavković dolazio na sastanke Zajedničke komande nakon što su mu Samardžić ili Simić potvrdili odluku da pruži podršku snagama MUP da koordinira s MUP. Ako bi MUP izrazio potrebu za dodatnom podrškom, Pavković bi se ponovo obratio svom starešini s dodatnim zahtevima.²⁹¹⁶ Simić je napomenuo da je komandant korpusa imao dužnost da o svojim zamislima o angažovanju jedinica izveštava Istureno komandno mesto kako bi oni to odobrili, izmenili ili odbili, i da je tek tada, s tom odobrenom, izmenjenom ili odbačenom odlukom komandant korpusa mogao da ide na sastanke Zajedničke komande.²⁹¹⁷ Simić je objasnio da bi, u slučaju da je Zajednička komanda zahtevala nešto što se bitno razlikovalo od odluke koja je prvobitno odobrena, komandant korpusa tražio dalje odobrenje. Prema tome, ako bi Pavković tražio izmenu neke odobrene odluke, Simić je morao da kaže da ili ne, nakon čega bi se Pavković obratio ponovo Zajedničkoj komandi i izvestio je o konačnoj odluci.²⁹¹⁸ Đaković je posvedočio da je i za pomoć koju bi MUP tražio od VJ trebalo odobrenje. Na primer, on je opisao jedan incident kad je Lukić u julu 1998. godine od Pavkovića zatražio korišćenje helikoptera za evakuaciju jedne trudne žene i jednog ranjenog policajca s Kosova. Pavković je morao da konsultuje komandanta 3. armije. Zahtev je bio odbijen, što je Lukić prihvatio, a Šainović nije ništa komentarisao ili dodao razgovoru između Lukića i Pavkovića.²⁹¹⁹ Pored toga, vojni ekspert

---

²⁹¹⁴ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 161.

²⁹¹⁵ Dok. pr. br. 4D91 (Dušan Samardžić, Naređenje o organizaciji rada u vojsci, 30. jul 1998. godine).

²⁹¹⁶ Tomislav Mladenović, T. 17602, 17606, 17620 (25. oktobar 2007. godine).

²⁹¹⁷ Miodrag Simić, T. 15531–15532 (13. septembar 2007. godine).

²⁹¹⁸ Miodrag Simić, T. 15532 (13. septembar 2007. godine).

²⁹¹⁹ Milan Đaković, T. 26413–26414 (19. maj 2008. godine).

Radovan Radinović je posvedočio da je komandni lanac VJ funkcionisao prema propisima.²⁹²⁰ Radomir Lukić, ekspert za ustavno pravo koji je svedočio za Šainovićevu odbranu, odgovorio je na pitanje Veća u vezi s osnivanjem Zajedničke komande izjavivši da je Komandi, da bi izdavala pravno obavezujuće dokumente, za to trebao pravni osnov, ali da bi i u slučaju da nije imala pravnog osnova, to bio prihvatljiv forum za sastanke, konsultacije i razmenu informacija između raznih Vladinih organa.²⁹²¹ Miroslav Mijatović je potvrdio da neko telo izvan sistema MUP ili VJ nije moglo da izdaje naređenja jedinicama unutar tih organizacija.²⁹²² U stvari, znatan broj dokaza sugeriše da su formalne komandne strukture VJ i MUP, kao i njihovi sistemi izveštavanja, ostali netaknuti tokom perioda funkcionisanja Zajedničke komande.²⁹²³

1082. Nekoliko dokumenata sadrži primere zahteva koje je Komanda Prištinskog korpusa podnosila Komandi 3. armije nakon rasprava održanih na sastancima Zajedničke komande. Na primer, 6. septembra 1998. godine Šainović je izvestio da jedan Mi-8 – vrstu helikoptera, – treba obojiti u belo, obeležiti znakom crvenog krsta i koristiti za pristup civilima, i da je taj zahtev trebalo poslati u Komandu Ratnog vazduhoplovstva i Protivazdušne odbrane.²⁹²⁴ Pavković je zatim poslao zahtev Komandi 3. armije, kako bi ona taj zahtev za helikoptersku jedinicu poslala Komandi Ratnog vazduhoplovstva.²⁹²⁵ Komanda 3. armije je 12. septembra odgovorila, navodeći da je zahtev poslat u Generalštab i da nije odobren. U svom odgovoru komandant 3. armije je objasnio da se u zahtevima za korišćenje helikoptera mora tačno navesti nekoliko elemenata, kao što su “zadatak koji treba izvršiti, rejon izvršavanja zadatka, cilj, za čije potrebe, vreme i ukupno potrebnih naleta”.²⁹²⁶ Na sastanku Zajedničke komande 13. septembra 1998. Pavković je izvestio da zahtev za helikoptere nisu odobrili ni 3. armija ni Generalštab.²⁹²⁷ Dana 14. septembra Pavković je podneo još jedan zahtev, na osnovu drugog zahteva koji je Zajednička komanda iznela na sastanku 13. septembra. Pavković je taj put tačno naveo razne elemente pomenute u Odgovoru 3. armije od 12. septembra. Ovo pokazuje na koji način su zahtevi sa sastanka Zajedničke komande uticali na

²⁹²⁰ V. Radovan Radinović, T. 17340 (19. oktobar 2007. godine) (gde aludira "na stotine dokumenata" u vezi s aktivnostima komandanata 3. armije i PrK).

²⁹²¹ Radomir Lukić, T. 26277–26278 (15. maj 2008. godine); V. takođe Michael Phillips, T. 11841 (19. mart 2007. godine); John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 73, gde se navodi da bi "[b]ilo vrlo logično da je takvo telo postojalo, jer bi, bez njega, koordinacija zajedničkih dejstava bila krajnje problematična".

²⁹²² Miroslav Mijatović, T. 22235 (12. februar 2008. godine).

²⁹²³ Dok. pr. br. 4D91 (Dušan Samardžić, Naređenje o organizaciji rada u vojsci, 30. jul 1998. godine); dok. pr. br. P1419 (Pavkovićev zahtev upućen Komandi 3. armije, 1. avgust 1998); Ljubinko Cvetić, T. 8123 (8. decembar 2006. godine); Miodrag Simić, T. 15687 (14. septembar 2007. godine).

²⁹²⁴ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 94.

²⁹²⁵ V. dok. pr. br. 4D230 (IKM 3. armije, Angažovanje helikoptera za potrebe PrK, 12. septembar 1998. godine) (koji pokazuje da je 6. septembra 1998. Pavković podneo zahtev 3. armiji za korišćenje helikoptera za izvršavanje zadataka borbene, pozadinske i humanitarne intervencije).

²⁹²⁶ Dok. pr. br. 4D230 (IKM 3. armije, Angažovanje helikoptera za potrebe PrK, 1. septembar 1998. godine).

²⁹²⁷ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 108–109.

odluke koje je usvajao VJ. Međutim, Veće napominje da se zahtevi izneti na sastancima Zajedničke komande od 6. i 13. septembra 1998. godine nisu odnosili na angažovanje snaga VJ I MUP u borbenim operacijama; odnosili su se na korišćenje helikoptera za humanitarne intervencije.²⁹²⁸

1083. Beleške pokazuju da je na sastanku Zajedničke komande od 13. avgusta 1998. godine razmatrana jedna konkretna zajednička operacija. Tu operacija je trebalo izvesti u rejonu sela Slup i Vokša.²⁹²⁹ Veće napominje da je plan za tu operaciju pripremila Komanda Prištinskog korpusa, kao što je navedeno gore u tekstu u Odeljku VI.E.2; prema Đakovićevim rečima, Pavković je izvestio Samardžića da je plan za akciju Slup i Vokša izrađen, ali da on neće moći da dođe i da mu ga obrazloži. Pavković je zatim tražio od Đakovića da Samardžiću odnese kartu s planom za tu akciju i da mu ga obrazloži. Đaković je istakao sledeće: "Sat i po vremena [Samardžić] je tražio obrazloženje za svaki element od prve do zadnje tačke". Samardžić je bio zadovoljan odlukom i odobrio ju je svojim potpisom.²⁹³⁰ Na sastanku Zajedničke komande 13. avgusta 1998. godine, Pavković je izjavio da će načelnik Štaba (Lazarević) biti komandant akcije oko Slupa i Vokše i dodao: "Može se krenuti."²⁹³¹ Ova izjava sugeriše da je akcija bila isplanirana pre sastanka Zajedničke komande od 13. avgusta 1998. godine. U stvari, izgleda da je Pavković želeo da na tom sastanku informiše Zajedničku komandu o zajedničkoj operaciji.

1084. Jedan dokument Komande Prištinskog korpusa upućen Komandi 3. armije datiran 22. septembra 1998. godine pokazuje vezu koja je postojala između rasprave na sastanku Zajedničke komande i zahteva koji je nakon toga podnet u VJ.²⁹³² U tom dokumentu Pavković je izvestio komandanta 3. armije da je 1. i 7. septembra 1998. godine već tražio da se sprovede peta etapa Plana. On je takođe napomenuo da su na sastanku Zajedničke komande 10. septembra 1998. godine "ostali organi Komande zapazili [...] da VJ nije izvršila dve obaveze iz Plana".²⁹³³ Zbog toga je odlučeno da se podnese zahtev za sprovođenje pete etape. Pavković je stoga 11. septembra 1998.

²⁹²⁸ Dok. pr. br. P1011 (Ivan Marković, ur., *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba* (2001)), str. 64–65. Ovaj zahtev je objavljen i u celosti obuhvaćen u ovoj publikaciji.

²⁹²⁹ Up. dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine) s dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 52, 54. U vezi sa selima navedenim u akciji, u engleskom prevodu piše "Vonsa i Stanpo"; međutim, Lazarević je pročitao relevantne izvode iz verzije na BHS kao "Vokša i Slup". Vladimir Lazarević, T. 18298 (14. novembar 2007. godine).

²⁹³⁰ Milan Đaković, T. 26458–26459 (20. maj 2008. godine). Lazarević je posvedočio da je, pre nego što je Komanda PrK donela odluku 14. avgusta 1998. godine, Samardžić odobrio akciju u Slupu i Vokši. Vladimir Lazarević, T. 17796 (6. novembar 2007. godine); T. 18331–18332 (15. novembar 2007. godine). Redovni izveštaj koji je Komanda 3. armije poslala Generalštabu 14. avgusta 1998. godine takođe potvrđuje da je Samardžić odobrio akciju. Dok. pr. br. 5D1174 (IKM 3. armije, Generalštabu Vojske Jugoslavije, Redovni borbeni izveštaj, 14. avgust 1998. godine).

²⁹³¹ Up. dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine) s dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 52, 54. U vezi sa selima navedenim u akciji, u engleskom prevodu piše "Vonsa i Stanpo"; međutim, Lazarević je pročitao relevantne izvode iz verzije na BHS kao "Vokša i Slup". Vladimir Lazarević, T. 18298 (14. novembar 2007. godine).

²⁹³² Dok. pr. br. P1435 (Izveštaj o realizaciji pete etape Plana na suzbijanju terorizma na KiM, 22. septembar 1998. godine).

godine poslao pismeni zahtev komandantu 3. armije. Pavković je komandanta 3. armije i usmeno izvestio o ovoj odluci odmah nakon sastanka i predložio mu kako da se ta peta etapa sprovede. Komandant 3. armije odgovorio je na Pavkovićev zahtev tako što je izdao tri naređenja 12, 15. i 18. septembra 1998. godine. Komandant 3. armije odobrio je jedan od predloženih planova, a u druge je uneo neke izmene.²⁹³⁴ U dokumentu od 22. septembra 1998. godine Pavković je izrazio svoju zabrinutost u pogledu jednog od tih planova: prema njegovom mišljenju, taj plan su dovele u pitanje izmene koje je unela Komanda 3. armije. On je stoga dao dva predloga kako da se to pitanje reši. Na kraju dokumenta Pavković je takođe naveo da su članovi Zajedničke komande bili dobili priliku da Miloševića izveste o tome da VJ nije izvršila obaveze koja je prema Planu imala.

1085. U jednom dokumentu od 5. oktobra 1998. godine koji je poslat komandantu 3. armije, Pavković je objasnio da je na sastancima Zajedničke komande održanim 19. i 20. septembra 1998. godine²⁹³⁵ odlučeno da se formiraju snage za brzu intervenciju. On je takođe istakao da je plan, koji je prethodno odobrio predsednik SRJ, predviđao punu spremnost za formiranje takvih snaga. Pavković se setio da je, po povratku sa sastanaka Zajedničke komande komandanta 3. armije, lično telefonom izvestio o toj odluci. Međutim, 3. oktobra 1998. godine komandant 3. armije zabranio je osnivanje snaga za brze intervencije.²⁹³⁶ Izgleda da je komandant 3. armije, umesto toga, naredio da se osnuju nove borbene grupe. U svom dopisu od 5. oktobra 1998. godine Pavković je konkretno izvestio komandanta 3. armije o tome da, suprotno njegovom Naređenju od 3. oktobra 1998. godine, Komanda Prištinskog korpusa nije formirala nove borbene grupe i tražio da Samardžić odredi sastav interventnih snaga. U Beleškama se navodi da je na sastanku od 20. septembra Šainović izdao uputstvo da se pripreme "jedinice za brze intervencije", što dodatno dokazuje pouzdanost Beležaka.²⁹³⁷ Prema Radinovićevim rečima, Pavković nije nužno poništio Samardžićevo naređenje da se formiraju borbene grupe, već je pre potanko objasnio situaciju i ponovo pokrenuo pitanje kako bi ga Samardžić razmotrio.²⁹³⁸ Vasiljević je objasnio da se, imajući taj dokument u vidu, čini da "Prištinski korpus nije još formirao te nove borbene grupe."²⁹³⁹ Iz

²⁹³³ Dok. pr. br. P1439 (Odgovor Komande PrK Komandi 3. armije (IKM), 5. oktobar 1998. godine), str. 2.

²⁹³⁴ Dok. pr. br. P1439 (Komanda PrK Komandi 3. A (IKM), 5. oktobar 1998. godine). Komandant 3. armije naredio je Komandi PrK da "sagleda popunjenost svojih sastava i njihovo angažovanje na prostoru KiM i da obrazloži angažovanje dve BG".

²⁹³⁵ Dok. pr. br. P1439 (Komanda PrK Komandi 3. A (IKM), 5. oktobar 1998. godine). Termin "Zajednička komanda", koji se pojavljuje u engleskom prevodu dokumenta, prevodiočeva je sugestija punog oblika skraćenice "ZK". Radovan Radinović je pročitao relevantni deo naglas u sudnici i preveo je to telo kao "Zajednička komanda". Radovan Radinović, T. 17340–17342 (19. oktobar 2007. godine). U izveštaju se navodi da je, kako je bilo predviđeno "Planom za razbijanje DTS na teritoriji KiM", kako je naložio predsednik, po razbijanju DTS od strane snaga MUP i VJ, trebao formirati snage za brze intervencije.

²⁹³⁶ V. dok. pr. br. P1439 (Komanda PrK Komandi 3. A (IKM), 5. oktobar 1998. godine).

²⁹³⁷ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 124.

²⁹³⁸ Radovan Radinović, T. 17340–17342 (19. oktobar 2007. godine).

²⁹³⁹ Aleksandar Vasiljević, T. 9094 (24. januar 2007. godine).

dokaza nije jasno kako je Komanda 3. armije odgovorila na Pavkovićev drugi zahtev da se formiraju snage za brze intervencije.

1086. Do napetosti između Zajedničke komande i Komande 3. armije drugi put je došlo 1. avgusta 1998. godine, kad je Pavković poslao zahtev Isturenom komandnom mestu 3. armije za odobrenje da pokrene treću etapu Plana. On je u svom zahtevu istakao da je na sastanku Zajedničke komande održanom 31. jula 1998. godine odlučeno da se 2. avgusta 1998. godine počne s realizacijom treće etape Plana.²⁹⁴⁰ Iako se u Beleškama ne navodi jasno da li je 31. jula ta odluka stvarno doneta, na sastanku od 31. jula navedeno je da će se treća etapa Plana ostvariti putem akcija u Drenici i Jablanici. U Beleškama takođe stoji da je 2. avgusta 1998. godine Pavković izvestio da su jedinice počele borbene operacije na tim lokacijama.²⁹⁴¹ Međutim, Samardžić je, u stvari, odbio Pavkovićev zahtev upućen Komandnom mestu 3. armije i istoga dana izdao naređenje i zabranio angažovanje jedinica Prištinskog korpusa sve dok on sam i predsednik SRJ, na sastanku zakazanom za 3. avgust 1998. godine, ne odobre plan za sprovođenje treće etape Plana.²⁹⁴² Očito u odgovor na ovo otkazivanje poslušnosti, Samardžić je 3. avgusta 1998. godine izdao naređenje kojim je zabranio neovlašćeno korišćenje jedinica VJ i izdao uputstvo da se jedinice angažovane na pružanju podrške MUP pošalju natrag na svoje rejone razmeštaja.²⁹⁴³ Veće smatra da ta dva slučaja pokazuju da su Pavković i Zajednička komanda ponekad zaobilazili ili ignorisali redovni komandni lanac VJ.

1087. Đaković je posvedočio da na sastancima Zajedničke komande nije bila doneta nijedna odluka o korišćenju snaga u borbenim operacijama. Prema njegovim rečima, odluke koje su se na tim sastancima pominjale “su već bile donete kod generala Samardžića”.²⁹⁴⁴ Ono što je bilo odlučeno na sastancima Zajedničke komande uticalo bi na naređenje VJ “samo u jednom slučaju”: članovi Zajedničke komande morali su da podnesu zahtev Pavkoviću, a Pavković bi ga prosledio komandantu 3. armije. Komandant 3. armije bi odlučio da li da naređenje ispravi ili ne.²⁹⁴⁵ Đaković je zaključio da članovi Zajedničke komande nisu imali “nikakvog bitnog uticaja”.²⁹⁴⁶ Pored toga, niko od učesnika nije nikada doveo u pitanje nijednu odluku koju su izneli komandanti.²⁹⁴⁷ Đaković je takođe istakao da su Šainović i Minić prisustvovali sastancima u ulozi političara i da nijednog od njih nije nikada video da traži da mu se pripremi neki dokument “da oni potpišu i da pošalju bilo

²⁹⁴⁰ Dok. pr. br. P1419 (Pavkovićev zahtev upućen Komandi 3. armije, 1. avgust 1998. godine).

²⁹⁴¹ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 33, 36.

²⁹⁴² Dok. pr. br. 4D125 (Naređenje 3. armije da se zabrani upotreba jedinica PrK, 1. avgust 1998. godine).

²⁹⁴³ Dok. pr. br. 4D458 (Naređenje Komande 3. armije Isturenom komandnom mestu 3. armije, 3. avgust 1998. godine).

²⁹⁴⁴ Milan Đaković, T. 26380 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁴⁵ Milan Đaković, T. 26485 (20. maj 2008. godine).

²⁹⁴⁶ Milan Đaković, T. 26486 (20. maj 2008. godine).

²⁹⁴⁷ Milan Đaković, T. 26479 (20. maj 2008. godine).

kom nivou komandovanja”.²⁹⁴⁸ Međutim, priznao je da se u izveštaju o sprovođenju pete etape Plana, datiranom 22. septembra 1998. godine, koji je Komanda Prištinskog korpusa uputila Komandi 3. armije, referenca na “drug[e] organ[e] Komande” sa jednog sastanka Zajedničke komande verovatno odnosi na civilne članove.²⁹⁴⁹ Veće smatra da je Đakovićeva minimalizacija uticaja Zajedničke komande na odluke prenaplašena.

1088. U vezi s tim, Veće napominje da je u svom dopisu od 23. jula 1998. godine upućenom predsedniku SRJ Miloševiću, Perišić izrazio zabrinutost u pogledu upotrebe jedinica VJ van redovnih institucija sistema, pokušaja komandovanja jedinicama VJ od nenadležnih lica i preskakanja nivoa komandovanja.²⁹⁵⁰ Perišića je naročito zabrinjavala činjenica da je komandant Prištinskog korpusa planirao operacije “po zahtevu Šainović-Minić i MUP-a”, čime je VJ pretvorena u njihov “servis u planiranju i realizaciji”.²⁹⁵¹ John Crosland je takođe svedočio o činjenici da je Pavković “del[ovao] mimo komandnog lanca” 1998. godine.²⁹⁵² Dimitrijević mu je 5. oktobra 1998. godine rekao da Perišić i Dimitrijević “nisu u potpunosti upoznati sa događajima na terenu”. Prema Dimitrijevićevim rečima, “njih su isključivali iz operativnog komandnog lanca, koji [je išao] neposredno od generala Pavkovića nazad [do] gospodin[a] Milošević[a] i Šainović[a], koji je bio njegov svakodnevni operativac”.²⁹⁵³ Dana 6. novembra 1998. godine Dimitrijević je Croslandu ponovo rekao da bi Pavković “mogao reagovati [...] bez odobrenja Generalštaba i mimo vojnog komandnog lanca”. Dimitrijević je aludirao na Pavkovićevu “rešenost da sprovodi Miloševićeva naređenja, koja je dobijao preko Šainovića, da čvrsto izađe na kraj sa situacijom”.²⁹⁵⁴ Crosland je takođe izjavio da je među inostranim atašeima “bila poznata činjenica da je Šainović čovek koji je neposredno [odgovoran] za događaje na Kosovu”.²⁹⁵⁵

1089. U ovom predmetu je prihvaćeno i Uputstvo koje je Zajednička komanda izdala u julu 1998. godine za odbranu naseljenih mesta.²⁹⁵⁶ Đaković je svedočio da ono nije imalo snagu naređenja i da je u stvarnosti bilo tipski dokument za obuku ili referentni dokument koji je po svojoj prilici postojao i pre 1998. godine.²⁹⁵⁷ On je sugerisao da je “Zajednička komanda” možda dodata

²⁹⁴⁸ Milan Đaković, T. 26443–26444 (20. maj 2008. godine).

²⁹⁴⁹ Milan Đaković, T. 26542 (21. maj 2008. godine).

²⁹⁵⁰ Dok. pr. br. P717 (Dopis Momčila Perišića upućen Slobodanu Miloševiću, 23. jul 1998. godine).

²⁹⁵¹ Dok. pr. br. P717 (Dopis Momčila Perišića upućen Slobodanu Miloševiću, 23. jul 1998. godine), str. 2–3; Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 170–171.

²⁹⁵² John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 54, 56. Veće navodi da je Crosland govorio o Pavkoviću kao o komandantu 3. armije 1998. godine, mada je Pavković u to vreme bio komandant PrK.

²⁹⁵³ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 54.

²⁹⁵⁴ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 56.

²⁹⁵⁵ John Crosland, dok. pr. br. P2645 (Izjava svedoka od 31. oktobra 2006. godine), par. 58.

²⁹⁵⁶ Dok. pr. br. P2086 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, koje je izdala Zajednička komanda, jul 1998. godine).

²⁹⁵⁷ Milan Đaković, T. 26416 (19. maj 2008. godine).

kako bi se pozvali na neku vrstu “fiktivnog autoriteta” i kako bi se obezbedilo da se zadatak odbrane gradova shvati ozbiljno.²⁹⁵⁸ Izgleda da je tom Uputstvu bio priložen i propratni dopis koji je Petar Ilić poslao raznim odeljenjima odbrane 28. jula 1998. godine. U dopisu piše da je Zajednička komanda izdala Uputstvo i da je “utvrdila novi sastav štabova za odbranu u opštinama”.²⁹⁵⁹ Pored toga, u Beleškama se navodi da je odbrana gradova bila jedna od tačaka dnevnog reda prvog sastanka održanog 22. jula 1998. godine, kao i da su o tome diskutovali Minić i Gajić, pri čemu je zabeleženo da je Minić izjavio da Pavković treba da izda uputstvo. Međutim, Đaković je negirao da je to Uputstvo potekla sa nekog sastanka Zajedničke komande. Prema njegovim rečima, Uputstvo je izradio operativni organ Prištinskog korpusa. Objasnio je da je Uputstvo samo trebalo da pruži pomoć licima koja bi ga dobila.²⁹⁶⁰

1090. Dokazi obuhvataju i šest operativnih izveštaja Zajedničke komande, iz perioda od 15. oktobra do 23. novembra 1998. godine, koji izveštavaju o raznim obaveštajnim i bezbednosnim pitanjima u vezi s Kosovom, angažovanju kako snaga MUP, tako i VJ, predlozima za dalja angažovanja i političkim pregovorima.²⁹⁶¹ U tim izveštajima se pominje i Plan za odbranu gradova na Kosovu, a termin “Zajednička komanda za KiM” otkucan je na kraju svakog dokumenta umesto potpisa.²⁹⁶² Konkretno, dva od tih izveštaja, datirana 20. i 23. novembar 1998. godine, uvršteni su u spis dokaza s propratnim stranama na kojima je rukom napisano “Na ličnost, Milomir Minić”.²⁹⁶³ Kad mu je u sudnici predočen operativni izveštaj od 20. novembra, Minić je svedočio da je povremeno dobijao takvu vrstu dokumenata od VJ, ali konkretno taj nije dobio.²⁹⁶⁴ Iako to možda sugeriše da su ti dokumenti poticali od VJ, njihov sadržaj – koji je obuhvatao političku analizu, kao i detaljan pregled i predloge u vezi s prošlim i budućim angažovanjima MUP – pokazuje da je u njihovoj izradi učestvovalo osoblje izvan vojske, kao i to kakvu je ulogu to telo imalo u

²⁹⁵⁸ Milan Đaković, T. 26417 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁵⁹ Dok. pr. br. P1064 (Uputstvo za odbranu naseljenih mesta, 28. jul 1998. godine).

²⁹⁶⁰ Milan Đaković, T. 26414 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁶¹ Operativni izveštaji Zajedničke komande, 15. oktobar – 23. novembar 1998: dok. pr. br. P1203 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, Obaveštajno-bezbednosna situacija, 15. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. P1204 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, obaveštajno-bezbednosna situacija, 28. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. P1206 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, obaveštajno-bezbednosna situacija, uključujući napade OVK na VJ i MUP i njihove protumere, 17. oktobar 1998. godine); dok. pr. br. P1197 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, s priloženom kovertom za Milomira Minića, 20. novembar 1998. godine); dok. pr. br. P1198 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM s imenima i položajima OVK, 23. novembar 1998. godine); dok. pr. br. P2623 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, 23. novembar 1998. godine).

²⁹⁶² V. takođe dok. pr. br. P1197 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, 20. novembar 1998. godine), str. 7; dok. pr. br. P1198 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, 23. novembar 1998. godine); dok. pr. br. P2623 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, 23. novembar 1998. godine), str. 14.

²⁹⁶³ Iako je Minić priznao da je on dobivao dokumente poput ovoga od VJ (ali ne konkretno taj dokument), insistirao je na tome da nije znao šta je Zajednička komanda i da je pretpostavljao da je to neka vojna referenca. Milomir Minić, T. 14787–14888 (31. avgust 2007. godine).

²⁹⁶⁴ Milomir Minić, T. 14787–14788 (31. avgust 2007. godine); v. dok. pr. br. P1197 (Operativni izveštaj Zajedničke komande za KiM, 20. novembar 1998. godine).

koordinisanju sadejstva VJ i MUP. Međutim, Đaković je svedočio da su se ti izveštaji pisali u Komandi Prištinskog korpusa, na osnovu informacija koje je Pavković prikupio od Lukića i Davida Gajića, a koje bi on zatim dao Đakoviću. Đaković je, za uzvrat, RDB obezbeđivao informacije iz VJ.²⁹⁶⁵ Đaković je svedočio da su izveštaji bili jednostavno doslovna kopija izveštaja MUP, RJB i RDB, kojima je na kraju bio dodat vojni izveštaj.²⁹⁶⁶ Izveštaji su se zatim prosleđivali RJB, RDB i VJ. Učesnici sastanka, kao što su Šainović i Anđelković, nisu ih dobijali zato što su uglavnom prisustvovali sastancima i već su bili upoznati s problemima opisanim u izveštajima. Međutim, Đakoviću je Tešević, koji ga je nasledio, kasnije rekao da je Miniću slata kopija nekih od tih izveštaja zato što je dugo izbivao s Kosova.²⁹⁶⁷ Đaković je rekao da je on smislio da se na operativne izveštaje unese naslov "Zajednička komanda", jer su bili isti kao i dokumenti koje je ranije sastavljao u vezi s koordinacijom, kao na primer Naređenje od 6. jula kojim se branilo preduzimanje akcija bez odobrenja Zajedničke komande.²⁹⁶⁸

1091. Neki dokazi upućuju na značajnu ulogu Zajedničke komande u sprovođenju zajedničkih operacija na terenu. Kao što je objašnjeno gore u tekstu, u Odeljku VI.E.2, 10. avgusta 1998. godine Prištinski korpus je doneo odluku da se 11. avgusta 1998. godine snage MUP i VJ zajednički angažuju na nekoliko širih rejonu Kosova.²⁹⁶⁹ Pored toga, 14. avgusta 1998. godine Prištinski korpus je doneo odluku kojom je jedinicama VJ naređeno da pruže podršku jedinicama MUP u konkretnoj operaciji koja se sprovodila na rejonu sela Slup i Vokša.²⁹⁷⁰ U obe odluke bilo je izričito navedeno sledeće: "[K]omandovanje borbenim dejstvima vršiće Zajednička komanda za KiM".²⁹⁷¹ Đaković je posvedočio da se ova referenca na "Zajedničku komandu" odnosi na "Štab MUP i komand[u] vojske", te da nije moguće da je ona obuhvatala ikoga drugog, npr. Šainovića ili Minića, zato što oni nisu bili na Isturenom komandnom mestu u Đakovici.²⁹⁷² Prema njegovim rečima, to je bio "nesretni slučaj" da je upotrebljen termin "Zajednička komanda".²⁹⁷³ Đaković je

²⁹⁶⁵ Milan Đaković, T. 26428–26429 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁶⁶ Milan Đaković, T. 26429–26430 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁶⁷ Milan Đaković, T. 26431 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁶⁸ Milan Đaković, T. 26432 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁶⁹ Dok. pr. br. P1427 (Odluka PrK, 10. avgust 1998. godine). Zamenik načelnika Uprave bezbednosti Aleksandar Vasiljević posvedočio je da se tim dokumentom Borbenoj grupi 15. okbr VJ naređuje da izvrši napad zajedno sa 7. odredom MUP, i da su verovatno korišćeni tenkovi VJ. Aleksandar Vasiljević, T. 8681–8682 (18. januar 2007. godine).

²⁹⁷⁰ Dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine).

²⁹⁷¹ Veće je tražilo proveru prevoda poslednje rečenice odluke Komande PrK: dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine). Služba za jezičke i konferencijske usluge Međunarodnog suda (u daljem tekstu: CLSS) je izjavila da to može da znači ili: "Komandovanje borbenim dejstvima vršiće za KiM *zajedno sa* IKM –PrK u Đakovici" ili "Komandovanje borbenim dejstvima vršiće za KiM *zajedno sa* IKM –PrK u Đakovici". CLSS je izjavila da je u ovom kontekstu drugi prevod tačniji. U dok. pr. br. P1427 koristi se rečenica "vršiće Zajednička komanda za KiM".

²⁹⁷² Milan Đaković, T. 26455–26456 (20. maj 2008. godine).

²⁹⁷³ Milan Đaković, T. 26455 (20. maj 2008. godine).

ponovio da je Zajednička komanda jednostavno značila komanda Prištinskog korpusa i Štab MUP, a ne neko zasebno telo.²⁹⁷⁴

1092. Lazarević je negirao da je telo pod nazivom "Zajednička komanda" komandovalo operacijom u Slupu i Vokši, uprkos odredbama Odluke od 14. avgusta.²⁹⁷⁵ Prema njegovim rečima, "nosilac komandovanja [bilo je] Isturenom komandno mesto Prištinskog korpusa".²⁹⁷⁶ Borbena grupa 15/3, koja je prema izjavi Lazarevića, bila "nosilac aktivnih dejstava" tokom operacije,²⁹⁷⁷ dobila je 14. avgusta 1998. godine naređenje od Mladena Ćirkovića, komandanta 15. oklopne brigade. U naređenju je bilo navedeno da snagama angažovanim u borbenim dejstvima "komanduje i rukovodi Komanda PrK-IKM".²⁹⁷⁸ Prema Lazarevićevim rečima, to pokazuje da osoba koja je sastavila naređenje "prepis[ala] rečenicu iz odluke Komande Korpusa i [...] prev[ela] je [...] na svoj jezik": za tu osobu, Zajednička komanda je bila "Komanda Prištinskog korpusa koja će se naći na Isturenom komandnom mestu".²⁹⁷⁹ Savić je izjavio "da [je] komandovanje snagama" vršila Komanda Prištinskog korpusa sa Isturenog komandnog mesta u Đakovici "jer je na tom prostoru bilo još nekoliko borbenih grupa VJ čiji je osnovni zadatak bio obezbeđenje državne granice".²⁹⁸⁰ On je objasnio da je postojao "jednolinijski sistem komandovanja": on je bio podređen Mladenu Ćirkoviću, a Mladen Ćirković komandantu Korpusa.²⁹⁸¹ Veće stoga smatra da je operacijom Slup i Vokša komandovao Prištinski korpus i da je svrha naređenja Zajedničke komande u pogledu te operacija bila koordinisanje.

1093. Oficiri VJ koji su svedočili pred Većem tvrdili su kategorično i bez razlike da su njihovi uobičajeni komandni lanci ostali nepromenjeni. Izveštaji su se uvek podnosili Prištinskom korpusu, a ne Zajedničkoj komandi, i svi su bili sigurni da im je naređenja izdavao Prištinski korpus.²⁹⁸² Milan Kotur je izjavio: "Ja ovde shvatam da Komanda Prištinskog korpusa komanduje svojim

²⁹⁷⁴ Milan Đaković, T. 26382, T. 26379–26382 (19. maj 2008. godine).

²⁹⁷⁵ Dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine), str. 3. U originalom prevodu dokumenta se navodi: "Komandovanje borbenim dejstvima vršiče za KiM sa IKM-PrK u Đakovici". Međutim, na pitanje Veća CLSS je izjavio da termin napisan masnim slovima može značiti i "sa" i "zajedno sa", ali da je s obzirom na kontekst te rečenice, tačniji prevod tog termina "sa".

²⁹⁷⁶ Vladimir Lazarević, T. 18308 (14. novembar 2007. godine).

²⁹⁷⁷ Vladimir Lazarević, T. 18309 (14. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P1428 (Odluka PrK, 14. avgust 1998. godine) (gde se navodi da je Borbena grupa 15/3 trebalo da pruži podršku snagama MUP tokom napada, dok je Borbena grupa 125/2 trebalo da izvede napad sa ciljem odvlačenja pažnje neprijatelja na zasebnom pravcu).

²⁹⁷⁸ Dok. pr. br. 6D731 (Komanda 15. okbr Komandantu Bg-15/3, 14. avgust 1998. godine), str. 5.

²⁹⁷⁹ Vladimir Lazarević, T. 18312–18313 (14. novembar 2007. godine). V. takođe T. 17803–17804 (6. novembar 2007).

²⁹⁸⁰ Ljubomir Savić, dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 4.

²⁹⁸¹ Ljubomir Savić, T. 20962 (24. januar 2008). V. takođe Vladimir Lazarević, T. 18329 (15. novembar 2007. godine).

²⁹⁸² Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 20. januara 2008. godine), par. 27; Ljubiša Diković, T. 19882, 19941 (10. decembar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 18877 (23. novembar 2007. godine); Ljubomir Savić, T. 21017 (24. januar 2008. godine). Međutim, istina je da je Savić prilikom unakrsnog ispitivanja priznao da je

snagama [kao] što je uvek do sad komandovala”.²⁹⁸³ Pukovnik VJ Rade Čučak, načelnik Odeljenja za poslove granične službe, takođe je posvedočio da je komandni lanac VJ bio očuvan sve vreme tokom 1998. i 1999. godine.²⁹⁸⁴ Ljubiša Stojimirović iz Korpusa specijalnih jedinica VJ je tvrdio da komandni lanac nije bio prekinut niti narušen, kao i da nije postojao paralelni komandni lanac koji je obuhvatao ikoga od oficira VJ.²⁹⁸⁵

1094. Tokom razgovora s tužilaštvom, Lazarević je istakao da su komandni lanci MUP i VJ bili odvojeni.²⁹⁸⁶ Lazarević je objasnio da su se tokom borbenih operacija “veze ili oficiri za vezu” nalazili na komandnim mestima VJ na terenu. Oni su bili u vezi sa svojim jedinicama MUP i mogli su da prenesu informacije od MUP do VJ.²⁹⁸⁷ Informacije od VJ do MUP prenosile su se na isti način. Lazarević je u sudnici ponovio da su VJ i MUP vršili razmenu “podataka po vezi, čak i uređaja za vezu da bi bili kompatibilni”.²⁹⁸⁸ Pored toga, bili su imenovani i oficiri za vezu.²⁹⁸⁹ Stefanović i Delić su takođe posvedočili da je postojalo “objedinjeno komandno mesto”.²⁹⁹⁰ Stefanović je objasnio da su sa objedinjenih komandnih mesta VJ i MUP “komand[ovali] autonomno, svako svojim snagama”²⁹⁹¹ Objasnio je da bi, u slučaju napada na neku jedinicu MUP, komandant jedinice poslao zahtev za podršku komandantu jedinice VJ i oni bi taj konkretan problem rešili tokom akcije.²⁹⁹²

1095. Veće prihvata da je komandna struktura VJ nastavila da funkcioniše tokom operacija koje su se sprovodile 1998. godine i da podređene jedinice svoje redovne borbene izveštaje slale Prištinskom korpusu, a ne Zajedničkoj komandi.

---

moguće da je Zajednička komanda isplanirala i naredila operacije koje su zatim prenete na niže nivoe komandnog lanca VJ. Ljubomir Savić, T. 21017 (24. januar 2008. godine).

²⁹⁸³ Milan Kotur, T. 20745 (21. januar 2008. godine).

²⁹⁸⁴ Rade Čučak, T. 14867 (4. septembar 2007. godine).

²⁹⁸⁵ Ljubiša Stojimirović, T. 17656–17662 (26. oktobar 2007. godine).

²⁹⁸⁶ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 230; V. takođe Vladimir Lazarević, T. 18154 (13. novembar 2007. godine) (gde tvrdi da Zajednička komanda, zamišljena kao komandno telo, nije nikada postojala).

²⁹⁸⁷ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 230.

²⁹⁸⁸ Vladimir Lazarević, T. 17795 (6. novembar 2007. godine). V. takođe dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine). Pretresno veće takođe napominje da je u Naređenju 125. mtbr od 7. jula 1998, Komanda brigade Borbenoj grupi 4 izdala sledeće uputstvo: "Posebno preduzeti mere na organizaciji sigurne i neprekidne veze u okviru jedinice i sa susedima."

²⁹⁸⁹ Vladimir Lazarević, T. 17795 (6. novembar 2007. godine).

²⁹⁹⁰ Radojko Stefanović, T. 21664, dok. pr. br. 21666 (5. februar 2008. godine), T. 21813 (6. februar 2008. godine). Božidar Delić, T. 19342–T. 19344 (29. novembar 2007. godine). Na teritoriji Prizrena, Delić je potvrdio da je njegov kolega na istom položaju u MUP 1999. godine bio načelnik SUP u Prizrenu Miloš Vojnović. Delić je takođe generalizovao da su se, gotovo u svim akcijama u kojima je saradivao sa MUP, on i komanda MUP nalazili zajedno na istom mestu i da, kad to nije bilo moguće, koristili "objedinjeno komandno mesto". To jest, on je na jednom mestu bio s zamenikom komandanta MUP, a njegov zamenik je bio na drugom mestu s komandantom MUP.

²⁹⁹¹ Radojko Stefanović, T. 21664, dok. pr. br. 21666 (5. februar 2008. godine), T. 21813 (6. februar 2008. godine).

²⁹⁹² Radojko Stefanović, T. 21811 (6. februar 2008. godine).

1096. Moguće je da neki dokazi upućuju na to da je Zajednička komanda igrala neku ulogu u odobravanju borbenih akcija. U skladu s Naređenjem Zajedničke komande od 6. jula 1998. godine, komandant 125. motorizovane brigade Dragan Živanović je svojim podređenim jedinicama zabranio izvođenje bilo kakvih akcija bez “odobrenja Zajedničke komande za KiM” i svog odobrenja.²⁹⁹³ Međutim, Živanović je u naređenju konkretno naveo da operacije koje su izvodile jedinice MUP i VJ “odobravaju komande MUP-a i VJ koje su odgovorne za sigurno izvršenje zadataka.”²⁹⁹⁴ Dodao je da je on lično odobravao dokumente za angažovanje borbenih grupa 1 i 4, a Komanda Prištinskog korpusa odobrala je dokumente za angažovanje borbenih grupa 2 i 3. Božidar Delić je izdao jedno naređenje u skladu s istim naređenjem Zajedničke komande. Međutim, njegovo naređenje se razlikovalo od naređenja komandanta 125. motorizovane brigade utoliko što su u njemu, pozivajući se na naređenje Zajedničke komande, zabranjivale akcije bez “znanja i odobrenja komande 549. mtbr.” Kao i u naređenju komande 125. motorizovane brigade, Delić je konkretno naveo sledeće: “Sve akcije koje izvode jedinice MUP-a i VJ odobravaju komande MUP-a i VJ, koje su i odgovorne za sigurno izvršenje zadataka”.²⁹⁹⁵ Imajući u vidu sadržaj naređenja komandanta 125. motorizovane brigade, kao i činjenicu da se u naređenju komandanta 549. motorizovane brigade ne pominje “odobrenje Zajedničke komande”, Pretresno veće je mišljenja da je, iako se naređenje komandanta 125. motorizovane brigade pozvalo na “odobrenje Zajedničke komande”, u stvarnosti bilo potrebno da operacije odobre Komanda Prištinskog korpusa i Komanda MUP, a ne Zajednička komanda.

1097. Na kraju, 29. oktobra 1998. godine, na sastanku održanom u Belom dvoru u Beogradu, jedno od pitanja o kojima se raspravljalo bilo je pitanje treba li Zajednička komanda i dalje da postoji. Ovom sastanku su prisustvovali Milošević, Milutinović, Minić, Šainović, Matković, Stojiljković, Anđelković, Perišić, Dimitrijević, Samardžić, Pavković, Đorđević, Marković, Stevanović, Lukić i Šušić.²⁹⁹⁶ Kao što je objašnjeno gore u tekstu, na suđenju je osporavana

---

²⁹⁹³ Dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine). Živanoviću nije bilo postavljeno pitanje u vezi s tom očiglednom zabranom akcija bez odobrenja Zajedničke komande, ali on jeste izjavio da je morao da koristi frazu "U skladu s naređenjem Zajedničke komande" zato što mu nije bilo dopušteno da menja zaglavlje naređenja nadređene komande. Dragan Živanović, T. 20507 (17. januar 2008. godine). V. takođe dok. pr. br. P1423 (Borbeni izveštaj 15. okbr podnet PrK, 7. avgust 1998. godine).

²⁹⁹⁴ Dok. pr. br. P2113 (Naređenje, Komanda 125. mtbr, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja zajedničke Komande za KiM, 7. jul 1998. godine). Živanoviću nije bilo postavljeno pitanje u vezi s tom očiglednom zabranom akcija bez odobrenja Zajedničke komande, ali on jeste izjavio da je morao da koristi frazu "U skladu s naređenjem Zajedničke komande" zato što mu nije bilo dopušteno da menja zaglavlje naređenja nadređene komande. Dragan Živanović, T. 20507 (17. januar 2008. godine).

²⁹⁹⁵ Dok. pr. br. 5D841 (Naređenje, Zabrana izvođenja akcija bez znanja i odobrenja Komande 549. mtbr, 7. jul 1998. godine).

²⁹⁹⁶ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 1; V. takođe dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 161. Sam dokazni predmet datiran je 2. novembra 1998. godine, a potpisali su ga Šušić i predsednik SRJ Milošević.

pouzdanost dokumenta od 16 stranica pod naslovom "Zapisnik sa sastanka Operativnog međuresorskog štaba za suzbijanje terorizma na Kosovu i Metohiji" (dok. pr. br. P2166) i Pretresno veće smatra da je primereno razmotriti koji značaj je pripisalo tom dokumentu i iz kojih razloga.²⁹⁹⁷ Tužilaštvo se u pogledu raznih pitanja oslanja na dok. pr. br. P2166.²⁹⁹⁸ Milutinovićeva i Šainovićeva odbrana prevashodno kritikuju taj dokument i zahtevaju da se Veće na njega ne oslanja kao na tačan dokument.²⁹⁹⁹

1098. Pavković je, kako se navodi, podneo kratak izveštaj "u ime Zajedničke komande za Kosovo i Metohiju" o "realizaciji Plana za suzbijanje terorizma na KiM" i opisao zadatke iznete u prvobitnom planu i pojedinosti o efektima realizacije.³⁰⁰⁰ Lukić je, kako se navodi, podneo izveštaj o radu Zajedničke komande i "obavestio članove Štaba" o Sprovođenju sporazuma Holbrooke-Milošević.³⁰⁰¹ U svom izveštaju Lukić je posebnu pažnju posvetio veoma uspešnoj i profesionalnoj saradnji između MUP i VJ. Milomir Minić, koji je bio predstavljen kao "[p]redsednik Veća građana Savezne skupštine", kako se navodi, "učinio je sveobuhvatan osvrt na realizovanje Plana suzbijanja terorizma na KiM" i tražio da "Operativni štab" da ocenu o tome kako je Zajednička komanda za KiM "realizovala dobijena ovlašćenja".³⁰⁰² Perišić je takođe izneo svoje stavove o sprovođenju Plana. Po njegovom mišljenju, opis situacije koji su dali određeni članovi Zajedničke komande nije odgovarao stvarnosti. Nakon tih procena, učesnici su raspravljali o raznim temama, na primer o širenju graničnog pojasa, saradnji sa VMK i o pitanju da li Zajednička komanda treba i dalje da postoji.³⁰⁰³

1099. U vezi s tim pitanjem, Milutinović je, kako se navodi, izjavio da "smatra da [Zajednička komanda] treba da ostane u funkciji još neko vreme, mada se može razmisliti o tome da li baš u ovakvom sastavu ili u nešto izmenjenom".³⁰⁰⁴ Šainović "se složio sa mišljenjem da se razmotri

²⁹⁹⁷ Nakon što je saslušalo strane u postupku, Veće ga je uvrstilo u spis i zaključilo da sadrži dovoljno pokazatelja pouzdanosti za prihvatanje i izjavilo da će kasnije doneti odluku o tome koja težina treba da mu se prida. T. 8611 (18. januar 2007. godine), dok. pr. br. 8731 (19. januar 2007. godine). Dana 14. januara 2008, Veće je uvrstilo u spis revidiranu verziju prevoda tog dokumenta. Nalog u vezi s dokazima P2166 i P1506, 14. januar 2008. godine.

²⁹⁹⁸ Završni pretresni podnesak tužilaštva, 28. jul 2008. godine (javna verzija) par. 49, 63, 101, 134, 156–157, 171, 181–184, 570, 582, 660, 858, 863, 872, 1019–1020, 1026.

²⁹⁹⁹ Milutinovićev završni pretresni podnesak, 15. jul 2008. godine, par. 177–178; Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 218–221, 224–244; V. takođe Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija) par. 135, 258.

³⁰⁰⁰ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 2–7.

³⁰⁰¹ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 7.

³⁰⁰² Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 8–9. Kad mu je prilikom unakrsnog ispitivanja postavljeno pitanje u vezi s tom izjavom, Minić je posvedočio da je, istina, dao sličan predlog, ali da nije znao da postoji neki "operativni štab", kao i da, govoreći na tom sastanku nije izgovorio reč "Zajednička komanda" i "operativni štab". Milomir Minić, T. 14767 (31. avgust 2007. godine). Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 161.

³⁰⁰³ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 9–16.

³⁰⁰⁴ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 12.

oportunitet daljeg delovanja Zajedničke komande za KiM u sadašnjem sastavu. Tu bi, kako je rekao, trebalo smanjiti broj angažovanih ljudi i bolje ih opremiti za efikasnije delovanje u novim uslovima”.³⁰⁰⁵ Milošević je “ukazao na potrebu da i dalje ostanu u funkciji Zajednička komanda za KiM i Koordinacioni štab”.³⁰⁰⁶

1100. Više svedoka iznelo je svoje komentare u pogledu verodostojnosti i tačnosti ovog dokumenta. Aleksandar Vasiljević je prepoznao pečat na tom dokumentu kao pečat Vojnog kabineta predsednika SRJ i potvrdio je da je Šušić bio šef Vojnog kabineta predsednika.³⁰⁰⁷ Veće je upravo nakon toga prihvatilo dokument u dokaze.

1101. John Crosland je bio mišljenja da taj dokument pokazuje u kojoj meri je Pavković bio angažovan na Planu za suzbijanje terorizma na Kosovu, ali je negirao tačnost dokumenta u pogledu broja poginulih Albanaca, ukupnog broja boraca OVK koji su, kako se navodilo, dejstvovali na Kosovu i obezbeđenja smeštaja i zbrinjavanja privremeno raseljenih kosovskih Albanaca.³⁰⁰⁸

1102. Milomir Minić, koji je, kako se navodi, izneo detaljan pregled sprovođenja Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu, svedočio je da pre dolaska u Hag nikada nije video taj dokument i da ne zna šta je “Operativni međuresorski štab”, ko su bili njegovi članovi i koja mu je bila uloga. Nije se složio sa Lukićevom izjavom iz zapisnika i svedočio je da nije znao da postoji “Operativni štab” i da nikada nije koristio termin “Zajednička komanda za KiM”.³⁰⁰⁹

1103. Dušan Matković je svedočio da se seća da je održan taj sastanak i da su održana još tri sastanka “na ovom nivou, kod predsednika Miloševića”; međutim, činjenica da se u dokumentu navodi da je Pavković govorio u ime Zajedničke komande je netačna i “besmislica”, zato što je Pavković uvek govorio u ime Prištinskog korpusa.³⁰¹⁰ Zoran Anđelković je potvrdio da dokument odražava ono što je bilo rečeno o potrebi za saradnjom između VJ i MUP.³⁰¹¹ Lazarević je posvedočio da je dokument autentičan, ali nije imao nikakvih saznanja o tome da je postojalo neko telo pod nazivom “Operativni međuresorski štab” na tom najvišem državnom nivou.³⁰¹² Božidar Delić je bio kritičan u odnosu na tačnost nekih podataka za koje je zabeleženo da ih je Pavković izneo na sastanku.³⁰¹³ Svedok veštak koji je svedočio za Šainovićevu odbranu, Radomir Lukić, nije

³⁰⁰⁵ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 13.

³⁰⁰⁶ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 15.

³⁰⁰⁷ Aleksandar Vasiljević, T. 8729–8731 (19. januar 2007. godine).

³⁰⁰⁸ John Crosland, T. 9834, 9837 (7. februar 2007), T. 10034 (9. februar 2007. godine).

³⁰⁰⁹ Milomir Minić, T. 14764, 14766 (31. avgust 2007. godine).

³⁰¹⁰ Dušan Matković, T. 14609–14611, 14612–14615 (29. avgust 2007. godine), T. 14627 (30. avgust 2007. godine).

³⁰¹¹ Zoran Anđelković, T. 14713–14715 (30. avgust 2007. godine).

³⁰¹² Vladimir Lazarević, T. 18691 (21. novembar 2007. godine).

³⁰¹³ Božidar Delić, T. 19587–19590 (5. decembar 2007. godine).

mogao da potvrdi postojanje tela pod nazivom “Operativni međuresorski štab” i, nakon kraće zabune, objasnio je da se zapisnik odnosi samo na sastanak na kom su razmenjivane informacije i obavljene konsultacije, a ne na sastanak na kom su se izdavala naređenja.³⁰¹⁴

1104. Milan Đaković (a) je bio upoznat sa sadržajem dokumenta jer “[je] deo podataka za izveštaj pripremao i [on] u okviru operativnog organa, znači vezano za tok borbenih dejstava”; (b) znao je da se sastanak održao u Beogradu, kod predsednika Miloševića; i (c) nije ranije video sam dokument.³⁰¹⁵ Na kraju, Aleksandar Dimitrijević (a) je svedočio da nikada nije čuo za “Operativni međuresorski štab za suzbijanje terorizma”; (b) doveo je u pitanje tačnost zapisnika u delu u kom se navodi da je Milošević “predložio, a Štab jednoglasno prihvatio sledeće zaključke”; (c) potvrdio je autentičnost dokumenta, ali je primetio da sam dokument pokazuje da na sastanku nisu pravljene stenografske beleške i osporio tačnost njegovog sadržaja postavivši pitanje kako je Šušić mogao da zapamti sve detalje iz dokumenta ako tada nije pravio beleške; (d) doveo je u pitanje činjenicu da je Pavkoviću pripisana izjava “naš plan nije bio da pobijemo sve Šiptare”; i (e) prokomentarisao je da ljudi nisu nikada govorili o “razoružanim selima, utrošenim borbenim sredstvima o utrošku municije, o svim tim detaljima” pred Miloševićem.³⁰¹⁶ Dimitrijević je takođe primetio da mu dokument “liči na planski urađen dokument koji je trebao da pokrije određene stvari” i da smatra da je dokument “možda kasnije napravljen iz ne znam kojih razloga”.³⁰¹⁷

1105. Dana 5. novembra 1998. godine, u zgradi MUP u Prištini je održan sastanak s političkim ličnostima i privrednicima sa Kosova, Šainovićem, Lukićem, Pavkovićem, Stojiljkovićem, Dorđevićem, Radetom Markovićem, Miroslavom Mijatovićem, članovima Radne grupe za Kosovo, načelnicima SUP i OUP, kao i komandantima PJP. Tokom sastanka Milutinović je govorio o sastanku održanom 29. oktobra 1998. godine: objasnio je da se raspravljalo o situaciji u vojsci i policiji. Konkretno, Milutinović je izjavio sledeće: “Za Vojsku Jugoslavije i policiju ostaje sve kao što je i do sada bilo (Zajednička komanda, jedinice VJ se ne povlače, a snage policije su se samo smanjile za onaj deo koji je već povučen).”³⁰¹⁸ Veće smatra da ovaj dokaz poktrepljuje dokaze iz prethodnih paragrafa.

1106. Veće napominje da su primedbe pripisane Pavkoviću na stranicama 5-6 zapisnika – gde se iznosi broj kosovskih Albanaca kojima je tokom sprovođenja Plana bio obezbeđen smeštaj –

³⁰¹⁴ Radomir Lukić, T. 26271–26274 (15. maj 2008. godine), T. 26338–26339 (16. maj 2008. godine); V. takođe Momir Bulatović, T. 13916 (17. avgust 2007. godine); Ljubivoje Joksić, T. 22038 (11. februar 2008); Miroslav Mijatović, T. 22386 (14. februar 2008. godine).

³⁰¹⁵ Milan Đaković, T. 26446–26448 (20. maj 2008. godine).

³⁰¹⁶ Aleksandar Dimitrijević, T. 26598, 26610–26612 (8. jul 2008. godine).

³⁰¹⁷ Aleksandar Dimitrijević, T. 26612–26615 (8. jul 2008. godine).

³⁰¹⁸ Dok. pr. br. P2805 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP u Prištini, 5. novembar 1998. godine), str. 4.

veoma slične dokumentu pod naslovom “Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba” čiji su delovi preuzeti u publikaciji *Vojska* iz 2001. godine.³⁰¹⁹ Izvod iz publikacije *Vojska* opisan je kao “Zapisnik sa sastanka Operativnog međuresorskog štaba za suzbijanje terorizma na Kosovu i Metohiji”, koji je potpisala Zajednička komanda i koji je sastavljen u oktobru 1998. godine; brojke navedene u izvodu iz tog zapisnika identične su brojkama koje je, kako se navodi u zapisniku (dok. pr. br. P2166), izneo Pavković na sastanku od 29. oktobra 1998. godine, gde je zabeleženo da je on govorio u ime Zajedničke komande. Ova činjenica, zajedno s primedbama koje je Minić iznosio na sastancima Zajedničke komande,³⁰²⁰ sugeriše da je izveštaj o sprovođenju Plana za suzbijanje terorizma na Kosovu pripremila za usvajanje Zajednička komanda i da je Pavković, kad je iznosio svoje komentare na sastanku od 29. oktobra 1998. godine, čitao taj izveštaj.

1107. Uzimajući u obzir sve dokaze u vezi s tim dokumentom, Veće potvrđuje svoju konstataciju sa suđenja da je dokument autentičan zapisnik sa sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine u Belom dvoru, kome su prisustvovala navedene osobe.³⁰²¹ Nema razloga za sumnju da se o opštim temama koje se javljaju u dokumentu uistinu i raspravljalo na sastanku. Sastanak je jednostavno sazvan radi pregleda akcija preduzetih u vezi s Planom i u ime Zajedničke komande, kao i kako bi se procenila opšta situacija u svetlu ishoda Plana i Oktobarskih sporazuma. Veće je mišljenja da se dokumentu, mada je sažetak, a ne stenogram, može pridati znatna težina već s obzirom na samu njegovu autentičnost, činjenicu da je sastanak nesumnjivo održan i na podudaranje zapisnika s drugim materijalima. Veće se stoga oslanja na taj dokument, ako je potkrepljen, i koristi ga i kako bi potvrdilo druga svedočenja i dokumentarne dokaze sa sastanka.

(D) Zaključci o Zajedničkoj komandi 1998. godine

1108. Iskazi nekoliko svedoka da Zajednička komanda nije postojala niti i na šta uticala moraju se odvagati u odnosu na znatnu količinu dokaza koji pokazuju da je takvo telo redovno održavalo sastanke 1998. godine i da su istaknuti pripadnici VJ, MUP i članovi civilnog rukovodstva

³⁰¹⁹ Up. dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 5–6, sa dok. pr. br. P1011 (Ivan Marković, ur., *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba* (2001)), str. 72.

³⁰²⁰ Dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande), str. 130, 161.

³⁰²¹ Odluku Veća da dokument sadrži dovoljno pokazatelja pouzdanosti da bi se mogao smatrati autentičnim potkrepljuju svedočenja Vasiljevića, Bulatovića, Đakovića, Lazarevića, a donekle i Matkovića. Što se tiče pouzdanosti sadržaja dokumenta, Minić, Matković, Anđelković i Dimitrijević su svedoci koji su prisustvovali sastanku. Minić je tvrdio da je ovaj dokazni predmet netačan u delu u kojem se pominju Zajednička komanda i to da je Lukić trebalo da izvesti o Zajedničkoj komandi i Međuresorskom štabu za suzbijanje terorizma na Kosovu; bio je siguran da on nije koristio te termine, iako se u dokazanom predmetu navodi da jest. Matković se složio s Minićem da se termin “Zajednička komanda” nije koristio na tom sastanku. Anđelković nije bio siguran da li se termin “Zajednička komanda” koristio, ali je potvrdio da su navodi iz dokumenta o saradnji između MUP i VJ tačni. Dimitrijević je u svom svedočenju najviše osporavao tačnost dokumenta, dok je Đaković manje sumnjao u njegov sadržaj; iako je znao da je dokument postojao, ga nije nikada video pre svog svedočenja pred Većem. Iako nije prisustvovala sastanku, Delić je smatrao da su delovi dokumenta netačni, što se odnosilo na borbene operacije sprovedene na osnovu Plana.

prisustvovali tim sastancima, na kojima se razgovaralo o pitanjima vezanim za borbene operacije vođene u to vreme na Kosovu i gde su razmenjivane informacije.

1109. Veće se uverilo da je telo poznato pod nazivom “Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju” postojalo 1998. godine. Ono je osnovano na osnovu *de facto* ovlašćenja predsednika SRJ Slobodana Miloševića otprilike u junu 1998. godine i u odgovor na potrebu za većom koordinacijom između snaga MUP i VJ na Kosovu. Njegovi članovi bile su osobe iz političkih struktura SRJ i Srbije, vojske i policije. Članstvo je bilo nezvanično, bez tehničkih uslova, a sastav Zajedničke komande bio je različit u raznim periodima.

1110. Telo o kome se govori kao o Zajedničkoj komandi imalo je ulogu u koordinaciji i razmeni informacija i obaveštajnih podataka između MUP i VJ u drugoj polovini 1998. godine. Odluke i naređenja za zajedničke operacije sprovodile su se putem postojećih komandnih lanaca; i, bilo direktno bilo indirektno, Zajednička komanda uticala je na MUP i VJ u pogledu sprovođenja raznih etapa Plana za suzbijanje terorizma. Čak i ako neki članovi Zajedničke komande možda nisu imali *de jure* ovlašćenja da jedinicama MUP i VJ direktno izdaju naređenja, *pojedini članovi Zajedničke komande* lično su uticali na način realizacije Plana, koristeći pri tom ustaljene sisteme rukovođenja i komandovanja u VJ i MUP. Na primer, dokazi pokazuju da je Pavković nekoliko puta podnosio zahteve komandantu 3. armije na osnovu rasprava koje su se vodile na sastancima Zajedničke komande. Pored toga, Beleške pokazuju da se o odlukama o tome kako i kada treba da se sprovede Plan raspravljalo na sastancima Zajedničke komande, kao i da su povremeno Minić i Šainović imali vodeće uloge u tim diskusijama i, u stvari, određivali da se određene stvari urade.³⁰²²

1111. Zajednička komanda je bila deo koordinacionog sistema koji je uveden još u maju 1998. godine i putem kojeg su VJ i MUP mogli da zajedno rade na Kosovu. To je omogućavalo komandantima MUP da “sačuvaju obraz” i da im VJ ne komanduje ni pre ni tokom vanrednog stanja. To je takođe omogućavalo Slobodanu Miloševiću da, preko Pavkovića, upravlja akcijama MUP na Kosovu, u situaciji sumnjivog legaliteta, i da u tim akcijama MUP uživa podršku VJ. To je Miloševiću bilo važno jer se određeni pripadnici VJ nisu slagali s razmeštanjem vojske na Kosovu, osim da se čuvaju granice, i žalili su se na ponašanje MUP na Kosovu, na njihovu nesaradnju s VJ i neprepotčinjavanje VJ.

---

³⁰²² V., uopšteno, dok. pr. br. P1468 (Beleške sa sastanaka Zajedničke komande).

ii. *Zajednička komanda 1999. godine*

(A) Postojanje i nadležnost Zajedničke komande 1999. godine

1112. Postojanje Zajedničke komande kao tela manje je primetno 1999. godine nego 1998. godine. Dokazi su manje jasni i nema zapisnika sa sastanaka; ili, ako je takav zapisnik vođen, on nije dostupan Veću. Međutim, postoje značajni dokazi o naporima za saradnju između VJ i MUP kako bi se odgovorilo na “terorističku situaciju” na Kosovu, kao i pretnju NATO kopnene invazije 1999. godine; ali retki su dokazi koji govore konkretno o Zajedničkoj komandi tokom 1999. godine. Nema dokaza koji jasno pokazuju ni šta je bio mandat Zajedničke komande 1999. godine, mada su se učesnici sastanka održanog 29. oktobra 1998. godine složili da Zajednička komanda treba da nastavi sa svojim radom – mada u drugačijem sastavu.³⁰²³

1113. Prema rečima Milana Đakovića, nakon oktobra 1998. godine više nije bilo sastanaka Zajedničke komande. On je takođe svedočio da nije znao da li su se 1999. godine održavali sastanci Zajedničke komande, jer je u januaru te godine prešao na novi položaj u Nišu. Međutim, od članova operativnih organa u Komandi Prištinskog korpusa, koji su mu u stvari bili podređeni jer je on bio načelnik Odeljenja za operacije i obuku u Komandi 3. armije, čuo je da su oni nastavili da odlaze na sastanke s MUP.³⁰²⁴

1114. Postoje različita svedočenja o tome da li je Zajednička komanda nastavila da postoji tokom 1999. godine. Slobodan Kosovac, načelnik Uprave VJ za organizaciju u svom iskazu je rekao da je tokom “rata” čuo da se pominje termin “Zajednička komanda” u neformalnim razgovorima, ali je izjavio da se on, zbog toga što je znao da nije bila organizovana u skladu s pravilnikom VJ, nije o njoj raspitivao.³⁰²⁵ Kosovac je takođe naveo da je zadatak tog tela diktirala činjenica da nije postojao sistem koji bi svim učesnicima u ratu omogućio da se organizuju i stave pod jedinstvenu kontrolu ili upravu, te da je stvoreno koordinaciono telo kako bi se popunila ta praznina.³⁰²⁶ Đorđe Ćurčin je takođe izjavio da je za Zajedničku komandu čuo jednom na sastanku Kolegijuma početkom 1999. godine.³⁰²⁷ Vasiljević je Zajedničku komandu iz 1999. godine opisao kao komandu koja je imala snagu jedne “mini-Vrhovne komande”, koja je, kako je on rekao, bila

³⁰²³ Dok. pr. br. P2166 (Zapisnik sa sastanka u Belom dvoru, 29. oktobar 1998. godine), str. 163. V. takođe dok. pr. br. P2805 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP u Prištini, 5. novembar 1998. godine), str. 4.

³⁰²⁴ Milan Đaković, T. 26388–26389 (19. maj 2008. godine).

³⁰²⁵ Slobodan Kosovac, T. 15870–15871 (18. septembar 2007. godine).

³⁰²⁶ Slobodan Kosovac, T. 15883 (18. septembar 2007. godine).

³⁰²⁷ Đorđe Ćurčin, T. 16972 (5. oktobar 2007. godine). Konkretno, Ćurčin je prisustvovao sastanku Kolegijuma VJ 21. januara 1999. godine na kojem je Ojdanić, kako se navodi, nekoliko puta pomenuo Zajedničku komandu. V. dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine).

telo zaduženo za zajedničke operacije između snaga MUP i VJ, u situaciji kada MUP zvanično nije bio podređen VJ.³⁰²⁸

1115. Drugi svjedoci svjedočili su da Zajednička komanda nije funkcionisala 1999. godine. Branko Gajić je u svom iskazu rekao da je Zajednička komanda prestala da postoji nakon Sporazuma Holbrooke-Milošević. Tomislav Mladenović je izjavio da su sastanci između VJ i MUP prestali da se održavaju posle završetka poslednje akcije u oktobru 1998. godine. Velimir Obradović je posvedočio da su se sastanci Zajedničke komande održavali od jula do kraja oktobra 1998. godine, ali da 1999. godine nije čuo za njih.³⁰²⁹ Momir Stojanović nije čuo da se 1999. godine koristio termin Zajednička komanda, s izuzetkom nekoliko dokumenata s tim zaglavljem koje je video u Komandi Prištinskog korpusa.³⁰³⁰ Pored toga, tvrdio je da ne zna da su 1999. godine održani ikakvi sastanci Zajedničke komande; i, s obzirom na svoj položaj i dužnosti, naročito svoja svakodnevna referisanja o bezbednosti komandantu Prištinskog korpusa, bio je siguran da bi znao da se tako šta događalo.³⁰³¹ Isto tako, pripadnik RDB Ljubivoje Joksić nije čuo za termin “Zajednička komanda” sve do završetka rata i bio je naročito iznenađen kad je čuo da se on pominje u vezi s 1999. godinom; tvrdio je da je gotovo “celi rat” proveo zajedno s Lukićem i kategorično negirao postojanje Zajedničke komande.³⁰³² Miroslav Mijatović, zamenik načelnika Štaba MUP za Kosovo, rekao je da je uveren da Zajednička komanda nije postojala.³⁰³³ Drugo osoblje MUP takođe je negiralo da je čulo ili znalo i za kakvu Zajedničku komandu 1999. godine, kao i 1998. godine.³⁰³⁴

1116. Međutim, postoje zvanični vojni dokumenti iz 1999. godine u kojima se pominje “Zajednička komanda za KiM”.³⁰³⁵ Na primer, u opisu dejstvovanja jedinica VJ u Borbenom izveštaju od 29. aprila 1999. godine, koji je Komanda 3. armije uputila Operativnom centru Generalštaba VJ, konkretno se navodi da su preduzete mere da se navedeni rejoni blokiraju i reše zadaci u duhu “odluke [Z]ajedničke komande za KiM”.³⁰³⁶ Pored toga u jednom borbenom

³⁰²⁸ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svjedoka od 14. januara 2007. godine), par. 46.

³⁰²⁹ Branko Gajić, T. 15413 (11. septembar 2007); Tomislav Mladenović, T. 17619 (25. oktobar 2007. godine); Velimir Obradović, T. 17419 (22. oktobar 2007. godine).

³⁰³⁰ Momir Stojanović, T. 20058 (11. decembar 2007. godine).

³⁰³¹ Momir Stojanović, T. 19766 (7. decembar 2007. godine).

³⁰³² Ljubivoje Joksić, T. 22005–22006 (8. februar 2008. godine).

³⁰³³ Miroslav Mijatović, T. 22412–22413 (14. februar 2008. godine).

³⁰³⁴ Miloš Deretić, T. 22589 (18. februar 2008. godine); Dušan Gavranović, T. 22723 (19. februar 2008. godine); Radovan Vučurević, T. 23131 (25. februar 2008); Božidar Filić, T. 24008, 24010 (10. mart 2008. godine); Miloš Vojnović, T. 24190 (12. mart 2008. godine); Vladimir Ilić, T. 24345 (17. mart 2008. godine).

³⁰³⁵ Dok. pr. br. P1487 (Sugestije Komandi 3. armije, general-pukovnik Dragoljub Ojdanić, 17. april 1999. godine), str. 1; dok. pr. br. P2016 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 25. april 1999. godine), str. 2; dok. pr. br. P1459 (Izveštaj Komande 3. armije o nepridržavanju [od strane] organa MUP, 25. maj 1999. godine), str. 2.

³⁰³⁶ Dok. pr. br. P2017 (Borbeni izveštaj 3. armije Generalštabu VJ, 29. april 1999. godine), str. 2.

izveštaju Komande Prištinskog korpusa navodi se da se operacije nastavljaju prema odluci Zajedničke komande.³⁰³⁷

1117. Još jedan primer je Pavkovićevo saopštenje za javnost na internet stranici VJ iz juna 2001. godine koje se odnosi na hladnjaču pronađenu u Dunavu 1999. godine, što se razmatra u Odeljku VII.P dalje u tekstu. Pavković je u vezi s policijom izjavio sledeće:

[S]aradnja sa Vojskom koordinirana je preko političkih ličnosti u zajedničkoj komandi, koja je baš zbog toga bila formirana. Prema tome, odgovore o tome šta su radile jedinice MUP-a može najbolje da zna komandant jedinica MUP-a i članovi Zajedničke komande koja je bila zadužena za njih.³⁰³⁸

Milan Đaković je komentarisao to saopštenje i rekao da se samo delimično slaže s navedenim i to u delu u kome se kaže da je Zajednička komanda predstavljala zajedničku komandu koja je koordinirala aktivnosti između štaba VJ i MUP i konkretno da je ona predstavljala saradnju između Pavkovića i Lukića.³⁰³⁹

1118. Pored toga, 17. aprila 1999. godine Ojdanić je Komandi 3. armije poslao dokument u kom je izneo “[s]ugestije” da se određeno naređenje koje je Zajednička komanda izdala 15. aprila 1999. godine izmeni.³⁰⁴⁰ Budući da je Ojdanić bio ovlašćen da izdaje naređenja Komandi 3. armije, njegove “[s]ugestije”, u kojima on Komandi savetuje da “[r]azmotri[...] mogućnost da se snage...” ostavljaju utisak anomalije. Kao što je posvedočio Simić, sugestije se obično šalju s nižih nivoa na viši, a ne obrnuto.³⁰⁴¹ Načelnik za vezu, general Ljubomir Anđelković, objasnio je da sugestije Ojdanića, kao najvišeg oficira u VJ, u vezi s naređenjem koje je izdalo neko drugo telo pod nazivom Zajednička komanda, pokazuju da to telo nije bilo ni nadređeno ni podređeno Ojdaniću, pa stoga nije moglo komandovati VJ.³⁰⁴² Radinović je posvedočio da “sugestije”, mada nisu bile čest oblik vojne komunikacije, nisu nešto za šta se nije čulo i da su možda bile upućene nekoj vrsti koordinacionog tela, što je on opisao kao koordiniranje aktivnosti MUP i VJ putem sporazuma.

³⁰³⁷ Dok. pr. br. P2016 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 25. april 1999. godine), str. 2.

³⁰³⁸ Dok. pr. br. P1281 (Izjava za javnost načelnika GŠ VJ general-pukovnika Nebojše Pavkovića sa internet stranice VJ, 14. jun 2001. godine), str. 2.

³⁰³⁹ Milan Đaković, T. 26473–26474 (20. maj 2008. godine).

³⁰⁴⁰ Dok. pr. br. P1487 (Sugestije Komandi 3. armije, general-pukovnik Dragoljub Ojdanić, 17. april 1999. godine). Iako je u svom iskazu rekao da nikada nije čuo za Zajedničku komandu, general-pukovnik VJ Spasoje Smiljanić, načelnik Prve uprave, u stanju da potvrdi autentičnost ovog dokumenta nakon što je potvrdio Ojdanićev potpis. Spasoje Smiljanić, T. 15781 (17. septembar 2007. godine); V. takođe Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 210–214.

³⁰⁴¹ Miodrag Simić, T. 15691 (14. septembar 2007. godine).

³⁰⁴² Ljubomir Anđelković, T. 16432 (26. septembar 2007. godine). Ovaj svedok je takođe posvedočio da dopušta mogućnost da je Milošević mogao da formira takvo telo i da tom telu dodeli ovlašćenja. Ljubomir Anđelković, T. 16433 (26. septembar 2007. godine).

Uprkos tome, jasno je da je smatrao da su “sugestije” anomalija u komandnoj strukturi.³⁰⁴³ Veće uzima u obzir poslednju rečenicu dokumenta upućenog Pavkoviću, u kojoj piše sledeće: “Smatramo korisnim da se svestrano razmotre naše sugestije i korigujete *vašu* odluku i raspored snaga kako biste sprečili novo prelivanje i time ostvarili osnovni cilj – uništenje”.³⁰⁴⁴

1119. Okolnosti pod kojima je Ojdanić izneo svoje “sugestije” pokazuju da je komandni lanac VJ 1999. godine funkcionisao donekle fleksibilno. Prema rečima Ćurčina, pre nego što je izneo svoje “sugestije”, Ojdanić se sastao s Pavkovićem i kasnije s njim. Na sastanku između Pavkovića i Ojdanića, Pavković je Ojdaniću rekao da je došao iz Miloševićevog kabineta. Pavković je Ojdaniću pokazao i kartu obeleženu brojem 455-148, sačinjenu 15. aprila 1999. godine.³⁰⁴⁵ Ojdanić je zadržao kartu i pokazao je Ćurčinu kako bi saznao šta on misli o operaciji prikazanoj na karti. Uzevši u obzir bojazni koje je Ćurčin izneo u vezi s tim kako su zajedničke operacije planirane na toj karti, Ojdanić je sastavio svoje “sugestije” za 3. armiju. Ćurčin je posvedočio da je Ojdanić te sugestije sastavio samo na osnovu karte koju je dobio od Pavkovića, a da nije video naređenje Zajedničke komande s kojim je dokument u krajnjoj liniji povezan.³⁰⁴⁶ Ćurčin u svom svedočenju nije objasnio zašto je Pavković uopšte posetio Miloševića. Međutim, to svedočenje pokazuje da je postojala direktna veza između Pavkovića i Miloševića. Iako ovo, strogo govoreći, ne predstavlja kršenje potčinjavanja, on je, sastavši se s Miloševićem, u suštini zaobišao svog neposrednog starešinu.³⁰⁴⁷ Pavkovićeva direktna veza s Miloševićem razmatra se dalje u odeljku posvećenom Pavkovićevoj individualnoj krivičnoj odgovornosti.

1120. Zajednička komanda je pomenuta i na sednici Kolegijuma Generalštaba VJ održanoj 21. januara 1999. godine. Izražena je zabrinutost, pre svega od strane Dimitrijevića, u vezi s činjenicom da, uprkos brojnim izveštajima da su u akciji u Račku učestvovali i MUP i VJ, niko od učesnika na sednici Kolegijuma nije mogao da potvrdi da se to dogodilo.³⁰⁴⁸ Ojdanićeva reakcija na toj sednici bila je usmerena na smirivanje izraženih bojazni tako što je podsetio štab na “već maltene uigran[u] metodologij[u] upotrebe snaga i donošenja odluke.”³⁰⁴⁹ Konkretno, on je okarakterisao tu

³⁰⁴³ Radovan Radinović, T. 17328–17336 (19. oktobar 2007. godine); V. takođe Đorđe Ćurčin, T. 16970–16974 (5. oktobar 2007. godine) (gde je posvedočio da je termin “sugestija” upotrebljen u drugim dokumentima koje je sačinio Ojdanić).

³⁰⁴⁴ Dok. pr. br. P1487 (Sugestije Komandi 3. armije, general-pukovnik Dragoljub Ojdanić, 17. april 1999. godine) (naglasak dodat).

³⁰⁴⁵ Đorđe Ćurčin, T. 16966–16968 (5. oktobar 2007. godine).

³⁰⁴⁶ Đorđe Ćurčin, T. 16976–16977 (5. oktobar 2007. godine).

³⁰⁴⁷ Ćurčin je objasnio da je vrhovni komandant mogao da se sastane s kim je god hteo, ali da je bio običaj da nakon takvog sastanka podređeni referišu svom starešini da je takav sastanak održan. Đorđe Ćurčin, T. 17025 (16. oktobar 2007. godine).

³⁰⁴⁸ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 9; Aleksandar Dimitrijević, T. 26636–26637 (8. jul 2008. godine).

³⁰⁴⁹ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 11.

metodologiju kao “dosta riskantn[u], a i [ne] vojnički baš potpuno opravdan[u]”.³⁰⁵⁰ Dimitrijević se setio da je, na sednici, produbio to pitanje i sugerisao Ojdaniću da traži od Pavkovića da konkretno kaže da li je VJ bila umešana ili ne. Konačni odgovor je bio da vojska nije učestvovala u Račku.³⁰⁵¹ Dana 21. januara 1999. godine Pavković je poslao izveštaj Generalštabu VJ u kome je izjavio da, mada je VJ bio angažovan u borbama oko Račka, on nije ulazio u selo.³⁰⁵² Ojdanić je takođe dao neodređen komentar da bi, ako je “združeni štab, komanda ili šta ja znam” odlučio da se operacija u Račku ne može izvesti bez pomoći VJ, oni morali da traže odobrenje od predsednika SRJ.³⁰⁵³ Alternativno, Ojdanić je izgleda sugerisao da je “zajednička komanda dole” mogla da dobija naređenja direktno od predsednika SRJ, koja bi onda prenosila njemu uz naznaku da se dostavljaju “po naređenju predsednika SRJ”.³⁰⁵⁴ Međutim, Krgino tumačenje tog zapisnika bilo je da zajednička komanda možda još nije bila uspostavljena i da je Ojdanić izneo mogućnost da se Zajednička komanda formira.³⁰⁵⁵

1121. Koraci preduzeti u aprilu kako bi se učinio pokušaj prepotčinjavanja MUP Vojsci Jugoslavije razmatraju se u daljem tekstu. U kontekstu tih pokušaja, Pavković je 25. maja 1999. godine poslao izveštaj Štabu Vrhovne komande u kom je tražio da se naređenje o prepotčinjavanju MUP Vojsci Jugoslavije, izdato u aprilu 1999. godine, potvrdi ili pak poništi, kao i da “komandovanje snagama MUP-a R. Srbije kao i do sada vrši Ministarstvo unutrašnjih poslova – Štab MUP-a R. Srbije za KiM preko Zajedničke komande”.³⁰⁵⁶ Lazarević je posvedočio da je poslednje naređenje “Zajedničke komande” iz 1999. godine bilo izdato 16. aprila 1999. godine, što se podudarilo s pozivom za prepotčinjavanje.³⁰⁵⁷ Sva naređenja i uputstva koja je nakon toga izdao VJ nisu sadržala naslov “Zajednička komanda”.

1122. U ovom predmetu prihvaćeno je i 16 naređenja sa zaglavljem Zajedničke komande, koja su izdata u periodu od marta do aprila 1999. godine,³⁰⁵⁸ i u kojima je jedinicama VJ bilo naređeno

³⁰⁵⁰ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 11.

³⁰⁵¹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26636–26637 (8. jul 2008. godine).

³⁰⁵² Dok. pr. br. 3D672 (Generalštabu Vojske Jugoslavije, Komandant general-potpukovnik Nebojša Pavković, 21. januar 1995. godine). Izveštaj je očigledno pogrešno datiran i moda da je bio poslan 1999. godine, a ne 1995. godine. Pečat na dokumentu pokazuje da je bio primljen 22. januara 1999. godine. To dodatno potkrepljuje činjenica da je Pavkovićev izveštaj odgovor na zahtev zamenika načelnika Generalštaba, general-potpukovnika Svetozara Marjanovića, 21. januar 1999. godine Generalštabu Vojske Jugoslavije, Komandant general-potpukovnik Nebojša Pavković, dok. pr. br. 3D671 (Vanredni izveštaj o angažovanju snaga PrK u rejonu s. Račak, Zahtev).

³⁰⁵³ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 11.

³⁰⁵⁴ Dok. pr. br. P939 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma Generalštaba VJ, 21. januar 1999. godine), str. 12.

³⁰⁵⁵ Branko Krga, T. 16858–16860 (4. oktobar 2007. godine).

³⁰⁵⁶ Dok. pr. br. P1459 (Izveštaj Komande 3. armije o nepridržavanju [od strane] organa MUP, 25. maj 1999), str. 2.

³⁰⁵⁷ Vladimir Lazarević, T. 18018–18020 (9. novembar 2007. godine).

³⁰⁵⁸ Naređenja Zajedničke komande iz perioda od 19. marta do 6. aprila 1999. godine: dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2031 (Odluka Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke

da izvedu nekoliko akcija u sadejstvu s jedinicama MUP. Svako naređenje sadržalo je neku varijantu sledeće fraze: “Sa svim snagama u toku izvođenja borbenih dejstava komanduje i rukovodi Zajednička komanda za KiM iz rejonu Priština”. Radojko Stefanović je posvedočio da su naređenja iz 1999. godine koja su sadržala zaglavlje “Zajednička komanda” bila češća od naređenja Prištinskog korpusa, što je bilo suprotno situaciji iz 1998. godine.³⁰⁵⁹ Međutim, nijedan od tih dokumenata ne sadrži imena koja bi pokazivala ko su bili članovi Zajedničke komande 1999. godine. Isto tako, zvanični dokumenti VJ koje su potpisali komandanti i koji se pozivaju na Zajedničku komandu ne sadrže informacije o njenom članstvu.

1123. U nekoliko tih naređenja identifikovane su snage angažovane u borbenim operacijama izvođenim u rejonima određenih datuma, koji se poklapaju s mestima zločina u Optužnici. Na primer, u Optužnici se navodi da su između 25. marta i 2. aprila 1999. godine, snage SRJ i Srbije granatirale i napale sela, uništavale kuće, prodavnice i spomenike kulture i silom proterale velik broj kosovskih Albanaca preko albanske granice, između ostalog, u selima Bela Crkva/Bellacërkva, Mala Kruša/Krushë e Vogël, Velika Kruša, Celina/Celinë, Pirane i Landovica/Landovicë. U vezi s tim akcijama, postoji naređenje Zajedničke komande od 23. marta 1999. godine da se “podrž[e] snage MUP-a u blokadi, razbijanju i uništenju ŠTS u širem rejonu Orahovac, S. Reka i V. Kruša.”³⁰⁶⁰ U ovom naređenju je navedeno da je najhitniji zadatak 549. motorizovane brigade “razbiti i uništiti ŠTS” u određenim selima, uključujući sela Celina, Velika Kruša, Mala Kruša i Pirane. Naređenjem je brigada takođe bila zadužena da izvrši dovođenje na liniju blokade, uključujući selo Bela Crkva, kao i da pruži podršku MUP u zajedničkoj akciji napada na pravcu sela, uključujući sela Bela Crkva i Velika Kruša. Naređenje 549. motorizovane brigade sadrži iste lokacije i opšte zadatke kao i naređenje Zajedničke komande, ali dodatno precizira sadejstvo s odredom 37. PJP i dva voda MUP.³⁰⁶¹ Izveštaj koji je 549. motorizovana brigada podnela nakon akcije sadrži podroban opis izvođenja operacije između 25. i 29. marta 1999. godine. U izveštaju se dalje navodi da je sadejstvo između VJ i MUP dobro funkcionisalo i da je komandovanje snagama

---

komande za KiM, 24. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine); dok. pr. br. P2003 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 2. april 1999. godine); dok. pr. br. P1970 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 9. april 1999. godine); dok. pr. br. P1971 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 13. april 1999. godine); dok. pr. br. P1972 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 14. april 1999. godine); dok. pr. br. P1973 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 14. april 1999. godine); dok. pr. br. P1974 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. P1975 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. P1976 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. P1878 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 15. april 1999. godine); dok. pr. br. P1977 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 16. april 1999. godine).

³⁰⁵⁹ Radojko Stefanović, T. 21661–21662 (5. februar 2008. godine).

³⁰⁶⁰ Dok. pr. br. P2015 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 23. mart 1999. godine). Zapovest Zajedničke komande izdata 23. marta 1999. godine bila je obeležena brojem 455-63.

³⁰⁶¹ Dok. pr. br. P1981 (Zapovest 549. mtbr, 23. mart 1999. godine).

bilo “objedinjeno zajedničkom komandom snaga MUP-a i VJ”.³⁰⁶² Svedok K25, pripadnik PJP, potvrdio je da se u tom izveštaju njegova jedinica navodi kao jedna od onih koje su učestvovala u operaciji, da on tačno opisuje operaciju u kojoj je on učestvovao i da su u njoj učestvovala kako redovne snage MUP, tako i snage PJP.³⁰⁶³ Veza između ovog konkretnog naređenja i dokaza o događajima koji se navode u Optužnici pokazuje da su i snage MUP i snage VJ sprovodile naređenja Zajedničke komande.

1124. Dana 28. marta 1999. godine jedinicama Prištinskog korpusa naređeno je da pruže podršku snagama MUP u “razbijanju i uništenju ŠTS u širem rejonu Mališeva”.³⁰⁶⁴ To naređenje imalo je zaglavlje “Zajednička komanda” i u njemu se tražilo da 125. motorizovana brigada, 243. mehanizovana brigada i 549. motorizovana brigada izvrše blokadu duž određenog pravca. Dana 29. marta komandant 549. motorizovane brigade Delić naredio je svojim jedinicama da razbiju “terorističke” snage duž pravca koji se navodi u naređenju Zajedničke komande.³⁰⁶⁵ Delić je u svom borbenom izveštaju ustvrdio da je 549. motorizovana brigada uspešno završila operaciju u selu Mališevo, u skladu s Naređenjem Prištinskog korpusa od 28. marta 1999. godine.³⁰⁶⁶ Izvestio je da je operacija trajala od 30. marta do 3. aprila. Dana 30. marta, u borbenom izveštaju 125. motorizovane brigade pisalo je da su borbene grupe 5 i 6 angažovane “po odluci komandanta PrK na uništenju ŠTS u rejonu Mališeva”.³⁰⁶⁷ Dana 28. marta 1999. godine, Prištinski korpus je izdao “pripremno naređenje” jedinicama da se pripreme za “izvršenje narednog zadatka (širi rejon Mališevo)”.³⁰⁶⁸ Ovim pripremnim naređenjem 125. motorizovana brigada, 243. mehanizovana brigada i 549. motorizovana brigada dobile su nalog da izvedu iste zadatke duž istog pravca navedenog u naređenju Zajedničke komande od istoga dana. Lazarević je posvedočio da je to bilo “pripremno naređenje”.³⁰⁶⁹ Veće napominje da je slično “pripremno naređenje” izdao Prištinski korpus za zajedničku operaciju koja je izvedena u sektoru Jablanica 1. aprila 1999. godine, pre nego što je 2. aprila 1999. godine izdato naređenje Zajedničke komande za tu operaciju.³⁰⁷⁰

1125. Uputstvo da Prištinski korpus podrži MUP u rejonu Drenice, koje je Zajednička komanda izdala 24. marta 1999. godine, još jedan je primer da je Zajednička komanda bila

³⁰⁶² Dok. pr. br. P1995 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart 1999. godine).

³⁰⁶³ Svedok K25, T. 4706–4708 (12. oktobar 2006. godine).

³⁰⁶⁴ Dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine), str. 3.

³⁰⁶⁵ Dok. pr. br. P2000 (Zapovest, 549. motorizovana brigada, 29. mart 1999. godine), str. 2.

³⁰⁶⁶ Dok. pr. br. P2002 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart [sic] 1999. godine), str. 1.

³⁰⁶⁷ Dok. pr. br. P2035 (Komanda 125. mtbr, Redovni borbeni izveštaj Komandi PrK, 30. mart 1999. godine), str. 2.

³⁰⁶⁸ Dok. pr. br. 5D339 (Naređenje Komande PrK, 28. mart 1999. godine).

³⁰⁶⁹ Vladimir Lazarević, T. 17988 (9. novembar 2007. godine).

³⁰⁷⁰ Dok. pr. br. P2029 (Naređenje, Komanda PrK, 1. april 1999. godine); dok. pr. br. P2003 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 2. april 1999), str. 1; Vladimir Lazarević, T. 18000 (9. novembar 2007. godine).

nadležna za operacije sprovedene niz komandni lanac VJ.³⁰⁷¹ Tim naređenjem 37. motorizovana brigada je dobila zadatak da podrži snage MUP duž pravca sela Rudnik-Vitak/Vitaku-Kladernica/Kladernice-Voćnjak/Vojnikë-Bročna/Buroje i uputstvo da “razbij[e] i uništ[i] ŠTS” u rejonu sela Leočina/Leginë-Kostrc/Kosterc-Kladernica. Trebalo je da 125. motorizovana brigada MUP pruža podršku sa pravca Gornja Klina-Lauša-Turićevac-Kruševac-Rezala. Sutradan, 25. marta, 37. motorizovana brigada je, “na osnovu zapovesti” Zajedničke komande broj 455-73, izvestila da su njene jedinice ušle u rejon na pravcu sela Pantina-Gornja Klina-Rudnik i Pantina-Zubin Potok-Rudnik.³⁰⁷² Dana 27. marta Komanda Prištinskog korpusa poslala je 3. armiji borbeni izveštaj i izvestila da su snage uništile “teroriste” pravcem sela Vitak-Bročna-Gornja Klina-Turićevac.³⁰⁷³ U drugom borbenom izveštaju Prištinskog korpusa 3. armiji od 30. marta, Prištinski korpus izveštava da je još uvek angažovan na operacijama u Drenici.³⁰⁷⁴

1126. Postoji veza između Borbenog izveštaja 37. motorizovane brigade od 3. aprila 1999. godine i Naređenja Zajedničke komande od 28. marta 1999. godine.³⁰⁷⁵ U poslednjem odeljku borbenog izveštaja iznose se glavni zadaci za sledeći dan, konkretno da se obezbede putevi shodno “odluci Zajedničke komande za KiM”. Ovo se podudara s naređenjem Zajedničke komande, u kome se opisuju određeni zadaci za pojedine jedinice, uključujući i zadatak za 37. brigadu da obezbedi određene puteve i da nad istom teritorijom uspostavi punu borbenu kontrolu. Prema rečima Živanovića i Kotura, podređeni komandanti nisu imali pravo da menjaju zaglavlja na dokumentima koje bi dobili od nadređene komande, tako da su, kad bi izdavali naređenja ili izveštaje na osnovu nekog dokumenta Zajedničke komande, bili obavezni da koriste frazu “odluka Zajedničke komande”.³⁰⁷⁶

1127. Svedoci VJ koje je pozvao Lazarević tvrdili su da je naređenja Zajedničke komande izdao Prištinski korpus, a ne “Zajednička komanda”. Sam Lazarević je objasnio da su podređeni koji su dobijali naređenja Zajedničke komande itekako znali da je komandno ovlašćenje za sve naređene akcije imao Prištinski korpus na određenom komandnom mestu.³⁰⁷⁷ Lazarević je posvedočio da je naređenja sastavljao i unosio u evidenciju Prištinski korpus. On je objasnio takođe da su naređenja dostavljana službenom poštom i da je na koverti stajalo da se šalju iz Prištinskog

³⁰⁷¹ Dok. pr. br. P1968 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 24. mart 1999. godine).

³⁰⁷² Dok. pr. br. P2043 (Borbeni izveštaj 37. mtbr podnet PrK, 25. mart 1999. godine).

³⁰⁷³ Dok. pr. br. P2810 (Komanda PrK, Borbeni izveštaj Komandi 3. armije, 26/27. mart 1999. godine), str. 2.

³⁰⁷⁴ Dok. pr. br. P2811 (Komanda PrK, Borbeni izveštaj Komandi 3. armije, 30. mart 1999. godine), str. 2.

³⁰⁷⁵ Dok. pr. br. P2807 (Komanda 37. mtbr, Redovni borbeni izveštaj Komandi PrK, 3. april 1999. godine); dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine).

³⁰⁷⁶ Dragan Živanović, T. 20506 (17. januar 2008. godine); Milan Kotur, T. 20753 (21. januar 2008. godine).

³⁰⁷⁷ Vladimir Lazarević, T. 18149–18150 (13. novembar 2007. godine).

korpusa.³⁰⁷⁸ Lazarević je tvrdio da su naređenja Zajedničke komande podređenim brigadama služila samo kao smernice i da su uz svaki od tih dokumenata komandanti brigada dobijali i “karte odluke” Prištinskog korpusa, koje bi potpisao komandant Korpusa.³⁰⁷⁹ I vojni ekspert Radovan Radinović i Branko Krga obojica su izjavili da su se sadržaj i format dokumenata podudarali s drugim dokumentima koje je tada sastavljao VJ.³⁰⁸⁰

1128. Radojko Stefanović, koji je 1999. godine zamenuo Đakovića kao načelnik Odeljenja za operativne poslove i obuku u Komandi Prištinskog korpusa, posvedočio je da se standardni kliše za naređenja Zajedničke komande nalazio u kompjuterskom sistemu Prištinskog korpusa počev od 1998. godine.³⁰⁸¹ On je opisao sistem u kome su postojala dva oblika dokumenata korišćenih u Korpusu, jedan je sadržao zaglavlje “Prištinski korpus” i potpis komandanta, a jedan je imao zaglavlje “Zajednička komanda” bez potpisa i ta vrsta dokumenta se češće koristila. Potonji oblik dokumenta uveden je 1998. godine i korišćen je samo kada su snage MUP i VJ zajedno radile.³⁰⁸² Krsman Jelić, komandant 243. mehanizovane brigade, posvedočio je da bi dobio dva dokumenta u vezi s nekom planiranom operacijom, jedan je sadržao zaglavlje “Zajednička komanda”, a drugi je bio izvod iz karte na kojoj je bila napisana odluka komandanta Prištinskog korpusa. On je posvedočio da je “osnovni dokument” bila odluka Prištinskog korpusa.³⁰⁸³ Milošu Mandiću je bilo otvoreno rečeno da su dokumenti sa zaglavljem “Zajednička komanda” bili, u stvari, dokumenti Prištinskog korpusa.³⁰⁸⁴ Momir Stojanović je posvedočio da je sva naređenja iz 1999. godine izdao komandant Prištinskog korpusa.³⁰⁸⁵ Delić je posvedočio da bi mu obično unapred rekli kada da očekuje pismeno naređenje s naslovom “Zajednička komanda” i razlog iz koga nikada nije dovodio u pitanje naređenja s naslovom “Zajednička komanda” bio je taj što je znao da ih je izdao njegov komandant.³⁰⁸⁶

1129. Svedoci iz VJ takođe su svedočili da su naređenja Zajedničke komande dobijali na isti način kao i dokumente Prištinskog korpusa i da se ona, osim zaglavlja, nisu razlikovala od standardnih vojnih dokumenata.³⁰⁸⁷ Takođe, Delić je izjavio da su identični strogo poverljivi

³⁰⁷⁸ Vladimir Lazarević, T. 17934 (8. novembar 2007. godine).

³⁰⁷⁹ Vladimir Lazarević, T. 17932, 17934 (8. novembar 2007. godine).

³⁰⁸⁰ Vladimir Lazarević, T. 17935 (8. novembar 2007. godine); Branko Krga, T. 16873 (4. oktobar 2007. godine); Radovan Radinović, T. 17338–17339 (19. oktobar 2007. godine).

³⁰⁸¹ Radojko Stefanović, T. 21662 (5. februar 2008. godine).

³⁰⁸² Radojko Stefanović, T. 21661 (5. februar 2008. godine).

³⁰⁸³ Krsman Jelić, T. 18864–18865 (23. novembar 2007. godine).

³⁰⁸⁴ Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 20. januara 2008. godine), par. 27.

³⁰⁸⁵ Momir Stojanović, T. 20055 (11. decembar 2007. godine).

³⁰⁸⁶ Božidar Delić, T. 19353 (29. novembar 2007. godine), dok. pr. br. 19571 (5. decembar 2007. godine).

³⁰⁸⁷ Aleksandar Vasiljević je izjavio da su se naređenja Zajedničke komande sastavljala na isti način kao i zvanični dokumenti VJ. Aleksandar Vasiljević, T. 8733–8734 (19. januar 2007. godine). V. takođe Božidar Delić, T. 19416 (4. decembar 2007. godine). Delić je takođe svedočio da je i on dobijao naređenja Zajedničke komande tako što je

brojevi na naređenju i koverti s pečatom Prištinskog korpusa bili znak da su naređenja u tim kovertama bila dostavljena i da ih je, prema tome, izdao Prištinski korpus.³⁰⁸⁸

1130. Aleksandar Vasiljević je utvrdio vezu između jednog naređenja Zajedničke komande, koje mu je pokazano tokom njegovog svedočenja, i jednog naređenja Prištinskog korpusa, i to na osnovu evidencionog broja “455” koji je zajednički za oba dokumenta i zaključio da je taj broj verovatno bio zabeležen u protokolu Prištinskog korpusa kao broj koji se odnosi na razbijanje “terorističkih šiptarskih snaga” na Kosovu.³⁰⁸⁹ Vojni ekspert Radovan Radinović je posvedočio da je evidencioni broj “455” bio znak da je naređenje poteklo iz Prištinskog korpusa.³⁰⁹⁰ Shodno tome, sva naređenja dele isti osnovni cilj “poraz, razbijanje i uništavanje snaga ŠTS”, pokazuju podrobno poznavanje razmeštaja MUP širom Kosova i koriste te informacije za izdavanje određenih naređenja jedinicama VJ koje su bile zadužene za pružanje podrške MUP.

1131. Tvrdnju da su to bila naređenja komandanta Prištinskog korpusa potvrđuje i niz izveštaja Komande Prištinskog korpusa u kojima se pominju odluke komandanta Prištinskog korpusa, u slučajevima kada su originalne odluke bile, u stvari, naređenja Zajedničke komande. Na primer, Borbeni izveštaj Komande Prištinskog korpusa upućen Komandi 3. armije od 3. aprila 1999. godine sadrži frazu “na osnovu odluke komandanta PrK”, iako je naređenje za zajedničku operaciju u rejonu Jablanica bilo naređenje sa zaglavljem “Zajednička komanda”.³⁰⁹¹ Pored toga, Stefanović je posvedočio da je izveštaj Komande Prištinskog korpusa, upućen Komandi 3. armije i datiran 4. aprila 1999. godine, koji sadrži frazu “po odluci komandanta PrK”, bio napisan u odgovor na naređenje iste Zajedničke komande. Borbeni izveštaj Prištinskog korpusa od 1. aprila 1999. godine, koji sadrži frazu “u skladu sa opštom zamisli i odlukom komandanta PrK”, bio je odgovor na naređenje Zajedničke komande za pružanje podrške snagama MUP u uništenju terorista u rejonu Mališevo od 28. marta 1999. godine.³⁰⁹²

1132. Veće napominje da svako naređenje prihvaćeno u ovom predmetu, u opisu dodeljenog zadatka nadležnoj jedinici, sadrži frazu “Odlučio sam...” i ne poziva se na neku zajedničku odluku.

---

slao kurira u PrK i on bi se vratio s dokumentima. Božidar Delić, T. 19349 (29. novembar 2007. godine). Krsman Jelić je izjavio da su svi dokumenti dostavljani u koverti PrK i naređenja Zajedničke komande uvek bila praćena izvatkom iz naređenja PrK. Krsman Jelić, T. 18869–18870 (23. novembar 2007. godine).

³⁰⁸⁸ Božidar Delić, T. 19350–19351 (29. novembar 2007. godine).

³⁰⁸⁹ Aleksandar Vasiljević, T. 8738, 8741–8742 (19. januar 2007. godine).

³⁰⁹⁰ Radovan Radinović, T. 17333–17334 (19. oktobar 2007. godine).

³⁰⁹¹ Dok. pr. br. 5D84 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 3. april 1999. godine); dok. pr. br. P2003 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 2. april 1999. godine). Radojko Stefanović je svedočio da je ovaj izveštaj sačinjen u odgovor na naređenje Zajedničke komande da se unište teroristi u rejonu Jablanica, 2. april 1999. Radojko Stefanović, T. 21669 (5. februar 2008. godine).

1133. Na Prištinski korpus kao izvor naređenja Zajedničke komande poziva se i Dopuna odluke Zajedničke komande od 22. marta 1999. godine, koja, iako ju je potpisao Lazarević, pokazuje da je potekla iz Prištinskog korpusa.³⁰⁹³ Krga je posvedočio da je dopunu odluke mogla sastaviti jedino ona ista komanda koja je sastavila i originalnu odluku i da je komandant korpusa mogao sprovesti, ali ne izmeniti, odluku nadređene komande.³⁰⁹⁴ Budući da je Lazarević bio tadašnji komandant Prištinskog korpusa i budući da su ta dva dokumenta iste prirode i sadrže isti evidencioni broj, Krga je zaključio da originalna odluka i dopuna potiču iz Komande Prištinskog korpusa.³⁰⁹⁵ Gergar je posvedočio da je, po prijemu početnog naređenja, lično razgovarao s Lazarevićem, koji mu je upravo tada objasnio da takva naređenja, u stvari, izdaje Prištinski korpus.³⁰⁹⁶

1134. Na kraju, Veće napominje, kao što je gore objašnjeno u tekstu,³⁰⁹⁷ da su zajednička operacija izvršena na području Podujeva, kao i zajednička operacija izvršena na području Malog Kosova i u rejonu Donje Drenice – za koje su naređenja izdata od strane Zajedničke komande 19, odnosno 22. marta 1999. godine – bile isplanirane u Komandi Prištinskog korpusa, u skladu s naređenjima Komande 3. armije.³⁰⁹⁸ Konkretno, Veće napominje da je “Zamisao izvođenja akcije za razbijanje ŠTS u rejonu severne Drenice i Podujeva” Komande Prištinskog korpusa bila obeležena evidencionim brojem 455-43, dok je Naređenje Zajedničke komande od 19. marta 1999. godine bilo obeleženo sledećim brojem po redosledu, 455-44.³⁰⁹⁹ Lazarević je posvedočio da je

³⁰⁹² Dok. pr. br. 5D85 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 4. april 1999. godine); dok. pr. br. 4D371 (Komanda PrK Komandi 3. armije, Borbeni izveštaj, 1. april 1999. godine); dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine); Radojko Stefanović, T. 21669–21671 (5. februar 2008. godine).

³⁰⁹³ Dok. pr. br. P1967 (Dopuna odluke za podršku snaga MUP-a u razbijanju i uništenju ŠTS u rejonu Malo Kosovo, 22. mart 1999. godine); V. takođe dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999). Vodila se manja rasprava o tome da li je ovaj dokument bila dopuna odluke Zajedničke komande ili samo naređenje za sprovođenje. Krga je posvedočio da je dokument stvarno bio dopuna zato što se u njoj ne ponavljaju odredbe iz originalnog naređenja; na primer, dopunom se uspostavlja komandno mesto u selu Lauša. Branko Krga, T. 16880 (4. oktobar 2007. godine). Gergar je takođe svedočio u tom smislu. Mihajlo Gergar, T. 21528 (1. februar 2008. godine).

³⁰⁹⁴ Branko Krga, T. 16918–16919 (4. oktobar 2007. godine).

³⁰⁹⁵ Branko Krga, T. 16877, 16918–16919 (4. oktobar 2007. godine).

³⁰⁹⁶ Mihajlo Gergar, T. 21528 (1. februar 2008. godine).

³⁰⁹⁷ V. Odeljak VI.E.2 gore.

³⁰⁹⁸ Dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine). Dok. pr. br. P2031 (Odluka Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine). Dana 18. marta 1999, Komanda PrK iznela je komandantu 3. armije svoju zamisao "za izvođenje akcija na razbijanju ŠTS u rejonu severne Drenice i Podujeva", dok. pr. br. 6D1416 (Zamisao izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine). Dana 22. marta 1999. godine, PrK je izneo Komandi 3. armije svoju "Zamisao izvođenja akcije za razbijanje ŠTS u rejonu Donje Drenice i Gornjeg Laba" komandantu 3. armije, dok. pr. br. 5D276 (Dopis Komande PrK upućen Komandi 3. armije, 22. mart 1999. godine).

³⁰⁹⁹ Dok. pr. br. 6D1416 (Zamisao izvođenja akcije PrK, 18. mart 1999. godine); dok. pr. br. P3049 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 19. mart 1999. godine). Isto tako, Veće napominje da, dok je "Zamisao izvođenja akcije za razbijanje ŠTS u rejonu Donje Drenice i Gornjeg Laba" Komande PrK, koja je dostavljena komandantu 3. armije 22. marta 1999. godine, bila obeležena evidencionim brojem 455-55, naređenje Zajedničke komande da se istisnu i unište albanske "terorističke" snage u rejonu Malo Kosovo bilo je obeleženo sledećim brojevima po redosledu, tačnije 455-56, dok. pr. br. 5D276 (Dopis Komande PrK upućen Komandi 3. armije, 22. mart 1999. godine); dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine). Naređenje Zajedničke komande "za razbijanje ŠTS u rejonu Donje Drenice" bilo je obeleženo evidencionim brojem 455-54. Lazarević je takođe pitan zašto je naređenje Zajedničke komande bilo obeležen brojem koji je prethodio broju s plana za

naređenje Zajedničke komande za operaciju na području Malog Kosova bilo “dokument Komande Prištinskog korpusa za objedinjeno izvršavanje zadataka sa snagama MUP-a”.³¹⁰⁰

1135. S obzirom na gorenavedenu analizu, Veće prihvata da se evidencioni broj 455 odnosio na Prištinski korpus i zaključuje da je izvor tih 16 naređenja bio Prištinski korpus.

1136. Pored toga što sadrže zaglavlje “Zajednička komanda”, tih 16 naređenja sadržalo je i klauzulu koja je određivala da operacijama komanduje “Zajedničk[a] komand[a]”.³¹⁰¹ Više komandanata VJ je posvedočilo da su od Lazarevića tražili objašnjenje kad su prvi put dobili ta naređenja. Bilo im je objašnjeno da Lazarević ostaje njihov komandant i da im je nadređena jedinica Prištinski korpus.³¹⁰² Nekoliko oficira VJ koje je odbrana pozvala da svedoče izjavilo je da veliki broj navoda iz naređenja da je akcijama “komandovala Zajednička komanda” jednostavno ukazuje na to da nije bilo nekog kombinovanog komandnog mesta u kom bi nadležni komandanti i VJ i MUP bili stacionirani i odakle bi komandovali svojim snagama redovnim komandnim lancima. Simić je izjavio da je to fraza značila da je komandovanje raznim strukturama uključenim u neku akciju – VJ i MUP – trebalo vršiti putem komandnih lanaca tih struktura, ali da je razne komande trebalo uskladiti.³¹⁰³ Živanović je posvedočio da su mu Đaković i Pavković objasnili da je Zajednička komanda bila podrška MUP u situacijama kada su se i komandanti VJ i komandanti MUP nalazili na jednom položaju. Svako bi komandovao svojim jedinicama i “mi to zovemo [...] objedinjeno komandno mesto, a sama radnja koja se dešava na tom objedinjenom komandnom mestu zove se zajedničko komandovanje”.³¹⁰⁴ Zajednička komanda, u stvari, nije bila zapovedno telo, već “plan koordinacije, više”.³¹⁰⁵ Stefanović je takođe svedočio da se fraza: “Sa svim snagama u toku izvođenja borbenih dejstava komanduje i rukovodi Zajednička komanda za KiM iz rejonu Priština” u jednom naređenju odnosi na postojanje “objedinjeno[g] komandno[g] mest[a] sa koga se komanduje autonomno, svako svojim snagama”.³¹⁰⁶ Vladimir Marinković je objasnio da su

---

izvršenje. On je objasnio da su oba dokumenta sastavljena istoga dana. Pored toga, izjavio je da su ta dva dokumenta, kao i naređenje da se poraze i unište "terorističke" snage u rejonu Malog Kosova, "bila prisutna kod komandanta armije kada sam mu ja obrazlagao sa operativcem zamisao za izvršenje tog zadatka". Na kraju, rekao je da je najverovatnije osoba iz evidencije ubeležila naređenje za "razbijanje i uništavanje ŠTS u rejonu Donje Drenice" pre nego što je ubeležila plan za izvršenje. Vladimir Lazarević, T. 18622 (20. novembar 2007. godine).

³¹⁰⁰ Vladimir Lazarević, T. 17928 (8. novembar 2007. godine).

³¹⁰¹ V. takođe dok. pr. br. P2002 (Analiza dejstva 549. mtbr, 30. mart [sic] 1999. godine); dok. pr. br. P1969 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 28. mart 1999. godine). Analiza operacija u vezi s "pripremnim naređenjem" Komande PrK uključuje sledeću izjavu: "Komandovanje predviđenim snagama bilo je objedinjeno zajedničkom komandom snaga MUP-a i VJ".

³¹⁰² Ljubiša Diković, T. 19880–19881 (10. decembar 2007. godine); Miloš Mandić, dok. pr. br. 5D1391 (Izjava svedoka od 20. januara 2008. godine), par. 27; Mihajlo Gergar, T. 21528 (1. februar 2008. godine).

³¹⁰³ Miodrag Simić, T. 15572 (13. septembar 2007. godine).

³¹⁰⁴ Dragan Živanović, T. 20509 (17. januar 2008. godine).

³¹⁰⁵ Dragan Živanović, T. 20464 (17. januar 2008. godine).

³¹⁰⁶ Radojko Stefanović, T. 21663–21664 (5. februar 2008. godine); dok. pr. br. P1966 (Zapovest Zajedničke komande za KiM, 22. mart 1999. godine).

objedinjena komandna mesta formirana tokom zajedničkih protivterorističkih dejstava, odakle bi komandanti MUP i VJ komandovali akcijom.³¹⁰⁷ I Savić je protumačio zaglavlje “Zajednička komanda” kao “zajedničko rukovođenje, komandovanje jedinicama” u akciji u kojoj su učestvovali i MUP i VJ.³¹⁰⁸

1137. Kao što je objašnjeno u paragrafu 1029 gore u tekstu, Đaković je posvedočio da su u akcijama u kojima su MUP i VJ zajedno dejstvovali, naređenja bila pisana u formi tih naređenja Zajedničke komande, sa tekstom “Zajednička komanda” u zaglavlju i na mestu za potpis; to nisu bila naređenja izdata MUP, već osnov za komandante MUP na osnovu koga su mogli da sastavljaju svoja naređenja.³¹⁰⁹ Za sve akcije koje nisu obuhvatale sadejstvo sa ili podršku MUP, koristilo bi se obično naređenje Prištinskog korpusa s potpisom komandanta.³¹¹⁰ Đaković je takođe svedočio da je njegov naslednik 1999. godine verovatno koristio taj naziv kako bi se na dokumentima naznačilo da treba ostvariti saradnju između MUP i vojske.³¹¹¹ Mada Đaković 1999. godine više nije bio na položaju načelnika za operativne poslove u Prištinskom korpusu, on je komentarisao naređenja na osnovu svog znanja o praksi iz 1998. godine. Pregledao je jedno od naređenja i rekao da je verovatno bilo poslato nadležnoj jedinici VJ i Ministarstvu unutrašnjih poslova kao element za sadejstva sa snagama MUP, koje su bile zadužene da tamo izvedu akciju.³¹¹² Izvadci koji se odnose na organe MUP zatim su bili slati odgovarajućoj jedinici MUP kako bi se organizovala koordinacija.³¹¹³

1138. U skladu s ovim objašnjenjem, Lazarević je svedočio da se termin Zajednička komanda koristio “[i]majući u vidu neka iskustva iz ‘98 godine o planiranju sadejstva sa snagama MUP-a ili podrške snagama MUP-a”.³¹¹⁴ Dakle, koristili su ga samo operativni oficiri kako bi pokazali da su koordinirana akcija i saradnja od suštinskog značaja. Lazarević je tvrdio da klauzula navedena na kraju svakog naređenja Zajedničke komande – “Sa svim snagama [...] komanduje i rukovodi Zajednička komanda” – u stvari, pokazuje da je MUP trebalo da komanduje svojim snagama, a VJ svojim, kao “objedinjen[a]” komanda.³¹¹⁵

1139. Krga je svedočio da, iako su vojska i policija verovatno na neki način sarađivale, nijedno telo izvan njih nije imalo pravo da tim jedinicama izdaje naređenja, a naređenja su morala biti

---

³¹⁰⁷ Vladimir Marinković, T. 20257–20258 (13. decembar 2007. godine).

³¹⁰⁸ Ljubomir Savić, T. 20996 (24. januar 2008. godine).

³¹⁰⁹ Milan Đaković, T. 26393–26398 (19. maj 2008. godine).

³¹¹⁰ Milan Đaković, T. 26452–26453 (20. maj 2008. godine).

³¹¹¹ Milan Đaković, T. 26389 (19. maj 2008. godine).

³¹¹² Milan Đaković, T. 26395 (19. maj 2008. godine).

³¹¹³ Milan Đaković, T. 26393–26394 (19. maj 2008. godine).

³¹¹⁴ Vladimir Lazarević, T. 17924–17925 (8. novembar 2007. godine).

prosleđena putem ustaljenih komandnih kanala. On je tvrdio da je komanda, generalno, davala zadatke jedinicama kojima je bila nadređena i da, budući da se naređenjima Zajedničke komande jedinicama MUP koje su se u njima pominjale nisu davali konkretni zadaci, Zajednička komanda nije bila telo s komandnim ovlašćenjem nad MUP.³¹¹⁶ Međutim, Krga nije izričito odbacio ideju da su ta naređenja bila prvo izdavana na izvršnom nivou, kako bi se prema njima mogli uskladiti slični dokumenti putem uobičajenih komandnih lanaca MUP.³¹¹⁷

1140. Đorđe Ćurčin je posvedočio da su se zasebni komandni lanci za VJ i MP održali i da su se, prilikom izvođenja “zajedničk[ih] operacij[a]”, oni pridržavali svojih relevantnih komandnih lanaca.³¹¹⁸ Tomislav Mladenović se, isto tako, složio da je logično što je MUP svoje dokumente i karte pravio prema onima u VJ, koji su prosleđivani putem njihovog svog komandnog lanca.³¹¹⁹

1141. Krsman Jelić je u svom svedočenju rekao da je, tokom zajedničke operacije koja je sprovedena u mestu Kotlina/Kotlina krajem marta 1999. godine, zadatke koje su izvele snage MUP izdao načelnik nadležnog SUP.³¹²⁰ On je takođe objasnio da su tokom neke operacije MUP i VJ razmenjivali sve dobijene informacije.³¹²¹ Na primer, MUP je uvek informisao VJ o pronađenoj opremi i naoružanju, i obrnuto.³¹²² Iako su veze tokom NATO kampanje ponekad bile otežane, “u najvećim slučajevima veze su funkcionisale na malim rastojanjima dosta dobro, posebno između mene i načelnika SUP-a”.³¹²³ On je posebno naveo da su stalno razmenjivali informacije putem motorola, razmenjivali su frekvencije i komunicirali nekoliko puta dnevno svaki put kad bi na terenu iskrsao neki problem. Ponekad bi Jelić tražio pomoć od načelnika SUP, a neki drugi put bi pomoć tražio načelnik SUP.³¹²⁴

1142. Nekoliko drugih svedoka posvedočilo je da su komande VJ i MUP bile razdvojene tokom izvršavanja zajedničkih operacija.³¹²⁵ Gergar je izjavio da je na osnovu Naređenja Zajedničke komande od 15. aprila 1999. godine u vezi s operacijom u rejonu Bajgora i karte priložene tom naređenju, sastavio odluku u kojoj je “izdao zadatke samo snagama [svoje] brigade”,

³¹¹⁵ Vladimir Lazarević, T. 17929–17930 (8. novembar 2007. godine).

³¹¹⁶ Branko Krga, T. 16862–16863, 16873–16875 (4. oktobar 2007. godine).

³¹¹⁷ V. Branko Krga, T. 16871–16873 (4. oktobar 2007. godine) (gde je posvedočio da bi, da je Zajednička komanda postojala, ona izdala "zajedničke zadatke" svim svojim podređenim snagama).

³¹¹⁸ Đorđe Ćurčin, T. 17036–17037 (16. oktobar 2007. godine).

³¹¹⁹ Tomislav Mladenović, T. 17613–17617 (25. oktobar 2007. godine).

³¹²⁰ Krsman Jelić, T. 18996–18997, 19009 (26. novembar 2007. godine).

³¹²¹ Krsman Jelić, T. 19011 (26. novembar 2007. godine).

³¹²² Krsman Jelić, T. 18998 (26. novembar 2007. godine).

³¹²³ Krsman Jelić, T. 19018 (26. novembar 2007. godine).

³¹²⁴ Krsman Jelić, T. 19018 (26. novembar 2007. godine).

³¹²⁵ Božidar Delić, T. 19293, T. 19338–19339 (29. novembar 2007. godine); T. 19403 (4. decembar 2007. godine); T. 19546 (5. decembar 2007. godine), T. 19680 (6. decembar 2007. godine).

“kao i tokom celog rata”.³¹²⁶ Prema njegovim rečima, “komandovanje je, dakle, bilo odvojeno”.³¹²⁷ Gergar je takođe posvedočio da je u jednoj akciji koja je bila deo šire operacije koja se sprovodila u rejonu Malog Kosova krajem marta 1999. godine, jedna “grupa starešina iz Komande Prištinskog korpusa rukovodila [...] akcijom sa objekta Lauša”.³¹²⁸ U komandnom mestu “to su bili pukovnik Nikolić, major Đorđević i još dvojica starešina čijih imena ne mogu da se setim”.³¹²⁹ Te osobe su komandovala snagama VJ, “a starešine MUP su komandovala svojim sastavima”.³¹³⁰ Prema Mijatovićevim rečima, iako su policija i VJ bile u sadejstvu, policijski komandanti komandovali su svojim jedinicama, a vojni komandanti svojim.³¹³¹

1143. Suprotno Đakovićevom i Delićevom stavu da je naziv “Zajednička komanda” stavljen u zaglavlje naređenja Prištinskog korpusa kako bi bila prihvatljivija za MUP,³¹³² pripadnici MUP su svedočili da im 1999. godine nije dostavljeno nijedno naređenje ili dokument sa zaglavljem “Zajednička komanda”. Načelnik SUP u Prizrenu Miloš Vojnović rekao je da Izvodi iz karata koje je dobijao tokom akcija od komandanta čete PJP iz Prizrena, ili od pukovnika Mitrovića, nisu sadržavala oznaku “Zajednička komanda”.³¹³³ Načelnik SUP Gnjilane Dušan Gavranić takođe je posvedočio da 1999. godine, preko MUP, nikada nije dobio nijedno naređenje Zajedničke komande.³¹³⁴ Vladimir Ilić, pomoćnik komandanta 22. odreda PJP, rekao je da tokom svog boravka na Kosovu nikada nije preduzeo nijednu akciju na osnovu nekog pismenog naređenja ili karte s naslovom “Zajednička komanda za Kosovo i Metohiju”.³¹³⁵ Miroslav Mijatović je naveo da je “Zajednička komanda” bio isključivo vojni termin, zato što u vojsci “oni sve nazivaju komandom”.³¹³⁶ Mijatović je svedočio da Štab MUP nije nikada dobio nijedno naređenje iz Zajedničke komande, kao i da on nije imao nikakvih obaveza ni zadataka u vezi sa Zajedničkom komandom.³¹³⁷

³¹²⁶ Mihajlo Gergar, dok. pr. br. 5D1400 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 31; V. takođe dok. pr. br. 5D1329 (Karta – odluka 211. okbr).

³¹²⁷ Mihajlo Gergar, dok. pr. br. 5D1400 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 29.

³¹²⁸ Mihajlo Gergar, T. 21530 (1. februar 2008. godine); Mihajlo Gergar, dok. pr. br. 5D1400 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine) (U svojoj pismenoj izjavi, on je rekao da je "U toku akcije jedna grupa starešina iz Komande PrK rukovodila je akcijom sa objekta Lauša gdje je bilo njihovo komandno mesto i to na komandnom mestu 354. brigade").

³¹²⁹ Mihajlo Gergar, dok. pr. br. 5D1400 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 32.

³¹³⁰ Mihajlo Gergar, dok. pr. br. 5D1400 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 32.

³¹³¹ Miroslav Mijatović, T. 22309–22310 (13. februar 2008. godine).

³¹³² V. Milan Đaković, T. 26444–26445 (20. maj 2008. godine); Božidar Delić, T. 19422–19423, 19495 (4. decembar 2007. godine).

³¹³³ Miloš Vojnović, T. 24204 (12. mart 2008. godine).

³¹³⁴ Dušan Gavranić, T. 22723 (19. februar 2008).

³¹³⁵ Vladimir Ilić, T. 24345 (17. mart 2008).

³¹³⁶ Miroslav Mijatović, T. 22412 (14. februar 2008. godine).

³¹³⁷ Miroslav Mijatović, T. 22234–22235 (12. februar 2008. godine).

1144. Sagledavši ove dokaze u celini, Veće konstatuje da su komandni lanci VJ i MUP, uprkos tome što je 16 naređenja sadržalo klauzulu kojom je bilo određeno da borbenim operacijama treba da “komanduje Zajednička komanda”, ostali zasebni i nepromenjeni, te da su jedinicama VJ i MUP komandovale njihove odgovarajuće komande. U najboljem slučaju, njihove zasebne komande su možda bile stacionirane na istom komandnom mestu.

(B) Sastanak održan 1. juna 1999. godine

1145. Dana 1. juna 1999. godine, dok je Vasiljević bio u obilasku Kosova, Pavković ga je pozvao na sastanak kojem su prisustvovali Stojanović, Anđelković, Đorđević, Stevanović, Lukić, Pavković, Lazarević i Šainović, za koji mu je Pavković kasnije rekao da je bio sastanak Zajedničke komande.³¹³⁸ Prema Vasiljevićevim rečima, taj sastanak održan je u suterenu hotela “Grand” u Prištini, u prostoriji punoj radnih mesta 3. armije i Prištinskog korpusa, zajedno s radnim mapama, tako da se činilo da je to operativni centar. Izlaganja Lukića, Lazarevića i Pavkovića uključivala su strogo tehničke pojedinosti o aktivnostima VJ i MUP. Njihovi izveštaji bili su usredsređeni samo na aktivnosti od tog dana, zbog čega je Vasiljević stekao utisak da su se ti sastanci svakodnevno održavali.³¹³⁹ Šainović se obratio prisutnima i složio se da treba postupiti onako kako su planirali generali VJ i MUP.³¹⁴⁰ Vasiljević je objasnio ovu poslednju tvrdnju, navodeći da Šainović nije izdavao naređenja, ali da je rekao da rad na čišćenju terena treba obaviti kako je planirano.³¹⁴¹ Kad je Šainović ušao u tu prostoriju, svi su ustali i prema njemu se sve vreme postupalo s poštovanjem, zbog čega je Vasiljević stekao utisak da je on rukovodio Zajedničkom komandom;³¹⁴² međutim, on je taj iskaz kasnije izmenio i rekao da ne zna koja je bila zvanična Šainovićeva funkcija i da nije imao utisak da je on bio na čelu nekakve zajedničke komande.³¹⁴³

1146. Lazarevićeva odbrana osporava tačnost Vasiljevićeve verzije događaja,³¹⁴⁴ ali Veće smatra da su iskazi drugih svedoka o ovom sastanku slični kad je reč o većini pravno relevantnih aspekata. Anđelković je posvedočio da je prisustvovao istom tom sastanku 1. juna 1999. godine. On je tvrdio

³¹³⁸ Vasiljević je potvrdio da je korišćen izraz “Zajednička komanda”, ali je izrazio uverenje da bi se sastanak mogao opisati i kao sastanak “Zajedničkog štaba” i sastanak “Zajedničke komande” i da se naprosto radi o lingvističkim finesama. Aleksandar Vasiljević, T. 14504–14505 (29. avgust 2007. godine). V. Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 813. Cvetić je posvedočio da je Šainović takođe bio prisutan u suterenu hotela “Grand” u Prištini 29. marta 1999. godine, gde je gledao vesti o NATO bombardovanju. Ljubinko Cvetić, T. 8086–8087 (7. decembar 2006. godine), T. 8135 (8. decembar 2006. godine).

³¹³⁹ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 79, 81–82.

³¹⁴⁰ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 81, dok. pr. br. 2D387 (Izjava svedoka od 25. jula 2007. godine), par. 4.

³¹⁴¹ Aleksandar Vasiljević, T. 14509 (29. avgust 2007. godine).

³¹⁴² Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 80.

³¹⁴³ Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. 2D387 (Izjava svedoka od 25. jula 2007. godine), par. 4, T. 14506 (29. avgust 2007. godine).

³¹⁴⁴ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 811–824.

da je Šainović došao kod njega u zgradu Privremenog izvršnog veća i pozvao ga da te večeri prisustvuje sastanku s predstavnicima vojske.³¹⁴⁵ Na sastanku su predstavnici VJ, uključujući Lazarevića, opisali šta se događa na terenu, a Šainović je govorio o razgovorima u Beogradu između Ahtisaarija, Černomirdina i Miloševića.³¹⁴⁶ Međutim, Anđelković je napomenuo da ta izlaganja nisu bila zvanična referisanja ili izveštaji, već neformalna razmena informacija.³¹⁴⁷

1147. Momir Stojanović je dao iskaz o sastanku u hotelu "Grand" početkom juna 1999. godine kojem je prisustvovao zajedno s velikim brojem istih tih učesnika. Međutim, ni pre ni posle sastanka niko od prisutnih nije o njemu govorio kao o sastanku Zajedničke komande. Pored toga, pošto nisu podneti nikakvi izveštaji i nisu izdata nikakva naređenja, on smatra da to nije bio sastanak Zajedničke komande. Stojanovića je pozvao Pavković. Bili su prisutni pripadnici MUP i VJ. General Vasiljević je tada bio u poseti, pa je i on bio pozvan. Ostali prisutni bili su Pavković, Lazarević, Miša Vilotić, koji je bio načelnik RDB za Kosovo, Lukić, general Kovačević, koji je bio načelnik oklopnih motorizovanih jedinica u Štabu Vrhovne komande, Šainović i Anđelković. Sastanak je održan u Informativnom centru Prištinskog korpusa, koji je bio jedini deo Komande Korpusa stacioniran u hotelu "Grand". Svi su sedeli za okruglim stolom i nije bilo nikakvih naznaka o hijerarhiji. Sastanak je kratko trajao, samo deset do petnaest minuta. Stojanović je posvedočio da je stekao opšti utisak jedne mučne i neprijatne atmosfere. Pavković se obratio okupljenima i rekao da je Šainović stigao iz Beograda i da želi da ih obavesti o tekućim pregovorima u kojima učestvuje Milošević.³¹⁴⁸

1148. Stojanović je potvrdio da se potom Šainović obratio prisutnima i rekao da će uskoro biti potpisan sporazum između SRJ i međunarodne zajednice. Taj sporazum je predviđao prekid vatre i hitno povlačenje VJ i MUP s Kosova. Rečeno im je da će povlačenje ubrzo početi i da što pre treba obustaviti sve aktivnosti. Stojanović je posvedočio da ih je to sve iznenadilo. On se seća da je Lazarević pitao šta on treba da učini, pošto je u nekim sektorima već inicirao antiterorističke aktivnosti. Lukić je rekao da su i kod njega neke aktivnosti u toku. Šainović je rekao da ne zna šta će se dogoditi s tekućim dejstvima, ali da sve treba da se privede kraju jer će sporazum biti potpisan odmah. Prema Stojanovićevom tumačenju, taj Šainovićev komentar nije bio naređenje već samo

---

³¹⁴⁵ Zoran Anđelković, T. 14663 (30. avgust 2007. godine). Vasiljević je napomenuo da se činilo da Anđelković poslušno prati Šainovića. Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 80.

³¹⁴⁶ Zoran Anđelković, T. 14663, 14715–14716 (30. avgust 2007. godine).

³¹⁴⁷ Zoran Anđelković, T. 14664 (30. avgust 2007. godine).

³¹⁴⁸ Momir Stojanović, T. 19773–19775, 19777 (7. decembar 2007. godine).

konstatacija o činjeničnom stanju.³¹⁴⁹ Prema njegovom shvatanju, Šainović je prisustvovao u svojstvu visokog državnog funkcionera koji je mogao da ih obavesti o rezultatima pregovora.³¹⁵⁰

1149. Veće konstatuje da je sastanak održan 1. juna 1999. godine kojem su, između ostalih, prisustvovali Stojanović, Anđelković, Đorđević, Stevanović, Lukić, Pavković, Lazarević i Šainović, bio sličan sastancima Zajedničke komande održanim 1998. godine.

(C) Zaključci o Zajedničkoj komandi 1999. godine

1150. Ima manje dokaza da je 1999. godine Zajednička komanda postojala kao organ. Pretresno veće ukazuje na odsustvo dokaza o tome da su u prostorijama Privremenog izvršnog veća u Prištini svakodnevno održavani sastanci, kao što je bio slučaj 1998. godine. Postoje dokazi o samo jednom sastanku, održanom 1. juna 1999. godine.

1151. Uprkos tome, Veće smatra da su značajni akteri, uključujući neke od optuženih, tokom 1999. godine pominjali "Zajedničku komandu", koju su morali da uzmu u obzir prilikom obavljanja svojih dužnosti. Pod "Zajedničkom komandom" oni su 1999. godine podrazumevali ceo sistem koordinacije koji je 1998. godine uspostavljen između VJ i MUP. Kao što je objašnjeno gore u tekstu, organ poznat pod nazivom Zajednička komanda bio je deo tog sistema 1998. godine. Taj sistem koordinacije nastavio je da funkcioniše 1999. godine. Pripadnici MUP i VJ uveli su stalnu praksu održavanja koordinacionih sastanaka pre finaliziranja planova za zajedničke operacije i izvođenja tih operacija. Veće dalje konstatuje da je u 16 naređenja iz 1999. godine, bez obzira na to što je njihov izvor bio Prištinski korpus, u zaglavlju dodavano "Zajednička komanda" da bi se obezbedilo da budu prihvaćena u komandnom lancu MUP, kao što je sugerisao Đaković, da bi jedinice VJ bile obavestene o tome da će neka operacija uključivati MUP i da bi imala veći autoritet. Po mišljenju Veća, pominjanje "Zajedničke komande" predstavljalo je značajan faktor pri planiranju i izvođenju zajedničkih operacija VJ i MUP, jer je to evociralo autoritet organa koji se 1998. godine nazivao "Zajedničkom komandom".³¹⁵¹

1152. Uprkos tesnoj saradnji i koordinaciji između VJ i MUP u planiranju i izvođenju borbenih dejstava na Kosovu 1998. i početkom 1999. godine, ta saradnja je nekad bila ograničena a nekad i

³¹⁴⁹ Momir Stojanović, T. 19773–19776 (7. decembar 2007. godine).

³¹⁵⁰ Momir Stojanović, T. 19802–19803 (7. decembar 2007. godine).

³¹⁵¹ Veće ne prihvata argument Lazarevićeve odbrane iz paragrafa 1051 gore u tekstu jer Lazarevićevi postupci iz 2001. godine ne pobijaju nadmoćni korpus dokaza koji potvrđuju postojanje Zajedničke komande i njen uticaj na postupke VJ i MUP.

neuspešna.³¹⁵² U sledećem odeljku biće analizirano pitanje prepotčinjavanja jedinica MUP Vojsci Jugoslavije počev od sredine aprila 1999. godine.

3. Prepotčinjavanje jedinica i organa MUP Vojsci Jugoslavije počev od aprila 1999. godine

a. Argumenti strana u postupku

1153. Tužilaštvo u Optužnici tvrdi da je posle 23. marta 1999. godine, u skladu sa Zakonom o odbrani SRJ, MUP prepotčinjen VJ. Tužilaštvo navodi da je Ojdanić, kao načelnik Štaba Vrhovne komande, “imao i komandna ovlašćenja nad jedinicama MUP, kao i vojno-teritorijalnim jedinicama, jedinicama civilne odbrane i drugim oružanim grupama podređenim VJ u vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja”.³¹⁵³ Pored toga, tužilaštvo tvrdi da su Pavković, kao komandant 3. armije, i Lazarević, kao komandant Prištinskog korpusa, “prema Zakonu o odbrani SRJ, a preko struktura i mehanizama zajedničke komande i koordinacije, takođe [...] komandova[li] i rukovodi[li] jedinicama MUP koje su bile potčinjene Trećoj armiji VJ, ili su delovale u saradnji ili u koordinaciji s [Trećom armijom VJ ili Prištinskom korpusom Treće armije VJ], kao i vojno-teritorijalnim jedinicama, jedinicama civilne odbrane i drugim oružanim grupama”.³¹⁵⁴

1154. Ojdanićeva, Pavkovićeva i Lazarevićeva odbrana tvrde da je taj stav tužilaštva posledica pogrešnog lingvističkog tumačenja člana 17 Zakona o odbrani SRJ.

1155. Tekst člana 17 na engleskom, u prevodu CLSS glasi kako sledi:

In case of an imminent threat of war, a state of war or a state of emergency, units and organs of Internal Affairs can be used to carry out combat assignments, i.e., engage in combat or offer armed resistance. In carrying out their combat assignments, these units and organs *shall* be subordinate to the officer of the Armed Forces of Yugoslavia who is commanding combat operations.³¹⁵⁵

1156. Prema toj trojici optuženih, originalni tekst predviđa da jedinice i organi Ministarstva unutrašnjih poslova *mogu* biti upotrebljeni za izvršavanje borbenih zadataka, odnosno vođenje borbe ili pružanje oružanog otpora, što stoga predstavlja mogućnost, a ne obavezu.³¹⁵⁶ Dana 8. jula

³¹⁵² V., na primer, dok. pr. br. P1993 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 11. maj 1999. godine); Vladimir Lazarević, T. 18017 (9. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D376 (Dopis koji je potpisao Sreten Lukić, 13. maj 1999. godine); Radojko Stefanović, T. 21687 (5. februar 2008. godine).

³¹⁵³ Optužnica, par. 11(vi), 41(b); Uvodna reč tužilaštva, T. 436 (10. jul 2006. godine).

³¹⁵⁴ Optužnica, par. 12(ii), 53, 13(ii), 58.

³¹⁵⁵ Dok. pr. br. P985 (Zakon SRJ o odbrani), član 17 (naglasak dodat).

³¹⁵⁶ Pretres na osnovu pravila 98bis, T. 12516–12517 (3. maj 2007. godine).

2008. godine Veće je naložilo CLSS da ponovo prevede član 17 na engleski i tekst novog dostavljenog prevoda bio je istovetan prvobitnom – u njemu je stajalo “shall”, a ne “may”.³¹⁵⁷

1157. Ojdanićeva odbrana u svom završnom podnesku tvrdi da reči “*shall* be subordinate” /potčinjavaju se/ nisu značile da se Ojdaniću daje *de jure* kontrola nad MUP. Njima je vojnim starešinama moglo samo biti dato sredstvo ograničenog nadzora nad jedinicama tokom neke borbene operacije.³¹⁵⁸ Međutim, Pavkovićeva i Lazarevićeva odbrana i dalje tvrde da u prevodu te odredbe treba da stoji “*can* resubordinate” /mogu se prepotčiniti/. Prema tome, starešine VJ nisu automatski imale *de jure* kontrolu nad MUP; da bi ona imala ikakvog efekta trebalo je da započne prepotčinjavanje.³¹⁵⁹ Lazarevićeva odbrana dalje tvrdi da činjenica da je predsednik SRJ Milošević naredbu o prepotčinjavanju izdao odvojeno od objave ratnog stanja, dokazuje da član 17 nije bio direktno primenljiv.³¹⁶⁰

1158. Ojdanićeva, Pavkovićeva i Lazarevićeva odbrana takođe zastupaju stav da, u svakom slučaju, početkom 1999. godine nije došlo do službenog prepotčinjavanja i da dokazi o bilo kakvoj saradnji i sadejstvu VJ i MUP tokom neke operacije na Kosovu nisu dokazi o prepotčinjavanju MUP Vojsci Jugoslavije.³¹⁶¹ Te odbrane tvrde da su i VJ i MUP zadržali svoje komandne lance i lance planiranja.³¹⁶² Konkretno, Pavkovićeva odbrana tvrdi da je postojala koordinacija između ta dva tela, ali da se to dešavalo samo na nivou na kojem je izvođeno dato borbeno dejstvo, a ne na najvišem državnom nivou.³¹⁶³

1159. Uz to, Lazarevićeva odbrana ne poriče da je na terenu bilo izvesnih operacija i akcija u kojima je bilo saradnje i sadejstva između MUP i VJ, ali tvrdi da u okviru tih operacija nije bilo prepotčinjavanja.³¹⁶⁴

1160. Što se tiče navoda tužilaštva da je Šainović, kao lice na čelu Zajedničke komande, rukovodio i komandovao snagama SRJ i Srbije na Kosovu ili vršio efektivnu kontrolu nad

---

³¹⁵⁷ Nalog u vezi s dokaznim predmetima br. P985 i 3D670, 8. jul 2008. godine.

³¹⁵⁸ Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 457.

³¹⁵⁹ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 184; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 807.

³¹⁶⁰ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 807.

³¹⁶¹ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 177; Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 462; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 76. Lazarevićeva odbrana je upotrebila dok. pr. br. P1981 (Zapovest 549. mtbr, 23. mart 1999. godine) kako bi pokazala da su “zadaci davani samo jedinicama VJ i oni je trebalo da budu izvršeni uz podršku jedinica PJP”.

³¹⁶² Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 195; Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 77, 782.

³¹⁶³ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija), par. 197.

³¹⁶⁴ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 76, 780.

njima,³¹⁶⁵ Šainovićeva odbrana tvrdi da to što je Milošević izdavao naredbe o prepotčinjavanju pokazuje da u to vreme nije postojala jedinstvena kontrola nad te dve snage. Pored toga, prema Šainovićevoj odbrani, višestruki pokušaji VJ da potčini jedinice MUP u skladu sa članom 17 i izveštaji o kontinuiranom nepotčinjavanju MUP Vojsci Jugoslavije, dokazuju da Šainović 1999. godine nije imao efektivnu kontrolu nad koordinacijom MUP i VJ.³¹⁶⁶

b. Procedura prepotčinjavanja

1161. Pretresnom veću je predočen znatan broj dokaza u vezi s načinom na koji je prepotčinjavanje trebalo da funkcioniše u skladu sa Zakonom o odbrani SRJ.

1162. Prema rečima veštaka za vojna pitanja Radovana Radinovića, iako su se članovi 16 i 17 Zakona o odbrani automatski primenjivali po objavljivanju ratnog stanja, bilo je neophodno izdati naređenje o sprovođenju da bi konkretno došlo do prepotčinjavanja i jedinice MUP trebalo je da prime to naređenje preko svojih komandnih lanaca. Radinović je objasnio da je, u skladu s uobičajenom procedurom prepotčinjavanja, ministar unutrašnjih poslova izdavao pismeno naređenje Štabu MUP, ili njemu nadređenom organu, da lokalne snage prepotčini relevantnim vojnim starešinama.³¹⁶⁷ Radinovićevo svedočenje potkrepljeno je svedočenjem Radomira Mladenovića, sudije Vojnog suda u Nišu, koji je izjavio da nije bilo dovoljno da Vrhovni savet odbrane sam donese odluku o prepotčinjavanju. On je objasnio da su u tome učestvovala republičke i savezne institucije i da “ako se [one] ne slože, onda mi ne možemo da govorimo o prepotčinjavanju.”³¹⁶⁸

1163. Aleksandar Dimitrijević je izneo drugačije tumačenje i izjavio sledeće:

... U slučaju proglašenja vanrednog stanja, znači vojska dobija zadatak i ona je [...] organizator i nosilac svih aktivnosti na teritoriji na kojoj je proglašeno vanredno stanje, od uvođenja policijskog časa preko svih ostalih aktivnosti, u kojima, naravno, učestvuje i MUP, ali je tada sve pod komandom vojske. Dakle, tada i civili, državna vlast izvršava zadatke.³¹⁶⁹

1164. Radojko Stefanović je tvrdio da je prepotčinjavanje bilo složena aktivnost.³¹⁷⁰ Isto tako, Lazarević je dao opsežan iskaz o pojedinostima procedure prepotčinjavanja, koju je opisao kao izuzetno složenu i kao “nemoguću misiju”.³¹⁷¹ Tokom daljeg ispitivanja od strane Veća, Stefanović

³¹⁶⁵ Optužnica, par. 46(c).

³¹⁶⁶ Šainovićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 612, 617.

³¹⁶⁷ Radovan Radinović, T. 17174–17175 (17. oktobar 2007. godine).

³¹⁶⁸ Radomir Mladenović, T. 21298 (29. januar 2008. godine).

³¹⁶⁹ Aleksandar Dimitrijević, T. 26651 (8. jul 2008. godine).

³¹⁷⁰ Radojko Stefanović, T. 21821–21824 (7. februar 2008. godine).

³¹⁷¹ Vladimir Lazarević, T. 18024, T. 18037–18040 (9. novembar 2007. godine).

je objasnio da je, uopšteno gledano, “jednostavno bilo nemoguće” prepotčiniti Vojsci Jugoslavije sve organe i službe policije i da mu nije poznato da li se na nekom nivou iznad nivoa starešina jedinica MUP raspravljalo o tome da to naređenje nije moguće izvršiti.³¹⁷²

1165. Prema rečima Slobodana Kosovca, član 17 se primenjivao samo na stvarna pojedinačna borbena dejstva kad su ona bila naređena i izvođena; a kad bi to bilo učinjeno, MUP i VJ su “sarad[ivali], sadejstv[ovali]”.³¹⁷³ To je u svom svedočenju potkrepio Lazarević, koji je izjavio da je procedura prepotčinjavanja iziskivala izuzetno detaljna pismena naređenja kojima su regulisana razna pitanja, uključujući način prepotčinjavanja neke jedinice, kao i rukovođenje i komandovanje tom jedinicom. On je objasnio da se prepotčinjavanje nije moglo vršiti *ad hoc* i da prepotčinjavanje nije bilo automatsko čak ni kad je već postojao važeći plan, jer se moralo izvršiti službeno prepotčinjavanje neke jedinice radi određenog zadatka i izdavana su konkretna naređenja za sprovođenje prepotčinjavanja.³¹⁷⁴ Lazarević je na sledeći način opisao proceduru prepotčinjavanja:

[J]edna jedinica, privremeno, za duži ili kraći period, izlazi iz svog organizacijskog sastava, ulazi u sastav nove jedinice. Prepotčinjava se toj jedinici u smislu komandovanja i dalje upotrebe u izvršavanju zadataka. Sa svojom matičnom jedinicom u pogledu upotrebe nema više nikakvih mogućnosti da matična jedinica upravlja, da komanduje tom jedinicom. Mogu se zadržati neki elementi ingerencije, u smislu kadrovskom, pozadinskom, personalnom, ali u pogledu upotrebe prekida se veza s matičnom jedinicom.³¹⁷⁵

Stefanović je objasnio da je, kad bi se obavilo prepotčinjavanje, postojalo “jednostarešinstvo” u izvođenju borbenih zadataka.³¹⁷⁶ S tim u vezi, Radomir Mladenović je objasnio da bi se, ukoliko je prepotčinjavanje izvršeno, Zakon o vojnim sudovima primenjivao na policajce iz jedinica MUP, budući da bi oni u skladu s prepotčinjavanjem izvršavali vojne dužnosti.³¹⁷⁷

1166. Miroslav Mijatović je posvedočio da je bilo sporova oko pravnog tumačenja odredbe o prepotčinjavanju.³¹⁷⁸ Policija je zastupala stav da je trebalo da se prepotčinjavaju samo one jedinice koje učestvuju u borbenim dejstvima, a da je trebalo da svi drugi iz MUP nastave sa svojim uobičajenim aktivnostima. Međutim, “pojedine starešine Vojske Jugoslavije” su smatrale da ceo MUP treba prepotčiniti Vojsci Jugoslavije. Prema Mijatovićevim rečima, ovo pitanje je “kasnije razrešeno i [...] to nije imalo nekog posebnog uticaja na izvođenje antiterorističkih aktivnosti,

³¹⁷² Radojko Stefanović, T. 21684–21688 (5. februar 2008. godine); T. 21826–21828 (7. februar 2008. godine).

³¹⁷³ Slobodan Kosovac, T. 15841–15842 (18. septembar 2007. godine).

³¹⁷⁴ Vladimir Lazarević, T. 17826 (7. novembar 2007. godine).

³¹⁷⁵ Vladimir Lazarević, T. 17826 (7. novembar 2007. godine).

³¹⁷⁶ Radojko Stefanović, T. 21821–21824 (7. februar 2008. godine).

³¹⁷⁷ Radomir Mladenović, T. 21320–21321 (29. januar 2008. godine). Mladenović je takođe potvrdio da nikad nije dobio nikakvo obaveštenje o tome da su jedinice MUP prepotčinjene vojsci, čime bi bila proširena nadležnost vojnih sudova.

odnosno odbrane zemlje”. Uprkos opsežnom ispitivanju od strane Veća, Mijatović nije mogao da kaže ko je iz VJ predložio to alternativno tumačenje, kao ni da pretpostavi zbog čega je VJ želeo da ceo MUP bude prepotčinjen, već je izjavio sledeće: “Ja ne tvrdim da je njima toliko stalo [...] ali oni su [...] tako tumačili” odredbu o prepotčinjavanju. Mijatović takođe nije mogao da kaže da li su održavani sastanci MUP i VJ u vezi s tumačenjem te odredbe.³¹⁷⁹

c. Naređenja o prepotčinjavanju

1167. Dana 23. marta 1999. godine zvanično je proglašena neposredna ratna opasnost u SRJ, a sledećeg dana i ratno stanje, što je dovelo do primene člana 17 Zakona o odbrani SRJ.³¹⁸⁰ Dana 18. aprila tadašnji predsednik SRJ Milošević izdao je pismeno naređenje da se MUP na Kosovu prepotčini VJ.³¹⁸¹

1168. Valja primetiti da je Đorđe Ćurčin posvedočio da se o varijanti u kojoj bi se snage civilne odbrane stavile pod komandu 3. armije razmišljalo još 12. aprila 1999. godine,³¹⁸² šest dana pre nego što je Milošević izdao to naređenje. Načelnik Štaba Vrhovne komande takođe je ranije razmatrao mogućnost prepotčinjavanja, nekoliko dana pre sednice Kolegijuma VJ od 12. aprila.³¹⁸³ Ćurčin je objasnio da Ministarstvo unutrašnjih poslova nije učestvovalo u tim diskusijama, ali da je Savezno ministarstvo odbrane kasnije uputilo memorandum Ministarstvu pravde i tražilo mišljenje o zakonitosti prepotčinjavanja MUP. Međutim, Ministarstvo nije dostavilo traženi savet, smatrajući da nije nadležno za dato pitanje.³¹⁸⁴ Pretresno veće takođe napominje da je već 10. aprila 1999. godine 3. armija u zapovesti “Grom 4” naredila da se “snage MUP-a [...] stavljaју pod Komandu 3. a[rmije] i upotrebljavaju se isključivo po odluci komandanta armije”.³¹⁸⁵

1169. Dana 18. aprila, nakon što je Milošević izdao nalog, Ojdanić je, u svojstvu načelnika Štaba Vrhovne komande VJ, komandama 1, 2. i 3. armije, kao i Ratnoj mornarici, izdao odgovarajuće

³¹⁷⁸ Miroslav Mijatović, T. 22265–6 (13. februar 2008. godine).

³¹⁷⁹ Miroslav Mijatović, T. 22265–22267, 22272–22274 (13. februar 2008. godine).

³¹⁸⁰ Dok. pr. br. P992 (Odluka o proglašenju nastupanja neposredne ratne opasnosti, 23. mart 1999. godine); dok. pr. br. P991 (Odluka o proglašenju ratnog stanja, 25. mart 1999. godine).

³¹⁸¹ Dok. pr. br. 3D670 (Naređenje Slobodana Miloševića za prepotčinjavanje snaga MUP Vojski Jugoslavije, 18. april 1999. godine).

³¹⁸² Đorđe Ćurčin, T. 17017–17018 (16. oktobar 2007. godine). V. dok. pr. br. P1483 (Štab Vrhovne komande, Dopuna direktive od 9. aprila 1999. godine, 12. april 1999. godine), par. 6, kojom je dopunjena prvobitna direktiva, dok. pr. br. 4D107 (Direktiva za angažovanje VJ u odbrani od agresije NATO).

³¹⁸³ Đorđe Ćurčin, T. 17018–17019 (16. oktobar 2007. godine). Nije jasno da li Ćurčin govori o sednici Kolegijuma uveče 9. aprila 1999. godine. Međutim, iz zapisnika s ovog sastanka se vidi da je mu je on prisustvovao. Dok. pr. br. P929 (Zapisnik sa sednice Kolegijuma načelnika Štaba Vrhovne komande, 9. april 1999. godine), str. 11.

³¹⁸⁴ Đorđe Ćurčin, T. 17019 (16. oktobar 2007. godine).

³¹⁸⁵ Dok. pr. br. 4D308 (Zapovest za angažovanje 3. armije u odbrani od NATO, 10. april 1999. godine), str. 4.

naređenje za prepotčinjavanje.³¹⁸⁶ Dva dana kasnije, 20. aprila 1999. godine, komandant 3. armije Pavković naredio je da se sve jedinice i organi MUP prepotčine Prištinskom i Niškom korpusu, radi izvršenja borbenih zadataka.³¹⁸⁷ Komandant Prištinskog korpusa Lazarević istovremeno je uputio naređenje izvesnom broju vojnih jedinica i Štabu MUP u Prištini da se sve jedinice i organi MUP prepotčine komandama brigada Prištinskog korpusa radi izvršenja borbenih zadataka i kao rok za izvršenje prepotčinjavanja odredio 25. april 1999. godine.³¹⁸⁸ Prema tom naređenju, sve jedinice MUP koje su učestvovala u borbenim dejstvima trebalo je da budu prepotčinjene, i to samo tokom izvođenja tih borbenih dejstava. Sve druge snage policije ostajale su potčinjene MUP.³¹⁸⁹

1170. Lazarević je svedočio o sastancima i proceduri čiji je krajnji ishod bilo njegovo naređenje od 20. aprila 1999. godine.³¹⁹⁰ Pošto je smatrao da je naređenje o prepotčinjavanju naprosto nemoguće izvršiti, trebalo mu je dosta vremena da ga sastavi. Pored toga, on je izjavio da je sastavio nekoliko radnih verzija koje je pocepao, pokušavajući da izbegne nabrojanje jedinica koje treba i dalje da obavljaju svoje redovne zadatke i jedinica koje treba prepotčiniti brigadama. Kao rok je odredio 25. april jer je smatrao da taj zadatak neće biti lako izvršiti zbog složenosti procedure prepotčinjavanja.³¹⁹¹ Prilikom unakrsnog ispitivanja Lazarević je svedočio da mu je 19. aprila ili otprilike tog datuma Pavković naložio da prisustvuje sastanku na kojem su on, Pavković i Obrad Stevanović raspravljali o praktičnim pitanjima prepotčinjavanja MUP u “pravom borbenom smislu” – to jest, o tome koje jedinice uključiti u borbu a koje ne, u skladu s borbenim pravilima vojske – za razliku od pravnih propisa predviđenih Zakonom o odbrani.³¹⁹² Lazarević nije jasno naveo da li su Vlastimir Đorđević i Đaković bili prisutni i nije mogao da se seti da li je tokom sastanka vođen zapisnik. On je rezimirao konačni zaključak “jednog od te dvojice pomoćnika ministra unutrašnjih poslova: ‘Mi to ne možemo realizovati jer nemamo naredbu svog ministra’”. Prema Lazarevićevom sećanju, Pavković je bio dužan da izvesti Štab Vrhovne komande da jedinice policije na Kosovu nisu od MUP dobile naređenje o prepotčinjavanju i da je takav izveštaj poslat sutradan, 20. aprila.³¹⁹³ Ljubiša Stojimirović, bivši načelnik Štaba 3. armije, znao je da je komandant 3. armije poslao Štabu Vrhovne komande zahtev da se naređenje o prepotčinjavanju prosledi ministru

³¹⁸⁶ Dok. pr. br. P1488 (Naređenje o prepotčinjavanju snaga MUP komandantima armije i ratne mornarice, 18. april 1999. godine). Dok. pr. br. P1460 je kopija istog naređenja i ima pečat “Komanda 3. armije”, pa se čini da potiče iz arhive 3. armije.

³¹⁸⁷ Dok. pr. br. P1457 (Naređenje o prepotčinjavanju jedinica MUP Vojski Jugoslavije, 20. april 1999. godine); dok. pr. br. P1722 (Naređenje o prepotčinjavanju jedinica MUP upućen PrK i Niškom korpusu, 20. april 1999. godine).

³¹⁸⁸ Dok. pr. br. P1267 (Naređenje PrK o jedinstvenoj komandi tokom borbenih dejstava, 20. april 1999. godine). Ovo naređenje je Lazarević uputio potčinjenim jedinicama PrK i Štabu MUP Priština.

³¹⁸⁹ Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 235.

³¹⁹⁰ Dok. pr. br. P1267 (Naređenje PrK o jedinstvenoj komandi tokom borbenih dejstava, 20. april 1999. godine).

³¹⁹¹ Vladimir Lazarević, T. 18037–18038 (9. novembar 2007. godine).

³¹⁹² Vladimir Lazarević, T. 18277–18278 (14. novembar 2007. godine).

³¹⁹³ Vladimir Lazarević, T. 18260–18263, T. 18274–18278 (14. novembar 2007. godine).

unutrašnjih poslova Srbije, kako bi navedeno rešenje bilo dostavljeno nižim sastavima u okviru MUP Srbije.³¹⁹⁴

1171. Uprkos činjenici da prepotčinjavanje nije izvršeno do isteka roka određenog za 25. april, Lazarević je tada Štabu MUP i svim potčinjenim komandama Prištinskog korpusa uputio još jedno naređenje, u kojem je svim potčinjenim komandama naredio da angažuju snage MUP Srbije, uključujući manevarske odrede PJP i teritorijalne jedinice MUP, za izvršenje borbenih zadataka u zoni Prištinskog korpusa. Lazarević je svojim potčinjenim jedinicama takođe naredio sledeće: “U sistem odbrane i kontrole teritorije u z/o pored formacijskih jedinica, pridodatih sastava i snaga MUP-a preko vojnih odseka uključiti i njihove VTOD i naoružano stanovništvo u zoni” i naveo da “[k]omandanti brigada mogu izvršiti određena pomeranja pojedinih četa iz odreda MUP-a”. On je dalje naložio da mu, u pogledu izvršenja tog naređenja, odgovaraju svi komandanti brigada i da mu detaljne planove angažovanja jedinica MUP i vojnoteritorijalnih odreda Komande Prištinskog korpusa dostave najkasnije 30. aprila 1999. godine.³¹⁹⁵

1172. U svom iskazu u vezi s ovim drugim naređenjem, Lazarević je izrazio uverenje da je njegovim izdavanjem na odgovarajući način pokazao ozbiljnost svojih nastojanja da izvrši prepotčinjavanje. On je potvrdio da je, pominjući angažovanje PJP i teritorijalnih jedinica MUP, kao i drugih odreda VJ, planirao da njemu potčinjene jedinice preuzmu komandu nad PJP i teritorijalnim jedinicama MUP.³¹⁹⁶ Lazarević nije objasnio zašto nije pokušao da se u vezi sa sprovođenjem prepotčinjavanja poveže sa starešinom MUP koji je bio na istom nivou kao on, već je ponovio da je naređenje o prepotčinjavanju koje je 20. aprila 1999. godine izdao komandant 3. armije bilo nejasno po više pitanja, uključujući to kome je namenjeno i ko treba da ga izvrši.³¹⁹⁷ To potkrepljuje Stefanovićevo svedočenje.³¹⁹⁸

---

³¹⁹⁴ Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 66.

³¹⁹⁵ Dok. pr. br. P2809 (Naređenje Komande PrK, Angažovanje snaga MUP u zoni PrK, 25. april 1999. godine), par. 3, 7, 10.

³¹⁹⁶ Vladimir Lazarević, T. 18735–18744 (21. novembar 2007. godine). Lazarević je takođe potvrdio da su ovo naređenje preneli kuriri i da zato na dokumentu nema pečata s podacima o dostavi, koji se javlja na drugim naređenjima.

³¹⁹⁷ Vladimir Lazarević, T. 18269–18274 (14. novembar 2007. godine).

³¹⁹⁸ Radojko Stefanović, T. 21684–21688 (5. februar 2008. godine); T. 21826–21828 (7. februar 2008. godine).

1173. U skladu s ovim, Pavković je 8. maja 1999. godine izdao naređenje kojim je naložio da se jedinice MUP prepotčine VJ:

Komanda PrK izvršiće prepotčinjavanje svih vojno-teritorijalnih jedinica i jedinica MUP-a ZTJ (brigadama) prema rasporedu jedinica MUP-a [...] tako da četa MUP-a ili VTOD čini celinu i da se može kontrolisati izvršenje njihovih borbenih zadataka.³¹⁹⁹

Đaković je posvedočio da mu je Pavković dao uputstvo za sastavljanje ovog dokumenta, nakon razgovora između Pavkovića i Lukića upravo na tu temu. Kopija je potom poslata Lukiću.³²⁰⁰

1174. Ima pitanja vezanih za proceduru prepotčinjavanja o kojima Veću nije predloženo dovoljno dokaza. Ostaje nejasno šta se u aprilu 1999. godine dogodilo između MUP i VJ i Veće nije čulo dokaze koji objašnjavaju zašto Milošević nije preduzeo korake kojima bi obezbedio da ministar unutrašnjih poslova Srbije izvrši njegovo naređenje za prepotčinjavanje. Uz to, iako dokazi pokazuju da se MUP protivio prepotčinjavanju u skladu s Miloševićevim naređenjem, Veću nisu predloženi dokazi o tome da je Stojiljković zaista dobio uputstva o prepotčinjavanju MUP Vojsci Jugoslavije, bilo od Miloševića, bilo kasnije od Ojdanića. Uprkos tome, dokazi govore u prilog zaključku da je izdato naređenje da se MUP prepotčini VJ. Veće će se sada okrenuti pitanju da li je to naređenje izvršeno.

d. Izvršavanje naređenja o prepotčinjavanju

i. Opšte neizvršavanje naređenja o prepotčinjavanju

1175. Prema izvesnom broju svedoka koji su 1999. godine bili aktivni oficiri VJ, prepotčinjavanje MUP Vojsci Jugoslavije nikad nije ostvareno.³²⁰¹ Na primer, Ćurčin je posvedočio da, uprkos tome što je prvobitno Miloševićovo naređenje o prepotčinjavanju izazvalo višednevnu raspravu, ono naposljetku nikad nije izvršeno.³²⁰² Lazarević je izjavio da je prvenstveni razlog za to što prepotčinjavanje nikad nije izvršeno to što je rukovodstvo MUP tvrdilo da nema odgovarajuće naređenje Ministarstva unutrašnjih poslova za prepotčinjavanje Vojsci Jugoslavije na Kosovu. MUP naprosto nije mogao da postupi po naređenju VJ jer je, prema Zakonu o unutrašnjim

³¹⁹⁹ Dok. pr. br. P1269 (Naređenje 3. armije, 8. maj 1999. godine).

³²⁰⁰ Milan Đaković, T. 26417–T. 26418 (19. maj 2008. godine).

³²⁰¹ Đorđe Ćurčin, T. 16974–16975 (5. oktobar 2007. godine); Krsman Jelić, T. 18850 (22. novembar 2007. godine); Momir Stojanović, T. 19755 (7. decembar 2007. godine); Ljubiša Diković, T. 19894 (10. decembar 2007. godine); Mihajlo Gergar, T. 21484 (31. januar 2008. godine); Dragan Živanović, T. 20485 (17. januar 2008. godine), T. 20583 (18. januar 2008. godine); Nebojša Bogunović, T. 25133 (10. april 2008. godine); Radojko Stefanović, T. 21682–21686 (5. februar 2008. godine); Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 26. oktobra 2006. godine), par. 45; Ljubiša Stojimirović, dok. pr. br. 4D506 (Izjava svedoka od 2. oktobra 2007. godine), par. 66.

³²⁰² Dok. pr. br. 3D670 (Naređenje Slobodana Miloševića za prepotčinjavanje snaga MUP Vojsci Jugoslavije, 18. april 1999. godine)

poslovima, samo ministar unutrašnjih poslova bio ovlašćen da reguliše korišćenje svojih snaga.³²⁰³ Razni svedoci su i naveli da je to što se nije išlo odgovarajućim zvaničnim kanalima zaista bila najčešća prepreka.³²⁰⁴

1176. Mijatović je posvedočio da od MUP nikad nije dobio naređenje za prepotčinjavanje MUP Vojsci Jugoslavije.³²⁰⁵ On je potvrdio da Štab MUP nije izdao nikakvu vrstu naređenja o prepotčinjavanju i da to nije ni mogao da učini a da ne zaobiđe ministra unutrašnjih poslova; on je takođe tvrdio da je relevantna naređenja VJ o prepotčinjavanju video tek neposredno pre svog svedočenja.³²⁰⁶ Načelnik SUP Prizren Miloš Vojnović je takođe posvedočio da nikad nije video nijedno od naređenja za prepotčinjavanje, ali da je čuo za njih.³²⁰⁷

1177. Komandant 243. mehanizovane brigade Krsman Jelić pokušao je da probleme vezane za prepotčinjavanje reši zajedno s kolegom u MUP, načelnikom SUP Uroševac Bogoljubom Janičijevićem. Međutim, pošto nije raspolagao odgovarajućim naređenjem svojih nadređenih, Janičijević ga je obavestio da ne može da postupi po naređenjima VJ.³²⁰⁸ Isto tako, general Radojko Stefanović je pokušao da reši pitanja prepotčinjavanja na sastanku u Đakovici, kojem su prisustvovali pukovnik Novak Paprika iz Komande Prištinskog korpusa i komandant 37. motorizovane brigade Ljubiša Diković; međutim, on je priznao da naposljetku nisu uspjeli.³²⁰⁹ Dragan Živanović, tadašnji komandant 125. motorizovane brigade, posvedočio je da je, po prijemu naređenja o prepotčinjavanju, pozvao načelnike MUP i komandante odreda i obavestio ih o svojim očekivanjima.³²¹⁰

1178. Pavkovićeova odbrana tvrdi da se nikad nije razgovaralo o prepotčinjavanju MUP Vojsci Jugoslavije. Na sastancima Štaba MUP i komandanata PJP, kao i načelnika SUP i VJ, jedino je bilo

³²⁰³ Vladimir Lazarević, T. 18020–18022 (9. novembar 2007. godine); dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 238–239, 242.

³²⁰⁴ Radovan Radinović, T. 17134 (17. oktobar 2007. godine); Mihajlo Gergar, T. 21484 (31. januar 2008. godine); Krsman Jelić, T. 18850 (22. novembar 2007. godine); T. 19034–19036 (26. novembar 2007. godine); Radojko Stefanović, T. 21684–21688 (5. februar 2008. godine), T. 21690 (5. februar 2008. godine); Milorad Obradović, T. 15026–15027 (5. septembar 2007. godine); Dragan Živanović, T. 20583–20584 (18. januar 2008. godine); Petar Damjanac, T. 23763–23764; T. 23780–23781 (6. mart 2008. godine); dok. pr. br. P1458 (Komanda PrK, Izveštaj o neizvršenju naređenja za prepotčinjavanje, 24. maj 1999. godine).

³²⁰⁵ Miroslav Mijatović, T. 22339–22340 (13. februar 2008. godine).

³²⁰⁶ Miroslav Mijatović, T. 22364 (14. februar 2008. godine).

³²⁰⁷ Miloš Vojnović, T. 24235–24236 (13. mart 2008. godine).

³²⁰⁸ Krsman Jelić, T. 18850 (22. novembar 2007. godine); T. 19034–19036 (26. novembar 2007. godine). Na pitanje šta je očekivao kao ishod prepotčinjavanja, Jelić je odgovorio sledeće: “Nama je trebalo odeljenje borbeno koje može da izvodi borbeno dejstva na terenu. A ne službenici koji rade u kancelarijama i sekretarijatima”. On je kasnije objasnio da je time hteo da kaže da je namera bila da se prepotčine borbene jedinice, a ne kancelarijski službenici.

³²⁰⁹ Radojko Stefanović, T. 21690 (5. februar 2008. godine).

³²¹⁰ Dragan Živanović, T. 20583–20584 (18. januar 2008. godine).

reči o “saradnji i nesaradnji s VJ. Niko nije govorio o prepotčinjavanju Vojsci Jugoslavije”.³²¹¹ Veće odbacuje taj argument jer se on kosi s dokazima. Lazarevićeva odbrana takođe naglašava stepen saradnje između MUP i VJ, a ne prepotčinjavanja.³²¹² Pozivajući se na sastanak Štaba MUP od 11. maja 1999. godine, Lazarevićeva odbrana ističe da je “padalo u oči to da su svi komandanti odeljenja PJP praktično govorili o saradnji s VJ, ali da nigde nisu prepotčinjeni VJ”.³²¹³

1179. Mnogi svedoci su svedočili i takođe podneli izveštaje o tome da se MUP nije prepotčinio.³²¹⁴ Na Lazarevićev zahtev, Stefanović je formirao izvestan broj ekipa u nastojanju da reši te probleme, ali se to pokazalo neuspešnim.³²¹⁵ Stefanović je zaključio da je “funkcionalni odnos između vojske i MUP-a ostao [isti] kao [...] pre izdavanja naredbe o prepotčinjavanju “, naime, “na nivou sadejstva, koordinacije, podrške i saradnje”.³²¹⁶ Stefanović je od svojih podređenih brigada primio nekoliko izveštaja o tome da jedinice MUP ne žele da se prepotčine na tim nižim nivoima.³²¹⁷ Milomir Pantić je potvrdio da je on, kao načelnik OUP Istok, tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, odbijao da se prepotčini komandi Principa Milosavljevića iz 69. vojno-teritorijalnog odreda VJ, uprkos Milosavljevićevim upornim nastojanjima i naređenjima da to učini.³²¹⁸ Pantić je detaljno opisao ozbiljna neslaganja između njega i Principa kad je reč o

³²¹¹ Pavkovićev završni pretresni podnesak, 28. jul 2008. godine (javna verzija) par. 202. V. dok. pr. br. P1993 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 11. maj 1999. godine); dok. pr. br. P1996 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 7. maj 1999. godine).

³²¹² Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 798.

³²¹³ Lazarevićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 801.

³²¹⁴ Krsman Jelić, T. 18850 (22. novembar 2007. godine), T. 19034–19036 (26. novembar 2007. godine). Dana 21. aprila 1999. godine, Živanović je Komandi PrK uputio borbeni izveštaj, u kojem je zamolio da se od Štaba MUP traži da pošalje odgovarajuće naređenje o prepotčinjavanju. Dok. pr. br. P2023 (Komanda 125. mtbr, Redovni borbeni izveštaj upućen PrK, 25. april 1999. godine), str. 3. Živanović je posvedočio da mu je komandant PrK rekao da je zahtev prosledio komandantu 3. armije i da to pitanje više ne spada u Živanovićev delokrug. Dragan Živanović, T. 20583–20584 (18. januar 2008. godine). Dana 25. aprila, komandant 7. pešadijske brigade takođe je obavestio Komandu PrK da je, u skladu s Lazarevićevim naređenjem od 20. aprila, jedinice MUP iz Kline i Istoka trebalo prepotčiniti njemu i da je 21. aprila izdao naređenje da mu te jedinice MUP podnesu izveštaj o “raspoloživim snagama i sredstvima”. Međutim, do 25. aprila relevantne jedinice MUP nisu postupile po uputstvu i izbegavale su saradnju, na osnovu toga što nisu primile naređenje od pretpostavljenih organa. Dok. pr. br. 4D252 (Komanda 7. pbr, Redovni borbeni izveštaj upućen PrK, 25. april 1999. godine), str. 3. Tadašnji komandant 211. okbr Mihajlo Gergar dalje je objasnio da je, nakon što naređenje o prepotčinjavanju nije izvršeno, smatrao da je neophodno da o tome obavesti komandanta PrK, što je kasnije i učinio u borbenom izveštaju od 26. aprila 1999. godine, u kojem je naveo sledeće: “Ima dosta samovolje i nije im jasno da su potčinjeni komandantu brigade”. Dok. pr. br. 5D615 (Borbeni izveštaj 211. okbr upućen PrK, 26. april 1999. godine), par. 5.2(B). Kosovac je posvedočio da nijedna jedinica MUP nikad nije bila deo ustrojstva VJ i da su MUP i VJ bili dva potpuno odvojena sistema, s različitim sistemima regrutovanja, namenom, ciljevima, logistikom i uslovima angažovanja, koji nikada ne bi mogli da se objedine. Radovan Radinović, T. 17168–17171 (17. oktobar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 15816–15817 (17. septembar 2007. godine). Oficir VJ Dušan Lončar takođe je posvedočio da MUP nikad nije komandovao vojskom i da vojska nikad nije komandovala MUP i da su obe te strukture imale sopstveni jasno definisan komandni lanac. Dušan Lončar, T. 7609–7611 (30. novembar 2006. godine).

³²¹⁵ Radojko Stefanović, T. 21684 (5. februar 2008. godine).

³²¹⁶ Radojko Stefanović, T. 21685–21686 (5. februar 2008. godine). Stefanović je dodao da je postupak koordinacije koji je važio pre naređenja o prepotčinjavanju primenjivan “sve vreme rata, do kraja, bez obzira na izdatu naredbu o prepotčinjavanju, jer [ta naredba] nije realizovana”.

³²¹⁷ Radojko Stefanović, T. 21688 (5. februar 2008. godine).

³²¹⁸ Momir Pantić, T. 24774–24775 (2. april 2008. godine).

prisustvu VJ po pitanjima koje je mogla da reši policija i pomenuo je jedan konkretan slučaj kad je formirana zajednička vojna patrola. Pantić se žalio da su ljudi koje je Princip odredio za jednu takvu patrolu ranije bili kažnjavani i smatrao da im se ne može verovati da će postupati u skladu sa zakonom.³²¹⁹ Pored toga, pošto nikad nije dobio nikakvo naređenje od svojih pretpostavljenih u MUP, bivši načelnik OUP Glogovac Petar Damjanac posvedočio je da je, kad je u proleće 1999. godine dobio naređenje vojne patrola da ide u komandno mesto u Trsteniku/Tërstenik i javi se Ljubiši Dikoviću, komandantu 37. motorizovane brigade, on je na kraju Dikoviću i njegovim kolegama morao da kaže da ne može da donosi nikakve nezavisne odluke o prepotčinjavanju i da to mora da se učini na višem nivou.³²²⁰

1180. Dana 7. maja 1999. godine, na sastanku održanom u Štabu MUP, Šainović je izjavio da, “[p]osle akcije ‘Jezerce’“, svi odredi PJP treba da rade na uništavanju preostalih “terorističkih” grupa “u saradnji s VJ”. On je dodao da je “[o]dnos [VJ] sa pripadnicima policije [...] razjašnjen i raščišćen i to funkcioniše “. ³²²¹ Štaviše, na istom sastanku 11. maja, na koji su se i Pavkovićeve i Lazarevićeve odbrana pozvale da bi pokazale da je MUP samo saradivao s VJ, a da mu nije bio prepotčinjen, zabeleženo je da je jedan komandant PJP izjavio da je “saradnja s VJ sada dobra, mada su tražili potčinjavanje i svojim nastupom žele da maksimalno opterete naše snage”. Jedan drugi komandant PJP izjavio je sledeće:

Prepotčinjavanje VJ treba da bude u sklopu saradnje, uz međusobno dobro informisanje u interesu odbrane zemlje i antiterorističke borbe, pod pretpostavkama da se zna ko s kim saraduje na teritoriji SUP-a i PJP, pošto jedna brigada VJ može da pokriva teritorije tri SUP-a.³²²²

Ova zapažanja sugerišu da je pitanje prepotčinjavanja zapravo bilo predmet rasprave u MUP i da je VJ na Kosovu aktivno nastojao da prepotčini jedinice MUP na terenu. Ona takođe, zajedno sa zapažanjima s drugih sastanaka na koje su se pozvale Pavkovićeve i Lazarevićeve odbrana, ilustruju stepen saradnje i koordinacije između MUP i VJ.

1181. Milorad Obradović je potvrdio da je on, kao komandant 2. armije, bio taj koji bi Ministarstvu unutrašnjih poslova izdavao naređenja za borbena dejstva, da je naređenje za prepotčinjavanje bilo izvršeno, ali je istakao da do prepotčinjavanja nije došlo.³²²³ Pored toga, svedok K25, koji je služio u PJP na Kosovu 1998. i 1999. godine, izjavio je sledeće:

³²¹⁹ Momir Pantić, dok. pr. br. 6D1604 (Izjava svedoka od 26. marta 2008. godine), par. 51–53.

³²²⁰ Petar Damjanac, T. 23763–23764; T. 23780–23781 (6. mart 2008. godine).

³²²¹ Dok. pr. br. P1996 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 7. maj 1999. godine), str. 2–3.

³²²² Dok. pr. br. P1993 (Zapisnik sa sastanka u Štabu MUP, 11. maj 1999. godine), str. 6–8.

³²²³ Milorad Obradović, T. 15026–15027 (5. septembar 2007. godine).

Nikada u mom iskustvu nije bilo situacije u kojoj je VJ davala naređenja MUP-u i, iako znam da u ratnom stanju, po našim zakonima, MUP može da bude podređen VJ, to se nije desilo što se mene tiče. [...] među tim organizacijama je bilo previše rivalstva i nepoverenja da bi se to dopustilo.³²²⁴

Komandant 37. motorizovane brigade Ljubiša Diković često je tražio da se MUP prepotčini VJ kako bi pomagao u obezbeđenju njegovih jedinica, ali je posvedočio da to nikad nije učinjeno. Usled toga njegova jedinica je pretrpela veće gubitke nego što bi to bio slučaj da je bio u mogućnosti da komanduje MUP.³²²⁵

1182. Najeklatantniji primer je Lazarevićev izveštaj komandantu 3. armije od 24. maja 1999. godine, u kome se iznose pojedinosti o neuspešnom pripajanju snaga MUP Komandi Prištinskog korpusa, uprkos Ojdanićevom naređenju od 18. aprila 1999. i Pavkovićevom naređenju od 20. aprila 1999. godine.³²²⁶ Pored toga, Lazarević je javio da, uprkos tome što je održano nekoliko radnih sastanaka, komandanti i starešine jedinica MUP “pružaju otpor i otvoreno se suprotstavljaju navedenoj obavezi” zbog toga što ne raspolažu odgovarajućom naredbom svoje komande. Lazarević je izjavio da će posledica toga biti niži stepen koordinacije zajedničkih antiterorističkih dejstava VJ i MUP, što će, po njegovom mišljenju, dovesti do ugrožavanja borbenog rasporeda, nepotrebnih gubitaka u ljudstvu i sredstvima i produženja izvršenja zadataka. Štaviše, Lazarević je napomenuo da je “rad mešovitih punktova MUP-a i [jedinica vojne policije] opterećen [...] brojnim problemima [...] [jer] kontrol[u] teritorije i komunikacija, rešavanje pitanja zbegova i druge aktivnosti koje su dogovorene, jedinice MUP-a ne realizuju upravo iz napred navedenog razloga – njihovog neprepotčinjavanja”.³²²⁷ Na kraju, Lazarević je tražio da se preduzmu energične i konkretne mere kako bi se jedinice i organi MUP Srbije prepotčinili Komandi Prištinskog korpusa, da oni ne bi “snosi[li] odgovornost za posledice do kojih je već došlo i koje mogu u daljem, njihovim protivustavnim i protivzakonitim angažovanjem, nastati”.³²²⁸

1183. Reagujući na ovaj izveštaj, komandant 3. armije Pavković sutradan je podneo izveštaj Štabu Vrhovne komande o tome da prepotčinjavanje snaga MUP Vojsci Jugoslavije u skladu s Ojdanićevim ili Pavkovićevim naređenjem nije izvršeno i da naponi da se taj problem reši nisu dali opipljive rezultate. On je u tom izveštaju podrobno opisao probleme koji su usledili u vezi sa

³²²⁴ Svedok K25, dok. pr. br. P2365 (Izjava svedoka od 6. septembra 2001. godine), str. 21 (zapečaćeno).

³²²⁵ Ljubiša Diković, T. 19895–19896 (10. decembar 2007. godine).

³²²⁶ Dok. pr. br. P1458 (Komanda PrK, Izveštaj o neizvršenju naređenja za prepotčinjavanje snaga MUP, 24. maj 1999. godine), uvršten u spis i pod br. 4D192 i br. P1723. Na osnovu ovog izveštaja sastavljen je Izveštaj 3. armije upućen Štabu Vrhovne komande (dok. pr. br. P1459). Dok. pr. br. P950 (Razgovor Vladimira Lazarevića s tužilaštvom), str. 238–239, 242.

³²²⁷ Dok. pr. br. P1458 (Komanda PrK, Izveštaj o neizvršenju naređenja za prepotčinjavanje snaga MUP-a, 24. maj 1999. godine).

³²²⁸ Dok. pr. br. P1458 (Komanda PrK, Izveštaj o neizvršenju naređenja za prepotčinjavanje snaga MUP-a, 24. maj 1999. godine).

sadejstvom VJ i MUP u izvođenju borbenih dejstava i opisao česte nesuglasice između te dve strukture, delimično zbog toga što pripadnici MUP tolerišu ili otvoreno dozvoljavanju kriminalnu delatnost civila i svojih kolega iz MUP. Pavković je takođe predložio da Štab Vrhovne komande ili preduzme hitne mere za prepotčinjavanje MUP Srbije shodno proglašenom ratnom stanju ili da poništi prvobitno naređenje i da komandu jedinicama MUP ostavi u rukama Štaba MUP za Kosovo “kao i do sada [...] preko Zajedničke komande”.³²²⁹

1184. Dana 2. juna 1999. godine Ljubiša Veličković je u izveštaju Štabu Vrhovne komande naveo da “ne postoji jedinstvo komandovanja svim snagama” i da se odnos s jedinicama MUP “ostvaruje dogovorom koji se često puta, posebno na nižim nivoima, ne poštuje”.³²³⁰ Ćurčin je posvedočio da je Pavković dva dana kasnije Štabu Vrhovne komande uputio još jedan izveštaj, u kojem je objasnio uočene probleme u radu s MUP.³²³¹ U tom izveštaju Pavković je tražio da se reši izvestan broj problema koje je uočio tokom posete nekim od jedinica od 23. do 26. maja 1999. godine, od kojih je jedan bio nepostojanje odgovarajućeg naređenja MUP za prepotčinjavanje. Pored toga, Pavković se žalio na “privilegovan” položaj pripadnika MUP u odnosu na pripadnike VJ kad je reč o isplati dnevnica i plata, opremljenosti uniformama i sredstvima veze, kao i nepotpunim sistemima veze, naročito u nižim jedinicama.³²³² Na pitanje da li zna da je nešto učinjeno da se reše problemi navedeni u Pavkovićevom izveštaju, Ćurčin je odgovorio da su se Milošević i Ojdanić sastali da bi razgovarali o tom pitanju, ali da na kraju MUP nikad nije efektivno prepotčinjen Vojsci Jugoslavije i da stoga ti problemi nisu mogli biti rešeni.³²³³

1185. Milan Đaković je svedočio o sastanku održanom 19. aprila 1999. godine, kojem su prisustvovali oficiri MUP: načelnik RJB Vlastimir Đorđević, komandant PJP Obrad Stevanović, načelnik Štaba MUP Lukić, oficiri VJ, te Lazarević i Pavković. Đorđević je izrazio sumnju po pitanju sadržaja telegrama koji mu je dao Pavković, u kojem se naređuje prepotčinjavanje MUP, što je Đaković tvrdio da je bilo u skladu s tadašnjim opštim otporom MUP da prihvati komandu VJ na celoj teritoriji Kosova.³²³⁴

³²²⁹ Dok. pr. br. P1459 (Izveštaj Komande 3. armije o nepridržavanju [od strane] MUP, 25. maj 1999. godine), str. 2. Pored toga, dok. pr. br. P1724 i 3D1106 su odvojene kopije istog izveštaja. Ojdanićeva odbrana osporava prijem Pavkovićevog izveštaja od 25. maja i tvrdi da ga “Štab Vrhovne komande nikad nije dobio”. Ojdanićev završni pretresni podnesak, 29. jul 2008. godine (javna verzija), par. 246(f). U krajnjoj liniji, ovaj dokument je autentičan i pouzdan, o čemu će biti reči u Odeljku VIII.E dole u tekstu.

³²³⁰ Dok. pr. br. 5D434 (Izveštaj Štaba Vrhovne komande, 2. jun 1999), str. 4.

³²³¹ Dok. pr. br. P1725 (Komanda 3. armije, Zahtev Štabu Vrhovne komande, 4. jun 1999. godine).

³²³² Dok. pr. br. P1725 (Komanda 3. armije, Zahtev Štabu Vrhovne komande, 4. jun 1999. godine).

³²³³ Đorđe Ćurčin, T. 16990 (16. oktobar 2007. godine).

³²³⁴ Milan Đaković, T. 26495–26496 (20. maj 2008. godine).

1186. Bivši načelnik Uprave VJ za popunu, mobilizaciju i systemska pitanja Slobodan Kosovac posvedočio je da, prema njegovom tumačenju prepotčinjavanja, ministar unutrašnjih poslova nikad ne bi bio direktno prepotčinjen Generalštabu ili Štabu Vrhovne komande.³²³⁵ To je potvrđeno Ćurčinovim iskazom da se Miloševićovo naređenje o prepotčinjavanju odnosilo samo na potčinjavanje radi borbenih dejstava i da nije imalo za posledicu prepotčinjavanje ministra unutrašnjih poslova Srbije Vlajka Stojiljkovića VJ ili prepotčinjavanje preostalog dela MUP Štabu Vrhovne komande.³²³⁶ Ćurčin je izjavio da, uprkos Miloševićevom Naređenju od 18. aprila 1999. godine i činjenici da je tim naređenjem Ojdaniću naloženo da “dostavi [...] organima civilne vlasti i drugim subjektima odbrane svoje zahteve”, nakon što je počeo da se primenjuje član 17, Štab Vrhovne komande i Ojdanić nisu raspravljali sa Stojiljkovićem o tom pitanju.³²³⁷ Ćurčinu nije poznato da li su Ojdanić i Stojiljković razgovarali o prepotčinjavanju i da li je neki dokument kojim se naređuje prepotčinjavanje poslat Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije ili Saveznom ministarstvu unutrašnjih poslova, ali je izjavio da, po njegovom ličnom mišljenju, između Ojdanića i Stojiljkovića nije bilo prepiske o prepotčinjavanju jer bi, u protivnom, Ojdanić o tome podneo izveštaj tokom nekog od referisanja. Na pitanje zašto naređenje o prepotčinjavanju nije poslato najvažnijem civilnom organu vlasti, tj. samom MUP, Ćurčin je odgovorio da ne bi bilo primereno da načelnik Štaba Vrhovne komande obaveštava Ministarstvo unutrašnjih poslova o naređenju koje je izdao Milošević.³²³⁸ Ojdanić nije mogao MUP da uputi naređenje, pa čak ni molbu, za prepotčinjavanje Vojski Jugoslavije, jer bi time prekoračio svoju nadležnost načelnika Generalštaba, budući da je to bilo izvan njegovog komandnog lanca.³²³⁹ Ćurčin je izjavio da Štab Vrhovne komande, kao grupa, nije primio nikakve posebne informacije u vezi s prepotčinjavanjem ili neizvršenjem prepotčinjavanja.³²⁴⁰

1187. Ćurčin nije objasnio zašto Milošević nije poslao naređenje direktno ministru unutrašnjih poslova. Po njegovom sećanju, Ojdanić je bar jednom prilikom, početkom maja, obavestio Miloševića o tome da prepotčinjavanje MUP Vojski Jugoslavije nije izvršeno, ali ne zna šta se potom dogodilo.³²⁴¹ Međutim, prema Vasiljevićevoj tvrdnji, Ojdanić mu je rekao da je Milošević izjavio da “on [...] ne treba da se brine previše, pošto se ne radi o tome da naredba o podređivanju

---

³²³⁵ Slobodan Kosovac, T. 15846 (18. septembar 2007. godine).

³²³⁶ Đorđe Ćurčin, T. 16984–16990 (5. oktobar 2007. godine).

³²³⁷ Đorđe Ćurčin, T. 17063 (16. oktobar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 15876 (18. septembar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15582–15583 (13. septembar 2007. godine); v. dok. pr. br. 3D670 (Naređenje Slobodana Miloševića za prepotčinjavanje snaga MUP Vojski Jugoslavije, 18. april 1999. godine).

³²³⁸ Đorđe Ćurčin, T. 16985 (5. oktobar 2007. godine), T. 17061–17062 (16. oktobar 2007. godine).

³²³⁹ Đorđe Ćurčin, T. 17059–17062 (16. oktobar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15582–15583 (13. septembar 2007. godine).

³²⁴⁰ Đorđe Ćurčin, T. 17059–17060 (16. oktobar 2007. godine).

³²⁴¹ Đorđe Ćurčin, T. 17059–17060 (16. oktobar 2007. godine).

nije izdata kao rezultat problema u saradnji između MUP-a i vojske na Kosovu, nego zbog problema sa MUP-om u Crnoj Gori.”³²⁴²

1188. Nema dokaza o tome da su Stojiljković ili Ministarstvo unutrašnjih poslova poslali Štabu Vrhovne komande bilo kakav izveštaj kojim se odbija izvršenje prepotčinjavanja.³²⁴³ Pored toga, nema jasnih dokaza koji pokazuju zašto bi Stojiljković odlučio da se ne pridržava Miloševićevog naređenja o prepotčinjavanju od 18. aprila, ukoliko ga je zaista primio. Simić je svedočio da Ojdanićevo naređenje o prepotčinjavanju nije izvršeno zbog opstrukcije od strane najviših komandnih organa MUP Srbije i MUP Crne Gore.³²⁴⁴ Međutim, on je kasnije pokušao da poretke tu izjavu i posvedočio da ne zna zašto na kraju nije izvršeno naređenje za prepotčinjavanje.³²⁴⁵ Ćurčin je posvedočio da ne zna da je neka jedinica VJ u nekom od svojih borbenih izveštaja pominjala probleme nastale usled toga što je MUP odbio da ispoštuje *ili* sprovede naređenja o prepotčinjavanju.³²⁴⁶

1189. Veće stoga zaključuje da nije van razumne sumnje dokazano da su naređenja o prepotčinjavanju koja su Milošević, Ojdanić, Pavković i Lazarević izdali sredinom aprila 1999. godine izvršena. U stvari, veliki broj dokaza pokazuje da do prepotčinjavanja MUP Vojsci Jugoslavije zapravo nije došlo.

ii. Slučajevi kad je VJ rukovodio snagama MUP

1190. Uprkos odsustvu uverljivih dokaza o prepotčinjavanju snaga MUP Vojsci Jugoslavije na Kosovu, Veću su predočeni dokazi koji sugerišu da je, čak i pre izdavanja naređenja za prepotčinjavanje, VJ u nekim borbenim dejstvima rukovodio snagama MUP.³²⁴⁷

1191. Vladimir Ilić, pomoćnik komandanta 121. odreda PJP,³²⁴⁸ posvedočio je da je u avgustu 1998. godine komandant naredio njegovoj jedinici da se prepotčini oficiru VJ Milanu Koturu u rejonu Prizrena. Ilić je objasnio da se sastao s Koturom jedan dan pre akcije i da je Kotur usmeno podelio zadatke i uz njih dao izvod iz odluke na karti za akciju na području Dulje. Ilić je potvrdio

³²⁴² Aleksandar Vasiljević, dok. pr. br. P2600 (Izjava svedoka od 14. januara 2007. godine), par. 45.

³²⁴³ Slobodan Kosovac, T. 15845 (18. septembar 2007. godine); Đorđe Ćurčin, T. 17059–17062 (16. oktobar 2007. godine); Miodrag Simić, T. 15583 (13. septembar 2007. godine).

³²⁴⁴ Miodrag Simić, T. 15577 (13. septembar 2007. godine).

³²⁴⁵ Miodrag Simić, T. 15584 (13. septembar 2007. godine). Veće je odgovorilo da iz spisa predmeta neće brisati nijednu izjavu i da će pri donošenju zaključaka razmotriti sve dokaze koji su u ovom predmetu predočeni.

³²⁴⁶ Đorđe Ćurčin, T. 17059–17060 (16. oktobar 2007. godine).

³²⁴⁷ V. takođe Odeljak VI.E.2.

³²⁴⁸ U oktobru 1998. godine, 21. i 22. odred su spojeni u 122. interventnu brigadu. Vladimir Ilić, T. 24347–24349 (17. mart 2008. godine); Dragan Živaljević, dok. pr. br. 6D1606 (Izjava svedoka od 31. marta 2008. godine), par. 6. Ilić je objasnio da je izraz “122. odred” često pogrešno korišćen umesto izraza “122. interventna brigada” i da su ta dva izraza

da je naređenja dobijao direktno od Kotura i da su tu akciju izvele njegova jedinica, izvestan broj snaga VJ i SAJ.³²⁴⁹ Kad su ga unakrsno ispitivale Pavkovićeve i Lazarevićeve odbrana, Ilić je ponovio da je njegova jedinica bila prepotčinjena VJ i da je to učinjeno putem naloga koji je izdao Dragan Živaljević ili njegov prethodnik.³²⁵⁰ On je ponovo izjavio da je od Kotura dobio usmeno naređenje o izvršenju prepotčinjavanja, ali da nije dobio pismeno naređenje.³²⁵¹ Ilić je objasnio da je bio u direktnoj vezi s Koturom u vezi s izvođenjem zadatka, uključujući radio-vezu tokom akcije. Međutim, on je objasnio sledeće: “U tom procesu prepotčinjavanja apsolutno svu odgovornost za ponašanje svojih policajaca u svojoj jedinici snosim ja, znači nikakve veze sa tim nema pukovnik Kotur”. Ilić je dao nejasne odgovore u vezi s komandnim lancem između VJ i policije, ali je potvrdio da bi, pre nego što bi postupio po nekom naređenju bilo koje od te dve organizacije, najpre sa svojim pretpostavljenim u MUP razjasnio da li je na snazi naređenje o prepotčinjavanju koje je dobio od Živaljevića. Ukoliko je bilo na snazi, on je izvodio naređenja koja je izdao Kotur; ukoliko nije, pridržavao se naređenja policije. Međutim, on je tvrdio da je dobijao naređenja od Kotura i da je tokom akcije bio s njim u vezi.³²⁵²

1192. Komandant 122. interventne brigade PJP Živaljević ispitan je o raznim pitanjima vezanim za 122. odred PJP, kao i o prepotčinjavanju.³²⁵³ On je posvedočio da je sarađivao s VJ u zajedničkim antiterorističkim dejstvima VJ i MUP, ali mu nisu postavljena pitanja o konkretnom slučaju od avgusta 1998. godine koji je opisao Ilić. Kotur takođe nije ispitan o tom pitanju. Međutim, Živaljević je svedočio o tome da je u jednom trenutku sredinom aprila 1999. godine bio prepotčinjen VJ i izjavio je sledeće: “U svemu što je vojska naređivala, ja sam neposredno izvršavao”.³²⁵⁴ Odgovarajući na pitanja u vezi s ovom poslednjom izjavom, kao i na pitanje da li je razlog tome bio to što je dobio naređenje za prepotčinjavanje, Živaljević je objasnio da je bio poslat u Podujevo da izvrši zadatke predviđene u izvodima karata koje je sastavio VJ.³²⁵⁵

1193. Iako neki dokumenti prihvaćeni u ovom predmetu pokazuju da su neki komandanti VJ izdavali naređenja jedinicama MUP tokom izvesnih operacija, nije jasno da li su te jedinice MUP u praksi izvršavale ta naređenja. Borbeni izveštaj od 25. aprila 1999. godine koji je poslao Živanović, sugeriše da je 73. teritorijalni odred PJP MUP tokom akcije na području Rugovske klisure bio pod

---

sinonimi. Kad je formirana 122. interventna brigada, Dragan Živaljević je imenovan za komandanta. Ivan Maksimović je bio komandant te jedinice do septembra 1998. godine. Vladimir Ilić, T. 24347–24349 (17. mart 2008. godine).

³²⁴⁹ Vladimir Ilić, T. 24343–24344 (17. mart 2008. godine).

³²⁵⁰ Dragan Živaljević, T. 20439 (17. januar 2008. godine).

³²⁵¹ Vladimir Ilić, T. 24350–24353 (17. mart 2008. godine).

³²⁵² Vladimir Ilić, T. 24350–24352 (17. mart 2008. godine).

³²⁵³ Dragan Živaljević, T. 24894 (3. april 2008. godine).

³²⁵⁴ Dragan Živaljević, T. 24919–24920 (8. april 2008. godine).

³²⁵⁵ Dragan Živaljević, T. 24921 (8. april 2008. godine).

komandom 125. motorizovane brigade. Konkretno, u izveštaju stoji sledeće: “U sastavu brigade se nalazi i 73. TROd MUP-a sa 5 četa” i navodi se kako je tih pet četa raspoređeno.³²⁵⁶ Na pitanje da li je ta jedinica bila prepotčinjena njegovoj brigadi, Živanović je izjavio sledeće: “Ovo je akt po inerciji, pisan shodno aktu od Komande Prištinskog korpusa o prepotčinjavanju MUP-a jedinicama, združeno taktičkim jedinicama. Ove snage stvarno nisu bile potčinjene meni”.³²⁵⁷

1194. Zamenik načelnika SUP Kosovska Mitrovica Nebojša Bogunović takođe je izjavio da je 8. maja 1999. godine od vojnog odseka dobio naređenje za dejstvo.³²⁵⁸ On je izveo dejstva navedena u tom naređenju, ali je posvedočio da je postupio onako kako je stajalo u naređenju samo zato što su navedena dejstva i inače spadala u redovne aktivnosti njegove jedinice. On je na to gledao kao na “inicijativ[u] u učvršćivanju pojačanja zakonitosti u postupanju kako VJ tako i policije”.³²⁵⁹

iii. Operacije izvođene posle izdavanja naređenja o prepotčinjavanju

1195. Dokazi pokazuju da je 211. oklopna brigada 2. maja 1999. godine pružala podršku MUP za blokiranje albanskih “terorističkih” snaga na osi Velika Reka/Velikarekë-Lužane.³²⁶⁰ Živaljević je uporno tvrdio da tokom te operacije nije bio prepotčinjen VJ već da je delovao u koordinaciji s pukovnikom Gergarom i da je od njega mogao da traži artiljerijsku podršku ili podršku nekim drugim naoružanjem.³²⁶¹

1196. Dana 4. maja 1999. godine izdata je zapovest za drugu operaciju u rejonu Bajgora. Tu zapovest potpisao je Lazarević i ona nije imala zaglavlje “Zajedničke komande”.³²⁶² Jedna od jedinica koje su dobile zadatak bio je 35. odred PJP. U zapovesti je stajalo da, pre i posle borbenih dejstava, treba organizovati “sadejstvo između elemenata borbenog rasporeda po pitanju pripreme i izvođenja borbenih dejstava”. Savić je izjavio da je tokom te akcije “svaka struktura na svom pravcu [...] samostalno izvodila zadatke” i istakao da su “imali [...] sadejstvo s 35. [odredom] PJP, s kojim s[u] ostvarili dobru saradnju”. Štaviše, on je istakao da je, “[k]ao i u svim ostalim akcijama, i u ovoj [...] svako dobio svoj zadatak od svoje komande i nije bilo nikakvog prepotčinjavanja”.³²⁶³ U Savićevom Izveštaju od 10. maja 1999. godine upućenom Komandi Prištinskog korpusa, kao i Borbenom izveštaju Komande Prištinskog korpusa od 12. maja 1999. godine upućenom Komandi

³²⁵⁶ Dok. pr. br. P2023 (Komanda 125. mtbr, Redovni borbeni izveštaj upućen PrK, 25. april 1999. godine), par. 2.

³²⁵⁷ Dragan Živanović, T. 20621 (18. januar 2008. godine).

³²⁵⁸ Dok. pr. br. 6D1098 (Naređenje Komande garnizona Kosovska Mitrovica o poštovanju reda i discipline pripadnika jedinica VJ i MUP, 8. maj 1999. godine).

³²⁵⁹ Nebojša Bogunović, dok. pr. br. 6D1614 (Izjava svedoka od 2. aprila 2008. godine), par. 92.

³²⁶⁰ Dok. pr. br. 5D618 (Komanda 211. okbr, Borbeni izveštaj, Komandi PrK, 2. maj 1999. godine), str. 2.

³²⁶¹ Dragan Živaljević, T.24855; T. 24910-T.24911 (3. april 2008. godine).

³²⁶² Dok. pr. br. 6D704 (Zapovest PrK, 4. maj 1999. godine), str. 1, 6.

³²⁶³ Ljubomir Savić, dok. pr. br. 5D1392 (Izjava svedoka od 27. decembra 2007. godine), par. 19.

3. armije i Štabu Vrhovne komande vidi se da je druga operacija u rejonu Bajgore sprovedena od viših ka nižim nivoima komandnog lanca.³²⁶⁴ Lazarević je posvedočio da su tokom te operacije odnosi između MUP i VJ “ostali na nivou koordinacije [...] i sadejstva”. On je istakao da je komandni lanac MUP bio nezavisan od komandnog lanca VJ.³²⁶⁵

1197. Dana 20. maja 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa izdala je zapovest za zajedničku akciju VJ i MUP u rejonu Radonjičkog jezera, poznatu pod imenom Akcija “Sekač”.³²⁶⁶ Ovu zapovest potpisao je Milan Kotur, po ovlašćenju načelnika Štaba Prištinskog korpusa i nije imala zaglavlje “Zajedničke komande”. Ona je sadržala zadatke jedinica VJ, kao i 3, 73. i 122. odreda PJP i 4. čete 124. brigade MUP. Kotur je svedočio o ulozi MUP u ovoj akciji; konkretno, on je izjavio da nekoliko jedinica MUP nije bilo prepotčinjeno VJ uprkos činjenici da su im bili dodeljeni zadaci. On je tvrdio da je trebalo da snage MUP i VJ saraduju tokom te akcije. Kotur je takođe potvrdio da je 19. maja 1999. godine u Isturenom komandnom mestu Prištinskog korpusa održan koordinacioni sastanak VJ i MUP radi planiranja akcije.³²⁶⁷ On je istakao da je tokom akcije on komandovao jedinicama VJ, dok je načelnik SUP Đakovica pukovnik Kovačević komandovao jedinicama MUP.³²⁶⁸ Iako nije mogao pouzdano da tvrdi da je bio prepotčinjen Koturu, Ilić je tvrdio da je izvršavao isključivo naređenja svog komandanta Boška Buhe. Kad je Buha ranjen, Ilić je došao na njegovo mesto i potom dobijao naređenja od komandanta 23. odreda PJP Borisa Josipovića.³²⁶⁹ Uz to, Ilić nikad nije video Koturovo naređenje u vezi s akcijom “Sekač”, a svojim podređenim četama je naređenja za ovu akciju izdavao na osnovu nekoliko izvoda iz odluka na karti koje je dobio od Buhe.³²⁷⁰

1198. Dana 22. maja 1999. godine Komanda Prištinskog korpusa izdala je zapovest za operaciju u rejonu Palatna. Ova zapovest nije imala zaglavlje “Zajedničke komande”. U njoj je 211. oklopnoj brigadi naređeno da stupi u sadejstvo s drugim jedinicama, kao što su 122. interventna brigada MUP i JSO. Na kraju se navodi sledeće: “Sadejstvo između elemenata borbenog rasporeda u toku planiranja, organizovanja, pripreme i izvođenja borbenih dejstava u rejonu s. Palatna, organizovaće Komanda 211. [oklopne brigade] koja je nosilac planiranja, organizovanja i izvođenja [borbenih

³²⁶⁴ Dok. pr. br. 5D1132 (Operativni izveštaj 58. lake pešadijske brigade Komandi PrK, 10. maj 1999. godine); dok. pr. br. P2007 (Borbeni izveštaj PrK 3. armiji i Štabu Vrhovne komande, 12. maj 1999. godine).

³²⁶⁵ Vladimir Lazarević, T. 18218 (13. novembar 2007. godine).

³²⁶⁶ Dok. pr. br. P2011 (Zapovest PrK, Akcija “Sekač”, 20. maj 1999. godine).

³²⁶⁷ Milan Kotur, T. 20691–20695 (21. januar 2008. godine). V. dok. pr. br. 5D227 (Komanda PrK, Borbeni izveštaj, Komandi 3. armije i Štabu Vrhovne komande, 20. maj 1999. godine).

³²⁶⁸ Milan Kotur, T. 20695 (21. januar 2008. godine). V. dok. pr. br. 5D1382 (Komanda PrK IKM, Redovni borbeni izveštaj komandantu PrK, 22. maj 1999. godine).

³²⁶⁹ Vladimir Ilić, T. 24353–24356 (17. mart 2008. godine).

³²⁷⁰ Vladimir Ilić, T. 24358–24359 (17. mart 2008. godine).

dejtava]”.³²⁷¹ Dragan Živaljević je u vezi s ovom zajedničkom operacijom objasnio da nije podnosio izveštaje VJ o svom radu, jer su imali svoj komandni lanac.³²⁷²

1199. Dana 25. maja 1999. godine izdata je zapovest za još jednu zajedničku operaciju “u rejonu planine Drenica”. Komanda Prištinskog korpusa naredila je svojim potčinjenim jedinicama da izvedu napad “sa od[redom] PJP i JSO”.³²⁷³ Ova zapovest je upućena i “Komandi MUP”. Lazarević je posvedočio da, bez obzira na to što je “MUP” bila skraćunica za Ministarstvo unutrašnjih poslova, ova zapovest “sigurno nije” poslata MUP u Beograd. Prema Lazarevićevim rečima, “moguće je” da je zapovest poslata “ili nekom od odreda koji učestvuju u ovoj akciji ili eventualno prema Štabu MUP u Prištini”.³²⁷⁴ On je dalje objasnio da, nakon izdavanja naređenja o prepotčinjavanju, zapovesti za zajedničke operacije nisu predviđale da VJ “pruža podršku” MUP i da se u njima nije pominjao izraz “Zajednička komanda”. Umesto toga, izdavana su naređenja VJ za izvođenje zadataka “sa” jedinicama policije.³²⁷⁵ U ovoj konkretnoj zapovesti navodi se sledeće: “Sadejstvo između elemenata borbenog rasporeda u toku planiranja, organizovanja, pripreme i izvođenja borbenih dejstava u rejonu Drenica izvršiće Komanda 252. [oklopne brigade] koja je nosilac planiranja, organizovanja i izvođenja [borbenih dejstava]”.³²⁷⁶ U vezi s ovom operacijom, Stefanović je posvedočio da je trebalo da je predvodi Komanda 252. oklopne brigade. On je objasnio da je u to vreme prepotčinjavanje bilo još na snazi. Ova akcija planirana je na osnovu naređenja o prepotčinjavanju. Međutim, tokom operacije, jedinice MUP se nisu prepotčinile Komandi 252. oklopne brigade.³²⁷⁷ U stvari, jedinice MUP se čak nisu ni pojavile. Stoga je trebalo isplanirati novu akciju za taj rejon, naime, akciju “Drenica-1”.

1200. Akcija “Drenica-1” izvedena je u skladu sa zapovešću Komande Prištinskog korpusa od 28. maja 1999. godine za uništenje albanskih “terorističkih” snaga u “rejonu pl. Drenica-1”, u kojem je Komanda korpusa dala instrukcije svojim potčinjenim jedinicama i izvesnom broju jedinica MUP, uključujući 36. odred PJP, 6. bataljon 124. interventne brigade MUP, kao i 1. i 2. bataljon 122. interventne brigade MUP, da izvedu nekoliko napada. Ta zapovest upućena je “Komandi MUP-a (za sve sastave)”. U njoj je navedeno sledeće: “Sadejstvo između elemenata borbenog rasporeda u toku planiranja, organizovanja, pripreme i izvođenja borbenih dejstava u rejonu Drenica izvršiće tim Komande PrK na čelu sa načelnikom [Organa za operativne poslove i obuku], koji je nosilac

³²⁷¹ Dok. pr. br. 6D709 (Komanda PrK, Zapovest u vezi s akcijom u rejonu Palatna, 22. maj 1999. godine), str. 6.

³²⁷² Dragan Živaljević, T. 24877–24878 (3. april 2008. godine).

³²⁷³ Dok. pr. br. P2014 (Zapovest PrK, 25. maj 1999. godine).

³²⁷⁴ Vladimir Lazarević, T. 18414 (16. novembar 2007. godine).

³²⁷⁵ Vladimir Lazarević, T. 18437 (16. novembar 2007. godine).

³²⁷⁶ Dok. pr. br. P2014 (Zapovest PrK, 25. maj 1999. godine), str. 13.

³²⁷⁷ Radojko Stefanović, T. 21755 (6. februar 2008. godine).

planiranja, organizovanja i izvođenja [borbenih dejstava]”.³²⁷⁸ Stefanović je potvrdio da je učestvovao u sastavljanju ove zapovesti i da je ona trebalo da bude upućena Lukiću ili drugim članovima Štaba MUP.³²⁷⁹ Na pitanje Veća u vezi s tim da se naređivanje jedinica MUP da se prepotčine naizgled kosilo s njegovim saznanjima da to naređenje neće biti izvršeno, Stefanović je odgovorio da, iako naređenje o prepotčinjavanju nije izvršeno, ono nikad nije ni poništeno.³²⁸⁰ Lazarević je potvrdio da je naređenje o prepotčinjavanju ostalo na snazi i da on od svog pretpostavljenog nije dobio “storniranu naredbu”.³²⁸¹ S tim u vezi, Veće podseća da je 8. maja 1999. godine Komanda 3. armije ponovo izdala naređenje da se jedinice MUP prepotčine VJ.³²⁸² Stefanović je objasnio da se tokom izvođenja te operacije jedinice MUP nisu prepotčinile VJ već da su se borile na posebnom pravcu u odnosu na VJ.³²⁸³

1201. Komanda Prištinskog korpusa izdala je 27. maja 1999. godine još jednu zapovest upućenu MUP. Cilj te zapovesti bilo je razbijanje i uništenje albanskih “terorističkih” snaga u rejonu Prekaze. U njoj su nabrojani zadaci tri brigade Prištinskog korpusa i konkretno je navedeno da one treba da deluju zajedno s četama 35. i 36. PJP. U zapovesti se navodi da je Komanda 37. motorizovane brigade trebalo da bude odgovorna za “[s]adejstvo između elemenata borbenog rasporeda u toku planiranja, organizovanja, pripreme i izvođenja borbenih dejstava u rejonu Prekaze” kao i za “planiranja, organizovanja i izvođenje borbenih dejstava”.³²⁸⁴ Na pitanje u vezi s rezultatima te akcije, komandant 37. motorizovane brigade Diković je objasnio da njegova brigada naposljetku nije izvela akciju u sadejstvu s MUP, jer se pripadnici MUP “[n]isu [...] pojavili tamo gde su trebali da se pojave.”³²⁸⁵

1202. Uopštenije govoreći, nekoliko svedoka je posvedočilo da je, pošto prepotčinjavanje nikad nije efektivno izvršeno, odnos između MUP i VJ tokom operacija izvođenih posle sredine aprila 1999. godine ostao odnos sadejstva i saradnje.³²⁸⁶ Na primer, Đaković je izjavio da su MUP i VJ zadržali odnos koordinacije “kao i ranije”: “svako [je] izvodio na neki način svoje aktivnosti samostalno”.³²⁸⁷ Pored toga, Lazarević je objasnio da je, nakon što je 19. aprila 1999. godine bio na sastanku na kojem su on, Pavković i Stevanović diskutovali s Vlastimirom Đorđevićem, Obradom

³²⁷⁸ Dok. pr. br. 6D712 (Zapovest PrK, 28. maj 1999. godine), str. 8.

³²⁷⁹ Radojko Stefanović, T. 21809–21810 (7. februar 2008. godine).

³²⁸⁰ Radojko Stefanović, T. 21696–21698 (5. februar 2008. godine).

³²⁸¹ Vladimir Lazarević, T. 18416 (16. novembar 2007. godine).

³²⁸² Dok. pr. br. P1269 (Naređenje 3. armije, 8. maj 1999. godine).

³²⁸³ Radojko Stefanović, T. 21700 (6. februar 2008. godine).

³²⁸⁴ Dok. pr. br. P1503 (Zapovest PrK, 27. maj 1999. godine), str. 1, 4–5, 9–10.

³²⁸⁵ Ljubiša Diković, T. 19893–19894 (10. decembar 2007. godine).

³²⁸⁶ Milorad Obradović, T. 15026–15027 (5. septembar 2007. godine); Momir Pantić, T. 24774–24775 (3. april 2008. godine).

³²⁸⁷ Milan Đaković, T. 26496 (20. maj 2008. godine).

Stevanovićem i Lukićem o praktičnim pitanjima vezanim za prepotčinjavanje MUP,³²⁸⁸ potom “slao svoje ekipe na nivou sekretarijata unutrašnjih poslova i na nivou odreda policije na terenu da se vidi da li se može ostvariti neka saradnja ako već ne može prepotčinjavanje.”³²⁸⁹ Štaviše, Lazarević je znao da je Stefanović, kao odgovor na naređenje izdato nakon tog sastanka, u nekoliko navrata išao u Đakovicu s načelnikom SUP da bi pokušao da “rešava problem prepotčinjavanja, odnosno da se zadrži saradnja i sadejstvo.”³²⁹⁰ Naposljetku, Lazarević je objasnio da je tokom celog rata, “bez obzira šta je pisalo, [odnos između MUP i VJ] bio samo na nivou sadejstva i saradnje sa potpuno odvojenim lancem kako mi kažemo u ovoj sudnici komandovanja”.³²⁹¹

e. Zaključak

1203. Dokazi pokazuju da, posle izdavanja naređenja o prepotčinjavanju u aprilu 1999. godine, odnos između VJ i MUP nije prerastao u odnos podređenosti jednog drugom, već da je to ostao odnos sadejstva i saradnje. Iako jedinice MUP nisu bile prepotčinjene VJ, ipak je postojao visok stepen sadejstva i saradnje između snaga SRJ i Srbije u izvođenju zajedničkih operacija na Kosovu tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.

1204. Pošto je objasnilo način na koji su razne snage SRJ i Srbije saradivale tokom 1998. i 1999. godine, Veće će opisati početak i vođenje NATO kampanje vazdušnih napada koja je počela 24. marta 1999. godine, a potom će se pozabaviti dokazima vezanim za zločine koje su snage SRJ i Srbije navodno počinile na Kosovu tokom te kampanje.

F. KAMPANJA NATO BOMBARDOVANJA

1. Događaji koji su prethodili bombardovanju NATO

1205. Savet bezbednosti UN usvojio je 31. marta i 23. septembra 1998. godine rezolucije u vezi sa situacijom na Kosovu, pri čemu se u drugoj upozoravalo da će biti preduzete dalje mere ako njihovi uslovi ne budu zadovoljeni.³²⁹² Ambasador SAD Richard Holbrooke poslat je u Beograd kako bi obezbedio da se vlasti SRJ i Srbije pridržavaju ovih dveju rezolucija. Holbrooke je kasnije podneo izveštaj Savetu NATO da smatra da se dogovor može postići ako on zapreti vojnom akcijom NATO.³²⁹³ Stoga je 12–13. oktobra 1998. godine Savet NATO izdao aktivirajuću naredbu

³²⁸⁸ Vladimir Lazarević, T. 18207–18208 (13. novembar 2007. godine), T. 18260 (14. novembar 2007. godine).

³²⁸⁹ Vladimir Lazarević, T. 18269–18274 (14. novembar 2007. godine).

³²⁹⁰ Vladimir Lazarević, T. 18450 (16. novembar 2007. godine).

³²⁹¹ Vladimir Lazarević, T. 18223 (13. novembar 2007. godine).

³²⁹² Dok. pr. br. P455 (Rezolucija br. 1160 Saveta bezbednosti UN, 31. mart 1998. godine); dok. pr. br. P456 (Rezolucija br. 1199 Saveta bezbednosti UN, 23. septembar 1998. godine).

³²⁹³ Klaus Naumann, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T), T. 6968.

(ACTORD). Raspoložujući pretnjom ACTORD kao adutom, Holbrooke je uspeo da zaključi Sporazum Holbrooke-Milošević, o kojem je bilo reči gore u tekstu.³²⁹⁴ Potom je potpisan Sporazum Clark-Naumann, nakon čega su komandant NATO Wesley Clark i predsednik Vojnog komiteta NATO Klaus Naumann podneli izveštaj Savetu NATO u kojem su zaključili da ACTORD neće biti primenjen ukoliko se, u skladu sa sporazumom, snage bezbednosti SRJ/Srbije povuku i to potvrde međunarodni posmatrači na Kosovu.³²⁹⁵

1206. Iako je deo policijskih snaga prvobitno povučen s Kosova, u novembru 1998. godine pojavili su se izveštaji o kršenju sporazuma po pitanju broja snaga SRJ/Srbije na Kosovu i njihovog korišćenja nesrazmerne sile, o čemu je bilo reči u Odeljku VI.D gore u tekstu.³²⁹⁶ Međutim, Naumann je tokom svedočenja istakao da je veliki broj incidenata, kao što su mučenje i lišavanje života mladih srpskih policajaca izazvao OVK, u nastojanju da iskoristi povlačenje snaga SRJ/Srbije. Bez obzira na to, NATO je bio zabrinut zbog “tvrdog pristupa” države rešenju situacije.³²⁹⁷ Na kraju sastanka s Miloševićem 19. januara 1999. godine, Clark i Naumann su dali ultimatum, rekavši da će NATO morati da deluje ako se stvari ne promene.³²⁹⁸

1207. Nakon što su potom propali pregovori u Rambouilletu i Parizu, predsedavajući OEBS Knut Vollebaek naredio je hitno povlačenje Verifikacione misije OEBS (dalje u tekstu: VMK) s Kosova, koje je okončano 20. marta 1999. godine.³²⁹⁹ Naumann je posvedočio da su pregovori konačno propali 23. marta 1999. godine, kad se Holbrooke ponovo sastao s Miloševićem i obavestio generalnog sekretara NATO o njegovoj nepopustljivosti. Generalni sekretar je zatim, na Naumannov zahtev, izdao Clarku pismeno naređenje za početak vazdušnih napada.³³⁰⁰

1208. Istog dana Vlada SRJ proglasila je stanje neposredne ratne opasnosti usled “opasnosti od agresije”.³³⁰¹ Dana 24. marta savezni premijer Momir Bulatović zvanično je proglasio ratno stanje u SRJ.³³⁰² Branko Krga je potvrdio da je istog dana održan poslednji sastanak između Ojdanića i

³²⁹⁴ Klaus Naumann, T. 8246–8247 (2. mart 2007. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 9–10.

³²⁹⁵ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 27, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT–02–54–T), T. 6994.

³²⁹⁶ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 28, dok. pr. br. P2512 (Transkript iz predmeta *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT–02–54–T), T. 6994–6995.

³²⁹⁷ Klaus Naumann T. 8263–8264 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 28.

³²⁹⁸ Klaus Naumann, dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 38.

³²⁹⁹ Dok. pr. br. P635 (Ključne tačke sa sastanaka KVM/MUP, 29. decembar 1998. godine), str. 7.

³³⁰⁰ Klaus Naumann, T. 8274 (13. decembar 2006. godine), dok. pr. br. P1767 (Beleške s razgovora s predstavnicima Tužilaštva), par. 47.

³³⁰¹ Dok. pr. br. P992 (Odluka o proglašenju nastupanja neposredne ratne opasnosti, 23. mart 1999. godine).

³³⁰² Dok. pr. br. 2D294 (Saopštenje Saveznog sekretarijata za informisanje, 24. mart 1999. godine).

Clarka.³³⁰³ On je takođe izjavio da je NATO kao opravdanje za tu kampanju izneo dva glavna razloga: sprečavanje humanitarne katastrofe i primoravanje SRJ da prihvati ranije izložene uslove.³³⁰⁴

2. Pregled NATO kampanje

1209. Kampanja NATO sastojala se od vazdušnih dejstava koja su trajala od 24. marta uveče do 10. juna 1999. godine. Tokom te kampanje letelice NATO uzletale su iz raznih vazdušnih baza u Evropi i bombardovale ciljeve širom SRJ. Mada Veću iz zvaničnih izvora NATO nisu predloženi nikakvi dokazi vezani za kampanju i mete napada, ono je saslušalo svedoke i dobilo dokumente koji pružaju opštu sliku toka te kampanje.

1210. Spasoje Smiljanić, načelnik Prve uprave VJ i komandant Ratnog vazduhoplovstva i Protivvazdušne odbrane tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, dao je detaljan iskaz o razmerama NATO kampanje, uključujući svakodnevno prisustvo 2.030 letelica NATO u vazdušnom prostoru SRJ i 26.000 letova NATO tokom kampanje. Iako je pružio detaljan i opširan iskaz, Smiljanić nije naveo iz kojih izvora potiču te cifre, pa Veće nije u mogućnosti da donese zaključak o njihovoj tačnosti. Naravno, nije ni potrebno da Veće donosi bilo kakve zaključke o tačnom broju letova ili bombi bačenih tokom kampanje. Veće nema sumnje i strane u postupku ne pobijaju da je NATO kampanja predstavljala značajnu vojnu operaciju koja je prouzrokovala štetu i razaranje velikog broja ciljeva u SRJ.

1211. U skladu s pismenom odlukom u dokazni spis je uvršten izveštaj koji je za tužilaštvo sastavila komisija formirana 14. maja 1999. godine, čiji je zadatak bio da ispituju dejstva NATO.³³⁰⁵ Ta komisija je dobila zadatak da ispita navode i dokaze vezane za dejstva NATO i obavesti tužilaštvo da li treba sprovesti kompletnu istragu u vezi s jednim ili više konkretnih incidenata koji uključuju teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava.³³⁰⁶ U izveštaju nisu obelodanjena imena članova komisije, ali su nabrojani dokumenti koje je ona pregledala, uz napomenu da je veći deo tog materijala bio dostupan javnosti. Među tim dokumentima su i izveštaj *Human Rights Watch* naslovljen "Pogibija civila tokom vazdušnih dejstava NATO"; javni dokumenti koje su stavili na raspolaganje NATO, Ministarstvo odbrane SAD i Ministarstvo

---

³³⁰³ Branko Krga, T. 16798–16799 (3. oktobar 2007. godine).

³³⁰⁴ Branko Krga, dok. pr. br. 3D1120 (Izjava svedoka od 13. avgusta 2007. godine), par. 18.

³³⁰⁵ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine); Odluka po Pavkovićevom prvom obnovljenom zahtevu za uvrštavanje u spis dokumenata direktno iz sudnice, 27. septembar 2007. godine.

³³⁰⁶ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 2–3.

odbrane Ujedinjenog Kraljevstva; dokumenti koje je SRJ podnela Međunarodnom sudu pravde; i drugi dokumenti SRJ, uključujući izveštaj Ministarstva spoljnih poslova SRJ naslovljen “Zločini NATO-a u Jugoslaviji (Bela knjiga)”.³³⁰⁷ Naposljetku, komisija je zaključila da nije bilo incidenata koji iziskuju da tužilaštvo pokrene zvaničnu istragu.³³⁰⁸

1212. Analiza 75 borbenih izveštaja sastavljenih na nivou Generalštaba/Štaba Vrhovne komande VJ na osnovu izveštaja dobijenih od podređenih jedinica, koji pokrivaju period od 26. marta do 9. juna 1999. godine, ukazuje na to da su tokom NATO bombardovanja gađani ne samo Kosovo, već i veća područja u Srbiji, uključujući Beograd i Novi Sad.³³⁰⁹ Pored toga, krajem aprila 1999. godine pogođeni su ciljevi u Podgorici, Crna Gora.³³¹⁰ Izveštaji ukazuju na to da su naročito neki delovi Beograda bili mnogo puta gađani. To je u skladu sa svedočenjem Spasoja Smiljanića, koji je izjavio da je najjača vatra otvarana upravo na šire područje Beograda.³³¹¹

1213. Lazarević je posvedočio da je na teritoriju Kosova NATO izvršio 2.000 udara, od čega je 37 posto pogodilo civilne objekte.³³¹² On je izjavio da su prvenstvene mete NATO bile u pojasu duž granice s Makedonijom i Albanijom, dugom preko 250 kilometara i širokom 20–25 kilometara.³³¹³ Smiljanić je potvrdio Lazarevićeve tvrdnje da je većina udara izvršena na to granično područje. On je takođe rekao da je veliki broj udara izvršen duž ose Đeneral Janković-Kaćanik-Uroševac-Priština. Tamo je izvršeno oko 80 posto svih napada na Kosovo i 75 posto uništenih objekata na Kosovu nalazilo se na tom području.³³¹⁴

1214. Veće je saslušalo dokaze koji sugerišu da su tokom vazdušne kampanje NATO pogađane zgrade i objekti koji su činili deo srpske civilne infrastrukture, uključujući bombardovanje kineske ambasade u Beogradu 7. maja,³³¹⁵ civilnog putničkog voza u Grdeličkoj klisuri u istočnoj Srbiji 12. aprila 1999. godine,³³¹⁶ civilnog konvoja kod Đakovice 14. aprila 1999. godine,³³¹⁷ sela

³³⁰⁷ Od ovih dokumenata, izveštaj *Human Rights Watch* je uvršten u dokazni spis u ovom postupku kao dokazni predmet br. P703.

³³⁰⁸ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO, upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 3, 91.

³³⁰⁹ V. dok. pr. br. 3D800–3D875 (borbeni izveštaji Generalštaba VJ, 26. mart 1999–9. jun 1999. godine).

³³¹⁰ V. dok. pr. br. 3D834–3D835 (borbeni izveštaji Generalštaba VJ, 29. april 1999–30. april 1999. godine).

³³¹¹ Spasoje Smiljanić, T. 15750 (17. septembar 2007. godine).

³³¹² Vladimir Lazarević, T. 17949 (8. novembar 2007. godine).

³³¹³ Vladimir Lazarević, T. 17948 (8. novembar 2007. godine).

³³¹⁴ Spasoje Smiljanić, T. 15750–15751 (17. septembar 2007. godine).

³³¹⁵ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 80–85; dok. pr. br. 3D844 (Borbeni izveštaj Generalštaba VJ, 9. maj 1999. godine), str. 1.

³³¹⁶ Klaus Naumann, T. 8331–8332 (14. decembar 2006. godine); dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 58–62.

³³¹⁷ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 65; Sadik Januzi, dok. pr. br. P2524 (Izjava svedoka od 21. oktobra 2001. godine), str. 3; Božidar Delić,

Koriša/Korisha (opština Đakovica) 14. maja 1999. godine³³¹⁸ i autobusa koji je išao od Niša ka Prištini, nadomak sela Lužane (opština Podujevo) 1. maja 1999. godine.³³¹⁹ To su tragični događaji. Veće nije zaduženo da donosi zaključke o odgovornosti NATO za te događaje i strane u postupku ga s razlogom nisu pozvale da to učini. Dužnost Veća je da te događaje uzme u obzir u meri u kojoj su oni relevantni za pitanja na koja je usredsređena Optužnica. Oni su, stoga, relevantni za argument odbrane da je masovno kretanje civilnog stanovništva na Kosovu prouzrokovano NATO bombardovanjem. O tom pitanju će biti reči dole u tekstu, u vezi s pojedinačnim opštinama u kojima se navodi da je došlo do deportacije i prisilnog premeštanja.

3. Kumanovski sporazum

1215. Tokom kampanje vazdušnih napada NATO vođeni su dalji diplomatski naponi da se predsednik SRJ Milošević ubedi da okonča krizu i prihvati prisustvo međunarodnih vojnih snaga na Kosovu. Bivši ruski premijer Viktor Černomirdin i predsednik Finske Martti Ahtisaari postali su ključni sagovornici u ovom postupku.³³²⁰ Dana 3. juna 1999. godine Vlada i Narodna skupština SRJ i Narodna skupština Srbije odobrile su mirovni predlog Černomirdina i Ahtisaarija, nakon čega je načelnik Štaba Vrhovne komande Ojdanić ovlastio tim viših oficira VJ da stupe u pregovore s predstavnicima NATO i oružanih snaga Rusije u vezi s implementacijom mirovnog plana i povlačenjem snaga s Kosova.³³²¹ Krga, koji je bio član tog tima, izjavio je da je cilj pregovora bio da se “sa predstavnicima NATO dođe do vojno-tehničkog sporazuma na osnovu prihvaćenog dokumenta Ahtisaari-Černomirdin i da se kroz to stvore uslovi za donošenje rezolucije Saveta bezbednosti.”³³²² Rezultat toga bio je Vojno-tehnički sporazum između Međunarodnih snaga bezbednosti (KFOR) i vlada SRJ i Srbije, koji je potpisan i stupio na snagu 9. juna 1999. godine.³³²³ Sporazum je predviđao da vlasti SRJ i Srbije dopuste angažovanje KFOR nakon donošenja rezolucije Saveta bezbednosti UN i, dalje, da omoguće KFOR da neometano deluje.

T. 19314 (29. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D1158 (Borbeni izveštaj 52. artiljerijske brigade, 14. april 1999. godine); Zdravko Vintar, T. 21042–21043 (24. januar 2008. godine).

³³¹⁸ Dok. pr. br. 4D90 (Konačni izveštaj Komisije za ispitivanje kampanje NATO upućen tužiocu, 13. jun 2000. godine), par. 86; Božidar Delić, T.19316 (29. novembar 2007. godine); dok. pr. br. 5D914 (Borbeni izveštaj Komande 549. mtbr Komandi PrK, 14. maj 1999. godine).

³³¹⁹ Miloš Deretić, T.22586–22587 (18. februar 2008. godine); dok. pr. br. 6D998 (Dosije A, predmet A/I-181), str. 7; dok. pr. br. 5D617 (Borbeni izveštaj 211. okbr Komandi PrK, 1. maj 1999. godine).

³³²⁰ Dok. pr. br. P472 (Sporazum Ahtisaari-Černomirdin, 4. jun 1999. godine).

³³²¹ Dok. pr. br. 2D313 (Saopštenje Saveznog ministarstva za informisanje); dok. pr. br. 1D170 (Odluka Narodne skupštine Republike Srbije, 3. jun 1999. godine); dok. pr. br. P1748 (Ojdanićeva odluka o formiranju pregovaračkog tima VJ, 4. jun 1999. godine).

³³²² Branko Krga, T. 16817 (3. oktobar 2007. godine).

³³²³ Dok. pr. br. 6D611 (Vojno-tehnički sporazum sklopljen u Kumanovu, 9. jun 1999. godine).

1216. Dana 10. juna 1999. Savet bezbednosti usvojio je Rezoluciju br. 1244, koja je predviđala da će odgovornosti međunarodne bezbednosne komponente obuhvatati obezbeđivanje povlačenja vojnih snaga, demilitarizaciju OVK i uspostavljanje bezbednog okruženja za povratak izbeglica i raseljenih lica.³³²⁴ Rezolucijom je takođe dato ovlašćenje za formiranje međunarodne civilne komponente čija će svrha biti uspostavljanje privremene uprave za Kosovo.³³²⁵ Izveštaj, koji su potpisali komandant 3. armije VJ Pavković, komandant Ratnog vazduhoplovstva VJ Smiljanić i Obrad Stevanović kao predstavnik MUP Srbije, upućen je 20. juna 1999. godine komandantu KFOR general-potpukovniku Michaelu Jacksonu i u njemu je potvrđeno povlačenje snaga s Kosova i obećana saradnja preko novoformiranog Komiteta za saradnju s Misijom Ujedinjenih nacija i Zajedničke komisije za implementaciju.³³²⁶

G. KONSTATACIJE

1217. Veće je u ovom odeljku iznelo svoje konstatacije o ulogama i odnosima u okviru složene mreže aktera u događajima iz 1998. i 1999. godine navedenim u Optužnici, tj. o političkom i vojnom rukovodstvu SRJ i Srbije, VJ, MUP, Zajedničkoj komandi, OVK i NATO. Te uloge i odnosi imaju direktne veze sa zločinima navedenim u Optužnici i krivičnom odgovornošću kojom se tereti svaki od optuženih. Važno je istaći da je dokazano van razumne sumnje da je oružani sukob na teritoriji Kosova postojao tokom celog perioda na koji se odnosi Optužnica, koji je počeo 1998. i trajao 1999. godine sve do prestanka kampanje NATO bombardovanja.³³²⁷

---

³³²⁴ Dok. pr. br. P433 (Rezolucija br. 1244 Saveta bezbednosti UN, 10. jun 1999. godine), str. 2–3.

³³²⁵ Dok. pr. br. P433 (Rezolucija br. 1244 Saveta bezbednosti UN, 10. jun 1999. godine), str. 3.

³³²⁶ Dok. pr. br. 4D225 (Izveštaj 3. armije upućen general-potpukovniku Michaelu Jacksonu, 20. jun 1999. godine).

³³²⁷ Pošto se optuženi u Optužnici ne terete za teška kršenja Ženevskih konvencija, Veće ne mora da utvrdi da li je oružani sukob bio unutrašnji ili međunarodni.